Epigrafia funerària d'estrangers a Atenes (segles VI-IV aC)

Die Grabinschriften der Ausländer in Athen (6. bis 4. Jh. v.Chr.)

Epigrafia funerària d'estrangers a Atenes (segles VI-IV aC)

Die Grabinschriften der Ausländer in Athen (6. bis 4. Jh. v.Chr.)

Anna Ginestí Rosell

DOCUMENTA 19

Institut Català d'Arqueologia Clàssica

Tarragona, 2012

Biblioteca de Catalunya - Dades CIP

Ginestí Rosell, Anna

Epigrafia funerària d'estrangers a Atenes (segles VI-IV aC) = Die Grabinschriften der Ausländer in Athen (6. bis 4. Jh. v.Chr.). – (Documenta ; 19)
Bibliografia. – Text en català i alemany, resum en anglès
ISBN 9788493903343
I. Institut Català d'Arqueologia Clàssica II. Títol III. Títol: Grabinschriften der Ausländer in Athen (6. bis 4. Jh. v.Chr.) IV. Col·lecció: Documenta (Institut Català d'Arqueologia Clàssica) ; 19
1. Epitafis – Grècia – Atenes 2. Inscripcions gregues – Grècia – Atenes 3. Esteles (Arqueologia) – Grècia – Atenes 4. Estrangers – Tombes – Grècia – Atenes 5. Grec – Dialectes
929.55(38)

Aquest llibre parteix de la tesi doctoral de l'autora, titulada «Epigrafia funerària d'estrangers a Atenes (segles VI-IV aC): catàleg i comentari formal i institucional de les inscripcions» i presentada al Departament de Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana de la Universitat Autònoma de Barcelona el mes de desembre del 2006.

Comitè editorial
Juan Manuel Abascal (Universitat d'Alacant), José María Álvarez Martínez (Museo Nacional de Arte Romano, Mérida), Carmen Aranegui (Universitat de València), Achim Arbeiter (Universitat Georg-August de Göttingen, Alemanya), Jean-Charles Balty (Universitat de París-Sorbona [París IV], França), Francesco D'Andria (Universitat del Salento, Itàlia), Pierre Gros (Universitat de Provença, França), Ella Hermon (Université Laval, Quebec, Canadà), Rosa Plana Mallart (Universitat Paul-Valéry Montpeller 3, França), Lucrezia Ungaro (Sovraintendenza Capitolina, Direzione Musei, Itàlia) i Susan Walker (Ashmolean Museum, Oxford, Regne Unit).

© d'aquesta edició, Institut Català d'Arqueologia Clàssica (ICAC)
Plaça d'en Rovellat, s/n, 43003 Tarragona
Telèfon 977 249 133 – Fax 977 224 401
info@icac.net – www.icac.net

Durant els nou primers mesos de publicació, qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer tenint l'autorització dels seus titulars, amb les excepcions previstes per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics, www.cedro.org) si heu de fotocopiar o escanejar fragments d'aquesta obra.

A partir del desè mes de publicació, aquest llibre està subjecte –llevat que s'indiqui el contrari en el text, en les fotografies o en altresil·lustracions– a una llicència Reconeixement-No comercial-Sense obra derivada 3.0 de CreativeCommons (el text complet de laqual es pot consultar a http://creativecommons.org/licences/by-nc-nd/3.0/es/deed.ca). Així doncs, s'autoritza el públic en generala reproduir, distribuir i comunicar l'obra sempre que se'n reconegui l'autoria i les entitats que la publiquen i no se'n faci un ús comercial, ni lucratiu, ni cap obra derivada.

© del text i les fotografies, Anna Ginestí Rosell
© de la traducció a l'anglès, Paul Turner

Coordinació: Publicacions de l'ICAC
Correcció: Ramon Vidal Muntané (català) i Jan Strümpel (alemany)
Fotografia de la coberta: Detall de la inscripció per a Anaxileu de Naxos, del segle VI aC, corresponent a la inscripció 231 del catàleg d'aquest llibre (Museu Arqueològic del Ceràmic d'Atenes, foto de l'autora).

Disseny de la col·lecció: Dièdric
Disseny de la coberta: Gerard Juan Gili

Maquetació i impressió: Indústries Gràfiques Gabriel Gibert

Dipòsit Legal: T-1483-2011
ISBN: 978-84-939033-4-3

A les persones més estimades:
els meus pares, Josep i Núria,
les meves germanes, Carla i Mireia,
el meu marit, Gereon,
i la nostra filla, Núria.

PREFACI

Aquest llibre és la versió corregida i lleugerament ampliada de la tesi doctoral que, amb el mateix títol, va ser presentada el desembre del 2006 a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat Autònoma de Barcelona i valorada amb «excel·lent *cum laude*». La concepció del treball sorgí d'un grup de recerca de la mateixa universitat, dirigit per la professora Rosa-Araceli Santiago Álvarez, que té com a objecte d'estudi l'estrangeria en el món grec antic partint de l'anàlisi crítica de textos tant epigràfics com literaris. Un element central en els treballs és una presentació crítica i una anàlisi amb profunditat dels testimonis, concedint especial interès als documents epigràfics pel fet de ser testimonis directes. És amb aquestes premisses que iniciàrem el nostre estudi d'inscripcions funeràries ateneses per a estrangers.

Volem donar les gràcies a totes les persones i institucions que al llarg dels anys ens han ajudat a fer possible la realització i publicació d'aquesta obra. En primer lloc, el nostre agraïment més sincer a la professora Rosa-Araceli Santiago Álvarez per haver assumit a consciència la direcció de la tesi doctoral i per les engrescadores i intenses sessions de treball. Agraïm també als membres del tribunal d'avaluació, els professors Francesc Cuartero, Antonio López Eire, José Luis García Ramón, Emilio Crespo i Carles Varias, l'interès que mostraren envers el treball i la gran sensatesa de les seves propostes de perfeccionament. Devem un agraïment especial a l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, i especialment a la seva directora, la professora Isabel Rodà, que va interessar-se ben aviat per dur a terme la publicació i que hi ha posat totes les facilitats imaginables, així com al Dr. Jesús Carruesco, investigador d'aquest institut, que amb la seva revisió atenta ens ha ajudat a polir la presentació de les inscripcions.

Diverses estades a l'estranger ens han permès completar aspectes importants del treball. En primer lloc, agraïm al Prof. Helmut Müller i a tota la Comissió d'Història Antiga i Epigrafia de l'Institut Arqueològic Alemany a Munic la generosa acollida i les facilitats que ens han dispensat per poder treballar a la seva excepcional biblioteca. El professor José Luis García Ramón, de la Universitat de Colònia, ens va ajudar a concretar l'orientació del treball en una fase encara bastant inicial, i una estada a la seu del Projecte Inscriptiones Graecae, a l'Acadèmia de les Ciències de Berlín, sota l'empara del Prof. Klaus Hallof i el Dr. Jaime Curbera, ens va permetre revisar algunes lectures dubtoses a partir dels calcs allí arxivats. Una estada a Atenes, amb el suport de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, va fer possible completar lectures i descripcions de bona part de les inscripcions i poder oferir fotografies del seu estat actual. Per aconseguir accedir als magatzems dels museus principals en el poc temps disponible foren imprescindibles les gestions de la Gemma Fortea, de l'ICAC, i la Maria Magnani, secretària del DAI a Atenes. Tant els responsables com els treballadors del Museu Epigràfic d'Atenes –amb la seva directora, Maria Logogianni–, del Museu del Pireu, del Museu Nacional d'Atenes i del Museu del Ceràmic van facilitarnos generosament l'anàlisi directa de les inscripcions. La secció atenesa del DAI ens ha cedit amablement el permís de publicació d'una sèrie de fotografies procedents de la seva fototeca.

La versió alemanya del text ha comptat amb la generosa ajuda de Gereon Wetzel, el Dr. Falko von Saldern, el Prof. José Luis García Ramón, el Prof. Johannes Nollé i el Prof. Dieter Hennig. A tots ells, moltes gràcies per la generositat i l'acríbia amb què han perfeccionat el nostre text.

Un agraïment especial el dediquem a la nostra família i amics pels ànims i el suport constant al llarg de tots aquests anys. Al meu marit, Gereon Wetzel, especialment per haver escoltat tantes vegades les meves reflexions i haver-me animat a arribar fins al final, a més de la seva ajuda experta en la presentació de les fotografies. I a la meva mare, Núria Rosell Riera, per haver acceptat corregir el català d'una part del treball. Per acabar, agraïm també a tots els membres del Departament de Ciències de l'Antiguitat i l'Edat Mitjana de la Universitat Autònoma de Barcelona la satisfacció que ens ha suposat en l'àmbit personal i en l'acadèmic compartir amb ells els anys d'estudiant, així com els primers passos en el camí de la investigació.

L'autora
Munic, gener del 2012

PRÓLOGO

Es para mí una gran satisfacción presentar esta nueva publicación del Instituto Catalán de Arqueología Clásica, y agradezco a su directora, la Dra. Isabel Rodà de Llanza, su propuesta al respecto. Pero le agradezco aún más la buena disposición que ha mostrado desde el principio para incluir este estudio dentro de las publicaciones del ICAC.

El trabajo en su forma actual es el resultado, debidamente reorganizado, actualizado y ampliado en algunos aspectos, de una tesis doctoral[1] presentada en la Universidad Autónoma de Barcelona el 14 de diciembre de 2006 y que obtuvo la calificación de «Excel·lent *cum laude*».

Conozco a la Dra. Ginestí desde sus primeros años en la Universidad Autónoma de Barcelona. Ya en sus estudios de licenciatura era una alumna destacada. A partir del inicio de su doctorado, que llevó a cabo con el soporte de una beca de investigación predoctoral, nuestra colaboración se hizo más intensa y puedo dar fe de su gran dedicación y capacidad de análisis, como quedó bien patente en los resultados de su tesis doctoral: un auténtico corpus comentado de las inscripciones funerarias dedicadas a extranjeros en Atenas desde finales de la época arcaica hasta los primeros tiempos de la helenística.

La versión actual en formato libro que ahora se publica comienza con una introducción suficientemente clara para poder entender el interés que comporta un estudio de este tipo no solo para especialistas en epigrafía y lingüística griega, sino también para estudiosos de otros ámbitos, como el de la historia, la política, la organización jurídica –especialmente en este caso la problemática ligada a la consideración y estatuto(s) de las distintas clases de extranjero–, u otros campos semejantes. Asimismo, la autora deja clara constancia de sus objetivos y del método empleado para conseguirlos.

Se aborda a continuación una síntesis global de los resultados del análisis formal (lingüístico y estilístico) de las inscripciones, seguida de una síntesis paralela del análisis institucional, que presenta una panorámica de los diferentes tipos de extranjeros que reciben sepultura en Atenas, y su variada casuística. Esta parte, así como el resto de la publicación, está redactada en catalán, la lengua materna de la autora, pero además en este caso se añade la traducción literal al alemán, lengua del país «de acogida» actualmente de la Dra. Ginestí.

El corpus de inscripciones ocupa la segunda parte, y constituye el cuerpo fundamental del trabajo. En él se recogen, ordenados por lugares de procedencia de los individuos o grupos familiares, cada uno de los 519 epígrafes analizados. De cada epígrafe se hace una detallada presentación, que incluye las referencias a su lugar de hallazgo, la descripción material del soporte, con la iconografía del monumento donde aparece si es el caso (lo que ayuda en muchos casos a la interpretación de la inscripción), e incluso con la fotografía actual de bastantes de ellos.

Se da también –lo que normalmente en los corpus no ocurre– una traducción e interpretación de cada una de las inscripciones, cosa que no siempre es fácil, tanto por el estado fragmentario o sucinto de muchas de ellas como por la falta de datos complementarios. En la medida en que los datos lo permiten, se hace un intento de contextualización histórica: patria de origen del fallecido y su identidad, su situación legal y/o laboral en Atenas, búsqueda de posibles paralelos, etc.

Dada la formación fundamentalmente filológica de la autora, el análisis epigráfico y lingüístico de cada uno de los epígrafes ocupa un lugar destacado. Se observan las especificidades gráficas así como los rasgos dialectales que presentan, bien del dialecto o lengua del lugar de procedencia del extranjero, bien del propio dialecto ático, o bien de la influencia en el epígrafe de lenguas literarias, como ocurre en el caso de los epigramas. El análisis lingüístico de los epígrafes permite llegar a conclusiones acerca de la adaptación, en mayor o menor grado, de los extranjeros al dialecto de Atenas, pero también respecto al proceso de extensión de la *koiné*, la lengua común, de base fundamentalmente ática, que acabará imponiéndose durante la época helenística. Asimismo, los epígrafes permiten ver el grado de conservación de la propia identidad lingüística por parte de los familiares del difunto, que eran quienes encargaban el epitafio.

Gran atención se presta también a la observación de todos aquellos datos o indicios que cada una de las inscripciones puede aportar a un mejor conocimiento de los aspectos personales, sociales, políticos y jurídicos de la situación de una variada población extranjera afincada en Atenas. En algunos casos incluso ha sido

1. Realizada en el marco del proyecto de investigación «Extranjería en el mundo griego antiguo (desde los primeros documentos hasta finales del s. IV a. C.). Aproximación filológico-jurídica», dirigido por la Prof.ª Rosa-Araceli Santiago, y financiado por la DGI del Ministerio de Ciencia y Tecnología, así como por los fondos FEDER, y con número de referencia BFF2002-02518.

posible una mayor concreción que permite poner en relación algunos de los personajes aludidos en determinados epitafios con personajes conocidos por otras menciones.

En la parte final se ofrecen unos utilísimos índices onomásticos de antropónimos y étnicos o etnónimos, así como otro de palabras griegas seleccionadas, que recogen términos de presencia frecuente en los epígrafes o aluden a ellos.

Muy útil también resulta, para la localización e identificación de las inscripciones, la lista de correspondencias de los respectivos epígrafes en los diferentes corpus al uso, y la numeración de esos mismos epígrafes en la obra de Anna Ginestí.

Termina el libro con la lista de la bibliografía consultada. Una lista amplia, pertinente y actualizada, que las referencias en texto y notas muestran como realmente utilizada por la autora.

Resaltaré las aportaciones más relevantes de esta publicación:

En primer lugar, es de destacar el corpus elaborado por la autora, el primero en su género, un corpus temático en el que se recogen, se describen, se traducen y se comentan más de medio millar de inscripciones funerarias dedicadas a extranjeros en Atenas a lo largo de la época de mayor protagonismo ateniense. Constituye con toda seguridad un útil instrumento de trabajo no solo para los interesados por la epigrafía o la filología griega en general, sino para especialistas en otras muchas materias.

El conjunto de comentarios que acompañan a cada epígrafe permiten percibir los mecanismos político-jurídicos de los diferentes grados de asimilación del extranjero al ciudadano, así como los intereses económicos que subyacen en el fenómeno migratorio: favorecer la entrada de especialistas en diversas técnicas, impulsar el comercio exterior, la importación de materias primas, la captación de capitales, o la búsqueda de alianzas útiles. Eso explica la presencia de personajes y familias influyentes económica y/o políticamente entre los extranjeros afincados en Atenas, y en cierta manera también la explosión a partir del s. IV del fenómeno del *evergetismo*, ligado las más de las veces a la concesión de la *proxenía*.

Pero también se observa la presencia de artesanos, cuyos familiares o deudos proclaman con orgullo la excelencia del finado en su oficio, o bien las cualidades morales que le han valido la buena aceptación en la ciudad de acogida, incluso a veces la admiración de sus conciudadanos.

Un aspecto que llama la atención es la fuerte presencia de mujeres,[2] a veces en grupos familiares, pero en muchos casos mencionadas individualmente, y a las que se dedica un recuerdo póstumo, algunos muy encomiásticos, como en el caso de las nodrizas.

El análisis lingüístico y estilístico de las inscripciones aporta interesantes datos sobre la política lingüística propiciada por Atenas para con los inmigrantes, así como de los diferentes grados de integración de los venidos de fuera, a la vez que permite perfilar las circunstancias que han llevado en cada caso a una mayor o menor conservación del dialecto de la patria de origen de los inmigrantes. Además, refleja la sociología cultural y laboral de la población inmigrante, tanto de la que procede de otras *póleis* griegas como de la procedente de regiones no griegas.

Todos estos datos abren sin duda nuevas vías de trabajo a distintos especialistas: lingüistas, historiadores, politólogos, sociólogos, juristas, etc., que se interesen por la problemática histórica del movimiento de poblaciones. De ello se deduce que la aplicabilidad de los resultados obtenidos sobrepasa el interés meramente filológico, aunque el método y el objetivo inmediato sí que lo sean.

Con todo, el hecho de que la autora haya formado parte durante su etapa universitaria, y siga haciéndolo en la actualidad, de los sucesivos proyectos de investigación por mí dirigidos, la temática fundamental de los cuales es la interacción de poblaciones y el estatuto del extranjero en la antigua Grecia,[3] evidentemente es un factor que ha propiciado la intencionalidad de su investigación más allá de los objetivos meramente filológicos.

En conclusión: el trabajo de la Dra. Ginestí es una herramienta de gran interés para el conocimiento del fenómeno migratorio en la Atenas desde el tardoarcaísmo hasta la época helenística. Es una perspectiva sobre el ámbito privado que completa la que nos ofrecen sobre el ámbito público los cientos de decretos conservados de *proxenía*/*euerguesía*.

Rosa-Araceli Santiago Álvarez
Catedrática emérita de la Universidad
Autónoma de Barcelona

2. Un tema ampliado por la autora en un trabajo posterior: A. Ginestí, «Las inscripciones funerarias como fuente de información sobre el estatus socio-jurídico de las mujeres extranjeras en Atenas», en *Perfiles de Grecia y Roma* I, *Actas del XII Congreso Español de Estudios Clásicos* (Valencia, 22-27 de octubre de 2007), José Fco. Gonzalez, Jaime Siles, Jesús de la Villa, Gregorio Hinojo, M.ª Ángeles Almela, Patricia Cañizares (ed.), Sociedad Española de Estudios Clásicos, Madrid, 2009, p. 763-772.

3. Con una óptica interdisciplinaria, ya que en ellos colaboran filólogos griegos y juristas especializados en Derecho Internacional Privado.

SUMARI

Introducció 15

Anàlisi formal: lingüística i estilística 21

Peloponnès 21

I. Egina 21
II. Coríntia 22
III. Sició 24
IV. Argos 25
V. Epidaure 26
VI. Lacònia 26
VII. Messènia 27
VIII. Arcàdia 28
IX. Èlida i Trifília 30

Grècia central 31

X. Megàrida 31
XI. Beòcia 33
XII. Fòcida 41
XIII. Lòcrida 41
XIV. Etòlia 43
XV. Acarnània 43
XVI. Cefal·lènia 43
XVII. Corcira 45

Grècia del nord 46

XVIII. Tessàlia 46
XIX. Epir 47
XX. Il·líria 48
XXI. Macedònia 48
a. Calcídica 50
XXII. Peonis i tribal·les 52
XXIII. Tràcia 53
a. Quersonès 57

Costa nord del mar Negre 58

XXIV. Mèsia 58
XXV. Meòtida 59
XXVI. Bòspor 60

Illes de l'Egeu 61

XXVII. Cíclades 61
a. Delos 62
b. Melos 62
c. Naxos 63
d. Ceos 63
e. Citnos 63
f. Andros 63
g. Tenos 64
h. Sifnos 64
i. Icos 64
j. Astipalea 64
XXVIII. Eubea 64
XXIX. Tasos 66

XXX. Lesbos 66
XXXI. Quios 69
XXXII. Icària 70
XXXIII. Samos 70
XXXIV. Cos 72
XXXV. Rodes 73
XXXVI. Creta 73
Magna Grècia 74
XXXVII. Sicília 75
XXXVIII. Itàlia 76
Àsia Menor 77
XXXIX. Cària 77
XL. Jònia continental 80
XLI. Eòlida 82
XLII. Tròada 83
XLIII. Propòntida 84
XLIV. Pontos Euxí 87
XLV. Frígia 90
XLVI. Lícia 92
XLVII. Cilícia 94
XLVIII. Pèrsia 94
Xipre 94
XLIX. Xipre 94
a. *Polis* gregues 95
b. Fundació fenícia 97
Llevant 100
L. Síria 100
LI. Fenícia 101
Nord d'Àfrica 102
LII. Egipte 102
LIII. Cirenaica 106
Procedència desconeguda 107
LIV. *Isoteleis* 107
LV. Altres 108
Conclusions 109
Catàleg d'inscripcions 141
Índex onomàstic 359
a. Antropònims 359
b. Ètnics 365
c. Mots grecs 368
Correspondències 371
Bibliografia 377
Abstract in English 393

INHALT

Einleitung 15

Sprachanalyse 21

Peloponnes 21
I. Aigina 21
II. Korinth 22
III. Sikyon 25
IV. Argos 26
V. Epidauros 26
VI. Lakonien 26
VII. Messenien 28
VIII. Arkadien 29
IX. Elis und Triphylien 30

Zentralgriechenland 32
X. Megaris 32
XI. Böotien 34
XII. Phokis 43
XIII. Lokris 45
XIV. Aitolia 45
XV. Akarnania 45
XVI. Kephallenia 46
XVII. Korkyra 47

Nordgriechenland 48
XVIII. Thessalien 48
XIX. Epeiros 50
XX. Illyrien 51
XXI. Makedonien 51
a. Chalkidike 53
XXII. Paiones und Triballoi 55
XXIII. Thrakien 56
a. Chersonesos 60

Schwarzes Meer – Nordküste 61
XXIV. Moesia 61
XXV. Maiotis 62
XXVI. Bosporos 63

Ägäisinseln 64
XXVII. Kykladen 64
a. Delos 65
b. Melos 66
c. Naxos 66
d. Keos 66
e. Kythnos 66
f. Andros 67
g. Tenos 67
h. Siphnos 67
i. Ikos 68
j. Astypalaia 68
XXVIII. Euboia 68
XXIX. Thasos 69

XXX. Lesbos 70
XXXI. Chios 73
XXXII. Ikaria 73
XXXIII. Samos 74
XXXIV. Kos 76
XXXV. Rhodos 77
XXXVI. Kreta 78

Magna Graecia 79
XXXVII. Sizilien 80
XXXVIII. Italien 81

Kleinasien 81
XXXIX. Karien 81
XL. Ionien (Festland) 84
XLI. Aiolis 87
XLII. Troas 88
XLIII. Propontis 89
XLIV. Pontos Euxeinos 92
XLV. Phrygien 95
XLVI. Lykien 97
XLVII. Kilikien 99
XLVIII. Persien 99

Zypern 100
XLIX. Zypern 100
a. Griechische Poleis 100
b. Phönizische Gründungen 102

Levante 106
L. Syrien 106
LI. Phönizien 106

Nordafrika 108
LII. Ägypten 108
LIII. Kyrene 112

Unbekannte Herkunft 113
LIV. Isoteleis 113
LV. Andere 115

Zusammenfassung 115

Katalog 141

Indizes 359
a. Personennamen 359
b. Ethnika 365
c. Griechische Wörter 368

Konkordanz 371

Bibliographie 377

Abstract in English 393

INTRODUCCIÓ

Les inscripcions funeràries són un element d'estudi especialment atractiu pel tal com són inscripcions de caràcter privat que possibiliten un acostament a la societat grega diferent i complementari del que aporten altres testimonis epigràfics com ara els acords i decrets emesos per la *polis*. Són molt diverses les disciplines des de les quals se'n pot iniciar l'estudi: la filologia, la història antiga, l'arqueologia, el dret, l'antropologia. La usualment extrema brevetat del text i, com a conseqüència, la dificultat d'extreure'n informació han fet que no hagin estat preses en compte gaire sovint; però una anàlisi interdisciplinària hi resulta especialment fructífera. Un dels principals objectius del nostre treball és, partint d'una anàlisi bàsicament filològica, presentar de forma completa les inscripcions tenint en compte tant elements epigràfics i lingüístics com arqueològics i iconogràfics per posar de manifest el seu valor com a testimonis per a diferents disciplines de l'estudi del món antic.

El treball que aquí presentem se centra en les inscripcions funeràries dedicades a estrangers trobades a Atenes i datades entre els segles VI i IV aC. El nostre objectiu és doble: en primer lloc, i per la nostra formació bàsicament filològica, presentem un estudi sobre els aspectes formals de llengua en els epitafis dedicats a estrangers. La pregunta que es troba darrere aquesta anàlisi és: quina devia ser la llengua dels estrangers establerts a Atenes? No esperem pas poder donar-hi una resposta unívoca, sinó que és precisament l'heterogeneïtat en els comportaments allò que ens interessa, i que volem analitzar en detall. En segon lloc, oferim als investigadors de les diferents disciplines del món antic el conjunt de les inscripcions estudiades, reunides per primera vegada en un catàleg tan exhaustiu com ens ha estat possible, amb comentaris individuals de caràcter històric sobre la presència d'estrangers a Atenes, posant especial èmfasi en les informacions de caràcter institucional.

La majoria dels estrangers que ens documenten les inscripcions aquí recollides provenen d'altres *poleis* gregues i arribaren a Atenes portant la seva pròpia manera de parlar el grec. Com es reflecteix això en els epitafis que els honoren un cop morts? Per poder respondre ens cal parar atenció tant a aspectes sincrònics com diacrònics de la llengua grega. Per una banda ens cal comparar la llengua d'aquests epitafis amb el que coneixem dels dialectes parlats a les regions de procedència. No podem, però, deslligar aquest estudi del seu àmbit cronològic, des del segle VI fins al final del segle IV, durant el qual es produeix una evolució cabdal en la llengua grega: la creació i expansió d'una llengua co-

EINLEITUNG

Grabinschriften stellen einen besonders vielversprechenden Untersuchungsgegenstand dar. Da es sich um Privatinschriften handelt, erlauben sie eine andere und gleichzeitig ergänzende Herangehensweise an die Erforschung der griechischen Gesellschaft, als dies mit den übrigen epigraphischen Zeugnissen wie Beschlüssen oder Dekreten einer Polis möglich wäre. Die diesbezüglichen Forschungsansätze können sehr unterschiedlich sein: philologisch, althistorisch, archäologisch, rechtshistorisch, anthropologisch. Leider werden Grabinschriften jedoch selten überhaupt als Quellen wahrgenommen, da ihre Texte oft äußerst knapp sind und es daher schwierig ist, Informationen aus ihnen zu gewinnen. Ein Erfolg versprechender Ansatz sollte daher eine interdisziplinäre Analyse mit einschließen. Ein zentrales Ziel dieser Arbeit ist es, ausgehend von einer vorwiegend philologischen Analyse die Inschriften zusammen mit ihren epigraphischen, sprachwissenschaftlichen, aber auch archäologischen und ikonographischen Informationen darzustellen und dadurch ihren Wert als Quelle für die verschiedenen Disziplinen der Altertumswissenschaften zu steigern.

Die vorliegende Arbeit beschäftigt sich mit Grabinschriften für Ausländer, die in Athen gefunden wurden und vom 6. bis ins 4. Jh. v.Chr. datieren. Zwei Ziele sollen mit der Arbeit erreicht werden: Zum einen wird eine detaillierte Sprachanalyse der Inschriften vorgelegt. Die Hauptfragestellung dabei ist, mit welchen Sprachen sich die Ausländer in Athen verständigten. Der Fokus kann jedoch nicht sein, eine eindeutige Antwort auf diese Frage zu erhalten, sondern muss sich gerade auf die Heterogenität im Sprachgebrauch der einzelnen Gruppen oder Personen richten und sie im Detail beschreiben. Zum anderen werden alle analysierten Inschriften den Wissenschaftlern aus den verschiedenen Disziplinen zum ersten Mal gesammelt in einem Katalog zur Verfügung gestellt. In diesem werden die Inschriften unter sprachwissenschaftlichen, aber auch historischen Aspekten, mit besonderer Berücksichtigung von Hinweisen über solche Institutionen und Regelungen, die sich speziell auf die Fremden in Athen beziehen, kommentiert.

Die Mehrheit der Ausländer, die in den Grabinschriften genannt sind, kamen aus anderen griechischen Poleis und brachten ihre eigene Art, Griechisch zu sprechen nach Athen. Um Antworten auf die Frage zu finden, wie sich die Eigenart der Sprache in den für sie errichteten Epitaphen widerspiegelt, ist es nötig, sowohl synchrone als auch diachrone Aspekte der grie-

muna que coneixem amb el nom de *koiné* hel·lenística. Atenes té un paper central en la gènesi d'aquesta llengua comuna, els primers trets de la qual s'observen ja al segle V, i que esdevindrà la llengua dominant en el món grec, provocant el retrocés i fins la desaparició dels diferents dialectes grecs de l'època clàssica. En aquest procés cada una de les regions del món grec i cada un dels dialectes segueix una evolució pròpia; per aquesta raó ens és poc útil la data del 350 aC, que usualment es pren com el moment en què els dialectes deixen de ser utilitzats en les fonts escrites, sobretot les de caràcter públic. Així, presentem breument, a l'inici de cada un dels apartats geogràfics, l'evolució del dialecte corresponent en relació amb la *koiné*, fins allà on les dades actuals ho permeten. La gran expansió dels estudis dialectals ha fet que disposem d'un bon nombre de gramàtiques dialectals que complementen les grans obres globals de la dialectologia grega amb anàlisis molt més concretes. Hi ha alguns casos, però, en què manquen encara estudis més aprofundits i la nostra base de treball continuen sent principalment les obres de Bechtel, Thumb i Buck.

L'entrada de la *koiné*, de la qual l'àtic en constitueix la base, a la història de la llengua grega afegeix una altra dificultat en el nostre treball, que es pot resumir en la pregunta formulada per Claude Brixhe al *Bulletin de Dialectologie Grecque* (*REG* 103, 1990, 206): «jusqu'à quelle époque peut-on encore parler de l'*attique*? Il me semble que très tôt il serait plus judicieux de parler d'une variante attique de la koiné». Intentar resoldre aquesta qüestió sobrepassaria els límits d'aquest treball, amb l'agreujant que probablement no existeix una resposta clara, ja que els diferents estadis d'evolució d'una llengua acostumen a tenir fronteres fluides. És per això que, en el nostre treball, parlem usualment de dialecte àtic, i utilitzem *koiné* jonicoàtica per referir-nos a aquesta variant de l'àtic, el *Großattische*, que s'estén com a llengua comuna a totes les regions amb presència grega; el mot *koiné* també apareix en les ocasions en què descrivim trets que no es troben en àtic clàssic (o tan sols molt esporàdicament), sinó que constitueixen algunes de les característiques específiques de la llengua grega en època hel·lenística, com ara la monoftongació del diftong /ei/ en /e/ i el posterior tancament en /i/.

Un grup excepcional d'estrangers menys nombrós, però no per això menys interessant, és el de les persones de procedència no grega, als quals també s'han dedicat algunes inscripcions funeràries en grec, a alguns d'ells fins i tot inscripcions bilingües. D'aquestes inscripcions ens interessen especialment les informacions que puguem extreure sobre el grau de coneixement de la llengua i cultura gregues, el procés d'aculturació en el cas de poblacions en estret contacte, el tipus de relació establerta amb els grecs i els mecanismes d'adaptació a la vida atenesa.

chischen Sprache in Betracht zu ziehen. Zuerst einmal ist es notwendig, die Sprache der Epitaphe mit dem Dialekt oder den Dialekten der Heimat zu vergleichen. Die Analyse darf aber nicht aus dem chronologischen Zeitrahmen herausgelöst betrachtet werden. Vom 6. bis zum Ende des 4. Jhs. v.Chr. fand nämlich eine bedeutsame Entwicklung in der griechischen Sprache statt, bei der Athen eine zentrale Rolle spielte: die Genese und Verbreitung einer gemeinsamen Sprachform, die als hellenistische Koine bezeichnet wird. Erste Zeichen dieser Gemeinschaftssprache werden schon im 5. Jh. v.Chr. beobachtet und in den darauf folgenden Jahren entwickelte sie sich zur dominierenden Sprache im gesamten griechischen Raum. Gleichzeitig führt ihre Verbreitung zum Rückgang der griechischen Dialekte der klassischen Zeit und schließlich zum gänzlichen Verschwinden einer Mehrzahl von ihnen. In diesem Prozess beschreiten die Dialekte und Regionen ihre jeweils eigenen Wege, weswegen das Jahr 350 v.Chr., das gemeinhin als Ende des Dialektgebrauchs in schriftlichen Dokumenten angenommen wird, für die hier angestrebte Analyse als zu verallgemeinernd und damit wenig hilfreich erscheint. Aus diesem Grunde wird am Anfang eines jeden Kapitels die Entwicklung des entsprechenden Dialekts in Bezug auf die Koine kurz vorgestellt, soweit die aktuellen Daten es erlauben. Die gute Entwicklung der griechischen Dialektologie in den letzten Jahren ermöglicht es, auf eine große Zahl von Dialektgrammatiken zurückgreifen zu können, die durch ihre detaillierten Analysen die großen Standardwerke der Dialektologie ergänzen. Für einige Regionen fehlen jedoch noch vergleichbar vertiefende Untersuchungen und daher muss in diesen Fällen weiterhin auf die Werke von Bechtel, Thumb und Buck zurückgegriffen werden.

Das Eintreten der Koine in die Geschichte der griechischen Sprache fügt der vorliegenden Analyse eine weitere Schwierigkeit hinzu, die sich in einer von Claude Brixhe im *Bulletin de Dialectologie Grecque* (*REG* 103, 1990, 206) formulierten Frage zusammenfassen lässt: «jusqu'à quelle époque peut-on encore parler de l'*attique*? Il me semble que très tôt il serait plus judicieux de parler d'una variante attique de la Koine.» Die Suche nach einer Antwort auf diese Frage würde sicherlich den Rahmen dieser Arbeit sprengen, erschwert zusätzlich dadurch, dass es womöglich überhaupt keine befriedigende Antwort darauf geben kann, da wie hinlänglich bekannt ist die verschiedenen Stufen in der Entwicklung einer Sprache über fließende Grenzen verfügen. In der vorliegenden Arbeit wird daher hauptsächlich vom attischen Dialekt gesprochen. Zugleich soll das Großattische, eine Variante des Attischen, die sich als Verkehrssprache in allen von Griechen bewohnten Regionen verbreitete, hier als ionisch-attische Koine bezeichnet werden. Es wird auch dann von Koine gesprochen, wenn sich spe-

Les inscripcions funeràries constitueixen un document d'excepció, no sols pel fet de tractar-se de testimonis directes, sinó perquè són un document de caràcter privat i, per tant, menys sotmès al control de la llengua oficial. No hem de confondre aquesta situació i buscar en aquestes inscripcions els trets de la llengua oral, sinó ser conscients que es tracta de documents escrits en els quals, a més del control habitual en la llengua escrita, cal tenir present la possible influència provinent del lapicida o el taller que realitza l'obra, així com l'existència d'expressions formulars i les seves variacions. Tot i tenir en compte aquest fet, sí que és cert que en inscripcions privades usualment s'hi plasmen les evolucions de la llengua abans que en els documents oficials, més conservadors i, per tant, generalment més reticents a incorporar elements externs o a reflectir noves expressions o pronúncies.

La base per a aquesta anàlisi és el catàleg de 519 inscripcions que constitueix la segona part del treball. Aquest catàleg, tan exhaustiu com ens ha estat possible, es basa principalment en els *corpora IG* I^3 (inscripcions àtiques fins al 403 aC) i *IG* II^2 (inscripcions àtiques del 403 endavant), completats amb les troballes posteriors publicades al *Supplementum Epigraphicum Graecum* i al *Bulletin Épigraphique* (dins la revista *Revue des Études Grecques*), així com amb les publicacions de *The Athenian Agora. XVII: The Funerary Monuments*, de M. J. Osborne, «Attic Epitaphs - A Supplement», *Anc. Soc.* 19 (1988), del recull de Hansen *Carmina Epigraphica Graeca*, vol. I i II, i de la recent actualització d'inscripcions ateneses *Συμπλήρωμα τῶν ἐπιτυμβίων μνημείων τῆς Ἀττικῆς (ΣΕΜΑ)*, de V. N. Bardani i G. K. Papadopoulou. En el catàleg donem la lectura de l'edició principal, amb l'aparat crític corresponent en cas que hi hagi divergències entre les diferents publicacions. Hem pogut comprovar una bona part de les lectures gràcies als calcs conservats a l'Acadèmia de les Ciències de Berlín i a l'autòpsia de gairebé dues-centes de les inscripcions dipositades als museus de la ciutat d'Atenes. En la datació de les inscripcions som deutors de les edicions, principalment *IG*. Amb tot, alguns estudis arqueològics i iconogràfics realitzats en els darrers anys en l'art funerari atenès, com els de J. Bergemann i A. Scholl, proposen noves i més acurades datacions per a algunes de les inscripcions del nostre recull, i les hem assumit en la presentació de les dades donant sempre entre parèntesis el nom de l'autor a qui és deguda la nova datació.

Hem desestimat la inclusió dels *poliandra*, inscripcions funeràries públiques on, al costat de ciutadans, hi són honorats també alguns estrangers. Aquesta decisió respon, en primer lloc, a la dificultat d'identificar els estrangers per culpa del caràcter fragmentari de les inscripcions, i en segon lloc, al fet que gran part d'aquests estrangers degueren ser aliats que havien combatut amb Atenes però que no vivien pas a la ciutat. Hem fet

zifische Merkmale definieren lassen, die nicht oder nur sporadisch im klassischen Griechisch auftreten und die daher charakteristisch für die griechische Sprache in hellenistischer Zeit sind. Ein Beispiel hierfür wäre die Monophthongierung von /ei/ zu /e/ und die darauf folgende Hebung in /i/.

Eine Sondergruppe innerhalb der Ausländer bilden die Personen nichtgriechischer Herkunft. Sie sind gering an Zahl, dafür aber von umso größerem Interesse. Einige der Grabinschriften für diese Ausländer zeigen neben dem griechischen Text auch einen Text in der eigenen Sprache. Ziel der Analyse dieser Inschriften wird sein, alle verfügbaren Informationen über die Kenntnisse der griechischen Sprache und Kultur, den Prozess der Akkulturation im engen Kontakt mit den Griechen, das Wesen der Beziehung zu den Griechen und die Anpassungsvorgänge an das athenische Leben herauszuarbeiten.

Grabinschriften stellen eine besonders wertvolle Quelle dar, weil sie aus einem privaten Bereich stammen und deswegen weniger unter dem Druck der offiziellen Sprachregelung standen. Trotz der größeren Freiheit stellen die Inschriften jedoch kein Beispiel von gesprochener Sprache dar. Es bleiben geschriebene Texte, die in einer kontrollierten Sprache verfasst sind, welche von den verschiedenen Elementen wie der Herkunft des Steinmetzen bzw. des Ateliers und den in der Gattung üblichen Formeln beeinflusst werden kann. Andererseits finden sich jedoch Entwicklungen der gesprochenen Sprache meist früher in Privatinschriften als in öffentlichen Dokumenten wieder, die in der Regel konservativer und deshalb weniger offen für fremde Einflüsse oder neue Ausdrucksweisen oder Aussprachen waren.

Die Basis für die Sprachanalyse ist ein Katalog mit 519 Grabinschriften, der den zweiten Teil der Arbeit darstellt. Das Material wurde so vollständig wie möglich erfasst und basiert auf den Veröffentlichungen der großen *Corpora IG* I^3 (attische Inschriften bis 403 v.Chr.) und *IG* II^2 (attische Inschriften ab 403 v.Chr.) mit den späteren Ergänzungen von *Supplementum Epigraphicum Graecum* und *Bulletin Épigraphique* (innerhalb der Zeitschrift *Revue des études grecques*). Des Weiteren wurden auch *The Athenian Agora* XVII. *The Funerary Monuments*, M.J. Osborne, «Attic Epitaphs – A Supplement», *Anc. Soc.* 19 (1988), die Sammlung von Hansen *Carmina Epigraphica Graeca* Band I und II und die neu erschienene Aktualisierung der athenischen Inschriften *Συμπλήρωμα τῶν ἐπιτυμβίων μνημείων τῆς Ἀττικῆς (ΣΕΜΑ)* durch V.N. Bardani und G.K. Papadopoulou berücksichtigt. Im Katalog wird für jede Inschrift die Lesung der wichtigsten Veröffentlichung wiedergegeben. Die etwaigen Abweichungen der verschiedenen Editionen wurden wie üblich im kritischen Apparat aufgelistet. Ein großer Teil der Lesungen wurde durch die Verfasserin anhand der

una excepció en el cas dels epitafis públics individuals, ja que en aquest cas l'origen estranger de les persones és ben clar, a més de ser inscripcions en vers que ens aporten importants informacions sobre el tractament que Atenes dóna a uns estrangers, en certa manera, excepcionals.

L'àmbit cronològic del treball engloba des dels primers testimonis al segle VI fins als epitafis del final del segle IV aC. Les raons per establir el final del segle IV aC com a límit són diverses. En primer lloc, existeix per a la datació dels epitafis atenesos un *terminus ante quem* en la llei sobre el luxe funerari establerta per Demetri Falereu. Aquesta llei, datada entre el 317 i el 307 aC, provoca un canvi radical en l'estil dels monuments funeraris de les necròpolis àtiques i permet, per tant, establir el límit del corpus amb bastanta seguretat. A aquest argument se n'hi afegeix un altre de tipus històric, ja que a les acaballes del segle IV aC el sistema d'organització política als territoris grecs es transforma profundament amb la pèrdua progressiva de poder de les ciutats estat gregues i l'expansió de les monarquies hel·lenístiques; és d'esperar que aquest canvi polític comportés també un canvi en la consideració de l'estranger en les ciutats gregues.

Atesa la importància de situar cada una de les inscripcions en el seu context per poder aprofundir al màxim en la seva anàlisi, ens hem decidit per donar al corpus una organització geogràfica, en la qual reproduïm l'esquema que s'utilitza per a la presentació d'inscripcions al *Supplementum Epigraphicum Graecum*. Aquesta organització de les inscripcions serà més útil al lector que una organització, per exemple, alfabètica, però evidentment que en un esquema així no s'hi poden plasmar absolutament totes les relacions de veïnatge i resten alguns punts dèbils, com ara el fet que els epitafis per a persones procedents del Pontos Euxí quedin dividits entre les de la costa tràcia (XXIII), la costa nord (del XXIV al XXVI) i la costa minorasiàtica (XLIII i XLIV). En els nostres comentaris intentem compensar aquestes dificultats incloent connexions entre els diferents apartats, i confiem que el lector, com que es tracta d'un esquema utilitzat en gran part de les publicacions especialitzades, sabrà també treure'n el millor partit. Dins de cada un d'aquests apartats geogràfics, les inscripcions han estat classificades cronològicament.

Les inscripcions més antigues són del segle VI aC i estan dedicades a persones provinents quasi exclusivament de zones jònies: Delos (1), Naxos (1), Samos (3), Cària (1), Teos (1), i dues inscripcions assignades a la Jònia en general, ja que hi manca una indicació geogràfica concreta, però les característiques de la llengua ens porten a una zona de parla jònica.

Del segle V aC hem recollit 73 inscripcions; tan sols 6 pertanyen a la primera meitat de segle, 55 d'elles estan datades a partir de la meitat de segle, i 12 a cavall dels segles V i IV aC. Les procedències en aquest segle

Abklatsche aus der Preußischen Akademie der Wissenschaften und der Autopsie von fast zweihundert Inschriften aus den Depots der athenischen Museen überprüft. Die Datierungen wurden den Veröffentlichungen, hauptsächlich dem *IG,* entnommen. Dank einiger neuerer archäologischer und ikonographischer Untersuchungen über die athenische Grabkunst wie den Werken von J. Bergemann und A. Scholl werden präzisere Datierungen für einige der Inschriften aus dem Katalog vorgeschlagen. In diesen Fällen werden die Autoren der neuen Datierungsvorschläge im jeweiligen Eintrag des Katalogs genannt.

Die *poliandra*, öffentliche Grabmonumente, in denen neben Bürgern auch einige Ausländer geehrt wurden, sind aus mehreren Gründen im Katalog nicht berücksichtigt worden: Zum einen macht es die Fragmentierung der Inschriften oft unmöglich, die Ausländer von den Bürgern zu unterscheiden. Zum anderen waren jene Ausländer, die in den öffentlichen Grabinschriften genannt wurden, höchstwahrscheinlich Leute aus den alliierten Städten, die zwar mit den Athenern gekämpft hatten, nicht aber in Athen wohnten. Eine Ausnahme stellen die öffentlichen Epitaphe für Einzelpersonen dar. Sie wurden im Katalog verzeichnet, weil die fremde Herkunft ohne Zweifel festzustellen ist und sie zudem Versinschriften zeigen, die wichtige Hinweise über den Umgang Athens mit diesen außergewöhnlichen Ausländern liefern.

Der chronologische Zeitrahmen der Arbeit wird von den ersten Zeugnissen aus dem 6. Jh. v.Chr. bis zu den Grabinschriften am Ende des 4. Jhs. v.Chr. festgelegt. Es gibt mehrere Gründe, das Ende der Arbeit mit dem 4. Jh. v.Chr. zusammenzulegen: Für die Datierung der athenischen Grabmonumente existiert ein *terminus ante quem* durch das Grabluxusgesetz des Demetrios von Phaleron. Dieses Gesetz wird zwischen 317 und 307 v.Chr. datiert. Es verursachte eine gründliche Änderung im Stil der attischen Grabmäler und erlaubt dadurch eine relativ sichere zeitliche Begrenzung des Corpus. Neben diesem stilgeschichtlichen Grund kommt noch ein historischer hinzu: Mit dem Ende des 4. Jhs. v.Chr. endet auch das politische System der griechischen Stadtstaaten und es beginnt die als Hellenismus bekannte Periode. Es ist daher zu erwarten, dass eine solche Änderung in der politischen Organisation auch eine Änderung des Status von Ausländern in den griechischen Städten mit sich brachte.

Der Katalog ist mittels einer geographischen Struktur gegliedert, die sich an die Reihenfolge der Einträge im *Supplementum Epigraphicum Graecum* anpasst. Eine solche Anordnung erlaubt einen praktischeren Gebrauch des Katalogs als zum Beispiel eine alphabetische Anordnung. Klar ist auch, dass ein solches Ordnungssystem nicht alle Nachbarschaftsbeziehungen abbilden kann. So werden zum Beispiel die Epitaphe für Personen aus dem Pontos Euxeinos in drei Kapitel

són ja molt més diverses i engloben totes les regions del món grec, així com també zones de població no grega.

La major part d'epitafis, 435, pertanyen al segle IV aC. Cronològicament, aquests 435 epitafis es reparteixen de la següent manera: 160 inscripcions fins a la meitat de segle, 114 inscripcions de la meitat al final de segle, 130 inscripcions estan datades al segle IV aC sense que sigui possible precisar més i, finalment, 31 inscripcions datades o bé a final de segle o bé a cavall dels segles IV i III aC.

Pel que fa a les zones més altament representades, destaquen les 63 inscripcions dedicades a persones procedents de Beòcia, les de les zones amb més presència colonial atenesa com la Calcídica (29) i la Tràcia (26), Samos (18) i les zones de grans contactes comercials i polítics: la Jònia (35) i la Cària (14), el Pontos Euxí (46) amb la Propòntida (26) i Xipre (32).

Considerem de vital importància en aquest tipus d'inscripcions, on la informació que ens dóna el text és més aviat escassa, donar una presentació al màxim de completa per facilitar el treball interdisciplinari. És per això que cada una de les entrades, a més de donar l'*editio princeps*, altres edicions de la inscripció i la datació proposada, dóna informació també del lloc de trobada i el de conservació, la descripció arqueològica i iconogràfica de la pedra, les informacions epigràfiques bàsiques (tipus d'alfabet, alçada i formes destacables de les grafies), i si hem dut a terme una autòpsia de la inscripció. En els casos en què ens ha estat possible, hi afegim una imatge fotogràfica del monument i la inscripció.

A continuació donem el text amb el corresponent aparat crític. Per a cada una de les inscripcions proposem una traducció, que en molts casos és la primera que se'n fa. No es tracta pas sempre de traduccions fàcils, ja que sovint ens enfrontem a textos breus i de context difícil, a més de les dificultats de lectura en inscripcions fragmentàries o danyades. Som conscients que una traducció comporta sempre una interpretació del text, i que algunes de les nostres decisions poden ser qüestionades, però ens ha semblat necessari, atesa la nostra formació bàsicament filològica i l'orientació cap als aspectes de llengua que donem en la part d'anàlisi formal, enfrontar-nos a aquests textos i presentar clarament al lector quina n'ha estat la nostra lectura i interpretació.

A continuació de la traducció presentem en esquema els trets de llengua més destacables, posant especial èmfasi en les característiques dialectals no coincidents entre el dialecte àtic i el del lloc d'origen de la persona a qui ha estat dedicat l'epitafi. Aquesta presentació esquemàtica reflecteix el que ha estat àmpliament desenvolupat en el primer capítol d'anàlisi formal.

Per ampliar la utilitat d'aquest catàleg d'inscripcions, ens ha semblat necessari oferir un comentari in-

verteilt: Thrakien (XXIII), die Nordküste des Schwarzen Meeres (XXIV bis XXVI) und die kleinasiatische Küste (XLIII und XLIV). In den Kommentaren zu den einzelnen Inschriften wird durch entsprechende Querverweise versucht, diese Beziehungen wieder herzustellen. Innerhalb der geographischen Kapitel wurden die Inschriften chronologisch geordnet.

Die ältesten Inschriften stammen aus dem 6. Jh. v.Chr. und nennen Personen beinahe ausnahmslos aus ionischen Gebieten: Delos (1), Naxos (1), Samos (3), Karien (1), Teos (1) und zwei ohne geographische Bezeichnung, die anhand der Sprache ebenfalls Ionien zugewiesen werden konnten.

73 Inschriften stammen aus dem 5. Jh. v.Chr. Nur 6 werden in die erste Hälfte des Jhs. datiert, 55 stammen aus der zweiten Hälfte und 12 aus der Übergangszeit vom 5. ins 4. Jh. v.Chr. Die Herkunftsangaben sind in diesem Jahrhundert vielfältiger als in dem Jahrhundert zuvor und umfassen nicht nur alle Regionen der griechischen Welt, sondern auch Personen aus nichtgriechischen Völkern.

Die große Mehrheit der Inschriften, 435 an der Zahl, stammt aus dem 4. Jh. v.Chr. Chronologisch verteilen sich diese Epitaphe folgendermaßen: 160 aus der ersten Hälfte, 114 aus der zweiten Hälfte, 130 aus einem nicht präzisierbaren Zeitabschnitt des 4. Jhs. und 31 vom Ende des 4. Jhs. Oft ist bei diesen letzten Inschriften eine genauere Datierung als 4./3. Jh. nicht möglich.

Die am häufigsten vorkommenden Herkünfte in den Epitaphen des 4. Jhs. sind Böotien mit 63, die Regionen mit athenischen Kolonisten wie die Chalkidike (29) und Thrakien (26), Samos (18) und die Regionen mit engen wirtschaftlichen und politischen Kontakten zu Athen: Ionien (35) und Karien (14), Pontos Euxeinos (46) mit der Propontis (26) und schließlich Zypern (32).

Ein besonderes Gewicht wird in der Arbeit darauf gelegt, die Beschreibung der Inschriften, aus deren Texten häufig nur wenig Informationen herauszulesen sind, so breit wie möglich zu gestalten. Dafür werden für jede Inschrift die *editio princeps* und andere Veröffentlichungen, die Datierung, Fund- und Aufbewahrungsort, eine archäologische und ikonographische Beschreibung des Steins und die wichtigen epigraphischen Merkmale wie Alphabet, Höhe und Form der Buchstaben angeführt. Des Weiteren wird erwähnt, falls eine Autopsie der Inschrift durchgeführt wurde und wenn möglich wurde auch ein Foto hinzugefügt.

Hiernach folgt der Text der Inschrift mit dem entsprechenden kritischen Apparat, gefolgt von einer Übersetzung ins Katalanische. Für viele der Inschriften ist dies die erste publizierte Übersetzung. Eine besondere Herausforderung bei der Übersetzung der Grabinschriften stellen die Kürze der Texte sowie das daraus resultierende Fehlen von eindeutigen Kontexten dar.

dividual dels epitafis més interessants des de dos punts de vista. En primer lloc, ens centrem en aspectes formals de la inscripció, ja siguin qüestions de llengua, interpretacions alternatives a les lectures proposades pels editors, apunts onomàstics o, especialment en el cas dels epigrames, qüestions d'estil. La segona direcció en els comentaris individuals aborda els aspectes de contingut, la seva interpretació i contextualització històrica i institucional dins les relacions polítiques, econòmiques, laborals, militars, d'Atenes amb les ciutats de procedència d'aquests estrangers, així com el testimoni que aporten respecte a mecanismes jurídics d'integració dels estrangers, el mateix estatus de metec, o els diferents aspectes sociològics dels estrangers establerts a Atenes.

Els comentaris inclosos en el catàleg no han perseguit pas l'objectiu d'esgotar les possibilitats d'anàlisi de les inscripcions recollides sinó al contrari: pretenen obrir camins de reflexió i ser un estímul per empènyer altres especialistes a «estirar el fil» d'uns documents epigràfics que, fins ara, han estat poc estudiats.

Incloem al final dos índexs onomàstics, un d'antropònims i un d'ètnics, un índex de paraules gregues i una taula de correspondència de les inscripcions d'aquest corpus amb les principals publicacions anteriors.

Eine Übersetzung schließt immer auch eine Interpretation des Textes ein und einzelne Entscheidungen in den hier vorgeschlagenen Übersetzungen können gewiss in Frage gestellt werden. Es erschien der Autorin aber notwendig, aufgrund der klaren sprachanalytischen Ausrichtung, des interdisziplinären Charakters der Arbeit und nicht zuletzt aufgrund der eigenen philologischen Ausbildung dem Leser eine eigenständige Lesung und Interpretation der Texte anzubieten.

Unterhalb der Übersetzung werden die Hauptcharakteristika der Sprache schematisch aufgelistet. Hierfür sind die spezifischen Dialektelemente sowohl des Attischen als auch des Heimatdialekts vom Verstorbenen von Interesse. Diese schematische Auflistung protokolliert die Ergebnisse, welche im ersten Teil der Analyse ausführlich hergeleitet wurden.

Für einzelne Epitaphe bietet der Katalog einen Kommentar, der sich folgendermaßen aufteilt: Zum einen werden die formalen Aspekte der Inschrift behandelt wie sprachliche Besonderheiten, abweichende Lesungen, Bemerkungen zur Onomastik oder Stilfragen bei den Epigrammen. Zum anderen behandelt er die historische und institutionelle Kontextualisierung innerhalb der politischen, wirtschaftlichen und militärischen Beziehungen von Athen mit den Herkunftsorten dieser Fremden, außerdem Hinweise auf juristische Integrationswege, den Metöken-Status oder die verschiedenen soziologischen Aspekte der Gruppe der in Athen ansässigen Ausländer.

Diese Kommentare sind gedacht, um neue Wege in der Analyse dieser Inschriften zu öffnen und sollen auch als Ansporn für weitere Forschungen dienen, damit einige epigraphische Dokumente die Aufmerksamkeit bekommen, die sie verdienen.

Mit zwei onomastischen Indizes der Personennamen sowie der Ethnika, einem Index griechischer Wörter und Konkordanzen der Inschriften mit den wichtigsten Corpora schließt das Buch.

Die Sprachanalyse sowie die Zusammenfassung der Ergebnisse liegen in dieser Ausgabe in deutscher Übersetzung vor, während der Katalogteil lediglich in der Originalsprache Katalanisch abgefasst ist.

ANÀLISI FORMAL: LINGÜÍSTICA I ESTILÍSTICA

SPRACHANALYSE

Peloponnès

I. Egina

El dialecte argòlic està compost de dues variants dialectals: l'occidental i l'oriental.[1] Egina pertany a la variant oriental, que es distingeix de l'occidental pel fet de ser més innovadora. Un exemple n'és l'evolució del sistema vocàlic, que amb la primera i segona onada d'allargaments compensatoris passa a tenir per a les vocals llargues quatre graus d'obertura,[2] com en el jonicoàtic.

El nostre recull conté deu inscripcions per a persones procedents d'Egina. Les més antigues estan datades al segon quart i a l'últim quart del segle V. La inscripció núm. 3 pertany a l'inici del segle IV, les núm. 4-6 a la meitat, la núm. 7 és posterior a la meitat de segle i les núm. 8 i *i.* s'inclouen amb una datació imprecisa al segle IV. La inscripció núm. 9 ha estat datada entre els segles IV i III.

La inscripció més antiga és lamentablement massa fragmentària per poder extreure dades de la llengua utilitzada, a més de no estar assegurada la seva procedència de l'Àtica. Tot i això, posem de manifest que l'únic antropònim conservat complet presenta una forma clarament no àtica, Γυρίδας.

En la resta d'inscripcions, datades entre finals del segle V i el segle IV, observem un predomini dels trets àtics tant en els ètnics, dels quals no en tenim ni un sol exemple en la forma argòlica originària, com en els antropònims, adaptats també majoritàriament a l'àtic. Tan sols en alguns noms propis s'han mantingut característiques del dialecte argòlic:

– En la inscripció núm. 3 hi llegim l'antropònim femení Νικασώ, amb conservació de l'alfa llarga originària en l'arrel, acompanyat de l'ètnic Αἰγιναία, forma ambigua, ja que tant podria respondre a la conservació de /ā/ originària com al fenomen àtic de la retrotracció. Cal afegir que en la mateixa inscripció també hi trobem trets àtics com la desinència de genitiu en Αἰγινήτο i el també genitiu Εὐμάρōς amb un final -ōς per contracció de *-eos*.

1. Hipòtesi formulada en primer lloc per A. Bartoněk (Bartoněk 1972) i àmpliament desenvolupada en l'estudi de M. P. Fernández Álvarez (Fernández 1981).

2. *Cf.* Fernández 1981, 63-66. En l'argòlic oriental, les dues primeres onades d'allargaments compensatoris donen com a resultat noves vocals llargues tancades /ę̄/ i /ǭ/. Per contra, en l'argòlic occidental es confonen amb /ē/ i /ō/ originàries. Per a una visió global de les diferències entre ambdues variants, *vid.* Fernández 1981, 237ss.

Peloponnes

I. Aigina

Der argolische Dialekt besteht aus zwei Varianten: Westargolisch und Ostargolisch[1]. Aigina gehört zum Sprachraum des Ostargolischen, das sich innovativer zeigt als das Westargolische. Ein Beispiel dafür ist das Vokalsystem: Nach den ersten und zweiten Ersatzdehnungen entwickelte es sich zu einem System mit vier Öffnungsgraden[2] für die langen Vokale, wie es auch im Ionisch-Attischen zu finden ist.

Der Katalog umfasst zehn Inschriften für Personen aus Aigina. Die ältesten stammen aus dem zweiten und dem letzten Viertel des 5. Jhs. Inschrift Nr. 3 stammt vom Anfang des 4. Jhs. Nr. 4 bis 6 werden in die Mitte, Nr. 7 nach der Mitte des 4. Jhs. und Nr. 8 und *i* ohne weitere Präzisierung ins 4. Jh. datiert. Die Inschrift Nr. 9 ist zeitlich am Übergang vom 4. zum 3. Jh. angesiedelt.

Die älteste Inschrift ist leider zu fragmentarisch, als dass Schlüsse über den benutzten Dialekt gezogen werden könnten. Zudem ist ihre Herkunft aus Attika nicht gesichert. Es ist aber hervorzuheben, dass der einzige komplett erhaltene Personenname, Γυρίδας, eine nichtattische Form zeigt.

Alle anderen Inschriften der Gruppe, die zwischen dem Ende des 5. Jhs. und dem Ende des 4. Jhs. datiert werden, zeigen eine Dominanz von attischen Merkmalen. Dies ist in der ausnahmslosen Verwendung der attischen Form der Ethnika zu erkennen, und auch bei Personennamen wird hauptsächlich die attische Form verwendet. Einige der Personennamen zeigen argolische Charakteristika. Sie bilden jedoch die Ausnahme.

– Inschrift Nr. 3 mit dem weiblichen Personennamen Νικασώ. Hier bleibt das ursprünglich lange Alpha im Wortstamm erhalten. Das Ethnikon Αἰγιναία kann auf zweierlei Weise gedeutet werden, da es unmöglich zu entscheiden ist, ob das lange Alpha der Endung als Erhalt der Ausgangsform oder als Resultat der attischen Rückverwandlung zu deuten ist. In der-

1. Erstmals zu lesen bei A. Bartoněk (Bartoněk 1972). Diese Hypothese wurde ausführlich diskutiert von M.P. Fernández Álvarez (Fernández 1981).

2. Vgl. Fernández 1981, 63-66: Im Ostargolischen entstehen nach den zwei ersten Ersatzdehnungen die neuen, langen und geschlossenen Vokale /ę̄/ und /ǭ/. Anders im Westargolischen, wo diese neuen Vokale mit den alten /ē/ und /ō/ verschmelzen. Für einen Überblick zu den Unterschieden zwischen beiden Varianten siehe Fernández 1981, 237f.

– L'epitafi núm. 4, datat *ca.* 365-340, és l'únic del grup que conté un epigrama. La llengua utilitzada és clarament àtica (ἥδε, στήλη, πάτραν i ἐπωνυμίαν, fins i tot l'ètnic Αἰγινήτης) i no hi trobem cap influència destacable de la llengua homèrica. Al costat d'aquest clar domini de l'àtic, s'hi ha conservat un únic tret del dialecte originari en el genitiu patronímic Τερεία, amb *-ā* < **-āō*. Aquesta forma és explicable si observem que el tema principal de l'epigrama és la identitat del personatge i els seus orígens: ens parla del seu nom, el del seu pare i el de la pàtria, a més de donar-nos el pseudònim que l'identificà en vida. Sembla que, a través de la conservació de la forma dialectal en el nom del pare, s'hagi volgut remarcar la seva identitat i el seu lligam familiar amb Egina.

– La inscripció núm. 5 presenta dos antropònims femenins amb conservació del vocalisme dòric en el final *-ᾱ*: Γοργίππα i la forma de lectura incerta Οστα.[3] De nou ens trobem amb barreja de trets dialectals en una mateixa inscripció, ja que l'ètnic de Gorgipa també està escrit en la forma àtica.

II. Coríntia

El dialecte dòric corinti es considera proper al dialecte de Mègara (X. Megàrida) i a l'argòlic oriental (I. Egina).[4] Les inscripcions arcaiques de Corint donen poca informació sobre el dialecte utilitzat; més coneixements se'n tenen a partir de les inscripcions de la seva colònia Corcira (XVII. Corcira). Interessants en les inscripcions arcaiques de Corint són les diverses grafies per a les vocals de timbre /e/: ⟨B⟩ és utilitzat per a /ĕ/ i /ē/ originària, ⟨E⟩ grafia el diftong /ei/ originari i la /ē/ procedent d'allargament compensatori i contracció.[5] La grafia ⟨B⟩ per a /e/ deixa d'usar-se a Corint aproximadament a la segona meitat del segle V.[6]

Hem recopilat deu inscripcions per a persones procedents de la Coríntia; nou d'elles provenen de la *polis* Corint i una de Fliünt (núm. 15). La més antiga està datada poc després de la meitat del segle V (núm. 10), i la resta pertanyen al segle IV: les núm. 11 al 13 a l'inici, núm. 14 al 16 amb posterioritat a la meitat de segle i núm. 17 al 19 en un moment imprecís del segle IV.

Les inscripcions núm. 10, 11, 14, 16, 17 i 18 no presenten cap tret exclusiu ni del dialecte corinti ni de l'àtic, ja que contenen formes coincidents, com per exemple el vocalisme final de l'ètnic femení Κορινθία, que pot correspondre tant a la conservació de la /ā/ originària com al resultat de la retrotracció de l'àtic.

3. Per a les dificultats de lectura i interpretació d'aquest antropònim, *vid.* el comentari a la inscripció.

4. *Vid.* Schmitt 1977, 34-35, que els engloba tots tres en un grup dialectal «saròni c». Vegeu nota 45.

5. *Cf.* Thumb-Kieckers, *Handbuch*, 128.

6. *Cf.* Jeffery 1990, 114-115.

selben Inschrift sind attische Merkmale zu beobachten, wie die Endung des Genitivs Αἰγινήτο und der Genitiv Εὐμάρōς mit einer Endung in *-ōς* aus Kontraktion von *-eos*.

– Die Inschrift Nr. 4 von *ca.* 365–340 v.Chr. ist das einzige Epigramm dieser Gruppe. Die Sprache ist zweifellos Attisch (ἥδε, στήλη, πάτραν und ἐπωνυμίαν, bis hin zum Ethnikon Αἰγινήτης) ohne erwähnenswerte Einflüsse der homerischen Sprache. Neben dieser Dominanz der attischen Sprachmerkmale findet sich ein einziges Merkmal des ursprünglichen Dialekts im Genitiv des Vatersnamen Τερεία, mit *-ā* < **-āō*. Diese Form erklärt sich durch das Hauptthema des Epigramms: die Identität der Person und ihre Herkunft. Im Gedicht werden die Namen des Verstorbenen, seines Vaters und seiner Heimat und auch das ihm zugewiesene Pseudonym erwähnt. Durch den Erhalt dieses Dialektmerkmals sollen vermutlich seine Identität und seine Familienanbindung an Aigina stärker hervorgehoben werden.

– Inschrift Nr. 5 nennt zwei weibliche Personennamen, bei denen die dorische Endung *-ᾱ* erhalten blieb: Γοργίππα und die vorgeschlagene Lesung Οστα[3]. Erneut zeigt sich ein Nebeneinander von Merkmalen aus verschiedenen Dialekten in einer einzigen Inschrift, da das Ethnikon von Gorgippa hier in der attischen Form geschrieben wurde.

II. Korinth

Der korinthisch-dorische Dialekt wird mit dem Megarischen (X. Megara) und dem Ostargolischen (I. Aigina) in Verbindung gebracht[4]. Die archaischen Inschriften aus Korinth tragen wenig zur Erforschung dieses Dialektes bei, mehr Informationen gewinnt man aus den Inschriften der korinthischen Kolonie Korkyra (XVII. Korkyra). Dennoch geben die archaischen Inschriften Korinths Aufschluss über die verschiedenen Schreibweisen für Vokale mit e-Laut: ⟨B⟩ entspricht /ĕ/ und dem ursprünglichen /ē/, ⟨E⟩ entspricht dem echten Diphthong /ei/ und /ē/ aus Kontraktion und Ersatzdehnung[5]. Die Schreibweise ⟨B⟩ für /e/ wird in Korinth ungefähr ab der zweiten Hälfte des 5. Jhs. nicht mehr benutzt[6].

Zehn Grabinschriften aus dem Katalog sind Personen aus Korinth und Umgebung gewidmet, neun davon kamen aus der Polis Korinth, eine aus Phleius (Nr. 15). Die älteste ist kurz nach der Mitte des 5. Jhs. datiert (Nr. 10), alle anderen gehören ins 4. Jh., Nr. 11

3. Für die Schwierigkeiten in der Lesung dieses Namens siehe den Kommentar im Katalog.

4. Siehe Schmitt 1977, 34-35, der alle drei in eine Gruppe mit der Bezeichnung «Saronisch» zusammenfügt. Siehe auch Fußnote 45.

5. Vgl. Thumb-Kieckers, *Handbuch*, 128.

6. Vgl. Jeffery 1990[2], 114-115.

És destacable el fet que la inscripció més antiga (núm. 10), de la segona meitat del segle V, hagi estat escrita probablement en l'alfabet arcaic de Corint.

En les quatre inscripcions restants sí que hi podem observar característiques dialectals:

En primer lloc tenim un epigrama datat a l'inici del segle IV (núm. 12), en el qual observem un ús exclusiu de l'àtic. No s'hi ha conservat cap característica del dialecte corinti, i la influència homèrica es reflecteix en el vocabulari i en l'ús d'una fórmula com κλέος ἀθάνοντον.[7]

És destacable la inscripció núm. 15, que presenta una forma molt poc habitual de l'ètnic de Fliünt, Φλειήσιος. Considerem aquesta forma un hiperjonisme, ja que pràcticament tota la resta de testimonis literaris i epigràfics, incloent-hi el joni Heròdot,[8] ens transmeten Φλειάσιος. Un paral·lel per la forma que llegim en aquest epitafi el presenten dues inscripcions pertanyents als comptes dels naopes de Delfos, en les quals es recullen les contribucions fetes. Les inscripcions estan datades una a la primavera de l'any 360 i l'altra a la del 357, i contenen el text següent:

CID II, 4, columna I, 49-54
Κλεινὼ Φλειησίη
ὀβολοὺς τρεῖς
Ἐχενίκη Φλειησίη
ὀβολός, ἡμιωβέλιον.
Κλεονίκα Φλειησίη
ὀβολός, ἡμιωβέλιον.

CID II, 7 A, 5
Φλειήσιοι δρ[αχμὰς - - -]

L'editor de les inscripcions, J. Bousquet, considera que aquesta és una forma «paradoxal» i les considera influïdes pel *naopos* que ha gravat les contribucions. Observem, però, que es tracta de formes jonitzades (*cf.* també el final -ίη) poc esperables en zona de parlars dòrics i que, en tots els altres ètnics de la inscripció, s'han respectat les formes dialectals pròpies.[9] Aquestes són les dues úniques inscripcions dèlfies que contenen la forma hiperjonitzada de l'ètnic, i en les inscrip-

7. Per al comentari d'aquesta fórmula, *vid.* l'entrada corresponent al catàleg d'inscripcions.

8. Hdt. 9, 28, 4; 31, 3 i 85, 3. Tan sols en el *Lèxic* de Foci hi trobem una forma amb η en la següent glossa: Φλεήσιον· τὸ Φλιάσιον πεδίον· Ἀριστοφάνης, glossa que el seu editor, S. A. Naber, considera corrupta.

9. *Cf.* Μεσσάνιοι a la línia 28 i Ἀθηναῖος a la línia 67. Moralejo (1973, 35) també la considera un jonisme i apunta la possibilitat que es degui al fet de ser la forma més estesa o la de la parla del lapicida. L'autor observa que, en les inscripcions de Delfos, els noms geogràfics solen estar o bé escrits en la forma originària o bé escrits en jonicoàtic per influència de la *koiné*. Aquest sembla ser-hi l'únic jonisme no compartit per l'àtic.

bis 13 an den Anfang, Nr. 14 bis 16 in die zweite Hälfte. Für Nr. 17 bis 19 wird lediglich eine Datierung ins 4. Jh. vorgeschlagen.

Die Inschriften Nr. 10, 11, 14, 16, 17 und 18 zeigen keine exklusiven Merkmale des korinthischen oder des attischen Dialekts, da sie übereinstimmende Formen aufweisen wie bei der Vokalendung des weiblichen Ethnikons Κορινθία, das sowohl als Erhalt des dorischen /ā/ wie auch als attische Rückverwandlung deutbar ist. Bemerkenswert ist die Präsenz des archaischen korinthischen Alphabets in der ältesten Inschrift der Gruppe (Nr. 10).

Die restlichen vier Inschriften lassen jedoch deutliche Dialektmerkmale erkennen:

Ein Epigramm vom Anfang des 4. Jhs. (Nr. 12) ist ausschließlich im attischen Dialekt geschrieben und zeigt keine Merkmale des korinthischen Dialekts. Der Einfluss der homerischen Sprache beschränkt sich auf den Wortschatz und wird in einer Formel wie κλέος ἀθάνοντον[7] sichtbar.

Die Inschrift Nr. 15 tritt mit einer Sonderform des Ethnikons aus Phleius, Φλειήσιος, hervor. Vermutlich ist diese Form ein Hyperionismus, da fast alle anderen literarischen und epigraphischen Quellen, der ionisch schreibende Herodot inklusive[8], die Form Φλειάσιος zeigen. Die einzigen Parallelen zu dieser Grabinschrift sind die Inschriften aus den Aufzeichnungen der Naopoioi in Delphi. In diesen Inschriften werden die Zahlungsbeiträge für das Jahr 360 und 357 v.Chr. aufgelistet. Sie zeigen folgenden Text:

CID II, 4 I, 49-54
Κλεινώ Φλειησίη
ὀβολοὺς τρεῖς
Ἐχενίκη Φλειησίη
ὀβολός, ἡμιωβέλιον.
Κλεονίκα Φλειησίη
ὀβολός, ἡμιωβέλιον.

CID II, 7 A, 5
Φλειήσιοι δρ[αχμὰς - - -]

Der Herausgeber, J. Bousquet, nennt diese Schreibweise «*paradoxal*» und vermutet dafür einen Einfluss aus dem Dialekt des Naopoios, der die Beiträge aufgelistet hat. Dagegen ist einzuwenden, dass all dies ionisierte Formen sind (siehe auch die Endung -ίη), die in einer dorischen Region kaum zu erwarten sind, und dass alle anderen Ethnika der Liste im jeweils eigenen

7. Für einen Kommentar zu dieser Formel siehe Katalog.

8. Hdt. 9, 28, 4; 31, 3 und 85, 3. Nur das Lexikon von Photius zeigt eine Graphie mit η in dieser Glosse: Φλεήσιον· τὸ Φλιάσιον πεδίον· Ἀριστοφάνης. Der Herausgeber, S.A. Naber, hält die Stelle aber für korrupt.

cions posteriors s'hi llegeix sempre la forma regular Φλειάσιος, fins i tot en una inscripció datada tan sols un any després.[10]

Aquest període cronològic tan concret per a l'ús de l'ètnic ens sembla que es pot posar en relació amb la situació política de la *polis*: Fliünt manté durant els segles V i IV constants enfrontaments amb Argos i, en la guerra coríntia, les incursions des d'Argos i Sició al seu territori l'obliguen a acceptar una aliança amb Esparta.[11] Per desfer-se de la voluntat de domini espartana, tanca l'any 362 una aliança amb Atenes.[12] Els hiperjonismes a les inscripcions de Delos coincideixen cronològicament amb aquesta aliança i podria ben ser que es deguessin a una voluntat de diferenciar-se dels seus veïns peloponnesis mostrant una identitat predòrica.[13] Possiblement també la voluntat de destacar aquesta autoctonia mítica es troba darrere la grafia de l'ètnic en el nostre epitafi.

Juntament amb aquest hiperjonisme, també trobem en l'epitafi una forma àtica en el genitiu Ἑρμογένους, amb final -ους per a un tema en *-s-*.

Les inscripcions 13 i 19 mantenen trets no àtics. En l'antropònim Δημοκρίτα de la inscripció 13 hi veiem la conservació de la /ā/ originària en el final de nominatiu femení -ᾱ; en canvi l'arrel Δημο- conté el tret jonicoàtic /ᾐ/ < /æ/ < /ā/. En l'epitafi núm. 19, l'antropònim Κληγόρας presenta la monoftongació no àtica -eu̯a- > -ea- > -ᾐ-.[14]

III. Sició

També parlem de dòric corinti en el cas del dialecte usat a Sició.[15] No és possible saber si existien especificitats dialectals locals siciònies, ja que el material epigràfic recuperat és massa escàs.

Hem recollit sis inscripcions dedicades a sicionis, totes pertanyents al segle IV. Les dues més antigues (núm. 20 i 21) han estat datades abans de la meitat de

10. *CID* II 10, 16, datada a la primavera del 356.

11. X. *HG*. 4, 4, 15 i M. Piérart, «Argolis», *Poleis*, 613.

12. *IG* II² 112.

13. Pausànias ens transmet diverses tradicions per posar de manifest l'autoctonia dels fliasis al Peloponnès: Paus. 2, 13, 2 narra com alguns habitants de Fliünt, amb l'arribada dels doris al Peloponnès, haurien fugit cap a Samos; altres haurien restat a la ciutat. Aquesta fugida de fliasis cap a la Jònia també l'esmenta en parlar de la fundació de la *polis* de Clazòmenes (Paus. 7, 3, 10). En explicar la fundació a Sició d'uns misteris dedicats a Demèter, hi esmenta que un dels antics reis de Fliünt, Arant, fou contemporani de Prometeu i tres generacions anterior a Pelasg i els autòctons atenesos (Paus. 2, 14, 4).

14. Aquesta monoftongació es dóna de vegades en els dialectes nord-occidentals, en rodi, cos i cireneu (Buck 1955, 39 i Méndez Dosuna 1985, 86-89). La mateixa forma Κληγόρα del nom es troba documentada a Argos en dues ocasions, *vid. LGPN* III.A, *s.v.*, testimonis datats al canvi de segle IV-III i al segle III aC.

15. *Cf.* Thumb-Kieckers, *Handbuch*, 124-125.

Dialekt geschrieben wurden[9]. Diese zwei Inschriften sind bis jetzt die einzigen, in denen diese hyperionische Schreibweise des Ethnikons verwendet wird, alle anderen, späteren Inschriften zeigen das übliche Φλειάσιος, sogar bei einer Inschrift, die lediglich ein Jahr später datiert wird[10].

Aufgrund dieser Tatsache ergibt sich eine sehr konkrete Zeitspanne für diese Schreibweise des Ethnikons, die vielleicht mit der politischen Geschichte der Polis zusammenhängt: Phleius stand während des 5. und 4. Jhs. ständig im Konflikt mit Argos. Die Überfälle aus Argos und Sikyon auf sein Gebiet während des korinthischen Krieges zwangen Phleius zu einem Bündnis mit Sparta[11]. Um sich von der Herrschaft Spartas zu befreien, schloss Phleius im Jahr 362 v.Chr. ein Bündnis mit Athen[12]. Die Hyperionismen in den delphischen Inschriften wurden kurz nach diesem Bündnis datiert und könnten ein Versuch sein, sich von den peloponnesischen Nachbarn durch eine konstruierte prädorische Identität zu unterscheiden[13]. Hinter der Schreibweise in der Grabinschrift aus Athen könnte ebenfalls der Versuch stehen, eine mythische Autochthonie darzustellen.

Neben diesem Hyperionismus zeigt das Epitaph auch ein attisches Merkmal im Genitiv Ἑρμογένους, mit Endung -ους für ein Stamm auf -s-.

Die Inschriften Nr. 13 und 19 weisen einige nichtattische Merkmale auf. Das Anthroponym Δημοκρίτα in Inschrift Nr. 13 zeigt die Beibehaltung des ursprünglichen /ā/ in der Nominativendung, aber neben dem ionisch-attischen /ᾐ/ < /æ/ < /ā/ im Wortstamm Δημο-. Der Personenname Κληγόρας in Inschrift Nr.

9. Vgl. Μεσσάνιοι in der Zeile 28 und Ἀθηναῖος in der Linie 67. Moralejo 1973, 35 hält diese Formen auch für Ionismen und bietet als mögliche Erklärung an, dass sie entweder die meist verbreitete oder die vom Steinmetz benutzte Form sein könnte. Der Autor stellt fest, dass in den delphischen Inschriften die geographischen Bezeichungen normalerweise entweder in der eigenen Dialektform oder in der ionisch-attischen (durch den Einfluss der Koine) geschrieben werden. Dies scheint das einzige ionische Merkmal in den delphischen Inschriften zu sein, das nicht mit dem Attischen geteilt wird.

10. *CID* II 10,16, datiert in den Frühling 356 v.Chr.

11. X. *HG*. 4, 4, 15 und M. Piérart, «Argolis», *Poleis*, 613.

12. *IG* II² 112.

13. Pausanias erzählt einige Episoden, um die Autochthonie der Phliasier auf dem Peloponnes zu belegen: Paus. 2, 13, 2 wird tradiert, wie nach der Ankunft der Dorier auf der Peloponnes einige Einwohner aus Phleius nach Samos geflohen seien, andere seien in der Stadt geblieben. Diese Flucht von Phliasiern nach Ionien wird von Pausanias auch in Zusammenhang mit der Gründung von Klazomenai erwähnt (Paus. 7, 3, 10). An einer anderen Stelle, wo er die Gründung der Mysterien der Demeter in Sikyon erzählt, erwähnt Pausanias, dass einer der antiken Könige von Phleius, Arant, Zeitgenosse des Prometheus und drei Generationen älter als Pelasgos und die athenischen Autochthonen gewesen sei (Paus. 2, 14, 4).

segle, les núm. 22 i 23 al voltant de la meitat, la núm. 24 a la segona meitat, i la restant (núm. 25) en un moment indeterminat del segle IV.

En quatre dels epitafis (núm. 21, 22, 24 i 25) s'hi observen trets procedents clarament de l'àtic (/ę̄/ < /æ/ < /ā/ en Δημητρίο i Δημητρίου, en Εὐβουλίδης, el genitiu Καλλίου amb desinència -ǭ per a un tema en alfa); en canvi, no trobem en la llengua utilitzada cap característica que sigui exclusiva del dòric corinti.

Pel que fa al formulari, Pausànias[16] explica que a Sició no és habitual fer gravar el nom del pare a l'estela funerària. No es pot oblidar que els viatges de Pausànias foren al segle II dC, i que aquesta característica que ens descriu en el cas de Sició la trobem en època hellenística en quasi totes les necròpolis gregues. És molt dubtós que es puguin extrapolar les seves observacions al segle IV, i les poques inscripcions que conservem de Sició[17] no mostren en el formulari diferències destacables amb les d'altres *poleis* gregues. Tan sols podem posar de manifest que, en les inscripcions funeràries de sicionis a Atenes, en contra de la descripció de Pausànias, hi trobem habitualment el nom del pare al costat del nom del difunt, amb l'única excepció de l'epitafi núm. 24.

IV. Argos

Tal com hem comentat en el cas d'Egina, el dialecte d'Argos, l'anomenat argòlic occidental, mostra algunes característiques que fan que se'l consideri més conservador que l'argòlic oriental, el documentat a Egina. Un exemple és el manteniment d'un sistema de vocals llargues amb tres graus d'obertura i la conservació de la grafia <*F*> en posició inicial.[18]

Tenim tan sols dues inscripcions per a persones procedents d'Argos, una datada a la meitat del segle IV i l'altra a l'últim quart de segle. Tot i l'escassetat del material, ens permet posar de manifest que, en la inscripció més antiga (núm. 26), hi podem veure un

16. *Cf.* Paus. 2, 7, 2, on es descriu l'estil dels monuments sepulcrals de Sició tal com Pausànias els ha pogut observar: τοῦτο μὲν δὴ χῶμά ἐστι γῆς, αὐτοὶ δὲ Σικυώνιοι τὰ πολλὰ ἐοικότι τρόπῳ θάπτουσι· τὸ μὲν σῶμα γῇ κρύπτουσι, λίθου δὲ ἐποικοδομήσαντες κρηπῖδα κίονας ἐφιστᾶσι καὶ ἐπ' αὐτοῖς ἐπίθημα ποιοῦσι κατὰ τοὺς ἀετοὺς μάλιστα τοὺς ἐν τοῖς ναοῖς· ἐπίγραμμα δὲ ἄλλο μὲν ἐπιγράφουσιν οὐδέν, τὸ δὲ ὄνομα ἐφ' αὑτοῦ καὶ οὐ πατρόθεν ὑπειπόντες κελεύουσι τὸν νεκρὸν χαίρειν. «Aquest [el monument sepulcral de Licos de Messènia] és un túmul de terra, però els mateixos habitants de Sició enterren en general d'una forma similar: enterren el cos a la terra, construint al damunt un fonament de pedra, hi alcen columnes i al damunt hi fan una coberta molt semblant als frontons que hi sol haver en els temples. No hi graven pas cap altra inscripció que el nom al damunt i, sense indicar el nom del pare, demanen de saludar el mort.»

17. *Vid. IG* IV.

18. *Cf.* Fernández 1981, 237-238.

19 zeigt eine nichtattische Monophthongierung -eu̯a->-ea->-ē-[14].

III. Sikyon

Der in Sikyon dokumentierte Dialekt ist Teil des Korinthisch-Dorischen[15]. Die erhaltenen Sprachzeugnisse sind bis dato so gering, dass es nicht möglich ist, lokale Eigenschaften festzustellen.

Sechs Inschriften sind für Sikyonier errichtet worden. Alle datieren ins 4. Jh. Die zwei ältesten (Nr. 20 und 21) wurden in der ersten Jahrhunderthälfte geschrieben, zwei weitere (Nr. 22 und 23) um die Mitte des Jahrhunderts, die Nr. 24 in der zweiten Hälfte und die Nr. 25, nicht weiter präzisiert, im 4. Jh. v.Chr.

Vier der Grabinschriften (Nr. 21, 22, 24 und 25) zeigen deutliche attische Formen (/ę̄/ < /æ/ < /ā/ in Δημητρίο und Δημητρίου, in Εὐβουλίδης, den Genitiv Καλλίου mit der Endung -ǭ für die Stämme auf Alpha) und keine rein dorischen Merkmale.

Pausanias erzählte von Sikyon, dass es dort nicht üblich sei, auf den Grabinschriften den Namen des Vaters zu nennen[16]. Die Reisen des Pausanias werden ins 2. Jh. n.Chr. datiert, zu einer Zeit, als diese Gewohnheit, die er speziell für Sikyon beschreibt, in fast allen hellenistischen Nekropolen zu beobachten ist. Es ist daher fragwürdig, ob die von Pausanias beobachteten Zustände auf das 4. Jh. v.Chr. zurückzuprojizieren sind. Die wenigen Grabinschriften, die aus Sikyon[17] erhalten blieben, zeigen keine großen Formularunterschiede gegenüber anderen griechischen Poleis. Auf jeden Fall enthalten die athenischen Grabinschriften für Sikyonier aus dem 4. Jh., anders als in der Beschreibung von Pausanias, fast immer den Namen des Vaters. Eine Ausnahme bildet die Inschrift Nr. 24.

14. Diese Monophthongierung findet sich manchmal in den nordwestlichen Dialekten und in den Dialekten von Rhodos, Kos und Kyrene (Buck 1955, 39 und Méndez Dosuna 1985, 86-89). Dieselbe Form Κληγόρα ist in Argos zweimal belegt, siehe *LGPN* III. A, *s.u.*, Beispiele aus der Jahrhundertwende vom 4. zum 3. und aus dem 3. Jh. v.Chr.

15. Vgl. Thumb-Kieckers, *Handbuch*, 124-125.

16. Vgl. Paus. 2, 7, 2, mit einer Beschreibung der von ihm beobachteten Grabmonumente: τοῦτο μὲν δὴ χῶμά ἐστι γῆς, αὐτοὶ δὲ Σικυώνιοι τὰ πολλὰ ἐοικότι τρόπῳ θάπτουσι· τὸ μὲν σῶμα γῇ κρύπτουσι, λίθου δὲ ἐποικοδομήσαντες κρηπῖδα κίονας ἐφιστᾶσι καὶ ἐπ' αὐτοῖς ἐπίθημα ποιοῦσι κατὰ τοὺς ἀετοὺς μάλιστα τοὺς ἐν τοῖς ναοῖς· ἐπίγραμμα δὲ ἄλλο μὲν ἐπιγράφουσιν οὐδέν, τὸ δὲ ὄνομα ἐφ' αὑτοῦ καὶ οὐ πατρόθεν ὑπειπόντες κελεύουσι τὸν νεκρὸν χαίρειν. «Dies (das Grabmal des Messeniers Lykos) ist ein Erdhügel. Die Sikyonier selber aber begraben meistens in anderer Weise. Sie bergen den Leib in die Erde, bauen einen Sockel aus Stein darüber und stellen Säulen darauf, und auf diese stellen sie einen Aufsatz etwa wie die Giebel an den Tempeln. Und dann setzen sie keine andere Aufschrift darauf, als dass sie den Namen allein nennen ohne Vatersnamen und dem Toten ein Lebewohl zurufen.» (Übers. Ernst Meyer)

17. Siehe *IG* IV.

tret propi del dialecte argiu en el genitiu Ἀνόχιος,[19] mentre que en la inscripció de final de segle (núm. 27) s'observa la presència d'un tret clarament àtic amb la desinència -� en el genitiu Καλλίου per a antropònims masculins en /ā/ originària.

v. Epidaure

Epidaure pertany dialectalment a l'argòlic oriental, tal com l'illa d'Egina. En el nostre recull, els testimonis procedents d'aquesta *polis* es redueixen a una única inscripció datada a la meitat del segle IV. No conté cap característica dialectal específica de l'argòlic o de l'àtic.[20]

vi. Lacònia

El dialecte lacònic, parlat a Esparta i les seves colònies de la Magna Grècia, Tarent i Heraclea, és relativament ben conegut gràcies al bon nombre d'inscripcions conservades i de cronologia prou àmplia, des del segle VII fins a l'època imperial.[21] S'observen dos períodes clars en la història del dialecte: l'anomenat «lacònic antic», que inclou les inscripcions escrites en alfabet epicòric fins al segle IV, i el «lacònic recent», que sorgeix en les inscripcions a partir del segle II dC. Entremig hi ha un espai cronològic d'uns quatre segles en els quals les inscripcions mostren una clara influència de la *koinà* dòrica i la *koiné* jonicoàtica.[22] En la reaparició del dialecte en les inscripcions, el lacònic recent mostra nombroses característiques que el distingeixen del lacònic antic; lamentablement, el silenci epigràfic de quatre segles no permet observar-ne l'evolució i fins i tot ha estat considerat per alguns un dialecte «artificial».

19. Fernández 1981, 190-191. En dialecte argòlic, com en d'altres també, però no pas en àtic, s'ha generalitzat per als temes indoeuropeus amb alternança *-i-* / *-ei-* un grau zero per a tota la flexió, fet que comporta la creació d'un genitiu en *-ios*. La forma àtica per a aquests genitius és *-eos* < *-eios* amb pèrdua de la iota intervocàlica, però el cas dels antropònims és diferent, ja que en àtic passen a declinar-se com a temes en dental i presenten, per tant, un genitiu en -ιδος, tot i mantenir la forma d'acusatiu -ιν (Threatte, *GAI* II, 108-111 i Dubois 2005, 217).

20. La inscripció presenta el genitiu Ἡρο[δ]ώρου, amb grafia ⟨Οϒ⟩ per a *o* llarga secundària com en àtic. En els dialectes argòlics, a diferència d'altres dialectes dòrics, la vocal llarga procedent de la contracció *o+o* es grafia també ⟨Οϒ⟩ ja des d'època primerenca (Fernández 1981, 56-57).

21. La llengua d'Alcmà, considerada també lacònic, aporta poques informacions per a la història del dialecte, ja que, com que es tracta d'una llengua literària, està molt influïda per Homer i els lírics lesbis. Al caràcter literari de la llengua cal afegir-hi les interferències en la transmissió, ja que els gramàtics alexandrins van corregir els textos adaptant-los al dialecte de Cirene (*cf.* Risch 1954).

22. *Cf.* Thumb-Kieckers, *Handbuch*, 81. Per a una visió general de la història del dialecte, *vid.* Schmitt 1977, 55-57.

iv. Argos

Der Dialekt von Argos, auch als Westargolisch bezeichnet, wird aufgrund einiger Merkmale für archaischer gehalten als der ostargolische, der Dialekt von Aigina. Ein Beispiel dafür ist das Vokalsystem mit drei Öffnungsgraden bei den Langvokalen und der Erhalt des <*Ϝ*> im Anlaut[18].

Der Katalog umfasst nur zwei Grabinschriften für Personen aus Argos, eine aus der Mitte, die andere aus dem letzten Viertel des 4. Jhs. Auch wenn die Sprachzeugnisse nur wenige sind, lässt sich feststellen, dass die älteste Inschrift (Nr. 26) ein argolisches Merkmal aufweist, den Genitiv Ἀνόχιος[19]. Im Gegensatz dazu weist der Genitiv Καλλίου mit der Endung -� in der maskulinen Alpha-Deklination der Inschrift Nr. 27 ein attisches Merkmal auf.

v. Epidauros

Der Dialekt der Stadt Epidauros ist, wie jener in Aigina, der ostargolische. Unter den hier behandelten Grabinschriften aus Athen ist nur eine Person aus Epidauros belegt. Die Inschrift ist in die Mitte des 4. Jhs. datiert und lässt keine spezifischen Dialektmerkmale, weder vom Argolischen noch vom Attischen, erkennen[20].

vi. Lakonien

Der lakonische Dialekt, der in Sparta und seinen Kolonien in der Magna Graecia, Tarent und Herakleia, gesprochen wird, ist relativ gut belegt. Die erhaltenen Inschriften sind zahlreich und decken einen breiten Zeitrahmen vom 7. Jh. v.Chr. bis zur Kaiserzeit ab[21]. Die Geschichte des Dialekts zeigt zwei große Perioden: Das sogenannte «antike Lakonisch» ist in den Inschrif-

18. Vgl. Fernández 1981, 237-238.

19. Fernández 1981, 190-191: Im argolischen Dialekt wurde, wie in einigen anderen (aber nicht im attischen), aus den indogermanischen Stämmen mit Ablaut *-i-* / *-ei-* eine Schwundstufe für die ganze Flexion gebildet, was zur Entstehung der Genitivform *-ios* führte. Die attische Form dieses Genitivs war *-eos* < *-eios*, nach Schwund des intervokalischen Iota. Personennamen aber werden im Attischen wie Stämme auf Dentale flektiert und bilden deswegen einen Genitiv auf -ιδος, auch wenn die Akkusativform -ιν beibehalten wird (Threatte, *GAI* II 108-111 und Dubois 2005, 217).

20. Die Inschrift zeigt den Genitiv Ἡρο[δ]ώρου mit der Schreibweise ⟨Οϒ⟩ für /o:/ wie im Attischen. Im Gegensatz zu anderen dorischen Dialekten wird in den argolischen Dialekten der Vokal aus Kontraktion o+o früh ⟨Οϒ⟩ geschrieben (Fernández 1981, 56-57).

21. Die Sprache Alkmans, die ebenfalls für Lakonisch gehalten wird, trägt nur wenig zur Erforschung dieses Dialektes bei, da es sich um eine literarische Sprache handelt, die stark von Homer und der aus Lesbos stammenden Lyrik beeinflusst ist. Zusätzlich zu diesen Schwierigkeiten gibt es Verfälschungen durch die Überlieferung, da die alexandrinischen Grammatiker die Texte an den kyrenischen Dialekt anpassten (vgl. Risch 1954).

El nostre treball recull tres inscripcions dedicades a persones d'origen lacònic, totes datades al segle IV, l'època de silenci dialectal en les inscripcions lacònies. Les dues més antigues, una de principis i l'altra del segon quart de segle, estan dedicades a citeris, fet que possiblement està en relació amb el domini que Atenes exercí sobre l'illa al llarg de l'últim quart del segle V. L'epitafi més recent, de la segona meitat de segle, va dedicat a una lacedemònia.

Dues de les inscripcions són epigrames (núm. 29 i 31), i la llengua utilitzada és primordialment àtica.

En la inscripció núm. 29, un epitafi per a una dida, veiem el vocalisme àtic en els mots τήνδε δικαιοτάτην i en l'ètnic Κυθηρία. El mot τίτθη per a *dida* també és d'ús exclusivament àtic.[23] El nivell de llengua és poc elevat, fet que es veu en la presència de mots com γῆ en lloc de γαῖα i παῖδες en lloc de υἷες, a més de la probable influència de l'àtic vulgar en la grafia <ι> per /e/ en l'adverbi ἰνθάδι.[24] Un tret no jonicoàtic el trobem en el vocalisme de la desinència de nominatiu del nom propi Μαλίχα, d'altra banda un nom d'origen probablement fenici.

L'epigrama núm. 31, també en àtic (μήτηρ, αὐτήν, el preverb κατα- sense apòcope), mostra un estil més literari i la presència de vocabulari homèric (ἀποφθιμένην, καταλείβεται, θρήνων, πενθίδιοι), així com de *koiné* (στεναχαί).[25] En el cas del datiu οἴκοις amb desinència curta, posem de manifest la seva posició antevocàlica, coincident amb els primers exemples d'aquest final de datiu originat per apòcope de la *i* final antevocàlica.

La inscripció núm. 30, en prosa, també presenta una forma àtica en l'antropònim Διοκλείδης i cap característica exclusiva del dialecte lacònic.

VII. Messènia

El dialecte messènic té moltes semblances amb el lacònic, per la qual cosa se l'ha considerat sovint dins el mateix grup, tot i les diferències que presenta.[26] El dialecte messènic és mal conegut en època arcaica, ja que la majoria d'inscripcions es daten a partir del 369

23. τίτθη es troba exclusivament en testimonis àtics, *vid.* Molinos 2005.

24. *Cf.* Teodorsson 1977, 178-182, que considera que la confusió ⟨E⟩ ~ ⟨I⟩ en epigrafia àtica es deu al caràcter obert de /i/ davant de consonant. En canvi, L. Threatte (*GAI* I, 7.012b) ho considera simplement un error gràfic.

25. *Cf.* el comentari en el catàleg.

26. Schmitt 1977, 53ss. parla de «Lakono-Messenisch», tot i admetre les diferències entre l'un i l'altre, posades de manifest per Katicic 1959; una posició semblant la trobem en Bartoněk 1972, 185. Thumb-Kieckers, *Handbuch*, 103-105, distingeix el messènic del lacònic i considera el messènic format a partir d'un substrat predòric i els adstrats del lacònic (per la dominació espartana) i el nord-occidental (pel retorn dels exiliats messenis que s'havien establert a Nàupactos).

ten, die in epichorischem Alphabet verfasst sind, belegt und erstreckt sich bis zum 4. Jh. Das «Neulakonische» ist in den Inschriften ab dem 2. Jh. n.Chr. zu finden. Dazwischen liegt ein Zeitrahmen von vier Jahrhunderten, in dem die Inschriften einen deutlichen Einfluss der dorischen Koina und der ionisch-attischen Koine zeigen[22]. Das Neulakonische hat Merkmale, die es sehr deutlich vom antiken Lakonisch unterscheiden. Leider lässt das epigraphische Schweigen von 400 Jahren keine genaue Entwicklung nachvollziehen, sodass das Neulakonische in der Literatur sogar gelegentlich als Kunstdialekt bezeichnet wird.

Drei der hier behandelten Grabinschriften sind Personen aus Lakonien gewidmet. Sie werden ins 4. Jh. datiert, d.h. in die Zeit, in der die Inschriften aus Lakonien nicht mehr im eigenen Dialekt verfasst wurden. Die zwei ältesten Inschriften vom Anfang (Nr. 29) und aus dem ersten Viertel (Nr. 30) des 4. Jhs. sind Kytherern gewidmet, was vermutlich im Zusammenhang mit der athenischen Herrschaft über die Insel am Ende des 5. Jhs. in Verbindung gebracht werden kann. Das jüngste Epitaph von diesen dreien ist in die zweite Hälfte des 4. Jhs. datiert und einer Lakedaimonierin geweiht.

Zwei der Inschriften (Nr. 29 und 31) sind Epigramme, deren Sprache im wesentlichen Attisch ist.

Die Inschrift Nr. 29 wurde für eine Amme geschrieben. Attischer Vokalismus findet sich deutlich in den Wörtern τήνδε δικαιοτάτην und in dem Ethnikon Κυθηρία. Auch das Wort τίτθη ist ein Attizismus[23]. Es handelt sich um eine eher wenig literarische Sprache, was sich in der Verwendung von γῆ anstelle von γαῖα und παῖδες anstelle von υἷες zeigt. Vermutlich verbirgt sich hinter der Schreibweise <ι> für /e/ beim Adverb ἰνθάδι der Einfluss der gesprochenen Sprache[24]. Im Gegensatz dazu ist die Endung im Personennamen Μαλίχα nicht ionisch-attisch. Höchstwahrscheinlich ist er ein phönizischer Name.

Das Epigramm Nr. 31 ist ebenfalls großteils in Attisch geschrieben (μήτηρ, αὐτήν, das Präverb κατα- ohne Apokope). Jedoch zeigt es neben dem Einfluss aus der Koine (στεναχαί) einen literarischen Stil und homerischen Wortschatz (ἀποφθιμένην, καταλείβεται, θρήνων, πενθίδιοι)[25]. Hervorzuheben ist der Dativ Plural οἴκοις mit «kurzer» Endung. Sei-

22. Vgl. Thumb-Kieckers, *Handbuch* 81. Eine kurze Geschichte des Dialekts bietet Schmitt 1977, 55-57.

23. τίτθη ist ausschließlich in Athen belegt, siehe Molinos 2005.

24. Teodorsson 1977, 178-182, ist der Meinung, dass die Ursache der Verwechslung von ⟨E⟩ ~ ⟨I⟩ in der attischen Epigraphik in der offenen Aussprache von /i/ vor Konsonant zu suchen ist. Im Gegensatz dazu spricht L. Threatte (*GAI* I 7.012b) nur von Schreibfehlern.

25. Vgl. Kommentar im Katalog.

i la influència de la *koiné* esdevé destacable cap al final del segle IV i domina al segle III.[27]

El nostre treball inclou quatre inscripcions per a messenis. La més antiga (núm. 32) està datada al segon quart del segle V, i les altres tres pertanyen totes al segle IV: la núm. 33 a la meitat, la núm. 34 a la segona meitat de segle i la núm. 35 a un moment indeterminat del segle IV.

L'epitafi més antic conserva plenament les formes dialectals, tant en el nom propi com en l'ètnic. Cal afegir que l'alfabet utilitzat també és el messènic, és a dir, que la gravació de l'epitafi fou feta per mans messènies. Això fa pensar que existia una comunitat de messenis instal·lada a Atenes, la grandària de la qual ens és impossible de precisar. És un argument més a favor de la identificació del difunt dins el grup de ciutadans d'Itome acollits a Atenes.[28]

En les inscripcions del segle IV, hi trobem majoritàriament elements àtics: vocalisme àtic /ē̯/</æ/</ā/, però [ā] /i_ i també /ē/ en l'arrel -ξεν-[29] (núm. 34). L'única excepció es dóna en la inscripció datada a la meitat de segle en l'antropònim Ἀρκεσίλας (núm. 33), amb un final -λας, distint de l'evolució jonicoàtica de l'arrel amb el resultat -λεως, però que tampoc no es tracta d'una forma estranya en antroponímia àtica.[30]

També és àtica la grafia ⟨ΟΥ⟩ per marcar la /ō/ procedent de contracció, ja que, en messènic, s'hi usa la grafia ⟨Ω⟩. La substitució de la grafia ⟨Ω⟩ per ⟨ΟΥ⟩ en la /ō/ procedent de contracció o d'allargament compensatori no s'observa en les inscripcions messènies fins al final del segle IV i principi del segle III.[31]

VIII. Arcàdia

L'estudi del dialecte arcadi es redueix principalment als testimonis epigràfics procedents de les tres grans *poleis* arcàdies: Tègea, Mantinea i Orcòmenos,

27. Amb algunes excepcions: un decret de l'any 242 en el qual els messenis reconeixen l'ἀσυλία del santuari de Cos, on s'alçà la còpia trobada, presenta encara trets dialectals propis, *cf.* Harlow 1972, 21-31.

28. *Cf.* comentari en el catàleg.

29. ξεν- prové de ξενϝ- amb pèrdua de *ϝ*. En àtic, la pèrdua de la wau darrere de líquida no comporta cap canvi en la vocal precedent; en canvi, en altres dialectes (jònic occidental i central, dòric argòlic, cretenc, de Tera, Cos i Rodes), suposa l'allargament de la vocal precedent (*vid.* Buck 1955, 49-50). Els mots πρόξενος i ξένος, amb el vocalisme breu, són dels trets de *koiné* que més primerencament s'observen en altres dialectes, ja sigui de l'àmbit jònic, dòric o eòlic, i tan sols s'hi manté la vocal llarga amb certa regularitat en els noms propis de les illes de l'Egeu, Creta i la Cirenaica (*cf. LGPN* I i nota 234 d'aquest treball).

30. *Vid.* els nombrosos exemples d'antropònims en -λας recollits a *LGPN* II al llarg de totes les èpoques, i Threatte, *GAI* II, 51-52, per a la coexistència en època clàssica d'antropònims en -λας en epigrafia àtica al costat dels més habituals en -λεως. La forma que esdevé més habitual en *koiné* és -λαος, *cf.* nota 174.

31. *Cf.* Harlow 1972, 22. Les dues grafies conviuen fins al segle II, en què ⟨ΟΥ⟩ s'imposa.

ne Stellung vor einem Wort mit Anfangsvokal stimmt überein mit den ersten Beispielen dieser Endung im Dativ Plural, die aus einer Apokope des letzten -ι vor Vokal entstanden ist.

Die Inschrift Nr. 30 ist Prosa und zeigt eine attische Form im Personennamen Διοκλείδης und kein Dialektmerkmal, das dem Lakonischen zuzuordnen wäre.

VII. Messenien

Der messenische Dialekt hat viele Ähnlichkeiten mit dem Lakonischen, was oft dazu führte, dass beide unter einer Gruppe subsumiert wurden, obwohl es sehr wohl Unterschiede zwischen ihnen gibt[26]. Die Kenntnis über das Messenische in archaischer und frühklassischer Zeit ist sehr begrenzt, da fast alle erhaltenen Inschriften aus den Jahren ab 369 v.Chr. stammen. Der Einfluss der Koine wird am Ende des 4. Jhs. deutlich und beherrscht dann die Zeugnisse des 3. Jhs. v.Chr[27].

Vier Grabinschriften für Messenier sind erhalten. Die älteste (Nr. 32) wird ins zweite Viertel des 5. Jhs. datiert, die anderen drei ins 4. Jh.: Nr. 33 in die Mitte, Nr. 34 in die zweite Hälfte und Nr. 35 in einen nicht genauer zu präzisierenden Abschnitt des 4. Jhs.

Beim ältesten Epitaph sind die Dialektformen erhalten geblieben, sowohl beim Personennamen als auch beim Ethnikon. Zudem ist das Alphabet ebenfalls messenisch, was vermuten lässt, dass ein Messenier an der Herstellung dieses Grabmonuments beteiligt war. Das wäre ein zusätzlicher Hinweis darauf, dass sich in dieser Zeit eine Gruppe von Messeniern in Athen niedergelassen hatte[28]. Wie groß diese Gruppe tatsächlich war, lässt sich nicht sagen. Die messenische Schrift liefert auch ein Argument dafür, den Verstorbenen innerhalb der Gruppe von Flüchtlingen aus Itome zu suchen, die Athen aufgenommen hatte.

Die Inschriften aus dem 4. Jh. zeigen hauptsächlich attische Merkmale: attischer Vokalismus /ē̯/</æ/</ā/,

26. Schmitt 1977, 53ff., spricht von «Lakono-Messenisch», auch wenn ihm die Unterschiede zwischen beiden Dialekten, die Katicic 1959 herausgestellt hat, bewusst sind. Ähnlich argumentiert Bartoněk 1972, 185. Siehe auch Thumb-Kieckers, *Handbuch*, 103-105: Die Autoren unterscheiden Messenisch vom Lakonischen und vermuten in der Entstehungsgeschichte des Messenischen ein vordorisches Substrat, ein lakonisches Adstrat durch die politische Herrschaft Spartas und ein N-W.-Adstrat, das durch die Rückkehr der messenischen Flüchtlinge aus Naupaktos den Dialekt beeinflusst habe.

27. Mit einzelnen Ausnahmen: Ein in Kos gefundenes Dekret aus dem Jahr 242 v.Chr., wo die Messenier dem Heiligtum auf Kos die Asylie anerkennen, zeigt noch Dialektmerkmale, vgl. Harlow 1972, 21-31.

28. Vgl. Kommentar im Katalog.

i especialment als datats entre els segles V i IV.[32] Tot i que al segle IV comencen a aparèixer en les inscripcions arcàdies trets de *koinà* i de *koiné*, el dialecte arcadi continua usant-se en textos oficials fins al segle II aC.[33]

En el nostre recull, són sis les inscripcions trobades per a persones procedents de l'Arcàdia. Una d'elles està datada al final del segle V (núm. 36), dues a la primera meitat del segle IV (núm. 37 i 38), dues a la segona meitat de segle (núm. 39 i 40) i una (núm. 41) en un moment indeterminat del segle IV.

Les dues inscripcions més antigues estan dedicades a persones procedents de la ciutat de Tègea, i una altra, a una dona de Mantinea; també de Mantinea prové l'honorat a la inscripció núm. 41. Les dues inscripcions de la segona meitat del segle IV esmenten tan sols l'origen arcadi sense especificar cap ciutat i són més o menys contemporànies a la lliga arcàdia, existent entre els anys 371/370 i 338/337.

En l'aspecte dialectal, el més interessant és la barreja que presenten. En la inscripció més antiga, l'única pertanyent al segle V (núm. 36), hi trobem la forma arcàdia del nom propi (Λίσας) al costat de la forma àtica de l'ètnic (Τεγεάτης). A la inversa succeeix en la inscripció núm. 37, datada a principi del segle IV, una inscripció en vers amb múltiples trets de la llengua àtica (φυ⟨λά⟩ττω, el vocalisme en μητρός i Θεοίτης, la desinència mitjana en el verb κεῖται, el preverbi ἀπο- en ἀποθανêν, el final de genitiu en Τεγεάτō), però on s'ha conservat l'ètnic en la forma arcàdia (Τεγεάτας). La inscripció núm. 38, de la primera meitat del segle IV, és l'única purament en dialecte àtic (el genitiu Σαώτō i el nominatiu Μαντινική).

Pel que fa a les inscripcions de la segona meitat de segle, una d'elles no mostra cap característica distintiva (núm. 40), i l'altra (núm. 39) és la que més clarament ha conservat els trets propis del dialecte originari en ambdós noms propis (Πραξίτας i Πραξιδάμου), tot i que inclou també un tret àtic en la grafia <ου> per a /ō/. En la inscripció núm. 41, també del segle IV, observem la forma arcàdia habitual d'escriure *o* llarga secundària <ω>.[34]

Especialment destacable és la citada inscripció núm. 37, on la conservació d'un tret del dialecte propi manifesta l'orgull en la pròpia ascendència, per tal com el

32. Megalòpolis, la capital arcàdia fundada el 369, no ha aportat ni un sol text dialectal, *cf.* Dubois 1986, 13.

33. *Cf.* l'estudi detallat del dialecte arcadi de L. Dubois (Dubois 1986). La *koinà* s'hi nota especialment en les inscripcions del segle III, sota la influència política de la lliga aquea. *Vid.* també la recensió del llibre de L. Dubois per A. Lillo (Lillo 1988), que hi considera massa genèrica la descripció de la influència de la *koiné* sobre el dialecte arcadi, ja que, en l'opinió d'A. Lillo, varia considerablement d'una regió a una altra.

34. Durant el segle IV, i a causa de la influència de la *koiné* i la *koinà*, conviuen a les inscripcions arcàdies les dues grafies per a *o* llarga secundària (Dubois 1986, 95-96).

aber [ā] /*i*_ und auch ein kurzes /e/ im Wort -ξĕν-[29] (Nr. 34). Einzige Ausnahme ist die Inschrift Nr. 33 aus der Mitte des Jahrhunderts mit dem Personennamen Ἀρκεσίλας, wo die Endung -λας eine nicht ionisch-attische Entwicklung dieses Stammes zeigt, die in dieser Dialektgruppe zu -λεως wird. Namen mit der Endung -λας sind aber in der athenischen Anthroponymie ebenfalls nicht unbekannt[30].

Attisch ist auch die Schreibweise ⟨ΟΥ⟩ für /ō/ aus Kontraktion, was im Messenischen mit ⟨Ω⟩ wiedergegeben wird. In den messenischen Inschriften wird diese Schreibweise für /ō/ aus Kontraktion erst am Ende des 4. Jhs. bzw. Anfang des 3. Jhs. durch ⟨ΟΥ⟩ ersetzt[31].

VIII. Arkadien

Das Arkadische wird im Wesentlichen anhand der epigraphischen Zeugnisse der drei großen arkadischen Poleis untersucht: Tegea, Mantineia und Orchomenos mit zahlreichen Inschriften aus dem 5. und 4. Jh.[32]. Die ersten Einflüsse der Koina und Koine fanden schon in den Inschriften des 4. Jhs. Eingang. Der arkadische Dialekt wurde aber in den offiziellen Dokumenten der Polis bis zum Ende des 2. Jhs. weiterhin benutzt[33].

Sechs der Grabinschriften dieses Katalogs wurden für Arkadier errichtet. Die älteste ist ans Ende des 5. Jhs. (Nr. 36) zu datieren, zwei wurden in die erste Hälfte des 4. Jhs. (Nr. 37, 38), zwei in die zweite Hälfte (Nr. 39, 40) und eine in einen nicht weiter präzisierten Abschnitt des 4. Jhs. v.Chr. datiert (Nr. 41).

29. ξεν- aus ξενϝ- mit Schwund von *u̯*. Im Attischen verursacht der Schwund von *u̯* nach Liquida keine Änderung des vorhergehenden Vokals, anders in anderen Dialekten (West- und Zentralionisch, Dorisch aus Argos, Kreta, Thera, Kos und Rhodos), die eine Ersatzdehnung des vorhergehenden Vokals zeigen (Siehe Buck 49-50). Die Wörter πρόξενος und ξένος mit kurzem Vokal sind Merkmale aus der Koine, die am frühesten in anderen Dialekten zu finden sind, unabhängig davon, ob aus dem ionischen, dorischen oder aiolischen Sprachraum. Nur auf den ägäischen Inseln, Kreta und Kyrene behalten die Personennamen die langen Vokale in ξεῖνος mit relativer Regelmäßigkeit (vgl. *LGPN* I und Fußnote 236).

30. Siehe die zahlreichen Beispiele von Personennamen aus allen Perioden mit der Endung -λας in *LGPN* II, und Threatte, *GAI* II, 51-52, für die Koexistenz in der attischen Epigraphik der klassischen Zeit von Namen auf -λας neben den häufigeren Namen auf -λεως. In der Koine setzt sich -λαος als häufigste Form durch, vgl. Fußnote 175.

31. Vgl. Harlow 1972, 22: Beide Schreibweisen existieren nebeneinander bis zum 2. Jh., danach setzt sich ⟨ΟΥ⟩ durch.

32. Aus Megalopolis, der 369 v.Chr. gegründeten Hauptstadt Arkadiens, ist kein einziger Dialekttext überliefert, vgl. Dubois 1986, 13.

33. Vgl. die detaillierten Untersuchungen des Arkadischen von L. Dubois (Dubois 1986). Die Wirkung der Koina ist in den Inschriften vom 3. Jh. besonders zu spüren, als Arkadien unter dem politischen Einfluss des Achäischen Bundes steht. Siehe auch die Rezension von A. Lillo des Buches L. Dubois (Lillo 1988), wo der Rezensent diese Beschreibung des Einflusses der Koine auf das Arkadische für eine Vereinfachung hält, da seiner Meinung nach diese Entwicklung in den verschiedenen Regionen sehr unterschiedlich ausfiel.

trobem en l'expressió Τεγεάτας Τεγεάτο, que posa en relleu l'antiguitat de la pertinença de la família a la *polis* de Tègea.[35] Alhora, la forma àtica dels noms propis tant del difunt Θεοίτης com de la seva mare Νικαρέτης (gen.) ens fa pensar que es tractava d'una família de metecs establerta de feia temps a Atenes.

IX. Èlida i Trifília

El dialecte de l'Èlida és conegut sobretot per les inscripcions d'Olímpia, un bon nombre d'elles d'època arcaica i en alfabet epicòric. Alguns lingüistes han considerat el dialecte eleu un dialecte independent del grup nord-occidental, atribuint-li un substrat eòlic.[36] En els estudis més recents, preval la visió que el considera part dels dialectes dòrics nord-occidentals, tot i algunes característiques que li atorguen una aparença exòtica.[37] Pel que fa a Trifília, regió sotmesa políticament a l'Èlida, sembla que el dialecte es distingia de l'eleu en alguns aspectes, però la manca de testimonis no permet, ara com ara, aprofundir en el seu estudi.

La influència de la *koiné* jonicoàtica s'hi documenta ja en decrets oficials aproximadament a la meitat del segle IV, els quals mostren que, com en altres zones del món grec, les persones lletrades tenien una doble competència dialectal.[38]

Conservem dues inscripcions per a persones procedents de l'Èlida i una per a un trifili. De les dues inscripcions per a eleus, una està datada al principi del segle IV i l'altra a la meitat de segle, i l'epitafi per a un trifili pertany a la segona meitat del segle IV.

Totes tres inscripcions mostren una clara influència de l'àtic, ja sigui en el vocalisme o en la forma de l'ètnic, per a la qual en ambdues ocasions hi trobem l'àtic Ἠλεῖος i mai l'elea Ϝαλεῖος.[39]

35. *Vid.* també la conservació de la forma dialectal en la inscripció núm. 4 per a un egineta.

36. *Vid.* Thumb-Kieckers, *Handbuch*, 64 i 236-237 i Bartoněk 1979, 117-118 i nota 12 o Bartoněk 1972.

37. Com el pas de /ē/ a /æ/, grafiada ⟨A⟩, i el rotacisme de *s* final postvocàlica. *Cf.* Méndez Dosuna 1985, 313, íd. 1980 i García Ramón 1975*b*, esp. 71-75. A aquesta tesi s'hi acull també en el seu nou treball sobre la llengua de les inscripcions elees S. Minon (Minon 2007, esp. 627-630).

38. *Cf.* Minon 1997. Minon (2007, 601) troba influències esporàdiques del jonicoàtic ja en una inscripció del segle V, és a dir, en el moment de gènesi de la *koiné*. La introducció de trets jonicoàtics a la llengua de les inscripcions elees va lligada, segons l'autora, a l'adopció de l'alfabet d'origen milesi.

39. Tot i que l'anotació de digamma desapareix quasi completament de les inscripcions elees amb la introducció de l'alfabet jònic, es manté en els testimonis de l'ètnic Ϝαλεῖος tant en inscripcions com en monedes fins al segle III aC, quan comença a ser substituït a les inscripcions elees per la forma de *koiné* Ἠλεῖος (*cf.* Thévenot-Warelle 1988, 44 i 71-72 i Minon 2007, 362). *Vid.* Harlow 1972, 43 i 45 per al manteniment de la <Ϝ> en l'ètnic Ϝαλείων en una inscripció de l'any 242 aC, mentre que en altres mots (p. ex. κατοικεόντων) ja s'hi ha perdut.

Die zwei ältesten Inschriften nennen Personen aus Tegea (Nr. 36, 37), zwei weitere Personen aus Mantineia (Nr. 38, 41) und in zwei Inschriften aus der zweiten Hälfte des 4. Jhs. wird lediglich eine arkadische Herkunft ohne Nennung der Polis erwähnt. Diese zwei Inschriften können zeitlich mit dem Arkadischen Bund (371/0 und 338/7) in Verbindung gebracht werden.

Bezüglich der Sprache ist besonders die Dialektmischung hervorzuheben, welche diese Grabinschriften zeigen. Die älteste Inschrift (Nr. 36) liefert die arkadische Form eines Personennamens (Λίσας) neben einem Ethnikon in attischer Form (Τεγεάτης). Umgekehrt liegen die Verhältnisse in Nr. 37, einer Versinschrift mit vielen attischen Merkmalen (φυ⟨λά⟩ττω, der Vokalismus in μητρός und Θεοίτης, die mediale Personalendung bei der Verbalform κεῖται, das Präverb ἀπο- in ἀποθανέν, die Genitivendung in Τεγεάτō), die jedoch beim Ethnikon die arkadische Form (Τεγεάτας) beibehält. Nur Nr. 38 zeigt ausschließlich attische Merkmale (den Genitiv Σαώτō und den Nominativ Μαντινική).

Von den Inschriften aus der zweiten Hälfte des 4. Jhs. hat Nr. 40 keine deutlichen Dialektmerkmale, während Nr. 39 mit den beiden Personennamen (Πραξίτας und Πραξιδάμου) die meisten arkadischen Merkmale bewahrt. Gleichzeitig zeigt sie aber auch die attische Schreibweise <ου> für /ō̆/. Diese fehlt in der Inschrift Nr. 41, ebenfalls aus dem 4. Jh., wo die arkadische Schreibweise <ω> beibehalten wurde[34].

Besonders aufschlussreich ist die bereits erwähnte Inschrift Nr. 37, bei welcher das Festhalten am eigenen Dialekt den Stolz der Familie auf ihre Herkunft betonen soll. Formal unterstützt so die Verwendung des Dialekts den Inhalt des Ausdrucks Τεγεάτας Τεγεάτο, der zusätzlich die alte Tradition der Familie in der Polis Tegea hervorhebt[35]. Die gleichzeitige Verwendung des Attischen in den Eigennamen, sowohl in dem des Verstorbenen Θεοίτης wie in dem seiner Mutter Νικαρέτης (Gen.), legt die Vermutung nahe, dass es sich um eine Metökenfamilie handelt, die schon lange in Athen ansässig war.

IX. Elis und Triphylien

Der Dialekt aus Elis ist in erster Linie durch die Inschriften aus Olympia bezeugt. Das Corpus liefert eine große Zahl an Inschriften aus archaischer Zeit und in epichorischem Alphabet. Einige Sprachwissenschaftler halten den elischen Dialekt für unabhän-

34. Im Laufe des 4. Jhs. und aufgrund des Einflusses sowohl der Koine als auch der Koina erscheinen parallel in den arkadischen Inschriften beide Schreibweisen für langes /o/ aufgrund von Ersatzdehnung oder Kontraktion (Dubois 1986, 95-96).

35. Siehe auch die Beibehaltung der Dialektform in einer Inschrift für ein Aigineter (Nr. 4).

L'antropònim Μαρσύας, que llegim en la inscripció per a un trifili (núm. 44), no es testimonia en l'onomàstica atenesa fins al segle II. Es tracta d'un nom provinent de la mitologia i documentat principalment a la Grècia del Nord.[40] Majoritàriament es documenta amb final -ᾱς. En l'àmbit jònic, Heròdot presenta un genitiu Μαρσύεω amb /ę̄/ < /æ/ < /ā/ i metàtesi de quantitat,[41] i en un epigrama d'època imperial escrit amb estil jònic s'hi llegeix el vocatiu Μαρσύη;[42] també ha estat reconstruït en una inscripció de Samos de *ca.* 700 el nom Μαρ[σύης],[43] amb vocalisme η, tot i que no hi ha cap altre paral·lel epigràfic d'aquesta forma de l'antropònim. Són testimonis massa escassos i incerts que no permeten confirmar l'existència d'una forma jònica de l'antropònim i, per tant, tampoc no podem afirmar que en el nostre epitafi hi hagi conservació del vocalisme dòric. Sí que podem indicar que deu tractar-se d'un nom importat a Atenes, ja que els dos únics exemples d'època clàssica coneguts fins al moment els trobem en epitafis per a estrangers.[44]

Grècia central

x. Megàrida

El dialecte de Mègara, que és també el de les seves colònies a la Magna Grècia i al Pont, comparteix moltes característiques amb el de Corint i l'argòlic oriental, fins al punt que alguns autors parlen d'un grup dialectal sarònic que els engloba tots tres.[45] Per estudiar-ne el dialecte, però, comptem amb relativament poques inscripcions a Mègara, i les colònies tampoc no aporten material epigràfic gaire abundant.[46] Tenim algun text literari, especialment l'obra aristofànica d'*Els Acarnesos*, en la qual als v. 729-835 hi apareix un personatge megarès parlant en el seu dialecte; segons les

40. *Vid. LGPN* III.A, III.B i IV.

41. Hdt. 7, 26. En la descripció de la ciutat frígia de Celenes, Heròdot esmenta que allí s'hi troba, segons els relats mitològics, la pell de Màrsias, vençut per Apol·lo.

42. *AP* (Antip. Thess.) 9, 266.

43. G. Dunst, *AM* 87 (1972), 146, núm. XXI_4, inscripció sobre ceràmica que no ha estat inclosa en la recent edició de les inscripcions de Samos *IG* XII 6, 1 i 6, 2 dels anys 2000 i 2003.

44. *Vid.* inscripció núm. 431 per a un heracleota.

45. Schmitt 1977, 35, que es basa en els estudis de Bartoněk 1971 (*non vidi*) per incloure'ls tots en el grup «Saronisch». *Vid.* també Bartoněk 1972, esp. pàgines 113-123 per al sistema de vocals llargues que comparteixen i 178-181 per a un resum de les diferències dels dialectes del grup «saròn ic» entre ells, i envers la resta de dialectes dòrics.

46. *Vid.* Pérez Molina 1991, que recull els mots presents en les inscripcions tant de Mègara com de les seves colònies des del segle VII aC fins al X dC. La major part de les inscripcions pertanyen a les èpoques hel·lenística i imperial.

gig von der NW-Gruppe und schreiben ihn einem aiolischen Substrat zu[36]. In den Studien der letzten Jahre überwiegt aber die Meinung, ihn als Teil der NW-Dialekte zu verstehen, obwohl einige seiner Merkmale ihn exotisch erscheinen lassen[37]. Der Dialekt von Triphylien, das politisch unter der Herrschaft von Elis stand, unterscheidet sich anscheinend durch mehrere Merkmale vom Elischen. Aufgrund der nur spärlichen Zeugnisse scheidet eine vertiefende Untersuchung jedoch aus.

Der Einfluss der ionisch-attischen Koine auf das Elische lässt sich bereits in offiziellen Dekreten ab der Mitte des 4. Jhs. beobachten und bezeugt wie in anderen griechischen Regionen auch, dass sich gebildete Personen in zwei Dialekten gleichermaßen ausdrücken konnten[38].

Zwei Grabinschriften sind Personen aus Elis gewidmet, eine von ihnen einem Mann aus Triphylien. Die Inschriften für die Eleer werden an den Anfang oder in die Mitte des 4. Jhs. datiert, die für den Triphylier wurde der zweiten Hälfte des 4. Jhs. zugeordnet.

Alle drei Inschriften zeigen einen Einfluss des Attischen, sowohl im Vokalismus der Personennamen als auch in der Form des Ethnikons, das in beiden Inschriften attisch Ἠλεῖος geschrieben wird und nie eleisch Ϝαλεῖος[39]

Der Personenname Μαρσύας in der Inschrift Nr. 44 für einen Triphylier ist in der athenischen Onomastik erst im 2. Jh. belegt. Der Name hat seinen Ursprung in der Mythologie und ist hauptsächlich in Nordgriechenland belegt[40]. Üblicherweise zeigt er die Schreibweise mit der Endung -ᾱς. Was seine Belege im ionischen Gebiet betrifft, findet man bei

36. Siehe Thumb-Kieckers, *Handbuch*, 64 und 236-237, und Bartoněk 1979, 117-118 und Note 12 oder Bartoněk 1972.

37. Wie die Entwicklung von /ē/ zu /æ/, als ⟨A⟩ geschrieben, und der Rhotazismus des Auslauts *s* nach Vokal. Vgl. Méndez Dosuna 1985, 313, *id.* 1980 und García Ramón 1975b, bes. 71-75. Diese Meinung vertritt auch die neue Studie von S. Minon über die Sprache der eleischen Inschriften (Minon 2007, bes. 627-630).

38. Vgl. Minon 1997. Minon 2007, 601 will vereinzelte Einflüsse des Ionisch-Attischen schon in einer Inschrift aus dem 5. Jh. erkennen, d.h. zeitgleich mit der Genese der Koine. Die Verwendung ionisch-attischer Merkmale in den elischen Inschriften führt die Autorin auf die Einführung des milesischen Alphabets zurück.

39. Auch wenn nach der Einführung des ionischen Alphabets das Digamma fast zur Gänze aus den elischen Inschriften verschwindet, bleibt es in der Schreibweise des Ethnikons Ϝαλεῖος bis zum 3. Jh. v.Chr. sowohl in Inschriften als auch auf Münzen erhalten. Erst dann wird es langsam durch die Koine-Form Ἠλεῖος ersetzt (vgl. Thévenot-Warelle 1988, 44 und 71-72, Minon 2007, 362). Siehe Harlow 1972, 43 und 45 für den Erhalt des <Ϝ> im Ethnikon Ϝαλείων in einer Inschrift aus dem Jahr 242 v.Chr., während es in allen anderen Wörtern schon verschwunden ist (z.B. κατοικεόντων).

40. Siehe *LGPN* III.A, III.B und IV.

anàlisis d'aquest passatge, la representació aristofànica del dialecte era força acurada.[47]

Tot i la manca de testimonis, la gran activitat comercial de Mègara i el prestigi del jonicoàtic com a llengua fan suposar que el dialecte està sotmès a la influència de la *koiné* des de ben aviat, al segle IV aC, probablement.[48]

S'ha conservat un nombre relativament considerable de catorze inscripcions funeràries ateneses per a megaresos. La més antiga (núm. 45) pertany al tercer quart del segle V, i dues més (núm. 46 i 47) han estat datades al final del segle V. Les núm. 48 i 49 pertanyen a l'inici del segle IV, les núm. 50-52 a la primera meitat de segle, els epitafis núm. 53 i 54 a la meitat de segle, i el núm. 55 a la segona meitat de segle. Resten tres epitafis, núm. 56 al 58, datats en un moment indefinit del segle IV.

Els trets dialectals dòrics els trobem en una inscripció del segle V, el genitiu Διοκλέδα en la núm. 46, i en dues inscripcions del segle IV, en els antropònims Ἀγήτωρ (núm. 50), que en jonicoàtic seria Ἠγήτωρ, i Θοκλέδας (núm. 58), ambdós amb conservació de la /ā/ originària. Aquests són els únics trets específicament dòrics en les inscripcions del segle IV, ja que en la resta hi dominen els trets àtics: el vocalisme /ę̄/ < /æ/ < /ā/ (núm. 51, 53, 54, 55 i 56), la desinència de genitiu -ǭ en un antropònim masculí de tema en -ᾱ (núm. 52),[49] el final de genitiu -εως per a un nom en -ευς amb metàtesi de quantitat (núm. 48 i 56) i el també final de genitiu -κλέους < *-*kleu̯eos* amb la contracció *eo* > *ou* (núm. 54). També és un tret de l'àtic i de la *koiné* la declinació dels antropònims masculins en *-i* com a substantius en dental, fet que observem en el genitiu Ζεύξιδος de la inscripció núm. 48.[50]

La forma de nominatiu Μεγαρέες que presenta la inscripció núm. 47, datada al final del segle V, és una forma arcaica no contracta. En el mateix epitafi, observem que l'antropònim Ὀνόμαστος no presenta el considerat vocalisme megarès de l'arrel ὄνυμα.[51] Llegim una forma excepcional de l'ètnic en la ja citada inscripció núm. 58 del segle IV: Μηγαρκός, amb hifèresi de la iota del sufix formador d'adjectius *-iko-*, a més de

47. *Cf.* Colvin 1999, que afirma que la presentació dels diferents dialectes en la comèdia aristofànica es basa més en el lèxic que en coneixements de la fonologia o la morfologia, i que el grau d'exactitud en l'ús dels dialectes no àtics està lligat a la importància del personatge dins l'obra.

48. *Vid.* Schmitt 1977, 37.

49. *Cf.* Calero 1994, que en la seva anàlisi d'un grup d'inscripcions megareses dels segles IV-II observa que el final de genitiu -ǭ per a masculins en -ā no hi és present en cap cas, sinó que sempre s'hi manté la forma megaresa -ā < -āo.

50. *Cf.* Bechtel 1963, vol. II, 187 i Threatte, *GAI* II, 212-213.

51. *Cf.* Bechtel 1963, vol. II, 184, que inclou el manteniment d'aquest vocalisme, que en jonicoàtic només apareix quan l'arrel és segon element de compost, dins els trets del dialecte megarès. *Vid.* també Thumb-Kieckers, *Handbuch*, 137.

Herodot einen Genitiv Μαρσύεω mit /ę̄/ < /æ/ < /ā/ und Quantitätentausch[41]; in einem Epigramm aus der Kaiserzeit im ionischen Stil ist der Vokativ Μαρσύη[42] zu lesen. Auch in einer samischen Inschrift (ca. 700 v.Chr.) wurde der Name vom Herausgeber G. Dunst mit E-Laut rekonstruiert, Μαρ[σύης][43], obwohl bis jetzt keine epigraphische Parallele mit diesem Vokal für diesen Namen existiert. Die Belege, welche eine ionische Form des Personennamens nahelegen, sind spärlich und zum Teil ungesichert. Eine Beibehaltung eines dorischen Merkmals kann daher bei Inschrift Nr. 44 nicht mit Sicherheit festgestellt werden. Es scheint jedoch klar zu sein, dass es sich hier um einen nach Athen importierten Namen handelt, denn die zwei einzigen Belege aus der klassischen Zeit kommen in Grabinschriften für Ausländer vor[44].

Zentralgriechenland

x. Megaris

Der megarische Dialekt wird auch in den Kolonien von Megara in der Magna Graecia und am Schwarzen Meer gesprochen und hat viele Elemente mit dem Korinthischen und dem Ostargolischen gemeinsam, sodass einige Autoren auch von einer einzigen Gruppe, dem Saronischen, sprechen[45]. Die Erforschung des Megarischen kann nur auf relativ wenige Dokumente aus Megara selbst zurückgreifen, und auch die Epigraphik der Kolonien ist nicht wesentlich reicher an Zeugnissen[46]. Mehr Aufschluss geben literarische Texte, insbesondere ein Fragment aus der aristophanischen Komödie *Die Acharner*. In den Versen 729-835 spricht ein megarischer Händler, und die sprachliche Analyse dieses Fragments zeigt,

41. Hdt. 7, 26: Bei der Beschreibung der phrygischen Stadt Kelainai erwähnt Herodot, dass nach mythologischen Erzählungen sich die Haut von Marsyas, der nach seiner Niederlage von Apollo enthäutet wurde, dort befindet.

42. *AP* (Antip. Thess) 9, 266.

43. *AM* 87 (1972), 146 Nr. XXI_4, Inschrift auf Keramik, die in die neue Edition der samischen Inschriften *IG* XII 6,1 und 6,2 aus den Jahren 2000 und 2003 keine Aufnahme gefunden hat.

44. Siehe Nr. 431 für einen Herakleoten.

45. Schmitt 1977, 35, basiert auf den Studien von Bartoněk 1971 (*non vidi*) und spricht von einem «Saronisch», das alle drei Dialekte einschließe. Siehe auch Bartoněk 1972, bes. Seiten 113-123 für das gemeinsame Langvokalsystem und 178-181 für einen Überblick über die Unterschiede der verschiedenen Dialekte innerhalb der «saronischen» Gruppe und gegenüber allen anderen dorischen Dialekten.

46. Siehe Pérez Molina 1991, dessen Lexikon alle Wörter aus den Inschriften zwischen dem 6. Jh. v.Chr. und dem 10 Jh. n. Chr. sowohl aus Megara als auch aus dessen Kolonien verzeichnet. Die überwiegende Mehrheit der Zeugnisse datiert in die hellenistische und kaiserzeitliche Epoche.

la confusió entre <H> i <E> a l'arrel. A aquesta forma excepcional, hi hem d'afegir el fet que Μεγαρικός no és usat habitualment com a ètnic, sinó que la forma més comuna és Μεγαρεύς; en canvi, el seu corresponent femení, Μεγαρική, sí que és la forma usualment documentada.

Un cas a part és la inscripció en vers núm. 45, la més antiga del grup, datada *ca*. 445-425 aC, i que presenta una barreja curiosa de formes dòriques (σᾶματι, τὰν ἀρετᾶν, Πᾱγᾶν, κατέβᾱ) i formes àtiques (μνῆμα, δήμωι, Ἀθηναίων), a més d'expressions homèriques.[52] El fet que els trets propis del dialecte dòric es redueixin al vocalisme i a alguna desinència, i que no siguin conseqüents en el total de l'epigrama, fa pensar que el poeta no era d'origen dòric, sinó que tan sols va voler donar-li unes pinzellades dòriques en honor del personatge.[53] El tema de l'epigrama és el servei que Pitió, l'honorat, féu a la ciutat d'Atenes, i possiblement tant el monument com la cerimònia fúnebre, si no foren pagats per la ciutat, anaren a càrrec de les tres tribus citades com a beneficiades pels seus serveis i dedicants de l'epitafi.

XI. Beòcia

El corpus d'inscripcions dialectals beòcies, al contrari que per a molts altres dialectes, és nombrós i cronològicament extens. La inscripció més antiga en grec alfabètic trobada a Beòcia es data al primer quart del segle VII,[54] i el dialecte està en ús fins al segle II en les inscripcions oficials, mentre que en les inscripcions privades s'hi troba fins al segle I dC.[55]

El dialecte forma part del grup eòlic, però amb clares influències tant dels dialectes dòrics nord-occidentals com de l'àtic, causades per la proximitat geogràfica.[56] El beoci està caracteritzat, per una banda, per trets arcaics com la conservació de *F* en posició inicial, i per l'altra per una gran evolució del vocalisme. L'alfabet epicòric és usat fins al final del segle V i els primers anys del segle IV; entre els anys 395 i 394 s'adopta l'alfabet jònic,[57] i això fa que en la descripció dels trets específics del vocalisme beoci s'hi barregin qüestions

52. Per a una anàlisi detallada, *vid*. el comentari a l'epitafi.

53. *Vid.* el mateix fenomen en les inscripcions núm. 516 i 518.

54. Jeffery 1990, 89-94.

55. *Cf.* Buttenweiser 1911, esp. 82-106; tan sols les inscripcions relacionades amb els Jocs, i per tant destinades a un públic panhel·lènic, estan redactades ja al segle III en *koiné*. *Vid.* també Vottéro 1996, esp. les pàgines 81-84 per a l'ús de la *koiné* jonicoàtica en alguns textos oficials del segle IV.

56. *Vid.* García Ramón 1975*a* per a la gènesi dels dialectes eòlics, esp. les pàgines 92-97 per al beoci. El beoci hauria estat el primer dialecte a separar-se del grup protoeòlic i hauria desenvolupat característiques pròpies, de vegades coincidents amb els dialectes nord-occidentals veïns.

57. Per a la data de l'adopció de l'alfabet jònic, *cf.* Taillardt-Roesch 1966, esp. 83-85.

dass Aristophanes die Charakteristika des Dialekts sorgfältig wiedergibt[47].

Auch wenn die Zeugnisse spärlich bleiben, die wirtschaftliche Stärke von Megara und das Prestige des Ionisch-Attischen als Handelssprache lassen vermuten, dass der Einfluss der Koine auf das Megarische schon im 4. Jh. begann[48].

Die Zahl der Grabinschriften für Megarer in Athen ist mit 14 vergleichsweise hoch. Die älteste (Nr. 45) wurde ins dritte Viertel des 5. Jhs., zwei andere (Nr. 46, 47) ans Ende des 5. Jhs. datiert. Nr. 48 und 49 sind vom Anfang des 4. Jhs., Nr. 50 bis 52 aus der ersten Hälfte, Nr. 53 und 54 aus der Mitte und Nr. 55 aus der zweiten Hälfte des 4. Jhs. Drei weitere Grabinschriften (Nr. 56 bis 58) wurden in einen nicht weiter präzisierten Abschnitt des 4. Jhs. v.Chr. datiert.

Dorische Merkmale gibt es in Nr. 46 aus dem 5. Jh. mit dem Genitiv Διοκλέδα und in zwei Personennamen zweier Inschriften aus dem 4. Jh.: Ἀγήτωρ (Nr. 50), was auf Ionisch-Attisch Ἠγήτωρ wäre, und Θοκλέδας (Nr. 58), beide mit langem Alpha. Dieses ist das einzige dorische Charakteristikum, das in den Inschriften aus dem 4. Jh. zu beobachten ist. Alle anderen Dialektmerkmale sind attisch: der Vokal /ę̄/ < /æ/ < /ā/ (Nr. 51, 53, 54, 55 und 56), die Genitivendung *-ǭ* für männliche Substantiva auf *-ā* (Nr. 52)[49], die Genitivendung -εως für Stämme auf -ευς mit Quantitätentausch (Nr. 48 und 56) und auch der Genitiv in -κλέους < **-kleu̯eos* nach der Kontraktion *eo* > *ou* (Nr. 54). Ein weiteres Merkmal aus dem Attischen und der Koine ist die Deklination des männlichen Personennamens aus Nr. 48: ein Name auf *-i* wird wie ein Stamm auf Dental dekliniert und ergibt die Genitivform Ζεύξιδος (Nr. 48)[50].

Der Nominativ Μεγαρέες in der Inschrift Nr. 47, die ans Ende des 5. Jhs. datiert wird, ist eine archaische Form ohne Kontraktion. Im selben Epitaph fehlt beim Personennamen Ὀνόμαστος der megarische Vokalismus <υ> des Wortstamms ὄνυμα[51]. Eine

47. Nach der Analyse von Colvin 1999 werden die Dialekte in den aristophanischen Komödien hauptsächlich durch den Wortschatz repräsentiert und weniger durch Kenntnisse der Phonologie oder Morphologie. Der Grad der Genauigkeit in der Darstellung der nichtattischen Dialekte steht in direkter Verbindung zur Bedeutung der Figur innerhalb des Stückes.

48. Siehe Schmitt 1977, 37.

49. Vgl. Calero 1994. In seiner Analyse einer Gruppe von megarischen Inschriften aus dem 4. bis 2. Jh. v.Chr. beobachtet der Autor, dass die Genitivendung *-ǭ* für männliche Substantive der A-Deklination inexistent ist, da alle Belege immer die megarische dorische Endung *-ā* < *-āo* zeigen.

50. Vgl. Bechtel 1963, Band II, 187 und Threatte, *GAI* II, 212-213.

51. Bechtel 1963, Band II, 184, hält den Erhalt dieses Vokals für ein Dialektmerkmal des Megarischen. Siehe auch Thumb-Kieckers, *Handbuch*, 137. Im Ionisch-Attischen ist dieser Vokalismus nur dann zu finden, wenn der Stamm das zweite Element eines Kompositums ist.

tant gràfiques com dialectals.[58] Sovint no és fàcil saber quina realització fonètica es troba darrere les diferents grafies utilitzades, però, així i tot, intentem donar una visió general de l'evolució del vocalisme beoci segons els principals estudis que se li han dedicat:

– /e/ evoluciona al segle V a [e̯] o [i] davant de vocal, grafiat en alfabet arcaic ⟨EI⟩; a Tèspies ocasionalment ⟨ ⊢⟩, en alfabet jònic ⟨I⟩. Al sud de Beòcia es manté la grafia: ⟨E⟩.[59]

– /u/ manté la pronúncia [u], i al costat de la grafia antiga ⟨ϒ⟩ s'utilitza ⟨Oϒ⟩ a partir de l'inici del segle IV amb l'adopció de l'alfabet jònic;[60] a partir del segle III en contextos determinats trobem la grafia ⟨IOϒ⟩.[61]

– /ē/ es grafia en alfabet arcaic ⟨E⟩ o ⟨⊢⟩, en alfabet jònic ⟨EI⟩ i correspon a una pronúncia [e̯].[62] Al segle III evoluciona a [ī].

– El diftong /a̯i̯/ monoftonga al final del segle V en [ē], grafiat ⟨H⟩.[63] Al segle III, en [ī].

– El diftong /e̯i̯/ monoftonga al segle V, amb un pas intermedi [e̯], en [ī]. En alfabet arcaic trobem les grafies ⟨EI⟩ i ⟨I⟩, a Tèspies esporàdicament ⟨⊢⟩, en alfabet jònic majoritàriament ⟨I⟩.[64]

– El diftong /o̯i̯/ evoluciona al segle V a [öe̯], grafia ⟨OE⟩; al final del segle V a /ö/, grafia ⟨ϒ⟩. Al segle II evoluciona parcialment a /e̯/, grafiat ⟨EI⟩. La grafia històrica ⟨OI⟩ continua esporàdicament en ús.[65]

En el nostre recull, el grup d'inscripcions beòcies és força nombrós: el formen seixanta-dues inscripcions, més una (*i.*) dedicada a un epirota i la seva dona tebana. Pel que fa a la procedència, destaquen les vint-i-sis inscripcions per a tebans (núm. 72, 73, 76, 77, 80, 81, 83 al 89, 95 al 97, 99, 108 al 115 i *i.*). S'hi inclouen també vuit inscripcions per a platesos (núm. 75, 79, 82, 90, 101, 105 al 107), més deu inscripcions la procedència platesa de les quals és incerta (núm. 60 al 67, 70 i 71). Cinc persones provenen de Tèspies (núm. 68, 74, 98, 116 i 117), una d'Orcòmenos (núm. 69), una d'Oropos (núm. 94), una de Tisbe (núm. 118) i tres d'Escafes (núm. 78 i 102, persones d'Escafes i Tebes apareixen conjuntament a la inscripció núm. 97).

58. *Cf.* Vottéro 1997, 575. El dialecte beoci és considerat el que millor adapta la grafia a la pronúncia.

59. *Cf.* Blümel 1982, 41-43 i Bechtel 1963, 217.

60. *Cf.* Buck 1955, 153; Bechtel 1963, 217-218; Blümel 1982, 33.

61. *Cf.* Bechtel 1963, 243-244. Indica que aquesta grafia es troba darrere consonant dental o /l/, sense poder precisar quina modificació ha sofert la vocal en aquests contextos.

62. *Cf.* Bechtel 1963, 218-220; Thumb-Scherer, *Handbuch*, 21; Blümel 1982, 39-40.

63. *Cf.* Bechtel 1963, 221-222; Blümel 1982, 66-67. La introducció d'aquesta lletra és anterior a l'adopció de l'alfabet jònic a Beòcia, ja que l'exemple més antic del seu ús es data encara al segle V. Des del final del segle VI trobem la grafia ⟨AE⟩, que indica ja l'inici del procés de monoftongació.

64. *Cf.* Bechtel 1963, 220-221; Blümel 1982, 63-64.

65. *Cf.* Méndez Dosuna 1988.

außergewöhnliche Form der Herkunftsbezeichnung findet sich in der Inschrift Nr. 58 aus dem 4. Jh.: Μηγαρκός mit Hyphärese des Iota in dem Suffix für Adjektive *-iko-* und Verwechslung zwischen <H> und <E> im Stamm. Es ist auch unüblich, dass hier das Adjektiv Μεγαρικός statt des viel häufigeren Ethnikons Μεγαρεύς verwendet wird, erscheint doch normalerweise seine weibliche Form Μεγαρική als die weibliche Herkunftsbezeichnung.

Eine Sonderstellung verdient die Inschrift Nr. 45. Sie wird auf *ca.* 445–425 v.Chr. datiert und ist damit die älteste Inschrift der Gruppe. Es handelt sich um ein Epigramm, das eine ungewöhnliche Mischung aus dorischen (σάματι, τᾶν ἀρετάν, Πᾱγᾶν, κατέβᾱ) und attischen Elementen (μνῆμα, δήμωι, Ἀθηναίων) sowie homerischen Formen zeigt[52]. Die dorischen Elemente beschränken sich auf die Vokale und einige Endungen, ohne dabei konsequent zu sein. Dies spricht dafür, dass der Dichter selbst kein Dorier war, sondern lediglich dem Epigramm eine dorische Färbung zu Ehren des Verstorbenen verlieh[53]. Thema des Epigramms ist der Dienst, den der verstorbene Pythion Athen erwiesen hat. Höchstwahrscheinlich wurden die Kosten sowohl für das Denkmal als auch für die Beerdigungszeremonie entweder von der Polis oder von den drei am Ende des Epigramms genannten Phylen übernommen.

IX. Böotien

Das Corpus von böotischen Dialektinschriften ist, anders als bei vielen anderen Dialekten, zahlreich an Zeugnissen und ohne zeitliche Unterbrechung. Die älteste in griechischem Alphabet geschriebene Inschrift aus Böotien wird ins erste Viertel des 7. Jhs. datiert[54]. Bis ins 2. Jh. v.Chr. wird der Dialekt in den offiziellen Inschriften benutzt, in den privaten Inschriften sogar bis ins 1. Jh. n.Chr.[55].

Der Dialekt ist Teil der aiolischen Gruppe und weist deutliche Einflüsse sowohl von den NW-Dialekten wie auch vom Attischen auf, die durch die geographische Nähe zu erklären sind[56]. Das Böotische wird einerseits

52. Für eine detaillierte Analyse siehe den Kommentar im entsprechenden Kapitel des Katalogs.

53. Siehe das gleiche Phänomen in Nr. 516 und 518.

54. Jeffery 1990², 89-94.

55. Vgl. Buttenweiser 1911, bes. 82-106; nur Inschriften, die in Verbindung mit den Spielen standen und deswegen für ein panhellenisches Publikum geschrieben wurden, werden schon im 3. Jh. v.Chr. in Koine geschrieben. Siehe auch Vottéro 1996, bes. 81-84 für die Verwendung der ionisch-attischen Koine in einigen offiziellen Inschriften des 4. Jhs.

56. Siehe García Ramón 1975a für die Genese der aiolischen Dialekte, bes. 92-97 für das Böotische. Das Böotische wäre der erste Dialekt gewesen, der sich von der Protoaiolischen Gruppe absetzte und eigene Charakteristika entwickelte, die manchmal mit den benachbarten NW-Dialekten übereinstimmten.

Per a sis epitafis coneixem tan sols la procedència beòcia, sense que s'especifiqui més concretament (núm. 91, 92, 93, 100, 103 i 120), i en tres casos suposem una procedència beòcia que resta incerta (núm. 59, 104 i 119).

La inscripció més antiga està datada a l'inici del segle V (núm. 59), vuit inscripcions pertanyen a l'últim quart del segle V (núm. 60 al 67), la núm. 68 al final del segle, la núm. 69 a cavall dels segles V i IV, a l'inici del segle IV hi pertanyen quatre inscripcions (núm. 70 al 73), set epitafis a la primera meitat de segle (núm. 74 al 80), nou a la meitat de segle (núm. 81 al 89), catorze a la segona meitat (núm. 90 al 102 i *i.*) i setze han estat datats en un moment indeterminat del segle IV (núm. 103 al 118). La inscripció núm. 119 pertany al final del segle IV, i la núm. 120, a cavall dels segles IV i III.

Pel que fa a la llengua, observem una clara divisió entre les inscripcions que presenten majoritàriament trets característics de l'àtic i les que ho fan majoritàriament del beoci. Tan sols en el cas de cinc epitafis (núm. 81, 89, 90, 97 i 113) podem parlar de la presència simultània de trets específics d'ambdós dialectes.

Els trets específicament beocis que trobem en els epitafis són els següents: un possible final de genitiu *-ā* per a un masculí de tema en *ā* (núm. 59: Ἀρχίᾱ),[66] la conservació de la /ā/ originària (núm. 60: Θόγᾱ, 63: Θεόμνᾱστος i Νικοστράτᾱ, 65: Φερενίκᾱ, 76: Εὐθενίκᾱ, 83: Ἀνιοχίδᾱς, 84: Διωνίχᾱ, 89: *-ανθᾱ*, 90: Μνᾱσιγένου, 95: Πειλεστροτίδᾱς, 97: Ἀθανὶς, Νύμφιλλα, Εὐγείτας, Ἀθανογείτα, 102: Φιλοδάμου, Σκαφλικά, Ἑρμαιώνδας, 103: Ὀνᾱτωρίδᾱς, 108: Ἱππάρχᾱ, 109: Πειλεστροτίδᾱς, 113: Κλιτοξένᾱ i 116: Θεσπικά), el genitiu *-εος* amb manteniment de l'hiat (núm. 89: *-λικράτεος*), la realització com a labial de la labiovelar seguida d'una vocal de timbre /e/ (núm. 95 i 109 amb l'antropònim Πειλεστροτίδας, en el qual s'observa també el vocalisme /o/ en el lexema *-στροτ-*[67]), el tancament de /e/ davant de vocal (núm. 104: Θιωδώρα), la pronúncia tancada de /ē/, reflectida en la grafia ⟨EI⟩, i la monoftongació del diftong /ai/ en l'ètnic Θειβήα / Θειβῆος (núm. 76, 81, 83, 84, 85, 95, 108, 109, 110).

Alguns mots mereixen un comentari especial, ja que no és clar si ens trobem davant un manteniment del dialecte beoci o si responen més aviat a diferents nivells de llengua.

En el cas de l'antropònim Θιωδώρα, a més del ja citat tancament de /e/ davant de vocal, hi observem la grafia ⟨Ω⟩ per a una /ŏ/ en el primer element del

66. Per a la presència d'aquests genitius en les inscripcions beòcies, *cf.* comentari a la inscripció en el catàleg.

67. *Cf.* Thumb-Scherer, *Handbuch*, 4 i 18-19 i nota núm. 261. El mateix lexema el trobem amb vocalisme /a/ en els antropònims Νικοστράτα (núm. 63) i Σωστράτο (núm. 77).

durch archaische Elemente wie den Erhalt von *Ϝ* im Anlaut, andererseits durch eine starke Entwicklung des Vokalismus gekennzeichnet. Das epichorische Alphabet wurde bis ans Ende des 5. Jhs. bzw. bis zum Anfang des 4. Jhs. v.Chr. benutzt. Zwischen 395 und 394 v.Chr. wurde jedoch das ionische Alphabet übernommen[57]. Diese Tatsache erschwert die Beschreibung der spezifischen Elemente im böotischen Vokalsystem, in dem sprachliche Entwicklungen neben graphischen Unterschieden gleichermaßen zu beachten sind[58]. Oft ist es nicht einfach, die phonetische Umsetzung jeder der Schreibweisen zu definieren. Trotz dieser Schwierigkeiten soll hier eine kurze Zusammenfassung der Entwicklung des böotischen Vokalsystems nach den vorherrschenden Meinungen gegeben werden:

– /e/ wird im 5. Jh. vor Vokal zu [e̯] oder [i], was im archaischen Alphabet ⟨EI⟩, in Thespiai gelegentlich ⟨ ⊢⟩, im ionischen Alphabet ⟨I⟩ geschrieben wird. In Südböotien wird die Schreibweise ⟨E⟩ beibehalten[59].

– /u/ behält die Aussprache [u], und neben der alten Schreibweise ⟨ϒ⟩ wird auch ⟨Oϒ⟩ seit Anfang des 4. Jhs. v.Chr. mit der Einführung des ionischen Alphabets benutzt[60]; am Anfang des 3. Jhs. findet man in bestimmten Kontexten die Schreibweise ⟨IOϒ⟩[61].

– /ē/ wird im archaischen Alphabet ⟨E⟩ oder ⟨ ⊢⟩ geschrieben, im ionischen Alphabet aber ⟨EI⟩ und hat die Aussprache [e̯ː][62]. Im 3. Jh. v.Chr. entwickelt sie sich zu [ī].

– Der Diphthong /a̯i̯/ monophthongiert am Ende des 5. Jhs. v.Chr. in [e̯ː], ⟨H⟩ geschrieben[63]. Im 3. Jh. wird es zu [ī].

– Der Diphthong /e̯i̯/ monophthongiert im 5. Jh. v.Chr. in [ī], mit einem Zwischenschritt [e̯ː]. Im archaischen Alphabet werden die Schreibweise ⟨EI⟩ und ⟨I⟩ dafür benutzt, in Thespiai gelegentlich ⟨ ⊢⟩, im ionischen Alphabet normalerweise ⟨I⟩[64].

– Der Diphthong /o̯i̯/ entwickelt sich im 5. Jh. v.Chr. zu [öe̯], Schreibweise ⟨OE⟩, und am Ende des 5. Jhs. zu

57. Für die Datierung der Übernahme des ionischen Alphabets vgl. Taillardt-Roesch 1966, bes. 83-85.

58. Vgl. Vottéro 1997, 575: Der böotische Dialekt scheint innerhalb des Griechischen derjenige zu sein, der am besten Schreibweise und Aussprache vereinbart.

59. Vgl. Blümel 1982, 41-43, Bechtel 1963, 217.

60. Vgl. Buck 1955, 153; Bechtel 1963, 217-218; Blümel 1982, 33.

61. Bechtel 1963, 243-244 weist darauf hin, dass diese Schreibweise hinter Dental oder /l/ zu finden ist, ohne beschreiben zu können, wie der Vokal in einem solchen Kontext sich veränderte.

62. Vgl. Bechtel 1963, 218-220; Thumb-Scherer, *Handbuch*, 21; Blümel 1982, 39-40.

63. Vgl. Bechtel 1963, 221-222; Blümel 1982, 66-67: Die Einführung dieser Buchstaben in Böotien ist älter als die Annahme des ionischen Alphabets, da die ersten Beispiele noch ins 5. Jh. v.Chr. datieren. Seit Ende des 6. Jhs. fand sich in den Texten die Schreibweise ⟨AE⟩, was den Anfang des Monophthongierungsprozesses belegt.

64. Vgl. Bechtel 1963, 220-221; Blümel 1982, 63-64.

compost. En beoci es troben força exemples de l'ús de les grafies ⟨Υ⟩ i ⟨ΟΥ⟩ per a /o/ darrere de vocal, que s'explica pel caràcter tancat de la vocal /o/, i en una inscripció de Tèspies de l'inici del segle IV, un dels primers exemples de l'ús de l'alfabet àtic a Beòcia, s'hi observa la vacil·lació en la notació de les vocals /o/ i /u/, així com dos exemples de l'ús de ⟨Ω⟩ per a /ŏ/.[68] Probablement ens trobem també, en aquest antropònim, amb un altre cas de vacil·lació.[69]

L'ètnic Ἐρχομένιος (núm. 69), amb vocalisme /e/ inicial, és la forma que trobem usualment en les inscripcions de la *polis* beòcia. Per assimilació vocàlica es crea la forma Ὀρχομένιος, que es troba a Atenes al final del segle V, i apareix també en la llegenda de monedes d'Orcòmenos durant un període curt del segle IV. En aquesta inscripció datada entre els anys 410 i 390, hi trobem la forma més antiga de l'ètnic, que es mantindrà amb poques excepcions en l'epigrafia pública de la ciutat beòcia, mentre que a Atenes hi trobem ja en la mateixa època la formació més recent Ὀρχομένιος.[70]

Pel que fa a l'ètnic de Tèspies, en la majoria d'inscripcions de la ciutat hi és grafiat Θεισπιεύς, en el qual ⟨ΕΙ⟩ marca segurament una pronúncia tancada de la primera vocal, o bé [ę] o bé [i].[71] Per contra, la llegenda de les monedes encunyades per la *polis* és sempre ΘΕΣΠ, la qual cosa fa pensar que es tracta més aviat d'una qüestió de diferents nivells de llengua, en què la grafia ⟨Ε⟩ és el nivell més elevat i la grafia ⟨ΕΙ⟩ el nivell més popular.[72] En totes cinc inscripcions dedicades a tespieus, l'ètnic conté l'arrel Θεσπ- (núm. 68, 74, 98, 116 i 117).

Per al vocalisme de l'arrel onomàstica ἱερο-, vegeu la nota corresponent a la inscripció núm. 113.

Els trets específicament àtics que trobem són /ę̄/ < /æ/ < /ā/ (núm. 67: -στράτε, 70: Λυσιξένη, 74: Νικαρέτη Τηλεξένης Θεσπική, 79: Σίμη, Πλαταιική i Εὐκτήμων, 81: Πυρρίχη, 93: Ἡρακλείδης, 94: Εἰρήνη, 99: Ἀμφινοὴ Μνησιθέο, 101: Πλαταική i Τολμίδης, 106: Μιλτιάδης i Πλαταιική, 114: Ποτάμμης, 117: Αὐτοβούλη Θεσσπική), i amb retrotracció de /æ/ en els epitafis núm. 100 (Σιληνὶς Βοιωτία) i 115 (Ζωπύρα i γυνή), el final de genitiu -ǭ per a masculins de tema en -ā (núm. 73: Πυθέου, 82: Ἐπιχαρίδου, 90: Μνασιγένου i 101: Τολμίδου), el genitiu -εως < -*ēos* /ǫ̈/, Schreibweise ⟨Υ⟩. Im 2. Jh. v.Chr. wird dafür teilweise /ę̄/, ⟨ΕΙ⟩ geschrieben. Die historische Schreibweise ⟨ΟΙ⟩ wird gelegentlich weiterhin beibehalten[65].

Im vorliegenden Corpus sind die Grabinschriften für Böoter zahlreich: Insgesamt 62 Inschriften, dazu kommt noch die Inschrift (*i.*), die für einen Epiroten und seine thebanische Frau errichtet wurde. Nach Herkunft geordnet bilden die Thebaner die größte Gruppe mit 26 Inschriften (Nr. 72, 73, 76, 77, 80, 81, 83-89, 95-97, 99, 108-115 und *i.*). Acht Inschriften sind für Plataieer (Nr. 75, 79, 82, 90, 101, 105-107), und bei zehn weiteren wird ebenfalls eine plataieische Herkunft vermutet (Nr. 60-67, 70 und 71). Fünf Personen kamen aus Thespeia (Nr. 68, 74, 98, 116 und 117), eine aus Orchomenos (Nr. 69), eine aus Oropos (Nr. 94), eine aus Thisbe (Nr. 118) und drei aus Skaphai (Nr. 78 und 102). Nr. 97 zeigt Namen von Personen aus Skaphai und Theben zusammen. In sechs Grabtexten wird lediglich eine böotische Herkunft ohne genauere Bestimmung erwähnt (Nr. 91, 92, 93, 100, 103 und 120) und in drei Fällen kann die Zugehörigkeit zu Böotien nur vermutet werden (Nr. 59, 104 und 119).

Die älteste Inschrift wird an den Anfang des 5. Jhs. v.Chr. datiert (Nr. 59). Acht datieren in das letzte Viertel des 5. Jhs. (Nr. 60-67), Nr. 68 ist vom Ende des 5. Jhs., Nr. 69 wurde zwischen das 5. und das 4. Jh. v.Chr. datiert. Vier Inschriften werden an den Anfang des 4. Jhs. v.Chr. (Nr. 70-73), sieben in die erste Hälfte (Nr. 74-80), neun in die Mitte (Nr. 81-89) und 14 in die zweite Hälfte (Nr. 90-102 und *i.*) datiert. 16 werden in den Verlauf des 4. Jhs. v.Chr. datiert (Nr. 103-118). Nr. 119 wurde ans Ende des 4. Jhs. v.Chr. und Nr. 120 zwischen das 4. und 3. Jh. v.Chr. datiert.

Bei der Sprachanalyse zeichnet sich eine klare Trennung zwischen Inschriften mit vorwiegend attischen Dialektmerkmalen und solchen mit vorwiegend böotischen Dialektmerkmalen ab. Nur in fünf Grabinschriften erscheinen Merkmale aus beiden Dialekten nebeneinander (Nr. 81, 89, 90, 97 und 113).

Spezifische böotische Dialektmerkmale in der Gruppe der athenischen Grabinschriften sind: möglicherweise die Genitivendung -*ā* in einem männlichen Substantiv der a-Deklination (Nr. 59, Ἀρχί̄α)[66], der Erhalt des ursprünglichen /ā/ (Nr. 60: Θόγᾱ, 63: Θεόμνᾱστος und Νικοστράτᾱ, 65: Φερενίκᾱ, 76: Εὐθενίκᾱ, 83: Ἀ̄νιοχίδᾱς, 84: Διωνίχᾱ, 89: -ανθᾱ, 90: Μνᾱσιγένου, 95: Πειλεστροτίδᾱς, 97: Ἀθανίς, Νύμφιλλα, Εὐγείτας, Ἀθανογείτα, 102: Φιλοδάμου, Σκαφλικά, Ἑρμαιώνδας, 103: Ὀνᾱτωρίδᾱς, 108: Ἱππάρχᾱ, 109: Πειλεστροτίδᾱς, 113: Κλιτοξένᾱ und 116: Θεσπικᾱ́), die Genitivendung -εος mit Er-

68. *Cf.* Bechtel 1963, vol. I, 234-235 i Taillardt-Roesch 1966, 72.

69. Si no es tracta del mateix fenomen d'allargament de la vocal final del primer membre del compost observat per L. Dubois a Lípara (Dubois 2005, 219).

70. *Cf.* Threatte, *GAI* I, 216 i comentari a la inscripció en el catàleg.

71. *Cf.* p. ex. *IG* VII, 1722.

72. *Cf.* Brixhe 1985, 367-369. L'autor anomena la variant Θεσπ- una espècie de supranorma («une sorte de surnorme»).

65. Vgl. Méndez Dosuna 1988.

66. Für diese Genitive in böotischen Inschriften siehe den Kommentar zu dieser Inschrift im Katalog.

amb metàtesi de quantitat (núm. 82: Πλαταιείως[73]), el genitiu -ους < *-eos* amb contracció vocàlica (núm. 107: Φιλοκράτους), la grafia àtica de l'ètnic Θηβαῖος / Θηβαία (núm. 72, 73, 77, 87, 88, 89, 96, 97, 111, 112, 113, 114, 115 i *i.*, i 99 amb la forma excepcional Θηβεί[α]), la realització dental de la labiovelar davant /e/ (núm. 112 en l'antropònim Τηλέμαχος[74]) i l'evolució *-rr-* < *-rs-* en l'antropònim Πυρρίχη (núm. 81).[75]

Hi afegim que la /ō/ procedent d'allargament o de contracció, ja sigui en la desinència de genitiu masculí com en les arrels onomàstiques (p. ex., núm. 117: -βουλ-), ha estat quasi sempre grafiada ⟨Οϒ⟩ com en àtic, i en cap cas ⟨Ω⟩ com és usual en beoci. En una inscripció anterior a la meitat del segle IV (núm. 77), s'hi manté la grafia arcaica ⟨Ο⟩, coincident en les inscripcions arcaiques àtiques i beòcies.[76]

També és possible que siguin formacions d'influència àtica els antropònims Σάωσις (núm. 73) i Σωστράτο (núm. 77), ja que en beoci el més habitual és la conservació de l'hiat originari Σαο-.[77] Observeu en aquest darrer nom el vocalisme /a/ en l'arrel -στρατ-.[78] Més dubtosa és la influència àtica en els antropònims formats amb l'arrel Θεο- (núm. 63: Θεόμναστος, 77: Θεότιμος, 79: Θέωνος, 86: Θεογείτων i 88: Θεοτέκτονος), ja que tot i que en beoci la /e/ antevocàlica es grafia habitualment ⟨Ι⟩, hi ha nombrosos casos de conservació de la grafia ⟨Ε⟩, especialment en aquesta arrel a causa del conservadorisme més elevat de la llengua de l'àmbit religiós.[79] Tot i el dubte en el caràcter àtic d'aquests noms, convé destacar que en quatre dels cinc casos es tracta d'inscripcions que contenen altres trets clarament àtics, com l'ètnic Θηβαῖος / Θηβαία en els núm. 77, 86 i 88, i el vocalisme àtic dels nominatius femenins Σίμη i Πλαταιική en el núm. 79. L'única inscripció en la qual la conservació del vocalisme de l'arrel es troba al costat d'un tret beoci és en la núm. 63, on hi llegim també el femení Νικοστράτᾱ.

En el cas dels ètnics de la *polis* de Platea, ens trobem davant testimonis de dues formes, el femení Πλαταιική (núm. 79, 106 i 107) i el masculí Πλαταεύς (núm. 101 i 105), explicables més aviat dins l'evolució de

73. Per a la grafia ⟨ΕΙ⟩, *vid.* el comentari a l'epitafi en el catàleg.

74. *Vid. supra* per a l'antropònim Πειλεστροτίδας format amb la mateixa arrel onomàstica *k^{w}el-.

75. *Cf.* Chantraine, *DELG*, *s.v.* πύρρος per als dubtes de si la doble ⟨Ρ⟩ prové del grup consonàntic *-rs-* o d'una geminació expressiva.

76. *Cf.* Thumb-Scherer, *Handbuch*, 22-23 i Blümel 1982, 32-33.

77. Per a Σαω- com a formació secundària a partir de la forma contracta Σω-, *vid.* el comentari a l'epitafi núm. 73 en el catàleg.

78. *Vid. supra* la nota 67.

79. *Cf.* Buttenweiser 1911, 5.

halt des Hiats (Nr. 89: -λικράτεος), die labiale Realisierung des Labiovelares nach einem e-Vokal (Nr. 95 und 109 im Eigennamen Πειλεστροτίδας, bei dem auch der Vokal /o/ im Stamm -στροτ- zu beobachten ist[67]), der Verschluss von /e/ vor Vokal (Nr. 104, Θιωδώρα), die geschlossene Aussprache von /ē/, zu sehen in der Schreibweise ⟨ΕΙ⟩, und die Monophthongierung von /ai/ im Ethnikon Θειβήα / Θειβῆος (Nr. 76, 81, 83, 84, 85, 95, 108, 109, 110).

Bei einzelnen Wörtern ist nicht leicht zu unterschieden, ob es sich um böotische Dialektmerkmale oder um Folgen unterschiedlichen Sprachniveaus handelt. Ausführlicher sollen hier die folgenden Fälle besprochen werden:

Beim schon erwähnten Eigennamen Θιωδώρα ist neben dem Verschluss von /e/ vor Vokal auch die Schreibweise ⟨Ω⟩ für /ŏ/ im ersten Teil des Kompositums zu beobachten. Es gibt im Böotischen mehrere Beispiele für die Schreibweisen ⟨ϒ⟩ und ⟨Οϒ⟩ für /o/ nach Vokal, und das wird durch die geschlossene Aussprache von /o/ erklärt. Eine Inschrift aus Thespiai vom Anfang des 4. Jhs., gleichzeitig eines der ersten Beispiele von ionischem Alphabet in Böotien, zeigt Abweichungen bei der Schreibweise der Vokale /o/ und /u/ sowie zwei Beispiele für die Schreibweise ⟨Ω⟩ für /ŏ/[68]. Vermutlich beruht die unübliche Schreibweise in diesem Eigennamen auch auf der Unsicherheit bei der Verwendung des neuen Schriftsystems[69].

Das Ethnikon Ἐρχομένιος (Nr. 69) mit Anfangsvokal /e/ ist die übliche Form in den Inschriften dieser Polis. Durch Vokalassimilation wurde eine neue Form Ὀρχομένιος geschaffen, die in Athen am Ende des 5. Jhs. belegt ist und sich in Orchomenos in einer kurzen Zeitspanne des 4. Jhs. in der Münzprägung findet. Inschrift Nr. 69, die zwischen 410 und 390 v.Chr. datiert ist, zeigt die ursprüngliche Form des Ethnikons, das mit wenigen Ausnahmen in den offiziellen Inschriften der böotischen Polis durchgehend verwendet wird. Anders in Athen, wo zu dieser Zeit schon das neuere Ὀρχομένιος als übliche Form belegt ist[70].

Was das Ethnikon für Thespiai betrifft, belegen die meisten Inschriften aus dieser Stadt Θεισπιεύς. In dieser Form entspricht die Schreibweise ⟨ΕΙ⟩ wahrscheinlich einer geschlossenen Aussprache beim ersten Vokal, entweder [ẹ] oder [i][71]. Dagegen ist die Le-

67. Vgl. Thumb-Scherer, *Handbuch*, 4 und 18-19 und Fußnote 260. Derselbe Stamm mit Vokal /a/ in den Personennamen Νικοστράτα (Nr. 63) und Σωστράτο (Nr. 77).

68. Vgl. Bechtel 1963, Band I, 234-235 und Taillardt-Roesch 1966, 72.

69. Eine andere Erklärung bietet L. Dubois, der in Lipara die Dehnung des Endvokals beim ersten Teil des Kompositums beobachtet (Dubois 2005, 219).

70. Vgl. Threatte, *GAI* I, 216 und Kommentar zu der Inschrift im Katalog.

71. Vgl. z.B. *IG* VII, 1722.

l'àtic i la *koiné*, que no pas dins el beoci.[80] En tots dos casos són formes relacionades amb l'evolució i realització fonètica del diftong /ai/, que monoftonga en /e/ amb un possible pas intermedi [æ]. No hi ha, però, una opinió unànime per a la cronologia i les possibles variants d'aquesta evolució en àtic. Ens ocupem en primer lloc del mot Πλαταεύς, on el diftong es troba en posició antevocàlica:

a. Segons S.-T. Teodorsson, el pas de /ai/ a [æ] es dóna al llarg del segle V. Com que, dins la seva cronologia, les vocals de timbre /e/ ja han sofert un tancament al final del segle V, i per tant la grafia ⟨H⟩ ja no anota una realització [ɛ̄] sinó [ę̄], no és vàlida per grafiar el nou so [æ]. Per això s'utilitza la grafia ⟨A⟩, de pronúncia més oberta, o es manté la grafia tradicional ⟨AI⟩.[81]

b. L. Threatte data l'acompliment de la monoftongació de /ai/ en [e], amb un probable pas intermedi [æ], el 125 dC. En posició antevocàlica, existeix una variant datable al segle IV, i que ja no es troba passat el segle III, en què en lloc de la monoftongació es produeix una simplificació per pèrdua de la iota. Es tractaria d'una evolució deguda a la tendència de la iota intervocàlica a esdevenir glide, amb posterior desaparició en un procés exemplificat així: [V^{i}-V] > [V^{j}V] ~ [V-^{j}V] > [V-V]. Aquesta variant es troba especialment en els demòtics i ètnics amb final -αιεύς, però resta sempre secundària respecte a la norma.[82]

Pel que fa al mot Πλαταιική, ambdós autors coincideixen a considerar aquests tipus de grafies com la forma originària, amb la juxtaposició de l'arrel (Πλαται-) i el sufix (-ική). Tot i que l'habitual és la simplificació per caiguda de la iota del diftong, molt esporàdicament es trobarien grafies conservadores del tipus <-αιι->.[83] Aquesta explicació presenta la dificultat que, en pràcticament tots els exemples, el testimoni de la grafia simple <-αι-> és cronològicament anterior al de la grafia <-αιι->, que no apareix quasi mai abans del segle IV.[84] Per això proposem com a explicació al-

80. Recordem que en beoci la monoftongació dels diftongs és molt primerenca, i que al final del segle V el diftong /ai/ ja es troba usualment grafiat ⟨H⟩.

81. *Cf.* Teodorsson 1974, 193-197. Una dificultat a aquesta cronologia tan alta de la monoftongació de /ai/ i el tancament de les vocals de timbre /e/ l'aporta precisament el beoci: per al beoci, el procés de monoftongació de /ai/ en [ɛ̄] es considera acomplert al final del segle V (tal com Teodorsson proposa per a l'àtic), i amb l'adopció de l'alfabet jònic, les grafies beòcies arcaiques ⟨AI⟩ i ⟨AE⟩ són substituïdes per ⟨H⟩. Aquest ús de ⟨H⟩ per grafiar el resultat de la monoftongació de /ai/ fa suposar que, en el moment d'adopció de l'alfabet jònic pels beocis als primers anys del segle IV, la realització fonètica era encara [ɛ̄].

82. *Cf.* Threatte, *GAI* I, 268-286.

83. *Cf.* Threatte, *GAI* I, 287-292 i Teodorsson 1974, 99-100.

84. *Vid.* els exemples reunits per L. Threatte (*GAI* I, 287-292); tan sols el topònim Ἀχαία es documenta en una inscripció del segle V, i amb anterioritat a la forma Ἀχαία.

gende auf den Münzen, die die Polis prägte, immer ΘΕΣΠ. Die Existenz der zwei Varianten wird durch deren Ursprung aus zwei unterschiedlichen Sprachniveaus erklärt, dabei wäre die Schreibweise ⟨E⟩ in einem höheren Niveau, die Schreibweise ⟨EI⟩ in einem eher umgangssprachlichen Niveau anzusiedeln[72]. Alle fünf athenischen Inschriften für Personen aus Thespiai zeigen die Schreibweise Θεσπ- (Nr. 68, 74, 98, 116 und 117).

Für eine Erklärung des Vokalismus in der onomastischen Wurzel ἱερο-, siehe die entsprechende Fußnote bei der Inschrift Nr. 113 im Katalog.

Attische Merkmale in den Inschriften für Böoter sind /ę̄/ < /æ/ < /ā/ (Nr. 67: -στράτε, 70: Λυσιξένη, 74: Νικαρέτη Τηλεξένης Θεσπική, 79: Σίμη, Πλαταιική und Εὐκτήμων, 81: Πυρρίχη, 93: Ἡρακλείδης, 94: Εἰρήνη, 99: Ἀμφινοὴ Μνησιθέο, 101: Πλαταική und Τολμίδης, 106: Μιλτιάδης und Πλαταιική, 114: Ποτάμμης, 117: Αὐτοβούλη Θεσσπική) und attische Rückverwandlung in Nr. 100 (Σιληνὶς Βοιωτία) und 115 (Ζωπύρα und γυνή), Genitivendung -ᾱ́ für männliche Namen der a-Deklination (Nr. 73: Πυθέου, 82: Ἐπιχαρίδου, 90: Μνασιγένου und 101: Τολμίδου), Genitivendung -εως < -*ēos* mit Quantitätentausch (Nr. 82: Πλαταιείως[73]), Genitivendung -ους < -*eos* mit Vokalkontraktion (Nr. 107: Φιλοκράτους), attische Schreibweise des Ethnikons Θηβαῖος / Θηβαία (Nr. 72, 73, 77, 87, 88, 89, 96, 97, 111, 112, 113, 114, 115 und *i.*, und auch 99 mit der Sonderform Θηβεί[α]), Entwicklung des Labiovelars als Dental vor hellem Vokal (Nr. 112 beim Personennamen Τηλέμαχος[74]) und Entwicklung -*rr*- < -*rs*- beim Personennamen Πυρρίχη (Nr. 81)[75].

Zusätzlich soll erwähnt werden, dass /ō/ aus Ersatzdehnung oder Kontraktion sich fast immer wie im Attischen in der Schreibweise ⟨OΥ⟩ findet und nicht ⟨Ω⟩ wie im Böotischen, und das sowohl in den Genitivendungen der Personennamen als auch in den Stämmen (z.B. Nr. 117: -βουλ-). Nicht zu deuten ist die Inschrift Nr. 77. Sie wurde in die erste Hälfte des 4. Jhs. datiert, weil sie die archaische Schreibweise ⟨O⟩ zeigt, die in den archaischen Inschriften sowohl aus Athen als auch aus Böotien belegt ist[76].

72. Vgl. Brixhe 1985, 367-369: Der Autor nennt die Variante Θεσπ- «*une sorte de surnorme*».

73. Für die Schreibweise ⟨EI⟩ siehe den Kommentar für die Inschrift im Katalog.

74. Siehe *supra* den Personennamen Πειλεστροτίδας gebildet mit dem gleichen Stamm *k^{w}el-.

75. Vgl. Chantraine, *DELG*, *s.v.* πύρρος für Zweifel, ob das doppelte ⟨P⟩ aus der Konsonantengruppe -*rs*- entstanden ist oder aus einer spontanen Gemination.

76. Vgl. Thumb-Scherer, *Handbuch*, 22-23 und Blümel 1982, 32-33.

ternativa veure en les grafies dobles <-αιι-> un intent de marcar la pronúncia disil·làbica de l'hiat.[85]

Tal com hem afirmat més amunt, tan sols en cinc inscripcions hi trobem la presència simultània de trets específicament àtics al costat de trets específicament beocis. En la núm. 81 es llegeix l'antropònim Πυρρίχη amb vocalisme àtic al costat de l'ètnic en grafia beòcia Θειβήα. A la inversa en la inscripció núm. 89, en la qual al nominatiu femení -]ανθᾱ i el genitiu -]λικράτεος, formes beòcies, s'hi afegeix l'ètnic Θηβαία en grafia àtica; la mateixa relació que en la inscripció núm. 113 amb l'antropònim K]λιτοξένᾱ i l'ètnic Θηβαία i en la núm. 97 amb els tres antropònims Νύμφιλλα, Εὐγείτας, Ἀθανογείτα i també l'ètnic Θηβαία per a dues dones més presents en la mateixa inscripció. La inscripció núm. 90 presenta vocalisme beoci a l'arrel i desinència de genitiu àtica en l'antropònim Μνᾱσιγένου.

No hem inclòs en aquesta visió general les inscripcions en vers, en les quals la presència d'homerismes fa necessari un comentari individual. Tres de les inscripcions han estat redactades en vers, la núm. 80 per a un flautista de Tebes, la núm. 86 dedicada a un nen de família tebana, i la núm. 119 dedicada també a un nen, en què la llengua de l'epigrama fa suposar un origen beoci.

La inscripció núm. 80 mostra trets bàsicament de l'àtic (Θηβαίωι, τέχνης, γυνή, l'arrel μνημ-) amb la inclusió d'alguna forma homèrica (l'aorist δέξατο sense augment). També és explicable com a element de la llengua literària el datiu plural μνήμαισιν, amb un final -αισιν que en l'epigrafia àtica d'aquesta època ja només es troba en inscripcions mètriques, i és totalment absent en l'epigrafia beòcia des dels primers testimonis, però que en canvi llegim al costat del final -αις en l'obra de la poetessa beòcia Corinna.[86]

El mateix trobem en la inscripció núm. 86, en la qual s'hi barregen els trets àtics (p. ex., κλειναῖς ἐν Ἀθήναις) amb algun tret homèric (manca de contracció en el genitiu plural εὐσεβέων). En aquest cas, però, sembla que l'autor utilitza un nivell de llengua menys elevat, ja que, a part de l'excepcionalitat en l'estructura

85. *Vid.* les grafies <-ηιι->, <-ωιι-> que trobem en dues inscripcions jònies del segle VI en el nostre recull (núm. XL 2 i 270), i genitius del tipus -κλειιος per a -κλειος en inscripcions de Beòcia explicades per C. Brixhe com un intent de restaurar l'articulació [i(:)jos] (Brixhe 1985, 378).

86. Per al beoci, *cf.* Blümel 1982, 245-248; Thumb-Scherer, *Handbuch*, 10-11. Pel que fa a l'àtic, *cf.* Threatte, *GAI* II, 97-101, per a l'escassetat de testimonis de datius en -αισιν en l'epigrafia àtica, la seva desaparició de les inscripcions en prosa posteriors al 420 i l'ús esporàdic únicament en inscripcions en vers. Segons A. López Eire (López Eire 1994, esp. 184-185), la forma més antiga -ησι i la intermèdia creada per analogia amb els temàtics -αισι es mantenen en epigrafia àtica encara a l'últim quart del segle V en alguns tipus de documents de llenguatge formulari, com per exemple els decrets.

Möglicherweise findet sich attischer Einfluss auch in den Namen Σάωσις (Nr. 73) und Σωστράτο (Nr. 77), da im Böotischen normalerweise der ursprüngliche Hiat Σαο- beibehalten wird[77]. Erwähnenswert im zweiten Namen ist auch der Vokal /a/ im Stamm -στρατ-[78]. Als weniger wahrscheinlich gilt ein attischer Einfluss in den Personennamen, die mit dem Stamm Θεο- gebildet werden (Nr. 63: Θεόμναστος, 77: Θεότιμος, 79: Θέωνος, 86: Θεογείτων und 88: Θεοτέκτονος). Auch wenn im Böotischen der Vokal /e/ vor Vokal üblicherweise ⟨I⟩ geschrieben wird, gibt es zahlreiche Beispiele vom Erhalt der Schreibweise ⟨E⟩, besonders in diesem Stamm. Dies erklärt sich aus dem Archaismus in der Sprache der Religion[79]. Obwohl der attische Einfluss beim ersten Element dieser Komposita fraglich ist, soll darauf hingewiesen werden, dass vier der fünf Inschriften klare attische Merkmale aufweisen, wie das Ethnikon Θηβαῖος / Θηβαία in den Nr. 77, 86 und 88 und der attische Vokalismus in den Nominativen Σίμη und Πλαταιική von Nr. 79. Die einzige dieser Inschriften, bei welcher der Erhalt des Vokalismus in diesem Stamm neben böotischen Merkmalen erscheint, ist Nr. 63 mit dem femininen Nominativ Νικοστράτᾱ.

Als Ethnikon für die Polis Plataiai belegen die athenischen Grabinschriften zwei Sonderschreibweisen: das weibliche Πλαταιική (Nr. 79, 106 und 107) und das männliche Πλαταεύς (Nr. 101 und 105). Sie sind besser innerhalb des Attischen und der Koine als innerhalb des Böotischen zu erklären[80]. Für beide Formen ist die Entwicklung des Diphthongs /ai/ von Bedeutung, der nach einem wahrscheinlichen Zwischenschritt [æ] in /e/ monophthongiert. Jedoch herrscht kein Konsens über die Chronologie und die möglichen Varianten dieser Entwicklung des Attischen.

Als erstes soll das männliche Πλαταεύς analysiert werden, bei dem der Diphthong vor dem Vokal stand:

a. S.-T. Teodorsson datiert die Entwicklung /ai/ zu [æ] in den Verlauf des 5. Jhs.: Weil die e-Vokale in der von ihm vorgeschlagenen Chronologie im Vokalsystem des Attischen schon am Ende des 5. Jhs. eine geschlossene Aussprache haben und deshalb der Buchstabe ⟨H⟩ phonetisch nicht als [ɛ̄], sondern als [ę̄] zu lesen ist, kann er nicht für die Wiedergabe des neu entstandenen [æ] verwendet werden. Hierfür werde daher entweder der Buchstabe ⟨A⟩ wegen seiner offe-

77. Für Σαω- als Sekundärbildung aus der Kontraktion Σω- siehe den Kommentar für die Inschrift Nr. 73 im Katalog.

78. Siehe *supra* Fußnote 67.

79. Vgl. Buttenweiser 1911, 5.

80. Im Böotischen erfolgt die Monophthongierung der Diphthonge sehr früh und am Ende des 5. Jhs. wird der Diphthong /ai/ schon normalerweise mit ⟨H⟩ geschrieben.

mètrica,[87] hi trobem algunes grafies poc usuals: ϵἶχϵι, on ⟨EI⟩ grafia /ĕ/, i κε̂μα, amb omissió de la iota final i la grafia ⟨E⟩ per al diftong /e̯i̯/. Aquests errors gràfics apunten a un nivell de llengua baix on existeix confusió entre /ĕ/ i /ē̆/, procedent de la monoftongació de /e̯i̯/. La grafia ⟨EI⟩ per a /ĕ/ davant consonant és un error quasi inexistent en epigrafia àtica,[88] i és possible que hi hagi influït l'ús de ⟨EI⟩ en beoci per grafiar la pronúncia tancada de /ĕ/.[89]

En l'epigrama núm. 119, l'origen beoci del dedicant ha estat determinat principalment per la presència del mot πάϊλλϵ, que es troba exclusivament en l'epigrafia beòcia. En el dístic s'hi barreja la presència de trets àtics (μᾱτρί, λύπην) amb trets beocis (τᾶιδϵ, potser πάντ[ϵσσιν]), i d'altres atribuïbles més aviat a la influència de la llengua èpica (el possessiu de segona persona τϵᾶι, el datiu προγό]ṇοισιν).

En l'onomàstica observem alguns sufixos típicament beocis, com ara -ιχος / -ιχα, -γείτων[90] i -ώνδας (núm. 80: Ὀλυνπίχου, núm. 81: Πυρρίχη, núm. 84: Διωνίχα, núm. 86: Θϵογείτων, núm. 91: Νουμήνιχος, núm. 102: Ἑρμαιώνδας).

En els dos quadres següents hem intentat plasmar quina és la presència de trets dialectals en les inscripcions funeràries dedicades a beocis, i observar si una distribució cronològica o geogràfica dels epitafis ens pot ajudar a interpretar les dades recollides. Veiem que l'ús del dialecte no pot explicar-s'hi per una evolució diacrònica del beoci cap a l'àtic o la *koiné*, ja que, si bé és cert que al segle V hi trobem una presència més gran de trets beocis i pocs aticismes, i a la primera meitat del segle IV hi ha un descens de característiques dialectals beòcies, la resta d'inscripcions del segle IV no continuen aquest descens, sinó que els trets beocis hi tornen a ser força presents. La distribució geogràfica segons l'origen de la persona honorada ens aporta

87. *Cf.* el comentari individual a la inscripció en el catàleg.

88. L. Threatte (*GAI* I, 147-) només recull exemples de ⟨EI⟩ per a /ĕ/ en contextos antevocàlics. Segons S.-T. Teodorsson (Teodorsson 1974, 179-182), l'ús de ⟨EI⟩ per grafiar /ĕ/ es deu en part a causes alfabètiques (cap al 350 desapareix definitivament l'anotació arcaica ⟨E⟩ per a /ē̆/, cosa que provoca un augment de la freqüència gràfica de ⟨EI⟩ i grafies hipercorrectes), però principalment es deu a causes fonètiques pel tancament tant de ⟨E⟩ com de ⟨EI⟩ en [i(:)] i, en alguns casos, per l'abreujament de ⟨EI⟩ a [e] en posició antevocàlica. Això crea confusions entre les grafies i fa que el més habitual sigui la substitució de ⟨E⟩ per ⟨EI⟩/_V, i per ⟨I⟩/_C.

89. *Cf.* Blümel 1982, 41-43. L'ús de <EI> per anotar /ĕ/ es troba especialment en les inscripcions en alfabet arcaic, esporàdicament en les inscripcions en alfabet jònic.

90. *Cf.* Morpurgo 2001, 170-172. Els noms en -γειτων, -γειτος tenen l'origen a les regions de Beòcia i Mègara. També sembla que el sufix -ιχος fou especialment freqüent a Beòcia, i des d'allí s'estengueren els antropònims en -ιχος a les regions veïnes, com Mègara, Àtica i Eubea (Bueno 2002, 552-555, amb cita de Locker 1934, 56-60, Robert 1963, 343, nota 8 i Bechtel 1963, I, 264).

neren phonetischen Realisierung benutzt oder die traditionelle Schreibweise ⟨AI⟩ beibehalten[81].

b. L. Threatte hingegen datiert die vollendete Monophthongierung von /ai/ zu [e] nach einem wahrscheinlichen Zwischenstatus [æ] um 125 n.Chr. Es existierte seiner Meinung nach aber eine Variante vor Vokal, bei der anstelle der Monophthongierung eine Vereinfachung des Diphthongs nach der Verstummung des Iota stattgefunden hatte. Diese Variante könne ins 4. Jh. datiert werden und würde nach dem 3. Jh. verschwinden. Diese Entwicklung ließe sich durch die Tendenz des intervokalischen Iota zum Gleitlaut und späteren Schwund [V^{i}-V] > [V^{ji}V] ~ [V-^{j}V] > [V-V] erklären. Diese Variante findet sich häufig in Demotika und Ethnika mit der Endung -αιεύς, bleibt aber immer eine Nebenerscheinung[82].

In Bezug auf das weibliche Πλαταιική verstehen beide Autoren diese Schreibweise als die ursprüngliche nach der Zusammensetzung von Stamm (Πλαται-) und Endung (-ική). Auch wenn in der Zusammensetzung von Diphthong mit Iota der Wegfall des Iota im Diphthong üblich war, hätte es sporadisch archaische Schreibweisen gegeben, wie hier <-αιι->[83]. Diese Erklärung löst jedoch nicht alle Probleme: In fast allen erhaltenen Beispielen ist die einfache Schreibweise <-αι-> chronologisch älter als die Schreibweise <-αιι->. Diese ist nur sehr selten vor dem 4. Jh. v.Chr. belegt[84]. Eine andere mögliche Erklärung ist, die doppelten Schreibweisen <-αιι-> als einen Versuch zu verstehen, die zweisilbige Aussprache des Hiat wiederzugeben[85].

Nur fünf Inschriften zeigen neben attischen gleichzeitig böotische Merkmale. Nr. 81 zeigt den Personennamen mit attischem Vokalismus Πυρρίχη neben

81. Vgl. Teodorsson 1974, 193-197. Eine Schwierigkeit für diese frühe Chronologie der Monophthongierung von /ai/ und die geschlossene Aussprache der e-Vokale bietet ausgerechnet das Böotische: Beim Böotischen scheint die Monophthongierung von /ai/ zu [ē̆] am Ende des 5. Jhs. vollendet (genauso wie Teodorsson für das Attische vorschlägt) und mit der Übernahme des ionischen Alphabets werden die archaischen Schreibweisen ⟨AI⟩ und ⟨AE⟩ durch ⟨H⟩ ersetzt. Diese Verwendung von ⟨H⟩ als Ergebnis der Monophthongierung von /ai/ lässt vermuten, dass im Moment der Übernahme des ionischen Alphabets in Böotien, d.h. in den ersten Jahren des 4. Jhs., die Aussprache von ⟨H⟩ im Ionisch-Attischen immer noch [ē̆] war.

82. Vgl. Threatte, *GAI* I, 268-286.

83. Vgl. Threatte, *GAI* I, 287-292 und Teodorsson 1974, 99-100.

84. Siehe mehrere Beispiele bei L. Threatte (Threatte, *GAI* I, 287-292); als einzige Ausnahme ist die Ortsbezeichnung Ἀχαία mit Doppeliota schon in einer Inschrift aus dem 5. Jh. belegt, also vor den ältesten Belegen der einfachen Form Ἀχαία.

85. Siehe die Schreibweisen <-ηιι->, <-ωιι-> aus zwei Grabinschriften des 6. Jhs. für Ionier (Nr. 328 und 270) und die Genitivendungen -κλειιος anstatt -κλειος in Inschriften aus Böotien, die Cl. Brixhe als Versuch, die Aussprache [i(:)jos] wiederzugeben, erklärt (Brixhe 1985, 378).

també dades significatives. La presència més elevada de característiques del dialecte beoci la trobem en les inscripcions dedicades a persones procedents de la *polis* de Tebes, centre polític i cultural de Beòcia; en canvi, manquen en les inscripcions dedicades a persones de la *polis* de Platea, políticament molt lligada a Atenes. Vegeu Taula 1.

La relativa uniformitat dialectal de les inscripcions per a beocis fa pensar en l'existència de dues tendències entre els beocis presents a Atenes: una, la de la conservació del dialecte d'origen; l'altra, la de l'adopció del dialecte de la ciutat d'acollida. Una tercera tendència, minoritària, és la de prendre característiques de l'un i de l'altre dialecte alhora.

XII. Fòcida

El dialecte de la Fòcida ha estat estudiat bàsicament a partir de les inscripcions de Delfos, el grup més nombrós.[91] La influència de la *koiné* jonicoàtica s'hi nota a partir del segle IV i, especialment, al llarg del segle III. Aquesta influència s'observa més clarament en els documents amfictiònics i els comptes del temple, destinats a un públic més ampli, que, per exemple, en els decrets i lleis de la *polis*. Tot i això, a partir de la meitat del segle III es dóna una certa reacció dialectalitzant.[92]

El nostre recull inclou dues inscripcions dedicades a persones procedents de Delfos. La inscripció més antiga (núm. 121) té una datació discutida: uns editors la situen a la primera meitat del segle IV, mentre que l'arqueòleg A. Scholl endarrereix la data fins al segle III. Tampoc no és clara la seva procedència de l'Àtica. Pel que fa a la llengua, hi observem la conservació de la /ā/ originària en l'antropònim Ἡρακλείδας.

La segona inscripció (núm. 122) ha estat datada just abans de la meitat del segle IV i presenta una llengua clarament àtica, com veiem en l'arrel Δημ- de l'antropònim Δημοκρίτου i la retrotracció al nominatiu Τιμαγόρα. La [ō] resultant de la contracció *-oo* en el genitiu singular temàtic s'acostuma a anotar a Delfos amb <-ω>. En aquesta inscripció ens trobem la grafia àtica habitual <-ου>, que a Delfos tampoc no hi és del tot desconeguda.[93]

XIII. Lòcrida

El dialecte locrès forma part del grup de dialectes dòrics nord-occidentals. Geogràficament, es distingeix entre la Lòcrida Occidental i la Lòcrida Oriental, però és incert fins a quin punt es pot parlar de dos dialectes

91. *Vid.* Moralejo 1973.

92. *Cf.* Moralejo 1973, 269-270.

93. *Cf.* Moralejo 1973, 111-112 i Méndez Dosuna 1985, 165.

der böotischen Schreibweise des Ethnikons Θειβήα. Anders in Nr. 89, bei der das Böotische im weiblichen Nominativ -]ανθᾱ und im Genitiv -]λικράτεος zu erkennen ist, neben der attischen Schreibweise des Ethnikons Θηβαία. Eine ähnliche Zusammensetzung zeigt die Inschrift Nr. 113: der Personenname Κ]λιτοξένᾱ und das Ethnikon Θηβαία, wie auch Nr. 97: die drei Personennamen Νύμφιλλα, Εὐγείτας, Ἀθανογείτα und das Ethnikon Θηβαία. Der Personenname Μνᾱσιγένου in der Inschrift Nr. 90 kombiniert ein böotisches Merkmal im Stamm mit einer attischen Genitivendung.

Wegen der großen Zahl an Homerismen wurden die Epigramme in diesem Überblick über die Sprache der athenischen Grabinschriften für Böoter nicht behandelt, sondern werden an dieser Stelle gesondert kommentiert. Drei Inschriften sind in Versen verfasst: Nr. 80 für einen thebanischen Flötenspieler, Nr. 86 für den Sohn einer thebanischen Familie und Nr. 119 für ein Kind. In dieser letzten Inschrift wird eine böotische Herkunft aufgrund der Sprache vermutet.

Inschrift Nr. 80 zeigt überwiegend attische Merkmale (Θηβαίωι, τέχνης, γυνή, den Stamm μνημ-) zusammen mit einigen homerischen Formen (augmentloser Aorist δέξατο). Auch der Dativ Plural μνήμαισιν ist als Einfluss epischer Sprache zu verstehen; die Endung -αισιν ist in dieser Zeit nur in metrischen Inschriften belegt, in der böotischen Epigraphik kommt sie dagegen nicht vor. Nur in den Werken der böotischen Dichterin Korinna ist -αισιν neben -αις zu lesen[86].

Auch in der Inschrift Nr. 86 sind deutliche attische Merkmale (z.B. κλειναῖς ἐν Ἀθήναις) neben Homerismen (keine Kontraktion beim Genitiv Plural εὐσεβέων) zu beobachten. Das Niveau der Sprache in diesem Epigramm scheint aber etwas niedriger zu sein: Zum einen ist die metrische Struktur unkonventionell[87] und zum anderen sind die Schreibweisen εἴχει, mit ⟨EI⟩ für /ĕ/, und κε͂μα, mit Auslassung der Iotas am Ende des Wortes und ⟨E⟩ für den Diphthong /e̯i̯/, unüblich. Eine mögliche Erklärung für diese Fehler ist der Einfluss eines niedrigeren Sprachniveaus, bei dem eine Verwechslung zwischen /ĕ/ und /ē̯/ aus Monophthongierung von /e̯i̯/ vorliegt. Beispiele für die Schreibweise

86. Für das Böotische vgl. Blümel 1982, 245-248; Thumb-Scherer, *Handbuch*, 10-11. Was das Attische betrifft, vgl. Threatte, *GAI* II, 97-101 für die wenigen Belege von Dativen in -αισιν in der attischen Epigraphik, ihr Verschwinden aus den Prosainschriften nach 420 v.Chr. und ihre sporadische Verwendung ausschließlich in Versinschriften. Nach A. López Eire (López Eire 1994, bes. 184-185) werden die älteste Form -ησι und die zwischenzeitliche Form -αισι (aus Analogie mit der thematischen Deklination entstanden) im letzten Viertel des 5. Jhs. in einigen Inschriften mit stark formelhafter Sprache wie etwa bei Dekreten immer noch geschrieben.

87. Vgl. den Kommentar für die Inschrift im Katalog.

Taula 1

Anàlisi segons la datació										
	Total inscr.		Àtic		Beoci		Àtic + beoci		Indistint	
Segle V	11	17,5 %	1	1,6 %	4	6,3 %			6	9,5 %
Abans meitat s. IV	11	17,5 %	7	11,1 %	1	1,6 %			3	4,8 %
Meitat s. IV	9	14,3 %	4	6,3 %	3	4,8 %	2	3,2 %		
Després meitat s. IV	16	25,4 %	9	14,3 %	2	3,2 %	3	4,8 %	2	3,2 %
Segle IV (indeterm.)	16	25,4 %	7	11,1 %	6	9,5 %	1	1,6 %	2	3,2 %
Total	**63**	**100 %**	**28**	**44,4 %**	**16**	**25,4 %**	**6**	**9,5 %**	**13**	**20,6 %**
Anàlisi segons l'origen geogràfic										
	Total inscr.		Àtic		Beoci		Àtic + beoci		Indistint	
Beòcia	6	9,5 %	4	6,3 %	1	1,6 %			1	1,6 %
Orcòmenos	1	1,6 %							1	1,6 %
Oropos	1	1,6 %	1	1,6 %						
Platea	8	12,7 %	5	7,9 %			1	1,6 %	2	3,2 %
Tebes (i Escafes)	28	44,4 %	14	22,2 %	9	14,3 %	4	6,3 %	1	1,6 %
Tèspies	5	7,9 %	2	3,2 %	1	1,6 %			2	3,2 %
Tisbe	1	1,6 %							1	1,6 %
Incert	13	20,6 %	2	3,2 %	5	7,9 %	1	1,6 %	5	7,9 %
Total	**63**	**100 %**	**28**	**44,4 %**	**16**	**25,4 %**	**6**	**9,5 %**	**13**	**20,6 %**

distints, ja que les inscripcions de la Lòcrida Oriental són molt escasses.[94]

En el nostre cas és impossible determinar l'origen exacte de les persones honorades en les inscripcions funeràries trobades a Atenes, ja que en totes tres hi apareix tan sols l'ètnic de caràcter general Λοκρός. En general, s'accepta que la designació amb l'ètnic Λοκρός sense més especificació designa persones de la Lòcrida Occidental.[95]

Tal com hem dit, conservem tres inscripcions funeràries destinades a locresos a Atenes, dues d'elles datades al primer quart del segle IV i una tercera datada en un moment imprecís del mateix segle IV. Les inscripcions núm. 123 i 124 contenen el mateix text, i el fet que hagin estat trobades en el mateix complex funerari indica que, amb tota probabilitat, anaven dedicades a la mateixa persona.

Pel que fa al dialecte utilitzat, en els tres epitafis no veiem cap tret específic del dialecte àtic ni del locrès, excepte en el nominatiu femení Λαμίσκα (núm. 125), en el qual s'ha conservat la /ā/ originària. Hi afegim

94. *Cf.* Méndez Dosuna 1985, 28-30.

95. *Vid.* D. Rousset, «West Lokris», *Poleis*, 391 i T. H. Nielsen, «East Lokris», *Poleis*, 664.

⟨EI⟩ für /ĕ/ vor Konsonant sind in der attischen Epigraphik fast nicht vorhanden[88]. Womöglich gründen diese Fehler auf einem Einfluss aus der böotischen Schreibweise ⟨EI⟩ für /ĕ/ mit geschlossener Aussprache[89].

Bei der Inschrift Nr. 119 ist das Wort πάϊλλε der einzige Hinweis auf die böotische Herkunft des Verstorbenen, da dieses Wort bis jetzt nur in epigraphischen Zeugnissen aus Böotien belegt ist. In diesem Distichon vermischen sich die attischen Merkmale (μᾱτρί, λύπην) mit böotischen (τᾶιδε, vielleicht πάντ[εσσιν]) und anderen Merkmalen, die vermut-

88. L. Threatte (Threatte, *GAI* I, 147) kennt nur Beispiele von ⟨EI⟩ für /ĕ/ vor Vokal. Nach S.-T. Teodorsson (Teodorsson 1974, 179-182) hat die Verwendung von ⟨EI⟩ für /ĕ/ zum Teil alphabetische Gründe (um 350 v.Chr. geht die archaische Schreibweise ⟨E⟩ für /ē̆ / definitiv verloren, was eine häufigere Verwendung von ⟨EI⟩ und einigen hyperkorrekten Schreibweisen zu Folge hat), hauptsächlich jedoch folgende phonetische Gründe: die geschlossene Aussprache sowohl von ⟨E⟩ als auch von ⟨EI⟩ als [i(:)] und in einigen Fällen die Kürzung von ⟨EI⟩ zu [e] vor Vokal. Dies alles verursacht Verwechslungen in den Schreibweisen, was normalerweise im Ersetzen von ⟨EI⟩/_V und ⟨I⟩/_C durch ⟨E⟩ zu beobachten ist.

89. Vgl. Blümel 1982, 41-43: Die Schreibweise <EI> für /ĕ/ findet sich besonders bei Inschriften im archaischen Alphabet, jedoch nur selten bei Inschriften im ionischen Alphabet.

que aquest antropònim és relativament freqüent a l'Arcàdia i la Grècia nord-occidental,[96] però que en canvi a l'Àtica, fora d'aquest epitafi, hi és desconegut.

XIV. Etòlia

En el nostre recull tenim un sol epitafi per a un etoli enterrat a Atenes. La inscripció ha estat datada al segle IV i no presenta cap tret dialectal específic.

XV. Acarnània

El dialecte acarnani forma part del grup de dialectes dòrics nord-occidentals, però la primerenca influència d'Atenes sobre la regió fa que en la llengua oficial s'introdueixin aviat nombrosos elements àtics, i al segle III aC trobem ja decrets honorífics redactats en *koiné*.[97] Les divergències que trobem entre la llengua de les inscripcions acarnànies i, per exemple, les etòlies es deuen a una voluntat política de distingir-se dels seus veïns acostant-se a Atenes, i no pas a l'existència d'un dialecte acarnani independent.

A Atenes s'hi han trobat dues inscripcions funeràries per a acarnanis, totes dues datades en un moment imprecís del segle IV. En general domina el dialecte àtic, tal com és d'esperar si a la pròpia pàtria ja existia la tendència d'usar la *koiné* jonicoàtica. És més, Acarnània fou una zona de conflicte corinto-atenès pel control de les rutes marítimes, i és de suposar que els acarnanis instal·lats a Atenes formaven part del grup de proatenesos. Els trets àtics els veiem en el vocalisme dels antropònims Δημοκλῆς (núm. 127) i Θεαρίδης (núm. 128).

Aquest darrer nom, però, ha conservat la forma dòrica del lexema Θεαρ- < *θεαϝορος, on les vocals en contacte /ā/ i /o/ han donat, com a resultat de la contracció, /ā/. És interessant que es tracti d'una forma mixta, en la qual l'àtic ha influït en el sufix, però el conservadorisme dels antropònims ha fet que en l'arrel es mantingui la forma dialectal originària.

Per a les interpretacions de l'estrany terme Ὑπώρεα de l'epitafi núm. 128, vegeu el comentari a la inscripció en el catàleg.

XVI. Cefal·lènia

El dialecte de les illes de Cefal·lènia, Ítaca i Zacint és d'arrel dòrica, però és incert si cal considerar-lo part del dialecte aqueu, o bé si pertany al grup nord-occidental.[98] Aquesta incertesa és deguda a l'escassetat del material d'anàlisi, ja que, a l'illa de Cefal·lènia, tan sols s'hi han trobat un centenar d'inscripcions, la ma-

96. *Vid. LGPN* III.A.

97. *Cf.* Méndez Dosuna 1985, 22 i Latte 1959.

98. Thumb-Kieckers, *Handbuch*, 229 i Schmitt 1977, 61.

lich eher als ein Einfluss der epischen Sprache zu deuten sind (Possessiv der zweiten Person τεᾶι, Dativ προγό]ν̣οισιν).

Ein Blick auf die Onomastik zeigt einige typisch böotische Suffixe wie -ιχος / -ιχα, -γείτων[90] und -ώνδας (Nr. 80: Ὀλυνπίχου, Nr. 81: Πυρρίχη, Nr. 84: Διωνίχα, Nr. 86: Θεογείτων, Nr. 91: Νουμήνιχος, Nr. 102: Ἑρμαιώνδας).

In der folgenden Tabelle (Tabelle 1) soll die Präsenz von Dialektmerkmalen in den attischen Inschriften für Böoter verdeutlicht werden. Es stellt sich die Frage, ob das Vorkommen von Dialektmerkmalen in diesen Inschriften eher chronologisch oder geographisch zu erklären ist. Aus den gesammelten Daten ergibt sich keine klare chronologische Entwicklung vom Böotischen hin zum Attischen oder zur Koine, auch wenn im 5. Jh. v.Chr. die meisten böotischen Merkmale und weniger Attizismen zu finden sind und außerdem in der ersten Hälfte des 4. Jhs. v.Chr. die böotischen Merkmale seltener werden. Der weitere Verlauf des 4. Jhs. v.Chr. bestätigt diesen Rückgang jedoch nicht, vielmehr zeigen sich wieder häufig böotische Elemente. Die geographische Analyse weist interessante Besonderheiten auf. Danach befinden sich die meisten Merkmale des böotischen Dialekts in Inschriften für Personen aus Theben, dem politischen und kulturellen Zentrum Böotiens, während diese Dialektmerkmale in den Inschriften für Plataieer fehlen, einer Polis, die eine enge politische Verbindung zu Athen hatte.

Diese relative Einheitlichkeit in der Dialektverwendung in den Inschriften für Böoter lässt zwei Tendenzen innerhalb der böotischen Bevölkerungsgruppe Athens vermuten: auf der einen Seite der Erhalt des eigenen Dialekts und auf der anderen Seite die Anpassung an den Dialekt der Gaststadt. Eine dritte, in den Daten deutlich unterrepräsentierte Tendenz zeigt die Vermischung von Elementen aus beiden Dialekten.

XII. Phokis

Der Dialekt aus Phokis wurde hauptsächlich anhand der Inschriften aus Delphi untersucht, weil sie die größte Gruppe bilden[91]. Der Einfluss der ionisch-attischen Koine begann ab dem 4. Jh. und verstärkte sich im Laufe des 3. Jhs. v.Chr. Dieser Einfluss ist sowohl in den amphiktyonischen Dokumenten als auch in den Inventarlisten der Tempel besonders deutlich.

90. Vgl. Morpurgo 2001, 170-172, Personennamen in -γείτων, -γειτος haben ihren Ursprung in Böotien und Megara. Auch das Suffix -ιχος scheint in Böotien besonders häufig zu sein, von dort verbreiten sich die Personennamen auf -ιχος in die Nachbarregionen wie Megara, Attika und Euböa (Bueno 2002, 552-555, mit Zitaten von Locker 1934, 56-60, Robert 1963, 343 Anmerkung 8 und Bechtel 1963, I 264).

91. Siehe Moralejo 1973.

Tabelle 1

Analyse nach Datierung										
	Gesamt		Attisch		Böotisch		Attisch + Böotisch		Undefiniert	
5. Jh.	11	17,5%	1	1,6%	4	6,3%			6	9,5%
Vor Hälfte 4. Jh.	11	17,5%	7	11,1%	1	1,6%			3	4,8%
Hälfte 4. Jh.	9	14,3%	4	6,3%	3	4,8%	2	3,2%		
Nach Hälfte 4. Jh.	16	25,4%	9	14,3%	2	3,2%	3	4,8%	2	3,2%
4. Jh. (undef.)	16	25,4%	7	11,1%	6	9,5%	1	1,6%	2	3,2%
Gesamt	**63**	**100,0%**	**28**	**44,4%**	**16**	**25,4%**	**6**	**9,5%**	**13**	**20,6%**
Analyse nach Herkunft										
	Gesamt		Attisch		Böotisch		Attisch + Böotisch		Undefiniert	
Böotien	6	9,5%	4	6,3%	1	1,6%			1	1,6%
Orchomenos	1	1,6%							1	1,6%
Oropos	1	1,6%	1	1,6%						
Plataiai	8	12,7%	5	7,9%			1	1,6%	2	3,2%
Theben (+Skaphai)	28	44,4%	14	22,2%	9	14,3%	4	6,3%	1	1,6%
Thespeia	5	7,9%	2	3,2%	1	1,6%			2	3,2%
Thisbe	1	1,6%							1	1,6%
Unbekannt	13	20,6%	2	3,2%	5	7,9%	1	1,6%	5	7,9%
Gesamt	**63**	**100,0%**	**28**	**44,4%**	**16**	**25,4%**	**6**	**9,5%**	**13**	**20,6%**

joria de text molt breu, i molt poques pertanyents a les èpoques arcaica i clàssica.[99] No disposem, per tant, de prou dades per conèixer la història de la introducció i expansió de la *koiné* a l'illa.

Conservem tres inscripcions ateneses dedicades a cefal·lenis, totes tres per a persones procedents de l'illa de Pale i possiblement formant part d'un mateix complex funerari. Dues de les inscripcions estan datades al segle V, una al segon quart i l'altra al tercer quart de segle. La tercera pertany al segle IV.

Els únics trets dialectals que observem són de conservació de formes dòriques: la conservació de la /ā/ originària (núm. 129: Δαμαινέτο i núm. 131: Πεισανορίδας), el nominatiu plural Παλῆες (núm. 131) per a un nom en -ευς amb vocal llarga en l'arrel i manteniment de l'hiat, i potser el sufix onomàstic -εας[100] en l'antropònim Χαρέας (núm. 130).

99. La publicació més recent de les inscripcions de Cefal·lènia és el volum *IG* IX, 1^2, 4, núm. 1478-1585.

100. A Atenes, hi trobem un sol exemple de Χαρέας per 107 exemples de Χαρίας, amb el sufix -ιας, que sembla ser l'habitual en onomàstica atenesa (*LGPN* II, *s.v.*).

Diese waren für ein breiteres Publikum als zum Beispiel die Dekrete und Gesetze der Polis gedacht. Trotzdem ist ab der Mitte des 3. Jhs. eine gewisse Rückbesinnung auf den eigenen Dialekt zu beobachten[92].

Die Sammlung der athenischen Grabinschriften umfasst zwei Inschriften für Delphier. Die Datierung der wahrscheinlich ältesten (Nr. 121) ist umstritten: Die Herausgeber von *ΣΕΜΑ* datieren sie in die erste Hälfte des 4. Jhs. v.Chr. Der Archäologe A. Scholl schlägt indes eine spätere Datierung ins 3. Jh. vor. Genausowenig ist ihre athenische Herkunft gesichert. Was die Sprache betrifft, zeichnet sie der Erhalt des ursprünglichen /ā/ in dem Personennamen Ἡρακλείδας aus.

Die zweite Inschrift (Nr. 122) wurde ans Ende der ersten Hälfte des 4. Jhs. v.Chr. datiert und zeigt eine klare attische Sprache, wie im Stamm Δημ- und in der attischen Rückverwandlung beim Nominativ Τιμαγόρα zu sehen ist. In Delphi wurde normalerweise das [ō] aus Kontraktion von -oo in der Genitivendung der thematischen Deklination mit <-ω>

92. Vgl. Moralejo 1973, 269-270.

La vocal llarga de l'arrel dels noms en -ϵυϛ, tal com trobem en el citat nominatiu plural Παλῆϵϛ, es manté també en Homer i en els dialectes eolis, l'eleu, el xipriota i el rodi.[101] En els dialectes nord-occidentals, la norma sembla ser el vocalisme predesinencial breu,[102] i això indiquen també els testimonis de la resta de dialectes dòrics del Peloponnès,[103] és a dir, que el cefal·leni compartiria aquest tret amb el veí eleu. El fet de trobar aquesta forma de l'ètnic en una inscripció del segle IV ens fa pensar que el genitiu Παλϵοϛ de la inscripció núm. 129, anterior a la meitat del segle V, també pot correspondre a una forma amb vocalisme predesinencial llarg.[104]

Destacable en aquest grup de tres inscripcions és la conservació de les formes dialectals pròpies i la manca d'influència del dialecte àtic.

XVII. Corcira

L'illa de Corcira manté el dialecte de la seva metròpolis, Corint, i, gràcies a la quantitat i l'antiguitat de les inscripcions conservades, és una font important per a l'estudi del dòric corinti (vegeu el capítol II, Corínthia). Destacable a Corcira és l'aparició d'epigrames funeraris en època arcaica, al final del segle VII. Aquests epigrames corciresos estan escrits tots ells en hexàmetres dactílics, amb una llengua fortament influïda per l'èpica però amb conservació d'elements dialectals autòctons, i constitueixen uns dels primers exemples d'aquest gènere literari a Grècia.[105]

A Atenes s'han trobat quatre epitafis dedicats a corciresos. El més antic és un epitafi públic de la segona meitat del segle V (núm. 132). Els epitafis privats estan datats un a cavall dels segles V i IV (núm. 133), i els altres dos a la segona meitat del segle IV (núm. 134 i 135).

En tots quatre, l'ètnic o el nom de l'illa hi han estat escrits amb el vocalisme àtic de l'arrel Kϵρ-. La forma pròpia de l'illa és Κορκυρα, i l'ètnic, Κορκυραιοϛ / Κορκυραια, tal com ens documenten les monedes emeses per la *polis*,[106] i aquesta és la forma habitual en inscripcions de fora de l'Àtica.[107] La forma corciresa,

101. Schwyzer, *Grammatik*, 574-576.

102. Així ho afirma Méndez Dosuna 1985, 173ss. Un únic exemple a la Lòcrida Oriental d'un nominatiu plural Hαλε͞ϵϛ amb grau predesinencial llarg hi és explicat per influència del beoci.

103. *Cf.* Thumb-Kieckers, *Handbuch*, 71 i 232 (aqueu).

104. Tal com ja havia estat suposat pel primer editor, A. Kirchhoff.

105. *Vid. CEG* 143-146 i Ginestí 2002, 10-11, nota 54.

106. *Cf.* Head, *HN*^{2}, 326-327, amb la llegenda KOP. *Vid.* també, a part de les inscripcions de la mateixa Corcira, les inscripcions funeràries per a corciresos trobades a l'illa de Leucas *IG* IX, 1^2, 4, 1254, 1289, 1398 i 1406.

107. *Cf.* H.-J. Gehrke, E. Wirbelauer, «Akarnania and Adjacent Areas», *Poleis*, 361, núm. 123 i nota 6.

geschrieben. In dieser Inschrift wird aber die übliche Schreibweise für Athen <-ου> benutzt, die ebenfalls in Delphi nicht unbekannt war[93].

XIII. Lokris

Der lokrische Dialekt ist Teil der dorischen NW-Dialekte. Die Geographie unterscheidet zwischen West- und Ostlokris, wobei aber unsicher ist, inwieweit die Dialektologie überhaupt von zwei unterschiedlichen Dialekten sprechen kann, da die erhaltenen Inschriften aus der Ostlokris sehr spärlich sind[94].

Im konkreten Fall der athenischen Grabinschriften für Lokrer ist es unmöglich, die genaue Herkunft zu ermitteln, da alle drei nur die Herkunftsbezeichnung Λοκρόϛ aufweisen. Normalerweise aber wird eine solche Bezeichnung mit dem allgemeinen Ethnikon Λοκρόϛ Westlokris zugeschrieben[95].

Wie oben erwähnt, wurden in Athen drei Grabinschriften für Lokrer gefunden. Zwei davon datieren ins erste Viertel und die dritte in einen nicht näher präzisierbaren Zeitabschnitt des 4. Jhs. v.Chr. Die Inschriften Nr. 123 und 124 zeigen jeweils den gleichen Text, und die Tatsache, dass sie im selben Grabkomplex gefunden wurden, lässt vermuten, dass beide für ein und dieselbe Person errichtet wurden.

Das einzige erwähnenswerte Dialektmerkmal in diesen drei Inschriften ist der weibliche Nominativ Λαμίσκα (Nr. 125) mit Erhalt des ursprünglichen /ā/. Dieser Personenname tritt relativ häufig in Arkadien und NW-Griechenland auf[96]. In Attika ist er jedoch weitgehend unbekannt, bis auf eben dieses Epitaph.

XIV. Aitolia

Es gibt in Athen eine einzige Grabinschrift für einen Aitoler. Das Epitaph wurde ins 4. Jh. v.Chr. datiert und zeigt keine spezifischen Dialektmerkmale.

XV. Akarnania

Der akarnanische Dialekt ist Teil der NW-Gruppe, jedoch bewirkte der frühe Einfluss Athens in der Region, dass sich in der offiziellen Sprache sehr bald attische Elemente zeigten. Im 3. Jh. gab es bereits in Koine geschriebene Ehrendekrete[97]. Die beobachteten Unterschiede zwischen akarnanischen und z.B. aitoli-

93. Vgl. Moralejo 1973, 111-112 und Méndez Dosuna 1985, 165.

94. Vgl. Méndez Dosuna 1985, 28-30.

95. Siehe D. Rousset, «West Lokris», *Poleis*, 391 und T.H. Nielsen, «East Lokris», *Poleis*, 664.

96. Siehe LGPN III.A.

97. Vgl. Méndez Dosuna 1985, 22 und Latte 1959.

a Atenes, es respecta en alguns decrets del segle IV[108] i torna a ser la més comuna a partir del segle III aC.

Pel que fa als antropònims, hi ha conservació del vocalisme dòric ᾱ en el nominatiu femení Μετώπα (núm. 133), la més antiga de les inscripcions privades i que inclou també la forma àtica de l'ètnic. En la resta d'inscripcions el material onomàstic no permet veure-hi trets dialectals específics.

Un comentari a part el mereix la inscripció núm. 132, ja que es tracta d'un epitafi públic, és a dir, pagat per la *polis* d'Atenes, que conté un epigrama en dístics elegíacs. La inscripció conté nombrosos aticismes (Ἀθηναίων, δημοσίαι, συντυχίαν, el dual ἄνδρε ποθεινώ i el sintagma παῖδες Ἀθηναίων, adaptació de l'homèric υἷες Ἀχαιῶν). Els homerismes es redueixen a la presència d'aoristos sense augment i a alguns elements de vocabulari, p. ex. el mot γαῖα. No hi ha cap rastre de dorisme, ni tampoc de jonisme no compartit amb l'àtic.

Grècia del nord

XVIII. Tessàlia

El dialecte tessali forma part del grup eoli, juntament amb el beoci i el lesbi.[109] Les inscripcions més antigues daten de l'època arcaica, però el grup més nombrós es troba als segles III-I aC, fet que fa difícil l'estudi del dialecte. Al segle IV apareixen els primers textos no dialectals, i l'emergència de la *koiné* és clara a partir del final del segle IV.[110] L'entrada de la *koiné* es deu principalment a la influència de Macedònia, on és llengua de cancelleria a partir del segle IV, i es troba sobretot en decrets de proxenia i actes de la confederació. Tot i la forta influència de la *koiné*, el dialecte tessali viu un ressorgiment entre la segona meitat del segle II i la primera meitat del segle I, i no desapareix definitivament de les inscripcions fins al segle I dC.[111]

La llengua de les inscripcions mostra una destacable diferenciació dialectal intratessàlia, sense que sigui, però, possible descriure'n els subdialectes a causa de la discontinuïtat en la documentació. L'únic subdialecte relativament ben conegut és el de la regió de la Pelasgiòtida, especialment a la ciutat de Larisa, on les dades són més abundants.[112]

El nostre catàleg inclou nou inscripcions per a persones d'origen tessali. La més antiga (núm. 136) per-

108. *Cf.* Threatte, *GAI* I, 217, que cita els decrets *IG* II^2 97 i *IG* II^2 574, i Chantraine, *DELG*, *s.v.* Κέρκυρα.

109. Per a la gènesi del grup eoli, el paper central de la regió de Tessàlia i la separació dels tres dialectes, *vid.* García Ramón 1975*a*.

110. *Cf.* Helly 1987.

111. Thumb-Scherer, *Handbuch*, 48-54; Schmitt 1977, 72-78.

112. *Cf.* García Ramón 1987*a*, que posa en dubte també la divisió tradicional entre tessali oriental i occidental.

schen Inschriften beruhen hauptsächlich auf dem politischen Willen, sich von den Nachbarn durch eine bewusste Annäherung zu Athen abzugrenzen. Die Existenz eines klar begrenzten akarnanischen Dialekts ist daher mehr als fraglich.

In Athen wurden zwei Grabinschriften für Akarnaner gefunden, beide werden ins 4. Jh. v.Chr. datiert. Im Großen und Ganzen dominiert in diesen Inschriften wie zu erwarten der attische Dialekt, da in der Heimat die ionisch-attische Koine bereits verbreitet war. Im Konflikt zwischen Korinth und Athen um die Kontrolle der Seewege spielte Akarnanien eine Rolle und vermutlich waren die in Athen angesiedelten Akarnaner Teil der proathenischen Gruppe. Der Vokalismus /e/ der Personennamen Δημοκλῆς (Nr. 127) und Θεαρίδης (Nr. 128) ist zweifellos attisch. Nicht attisch, sondern dorisch ist aber der Stamm Θεαρ- < *θεαϝορος, bei dem die Kontraktion der Vokale /ā/ und /o/ ins dorische /ā/ resultierte. Solch ein Mischname ist besonders interessant. Er zeigt deutlich, wie die Endung ans Attische angepasst wurde, nicht aber der Stamm, bei dem aufgrund des Konservatismus für Eigennamen die ursprüngliche Dialektform erhalten blieb.

Für die verschiedenen Erklärungsansätze des sonderbaren Wortes Ὑπώρεα in der Inschrift Nr. 128 siehe den Kommentar zu dieser Inschrift im Katalog.

XVI. Kephallenia

Der Dialekt der Inseln Kephallenia, Ithaka und Zakynthos ist dorischer Herkunft. Es bleibt aber aufgrund des Mangels an epigraphischem Material unsicher, ob er der achäischen oder der NW-Gruppe zuzuordnen ist[98]. Aus Kephallenia sind gerade einmal um die 100 Inschriften erhalten geblieben, die meisten mit kurzen Texten und sehr wenige aus archaischer oder klassischer Zeit[99]. Durch diesen Mangel an Zeugnissen lässt sich auch die Geschichte über Einführung und Verbreitung der Koine nicht weiter präzisieren.

Aus Athen sind drei Grabinschriften für Kephallenier erhalten geblieben, alle drei Personen kamen aus Pale und waren höchstwahrscheinlich Teil eines einzigen Grabbezirks. Zwei davon datieren ins 5. Jh. (zweites und drittes Viertel), die dritte ins 4. Jh.

Einzige erwähnenswerte Dialektmerkmale sind dorische Elemente: langes Alpha (Nr. 129: Δαμαινέτο und Nr. 131: Πεισανορίδας), Nominativ Plural Παλῆες (Nr. 131) für einen Stamm auf -ευς mit Langvokal im Stamm und Erhalt des Hiat, und viel-

98. Thumb-Kieckers, *Handbuch*, 229 und Schmitt 1977, 61.

99. Die aktuellste Edition der Inschriften aus Kephallenia ist in *IG* IX, 1^2, 4, 1478-1585.

tany al final del segle V, la núm. 137 a la primera meitat del segle IV, les núm. 138 i 139 han estat datades entre el 365 i el 340, les núm. 140 al 142 pertanyen també a la meitat del segle IV, i les núm. 143 i 144, a la segona meitat del segle.

En cinc ocasions (núm. 136, 140, 141, 143 i 144) les persones són identificades únicament amb l'ètnic «tessali» –sense que s'especifiqui més la seva procedència–, una persona prové de la ciutat d'Escotussa (núm. 137), una altra de la regió de Magnèsia (núm. 138), un tercer de la ciutat de Melibea (núm. 139), situada també a la península de Magnèsia, i un quart de Larisa (núm. 142).

La forma tessàlia de l'ètnic és Πετθαλοί o Φετθαλοί,[113] amb labial inicial resultant d'una labiovelar seguida de la vocal /e/.[114] Aquesta forma no apareix en cap dels nostres epitafis: en el més antic (núm. 136), del final del segle V, s'hi llegeix Θεσσαλός, que és la variant que es troba en lesbi, en els dialectes dòrics i en jònic. És possible que es tracti de la forma corresponent a la *koinà* nord-occidental o la *koiné* jonitzada usada a Macedònia, ja que no correspon tampoc a la forma àtica. Θετταλός amb doble <T> és la forma pròpia de l'àtic, i és la que es troba en les altres inscripcions datades al segle IV (núm. 137, 140, 141, 143 i 144). A la inscripció núm. 143, hi llegim una forma curiosa, Θεθαλός, amb assimilació consonàntica progressiva.

Hi ha conservació de la forma tessàlia en l'antropònim Ἀγέμων, amb /ā/ originària (núm. 137). En la mateixa inscripció, l'ètnic s'hi llegeix en la forma àtica.

Trobem també trets àtics en el nominatiu Μικίνης (núm. 139), amb /ę̄/ < /æ/ < /ā/, i en la desinència de genitiu -ō̲ per als masculins Ἱπποκλείδου i Γοργίου (núm. 140).

En tessali, de forma semblant als altres dialectes eolis, es manté l'ús de l'adjectiu patronímic fins al segle III, quan comença a ser més usual el genitiu del nom del pare.[115] L'adjectiu patronímic, però, és totalment absent de les nostres inscripcions, en les quals el formulari consta només de l'antropònim i l'ètnic en nominatiu. Tan sols en una única inscripció s'anomena el pare del difunt (núm. 140), i en aquest cas és amb el genitiu.

XIX. Epir

La llengua de l'Epir pertany al grup de dialectes dòrics nord-occidentals. Algunes informacions dels lexicògrafs antics són la base per a hipòtesis sobre la presència de parles no gregues a la regió de l'Epir, però

113. *Cf.* Blümel 1982, 121-124.

114. L'etimologia del mot Πετθαλός és incerta, però el resultat amb labial també en beoci, Φετταλός, i la forma amb dental, Θεσσαλός, de la resta de dialectes indica que la consonant inicial havia de ser una labiovelar (Blümel 1982, 123-124).

115. *Cf.* Schmitt 1977, 77. *Vid.* les anàlisis de Masson 1965 i Morpurgo 1986.

leicht das onomastische Suffix -εας[100] im Personennamen Χαρέας (Nr. 130).

Der Langvokal des Stammes in den Substantiva auf -ευς sowie in dem schon erwähnten Nominativ Παλῆες ist auch in der Sprache Homers enthalten, genauso wie im Aiolischen, Eleischen, Zyprischen und Rhodischen[101]. Bei den NW-Dialekten scheint der kurze Vokal die Norm zu sein[102], was auch die Texte in den restlichen dorischen Dialekten auf dem Peloponnes belegen[103]. Das bedeutet, dass dieses Merkmal im Dialekt Kephallenias eine Verbindung zum benachbarten Eleischen herstellen würde. Das Vorkommen dieser Langvokale im Ethnikon in einer Inschrift aus dem 4. Jh. (Nr. 131) erlaubt dann auch eine mögliche Deutung des Genitivs Παλεος in Nr. 129 aus der ersten Hälfte des 5. Jhs. auch mit einem Langvokal vor der Endung[104].

Zusammenfassend sollen in dieser kleinen Gruppe von drei Inschriften der Erhalt der dorischen Dialektmerkmale und das Fehlen des attischen Einflusses hervorgehoben werden.

XVII. Korkyra

Auf der Insel Korkyra wurde der Dialekt seiner Metropolis Korinth benutzt. Dank der Quantität und des hohen Alters der Inschriften ist die Sprache Korkyras eine wichtige Quelle für die Geschichte des korinthisch-dorischen Dialekts (siehe Kapitel II. Korinth). Zudem verfügt Korkyra über eine besondere Stellung in der Geschichte des griechischen Epigramms, weil dort einige der ältesten Grabepigramme aus dem 7. Jh. v.Chr. gefunden wurden[105]. Diese korkyräischen Epigramme sind ausnahmslos in daktylischen Hexametern verfasst und zeigen in ihrer Sprache einen starken Einfluss aus der Epik, aber auch viele eigene Dialektelemente.

In Athen wurden vier Grabinschriften für Korkyräer gefunden. Die älteste ist ein *Epitaphium publicum* aus der zweiten Hälfte des 5. Jhs. v.Chr. (Nr. 132). Nr. 133 wird zwischen das 4. und 5. Jh. datiert und Nr. 134 und 135 in die zweite Hälfte des 4. Jhs.

Bei allen vier Epitaphen wurde das Ethnikon oder der Name der Insel in der attischen Schreibweise Κερverwendet. Die eigene Schreibweise für die Insel war Κόρκυρα und das Ethnikon Κορκυραῖος / Κορκυραία,

100. In Athen wird Χαρέας nur einmal belegt, während Χαρίας mit der Endung -ιας 107 Belege zählt. (*LGPN* II, *s.v.*).

101. Schwyzer, *Grammatik*, 574-576.

102. Nach Méndez Dosuna 1985, 173f. Ein einziges Beispiel eines Nominativs Plural mit Langvokal vor der Endung aus Ostlokris wird als böotischer Einfluss erklärt.

103. Vgl. Thumb-Kieckers, *Handbuch*, 71 und 232 (Achäisch).

104. Wie schon A. Kirchhoff, der erste Bearbeiter, vermutete.

105. Siehe CEG 143-146 und Ginestí 2002, 10-11 Fußnote 54.

les inscripcions conservades només confirmen la presència d'una variant dialectal dòrica.[116]

La presència d'epirotes a Atenes hi és documentada amb set inscripcions funeràries. Totes pertanyen al segle IV: la núm. 145 a la meitat de segle, la núm. 146 a la segona meitat, tres inscripcions (núm. 147 al 149) estan datades al segle IV, sense més precisió, i les núm. 150 i 151, a cavall dels segles IV/III.

Pel que fa a les procedències concretes, la núm. 145 assenyala la pertinença a la tribu Tespròtida, una de les tres grans de l'Epir i la que ocupa el territori del sud,[117] i en les altres sis inscripcions tan sols hi apareix l'ètnic de caràcter general Ἠπειρώτης, Ἠπειρῶτις; possiblement pertanyen a l'època d'existència del *koinon* epirota creat al voltant del 330.[118]

Trobem la conservació d'un tret dòric en l'antropònim Νικαρέτᾱ (núm. 145). Pel que fa a l'onomàstica, observem la presència del nom Πραϋλλὶς a la inscripció núm. 148; els noms formats sobre l'arrel πραΰς «afable» es troben principalment a la zona del nord de Grècia.[119]

Els trets àtics són més nombrosos. L'ètnic Ἠπειρώτης, Ἠπειρῶτις hi és gravat sempre amb /ę̄/ procedent de /ā/ (núm. 146 al 151), tant en la vocal d'inici com en el final de nominatiu masculí -της.[120] En aquest cas convé destacar que aquest ètnic apareix en dues inscripcions epirotes també amb aquest vocalisme, en un dels escassos exemples de la penetració de la /ę̄/ < /æ/ < /ā/ de la *koiné* al dialecte de l'Epir.[121] També presenta un vocalisme àtic el nominatiu femení -ενίκη (núm. 150). El genitiu Γλαυκέτου (núm. 147) presenta el final de genitiu àtic -ǭ per a masculins en -*ā*.

XX. Il·líria

El nostre catàleg inclou una sola inscripció, el caràcter fragmentari de la qual fa fins i tot incerta la seva atribució a Il·líria.

XXI. Macedònia

El dialecte de Macedònia, dialecte grec de tipus occidental, és mal conegut,[122] ja que fins al segle V hi ha

116. Per a una visió general de la qüestió, *vid.* Méndez Dosuna 1985, 18-19.

117. Les altres dues grans tribus són la Molòssia i la Caònia, *cf.* P. Funke, C. Moustakis, B. Hochschulz, «Epeiros», *Poleis,* 338.

118. *Cf.* Cabanes 1999, esp. 375-378 i N. G. L. Hammond, *CAH*², vol. VI, 441-443.

119. *Cf.* Bechtel, *HPN*, 501 i els diversos volums de *LGPN*.

120. La forma habitual en les inscripcions de l'Epir i de la Grècia del Nord és Ἀπειρωτας, p. ex. a *SEG* XXVI, 701, datat *ca.* 205 aC.

121. *Cf.* Méndez Dosuna 1985, 36-37.

122. *Vid.* un bon *status quaestionis* en Hatzopoulos 2006, 35-51, on l'autor defensa l'existència d'un substrat tessali en el dialecte, que hauria deixat traces en la llengua, especialment, de les regions macedònies veïnes de Tessàlia.

was aus Münzprägungen hervorgeht[106]. Diese war auch die übliche Schreibweise auf nichtattischen Inschriften[107]. Die korkyräische Form wurde in Athen nur in einigen Dekreten aus dem 4. Jh. geschrieben[108] und wird ab dem 3. Jh. v.Chr. zur üblichen Form.

Bei Personennamen wurde im weiblichen Nominativ Μετώπα (Nr. 133) der dorische Vokalismus /ā/ beibehalten. Die Inschrift Nr. 133 ist die älteste Privatinschrift aus dieser Gruppe und zeigt, neben dem Erhalt des Langalpha im Personennamen, die attische Schreibweise des Ethnikons. In allen anderen Inschriften konnten keine spezifischen Dialektmerkmale festgestellt werden.

Einen besonderen Fall bietet Nr. 132, ein Grabmonument mit einem Epigramm, das von der Polis Athen errichtet wurde. Es überrascht nicht, dass die Sprache des Epigramms viele Attizismen aufweist (Ἀθηναίων, δημοσίαι, συντυχίαν, der Dual ἄνδρε ποθεινώ und das Syntagma παῖδες Ἀθηναίων, aus dem homerischen υἷες Ἀχαιῶν). Es können nur wenige Homerismen aufgelistet werden: das fehlende Augment in den Aoristen und einige Wortschatzelemente wie zum Beispiel γαῖα. Auch gibt es weder Dorismen noch ausschließliche ionische Merkmale.

Nordgriechenland

XVIII. Thessalien

Der thessalische Dialekt ist zusammen mit dem Böotischen und dem Lesbischen Teil des Aiolischen[109]. Die ältesten Inschriften in Thessalisch datieren in die archaische Zeit, aber die Mehrheit ist im 3. bis 1. Jh. v.Chr. entstanden, was das Studium der Geschichte dieses Dialekts erschwert. Die ersten Texte, die nicht in Dialekt geschrieben wurden, stammen aus dem 4. Jh. v.Chr. Am Ende des 4. Jhs. ist die Verbreitung der Koine bereits sehr weit fortgeschritten[110]. Die Koine kam nach Thessalien hauptsächlich durch den Einfluss Makedoniens, wo sie ab dem 4. Jh. v.Chr. Amtssprache war und ist meist in Proxeniedekreten und Dekreten des thessalischen Bundes zu finden. Trotz dieses starken Einflusses erlebte der thessalische Dialekt eine Wiederbelebung zwischen der zweiten Hälfte des 2. Jhs. und

106. Vgl. Head, *HN*², 326-327, mit der Legende KOP. Siehe auch neben den Inschriften aus Korkyra die Grabinschriften für Korkyräer auf Leukas *IG* IX, 1² IV 1254, 1289, 1398 und 1406.

107. Vgl. H.-J. Gehrke, E. Wirbelauer, «Akarnania and Adjacent Areas», *Poleis*, 361 Nr. 123 und Anmerkung 6.

108. Vgl. Threatte, *GAI* I, 217, der die Dekrete *IG* II² 97 und *IG* II² 574 nennt, und auch Chantraine, *DELG*, *s.v.* Κέρκυρα.

109. Für die Entstehung der aiolischen Gruppe und die zentrale Rolle Thessaliens bei der Spaltung der drei Dialekte siehe García Ramón 1975a.

110. Vgl. Helly 1987.

molt poc material epigràfic, i quan augmenta el nombre de documents, a l'inici del segle IV, la llengua que s'hi utilitza és l'àtic, únicament acolorit pel dialecte. La primera inscripció dialectal trobada fou l'anomenada *defixio* de Pella, que va ser publicada per primer cop el 1992 i datada per l'editor entre els anys 380 i 350.[123] Tot i la brevetat del text, s'hi poden observar algunes característiques que el macedoni comparteix amb els dialectes nord-occidentals, i que en canvi el separen del veí tessali. També s'observa, tant en aquesta inscripció com en les inscripcions macedònies redactades en *koiné*, la tendència al tancament de les vocals mitjanes breus, tret que també observem en tessali, beoci i àtic. Amb aquesta inscripció s'amplia considerablement el material dialectal, que fins a la seva descoberta es reduïa a noms propis, glosses i residus presents en els textos de *koiné*.

El corpus epigràfic macedoni ens indica que l'ús del dialecte degué reduir-se a alguns àmbits privats, com el religiós, mentre que per als documents públics ja s'utilitzà des del primer moment la *koiné* jonicoàtica amb forta presència de trets jònics, que fou probablement també la llengua d'ús habitual entre les elits macedònies al llarg de tot el segle IV.[124]

Les inscripcions del nostre catàleg dedicades a personatges procedents del territori continental de Macedònia són quatre. La més antiga (núm. 153) és de final del segle V, la núm. 154 pertany a la meitat del segle IV, la núm. 155 a la segona meitat de segle, i la núm. 156 a un moment indeterminat del segle IV. Pel que fa a les procedències, un personatge prové de la *polis* de Metone (núm. 153), un altre d'Amfípolis (núm. 156),[125] i els

123. L'*editio princeps* és d'E. Voutiras (Voutiras 1993). L. Dubois li dedicà un estudi lingüístic (Dubois 1995*b*), amb resposta d'E. Voutiras (Voutiras 1996). *Vid.* també l'anàlisi dialectal de C. Brixhe (Brixhe 1997).

124. *Cf.* Brixhe 1997 i Brixhe-Panayotou 1988. A. Panayotou ha dedicat la seva tesi, inèdita, al dialecte macedoni (Panayotou 1990*a* (*non vidi*)).

125. Tucídides ens parla de la importància d'Amfípolis per a Atenes, justament quan aquesta *polis* ha caigut sota el poder dels lacedemonis, Th. 4, 108, 1: Ἐχομένης δὲ τῆς Ἀμφιπόλεως οἱ Ἀθηναῖοι ἐς μέγα δέος κατέστησαν, ἄλλως τε καὶ ὅτι ἡ πόλις ἦν αὐτοῖς ὠφέλιμος ξύλων τε ναυπηγησίμων πομπῇ καὶ χρημάτων προσόδῳ, καὶ ὅτι μέχρι μὲν τοῦ Στρυμόνος ἦν πάροδος Θεσσαλῶν διαγόντων ἐπὶ τοὺς ξυμμάχους σφῶν τοῖς Λακεδαιμονίοις, τῆς δὲ γεφύρας μὴ κρατούντων, ἄνωθεν μὲν μεγάλης οὔσης ἐπὶ πολὺ λίμνης τοῦ ποταμοῦ, τὰ δὲ πρὸς Ἠιόνα τριήρεσι τηρουμένων, οὐκ ἂν δύνασθαι προσελθεῖν· τότε δὲ ῥᾴδια ἤδη ἐνόμιζον γεγενῆσθαι. Καὶ τοὺς ξυμμάχους ἐφοβοῦντο μὴ ἀποστώσιν. «La presa d'Amfípolis [pels espartans] va posar els atenesos en un gran temor, entre altres perquè la ciutat els era molt útil en l'enviament de fusta per construir vaixells i en l'arribada de béns, i perquè fins a l'Estrímon era, amb permís dels tessalis, un pas per als lacedemonis per arribar als aliats d'Atenes; i com que no dominaven el pas, i a la part alta del riu hi havia un estany amb moltes ribes, i eren vigilats per la flota en el territori fins a Eion, no era possible avançar; en un altre moment pensaven que havia esdevingut molt fàcil. I temien que els aliats no fessin defecció.»

der ersten Hälfte des 1. Jhs. v.Chr. und verschwand erst im 1. Jh. n.Chr. endgültig aus den Inschriften[111].

Die Sprache der Inschriften zeigt, dass es große Unterschiede innerhalb des Thessalischen gab, ohne dass es bis dato aufgrund mangelnder Kontinuität der Zeugnisse möglich wäre, die Subdialekte zu definieren. Der einzige Subdialekt, der relativ gut erforscht ist, ist der Dialekt der Pelasgiotis, insbesondere aus der Stadt Larisa, aus der zahlreiche Dokumente bekannt sind[112].

Der Katalog umfasst neun Inschriften für Thessalier. Die älteste (Nr. 136) datiert ins 5. Jh. v.Chr., Nr. 137 in die erste Hälfte des 4. Jhs., Nr. 138 und 139 zwischen 365 und 340 v.Chr., Nr. 140-142 in die Mitte und Nr. 143 und 144 in die zweite Hälfte des 4. Jhs. v.Chr.

In fünf Fällen wurden die Personen nur mit dem allgemeinen Ethnikon «Thessalier» identifiziert (Nr. 136, 140, 141, 143 und 144), eine weitere Person kam aus der Stadt Skotussa (Nr. 137), eine andere aus der Region Magnesia (Nr. 138), eine dritte aus der Stadt Meliboia (Nr. 139), d.h. ebenfalls von der Halbinsel Magnesia und schließlich Nr. 142 aus Larisa.

Die Thessalier schrieben ihr Ethnikon in den Formen Πετθαλοί oder Φετθαλοί[113], mit Labial als Anfangsbuchstabe als Ergebnis einer Labiovelar vor Vokal /e/[114]. Diese Form ist aber in keiner dieser Grabinschriften zu lesen. Auf dem ältesten Epitaph vom Ende des 5. Jhs. v.Chr. (Nr. 136) wurde Θεσσαλός geschrieben, die im Lesbischen, Dorischen und Ionischen belegte Form. Möglicherweise entspricht diese Schreibweise der NW-Koina oder der ionisierten Koine, die in Makedonien benutzt wurde, aber nicht der attischen Schreibweise, die Θετταλός mit doppeltem <T> vorsah. Diese Form ist in den attischen Grabinschriften des 4. Jhs. belegt: Nr. 137, 140, 141, 143 und 144. Inschrift Nr. 143 zeigt eine sonderbare Schreibweise, Θεθαλός, mit progressiver, konsonantischer Assimilation.

Das ursprüngliche, thessalische lange Alpha wurde im Personennamen Ἀγέμων beibehalten (Nr. 137). Dieselbe Inschrift zeigt aber neben diesem thessalischen Merkmal die attische Schreibweise des Ethnikons.

Attische Merkmale sind auch im Nominativ Μικίνης (Nr. 139) mit /ę̄/ < /æ/ < /ā/ und in der Genitivendung -ō̧ für die männlichen Namen Ἱπποκλείδου und Γοργίου (Nr. 140) vorhanden.

111. Thumb-Scherer, *Handbuch*, 48-54; Schmitt 1977, 72-78.

112. Vgl. García Ramón 1987a, der Zweifel an der traditionellen Trennung zwischen dem West- und dem Ostthessalischen äußert.

113. Vgl. Blümel 1982, 121-124.

114. Die Etymologie des Wortes Πετθαλός ist unklar. Die Tatsache aber, dass das Böotische einen Labial als Anfangsbuchstaben hat, Φετταλός, und alle anderen Dialekte einen Dental, Θεσσαλός, zeigt, dass der erste Konsonant in der ursprünglichen Form ein Labiovelar sein muss (Blümel 1982, 123-124).

altres dos són anomenats amb l'ètnic general «macedoni», en ambdós casos acompanyats del que sembla ser l'ètnic de ciutats macedònies ara com ara desconegudes: Πράσσιος[126] (núm. 155) i Αγρο- / Αγρω- (núm. 154).

Tot i el caràcter fragmentari de dues de les quatre inscripcions, observem vocalisme jonicoàtic /ē̆/ < /æ/ < /ā/ en l'antropònim Εὐκτήμων (núm. 153), així com en l'arrel Ὀνησ- i el final de nominatiu -άνης (núm. 156).

Pel que fa a l'onomàstica, és interessant el genitiu Γόλυος (núm. 155). L'antropònim no està documentat, que sapiguem, en cap altra ocasió. Probablement es tracta d'un nom d'origen traci, adaptat a la declinació grega de noms en *-u* i amb la forma de genitiu, probablement jònica, -υος.[127]

a. Calcídica

La península Calcídica es troba entre les regions de Macedònia i Tràcia, i sotmesa al domini de l'una o de l'altra al llarg de la història. La població durant les èpoques arcaica i clàssica era tant d'origen grec (establiments macedonis i colònies) com traci. Filip II en conquereix les ciutats al voltant de la meitat del segle IV, i des d'aquest moment tota la península resta sota el domini del reialme de Macedònia.

Moltes de les *polis* de la Calcídica són fundacions jòniques, tot i que de població molt heterogènia.[128] La presència atenesa a la zona és primerenca: valgui com a exemple la fundació d'Amfípolis el 437. Totes

126. Per a una possible identificació amb la zona del llac de Pràsias, *vid.* el comentari a la inscripció.

127. *Cf.* Threatte, *GAI* II, 226-227: antropònims en -υς, -υος (o -υδος) abans de l'època romana no identifiquen quasi mai ciutadans atenesos, es tracta quasi sempre d'estrangers. En aquests antropònims s'observa una certa evolució paral·lela als antropònims masculins en *-i* en el seu pas a la declinació de temes en dental. En el cas dels antropònims masculins en *-i*, l'àtic generalitza el genitiu -ιδος, mentre que el jònic i els altres dialectes mantenen el genitiu en -ιος. En el cas dels noms en *-u* comptem amb menys testimonis, ja que no és un sufix tan productiu, però és probable que, de manera paral·lela, les formes en -υδος que trobem esporàdicament es deguin també a una influència àtica (*vid.* Locker 1934, 87-89 per a la freqüència del sufix en l'onomàstica grega; Hualde 1993, 330-336, amb testimonis tant de genitius en -υος com en dental -υδος, sense que l'autora es decanti per considerar-ho un tret de *koiné*; Knitl 1938, 76 i 90, amb un únic exemple de declinació en dental per al nom d'un tasi, Γερυδος, present en una inscripció atenesa, i Lhôte 2004, 127-128 per a l'alta presència del sufix en l'onomàstica de l'Epir, sempre amb la forma de genitiu -υος).

128. *Cf.*, per exemple, Panayotou 1990*b*, 302 per a la barreja dialectal en l'antroponímia dels magistrats monetals calcídics, i el passatge de Tucídides on s'esmenta l'existència de *poleis* habitades per bàrbars que parlen grec (Th. 4, 109, 4: Θυσσὸν, καὶ Κλεωνὰς καὶ Ἀκροθῷους καὶ Ὀλόφυξον καὶ Δῖον· αἳ οἰκοῦνται ξυμμείκτοις ἔθνεσι βαρβάρων διγλώσσων, «Tissos, Cleones, Acrotoos, Olifixos i Dion, que estan habitades per poblacions mixtes de bàrbars bilingües»).

Im Thessalischen sowie in den anderen aiolischen Dialekten wurde das patronymische Adjektiv bis ins 3. Jh. v.Chr. in der Nomenklatur regulär eingesetzt. Danach wird der Genitiv des Vaternamens die üblichere Variante[115]. Dieses patronymische Adjektiv ist jedoch in den athenischen Grabinschriften für Thessalier nicht belegt: Fast alle Inschriften geben nur den Namen des Verstorbenen und das Ethnikon wieder. Nur in einer Inschrift wurde der Vater ebenfalls erwähnt (Nr. 140), in diesem Fall mit dem Genitiv.

XIX. Epeiros

Die Sprache von Epeiros wird als Teil der NW-Dialektgruppe aufgefasst. Anhand von Überlieferungen einiger antiker Lexikographen wurde die Existenz von nichtgriechischen Sprachen in der Region vermutet. Im Corpus ist dies jedoch nicht nachzuweisen, da die erhaltenen Inschriften ausschließlich in Griechisch verfasst wurden[116].

Sieben Grabinschriften belegen die Präsenz von Epeiroten in Athen. Alle Inschriften werden ins 4. Jh. datiert: Nr. 145 in die Mitte, Nr. 146 in die zweite Hälfte, Nr. 147-149 in einen nicht näher präzisierbaren Zeitabschnitt des 4. Jhs. und Nr. 150-151 zwischen das 4. und 3. Jh. v.Chr.

Was die genaue Herkunft der Personen betrifft, wurde Nr. 145 für eine Person der Thesprotoi errichtet, einen der drei Hauptstämme in Epeiros, welcher den Süden bewohnte[117]. Alle anderen sechs Inschriften enthalten nur das Ethnikon Ἠπειρώτης bzw. Ἠπειρῶτις. Vermutlich stammen sie aus der Zeit des epeirotischen Koinon, das um 330 gegründet wurde[118].

Der Personennamen Νικαρέτᾱ (Nr. 145) zeigt den Erhalt eines dorischen Merkmals. In Bezug auf die Onomastik ist der Name Πραϋλλίς in der Inschrift Nr. 148 von Interesse. Namen mit dem Stamm πραΰς «freundlich» sind hauptsächlich in Nordgriechenland belegt[119].

Die attischen Merkmale sind zahlreicher als die dorischen. Das Ethnikon Ἠπειρώτης- bzw. Ἠπειρῶτις wurde in allen Fällen mit /ē̆/ < /æ/ < /ā/ geschrieben (Nr. 146-151), sowohl beim Anfangsvokal als auch in der maskulinen Nominativendung -της[120]. An die-

115. Vgl. Schmitt 1977, 77. Siehe die Analysen von Masson 1965 und Morpurgo Davies 1986.

116. Für einen Überblick der ganzen Problematik siehe Méndez Dosuna 1985, 18-19.

117. Die anderen zwei Hauptstämme sind die Molosser und die Chaones, vgl. P. Funke, C. Moustakis, B. Hochschulz, «Epeiros», *Poleis,* 338.

118. Vgl. Cabanes 1999, bes. 375-378 und N.G.L. Hammond, *CAH*[2], VI, 441-443.

119. Vgl. Bechtel, *HPN*, 501 und die Bände des *LGPN*.

120. Die übliche Schreibweise in Epeiros und ganz Nordgriechenland ist Ἀπειρώτας, z.B. *SEG* XXVI, 701, ca. 205 v.Chr. datiert.

les ciutats d'on procedeixen els personatges honorats en les inscripcions del nostre catàleg pertanyen, en un moment o altre, a la lliga aticodèlica.

L'escassetat d'inscripcions anteriors al segle IV dificulta l'anàlisi del dialecte o els diferents dialectes presents a la regió, però es pot afirmar que, segons les dades actuals, les inscripcions del segle V trobades a la Calcídica estan majoritàriament escrites en dialecte jònic; a partir de la meitat del segle V s'hi observen les primeres influències de la *koiné*, especialment a les *poleis* costaneres.[129]

En total són vint-i-nou inscripcions funeràries dedicades a calcídics a Atenes. Les quatre més antigues (núm. 157-160) pertanyen a la segona meitat del segle V, la núm. 161 es troba a cavall dels segles V i IV, tres inscripcions són de l'inici del segle IV (núm. 162 al 164), tres més són de la primera meitat de segle (165 al 167), sis han estat datades al voltant de la meitat de segle (núm. 168 al 173), quatre a la segona meitat (núm. 174 al 177) i quatre en un moment imprecís del segle IV (núm. 178 al 181). En resten dues de datades al final del segle IV (núm. 182 i 183) i dues la pertinença de les quals al segle IV és incerta (núm. 184 i 185).

Pel que fa a les procedències, quinze inscripcions són per a persones d'Olint (núm. 162, 163, 169 al 172, 174 al 176, 178, 179, 181 i 183 al 185), sis de Torone (núm. 157, 158, 160, 165 al 167), dues de Menda (núm. 161 i 177), també dues d'Escione (núm. 164 i 180), una inscripció honora un home provinent d'Estagira (núm. 159), una altra d'Afitis (núm. 168), una tercera de Potidea (núm. 173) i una última de Cassandria (núm. 182), la ciutat que es funda a l'indret on hi havia hagut Potidea. El gran nombre de persones provinents d'Olint pot estar relacionat amb les guerres que l'enfrontaren a Filip i amb la destrucció, finalment, de la ciutat pel monarca macedoni el 348 i la fugida de molts dels seus habitants cap a Atenes.[130]

129. *Cf.* per al conjunt de les inscripcions calcídiques Panayotou 1990*b*, 225 i Panayotou 1996, i per a una anàlisi d'inscripcions de ciutats de l'interior, Hatzopoulos 1988, 40-50, segons el qual les inscripcions de les ciutats interiors de Kellion i Smixi conserven més característiques jòniques que no pas les d'Olint, ciutat amb una influència atenesa més forta.

130. Sobre el conflicte d'Olint amb Filip i el paper d'Atenes, *vid.* les tres *Olintíaques* de Demòstenes, i D. 9, 26 (sobre el mal que Filip ha fet als grecs): Ὄλυνθον μὲν δὴ καὶ Μεθώνην καὶ Ἀπολλωνίαν καὶ δύο καὶ τριάκοντα πόλεις ἐπὶ Θρᾴκης ἐῶ, ἃς ἁπάσας οὕτως ὠμῶς ἀνῄρηκεν ὥστε μηδ' εἰ πώποτ' ᾠκήθησαν προσελθόντ' εἶναι ῥᾴδιον εἰπεῖν·, «podria ometre Olint, i encara Metone i Apol·lònia i les trenta-dues ciutats a Tràcia, les quals va destruir totes de tal manera que no és fàcil dir en anar-hi si mai han estat habitades». Segons Teofrast (*apud* Harp. 163, 6-13 ἰσοτελής), els olintis establerts a Atenes després de la destrucció de la ciutat reberen el privilegi de la *isotelia*. Aquesta entrega de privilegis de la *polis* atenesa, si bé no degué arribar a tots els olintis refugiats a Atenes, indicaria almenys que la ciutat en va acollir un grup nombrós.

ser Stelle soll erwähnt werden, dass dieses Ethnikon auch in zwei epirotischen Inschriften mit dem ionisch-attischen Vokalismus belegt ist und eins der wenigen Beispiele für das Eindringen von /ę̄/ < /æ/ < /ā/ aus der Koine in Epeiros bildet[121]. Attischen Vokalismus zeigt auch der weibliche Nominativ -ενίκη (Nr. 150). Der Genitiv Γλαυκέτου (Nr. 147) zeigt die attische Endung -*ǭ* für männliche Substantive in -*ā*.

XX. Illyrien

Der Katalog umfasst nur eine einzige Inschrift für einen Mann aus Apollonia (Nr. 152). Mit letzter Sicherheit lässt sich aber auch diese Inschrift aufgrund ihres bruchstückhaften Zustands Illyrien nicht zuordnen.

XXI. Makedonien

Der Dialekt Makedoniens aus der Gruppe der NW-Dialekte ist weitgehend unbekannt[122]. Es gibt bis zum 5. Jh. v.Chr. nur wenige epigraphische Dokumente und als die Zahl der Inschriften im 4. Jh. v.Chr. wuchs, war die Sprache dieser Texte überwiegend Attisch mit Lokalkolorit. Die erste Dialektinschrift ist die sogenannte *defixio* aus Pella, zum ersten Mal 1992 publiziert und zwischen 380 und 350 v.Chr. datiert[123]. Der Fund dieser Inschrift erweiterte die Quellen für das Studium dieses Dialekts beträchtlich, welche bis dahin lediglich Eigennamen, Glossen und Überbleibsel in Koine-Texten umfassten. Auch wenn der Text sehr kurz ist, sind einige Merkmale zu beobachten, die das Makedonische mit den NW-Dialekten teilt und es vom Thessalischen trennen. Diese Inschrift zeigt die Tendenz der kurzen Mittelvokale zur Hebung. Dieses Phänomen wurde auch in den makedonischen Inschriften beobachtet, die in Koine geschrieben wurden und ist auch im Thessalischen, Böotischen und Attischen bekannt.

Das epigraphische Corpus Makedoniens zeigt, dass sich der Dialekt vermutlich nur in einigen Privatbereichen erhielt, während die öffentlichen Dokumente von Anfang an in der ionisch-attischen Koine geschrieben wurden. Jene zeigt in Makedonien noch viele ionische Merkmale und war vermutlich die Gebrauchssprache der makedonischen Elite während des 4. Jhs. v.Chr.[124].

121. Vgl. Méndez Dosuna 1985, 36-37.

122. Siehe einen guten *status quaestionis* bei Hatzopoulos 2006, 35-51. Der Autor verteidigt die Existenz eines thessalischen Substrats im Dialekt, das besonders in den makedonischen Nachbarregionen von Thessalien Spuren hinterlassen habe.

123. *Editio princeps* von E. Voitiras (Voitiras 1993). L. Dubois hat ihr eine sprachwissenschaftliche Studie gewidmet (Dubois 1995b), mit Antwort von E. Voitiras (Voitiras 1996). Siehe auch die Dialektanalyse von Cl. Brixhe (Brixhe 1997).

124. Vgl. Brixhe 1997 und Brixhe-Panayotou 1988. A. Panayotou hat ihre unpublizierte Doktorarbeit dem makedonischen Dialekt gewidmet (Panayotou 1990a [*non vidi*]).

La llengua d'aquestes inscripcions té nombroses característiques jonicoàtiques, com és d'esperar en una regió de colonització principalment jònica. Destaquem els elements específics de la llengua àtica: la retrotracció de /æ/ en Καλλίας (núm. 164), Τορωναία (núm. 166), Ὀλυνθία (núm. 171, 172, 176, 178, 181 i 185), Γοργίας (núm. 175), Συμμαχία (núm. 177), la desinència de genitiu -ῳ̄ per als masculins de tema en -*ā* en Εὐδημίδω̄ (núm. 157), Καλλικλείδω̄ (núm. 158), Σταγιρίτω̄ (núm. 159), Καλλίω̄ (núm. 164), Γλαυκίου (núm. 176) i Ἡρακλείδου (núm. 178), els finals de genitiu contractes -ους < -*eos* en Εὐγένω̄ς (núm. 164), Χαιρεφάνους (núm. 169) i Δεικράτω̄ς (núm. 181), tots tres noms en -s-, i en Ἀθηνοκλέους (núm. 171) i Διοκλέους (núm. 175), antropònims en -κλῆς, i l'ús del dual en la inscripció núm. 164 de principis del segle quart, ús que l'àtic conserva durant més temps que no pas el jònic.

També trobem formes exclusivament jòniques: l'ètnic femení Ὀλυνθίη (núm. 162) amb /ę̄/ < /æ/ < /ā/, i possiblement l'assimilació /i/_/i/ < /u/_/i/ en l'ètnic Ὀλίνθιος (núm. 174), el fenomen invers a l'assimilació /u/_/u/ < /u/_/i/, característica del jònic septentrional.[131] En la inscripció núm. 167, la contracció ἀγλαο- en ἀγλω-, que no es troba per a aquesta arrel en l'antroponímia àtica, podria ser també un tret jònic, ja que en l'antroponímia jònica sí que s'hi observa.[132]

L'antropònim en genitiu Δεικράτω̄ς (núm. 181) ha estat escrit amb /e/ breu en el primer element del compost en lloc de la usual /e/ llarga Δη-. L. Threatte veu aquí monoftongació de /ēi/, un procés que, en els casos en què /ēi/ no és morfema, s'hauria iniciat ja al segle V aC.[133]

XXII. **Peonis i tribal·les**

El poble dels peonis apareix ja a la *Ilíada* com a aliats dels troians. En època històrica, se'ls situa entre Macedònia i Tràcia, i en constant conflicte amb aquests dos reialmes, fins que l'any 359 són vençuts per Filip II i passen a estar sota domini macedoni.[134] Dels peonis se'n lloa la tècnica de cavalleria,[135] i

131. *Cf.* Santiago 1997*a*, 239 i la inscripció núm. XXX 4 per a un lesbi de Mitilene.

132. *Cf.* Panayotou 1990*b*, 214.

133. Threatte, *GAI* I, 369-375.

134. D.S. 16, 1, 5.

135. *Cf. Il.* 16, 287-288: καὶ βάλε Πυραίχμην, ὃς Παίονας ἱπποκορυστὰς ἦγαγεν ἐξ Ἀμυνδῶνος ἀπ' Ἀξιοῦ εὐρὺ ῥέοντος·, «i va tocar Pirecmes, qui havia conduït els peonis, genets protegits per casc, des d'Amindó, prop de l'ample riu Axi». I Mimn. W 17: Παίονας ἄνδρας ἄγων, ἵνα τε κλειτὸν γένος ἵππων, «conduint homes peonis, un poble allí cèlebre de genets».

In Athen sind vier Grabinschriften für Makedonier vom Kontinent erhalten geblieben. Die älteste (Nr. 153) datiert ans Ende des 5. Jhs., Nr. 154 in die Mitte, Nr. 155 in die zweite Hälfte und Nr. 156 in einen nicht genauer bestimmbaren Zeitraum des 4. Jhs. v.Chr. Eine Person kam aus Methone (Nr. 153), eine aus Amphipolis (Nr. 156)[125] und die anderen zwei wurden mit dem Ethnikon «Makedonier» gekennzeichnet. In beiden Fällen wurden sie mit einer zusätzlichen Bezeichnung versehen, vermutlich dem Ethnikon einer bis jetzt unbekannten makedonischen Stadt: Πράσσιος[126] (Nr. 155) und Αγρο- / Αγρω- (Nr. 154).

Auch wenn zwei der Inschriften nur fragmentarisch erhalten sind, ist der ionisch-attische Vokalismus /ę̄/ < /æ/ < /ā/ im Namen Εὐκτήμων (Nr. 153), im Stamm Ὀνησ- und in der Nominativendung -άνης (Nr. 156) deutlich auszumachen.

Was die Onomastik betrifft, ist der Genitiv Γόλυος (Nr. 155) von Interesse. Es konnte kein anderer Beleg für diesen Personennamen gefunden werden[127]. Vermutlich handelt es sich um einen thrakischen Namen, der in die griechische Deklination der Namen auf -*u* übertragen wurde und die ionische Genitivform annahm.[128]

125. Thukydides berichtet über die für Athen wichtige geographische Lage von Amphipolis, als die Polis von den Lakedaemoniern erobert wurde, Th. 4, 108, 1: Ἐχομένης δὲ τῆς Ἀμφιπόλεως οἱ Ἀθηναῖοι ἐς μέγα δέος κατέστησαν, ἄλλως τε καὶ ὅτι ἡ πόλις ἦν αὐτοῖς ὠφέλιμος ξύλων τε ναυπηγησίμων πομπῇ καὶ χρημάτων προσόδῳ, καὶ ὅτι μέχρι μὲν τοῦ Στρυμόνος ἦν πάροδος Θεσσαλῶν διαγόντων ἐπὶ τοὺς ξυμμάχους σφῶν τοῖς Λακεδαιμονίοις, τῆς δὲ γεφύρας μὴ κρατούντων, ἄνωθεν μὲν μεγάλης οὔσης ἐπὶ πολὺ λίμνης τοῦ ποταμοῦ, τὰ δὲ πρὸς Ἠιόνα τριήρεσι τηρουμένων, οὐκ ἂν δύνασθαι προσελθεῖν· τότε δὲ ῥᾴδια ἤδη ἐνόμιζον γεγενῆσθαι. Καὶ τοὺς ξυμμάχους ἐφοβοῦντο μὴ ἀποστῶσιν. «Die Wegnahme von Amphipolis war für die Athener ein großer Schreck, zumal die Stadt ihnen nützlich war durch die Lieferung von Schiffsbauholz und die Abgabe, die sie zahlte, und weil bis zum Strymon die Spartaner mit thessalischem Geleit Zugang hatten zu Athens Verbündeten; solang sie aber die Brücke nicht beherrschten, konnten sie kaum weiter vordringen, da oberhalb der Fluß weithin einen breiten Sumpf bildete und gegen Eion hinab von Kriegsschiffen gedeckt war; nun aber sei dies leicht geworden. Auch stand der Abfall der Verbündeten zu befürchten.» (Übers. G.P. Landmann)

126. Für eine mögliche Zuweisung des Wortes zu der Region am Prasias-See siehe den Kommentar zu der Inschrift im Katalog.

127. Kein Beleg bei Detschew 1976.

128. Vgl. Threatte, *GAI* II, 226-227: Die Personennamen auf -υς, -υος (oder -υδος) wurden fast nie von athenischen Bürgern in vorrömischer Zeit getragen, sondern von Fremden. Bei diesen Personennamen ist eine ähnliche Entwicklung wie bei den männlichen Personennamen auf -*i* zu beobachten: Sie werden wie Namen auf Dental dekliniert. Im Fall der Personennamen auf -*i* verallgemeinert das Attische die Genitivendung -ιδος, während das Ionische und alle anderen Dialekte die Genitivendung -ιος beibehalten. Für die Personennamen auf -*u* gibt es weniger Belege, weil das Suffix nicht so produktiv war. Ebenfalls möglich wäre es, die Formen auf -υδος auf einen Einfluss des Attischen zurückzuführen (siehe Locker 1934, 87-89 für die Häufigkeit dieses Suffixes in der

com a genets serveixen a l'exèrcit d'Alexandre el Gran.[136]

Els tribal·les, el territori dels quals se situa tradicionalment al nord dels peonis, arriben a Atenes principalment com a esclaus a través del comerç amb territoris tracis, i per això són considerats en algunes fonts un poble traci, mentre que d'altres les consideren un poble il·liri.[137]

En el nostre recull hi ha una inscripció funerària dedicada a un peoni i datada a la primera meitat del segle IV (núm. 186). El nom que duu, Λάμαχος, compost amb arrels lèxiques del camp militar, fa pensar que podia tractar-se d'un mercenari que hagués adoptat aquest nom grec en començar a servir a Atenes. L'evolució de l'arrel λᾱο- no és l'habitual en jonicoàtic, en què esdevé λεω- amb metàtesi de quantitat, però l'antropònim Λάμαχος amb aquesta forma es troba molt sovint a Atenes, és a dir, que es tracta d'un nom que ja forma part de l'onomàstica atenesa.[138]

Pel que fa a la inscripció núm. 187, dedicada probablement a un tribal·le i datada a la segona meitat del segle IV, no hi ha cap característica dialectal destacable.

XXIII. Tràcia

Les costes de Tràcia són una zona d'interès per als grecs, sobretot pel que fa al comerç amb fustes i metalls preciosos, i la instauració de les primeres colònies es data cap a la meitat del segle VII, amb establiments com Maronea i Abdera. Les ciutats que participen en aquest procés de colonització provenen tant de l'àmbit jònic com dòric o eòlic, i això comporta una gran barreja de poblacions dins de cada una de les ciutats. En general, es pot afirmar que el Quersonès és territori de fundacions eòlies, mentre que a la costa tràcia de la Propòntida hi dominen les fundacions megareses, i la riba nord de l'Egeu se la reparteixen les *polis* jònies i eòlies.[139]

Tradicionalment, s'ha suposat que els primers establiments van sofrir una forta resistència de les tribus tràcies i per això van estendre's al llarg de la costa,[140] però noves troballes mostren que també existia presència de grecs en els territoris de l'interior. Són des-

136. *Cf.,* per exemple, Arr. *An.* 2, 9, 2: Προέταξε δὲ τῶν μὲν ἱππέων κατὰ τὸ δεξιὸν τοὺς προδρόμους, ὧν ἡγεῖτο Πρωτόμαχος, καὶ τοὺς Παίονας, ὧν ἡγεῖτο Ἀρίστων, τῶν δὲ πεζῶν τοὺς τοξότας, ὧν ἦρχεν Ἀντίοχος. «Va posar davant de la cavalleria, a la dreta, la cavalleria lleugera, que guiava Protòmac, i els peonis, que guiava Aristó, i davant de la infanteria, els arquers, que comandava Antíoc.»

137. *Cf.* nota a la inscripció 187 al catàleg.

138. *Cf.* Masson, *OGS* III, 74-75 per a les diferents formes que presenta l'arrel en els antropònims compostos (Λα-, Λεα-, Λεω- i Λη-).

139. *Cf.* Baurain 1997, 292-299 i Loukopoulou 1989, 41-65.

140. *Cf.* Loukopoulou 1989, 185-189.

a. Chalkidike

Die Halbinsel Chalkidike befindet sich zwischen den Regionen Makedonien und Thrakien und wurde im Laufe der Geschichte sowohl von der einen wie von der anderen beherrscht. Die Bevölkerung in der archaischen und klassischen Zeit war griechisch und thrakisch. Philipp II. eroberte gegen Mitte des 4. Jhs. alle Städte und ab diesem Zeitpunkt stand die ganze Halbinsel unter makedonischer Herrschaft.

Viele Poleis auf Chalkidike waren ionische Gründungen, auch wenn die Bevölkerung sehr heterogen war[129]. Die athenische Präsenz in der Region ist beispielsweise durch die Gründung von Amphipolis im Jahre 437 v.Chr. früh belegt. In Bezug auf die Herkunft der Personen aus der Chalkidike, die in Athen mit einer Grabinschrift belegt sind, ist bemerkenswert, dass jede ihrer Heimatstädte irgendwann dem attischen Seebund angehört hatte.

Der Mangel an Inschriften, die älter als das 4. Jh. v.Chr. sind, beeinträchtigt die Erforschung des Dialekts oder der Dialekte aus der Region beträchtlich. Mit den bis jetzt vorhandenen Daten lässt sich aber feststellen, dass die Inschriften aus dem 5. Jh. v.Chr. hauptsächlich in ionischem Dialekt geschrieben wurden. Ab der Mitte des 5. Jhs. sind dann erste Einflüsse der Koine belegt, besonders in den Poleis in Küstennähe[130].

Insgesamt wurden in Athen 29 Grabinschriften für Personen aus Chalkidike gefunden. Die vier ältesten gehören in die zweite Hälfte des 5. Jhs. (Nr. 157-160). Nr. 161 wird zwischen das 5. und 4. Jh. datiert, drei (Nr. 162-164) datieren an den Anfang des 4. Jhs., drei (Nr. 165-167) in die erste Hälfte, sechs (Nr. 168-173) in die Mitte, vier (Nr. 174-177) in die zweite Hälfte, vier (Nr. 178-181) in einen nicht näher präzisierbaren Zeitraum des 4. Jhs. Zwei weitere (Nr. 182-183) werden ans Ende

griechischen Onomastik; Hualde 1993, 330-336 mit Belegen von Genitiven sowohl mit der Endung -υος als auch mit -υδος, welche die Autorin aber nicht eindeutig als Koine-Merkmal einstuft; Knitl 1938, 76 und 90 mit einem einzigen Beispiel für eine Endung mit Dental beim Namen eines Thasiers, Γερυδος, in einer athenischen Inschrift; Lhôte 2004, 127-128 für die hohe Anzahl von Beispielen in Epeiros, alle mit der Genitivendung -υος).

129. Vgl. z.B. Panayotou 1990b, 302 für die verschiedenen Dialekte in der Anthroponymie der chalkidischen Münzbeamten und die Beschreibung der Poleis bei Thukydides, in denen Barbaren wohnten, die Griechisch sprachen (Th. 4, 109, 4: Θυσσὸν, καὶ Κλεωνὰς καὶ Ἀκροθῷους καὶ Ὀλόφυξον καὶ Δῖον· αἳ οἰκοῦνται ξυμμείκτοις ἔθνεσι βαρβάρων διγλώσσων, «Thyssos, Kleonai, Akrothooi, Olophyxos und Dion, die bewohnt sind von vermischten Stämmen zweisprachiger Barbaren» (Übers. G.P. Landmann).

130. Vgl. für die gesamten chalkidischen Inschriften Panayotou 1990b, 225 und Panayotou 1996, und für eine Analyse der Inschriften aus den Städten des Hinterlands Hatzopoulos 1988, 40-50. Dieser Autor stellt in seiner Untersuchung fest, dass die Sprache in Städten im Landesinneren wie Kellion und Smixi mehr ionische Merkmale zeigt als z.B. Olynthos, eine Stadt unter starkem athenischen Einfluss.

tacables les excavacions dutes a terme a Pistiros, un establiment grec a l'interior del territori traci, existent des del segle V, i on s'ha trobat una inscripció del segle IV en la qual el rei traci reconeix privilegis als comerciants grecs de Tasos, Maronea i Apol·lònia.[141] També documenta aquesta presència grega a les zones de l'interior una inscripció datada al primer quart del segle V i procedent de la ciutat tràcia de Berge, en la qual s'atorguen diverses propietats immobles a un grec, probablement un tasi.[142] Aquestes noves troballes mostren que cal precisar el dibuix de la presència grega a Tràcia, ja que també existien llocs de convivència pacífica i intercanvi entre grecs i tracis.[143]

En el nostre catàleg d'epitafis hem inclòs vint-i-cinc inscripcions per a persones procedents del territori de Tràcia, a més de les sis inscripcions del Quersonès que comentarem per separat. D'aquestes vint-i-cinc inscripcions, cinc estan dedicades a persones d'origen traci (núm. 191, 198 i 209 al 211) i les altres vint a habitants de *poleis* gregues: set de Bizanci (núm. 189, 193 al 196, 201 i 202), quatre d'Enos (núm. 204 al

141. *Cf.* el dossier «Nouvelles perspectives pour l'étude de l'inscription de Pistiros», *BCH* 123 (1999), 247-371. La inscripció conté tant formes jòniques com formes de *koiné*.

142. *Cf.* Vonias 2000, especialment les pàgines 235-245, en què l'autor defensa la gran activitat de Tasos, i posteriorment la influència d'Atenes, en la colonització de la desembocadura de l'Estrímon i de la seva vall, gràcies al fet que la navegabilitat del riu facilita la connexió amb els territoris de l'interior. Notem les formes jònies de la inscripció προτέρηι i ὑστέρηι.

143. És destacable també el fet que, segons Plutarc, en època d'Aristòtil els tracis de la regió de la Bòtia es consideraven descendents dels atenesos: Plut. *Mor* 299A: Τί δήποτε ταῖς κόραις τῶν Βοττιαίων ἔθος ἦν λέγειν χορευούσαις ‘ἴωμεν εἰς Αθήνας’; Κρῆτάς φασιν εὐξαμένους ἀνθρώπων ἀπαρχὴν εἰς Δελφοὺς ἀποστεῖλαι, τοὺς δὲ πεμφθέντας, ὡς ἑώρων οὐδεμίαν οὖσαν εὐπορίαν, αὐτόθεν εἰς ἀποικίαν ὁρμῆσαι· καὶ πρῶτον μὲν ἐν Ἰαπυγίᾳ κατοικεῖν, ἔπειτα τῆς Θράκης τοῦτον τὸν τόπον κατασχεῖν, ἀναμεμειγμένων αὐτοῖς Ἀθηναίων. Ἔοικε γὰρ μὴ διαφθείρειν ὁ Μίνως οὓς ἔπεμπον Ἀθηναῖοι κατὰ τὸν δασμὸν ἠιθέους, ἀλλὰ κατέχειν παρ' ἑαυτῷ λατρεύοντας. Ἐξ ἐκείνων οὖν τινες γεγονότες καὶ νομιζόμενοι Κρῆτες εἰς Δελφοὺς συναπεστάλησαν. Ὅθεν αἱ θυγατέρες τῶν Βοττιαίων ἀπομνημονεύουσαι τοῦ γένους ἦδον ἐν ταῖς ἑορταῖς «ἴωμεν εἰς Ἀθήνας». «I així doncs, per què tenen les noies de Bòtia el costum de dir quan ballen "anem cap a Atenes"? Es diu que els cretencs arran d'una promesa van enviar una ofrena d'homes a Delfos, i aquests enviats, vist que no hi havia cap abundància, van marxar per fundar una colònia. Primer van establir-se a Lapígia, després van ocupar aquest indret de Tràcia, i barrejats amb ells hi havia atenesos. Car Minos sembla que no feia matar els joves atenesos que havien estat enviats en tribut, sinó que els retenia amb ell com a servidors. Així doncs, alguns descendents d'aquells, que es consideraven cretencs, van ser enviats també a Delfos. D'aquí ve que les noies de la Bòtia, tot recordant el seu origen, cantin en les festes "anem cap a Atenes"». L'editor i comentarista del text, Jacques Boulogne (Boulogne 2002, 414, nota 182), opina, ens sembla que encertadament, que l'origen d'aquest mite de fundació, narrat també a Plut. *Thes.* 16, 2, degué formar part de la propaganda atenesa per legitimar les aspiracions imperialistes a Tràcia.

des 4. Jhs. datiert und zudem gibt es noch zwei (Nr. 184-185), deren Datierung ins 4. Jh. umstritten ist.

Was die Herkunft der Verstorbenen betrifft, kamen 15 aus Olynthos (Nr. 162, 163, 169-172, 174-176, 178, 179, 181 und 183-185), sechs aus Torone (Nr. 157, 158, 160, 165-167), zwei aus Mende (Nr. 161 und 177), zwei aus Skione (Nr. 164 und 180), einer aus Stageiros (Nr. 159), einer aus Aphytis (Nr. 168), einer aus Poteidaia (Nr. 173) und einer aus Kassandreia (Nr. 182), der Stadt, die auf dem Gebiet des zerstörten Poteidaia gegründet wurde. Die große Zahl von Olynthiern in den Inschriften könnte in Verbindung mit den Auseinandersetzungen zwischen Olynthos und Philipp II. und der daraus resultierenden Zerstörung der Polis im Jahre 348 stehen. Nach dieser Zerstörung flohen viele ihrer Bürger nach Athen[131].

Die Sprache dieser Inschriften zeigt viele ionisch-attische Merkmale, was in einer Region mit mehrheitlich ionischer Kolonisierung zu erwarten ist. Bemerkenswert sind aber die spezifischen Elemente des attischen Dialekts: Rückverwandlung in Καλλίας (Nr. 164), Τορωναία (Nr. 166), Ὀλυνθία (Nr. 171, 172, 176, 178, 181 und 185), Γοργίας (Nr. 175), Συμμαχία (Nr. 177), die Genitivendung -ᾱ̣ für männliche Substantive in -ā bei Εὐδημίδᾱ̣ (Nr. 157), Καλλικλείδᾱ̣ (Nr. 158), Σταγιρίτᾱ̣ (Nr. 159), Καλλίᾱ̣ (Nr. 164), Γλαυκίου (Nr. 176) und Ἡρακλείδου (Nr. 178), die Genitivendung aus Kontraktion -ους < *-eos* bei Εὐγένᾱ̣ς (Nr. 164), Χαιρεφάνους (Nr. 169) und Δεικράτᾱ̣ς (Nr. 181), alle drei Eigennamen auf -s-, und auch bei Ἀθηνοκλέους (Nr. 171) und Διοκλέους (Nr. 175), Eigennamen auf -κλῆς und der Dual bei Nr. 164 vom Anfang des 4. Jhs. Im Attischen war der Dual länger lebendig als im Ionischen, wo er sehr früh aus den Texten verschwand.

Es gibt aber auch spezifisch ionische Merkmale: das weibliche Ethnikon Ὀλυνθίη (Nr. 162) mit η < ᾱ und wahrscheinlich auch die Assimilation /i/_/i/ < /u/_/i/ beim Ethnikon Ὀλίνθιος (Nr. 174). Das umgekehrte Phänomen der Assimilation /u/_/u/ <

131. Über den Konflikt von Olynthos mit Philipp und die Rolle Athens siehe die drei olynthischen Reden von Demosthenes und insbesondere D. 9, 26 (über den Schaden, den die Politik Philipps bei den Griechen anrichtete): Ὄλυνθον μὲν δὴ καὶ Μεθώνην καὶ Ἀπολλωνίαν καὶ δύο καὶ τριάκοντα πόλεις ἐπὶ Θρᾴκης ἐῶ, ἃς ἁπάσας οὕτως ὠμῶς ἀνήρηκεν ὥστε μηδ' εἰ πώποτ' ὠκήθησαν προσελθόντ' εἶναι ῥᾴδιον εἰπεῖν· «Olynthos, Methone, Apollonia und die zweiunddreißig thrakischen Städte übergehe ich, die er alle in unmenschlicher Weise zerstört hat, so daß der Besucher nur schwer zu sagen vermag, ob dort jemals Siedlungen gestanden haben.» (Übers. W. Unte) Nach Theophrastos (*apud* Harp. 163, 6-13 ἰσοτελής) bekamen die Olynthier, die nach der Zerstörung ihrer Stadt nach Athen umgesiedelt wurden, die Isoteleia. Unabhängig davon, ob dieses Privileg allen olynthischen Flüchtlingen verliehen wurde, lässt sich daraus schließen, dass Athen eine große Zahl der geflohenen Olynthier aufnahm.

207), tres de Selímbria (núm. 188, 190 i 199), tres de Maronea (núm. 192, 197 i 203) i dos de Perintos (núm. 200 i 212). Totes aquestes ciutats pertanyen, en un moment o altre, a la lliga aticodèlica.

Una de les inscripcions procedents de Bizanci (núm. 202) va dedicada a una persona d'origen fenici, i el mateix text el trobem en grec i a sota en fenici; el nom en grec, Ἐρήνη, és una adaptació fonètica de l'original fenici, HRN'.

Pel que fa a la cronologia de les inscripcions, la més antiga és anterior a la meitat del segle V (núm. 188), i la segueixen una inscripció datada a l'últim quart del segle V (núm. 189) i dues de datades al final de segle (núm. 190 i 191). La resta pertanyen al segle IV, una a la primera meitat (núm. 192), tres a la meitat de segle (núm. 193 al 195), cinc a la segona meitat (núm. 196 al 200), dotze han estat datades al segle IV sense més precisió (núm. 201 al 212), i l'última (núm. 213), a cavall dels segles IV i III.

En les inscripcions que honoren tracis, hi veiem trets comuns al dialecte jonicoàtic: /ę̄/ < /æ/ < /ā/ en els antropònims Εἰρήνη (núm. 210, també al lexema),[144] Κτησώ (núm. 211) i Κτήσων (núm. 213), a més de la forma femenina de l'ètnic Θρᾶιττα, resultant de l'evolució àtica de la velar de l'arrel en contacte amb el sufix de femení *-ya, en la segona onada de palatalitzacions que afecta la llengua grega.

L'onomàstica d'alguns d'ells, Θρᾶιξ[145] (núm. 191), Κτησώ (núm. 211) i Κτήσων (núm. 213), Ἀγάθων (núm. 198 i 208), Εἰρήνη (núm. 210), aquest acompanyat de l'epítet χρηστή, el fet que la Tràcia sigui un dels principals territoris d'importació d'esclaus i la relativa senzillesa de les esteles fan pensar que podria realment tractar-se d'esclaus que han estat honorats pels seus amos amb un monument funerari. No deu ser aquest el cas del Filonic de la inscripció núm. 209, l'únic que va acompanyat del nom del pare, Βίθυς, un antropònim traci,[146] i el monument funerari del qual sembla de més riquesa que els altres.

També trobem trets jonicoàtics en les inscripcions dedicades a persones provinents de les *poleis* gregues: vocalisme /ę̄/ < /æ/ < /ā/ en l'arrel de l'ètnic Σηλυμβριανά[147] (núm. 190), el final de l'ètnic Μαρωνίτης (núm. 192 i 197), l'antropònim Ἀθηναῖς (núm. 193) i els nominatius femenins [Μυρ?]ρίνη (núm. 195) i Ερήνη (núm. 202). En tres d'aquestes inscripcions, al vocalisme jonicoàtic /ę̄/ s'hi ha d'afegir la presència de *ā* darrere *i* o *r* procedent de la retrotracció àtica (Βυζαντία en núm.

144. *Cf.* López Eire 1993, 44-45 sobre l'origen jònic del mot εἰρήνη.

145. En aquest cas tant podria tractar-se d'un ètnic en funció d'antropònim, fet molt habitual en onomàstica grega, com de la designació de la persona únicament a través del seu origen.

146. *Vid. infra*.

147. Per al final en -ā, *vid. infra*.

/u/_/i/ ist ein Kennzeichen des Nordionischen[132]. Die Kontraktion ἀγλαο- in ἀγλω- der Inschrift Nr. 167 könnte ebenfalls ein ionisches Merkmal sein: In der attischen Onomastik ist die Kontraktion in diesem Stamm nicht belegt, wohl aber in der ionischen[133].

Der Personenname Δεικράτ῱ς (Nr. 181, Genitiv) wurde hier mit kurzem /e/ geschrieben anstelle des sonst üblichen langen /e/, Δηι-. L. Threatte erklärt es hier mit der Monophthongierung von /ēi/. Dieser Prozess hätte bereits im 5. Jh. v.Chr. in den Wörtern angefangen, wo /ēi/ nicht Morphem war[134].

XXII. Paiones und Triballoi

Das Volk der Paiones erscheint in der Ilias als mit Troja verbündet. In späterer Zeit bewohnte es ein Gebiet zwischen Makedonien und Thrakien, ständig in Konflikt mit diesen zwei Königreichen, bis es 359 v.Chr. von Philipp II. erobert wurde und seitdem unter der Herrschaft von Makedonien stand[135]. Die Paiones wurden wegen ihrer Reitkünste geschätzt[136] und dienten als Reiter im Heer Alexanders des Großen[137].

Die Triballoi, deren Siedlungsgebiet normalerweise nördlich der Paiones lokalisiert wird, kamen vorwiegend als Sklaven nach Athen. Weil die attischen Sklaven oft Thraker waren, wurden die Triballoi in einigen Quellen auch als thrakisches Volk bezeichnet, während andere Autoren sie für ein illyrisches Volk halten[138].

In Athen wurde eine Grabinschrift für einen Paionen gefunden. Die Inschrift (Nr. 186) wird in die erste Hälfte des 4. Jhs. datiert. Sein Name, Λάμαχος, setzt sich zusammen aus zwei Wörtern aus der Militärsprache und könnte auf seinen Beruf hindeuten. Vielleicht war Lamachos ein Söldner, der durch sei-

132. Vgl. Santiago 1997a, 239 und die Inschrift Nr. 265 für einen Lesbier aus Mytilene.

133. Vgl. Panayotou 1990b, 214.

134. Threatte, *GAI* I, 369-375.

135. D.S. 16, 1, 5.

136. Vgl. *Il.* 16, 287-288: καὶ βάλε Πυραίχμην, ὃς Παίονας ἱπποκορυστὰς ἦγαγεν ἐξ Ἀμυνδῶνος ἀπ' Ἀξιοῦ εὐρὺ ῥέοντος, «und traf den Pyraichmes, der die Paionen, die pferdegerüsteten, geführt hatte aus Amydon von Axios, dem breitströmenden.» (Übers. Schadewaldt). Und Mimn. W 17: Παίονας ἄνδρας ἄγων, ἵνα τε κλειτὸν γένος ἵππων.

137. Vgl. zum Beispiel Arr. *An.* 2, 9, 2: Προέταξε δὲ τῶν μὲν ἱππέων κατὰ τὸ δεξιὸν τοὺς προδρόμους, ὧν ἡγεῖτο Πρωτόμαχος, καὶ τοὺς Παίονας, ὧν ἡγεῖτο Ἀρίστων, τῶν δὲ πεζῶν τοὺς τοξότας, ὧν ἦρχεν Ἀντίοχος. «Vor die Kavallerieverbände des rechten Flügels schob er noch die Einheiten der Vorausabteilungen unter Führung des Protomachos sowie die Paionen unter Ariston, vor die Infanterie die Bogenschützen unter Antiochos.» (Übers. G. Wirth und O. von Hinüber)

138. Vgl. Fußnote zu Inschrift Nr. 187 im Katalog.

193, 195 i 202). També presenta nombroses formes àtiques l'epigrama núm. 188, dedicat per la ciutat d'Atenes a un pròxenos de Selímbria.[148]

La conservació del vocalisme dòric la trobem en les tres inscripcions per a personatges procedents de la ciutat de Selímbria: la núm. 190 amb l'ètnic Σηλυμβριανά, forma mixta amb vocalisme jònic en l'arrel i vocalisme dòric en la desinència, la núm. 199 amb l'antropònim Χαβρίᾱς i l'ètnic Σᾱλυπριανός, on a més del vocalisme dòric hi observem l'ensordiment de la labial, i la núm. 188, un epigrama redactat en dialecte àtic, amb l'aparició de la forma dòrica del nom de la ciutat, Σαλυβρίαν, al costat de la forma jònica de l'antropònim Πυθαγόρην, fet que és una mostra més de la barreja d'orígens a les colònies de la Propòntida.

Per a l'ètnic i el nom de la ciutat de Selímbria tenim diverses formes, en les quals varia, per una banda, la vocal de la primera síl·laba entre /ā/ i /ē/ i, per l'altra, la presència o absència de nasal. L'alfa llarga de l'arrel respon a la forma dòrica pròpia de la ciutat (Σαλυβρίαν en l'epitafi núm. 188, les monedes de la ciutat amb la llegenda ΣΑ i ΣΑΛΥ,[149] Σαλυπριανός en l'epitafi núm. 199), una alfa que ha passat a /ē/ en els exemples d'àmbit jonicoàtic (Σηλυβρία en Xenofont i Demòstenes, Σηλυμβρίαν o Σηλυνβρίαν en les llistes de tributs ateneses,[150] Σηλυμβρίη en Heròdot i Σηλυμβριανά en l'epitafi núm. 190). Més complicada és l'explicació de la variació entre formes amb nasal i formes sense, ja que ambdues apareixen tant en els testimonis més antics com en els més moderns. Ara com ara, no és possible determinar si es tracta d'una nasal epentètica o bé si la forma sense nasal respon a una simplificació del grup consonàntic *-mbr-*. Sí que sembla indiscutible l'origen traci del nom, amb el final -βρία per a «ciutat» que trobem en altres topònims com Μεσαμβρία.[151]

La barreja de poblacions que trobem en aquestes colònies gregues fa difícil interpretar correctament algunes de les inscripcions del catàleg: en la inscripció núm. 200, per a una persona procedent de Perintos, fundació jònica, el vocalisme ᾱ de l'antropònim Ἀνθηρά i el de l'ètnic Περινθία, ¿responen a una influència de l'àtic (retrotracció) o bé podria veure-s'hi un element no jònic present a la ciutat? Més ambigu és el cas de la inscripció núm. 207 amb l'antropònim Στράτεια i l'ètnic Αἰνία, ja que en aquest cas coincideixen la forma àtica i l'eòlica.

Molt interessant és la presència de noms tracis en dues inscripcions per a maronites (núm. 197, genitiu

148. Per a les característiques lingüístiques, *vid.* el comentari a l'epigrama en el catàleg.

149. *Cf.* Head, *HN*², 271.

150. *Cf. IG* I³ 259 III,6.

151. Sobre formacions paral·leles en toponímia tràcia, *cf.* Detschew 1976, *s.v.* βρία i -βρία.

nen Kontakt mit den Griechen oder bei seiner Ankunft in Athen diesen griechischen Namen angenommen hatte. Die hier vorkommende Entwicklung des ersten Stammes λᾱο- ist im Ionisch-Attischen nicht üblich, wo er normalerweise durch Quantitätswechsel zu λεω- wird. Andererseits ist der Personenname Λάμαχος in dieser Form häufig in Athen zu finden, was bedeutet, dass er sehr wohl Teil der athenischen Onomastik war[139].

Die Inschrift Nr. 187 für einen Triballos gehört in die zweite Hälfte des 4. Jhs. v.Chr. und zeigt keine spezifischen Dialektmerkmale.

XXIII. **Thrakien**

Die thrakische Küste war für die Griechen stets eine Region von großem Interesse, besonders für den Handel mit Holz, Edelmetall und Getreide. Die ersten griechischen Kolonien in Thrakien datieren in die Mitte des 7. Jhs. mit Gründungen wie Maroneia oder Abdera. Die Metropoleis, die an der Kolonisierung Thrakiens beteiligt waren, gehörten sowohl dem ionischen als auch dem dorischen oder aiolischen Sprachgebiet an. In dieser Vielfalt liegt auch der Grund für die Bevölkerungsmischung in den neuen Kolonien. Im Allgemeinen wurde die Chersonesos hauptsächlich durch die Aiolier kolonisiert, während die thrakische Küste der Propontis von megarischen Gründungen dominiert wurde. Den Norden der Ägäis teilten sich ionische und aiolische Metropoleis[140].

In der Literatur wird allgemein die Meinung vertreten, dass die ersten Siedlungen sich gegen einen starken Widerstand der thrakischen Stämme durchsetzen mussten und sich aus diesem Grund nur entlang der Küste verbreitet hätten[141]. Neue Funde zeigen aber, dass Griechen auch im Hinterland präsent waren. Bemerkenswert sind die Funde aus Pistiros, einer griechischen Siedlung im thrakischen Hinterland, die bereits im 5. Jh. v.Chr. existierte. Dort wurde eine Inschrift aus dem 4. Jh. v.Chr. gefunden, in der eine Reihe von Privilegien festgelegt wurde, die der thrakische König den Händlern aus Thasos, Maroneia und Apollonia verliehen hatte[142]. Ein weiterer Beleg für die griechische Anwesenheit in diesen Regionen ist eine Inschrift aus dem ersten Viertel des 5. Jhs. v.Chr. aus der thrakischen Stadt Berge, in der einem Griechen (wahrschein-

139. Vgl. Masson, *OGS* III, 74-75 für die unterschiedlichen Formen des Stammes in den zusammengesetzten Personennamen (Λα-, Λεα-, Λεω- und Λη-).

140. Vgl. Baurain 1997, 292-299 und Loukopoulou 1989, 41-65.

141. Vgl. Loukopoulou 1989, 185-189.

142. Vgl. das Dossier «Nouvelles perspectives pour l'étude de l'inscription de Pistiros», *BCH* 123 (1999), 247-371. Der Text der Inschrift zeigt sowohl ionische Merkmale als auch Formen aus der Koine.

Κότυος, i núm. 203, genitiu Ἀνδράβυδος i en una inscripció per a un traci hel·lenitzat (núm. 209, genitiu Βίθυος).[152] Tots tres noms han estat adaptats a la morfologia grega dins la declinació dels temes en *-u*, en dues ocasions amb el genitiu -υος, que sembla ser la forma habitual en jònic, en un cas amb un genitiu -υδος com si es tractés d'un nom en dental, recurs que sembla propi de l'àtic.[153] Posem de manifest que en tots tres casos el nom traci el duu el pare, i el fill o filla, en canvi, duen un nom de formació grega. Aquest procés d'hel·lenització de poblacions indígenes ha estat observat en altres zones de colonització grega, i que en el nostre cas s'observi en les persones procedents de Maronea està en consonància amb la importància de la ciutat en les relacions comercials amb el *hinterland* traci.[154]

Aquesta pressió de l'àtic que observem ja s'apunta en la citada inscripció de Pistiros,[155] datada a la meitat del segle IV, i en la qual, tot i la presència de nombrosos jonismes, s'hi observen també alguns trets provinents de l'àtic.[156]

a. Quersonès

La colonització grega del Quersonès traci la iniciaren *poleis* eòlies cap a la meitat del segle VII, a les quals s'afegiren posteriorment *poleis* jònies. La seva situació geogràfica estratègica, que permet el control de les rutes marítimes cap a i des del mar Negre, provocaren diversos conflictes per al seu control entre Atenes, els regnes tracis, les metròpolis eòlies, Làmpsacos i l'imperi persa.[157] La dominació atenesa s'inicia als primers decennis del segle VI amb Milcíades, que esdevé tirà del Quersonès i hi instal·la colons atenesos, continua

152. Per a l'origen traci dels tres noms *vid*. Detschew 1976, *s.v.* No es tracta de la formació grega de nominatius en -υς, ben testimoniats a la zona de l'Epir (Lhôte 2004, 127-128) i amb arrels onomàstiques clarament gregues, sinó de l'adaptació al sistema morfològic grec de noms de formació tràcia.

153. *Vid.* nota 127 i el també genitiu Γόλυος en l'epitafi núm. 155 per a un macedoni.

154. *Cf.* la inscripció de Pistiros (*BCH* 123 (1999), 246-258), especialment les línies 20-25: τέλεα κατὰ τὰς ὁδοὺς | μὴ πρήσσειν, ὅσα εἰς Μαρώνεια[ν] | [εἰσ]άγεται ἐκ Πιστίρου ἢ ἐκ τῶν ἐ|[μ]πορίων ἢ ἢ 'γ Μαρωνείης εἰς Πίστ|[ιρ]ον ἢ τὰ ἐμπόρια Βελανα Πρασε|[.ω]ν, «no cobrar taxes sobre els camins en tot allò que, a Maronea, s'hi importi des de Pistiros o des dels mercats, o des de Maronea a Pistiros o als mercats de Belana Prasenon». Curiosament, el nom del rei traci que concedeix aquests privilegis als comerciants, Κοτυς, coincideix amb l'antropònim que apareix en l'epitafi núm. 197 del nostre catàleg.

155. Per exemple, els pronoms ταῦτα, αὐτόμ, el vocalisme de Μαρωνείης i 'Απολλωνιητέων, del qual destaquem també la forma no contracta de genitiu com a ἐμποριτέων.

156. *Vid.*, per exemple, la vacil·lació en el nom de la ciutat de Maronea, a la línia 21 amb vocalisme àtic, Μαρώνεια[ν, i dues línies més avall en la forma jònica Μαρωνείης.

157. Sobre les activitats ateneses al Quersonès i l'Hel·lespont fins a la revolta jònica, *cf.* Loukopoulou 1989, 67-94.

lich einem Thasier) der Besitz von Immobilien zugestanden wurde[143]. Diese Funde verdeutlichen, dass es notwendig ist, das Wesen der griechischen Präsenz in Thrakien genauer zu beschreiben und dass wohl auch Orte existierten, in denen Griechen und Thraker friedlich zusammenlebten und Handel trieben[144].

Der Katalog umfasst 25 Inschriften für Personen aus Thrakien, dazu sechs Inschriften für Personen aus dem Chersonesos, die hier separat behandelt werden. Fünf dieser 25 Inschriften wurden für Thraker verfasst (Nr. 191, 198 und 209-211), die anderen 20 für Bewohner griechischer Poleis: sieben aus Byzantion (Nr. 189, 193-196, 201 und 202), vier aus Ainos (Nr. 204-207), drei aus Selymbria (Nr. 188, 190 und 199), drei aus Maroneia (Nr. 192, 197 und 203) und zwei aus Perinthos (Nr. 200 und 212). Alle diese Städte waren Mitglieder des delisch-attischen Seebundes.

Die Grabinschrift Nr. 202 wurde für eine phönizische Frau aus Byzantion errichtet. Es handelt sich um eine zweisprachige Inschrift mit einem Text auf Griechisch und dem gleichen Inhalt auf Phönizisch darunter. Der Name der Frau auf Griechisch, Ἐρήνη, ist lediglich die phonetische Adaption des phönizischen HRN'.

Die älteste der Inschriften (Nr. 189) gehört in die Hälfte des 5. Jhs. v.Chr., zwei weitere (Nr. 190 und 191) sind ans Ende des 5. Jhs. zu datieren. Alle anderen gehören in das 4. Jh. v.Chr.: eine (Nr. 192) in die erste Hälfte, drei (Nr. 193-195) in die Mitte, fünf (Nr. 196-200) in die zweite Hälfte, zwölf (Nr. 201-212) werden in eine nicht näher präzisierte Zeitspanne des

143. Vgl. Vonias 2000, bes. 235-245, wo der Autor die Sonderrolle von Thasos und den späteren Einfluss Athens bei der Kolonisierung der Mündung und des Tals des Flusses Strymon beschreibt. Nennenswert in der Inschrift sind die ionischen Formen προτέρηι und ὑστέρηι.

144. Nach Plutarch verstanden sich die Thraker der Region Bottiaia in der Zeit von Aristoteles als Nachkommen der Athener: Plut, *Mor* 299A: Τί δήποτε ταῖς κόραις τῶν Βοττιαίων ἔθος ἦν λέγειν χορευούσαις ''ἴωμεν εἰς Αθήνας''; Κρῆτάς φασιν εὐξαμένους ἀνθρώπων ἀπαρχὴν εἰς Δελφοὺς ἀποστεῖλαι, τοὺς δὲ πεμφθέντας, ὡς ἑώρων οὐδεμίαν οὖσαν εὐπορίαν, αὐτόθεν εἰς ἀποικίαν ὁρμῆσαι· καὶ πρῶτον μὲν ἐν Ἰαπυγίᾳ κατοικεῖν, ἔπειτα τῆς Θράκης τοῦτον τὸν τόπον κατασχεῖν, ἀναμεμειγμένων αὐτοῖς Ἀθηναίων. Ἔοικε γὰρ μὴ διαφθείρειν ὁ Μίνως οὓς ἔπεμπον Ἀθηναῖοι κατὰ τὸν δασμὸν ἠθέους, ἀλλὰ κατέχειν παρ' ἑαυτῷ λατρεύοντας. Ἐξ ἐκείνων οὖν τινες γεγονότες καὶ νομιζόμενοι Κρῆτες εἰς Δελφοὺς συναπεστάλησαν. Ὅθεν αἱ θυγατέρες τῶν Βοττιαίων ἀπομνημονεύουσαι τοῦ γένους ἦδον ἐν ταῖς ἑορταῖς «ἴωμεν εἰς Ἀθήνας». Der Herausgeber des Textes, Jacques Boulogne führt zurecht den Ursprung dieses Gründungsmythos auf die Propaganda Athens, um seine Ansprüche auf Thrakien zu legitimieren, zurück (Boulogne 2002, 414 Anmerkung 182). Derselbe Gründungsmythos wird bei Plut. *Thes.* 16, 2 erzählt.

amb la inclusió del Quersonès a la lliga aticodèlica i es manté amb intermitències fins a aproximadament la meitat del segle IV.[158]

En el nostre catàleg hem recollit sis epitafis dedicats a persones procedents del Quersonès. La inscripció més antiga (núm. 214) està datada a la meitat del segle V, la núm. 215 a la primera meitat del segle IV, la núm. 216 al voltant de la meitat, la núm. 217 a la segona meitat del segle IV, i les dues restants (núm. 218 i 219) en un moment incert del segle IV.

Pel que fa a les procedències, de dues persones (núm. 214 i 215) es diu tan sols que provenen del Quersonès, amb les dificultats d'interpretació que això comporta,[159] tres inscripcions (núm. 216 al 218) honoren persones de la *polis* de Sestos i un epitafi va dedicat a una dona de Càrdia (núm. 219).

En la llengua dels epitafis hi observem principalment trets àtics o jonicoàtics: l'ètnic Χερρονησίτης (núm. 214 i 215) mostra l'evolució àtica *-rr-* < *-rs-*, vocalisme jonicoàtic /ę̄/ < /æ/ < /ā/ en els finals de nominatiu masculí Χερρονησίτης (núm. 214 i 215) i Ἀπολλωνίδης (núm. 215), així com en els antropònims femenins Ἀριστοδίκη, Ἀθηναΐς (núm. 216), Ναυσικρίτη (núm. 218) i Στρατονίκη Καρδιανή (núm. 219), i retrotracció àtica de /æ/ en l'ètnic Σηστία (núm. 218).

També és probable que l'antropònim Κηφισοδώρου (núm. 218) sigui un element provinent de l'onomàstica atenesa.

Costa nord del mar Negre

XXIV. Mèsia

La zona de Mèsia, la costa tràcia del mar Negre, és també un dels punts de colonització grega, amb la participació especialment de Milet i Mègara com a metròpolis. La fundació grega més antiga és Ístria, colònia milèsia l'establiment de la qual data de *ca*. 630.[160] Mesèmbria és, per contra, una fundació megaresa[161] que forma part de la lliga aticodèlica segurament a partir del 424.[162]

En el nostre catàleg hem recollit quatre inscripcions per a persones procedents de la regió de Mèsia. En un cas es tracta d'un personatge traci, de la tribu dels

158. Isaac 1986, 159-187.

159. Per a la discussió de si es tracta de ciutadans atenesos o d'estrangers, *vid.* el comentari individual en el catàleg.

160. *Cf.* Tsetskhladze 1998, 35.

161. Segons les diverses fonts, en la seva fundació hi participen colons de Mègara i Calcèdon, o bé de Calcèdon i Bizanci; en tot cas, es tracta d'una fundació dòrica els pobladors de la qual provenen o bé de Mègara o bé de fundacions megareses.

162. El seu nom és reconstruït en una llista de contribucions de l'any 425/424 (*IG* I^3 71 IV, 161).

4. Jhs. datiert und die letzte (Nr. 213) wurde zwischen das 4. und 3. Jh. v.Chr. eingeordnet.

Die Sprache der Inschriften für Thraker zeigt Elemente des Ionisch-Attischen: /ę̄/ < /æ/ < /ā/ in den Personennamen Εἰρήνη (Nr. 210, auch im Stamm[145]), Κτησώ (Nr. 211) und Κτήσων (Nr. 213) und das weibliche Ethnikon Θρᾶιττα, Ergebnis der attischen Entwicklung des Velars des Stammes in Kontakt mit dem Suffix für weiblich *-ya im Laufe des zweiten Palatalisierungsprozesses des Griechischen.

Folgende Gründe sprechen dafür, dass es sich bei den Personen der Inschriften Nr. 191, 198, 208, 210, 211, 213 um Sklaven handelt und dass die Grabmonumente möglicherweise von deren Besitzern errichtet wurden: Die Onomastik der Thraker (Θρᾶιξ[146] Nr. 191, Κτησώ Nr. 211 und Κτήσων Nr. 213, Ἀγάθων Nr. 198/208, Εἰρήνη Nr. 210 zusammen mit dem Epitheton χρηστή), die Tatsache, dass Thrakien einer der Hauptexporteure von Sklaven war sowie die Schlichtheit der Grabstelen. Nur bei Nr. 209 scheint es sich nicht um einen Sklaven zu handeln: Es ist die einzige Inschrift dieser Gruppe, bei der der Name des Vaters erwähnt wird (Βίθυς, ein thrakischer Name[147]), und zudem erscheint das Grabmal reicher als die übrigen.

Auch die Inschriften für Einwohner der griechischen Poleis zeigen ionisch-attische Merkmale: Vokalismus /ę̄/ < /æ/ < /ā/ im Stamm des Ethnikons Σηλυμβριανά[148] (Nr. 190), die Endung bei Μαρωνίτης (Nr. 192 und 197), der Personenname Ἀθηναΐς (Nr. 193), und die weiblichen Nominative [Μυρ?]ρίνη (Nr. 195) und Ερήνη (Nr. 202). In drei dieser Inschriften ist neben dem ionisch-attischen Vokalismus /ę̄/ auch die attische Rückverwandlung zu beobachten (Βυζαντία in Nr. 193, 195 und 202). Viele Attizismen weist auch das Epigramm Nr. 188 auf, das die Stadt Athen seinem Proxenos aus Selymbria errichten ließ[149].

Der Erhalt des dorischen Vokalismus findet sich in drei Inschriften für Selymbrianer: Nr. 190 im Ethnikon Σηλυμβριανά, eine Hybridform mit ionischem Vokalismus im Stamm und dorischem Vokalismus in der Endung, Nr. 199 mit dem Personennamen Χαβρίᾱς und dem Ethnikon Σᾱλυπριανός, bei dem auch zu beobachten ist, dass der stimmhafte Labial zum stimmlosen wurde. Zudem Nr. 188, ein Epigramm in attischem Dialekt, aber mit einer dorischen Form, nämlich dem Namen der Stadt Σαλυβρίαν, und

145. Vgl. López Eire 1993, 44-45 über den ionischen Ursprung des Wortes εἰρήνη.

146. Dieses Wort könnte gleichermaßen als Ethnikon in der Funktion eines Personennamens, wie es oft in der griechischen Onomastik zu finden ist, wie als eigentliches Ethnikon verstanden werden.

147. Siehe unten.

148. Für die Endung *-ᾱ* siehe unten.

149. Für eine genaue sprachwissenschaftliche Analyse siehe den Kommentar zu der Inschrift im Katalog.

getes (núm. 220), i els altres són habitants de *poleis* gregues: dues honoren habitants d'Ístria (núm. 222 i 223), i una, un home provinent de Mesèmbria (núm. 221). Pel que fa a la datació, la més antiga pertany al tercer quart del segle V (núm. 220), i les altres tres pertanyen al segle IV: la núm. 221 a la meitat de segle, la núm. 222 a la segona meitat i la núm. 223 ha estat datada entre el 330 i el 326.

Pel que fa a la llengua, observem que els ètnics de les ciutats gregues hi han estat escrits en tots tres casos en la forma àtica o de *koiné* (Μεσηνβριανός en la núm. 221 i Ἰστριανός en les núm. 222 i 223). També són trets àtics el genitiu Σιμίου amb final -ῳ̄ per a un nom masculí de tema en -ᾱ (núm. 222), tret que trobem també en la inscripció per al geta (Γέτο, núm. 220), el vocalisme /ę̄/ < /æ/ < /ā/ en l'antropònim Ἀριστομήδης (núm. 220), i possiblement el vocalisme breu -ξἔν- de Πολύξενος (núm. 223), però tot i la datació baixa de la inscripció, el fet que s'hi hagi utilitzat una grafia arcaïtzant ⟨O⟩ per a la /ō̯/ no permet excloure la possibilitat que també s'hagi utilitzat una grafia arcaïtzant per a /ę̄/, resultat del tercer allargament compensatori.

L'ètnic Μεσηνβριανός (núm. 221) presenta una grafia neutralitzada de la nasal. Per altra banda, observem que, en la formació de l'ètnic, no hi ha tingut aplicació la llei d'Osthoff i el valor llarg de la vocal η s'ha mantingut.

En el camp de l'onomàstica, trobem antropònims ben documentats a les regions d'origen respectives: Ἡρότιμος (núm. 221) es troba tant a Mègara com a les colònies megareses del Pont.[163] Πολύξενος (núm. 223), per altra banda, es documenta a les colònies milèsies del nord del mar Negre,[164] i tornem a trobar un Πολύξενος Νεικηράτου en una inscripció d'Ístria del final del segle I, és a dir, que els noms s'han mantingut en l'onomàstica de la ciutat.[165] Πολύιδο (també núm. 223, genitiu) és un antropònim que no es troba a Atenes, però sí en altres regions de parla jònica.[166]

XXV. **Meòtida**

Les relacions entre meotes, els habitants de les ribes del llac Meòtic, i grecs es duien a terme principalment

163. *Cf.* Robert 1959*a*, 188, nota 8.

164. Πολύξενος en dues ocasions a Òlbia (*IOSPE* I, 201 i IV, 33) i Πολυεί̈δ[η]ς a Tànais (*IOSPE* II, 441).

165. *Cf. IScM*, 191 i Pippidi 1975; es tracta d'una inscripció en què s'honoren els evergetes que han participat en la «segona fundació» de la *polis*.

166. P. ex., a Arcesine, a l'illa cíclada d'Amorgos, en una inscripció del segle V aC, *cf. LGPN* I, *s.v.* i en la reconstrucció Πολυεί̈δ[η]ς a Tànais en una inscripció del segle II dC (*IOSPE* II, 441).

einer ionischen Form, dem Namen des Verstorbenen Πυθαγόρην. Dies liefert einen zusätzlichen Beleg für die Herkunftsunterschiede in den griechischen Kolonien der Propontis.

In den Inschriften für Selymbrianer werden verschiedene Schreibweisen für den Namen und das Ethnikon von Selymbria verwendet. Die Unterschiede finden sich einerseits im ersten Vokal (/ā/ oder /ē/) und andererseits in der Präsenz oder Absenz des Nasals vor Labial. Das lange Alpha entspricht der dorischen Form und damit dem offiziellen Namen der Stadt (Σαλυβρίαν in Nr. 188, die Münzen der Stadt mit der Prägung ΣΑ und ΣΑΛΥ[150], Σαλυπριανός in Nr. 199) und wird zu /ę̄/ in den Beispielen aus dem ionisch-attischen Bereich (Σηλυβρία bei Xenophon und Demosthenes, Σηλυμβρίαν oder Σηλυνβρίαν in den athenischen Tributlisten[151], Σηλυμβρίη bei Herodot und Σηλυμβριανά in Nr. 190). Weniger deutlich ist die Erklärung der Präsenz oder Absenz des Nasals, da sich beide Formen sowohl in den älteren als auch in den jüngeren Belegen des Namens finden. Bis jetzt ist es nicht möglich festzustellen, ob es sich um einen epenthetischen Nasal handelt oder ob die Form ohne Nasal aus einer Vereinfachung der Konsonantengruppe *-mbr-* entstanden ist. Unzweifelhaft ist aber die thrakische Herkunft des Namens mit der Endung -βρία für «Stadt», die auch in anderen Toponymen wie Μεσαμβρία vorkommt[152].

Die Herkunftsmischung bei der Bevölkerung dieser Kolonien erschwert die Beschreibung der Sprache einiger dieser Grabinschriften: Inschrift Nr. 200 beispielsweise wurde einer Frau aus der ionischen Kolonie Perinthos gewidmet. Beruht das lange Alpha im Personennamen (Ἀνθηρά) und im Ethnikon (Περινθία) etwa auf einem attischen Einfluss (Rückverwandlung) oder deutet es auf eine nichtionische Herkunft der Familie hin? Zwecklos ist diese Frage bei Nr. 207, wo der Personenname Στράτεια und das Ethnikon Αἰνία ebenso attisch wie aiolisch sein können.

Von großem Interesse sind die thrakischen Namen in zwei Inschriften für Maroniten (Nr. 197, Genitiv Κότυος und Nr. 203, Genitiv Ἀνδράβυδος) und in einer Inschrift für einen hellenisierten Thraker (Nr. 209, Genitiv Βίθυος)[153]. Alle drei Namen wurden an die griechische Morphologie als Substantive auf *-u* an-

150. Vgl. Head, *HN*[2], 271.

151. Vgl. *IG* I[3] 259 III,6.

152. Über parallele Wortentstehungen in der thrakischen Toponymie vgl. Detschew 1976, *s.v.* βρία und -βρία.

153. Für die thrakische Herkunft aller drei Namen siehe Detschew 1976, *s.v.* Es handelt sich hier nicht um griechische Bildungen von Nominativen auf -υς, wie sie im Epeiros gut belegt und eindeutig aus griechischen Lexemen gebildet sind (Lhôte 2004, 127-128), sondern um die Anpassung der thrakischen Namen auf das griechische morphologische System.

a l'establiment grec de Tanais i eren de caràcter comercial.[167]

Dins el nostre recull hi ha una sola inscripció (núm. 224) dedicada a una meota, que duu curiosament el nom de Ἰάς, la forma habitual de l'ètnic «jònica». L'ús d'ètnics com a antropònims és habitual en l'onomàstica grega, i el fet que en aquest cas es trobi en un personatge d'origen no grec fa pensar si no es tractava d'una esclava.[168] Reforça aquesta idea l'aparició de l'epítet χρηστή, que tot i no ser exclusiu dels epitafis per a esclaus,[169] s'hi troba més sovint que no pas en els epitafis dedicats a persones lliures.

La inscripció ha estat datada en un moment imprecís del segle IV.

Pel que fa al dialecte de la inscripció, presenta una forma jonicoàtica (χρηστή). És destacable la formació grega de l'ètnic amb el sufix -ιώτις, la forma femenina per a -ιώτης i que trobem també en altres ètnics formats a partir d'un topònim indígena, com Σικελιώτης < Σικελία, i Ἰταλιώτης < Ἰταλία.[170] En Heròdot, la forma que trobem per a aquest ètnic, Μαιήτης, i per al topònim, Μαιῆτις,[171] difereix d'aquesta en l'elecció del timbre de la vocal del sufix.[172]

XXVI. Bòspor

Βόσπορος és la denominació que rep també la ciutat de Panticapèon, una fundació milèsia situada a la part europea del Bòspor cimeri. El 480 la ciutat esdevé capital del regne bosporita. L'ètnic Βοσπορίτης, fins ara, només està testimoniat en documents externs; en canvi, les monedes encunyades per la ciutat presenten la llegenda ΠΑΝΤ, ΠΑΝΤΙ i ΠΑΝΤΙΚΑΠΑΙ ΤΩΝ.[173]

De les tres inscripcions funeràries per a bosporites que hem inclòs en el nostre catàleg, dues (núm. 226 i 227) són tan fragmentàries que amb prou feines s'hi pot llegir un nom i l'ètnic. Pel que fa a la cronologia, la núm. 225 ha estat datada a la segona meitat del segle IV, la núm. 226 al voltant de l'any 325, i la núm. 227 en un moment imprecís del segle IV.

167. Gajdukevič 1971, 71-72; les activitats econòmiques principals dels meotes eren la pesca i l'agricultura.

168. El retrobem com a nom personal en un decret de manumissió de Delos, *GDI* 2238: l. 2: σῶμα γυναικεῖον ἅι ὄνομα Ἰάς.

169. *Vid.* el comentari a la pàgina 326.

170. Per a aquestes formacions, *vid.* també pàgina 76.

171. Hdt. 4, 123: ποταμοὶ δὲ ἐξ αὐτῶν τέσσερες μεγάλοι ῥέοντες δία Μαιητέων ἐκδιδοῦσι ἐς τὴν λίμνην τὴν καλεομένην Μαιῆτιν, «des del seu territori, quatre grans rius, fluint a través de la terra dels meotes, desemboquen al llac anomenat Meotis».

172. *Cf.* la mateixa alternança, per exemple, a Μασσαλιώτης, Μασσαλιήτης. Per a aquest sufix formador d'ètnics, *vid.* Chantraine 1933, 310-313 i Schwyzer, *Grammatik*, 500.

173. *Cf.* A. Avram, J. Hind, G. Tsetskhladze, «The Black Sea Area», *Poleis*, 949-950.

gepasst. Zweimal ist die Genitivendung -υος zu lesen, die die übliche im Ionischen zu sein scheint, einmal aber die Genitivendung -υδος, als ob es sich um einen Namen auf Dental handeln würde. Diese zweite Möglichkeit scheint typisch attisch zu sein[154]. Bemerkenswert ist die Tatsache, dass in allen drei Fällen der thrakische Name den Vater bezeichnet, während die Kinder einen griechischen Namen tragen. Dieser Hellenisierungsprozess der indigenen Bevölkerung wurde mehrmals in anderen Regionen mit griechischen Kolonien beobachtet; dass er in diesem Fall anhand von Personen aus der Stadt Maroneia festzustellen ist, stimmt mit der wichtigen Rolle der Stadt in den Handelsbeziehungen mit dem thrakischen Hinterland überein[155].

Insgesamt ist in den Grabinschriften für Personen aus Thrakien ein starker Einfluss des Attischen zu konstatieren. Das zeichnet sich auch schon in der erwähnten Inschrift aus Pistiros aus der Mitte des 4. Jhs. v.Chr. ab[156], bei der bereits erste attische Merkmale zu lesen sind, obwohl das Ionische immer noch dominiert[157].

a. Chersonesos

Die griechische Kolonisierung des Chersonesos wurde von aiolischen Poleis um die Mitte des 7. Jhs. v.Chr. zuerst begonnen, später kamen auch ionische Poleis dazu. Seine strategische Lage ermöglichte die Kontrolle über die Seewege vom und zum Schwarzen Meer, woraus Konflikte zwischen Athen, den thrakischen Königreichen, den aiolischen Metropolen, Lampsakos und dem persischen Reich resultierten[158]. Die athenische Herrschaft begann mit Miltiades, der in den ersten Jahren des 6. Jhs. v.Chr. Tyrann des Chersonesos wurde und athenische Kolonisten in der

154. Siehe Fußnote 128 und den Genitiv Γόλυος in der Inschrift Nr. 155 für einen Makedonier.

155. Vgl. die Inschrift aus Pistiros (*BCH* 123 [1999], 246-258), besonders die Zeilen 20-25: τέλεα κατὰ τὰς ὁδούς | μὴ πρήσσειν, ὅσα εἰς Μαρώνεια[ν] | [εἰσ]άγεται ἐκ Πιστίρου ἢ ἐκ τῶν ἐ|[μ]πορίων ἢ 'γ Μαρωνείης εἰς Πίστ|[ιρ]ον ἢ τὰ ἐμπόρια Βελανα Πρασε|[.ω]ν, «Keine Wegezölle erheben auf alles, was nach Maroneia aus Pistiros oder von den Märkten importiert wird, oder aus Maroneia nach Pistiros oder zu den Märkten Belana Prasenon». Zufälligerweise ist der Name des thrakischen Königs, der diese Privilegien verlieh, Κοτυς und identisch mit dem Namen des Vaters des Verstorbenen aus Maroneia in der Inschrift Nr. 197.

156. Zum Beispiel die Pronomen ταῦτα und αὐτόμ, der Vokalismus in Μαρωνείης und Ἀπολλωνιητέων. Dieses Ethnikon zeigt die nichtkontrahierte Form des Genitiv Plurals, genauso wie bei ἐμποριτέων.

157. Siehe die verschiedenen Schreibweisen für den Namen der Stadt Maroneia: in Zeile 21 mit attischem Vokalismus, Μαρώνεια[ν, zwei Zeilen später in ionischer Form, Μαρωνείης.

158. Über die Aktivitäten Athens auf dem Chersonesos und im Hellespont bis zum ionischen Aufstand vgl. Loukopoulou 1989, 67-94.

Tot i l'escassetat del material, observem en la llengua dels epitafis trets jonicoàtics: el final de nominatiu masculí de l'ètnic Βοσπορίτης presenta el vocalisme /ę̄/ < /æ/ < /ā/ (núm. 225 i 226), i en l'antropònim Καλλίλεως (núm. 225) hi observem l'evolució de l'arrel onomàstica -λᾱος amb pas de /ā/ a /ē/ i metàtesi de quantitat, un tret comú també del jònic i l'àtic. En *koiné*, en canvi, l'habitual és la forma -λᾱος.[174]

Per contra, és exclusivament àtica la forma de genitiu Θρασυμήδους (núm. 225), un tema en sibilant, ja que el jònic manté la forma sense contraure -εος < *-*esos*.

Illes de l'Egeu

XXVII. Cíclades

En la major part de les illes Cíclades s'hi parla una variant del dialecte jònic, el jònic ciclàdic, que es distingeix del jònic oriental principalment per l'absència de psilosi i la més llarga conservació de la digamma.[175] Entre les diverses illes també s'hi observen diferències, que l'estat actual de la documentació no sempre permet precisar amb detall. Un clar subgrup el formen les illes de Naxos, Ceos i Amorgos, en les quals s'establí una pronúncia de la /ē/ < *ā, grafiada ⟨H⟩, distinta de la de la /ē/ < *ē, grafiada ⟨E⟩.[176]

El jònic és el dialecte que més primerament mostra influències de l'àtic, i aquest fet va lligat a l'evolució de la *koiné*, que no és sols l'expansió de l'àtic sinó també la introducció de trets del jònic.[177] Això fa que des del segle V es trobin ja trets àtics en les inscripcions de les Cíclades i que al final del segle IV en moltes illes només es pugui parlar d'ús de la *koiné* amb coloració jònica.

Les illes del sud de l'arxipèlag pertanyen al grup dialectal dòric; aquest és el cas de Tera i Melos. Comparteixen amb Rodes la tradició d'haver estat colonitzades des de l'Argòlida, i el seu alfabet té semblances amb el de Creta.

El veïnatge de les illes Jòniques fa que des d'època antiga rebin la influència del seu dialecte. Amb tot, el dialecte dòric es manté llargament i, encara que les inscripcions del segle III mostren el domini de la *koiné*, trets aïllats del dòric apareixen en les inscripcions fins al segle II dC.

174. *Cf.* Chantraine 1967, 45 per a la desaparició en *koiné* de l'anomenada «declinació àtica», i Masson, *OGS* III, 74-75 per a les diferents formes que presenta l'arrel en els antropònims compostos (Λα-, Λεα-, Λεω- i Λη-).

175. Les escasses variants entre el jònic minorasiàtic i el ciclàdic porta A. Bartoněk a incloure'ls dins un únic grup, distint de l'eubeu i l'àtic (*cf.* Bartoněk 1979, 112-130 i Hernández 1987).

176. Lejeune 1971.

177. *Cf.* López Eire 1993.

Region ansiedelte. Später wurde der Chersonesos in den delisch-attischen Seebund integriert und blieb mit kurzen Unterbrechungen Mitglied bis um die Mitte des 4. Jhs. v.Chr.[159].

In Athen wurden sechs Grabinschriften für Personen aus dem Chersonesos gefunden. Die älteste (Nr. 214) datiert in die Mitte des 5. Jhs. v.Chr., Nr. 215 in die erste Hälfte des 4. Jhs., Nr. 216 etwa um die Mitte und Nr. 217 in die zweite Hälfte des 4. Jhs. Zwei weitere (Nr. 218 und 219) werden in eine nicht genauer präzisierte Zeitspanne des 4. Jhs. v.Chr. datiert.

In zwei Inschriften (Nr. 214 und 215) wird lediglich die Herkunft zweier Personen aus dem Chersonesos erwähnt, mit allen damit verbundenen Interpretationsschwierigkeiten[160]. Drei Inschriften (Nr. 216-218) wurden Personen aus Sestos, ein Epitaph (Nr. 219) einer Frau aus Kardia gewidmet.

Die Sprache weist hauptsächlich attische oder ionisch-attische Merkmale auf: die attische Entwicklung *-rr-* < *-rs-* findet sich im Ethnikon Χερρονησίτης wieder (Nr. 214 und 215), der ionisch-attische Vokalismus /ę̄/ < /æ/ < /ā/ in den männlichen Nominativendungen Χερρονησίτης (Nr. 214 und 215) und Ἀπολλωνίδης (Nr. 215) wie in den weiblichen Personennamen Ἀριστοδίκη, Ἀθηναῖς (Nr. 216), Ναυσικρίτη (Nr. 218) und Στρατονίκη Καρδιανή (Nr. 219), und die attische Rückverwandlung von /æ/ beim Ethnikon Σηστία (Nr. 218).

Vermutlich ist auch der Personenname Κηφισοδώρου (Nr. 218) ein Element aus der attischen Onomastik.

Schwarzes Meer – Nordküste

XXIV. Moesia

Die Region Moesia an der thrakischen Küste des Schwarzen Meeres wurde intensiv von Griechen kolonisiert. Hauptmetropolen dieser Kolonisation waren Milet und Megara. Die älteste griechische Gründung (um 630 v.Chr.) war die milesische Kolonie Istros[161]. Eine wichtige megarische Gründung war Mesambria[162], die wahrscheinlich seit 424 v.Chr. zum delisch-attischen Seebund gehörte[163].

159. Isaac 1986, 159-187.

160. Für die Diskussion, ob es sich um athenische Bürger oder Fremde handelt, siehe den Kommentar zu den Inschriften im Katalog.

161. Vgl. Tsetskhladze 1998, 35.

162. Nach den verschiedenen Quellen nahmen bei ihrer Gründung Kolonisten aus Megara und Kalchedon oder aus Kalchedon und Byzantion teil. Sicher ist, dass es eine dorische Gründung war und dass seine Kolonisten entweder aus Megara selbst oder aus megarischen Kolonien stammten.

163. Der Name der Stadt wurde in einer Liste des Jahres 425/4 v.Chr. rekonstruiert (*IG* I^3 71 IV, 161).

a. Delos

Conservem tan sols dos epitafis per a persones procedents de l'illa de Delos, cronològicament força separats: el més antic (núm. 228) està datat al 530, i el més recent (núm. 229), abans de la meitat del segle IV. Ambdues datacions corresponen a períodes de gran influència d'Atenes sobre l'illa, el primer contemporani al govern de Pisístrat, i el segon en l'època del control atenès sobre el santuari i l'amfictionia durant la segona lliga àtica.

Dels dos epitafis, el més antic (núm. 228) és interessant per l'alfabet utilitzat, en el qual ja hi apareix l'anotació de /ē/ amb ⟨EI⟩ (ϵἰμί), i en canvi es manté la grafia ⟨O⟩ per a /ō/ (τô Δϵλίο).[178] Això correspon al que observem habitualment en epigrafia, on els exemples més antics d'anotació ⟨EI⟩ per a la vocal llarga secundària es troben en la forma verbal ϵἰμί, mentre que la grafia arcaica ⟨O⟩ per a *o* llarga secundària encara es troba en inscripcions d'època clàssica paral·lelament a la grafia més moderna ⟨OΥ⟩.[179]

En l'epitafi més recent (núm. 229) hi ha presents tant trets àtics com jònics. Una forma clarament jònica la trobem en el primer hexàmetre (ἱϵρήν); en canvi, en el segon hi apareix una forma clarament àtica (ἠγάθϵας). En el cas del datiu plural θνητοῖς, com que es troba en posició antevocàlica, no podem assegurar si respon al final àtic -οις o bé si es tracta d'un altre jonisme -οισ'. Aquesta barreja de formes és explicable pel fet que el primer hemistiqui ha estat copiat d'un epitafi atribuït a Homer en el qual, com és esperable en la llengua homèrica, hi apareixen trets jònics, que han estat conservats en aquesta nova composició. La resta del poema és de nova composició, i això n'explica els aticismes.

La comparació de l'epigrama pseudohomèric amb l'epitafi per a Pírric presenta un estadi molt interessant per a l'estudi de l'evolució de la llengua en els epigrames funeraris, ja que és una mostra de l'ús creixent de l'àtic en aquest tipus de poemes. La influència homèrica es manté tant en els temes com en el vocabulari, tot i que també observem la modernització d'alguns termes (γῆ en lloc de γαῖα).[180]

b. Melos

Conservem una sola inscripció datada al segle IV (núm. 230). No hi observem cap característica dialectal distintiva.

178. Per al valor de la grafia ⟨H⟩, *cf.* el comentari detallat en el catàleg.

179. *Vid.*, per exemple, pel que fa a l'epigrafia atenesa, Threatte, *GAI* I, 172-190 (distribució de les grafies ⟨E⟩ i ⟨EI⟩), i 238-259 (distribució de les grafies ⟨O⟩ i ⟨OΥ⟩) per a l'anotació de les vocals llargues secundàries.

180. *Vid.* l'apartat d'anàlisi de la llengua dels epigrames al punt 6 de les conclusions.

Der Katalog umfasst vier Inschriften für Personen aus Moesia. In einem Fall handelt es sich um einen Thraker aus dem Stamm der Getai (Nr. 220), alle anderen sind Bewohner griechischer Poleis: zwei aus Istros (Nr. 222 und 223) und einer aus Mesambria (Nr. 221). Was die Datierung angeht, gehört die älteste (Nr. 220) dem dritten Viertel des 5. Jhs. v.Chr. an, Nr. 221 datiert in die Mitte des 4. Jhs. v.Chr., Nr. 222 in die zweite Hälfte und Nr. 223 zwischen 330 und 326 v.Chr.

Die Sprache zeigt hauptsächlich attische Merkmale. Alle griechischen Ethnika sind in der attischen Form oder der Koineform geschrieben (Μϵσηνβριανός in Nr. 221 und Ἰστριανός in den Nr. 222 und 223). Ebenfalls attisch sind der Genitiv Σιμίου mit der Endung -ō̩ für einen männlichen Namen auf -ā (Nr. 222), auch zu finden in der Inschrift für den Thraker (Γέτο, Nr. 220), der Vokalismus /ē̩/ < /æ/ < /ā/ im Personennamen Ἀριστομήδης (Nr. 220). Noch ein attisches Merkmal wäre der kurze Vokal im Wort -ξĕν- beim Personennamen Πολύξϵνος (Nr. 223). Die Inschrift wird in die zweite Hälfte des 4. Jhs. v.Chr. datiert, dennoch ist nicht ganz auszuschließen, dass für /ē̩/ eine archaisierende Schreibweise gewählt wurde, da in derselben Inschrift auch ⟨O⟩ für /ō̩/ in den Genitiven erscheint.

Das Ethnikon Μϵσηνβριανός (Nr. 221) zeigt eine neutrale Notierung des Nasals. Dazu ist auch zu bemerken, dass das Osthoff-Gesetz in der Bildung des Wortes keine Anwendung fand, sodass der Vokal H seine Länge beibehalten hat.

Die Personennamen aus den Grabinschriften sind in der Onomastik der Region gut belegt: Ἡρότιμος (Nr. 221) findet sich sowohl in Megara wie auch in den megarischen Kolonien am Pontos[164]. Πολύξϵνος (Nr. 223) findet seine Parallelen in den milesischen Kolonien am Schwarzen Meer[165] und auch in Istros lässt sich in einer Inschrift aus dem 1. Jh. v.Chr. der Name Πολύξϵνος Νϵικηράτου nachweisen[166]. Πολύιδο (Nr. 223, Genitiv) ist in Athen sonst nicht weiter belegt, aber sehr wohl in anderen ionischen Regionen[167].

XXV. Maiotis

Die Beziehungen zwischen Maioten und Griechen waren hauptsächlich kommerzieller Natur und fanden

164. Vgl. Robert 1959a, 188 Fußnote 8.

165. Πολύξϵνος zweimal belegt in Olbia (*IOSPE* I, 201 und IV, 33) und Πολυϵίδ[η]ς in Tanais (*IOSPE* II, 441).

166. Vgl. *IScM*, 191 und Pippidi 1975; die Inschrift ist eine Ehreninschrift für die Euergeten, die an der zweiten Gründung der Stadt beteiligt waren.

167. Z.B. Arkesine auf der Kykladeninsel Amorgos in einer Inschrift aus dem 5. Jh. v.Chr., vgl. *LGPN* I, *s.v.* und Πολυϵίδ[η]ς in Tanais in einer Inschrift aus dem 2. Jh. n.Chr. (*IOSPE* II, 441).

c. Naxos

S'han trobat dues inscripcions per a persones procedents de l'illa de Naxos, de nou molt separades en el temps. La més antiga és del final del segle VI (núm. 231), i la més recent, de la segona meitat del segle IV (núm. 232).

En la inscripció núm. 231, un epigrama, hi és destacable la forta influència de la llengua homèrica, a més del vocabulari (δακρυόεν, πολυπενθής, ὀλοφύδνον, γεραρόν, κτέρας), en l'ús de la tmesi (ἐπί - θῆκεν), la formació jònica d'iteratiu en -σκον, la manca d'augment en imperfet (τίεσκον) i aorist (θῆκεν), el manteniment de l'hiat *ao* i el genitiu 'Αναξίλα' < 'Αναξίλαο + vocal. El mot εἵνεκεν és una mostra de la influència de la llengua jònica en la composició d'epigrames.[181] Aquesta inscripció és especialment interessant per la presència, en una data tan primerenca, del mot μετάοικον, en el qual encara s'hi veu la juxtaposició dels dos elements del compost. Es tracta del testimoni més antic a Atenes del mot, i el següent testimoni atenès és mig segle posterior i presenta ja la forma composta μέτοικος.

En la inscripció núm. 232 l'únic tret destacable és el lexema onomàstic -γείτων, molt habitual a Mègara, Beòcia i, per contacte, present a Atenes, però no gaire usual en les zones jòniques de les illes i l'Àsia Menor.

d. Ceos

Una sola inscripció de finals del segle V (núm. 233) amb una clara característica àtica: els dos nominatius femenins, nom i ètnic, acaben en -ια, amb retrotracció de /æ/ darrere ι. No podem afirmar si també es deu a influència àtica el lexema onomàstic ξεν-,[182] ja que en aquesta època encara no s'ha establert l'ús d'una grafia distintiva en l'anotació de llargues secundàries.

e. Citnos

Dues inscripcions per a persones procedents de Citnos, ambdues amb una datació imprecisa dins el segle IV (núm. 234 i 235). No s'hi observen característiques dialectals destacables.

f. Andros

Quatre inscripcions per a persones procedents de l'illa d'Andros. La més antiga (núm. 236) està datada al tercer quart del segle V, la núm. 237 a l'últim quart de segle i les dues posteriors al segle IV, la núm. 238 a la meitat i la núm. 239 amb posterioritat a la meitat del segle.

181. Per a una anàlisi més detallada dels homerismes i jonismes, *vid.* el comentari en el catàleg.

182. En l'onomàstica de les illes Jòniques, s'hi troba sovint el lexema jònic ξειν-, *vid. LGPN* I, tot i que s'hi troben també exemples de l'arrel sense allargament compensatori. E. Knitl (1938, 46-47) proposa explicar-ho com una variant intradialectal del jònic ciclàdic.

überwiegend in der griechischen Gründung Tanais am Mäotischen See statt[168].

Der Katalog verfügt über eine einzige Inschrift für eine Frau aus der Maiotis (Nr. 224), die interessanterweise den Name Ἰάς trägt, die normale Bezeichnung für «Ionierin». Ethnika werden in der griechischen Onomastik oft als Personennamen benutzt. Dass die Person nichtgriechischer Herkunft ist, lässt die Vermutung zu, dass es sich um eine Sklavin handeln könnte[169]. Das Epitheton χρηστή, das öfter auf Epitaphen für Sklaven zu finden ist[170], verstärkt diesen Verdacht.

Die Inschrift datiert ins 4. Jh. v.Chr. und ihre Sprache ist ionisch-attisch (χρηστή). Bemerkenswert ist die griechische Bildung des Ethnikons mit dem Suffix -ιώτις, die weibliche Form von -ιώτης, die auch in anderen Ethnika aus nichtgriechischen Toponymia zu finden ist: Σικελιώτης < Σικελία, und Ἰταλιώτης < Ἰταλία[171]. Die Form dieses Ethnikons bei Herodot ist aber Μαιήτης, der Toponym Μαιῆτις,[172] mit einer anderen Vokalfarbe im Suffix[173].

XXVI. Bosporos

Der Name Βόσπορος bezeichnet auch die Stadt Pantikapaion, eine milesische Gründung auf der europäischen Seite des Kimmerischen Bosporos. Um 480 v.Chr. wird sie zur Hauptstadt des bosporanischen Reiches. Das Ethnikon Βοσπορίτης für die Bewohner der Stadt wurde bis jetzt nur in externen Dokumenten belegt, die Münzen aus der Stadt selbst aber zeigen die Legende ΠΑΝΤ, ΠΑΝΤΙ und ΠΑΝΤΙΚΑΠΑΙΤΩΝ[174].

Von den drei Inschriften für Bosporitai im Katalog sind zwei (Nr. 226 und 227) so fragmentarisch erhalten, dass es nur mit einiger Mühe möglich ist, einen Personennamen und ein Ethnikon zu entziffern. Was die Chronologie betrifft, wird Nr. 225 in die zweite Hälfte des 4. Jhs. v.Chr., Nr. 226 um 325 v.Chr. und Nr. 227 ohne genauere Eingrenzung ins 4. Jh. v.Chr. datiert.

168. Gajdukevič 1971, 71-72; die wichtigsten Wirtschaftsaktivitäten der Maiotai waren Fischerei und Landwirtschaft.

169. Auch als Personenname in einem Freilassungsdekret aus Delos, *GDI* 2238: l.2: σῶμα γυναικεῖον ἃι ὄνομα Ἰάς.

170. Siehe den Kommentar auf Seite 326.

171. Für solche Bildungen siehe auch Seite 80.

172. Hdt. 4, 123: ποταμοὶ δὲ ἐξ αὐτῶν τέσσερες μεγάλοι ῥέοντες δία Μαιητέων ἐκδιδοῦσι ἐς τὴν λίμνην τὴν καλεομένην Μαιῆτιν, «Vier große Ströme fließen aus ihrem Gebiet durch das Land der Maieten und münden in den sogenannten Maietissee» (Übers. J. Feix).

173. Vgl. gleiche Alternanz in Μασσαλιώτης, Μασσαλιήτης. Für dieses Suffix in der Bildung von Ethnika siehe Chantraine 1933, 310-313 und Schwyzer, *Grammatik*, 500.

174. Vgl. A. Avram, J. Hind, G. Tsetskhladze, «The Black Sea Area», *Poleis*, 949-950.

En la inscripció més antiga, no hi trobem característiques distintives de cap dels dos dialectes, però sí que és interessant l'ús de l'alfabet, considerat alfabet de pas entre l'àtic i el jònic.

Pel que fa a la resta d'inscripcions, en dues d'elles, núm. 237 i 238, hi trobem una característica clarament àtica com és la retrotracció de /æ/.

La inscripció més recent, datada a la segona meitat del segle IV (núm. 239), presenta un formulari gens habitual en aquesta època a Atenes, amb el nom del difunt en genitiu. És possible que es degui a una voluntat arcaïtzant, ja que a l'Atenes del segle VI aquest formulari és el més habitual, però l'epigrafia funerària d'Andros és massa poc coneguda per descartar que es degui al manteniment de l'*usus* epigràfic de la pàtria originària.

g. Tenos

Una sola inscripció per a un home procedent de l'illa de Tenos (núm. 240). L'epitafi, datat a la meitat del segle IV, no conté cap característica dialectal distintiva.

h. Sifnos

Hem conservat dues inscripcions per a persones procedents de Sifnos (núm. 241 i 242), ambdues datades al segle IV i sense característiques dialectals distintives.

En la inscripció núm. 241, hi observem en l'ètnic Σίππιος la pèrdua d'aspiració de l'oclusiva p^h davant de nasal, un fenomen poc habitual però d'àmbit panhel·lènic,[183] i la grafia doble de la <π>.[184]

i. Icos

Tenim tan sols una inscripció per a una persona procedent de l'illa d'Icos (núm. 243). Datada al principi del segle IV, mostra una clara influència del dialecte àtic en el genitiu masculí del substantiu de tema en alfa Λευκάδο, amb la desinència -ῳ̄ analògica de la declinació temàtica.

j. Astipalea

Un epitafi per a una persona procedent d'Astipalea i datada al segle IV (núm. 244). En el genitiu de l'ètnic Ἀστυπαλαιέος s'hi observa, en lloc de la forma àtica, el manteniment de la desinència jònica -εος per a noms en -ευς.

XXVIII. Eubea

El dialecte d'Eubea, també anomenat jònic occidental, forma part del grup jonicoàtic,[185] i la seva pro-

183. *Cf.* Buck 1955, 60.

184. *Cf.* comentari en el catàleg.

185. *Cf.* Del Barrio 1988, en què l'autora defensa la unitat eubeu-àtic en contra de la posició tradicional que relacionava l'eubeu més estretament amb el jònic ciclàdic que amb l'àtic.

Auch wenn die Sprachnachweise spärlich sind, so genügen sie doch, um ionisch-attische Merkmale zu erkennen: die Nominativendung Βοσπορίτης zeigt den Vokalismus /ę̄/ < /æ/ < /ā/ (Nr. 225 und 226) und im Personennamen Καλλίλεως (Nr. 225) ist die ionisch-attische Entwicklung des Stammes -λᾱος zu beobachten, bei der /ā/ zu /ē/ wird und ein Quantitätentausch stattfindet. Später setzt sich in der Koine die Form -λᾱος durch[175]. Rein attisch ist der Genitiv Θρασυμήδους (Nr. 225) in einem Namen auf -s. Das Ionische behielt dagegen die nicht kontrahierte Endung -εος < *-*eso*s.

Ägaisinseln

XXVII. Kykladen

In den meisten Gebieten der Kykladeninseln wurde eine Variante des Ionischen gesprochen, die sich vom Ostionischen hauptsächlich durch die fehlende Psilose und den längeren Erhalt der Digamma unterscheidet[176]. Ebenso sind Unterschiede in der Sprache der jeweils einzelnen Inseln festzustellen. Die spärlichen sprachlichen Hinterlassenschaften lassen aber nur in wenigen Fällen eine genaue Abgrenzung von Varianten zu. So bilden die Inseln Naxos, Keos und Amorgos eine Subgruppe. Dort wurde zwischen einer Aussprache /ē/ < *ā mit Graphie ⟨H⟩ und /ē/ < *ē mit Graphie ⟨E⟩ unterschieden[177].

Das Ionische war der erste Dialekt, der vom Attischen beeinflusst wurde, was mit dem Prozess der Entstehung und Verbreitung der Koine zusammenhängt. So ist ja die ionisch-attische Koine der postklassischen Zeit aus dem Attischen mit Elementen des Ionischen entstanden[178]. Dieser frühe Einfluss zeigt sich auch in den Inschriften der Kykladen: Waren im 5. Jh. v.Chr. bereits einige attische Merkmale zu finden, so wurde am Ende des 4. Jhs. v.Chr. auf vielen der Inseln Koine mit ionischem Kolorit geschrieben.

Die südlichen Inseln wie Thera und Melos gehören zur dorischen Sprachgruppe. Wie Rhodos sind auch sie Traditionen zufolge aus der Argolis kolonisiert worden, und ihr Alphabet weist Ähnlichkeiten mit dem Alphabet der Insel Kreta auf. Die Nachbarschaft zu den ionischen Inseln ist der Grund, warum die Sprache

175. Vgl. Chantraine 1967, 45: In der Koine sind keine Spuren der sogenannten «attischen» Deklination erhalten. Für eine Zusammenfassung aller Formen dieses Stammes in den Komposita (Λα-, Λεα-, Λεω- und Λη-) siehe Masson, *OGS* III, 74-75.

176. Die wenigen Unterschiede zwischen kleinasiatischem Ionisch und kykladischem Ionisch veranlassen A. Bartoněk dazu, darin eine einzige Gruppe zu sehen, die sich vom Attischen und vom Euböischen unterscheidet, vgl. Bartoněk 1979, 112-130 und Hernández 1987.

177. Lejeune 1971.

178. Vgl. López Eire 1993.

ximitat a l'Àtica, a més de la influència política que Atenes exercí sobre l'illa, fan que trobem ja a partir del segle V trets clarament àtics en les inscripcions eubees. L'ús del dialecte, documentat des del segle VII, és viu encara fins al segle IV i esporàdicament al segle III, tot i que l'ús de l'àtic i la *koiné* hi és ja majoritari.[186]

Les dotze inscripcions dedicades a persones procedents de l'illa d'Eubea estan datades al segle IV. La més antiga de totes (núm. 245) és del principi de segle, quatre han estat assignades a la primera meitat (núm. 246-249), la núm. 250, a l'inici de la segona meitat de segle, i per a les sis restants (núm. 251-256) no és possible concretar la datació més que en la seva pertinença al segle IV. És sorprenent que, tractant-se d'una illa tan propera a l'Àtica i amb una relació molt estreta, la presència de persones d'Eubea se'ns mostri tan tardana.[187] Tot i les precaucions a què ens obliga l'atzar de les troballes epigràfiques, ens atrevim a proposar que aquesta manca de documentació podria deure's a la inexistència d'una comunitat estable d'eubeus a Atenes, en contra, per exemple, de la imatge que presenten els beocis o els fenicis.

Pel que fa a la procedència geogràfica, tres personatges provenen de la ciutat de Carist (núm. 245, 246 i 249), tres de Calcis (núm. 247, 248 i 254), quatre d'Erètria (núm. 250-252 i 255) i dos d'Hísties (núm. 253 i 256).

A causa de la gran quantitat de característiques compartides per ambdós dialectes, es fa difícil en la majoria d'inscripcions determinar quina és la presència de cada un dels dialectes. Les inscripcions 245, 246, 249, 252, 254 i 255 no presenten cap tret distintiu. En alguns casos, sí que hi podem distingir alguns trets àtics: la desinència -ῳ̄ per a masculins dels temes en alfa (núm. 247 i 248: Εὐκλείδο),[188] estès analògicament a un tema consonàntic (núm. 250: Ἱπποκλέο),[189] i la retrotracció de /æ/ en el nom Κριναγόρα̲ς (núm. 251). Tots aquests són trets que ja es troben en les inscripcions de la mateixa Eubea durant el segle IV a causa de la primerenca influència de l'àtic i la *koiné*.[190] L'únic tret distintiu del dialecte eubeu el trobem en la forma de l'ètnic Ἰστιαιεύς (núm. 253 i 256), amb l'evolució no àtica de l'arrel ἑστ-.[191]

186. *Cf.* Del Barrio 1991, 1-13.

187. Aquest estat de la documentació sobre la presència d'eubeus a Atenes el localitzem també en *FRA*, en la qual trobem, fins a final del segle IV, catorze entrades per a Carist, nou per a Calcis, vuit per a Erètria i dues per a Hísties.

188. En aquestes dues inscripcions, potser es tracta de dues versions del mateix epitafi. *Cf.* comentari en el catàleg.

189. L'extensió analògica de la desinència -ῳ̄ per al genitiu dels noms en -κλῆς és un dels trets característics de la *koiné*, *cf.* Schwyzer, *Grammatik*, vol. I, 580.

190. Del Barrio 1991, 16 i 29-31.

191. Aquesta és una evolució compartida per tots els altres dialectes grecs, únicament en àtic es manté la forma originària ἑστ-, fins i tot en l'ètnic Ἑστιαιεύς, tal com veiem a les llistes de tributaris d'Atenes (*ATL* II, núm. 5, col. 4.34 i núm. 7, col. 3.6.). *Cf.* Del Barrio 1991, 22 i Chantraine, *DELG*, *s.v.* ἑστία.

dieser Inseln Einflüsse aus dem Ionischen zeigt. Dennoch wurde der dorische Dialekt lange beibehalten. Vereinzelte dorische Elemente treten in den Inschriften bis zum 2. Jh. n.Chr. auf, auch wenn die Koine in den Inschriften aus dem 3. Jh. v.Chr. dominiert.

a. Delos

In Athen wurden nur zwei Grabinschriften für Delier gefunden, die zeitlich weit auseinanderliegen. Die ältere (Nr. 228) wird um 530 v.Chr., die jüngere (Nr. 229) in die erste Hälfte des 4. Jhs. datiert. Beide Datierungen stimmen mit der Zeit der athenischen Herrschaft über die Insel überein: Die erste fällt in die Zeit von Peisistratos und die zweite in die Zeit der Kontrolle Athens über das Heiligtum und die Amphiktyonie während des zweiten attischen Seebundes.

Bei der ältesten Inschrift ist das verwendete Alphabet von besonderem Interesse. Es wird /ē/ mit der Schreibweise ⟨EI⟩ (ϵἰμί) notiert, aber die Schreibweise ⟨O⟩ für /ō/ (τὸ Δϵλίο) ist immer noch beibehalten[179]. Das stimmt mit den anderen epigraphischen Belegen überein, bei denen die ältesten Beispiele von ⟨EI⟩ für sekundär langes /e/ im Verb ϵἰμί zu lesen sind, während die archaische Schreibweise ⟨O⟩ für sekundär langes /o/ immer noch bei Inschriften aus der klassischen Zeit neben dem moderneren ⟨OΥ⟩ zu finden ist[180].

Die jüngere Grabinschrift (Nr. 229) zeigt sowohl attische als auch ionische Merkmale. Im ersten Hexameter ist eine ionische Form zu lesen (ἱϵρήν), im zweiten dagegen eine klare attische Form (ἠγάθϵας). Schwierig zu deuten ist der Dativ Plural θνητοῖς. Da er vor Vokal steht, ist es unmöglich festzustellen, ob er der attischen Endung -οις oder dem ionischen -οισ' entspricht. Dieses Nebeneinander von Attizismen und Ionismen ist leicht zu erklären: Das erste Hemistichion wurde aus einem Homer zugeschriebenen Grabepigramm umgeschrieben und wie in der homerischen Sprache mit vielen ionischen Formen versehen. Der zweite Teil des Epigramms wurde neu gedichtet und weist daher die Attizismen auf.

Der Vergleich zwischen dem pseudohomerischen Epigramm und dem Grabgedicht für den Delphier stellt ein interessantes Beispiel für die Untersuchung der Sprache bei Grabepigrammen dar. Diese Gattung weist am Anfang ausschließlich die Verwendung des Ionischen auf und wurde später immer stärker von der attischen Sprache durchdrungen. Dennoch blieb der Einfluss der homerischen Sprache sehr deutlich erhalten, sowohl in der Thematik als auch im Wortschatz,

179. Für den Wert der Graphie ⟨H⟩ vgl. den detaillierten Kommentar im Katalog.

180. Siehe zum Beispiel für die athenische Epigraphik Threatte, *GAI* I, 172-190 (Verteilung der Schreibweisen ⟨E⟩ und ⟨EI⟩) und 238-259 (Verteilung der Schreibweisen ⟨O⟩ und ⟨OΥ⟩).

XXIX. Tasos

El dialecte de Tasos forma part del grup jònic ciclàdic. Tasos és una fundació de Paros al nord de l'Egeu, i de la metròpolis en prové el dialecte. Segurament a causa de la seva situació geogràfica, és on el jònic ciclàdic es manté més temps viu,[192] tot i que ja des del segle V s'hi observa l'inici de l'evolució cap a la *koiné*. A partir del 350 les formes exclusivament jònies esdevenen més escasses i les confusions amb formes de *koiné* més freqüents; alguns trets del dialecte es mantenen al segle III i, esporàdicament, fins al segle II.[193]

A Atenes s'hi han trobat quatre inscripcions funeràries per a persones procedents de Tasos, dues d'elles datades al final del segle V (núm. 257 i 258), la tercera a la meitat del segle IV (núm. 259) i la quarta en un moment indeterminat del segle IV (núm. 260). En tres d'elles la llengua usada no permet atribuir cap element exclusivament al dialecte d'origen; en canvi, la inscripció núm. 260 sí que presenta un tret jònic: la formació de noms en -ῆς < -*eas*.[194]

En la inscripció núm. 257 hi destaquem l'ús del mot παῖς per marcar la filiació, que no sembla ser usual ni a Atenes ni a Tasos en les inscripcions en prosa, i en aquest cas sembla provenir de l'estil epigramàtic amb la intenció d'elevar la categoria de la persona honorada.

XXX. Lesbos

El dialecte de l'illa de Lesbos, parlat també a l'Àsia Menor en les regions de l'Eòlida i la Tròada, és més ben conegut a partir del segle IV que a les èpoques arcaica i clàssica inicial, en les quals la documentació epigràfica és molt escassa.[195] L'epigrafia de caràcter públic del segle IV, almenys a Mitilene, on la documentació és més nombrosa, mostra ja una influència destacable de la *koiné*.[196] En canvi, en l'epigrafia de caràcter privat,

192. *Cf.* Knitl 1938, 90, i la inscripció de la meitat del segle V anomenada «Estela del Port» a Duchêne 1992, esp. 35-40 per a les característiques lingüístiques; trets clarament jònics en aquesta inscripció són, per exemple, el mot ἰρῶ, la forma de datiu πόλι, l'assimilació vocàlica a τῶμυσυ i el vocalisme de τὴν θωϊὴν διλπησίην.

193. *Cf.* Pouilloux 1954, 447-455 i Knitl 1938, 116.

194. *Vid.* la nota corresponent a la inscripció núm. 260 del catàleg.

195. Sobre la dificultat d'estudiar el dialecte lesbi a partir de la llengua literària de Safo i Alceu, *vid.* Blümel 1982, 17-18; Hodot 1990, 11-14. Pel que fa a la gènesi del dialecte i la coincidència de trets dialectals jònics i lesbis, *vid.* Moralejo 1999. L'autor considera que els anomenats «jonismes» en el dialecte lesbi es deuen més a la pertinença dels dos dialectes a l'àrea del grec oriental o meridional amb anterioritat a l'emigració a la costa asiàtica que no pas a una influència per veïnatge entre el 1000 i el 600 aC.

196. *Vid.* Thumb-Scherer, *Handbuch*, 85-86; Hodot 1990, 19: a partir del decret *IG* XII 2, 10, escrit en *koiné* i gravat en *stoichedon*, i del decret *IG* XII 2, 11, R. Hodot afirma que la *koiné* s'usa a Mitilene com a llengua dels afers d'importància.

obwohl es auch in ihm eine gewisse Modernisierung der Wörter gab, wie γῆ anstelle von γαῖα[181].

b. Melos

In Athen wurde nur eine Grabinschrift für eine Person von der Insel Melos gefunden (Nr. 230). Sie datiert ins 4. Jh. und zeigt keine besonderen Dialektmerkmale.

c. Naxos

Der Katalog der athenischen Grabinschriften umfasst zwei Epitaphe für Naxier, die zeitlich sehr weit auseinanderliegen. Die ältere datiert ans Ende des 6. Jhs. v.Chr. (Nr. 231) und die jüngere in die zweite Hälfte des 4. Jhs. v.Chr. (Nr. 232).

Die Inschrift Nr. 231 ist ein Epigramm und zeigt einen starken Einfluss der homerischen Sprache. Dies wird nicht nur im Wortschatz deutlich (δακρυόεν, πολυπενθής, ὀλοφύδνον, γεραρόν, κτέρας), sondern auch in anderen Elementen wie der Tmesis (ἐπί - θῆκεν) sowie in der ionischen Bildung des Iterativs in -σκον, dem fehlenden Augment bei Imperfekt (τίεσκον) und Aorist (θῆκεν), dem beibehaltenen Hiat *ao* und dem Genitiv 'Αναξίλα' < 'Αναξίλαο + Vokal. Das Wort ἕϊνεκεν steht als Beispiel für den ionischen Einfluss in der Sprache von Epigrammen[182]. Von besonderem Interesse ist diese Inschrift auch als früher Beleg des Wortes μετάοικον, bei dem noch die Juxtaposition beider Elemente gut zu beobachten ist. Sie liefert somit das älteste athenische Beispiel dieses Wortes. Das nächste athenische Beispiel ist ein halbes Jahrhundert jünger und zeigt schon die zusammengesetzte Form μέτοικος.

Erwähnenswert bei der jüngeren Inschrift Nr. 232 ist das onomastische Suffix -γείτων, das sehr häufig in Megara und Böotien zu finden ist, ebenfalls in der Nachbarregion Attika, aber sehr selten auf den ionischen Inseln und im kleinasiatischen Ionien vorkommt.

d. Keos

Eine einzige Inschrift vom Ende des 5. Jhs. v.Chr. bezeichnet die Herkunft Keos (Nr. 233). Das Epitaph zeigt ein deutlich attisches Merkmal: Beide Nominative (Name und Ethnikon) haben die Endung -ια mit attischer Rückverwandlung von /æ/ hinter ι. Es ist unmöglich festzustellen, ob das onomastische Lexem ξεν-[183] auf attische Einflüsse zurückzuführen ist, denn in der Zeit, in der die Inschrift geschrieben wur-

181. Siehe die Analyse der Sprache der Epigramme unter Punkt 6. der Zusammenfassung.

182. Für eine detaillierte Analyse der Homerismen und Ionismen siehe den Kommentar zu der Inschrift im Katalog.

183. In der Onomastik der ionischen Inseln ist der ionische Stamm ξειν- häufig zu finden, siehe *LGPN* I, obwohl es auch Beispiele ohne Ersatzdehnung gibt. E. Knitl (Knitl 1938, 46-47) schlägt vor, diese Beispiele als eine intradialektale Variante des Ionischen auf den Kykladen zu verstehen.

el dialecte hi és preeminent fins al segle III/II. Això indica que al segle IV, a l'illa de Lesbos, dialecte i *koiné* no separen dues comunitats diferenciades sinó que constitueixen dos registres d'expressió a disposició dels parlants segons el context i la intenció del document emès.[197]

En el nostre catàleg, hi recollim tan sols cinc inscripcions per a persones procedents de Lesbos. Dues d'elles estan datades al final del segle V (núm. 261 i 262), les núm. 263 i 264 a la meitat de segle, i l'última, núm. 265, amb una datació imprecisa al segle IV. Pel que fa a la procedència dels personatges, en la més antiga (núm. 261) hi és marcada amb l'ètnic general «lesbi», així com en l'epitafi núm. 263, la núm. 262 va dedicada a una dona procedent d'Èresos, la núm. 264 a una persona procedent de la Pirra i la núm. 265 a un mitileneu.

La inscripció núm. 261 mostra en l'antropònim la no-assimilació de la nasal a la labial. Aquesta no-assimilació de la nasal a l'interior de mot es dóna en les inscripcions lèsbies a partir del segle III, sense que sapiguem si es tracta d'un fet de fonètica dialectal o d'influència de la *koiné*.[198] D'altra banda, a Atenes, a l'època arcaica la grafia habitual és la no-assimilació de nasals,[199] però posteriorment, en el període 480-323, la tendència s'inverteix i es generalitza l'assimilació, especialment en posició interna i davant de labial.[200] Per tant, ens trobem amb un fenomen que, en aquesta època, no és habitual ni en inscripcions àtiques ni en lèsbies, però que a partir del segle III sembla estendre's en l'eoli d'Àsia i també en la *koiné* jonicoàtica. La inscripció núm. 264 mostra un tret exclusivament àtic, el genitiu -ō per a masc. en -*ā* en l'antropònim Ἀπολλωνίδο.

Les altres tres inscripcions presenten formes curioses. En la inscripció núm. 262, encara datada al segle V, hi trobem moltes irregularitats. L'antropònim Κληνερήτη és una forma anòmala de Κλειναρέτα. La /ē/ procedent de la contracció *e+e* en l'arrel **klee* < **kleu̯e* presenta el resultat <η>, esperable en lesbi.[201] En canvi la desinència de nominatiu ha adoptat el vocalisme jonicoàtic. De més difícil explicació és la substitució de <α> per <ε> i de <ε> per <η>. ¿Pot ser que es tracti d'un hiperjonisme, amb la generalització del timbre /e/ i confusió en les grafies per /e/ llarga i breu? En el mateix epitafi, el genitiu Μεκακλέιος

197. *Cf.* Hodot 1990, 19-23.

198. *Cf.* Hodot 1990, 80, nota 177.

199. Es tracta probablement d'un fet gràfic i no pas fonètic, *vid.* Threatte, *GAI* I, 588.

200. *Cf.* Threatte, *GAI* I, 588-589 i esp. 601 per a ἐν/_ labial en composició.

201. Recordem que el lesbi no presenta distinció entre les vocals *e/o* llargues originàries i les secundàries, fet que implica que tenia un sistema vocàlic amb tres graus d'obertura (*cf.* Hodot 1990, 57).

de, hatte sich die differenzierte Schreibweise für lange Sekundärvokale noch nicht durchgesetzt.

e. Kythnos

Zwei Grabinschriften wurden für Personen von der Insel Kythnos gefertigt (Nr. 234 und 235). Beide sind ohne genauere Eingegrenzung ins 4. Jh. datiert. Es sind keine spezifischen Dialektmerkmale zu beobachten.

f. Andros

In Athen wurden vier Grabinschriften für Personen aus Andros gefunden. Die älteste (Nr. 236) datiert ins dritte Viertel des 5. Jhs. v.Chr., Nr. 237 ins letzte Viertel des 5. Jhs., Nr. 238 in die Mitte des 4. Jhs. und Nr. 239 in die zweite Hälfte des 4. Jhs. v.Chr.

Die älteste Inschrift zeigt keinerlei auffällige Dialektmerkmale, bemerkenswert ist aber ihr Alphabet. Es wird als ein Übergang vom attischen zum ionischen Alphabet beschrieben[184].

Was die anderen Inschriften betrifft, so zeigen Nr. 237 und Nr. 238 das attische Merkmal der Rückverwandlung von /æ/.

Das jüngste Epitaph der Gruppe, Nr. 239 aus der zweiten Hälfte des 4. Jhs., verwendet ein in dieser Zeit nicht mehr übliches Formular, nämlich den Namen des Verstorbenen im Genitiv. In den athenischen Grabinschriften des 6. Jhs. v.Chr. war dieses das häufigste Formular, sodass es sich in diesem Fall wahrscheinlich um eine archaisierende Form handelt. Es ist leider unmöglich festzustellen, ob der Grund für die Verwendung dieses Formulars nicht vielleicht der Erhalt eines epigraphischen Usus aus Andros ist. Für eine solche Aussage sind die Zeugnisse von der Insel jedoch nicht ausreichend.

g. Tenos

Es gibt eine einzige Grabinschrift für einen Mann aus Tenos (Nr. 240). Das Epitaph datiert in die Mitte des 4. Jhs. v.Chr. und zeigt keine besonderen Dialektmerkmale.

h. Siphnos

Es wurden zwei Inschriften für Personen aus Siphnos gefunden (Nr. 241 und 242), beide aus dem 4. Jh. v.Chr. und beide ohne besondere Dialektmerkmale.

In der Inschrift Nr. 241 ist das Ethnikon Σίππνιος zu lesen. Der Verschlusslaut wurde vor Nasal deaspiriert. Dieses Phänomen tritt nicht häufig auf, ist aber im panhellenischen Raum belegt und daher kein Dialektmerkmal[185]. Außerdem ist Verdoppelung von <π> zu beobachten[186].

184. Siehe Kommentar im Katalog.

185. Vgl. Buck 1955, 60.

186. Vgl. Kommentar im Katalog.

mostra, a més de l'ensordiment de la velar sonora, un final -ειος. A Lesbos, la flexió dels antropònims en -ης s'iguala al model de flexió dels masculins en -ας, -α i presenta un genitiu -η; tan sols a l'Eòlida s'hi manté la flexió antiga amb el genitiu -εος, possiblement per influència del jònic.[202] En aquest cas, doncs, ens trobaríem amb la forma antiga lèsbia, mantinguda o recuperada segurament per contacte amb el jònic oriental. La grafia -ειος en lloc de -εος la podem explicar per una confusió ⟨EI⟩ - ⟨E⟩, gens sorprenent si tenim en compte la resta d'anomalies gràfiques en la inscripció, i en la qual potser també hi ha influït la forma dels adjectius patronímics amb final -κλειος.[203] En conjunt, l'epitafi mostra, a més d'una descurança o falta de domini gràfic, clares influències no tant de l'àtic com del que podríem anomenar una forma de *koiné* molt jonitzada, amb extensió del timbre /e/ i el genitiu no contracte -εος. Pot ser un indici que la *koiné* que s'estén a l'Àsia Menor i les illes ja a finals del segle V conté més elements del jònic del que deixa entreveure el seu estadi a la meitat i final del segle IV.[204] La inscripció núm. 263 també presenta una confusió ⟨H⟩ ~ ⟨E⟩ en l'ètnic Λήσβιος; ¿pot respondre aquesta forma al mateix fenomen de la inscripció anterior?

En la inscripció núm. 265, la influència de l'àtic hi és més clara, amb la desinència de genitiu per a antropònims en -ης, -ους. És destacable la grafia de l'ètnic Μυτυληναῖος, amb assimilació de /i/ a /u/, una característica especialment freqüent en jònic septentrional[205] i que en l'epitafi d'un lesbi podem atribuir a la influència del que hem anomenat *koiné* jonitzada.[206]

També en destaquem l'antropònim Καλλικράτης, amb vocalisme /a/ en el segon lexema del compost.

202. *Cf.* Hodot 1990, 121-123. La flexió antiga amb el genitiu en -εος es manté a la regió de l'Eòlida i pot ser que hagués subsistit minoritàriament a l'illa de Lesbos. R. Hodot proposa una possible reactivació per influència de la *koiné*, però potser seria més adequat atribuir-la a la influència del jònic oriental, ja que la *koiné* generalitza la forma àtica contracta -ους, o a la influència d'aquesta *koiné* més jonitzada que es proposa per a aquesta zona de l'Àsia Menor i les illes.

203. *Cf.* Hodot 1990, 211 per a l'ús de l'adjectiu patronímic en lesbi i 214 per a les formes corresponents als noms en -κλης.

204. *Vid.* López Eire 1994, López Eire 1998 per a la influència del jònic sobre l'àtic en el procés de creació de la *koiné* i Crespo 2006, esp. pàgines 91 i 97-99 per a l'ús de jonismes que no s'acabaran imposant en la *koiné* hel·lenística.

205. *Cf.* Santiago 1997*a*, 239.

206. *Cf.* Hodot 1990, 57-59. El lesbi manté el valor fonètic [u] per a <υ>, però al segle IV la pressió de la *koiné* sobre el dialecte introdueix el valor fonètic [ü] juntament amb la grafia <υ> per a [i] i [ü], desplaçament que té com a conseqüència l'ampliació de la grafia ο per cobrir [u]. *Cf.* també Crespo 2006, 96 per a la inclusió en el decret monetal àtic *IG* I^3 1453 del jonisme ἥμυσυ. L'aparició en el decret d'aquest i altres jonismes que no retrobarem en la *koiné* és una mostra que aquest àtic en procés d'aproximació als altres dialectes, especialment el jònic, encara no ha fixat les formes no àtiques.

i. Ikos

Es gibt nur eine Grabinschrift für eine Person von der Insel Ikos (Nr. 243). Sie datiert an den Anfang des 4. Jhs. v.Chr. und zeigt ein deutlich attisches Dialektmerkmal im maskulinen Genitiv Λευκάδο, mit der Endung **-ọ̄** für einen Stamm auf Alpha.

j. Astypalaia

Es existiert ein Epitaph aus dem 4. Jh. v.Chr. für eine Person aus Astypalaia (Nr. 244). Der Genitiv des Ethnikons, Ἀστυπαλαιέος, hat die ionische Endung -εος für Stämme auf -ευς.

XXVIII. **Euboia**

Der Dialekt Euboias, auch Westionisch genannt, ist Teil der ionisch-attischen Gruppe[187]. Sowohl die Nähe zu Attika als auch der politische Einfluss Athens über die Insel sind Gründe dafür, dass schon im 5. Jh. v.Chr. in den euböischen Inschriften deutliche attische Merkmale erkennbar sind. Der Dialekt Euboias ist seit dem 7. Jh. v.Chr. dokumentiert und wird noch im 4. Jh. v.Chr., sporadisch auch noch im 3. Jh. verwendet, obwohl zu dieser Zeit das Attische und die Koine dominieren[188].

Es sind zwölf Grabinschriften für Personen aus Euboia in Athen erhalten geblieben, die alle ins 4. Jh. v.Chr. datieren. Die älteste ist vom Anfang des Jahrhunderts (Nr. 245), vier datieren in die erste Hälfte (Nr. 246-249), Nr. 250 an den Anfang der zweiten Hälfte, und die restlichen sechs werden nicht genauer ins 4. Jh. v.Chr. datiert (Nr. 251-256). Es ist bemerkenswert, dass, obwohl Euboia sehr nah an Attika lag und die Beziehungen zwischen den beiden eng waren, die Präsenz von Personen aus Euboia in Athen in den Grabinschriften sehr spät fassbar wird[189]. Den Zufall bei der Erhaltung epigraphischer Zeugnisse einmal beiseite gelassen, könnte dieser Mangel an Dokumenten auf das Fehlen einer stetigen, euböischen Gemeinschaft in Athen zurückzuführen sein, wie sie beispielsweise für die Böoter oder Phönizier angenommen wird.

Drei der Personen kamen aus Karystos (Nr. 245, 246 und 249), drei aus Chalkis (Nr. 247, 248 und 254), vier aus Eretria (Nr. 250-252 und 255) und zwei aus Hestiaia (Nr. 253 und 256).

Attisch und Euböisch teilen sich viele Merkmale, was die Analyse der Sprache dieser Inschriften er-

187. Vgl. del Barrio 1988, wo die Autorin die Einheit Euböisch-Attisch gegenüber der traditionellen Sicht verteidigt, die das Euböische näher an das Ionische auf den Kykladen als an das Attische rückt.

188. Vgl. del Barrio 1991, 1-13.

189. Der Mangel an Dokumenten über Euböer in Athen wiederholt sich im *FRA*: Bis zum Ende des 4. Jhs. v.Chr. gibt es 14 Einträge für Karystos, neun für Chalkis, acht für Eretria und zwei für Hestiaia.

La forma lèsbia antiga és -κρέτης, a partir del neutre κρέτος amb vocalisme radical /e/; en la majoria de dialectes s'hi generalitza una forma -κράτης sortida del vocalisme reduït de l'arrel, però aquesta forma només apareix en l'antroponímia de les inscripcions lèsbies a partir del segle III i en textos clarament influïts per la *koiné*. Això fa pensar que, en l'expansió del nou vocalisme /a/ en lesbi, el contacte amb les formes de *koiné* hi té una certa influència.[207]

Les poques inscripcions que tenim per a persones procedents de l'illa de Lesbos ens aporten informacions molt interessants per a l'expansió de la *koiné*, ja que hi dominen les formes explicables, més que per l'àtic, pel jònic septentrional. Això porta a pensar que la forma de *koiné* que ja estava en ús a Lesbos als segles V i IV, tal com ens mostren les inscripcions de l'illa, encara estava més a prop del jònic que no pas de la *koiné* que coneixem en època hel·lenística. I aquesta *koiné* jonitzada seria la usada pels metecs lesbis a Atenes.

XXXI. Quios

El dialecte de Quios s'engloba dins el jònic septentrional, parlat també a Samos i les ciutats jòniques de l'Àsia Menor. En el nostre recull hi tenim tan sols tres inscripcions: la més antiga (núm. 266) està datada a cavall del segle V i el IV, i les altres dues (núm. 267 i 268), amb una datació imprecisa dins el segle IV, més probablement a la segona meitat que a la primera.

En la primera inscripció no s'hi observen característiques que ens ajudin a determinar quin és el dialecte utilitzat.

La inscripció núm. 267 mostra el manteniment de formes dialectals tant en l'antropònim femení Αἰγυπτίη com en l'ètnic Χίη. Si considerem que en ambdós mots s'ha mantingut la forma jònica, potser seria el més adequat mantenir també en la nostra transcripció la psilosi en l'antropònim Ἑκατέωνος «Ecateó».

La inscripció núm. 268 és un epigrama i la llengua hi presenta en general formes àtiques (ἐν δαπέδοις, Κεκροπίας), però també alguns elements homèrics isolats, com la manca d'augment en l'aorist κρύψαν i potser la no-contracció en el genitiu βοτρυώδεος, tot i que en aquest cas sembla preferible entendre'l com un tret jònic, en oposició a la forma contracta pròpia de l'àtic. També podrien ser jonismes les desinències de datiu plural -οισι en el sintagma θεοῖσι [...] θνητοῖσι, tot i que es podria pensar també en l'adaptació d'una fórmula procedent de la llengua èpica.

Curiosament, tot i que el gènere epigramàtic, originat a la Jònia, semblaria propici a incloure-hi jonis-

207. *Cf.* Hodot 1974.

schwert. Die Epitaphe 245, 246, 249, 252, 254 und 255 zeigen keine erwähnenswerten Dialektmerkmale. In einigen Fällen sind jedoch attische Merkmale zu beobachten: die Endung -ō̩ für männliche Namen auf Alpha (Nr. 247 und 248: Εὐκλείδο[190]), analog übertragen auf einen Stamm auf Konsonant (Nr. 250: Ἱπποκλέο)[191], und die attische Rückverwandlung von /æ/ im Personennamen Κρινα<u>γόρ</u>ᾱς (Nr. 251). Alle diese Merkmale kommen auch in den Inschriften Euboias aus dem 4. Jh. als Folge des frühen Einflusses des Attischen und der Koine vor[192]. Das einzige spezifische Merkmal des Euböischen ist das Ethnikon Ἱστιαιεύς (Nr. 253 und 256) statt des attischen Ἑστ-[193].

XXIX. Thasos

Der Dialekt von Thasos ist Teil des kykladischen Ionisch. Thasos war eine Gründung von Paros in der Nordägäis und bewahrte den Dialekt seiner Metropolis. Auf Thasos blieb das kykladische Ionisch wahrscheinlich aufgrund seiner geographischen Lage am längsten erhalten[194], obwohl bereits im 5. Jh. v.Chr. der Anfang der Entwicklung zur Koine hin sichtbar wurde. Ab 350 v.Chr. werden die exklusiv ionischen Merkmale seltener und die Verwendung von Koineformen häufiger. Einige Dialektmerkmale wurden im 3. Jh. v.Chr. und sporadisch auch im 2. Jh. v.Chr. noch beibehalten[195].

In Athen wurden vier Grabinschriften für Personen aus Thasos gefunden. Zwei datieren ans Ende des 5. Jhs. v.Chr. (Nr. 257 und 258), eine dritte in die Mitte des 4. Jhs. (Nr. 259) und die vierte nur generell ins 4. Jh. v.Chr. (Nr. 260). Aufgrund der übereinstimmenden Charakteristika zwischen Ionisch und Attisch ist es nicht möglich, besondere Dialektmerkmale festzustellen, bis auf das ionische Merkmal in Inschrift Nr. 260, die Wortbildung für Personennamen auf -ῆς < *-eas*[196].

190. Beide Inschriften sind vielleicht Versionen desselben Epitaphs. Vgl. Kommentar im Katalog.

191. Die analoge Erweiterung der Endung -ō̩ für den Genitiv bei Namen auf -κλῆς ist eines der Charakteristika der Koine, vgl. Schwyzer, *Grammatik*, vol I, 580.

192. del Barrio 1991, 16 und 29-31.

193. Die gleiche Entwicklung findet sich bei allen anderen griechischen Dialekten, nur dass das Attische die ursprüngliche Form ἑστ- auch im Ethnikon Ἑστιαιεύς behält, wie in den Tributlisten zu lesen ist (*ATL* 2, Nr.5, col 4.34 und Nr.7, col 3.6.). Vgl. del Barrio 1991, 22 und Chantraine, *DELG*, *s.v.* ἑστία.

194. Vgl. Knitl 1938, 90 und die sogenannte «Hafenstele» aus dem 5. Jh. v.Chr. in Duchêne 1992, bes. 35-40 für die sprachwissenschaftlichen Merkmale; deutlich ionische Merkmale in der Inschrift sind zum Beispiel das Wort ἱρῶ, der Dativ πόλι, die Vokalassimilation in τῶμυσυ und der Vokalismus von τὴν θωϊὴν διλπησίην.

195. Vgl. Pouilloux 1954, 447-455 und Knitl 1938, 116.

196. Siehe die entsprechende Fußnote bei der Inschrift Nr. 260 im Katalog.

mes com a element estilístic, la presència de l'àtic hi és dominant.

XXXII. Icària

Conservem una sola inscripció per a un home procedent d'Icària (núm. 269), i de datació bastant tardana, poc abans del final del segle IV. El text de l'epitafi no inclou cap característica dialectal específica; en canvi, la iconografia de l'estela sí que mostra l'ús de motius importats de la pàtria. El fet que es tracti d'una iconografia aliena a l'Àtica ens indica que l'artista que realitzà l'estela també provenia de la Jònia.[208]

XXXIII. Samos

Heròdot, en el passatge I, 142, divideix el jònic de l'Àsia Menor en quatre variants dialectals, una de les quals correspondria a l'illa de Samos. La veracitat d'aquesta afirmació d'Heròdot no ha pogut ser ni comprovada ni refutada, però sí que és cert que en els últims anys s'ha posat en qüestió la visió tradicional de la unitat dialectal en el jònic minorasiàtic,[209] i és molt possible que el dialecte parlat a l'illa de Samos presentés diferències en relació amb el dels seus veïns del continent. Potser un estudi aprofundit de les inscripcions a partir de la recent edició a *IG* XII 6, 1 i 6, 2 aportarà més dades en aquest sentit.

En el present treball hem reunit divuit inscripcions dedicades a samis. Les tres més antigues (núm. 270 al 272) pertanyen al final del segle VI, i la núm. 273, al principi del segle V. La inscripció núm. 274, segons la nova datació d'A. Scholl, és del final del segle V. Les dotze restants han estat datades al segle IV, una a l'inici (núm. 275), tres a la primera meitat de segle (núm. 276 al 278), dues a mig segle IV (núm. 279 i 280), les núm. 281 i 282 a la segona meitat, i les núm. 283 i 284 amb datació imprecisa dins el segle IV. La núm. 285 no és segur que pertanyi al segle IV, i la núm. 286 es troba a cavall dels segles IV i III. Pel que fa a la inscripció *i.* dedicada a un milesi i una sàmia, està datada al final del segle IV.

La inscripció més antiga (núm. 270) mostra la pronúncia disil·làbica de la seqüència *-ōi-* en la grafia de l'antropònim Ζωιίλο. Aquesta pronúncia es pot observar en Homer i, sovint també, en els poetes jònics, i en epigrafia quan apareixen aquestes grafies dobles.[210] A Atenes, aquest tipus de grafies es troben tan sols en inscripcions amb influència jònica, com aquest epitafi

208. Per a l'existència d'artistes jònics treballant a l'Àtica, *vid.* les inscripcions 270, 271, 314 i 327 amb els comentaris corresponents.

209. *Cf.* Stüber 1996, 141 i Santiago 1997*a*, 235-238.

210. *Cf.* Buck 1955, 34-35.

Erwähnenswert ist in Nr. 257 das Wort παῖς, das den Namen des Vaters einleitet. Es scheint nicht die übliche Bezeichnung in Prosainschriften, weder aus Athen noch aus Thasos zu sein. Es wurde wohl aus dem epigrammatischen Stil übernommen, vielleicht um dem Verstorbenen größere Ehre zuteilwerden zu lassen.

XXX. Lesbos

Der Dialekt von Lesbos wurde auch in der kleinasiatischen Aiolis und Troas gesprochen und ist ab dem 4. Jh. besser bekannt als in archaischer und klassischer Zeit, in der die epigraphischen Zeugnisse sehr spärlich sind[197]. Die öffentlichen Inschriften zeigen, zumindest in Mytilene, einen deutlichen Einfluss der Koine im 4. Jh. v.Chr.[198]. Im Gegensatz dazu dominiert der Dialekt in den Privatinschriften bis zum 3. oder 2. Jh. v.Chr. Das beweist, dass im 4. Jh. Dialekt und Koine auf Lesbos nicht von unterschiedlichen Teilen der Gesellschaft geschrieben wurden, sondern lediglich zwei verschiedene Codes waren, die von denselben Personen je nach Art des Dokuments benutzt wurden[199].

In diesem Katalog sind nur fünf Inschriften für Lesbier enthalten. Zwei datieren ins 5. Jh. v.Chr. (Nr. 261 und 262), Nr. 263 und 264 datieren in die Mitte des 4. Jhs. v.Chr. und Nr. 265 in eine nicht näher eingegrenzte Zeitspanne des 4. Jhs. v.Chr. Was die Herkunft der Personen betrifft, weisen nur die älteste Inschrift (Nr. 261) und Nr. 263 das Ethnikon «Lesbier» auf, während Nr. 262 einer Frau aus Eresos, Nr. 264 einer Person aus Pyrrha und Nr. 265 einem Mann aus Mytilene gewidmet wurden.

Inschrift Nr. 261 zeigt im Personennamen keine Assimilation des Nasals zum Labial. Diese Nicht-Assimilation des Nasals im Wortinneren findet sich in den lesbischen Inschriften ab dem 3. Jh. v.Chr., ohne dass feststellbar wäre, ob es sich um ein phonetisches Dialektmerkmal des Lesbischen oder einen Einfluss der Koine handelt[200]. Im Athen der archaischen Zeit

197. Über die Schwierigkeiten, den lesbischen Dialekt anhand der literarischen Sprache von Sappho und Alkaios zu studieren, siehe Blümel 1982, 17-18; Hodot 1990, 11-14. Für die Genese des Dialekts und die gemeinsamen ionischen und lesbischen Merkmale siehe Moralejo 1999. Der Autor ist der Meinung, dass die sogenannten «Ionismen» im Lesbischen eher aus der Zugehörigkeit beider Dialekte zum Westgriechischen vor der Migration nach Kleinasien resultieren als aus den nachbarschaftlichen Beziehungen der beiden zwischen 1000 und 600 v.Chr.

198. Siehe Thumb-Scherer, *Handbuch*, 85-86; Hodot 1990, 19: Anhand der Dekrete *IG* XII 2, 10 (in Koine verfasst und stoichedon geschrieben) und *IG* XII 2,11 behauptet R. Hodot, dass die Koine in Mytilene für wichtige Dokumente reserviert war.

199. Vgl. Hodot 1990, 19-23.

200. Vgl. Hodot 1990, 80, Anmerkung 177.

o l'epitafi 328 per a un home de Teos,[211] i, de forma curiosa, possiblement també en l'epitafi d'un xipriota (núm. 451).[212] A la Jònia, aquesta grafia es troba en textos epigràfics arcaics, i sovint en el mateix antropònim que en el nostre cas.[213]

En la inscripció núm. 271, un epigrama de finals del segle VI, hi trobem el mateix fenomen que observem en inscripcions posteriors:[214] tot i tractar-se d'un gènere literari molt influït per la llengua de l'èpica, l'única característica exclusivament jònica que hi trobem és la desinència de genitiu en l'antropònim Ἡραγόρεω. En canvi, sembla deguda a la influència àtica la desinència de datiu plural -οις. Una forma àtica en un epigrama de tan alta datació és sorprenent.

Per a la resta d'inscripcions, tan sols les núm. 273, 274, 276, 277, 278, 279, 283 i *i.* presenten trets dialectals significatius, la majoria d'ells àtics: retrotracció de /æ/ en les núm. 274, 276, 279, 283 i *i.*, genitiu -ῳ per a un masc. en -ᾱ (curiosament el mateix nom, Ἡραγόρου, que en la núm. 271, en la qual presentava la desinència jònica), -έως per a un antropònim en -εύς,[215] -ους per a un tema en sibilant en la núm. 276, i l'ús del dual en la inscripció núm. 279 (de la meitat del segle IV), una forma que en el jònic s'elimina molt aviat i, en canvi, en àtic es manté viva durant més temps. També és un tret àtic el vocalisme /e/ en l'antropònim Ἑστιαίο (núm. 277).[216] La inscripció núm. 273 sí que manté una forma

211. *Cf.* Threatte, *GAI* I, 209. Teodorsson 1974, 125 en cita tan sols dos exemples, ambdós en el nom Ζωίλος i en dóna com a explicació (p. 216, nota 167) també la pronúncia disil·làbica.

212. L'ús d'aquesta grafia a Xipre no és conegut, i la datació de la inscripció xipriota a cavall dels segles V i IV no coincideix cronològicament amb els exemples de l'àmbit de la Jònia. El fet que es tracti del mateix antropònim ens fa pensar si no es tracta d'una influència directa d'un monument funerari sobre l'altre. Recordem que el monument funerari per al sami era de gran riquesa, amb un *kouros* situat damunt la base de marbre que conté la inscripció, i que era obra d'un important taller artístic i podria ben ser que hagués servit d'inspiració per a la creació d'obres posteriors.

213. *Cf.* Hualde 1993, 140-142, segons la qual les grafies ⟨ΩΙΙ⟩ que es troben a Quios, Samos i Milet en època arcaica indiquen que no es tracta d'un diftong sinó d'una seqüència en hiat. *Vid.* també l'apartat d'anàlisi dedicat a Jònia continental (XL) per a la grafia ⟨ΗΙΙ⟩.

214. *Vid.* el comentari a la llengua dels epigrames al punt 6 de les conclusions. També una dedicació d'un sami trobada a Olímpia presenta un datiu plural en -οις, en aquesta ocasió en context antevocàlic (*LSAG*² 19.2, *cf.* Hualde 1993, 314 i 315).

215. Els genitius en -εως es troben a Milet i Dídima ja en època arcaica, i des del segle IV en les altres ciutats de la dodecàpolis jònica; per contra, l'epigrafia de Samos i Quios presenta en època arcaica formes en -εος, que són també les presents en el jònic literari. Per tant, la presència de genitius en -εως no és sempre un fet de *koiné*, però probablement la *koiné* ha influït en la seva generalització (*cf.* Hualde 1993, 351-352 i nota 245).

216. *Cf.* Hualde 1993, 473. En totes les ciutats de la dodecàpolis jònica, amb l'excepció d'Eritras, aquesta arrel presenta sempre vocalisme /i/ inicial. *Vid.* també nota al final de l'apartat d'Eubea (XXVIII).

war dies die übliche Schreibweise[201], während in der Zeit zwischen 480 und 323 v.Chr. die Assimilation besonders im Wortinneren und vor Labial die Regel darstellt[202]. Es handelt sich daher um ein Phänomen, das in dieser Zeit weder in attischen noch in lesbischen Inschriften üblich ist, das sich aber ab dem 3. Jh. v.Chr. sowohl im kleinasiatischen Aiolisch als auch in der ionisch-attischen Koine verbreitet.

Ein attisches Merkmal ist der Genitiv -ō für männliche Namen auf Alpha beim Personennamen Ἀπολλωνίδο (Nr. 264).

Die restlichen drei Inschriften zeigen seltsame Formen. Der Text der Inschrift Nr. 262 aus dem 5. Jh. v.Chr. weist einige unregelmäßige Schreibweisen auf. Der Personenname Κληνερήτη ist eine abnorme Form von Κλειναρέτα. Das /ē/ aus Kontraktion *e+e* im Stamm **klee* < **kleu̯e* zeigt das im Lesbischen erwartete Ergebnis η[203]. Im Gegensatz dazu unterliegt die Nominativendung dem attischen Vokalismus. Schwieriger zu erklären ist, warum <α> durch <ε> und <ε> durch <η> ersetzt wurde. Womöglich handelt es sich um einen Hyperionismus, bei dem die e-Vokale generell verwendet werden und um eine Verwechslung in den Schreibweisen für langes und kurzes /e/. Im selben Epitaph ist der Genitiv Μεκακλέις mit stimmlosem Guttural an Stelle des stimmhaften und mit der Endung -ειος zu lesen. In Lesbos wird die Flexion der Eigennamen auf -ης der Flexion der männlichen Namen auf -ας, -α angeglichen und bildet daher einen Genitiv -η. Nur in der Aiolis wird die alte Flexion mit dem Genitiv -εος beibehalten, was vermutlich auf einen Einfluss des Ionischen zurückzuführen ist[204]. Im Falle von Μεκακλέις entspräche die Genitivendung der antiken lesbischen Form, die durch den Kontakt zum Ostionischen erhalten blieb oder wiedereingeführt wurde. Die Schreibweise -ειος anstelle von -εος kann durch eine Verwechslung ⟨EI⟩ - ⟨E⟩ erklärt werden und überrascht in einer Inschrift mit derart vielen graphischen Anomalien keineswegs. Vielleicht übten die patronymischen Adjektive mit der

201. Wahrscheinlich handelt es sich hier um ein graphisches und nicht um ein phonetisches Phänomen, siehe Threatte, *GAI* I, 588.

202. Vgl. Threatte, *GAI* I, 588-589, besonders 601 für ἐν/_ Labial in der Zusammensetzung.

203. Erwähnt werden soll, dass das Lesbische keine Unterschiede zwischen ursprünglichen und sekundären Langvokalen e/o macht, d.h. dass das Vokalsystem über drei Öffnungsgrade verfügt (Vgl. Hodot 1990, 57).

204. Vgl. Hodot 1990, 121-123: Die ältere Flexion mit dem Genitiv -εος wird in der Aiolis beibehalten und wurde vielleicht sporadisch auch auf Lesbos benutzt. R. Hodot vermutet eine Wiederbelebung dieses alten Merkmals durch den Einfluss der Koine oder besser gesagt des Westionischen, da die Koine die attische, kontrahierte Form -ους übernimmt. Womöglich ist dies eines der Merkmale, die die für die Region vermutete ionisierte Koine aus dem Ionischen beibehalten hatte.

jònica en el genitiu Ἀντιστάσιος, un antropònim de tema en *-i*, que en àtic i en la *koiné* passen a ser temes en dental i formen genitius en -ιδος.[217]

Trobem una forma curiosa en l'antropònim Σιλανίων (núm. 278), amb manteniment de la α llarga. Sabem que en jònic septentrional l'onomàstica presenta formes amb α llarga, que es posen en relació amb una evolució del vocalisme influïda pel veïnatge del lesbi.[218] Però Samos es troba lluny d'aquesta influència, per la qual cosa hem de pensar més aviat en un personatge d'ascendència no jònica, potser de les ciutats dòries del continent, la família del qual s'instal·là a Samos, d'on ell degué emigrar posteriorment cap a Atenes.[219]

La inscripció núm. 282 inclou un antropònim del qual només conservem la part inicial Διονν-. Els antropònims Διοννυ- amb geminada són poc freqüents i han estat posats en relació amb el tractament lesbi del grup **-sn-* > *-nn-*; la seva presència en l'antroponímia de la Jònia seria, doncs, un exemple d'eolisme. No és clar que realment es tracti d'un tractament lesbi o de les restes d'un estadi de vacil·lació en l'evolució jònica del grup **-sn-*, o simplement d'una geminació expressiva tan usual en els antropònims.[220]

En resum, observem una forta influència de l'àtic o la *koiné*, però també el manteniment de formes exclusivament jònies en alguns antropònims al llarg de tots tres segles i presència de vocalisme no jonicoàtic en una arrel onomàstica.

XXXIV. Cos

Cos forma part de les illes dòries de l'Egeu, i sembla que en la colonització de Cos, a més de població originària de l'Argòlida, hi participà també una part de població tessàlia.[221] El dialecte dòric de Cos té moltes semblances amb el de l'illa de Rodes. Tot i que les ins-

217. *Cf.* Hualde 1993, 353-357 i 361-362, Threatte, *GAI* II, 212-213. K. A. Garbrah (1978, 101) dóna el segle III com a data del pas d'aquests antropònims a la declinació amb dental a la Jònia i les illes, i ho considera una clara influència àtica. P. Hualde també data els primers exemples del pas a la declinació en dental al segle III, excepte per a Eritras, on es documenta des d'època arcaica.

218. *Vid.* Santiago 1997*a*, 244-247 i 268.

219. Per a altres testimonis d'alfa llarga originària en l'epigrafia de Samos d'època arcaica i clàssica, *vid.* Hualde 1993, 60, 98-101 i 467, testimonis que l'autora proposa explicar per influències externes.

220. *Vid.* García Ramón 1987*b*, esp. 190-191, en què l'autor proposa veure, en les formes amb *-nn-* documentades fora dels àmbits dialectals on el primer allargament compensatori dóna com a resultat una geminada, o bé un arcaisme fonètic o bé una reelaboració secundària de l'antropònim en època posterior al primer allargament compensatori. Per a les formes amb geminada trobades en antropònims de la Jònia, *vid.* Hualde 1993, 465-466 i Santiago 1997*a*, 251.

221. *Cf.* Thumb-Kieckers, *Handbuch*, 194-195.

Endung -κλειος[205] ebenfalls einen Einfluss darauf aus. Insgesamt kann in dieser Inschrift neben Nachlässigkeit oder einem Mangel an Kenntnis des graphischen Systems auch ein Einfluss nicht so sehr vom Attischen als von der ionisierten Koine festgestellt werden. Dieser zeigt sich in einer übertriebenen Verwendung der e-Laute und der fehlenden Kontraktion bei der Genitivendung -εος. Solche ionischen Elemente in der Grabinschrift für einen Lesbier könnten ein weiteres Indiz dafür sein, dass die Koine, die sich in Kleinasien und auf den Inseln schon am Ende des 5. Jhs. v.Chr. verbreitet hatte, mehr ionische Merkmale hat, als ihr Erscheinungsbild in der Mitte oder am Ende des 4. Jhs. v.Chr. erkennen lässt[206]. Auch Inschrift Nr. 263 zeigt eine Verwechslung von ⟨H⟩ ~ ⟨E⟩ beim Ethnikon Λήσβιος. Es ist nicht unwahrscheinlich, dass dies auf demselben Phänomen wie bei der Inschrift Nr. 262 beruht.

Die Inschrift Nr. 265 zeigt ein eindeutig attisches Merkmal: die Genitivendung -ους für Eigennamen auf -ης. Erwähnenswert ist auch die Schreibweise des Ethnikons Μυτυληναῖος mit einer Assimilation des /i/ auf /u/. Dies ist ein häufiges Merkmal des Nordionischen[207] und in einem Epitaph für einen Lesbier könnte es auch auf den Einfluss der schon erwähnten ionisierten Koine zurückzuführen sein[208]. Im selben Epitaph ist der Personenname Καλλικράτης mit /a/ im zweiten Teil des Kompositums zu lesen. Die ursprünglich lesbische Form war -κρέτης aus dem Neutrum κρέτος mit E-Stufe. Die Mehrzahl der Dialekte generalisierte eine Form -κράτης aus der Schwundstufe des Stammes. Diese Form zeigt sich aber in den lesbischen Inschriften erst ab dem 3. Jh. v.Chr. und vor allem in Texten, die stark von der Koine beeinflusst wurden. Deswegen wird vermutet, dass die Erweitung

205. Vgl. Hodot 1990, 211 für das patronymische Adjektiv im Lesbischen und 214 für die entsprechenden Formen von Eigennamen auf -κλης.

206. Siehe López Eire 1994, López Eire 1998 für den Einfluss des Ionischen auf das Attische während der Genese der Koine und Crespo (2006), bes. 91 und 97-98 für die Existenz von Ionismen im ersten Stadium der Koine, die sich aber in der hellenistischen Koine nicht durchsetzten.

207. Vgl. Santiago 1997a, 239.

208. Vgl. Hodot 1990, 57-59: Das Lesbische behält den phonetischen Wert [u] für ⟨ϒ⟩ bei, aber im 4. Jh. v.Chr. wird auf Druck der Koine auch der phonetische Wert [ü] zusammen mit der Schreibweise ⟨ϒ⟩ für [i] und [ü] eingeführt. Diese Verschiebung hat die Erweiterung der Werte für den Buchstaben ⟨O⟩ für [u] zur Folge. Vgl. auch Crespo 2006, 96 für die Einführung des Ionismus ἥμυσυ im attischen Münzdekret *IG* I^3 1453. Das Erscheinen von Ionismen in diesem Dekret, die nicht in der Koine weiterleben, ist ein Beweis dafür, dass das Attische in diesem Stadium auf seinem Annäherungsweg zu anderen Dialekten (insbesondere dem Ionischen) die nichtattischen Formen noch nicht definiert hatte.

cripcions de Cos són d'època força recent, s'hi observa un manteniment de l'ús del dialecte fins a l'època imperial.

Per a Cos el nostre catàleg conté un sol epitafi (núm. 287), datat a l'inici del segle IV. Hi observem una possible influència de l'àtic en la forma de genitiu -κλεῑ̄ς, ja que la forma habitual a Cos és la contracció <ευ>.[222] Per contra, no hi trobem cap tret distintiu del dòric. Poc habitual és l'antropònim Βαικύλο (genitiu), que O. Masson considera una possible variant del més testimoniat Φαικύλος.[223]

XXXV. Rodes

El dialecte de Rodes forma part del grup dòric. Segons la tradició, l'illa fou colonitzada des de l'Argòlida, i en el dialecte s'hi troben restes d'elements predòrics. Al segle V s'hi observa la influència del jònic, originada pels estrets contactes amb les ciutats jònies del continent, i durant el segle III, i sobretot el II, les inscripcions mostren barreja de dialecte i *koiné*. Tot i la penetració de la *koiné*, el testimoni de Suetoni indica que el dialecte rodi encara es parlava en època imperial,[224] i el seu ús s'observa en les inscripcions fins al segle III dC.

A Atenes s'han trobat cinc epitafis per a persones procedents de Rodes, totes elles datades al llarg del segle IV. La més antiga està datada al segon quart de segle (núm. 288), la núm. 289 a la meitat, la núm. 290 a la segona meitat i les dues darreres amb una datació imprecisa dins el segle IV (núm. 291 i 292).

Quasi totes elles són massa fragmentàries per poder fer una anàlisi de la llengua utilitzada. L'única característica destacable és l'aparició de la forma àtica o de *koiné* en l'arrel ἰερ-, enfront de la forma dòrica ἰαρ-/ἰαρ-, en el nom propi Ἱέρων de la inscripció núm. 288. Cal afegir que, en època hel·lenística, es documenten segells d'àmfora ròdia amb la llegenda ἐπ' Ἱεροκλ- i επ' Ἱέρωνος, amb psilosi,[225] cosa que fa pensar més en una influència jònica que no pas àtica i ens porta a plantejar si en el patronímic documentat al nostre epitafi no caldria llegir-hi també el nom Ἱέρων.

XXXVI. Creta

El dialecte cretenc forma part del grup dòric, però s'hi observen també molts elements predòrics. L'es-

222. *Vid.* genitius en -κλεῦς i -κράτευς, p. ex. a Segre 1993, ED 12 (s. IV aC) i ED 14 (s. III-II aC). Aquests genitius són, segons M. H. Zamora Salamanca (Zamora 1997, 279), molt més habituals en l'epigrafia de Cos que els casos en /ō/ de la *koiné*, tot i que es troben testimoniades totes dues formes.

223. *Vid.* el comentari a l'epitafi en el catàleg.

224. Suet. *Tib.* 56.

225. *Cf. IG* XII 1, 1148 i 1149 i Börker 1978, 35-39.

des neuen /a/-Vokalismus im Lesbischen durch den Kontakt mit Koine-Formen verstärkt wurde[209].

Die wenigen Grabinschriften für Lesbier, die in Athen gefunden wurden, tragen viel zu unserem Wissen über die Entstehung und Verbreitung der Koine bei. Es konnte in ihnen ein größerer Einfluss des Nordionischen als des Attischen festgestellt werden. Dies bestätigen Beobachtungen aus den Inschriften aus Lesbos selbst. Daraus geht hervor, dass die auf den Inseln benutzte Koine im 5. und 4. Jh. v.Chr. dem Ionischen näherstand als der hellenistischen, ionisch-attischen Koine. Und diese ionisierte Koine war es auch, die von den in Athen lebenden Lesbiern benutzt wurde.

XXXI. Chios

Der Dialekt von Chios war Teil des Ostionischen und wurde auch auf Samos und in den ionischen Poleis Kleinasiens gesprochen. Es wurden nur drei Grabinschriften für Chier in Athen gefunden. Die älteste (Nr. 266) wird zwischen das 5. und 4. Jh. v.Chr., die anderen zwei (Nr. 267 und 268) in einen nicht genau bestimmbaren Zeithorizont des 4. Jhs. v.Chr., wahrscheinlich aber eher in dessen zweite Hälfte, datiert.

Die erste Inschrift zeigt keine besonderen Dialektmerkmale weder des Attischen noch des Ionischen.

Inschrift Nr. 267 besitzt ionische Dialektmerkmale sowohl im Personennamen Αἰγυπτίη als auch im Ethnikon Χίη. In beiden Wörtern ist der Erhalt der ionischen Form deutlich, daher scheint es angemessen, im Personennamen Ἑκατέωνος Psilose zu vermuten.

Die Inschrift Nr. 268 ist ein Epigramm und die Sprache weist hauptsächlich attische Formen (ἐν δαπέδοις, Κεκροπίας), aber auch einige homerische Merkmale auf, wie das Fehlen des Augments beim Aorist κρύψαν. Vielleicht ist die Nichtkontraktion im Genitiv βοτρυώδεος ebenfalls homerisch, sie kann aber auch als ionisches Merkmal verstanden werden. Auch die Dative Plural -οισι im Syntagma θεοῖσι (...) θνητοῖσι könnten Ionismen sein, obwohl in diesem Fall die Übernahme einer epischen Formel wahrscheinlicher ist. Erstaunlicherweise ist das Attische hier dominierend, obwohl die in Ionien entstandene epigrammatische Gattung günstig für die Einführung von Ionismen als Stilmittel wäre.

XXXII. Ikaria

Kurz vor dem Ende des 4. Jhs. v.Chr. entstand die einzige athenische Grabinschrift für einen Mann aus Ikaria (Nr. 269). Der Text zeigt keine auffälligen Dialektmerkmale. Die Ikonographie reflektiert aber Motive aus der Heimat des Verstorbenen. Die Tatsache, dass es sich um eine in Athen nicht bekannte

209. Vgl. Hodot 1974.

tudi del dialecte el complica el fet que només hi ha continuïtat cronològica en els testimonis epigràfics a la ciutat de Gortina. En la resta de *poleis* de l'illa s'hi han trobat inscripcions o bé de l'època arcaica o bé a partir del segle III. A Gortina el dialecte es manté en els textos oficials fins al segle I aC; en canvi, les *poleis* en les quals l'*usus* epigràfic s'inicia al segle III utilitzen el dòric estàndard i, posteriorment, una *koiné* doritzada, és a dir, no aporten cap coneixement per al dialecte cretenc.[226] Interessant per al nostre estudi és el fet que, en totes les *poleis* cretenques, l'ús de la *koiné* jonicoàtica per als documents «interns» hi entra molt tardanament, però observem, per altra banda, que en tractats del segle III[227] la comunicació oficial cap a l'exterior sí que es dóna en *koiné*, reconeixent el seu estatus de llengua vehicular.[228]

Tenim sis inscripcions funeràries per a persones procedents de Creta. La més antiga està datada a l'últim quart del segle V i honora un home procedent de Gortina (núm. 293). Les inscripcions núm. 294 i 295 estan datades a la primera meitat del segle IV i van dedicades a una dona de Cnossos i a una cretenca. Segueixen dues inscripcions datades a la meitat del segle IV (núm. 296 i 297) en les quals apareix l'ètnic «cretenc / cretenca» sense especificar la *polis* de procedència, tot i que cal afegir que una d'elles (núm. 296) és probable que no vagi dedicada a cap cretenca, sinó que es tracti d'un nom propi format a partir del nom de l'illa. L'última inscripció, la núm. 298, pertany al segle IV i honora un eleuterneu.

Hi observem predomini del dialecte àtic, però també alguna característica dòrica. En les inscripcions núm. 294 i 297 no hi ha cap tret dialectal distintiu, i tres inscripcions més inclouen trets característics del dialecte àtic (/ę̄/ < /æ/ < /ā/ en els núm. 293 i 296, gen. -ǭ per a masc. en -ā en el núm. 298). Un tret característic del dialecte cretenc el trobem únicament en la inscripció núm. 295: el nominatiu femení Κρῆσα amb conservació de l'alfa llarga. En la inscripció núm. 293, la més antiga i un dístic elegíac, tant el dístic com el *suprascriptum* estan escrits en jonicoàtic.

Magna Grècia

En la colonització de la Magna Grècia hi participen diverses *poleis* gregues, d'entre les quals el paper preponderant el juguen una ciutat jònica, Calcis

226. *Cf.* Bile 1988, 9-15, que rebat la teoria tradicional de les tres zones dialectals a Creta, i 365-370 per a la cronologia en l'ús del dialecte a les inscripcions de l'illa.

227. *IC* G 167, un tractat amb el rei Demetri, fill d'Antígon, i *IC* G 179, un tractat amb Èumenes II de Pèrgam.

228. Bile 1988, 14-15.

Ikonographie handelt, lässt vermuten, dass nicht nur der Verstorbene, sondern auch der Künstler selbst aus Ionien stammte[210].

XXXIII. Samos

Herodot (I, 142) teilte das kleinasiatische Ionisch in vier Dialekte ein, wovon einer auf der Insel Samos zu lokalisieren sei. Diese Beschreibung konnte bis jetzt weder bestätigt noch widerlegt werden, aber in den letzten Jahren wurde immer wieder die althergebrachte Sichtweise von einer Einheit des kleinasiatischen Ionisch in Frage gestellt[211]. Dass die Sprache auf Samos Unterschiede zu den Nachbarn vom Kontinent aufweist, wird hier als sehr wahrscheinlich angesehen. Es ist zu hoffen, dass eine vertiefende Analyse des neu publizierten Corpus der Inschriften von Samos *IG* XII 6,1 und 6,2 zur Klärung dieser Frage beiträgt.

Es wurden 18 Grabinschriften für Samier in Athen gefunden. Die drei ältesten werden ans Ende des 6. Jhs. v.Chr. (Nr. 270-272), Nr. 273 an den Anfang des 5. Jhs. v.Chr. datiert, und Nr. 274 stammt nach der neuen Datierung von A. Scholl vom Ende des 5. Jhs. v.Chr. Die restlichen zwölf wurden ins 4. Jh. v.Chr. datiert: eine an den Anfang (Nr. 275), drei in die erste Hälfte (Nr. 276-278), zwei in die Mitte (Nr. 279 und 280), Nr. 281/282 in die zweite Hälfte und Nr. 283/284 nicht weiter präzisiert ins 4. Jh. Die Datierung von Nr. 285 ins 4. Jh. ist nicht sicher. Die jüngste Inschrift ist Nr. 286 und wird zwischen das 4. und das 3. Jh. v.Chr. datiert. Die Inschrift *i*. wurde einer Samierin zusammen mit einem Milesier gewidmet und ist ans Ende des 4. Jhs. v.Chr. zu datieren.

In der ältesten Inschrift (Nr. 270) wird die disyllabische Aussprache von *-ōi-* in der Schreibweise des Eigennamens Ζωιίλο erkennbar. Diese Aussprache ist bei Homer und häufig auch bei den ionischen Dichtern belegt und wirkt sich in den epigraphischen Dokumenten in solchen doppelten Schreibweisen aus[212]. In Athen werden diese Schreibweisen nur in Inschriften mit ionischem Einfluss beobachtet, wie es in dieser und auch in der Grabinschrift für einen Mann aus Teos (Nr. 328) der Fall ist[213]. Seltsamerweise wird die disyllabische Schreibweise auch in der Grabinschrift für einen Zyprioten verwendet (Nr. 451), bei der der Fremdeinfluss nicht vergleichbar eindeutig zu erken-

210. Für andere ionische Künstler in Attika siehe die Inschriften Nr. 270, 271, 314 und 327 mit den jeweiligen Kommentaren.

211. Vgl. Stüber 1996, 141 und Santiago 1997a, 235-238.

212. Vgl. Buck 1955, 34-35.

213. Vgl. Threatte, *GAI* I, 209. Teodorsson 1974, 125 zitiert lediglich zwei Beispiele, beide im Personennamen Ζωίλος, und vermutet als Grund eine disyllabische Aussprache (s. 216 Anmerkung 167).

d'Eubea, i dues de dòriques, Mègara i Corint. Pel que fa a les colònies d'origen dòric, s'hi mantenen tant la llengua com les institucions pròpies fins a esdevenir municipis romans. En canvi, les ciutats d'origen eubeu i jònic són ocupades i absorbides per les veïnes ciutats dòries entre el final de l'època arcaica i l'època clàssica.[229]

L'evolució més clara la trobem a Sicília, on la política expansionista d'Hipòcrates, tirà de Gela a principis del segle V, i després la dels tirans de Siracusa des de Hieró fins a Trasibul, comporten una expansió de la llengua i les institucions dòriques i l'eliminació de la identitat calcídica.[230] A les fundacions d'Itàlia també s'hi observa el mateix procés de dorització, tot i que, a principis del segle IV, l'escàs material conservat deixa entreveure el manteniment del dialecte jònic a les ciutats de Nàpols i Vèlia.[231]

Les inscripcions recollides en el catàleg per a personatges procedents de Sicília les podem englobar totes en un àmbit dòric, quatre d'elles per la procedència d'una *polis* de fundació dòrica, les altres quatre per la datació en una època en què el dòric és el dialecte dominant a l'illa. També les inscripcions per a personatges d'Itàlia s'emmarquen en aquest període de domini del dialecte dòric, excepte la primera de les inscripcions, procedent de Règion i datada abans de la destrucció de la ciutat per Dionís de Siracusa el 387/386 i de la resultant expansió del dialecte dòric.[232]

XXXVII. Sicília

Nou inscripcions per a personatges procedents de Sicília. Dues d'elles estan datades a la segona meitat del segle V (núm. 299 i 300), quatre a la primera meitat del segle IV (núm. 301 al 304), dues a la segona meitat (núm. 305 i 306) i una última més vagament al segle IV (núm. 307).

La barreja de poblacions existent a les colònies gregues de l'illa de Sicília complica l'anàlisi dialectal de les inscripcions. Quatre dels personatges provenen de la ciutat de Siracusa (núm. 299, 301, 305 i 306) i un de Gela (núm. 302), ambdues *polis* de fundació dòrica, i per als quatre restants s'esmenta tan sols la procedència siciliota (núm. 300, 303, 304 i 307). Com que el

229. *Cf.* Dubois 1995*a*, 7-9.

230. *Cf.* Vallet 1996, esp. 140-162 i Dubois 1989, 3.

231. *Cf.* la introducció a Dubois 1995*a* per a les dificultats en l'estudi del jònic de la Magna Grècia. *Vid.* Landi 1979, 201-206 per a la competència múltiple dels parlants al sud d'Itàlia, que porta a la creació de dues grans àrees lingüístiques, una de jònica al voltant de Cumes i una de dòrica al voltant de Tarent. La influència política de les *poleis* de Sicília porta a la creació d'una *koinà* dòria que tendeix a eliminar els parlars locals.

232. *Cf.* a Dubois 1995*a*, núm. 40, un decret de la ciutat de Règion de *ca.* 100 aC escrit en *koinà*.

nen ist[214]. In Ionien ist diese Schreibweise in den archaischen Inschriften zu finden, zum Teil auch beim selben Personennamen[215].

Inschrift Nr. 271 ist ein Epigramm vom Ende des 6. Jhs. v.Chr. In diesem Fall kann dasselbe Phänomen wie in den späteren Epigrammen festgestellt werden[216]. Auch wenn es sich um eine vom Ionischen und von der epischen Sprache stark geprägte Literaturgattung handelt, gibt es dennoch ein einziges exklusiv ionisches Merkmal mit dem Genitiv eines Personennamens, Ἡραγόρεω. Vermutlich ist die Endung des Dativ Plurals -οις ein Attizismus, was in einem Epigramm so hohen Alters außergewöhnlich ist.

Von den restlichen Inschriften zeigen nur Nr. 273, 274, 276, 277, 278, 279, 283 und *i.* erwähnenswerte Dialektmerkmale, hauptsächlich attische: Rückverwandlung von /æ/ in Nr. 274, 276, 279, 283 und *i.*, Genitivendung *-ō̩* für männliche Namen auf *-ā* (kurioserweise beim gleichen Namen, Ἡραγόρου, der in Nr. 271 eine ionische Endung aufweist), -έως für einen Personennamen auf -εύς[217], -ους für einen Stamm auf *-s-* in Nr. 276 und der Dual in Nr. 279 aus der Mitte des 4. Jhs. v.Chr., eine Form, die im Ionischen im Gegensatz zum Attischen sehr früh verschwindet. Auch der e-Vokalismus im Personennamen Ἑστιαίο (Nr. 277) ist ein attisches Merkmal[218]. Eine ionische Form findet sich in der Inschrift Nr. 273 mit dem Genitiv Ἀντιστάσιος. Die Personennamen auf *-i* werden im

214. Diese Schreibweise ist auf Zypern unbekannt, außerdem stimmt die Datierung der Inschrift in die Zeit des Übergangs vom 5. zum 4. Jh. v.Chr. nicht mit den ionischen Belegen überein. Die Tatsache, dass es sich hier um denselben Personennamen handelt, lässt die Vermutung zu, dass der Künstler des jüngeren Grabmals sich vom älteren Grabmal hat inspirieren lassen. Das Grabmal für den Samier zeigt einen großen Reichtum und bildete die Basis für einen Kouros. Außerdem stammte es aus einem bekannten Künstleratelier.

215. Hualde 1993, 140-142, ist der Meinung, dass die Schreibweise ⟨ΩΙΙ⟩ im Chios, Samos und Milet der archaischen Zeit darauf deutet, dass es sich nicht um einen Diphthong, sondern um einen Hiat handelte. Siehe auch die Kommentare im Kapitel XL (Ionien) der Sprachanalyse für die Schreibweise ⟨ΗΙΙ⟩.

216. Siehe den Kommentar über die Sprache der Epigramme unter Punkt 6 der Zusammenfassung. Eine Ehreninschrift aus Olympia für einen Samier zeigt ebenfalls einen Dativ Plural -οις, allerdings vor Vokal (*LSAG*² 19.2, vgl. Hualde 1993, 314 und 315).

217. Die Genitivendung -εως ist in Milet und Didyma schon in der archaischen Zeit belegt. Im 4. Jh. v.Chr. findet sie sich auch in anderen Poleis der ionischen Dodekapolis. Aus Samos und Chios aber ist in archaischer Zeit die Endung -εος belegt, die auch im literarischen Ionisch wiederzufinden ist. Auch wenn die Genitivendung -εως in der Epigraphik der ionischen Poleis nicht ausschließlich auf den Einfluss der Koine zurückzuführen ist, ist es doch wahrscheinlich, dass die Koine ihre Verbreitung vorangetrieben hat (vgl. Hualde 1993, 351-352 und Fußnote 247).

218. Vgl. Hualde 1993, 473: In allen Städten der ionischen Dodekapolis mit der einzigen Ausnahme von Erythrai wurde dieser Stamm immer mit einem /i/ am Anfang geschreiben. Siehe auch die Fußnote am Ende des Kapitels zu Euboia (XXVIII).

dialecte dòric era el més estès a l'illa, hem suposat per a tots ells també un origen dòric.

Pel que fa a les persones procedents de Siracusa, trobem una forma dòrica en la inscripció núm. 306, en l'antropònim de la siracusana Φιλίστᾱ. La inscripció núm. 299, la més antiga, mostra formes ambigües pel que fa al dialecte utilitzat, ja que tant podria ser dòric com àtic (Ἀναξαγόρᾱ, Συρακοσίᾱ). La inscripció núm. 301 presenta en l'antropònim Δημήτριος un vocalisme clarament jonicoàtic.

En l'epitafi per a un home de Gela (núm. 302), l'antropònim Τεισίας podria ser tant una forma dòrica com àtica, però en el genitiu Ἡρακλείδου sí que hi veiem l'ús del final àtic *-ō̧* per al genitiu dels masculins en *-ā*.

Les altres quatre inscripcions per a siciliotes presenten totes trets jònics i àtics. La formació de l'ètnic amb el sufix -ιώτης, -ιώτις és una formació jònica que trobem en l'ètnic de diverses colònies.[233] Podríem suposar en l'antropònim Ξενικός el resultat jònic en el tercer allargament compensatori *xenu̯-* > *xēn-*. Aquesta forma es troba sovint en l'antroponímia,[234] i en l'època en què ha estat datada la inscripció, el final del segle V, conviuen encara les dues grafies ⟨E⟩ i ⟨EI⟩ per a la /ę̄/.

XXXVIII. Itàlia

Sis epitafis per a persones procedents d'Itàlia. Un està datat a finals del segle V (núm. 308), tres al voltant de la meitat del segle IV (núm. 309-311), un a la segona meitat de segle (núm. 312) i un darrer amb datació general al segle IV sense més precisió (núm. 313). Les procedències de la majoria d'ells són de ciutats de fundació jònica: Règion (núm. 308 i 312), Túrios (núm. 311) i Cumes (núm. 313); en un sol cas es tracta d'una ciutat de fundació dòrica: Terina, fundada per Crotona (núm. 310), i en una última inscripció es determina només l'origen general italiota, és a dir, un grec establert a Itàlia (núm. 309).

La inscripció més antiga (núm. 308) és un epigrama dedicat per la *polis* d'Atenes i la llengua hi és

233. *Vid.* els exemples en la introducció al capítol sobre la Magna Grècia del catàleg.

234. Una recerca en els volums publicats de l'*LGPN* ens proporciona les següents dades: antropònims amb un lexema Ξειν- els trobem amb relativa freqüència a les illes de l'Egeu, incloses les dòriques Rodes, Cos i Tera (*vid. LGPN* I, *s.v.*), esporàdicament al Peloponnès, la Magna Grècia (*vid. LGPN* III.1, *s.v.* Ξειν- i Πολύξεινος, Εὔξεινος), Beòcia i la Fòcida (*vid. LGPN* III.B, *s.v.* Ξειν- i Φιλόξεινος, Δαμόξεινος) i les colònies jòniques del Pont (*LGPN* IV, *s.v.* Ξειν- i Εὐξειν-). La forma del lexema Ξην- la trobem a la Cirenaica (*vid. LGPN* I, *s.v.*) i en un exemple a Esparta (*vid. LGPN III.A, s.v.* Λυΐξηνος), mentre que Ξενν- es documenta a Beòcia, Tessàlia (*vid. LGPN* III.B, *s.v.*) i Macedònia (*vid. LGPN* IV, *s.v.*).

Attischen und in der Koine wie Stämme auf Dental dekliniert und bilden daher den Genitiv -ιδος[219].

Eine interessante Form bildet der Personenname Σιλανίων (Nr. 278) mit dem Erhalt des langen Alpha. In der nordionischen Onomastik finden sich einige Namen mit langem Alpha und werden in Verbindung mit einer Entwicklung des Vokalsystems gebracht, das vom Nachbardialekt Lesbisch beeinflusst wurde[220]. Samos ist aber weit entfernt von diesem Einfluss, und daher scheint es logischer, hinter diesem Namen eine nichtionische Herkunft der Familie zu vermuten. Der Dialekt legt nahe, dass die Familie des Silanion aus einer der dorischen Poleis des Festlandes nach Samos kam, von wo er dann nach Athen übersiedelte[221].

In der Inschrift Nr. 282 ist nur der Anfang des Personennamens erhalten, Διονν-. Personennamen aus dem Stamm Διοννυ- mit geminiertem ν sind sehr selten und wurden in Verbindung mit der lesbischen Entwicklung der Konsonantengruppe **-sn-* > *-nn-* gebracht. Sein Erscheinen in der ionischen Anthroponymie wäre daher ein Äolismus. Dennoch bleibt offen, ob es sich um ein lesbisches Merkmal im Ionischen oder den Reflex einer noch unentschiedenen Entwicklung von **-sn-* im Ionischen oder vielleicht aber um eine einfache expressive Gemination handelt, die so häufig bei Personennamen vorkommt[222].

Zusammenfassend kann ein starker Einfluss des Attischen oder der Koine festgestellt werden, aber auch der Erhalt einiger ionischer Merkmale bei Personennamen und die Existenz eines nicht ionisch-attischen Vokalismus im Stamm eines Personennamens.

XXXIV. Kos

Kos war eine der dorischen Inseln in der Ägäis, und vermutlich nahmen an der Kolonisierung nicht nur

219. Vgl. Hualde 1993, 353-357 und 361-362, Threatte, *GAI* II, 212-213. K.A. Garbrah (Garbrah 1978, 101) datiert den Übergang dieser Personennamen zur Deklination auf Dental in Ionien und den ionischen Inseln ins 3. Jh. v.Chr. Dies sei aus dem Einfluss des Attischen zurückzuführen. Auch P. Hualde datiert die ersten Belege ins 3. Jh. v.Chr. bis auf jene der archaischen Zeit aus Erythrai.

220. Siehe Santiago 1997a, 244-247 und 268.

221. Für weitere epigraphische Beispiele mit Erhalt des ursprünglichen Langalpha in der archaischen und klassischen Zeit auf Samos siehe Hualde 1993, 60, 98-101 und 467. Die Autorin erklärt sie gleichfalls als externe Einflüsse.

222. Siehe García Ramón 1987b, bes. 190-191. Der Autor vermutet in den Belegen mit *-nn-*, die nicht aus Dialekten mit dem Ergebnis eines geminierten Konsonanten aus der ersten Ersatzdehnung stammen, einen phonetischen Archaismus oder eine Sekundärbildung des Personennamens in einer Zeit nach der ersten Ersatzdehnung. Für Belege aus Ionien mit diesem geminierten Konsonanten in Eigennamen siehe Hualde 1993, 465-466 und Santiago 1997a, 251.

clarament àtica (πάτρας, συμμαχίαν, Ἀθῆναι), amb influència del vocabulari homèric (εὐρύχοροι, φῶτα), com és habitual en la poesia epigramàtica.

També veiem formes àtiques en les tres inscripcions de meitat del segle IV: la núm. 309 (Δημητρία), la núm. 310 (Δημώ, Τεριναία, Ἰταλίας), que està dedicada a una persona procedent de Terina –per tant, de dialecte dòric–, i la núm. 311 (Θουρία).

En les altres dues inscripcions, núm. 312 i 313, totes dues per a persones procedents de colònies jònies, no hi ha cap tret que sigui exclusiu ni del jònic ni de l'àtic.

Àsia Menor

XXXIX. Cària

La primera colonització en territori cari és de procedència dòrica i s'estableix a la zona d'Halicarnàs i cap al sud. Posteriorment, s'hi estén la influència jònica de les *poleis* del nord, i aquesta jonització es veu clarament, per exemple, en un personatge com Heròdot, nascut a Halicarnàs i que escriu les seves obres en dialecte jònic, com també en l'epigrafia grega de la regió, amb forta presència del jònic.[235]

Aquest contacte de les poblacions càries amb les colònies gregues veïnes és molt primerenc i es veu reflectit tant en la literatura com en l'epigrafia. Els caris ja apareixen en Homer com a aliats dels troians i hi són anomenats βαρβαρόφωνοι,[236] un epítet que ha ocasionat molts comentaris, ja que es tracta d'una primerenca aparició del lexema βαρβαρο- en la llengua grega, sense la connotació negativa que tindrà en èpoques posteriors. Es tracta d'una formació onomatopeica, i la interpretació més adequada del compost homèric sembla ser «de fonètica estranya», fent referència a la forma de parlar grec dels caris.[237]

Juntament amb els jonis, trobem també caris fent de mercenaris al segle VII a l'Egipte de Psammètic I. Aquest episodi, que ens ha estat narrat per Heròdot, té també una confirmació epigràfica en els grafits gravats per aquests mercenaris a Abu Simbel, així com en la dedicació a la ciutat jònica de Priene d'una estàtua d'estil egipci portada per un grec després d'haver servit el faraó Psammètic.[238]

235. *Cf.* Brixhe 1993 i Santiago 2007.

236. *Il.* 2, 867.

237. *Cf.* Rochette 1998. Per a l'evolució del mot *bàrbar*, *vid.* Levy 1984 i Santiago 1998, 33-44, amb referències a la bibliografia anterior. Per a la convivència entre grecs i caris en el context multilingüe de l'Àsia Menor, *cf.* Salmeri 1994.

238. *Vid.* nota 331. A Egipte els testimonis de la presència de caris no es redueix tan sols als mercenaris, també s'hi documenten com a talladors de pedra i lapicides. Firmes de lapicides caris es troben ja al segle IX al regne d'Israel i apareixen com a cos de mercenaris al Segon Llibre dels Reis (*Re* 2, 11:4 i 19). *Cf.* Avishur-Heltzer 2003.

Personen aus der Argolis, sondern auch aus Thessalien teil[223]. Das Dorische aus Kos zeigt viele Ähnlichkeiten mit dem Dorischen von Rhodos. Die erhaltenen Inschriften von Kos sind spät, zeigen jedoch, dass sich der Dialekt bis in die Kaiserzeit erhalten hat.

In Athen wurde nur eine Grabinschrift für eine Person aus Kos gefunden (Nr. 287). Sie wird an den Anfang des 4. Jhs. v.Chr. datiert. Die Sprache zeigt einen möglichen attischen Einfluss bei der Genitivendung -κλεῦς, was auf Kos normalerweise mit der Kontraktion <ευ> zu lesen ist[224]. Es gibt keine exklusiven dorischen Merkmale.

Der Personenname Βαικύλο (Genitiv) ist sehr selten, sodass O. Masson glaubt, in ihm eine Variante von Φαικύλος erkennen zu können[225].

XXXV. Rhodos

Der Dialekt der Insel Rhodos gehört der dorischen Gruppe an. Die Überlieferung erzählt, dass die Insel von der Argolis kolonisiert wurde. Im Dialekt sind aber auch Spuren prädorischer Elemente zu finden. Im 5. Jh. v.Chr. kamen durch die engen Handelskontakte mit den ionischen Städten vom Kontinent erste Einflüsse aus dem Ionischen. Im 3. Jh. v.Chr. und besonders im 2. Jh. zeigen die Inschriften eine Mischung aus rhodischem Dialekt und Koine. Auch wenn die epigraphischen Zeugnisse eine deutliche Dominanz der Koine belegen, überliefert Sueton, dass der dorische Dialekt in der Kaiserzeit immer noch gesprochen wurde[226]. Einige Dialektelemente tauchen in Inschriften bis zum 3. Jh. n.Chr. auf.

Es wurden fünf Grabinschriften für Rhodier in Athen gefunden. Alle werden ins 4. Jh. v.Chr. datiert. Die älteste (Nr. 288) stammt aus dem zweiten Viertel, Nr. 289 aus der Mitte, Nr. 290 aus der zweiten Hälfte und Nr. 291-292 aus einem nicht näher präzisierbaren Zeitabschnitt des 4. Jhs. v.Chr.

Im überwiegenden Teil der Inschriften ist der Text so fragmentarisch überliefert, dass eine Sprachanalyse fast unmöglich erscheint. Bemerkenswert ist nur der Stamm ἱερ- aus dem Attischen oder der Koine im Personennamen Ἱέρων (Nr. 288). Die dorische Form des Stammes wäre ἰαρ-/ἴαρ-. Es soll aber hier erwähnt werden, dass in hellenistischer Zeit einige Amphorasiegel aus Rhodos die Legende ἐπ' Ἱεροκλ- und ἐπ' Ἱέρωνος mit Psilose aufweisen[227]. Das Phänomen der Psilose geht auf

223. Vgl. Thumb-Kieckers, *Handbuch*, 194-195.

224. Siehe Genitivendungen auf -κλεῦς und -κράτευς z.B. in Segre 1993, ED 12 (4. Jh. v.Chr.) und ED 14 (3./2. Jh. v.Chr.). Diese Genitive sind nach M. H. Zamora Salamanca (Zamora 1997, 279) viel häufiger in der Epigraphik von Kos als Beispiele mit dem /ō/ der Koine, auch wenn beide Schreibweisen belegt sind.

225. Siehe den Kommentar im Katalog.

226. Suet. *Tib.* 56.

227. Vgl. *IG* XII, 1, 1148 und 1149, und Börker 1978, 35-39.

Aquesta convivència amb els jonis, que és més intensa als establiments de la costa que als de l'interior, porta en molts llocs a una mescla de poblacions, gregues i indígenes, que es reflecteix, per exemple, en l'onomàstica[239] i en les inscripcions bilingües grecocàries.[240] Tot i aquesta hel·lenització precoç, els caris mantenen la seva pròpia llengua com a llengua oficial.[241]

Tal com hem vist, el grec que aprenen els caris és el dels jonis, i això s'observa en el dialecte de les inscripcions gregues trobades en territori cari. A partir del segle V, el dialecte jònic comença a incorporar elements de l'àtic,[242] i això s'intensifica amb l'augment de la influència política d'Atenes sobre la regió. El grec usat per les elits càries reflecteix també aquesta evolució del jònic, i al segle IV hi trobem ja una forta influència de la *koiné* tot i el manteniment d'un alt grau de jonismes.[243]

En el nostre recull hi consten tretze epitafis per a persones procedents de la regió cària, més un de dedicat a una família de Cios on també hi són citats dos caris. La més antiga és la inscripció bilingüe núm. 314, datada a l'últim quart del segle VI.[244] La núm. 315 és pràcticament un segle posterior: ha estat datada al tercer quart del segle V. Totes les altres pertanyen al segle IV: una a la primera meitat (núm. 316), tres a la meitat de segle (núm. 317 al 319), tres a la segona meitat (núm. 320 al 322), dues en un moment indeterminat del segle IV (núm. 323 i 324) i l'última entre els segles IV i III (núm. 325). La núm. 326 és probable que pertanyi també al final del segle IV. La inscripció dedicada a una família de ciesos on hi apareixen dos personatges caris (*i.*) pertany al segle IV.

Pel que fa a la procedència, en la més antiga tan sols s'anomena la procedència cària; de la resta, quatre provenen de la ciutat de Cnidos (núm. 315, 316, 318 i 326), tres d'Halicarnàs (núm. 319, 322 i 323), dues d'Heraclea de Latmos (núm. 321 i 324), una de Carianda (núm. 317), una de Iasos (núm. 320) i una de Caunos (núm. 325). Els dos personatges citats juntament amb els ciesos provenen de Mílasa (*i.*). En tots els casos es tracta de *poleis* que pertanyien a la lliga aticodèlica.

La llengua que trobem en les inscripcions presenta majoritàriament trets comuns al jònic i l'àtic.

239. *Cf.* Santiago 1995, 254 i Santiago 2007, esp. 9-11.

240. *Cf.* Adiego 1993 i la bilingüe de Caunos publicada per P. Frei i C. Marek (1997 i 1998).

241. *Cf.* Brixhe 1993, 60-61 i Blümel 1998, 173. Una excellent posada al dia de l'estat de coneixement de la llengua cària, a Adiego 2005.

242. *Cf.*, per exemple, les fluctuacions entre el jònic i l'àtic observables en uns decrets de proxenia de Iasos (Santiago 2007, 8-9).

243. *Cf.* Brixhe 1993.

244. Per a l'excepcionalitat d'aquest epígraf, *cf.* el comentari en el catàleg.

einen ionischen und nicht auf einen attischen Einfluss zurück und wirft die Frage auf, ob in der Inschrift Nr. 288 nicht auch eher der Name Ἰέρων zu lesen wäre.

XXXVI. Kreta

Das Kretische ist, wie das Rhodische, Teil der dorischen Gruppe. Im Dialekt Kretas werden aber verstärkt prädorische Elemente identifiziert. Das Studium dieses Dialekts wird durch die zeitlichen Unterbrechungen innerhalb der Zeugnisse erschwert. Nur in den Dokumenten Gortyns ist eine Kontinuität festzustellen. In den anderen Poleis der Inseln stammen die epigraphischen Hinterlassenschaften aus der archaischen oder aus der Zeit ab dem 3. Jh. v.Chr. Die öffentlichen Inschriften Gortyns wurden bis zum 1. Jh. v.Chr. in kretischem Dialekt verfasst. Nicht aber in den anderen Poleis: Die aus dem 3. Jh. v.Chr. überlieferten Inschriften wurden in einem Standarddorisch verfasst, später wurden sie in einer dorisierten Koine geschrieben, weswegen sie wenig zur Kenntnis des Dialekts beitragen[228]. Interessant ist aber bei diesen Inschriften die Beobachtung, dass die ionisch-attische Koine sehr spät für interne Angelegenheiten benutzt wurde, auswärtige Verträge jedoch sehr wohl in Koine verfasst waren[229]. So kam der Koine auf Kreta der Status einer Handelssprache zu[230].

In Athen wurden sechs Grabinschriften für Personen aus Kreta gefunden. Die älteste wird in das letzte Viertel des 5. Jhs. v.Chr. datiert und wurde für einen Mann aus Gortyn errichtet (Nr. 293). Nr. 294 und 295 stammen aus der ersten Hälfte des 4. Jhs. v.Chr. und wurden einer Frau aus Knossos und einer kretischen Frau gewidmet. Zwei weitere Inschriften (Nr. 296 und 297) werden in die Mitte des 4. Jhs. v.Chr. datiert und nennen nur das Ethnikon «Kreter», ohne genauere Lokalisierung. Es ist aber auch möglich, dass Nr. 297 nicht etwa eine Frau aus Kreta nennt, sondern dass das Wort Κρήτη ein Eigenname ist, der aus dem Namen der Insel gebildet wurde. Die Inschrift Nr. 298 wird ins 4. Jh. v.Chr. datiert und ist einem Mann aus Eleutherna gewidmet.

Die Sprache ist überwiegend attisch mit wenigen dorischen Elementen. Attische Merkmale sind /ę̄/ < /æ/ < /ā/ (Nr. 293 und 296) und die Genitivendung -ǭ für männliche Namen der a-Deklination (Nr. 298). Auch in der Nr. 293, einem elegischen Distichon, wurden sowohl das Distichon als auch das Suprascriptum in Ionisch-Attisch verfasst. Als einziges

228. Bile 1988, 9-15, widerlegt die traditionelle Sichtweise der drei Dialektzonen auf Kreta und legt 365-370 eine Chronologie des Dialektgebrauchs in den Inschriften der Insel vor.

229. *IC* G 167, ein Vertrag mit König Demetrios, Sohn Antigons und *IC* G 179, ein Vertrag mit Eumenes II. aus Pergamon.

230. Bile 1988, 14-15.

En algunes ocasions podem precisar que es tracta de trets específics de l'àtic: la retrotracció en els antropònims femenins Εὐπορία (núm. 319) i Περιστερά (núm. 322), la desinència de genitiu *-ō̗* per als masculins de temes en *-ā* com Ἡρακλείδο (núm. 323) i Παυσανίου (núm. 325), els genitius Ἀγαθοκλέους (núm. 321) i Τιμοκλέους (núm. 326) amb vocal llarga procedent de contracció en la desinència, i el vocalisme breu de l'arrel onomàstica *-ξĕν-* en Πιστόξενος (núm. 317). En el cas del genitiu -εως (< *-ēos* < **-ēϝos*) per a noms en -ευς (Ἁλικαρνασσέως, núm. 322), és difícil determinar si es tracta realment d'un tret àtic, ja que, tot i que en jònic literari la forma habitual de genitiu és -εος, les inscripcions de la dodecàpolis jònica presenten també testimonis de genitius en -εως que no són explicables per influència de l'àtic.[245]

Exclusivament jònica és la grafia ⟨Eϒ⟩ per ⟨EO⟩ que trobem en l'antropònim Θεύβιος (núm. 321), i que és un indici per localitzar l'origen d'aquesta persona a Heraclea de Latmos, *polis* veïna de Milet.

L'ètnic Ἁλικαρνᾱσσεύς / Ἁλικαρνᾱσσίς (núm. 319, 322 i 323) manté el vocalisme *ā*, que alterna amb el vocalisme *ē* en inscripcions de la mateixa Halicarnàs, com per exemple l'anomenada inscripció de Lígdamis,[246] on l'ètnic hi apareix en dues ocasions en la forma Ἁλικαρνησσέων, mentre que hi llegim el topònim en la forma Ἁλικαρνασσόν. La forma amb *ā* devia ser la forma originària dòrica, que és la que s'imposa com a forma usual i trobem tant en una inscripció de Milet del segle V,[247] com en les inscripcions àtiques i en la majoria dels testimonis literaris.[248]

Trobem una forma no jonicoàtica en l'antropònim Δάμων per a un home procedent de la ciutat cària de Mílasa però citat en una inscripció per a una família de Cios, colònia milèsia a la Propòntida. És probable que es tracti d'un tret dòric conservat en l'onomàstica,

245. *Cf.* Thumb-Scherer, *Handbuch*, 273; Crespo 1977, 188. C. Brixhe (1993, 65-66) el considera un tret present en el jònic de l'Àsia Menor i per tant no necessàriament atribuïble a la *koiné*. Hualde (1993, 344-347) recull els testimonis de les ciutats de la dodecàpolis, on el final -εως es troba ja en època arcaica a Milet i amb datació entre els segles V i IV a Quios i Esmirna; l'autora la considera la forma jònica originària, mentre que el tractament alternatiu en -εος apareix en jònic literari i en inscripcions d'època arcaica a Samos i d'època clàssica a Quios. *Cf.* també les pàgines 351-352, on l'autora defensa l'origen d'aquesta forma alternativa -εος per analogia amb els temes en *-es-* més que no pas per abreujament de l'hiat.

246. Meiggs-Lewis 1988, núm. 32.

247. *IMilet* VI.2, 407.

248. Amb *ā*, per exemple, en Th. 8, 42; Lys. 28, 17; D. 35, 20, i Plut. *Alex*. 17. En l'obra del joni Heròdot, recordem que nascut a Halicarnàs, hi trobem formes amb *ē*, com en la inscripció de Lígdamis (Hdt. 1, 144; 2, 178, etc.), i també Cal·límac, molt influït per la llengua de l'elegia jònica, presenta en un epigrama dedicat a Heraclit la forma de l'ètnic amb *ē* (Call. *Epigr*. 2, 4: ξεῖν' Ἁλικαρνησεῦ, «amic halicarnasseu»).

dorisches Merkmal findet sich der weibliche Nominativ Κρῆσα mit dem Erhalt des langen Alpha (Nr. 295).

Magna Graecia

Mehrere Poleis nahmen an der Kolonisierung der Magna Graecia teil, die Hauptrolle spielten aber die ionische Stadt Chalkis auf Euboia und die dorischen Städte Megara und Korinth. Die Kolonien dorischer Herkunft behielten sowohl die Sprache als auch die Institutionen der Metropolis, bis sie schließlich römische Municipia wurden. Die Kolonien euböischer und ionischer Herkunft dagegen wurden zwischen der archaischen und der klassischen Zeit von den benachbarten dorischen Kolonien beherrscht[231].

Diese Entwicklung ist auf Sizilien deutlich zu beobachten. Die Expansionspolitik von Hippokrates, dem Tyrann von Gela vom Anfang des 5. Jhs. v.Chr. und später von den Tyrannen aus Syrakus, von Hieron bis zu Thrasybulos, führte zu einer Verbreitung der dorischen Sprache und dorischer Institutionen sowie zur Auslöschung der chalkidischen Identität auf der Insel[232]. In Italien ist ein ähnlicher Prozess der Dorisierung wie auf Sizilien zu beobachten. Allerdings scheint er dort nicht so flächendeckend zu sein, deuten doch die spärlichen Zeugnisse vom Anfang des 4. Jhs. v.Chr. auf eine Beibehaltung des ionischen Dialekts zumindest in Neapolis und Velia hin[233].

Alle athenischen Grabinschriften für Personen aus Sizilien bezeichnen ihre dorische Herkunft: Vier kamen aus einer dorischen Polis, die restlichen vier stammten aus einer Zeit, in der das Dorische bereits auf der Insel vorherrschend war. Auch die Inschriften für Personen aus Italien stammten aus dieser vom Dorischen geprägten Zeit, mit Ausnahme einer Inschrift für einen Mann aus Rhegion. Diese gehört in die Zeit vor der Zerstörung der Stadt durch Dionysos von Syrakus im Jahr 387/6 v.Chr. und der darauffolgenden Verbreitung des dorischen Dialekts[234].

231. Vgl. Dubois 1995a, 7-9.

232. Vgl. Vallet 1996, bes. 140-162 und Dubois 1989, 3.

233. Vgl. die Einführung bei Dubois 1995a für die Schwierigkeiten bei der Erforschung des Ionischen in der Magna Graecia. Siehe Landi 1979, 201-206 für die Fähigkeit der Bevölkerung Süditaliens, mehrere Dialekte zu sprechen, was zur Entstehung zweier großer linguistischer Regionen führte: eine ionische um Kyme und eine dorische um Tarentum. Der politische Einfluss der sizilischen Poleis setzt eine dorische Koina durch und führt zur Eliminierung der lokalen Dialekte.

234. Vgl. Dubois 1995a, Nr. 40, ein Dekret in Koina aus Rhegion von ca. 100 v.Chr.

i que té el seu origen en la primera colonització grega a la zona, que era de procedència dòrica.

L'antroponímia dels epitafis que hem presentat, que és majoritàriament grega, inclou també noms d'origen clarament cari: Σκύλακος (núm. 314), Βρύασσις de Iasos (núm. 320), Θύιλλος d'Halicarnàs (núm. 323) i Ἄδα d'Heraclea de Latmos (núm. 324).

XL. Jònia continental

El dialecte jònic de l'Àsia Menor és parlat a les ciutats que formen la dodecàpolis jònica, més a les illes de Quios i Samos.[249] Algunes d'aquestes ciutats són molt actives en el moviment de colonització grega, i per això el dialecte jònic es troba des de les colònies del Mediterrani occidental fins a les del mar Negre.

El material epigràfic amb el qual es compta per a l'estudi del jònic de l'Àsia Menor és nombrós, i a aquest cal afegir-hi els testimonis literaris, ja que el jònic és la primera llengua literària de prestigi en el món grec. Tant l'èpica, com la lírica elegíaca i iàmbica, com la prosa literària, tenen els orígens en la Jònia, i la influència del seu dialecte es deixa sentir en els autors posteriors. És important per al nostre estudi la influència del jònic en la literatura epigramàtica, que beu tant de l'èpica com de la lírica elegíaca.[250]

El jònic té un paper cabdal en la creació de la *koiné*, ja que influeix decisivament sobre l'àtic en el seu desenvolupament cap a una llengua comuna.[251] Paradoxalment, això fa que les dues variants dialectals tendeixin a igualar-se i la Jònia sigui una de les zones en les quals més aviat s'hi estén l'ús de la *koiné* en detriment dels dialectes locals.[252]

En el recull d'epitafis hi hem inclòs trenta-quatre inscripcions dedicades a persones de la Jònia, més una inscripció inclosa en l'apartat de Bitínia on també apareix citada una dona de la Jònia. Pel que fa a les datacions, tres inscripcions pertanyen a l'últim quart del segle VI (núm. 327 al 329), les núm. 330 i 331 a la segona meitat del segle V, quatre inscripcions estan datades a cavall del segle V i el IV (núm. 332 al 335), tres a la primera meitat del segle IV (núm. 336 al 338), cinc a la meitat (núm. 339 al 343), set a la segona meitat de

249. Al dialecte d'aquestes ciutats està dedicada la tesi doctoral de P. Hualde (Hualde 1993).

250. Per al lligam de l'èpica i la lírica amb l'origen de l'epigrama, *vid.* Gentili 1967 i Raubitschek 1967.

251. *Cf.* López Eire 1993, 57: «[La koiné] provient d'un niveau élevé de l'attique, influencé par l'ionien qui était la langue de prestige et la langue maternelle de la plupart des sujets de l'empire athénien.»

252. *Cf.* López Eire 1993, 43ss. i Crespo 2006, 97. Per a Eritras, *vid.* Garbrah 1978, 145: la influència àtica es troba a Eritras en inscripcions del segle V i inici del IV, i durant el segle IV la major part de les inscripcions contenen barreja de formes àtiques i jònies. Cap al 300, els textos són substancialment àtics i sols resten trets jònics en termes religiosos.

XXXVII. Sizilien

Der Katalog umfasst neun Inschriften für Personen aus Sizilien. Zwei stammen aus der zweiten Hälfte des 5. Jhs. v.Chr. (Nr. 299 und 300), vier aus der ersten Hälfte (Nr. 301-304), zwei aus der zweiten Hälfte (Nr. 305 und 306) und eine aus einem nicht näher präzisierbaren Zeitabschnitt des 4. Jhs. v.Chr.

Die schon erwähnte Bevölkerungsmischung erschwert eine Dialektanalyse der Inschriften aus Sizilien. Vier Personen stammen aus Syrakus (Nr. 299, 301, 305 und 306), eine fünfte kam aus Gela (Nr. 302), beides dorische Poleis. Die restlichen vier sind nur mit der allgemeinen Bezeichnung «Sikelioten» gekennzeichnet, da aber das Dorische auf der Insel dominierte, ist es wahrscheinlich, dass alle vier dorischer Herkunft waren.

In den Inschriften für Syrakusaner findet sich in Nr. 306 eine dorische Form mit dem weiblichen Personennamen Φιλίστᾱ. Inschrift Nr. 299 (die älteste der Gruppe) zeigt zweideutige Formen, die sowohl Attisch wie Dorisch sein könnten (Ἀναξαγόρᾱ, Συρακοσίᾱ). Inschrift Nr. 301 zeigt ein klares ionisch-attisches Merkmal im Personennamen Δημήτριος.

Der Name Τεισίας in der Inschrift Nr. 302 für einen Mann aus Gela ist im Attischen wie Dorischen gleich, wobei der Genitiv Ἡρακλείδου aber eindeutig Attisch mit der Endung *-ō̩* für männliche Namen der a-Deklination ist.

Die Inschriften für Sikelioten wurden alle in Ionisch-Attisch geschrieben. Die Bildung des Ethnikons mit dem Suffix -ιώτης, -ιώτις ist ein ionisches Merkmal, das häufig für das Ethnikon von griechischen Kolonien benutzt wurde[235]. Es wäre möglich, im Personennamen Ξενικός die ionische Realisierung der dritten Ersatzdehnung *xenu̯-* > *xēn-* zu vermuten. Diese Form findet sich häufig bei Anthroponymen[236] und im Zeithorizont der Inschrift (5. Jh. v.Chr.) werden beide Schreibweisen ⟨E⟩ und ⟨EI⟩ für /ę̄/ noch nebeneinander benutzt.

235. Siehe Beispiele in der Einleitung zum Kapitel «Magna Graecia» im Katalog.

236. Eine Suche in den bis jetzt erschienenen Bänden von *LGPN* ergibt folgendes Bild: Personennamen mit dem Stamm Ξειν- sind relativ häufig auf den Ägäischen Inseln, einschließlich des dorischen Rhodos, Kos und Thera (siehe *LGPN* I, *s.v.*). Sporadisch sind sie auf der Peloponnes und in der Magna Graecia belegt (siehe *LGPN* III.1, *s.v.* Ξειν- und Πολύξεινος, Εὔξεινος), Böotien und Phokis (siehe *LGPN* III.B, *s.v.* Ξειν- und Φιλόξεινος, Δαμόξεινος) und die ionischen Kolonien am Schwarzen Meer (*LGPN* IV, *s.v.* Ξειν- und Εὐξειν-). Der Stamm ist in der Form Ξην- in der Kyrenaika zu finden (siehe *LGPN* I, *s.v.*) und mit einem Beleg in Sparta (siehe *LGPN III.A, s.v.*. Λυΐξηνος). Ξενν- ist in Böotien, Thessalien (siehe *LGPN* III.B, *s.v.*) und Makedonien (siehe *LGPN* IV, *s.v.*) belegt.

segle (núm. 344 al 350), set en un moment imprecís del segle IV (núm. 351 al 357), dues al final de segle (núm. 358 i 359), i una última que no és segur que pertanyi al segle IV (núm. 60). Les procedències són principalment la *polis* d'Efes amb tretze inscripcions (núm. 334, 337 al 343, 351 al 354, més la inscripció *i* inclosa en l'apartat de Bitínia), i la de Milet amb deu (núm. 330, 333, 335, 336, 344, 347, 350, 356, 358 i 360); altres procedències són dues persones de la *polis* de Teos (núm. 328 i 348), dos foceus (núm. 349 i 357) i una persona de Colofó (núm. 331), d'Esmirna (núm. 345), de Clazòmenes (núm. 355), d'Èritres (núm. 346) i de Miünt (núm. 359). En tres de les inscripcions més antigues (núm. 327, 329 i 332), l'origen jònic dels personatges no és explícit.

El jònic i l'àtic tenen moltes isoglosses en comú, i això fa que la identificació de trets dialectals específics en les inscripcions del recull no sempre sigui possible.

Un tret clarament àtic és la retrotracció de /æ/ que trobem en les inscripcions núm. 334 (ἐπωνυμίαν), 335 (Μιλησία), 338 (Ἀρισ]ταγόρα), 352 (Ἐφεσία), 353 (el nominatiu -σίας), 356 (Μηνοδώρα Μιλησία. Ἀρτεμιδώρα), 358 (Ἀφροδισία Σαμία) i 359 (Μυησία ἐξ Ἰωνίας), i també en la inscripció *i*. (Μανία Ἐφεσία). És igualment propi del dialecte àtic l'ús de la desinència de genitiu -*ō̩* per a masculins de tema en -*ā*, com en les inscripcions núm. 333 (Ἀθηναγόρᾱ), 334 (Ἡρακλείδᾱ), 349 (Εὐχαρίδου) i 355 (Φανοπίδου), així com el final contracte -κλέους < *-*kleu̯eos* per a genitius de noms en -κλῆς (núm. 339, Εὐκλέους). En la inscripció núm. 354 hi llegim l'adverbi τεῖδε, amb abreujament del primer element del diftong -*ēi*, una evolució que documenten l'epigrafia àtica i eubea, i manca en la jònica.[253]

Un tret exclusivament jònic el trobem en el vocalisme del nominatiu Πειθαγόρης de la inscripció núm. 331, datada al final del segle V. També podria respondre a un tret jònic la grafia de l'ètnic Τηιίο de la inscripció núm. 328. Es tracta d'una grafia que, a Atenes en aquesta època, únicament es troba en inscripcions d'influència estrangera, i a les ciutats de la dodecàpolis jònica es documenta en l'epigrafia arcaica de Milet i Priene.[254]

253. *Cf.* nota 415 del catàleg i Del Barrio 1991, 17. Aquest fenomen l'observem també en la inscripció núm. 506, dedicada a la filla d'un *isoteles*.

254. *Cf.* Lejeune 1972, § 270, Threatte, *GAI* I, 209 i la inscripció per a un sami núm. 270, també del final del segle VI. Threatte explica aquestes grafies per la pronúncia disil·làbica del grup vocàlic; per contra, P. Hualde (1993, 133-136 i 140-142) distingeix entre la grafia ⟨ΗΙΙ⟩ i la grafia ⟨ΩΙΙ⟩. En el cas del grup ⟨ΗΙΙ⟩ considera que, en posició antevocàlica, cal entendre-la com la representació d'un so glide, previ a la desaparició del segon element del diftong, mentre que tan sols en posició anteconsonàntica s'hi pot veure la desarticulació del diftong i, en conseqüència, una pronúncia disil·làbica. En el cas del grup vocàlic ⟨ΩΙΙ⟩, veu en aquesta grafia la prova de la inexistència de diftong i la pronúncia en hiat.

XXXVIII. Italien

Der Katalog umfasst sechs Grabinschriften für Personen aus Italien. Nr. 308 wird ans Ende des 5. Jhs. v.Chr. datiert. Drei (Nr. 309-311) stammen aus der Mitte des 4. Jhs. v.Chr., Nr. 312 aus der zweiten Hälfte und Nr. 313 aus einem nicht näher präzisierbaren Zeitabschnitt des 4. Jhs. v.Chr. Die Herkunftsorte sind meist Poleis ionischer Gründung: Rhegion (Nr. 308 und 312), Thurioi (Nr. 311) und Kyme (Nr. 313). Nur in einem Fall handelt es sich um eine dorische Kolonie: Terina, von Kroton gegründet (Nr. 310). In Nr. 309 wird die Bezeichnung «Italiota» verwendet. Sie steht für einen Griechen, der sich in Italien angesiedelt hatte.

Die älteste Inschrift (Nr. 308) ist ein Epigramm, das von der Polis Athen gestiftet wurde. Die Sprache ist eindeutig attisch (πάτρας, συμμαχίαν, Ἀθῆναι) mit Einflüssen aus dem homerischen Wortschatz (εὐρύχοροι, φῶτα), wie es häufig in der epigrammatischen Dichtung vorkommt.

Auch andere attische Merkmale sind in den Inschriften aus der Mitte des 4. Jhs. zu beobachten, unabhängig davon, ob die Personen aus einer dorischen oder ionischen Kolonie stamten: Nr. 309 (Δημητρία), Nr. 310 (Δημώ, Τεριναία, Ἰταλίας) und Nr. 311 (Θουρία).

Die Inschriften Nr. 312 und 313 zeigen keine spezifischen Dialektmerkmale.

Kleinasien

XXXIX. Karien

Die erste griechische Kolonisierung des karischen Gebiets ging von dorischen Gebieten aus und erfasste die Region um Halikarnassos und dessen Süden. Später wurde das Gebiet von ionischem Einfluss aus den nördlichen Poleis dominiert. Diese Ionisierung zeigt sich zum Beispiel in einer Person wie Herodot, der im karischen Halikarnassos geboren wurde und alle seine Werke in Ionisch schrieb. Auch die Epigraphik aus Karien zeigt eine starke Präsenz des Ionischen[237].

Der erste Kontakt der karischen Bevölkerung mit den benachbarten griechischen Kolonien fand sehr früh statt, wie sowohl literarische als auch epigraphische Zeugnisse belegen. Die Karer werden von Homer als Verbündete Trojas eingeführt und βαρβαρόφωνοι[238] genannt. Dieses Epitheton war Ursache zahlreicher Kommentierungen, da es das erste Beispiel des Lexems βαρβαρο- in der griechischen Sprache darstellt, noch ohne die negative Konnotation, die es später bekommen sollte. Diese homerische Zusammensetzung ist eine onomatopoetische Wortbildung, die am plausi-

237. Vgl. Brixhe 1993 und Santiago 2007,
238. *Il.* 2, 867.

La resta de jonismes els trobem en inscripcions en vers, en les quals la seva presència podria explicar-se per influència tant de la llengua homèrica com del dialecte de la persona honorada amb el monument. La inscripció núm. 327 inclou les formes amb vocalisme jònic αἰδοίην i πατροΐης; ambdós mots es troben en l'epopeia homèrica i serien explicables també com una influència del vocabulari èpic en la composició de l'epigrama. En la inscripció núm. 329 el nominatiu femení Ἀψυνθίη presenta vocalisme jònic; el fet que es tracti d'un antropònim ens fa pensar que en aquest cas sí que es deu a la procedència jònica de la persona. Cal afegir que en aquesta inscripció també hi trobem anotació de l'aspiració, un tret àtic. En la inscripció núm. 332, un epigrama del final del segle V dedicat a una estrangera de procedència incerta, hi llegim el datiu plural γνωτοῖσιν, l'antropònim Ἑρσηίς amb conservació del grup consonàntic *-rs-*, al costat d'un homerisme com l'ús de la preposició τηλοῦ. L'epitafi núm. 334, també en vers, conté formes àtiques (ἐπωνυμίαν i Ἡρακλείδο) al costat de formes jòniques (πολλοῖσι, φίλοισ[ι]), i influències de la llengua homèrica (θρεφθείς sense dissimilació d'aspirades,[255] i elements de vocabulari com κασιγνήτηι).

És destacable també la inscripció núm. 357 dedicada al foceu Euclidas. L'antropònim presenta un final -ίδας amb α llarga, que deu ser la forma pròpia de la pàtria del difunt, ja que, tot i que el dialecte de la ciutat de Focea és poc conegut, aquest mateix fenomen de conservació de la α llarga s'observa en l'onomàstica de les ciutats d'Eritras i Quios, pertanyents al mateix grup dialectal que Focea.[256]

XLI. Eòlida

La colonització eòlica arcaica ocupà tant l'illa de Lesbos com territoris de la costa de l'Àsia Menor, l'anomenada Eòlida. Heròdot ens parla d'una dodecàpolis eòlica, a la qual atorga una estructura i organització paral·lela a la de la dodecàpolis jònica.[257]

Pel que fa al dialecte, anomenat també dialecte lesbi per permetre una distinció més clara dins el grup eòlic, és principalment conegut a partir de les inscripcions mit «mit ungewöhnlicher Phonetik» übersetzt werden kann, als Anspielung auf die Art, wie die Karer Griechisch sprachen[239].

Zusammen mit den Ioniern befanden sich die Karer als Söldner im 7. Jh. v.Chr. unter Psammetich I. in Ägypten. Diese von Herodot erzählte Episode findet ihre epigraphische Bestätigung in den von den Söldnern in Abu-Simbel hinterlassenen Graffiti ebenso wie in einer Inschrift auf einer Statue ägyptischen Stils aus Priene, wo sie von einem der griechischen Söldner unter Psammetich nach seiner Rückkehr geweiht wurde[240].

Das Zusammenleben mit den Ioniern war in den küstennahen Kolonien intensiver als im Hinterland und brachte vielerorts eine Bevölkerungsmischung hervor, was in der Onomastik[241] oder in den zweisprachigen graeco-karischen Inschriften gut zu beobachten ist[242]. Trotz dieses Hellenisierungsprozesses blieb die karische Sprache lange als Amtssprache erhalten[243].

Die Karer lernten das Griechische von den Ioniern, was sich im Dialekt der griechischen Inschriften in Karien widerspiegelt. Im 5. Jh. v.Chr. nahm das Ionische erste attische Merkmale auf[244] und dieser attische Einfluss wurde durch die Politik Athens in der Region noch verstärkt. Das Griechisch der karischen Elite folgte der Entwicklung des Ionischen, daher ist im 4. Jh. v.Chr. der Einfluss der Koine deutlich spürbar, obwohl die Zahl der Ionismen immer noch beträchtlich ist[245].

Es wurden 13 Grabinschriften für Personen aus Karien in Athen gefunden, eine weitere, einer Familie aus Kios gewidmet, enthält ebenfalls zwei karische Namen. Die älteste der Inschriften (Nr. 314) stammt aus dem letzten Viertel des 6. Jhs. v.Chr.[246]. Nr. 315 ist fast ein Jahrhundert jünger, sie wird ins dritte Viertel des 5. Jhs. v.Chr. datiert. Die restlichen Inschriften datieren ins 4. Jh. v.Chr., Nr. 318 in die erste Hälfte,

255. *Cf.*, per exemple, Hes. *Th.* 198.

256. *Cf.* Santiago 1997*a*, esp. pàgines 244-247 i 268.

257. Hdt. 1, 149: αἵδε δὲ αἱ Αἰολίδες, Κύμη ἡ Φρικωνὶς καλεομένη, Λήρισαι, Νέον τεῖχος, Τῆμνος, Κίλλα, Νότιον, Αἰγιρόεσσα, Πιτάνη, Αἰγαῖαι, Μύρινα, Γρύνεια· αὗται ἕνδεκα Αἰολέων πόλιες αἱ ἀρχαῖαι· μία γάρ σφεων παρελύθη Σμύρνη ὑπὸ Ἰώνων· ἦσαν γὰρ καὶ αὗται δυώδεκα αἱ ἐν τῇ ἠπείρῳ. «Aquestes són les de l'Eòlida: Cuma anomenada Friconis, Lerises, Neontic, Temnos, Cil·la, Nòtion, Egirussa, Pítane, Eguees, Mirina, Grinea. Aquestes onze són les ciutats antigues dels eolis. Sols una d'elles, Esmirna, fou presa pels jonis. Car aquestes dotze eren les ciutats al continent.»

239. Vgl. Rochette 1997/8. Für die Entwicklung in der Bedeutung des Wortes «Barbar» siehe E. Levy 1984 und Santiago 1999, 33-44 mit Verweisen zur älteren Literatur. Für das Zusammenleben von Griechen und Karern im mehrsprachigen Kontext Kleinasiens vgl. Salmeri 1994.

240. Siehe Fußnote 333. In Ägypten wurden Karer nicht nur als Söldner belegt, sondern auch als Steinmetze. Unterschriften von karischen Steinmetzen aus dem 9. Jh. v.Chr. wurden in Israel gefunden, außerdem werden karische Söldner im Zweiten Buch Könige (2 *Reg* 11,4 und 19) erwähnt. Vgl. Avishur-Heltzer 2003.

241. Vgl. Santiago 1995, 254, und Santiago 2007, bes. 9-11.

242. Vgl. Adiego 1993 und die zweisprachige Inschrift von Kaunos, die durch P. Frei und C. Marek (Frei-Marek 1997 und id. 1998) veröffentlicht wurde.

243. Vgl. Brixhe 1993, 60-61 und Blümel 1998, 173. Ein ausgezeichneter *status quaestionis* über die karische Sprache bei Adiego 2005.

244. Vgl. zum Beispiel die Schwankungen zwischen Ionisch und Attisch in einigen Proxeniedekreten aus Iasos, Santiago 2007, 8-9.

245. Vgl. Brixhe 1993.

246. Für die Einzigartigkeit dieser Inschrift siehe den Kommentar im Katalog.

cions de l'illa de Lesbos i, especialment, de la *polis* de Mitilene.[258] En canvi, són molt poques les inscripcions dialectals trobades a l'Eòlida asiàtica i a la Tròada;[259] la majoria d'inscripcions són tardanes i presenten una forta influència de la *koiné*. Tot i això, el dialecte lesbi no desapareix del tot de les inscripcions, que fins i tot en època imperial mantenen una certa coloració dialectal.[260]

En el nostre catàleg hi hem recollit una sola inscripció dedicada a un home procedent de la *polis* d'Egues i a una dona, possiblement la seva muller (núm. 361). Està datada al final del segle V.

Observem en la llengua una característica del dialecte jonicoàtic en el nominatiu femení Χαιρεστράτη, amb /ę̄/ < /æ/ < /ā/, i àtic en el genitiu Εὐδαιτίδο per a un nom masculí de tema en alfa. L'onomàstica també hi és interessant, ja que, per una banda, trobem en el nom de l'honorat i en el del seu pare el lexema -δαιτ-, una arrel onomàstica típicament eòlica, mentre que per l'altra banda el nom de la dona és típicament atenès. Hi afegim que el nom Cerèstrate presenta el lexema -στρατ- amb timbre vocàlic /a/, que en lesbi té una variant -στροτ-.[261]

XLII. **Tròada**

La regió de la Tròada fou colonitzada tant des de la veïna Eòlida com per ciutats jònies, especialment Milet. Per això hi trobem barreja de *poleis* eòlies i jònies, i per tant una barreja de dialectes. Potser aquesta barreja ha afavorit l'expansió de la *koiné*, ja que al segle IV hi ha una quasi total absència d'inscripcions dialectals a la Tròada; el dialecte tan sols es manté en lexemes onomàstics.[262]

En les inscripcions funeràries del nostre catàleg, hi hem inclòs deu inscripcions per a persones procedents de la Tròada, però cal afegir que dues d'elles (núm. 366 i 367) presenten la mateixa constel·lació de persones. També una inscripció on hi són citades persones d'origen beoci inclou un home procedent de la Tròada (*i.*).

Pel que fa a la procedència exacta, tres inscripcions honoren persones de la ciutat de Làmpsacos (núm. 362, 364 i 368), dues més ciutadans de Pàrion (núm. 365 i 369), dues de Tènedos (núm. 370

258. *Cf.* comentari a les inscripcions de Lesbos (apartat XXX, pàgines 66-67).

259. *Vid.* la distribució espacial i cronològica de les inscripcions lèsbies a Hodot 1990, 17 (tab. I.1).

260. *Cf.* Cassio 1986.

261. *Cf.* Thumb-Scherer, *Handbuch*, 87-88; segons Hodot (1990, 79 i 63, not. 73), es tracta d'una característica lèsbia arcaica, residual en època clàssica.

262. Hodot 1990, 21-23. La penetració de la *koiné* ja s'observa al segle V, per exemple en l'alternança de la llegenda monetal ΣΚΑΨΙΟΝ i ΣΚΗΨΙΟΝ.

Nr. 317-319 in die zweite Hälfte, Nr. 323 und 324 in einen nicht näher präzisierbaren Zeitabschnitt des 4. Jhs. v.Chr. und Nr. 325 zwischen das 4. und das 3. Jh. v.Chr. Die letzte Inschrift (Nr. 326) stammt wahrscheinlich vom Ende des 4. Jhs. v.Chr. Auch die Inschrift *i.* für eine Familie aus Kios, bei der zwei Karer genannt werden, datiert ins 4. Jh. v.Chr.

Was die Herkunft betrifft, ist in der ältesten lediglich die allgemeine Bezeichnung «Karer» zu lesen. Vier weitere Personen kamen aus Knidos (Nr. 315, 316, 318 und 326), drei aus Halikarnassos (Nr. 319, 322 und 323), zwei aus Herakleia am Latmos (Nr. 321 und 324), eine aus Karianda (Nr. 317), eine aus Iasos (Nr. 320) und eine weitere aus Kaunos (Nr. 325). Die zwei Karer in der Inschrift für eine Familie aus Kios stammten aus Mylasa. In allen Fällen handelt es sich um Poleis, die Teil des attisch-delischen Seebundes waren.

Die Sprache der Grabinschriften zeigt größtenteils ionisch-attische Merkmale. In einigen Fällen konnten jedoch spezifisch attische Merkmale beobachtet werden: die Rückverwandlung von /æ/ in den Personennamen Εὐπορία (Nr. 319) und Περιστερά (Nr. 322), die Genitivendung **-ō̆** für männliche Namen der a-Deklination Ἡρακλείδο (Nr. 323) und Παυσανίου (Nr. 325), die Genitive Ἀγαθοκλέους (Nr. 321) und Τιμοκλέους (Nr. 326) mit Langvokal aus Kontraktion in der Endung und der Kurzvokal im Stamm -ξĕν- in Πιστόξενος (Nr. 317). Bei der Genitivendung -εως (< *-ēos* < *-ēu̯os*) für Namen auf -ευς (Ἁλικαρνασσέως, Nr. 322) ist nur schwer festzustellen, ob es sich um ein distinktives attisches Dialektmerkmal handelt. Zwar ist die übliche Form im literarischen Ionisch -εος, aber die Inschriften aus der ionischen Dodekapolis nennen auch Beispiele von Genitiven auf -εως, die nicht durch einen Einfluss des Attischen zu erklären sind[247].

Ein deutlich ionisches Merkmal ist die Schreibweise ⟨ΕϒΟ⟩ für ⟨ΕΟ⟩, zu lesen im Personennamen Θεύβιος (Nr. 321). Dieses Merkmal ist ein Indiz dafür, dass diese Person aus Herakleia am Latmos kam, einer Nachbarstadt von Milet.

Das Ethnikon Ἁλικαρνᾱσσεύς / Ἁλικαρνᾱσσίς (Nr. 319, 322 und 323) zeigt den Vokal *ā*, der in den In-

247. Vgl. Thumb-Scherer, *Handbuch*, 273; Crespo 1977, 188. Cl. Brixhe (1993, 65-66) versteht diese Endung als ein Merkmal des kleinasiatischen Ionisch und daher als nicht durch die Koine zu erklären. Hualde 1993, 344-347 sammelt die Belege dieser Endung in der ionischen Dodekapolis und zeigt, dass die Endung -εως schon in der archaischen Epigraphik von Milet und im 5. und 4. Jh. v.Chr. auf Chios und in Smyrna zu lesen ist; die Autorin hält sie für die ursprüngliche ionische Form, während die Alternative -εος im literarischen Ionisch, in den archaischen Inschriften auf Samos und in den klassischen Inschriften aus Chios üblich sei. Vgl. auch Seiten 351-352 mit der Theorie über die Entstehung dieser alternativen Form -εος durch die Analogie mit den Stämmen auf -es- und nicht durch die Kürzung des Vokals im Hiat.

i 371), una d'Abidos (núm. 363) i una va dedicada a persones provinents de Sigèon (núm. 366 i 367). Sigèon i Tènedos són fundacions eòlies, en canvi Làmpsacos, Pàrion i Abidos són colònies jònies. El personatge que apareix en un epitafi al costat de beocis prové de la ciutat d'Antandros (*i.*). En tots els casos es tracta de ciutats que formen part de la lliga aticodèlica.

La inscripció més antiga és del tercer quart del segle V (núm. 362), tres inscripcions pertanyen a l'últim quart del segle V (núm. 363 al 365), una inscripció ha estat datada entre el 380 i el 370 (núm. 366), possiblement de la mateixa data és la núm. 67,[263] dues inscripcions pertanyen a la meitat de segle (núm. 368 i 369), una a la segona meitat de segle (*i.*) i les dues últimes a un moment indeterminat del segle IV (núm. 370 i 371).

Les inscripcions pertanyents a les ciutats eòlies no presenten cap característica dialectal específica.

En les inscripcions pertanyents a les fundacions jòniques, hi trobem alguns trets àtics: la desinència de genitiu *-ō̩* per a masculins de temes en *-ā* en l'antropònim Προκλείδο de la inscripció més antiga (núm. 362) i la retrotracció de /æ/ en l'ètnic Παριανός (369).

Un comentari especial el mereix la inscripció núm. 365, que conté una part en prosa i un dístic elegíac. Hi trobem tant l'ús de formes jòniques (Παριηνός) com de formes àtiques (el dual φθιμένοιν, μοῖραν, βροτοῖς, Διειτρέφει), a més d'alguns homerismes (Δημοφώων, el lexema φθιμένο-, l'ús del relatiu τῆς). És curiós observar que el jonisme el trobem en la part en prosa, mentre que els aticismes es troben en la part en vers, un indici que l'àtic ja és considerat un dialecte apte per al gènere epigramàtic.[264]

XLIII. Propòntida

A la Propòntida s'hi localitzen nombroses colònies gregues, que tenen com a *metropoleis* principalment Milet i Mègara. La part asiàtica compta amb diversos ports naturals, i es tracta d'una zona de gran importància comercial, ja que constitueix el pas obligatori per als vaixells que transporten les mercaderies del Pontos Euxí. Alhora es tracta també d'una zona rica en pesca, en matèries primeres com ara la fusta i en cereals.

Sobre els pobles no grecs que habiten la zona en coneixem ben poc. Als bitinis se'ls anomena també en les fonts gregues «tracis de l'Àsia», amb referència als cos-

263. La datació que els editors donaren a la inscripció núm. 6 fou el segle IV, sense més precisió. El fet que honori les mateixes persones que la inscripció núm. 5 ens fa suposar una datació no gaire allunyada d'aquesta.

264. Comentari a la llengua dels epigrames, al punt 6 de les conclusions.

schriften aus Halikarnassos neben dem Vokal *ē* zu lesen ist. Zum Beispiel kommt in der sogenannten Lygdamis-Inschrift[248] zweimal das Ethnikon Ἁλικαρνησσέων neben dem Ortsnamen Ἁλικαρνασσόν vor. Vermutlich war die Schreibweise mit *ā* die ursprüngliche, dorische Form, die sich schließlich durchsetzte. Sie ist sowohl in einer milesischen Inschrift aus dem 5. Jh. v.Chr.[249] als auch in den attischen Inschriften sowie in der Literatur zu finden[250].

Ein nicht ionisch-attisches Merkmal weist der Personenname Δάμων für einen Mann aus Mylasa auf. Wahrscheinlich handelt es sich um ein dorisches Merkmal, das aus der ersten dorischen Kolonialisierung der Region stammt und sich in der Onomastik erhalten hat.

Obwohl die Onomastik der Grabinschriften hauptsächlich griechisch ist, sind auch einige karische Personennamen belegt: Σκύλακος (Nr. 314), Βρύασσις aus Iasos (Nr. 320), Θύιλλος aus Halikarnassos (Nr. 323) und Ἄδα aus Herakleia am Latmos (Nr. 324).

XL. Ionien (Festland)

Der ionische Dialekt wird in Kleinasien in den Städten der ionischen Dodekapolis und auf Chios und Samos gesprochen[251]. Da einige dieser Städte sehr aktive Metropolen waren, erfuhr das Ionische eine Verbreitung bis in den westlichen Mittelmeerraum und bis zum Schwarzen Meer.

Das epigraphische Material für das Studium des Ionischen aus Kleinasien ist umfangreich und da das Ionische die erste literarische Prestigesprache in der griechischen Welt war, kommen auch noch alle literarischen Quellen dazu. Sowohl Epik wie elegische und iambische Lyrik und auch die literarische Prosa haben ihren Ursprung in Ionien. Dadurch beeinflusste der ionische Dialekt viele Autoren im Laufe der griechischen Literaturgeschichte. Von besonderer Bedeutung für das Studium von Grabinschriften ist der Einfluss des Ionischen auf die epigrammatische Gattung, die sowohl die Epik als auch die elegische Lyrik als Inspirationsquelle hatte[252].

248. Meiggs-Lewis 1988, Nr. 32.

249. *IMilet* VI.2 407.

250. Mit *ā* bei Th. 8, 42; Lys. 28, 17; D. 35, 20 und Plut. *Alex*. 17. Im Werk des Ioniers Herodot (in Halikarnassos geboren) wird es mit *ē* geschrieben (Hdt. 1, 144; 2, 178, etc.), sowie in der Lygdamis-Inschrift. Auch Kallimachos, dessen Sprache stark von der ionischen Elegie beeinflusst wurde, schrieb dieses Ethnikon in einem Epigramm für Heraklitos mit *ē* (Call. *Epigr*. 2, 4: ξεῖν' Ἁλικαρνησεῦ, «Freund aus Halikarnassos»).

251. Die Doktorarbeit von P. Hualde beschäftigt sich mit dem Dialekt dieser Städte (Hualde 1993).

252. Für die Rolle der Epik und der Lyrik bei der Entstehung des Epigramms siehe Gentili 1967 und Raubitschek 1967.

tums i a la llengua que parlen. Sembla que s'organitzen sota el govern d'un rei, o governant absolut, però durant l'època clàssica tan sols en coneixem els noms. És a partir de l'època hel·lenística que abunden més les informacions, especialment pel seu paper en les lluites que enfronten els diàdocs. També els misis són descrits per Estrabó com un poble traci,[265] tot i que, segons Heròdot, estan emparentats amb els caris.[266]

Tal com en l'apartat dedicat al Pontos Euxí (XLIV), en aquest capítol recollim i analitzem les inscripcions de persones procedents de la part asiàtica de la Propòntida, mentre que la costa europea queda inclosa en l'apartat de la Tràcia (XXIII).

El nostre recull inclou vint-i-cinc inscripcions per a persones procedents de la Propòntida. La major part provenen de les *poleis* de fundació milèsia: sis provenen de Cios (núm. 383, 384, 385, 391, 392 i 393), quatre de Proconnès, una de les fundacions més antigues de Milet a la zona del Pont[267] (núm. 372, 375, 387 i 388), també quatre de Cízic (núm. 373, 386, 389 i 390) i una de Miletòpolis (núm. 379). Pel que fa a les fundacions megareses, dos dels personatges provenen de Calcèdon (núm. 378 i 382). El cas de Zelea, ciutat de la qual prové un dels honorats en els epitafis (núm. 380), és més controvertit i no se n'ha pogut identificar la metròpolis.[268]

També hi trobem persones d'origen no grec, quatre epitafis estan dedicats a misis (núm. 376, 377, 381 i 396) i tres a bitinis (núm. 374, 394 i 395). Són destacables en aquest grup els indicis que apunten a la seva

265. Str. 12, 4, 4: Διορίσαι δὲ τοὺς ὅρους χαλεπὸν τούς τε Βιθυνῶν καὶ Φρυγῶν καὶ Μυσῶν καὶ ἔτι Δολιόνων τῶν περὶ Κύζικον καὶ Μυγδόνων καὶ Τρώων· καὶ διότι μὲν εἶναι δεῖ ἕκαστον τὸ φῦλον χωρίς, ὁμολογεῖται. […] Ἅπαντα δὲ τὰ ἔθνη ταῦτα Θρᾳκιά τις εἰκάζοι ἄν, διὰ τὸ τὴν περαίαν νέμεσθαι τούτους, καὶ διὰ τὸ μὴ πολὺ ἐξαλλάττειν ἀλλήλων ἑκατέρους. «És difícil delimitar les fronteres entre els bitinis, els frigis, els misis, fins i tot els dolionis del voltant de Cízic, els migdons i els troians, però hi ha acord en el fet que cal que cadascun d'ells sigui considerat un poble diferent. […] Es pot suposar que tots aquests pobles provenen de Tràcia, ja que habiten la costa oposada i no es diferencien gaire els uns dels altres.»

266. Hdt. 1, 171, 6: Ἀποδεικνῦσι δὲ ἐν Μυλάσοισι Διὸς Καρίου ἱρὸν ἀρχαῖον, τοῦ Μυσοῖσι μὲν καὶ Λυδοῖσι μέτεστι ὡς κασιγνήτοισι ἐοῦσι τοῖσι Καρσί· τὸν γὰρ Λυδὸν καὶ τὸν Μυσὸν λέγουσι εἶναι Καρὸς ἀδελφέους. τούτοισι μὲν δὴ μέτεστι, ὅσοι δὲ ἐόντες ἄλλου ἔθνεος ὁμόγλωσσοι τοῖσι Καρσὶ ἐγένοντο, τούτοισι δὲ οὐ μέτα. «Ensenyen a Mílasa un antic temple de Zeus Cari, del qual participaven els misis i els lidis com a germans dels caris que són. Car diuen que els lidis i els misis són germans dels caris. Aquests en participaven, mentre que tots aquells que eren d'una altra estirp tot i parlar la mateixa llengua que els caris n'estaven exclosos.»

267. Ehrhardt 1988, 38-39 i A. Avram, «The Propontic Coast Of Asia Minor», *Poleis*, 993-994.

268. *Cf.* Ehrhardt 1988, 38-44. Bilabel (1920, 47-49) rebutja fins i tot considerar-la colònia jònica, i justifica la presència del dialecte jònic en les inscripcions pel veïnatge de *poleis* jònies com Cízic.

Das Ionische spielte in der Genese der Koine eine zentrale Rolle, indem es das Attische auf seinem Weg zur Gemeinschaftssprache stark beeinflusste[253]. Paradoxerweise verursachte diese Entwicklung, dass beide Dialekte sich progressiv annäherten und Ionien eines der ersten Gebiete wurde, wo die Koine sich verbreiten und die lokalen Dialekte verdrängen konnte[254].

In Athen wurden 34 Grabinschriften für Personen aus Ionien gefunden. Zusätzlich wird in einer Inschrift für eine Person aus Bithynia auch eine Frau aus Ionien genannt. Drei Inschriften stammen aus dem letzten Viertel des 6. Jhs. v.Chr. (Nr. 327-329), zwei (Nr. 330 und 331) werden in die zweite Hälfte des 5. Jhs. v.Chr. und vier (Nr. 332-335) zwischen das 5. und 4. Jh. v.Chr. datiert. Nr. 336 bis 338 stammen aus der ersten Hälfte des 4. Jhs. v.Chr., fünf (Nr. 339-343) aus der Mitte und sieben (Nr. 344-350) aus der zweiten Hälfte des 4. Jhs. v.Chr. Sieben Inschriften (Nr. 351-357) werden in einen nicht näher präzisierbaren Zeitabschnitt des 4. Jhs. v.Chr. und zwei (Nr. 358 und 359) ans Ende des 4. Jhs. v.Chr. datiert. Für eine Inschrift (Nr. 360) gilt die Datierung ins 4. Jh. v.Chr. als nicht gesichert. Hauptherkunftsorte sind Ephesos mit 13 Inschriften (Nr. 334, 337-343, 351-354 und die Inschrift *i.* aus Bythinien) und Milet mit zehn Inschriften (Nr. 330, 333, 335, 336, 344, 347, 350, 356, 358 und 360). Zwei Personen kamen aus Teos (Nr. 328 und 348), zwei aus Phokaia (Nr. 349 und 357), je eine aus Kolophon (Nr. 331), Smyrna (Nr. 345), Klazomenai (Nr. 355), Erythrai (Nr. 346) und Myus (Nr. 359). Für drei der ältesten Inschriften (Nr. 327, 329 und 332) wird eine ionische Herkunft vermutet, aber nicht explizit genannt.

Ionisch und Attisch teilen sich viele gemeinsame Isoglossen, was die Identifizierung von distinktiven Dialektmerkmalen in den Inschriften erschwert.

Ein deutlich attisches Merkmal ist die Rückverwandlung von /æ/. Dies ist in den Inschriften Nr. 334 (ἐπωνυμίαν), 335 (Μιλησία), 338 (Ἀρισ]ταγόρα), 352 (Ἐφεσία), 353 (Nominativ -σίας), 356 (Μηνοδώρα Μιλησία. Ἀρτεμιδώρα), 358 (Ἀφροδισία Σαμία), 359 (Μυησία ἐξ Ἰωνίας) und *i.* (Μανία Ἐφεσία) zu beobachten. Ebenfalls attisch ist die Genitivendung **-ō̗** für männliche Namen auf **-ā**, wie in Nr. 333 (Ἀθηναγόρō), 334 (Ἡρακλείδō), 349 (Εὐχαρίδου) und 355 (Φανοπίδου), sowie die kontrahierte Endung

253. Vgl. López Eire 1993, 57: «(La Koine) provient d'un niveau élevé de l'attique, influencé par l'ionien qui était la langue de prestige et la langue maternelle de la plupart des sujets de l'empire athénien.»

254. Vgl. López Eire 1993, 43ff. und Crespo 2006. Für Erythrai siehe Garbrah 1978, 145: Der attische Einfluss ist in Erythrai in den Inschriften aus dem 5. und jenen vom Anfang des 4. Jhs. v.Chr. zu beobachten. Während des 4. Jhs. v.Chr. weisen die meisten Inschriften eine Mischung zwischen ionischen und attischen Merkmalen auf. Um das Jahr 300 v.Chr. sind die Texte hauptsächlich attisch, das Ionische beschränkt sich auf einige Begriffe aus der Religion.

arribada a Atenes com a treballadors especialitzats, i el seu ofici és manifestat en una ocasió en la inscripció (núm. 381), i en una altra en el relleu que decora l'estela (núm. 374).

Pel que fa a la cronologia, la inscripció més antiga està datada a l'últim quart del segle V (núm. 372), i les altres pertanyen totes al segle IV: dues a l'inici (núm. 373 i 374), quatre a la meitat de segle (núm. 375 al 378), vuit a la segona meitat (núm. 379 al 386) i deu a un moment indeterminat del segle IV (núm. 387 al 396).

La llengua en les inscripcions pertanyents a les colònies milèsies és majoritàriament jonicoàtica. Cal destacar-ne alguns trets específicament àtics: l'ús de la desinència -῱ per al genitiu dels temes masculins en -ā (núm. 383: Γοργίου i Ἡρακλεώτου, núm. 380: Δεξίου, i núm. 387: Αἰνείτου), la retrotracció de /æ/ en els femenins Μανία Ἐφεσία (núm. 376), Δημητρία (núm. 386) i Ἡδεῖα (núm. 392) i el final de genitiu Σωκλέους (núm. 390).

Una mica més complexa és la inscripció núm. 391, on hi trobem tant trets àtics (Φιλοθέα, Λακλείδου) com dues formes no jonicoàtiques, en un cas en el nom d'un cari de la ciutat de Mílasa, Δάμων, en l'altre en el nom d'un heracleota, Βο[ίδ]ας. Aquests dos antropònims mostren la conservació de formes dòriques explicables, en el cas del cari, pel component dòric de la primera colonització grega a la Cària, i en el cas de l'heracleota, pel dialecte dòric d'aquesta colònia de Mègara.

Mereix un comentari especial la inscripció núm. 379 per a un miletopolita, en la qual es barregen formes específicament àtiques (εὐξυνέτου, Μοίρας, el datiu οἰκείαις, el genitiu Δημοκράτους amb contracció vocàlica) amb jonismes (els datius παύροισιν i ζωοῖσι, l'adjectiu ἀφνηόν), explicables també per influència de la llengua homèrica. A aquests trets cal afegir-hi que el nom de l'honorat hi apareix amb dues variants, Δαικράτης i Δαιοκράτης, en tots dos casos amb el vocalisme no jònic de l'arrel δᾱι-. La presència d'elements no jònics en aquesta inscripció i en la comentada en el paràgraf anterior és explicable com una plasmació més de la barreja de poblacions que trobem en les colònies gregues del mar Negre.[269]

Pel que fa a les dues inscripcions per a calcedonis, una (núm. 378) presenta la forma àtica de l'ètnic, Καλχηδονία, i en l'altra (núm. 382) l'ètnic conserva la forma dialectal dòrica Καλχαδόνιος.[270]

També trobem vocalisme no jònic ni àtic en l'epítet Κατ[α]παλταφέτας i en l'antropònim Ἡρα[κ]λείδας

269. *Cf.* Ginestí 2005.

270. Encara al segle III es manté la forma dialectal pròpia en l'ètnic de la ciutat, tal com mostra la llegenda ΚΑΛΧΑ de les monedes que encunyen conjuntament Calcèdon i Bizanci (Schönert-Geiss 1970, 78-80 i 148-150, tab. 59-62).

-κλέους < *-kleu̯eos* im Genitiv der Namen auf -κλῆς (Nr. 339, Εὐκλέους). Die Inschrift Nr. 354 zeigt das Adverb τεῖδε mit der Kürzung des ersten Elements des Diphthongs *-ēi*, eine Entwicklung, die in der attischen und euböischen, aber nicht in der ionischen Epigraphik zu finden ist[255].

Ein exklusiv ionisches Merkmal zeigt der Personenname Πειθαγόρης in der Inschrift Nr. 331 vom Ende des 5. Jhs. v.Chr. Vermutlich ionisch ist auch die Schreibweise Τηιίο in Nr. 328. Diese Schreibweise findet sich in dieser Zeit in Athen nur in Inschriften mit Fremdeinfluss sowie in der archaischen Epigraphik von Milet und Priene[256].

Alle anderen Ionismen erscheinen in den Versinschriften. In diesen Fällen könnten die Ionismen sowohl durch den eigenen Dialekt als auch durch den Einfluss der homerischen Sprache entstanden sein. In der Inschrift Nr. 327 ist αἰδοίην und πατροΐης zu lesen. Beide Wörter sind bei Homer belegt. In Nr. 329 wurde Ἀψυνθίη in Ionisch geschrieben. Dabei handelt es sich um einen Personennamen, was darauf hinweist, dass der ionische Vokal wahrscheinlich auf eine ionische Herkunft der Person zurückzuführen ist. Neben diesem Ionismus erscheint in derselben Inschrift ein Attizismus mit dem Ausschreiben der Aspiration am Wortanfang. Im Epigramm Nr. 332 wurden der Dativ Plural γνωτοῖσιν, der Personenname Ἐρσηίς mit Erhalt der Konsonanten *-rs-* neben einem Homerismus wie der Präposition τηλοῦ geschrieben. Nr. 334, ebenfalls ein Epigramm, zeigt attische (ἐπωνυμίαν und Ἡρακλείδο) neben ionischen Merkmalen (πολλοῖσι, φίλοισ[ι]) sowie homerische Einflüsse (θρεφθείς ohne Dissimilation[257] und Wortschatzelemente wie κασιγνήτηι).

Erwähnenswert ist auch die Inschrift Nr. 357 für einen Mann aus Phokaia. Der Personenname zeigt die Endung -ίδας mit langem Alpha, wahrscheinlich die ursprüngliche Form aus Phokaia. Obwohl der Dialekt der Stadt nur wenig bekannt ist, kann man das gleiche Phänomen, den Erhalt des Langalpha, in

255. Vgl. Fußnote 415 im Katalog und del Barrio 1991, 17. Dieses Phänomen erscheint auch in der Inschrift Nr. 506 für die Tochter eines Isoteles.

256. Vgl. Lejeune 1972, § 270, Threatte, *GAI* I, 209 und die Inschrift Nr. 270 vom Ende des 6. Jhs. v.Chr. für einen Samier. Threatte erklärt diese Schreibweisen durch die disyllabische Aussprache. P. Hualde (Hualde 1993, 133-136 und 140-142) dagegen unterscheidet die Schreibweise ⟨HI I⟩ von ⟨ΩI I⟩. Im Falle von ⟨HII⟩ vor Vokal versteht sie die Graphie als einen Versuch, einen Gleitlaut zu schreiben, was ein Zwischenstatus vor dem endgültigen Verlust des zweiten Elements im Diphthong wäre. Nur vor Konsonant stelle diese Schreibweise die Deartikulierung des Diphthongs, d.h. eine disyllabische Aussprache dar. Im Falle von ⟨ΩII⟩ sieht sie in dieser Schreibweise den Beweis, dass es sich nicht um einen Diphthong, sondern um einen Hiat handelt.

257. Vgl. zum Beispiel Hes. *Th.* 198.

de la inscripció núm. 381, dedicada a un misi. És probable que aquestes formes provinguin del dialecte de les *poleis* eòlies o les seves colònies a la Tròada, o de les fundacions megareses del Pont, i ens indicarien que aquest misi ha entrat en contacte amb la llengua grega a través d'elles i no pas de les colònies jònies.

Els antropònims que documentem per als proconnesis (Μολπόθεμις núm. 372, Ἀπολλόθεμις i Ἀπολλοφάνης núm. 373), i que són també habituals en la seva pàtria d'origen, mostren el lligam de la ciutat amb la metròpolis Milet, ja que són una prova més de la importació del culte d'Apol·lo a la colònia. Els antropònims Δηίλοχος i Μητρόβιος (núm. 388) són també usuals a Milet,[271] i l'antropònim Σώταιρος (núm. 390) per a un cizicès sembla format sobre l'epítet que Core rep en el culte a la *polis* de Cízic.

XLIV. Pontos Euxí

El Pontos Euxí és una zona de colonització antiga: el material arqueològic trobat documenta contactes precolonials almenys des del segle VIII aC, i les primeres colònies gregues sembla que s'hi estableixen ja a la segona meitat del segle VII. Les fundacions més antigues són milèsies (Sinope al sud, Hístria a la costa tràcia i Berezan al nord), i Milet no deixa de ser la principal metròpolis, tot i que al segle VI s'hi afegeixen altres ciutats colonitzadores, principalment Mègara, metròpolis d'Heraclea del Pont.[272]

La població d'aquestes colònies és molt heterogènia, ja que a la participació de grups de colons d'altres *poleis* gregues s'hi afegeix el contacte estret amb les poblacions no gregues del voltant i la seva progressiva hel·lenització.[273]

En aquest apartat analitzem tan sols les inscripcions per a persones procedents de la costa asiàtica del mar Negre. Altres apartats els hem dedicat a les ciutats de la costa tràcia (XXIII) i la costa nord (XXIV Mèsia, XXV Meòtida i XXVI Bòspor).

Presentem en aquest recull quaranta-quatre inscripcions funeràries dedicades a persones procedents de la costa sud del Pont, més dues inscripcions en les quals apareixen citades persones del Pont juntament amb persones d'altres orígens. De totes elles, el grup més nombrós el constitueixen les trenta d'Heraclea (núm. 399, 402, 407 al 410, 413 al 416, 420, 421, 423 al 431, 433 al 440 i *ii.*, tot i que la procedència

271. Per als antropònims de les inscripcions núm. 1 i 2, *vid.* el comentari als epitafis. Per a Δηίλοχος i Μητρόβιος, *vid.* Bechtel, *HPN*, 121 i 317 i Masson, *OGS* I-II, 439.

272. *Cf.* Tsetskhladze 1994.

273. *Cf.* Ehrhardt 1988, 239-241; Lévêque 1996, 322, que compara el caràcter mixt de les colònies del mar Negre amb les de la Magna Grècia, i Vinogradov 1997 sobre la barreja d'elements jònic i dòrics en la fundació de la colònia del Quersonès.

der Onomastik von Erythrai und Chios erkennen, die beide zur selben Dialektgruppe wie Phokaia gehören[258].

XLI. Aiolis

Die archaische, aiolische Kolonisierung besiedelte zum einen die Insel Lesbos und zum anderen das Gebiet der kleinasiatischen Westküste, das den Namen Aiolis erhielt. Herodot erzählt von der Existenz einer aiolischen Dodekapolis mit einer analogen Struktur zur ionischen Dodekapolis[259].

Der Dialekt der Aiolis wird auch Lesbisch genannt, um ihn besser von den anderen Dialekten der aiolischen Gruppe unterscheiden zu können. Er ist hauptsächlich durch die Inschriften aus Lesbos und besonders aus Mytilene bekannt[260]. Dialektinschriften aus der Aiolis und aus der Troas gibt es dagegen sehr wenige[261]. Die meisten Inschriften sind aus einer späteren Zeit und zeigen bereits einen großen Einfluss der Koine. Trotzdem verschwindet der Dialekt nicht vollkommen aus den Inschriften, sogar in der Kaiserzeit zeigen die Texte noch eine gewisse aiolische Färbung[262].

In Athen wurde eine einzige Grabinschrift für Personen aus der Aiolis gefunden (Nr. 361). Sie ist einem Mann aus Aigai und einer Frau, die wahrscheinlich ebenfalls aus Aigai stammt, gewidmet und wird ans Ende des 5. Jhs. v.Chr. datiert.

Die Sprache zeigt ein ionisch-attisches Merkmal im Nominativ Χαιρεστράτη mit /ę̄/ < /æ/ < /ā/ und ein attisches Merkmal im Genitiv Εὐδαιτίδο, ein männlicher Name auf Alpha. Zu betonen ist hier die Onomastik, denn sowohl der Name des Verstorbenen als auch der seines Vaters wurden mit dem Stamm -δαιτ- gebildet. Dabei handelt es sich um eine typisch aiolische, onomastische Wurzel. Andererseits ist der Name der Frau wiederum typisch athenisch und wird mit dem Stamm -στρατ- mit

258. Vgl. Santiago 1997a, bes. 244-247 und 268.

259. Hdt. 1, 149: αἵδε δὲ αἱ Αἰολίδες, Κύμη ἡ Φρικωνὶς καλεομένη, Λήρισαι, Νέον τεῖχος, Τῆμνος, Κίλλα, Νότιον, Αἰγιρόεσσα, Πιτάνη, Αἰγαῖαι, Μύρινα, Γρύνεια· αὗται ἔνδεκα Αἰολέων πόλιες αἱ ἀρχαῖαι· μία γάρ σφεων παρελύθη Σμύρνη ὑπὸ Ἰώνων· ἦσαν γὰρ καὶ αὗται δυώδεκα αἱ ἐν τῇ ἠπείρῳ. «Jetzt kommen die aiolischen: Kyme, die sogenannte Phrikonis, Lerissai, Neonteichos, Temnos, Killa, Notion, Aigiroessa, Pitane, Aigaiai, Myrina und Gryneia; das sind die elf alten Städte der Aioler. Nur Smyrna wurde von den Ioniern übernommen. Auch die Aioler hatten nämlich zwölf Städte auf dem kleinasiatischen Festland» (Übers. J. Feix).

260. Vgl. den Kommentar zu den Inschriften aus Lesbos (Kapitel XXX).

261. Siehe die geographische und chronologische Verteilung der lesbischen Inschriften bei Hodot 1990, 17 (tab. I.1).

262. Vgl. Cassio 1986.

d'Heraclea del Pont és en tots els casos probable, però no segura), deu honoren persones de la colònia milèsia de Sinope (núm. 398, 400, 404, 411, 412, 418, 419, 422, 432 i *i.*), tres són per a persones de Tion (núm. 397, 405 i 406), una de Cromna (núm. 403), un paflagoni (núm. 417) i una última de la qual coneixem la seva procedència de la regió del Pont, sense més concreció (núm. 401).

El grup de les persones procedents d'Heraclea, el més nombrós, mereix un comentari especial. En tots els casos tan sols tenim l'ètnic Ἡρακλειώτης / Ἡρακλεώτης i Ἡρακλειῶτις sense més precisió. Això dificulta la identificació de la pàtria d'origen, ja que les *poleis* amb el nom d'Heraclea són nombroses; tot i això, podem concentrar les possibilitats en les tres de més importància durant el període clàssic: Heraclea a Sicília, Heraclea de Latmos i Heraclea Pòntica. De totes elles, la que té més relació amb Atenes, sobretot a causa de la seva activitat comercial, és Heraclea Pòntica, i aquesta estreta relació està profusament documentada tant en l'epigrafia com en la literatura.[274] És per això que hem inclòs la major part d'inscripcions dedicades a heracleotes en aquest apartat, excepte en dos casos (núm. 321 i 324) en què l'onomàstica indica Heraclea de Latmos, a la Cària, com l'origen més probable.

Pel que fa a la cronologia del conjunt d'inscripcions per a persones procedents del Pont, tan sols una pertany al segle V (núm. 397, finals de segle); totes les altres han estat datades al segle IV: dues a l'inici (núm. 398 i 399), tres a la primera meitat (núm. 400 al 402), vuit a la meitat de segle (núm. 403 al 410), tretze a la segona meitat (núm. 411 al 423), quinze en un moment indeterminat del segle IV (núm. 424 al 436 i *i.-ii.*) i quatre a cavall dels segles IV i III (núm. 437 al 440).

La llengua d'aquestes inscripcions és un reflex de la barreja de poblacions de les colònies del mar Negre.

Trobem trets específicament àtics tant en les colònies dòries d'Heraclea i Tion (núm. 407: Ἡρακλειώτου, núm. 409: Θεοπείθους, núm. 408: Διοκλείδου γυνή, núm. 420: Ἀγαθοκλείους, núm. 421: Ἀγαθοκλέους, núm. 425: Ἀνδροκλέους, núm. 426: Μνησικλέους i Ἡρακλεώτου, núm. 430: Ἄττου Ἡρακλεώτου i núm. *ii*: Δίου) com en la jònia-Laut gebildet, der im Lesbischen eine Variante -στροτ- zeigt[263].

XLII. Troas

Die Troas wurde aus der benachbarten Aiolis und von ionischen Städten wie Milet kolonisiert. Diese Bevölkerungsmischung verursachte auch eine Dialektmischung in der Region und dies führte wiederum zur Verbreitung der Koine. Im 4. Jh. v.Chr. gibt es kaum noch Dialektinschriften in der Troas und der Dialekt wurde nur noch in der Onomastik beibehalten[264].

Der Katalog der athenischen Grabinschriften umfasst zehn Epitaphe für Personen aus der Troas, zwei davon (Nr. 366 und 367) wurden aber wahrscheinlich derselben Person gewidmet. Auch in einer Inschrift für Böoter wird ein Mann aus der Troas genannt (*i.*).

In drei Inschriften (Nr. 362, 364 und 368) kamen die Leute aus Lampsakos, in zwei aus Parion (Nr. 365 und 369) und Tenedos (Nr. 370 und 371), eine Inschrift wurde für eine Person aus Abidos (Nr. 363), eine weitere für Personen aus Sigeion verfasst (Nr. 366 und 367). Sigeion und Tenedos sind aiolische, Lampsakos, Parion und Abidos ionische Gründungen. In der erwähnten Grabinschrift für Böoter (*i.*) wird eine Person aus Antandros genannt. In allen Fällen waren es also Städte, die Teil des delisch-attischen Seebundes waren.

Die älteste Inschrift (Nr. 362) wird ins dritte Viertel des 5. Jhs. v.Chr. datiert, drei Inschriften (Nr. 363-365) stammen aus dem letzten Viertel des 5. Jhs. v.Chr., eine (Nr. 366) wird zwischen 380 und 370 v.Chr. datiert, genauso wie vermutlich auch Nr. 367[265]. Zwei Inschriften (Nr. 368 und 369) werden in die Mitte, eine (*i.*) in die zweite Hälfte und zwei (Nr. 370-371) auf einen nicht näher präzisierbaren Zeitpunkt des 4. Jhs. v.Chr. datiert.

Die Inschriften aus den aiolischen Städten zeigen keine spezifischen Dialektmerkmale.

In den Inschriften aus den ionischen Städten sind einige attische Merkmale zu beobachten: Genitivendung -ῳ̄ für männliche Namen auf Alpha im Personennamen Προκλείδο (Nr. 362) und attische Rückverwandlung von /æ/ im Ethnikon Παριανός (Nr. 369).

Eine besondere Erwähnung verdient die Inschrift Nr. 365 mit einem Teil in Prosa sowie einem elegi-

274. Heraclea Pòntica té una gran importància en el control del comerç del Pont, i aquesta és la principal raó de l'interès d'Atenes a establir-hi relacions. Heraclea apareix en una llista de tributaris de la lliga aticodèlica del 425/424 (*IG* I^3 71 IV, 127), i la relació de les dues ciutats la documenten també l'existència de pròxenos d'Atenes a Heraclea (*IG* I^3 74 del 424/423 i D. 52, 5 al segle IV), així com un decret atenès que honora dos mercaders heracleotes pels seus serveis a la ciutat en la importació de blat (*IG* II^2 408).

263. Vgl. Thumb-Scherer, *Handbuch*, 87-88; nach Hodot 1990 (79 und 63 Anmerkung 73) handelt es sich hierbei um ein archaisches lesbisches Merkmal, das in klassischer Zeit nur wenige Spuren hinterlassen hat.

264. Hodot 1990, 21-23. Die Einführung der Koine ist schon im 5. Jh. v.Chr. deutlich zu beobachten. Siehe zum Beispiel beide Münzlegenden ΣΚΑΨΙΟΝ und ΣΚΗΨΙΟΝ.

265. Die vorgeschlagene Datierung für die Inschrift Nr. 6 ist das 4. Jh. v.Chr. ohne weitere Präzisierung. Die Tatsache, dass die Inschrift denselben Personen wie Nr. 5 gewidmet wurde, lässt die beiden vermutlich zeitlich näher zusammenrücken.

ca Sinope (núm. 398: Εὐξένη amb *e* breu, núm. 404: Πρωταγόρας i Ἀντισθένους).[275]

A part dels citats trets àtics, en les colònies dòries també hi constatem formes comunes al jònic i a l'àtic: l'ètnic Τιανή a la inscripció núm. 406, l'ètnic Ἡρακλεώτης en totes les inscripcions per a heracleotes, l'epítet κυβερνήτης en la inscripció núm. 413, el vocalisme en els lexemes onomàstics Ὀνήσιμος i Μνησικλέους a la inscripció núm. 426 i el final de nominatiu]ίδης de la inscripció núm. 437.

Val la pena destacar les dues grafies presents per a l'ètnic heracleota: en dinou casos hi llegim la forma esperada Ἡρακλεωτ-, però en nou ocasions llegim Ἡρακλειωτ-, amb grafia ⟨EI⟩ per a /ĕ/. Aquesta grafia sembla originada en la pronúncia tancada de /ĕ/ davant de vocal, lligada a la monoftongació de /ei/ en /i/, cosa que crea confusió en l'ús de les grafies. Aquesta devia ser la variant gràfica més propera a la llengua parlada, mentre que la forma Ἡρακλεωτ- hauria correspost a la norma gràfica. La mateixa grafia ⟨EI⟩ per a /ĕ/ en posició antevocàlica la trobem en el genitiu Σινωπέιως de la inscripció núm. 400.

El manteniment de les formes dòries en les colònies megareses es dóna en els antropònims Ποσείδᾱος i Ἀστείᾱ (núm. 405, genitiu), Ἡρώνδᾱς (núm. 425) i Βοίδᾱς (núm. *ii*). També és una mostra de la conservació del vocalisme dòric l'antropònim Δαμώ (núm. 408), i és un indici que reforça la seva identificació amb Heraclea del Pont. L'antropònim Μαρσύας de la inscripció 431 també sembla presentar la conservació de l'alfa llarga en el final de nominatiu.[276] L'antropònim Ποσείδᾱος (núm. 405) és una formació mixta, ja que l'arrel ποσει- no és la forma pròpia del dòric megarès, que és ποτει-,[277] sinó que aquí probablement es tracta de la variant jònica.

Algunes formes no jòniques, possiblement dòriques, les trobem també en inscripcions dedicades a persones de la *polis* jònica de Sinope, com l'antropònim Ὀνησίχα, amb /ę̄/ < /æ/ < /ā/ a l'arrel però manteniment de /ā/ al sufix[278] (núm. 419), i potser també en l'antropònim Δάιππος, que sembla ser una formació a partir del mot *δᾱι- o bé *δᾰϝι- (núm. 422).

Manteniment de trets exclusivament jònics el trobem en els dos genitius Ἡρακλείδεω i Σινωπέος, a la inscripció núm. 412, dedicada a una sinopea.

275. Per a la problemàtica sobre el caràcter àtic o jònic de la desinència de genitiu a Σινωπέιως (núm. 400), vegeu la nota núm. 245.

276. Sobre aquest nom, *vid.* el comentari a l'apartat de Trifília (IX).

277. *Cf.* Thumb-Kieckers, *Handbuch*, 140 i el testimoni de l'antropònim Ποτείδαος a la Megàrida (*LGPN* III.A, *s.v.*).

278. El sufix -ιχα és molt habitual en antroponímia beòcia, i sembla que a partir d'aquesta regió s'estén a la veïna Mègara (*vid.* nota 90).

schen Distichon. Zu lesen sind ionische (Παριηνός) neben attischen Formen (der Dual φθιμένοιν, μοῖραν, βροτοῖς, Διειτρέφει) und einige Homerismen (Δημοφώων, das Wort φθιμένο-, der Relativ τῆς). Erstaunlicherweise befindet sich der Ionismus im Prosateil, während alle Attizismen im Epigramm liegen. Das zeigt, dass das Attische bereits in dieser frühen Zeit ein geeigneter Dialekt für die epigrammatische Gattung war[266].

XLIII. **Propontis**

In der Propontis befanden sich zahlreiche griechische Kolonien, überwiegend Gründungen von Milet und Megara. Die asiatische Küste war übersät mit Naturhäfen und eine sehr wichtige Handelsregion, da sie den einzigen Seeweg zum und aus dem Pontos Euxinos bot. Zudem war die Region reich an Fischgründen sowie Holz und Getreide.

Allgemein ist wenig bekannt über die nichtgriechischen Völker dieser Region. In den griechischen Quellen wurden die Bithynier wegen ihrer Sitten und Sprache als «asiatische Thraker» bezeichnet. Bis in die klassische Zeit sind lediglich die Namen ihrer Herrscher bekannt, und den spärlichen Informationen nach scheinen sie sich unter einem König oder einem absoluten Herrscher organisiert zu haben. Ab der hellenistischen Zeit und durch ihre Rolle in den Auseinandersetzungen mit den Diadochen treten sie öfter in den Quellen auf. Auch die Moesi werden von Strabon als thrakisches Volk bezeichnet[267], nach Herodot aber waren sie mit den Karern verwandt[268].

266. Siehe den Kommentar zur Sprache der Epigramme unter Punkt 6 der Zusammenfassung.

267. Str. 12, 4, 4: Διορίσαι δὲ τοὺς ὅρους χαλεπὸν τούς τε Βιθυνῶν καὶ Φρυγῶν καὶ Μυσῶν καὶ ἔτι Δολιόνων τῶν περὶ Κύζικον καὶ Μυγδόνων καὶ Τρώων· καὶ διότι μὲν εἶναι δεῖ ἕκαστον τὸ φῦλον χωρίς, ὁμολογεῖται. (..) Ἅπαντα δὲ τὰ ἔθνη ταῦτα Θρᾴκιά τις εἰκάζοι ἄν, διὰ τὸ τὴν περαίαν νέμεσθαι τούτους, καὶ διὰ τὸ μὴ πολὺ ἐξαλλάττειν ἀλλήλων ἑκατέρους. «Es ist schwer, die Grenzen der Bithyner, der Phryger und der Myser sowie der Dolionen bei Kyzikos, der Mygdonen und der Trojaner zu bestimmen. Dass jeder dieser Stämme gesondert sein muss, darüber ist man sich einig. (...) All diese Völker, so darf man vermuten, sind thrakisch, da die Thraker das gegenüberliegende Ufer bewohnen und beide sich nicht stark voneinander unterscheiden.» (Übers. S. Radt)

268. Hdt. 1, 171, 6: Ἀποδεικνῦσι δὲ ἐν Μυλάσοισι Διὸς Καρίου ἱρὸν ἀρχαῖον, τοῦ Μυσοῖσι μὲν καὶ Λυδοῖσι μέτεστι ὡς κασιγνήτοισι ἐοῦσι τοῖσι Καρσί· τὸν γὰρ Λυδὸν καὶ τὸν Μυσὸν λέγουσι εἶναι Καρὸς ἀδελφέους. τούτοισι μὲν δὴ μέτεστι, ὅσοι δὲ ἐόντες ἄλλου ἔθνεος ὁμόγλωσσοι τοῖσι Καρσὶ ἐγένοντο, τούτοισι δὲ οὐ μέτα. «Dabei weisen sie auf den alten Tempel des Karischen Zeus in Mylasa hin, zu dem auch die Myser und Lyder gehören, weil sie Bruderstämme der Karer sind. Ihrer Überlieferung nach sind Lydos und Mysos Brüder des Kar gewesen. Ihnen gehört jener Tempel gemeinsam; die Stämme anderer Abkunft dagegen sind nicht Mitbesitzer des Tempels, wenn sie auch die gleiche Sprache reden wie die Karer.» (Übers. J. Feix)

En conjunt, en sis de les inscripcions (núm. 405, 419, 422, 425, 431 i *ii*.) hi observem trets jònics o àtics al costat de trets dòrics, mescla que coincideix amb la que presenta l'epigrafia de les ciutats gregues del Pont.

Aquesta barreja dialectal també la trobem en la inscripció en vers núm. 417, dedicada a un paflagoni: el seu nom està escrit en una forma dòrica, Ἀτώτᾱς, i l'epigrama, ple de formes èpiques, inclou formes específicament jònies (Εὐξείνου, Πυλαιμένεος), potser explicables també com a homerismes, al costat d'una forma clarament àtica com γαίας.[279] És destacable aquesta forta presència de formes homèriques en una inscripció de la segona meitat del segle IV, en què les formes de *koiné* s'han imposat en la composició d'epigrames funeraris.[280]

Hi ha altres inscripcions en vers que presenten majoritàriament formes jonicoàtiques. A la inscripció núm. 401, dedicada a una tal Δωρίς, al vocabulari homèric cal afegir-hi el vocalisme àtic de ἡλικίας. L'epigrama núm. 402 conté diverses formes jonicoàtiques (Βελτίστη, μητέρα, πᾶσιν) i àtiques (ὁσίαν, εὐλογίας). Així és també en l'epitafi núm. 410, al qual cal afegir-hi una construcció una mica peculiar de dual.

En el camp de l'onomàstica, cal destacar la presència de noms de formació no grega: a Tion trobem el nom paflagoni Τίβειος (núm. 397) i l'antropònim Mᾶ (núm. 406), format a partir del nom d'una deessa minorasiàtica; a Heraclea trobem el nom frigi Μηνώ (núm. 407), i el bitini Δᾶος (núm. 439), i un paflagoni hel·lenitzat duu el nom Ἀτώτας (núm. 417). També crida l'atenció el nom Εὐξένη per a una sinopea (núm. 398), que sembla jugar amb la designació grega del mar Negre com a Πόντος Εὔξεινος.

XLV. Frígia

Segons les fonts gregues i llatines,[281] els frigis provenien de la península Balcànica i haurien emigrat a l'Àsia Menor entre els segles X i IX aC. L'apogeu del seu imperi es data als segles IX i VIII, i un dels seus reis més famosos fou Midas, o Mita segons les cròniques assíries, i deu ser en aquesta època quan es donen els primers contactes amb els veïns grecs. Al segle VII s'inicia la decaiguda, i al final de segle passen a estar sota domini de l'imperi lidi.

Els contactes estrets i primerencs entre frigis i grecs es plasmen en la utilització, en les inscripcions

279. Per a una anàlisi més detallada de l'epigrama, *cf.* el comentari a la inscripció en el catàleg.

280. *Cf.* l'anàlisi de la llengua dels epigrames al punt 6 de les conclusions.

281. Heròdot (7, 73), Estrabó (7, 3, 2; 12, 8, 3) i Plini (*HN* 5, 145).

Wie im Kapitel zum Pontos Euxinos (XLIV) werden hier nur die Grabinschriften für Personen von der asiatischen Seite der Propontis analysiert. Die europäische Seite dagegen wurde in das Kapitel «Thrakien» integriert (XXIII).

Es gibt 25 athenische Grabinschriften für Personen aus der Propontis. Die meisten davon kamen aus milesischen Gründungen: sechs aus Kios (Nr. 383, 384, 385, 391, 392 und 393), vier aus Prokonnesos, einer der ältesten milesischen Kolonien am Pontos[269] (Nr. 372, 375, 387 und 388), weitere vier aus Kyzikos (Nr. 373, 386, 389 und 390) und eine aus Miletopolis (Nr. 379). Auch die megarischen Kolonien sind durch zwei Personen aus Kalchedon vertreten (Nr. 378 und 382). Eine Person kam aus Zeleia (Nr. 380), einer Stadt, deren Metropolis nicht definiert werden kann[270].

Einige Grabinschriften wurden für Personen nichtgriechischer Herkunft errichtet: vier Moesi (Nr. 376, 377, 381 und 396) und drei Bithynier (Nr. 374, 394 und 395). Erwähnenswert in dieser Gruppe sind Indizien, die darauf hinweisen, dass sie sich in Athen als spezialisierte Arbeiter niederließen. In einem Fall wird der Beruf sogar explizit erwähnt (Nr. 381), in einem anderen Fall ikonographisch dargestellt (Nr. 374).

Was die Chronologie betrifft, stammt die älteste Inschrift aus dem letzten Viertel des 5. Jhs. v.Chr. (Nr. 372), alle übrigen aus dem 4. Jh. v.Chr.: zwei vom Anfang (Nr. 373 und 374), vier aus der Mitte (Nr. 375-378), acht aus der zweiten Hälfte (Nr. 379-386) und zehn aus einem nicht näher präzisierbaren Zeitabschnitt des 4. Jhs. v.Chr. (Nr. 387-396).

Die Sprache in den Inschriften für Personen aus milesischen Gründungen ist hauptsächlich Ionisch-Attisch. Einige spezifisch attische Merkmale sind aber ebenso zu erkennen: die Genitivendung -ῳ̄ für männliche Namen auf -ā (Nr. 383: Γοργίου und Ἡρακλεώτου, Nr. 380: Δεξίου, und Nr. 387: Αἰνείτου), Rückverwandlung von /æ/ in den weiblichen Personennamen Μανία Ἐφεσία (Nr. 376), Δημητρία (Nr. 386) und Ἡδεῖα (Nr. 392) und die Genitivendung in Σωκλέους (Nr. 390).

Etwas komplexer stellt sich Nr. 391 dar. Diese Inschrift zeigt sowohl attische (Φιλοθέα, Λακλείδου) als auch nicht ionisch-attische Merkmale: der Personenname Δάμων für einen Karer aus Mylasa und der Personenname Bo[ίδ]ας für einen Herakleoten. In beiden Eigennamen wurde die dorische Form beibehalten; bei dem Karer erklärt sich das Dorisch durch die Bevölke-

269. Ehrhardt 1988, 38-39 und A. Avram, «The Propontic Coast Of Asia Minor», *Poleis*, 993-994.

270. Vgl. Ehrhardt 1988, 38-44. Bilabel 1920, 47-49 schließt sogar eine etwaige ionische Gründung aus und erklärt die Präsenz des Ionischen in den Inschriften der Stadt durch die Nachbarschaft mit ionischen Poleis wie Kyzikos.

paleofrígies, d'un alfabet creat a partir d'un protoalfabet grec.[282] Les més antigues d'aquestes inscripcions paleofrígies es daten a la segona meitat del segle VIII, fins al segle V són relativament abundants, i a partir d'aquest moment es van fent cada cop més esporàdiques, fins que, després de la conquesta d'Alexandre, desapareixen.[283] La llengua, però, es manté en ús, ja que en època imperial retrobem inscripcions frígies escrites amb l'alfabet grec del moment; es tracta bàsicament d'imprecacions afegides en inscripcions funeràries gregues.[284]

La llengua frígia és una llengua indoeuropea molt pròxima al grec, sense que sigui de moment gens fàcil distingir entre el que són herències comunes o el que es deu a influència per veïnatge. Valgui com a exemple d'aquesta proximitat la inscripció de l'anomenada «Tomba de Midas», on hi llegim l'aorist d'un verb de dedicació *edaes* (< ie.**thē*-), el datiu *Midai* i els dos epítets que l'acompanyen, *lavagtaei* i *vanaktei*, paral·lel perfecte dels micènics *ra-wa-ke-ta* i *wa-na-ka*.[285]

Tenim tres inscripcions funeràries per a personatges frigis a l'Àtica. La més antiga està datada a la segona meitat del segle V (441), la núm. 442 pertany a l'últim quart del segle IV, i la núm. 443, a cavall dels segles IV i III.

La més excepcional és la inscripció núm. 441, dedicada a Mannes, tallador de fusta. Demostra un molt bon coneixement de la llengua grega, i dels recursos de la llengua èpica, com veiem en l'ús de la fórmula ἐν εὐρυχόροισιν Ἀθήναις. Estilísticament, és destacable el pas de la tercera a la primera persona, així com la utilització de l'expressió quotidiana de jurament μὰ Δία en contrast amb les formes èpiques. El dialecte és el jonicoàtic, i observem un tret jònic en el datiu plural -οισιν, que pot ser degut a la influència de la llengua homèrica, alhora que un tret àtic en la desinència de datiu -αις, que és la usual en epigrafia àtica a partir de *ca.* 420 aC.[286] És inusual l'ús de l'aorist sigmàtic ἐγένατο amb valor intransitiu, que es troba en la llengua homèrica però en contextos diferents del de l'epitafi; la seva presència aquí deu respondre a la intenció d'introduir elements de la llengua èpica, però per manca de coneixement suficient hi ha estat mal emprat.[287]

282. Alguns dels símbols apunten cap a una dependència de l'alfabet jònic. *Vid.* Brixhe 1994, 165-178.

283. *Cf.* Brixhe-Lejeune 1984, IX-XI.

284. *Cf.* Brixhe 1999 per a l'estat del corpus d'inscripcions neofrígies i alguns dels problemes de lectura que presenten.

285. Inscripció M-01a del corpus d'inscripcions paleofrígies, *vid.* nota 283 i Brixhe 1983.

286. *Cf.* Threatte, *GAI* II, 96-101; Buck 1955, 86, i, per a la distribució de formes de datiu plural en epigrafia i textos literaris, López Eire 1994, esp. 183-185.

287. Per a aquesta forma verbal, *vid.* el comentari a la inscripció en el catàleg.

rung der ersten Kolonisierung Kariens, bei dem Herakleoten durch den Dialekt der Metropolis Megara.

Inschrift Nr. 379 für einen Mann aus Miletopolis verdient eine weiterführende Erläuterung. In dieser Inschrift sind spezifisch attische (εὐξυνέτου, Μοίρας, der Dativ οἰκείαις, der Genitiv mit Kontraktion Δημοκράτους) neben spezifisch ionischen Merkmalen (die Dative παύροισιν und ζωοῖσι, der Adjektiv ἀφνηόν) zu beobachten. Letztere sind vielleicht auch als ein Ergebnis des Einflusses der homerischen Sprache zu verstehen. Zusätzlich wurde der Name des Verstorbenen in zwei Varianten geschrieben, Δαικράτης und Δαικράτης, beide mit der nicht ionisch-attischen Form des Wortes δᾱι-. Die nichtionischen Elemente in dieser Inschrift – wie auch in der schon erwähnten Nr. 391 – können als ein weiteres Indiz für die Bevölkerungsmischung in den griechischen Kolonien am Schwarzen Meer verstanden werden[271].

In den Inschriften für Kalchedonier werden die Ethnika einmal in der attischen Form Καλχηδονία (Nr. 378) und das zweite Mal in der ursprünglichen dorischen Form Καλχαδόνιος[272] (Nr. 382) verfasst.

Auch Nr. 381 für eine Person aus dem Volk der Moesi zeigt eine nicht ionisch-attische Form, sowohl im Epitheton Κατ[α]παλταφέτας als auch im Personennamen Ἡρα[κ]λείδας. Dies könnte auf einen Einfluss des Dialekts aus den aiolischen Städten oder ihre Kolonien in der Troas, ebenso gut aber auch auf den Dialekt der megarischen Kolonien im Pontos hinweisen. Auf jeden Fall sind diese nichtionischen Merkmale ein Indiz dafür, dass diese Person entweder in den aiolischen oder in den dorischen, nicht aber in den ionischen Städten in Kontakt mit der griechischen Sprache gekommen war.

Die Personennamen der Prokonnesier (Μολπόθεμις Nr. 372, Ἀπολλόθεμις und Ἀπολλοφάνης Nr. 375) sind in der Heimatstadt gut dokumentiert und belegen die Bindung der Kolonie an ihre Metropolis Milet, weil alle drei aus Stämmen gebildet sind, die mit dem Kult Apollons in Verbindung stehen. Die Personennamen Δηίλοχος und Μητρόβιος (Nr. 388) sind häufig in Milet[273], der Personenname Σώταιρος (Nr. 390) für einen Mann aus Kyzikos scheint aus dem Beinamen gebildet zu sein, den Kore in Kyzikos trägt.

271. Vgl. Ginestí 2005.

272. Die dialektale Form des Ethnikons wurde noch im 3. Jh. v.Chr. behalten, wie die Münzlegende ΚΑΛΧΑ der gemeinsamen Prägung von Kalchedon und Bizantium belegt (Schönert-Geiss 1970, 78-80 und 148-150, tab. 59-62).

273. Für die Personennamen der Inschriften Nr. 372 und 375 siehe den Kommentar zu den Epitaphen. Für Δηίλοχος und Μητρόβιος siehe Bechtel, *HPN*, 121 und 317 und Masson, *OGS* I-II, 439.

La inscripció núm. 442 presenta trets àtics: l'antropònim Κοσμία amb ᾱ producte de la retrotracció àtica, i el genitiu plural Κελαινῶν amb la contracció del final *-āōn*. En la inscripció núm. 443 només podem parlar de jonicoàtic, sense la presència de cap tret específic d'un o altre dialecte.

XLVI. Lícia

Colons procedents de Rodes funden la *polis* de Faselis en territori lici al segle VII. La ciutat esdevé un centre de gran importància per al comerç grec envers l'Orient i, per mediació de Quios, entra a formar part de la lliga aticodèlica *ca.* 469.[288] L'interès d'Atenes envers la ciutat es plasma en una inscripció datada entre el 469, l'any d'entrada de Faselis a la lliga, i el 450. En aquesta inscripció s'hi regula que tots els conflictes que es donin a Atenes i que afectin un faselita han de ser resolts davant el polemarc, i cap altre magistrat.[289] Aquesta regulació suposa l'avantatge, per als faselites acusats, de garantir la realització d'un judici davant d'un tribunal i els iguala, pel que fa als drets jurídics, als metecs i als pròxenos.[290]

288. *Cf.* Blackman 1981, 31-32 i A. G. Keen i M. H. Hansen, «Lykia», *Poleis,* 1140-1141.

289. *IG* I^3 10: [ἔδο]ξεν τῆι βολῆι καὶ τῶι δ[ή|μωι· Ἀ]καμαντὶς [ἐ]πρυτάνευε, | [.]νάσιππος ἐγραμμάτευε, Νε|[….]δης ἐπεστάτει, Λέω[ν ε]Ἶ|[πε· τοῖ]ς Φασηλίταις τὸ ψ[ήφ]ι|[σμα ἀν]αγράψαι· ὅ τι ἄμ μὲ[ν] Αθ|[ήνησι ξ]υ[μβ]όλαιον γένηται |[πρὸς Φ]ασηλιτ[ῶ]ν τινα, Ἀθή[ν]η|[σι τὰς δ]ίκας γίγνεσθαι παρ|[ὰ τῶι πο]λεμάρχωι, καθάπερ Χ|[ίοις, καὶ] ἄλλοθι μηδὲ ἀμῶ· τῶ|[ν δὲ ἄλλω]ν ἀπὸ ξυμβολῶν κατ|[ὰ τὰς ὄσας] ξυμβολὰς πρὸς Φα|[σηλίτας] τὰς δίκας ἓν[α]ι· τὰς |[….^{7}….]το[ς] ἀφελῆν. ἐὰν δέ τ|[ις ἄλλη τῶ]ν ἀρχῶν δέξηται δ|[ίκην κατὰ] Φασηλιτῶν τινος |[….^{8}…., ε]ἰ μὲν καταδικάσ|[ει, ἡ καταδίκ]η ἄκυρος ἔστω. ἐ|[ὰν δέ τις παραβ]α[ί]νηι τὰ ἐψη|[φισμένα, ὀφ]ε[λέτ]ω μυρίας δ[ρ|αχμὰς ἱερ]ὰς τῆι Ἀθηναίαι· τ|[ὸ δὲ ψήφισ]μα τό[δε] ἀναγραψά|[τω ὁ γραμμ]ατεὺς ὁ τῆς βολῆς |[ἑστήλη]ι λιθί]νηι καὶ καταθ|[έτω ἐμ πόλει τ]έλεσι τοῖς τῶ|[ν Φασηλιτῶν]. «L'assemblea i el poble han decidit. La tribu Acamàntida exercia la pritania, (M)nasip era secretari, Ne-des epistates, Leont proposa que es gravi aquest decret per als faselites: que quan es doni a Atenes un conflicte envers un faselita, el procés es faci a Atenes davant el polemarc, tal com amb els quiesos, i en cap altre lloc. Sobre els altres conflictes que depenen dels acords, que els processos es duguin a terme segons els acords existents. […] Si un altre dels magistrats accepta un procés contra un dels faselites […], si el condemna, que la condemna sigui nul·la. Si algú incompleix el que ha estat decretat, que pagui mil dracmes per ser consagrades a Atenea. Que aquest acord el faci gravar el secretari de l'assemblea en una estela de pedra i el faci col·locar a l'acròpolis; que els costos els assumeixin els faselites.»

290. *Cf.* Gauthier 1972, 158-161, per a l'anàlisi de la inscripció, i 184 per al privilegi que suposa la jurisdicció única del polemarc, ja que el procés davant d'ell implica necessàriament la realització d'un judici amb tribunal popular. Els atenesos tenien el recurs alternatiu de presentar una acusació davant els *nautodikai*, magistrats que aplicaven un procediment sumarial, és a dir, sense la intervenció d'un tribunal.

XLIV. Pontos Euxeinos

Der Pontos Euxeinos wurde früh von den Griechen aufgesucht. Archäologische Quellen belegen präkoloniale Beziehungen bereits ab dem 8. Jh. v.Chr., die ersten Kolonien wurden höchstwahrscheinlich schon in der zweiten Hälfte des 7. Jhs. v.Chr. gegründet. Die ersten griechischen Gründungen waren milesisch: Sinope im Süden, Istria an der thrakischen Küste und Berezan im Norden. Zwar blieb Milet über die gesamte Zeit die Hauptmetropolis in der Region, jedoch kamen im 6. Jh. v.Chr. andere hinzu wie Megara, die Metropolis von Herakleia am Pontos[274].

Die Bevölkerung dieser Kolonien war sehr heterogen zusammengesetzt, weil Kolonisten aus verschiedenen griechischen Poleis an der Gründung teilgenommen hatten. Zudem gab es einen engen Kontakt und sogar ein Zusammenleben mit den nichtgriechischen Völkern der Umgebung[275].

In diesem Kapitel werden die Grabinschriften für Personen von der asiatischen Küste des Pontos Euxeinos analysiert. Andere Kapitel widmeten sich den Inschriften der thrakischen Küste (XXIII) und des nördlichen Gebiets des Schwarzen Meeres (XXIV Moesia, XXV Maiotis und XXVI Bosporos).

In Athen wurden 44 Inschriften für Personen von der südlichen Küste des Pontos Euxeinos gefunden. Zwei weitere weisen in einer längeren Liste von Namen auch Personen aus dem Pontos auf. Was die Herkunft betrifft, so bildet die größte Gruppe Herakleia mit 30 Inschriften (Nr. 399, 402, 407-410, 413-416, 420, 421, 423-431, 433-440 und *ii.*), wobei zu erwähnen ist, dass in vielen der Fälle die Herkunft aus Herakleia am Pontos zwar sehr wahrscheinlich, aber nicht gesichert ist. Zehn Inschriften wurden für Personen aus Sinope errichtet (Nr. 398, 400, 404, 411, 412, 418, 419, 422, 432 und *i.*), drei für Personen aus Tios (Nr. 397, 405 und 406), eine für jemanden aus Kromna (Nr. 403), eine für einen Paphlagonier (Nr. 417) und eine weitere, auf der lediglich die Herkunftsbeschreibung Pontos angegeben wird (Nr. 401).

Die Inschriften für Herakleoten zeigen in allen Fällen das Ethnikon Ἡρακλειώτης / Ἡρακλεώτης und Ἡρακλειῶτις ohne weitere Präzision. Das erschwert die Identifizierung der Heimatstadt, da mehrere Poleis mit dem Name Herakleia existierten. Dennoch ist es möglich, die Suche auf die drei in klassischer Zeit wichtigen Städte mit diesem Namen zu beschränken: Herakleia auf Sizilien, Herakleia am Latmos und He-

274. Vgl. Tsetskhladze 1994.

275. Vgl. Ehrhardt 1988, 239-241; Lévêque 1996, 322 vergleicht den Mischcharakter der Kolonien am Schwarzen Meer mit den Kolonien der Magna Graecia; Vinogradov 1997 beschreibt die Vermischung ionischer und dorischer Elemente in der Koloniengründung des Chersonesos.

La regió de la Lícia manté la seva pròpia llengua, i les primeres inscripcions que trobem redactades en llengua grega a la regió daten del primer quart del segle V. Tot i la penetració del grec, el lici continua sent la llengua dominant, tal com ho demostra l'existència de diverses inscripcions en lici i bilingües grecolícies.[291] Un dels descobriments més interessants dels anys setanta del segle passat és la *trilingüe de Xantos*, en la qual als textos lici i grec s'hi afegeix un text en arameu.[292]

La penetració de la cultura grega a la Lícia no té un focus d'origen tan concentrat com en el cas de la Cària, sinó que a l'element dòric de les colònies s'hi sumen els contactes amb les *poleis* jònies i, sobretot, la gran influència d'Atenes al voltant de la meitat del segle V. Aquesta heterogeneïtat dels elements grecs en contacte amb els licis contribueix a l'omnipresència, en les inscripcions de la Lícia del segle IV, de l'àtic ja en ple procés d'esdevenir *koiné*. Les inscripcions en lici desapareixen a partir del 334 amb l'arribada d'Alexandre.[293]

Dins el nostre recull hi consten quatre epitafis, dos de dedicats a faselites (núm. 444 i 447) i dos a licis (núm. 445 i 446). El més antic (núm. 444) està datat al tercer quart del segle V, en l'època de gran influència atenesa sobre la ciutat de Faselis, el núm. 445 està datat a la meitat del segle IV, el núm. 446, a la segona meitat, i el núm. 447 pertany a un moment imprecís del segle IV.

Pel que fa a la llengua, ja a la inscripció més antiga (núm. 444) hi observem trets àtics en el vocalisme de l'antropònim Ἀθηνόδοτος i el genitiu de l'ètnic Φασηλίτο, amb desinència -ǭ per a un masculí de tema en -ā. Pel que fa a l'arrel ἰατρο-, es tracta d'una forma no jònica, que pot correspondre tant a l'àtic com al dòric, el dialecte de la metròpolis de Faselis.[294] La inscripció núm. 447 també presenta el vocalisme àtic /ę̄/ < /æ/ < /ā/ tant en l'antropònim Χαρμίδης com en l'ètnic Φασηλίτης. Les altres dues inscripcions no presenten trets dialectals característics. En el cas de la inscripció núm. 446 val la pena esmentar el nominatiu Σωσίας amb alfa, que pot deure's tant a la conservació del timbre vocàlic originari d'alfa llarga com a l'anomenada retrotracció àtica.

291. *Cf.* Brixhe 1993, 70-73.

292. L'anomenada *trilingüe de Xantos*, trobada el 1973 i publicada per H. Metzger, E. Laroche i A. Dupont-Sommer al volum VI de les *Fouilles de Xanthos* (1979). Es considera que la versió oficial era l'aramea, ja que aquesta era la llengua administrativa a l'imperi persa, però possiblement el text base fou la versió en lici, que és la més extensa.

293. *Cf.* Brixhe 1993, 70-82.

294. *Cf.* Thumb-Scherer, *Handbuch*, 251.

rakleia am Pontos. Von allen drei hatte Herakleia am Pontos die engeren und intensiveren Beziehungen zu Athen, welche sowohl in der Epigraphik als auch in der Literatur ausführlich dokumentiert sind[276]. Das ist der Grund, warum hier alle Grabinschriften für Herakleoten Herakleia am Pontos zugeschrieben werden konnten, mit Ausnahme von Nr. 321 und 324, bei denen die Onomastik Hinweise bietet, dass die Heimat der Verstorbenen höchstwahrscheinlich Herakleia am Latmos war.

Die älteste der Inschriften für Personen aus dem Pontos (Nr. 397) wird ans Ende des 5. Jhs. v.Chr. datiert, alle anderen stammen aus dem 4. Jh. v.Chr.: zwei vom Anfang (Nr. 398 und 399), drei aus der ersten Hälfte (Nr. 400-402), acht aus der Mitte (Nr. 403-410), 13 aus der zweiten Hälfte (Nr. 411-423), 15 aus einer nicht näher präzisierbaren Zeitspanne des 4. Jhs. v.Chr. (Nr. 424-436 und *i.-ii.*). Vier der Inschriften werden schließlich zwischen das 4. und das 3. Jh. v.Chr. datiert (Nr. 437-440).

Die Sprache dieser Inschriften spiegelt die Bevölkerungsmischung, die in den Kolonien am Pontos Euxeinos vorlag, wider.

Spezifisch attische Merkmale sind in Grabinschriften für Personen aus den dorischen Kolonien Herakleia und Tios (Nr. 407: Ἡρακλειώτου, Nr. 409: Θεοπείθους, Nr. 408: Διοκλείδου γυνή, Nr. 420: Ἀγαθοκλείους, Nr. 421: Ἀγαθοκλέους, Nr. 425: Ἀνδροκλέους, Nr. 426: Μνησικλέους und Ἡρακλεώτου, Nr. 430: Ἄττου Ἡρακλεώτου und Nr. *ii*: Δίου) sowie aus der ionischen Sinope (Nr. 398: Εὐξένη mit kurzem /e/, Nr. 404: Πρωταγόρας und Ἀντισθένους)[277] vorhanden.

In den Inschriften für Personen aus dorischen Kolonien sind auch andere ionisch-attische Merkmale erwähnenswert: das Ethnikon Τιανή in der Inschrift Nr. 406, das Ethnikon Ἡρακλεώτης in allen Epitaphen für Herakleoten, das Epitheton κυβερνήτης in Nr. 413, die Vokale der Personennamen Ὀνήσιμος und Μνησικλέους in Nr. 426 und die Nominativendung]ίδης in Nr. 437.

Es sind zwei Schreibweisen für das Ethnikon Herakleota belegt: In 19 Inschriften ist die zu erwarten-

276. Herakleia Pontica war für die Kontrolle des Handels mit dem Pontos äußerst bedeutend, weswegen Athen großes Interesse daran hatte, gute Beziehungen mit dieser Stadt zu unterhalten. Herakleia erscheint in einer Tributliste des delisch-attischen Seebundes im Jahr 425/4 v.Chr. (*IG* I^3 71 IV, 127). Die Beziehungen beider Städte werden auch durch die Existenz von Proxenoi Athens in Herakleia (*IG* I^3 74 del 424/3 und D. 52, 5 im 4. Jh. v.Chr.) und durch ein athenisches Ehrendekret für zwei Händler aus Herakleia als Dank für ihre Hilfe beim Getreideimport dokumentiert (*IG* II^2 408).

277. Für die Diskussion über den attischen oder ionischen Charakter der Genitivendung in Σινωπέως (Nr. 400) siehe Fußnote 247.

LXVII. Cilícia

La presència de cilicis a Atenes està escassament documentada, tot i que els contactes entre cilicis i grecs, bàsicament provinents de Rodes i Samos, es donen des d'època arcaica.[295] En el nostre recull tenim tan sols una inscripció funerària dedicada a un cilici i datada a la meitat del segle IV (núm. 448).

La brevetat de la documentació no permet fer cap anàlisi de la llengua, però sí que podem posar de manifest que l'antropònim, Ἕρμων, és de formació grega.[296] Si la seva difusió va lligada a la semblança amb un nom indígena, com proposa L. Robert per al nom Ἑρμᾶς a la Pisídia,[297] és difícil de determinar. En tot cas, l'ús d'un antropònim grec és una mostra d'hellenització.

LXVIII. Pèrsia

Les relacions entre Atenes i Pèrsia són complexes, però no pas sempre conflictives,[298] i la presència de perses a Atenes ha deixat traces tant en la literatura com en l'onomàstica. Pel que fa a les inscripcions funeràries, el nostre catàleg inclou una sola inscripció dedicada a un personatge descrit amb l'ètnic Πέρσης[299] (núm. 449).

La inscripció ha estat datada en un moment indeterminat del segle IV i inclou l'antropònim Πρῶτος, de clara formació grega. Es tracta d'un nom donat habitualment als esclaus, que fa referència al seu ordre d'incorporació a la casa, ja sigui el primer nascut o el primer comprat.[300]

Xipre

XLIX. Xipre

El dialecte de Xipre forma part del grup grec oriental i se'l considera emparentat amb el dialecte de l'Arcàdia, amb el qual comparteix nombroses característiques. L'especificitat del xipriota es troba en el fet que està escrit en un sil·labari testimoniat des del segle

295. Per a les dificultats en la documentació de possibles establiments comercials grecs a la zona, *vid.* Desideri-Jasink 1990, 151-163. El recull prosopogràfic *FRA* inclou quatre entrades per a cilicis documentats a Atenes, només dos dels quals pertanyen al segle IV; els altres dos són d'època imperial.

296. *Cf.* Pape-Benseler, *s.v.*

297. *Cf.* Robert 1963, 38-39.

298. Existeix una gran quantitat de bibliografia sobre el tema. Per a l'anàlisi crítica de testimonis tant literaris com epigràfics, arqueològics i iconogràfics, destaquem l'interessant estudi de M. C. Miller (Miller 1997).

299. Molts altres pobles es trobaven als segles V i IV sota domini de l'imperi persa, però han estat inclosos separadament en el catàleg.

300. *Cf.* Lambertz 1907, 46 i Masson, *Onomastica* I-II, 153.

de Form Ἡρακλεωτ- zu lesen, neun aber zeigen die Schreibweise Ἡρακλειωτ- mit ⟨EI⟩ für /ĕ/. Diese Schreibweise scheint ihren Ursprung in der geschlossenen Aussprache von /ĕ/ vor Vokal zu haben. Im Laufe des Prozesses der Monophthongierung von /ei/ in /i/ entstand vermutlich eine Verwechslung in den Schreibweisen für /e/ und /ei/, die in diesen zwei Formen des Ethnikons zur Geltung kommt. Ἡρακλειωτentsprach wahrscheinlich einer Variante, die sich nah an der gesprochenen Sprache befand, während Ἡρακλεωτ- der orthographischen Norm entsprach. Die Schreibweise ⟨EI⟩ für /ĕ/ vor Vokal ist ebenfalls im Genitiv Σινωπέως in der Inschrift Nr. 400 zu lesen.

In den Personennamen Ποσείδᾱος und Ἀστείᾱ (Nr. 405, Genitiv), Ἡρώνδᾱς (Nr. 425) und Βοίδᾱς (Nr. *ii*) ist der Erhalt dorischer Formen zu beobachten. Auch der Langvokal in Δαμώ (Nr. 408) ist ein dorisches Merkmal und weist auf eine mögliche Herkunft der Person aus Herakleia am Pontos hin. In der Nominativendung des Personennamens Μαρσύας (Nr. 431) handelt es sich anscheinend um den Erhalt eines dorischen Merkmals[278]. Der Personenname Ποσείδᾱος (Nr. 405) ist eine dialektalische Mischbildung: Der Stamm ποσει- ist nicht die bekannte dorisch megarische Form ποτει-[279], sondern vermutlich ihre ionische Variante.

Einige nichtionische Merkmale sind ebenfalls in den Inschriften für Personen aus der ionischen Kolonie Sinope zu finden: der Personenname Ὀνησίχα mit /ę̄/ < /æ/ < /ā/ im Stamm, aber /ā/ im Suffix[280] (Nr. 419) und womöglich auch der Personenname Δάιππος, vermutlich eine Wortbildung aus dem Wort *δᾱι- oder *δᾰ*F*ι- (Nr. 422).

Spezifisch ionische Merkmale zeigen die Genitive Ἡρακλείδεω und Σινωπέος in der Inschrift Nr. 412, die einer Frau aus Sinope gewidmet ist.

Insgesamt sind in sechs Inschriften ionische oder attische neben dorischen Merkmalen zu lesen (Nr. 405, 419, 422, 425, 431 und *ii*.). Diese Mischung von Elementen aus verschiedenen Dialekten findet sich auch in den Inschriften der griechischen Poleis am Pontos wieder.

Die gleiche Dialektmischung zeigt die Versinschrift Nr. 417 für einen Paphlagonier. Sein Name wurde in der dorischen Form geschrieben, Ἀτώτᾱς. Das Epigramm, das stark von der epischen Sprache beeinflusst wurde, zeigt neben einer deutlich attischen Form wie γαίας auch spezifisch ionische Merkmale wie Εὐξείνου und Πυλαιμένεος, die vielleicht als Teil

278. Über diesen Personennamen siehe den Kommentar im Kapitel IX «Triphylien».

279. Vgl. Thumb-Kieckers, *Handbuch,* 140 und die Belege für den Eigennamen Ποτείδαος in der Megaris (*LGPN* III A, *s.v.*).

280. Das Suffix -ιχα in der böotischen Onomastik ist sehr häufig und wurde anscheinend aus dieser Region auf die benachbarten Megaris übertragen (Siehe den onomastischen Kommentar zu Böotien und Fußnote 90).

VIII[301] fins al III aC, amb un origen que es remunta fins a sistemes d'escriptura anteriors a l'arribada dels grecs a Xipre.[302] Això no vol dir que l'alfabet grec fos desconegut a l'illa, ja que es documenta en algunes inscripcions dígrafes ja al segle VI,[303] però el seu ús es manté esporàdic fins al segle IV.

L'expansió de l'alfabet grec a Xipre va lligada a la de la *koiné* jonicoàtica i s'inicia a la segona meitat del segle IV. Els textos dialectals en sil·labari es fan cada cop més escassos, i se'n troben els últims exemples a Cafizin al final del segle III.[304]

La influència fenícia a Xipre hi és primerenca i important, amb l'existència d'una forta presència de població fenícia no sols en les fundacions pròpiament fenícies sinó també en les *poleis* gregues.

Les trenta-dues inscripcions ateneses reunides en el nostre catàleg estan totes escrites en alfabet, no hi ha cap mostra d'ús del sil·labari xipriota, però sí en canvi de la llengua fenícia. Del conjunt d'epitafis, vint-i-cinc assenyalen procedència d'una de les *poleis* gregues, i set de la ciutat de Cítion, una fundació fenícia.[305]

a. Polis *gregues*

La més antiga de les inscripcions (núm. 450) és l'única datada amb claredat al segle V, i dues més (núm. 451 i 452) es troben a cavall dels segles V i IV. La inscripció núm. 453 se situa als inicis del segle IV, i les núm. 545 al 546, a la primera meitat de segle. Set inscripcions pertanyen a la meitat del segle IV (núm. 457-463), cinc més a la segona meitat de segle (núm. 464-468) i set més han estat assignades al segle IV, sense més precisió (núm. 469-474).

Pel que fa a les procedències, domina la ciutat de Salamina amb catorze inscripcions, dues persones provenen de la ciutat de Màrion (núm. 451 i 457), dues més de la ciutat de Solos (núm. 454 i 462), una de Cúrion (núm. 464) i en sis inscripcions tan sols es pot determinar la procedència de l'illa de Xipre, sense més concreció (núm. 450, 453 i 466-469).

301. Per al testimoni de l'existència del sil·labari xipriota ja al segle VIII, *vid. ICS*, núm. 174. Una inscripció del segle XI, *ICS*^{2}: 18g, l'anomenada «inscripció Opheltas», és considerada per alguns autors com el testimoni més antic de xipriota (Masson-Masson 1983); d'altres, en canvi, consideren que es tracta d'una inscripció en xiprominoic (M. Egetmeyer *per litteras* i Olivier 2008 [*non vidi*]).

302. Una molt bona visió general sobre els sistemes d'escriptura a Xipre es troba a Egetmeyer 1998.

303. *ICS*, 78-80.

304. Thumb-Scherer, *Handbuch*, 146-150 i *ICS*, 84, 85. *Vid.* també Brixhe 1988*a*, 168.

305. *Vid.* F. G. Meier, «Cyprus», *Poleis*, 1223ss: Salamina, Màrion, Solos, Cúrion hi són incloses com a *polis* gregues, governades sembla que amb un sistema de monarquia autocràtica hereditària. Cítion manté des de la seva fundació una majoria de població fenícia.

eben dieses Einflusses der homerischen Sprache zu verstehen sind[281]. Bemerkenswert ist die starke Präsenz von homerischen Merkmalen in einer Inschrift aus der zweiten Hälfte des 4. Jhs. v.Chr., zu einer Zeit, in der die Koine in den Grabepigrammen bereits dominierend ist[282].

Die anderen Versinschriften zeigen hauptsächlich ionisch-attische Merkmale. Nr. 401 wurde einer Frau namens Δωρίς gewidmet; neben dem homerischen Wortschatz zeigt die Inschrift eine deutlich attische Form: ἡλικίας. Das Epigramm Nr. 402 zeigt ionisch-attische Merkmale (Βελτίστη, μητέρα, πᾶσιν) und auch spezifisch attische Elemente (ὁσίαν, εὐλογίας). Vergleichbar ist die Sprache im Epitaph Nr. 410, bei der zudem eine ungewöhnliche Konstruktion des Duals auffällt.

In der Onomastik sind die nichtgriechischen Personennamen erwähnenswert: der paphlagonische Name Τίβειος aus Tios (Nr. 397), der Personenname Mâ (Nr. 406), aus dem Namen einer kleinasiatischen Göttin gebildet, der phrygische Name Μηνώ aus Herakleia (Nr. 407), der Bythinier Δᾶος (Nr. 439) und der Name Ἀτώτας bei einem hellenisierten Paphlagonier (Nr. 417). Bemerkenswert ist der Name Εὐξένη für eine Frau aus Sinope (Nr. 398), der vielleicht eine Anspielung auf den Ortsnamen Πόντος Εὔξεινος ist.

XIV. Phrygien

Nach den griechischen und lateinischen Quellen[283] kamen die Phryger um das 10. oder 9. Jh. v.Chr. vom Balkan nach Kleinasien. Der Höhepunkt ihres Reiches liegt im 9. und 8. Jh. v.Chr. mit Midas oder Mita als einem ihrer bekanntesten Könige. Vermutlich ergaben sich auch die ersten Kontakte zu den Griechen in dieser Zeit. Im 7. Jh. v.Chr. begann der Niedergang des Reiches, das am Ende des Jahrhunderts unter der Herrschaft der Lydier stehen sollte.

Die frühen und engen Kontakte zwischen Phrygern und Griechen werden beim Alphabet der paläophrygischen Inschriften deutlich, das aus einem griechischen Protoalphabet entstand[284]. Die ältesten dieser paläophrygischen Inschriften werden in die zweite Hälfte des 7. Jhs. v.Chr. datiert und sind bis zum 5. Jh. v.Chr. relativ zahlreich. Danach treten sie immer sporadischer auf, bis sie nach der Eroberung Alexanders verschwinden[285]. Die Sprache aber bleibt

281. Für eine detaillierte Analyse dieses Epigramms vgl. den Kommentar im Katalog.

282. Vgl. die Analyse der Sprache der Epigramme unter Punkt 6 der Zusammenfassung.

283. Herodot (7, 73), Strabon (7, 3, 2; 12, 8, 3) und Plinius (*HN* 5, 145).

284. Einige Zeichen deuten auf eine Abhängigkeit vom ionischen Alphabet hin. Siehe Brixhe 1994, 165-178.

285. Vgl. Brixhe-Lejeune 1984, IX-XI.

En la llengua d'aquestes inscripcions hi destaquen els següents trets xipriotes:

La conservació d'arrels onomàstiques xipriotes, com πνυτ- en l'antropònim Πνυταγόρο (núm. 450) i Πνυτόδαμος (núm. 457), i Ζω- en Ζοάνορ[ος] (núm. 465), amb abreujament Ζωα- > Ζοα-.

Vocalisme xipriota en els casos en què s'ha conservat la /ā/ originària: Πνυτόδᾱμος i Στᾱσαγόρου (núm. 457), Θρίξᾱς (núm. 470) i Ὀνᾱσαγόρου (núm. 474). Observem l'evolució pròpia del xipriota de l'hiat *Θεο-ά > Θοά > Θυα en l'antropònim Θυάναξ (núm. 453). La confusió ⟨ΟΙ⟩ ~ ⟨Ο⟩, que provoca l'aparició d'una grafia inversa en l'antropònim Ἀριστοιδίκη, també sembla ser un tret més propi de Xipre que no pas de l'Àtica.

Els trets àtics que observem són els següents: desinència de genitiu -ῳ̄ per a masc. en -ā, que apareix en els antropònims Πνυταγόρῳ̄ (núm. 450), Στασαγόρου (núm. 457) i Ὀνασαγόρου (núm. 474), tots ells noms compostos amb l'arrel -αγόρας, i en Πειθίου i Χαρίου (núm. 472); la presència de /ę̄/ < /æ/ < /ā/ en els noms Ἀριστοιδίκη (núm. 453), Εὐφροσύνη (núm. 454), Σωσίδημος (núm. 456), Νικοδήμου (núm. 462), Ἀριστοτίμη (núm. 464), Μυμαικύλη (núm. 466), -κίδη[ς (núm. 469), el nominatiu Οἰνάνθη i el genitiu Καλλιστράτης (núm. 471), γυνή (núm. 472), Δημητρία (núm. 473), -νίκη (núm. 474) i Μνησίλεως (núm. 455), antropònim que també presenta la metàtesi de quantitat jonicoàtica en el segon element del compost, -λεως; la preposició ἀπό en lloc d'απύ (núm. 456, 462 i 470).

També són formes àtiques els genitius Πασικράτους (núm. 463), amb final -ους < *-eos*, i Διοκλέους (núm. 467), amb evolució -κλέους < *-kleu̯eos*.[306]

En l'antropònim Μυμαικύλη (núm. 466), format a partir del substantiu μιμαίκυλον, «cirera d'arboç», la variació ⟨Υ⟩ ~ ⟨Ι⟩ pot ser considerada un tret de *koiné*. Recordem que en xipriota el fonema /u/ conserva la pronúncia [u], mentre que el jònic àtic presenta una pronúncia [ü] que en possibilita la confusió amb el fonema /i/.[307] Aquesta inscripció ha estat datada a la segona meitat del segle IV, l'època d'expansió de la *koiné* jonicoàtica a Xipre.

En un dels epitafis, núm. 451, datat a cavall dels segles V i IV, les dues possibilitats de lectura de l'antropònim mostren el possible resultat de dos trets fonètics diferents. La lectura proposada per *SEG*, Ζωήλος,[308] seria una mostra de iotacisme primerenca amb la variació ⟨Η⟩ ~ ⟨Ι⟩, mentre que la lectura Ζωίλος, més pròpia de l'àtic, mostraria un tret més evolucionat.

306. En les inscripcions sil·làbiques de Xipre, s'hi manté l'escriptura de la digamma; en canvi, en inscripcions alfabètiques no hi és anotada mai i la forma de genitiu dels noms en -κλῆς és, com en altres dialectes, -κλεος (Morpurgo 1988 i Thumb-Scherer, *Handbuch*, 167).

307. *Cf.* Bile 1988, 88-89. Els casos de confusió ⟨Υ⟩ ~ ⟨Ι⟩ en epigrafia xipriota són d'època recent. En època arcaica tan sols se'n coneixen dos exemples, ambdós en mots d'interpretació dubtosa.

308. En tot cas caldria escriure Ζω{ή}λος.

lebendig und in der Kaiserzeit erscheinen wieder phrygische Inschriften, diesmal in griechischem Alphabet. Es handelt sich hauptsächlich um Fluchformeln, die den griechischen Grabinschriften hinzugefügt wurden[286].

Phrygisch ist eine dem Griechischen sehr nahe indogermanische Sprache. Es ist bis heute nicht möglich, zu unterscheiden, welche gemeinsamen Isoglossen auf eine gemeinsame Herkunft und welche lediglich auf der Nachbarschaft beider Sprachen beruhen. Als Beispiel für diese Ähnlichkeit beider Sprachen soll hier die Inschrift des sogenannten «Grabs des Midas» zitiert werden: Zu lesen sind der Aorist eines Verbs des Weihens *edaes* (< ie.**thē-*), der Dativ *Midai* und seine zwei Epitheta *lavagtaei* sowie *vanaktei*, eine exakte Parallele zu den mykenischen *ra-wa-ke-ta* und *wa-na-ka*[287].

Es gibt drei Grabinschriften für Personen aus Phrygien in Athen. Die älteste wird in die zweite Hälfte des 5. Jhs. v.Chr. datiert (Nr. 441), Nr. 442 stammt aus dem letzten Viertel des 4. Jhs. v.Chr. und Nr. 443 wird zwischen das 4. und das 3. Jh. v.Chr. datiert.

Außergewöhnlich ist Inschrift Nr. 441 für den Holzfäller Μάννης. Im Epigramm zeigt sich eine gute Kenntnis der griechischen Sprache und des epischen Stils, was in einer Formel wie ἐν εὐρυχόροισιν Ἀθήναις deutlich zu sehen ist. Stilistisch sind der Übergang von der dritten zur ersten Person und ein alltäglicher Ausdruck wie μὰ Δία in Kontrast zu den epischen Formen hervorzuheben. Der Dialekt ist ionisch-attisch mit einem ionischen Element im Dativ Plural -οισιν (vermutlich ein Einfluss der homerischen Sprache) und einem attischen Element im Dativ Plural -αις, die übliche Form in der attischen Epigraphik ab ca. 420 v.Chr.[288]. Ungewöhnlich ist hier der Gebrauch des sigmatischen Aorist ἐγēνατο mit transitiver Bedeutung. Zwar ist diese Form in der homerischen Sprache belegt, aber stets in anderen Kontexten. Vermutlich spiegelt ihr Gebrauch die Absicht wider, Elemente aus der epischen Sprache einzusetzen, wobei der falsch eingesetzte Aorist auf den Mangel an ausreichenden Kenntnissen zurückzuführen ist[289].

Inschrift Nr. 442 zeigt attische Elemente: den Personennamen Κοσμία mit Rückverwandlung von /æ/ und den Genitiv Plural Κελαινῶν mit Kontraktion der Endung -*āōn*. Die Sprache der Inschrift Nr. 443 ist ionisch-attisch, ohne dass es möglich wäre, distinktive Dialektmerkmale festzustellen.

286. Vgl. Brixhe 1999 für den Corpus der neophrygischen Inschriften und die Schwierigkeiten der Lesungen.

287. Inschrift M-01a im Corpus der paläophrygischen Inschriften. Siehe Fußnote 285 und Brixhe 1983.

288. Vgl. Threatte, *GAI* II, 96-101; Buck 1955, 86 und López Eire 1994, bes. 183-185 für die Verteilung der verschiedenen Formen für den Dativ Plural in epigraphischen und literarischen Texten.

289. Für diese Verbform siehe den Kommentar im Katalog.

ació gràfica ⟨H⟩ ~ ⟨I⟩. En el cas de la lectura Ζωιίλος, proposada per nosaltres, observem una grafia disil·làbica del diftong, un fenomen que es troba en l'epigrafia arcaica de les *poleis* de la dodecàpolis jònica i que, en aquest cas, és possible que es degui a la influència d'un monument funerari de finals del segle VI de gran riquesa, dedicat a un sami amb el mateix nom de Zoilos, que hi és escrit amb aquesta grafia disil·làbica.[309]

L'epitafi núm. 450, l'únic escrit en vers, conté també altres formes àtiques (ἰατρός *vs.* xip. ijātēr, desinència mitjana -ται, ἐνθάδε *vs.* xip. ἰνθάδε), a més de la introducció d'una forma de la llengua èpica en la desinència de datiu plural θνητοῖσιν.

b. Fundació fenícia

A l'illa de Xipre s'hi troben testimonis que indiquen l'antiguitat de la colonització fenícia: la inscripció fenícia més antiga trobada a l'illa data del voltant del 900 aC, i a Cítion, la més important de les fundacions fenícies a l'illa, s'hi ha descobert un gran temple, dedicat segurament a Astarte, la construcció del qual ha estat datada al voltant del 850 aC.[310]

La ciutat de Cítion és precisament la procedència de les persones honorades en els set epitafis inclosos en el nostre catàleg. El més antic de tots ells (núm. 475), datat a cavall dels segles V i IV, conté un text bilingüe, tres inscripcions més (núm. 476, 477 i 479) han estat datades a la segona meitat del segle IV i estan escrites únicament en grec, mentre que una quarta (núm. 478) presenta de nou text en fenici. Els segueixen dues inscripcions també bilingües, una datada en un moment imprecís del segle IV (núm. 480) i l'altra a cavall dels segles IV i III (núm. 481).

El grec que llegim en aquestes inscripcions respon al de la *koiné* jonicoàtica (p. ex. núm. 476: Ἡρακλείδης, núm. 479: Ἱέρωνος). Quatre de les set inscripcions contenen alhora un text fenici; lamentablement, en un dels casos (núm. 480) la inscripció està tan malmesa que és impossible llegir-lo. En la inscripció núm. 475, tot i que també fragmentària, s'intueix que el text grec és l'exacta traducció del fenici; en canvi, en les inscripcions núm. 478 i 481 el text fenici conté més informació, i el grec n'és una versió reduïda.

Especialment interessant en aquests epitafis és la traducció al grec que s'hi fa dels noms fenicis; en el cas de les bilingües, hi podem observar el mètode seguit: BNḤDS esdevé Νουμήνιος (núm. 481), i tant l'un com l'altre tenen el significat de «fill de la nova lluna». Curiosament, també s'escull l'antropònim Νουμήνιος (núm. 478) per traduir MḤDS, tot i que el significat no és exactament el mateix però semblant: «de la nova lluna». Traduccions com aquesta, o en noms teòfors on es busca l'equivalència entre divinitats del panteó fenici

309. Es tracta de l'epitafi núm. 270, 1. *Cf.* la nota 212.

310. *Cf.* Masson-Sznycer 1972.

XLVI. Lykien

Kolonisten aus Rhodos gründeten im 7. Jh. v.Chr. die Polis Phaselis auf lykischem Gebiet. Die Stadt wurde ein wichtiger Stützpunkt für den Handel mit dem Orient und schloss sich auf Vermittlung von Chios dem delisch-attischen Seebund ca. 469 an[290]. Das Interesse Athens für Phaselis wird in einer Inschrift deutlich, die zwischen 469 und 450 v.Chr. datiert. In diesem Dekret wurde beschlossen, dass alle Rechtskonflikte in Athen, bei denen Bürger aus Phaselis involviert waren, nur vor dem Polemarch und keinem anderen Magistrat ausgetragen werden sollten[291]. Dieses Verfahren verschaffte den angeklagten Phaseliten den Vorteil, dass das Gerichtsverfahren vor einem Tribunal stattfand und stellte sie in ihren juristischen Rechten mit den Metökoi und Proxenoi gleich[292].

290. Vgl. Blackman 1981, 31-32 und A. G. Keen, M.H. Hansen, «Lykia», *Poleis,* 1140-1141.

291. *IG* I^3 10: [ἔδο]ξεν τῆι βολῆι καὶ τῶι δ[ή|μωι· Ἀ]καμαντὶς [ἐ]πρυτάνευε, | [.]νάσιππος ἐγραμμάτευε, Νε|[..]δης ἐπεστάτει, Λέω[ν ε]ἶ|[πε· τοῖ]ς Φασηλίταις τὸ ψ[ήφ]ι|[σμα ἀν]αγράψαι· ὅ τι ἂμ μὲ[ν] Αθ|[ήνησι ξ]υ[μβ]όλαιον γένηται|[πρὸς Φ]ασηλιτ[ῶ]ν τινα, Ἀθή[ν]η|[σι τὰς δ]ίκας γίγνεσθαι παρ|[ὰ τῶι πο]λεμάρχωι, καθάπερ Χ|[ίοις, καὶ] ἄλλοθι μηδὲ ἀμῶ· τῶ|[ν δὲ ἄλλω]ν ἀπὸ ξυμβολῶν κατ|[ὰ τὰς ὅσας] ξυμβολὰς πρὸς Φα|[σηλίτας] τὰς δίκας ἓν[α]ι· τὰς |[..^{7}..]το[ς] ἀφελῆν. ἐὰν δέ τ|[ις ἄλλη τῶ]ν ἀρχῶν δέξηται δ|[ίκην κατὰ] Φασηλιτῶν τινος |[..^{8}.., ε]ἰ μὲν καταδικάσ|[ει, ἡ καταδίκ]η ἄκυρος ἔστω. ἐ|[ὰν δέ τις παραβ]α[ί]νηι τὰ ἐψη|[φισμένα, ὀφ]ε[λέτ]ω μυρίας δ[ρ|αχμὰς ἱερ]ὰς τῆι Ἀθηναίαι· τ|[ὸ δὲ ψήφισ]μα τό[δε] ἀναγραψά|[τω ὁ γραμμ]ατεὺς ὁ τῆς βολῆς |[ἐστήληι λιθί]νηι καὶ καταθ|[έτω ἐμ πόλει τ]έλεσι τοῖς τῶ|[ν Φασηλιτῶν]. «Beschlossen haben der Rat und das Volk: die Phyle Akamantis hatte die Prytanie inne, [.]nasippos war Schriftführer, Ne[-]des war Epistates, Leon stellte den Antrag: für die Phaseliten soll man diesen Beschluß aufschreiben. Wenn in Athen ein Rechtsstreit entsteht mit einem der Phaseliten, hat in Athen der Prozeß stattzufinden bei dem Polemarchos, so wie im Fall der Chier, und nirgendwo sonst. Bei den anderen auf Grund von Symbolai (ausgetragenen Rechtsstreitigkeiten) sollen gemäß dem bestehenden Rechtsgewährungsvertrag mit den Phaseliten die Verfahren stattfinden. Falls aber ein anderer der Beamten eine Klage gegen einen Phaseliten annimmt, wenn er zu dessen Ungunsten das Urteil fällt, so soll dieses Urteil nichtig sein. Wenn jemand zuwiderhandelt gegen diesen Beschluß, soll er verpflichtet sein zur Zahlung von zehntausend Drachmen, zu weihen der Athena. Diesen Beschluß soll aufschreiben lassen der Schriftführer des Rates auf einer Stele aus Marmor und sie aufstellen lassen auf der Polis auf Kosten der Phaseliten.» (Übers. Brodersen-Günther-Schmitt)

292. Vgl. Gauthier 1972, 158-161 für die Inschriftenanalyse und 184 für die Beschreibung des Privilegs der Gerichtsbarkeit vor dem Polemarch. Der Vorteil eines solchen Prozesses bestand in einem Gerichtsverfahren vor einem Volksgerichtshof. Ohne dieses Privileg hätten die Athener die Möglichkeit, eine Anklage vor den Nautodikai zu erheben, die ein Ermittlungsverfahren ohne Gerichtshof durchführten.

i el grec, són relativament habituals entre els fenicis en contacte amb poblacions gregues,[311] i les trobem també en els epitafis per a persones procedents de Fenícia (LI). La comparació amb aquestes inscripcions ens porta a suposar que darrere els dos Ἡρακλείδης (núm. 476 i 480) s'hi amaga un antropònim teòfor fenici format a partir de l'arrel MLQRT, i que Ἀντίπατρος (núm. 477) podria respondre al nom fenici SM, equivalència que trobem en la inscripció núm. 488. Tan sols en el cas de l'epitafi més antic (núm. 475), datat a cavall dels segles V i IV, el nom fenici Ἀβδ- hi ha estat simplement transcrit.[312]

Per contra, per als antropònims Σωτηρίδης i Ἱέρωνος (gen.) de l'epitafi núm. 479, de formació clarament grega, no ens és coneguda cap equivalència en inscripcions fenícies. És ben possible que en aquest cas es tractés d'habitants grecs de Cítion, fet gens estrany en una illa amb una població mixta grega, fenícia i eteoxipriota.[313]

La presència de citieus a Atenes està ben documentada i degué tractar-se d'una comunitat força nombrosa i ben organitzada, ja que la *polis* d'Atenes els concedí l'any 333/332 el dret de comprar un terreny al Pireu per construir-hi un temple a Afrodita.[314]

La inscripció on es gravà el decret d'ἔγκτησις s'ha recuperat completa, i aquest n'és el text:[315]

1. [Θ]εοί.
2. ἐπὶ Νικοκράτους ἄρχοντ-
3. ος, ἐπὶ τῆς Αἰγείδος πρώτ-
4. ης πρυτανείας, τῶν προέδ-
5. ρων ἐπεψήφιζεν Θεόφιλο-
6. ς Φηγούσιος· ἔδοξεν τῆι β-
7. ουλεῖ· Ἀντίδοτος Ἀπολλο-
8. δώρου Συπαλήττιος εἶπε-
9. ν· περὶ ὧν λέγουσιν οἱ Κιτ-
10. ιεῖς περὶ τῆς ἱδρύσεως
11. τῆι Ἀφροδίτηι τοῦ ἱεροῦ,
12. ἐψήφισθαι τεῖ βουλεῖ, το-
13. ὺς προέδρους οἳ ἂν λάχωσ-
14. ι προεδρεύειν εἰς τὴν πρ-

311. *Cf.* Amadasi-Bonnet 1991; i per al coneixement de la llengua grega per part dels fenicis, *vid.* Baslez-Briquel Chatonnet 1991. I.-J. Adiego també proposa una pràctica semblant entre els caris en contacte amb els grecs en Adiego-Debord-Varinlioğlu 2005, esp. 614-615.

312. També es tracta d'una transcripció el nom Ἐρήνη, HRN', que duu una bizantina a l'epitafi núm. 202.

313. Per a la barreja de poblacions i llengües a la mateixa Cítion, *vid.* les inscripcions xiprofenícies de l'època de *Milkyaton*, rei de Cítion i Idàlion al segle IV aC: *KAI* 39 = *ICS* 220 i *KAI* 41 = *ICS* 215.

314. Probablement es tracta d'Afrodita Urània, tal com sembla indicar una dedicatòria del segle IV d'una citiesa (*IG* II^2 4636) amb el text següent: Ἀριστοκλέα : Κιτιὰς : Ἀφροδίτη|ι Οὐρανίαι : εὐξαμένη : ἀνέθηκεν.

315. *IG* II^2 337.

Lykien hatte eine eigene Sprache. Die ältesten Inschriften auf Griechisch aus der Region stammen aus dem ersten Viertel des 5. Jhs. v.Chr. Die Einführung des Griechischen verdrängte die lykische Sprache jedoch offensichtlich nicht. So blieb sie weiterhin Amtssprache, wie die Funde von Inschriften auf Lykisch und zweisprachigen Inschriften auf Lykisch und Griechisch bestätigen[293]. Einer der interessantesten Funde war die dreisprachige Inschrift aus Xanthos mit Texten auf Lykisch, Griechisch und Aramäisch, die in den 1970er Jahren entdeckt wurde[294].

Anders als in Karien drang die griechische Kultur auf verschiedenen Wegen in den lykischen Raum ein: Neben die Kolonien mit dorischem Charakter traten Kontakte zu den ionischen Poleis und besonders der große Einfluss Athens um die Mitte des 5. Jhs. v.Chr. Diese Heterogenität der griechischen Elemente in Kontakt mit den Lykiern trägt dazu bei, dass im 4. Jh. v.Chr. das Großattische in den Inschriften aus Lykien dominiert. Die Inschriften auf Lykisch verschwinden ab 334 v.Chr. mit der Eroberung Alexanders[295].

Von den vier athenischen Epitaphen für Personen aus Lykien wurden zwei Phaseliten (Nr. 444 und 447) und zwei Lykiern (Nr. 445 und 446) gewidmet. Der älteste wird in das letzte Viertel des 5. Jhs. v.Chr., als der Einfluss Athens auf Phaselis groß war, datiert. Nr. 445 wird in die Mitte, Nr. 446 in die zweite Hälfte und Nr. 447 in einen nicht näher präzisierbaren Zeitabschnitt des 4. Jhs. v.Chr. datiert.

Was die Sprache betrifft, so zeigt die älteste Inschrift (Nr. 444) attische Merkmale im Personennamen Ἀθηνόδοτος und in der Genitivendung -ῳ̄ für männliche Namen auf Alpha im Ethnikon Φασηλίτο. Das Wort ἰατρο- ist eine nichtionische Form, könnte aber genauso gut attisch wie auch dorisch sein, der Dialekt der Metropolis von Phaselis[296]. Inschrift Nr. 447 zeigt ebenfalls den attischen Vokal /ę̄/ < /æ/ < /ā/ sowohl im Personennamen Χαρμίδης als auch im Ethnikon Φασηλίτης. Die zwei weiteren Inschriften zeigen keine distinktiven Dialektmerkmale. In der Inschrift Nr. 446 ist noch der Personenname Σωσίας mit Alpha erwähnenswert. Es handelt sich wieder um eine nichtionische Form, die aber sowohl attisch als auch dorisch sein könnte.

293. Vgl. Brixhe 1993, 70-73.

294. Die sogenannte dreisprachige Inschrift aus Xhantos wurde 1973 entdeckt und von H. Metzger, E. Laroche und A. Dupont-Sommer in Band VI der *Fouilles de Xanthos* (1979) veröffentlicht. Die gängige Meinung hält die aramäische Version für die offizielle, da Aramäisch die Amtssprache des persischen Reichs war. Wahrscheinlich aber ist die lykische die Basisversion gewesen, da sie die längste ist.

295. Vgl. Brixhe 1993, 70-82.

296. Vgl. Thumb-Scherer, *Handbuch*, 251.

15. ὡτην ἐκκλησίαν προσαγα-
16. γεῖν αὐτοὺς καὶ χρηματί-
17. σαι, γνώμην δὲ ξυνβάλλεσ-
18. θαι τῆς βουλῆς εἰς τὸν δῆ-
19. μον, ὅτι δοκεῖ τῆι βουλεῖ
20. ἀκούσαντα τὸν δῆμον τῶν
21. Κιτιείων περὶ τῆς ἱδρύσ-
22. ειως τοῦ ἱεροῦ καὶ ἄλλου
23. Ἀθηναίων τοῦ βουλομένο-
24. υ βουλεύσασθαι ὅτι ἂν αὐ-
25. τῶι δοκεῖ ἄριστον εἶναι.
26. ἐπὶ Νικοκράτους ἄρχοντ-
27. ος, ἐπὶ τῆς Πανδιονίδος δ-
28. ευτέρας πρυτανείας, τῶν
29. προέδρων ἐπεψήφιζεν Φα-
30. νόστρατος Φιλαΐδης· ἔδο-
31. ξεν τῶι δήμωι· Λυκοῦργος Λ-
32. υκόφρονος Βουτάδης εἶπ-
33. εν· περὶ ὧν οἱ ἔνποροι οἱ Κ-
34. ιτιεῖς ἔδοξαν ἔννομα ἱκ-
35. ετεύειν αἰτοῦντες τὸν δ-
36. ῆμον χωρίου ἔνκτησιν ἐν
37. ὧι ἱδρύσονται ἱερὸν Ἀφρ-
38. οδίτης, δεδόχθαι τῶι δήμ-
39. ωι, δοῦναι τοῖς ἐμπόροις
40. τῶν Κιτιέων ἔνκτησι[ν] χ[ω]-
41. ρίου ἐν ὧι ἱδρύσονται τὸ
42. ἱερὸν τῆς Ἀφροδίτης καθ-
43. άπερ καὶ οἱ Αἰγύπτιοι τὸ
44. τῆς Ἴσιδος ἱερὸν ἵδρυντ-
45. ται.

«Als déus, essent Nicòcrates arcont, a la primera pritania de la tribu d'Ègida, ha presentat a votació de part dels proedres Teòfil, del dem de Fegunt. La *boulé* ha decidit. Antídot, fill d'Apol·lodor, del dem de Sipaletis, ha fet la proposta: del que han dit els citieus sobre la construcció d'un temple a Afrodita, que es voti a l'assemblea. Que els proedres a qui correspongui exercir de proedres a la primera assemblea, els introdueixin i sotmetin el tema a deliberació. Que presentin la decisió de la *boulé* al poble: que la *boulé* ha decidit que, un cop el poble hagi escoltat [el parer] dels citieus sobre la construcció del temple, i el de qualsevol altre dels atenesos que ho desitgi, decideixi què li sembla el millor. Essent Nicòcrates arcont, a la segona pritania de la tribu de Pandiònide, ha presentat a votació per part dels proedres Fanostrat del dem de Filaïdes, l'assemblea ha decidit. Licurg, fill de Licofró, del dem de Butades, ha fet la proposta: sobre el fet que els comerciants citieus, actuant com a suplicants d'acord amb les lleis, demanen el dret d'adquirir un terreny en el qual construir-hi un temple a Afrodita, l'assemblea ha decidit atorgar als comerciants de Cítion el dret d'adquirir un terreny en el qual alçar-hi el temple d'Afrodita, igual que els egipcis tenen construït el d'Isis.»

XLVII. Kilikien

Die Präsenz von Kilikiern in Athen ist kaum belegt, obwohl die Kontakte zwischen Kilikiern und Griechen seit der archaischen Zeit vor allem aus Rhodos und Samos dokumentiert sind[297]. Der Katalog der athenischen Grabinschriften umfasst nur ein Epitaph für einen Kilikier, das aus der Mitte des 4. Jhs. v.Chr. stammt (Nr. 448).

Das geringe Sprachmaterial erschwert zwar eine sprachwissenschaftliche Analyse, es kann aber hervorgehoben werden, dass der Personenname Ἕρμων eine griechische Wortbildung ist[298]. Ob seine Verbreitung in Kilikien in Zusammenhang mit der Ähnlichkeit mit einem autochthonen Namen steht, wie es L. Robert für den Namen Ἑρμᾶς in Pisidien vorschlägt[299], ist schwer zu bestimmen. Auf alle Fälle ist der Gebrauch eines griechischen Personennamens ein Zeichnen von Hellenisierung.

XLVIII. Persien

Die Beziehungen zwischen Persien und Athen waren schwierig, aber nicht immer nur von Konflikt geprägt[300]. Die Präsenz von Persern in Athen hat sowohl in der Literatur als auch in der Onomastik Spuren hinterlassen. Im Katalog gibt es nur einen Eintrag für eine Person mit dem Ethnikon Πέρσης[301] (Nr. 449).

Die Inschrift wird in einen nicht näher präzisierbaren Zeitabschnitt des 4. Jhs. v.Chr. datiert. Der Personenname Πρῶτος ist eine eindeutig griechische Wortbildung und wurde häufig für Sklaven verwendet. Die Bedeutung spiegelt die Reihenfolge, in der der Sklave ins Haus gekommen war, wider: Er war der erste gekaufte oder der erste im Haus geborene Sklave[302].

297. Für die Schwierigkeiten in der Dokumentation über die ersten griechischen Handelspunkte in der Region siehe Desideri-Jasink 1990, 151-163. Die prosopographische Sammlung *FRA* listet vier Einträge für Kilikier in Athen auf: zwei werden ins 4. Jh. v.Chr. datiert, die restlichen zwei in die Kaiserzeit.

298. Vgl. Pape-Benseler, *s.v.*

299. Vgl. Robert 1963, 38-39.

300. Es existiert eine immense Literatur zu diesem Thema. Eine gute kritische Analyse der Quellen aus Literatur, Epigraphik, Archäologie und Ikonographie bei M.C. Miller (Miller 1997).

301. Viele andere Völker standen im 5. und 4. Jh. v.Chr. unter persischer Herrschaft, wurden in vorliegendem Katalog aber in eigenen Kapiteln verzeichnet.

302. Vgl. Lambertz 1907, 46 und Masson, *Onomastica* I-II, 153.

El procediment que han seguit els citieus per a la demanda d'*enktesis* és la súplica legal, ἔννομα ἱκετεύειν a les línies 34-35, que és un procediment usat habitualment pels estrangers.[316] La petició fou primer discutida en la βουλή, que la transmeté a l'ἐκκλησία per a la seva aprovació; per això la primera part de la inscripció conté el προβούλευμα i, a continuació, hi ha gravada la decisió de l'assemblea. És també destacable que els citieus hi són citats en dues ocasions com a οἱ ἔμποροι οἱ Κιτιεῖς, «els comerciants citieus», designació que deixa ben clara que la seva principal activitat a Atenes era el comerç marítim.[317]

La gran majoria de comunitats de no grecs en les *poleis* gregues s'organitzen a l'entorn d'un culte. L'organització religiosa precedeix la institucional, i sovint inclou lligams institucionals amb la metròpolis i formes de justícia interna.[318] Per a la ciutat d'acollida, el permís concedit per a la construcció d'un temple implica el reconeixement d'estatus oficial per al nou culte, i comporta també una garantia jurídica per a les persones pertanyents a aquesta comunitat estrangera.[319]

En el decret d'*enktesis* per als citieus es fa referència a la concessió del mateix privilegi als egipcis per a la construcció d'un temple a Isis. A part d'aquestes dues comunitats, tan sols coneixem un tercer grup al qual li fou reconegut el dret a establir un culte particular: es tracta del culte a Bendis introduït a Atenes pels tracis. El culte de Bendis fou probablement el culte estranger més antigament acceptat a Atenes, pel que es desprèn d'un decret d'entre el 432/431 i el 411 on es regula l'elecció del sacerdot de Bendis «d'entre tots els atenesos», i del fet que el nom de la deessa aparegui en una llista d'ofrenes del 429/428.[320]

Llevant

L. Síria

Dues inscripcions dedicades a siris. Una (núm. 482) datada a la meitat del segle IV, i la segona (núm. 483) a cavall dels segles IV i III.

Cap característica lingüística destacable.

316. *Cf.* Gauthier 1985, 187-189. Aquest procediment facilitava als estrangers l'accés al Consell o a l'Assemblea i la demanda de privilegis. Sobre la identificació ἱκέτης i ξένος, *cf.* Santiago 2005*a*, 156.

317. *Cf.*, per al comentari d'aquesta inscripció, Santiago 2005*b*, especialment pàg. 593-594 i notes 20-25.

318. *Cf.* Baslez 1988.

319. *Cf.* les cites bibliogràfiques a la nota 345.

320. *Cf.* Garland 1987, 118-122.

Zypern

XLIX. Zypern

Der Dialekt Zyperns ist Teil der ostgriechischen Gruppe. Allgemein wird er in Verbindung mit dem Arkadischen gebracht, mit dem er mehrere Charakteristika teilt. Das besondere des Zypriotischen ist seine syllabische Schreibweise, die vom 8. Jh. v.Chr.[303] bis zum 3. Jh. v.Chr. dokumentiert ist und auf Schriftsystemen aufbaut, die bereits vor der Ankunft der Griechen auf der Insel existierten[304]. Dies bedeutet aber keineswegs, dass das griechische Alphabet auf der Insel unbekannt wäre; einige digraphische Inschriften zeigen seinen Gebrauch[305], der jedoch bis ins 4. Jh. v.Chr. nur sporadisch bleibt.

Die Verbreitung des griechischen Alphabets auf Zypern hing mit der Verbreitung der Koine zusammen und begann in der zweiten Hälfte des 4. Jhs. v.Chr. Die Dialekttexte in Silbenschrift wurden immer weniger und die letzten erhaltenen Beispiele entstanden in Kaphizin gegen Ende des 3. Jhs. v.Chr.[306].

Der phönizische Einfluss auf Zypern begann bereits früh und ist nicht nur in den eigentlichen phönizischen Gründungen, sondern auch in den späteren griechischen Poleis sehr deutlich spürbar.

Alle 32 athenischen Grabinschriften für Personen aus Zypern wurden in Alphabet geschrieben und keine einzige benutzte die zypriotische Silbenschrift. Einige jedoch weisen neben dem griechischen einen phönizischen Text auf. Bei 25 der Inschriften stammen die Personen aus griechischen Poleis und bei sieben ist die Herkunft die phönizische Stadt Kition[307].

a. Griechische Poleis

Die älteste Inschrift (Nr. 450) wird ins 5. Jh. v.Chr., zwei weitere (Nr. 451 und 452) zwischen das 5. und das 4. Jh. v.Chr. datiert. Nr. 453 stammt vom Anfang, zwei Inschriften (Nr. 545 und 546) aus der ersten Hälfte, sieben (Nr. 457-463) aus der Mitte und

303. Belege für die Existenz der zypriotischen Silbenschrift schon im 8. Jh. v.Chr. unter *ICS*, Nr. 174. Eine Inschrift aus dem 9. Jh. v.Chr. (*ICS*^{2}: 18g, die sogenannte Opheltas-Inschrift) wird von einigen Autoren für das älteste Beispiel des zypriotischen Dialekts gehalten (Masson-Masson 1983), andere wiederum halten sie für eine zypro-minoische Inschrift (M. Egetmeyer *per litteras* und Olivier 2008, *non vidi*).

304. Einen sehr guten Überblick über alle Schriftsysteme auf Zypern liefert Egetmeyer 1998.

305. *ICS*, 78-80.

306. Thumb-Scherer, *Handbuch*, 146-150 und *ICS*, 84,85. Siehe auch Brixhe 1988a, 168.

307. Siehe F.G. Meier, «Cyprus», *Poleis*, 1223ff.: Salamina, Marion, Soloi und Kurion werden als griechische Poleis aufgelistet und wurden den Zeugnissen nach von einer autokratischen Erbmonarchie regiert. Kition behält seit der Gründung eine mehrheitlich phönizische Bevölkerung.

LI. Fenícia

Sabem que hi havia una gran presència de fenicis a Atenes que comptaven amb una organització política i religiosa,[321] i que als ciutadans de Sidon els foren concedits per la *polis* una sèrie de privilegis per facilitar-los l'activitat comercial.[322] Tot i aquesta ben testimoniada presència, els epitafis dedicats a fenicis trobats a l'Àtica es redueixen a cinc,[323] tres d'ells dedicats a sidonis (núm. 484, 485 i 487), un dedicat a un fenici (núm. 486) i l'últim dedicat per un sidoni a un ascalonita (núm. 488). El més antic de tots ells és del final del segle V (núm. 484), els núm. 485 i 486 de la primera meitat del segle IV, el núm. 487 d'un moment indeterminat del segle IV, i el més recent (núm. 488) de final de segle.

De les cinc inscripcions, tres (núm. 484, 486 i 488) presenten també un text fenici, i el text grec sembla ser-ne la traducció.[324] Excepcional és la inscripció núm. 488, en la qual s'han afegit al text bilingüe sis versos en grec, clarament redactats per una persona de parla no grega, possiblement fenícia. Aquesta inscripció, tot i els errors que presenta, mostra un coneixement suficient de la llengua grega per part de l'autor[325] i s'afegeix als altres testimonis sobre l'ús del grec per part d'alguns dels comerciants fenicis establerts a les ciutats portuàries gregues.[326]

321. *Cf.* Baslez 1988, 147 per a un decret honorífic del *koinon* dels sidonis al Pireu, gravat en fenici però adaptant fórmules gregues. L'autora proposa una datació al segle IV.

322. *IG* II^2 141, un decret de proxenia de *ca.* 360 per a Estratò, rei de Sidó, al qual s'hi afegeix a les línies 30-36 el privilegi de la *isoteleia* per als comerciants sidonis que viatgin a Atenes per comerciar-hi: Μενέξενος εἶπεν· τὰ μὲν ἄλλα καθάπερ Κηφισόδοτος· ὁπόσοι δ' ἂν Σιδωνίων οἰκῶντες ἐς Σιδῶνι καὶ πολιτευόμενοι ἐπιδημῶσιν κατ' ἐμπορίαν Ἀθήνησι, μὴ ἐξεῖναι αὐτὸς μετοίκιον πράττεσθαι μηδὲ χορηγὸν μηδένα καταστῆσαι μηδ' εἰσφορὰν μηδεμίαν ἐπιγράφειν. «Aquells dels sidonis que, vivint i essent ciutadans de Sidó, s'estableixin temporalment a Atenes per comerciar-hi, que no se'ls exigeixi el *metoikon* ni se'ls imposi cap *coregia* ni se'ls decreti cap *eisforà*». Per la concessió d'aquests privilegis als comerciants de Sidó, veiem que en aquesta època no era necessari que un estranger fixés la seva residència a Atenes perquè se li exigís el pagament de l'impost de metec, d'una *coregia* o una *eisforà*, sinó que era suficient l'establiment temporal a Atenes. *Vid.* també un altre decret de proxenia datat al 320 per al sidoni Apol·lònides, fill de Demetri (*IG* II^2 343 + add. p. 659; una edició recent amb citació de la bibliografia anterior es troba en Culasso Gastaldi 2004, 183-192).

323. Sense comptar els set epitafis per a xipriotes provinents de la ciutat fenícia de Cítion, núm. 475-481.

324. Observem que el text fenici presenta sempre un formulari lleugerament més ampli.

325. Encara que amb dubtes foneticogràfics (δὲγ, ἰγκτετάνυσται l. 6; εἰχθρ- l. 7; τεῖδε, κέκρυνμαι l. 10), morfològics (σποράσαι l. 7; οὗτηι l. 8) i sintàctics (μου κτέρισαν τάφον l. 8).

326. Per a una anàlisi més detallada, *cf.* el comentari individual de l'epitafi en el catàleg, p. 240-243.

fünf (Nr. 464-468) aus der zweiten Hälfte des 4. Jhs. v.Chr. Die restlichen sieben Inschriften (Nr. 469-474) werden in einen nicht näher präzisierbaren Zeitabschnitt des 4. Jhs. v.Chr. datiert.

Was die Herkunft der Personen betrifft, dominiert Salamina mit 14 Inschriften, zwei kamen aus Marion (Nr. 451 und 457), zwei aus Soloi (Nr. 454 und 462), eine aus Kurion (Nr. 464) und in sechs Inschriften wird lediglich die Herkunft aus Zypern ohne konkretere geographische Eingrenzung konstatiert (Nr. 450, 453 und 466-469).

Die Sprache dieser Inschriften zeigt den Erhalt zypriotischer, onomastischer Wurzeln wie πυυτ- im Personennamen Πυυταγόρο (Nr. 450) und Πυυτόδαμος (Nr. 457), und Ζω- in Ζοάνορ[ος] (Nr. 465) mit Kürzung Ζωα- > Ζοα-.

Ebenfalls ein zypriotisches Merkmal ist der Erhalt vom ursprünglichen Langalpha: Πυυτόδᾱμος und Στᾱσαγόρου (Nr. 457), Θρίξᾱς (Nr. 470) und Ὀνᾱσαγόρου (Nr. 474). Die zypriotische Entwicklung des Hiat *Θεο-ά > Θοά > Θυα ist in dem Personennamen Θυάναξ (Nr. 453) zu beobachten. Die Verwechslung ⟨ΟΙ⟩ ~ ⟨Ο⟩, die eine inverse Schreibung in Ἀριστοιδίκη verursacht, scheint ebenfalls ein zypriotisches und kein attisches Merkmal zu sein.

Auch attische Merkmale gibt es in umfangreicher Zahl: Genitivendung -ῳ̄ für männliche Namen auf -*ā* in den Personennamen Πυυταγόρῳ̄ (Nr. 450), Στασαγόρου (Nr. 457) und Ὀνασαγόρου (Nr. 474), alle mit dem Lexem -αγόρας gebildet, sowie in Πειθίου und Χαρίου (Nr. 472); die Präposition ἀπό anstelle von απύ (Nr. 456, 462 und 470); der Vokal /ę̄/ < /æ/ < /ā/ in den Personennamen Ἀριστοιδίκη (Nr. 453), Εὐφροσύνη (Nr. 454), Σωσίδημος (Nr. 456), Νικοδήμου (Nr. 462), Ἀριστοτίμη (Nr. 464), Μυμαικύλη (Nr. 466), -κίδη[ς (Nr. 469), der Nominativ Οἰνάνθη und der Genitiv Καλλιστράτης (Nr. 471), γυνή (Nr. 472), Δημητρία (Nr. 473), -νίκη (Nr. 474) und Μνησίλεως (Nr. 455). Dieser letzte Name zeigt zudem noch den ionisch-attischen Quantitätentausch im zweiten Element des Kompositums, -λεως.

Ebenfalls attischen Ursprungs sind die Genitive Πασικράτους (Nr. 463) mit der Endung -ους < -εος und Διοκλέους (Nr. 467) mit der Entwicklung -κλέους < *-*kleu̯eos*[308].

Der Personenname Μυμαικύλη (Nr. 466) wurde vom Substantiv μιμαίκυλον, «Meerkirsche», abgeleitet. Die Variation ⟨Ϝ⟩ ~ ⟨Ι⟩ könnte hier als Merk-

308. In den syllabischen Inschriften Zyperns wird Digamma geschrieben, anders als in den alphabetischen Inschriften, wo es nie zu lesen ist. Daher ist die alphabetische Schreibweise für den Genitiv der Namen auf -κλῆς wie in vielen anderen Dialekten -κλεος (Morpurgo Davies 1988 und Thumb-Scherer, *Handbuch*, 167).

És destacable l'adaptació dels noms teòfors fenicis a l'onomàstica grega a partir de l'equivalència establerta entre divinitats del panteó fenici i del panteó grec: Astarte és igualada a Afrodita[327] ('BD'STRT = 'Αφροδίσιος), Tanit a Àrtemis ('BDTNT = 'Αρτεμίδωρος) i el déu solar Shamash al grec Hèlios ('BDSMS = Ἡλιοδώρος). En dos casos el lexema fenici 'BD «servidor» ha estat substituït per -δωρος «do»; en canvi, en el cas d''Αφροδίσιος ha estat substituït per la desinència adjectival. En la inscripció núm. 487, amb un text només en grec, l'aparició del teòfor 'Απολλόδωρος amb una formació paral·lela, fa pensar si no es tracta també de l'adaptació al grec d'un teòfor fenici, potser format a partir del nom del déu Rashap,[328] i també sembla respondre a una equivalència la traducció del nom fenici SM pel grec 'Αντίπατρος.[329] La inscripció núm. 485 inclou dues vegades l'antropònim Δημήτριος, també un teòfor però del qual en desconeixem cap possible equivalent fenici.

Al costat d'aquestes equivalències també s'hi troben altres noms resultants de la simple transcripció a l'alfabet grec de l'originari fenici. Aquest és el cas de la transcripció en el nom del personatge que dedica l'estela d'Antípatre d'Ascaló (núm. 488), on el text grec dóna els noms de Δομσαλὼς Δομανώ i el fenici, D'MṢLḤ, fill de D'MḤN; les terminacions -ως i -ω, utilitzades en la transcripció dels noms al grec, podrien respondre a un intent d'adaptació a la forma de nominatiu i genitiu, respectivament, de l'anomenada «declinació àtica».[330]

Nord d'Àfrica

LII. Egipte

La presència de grecs a Egipte està testimoniada tant per documents epigràfics com literaris per a una

327. Recordem que el ja citat decret *IG* II^2 337, datat a l'any 333/332, concedeix als comerciants de Cítion el dret d'*enktesis* per a un terreny destinat a la construcció del temple d'Afrodita, identificada amb la deessa Astarte. *Vid.* el text complet del decret i el comentari a les pàgines 98-100.

328. Per a l'aparició del déu Rashap en onomàstica i la seva equivalència a Apol·lo, *cf.* Briquel-Chatonnet 2005, 139.

329. Per a la interpretació d'aquest nom, *vid.* Bonnet 1990, 42-43, que basa l'equivalència en la idea de substitució que transmet el nom SM en fenici, en la forma SM B'L «Nom de Baal», un epítet de la deessa Astarte a Sidó. Sobre l'equivalència de noms fenicis i noms grecs en general, *cf.* Amadasi-Bonnet 1991.

330. Amadasi-Bonnet 1991, 4, nota 17.

mal der Koine verstanden werden. Im Zypriotischen behält das Phonem /u/ die Aussprache [u], während das Ionisch-Attische die Aussprache [ü] entwickelt. Nur diese ionisch-attische Aussprache macht eine Verwechslung mit dem Phonem /i/ überhaupt erst möglich[309]. Dies würde mit der Datierung der Inschrift in die Mitte des 4. Jhs. v.Chr. zusammenpassen, da sich in dieser Zeit die Koine auf Zypern verbreitet.

Für den Text des Epitaphs Nr. 451 aus der Übergangszeit vom 5. zum 4. Jh. v.Chr. werden zwei Lesungen vorgeschlagen (Ζωίλος und Ζωήλος), die zwei unterschiedliche phonetische Phänomene darstellen würden. Die Inschrift wurde im *SEG* mit der vorgeschlagenen Lesung Ζωήλος veröffentlicht[310]; diese Lesung wäre ein frühes Beispiel eines Iotazismus, der durch die graphische Variation ⟨H⟩ ~ ⟨I⟩ erkennbar wird. Die Lesung Ζωίλος, die hier vorgeschlagen wird und durch eine Autopsie bestätigt wurde, zeigt eine disyllabische Aussprache des Diphthongs und ist in der archaischen Epigraphik der ionischen Dodekapolis belegt. Möglicherweise beruht diese Graphie auf dem Einfluss eines älteren und reichen Grabmals aus dem 6. Jh. v.Chr. für einen Samier mit dem gleichen Namen Zoilos. Auch diese Inschrift zeigt die disyllabische Schreibweise des Namens[311].

Das einzige Epigramm der Gruppe (Nr. 450) zeigt weitere attische Merkmale: ἰατρός statt zypriotisch *ijātēr*, die mediale Personalendung -ται, ἐνθάδε statt zypriotisch ἰνθάδε, außerdem den Dativ Plural θνητοῖσιν aus der epischen Sprache.

b. Phönizische Gründungen

Mehrere Zeugnisse belegen das Alter der phönizischen Kolonisierung auf Zypern: Die älteste dort gefundene phönizische Inschrift stammt von *ca.* 900 v.Chr. und in der wichtigsten phönizischen Gründung, Kition, wurde ein großer Tempel ausgegraben, der vermutlich Astarte gewidmet war und um 850 v.Chr. gebaut wurde[312].

Kition ist auch der Herkunftsort, der in allen sieben athenischen Grabinschriften für Phönizier aus Zypern genannt wird. Die älteste (Nr. 475) wird zwischen das 5. und 4. Jh. v.Chr. datiert und wurde zweisprachig geschrieben. Drei weitere Inschriften (Nr. 476, 477 und 479) datieren in die zweite Hälfte des 4. Jhs. v.Chr. und haben lediglich einen griechischen Text, während Nr. 478, die aus der gleichen Zeit stammt,

309. Vgl. Bile 1988, 88-89: Die Beispiele der Verwechslung ⟨ϒ⟩ ~ ⟨I⟩ in der zypriotischen Epigraphik sind fast alle aus jüngerer Zeit. Für die archaische Zeit sind nur zwei Beispiele mit unsicherer Lesung bekannt.

310. Die richtige Notierung wäre Ζω⟨ή⟩λος.

311. Epitaph Nr. 270. Vgl. Fußnote 214.

312. Vgl. Masson-Sznycer 1972.

època tan primerenca com el segle VII;[331] ja en època minoica tenim testimonis de les relacions entre el món egeu i Egipte.[332] Segons aquests testimonis, es tractava d'una població de majoria jònica, en tot cas minorasiàtica, que feren de mercenaris a les ordres del faraó Psammètic I i als quals va oferir, després de la seva victòria, terres per establir-s'hi.

Les excavacions arqueològiques han posat al descobert que els primers comerciants grecs també degueren arribar al segle VII a la regió de Nàucratis,[333] però no és fins al regnat del faraó Amasis que s'hi establí definitivament un *emporion* grec, tal com explica Heròdot (II, 178):

Φιλλέλην δὲ γενόμενος ὁ Ἄμασις ἄλλα τε ἐς Ἑλλήνων μετεξετέρους ἀπεδέξατο καὶ δὴ καὶ τοῖσι ἀπικνεομένοισι ἐς Αἴγυπτον ἔδωκε Ναύκρατιν πόλιν ἐνοικῆσαι· τοῖσι δὲ μὴ βουλομένοισι αὐτῶν ἐνοικέειν, αὐτόσε δὲ ναυτιλλομένοισι ἔδωκε χώρους ἐνιδρύσασθαι βωμοὺς καὶ τεμένεα θεοῖσι.

«Esdevingut amic dels grecs, Amasis, entre altres coses, n'acollí alguns d'ells, concretament a aquells que arribaven a Egipte els donà la vila de Nàucratis per viure-hi tan bé com els jonis i els caris que havien lluitat amb ell fins al final, Psammètic els va donar terrenys per establir-s'hi.» A Abu Simbel s'hi han trobat grafits escrits per aquests mercenaris jònics i caris, un dels quals duu el text següent (Meiggs-Lewis 1988, núm. 7): Βασιλέος ἐλθόντος ἐς Ἐλεφαντίναν Ψαματίχο ταῦτα ἔγραψαν τοὶ σὺν Ψαμματίχοι τôι Θεοκλῶς ἔπλεον, ἦλθον δὲ Κέρκιος κατύπερθε, υἷς ὁ ποταμὸς ἀνίη· ἀλογλόσος δ' ἦχε Ποτασιμτο, Αἰγυπτιος δὲ Ἄμασις· ἔγραψε δ' ἀμὲ Ἄρχον Ἀμοιβίχο καὶ Πέλεϙος Οὐδάμο. «Quan el rei Psammètic va arribar a Elefantina, van escriure això els qui havien navegat amb Psammètic, fill de Teocles, i van arribar fins més enllà de Cèrcida, fins on el riu ho permetia. Als de llengua estrangera, els comandava Potasimt, als egipcis, Amasis. Ens han escrit Arcont, fill d'Amèbic, i *Plqo*, fill d'Eudem.» Destaca el nom cari Πέλεϙος entre noms grecs. A Priene s'hi trobà una estàtua d'estil egipci datada a la segona meitat del segle VII i que duu la inscripció següent (*SEG* XXXVII, 994): Πηδῶμ μ' ἀνέθηκε|ν ὠμφίννεω : ἐξ Αἰγ|ύπτὠγαγὼν : Ϙῶι βα|σιλεὺς ἔδωϙ' ὠιγύπ|τιος : Ψαμμήτιχο|ς : ἀριστήια ψίλιο|ν τε χρύσεον καὶ | πόλιν ἀρετῆς ἕ|νεκα. «Pedó m'ha dedicat, el fill d'Amfinnes, havent-me portat des d'Egipte. A ell li va donar el rei egipci Psammètic premis destacats: un braçalet d'or i una ciutat a causa de la seva excel·lència.» *Vid.* Vittmann 2003, 194-235 per a un recull detallat dels testimonis de la relació entre Grècia i Egipte, especialment en l'època arcaica.

332. Per a les relacions entre l'Egeu i Egipte, *vid.*, per exemple, Niemeier 1995 per a les obres d'artistes minoics a Avaris, al delta del Nil, datades al segle XVI aC. M. Janda (2008) analitza el nom *Aiguptios* testimoniat en micènic i proposa una molt interessant etimologia per al nom grec Αἴγυπτος.

333. *Vid.* l'estudi detallat d'A. Bresson sobre l'estatus de Nàucratis a partir dels testimonis literaris, epigràfics i arqueològics (Bresson 2000, 13-63).

wieder zweisprachig ist. Die letzten zwei Inschriften sind ebenfalls zweisprachig, eine (Nr. 480) stammt aus einem nicht näher präzisierbaren Zeitpunkt des 4. Jhs. v.Chr. und die andere (Nr. 481) aus der Übergangszeit vom 4. zum 3. Jh. v.Chr.

Der griechische Teil der Inschriften ist ionisch-attische Koine (z.B. Nr. 476: Ἡρακλείδης, Nr. 479: Ἱέρωνος). Vier der sieben Inschriften zeigen neben dem griechischen auch einen phönizischen Text; leider ist der phönizische Text in Nr. 480 so schlecht erhalten, dass eine Lesung unmöglich erscheint. Obwohl Inschrift Nr. 475 auch nur fragmentarisch erhalten ist, ist zu erahnen, dass der griechische Text die exakte Übersetzung des Phönizischen ist. Anders stellt sich dies in den Epitaphen Nr. 478 und 481 dar, bei denen der phönizische Text mehr Informationen vermittelt und der griechische Teil nur eine reduzierte Version davon ist.

Von besonderem Interesse sind die griechischen Übersetzungen von phönizischen Namen. Die zweisprachigen Inschriften erlauben einen Blick auf die Methode: BNḤDS wurde zu Νουμήνιος (Nr. 481), wobei beide die Bedeutung «Sohn des neuen Mondes» haben. Νουμήνιος (Nr. 478) wurde ebenfalls als Übersetzung für MḤDS gewählt, was eine ähnliche, aber nicht exakte Bedeutung hat, nämlich «vom neuen Mond». Übersetzungen von Personennamen wie diese, bei der eine Äquivalenz zwischen Bedeutungen oder Gottheiten der phönizischen und griechischen Pantheons gesucht wird, waren für Phönizier, die in engem Kontakt mit der griechischen Bevölkerung standen, relativ häufig[313]. Auch in den Grabinschriften des Kapitels «Phönizien (LI)» sind sie zu finden. Die belegten Namensübersetzungen lassen vermuten, dass sich hinter dem Namen Ἡρακλείδης (Nr. 476 und 480) vermutlich ein phönizischer Theophorenname aus dem Stamm MLQRT verbirgt. Vielleicht entspricht auch der griechische Name Ἀντίπατρος (Nr. 477) dem phönizischen Namen SM, wie in der Inschrift Nr. 488 zu sehen ist. Nur im ältesten Epitaph der Gruppe (Nr. 475) wurde der phönizische Name einfach ins Griechische transkribiert[314].

Für die Namen mit deutlich griechischer Bildung Σωτηρίδης und Ἱέρωνος (Genitiv) im Epitaph Nr. 479 gibt es keine bekannte Entsprechung im Phönizischen. Es ist gut möglich, dass es sich um griechische Bewohner der Stadt Kition handelt, was auf einer Insel mit einer aus Griechen, Phöniziern und Eteozyprioten

313. Vgl. Amadasi-Bonnet 1991; über die griechischen Sprachkenntnisse unter den Phöniziern siehe Baslez-Briquel Chatonnet 1991. I.-J. Adiego schlägt eine ähnliche Praxis bei den Karern mit Kontakten zu Griechen vor (Adiego-Debord-Varinlioğlu 2005, bes. 614-615).

314. Ebenfalls transkribiert ist der Name Ἐρήνη, HRN', für eine Byzantinerin in Nr. 202.

re-hi. A tots aquells grecs que no volien establir-s'hi, sinó que hi venien com a navegants, els donà terrenys per alçar-hi altars i temples per als déus.»

A la ciutat de Nàucratis, que continuà estant sota el domini del faraó egipci, s'hi distingia, doncs, clarament, entre els grecs que s'hi havien establert i els que únicament hi estaven de pas. Aquests grecs residents, que segurament habitaven la part nord, convivien amb la població egípcia.[334] Una convivència entre grecs i població autòctona l'observem també en altres *emporia* grecs, com ara Empúries,[335] Halicarnàs[336] i un establiment comercial a Tràcia conegut a partir d'una recent inscripció.[337]

Com a factoria comercial, Nàucratis tenia una gran importància per a Atenes, i per al comerç grec a Egipte en general;[338] per això no sorprèn que d'aquí provinguessin la majoria dels honorats en els epitafis del nostre catàleg. Que aquesta posició principal es mantingué durant el segle IV ho indica un decret atenès de proxenia de l'any 349/348 per a un tal Teògenes, fill de Xènocles, naucratit.[339] És molt probable que fos durant

334. *Vid.* Möller 2000, 203, que considera Nàucratis una ciutat exclusivament grega per manca de testimonis definitius sobre la presència de població fenícia, xipriota o egípcia. *Contra*, la recensió d'A. Bresson a *REA* 104 (2002), 496-505. El mateix autor en una publicació anterior (Bresson 2000, 66-67) considerava ja fora de dubte la presència d'una comunitat egípcia a Nàucratis. Als arguments d'A. Bresson hi podem afegir el testimoni de l'epitafi núm. 493, una inscripció bilingüe dedicada a un naucratit amb el nom egipci de Pais.

335. *Cf.* Str. 3, 4, 8: δίπολις δ' ἐστί, τείχει διωρισμένη, πρότερον τῶν Ἰνδικητῶν τινας προσοίκους ἔχουσα, οἳ, καίπερ ἰδίᾳ πολιτευόμενοι, κοινὸν ὅμως περίβολον ἔχειν ἐβούλοντο πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἀσφάλειας χάριν, διπλοῦν δὲ τοῦτον, τείχει μέσῳ διωρισμένον· τῷ χρόνῳ δ' εἰς ταὐτὸ πολίτευμα συνῆλθον μικτόν τι ἔκ τε βαρβάρων καὶ Ἑλληνικῶν νομίμων, ὅπερ καὶ ἐπ' ἄλλων πολλῶν συνέβη. «És una doble ciutat, dividida en dos per un mur, car abans havia tingut alguns indicetes com a veïns, els quals, encara que es governaven per les pròpies lleis, havien volgut compartir el recinte amb els grecs per motius de seguretat. Així que era un recinte doble amb un mur mitger. Però amb el temps es van fusionar en una única entitat política, en la qual hi havia una certa barreja d'usos i costums bàrbars i grecs, tal com ha passat també en molts altres indrets.» Per a la comprensió del text i la seva anàlisi dins el context històric, *cf.* Santiago 1994.

336. *Cf.* Santiago 1995.

337. Chankowski-Domaradzka 1999.

338. Hdt. 2, 179: Ἦν δε τὸ παλαιὸν μούνη Ναύκρατις ἐμπόριον καὶ ἄλλο οὐδὲν Αἰγύτου. «En altre temps, Nàucratis era l'únic port comercial d'Egipte i no n'hi havia cap altre.»

339. Anteriors a aquest s'han trobat a Rodes dos decrets de proxenia també per a residents a Nàucratis. El més antic, *Syll*$^{\beta}$ 110 núm. 4, datat entre el 440 i el 420, nomena Δαμόξενον Ἑρμωνος ἐν Αἰγύπτωι οἰκέοντα *pròxenos* i *euergueta* de Lindos; l'origen de Nàucratis l'assegura la decisió de fer alçar una segona estela amb el decret a l'Hel·leni d'Egipte, el gran temple grec de Nàucratis. El segon decret, *Lindos* núm. 16, datat entre el 412/411 i el 408/407, fa *pròxenos* dels rodis un egipci de Nàucratis hel·lenitzat --]αν Πυθέω Αἰγ[ύπτιον τ]ὸν ἐγ Ναυκράτ[ιος]. En aquest cas, segons la resti-

gemischten Bevölkerung keineswegs ungewöhnlich wäre[315].

Die Präsenz von Personen aus Kition in Athen ist sehr gut belegt und es dürfte sich um eine große und gut organisierte Gemeinde gehandelt haben, da die Polis Athen ihnen im Jahr 333/332 v.Chr. sogar die Erlaubnis erteilte, ein Grundstück im Peiraieus zu kaufen, um dort einen Aphrodite-Tempel zu errichten[316]. Die Inschrift mit dem ἔγκτησις Dekret ist erhalten und enthält folgenden Text[317]:

1. [Θ]εοί.
2. ἐπὶ Νικοκράτους ἄρχοντ-
3. ος, ἐπὶ τῆς Αἰγείδος πρώτ-
4. ης πρυτανείας, τῶν προέδ-
5. ρων ἐπεψήφιζεν Θεόφιλο-
6. ς Φηγούσιος· ἔδοξεν τῆι β-
7. ουλεῖ· Ἀντίδοτος Ἀπολλο-
8. δώρου Συπαλήττιος εἶπε-
9. ν· περὶ ὧν λέγουσιν οἱ Κιτ-
10. ιεῖς περὶ τῆς ἱδρύσειως
11. τῆι Ἀφροδίτηι τοῦ ἱεροῦ,
12. ἐψήφισθαι τεῖ βουλεῖ, το-
13. ὺς προέδρους οἳ ἂν λάχωσ-
14. ι προεδρεύειν εἰς τὴν πρ-
15. ώτην ἐκκλησίαν προσαγα-
16. γεῖν αὐτοὺς καὶ χρηματί-
17. σαι, γνώμην δὲ ξυνβάλλεσ-
18. θαι τῆς βουλῆς εἰς τὸν δῆ-
19. μον, ὅτι δοκεῖ τῆι βουλεῖ
20. ἀκούσαντα τὸν δῆμον τῶν
21. Κιτιείων περὶ τῆς ἱδρύσ-
22. ειως τοῦ ἱεροῦ καὶ ἄλλου
23. Ἀθηναίων τοῦ βουλομένο-
24. υ βουλεύσασθαι ὅτι ἂν αὐ-
25. τῶι δοκεῖ ἄριστον εἶναι.
26. ἐπὶ Νικοκράτους ἄρχοντ-
27. ος, ἐπὶ τῆς Πανδιονίδος δ-
28. ευτέρας πρυτανείας, τῶν
29. προέδρων ἐπεψήφιζεν Φα-
30. νόστρατος Φιλαίδης· ἔδο-
31. ξεν τῶι δήμωι· Λυκοῦργος Λ-
32. υκόφρονος Βουτάδης εἶπ-
33. εν· περὶ ὧν οἱ ἔνποροι οἱ Κ-
34. ιτιεῖς ἔδοξαν ἔννομα ἱκ-
35. ετεύειν αἰτοῦντες τὸν δ-
36. ῆμον χωρίου ἔνκτησιν ἐν

315. Für die Mischung der Sprachen und der Bevölkerung in Kition siehe die zypro-phönizischen Inschriften aus der Zeit Milkyatons, König von Kition und Idalion aus dem 4. Jh. v.Chr.: *KAI* 39 = *ICS* 220 i *KAI* 41 = *ICS* 215.

316. Vermutlich Aphrodite Ourania, wie der Text einer Weihinschrift von einer Frau aus Kition aus dem 4. Jh. v.Chr. erahnen lässt (*IG* II^2 4636): Ἀριστοκλέα : Κιτιὰς : Ἀφροδίτη|ι Οὐρανίαι : εὐξαμένη : ἀνέθηκεν.

317. *IG* II^2 337.

el segle IV que Nàucratis esdevingué una *polis*, tot i que no es troben testimonis clars de la seva independència política fins a la conquesta d'Egipte per Alexandre.[340]

La presència grega, però, no es redueix tan sols al Baix Egipte, sinó que també hi ha testimonis arqueològics de la presència de grecs a l'Alt Egipte.[341] Precisament l'epitafi atenès més antic dedicat a un egipci presenta l'ètnic de Tebes, ciutat de l'Alt Egipte.[342]

Amb la conquesta d'Alexandre i el regnat dels Ptolemeus s'acompleix l'hel·lenització d'Egipte i la *koiné* jonicoàtica, que ja era la llengua de la cancelleria macedònia, hi esdevé la llengua dominant.[343] Alexandria es converteix en el centre cultural del món grec.

Tal com als grecs establerts a Nàucratis se'ls permeté d'alçar altars i temples als seus déus, el mateix privilegi el reberen els egipcis que habitaven Atenes. Sabem, per un decret de l'any 333/332 que atorga el dret d'*enktesis* als comerciants citieus per alçar un temple al Pireu, que anteriorment s'havia atorgat aquest dret als egipcis per tal que poguessin construir al Pireu un temple dedicat a Isis.[344] Per a una comunitat estrangera, rebre l'autorització d'alçar un santuari a les divinitats del país d'origen constitueix una garantia jurídica, un element de seguretat personal.[345]

En el nostre recull hem inclòs set epitafis dedicats a persones procedents d'Egipte. El més antic (núm. 489), datat a l'últim quart del segle V, honora un egipci procedent de Tebes, i el núm. 490 està datat al canvi de segle. Els altres cinc pertanyen tots al segle IV, un a l'inici de segle (núm. 491), un a la primera meitat (núm. 492), un a la meitat de segle (núm. 493) i dos al final de segle (núm. 494 i 495). Pel que fa a la procedència, a més del ja citat egipci de Tebes (núm. 489), trobem una altra egípcia procedent de la ciutat de Sais (núm. 491). Quatre persones provenen de l'*emporion* grec de Nàucratis (núm. 490, 492, 493 i 494) i una de la *polis* grega d'Alexandria (núm. 495).

tució d'A. Bresson (Bresson 2000, 34-35), es tracta d'un ἑρμ[α]νέα, un intèrpret, i és ben clar quins avantatges comporta per als comerciants rodis tenir de *pròxenos* a Nàucratis un intèrpret.

340. *Vid.* les diverses opinions a Bresson 2000, 74-79 i M. Austin, «From Syria To The Pilars of Herakles», *Poleis*, 1238-1240.

341. *Cf.* Vittmann 2003, 194-235, esp. pàgina 198, fig. 99, que mostra la presència grega a Egipte durant la dinastia 26 (672-525 aC).

342. Tebes egípcia és citada tant a la *Ilíada* (*Il.* 9, 381) com a l'*Odissea* (*Od.* 4, 126), i la forma grega del nom prové segurament de la Tebes de Beòcia, ja que totes dues ciutats tenen el moment de màxima esplendor al segle XIV (Vittmann 2003, 196-197).

343. *Cf.* Teodorsson 1977, 25-35.

344. *IG* II^2 337, línies 42-45: καθάπερ καὶ οἱ Αἰγύπτοι τὸ τῆς Ἴσιδος ἱερὸν ἵδρυνται. *Vid.* el comentari a les pàgines 98-100.

345. *Cf.* Torelli 1977, 446 i Bresson 2000, 24. Sobre la protecció de la neutralitat dels establiments comercials per la presència d'un temple, *vid.* Lehmann-Hartleben 1963, 31ss, i per a elements de justícia interna en els temples fundats en una ciutat estrangera, *vid.* pàgina 100.

37. ὧι ἱδρύσονται ἱερὸν Ἀφρ-
38. οδίτης, δεδόχθαι τῶι δήμ-
39. ωι, δοῦναι τοῖς ἐμπόροις
40. τῶν Κιτιέων ἔνκτησι[ν] χ[ω]-
41. ρίου ἐν ὧι ἱδρύσονται τὸ
42. ἱερὸν τῆς Ἀφροδίτης καθ-
43. άπερ καὶ οἱ Αἰγύπτιοι τὸ
44. τῆς Ἴσιδος ἱερὸν ἵδρυντ-
45. ται.

«Götter! Im Jahr, da Nikokrates Archon war; die Phyle Aigeis hatte die erste Prytanie inne; von den Prohedroi leitete die Abstimmung Theophilos aus dem Demos Phegaia. Beschluß des Rates: Antidoos Sohn des Apollodoros aus dem Demos Sypalettos stellte den Antrag: Hinsichtlich des Vortrags der Kitieer über die Errichtung des Heiligtums für Aphrodite möge der Rat beschließen: Die Prohedroi, die erlost werden für den Vorsitz für die nächste Volksversammlung, sollen sie dort einführen und über ihr Anliegen verhandeln und die Beschlußvorlage vorlegen des Rates vor die Volksversammlung, daß der Rat es für gut befindet, das Volk solle anhören die Kitieer über die Errichtung des Heiligtums und sonst von den Athenern alle, die wünschen sich zu äußern, wie es ihnen am besten erscheint.

Im Jahr, da Nikokrates Archon war; die Phyle Pandionis hatte die zweite Prytanie inne; von den Prohedroi leitete die Abstimmung Phanostratos aus dem Demos Philaidai; Beschluß des Volks: Lykurgos Sohn des Lykophron aus dem Demos Butadai stellte den Antrag: Hinsichtlich dessen, was die Kaufleute aus Kition offenbar legitim erbeten haben, indem sie beantragten vom Volk das Erwerbsrecht an einem Grundstück, auf dem sie errichten können ein Heiligtum der Aphrodite: Das Volk möge beschließen, man solle geben den Kaufleuten der Kitieer das Erwerbsrecht an einem Grundstück, auf dem sie errichten können das Heiligtum der Aphrodite, so wie auch die Ägypter das Isis-Heiligtum errichtet haben.» (Übers. Brodersen-Günther-Schmitt).

Die Kitieer folgen für diesen Enktesisantrag dem Verfahren der legitimen Bitte, ἔννομα ἱκετεύειν (in den Zeilen 34-35), das üblicherweise von den Ausländern benutzt wurde[318]. Die Bitte wurde zuerst vom Rat behandelt, der sie dann zur Volksversammlung für die endgültige Abstimmung weiterreichte; die Inschrift gibt daher erst einmal das προβούλευμα und danach die Entscheidung der Versammlung wieder. Bemerkenswert daran ist zudem, dass im Inschrifttext die Kitieer zweimal als οἱ ἔμποροι οἱ Κιτιεῖς, «die Kaufleute aus Kiti-

318. Vgl. Gauthier 1985, 187-189: Dieses Verfahren vereinfachte den Ausländern den Zugang zum Rat oder zur Volksversammlung sowie die Anträge auf Privilegien. Über die Gleichstellung von ἱκέτης und ξένος vgl. Santiago 2005a, 156.

La llengua que mostren les inscripcions és majoritàriament l'àtic o la *koiné*, però hi trobem alguns trets egipcis: el mot γναφαλλουφάντης (núm. 489) tan sols es troba, fora d'aquest exemple, en un papir egipci. L'ús del genitiu de la mare per marcar la filiació (núm. 491) també sembla influït pel costum egipci. En el cas de l'onomàstica, la majoria de noms són de formació grega, fins i tot els de persones d'origen egipci: Ἑρμαῖος (núm. 489), Εὐηθίδος (gen. núm. 491) i Σαῖτις (núm. 491), i que podrien ser adaptacions a l'onomàstica grega de noms egipcis, costum que trobem entre els fenicis.[346]

Excepcional és la inscripció bilingüe en demòtic i grec núm. 493. En la part grega del text, hi llegim l'antropònim Πάϊς, transcripció al grec d'un nom egipci ben documentat. Es tractava d'un personatge egipci que convivia amb els grecs de la ciutat de Nàucratis i que, suposem, coneixia també la llengua grega.

LIII. Cirenaica

La principal ciutat de la Cirenaica, Cirene, és una colònia dòrica d'època molt antiga, fundada a la segona meitat del segle VII per colons que provenien de l'illa de Tera. Al segle VI es testimonien contactes comercials amb ciutats dòries i també amb Atenes i Quios.[347] És, però, al principi del segle IV que les relacions amb Atenes esdevenen més estretes i Cirene entra en l'àmbit d'influència política d'Atenes amb l'establiment fins i tot d'un breu règim democràtic, fins que el 322 passa a la influència làgida amb Ptolemeu I.[348]

És precisament en aquest període d'influència atenesa quan es daten les sis inscripcions incloses en aquest catàleg, totes elles per a persones procedents de la ciutat de Cirene.

El dialecte de la Cirenaica pertany al grup de dialectes dòrics, i el seu ús és viu fins al segle II dC. La introducció de la *koiné* en les inscripcions de Cirene és molt esporàdica fins al segle III, i es manté secundària fins al final del segle I aC.[349] Afegim-hi que en els epitafis, i l'epigrafia privada en general, l'entrada de la

346. A. Bresson (2000, 34) proposa aquesta explicació en el cas d'Hermeu.

347. *Cf.* Boardmann 1981, 185-186.

348. *Cf.* Dobias-Lalou 2000, 7.

349. *Vid.* Dobias-Lalou 2000, 7. Fins al segle III tan sols el 5 % de les inscripcions de Cirene estan escrites amb seguretat en *koiné*, fins al segle I aC el percentatge es manté en el 25 %, i la *koiné* guanya ràpidament terreny en els segles I i II dC, fins a provocar la desaparició de l'ús del dialecte cirenaic. *Cf.* també de la mateixa autora la taula publicada a Dobias-Lalou 1987, 33, on s'observa que de les cent vint-i-set inscripcions de Cirene datades al segle IV, tan sols quatre estan escrites en *koiné*.

on», bezeichnet werden. Diese Bezeichnung macht sehr deutlich, dass die Hauptaktivität der Kitieer in Athen der Seehandel war[319].

Die große Mehrheit der nichtgriechischen Bevölkerung in griechischen Poleis organisierte sich um einen Kult. Die religiöse Organisation stand zeitlich vor der institutionellen und umfasste institutionelle Beziehungen zur Metropolis und Strukturen interner Rechtsprechung[320]. Für die Gaststadt schließt die Erlaubnis für den Bau eines Tempels die offizielle Anerkennung des Kultes mit ein und für die Mitglieder der ausländischen Gemeinde bedeutet sie eine juristische Sicherheit[321].

Im Enktesisdekret für die Kitieer wird erwähnt, dass die Ägypter ebenfalls die Erlaubnis für den Bau eines Tempels, in diesem Fall für Isis, bekommen hatten. Neben diesen zwei Bevölkerungsgruppen ist bekannt, dass auch der Kult der Bendis durch eine ausländische Gruppe in Athen eingeführt wurde, nämlich durch die Thraker. Der Kult der Bendis war möglicherweise der älteste unter den ausländischen Kulten, die in Athen integriert wurden. Dies verdeutlicht ein Dekret aus den Jahren zwischen 432/1 und 411, welches die Wahl des Priesters der Bendis «innerhalb aller Athener» reguliert. Der Name der Göttin taucht zudem in einer Liste von Weihungen des Jahres 429/8[322] auf.

Levante

L. Syrien

In Athen wurden zwei Grabinschriften für Syrer gefunden. Nr. 482 wird in der Mitte des 4. Jhs. v.Chr., Nr. 483 zwischen das 4. und das 3. Jh. v.Chr. datiert.

Es sind keine spezifischen Dialektmerkmale zu beobachten.

LI. Phönizien

Wie hinlänglich bekannt ist, lebten viele Phönizier in Athen und sie verfügten sogar über eine religiöse und politische Organisationsstruktur[323]. Die Sidoner beispielsweise bekamen von Athen eine Reihe von Privilegien, um ihre Handelsaktivitäten zu

319. Vgl. Santiago 2005b, bes. 593-594 und Anmerkungen 20-25.

320. Vgl. Baslez 1988.

321. Vgl. die Literaturauflistung der Fußnote 347.

322. Vgl. Garland 1987, 118-122.

323. Vgl. Baslez 1988, 147 über ein Ehrendekret des Koinons der Sidonier im Peiraieus. Dieses wurde zwar auf Phönizisch, aber mit der Anpassung griechischer Formeln geschrieben. Die Autorin schlägt eine Datierung ins 4. Jh. v.Chr. vor.

koiné és encara més tardana: els primers epitafis de la Cirenaica escrits en *koiné* daten del segle I dC.[350]

Pel que fa a les inscripcions trobades a Atenes, mostren un predomini de les formes jonicoàtiques, ja sigui en noms propis com Τιμοστράτη en el núm. 498 com en tots els exemples de l'ètnic Κυρηναῖος / Κυρηναία. Tan sols ens trobem amb la conservació del vocalisme dòric en dos noms propis, en un cas en l'arrel, Ἀγήτωρ en el núm. 497, i en l'altre en la desinència, -ίδας en el núm. 499; en ambdós casos, l'ètnic que els acompanya hi és però escrit en la forma àtica.

Procedència desconeguda

LIV. *Isoteleis*

Dins aquest grup s'inclouen tretze epitafis dedicats a *isoteleis*, és a dir, a metecs privilegiats a qui s'ha atorgat igualtat fiscal amb els ciutadans. Totes les inscripcions pertanyen al segle IV; les més antigues estan datades a la meitat del segle IV (núm. 502 i 503), tres a la segona meitat de segle (núm. 504 al 506), set més en un moment indeterminat del segle IV (núm. 507 al 512 i *i.*) i l'última al final del segle IV (núm. 513). Aquest marc cronològic coincideix amb el de l'ús del mot ἰσοτελεία en l'epigrafia àtica, l'aparició més antiga del qual es dóna en el decret de proxenia *IG* II^2 83, datat amb anterioritat al 387.[351]

En els decrets de concessió d'ἰσοτελεία es fa sovint referència al fet que aquest privilegi és també per als «seus descendents»,[352] i això ho comprovem en la inscripció núm. 504, i amb molta probabilitat la núm. 502, on tant el pare com el fill duen l'epítet ἰσοτελής.

Ens sembla interessant posar de manifest que en general es tracta de monuments funeraris de gran riquesa, la majoria d'ells amb relleu i d'una alçada al voltant del metre o superior. Aquesta autorepresentació està en consonància amb la voluntat de posar de manifest el seu estatus de metecs privilegiats en identificar-se com a ἰσοτελεῖς.

Pel que fa a la llengua d'aquest grup d'epitafis, hi dominen els trets característics de l'àtic o de la *koiné*: la vocal /ę̄/ < /æ/ < /ā/ (núm. 502: Δεξανδρίδης, núm. 508: Θεοδότη, *i.*: Ὀνήσιμος, Μνησικλέους), els finals de genitiu -ō̧ per a temes masculins en -*ā* (núm. 502: Δεξανδρίδου, *i.*: Ἡρακλεώτου), -εως amb metàtesi de quantitat per a noms en -εύς (núm.

350. Dobias-Lalou 1987, 41.

351. *Cf.* introducció a l'apartat «Procedència desconeguda» del catàleg per a possibles testimonis del mot al segle V.

352. Com passa habitualment amb els privilegis inherents a la concessió de la proxenia.

vereinfachen[324]. Trotz dieser gut belegten Präsenz wurden in Athen nur fünf Grabinschriften für Phönizier gefunden[325]. Drei Epitaphe wurden Sidonern gewidmet (Nr. 484, 485 und 487), ein viertes einem Phönizier (Nr. 486) und in einem letzten widmet ein Sidoner das Grabmal einem Mann aus Askalon (Nr. 488). Das älteste stammt vom Ende des 5. Jhs. v.Chr. (Nr. 484), Nr. 485 und 486 werden in die erste Hälfte, Nr. 487 in einen nicht näher präzisierbaren Zeitabschnitt des 4. Jhs. und Nr. 488 ans Ende des 4. Jhs. v.Chr. datiert.

Drei der fünf Inschriften (Nr. 484, 486 und 488) zeigen zum griechischen noch einen phönizischen Text, wobei der griechische Teil die Übersetzung von diesem zu sein scheint[326]. Einen Sonderfall stellt die Inschrift Nr. 488 dar: Unter dem zweisprachigen Widmungstext wurden sechs Verse auf Griechisch geschrieben, die offensichtlich von einer nicht griechisch sprechenden Person verfasst wurden. Diese Inschrift mit allen ihren Fehlern weist jedoch ausreichende Kenntnisse der griechischen Sprache nach[327] und beweist einmal mehr den Gebrauch der griechischen Sprache unter phönizischen Handelsleuten[328].

Auffällig ist die Adaption von phönizischen Theophorennamen in die griechische Onomastik durch die Äquivalenz zwischen Gottheiten aus dem phö-

324. *IG* II^2 141: Ein Proxeniedekret für Straton, König von Sidon von ca. 360. In den Zeilen 30-36 wird allen sidonischen Händlern, die nach Athen zu Handelszwecken kommen wollten, dazu noch die Isoteleia verliehen: Μενέξενος εἶπεν· τὰ μὲν ἄλλα καθάπερ Κηφισόδοτος· ὁπόσοι δ' ἂν Σιδωνίων οἰκοῦντες ἐς Σιδῶνι καὶ πολιτευόμενοι ἐπιδημῶσιν κατ' ἐμπορίαν Ἀθήνησι, μὴ ἐξεῖναι αὐτὸς μετοίκιον πράττεσθαι μηδὲ χορηγὸν μηδένα καταστῆσαι μηδ' εἰσφοράν μηδεμίαν ἐπιγράφειν. «Menexos stellte den Antrag: In allen übrigen so wie (den Antrag des) Kephisodotos. Doch von allen Sidoniern, die in Sidon beheimatet und dort Bürger sind, sich aber zu Handelszwecken aufhalten in Athen, soll es nicht erlaubt sein, die Metöken-Steuer einzuziehen oder zur Choregie jemanden heranzuziehen oder für irgendeine Eisphora aufzulisten.» (Übers. Brodersen-Günther-Schmitt) Die Verleihung dieser Privilegien zeigt, dass es in dieser Zeit keineswegs selbstverständlich war, dass Ausländer, die sich für kurze Zeit in Athen aufhielten, vom Metoikon, einer Choregia oder einer Eisphora befreit wurden. Siehe ein weiteres Proxeniedekret aus dem Jahr 320 v.Chr. für den Sidonier Apollonides, Sohn des Demetrios (*IG* II^2 343 + add. p. 659. Eine neue Veröffentlichung mit einer Auflistung der älteren Literatur bei Culasso Gastaldi 2004, 183-192).

325. Hinzu kommen die sieben Epitaphe für Zyprioter aus der phönizischen Stadt Kition, Nr. 475-481.

326. Diese Aussage ergibt sich aus der Tatsache, dass der phönizische Text immer etwas länger als der griechische Text ist.

327. Auch wenn die Inschrift deutlich phonetisch-graphische (δὲγ, ἰγκτετάνυσται Z.6; εἰχθρ- Z.7, τεῖδε, κέκρυνμαι Z.10), morphologische (σποράσαι Z.7; οὔτηι Z.8) und syntaktische Fehler (μου κτέρισαν τάφον Z.8) aufweist.

328. Für eine detaillierte Analyse vgl. den Kommentar im Katalog.

502: Νειανδέως) i -ους per a temes en -*s*- (núm. 508: ἰσοτελοῦς). També observem la presència de /ā/ darrere /i/ en l'antropònim Νικίας (núm. 511), un tret que pot deure's tant a la retrotracció àtica com a la conservació de /ā/ dels altres dialectes fora del jonicoàtic.

Un tret que no sembla propi de l'àtic és el genitiu en -υος per a antropònims de tema en -*u* (núm. 504: Γήρυος). Els antropònims en -*u* són en general estranys a l'àtic i tendeixen, com els antropònims en -*i*, a passar a la declinació dels temes en dental.[353]

Dues de les inscripcions són epigrames, les núm. 504 i 506. La llengua utilitzada també és bàsicament àtica, amb la presència d'alguns homerismes.[354] És destacable l'aparició d'alguns trets d'un nivell baix de llengua: en la inscripció núm. 504, el mot εὐσεβίας, on es veu que l'originari diftong /ei/ havia monoftongat en /e/, amb un posterior tancament de la pronúncia en /i/. Aquest és un tret molt habitual en la *koiné* hellenística. En la inscripció núm. 506, a més de l'aparició del mot exclusivament àtic τίτθη, hi observem l'anotació dels finals de datiu πρώτει i Φερσεφόνει amb abreujament del diftong final amb primer element llarg, i el final de genitiu -ǭ per a un tema en -*s*- (ἰσοτελοῦ) per analogia amb la declinació masculina dels temes en -*ā*.[355]

IV. Altres

Pel fet de tractar-se d'un grup tan heterogeni, ens sembla poc idoni presentar una anàlisi conjunta de les caraçcterístiques lingüístiques dels epitafis classificats en aquest últim apartat. Per això ens limitem a comentar les característiques de llengua que ens semblen més destacables i remetem per a una anàlisi lingüística detallada als comentaris individuals en el catàleg.

En dos dels epigrames hi observem elements versemblantment del dòric literari, o d'un dels dialectes que conserven ᾱ.

En el primer (núm. 516), datat a la primera meitat del segle IV, els «dorismes» es redueixen a la substitució de la /ę̄/ < /æ/ < /ā/ per /ā/, però no pas completament, ja que s'ha mantingut la forma jonicoàtica μνήματι.

El segon (núm. 518), datat a la segona meitat del segle IV, mostra per contra un vocalisme «dòric» conseqüent, però hi continua sent l'única característica no jonicoàtica. Hi és destacable també la presència de vocabulari i formes homèriques.

353. *Vid*. nota 127.

354. Per a una anàlisi més detallada, *vid.* el comentari individual a cadascun dels epitafis i l'anàlisi global de llengua a les pàgines 123-129.

355. *Cf.* nota 189.

nizischen Pantheon und den griechischen Gottheiten. So wird Astarte mit Aphrodite[329] (ʿBDʿSTRT = Ἀφροδίσιος), Tanit mit Artemis (ʿBDTNT = Ἀρτεμίδωρος) und der Sonnengott Shamash mit dem griechischen Helios (ʿBDSMS = Ἡλιοδώρος) gleichgesetzt. In zwei Fällen wurde das phönizische Lexem ʿBD «Diener» durch das griechische -δωρος «Gabe» ersetzt. Dies geschieht aber nicht im Personennamen Ἀφροδίσιος, bei dem die Ableitung zum Adjektiv durch - ιος eingesetzt wird. In Nr. 487 ist der Text nur auf Griechisch vorhanden, jedoch lässt der Theophorenname Ἀπολλόδωρος vermuten, dass hier vielleicht ebenfalls die Adaption eines phönizischen Theophorennamens, womöglich aus dem Namen des Gottes Rashap gebildet[330], vorliegt. Auch bei der Übersetzung des Namens SM in Ἀντίπατρος handelt es sich anscheinend um eine Bedeutungsäquivalenz[331]. In der Inschrift Nr. 485 wird zweimal der Personenname Δημήτριος, ebenfalls ein Theophorenname, genannt, dessen phönizische Äquivalenz aber nicht bekannt ist.

Neben diesen Übersetzungen finden sich auch einfache Transkriptionen von phönizischen Namen ins Griechische wie im Fall des Namens des Stifters der Inschrift Nr. 488: Im phönizischen Text ist DʿMṢLḤ Sohn des DʿMḤN zu lesen, im griechischen Δομσαλὼς Δομανώ. Die Endungen -ως und -ω könnten ein Versuch sein, die Namen durch den Nominativ und Genitiv der sogenannten «attischen Deklination» in die griechische Morphologie zu übertragen[332].

Nordafrika

III. Ägypten

Die Präsenz von Griechen in Ägypten ist sowohl durch epigraphische als auch durch literarische

329. Im schon erwähnten Dekret *IG* II^2 337 aus dem Jahr 333/2 v.Chr. wird den Händlern aus Kition das Recht auf *enktesis* verliehen, um ein Grundstück für den Bau eines Aphrodite-Tempels zu kaufen. Aphrodite wird hier mit Astarte gleichgesetzt. Das Dekret wird im obigen Kapitel «Zypern – phönizische Gründung» vollständig wiedergegeben und kommentiert.

330. Für die Beispiele in der Onomastik mit dem Namen des Gottes Rashap und seiner Äquivalenz mit Apollon vgl. Briquel-Chatonnet 2005, 139.

331. Zur Interpretation dieses Namens siehe Bonnet 1990, 42-43. Die Äquivalenz liegt in der Idee des stellvertretenden Namens. So wird im Phönizischen SM in einer Form wie SM B'L («Name von Baal»), ein Beiname für Astarté in Sidon, benutzt. Über die Äquivalenz phönizischer und griechischer Namen im Allgemeinen vgl. Amadasi-Bonnet 1991.

332. Amadasi-Bonnet 1991, 4, Anmerkung 17.

En totes dues inscripcions hem posat en relació el recurs al dòric literari amb un possible origen no àtic de les persones a les quals va dedicat l'epigrama. Seria possible que els autors d'aquestes composicions haguessin volgut incloure a través de la llengua una referència a la pàtria originària d'ambdues persones.

L'última inscripció que comentem és la núm. 515, datada a principis del segle IV i en la qual el text de l'epigrama ens informa que Cal·límac morí lluny de casa, sense que en cap moment se'ns digui quina és la pàtria que abandonà. Les característiques de la llengua tampoc no aporten indicis suficients: està escrit en jonicoàtic, i el final jònic datiu plural -οισι en l'expressió ἐν ἀνθρώποισι τόδ' ἔσται, final perfecte d'hexàmetre, amb molta probabilitat és degut a una influència de la llengua homèrica.

Conclusions

Es confirma en el nostre recull l'opinió general que la major part de les persones a qui es dedicaren aquestes inscripcions funeràries eren persones establertes a Atenes, i no estrangers de pas, i això es dedueix, per exemple, dels epitafis dedicats a grups familiars, o a matrimonis en què l'origen de l'home difereix del de la dona. Es tracta, doncs, d'una població que ha fet d'Atenes la seva llar, fet que implica necessàriament un cert grau d'adaptació a la forma de vida de la ciutat d'acollida. Aquesta adaptació és també probable que es donés en el camp lingüístic, és a dir, que aquestes persones anessin perdent progressivament els trets propis del seu dialecte per adaptar els del dialecte parlat a la ciutat. A grans trets, aquesta hipòtesi es confirma, però l'anàlisi detallada cas per cas que hem dut a terme en aquest treball posa de manifest la diversitat de situacions i l'interès d'anar més enllà de les afirmacions generals per buscar aquells detalls que ens ajuden a entendre una mica més la complexitat d'aquella societat.

Segons l'opinió cada vegada més acceptada, el procés d'expansió de la *koiné* comença ja al segle V amb la depuració de l'àtic dels seus trets més peculiars i el seu acostament al jònic.[356] Trets primerencs de l'anomenat «Grossattische», que serà la base de la *koiné* hel·lenística, els trobem en aquest segle V en algunes inscripcions fora d'Atenes, especialment en les *poleis* que formen part de la lliga aticodèlica. Aquest procés llarg i complex d'expansió de la *koiné*, i el consegüent retrocés en l'ús dels dialectes, s'estén tot al llarg del segle IV i presenta evolucions molt diferents en cada zona del món grec; d'aquí ve que no es puguin fer afirmacions generals sobre la data de desaparició dels dialectes.

356. *Vid.*, per exemple, els treballs d'A. López Eire.

Belege schon im 7. Jh. v.Chr. gut dokumentiert[333]. Zudem gibt es bereits Zeugnisse der Beziehungen zwischen der ägäischen Welt und Ägypten in minoischer Zeit[334]. Nach den Zeugnissen waren die Griechen, die im 7. Jh. v.Chr. nach Ägypten kamen, hauptsächlich ionischer Abstammung, in jedem Fall aber aus Kleinasien und dienten als Söldner unter dem Pharao Psammetich I., der nach einem Sieg den Griechen Landstücke für die Ansiedlung anbot.

Archäologische Ausgrabungen haben ergeben, dass die ersten griechischen Händler vermutlich ebenfalls im 7. Jh. v.Chr. in der Region von Naukratis ankamen[335], jedoch dort erst unter dem Pharao Amasis ein griechisches Emporion gründeten, wie Herodot berichtet (II, 178):

Φιλλέλην δὲ γενόμενος ὁ Ἄμασις ἄλλα τε ἐς Ἑλλήνων μετεξετέρους ἀπεδέξατο καὶ δὴ καὶ τοῖσι ἀπικνεομένοισι ἐς Αἴγυπτον

333. Hdt. 2, 154 (über die Ionier und Karer, die als Söldner unter dem Pharao Psammetichos I. kämpften): τοῖσι δὲ Ἴωσι καὶ τοῖσι Καρσὶ τοῖσι συγκατεργασαμένοισι αὐτῷ ὁ Ψαμμήτιχος δίδωσι χώρους ἐνοικῆσαι, «Seinen Helfern, den Ioniern und Karern, gab Psammetichos Land zum Besiedeln.» (Übers. J. Feix) In Abu-Simbel wurden Graffiti gefunden, die von diesen ionischen und karischen Söldnern verfasst wurden. Eins davon zeigt folgenden Text (Meiggs-Lewis 1988, Nr. 7): Βασιλέος ἐλθόντος ἐς Ἐλεφαντίναν Ψαματίχο ταῦτα ἔγραψαν τοὶ σὺν Ψαμματίχοι τῦι Θεοκλῦς ἔπλεον, ἦλθον δὲ Κέρκιος κατύπερθε, υἷς ὁ ποταμὸς ἀνίη· ἀλογλόσος δ' ἦχε Ποτασιμτο, Αἰγυπτιος δὲ Ἄμασις· ἔγραψε δ' ἀμὲ Ἄρχον Ἀμοιβίχο καὶ Πέλεϙος Οὐδάμο. «Als König Psammatichos nach Elephantina gekommen war, schrieben dies (auf), die zusammen mit Psammatichos Sohn des Theokles auf Schiffen fuhren und bis oberhalb von Kerkis kamen, soweit es der Fluß zuließ. Die (Leute) fremder Zunge befehligte Potasimto, die Ägypter Amasis. Geschrieben haben uns Archon Sohn des Amoibichos und Pelekos Sohn des Udamos». (Übers. Brodersen-Günther-Schmitt) Erwähnenswert ist der karische Name Πέλεϙος zwischen den griechischen Namen. In Priene wurde eine Statue in ägyptischem Stil aus der Mitte des 7. Jhs. v.Chr. mit folgender Weihung gefunden (SEG XXXVII, 994): Πηδῶμ μ' ἀνέθηκε|ν ὠμφίννεω : ἐξ Αἰγ|ύπτωγαγὼν : ϙῶι βα|σιλεὺς ἔδωϙ' ὠιγύπ|τιος : Ψαμμήτιχο|ς : ἀριστήια ψίλιο|ν τε χρύσεον καὶ | πόλιν ἀρετῆς ἕ|νεκα. «Pedon hat mich geweiht, der Sohn des Amphinneos, der (mich) aus Ägypten mitgebracht hat. Und ihm hat der König von Ägypten, Psammetichos, gegeben als Preis für hervorragende Leistungen einen Armreif aus Gold und eine Stadt seiner Tüchtigkeit wegen.» (Übers. Brodersen-Günther-Schmitt) Siehe Vittmann 2003, 194-235 mit einer Auflistung der Zeugnisse, besonders aus der archaischen Zeit über die Beziehungen zwischen Griechenland und Ägypten.

334. Für die Beziehungen zwischen der Ägäis und Ägypten siehe zum Beispiel Niemeier 1995 über Werke minoischer Künstler aus dem 16. Jh. v.Chr. in Avaris an der Nilmündung. M. Janda (2008) analysiert das im Mykenischen belegte Wort *Aiguptios* und schlägt eine sehr interessante Etymologie aus dem Griechischen für das Wort Αἴγυπτος vor.

335. Siehe die Forschungen von A. Bresson über das Statut von Naukratis anhand der literarischen, epigraphischen und archäologischen Zeugnisse (Bresson 2000, 13-63).

En el cas concret del nostre corpus, cal tenir present aquesta complexitat a l'hora d'analitzar cada un dels casos. En algunes regions, el dialecte propi està ja en retrocés davant l'expansió de la *koiné* al principi del segle IV, per la qual cosa és poc probable que el trobem en els epitafis inscrits a Atenes. Per contra, hi ha regions on els dialectes s'hi mantenen vius durant tot o pràcticament tot el segle IV.

Un cas especial és el dels epigrames, que a causa de la forma literària estan sotmesos a influències, en primer lloc de la llengua de l'èpica homèrica, i també la de la lírica jònica. Donem una visió en conjunt de la llengua dels epigrames al punt 6 de les conclusions.

1. Situació lingüística

L'augment dels estudis dialectals en els últims anys ha millorat considerablement el nostre coneixement de la situació dialectal d'algunes de les zones del món grec. A partir d'aquests estudis, hem intentat en la nostra anàlisi contrastar l'ús del dialecte en les inscripcions funeràries ateneses amb allò que coneixem del dialecte a la pàtria d'origen.

A continuació presentem, seguint el mateix esquema geogràfic que en el nostre corpus d'inscripcions, els aspectes més destacables de la llengua de les inscripcions funeràries per a estrangers a Atenes, i remetem al catàleg o a l'apartat d'anàlisi lingüística per a una discussió més àmplia.

1.1. Egina

Al segle V observem la conservació de trets dialectals que al segle IV ja només es troben esporàdicament en antropònims.[357]

1.2. Coríntia

La major part d'inscripcions, dels segles V i IV, contenen formes ambivalents. En el cas d'un epigrama d'inicis del IV (**12**) observem trets exclusius de l'àtic, i en una inscripció de Fliünt de meitat de segle, un hiperjonisme que s'explica pel context històric.

1.3. Sició

En les inscripcions per a persones de Sició, totes del segle IV, només hi trobem trets comuns a l'argòlic i l'àtic o trets exclusius de l'àtic.

1.4. Argos

Tan sols dues inscripcions en el nostre catàleg: la més antiga, de la primera meitat del segle IV, presenta un tret dialectal argòlic; la més recent, de la segona meitat, un tret àtic. És possible que l'evolució del dia-

357. *Vid.* nota següent.

ἔδωκε Ναύκρατιν πόλιν ἐνοικῆσαι· τοῖσι δὲ μὴ βουλομένοισι αὐτῶν ἐνοικέειν, αὐτόσε δὲ ναυτιλλομένοισι ἔδωκε χώρους ἐνιδρύσασθαι βωμοὺς καὶ τεμένεα θεοῖσι.

«Amasis war ein Freund der Griechen. Manchen von ihnen erwies er Gutes: den griechischen Einwanderern überließ er die Stadt Naukratis zur Besiedlung. Er gab denen, die nicht dauernd in Ägypten wohnten, sondern nur Handel treiben wollten, Plätze, wo sie Altäre und Kultstätten errichten konnten.» (Ü. J. Feix)

Die Stadt Naukratis blieb unter der Herrschaft des ägyptischen Pharaos. In ihr wurde ein deutlicher Unterschied zwischen ansässigen Griechen und jenen Griechen, die sich dort nur vorläufig niederließen, gemacht. Die ansässigen Griechen bewohnten vermutlich den nördlichen Teil der Stadt und lebten dort gemeinsam mit der ägyptischen Bevölkerung[336]. Ein Zusammenleben von Griechen mit der autochthonen Bevölkerung findet sich auch in anderen griechischen Emporia wie Empúries[337], Halikarnassos[338] und einem Handelsplatz in Thrakien, der durch eine neu entdeckte Inschrift bekannt wurde[339].

Als Handelspunkt war Naukratis äußerst wichtig für Athen und für den griechischen Handel in Ägypten im Allgemeinen[340]. Daher ist es kaum überra-

336. Siehe Möller 2000, 203. Die Autorin glaubt aus Mangel an stichhaltigen Beweisen für einen phönizischen, zypriotischen oder ägyptischen Bevölkerungsanteil in Naukratis, dass die Stadt rein von Griechen bewohnt war. Dagegen A. Bresson in *REA* 104 (2002), 496-505. A. Bresson hatte in einer früheren Veröffentlichung die Existenz eines ägyptischen Bevölkerungsanteils in Naukratis für sicher gehalten (Bresson 2000, 66-67). Die zweisprachige Inschrift Nr. 493 für einen Naukratiten mit dem ägyptischen Namen Pais kann hier den Argumenten von A. Bresson hinzugefügt werden.

337. Vgl. Str. 3, 4, 8: δίπολις δ' ἐστί, τείχει διωρισμένη, πρότερον τῶν Ἰνδικητῶν τινας προσοίκους ἔχουσα, οἵ, καίπερ ἰδίᾳ πολιτευόμενοι, κοινὸν ὅμως περίβολον ἔχειν ἐβούλοντο πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἀσφάλειας χάριν, διπλοῦν δὲ τοῦτον, τείχει μέσῳ διωρισμένον· τῷ χρόνῳ δ' εἰς ταὐτὸ πολίτευμα συνῆλθον μικτόν τι ἔκ τε βαρβάρων καὶ Ἑλληνικῶν νομίμων, ὅπερ καὶ ἐπ' ἄλλων πολλῶν συνέβη, «Emporion ist eine durch eine Mauer geteilte Doppelstadt: früher hatten sie unmittelbar neben sich Indiceter wohnen, die, obwohl sie ein eigenes Gemeinwesen bildeten, trotzdem um der Sicherheit willen eine gemeinsame Ringmauer mit den Griechen, und zwar eine doppelte, d.h. durch eine Zwischenmauer getrennte, gewünscht hatten; im Laufe der Zeit haben sie sich dann zu ein und demselben aus barbarischen und griechischen Gebräuchen gemischten Gemeinwesen vereinigt, wie das auch bei vielen anderen geschehen ist.» (Übers. S. Radt) Für eine Analyse des Textes und seinen historischen Kontext vgl. Santiago 1994.

338. Vgl. Santiago 1995.

339. Chankowski-Domaradzka 1999.

340. Hdt. 2, 179: Ἦν δε τὸ παλαιὸν μούνη Ναύκρατις ἐμπόριον καὶ ἄλλο οὐδὲν Αἰγύτου, «Ursprünglich war Naukratis der einzige Handelsplatz; sonst gab es keinen in Ägypten.» (Übers. J. Feix)

lecte a Argos segueixi també aquest esquema, però ens manca material per poder confirmar-ho.[358]

1.5. Lacònia

Hem recollit tres inscripcions del segle IV, dues d'elles epigrames, un de la primera meitat de segle, l'altre de la segona. Tot i que sabem que el dialecte laconi es manté en ús durant molt de temps, cap de les tres inscripcions conté trets exclusius del laconi, excepte potser en el nominatiu de l'antropònim d'origen fenici Μαλίχα. La llengua dels dos epigrames és l'àtic, amb la introducció d'alguns jonismes. És probable que la manca de trets del laconi sigui deguda a l'estat de la documentació, ja que tan sols s'ha recuperat una inscripció en prosa, i en el cas dels epigrames la forma literària és propícia a l'ús del jònic.

1.6. Messènia

A les inscripcions de Messènia, la influència de la *koiné* hi és destacable a la segona meitat del segle IV. En el nostre recull, una inscripció del segle V presenta encara la plena vigència de les formes dialectals, a més de l'ús de l'alfabet messeni. Les altres inscripcions, datades a partir de la meitat del segle IV, estan escrites en àtic, amb l'excepció de l'antropònim Ἀρκεσίλας, un nom de tota manera tampoc desconegut en l'onomàstica atenesa de l'època.

1.7. Arcàdia

Al segle IV es testimonien els primers trets de *koiné* a les inscripcions de l'Arcàdia. En el nostre catàleg, ja l'única inscripció datada al segle V mostra barreja de formes àtiques i arcàdies, i aquesta barreja es continua mantenint en els epitafis tant de la primera com de la segona meitat del segle IV. Aquesta barreja ens podria aportar un indici més que l'àtic, o la *koiné* jonicoàtica, ja era usada en part a la pàtria d'origen i les fluctuacions entre àtic i arcadi hi eren presents.

1.8. Èlida i Trifília

Les inscripcions del nostre recull, les elees de la primera meitat del segle IV, i la trifília de la segona meitat, no presenten cap rastre de conservació de formes dialectals específiques, ni tan sols en l'ètnic «eleu», que a la pàtria és el que manté durant més temps la forma originària. L'única possible forma dialectal èlida la trobem en un antropònim, que d'altra banda és descoschend, dass fast alle Personen in den Grabinschriften des Katalogs aus dieser Stadt kamen. Ein athenisches Proxeniedekret aus dem Jahr 349/8 v.Chr. für den naukratischen Theogenes, Sohn des Xenokles[341] zeigt, dass Naukratis diese zentrale Stellung im Laufe des 4. Jhs. v.Chr. behielt. Vermutlich wurde Naukratis irgendwann im 4. Jh. v.Chr. eine Polis, obwohl erste deutliche Zeugnisse von politischer Unabhängigkeit erst aus der Zeit nach der Eroberung Ägyptens durch Alexander stammen[342].

Die griechische Präsenz beschränkte sich nicht nur auf Unterägypten, sondern ist durch zahlreiche archäologische Zeugnisse auch in Oberägypten belegt[343]. Die älteste Inschrift im Katalog (Nr. 489) nennt ausgerechnet einen Mann aus der Stadt Theben in Oberägypten[344].

Mit der Eroberung Alexanders und der darauffolgenden Regierungszeit der Ptolemäer war die Hellenisierung Ägyptens abgeschlossen und die ionisch-attische Koine, die schon die Kanzleisprache Makedoniens war, bekam eine dominierende Rolle[345]. Alexandria wandelte sich zur kulturellen Hauptstadt der griechischen Welt.

Genauso wie die Griechen in Naukratis die Erlaubnis bekamen, Altäre und Tempel für ihre Götter zu bauen, wurde den Ägyptern in Athen das gleiche Privileg verliehen. In einem Dekret aus dem Jahr 333/332 v.Chr. wurde den Händlern aus Kition das Erwerbsrecht für den Kauf eines Grundstücks im Peiraieus verliehen, damit sie einen Aphrodite-Tempel bauen konnten, ebenso wie die Ägypter einen Tempel der Isis gebaut

358. L'estudi de M. P. Fernández Álvarez (Fernández 1981, 9) sobre el dialecte argòlic té com a *terminus ante quem* l'any 400, precisament per evitar les inscripcions influïdes per la *koiné*; per això ens és impossible donar una visió de l'avanç de la *koiné* a les dues Argòlides. L'autora afirma que l'entrada de la *koiné* no comporta la pèrdua total de particularitats dialectals i que al segle II-I aC es troben encara algunes inscripcions escrites en argòlic, com *DGE* 94.

341. Älter als dieses Dekret sind zwei Proxeniedekrete aus Rhodos, ebenfalls für Naukratiten. Das älteste (*Syll*^{3} 110 Nr. 4) wird zwischen 440 und 420 v.Chr. datiert und nennt einen Δαμόξενον Ἑρμωνος ἐν Αἰγύπτωι οἰκέοντα als Proxenos und Euerget von Lindos; seine Herkunft aus Naukratis wird durch das Aufstellen einer zweiten Stele am Hellenion, dem großen griechischen Tempel von Naukratis, deutlich. Das zweite Proxeniedekret (*Lindos* Nr. 16) wird zwischen 412/411 und 408/407 v.Chr. datiert und es ernennt einen hellenisierten Ägypter aus Naukratis (--]αν Πυθέω Αἰγ[ύπτιον τ]ὸν ἐγ Ναυκράτ[ιος]) zu einem Proxenos der Rhodier. Nach der Rekonstruktion des Textes von A. Bresson (Bresson 2000, 34-35) wäre er ein ἑρμ[α]νέα, ein Dolmetscher. Es liegt auf der Hand, von welchem großen Nutzen ein Dolmetscher als Proxenos für die rhodischen Händler in Naukratis sein könnte.

342. Siehe eine Zusammenfassung der verschiedenen Meinungen bei Bresson 2000, 74-79 und M. Austin, «From Syria To The Pilars of Herakles», *Poleis*, 1238-1240.

343. Vgl. Vittmann 2003, 194-235, bes. 198 fig. 99, eine Darstellung der griechischen Präsenz in Ägypten während der XXVI. Dynastie (672–525 v.Chr.).

344. Theben in Ägypten wird sowohl in der Ilias (*Il.* 9, 381) als auch in der Odyssee (*Od.* 4, 126) erwähnt. Möglicherweise kam der Name aus Theben in Böotien, da beide Städte ihre Blüte im 14. Jh. v.Chr. erlebten (Vittmann 2003, 196-197).

345. Vgl. Teodorsson 1977, 25-35.

negut dins l'onomàstica jonicoàtica i, per tant, no en tenim documentada la possible forma jònica.

1.9. Megàrida

El que observem en els nostres epitafis és la presència de trets dialectals megaresos en les inscripcions del segle V i principi del IV. En la resta, domini de trets àtics. El desconeixement de la situació lingüística a Mègara ens impedeix situar aquesta evolució en relació amb l'entrada de la *koiné* a Mègara. Una excepció és l'epigrama públic per a Pitió, on s'hi barregen les formes dòries i les àtiques, i en el qual els trets dòrics corresponen més aviat al dòric literari que al dialecte dòric megarès.

1.10. Beòcia

Les inscripcions funeràries ateneses dedicades a beocis mereixen un comentari més extens, per una banda pel seu considerable nombre (seixanta-dues inscripcions formen part del nostre catàleg), i per l'altra per la ben documentada continuïtat en l'ús del dialecte beoci, que ens permet fer-ne una anàlisi més detallada.

Els epitafis dedicats a beocis formen dos grups ben diferenciats: per una banda, els escrits en dialecte beoci, i per l'altra, els escrits en àtic o en *koiné*. Aquesta divisió no es pot explicar per cronologia, ja que en tots dos casos s'hi troben inscripcions datades a tot el llarg del segle IV. En molt comptades ocasions trobem epitafis «mixtos», és a dir, que incloguin tant trets àtics com beocis. Aquesta clara divisió contrasta, per exemple, amb els epitafis arcadis, on la gran majoria presenten barreja de trets dialectals, i pensem que pot ser deguda a la resistència dels parlants beocis a incloure trets de *koiné*, mentre que en el cas dels arcadis la *koiné* hi és present ja des d'època primerenca, i per això les línies divisòries entre un dialecte i l'altre són més fluides. Aquesta situació es podria interpretar com a resultat d'una coexistència al llarg del segle IV de tres actituds socioculturals diferents: una, la dels que conserven el dialecte d'origen, potser perquè la família del mort formava part d'un grup nombrós i amb voluntat decidida d'afirmació del seu origen; una altra, la dels que s'integren totalment a la nova comunitat, i una tercera de més eclèctica que vol conciliar, almenys en la seva llengua, el dialecte d'origen i el de la ciutat d'acollida.

1.11. Acarnània

La influència d'Atenes sobre la regió fa que ben aviat entri la llengua àtica en les inscripcions oficials acarneses. Tot i la reduïda presència d'acarnesos en els epitafis àtics (dos epitafis del segle IV), aquesta és també la imatge que hi trobem, amb una llengua bàsicament àtica, amb una excepció en un antropònim de forma mixta: una contracció dòrica en el lexema onomàstic, mentre que la desinència hi és àtica.

hatten[346]. Für eine ausländische Volksgruppe brachte die Erlaubnis, einen Tempel für ihre Götter bauen zu können, den Mitgliedern Rechtssicherheit[347].

Der Katalog umfasst sieben Epitaphe für Personen aus Ägypten. Das älteste (Nr. 489) datiert ins erste Viertel des 5. Jhs. v.Chr. und nennt einen Ägypter aus Theben, Nr. 490 wird zwischen das 5. und das 4. Jh. v.Chr. datiert. Die restlichen fünf werden ins 4. Jh. v.Chr. datiert: Nr. 491 an den Anfang, Nr. 492 in die erste Hälfte, Nr. 493 in die Mitte und Nr. 494 und 495 ans Ende des 4. Jhs. v.Chr. Neben dem schon erwähnten Ägypter aus Thebai (Nr. 489) treten die Herkunftsorte Sais (Nr. 491), Naukratis (Nr. 490, 492, 493 und 494) und Alexandreia (Nr. 495) auf.

Die Sprache ist hauptsächlich Attisch oder Koine mit einigen ägyptischen Besonderheiten. Das Wort γναφαλλουφάντης (Nr. 489) wird außer in diesem Epitaph nur noch auf einem ägyptischen Papyrus belegt. Auch scheint die Nennung des Namens der Mutter anstelle des Vaters ägyptisch beeinflusst zu sein (Nr. 491). In der Onomastik sind fast alle Personennamen griechische Bildungen; die Namen für die Ägypter Ἑρμαῖος (Nr. 489), Εὐηθίδος (Gen. Nr. 491) und Σαΐτις (Nr. 491) könnten Adaptionen von ägyptischen Namen in der griechischen Onomastik sein, wie es bei den Phöniziern üblich war[348].

Außergewöhnlich ist die Inschrift Nr. 493 mit einem Text auf Demotisch vor dem griechischen Text. Der Personenname Πάϊς ist hier die Transkription eines gut belegten ägyptischen Namens. Der Mann war ägyptischen Ursprungs, lebte zusammen mit den Griechen in Naukratis und war vermutlich der griechischen Sprache mächtig.

LIII. Kyrene

Die Hauptstadt der Kyrenaika, Kyrene, war eine alte dorische Gründung. Sie wurde in der zweiten Hälfte des 7. Jhs. v.Chr. von Kolonisten der Insel Thera gegründet. Im 6. Jh. v.Chr. sind erstmals Handelskontakte mit dorischen Poleis sowie mit Athen und Chios belegt[349]. Erst am Anfang des 4. Jhs. v.Chr. intensivierten sich die Beziehungen zu Athen und die

346. *IG* II² 337, Zeile 42-45: καθάπερ καὶ οἱ Αἰγύπτοι τὸ τῆς Ἴσιδος ἱερὸν ἵδρυνται. Siehe den Kommentar auf den Seiten zu den phönizischen Gründungen auf Zypern (104-106).

347. Vgl. Torelli 1977, 446 und Bresson 2000, 24. Über den Schutz der Neutralität von Handelsplätzen durch die Präsenz eines Tempels siehe Lehmann-Hartleben 1963, 31ff, und für die Ansätze interner Rechtssprechung in den Tempeln, die in fremden Städten gegründet werden, siehe den Kommentar zum Dekret im Kapitel zu Zypern (Seite 106).

348. A. Bresson (Bresson 2000, 34) schlägt eine solche Interpretation für Hermaios vor.

349. Vgl. Boardman 1981, 185-186.

1.12. Cefal·lènia

Les poques inscripcions dedicades a cefal·lenis, dues d'elles datades al segle V i una al segle IV, contenen formes clarament dòriques, i no hi hem trobat cap tret exclusivament àtic. Si a Cefal·lènia el dialecte s'hi conserva realment encara al segle IV és difícil de saber, ja que tant el material epigràfic de Cefal·lènia com el recollit en el nostre catàleg és massa escàs. Tot i això, les inscripcions ateneses poden ser enteses com un indici a favor de la pervivència del dialecte.

1.13. Corcira

La forma coríntia de l'ètnic, que està documentada a Atenes en alguns decrets del segle IV, no apareix en cap de les inscripcions del nostre catàleg, ni al segle V ni al IV, sinó que presenten la forma àtica, que és precisament l'únic tret exclusiu de l'àtic. D'altra banda, trobem conservada una forma dialectal coríntia en un antropònim d'una inscripció a cavall dels segles V i IV.

1.14. Tessàlia

Sota la influència de Macedònia, on és llengua de cancelleria, la *koiné* s'introdueix a Tessàlia al segle IV, especialment en decrets de proxenia i actes de la confederació. Podem parlar, doncs, d'una doble competència dialectal. En els nostres epitafis, les formes no àtiques en les inscripcions més antigues de finals del segle V i primera meitat del segle IV s'expliquen o bé per la *koiné* usada a Macedònia, que està fortament influïda pel jònic, o bé com a manteniment de trets tessalis.

1.15. Epir

El dialecte de l'Epir és poc conegut, així com l'entrada de la *koiné* a la zona. En els nostres epitafis s'hi observa la presència de formes dialectals dòriques en les inscripcions de la primera meitat del segle IV i nombroses formes àtiques en la resta. Posem de manifest que un dels trets de *koiné* documentats a les inscripcions de l'Epir és precisament l'ètnic Ἠπειρώτης, que trobem en cinc de les sis inscripcions del catàleg.

1.16. Macedònia

L'epigrafia macedònia arcaica és quasi inexistent, i al segle IV, amb l'inici d'una documentació epigràfica d'importància, la llengua que s'hi utilitza és ja la *koiné*, tot i que en una forma inicial, amb nombrosos jonismes que no retrobarem en la *koiné* hel·lenística. Aquesta situació és la mateixa que en les inscripcions funeràries ateneses per a macedonis, fins i tot la més antiga del segle V. És interessant també l'onomàstica, amb l'adaptació d'un nom traci a la declinació grega dels temes en -υ en la forma jònica del genitiu.

1.17. Calcídica

Es tracta d'una zona de colonització bàsicament jònica, on ja a partir de la meitat del segle V és visible la

Stadt Kyrene stand unter dem Einfluss Athens, der zu einer kurzen demokratischen Periode führte, bis die Stadt im Jahr 322 v.Chr. zur Zeit des Ptolemaios I. unter die Herrschaft der Lagiden fiel[350].

Alle sechs Inschriften des Katalogs datieren in die Zeit des athenischen Einflusses auf Kyrene.

Der Dialekt Kyrenes ist Teil der dorischen Gruppe und bleibt bis ins 2. Jh. n.Chr. lebendig. Das Eindringen der Koine in die kyrenischen Inschriften bleibt bis zum 3. Jh. v.Chr. sporadisch und bis zum 1. Jh. v.Chr. behält die Koine nur eine zweitrangige Rolle[351]. Es soll an dieser Stelle hinzugefügt werden, dass das Erscheinen der Koine in den kyrenischen Grabinschriften und allgemein in den Privatinschriften noch später datiert wird: Die ersten Epitaphe in Koine in der Kyrenaika stammen aus dem 1. Jh. n.Chr.[352].

Die Grabinschriften für Kyreneer aus Athen zeigen ein gegenteiliges Bild. Das Ionisch-Attische dominiert sowohl in den Personennamen (Τιμοστράτη, Nr. 498) als auch in allen Beispielen des Ethnikons Κυρηναῖος / Κυρηναία. Nur in zwei Personennamen kann der Erhalt des dorischen Langalpha festgestellt werden: in einem Fall im Stamm, Ἀγήτωρ (Nr. 497), im anderen Fall in der Endung -ίδας (Nr. 499). Beide Epitaphe zeigen das Ethnikon jedoch in der attischen Form.

Unbekannte Herkunft

LIV. Isoteleis

In dieser Gruppe werden 13 Grabinschriften für Isoteleis behandelt. Sie waren privilegierte Ausländer, die eine Steuergleichheit mit den Bürgern genossen. Alle Inschriften stammen aus dem 4. Jh. v.Chr.: die ältesten aus der Mitte (Nr. 502 und 503), drei aus der zweiten Hälfte (Nr. 504-506), sieben aus einem nicht näher präzisierbaren Zeitabschnitt des 4. Jhs. v.Chr. (Nr. 507-512 und *i.*) und die jüngste vom Ende des 4. Jhs. v.Chr. (Nr. 513). Dies ist auch der Zeitraum, in dem das Wort ἰσοτελείᾳ in der attischen Epigraphik belegt ist. Das älteste Beispiel kommt in einem Proxeniedekret (*IG* II^2 83) aus dem Jahr 387 v.Chr. vor[353].

350. Vgl. Dobias-Lalou 2000, 7.

351. Siehe Dobias-Lalou 2000, 7: Bis zum 3. Jh. v.Chr. wurden nur 5% der Inschriften von Kyrene mit Sicherheit in Koine geschrieben, bis zum 1. Jh. v.Chr. wächst der Anteil auf 25%. Im 1. und 2. Jh. n.Chr. verbreitet sich die Koine schnell, bis sie den Dialekt schließlich komplett ersetzt. Vgl. die Tabelle bei Dobias-Lalou 1987, 33: Von 127 Inschriften in Kyrene aus dem 4. Jh. v.Chr. wurden nur vier in Koine verfasst.

352. Dobias-Lalou 1987, 41.

353. Vgl. Einleitung im Katalog zum Kapitel «Unbekannte Herkunft» (Seiten 348-349) für mögliche Belege aus dem 5. Jh. v.Chr.

influència de la *koiné*. Aquesta és la situació que també observem en els nostres epitafis, on ja al segle V hi ha trets clarament àtics, i esporàdicament s'hi mantenen formes exclusives del jònic.

1.18. Tràcia

Tal com en altres zones de colonització, la llengua de les inscripcions de Tràcia depèn, en principi, del dialecte de la metròpolis corresponent, tot i que la barreja de poblacions fa que trobem trets del jònic en les *poleis* dòries i a la inversa. Aquest és el cas dels epitafis dedicats a persones provinents de Selímbria, on s'hi mantenen força els trets del dòric, però hi trobem també trets jònics en un antropònim (**188**) i en el lexema d'un ètnic (**190**). Per contra, en els epitafis per a persones procedents de *poleis* jònies, hi és destacable la pressió de l'àtic, que en les inscripcions de la zona observem també, per exemple, en un decret de la meitat del segle IV trobat a Pistiros, un establiment de l'interior de Tràcia.

1.19. Quersonès

Tot i tractar-se d'una zona de colonització primer eòlica i després jònica, es troba sota influència atenesa ja des del segle VI, amb l'establiment fins i tot de cleruquies àtiques. El fort element àtic s'observa també en la llengua dels epitafis dedicats a persones del Quersonès, ja en una inscripció del segle V i al llarg del segle IV, i fins i tot l'onomàstica conté elements típicament atenesos.

1.20. Mèsia

Mèsia és un punt de colonització jònica i dòrica, i s'hi troba barreja de poblacions i de dialectes, tal com en tota la costa del mar Negre. Les quatre inscripcions incloses en el nostre catàleg, una del segle V, tres de la segona meitat del segle IV, no permeten extreure'n gaires conclusions. Posem de manifest que no s'hi observa la barreja habitual amb característiques dels dialectes jònic o dòric, sinó únicament de l'àtic o la *koiné*. En l'onomàstica dels epitafis **221** i **223** sí que s'hi observa conservació dels lexemes heretats de les metròpolis respectives.

1.21. Cíclades

Segons E. Knitl,[359] amb l'excepció de Tasos, a les inscripcions de les illes, l'àtic hi domina al segle IV, i fins i tot en algunes inscripcions del segle V ja s'hi troben trets de *koiné*. Aquesta forta influència de l'àtic és deguda a la forta presència política d'Atenes durant els anys de la lliga aticodèlica, fundada el 478/477. En el cas de les nostres inscripcions, el material és escàs i molt escampat en el temps, per la qual cosa es fa

359. *Cf.* Knitl 1938, 90, amb cita de les inscripcions del segle V amb trets de *koiné IG* XII 7, 1 (Amorgos) i *IG* XII 5, 568 (Ceos).

In den Dekreten für die Verleihung der ἰσοτελείᾳ wird oft die Möglichkeit erwähnt, dieses Privileg den Nachkommen vererben zu können[354]. Dies geschah im Fall der Inschrift Nr. 504 und wahrscheinlich auch in Nr. 502 tatsächlich. In diesen Inschriften tragen sowohl Vater als auch Sohn das Epitheton ἰσοτελής.

Die Grabmonumente für Isoteleis sind in der Regel reich ausgestattet. Viele wurden mit einem Relief dekoriert und besaßen eine Höhe von einem Meter oder mehr. Diese Art der Selbstdarstellung wird durch die Erwähnung ihres Sonderstatus als privilegierte Metöken verstärkt.

Die Sprache dieser Inschriften ist hauptsächlich Attisch oder Koine: der Vokal /ę̄/ < /æ/ < /ā/ (Nr. 502: Δεξανδρίδης, Nr. 508: Θεοδότη, *i.*: Ὀνήσιμος, Μνησικλέους), die Genitivendung *-ǭ* für männliche Namen auf *-ā* (Nr. 502: Δεξανδρίδου, *i.*: Ἡρακλεώτου), die Genitivendung -εως mit Quantitätentausch für Stämme auf -εύς (Nr. 502: Νεανδέως) und die Genitivendung -ους für Stämme auf *-s-* (Nr. 508: ἰσοτελοῦς). Das Langalpha bei Νικίας (Nr. 511) kann sowohl auf die attische Rückverwandlung als auch auf den Erhalt eines nicht ionisch-attischen Vokals zurückzuführen sein.

Vermutlich nichtattisch ist die Genitivendung -υος für Personennamen auf *-u* (Nr. 504: Γήρυος). Die Personennamen auf *-u* sind im Attischen nicht häufig und werden anscheinend wie bei einem Stamm auf Dental dekliniert, genauso wie bei Personennamen auf *-i*[355].

Zwei der Inschriften sind Epigramme (Nr. 504 und 506). Die Sprache ist auch hier hauptsächlich Attisch, allerdings mit einigen Homerismen[356]. Erwähnenswert sind einige Elemente, die vermutlich aus einem niedrigen Sprachniveau stammen: In der Inschrift Nr. 504 ist das Wort εὐσεβίας zu lesen, bei dem der ursprüngliche Diphthong /ei/ zu /e/ monophthongiert war, um anschließend eine geschlossene Aussprache /i/ anzunehmen. Dies ist ein sehr häufiges Merkmal der hellenistischen Koine. In der Inschrift Nr. 506 ist neben dem exklusiv attischen Wort τίτθη die Dativendung mit Kürzung des ersten Elements des Diphthongs in πρώτει und Φερσεφόνει zu beobachten. Dieselbe Inschrift weist auch ein Koine-Merkmal auf, die Genitivendung *-ǭ* für einen Stamm auf *-s-* (ἰσοτελοῦ), die analog zu der Deklination der männlichen Namen auf *-ā* entstand[357].

354. Wie es üblich mit den Privilegien war, die zusammen mit der Proxenie verliehen wurden.

355. Siehe Fußnote 128.

356. Für eine detaillierte Beschreibung siehe den Kommentar zu den einzelnen Epitaphen im Katalog und die Sprachanalyse der Epigramme unter Punkt 6 der Zusammenfassung.

357. Vgl. Fußnote 191.

difícil observar-hi l'evolució de la llengua. Sí que trobem una bona quantitat de trets exclusivament àtics en les inscripcions de Ceos (XXVII **d**), Andros (XXVII **f**) i Icos (XXVII **i**), però també un clar jonisme en una inscripció d'Astipalea del segle IV (XXVII **j**). Són interessants els dos epitafis, un de Naxos (**231**) i un de Delos (**229**), molt separats cronològicament, ja que un pertany al segle VI i l'altre al segle IV. L'epigrama per a un naxi està dominat per la llengua homèrica i inclou jonismes habituals a l'èpica; l'epigrama per al deli conté una barreja molt interessant en què es veu que els jonismes es troben en l'hexàmetre de composició antiga i els aticismes en l'hexàmetre de composició recent.

1.22. Eubea

La proximitat i el domini polític d'Atenes fan que el dialecte d'Eubea sigui al segle IV ja molt pròxim a l'àtic. No sorprèn, doncs, que els epitafis dedicats a eubeus, que són tots ja del segle IV, estiguin escrits en àtic, amb l'excepció de la forma dialectal eubea per a un ètnic.

1.23. Lesbos

L'epigrafia de Lesbos mostra una doble competència dialectal dels parlants, ja que els epígrafs públics al segle IV estan escrits en *koiné*, mentre que a l'epigrafia privada s'hi manté el dialecte. La *koiné* usada a l'illa té encara una gran influència del jònic, i això s'observa també en els epitafis del nostre recull, tant els dos del segle V com els dos del segle IV, que, tot i ser epigrafia privada, presenten aquesta *koiné* jonitzada.

1.24. Quios

Les inscripcions dedicades a persones de Quios només són tres, però hi veiem al segle IV una clara presència de jonismes, mentre que un epigrama, probablement de finals de segle, conté aticismes al costat de jonismes.

1.25. Samos

Tot i el predomini de l'àtic, observem la conservació esporàdica de formes jòniques en inscripcions tant del segle VI com del V i el IV. És destacable el vocalisme no jonicoàtic d'un antropònim (**278**), potser una indicació de la presència de població d'origen dòric a l'illa.

1.26. Rodes

Tot i l'escassetat en el nostre recull d'epitafis per a rodis, constatem que el tret de *koiné* que observem en una inscripció del segle IV es documenta també a l'illa de Rodes en segells d'àmfores, cosa que s'explica per la influència del jònic ja des del segle V a causa de l'intens contacte comercial amb ciutats de l'àmbit jònic.

IV. **Andere**

Die Epitaphe dieser Gruppe sind sehr heterogen, weswegen sie sich nur schwer für eine gemeinsame Beschreibung der Sprachmerkmale eignen. Aus diesem Grund werden hier nur einige, erwähnenswerte Merkmale beschrieben, während sich eine genaue sprachwissenschaftliche Analyse jeder dieser Inschriften im entsprechenden Kapitel des Katalogs befindet.

Zwei Epigramme (Nr. 516 und 518) zeigen Elemente, die höchstwahrscheinlich aus dem literarischen Dorisch stammen, auf jeden Fall aber aus einem der Dialekte, die das Langalpha beibehielten.

In der Inschrift Nr. 516 aus der ersten Hälfte des 4. Jhs. v.Chr. beschränken sich die Dorismen auf das Ersetzen des /ę̄/ < /æ/ < /ā/ durch /ā/. Dies geschieht aber nicht durchgehend, wie die ionisch-attische Form μνήματι zeigt.

Im Gegensatz dazu zeigt die Inschrift Nr. 518 aus der zweiten Hälfte des 4. Jhs. v.Chr. einen konsequenten «dorischen» Vokalismus, welcher jedoch das einzige nichtattische Merkmal bleibt. Erwähnenswert in diesem Epigramm sind auch die zahlreichen homerischen Formen und der homerische Wortschatz.

Beide Inschriften wurden für Personen geschrieben, deren Herkunftsort unbekannt ist. Der Gebrauch des literarischen Dorisch im Epigramm könnte ein Indiz für eine nichtattische Herkunft der Verstorbenen sein. Womöglich wollten die Dichter dieser Epigramme mittels der Sprache eine Verbindung zur Heimat herstellen und damit beide Personen auf eine besondere Art ehren.

In der Inschrift Nr. 515 vom Anfang des 4. Jhs. v.Chr. wird explizit erwähnt, dass Kallimachos weit weg von der Heimat gestorben sei. Welches seine Heimat aber tatsächlich war, wird nicht erzählt. Die Sprache liefert hierfür keine sicheren Hinweise: Das Epigramm ist in Ionisch-Attisch geschrieben und das einzig spezifisch ionische Merkmal, die Endung des Dativ Plural -οισι, könnte einfach aus der epischen Sprache kommen. Darauf weist der Gebrauch in der Formel ἐν ἀνθρώποισι τόδ' ἔσται hin, da sie das perfekte Ende eines Hexameters bildet.

Zusammenfassung

Die vorliegende Analyse bestätigt die Ansicht, dass die Mehrheit der Personen, die in den Grabinschriften dokumentiert sind, in Athen ansässig und keine Fremden auf der Durchreise waren. Besonders deutlich wird dies in den Grabinschriften, bei denen mehrere Mitglieder einer Familie oder Eheleute mit unterschiedlicher Herkunft genannt werden. Es handelt sich daher um eine Bevölkerung, die Athen zu ihrer Gastheimat gemacht hatte. Diese Tatsache

1.27. Creta

El dialecte es manté actiu a Gortina; en la resta de *poleis* s'hi usa el dòric estàndard. La *koiné* entra molt tardanament en els documents «interns», però és la llengua de la comunicació oficial cap a l'exterior, cosa que implica una doble competència dialectal. Segurament aquesta doble competència dialectal i el costum d'usar l'àtic en les comunicacions externes a l'illa és la causa que en les nostres inscripcions només hi observem característiques específiques de l'àtic, i cap del cretenc, tot i que quatre de les cinc inscripcions estan datades del segle V a la meitat del segle IV.

1.28. Sicília

Tot i que a Sicília el dòric és el dialecte d'ús habitual fins al final de l'època clàssica, en les nostres inscripcions només constatem un tret exclusiu del dòric; això sí, en una inscripció datada a la segona meitat del segle IV. Per contra, trobem trets jònics i àtics en inscripcions anteriors.

1.29. Itàlia

La situació dialectal a les colònies del sud d'Itàlia és complexa, ja que als dialectes de les diverses metròpolis s'hi afegeix la influència del dòric de Sicília. En les nostres inscripcions, tant una de pública del segle V com les privades del segle IV, no observem cap tret que no es trobi també dins l'àtic.

1.30. Cària

En les inscripcions per a persones procedents de les *poleis* gregues en territori cari observem trets jonicoàtics i àtics; no hi observem trets exclusivament jònics, com sí que és usual en les inscripcions gregues de la Cària. Sí que és un tret originàriament dòric l'ètnic d'Halicarnàs, amb -α-. La forma corresponent jonicoàtica amb -η- es troba en inscripcions de la mateixa *polis* d'Halicarnàs alternant amb la dòrica, que és la que s'imposa com a usual també a Atenes i en els autors atenesos.

1.31. Jònia continental

El dialecte de les inscripcions dels segles VI i V procedents de la Jònia de l'Àsia Menor és generalment el jònic, però al final del segle V ja s'hi troben els primers trets àtics. Aquesta és la situació que s'observa també en el nostre recull. En canvi, en les inscripcions del segle IV apareixen majoritàriament formes àtiques, amb alguns jonismes en epigrames que semblen deguts més aviat a la influència de la poesia èpica. Val la pena mencionar el cas d'una inscripció del segle IV per a un foceu (**357**), en la qual es conserva un tret específic de l'onomàstica de la ciutat.

1.32. Eòlida

L'única inscripció per a una persona de l'Eòlida està datada encara al segle V i conté trets del jonicoàtic i

bringt eine gewisse Anpassung der Fremden an die Lebensart der Gaststadt mit sich. Wahrscheinlich geschah diese Anpassung auch in der Sprache, was sich im sukzessiven Verlust der eigenen Dialektmerkmale zwecks Annäherung an den Dialekt der Gaststadt niederschlug. Diese Hypothese wird allgemein bestätigt, jedoch zeigt eine genaue Beobachtung jedes einzelnen Falls, wie unterschiedlich die jeweiligen Lebenssituationen waren und sie regt zudem an, weiter als nur in allgemeinen Beschreibungen auf die Suche nach Details zu gehen, um so diese Gesellschaft in ihrer Komplexität Stück für Stück besser begreifen zu können.

Nach allgemein akzeptierter Meinung begann der lange Prozess der Verbreitung der Koine schon im 5. Jh. v.Chr., als das Attische sich langsam von seinen eigentümlichsten Merkmalen verabschiedete und sich dem Ionischen annäherte[358]. Das Ergebnis war das sogenannte «Großattische», das die Basis für die hellenistische Koine bilden sollte. Erste Zeugnisse dieses Großattischen werden im 5. Jh. v.Chr. in Inschriften außerhalb Attikas, besonders in jenen Poleis gefunden, die Teil des attisch-delischen Seebundes waren. Die Verbreitung der Koine und der darauf folgende Rückgang im Gebrauch der anderen Dialekte ist ein langer und komplexer Prozess, der sich über das ganze 4. Jh. v.Chr. erstreckte und viele unterschiedliche Entwicklungen in den verschiedenen Regionen der griechischen Welt aufwies. Daher erscheint es auch unmöglich, generelle Aussagen über das Datum des Verschwindens der griechischen Dialekte zu treffen.

Diese Situation muss bei der Analyse des Inschriftencorpus fortwährend berücksichtigt werden. In einigen Regionen war der lokale Dialekt durch die Expansion der Koine schon am Anfang des 4. Jhs. v.Chr. auf dem Rückzug, weswegen es wenig wahrscheinlich ist, dass er sich in den athenischen Grabinschriften niederschlug. Im Gegensatz dazu blieben die lokalen Dialekte in anderen Regionen im 4. Jh. v.Chr. durchgängig oder zumindest beinahe durchgängig lebendig.

Einen besonderen Fall bilden die Epigramme. Als Literaturgattung wird die Sprache des Epigramms sowohl vom homerischen Epos als auch von der ionischen Lyrik beeinflusst. Eine gesonderte Beschreibung der Sprache der Grabepigramme findet sich unter Punkt 6 der Zusammenfassung.

1. Sprachgebrauch

Die Zahl von Dialektstudien ist in den letzten Jahren deutlich gestiegen, dadurch sind der Status und die Entwicklungen der Dialekte in einigen Regionen der griechischen Welt relativ gut bekannt. Auf der Grund-

358. Siehe zum Beispiel die Arbeiten von A. López Eire.

també exclusivament de l'àtic. En l'aspecte onomàstic, destaca un lexema típicament eòlic. També a les inscripcions de l'Eòlida asiàtica s'hi observa una primerenca entrada de l'àtic, i aquest fenomen també es confirma en la inscripció del nostre catàleg, tot i que som conscients que una sola inscripció és un testimoni escàs.

1.33. Tròada

L'expansió de la *koiné* a la Tròada és molt primerenca, del segle V, i al segle IV hi ha una quasi total absència d'inscripcions dialectals. En el nostre catàleg trobem també trets àtics des de les inscripcions més antigues de la segona meitat del segle V. És excepcional un epigrama on la part en prosa conté un jonisme mentre que la part en vers mostra diversos aticismes.

1.34. Propòntida i Pont

Com a les altres zones colonials del mar Negre, les inscripcions són un reflex dels diversos orígens de la població i s'hi troba tant conservació d'elements dialectals de la metròpolis (jònics o dòrics) com elements aliens al dialecte i nombrosos elements específicament àtics. Són destacables els antropònims que presenten una forma dialectal mixta. Els epitafis per a persones procedents d'aquestes zones són abundants, però tan sols dues inscripcions pertanyen al segle V; totes les altres han estat datades al segle IV.

1.35. Lícia

Tot i ser una zona de colonització dòrica, al segle V Atenes exerceix una forta influència a la regió, i això fa que en l'epigrafia de Faselis hi domini l'àtic. El poc material que conté el nostre catàleg per a la regió de la Lícia (dues inscripcions, una del segle V i l'altra del IV) confirma aquest domini de l'àtic; hi manquen els jonismes que en altres regions de l'Àsia Menor formen part de la *koiné* allí parlada.

1.36. Xipre

A l'illa de Xipre, la introducció de la *koiné* va lligada a l'expansió de l'alfabet i la consegüent desaparició del sil·labari. En les inscripcions del nostre corpus, escrites totes en alfabet, les formes àtiques o de *koiné* hi són ben presents, especialment en els sufixos i la desinència, però els lexemes onomàstics conserven una bona colla de trets xipriotes tant en una de les tres inscripcions del segle V com en inscripcions del segle IV.

1.37. Egipte

Els epitafis dedicats a persones procedents d'Egipte, tant d'origen grec com egipci, estan escrits majoritàriament en jonicoàtic, amb la introducció d'un tret de *koiné* i d'algun tret egipci per als procedents de Tebes i Sais. La de Tebes és la inscripció més anti-

lage dieser Forschungen wurde hier der Gebrauch der Dialekte in den athenischen Grabinschriften mit dem Gebrauch der Dialekte in der jeweiligen Heimat verglichen.

Auf den folgenden Seiten werden in derselben geographischen Anordnung wie im Katalogteil die wichtigsten Aspekte des Sprachgebrauchs in den athenischen Grabinschriften für Ausländer zusammengefasst. Eine detaillierte Beschreibung und Diskussion stehen zum Nachschlagen im Katalog bzw. im jeweiligen Kapitel der sprachwissenschaftlichen Analyse zur Verfügung.

1.1. Aigina

Im 5. Jh. v.Chr. blieben die Dialektmerkmale erhalten, im 4. Jh. v.Chr. finden sich Dialektmerkmale nur noch sporadisch in Personennamen[359].

1.2. Korinth

Die meisten Inschriften aus dem 5. und 4. Jh. v.Chr. zeigen ambivalente Formen. Ein Epigramm (**12**) vom Anfang des 4. Jhs. v.Chr. zeigt jedoch spezifisch attische Merkmale und eine Inschrift aus Phleius aus der Mitte des Jahrhunderts enthält einen Hyperionismus, der durch den historischen Kontext zu erklären ist.

1.3. Sikyon

Die Grabinschriften für Sikyonier stammen alle aus dem 4. Jh. v.Chr. und zeigen entweder gemeinsame Merkmale des Argolischen und des Attischen oder spezifische attische Merkmale.

1.4. Argos

Es befinden sich nur zwei Inschriften im Katalog. Die älteste aus der ersten Hälfte des 4. Jhs. v.Chr. zeigt ein argolisches Merkmal, die jüngste aus der zweiten Hälfte ein attisches Merkmal. Vermutlich entspricht dieses Bild der Entwicklung des Dialekts in Argos, wobei aber die erhaltenen Zeugnisse nicht ausreichend sind, um diesbezügliche Aussagen treffen zu können[360].

1.5. Lakonien

Es sind drei Inschriften aus dem 4. Jh. v.Chr. erhalten, zwei davon Epigramme. Obwohl der lakonische Dialekt in der Heimat lange geläufig bleibt, zeigt keine dieser drei Inschriften spezifisch lakonische Merkmale

359. Siehe folgende Fußnote.

360. Es fehlt bisher eine Untersuchung über die Verbreitung der Koine in der Ost- und Westargolis. Die Arbeit von M.P. Fernández Álvarez (Fernández 1981, 9) über den argolischen Dialekt nimmt als *terminus ante quem* das Jahr 400 v.Chr., um genau die Inschriften zu vermeiden, die Einflüsse der Koine zeigen. Sie behauptet, dass die Einführung der Koine nicht den kompletten Verlust des Dialekts mit sich brachte, sodass im 2. und 1. Jh. v.Chr. noch Inschriften auf Argolisch wie z.B. *DGE* 94 geschrieben wurden.

ga del grup (**489** del segle V) junt amb una de Nàucratis (**490**); la resta pertanyen totes al segle IV. És destacable la presència d'una inscripció bilingüe en demòtic.[360]

1.38. Cirenaica

Tot i que el dialecte es manté ben viu en l'epigrafia de la regió, en queden molt pocs rastres en els nostres epitafis. En dos antropònims s'hi han mantingut formes dialectals cirenaiques, en la resta només observem aticismes; fins i tot l'ètnic està sempre escrit en la forma àtica.

2. Zones de documentació escassa

Hi ha alguns grups d'epitafis dels quals no és possible extreure'n informacions significatives. Són aquells en els quals el material és molt escàs o molt fragmentari, i a més es tracta generalment d'inscripcions que contenen sols un antropònim de caràcter panhel·lènic, o bé amb característiques comunes a l'àtic i als diferents dialectes d'origen. Són els següents:

2.1. Epidaure

El nostre recull conté una sola inscripció sense característiques de llengua destacables.

2.2. Fòcida

Hem recollit una sola inscripció, escrita en àtic.

2.3. Lòcrida

Tan sols dues inscripcions. En una hi trobem un tret de conservació del dialecte locri, mentre que la resta són trets comuns a ambdós dialectes.

2.4. Etòlia

Es tracta de nou d'una sola inscripció sense trets dialectals destacables.

2.5. Il·líria

També tenim tan sols una inscripció, fragmentària, la identificació de la qual amb Il·líria no està fora de dubte.

2.6. Peònia

En l'única inscripció funerària dedicada a un peoni, hi llegim un antropònim de formació grega, però amb evolució no jonicoàtica del lexema Λα-, d'altra banda ben conegut a l'onomàstica atenesa.

2.7. Bòspor

El nostre recull inclou tres inscripcions per a persones procedents del Bòspor, dues d'elles molt fragmen-

360. *Vid. infra* el punt 3.8.

abgesehen von dem aus dem Phönizischen stammenden Personennamen Μαλίχα. Die Sprache beider Epigramme ist Attisch mit einigen Ionismen. Vielleicht ist das Fehlen von lakonischen Merkmalen auf die Gattung der Zeugnisse zurückzuführen: Nur eine Inschrift wurde in Prosa geschrieben und die Epigramme werden durch ihre literarische Form stark vom Ionischen beeinflusst.

1.6. Messenien

In den Inschriften Messeniens selbst ist der Einfluss der Koine in der zweiten Hälfte des 4. Jhs. v.Chr. deutlich erkennbar. Im Katalog zeigt eine Grabinschrift aus dem 5. Jh. v.Chr. ausschließlich messenische Dialektmerkmale und darüber hinaus den Gebrauch des messenischen Alphabets. Alle weiteren Grabinschriften im Katalog datieren ab der Mitte des 4. Jhs. v.Chr. und zeigen ausschließlich attische Merkmale mit Ausnahme des Personennamens Ἀρκεσίλας, der jedoch auch in der athenischen Onomastik dieser Zeit nicht unbekannt ist.

1.7. Arkadien

Im 4. Jh. v.Chr. sind erste Koine-Merkmale in den Inschriften Arkadiens zu erkennen. Das einzige aus dem 5. Jh. v.Chr. stammende Epitaph des Katalogs zeigt eine Mischung von attischen und arkadischen Formen, welche auch weiterhin in den Inschriften aus dem 4. Jh. v.Chr. zu beobachten ist, gleich ob sie aus der ersten oder der zweiten Hälfte des Jahrhunderts stammen. Diese Mischung könnte ein weiteres Indiz dafür sein, dass die ionisch-attische Koine bereits in den Inschriften der Heimat benutzt wurde, womöglich mit denselben Abwechslungen zwischen Attisch und Arkadisch.

1.8. Elis und Triphylien

Die Inschriften im Katalog, die elischen aus der ersten Hälfte und die triphylische aus der zweiten Hälfte des 4. Jhs. v.Chr. zeigen keine Spuren vom Erhalt spezifischer Dialektmerkmale, nicht einmal das Ethnikon «elisch», das in der Heimat am längsten in der eigenen Dialektform geschrieben wurde. Eine einzige mögliche Dialektform findet sich in einem Personennamen. Dieser ist jedoch in der ionisch-attischen Onomastik unbekannt.

1.9. Megaris

Hier zeigen sich spezifische megarische Dialektmerkmale in den Inschriften aus dem 5. und vom Anfang des 4. Jhs. v.Chr. In den restlichen Inschriften dominiert das Attische. Leider ist die Sprachsituation in Megara in dieser Zeit weitgehend unbekannt und es ist daher nicht möglich, den Gebrauch des Dialekts in diesen Grabinschriften mit der Einführung der Koine in der Megaris in Verbindung zu bringen. Eine besondere Inschrift ist das öffentliche Epigramm für

tàries. L'única inscripció sencera inclou un tret àtic o de *koiné*.

2.8. Tasos

Dues de les tres inscripcions dedicades a persones de Tasos tenen interès històric, ja que es tracta de dos ostatges morts a Atenes al final del segle V, però pel que fa a la llengua tan sols hi observem trets comuns al jònic i a l'àtic. És destacable també l'ús de l'alfabet jònic en una de les dues inscripcions més antigues, totes dues datades al voltant del 407, poc abans de l'adopció de l'alfabet jònic a Atenes.

2.9. Icària

Hem recollit una sola inscripció sense característiques dialectals destacables. Sí que és d'interès la iconografia del relleu que decora l'estela, una iconografia provinent de l'Àsia Menor.

2.10. Cos

A més de tenir un sol epitafi dedicat a una persona de Cos, un tret de llengua que podria ser considerat provinent del dialecte àtic no és desconegut a l'epigrafia de l'illa.

3. *Isoteleis*

Els epitafis dedicats als *isoteleis*, aquests estrangers igualats fiscalment als ciutadans, pertanyen tots al segle IV. Recordem que, en aquests epitafis, l'epítet *isoteles* pren el lloc de l'ètnic, per la qual cosa ens manca la informació del lloc de procedència d'aquestes persones. Això fa que tampoc no sapiguem quines eren les llengües o els dialectes propis.

Els trets de llengua que hi observem tampoc no ens ajuden a delimitar les possibles zones de procedència, ja que són comuns al jònic i a l'àtic, amb alguns trets exclusius de l'àtic. És destacable la presència en els dos epitafis funeraris (**504** i **506**), tots dos de la meitat de segle, d'algunes de les evolucions en el sistema vocàlic o morfològic que es troben extensament documentades en la *koiné* hel·lenística: la monoftongació dels diftongs breus, el tancament de la vocal de timbre /e/, l'abreujament del primer element dels diftongs llargs, el pas dels temes en *-s-* als temes en *-a* en la declinació del genitiu. Es tracta d'evolucions que majoritàriament s'inicien ja en època clàssica, però que la pressió de la llengua culta fa que la seva aparició es concentri més aviat en les inscripcions influïdes per un nivell baix de la llengua.

4. Epitafis dedicats a persones no gregues

Dins el nostre recull hi ha també inscripcions funeràries dedicades a persones d'origen i parla no grecs. Provenien de regions on hi havia presència colonial grega, o, en el cas de Fenícia, d'una regió amb intenSPRACHANALYSE

Pythion, in dem dorische und attische Formen nebeneinander zu lesen sind. Vermutlich stammen die dorischen Merkmale im Epigramm aus dem literarischen und nicht aus dem megarischen Dorisch.

1.10. Böotien

Die athenischen Grabinschriften für Böoter nehmen eine Sonderrolle ein, einerseits wegen ihrer hohen Zahl (62 Inschriften), andererseits weil dank der Kontinuität im Gebrauch des böotischen Dialekts eine detaillierte Analyse möglich ist.

Die Epitaphe für Böoter lassen zwei große Gruppen erkennen: Die eine ist auf Böotisch und die andere auf Attisch oder Koine geschrieben. Diese Trennung ist nicht mit der Chronologie zu erklären, da sich in beiden Gruppen Inschriften befinden, die aus verschiedenen Zeiträumen des 4. Jhs. v.Chr. stammen. Sehr selten treten Inschriften auf, die sowohl attische als auch böotische Merkmale nebeneinander aufweisen. Diese klare Aufteilung steht in Kontrast zu beispielsweise den Inschriften für Arkadier, bei denen der gleichzeitige Gebrauch beider Dialekte die Norm zu sein scheint. Möglicherweise basieren diese Unterschiede auf dem Widerstand der böotisch sprechenden Bevölkerung, Elemente aus der Koine in ihre Sprache zu übernehmen, während in Arkadien die Koine schon früh in Erscheinung trat und daher die Grenzen zwischen Dialekt und Koine etwas verwischt waren. Die beschriebene Situation der Grabinschriften für Böoter lässt sich also durch die Koexistenz von drei soziokulturellen Haltungen im 4. Jh. v.Chr. erklären: erstens der Erhalt des eigenen Dialekts, vielleicht weil die Familie der Verstorbenen Teil einer großen Gruppe war, in der die Betonung der eigenen Herkunft eine wichtige Rolle spielte; zweitens eine vollkommene Integration in die neue Gesellschaft; drittens eine eklektische Haltung, zumindest die Sprache betreffend, die versucht, den eigenen Dialekt und den Dialekt der Gaststadt in Einklang zu bringen.

1.11. Akarnania

Der Einfluss Athens auf die Region ist der Grund für die frühe Einführung der attischen Sprache in den offiziellen akarnanischen Inschriften. Die Präsenz von Akarnaniern in den athenischen Grabinschriften ist mit zwei Epitaphen gering, sie zeigen jedoch das gleiche Bild wie in den Inschriften aus der Heimat selbst: Die Sprache ist hauptsächlich Attisch mit Ausnahme einer Hybridbildung eines Personennamens: Das Lexem zeigt eine dorische Kontraktion, die Endung ist attisch.

1.12. Kephallenia

Es gibt nur drei Grabinschriften für Personen aus Kephallenia, zwei aus dem 5. und eine aus dem 4. Jh. v.Chr. Sie zeigen deutlich dorische Formen und kein

sos contactes comercials amb les *poleis* gregues. En les zones de colonització grega, el contacte dels grecs amb les poblacions veïnes era intens: en molts establiments hi trobem poblacions mixtes, i en alguns també s'hi intueix un cert bilingüisme, almenys d'una part de la població.

Dins les inscripcions funeràries trobades a Atenes, comptem amb inscripcions bilingües, encara que la major part estan escrites només en grec.

4.1. Peonis i tribal·les

El material és escàs, ja que parlem tan sols de dues inscripcions, però en el cas de la inscripció per a un peoni anterior a la meitat del segle IV (**186**) observem un tret no jonicoàtic en el lexema de l'antropònim Λάμαχος, que per altra banda és un nom ben testimoniat en l'onomàstica atenesa.

4.2. Tracis

En tot aquest grup, les inscripcions presenten trets comuns al jònic i a l'àtic, excepte en l'ètnic femení Θρᾶιττα, forma exclusivament àtica (**210** i **211**). Els antropònims són quasi tots de formació grega i, en general, es tracta de noms habituals entre els esclaus, excepte un que duu un nom d'origen traci. A part de les persones designades amb l'ètnic «traci», l'onomàstica també ens indica que es tracta de tracis en el cas dels pares de dos maronites en inscripcions de la segona meitat del segle IV (**197** i **203**), així com el pare d'un macedoni també en una inscripció de la segona meitat del segle IV (**155**). Tots els noms tracis que documentem en el nostre recull han estat adaptats al grec per la declinació dels noms en *-u*.

4.3. Meòtida

Una única inscripció funerària (**224**) que no aporta gaires dades sobre la llengua, amb l'interès, això sí, de l'antropònim que hi llegim, Ἰάς, l'ètnic femení «jònia». Podria ser un indici del fet que els primers grecs a establir contactes continus amb les poblacions meotes foren d'estirp jònica, probablement procedents de les colònies milèsies.

4.4. Mísia i Bitínia

És destacable el testimoni d'un matrimoni mixt entre un misi i una efèsia (**376**). En l'epitafi d'un altre misi, vingut a Atenes com a artesà especialitzat, s'hi observa la presència de vocalisme no jonicoàtic, probablement eòlic, en la forma Καταπαλταφέτας (**381**). Els antropònims en les inscripcions més antigues de la primera meitat del segle IV són de procedència asiànica, i en les més recents, de formació grega.

4.5. Cària

Cària és un territori d'antiga i intensa convivència de la població d'origen grec amb la indígena, i aquesta

spezifisches attisches Merkmal. Ob in Kephallenia der Dialekt im 4. Jh. v.Chr. noch lebendig war, lässt sich nicht endgültig beantworten, da die epigraphischen Belege nicht ausreichend sind. Die athenischen Inschriften stellen aber ein Indiz dafür dar.

1.13. Korkyra

Die korinthische Form des Ethnikons ist in einigen athenischen Dekreten des 4. Jhs. v.Chr. dokumentiert, wurde aber in keiner der Grabinschriften des Katalogs weder des 5. noch des 4. Jhs. v.Chr. geschrieben. Diese zeigen allesamt attische Formen. Eine korinthische Dialektform ist in einem Personennamen aus einer Inschrift belegt, die zwischen das 5. und das 4. Jh. v.Chr. datiert.

1.14. Thessalien

Unter dem Einfluss Makedoniens, wo die Koine Kanzleisprache war, wird die Koine in Thessalien im 4. Jh. v.Chr. besonders in Proxeniedekreten und Beschlüssen aus dem Bund eingeführt. Es ist dort von einer doppelten Kompetenz der Sprecher im eigenen Dialekt und in Koine auszugehen.

In den Grabinschriften des Katalogs lassen sich die nichtattischen Formen in den ältesten Inschriften bis zur Mitte des 4. Jhs. v.Chr. entweder durch die stark vom Ionischen beeinflusste Koine aus Makedonien oder als Erhalt von thessalischen Merkmalen erklären.

1.15. Epeiros

Der Dialekt von Epeiros ist nur wenig bekannt, ebenso wie Einzelheiten der Einführung der Koine. Die Grabinschriften im Katalog zeigen dorische Dialektformen in den Inschriften aus der ersten Hälfte des 4. Jhs. v.Chr. und zahlreiche attische Formen in den übrigen. Bemerkenswert ist, dass eines der in Epeiros belegten Koine-Merkmale ausgerechnet das Ethnikon Ἠπειρώτης ist, das in fünf der sechs Grabinschriften des Katalogs zu lesen ist.

1.16. Makedonien

In Makedonien gibt es kaum epigraphische Zeugnisse aus der archaischen Zeit. Als im 4. Jh. v.Chr. die Häufigkeit der Inschriften zunimmt, ist die dort benutzte Sprache bereits die Koine, genaugenommen eine frühe Form von Koine mit vielen Ionismen, die in der hellenistischen Koine nicht mehr zu finden sind. Die in Athen gefundenen Grabinschriften für Personen aus Makedonien zeigen das gleiche Bild, sogar die älteste aus dem 5. Jh. v.Chr. Sehr interessant in dieser Gruppe von Inschriften ist die Onomastik: Ein thrakischer Name wurde mit der ionischen Genitivform eines Stammes auf -υ in die griechische Grammatik eingegliedert.

barreja de poblacions es reflecteix inclús en l'onomàstica, on dins la mateixa família trobem la presència d'elements caris i grecs alhora (**320** i **323**). És de gran interès una inscripció bilingüe del segle VI (**314**): l'estructura segueix l'esquema habitual de les inscripcions funeràries gregues, fins i tot amb la inclusió de la firma de l'artista, i això ens fa pensar que el grec hi és la llengua dominant, mentre que el text en cari n'és la traducció abreujada.

4.6. Paflagònia i Frígia

Destaquen dos epigrames dedicats a un frigi, datat al final del segle V, i a un paflagoni, datat a la meitat del segle IV, ambdós amb mostres d'orgull ingenu per l'ofici d'artesà que realitzaven. Formalment, la llengua i l'estil imiten el de l'èpica heroica, encara que d'una forma forçada en un context que no té res a veure amb l'heroic.

4.7. Cilícia i Pèrsia

El material és escàs, tan sols podem posar de manifest que els antropònims són de formació grega, i un d'ells (**449**), molt habitual entre els esclaus.

4.8. Fenícia i Síria

Sis dels epitafis per a fenicis, tant si provenen de Xipre com de Sidó, i fins i tot de Bizanci (**202**), contenen, a més del text grec, un text en fenici. Els textos fenicis acostumen a ser més llargs i donen més informació que els grecs, de la qual cosa deduïm que la llengua dominant és el fenici, i el grec n'és una traducció.[361] Pel que fa al grec, els epitafis estan escrits en *koiné*, i hi observem la «traducció» dels noms teòfors fenicis al grec establint equivalències entre les divinitats d'una religió i l'altra. Un document de gran interès és l'epigrama **488**, escrit aparentment per una persona de parla no grega, tal com ens mostren els errors de llengua, però alhora hi veiem un coneixement notable de la llengua grega.

4.9. Egipte

Als establiments grecs a Egipte hi conviuen grecs i egipcis, com ho demostra una inscripció bilingüe (**493**), en la qual al text grec el precedeix un text probablement en demòtic. Per desconeixement del contingut del text en demòtic, no podem saber quina és la relació entre els dos textos. L'antropònim d'aquest epitafi és de formació egípcia, simplement adaptat fonèticament al grec. En els altres dos epitafis, l'onomàstica és grega; potser es tracta també de l'adaptació de noms egipcis tal com hem vist en els fenicis. És desta-

361. *Vid.* Häusle 1979 per a la hipòtesi segons la qual el formulari dels epitafis grecs arcaics prové de l'adaptació i traducció del formulari dels epitafis fenicis.

1.17. Chalkidike

Die Region wurde zu großen Teilen von Ioniern kolonisiert und ab der Mitte des 5. Jhs. v.Chr. ist der Einfluss der Koine bereits deutlich zu beobachten. Dies stimmt mit der Beschreibung der Sprache in den Inschriften des Katalogs überein: Im 5. Jh. v.Chr. sind schon spezifisch attische Merkmale zu finden und sporadisch werden spezifisch ionische Merkmale beibehalten.

1.18. Thrakien

Wie in anderen von den Griechen kolonisierten Regionen hängt die Sprache der thrakischen Inschriften vom Dialekt der jeweilige Metropolis ab, auch wenn durch Bevölkerungsmischungen auch ionische Merkmale in der Epigraphik von dorischen Poleis und umgekehrt zu finden sind. Dies ist auch in den athenischen Grabinschriften für Selymbrianer der Fall: In der Regel werden zwar die dorischen Formen erhalten, aber es befinden sich zusätzlich in einem Personennamen (**188**) und im Lexem eines Ethnikons (**190**) Ionismen. In den Epitaphen für Personen aus den ionischen Poleis zeichnet sich der Einfluss des Attischen ab. Der Druck des Attischen auf das Ionische ist auch in den Inschriften aus Thrakien selbst zu beobachten, wie ein Dekret aus der Mitte des 4. Jhs. v.Chr. aus Pistiros, einer griechischen Siedlung im thrakischen Hinterland, zeigt.

1.19. Chersonesos

Die Region wurde zuerst von aiolischen und danach von ionischen Städten kolonisiert, stand aber ab dem 6. Jh. v.Chr. mit der Gründung von attischen Klerurchien unter athenischem Einfluss. Auch die Grabinschriften des Katalogs zeigen sowohl im 5. als auch im 4. Jh. v.Chr. die Dominanz des Attischen. Der athenische Einfluss erstreckt sich dabei bis in die Onomastik.

1.20. Moesia

Moesia wurde von Ioniern und Dorern kolonisiert und die Poleis zeigen die gleiche Bevölkerungs- und Dialektmischung, die an der gesamten Küste des Schwarzen Meeres zu beobachten ist. Die vier Grabinschriften im Katalog, eine aus dem 5. und drei aus der zweiten Hälfte des 4. Jhs. v.Chr., lassen nur wenige Schlussfolgerungen zu. Erwähnenswert ist jedoch, dass sie nicht die in der Heimat übliche Dialektmischung zeigen, sondern lediglich Elemente aus dem Attischen oder der Koine enthalten. In der Onomastik der Epitaphe **221** und **223** wird dagegen der Erhalt von Lexemen aus der jeweiligen Metropoleis deutlich.

cable l'ús del matrònim (**491**), que sembla més usual a Egipte que en altres zones del món grec.

5. Sistemes gràfics

D'especial interès, tant per la grafia com per la llengua, és el cas de les inscripcions bilingües, que són les següents: el major grup amb sis inscripcions és el dels epitafis grecofenicis, ja siguin dedicats a fenicis xipriotes de la ciutat de Cítion (XLIX **b**) o fenicis de la ciutat de Sidó (LI), o bé un cas d'una dona fenícia procedent de Bizanci (**202**). A més de les bilingües fenícies, dins el nostre recull d'epitafis hi trobem també una inscripció amb un text cari (**314**) i una altra amb un text en demòtic (**493**). En el cas del fenici, aquesta hi és la llengua dominant i el grec una traducció. Pel que fa al cari, sembla més probable a la inversa: el text en cari degué ser la traducció del text grec. Del text en demòtic en desconeixem el contingut, i per tant no podem saber quina hi devia ser la llengua dominant.

La presència de les dues llengües implica un cert grau de bilingüisme i de coneixement dels dos sistemes gràfics. Això ens porta a la qüestió de qui devien ser les persones responsables de gravar el text. ¿Eren les comunitats estrangeres a Atenes tan extenses que comptaven amb un lapicida capaç de gravar el text en la pròpia llengua o el propi sistema gràfic?

Pel que fa als fenicis del Pireu, que al segle IV formen una unitat política i editen decrets bilingües en fenici i grec, hi podem respondre afirmativament.[362] En la resta de comunitats, els testimonis d'aquesta pràctica són massa escassos per poder pensar en una pràctica habitual; més aviat degué tractar-se de situacions excepcionals.

¿Com podem explicar la presència d'un epitafi en cari i un en demòtic, les úniques inscripcions en aquestes llengües de què tenim coneixement a Atenes? ¿És possible que un dels compatriotes o familiars responsables de fer alçar el monument hagués aportat el text al taller atenès encarregat de l'obra, i en aquest taller el lapicida hagués gravat el text tot i no entendre-hi res? ¿O bé hem d'imaginar l'existència a Atenes d'artesans vinguts d'altres zones que eren capaços d'oferir als seus compatriotes una inscripció en la llengua de la pàtria? La primera opció sembla la més possible en el cas de la inscripció grecocària, en la qual tant el text en grec com el text en cari han estat gravats per la mateixa mà; la semblança de traç entre el cari i el grec degueren facilitar la feina del lapicida. En el cas de l'epitafi bilingüe grecodemòtic, la diferència entre ambdós sistemes gràfics demana un estudi més aprofundit.

Pel que fa als alfabets grecs, els epitafis per a estrangers trobats a Atenes permeten observar no solament la

362. *Cf.* Baslez-Briquel Chatonnet 1991 i Baslez 1988.

1.21. Kykladen

Nach den Forschungen von E. Knitl[361] ist das Attische in den Inschriften der kykladischen Inseln im 4. Jh. v.Chr. vorherrschend und sogar im 5. Jh. v.Chr. finden sich bereits einzelne Koine-Merkmale. Dieser starke Einfluss des Attischen hängt mit der politischen Dominanz Athens in den Jahren des attisch-delischen Seebundes zusammen. Einzige Ausnahme ist Thasos, wo das Ionische länger gängig blieb. Die Grabinschriften des Katalogs sind gering an Zahl und chronologisch weit gestreut, wodurch das Nachvollziehen der Sprachentwicklung erschwert wird und letztlich nur einzelne Beobachtungen möglich sind. Es finden sich relativ viele spezifisch attische Merkmale in den Inschriften für Personen aus Keos (XXVII **d**), Andros (XXVII **f**) und Ikos (XXVII **i**), aber auch ein deutlicher Ionismus in einer Inschrift für eine Person aus Astipalaia (XXVII **j**) aus dem 4. Jh. v.Chr. Von großem Interesse sind zwei Versinschriften, eine für einen Naxier (**231**), die andere für einen Delier (**229**). Chronologisch liegen sie weit auseinander. Eine datiert in das 6. und die andere in das 4. Jh. v.Chr. Die Sprache des Epigramms für den Naxier ist stark von den homerischen Epen beeinflusst und weist einige Ionismen auf, die häufig im Epos zu lesen sind. Das Epigramm für den Delier zeigt eine ungewöhnliche Mischung, wobei der erste, früher verfasste Hexameter Ionismen aufweist und der zweite, später verfasste Hexameter Attizismen zeigt.

1.22. Euboia

Die geographische Nähe und der politische Einfluss Athens auf die Insel Euboia waren der Grund dafür, dass der Dialekt Euboias im 4. Jh. v.Chr. dem Attischen sehr nahe stand. Es ist daher nicht überraschend, dass die Epitaphe für Euböer (alle aus dem 4. Jh. v.Chr.) eine attische Sprache zeigen. Einzige Ausnahme stellt die euböische Dialektform eines Ethnikons dar.

1.23. Lesbos

Die Epigraphik aus Lesbos zeigt, dass die Bewohner sowohl des eigenes Dialekts als auch der Koine mächtig waren und je nach Art des Dokuments das eine oder das andere verwendeten. So wurden öffentliche Dokumente in Koine verfasst, während die Privatinschriften in Lesbisch geschrieben wurden. Die Form der Koine auf den Inseln lässt aber noch einen viel deutlicheren Einfluss des Ionischen erkennen, als dies bei der hellenistischen Koine der Fall war. Ähnliches spiegelt sich auch in den Epitaphen des Katalogs wider. Sowohl die Inschriften aus dem 5. als auch

361. Vgl. Knitl 1938, 90, die die Inschriften mit Koine-Merkmalen *IG* XII 7,1 (Amorgos) *IG* XII 5, 568 (Keos) aus dem 5. Jh. v.Chr. zitiert.

situació lingüística a les diverses regions gregues, sinó que també proporcionen ocasionalment testimonis de l'alfabet epicòric. És així per a la inscripció més antiga per a dos eginetes de la primera meitat del segle V (**1**), la inscripció més antiga per a un corinti datada a la segona meitat del segle V (**10**), la inscripció més antiga per a un messeni al segon quart del segle V (**32**), dues inscripcions per a samis datades al segle VI (**270** i **271**), la inscripció bilingüe grecocària (**314**), una inscripció també del segle VI per a un home de Teos (**328**), els epitafis per a dos homes de Torone (**157** i **158**) i un epitafi per a un home d'Andros (**236**), tots tres a la segona meitat del segle V.

Tal com era d'esperar, atès que la major part de les nostres inscripcions són del segle IV, l'alfabet jònic hi és dominant, ja que es tracta de l'alfabet que s'acabarà imposant a tot el món grec com a estàndard i aviat és conegut i utilitzat en diverses zones.[363] A Atenes, com se sap, hi és oficialment adoptat el 403/402, però el seu ús esporàdic s'hi inicia molt abans. Amb anterioritat a aquesta data, i més enllà de la presència esporàdica de grafies jòniques, trobem en el nostre recull tres epitafis del segle VI gravats ja completament en alfabet jònic (**188**, **257** i **328**). Al llarg del segle V l'ús de l'alfabet jònic a l'epigrafia àtica s'intensifica i els exemples es multipliquen. En el nostre catàleg, els exemples d'alfabet jònic al segle V, sempre segons les indicacions que donen els editors, són vint-i-quatre (**36**, **45**, **157** i **158**, **188**, **257**, **261**, **236**, **293**, **299** i **300**, **308**, **315**, **273**, **330** i **331**, **362**, **363** i **364**, **372**, **441**, **444**, **489** i **516**).

6. Epigrames

Trenta-set epigrames formen part del recull d'inscripcions funeràries per a estrangers a Atenes. Els quatre més antics estan datats al segle VI, nou inscripcions més pertanyen al segle V i les altres vint-i-quatre al segle IV.

6.1. Els epigrames del segle VI

Dels quatre epigrames del segle VI, dos provenen amb tota seguretat d'illes jòniques: en un cas Samos (**271**) i en l'altre Naxos (**231**). Pel que fa als altres dos, també els hem assignat a la Jònia: per una banda, per les característiques de la llengua, i per l'altra, pel caràcter joni del taller que ha realitzat les obres (**327** i **329**). Tots ells pertanyen a l'últim quart del segle VI.

L'alfabet present en aquestes inscripcions és en una ocasió (**271**) el jònic. Els altres tres han estat escrits en alfabet àtic, amb la incorporació esporàdica d'elements jonis en l'epitafi **231**. Tres de les obres han estat rea-

363. Per exemple, a l'Argòlida (Fernández 1981, 9), l'alfabet epicòric hi és usat fins als últims anys del segle V, tot i que a principis d'aquest segle s'hi trobin ja elements de l'alfabet jònic, com en la inscripció *IG* IV, 760.

jene aus dem 4. Jh. v.Chr. wurden in einer ionisierten Form der Koine verfasst, obwohl sie Privatinschriften waren.

1.24. Chios

Der Katalog umfasst zwar nur drei Grabinschriften für Personen aus Chios, dennoch liefern sie ein klares Bild der Sprachsituation: Im 4. Jh. v.Chr. werden in den Prosainschriften spezifisch ionische Elemente deutlich sichtbar, während eine Versinschrift vom Ende des Jahrhunderts neben Ionismen auch Attizismen aufweist.

1.25. Samos

Auch wenn das Attische in den Epitaphen weitgehend dominiert, sind sporadisch ionische Formen in den Inschriften des 6., 5. und 4. Jhs. v.Chr. zu finden. Bemerkenswert ist der nicht ionisch-attische Vokalismus in einem Personennamen (**278**), vielleicht ein Indiz dafür, dass ein Teil der Bevölkerung auf der Insel ursprünglich dorischer Herkunft war.

1.26. Rhodos

Obwohl die Zahl der Grabinschriften für Rhodier gering ist, ist festzustellen, dass das beobachtete Koine-Merkmal in einer Inschrift aus dem 4. Jh. v.Chr. auch auf der Insel, und zwar auf Amphorasiegeln, belegt ist. Dieses Koine-Element ist durch den Einfluss des Ionischen, basierend auf den engen Handelskontakten, die seit dem 5. Jh. v.Chr. mit ionischen Poleis bestanden, zu erklären.

1.27. Kreta

Der kretische Dialekt bleibt nur in Gortyn lebendig, während in den restlichen Poleis in Standarddorisch geschrieben wird. Die Koine taucht sehr spät in den internen Dokumenten auf, dient aber als Kommunikationssprache nach außen, was, wie auch auf Lesbos, auf eine doppelte Dialektbeherrschung schließen lässt. Vermutlich sind sowohl die Gewohnheit, ionisch-attische Koine für die Außenkommunikation einzusetzen als auch das Beherrschen beider Dialekte die Ursachen dafür, dass die Grabinschriften des Katalogs nur spezifisch attische und keine spezifisch dorisch-kretischen Merkmale zeigen, auch wenn die Datierung von vier der fünf Inschriften vom 5. bis in die Mitte des 4. Jhs. v.Chr. geht.

1.28. Sizilien

Das Dorische ist bis zum Ende der klassischen Zeit der dominierende Dialekt auf Sizilien. Dennoch zeigen die Grabinschriften für Personen aus Sizilien nur ein einziges dorisches Merkmal in einer Inschrift aus der zweiten Hälfte des 4. Jhs. v.Chr. Die früheren Inschriften zeigen hingegen ausschließlich ionisch-attische Merkmale.

litzades pels artistes pertanyents al taller d'Endeu: el mateix Endeu (**327**), Filerg (**271**) i Arístocles (**329**). En tots quatre casos, l'estructura mètrica és el dístic elegíac.

La llengua d'aquestes inscripcions presenta característiques comunes al jonicoàtic o exclusivament jòniques. L'ús del jònic en aquestes composicions pot ser degut tant a la procedència jònica dels personatges honorats amb l'epigrama com a la influència de la llengua homèrica, de la qual observem trets tant en la morfologia com en la fraseologia i el lèxic en totes quatre.

Tan sols en la inscripció **271**, dedicada a un sami i datada a l'última dècada del segle VI, hi trobem un element que es podria considerar àtic: es tracta del datiu Σαμίοις, amb desinència -οις i no -οισι, en context preconsonàntic. El pas de la desinència -οισι a -οις es dóna en les inscripcions àtiques abans que en les jòniques, i en primer lloc en les inscripcions en prosa.[364] La seva presència en context anteconsonàntic en una inscripció en vers de datació tan alta és sorprenent,[365] i podem considerar-la una influència de la llengua d'Atenes.

6.2. Els epigrames del segle V

Lamentablement, hi ha molt pocs epigrames funeraris atenesos datats a la primera meitat del segle V: el recull de Hansen *CEG* inclou setanta-un epitafis mètrics del segle VI, però entre el 500 i el 450, tan sols deu.[366] En el cas del nostre catàleg, tan sols un ha

364. *Cf.* López Eire 1994, 181-184. Els primers exemples de la desinència -οις es donen en contextos antevocàlics. Així, per exemple, en Sol. 4, 33 W: καὶ θαμὰ τοῖς ἀδίκοις ἀμφιτίθησι πέδας, i en la seva aparició epigràfica més antiga a Atenes, el pentàmetre de l'epitafi *CEG* 27 (540-530): hόν ποτ' ἐνὶ προμάχοις : ὄλεσε θôρος : Ἄρες; observem que el datiu es troba al final del primer hemistiqui, just abans de la cesura, en una posició que permet l'elisió. Durant el segle V conviuen les dues desinències, amb domini de la desinència -οις, tal com mostren les taules de Threatte, *GAI* II, 26-30. Per al manteniment de la desinència -οισι(ν) a les inscripcions dels segles VII, VI i V a la dodecàpolis jònica, *vid.* Hualde 1993, 312-315.

365. Segons López Eire (1994, 184), la desinència -οις és present ja des d'Homer sobretot en pronoms, article inclòs. *Vid.* Chantraine 1958, 194-196 per a la presència de datius plurals temàtics en -οις en Homer, en contextos anteconsonàntics o a final de vers, i les seves possibles explicacions.

366. *Cf.* Diepolder 1965, 7-28, segons el qual durant el període de la pentecontècia no es troben monuments funeraris privats, ja que tan sols estaven permesos els funerals públics. En aquest context es data generalment una llei que regula el luxe de monuments i cerimònies fúnebres, anomenada llei *post aliquando* perquè així ens és transmesa per Ciceró (*vid.* per a aquesta llei Engels 1998, 97-112). Realment els testimonis arqueològics mostren una reducció dels monuments funeraris privats durant la primera meitat del segle V, sense que desapareguin del tot. Resta incert si aquest fenomen està lligat a la llei del luxe funerari esmentada per Ciceró, o a l'establiment del *demosion sema* i les cerimònies fúnebres de la *polis*, o a totes dues accions. *Vid*. també l'exhaustiva anàlisi dels testimonis arqueològics per a monuments funeraris privats en les necròpolis àtiques amb anterioritat al 430 a Stupperich 1977, 71-86.

1.29. Italien

Das Verteilungsmuster der Dialekte in den Kolonien Süditaliens ist komplex. Zu den verschiedenen Dialekten der Metropoleis kam der dorische Einfluss aus Sizilien dazu. Die Inschriften im Katalog, sowohl das öffentliche Epigramm aus dem 5. wie die Privatinschriften aus dem 4. Jh. v.Chr., zeigen jedoch keine nichtattischen Merkmale.

1.30. Karien

In den Grabinschriften für Personen aus den griechischen Poleis im karischen Gebiet sind ionisch-attische sowie spezifisch attische Merkmale zu finden. Spezifisch ionische Merkmale konnten nicht beobachtet werden, was die Lage in Karien selbst widerspiegelt. Im Ethnikon der Stadt Halikarnassos ist ein dorisches Element der Erhalt des langen Alpha. Die entsprechende ionisch-attische Form mit -η- ist neben der dorischen Form in einigen Inschriften aus Halikarnassos zu finden. Die Schreibweise mit -α- wurde in Athen und in den Texten der athenischen Autoren üblich.

1.31. Ionien

Die Sprache in den Inschriften aus dem kleinasiatischen Ionien ist im 6. und 5. Jh. v.Chr. hauptsächlich Ionisch, aber schon am Ende des 5. Jhs. v.Chr. zeigen sich die ersten Einflüsse aus dem Attischen. In den Grabinschriften des Katalogs schlägt sich diese Tendenz nieder, indem im 4. Jh. v.Chr. bereits das Attische dominiert. Nur in einigen Epigrammen finden sich Ionismen, die vermutlich aber auf den Einfluss der homerischen Sprache zurückzuführen sind. Erwähnenswert ist zudem der Personenname für einen Phokäer in einer Inschrift aus dem 4. Jh. v.Chr. (**357**), der ein spezifisches Merkmal in der Onomastik der nordionischen Poleis behalten hat.

1.32. Aiolis

Der Katalog umfasst eine einzige Inschrift für Personen aus der Aiolis, die ins 5. Jh. v.Chr. datiert wird und sowohl ionisch-attische wie auch spezifisch attische Merkmale aufweist. Hierbei ist die Onomastik mit dem Gebrauch eines typisch aiolischen Lexems von Interesse. Auch in den Inschriften der kleinasiatischen Aiolis fand das Attische sehr früh Eingang. Dies stimmt mit der Inschrift aus dem Katalog überein, sofern sich aufgrund der dünnen Materiallage überhaupt Aussagen treffen lassen.

1.33. Troas

Die Verbreitung der Koine in der Troas begann bereits im 5. Jh. v.Chr. und im 4. Jh. v.Chr. lässt sich ein fast komplettes Verschwinden von Dialektinschriften konstatieren. Im Katalog sind attische Merkmale ebenfalls seit den ältesten Inschriften aus der zweiten

estat datat al final de la primera meitat de segle, i vuit epigrames més pertanyen a la segona meitat del segle V. Les procedències són, en aquest cas, diverses: Tràcia (**188**), Megàrida (**45**), Corcira (**132**), Itàlia (**308**), Frígia (**441**), Creta (**293**), Tròada (**365**), Xipre (**450**) i un en què les característiques dialectals assenyalen una possible procedència jònica (**332**). Els quatre primers, que també són els més antics, són epitafis públics; la resta, epitafis privats.

Aquest buit de mig segle en la documentació dificulta fer una anàlisi continuada de l'evolució de la llengua dels epigrames. El que podem posar de manifest és que en aquests epigrames, quasi tots ells de la segona meitat de segle, les característiques exclusivament àtiques hi són dominants.

Fixem-nos en primer lloc en els epitafis públics. Estan tots datats entre el 460 i el 430, l'època d'apogeu d'Atenes dins el món grec. Un d'ells (**45**) no ha estat alçat per la *polis* sinó segurament per tres tribus agraïdes pels seus serveis, i és l'únic que no es troba en la zona del Ceràmic anomenada «dels ambaixadors». Aquest epigrama inclou una gran quantitat de dorismes, segurament per la voluntat d'honorar Pitió ressaltant-ne l'origen, i s'hi barregen també alguns trets àtics i jònics per pressió de la llengua de la ciutat que ofereix el monument. És a més l'únic d'aquest grup d'inscripcions del segle V que ha estat escrit en hexàmetres i no en dístics elegíacs. Els tres restants, trobats tots a la mateixa zona del Ceràmic, mostren una llengua clarament àtica, amb la sola introducció d'elements homèrics en el lèxic o en les construccions sintàctiques. Tan sols s'han respectat les formes dialectals no àtiques per a l'antropònim i el topònim en l'epitafi per a Pitàgores de Selímbria (**188**). Aquest predomini de la llengua àtica en monuments funeraris alçats en una zona privilegiada del Ceràmic, i que és d'esperar que fossin contemplats pels membres de la lliga aticodèlica, concorda amb la política lingüística atenesa observada en els decrets destinats als membres de la lliga.[367]

Els cinc epitafis privats, tots ells posteriors al 430, confirmen la mateixa tendència de domini de la llengua àtica, tot i que esporàdicament hi trobem alguna forma no àtica. Evidentment, la influència homèrica s'hi continua notant tant en el lèxic com en altres elements típics de la llengua èpica (la manca d'augment en els aoristos, manca de contracció, ús de l'article com a relatiu). És destacable l'ús dels datius plurals temàtics en -οισι(ν), que en aquesta època ja quasi han desaparegut de l'epigrafia àtica en prosa.[368] Que aquesta sigui quasi l'única característica que puguem considerar jònica en aquests epigrames ens fa pensar que es tractava, de fet, d'un recurs dels poetes per

367. *Cf.* Crespo 2005 i 2006.
368. *Cf.* Threatte, *GAI* II, 23-32.

Hälfte des 5. Jhs. v.Chr. zu beobachten. Außergewöhnlich ist ein Epigramm mit einem Ionismus im Prosateil und mehreren Attizismen im Vers.

1.34. Propontis und Pontos Euxeinos

Wie in den anderen kolonisierten Gebieten rund um das Schwarze Meer sind auch hier die Inschriften ein Spiegel der unterschiedlichen Herkünfte der Bevölkerung. Es finden sich sowohl der Erhalt von Dialektmerkmalen aus den Metropoleis (ionisch oder dorisch) als auch dem Dialekt fremde Elemente und spezifisch attische Merkmale. Bemerkenswert sind die Personennamen mit einer Hybridbildung aus unterschiedlichen Dialekten. Die Grabinschriften für Personen aus diesen Gebieten sind zahlreich im Katalog vertreten und stammen fast alle aus dem 4. Jh. v.Chr., bis auf zwei, die ins 5. Jh. v.Chr. datieren.

1.35. Lykien

Lykien war zwar eine Region dorischer Kolonisierung, sie stand jedoch im 5. Jh. v.Chr. unter dem großen Einfluss Athens, weswegen die Epigraphik von Phaselis attisch dominiert war. Die wenigen Grabinschriften für Phaseliten im Katalog (zwei Inschriften aus dem 5. und 4. Jh. v.Chr.) bestätigen diese Dominanz des Attischen. Es fehlen die Ionismen, die in anderen Regionen Kleinasiens wegen der dort verbreiteten ionisierten Koine zu finden sind.

1.36. Zypern

Auf Zypern steht die Einführung der Koine in Verbindung mit der Verbreitung des Alphabets und dem darauf folgenden Verschwinden der Silbenschrift. Die Epitaphe aus dem Katalog wurden ausnahmslos mit Alphabet geschrieben und attische oder Koine-Formen sind deutlich zu erkennen, insbesondere in den Suffixen und Endungen. Die onomastischen Lexeme behalten ihrerseits im 5. und im 4. Jh. v.Chr. viele zypriotische Charakteristika.

1.37. Ägypten

Die Epitaphe für Personen aus Ägypten, gleich ob griechischer oder ägyptischer Herkunft, wurden vorwiegend in Ionisch-Attisch mit einigen spezifischen Elementen aus der Koine und aus dem ägyptischen Griechisch geschrieben. Zwei Inschriften stammen aus dem 5. Jh. v.Chr. und wurden für Personen aus Theben und Naukratis verfasst (**489** und **490**). Bemerkenswert ist zudem eine zweisprachige Inschrift auf Demotisch und Griechisch[362].

1.38. Kyrene

Der kyrenische Dialekt war in der Epigraphik der Region lange lebendig, hinterließ aber in den Grab-

362. Siehe *infra* Punkt 3.8.

adaptar fórmules a diferents posicions mètriques. Així, l'hemistiqui τῆς μέτα πᾶσι βροτοῖς, final perfecte de pentàmetre, pot convertir-se fàcilment en un final d'hexàmetre «allargant» el datiu en la forma τῆς μέτα πᾶσι βροτοῖσιν. També sembla respondre a una fórmula èpica existent el final d'hexàmetre ἐν εὐρυχόροισιν Ἀθήναις. En la seqüència κλειναῖς ἐν Ἀθήναις, corresponent amb molta probabilitat també a una fórmula èpica i situada a final d'hexàmetre, hi observem un primer estadi de la substitució de -αισι per -αις en posició antevocàlica, on és possible l'elisió de la vocal final. Aquesta fórmula la retrobem, i en la mateixa posició a final d'hexàmetre, en un altre epitafi d'aquest recull, el núm. **86**, dedicat a un infant tebà i datat a la meitat del segle IV.

Considerem significatiu d'aquest domini de l'àtic en els epigrames funeraris l'exemple de l'epitafi **365**, en el qual la llengua de l'epigrama és clarament àtica, i en canvi en el *praescriptum* escrit en prosa hi llegim l'ètnic Παριηνός amb el vocalisme originari jònic.

L'ús de la ν efelcística, un tret comú al jonicoàtic,[369] hi és habitual. La trobem sempre quan el mot en qüestió es troba a final de vers o seguit d'un mot iniciat per vocal. En canvi el seu ús s'evita quan la paraula va seguida d'un mot iniciat per consonant, ja que la presència de la ν efelcística en aquesta posició crearia una síl·laba llarga on la mètrica en demana una de breu. Les excepcions les trobem en la inscripció per a Pitió de Mègara, on trobem ν efelcística en tres ocasions, però no en el verb ἐΰκλεισε tot i anar seguit d'un mot iniciat per vocal, i en l'epitafi per al metge Aristòcrates (Xipre **450**), on, per contra, el datiu θνητοῖσιν presenta ν efelcística tot i que va seguit d'un mot iniciat per consonant i, per mètrica, l'ultima síl·laba del datiu hauria de ser breu.

6.3. Els epigrames del segle IV

Al segle IV, el nombre d'epigrames, així com el d'epitafis en general, augmenta. El nostre recull inclou vint-i-quatre epigrames per al segle IV, tretze a la primera meitat (Corint **12**, desconegut **515**, Arcàdia **37**, Jònia **334**, desconegut **516**, Lacònia **29**, Delos **229**, Egina **4**, Beòcia **80**, Pontos Euxí **401**, Pontos Euxí **402**, Pontos Euxí **410** i Beòcia **86**), i onze a la segona meitat (desconegut **518**, Lacònia **31**, Propòntida **379**, Pontos Euxí **417**, *isoteles* **504**, *isoteles* **506**, Jònia **354**, Propòntida **388**, Beòcia **119**, Fenícia **488** i Quios **268**). Tots els epigrames són de caràcter privat, en aquest segle no s'han trobat epitafis públics per a estrangers.

L'estructura mètrica ja no és únicament el dístic elegíac, sinó que trobem també composicions hexamètriques (**37**, **229**), altres on es combinen hexàmetres amb un dístic elegíac (**80**, **86**, **410**), i també alguns

369. López Eire 1998, 180-181.

inschriften des Katalogs wenig Spuren. Nur zwei Personennamen zeigen kyrenische Dialektformen, alle anderen wurden in Ionisch-Attisch verfasst. In allen Inschriften sind die Ethnika ausnahmslos in der attischen Form geschrieben.

2. Regionen mit unzureichenden Zeugnissen

Es gibt einige Epitaphengruppen, aus denen es beinahe unmöglich ist, Informationen von Bedeutung zu gewinnen, da das epigraphische Material nur sehr spärlich oder zu fragmentarisch ist. Normalerweise handelt es sich dabei um Inschriften, die nur einen einzigen Personennamen zeigen, der zusätzlich eine panhellenische Wortbildung ist oder Merkmale aufweist, die im Attischen und im eigenen Dialekt übereinstimmen. Betroffen sind folgende Regionen:

2.1. Epidauros

Der Katalog zeigt eine einzige Inschrift ohne spezifische Dialektmerkmale.

2.2. Phokis

Eine einzige Grabinschrift in Attisch.

2.3. Lokris

Zwei Inschriften im Katalog. Eine zeigt den Erhalt eines lokrischen Merkmals, die restlichen Charakteristika sind für beide Dialekte zutreffend.

2.4. Aitolia

Eine einzige Inschrift ohne spezifische Dialektmerkmale.

2.5. Illyrien

Eine einzige Inschrift im Katalog, deren Zuweisung zu Illyrien nicht gesichert ist.

2.6. Paiones

In der einzigen Grabinschrift für einen Paioner ist ein Personenname aus einer griechischen Wortbildung zu lesen. Obwohl er eine nichtattische Entwicklung des Lexems Λα- darstellt, kann man nicht daraus schließen, dass er nichtattischen Ursprungs wäre, weil der Name in dieser Form in der athenischen Onomastik gut belegt ist.

2.7. Bosporos

Der Katalog umfasst drei Inschriften für Personen vom Bosporos, zwei davon sind nur sehr fragmentarisch erhalten. Die einzige gut erhaltene Inschrift zeigt ein attisches Merkmal oder ein Merkmal aus der Koine.

2.8. Thasos

Zwei der Grabinschriften für Thasier sind unter geschichtlichen Aspekten sehr interessant, da sie zwei

epigrames on observem tan sols un ritme dactílic sense l'estructura d'hexàmetres (**515**, **518**, **504**, **506**).

Quatre epigrames contenen únicament trets comuns al jonicoàtic o exclusivament àtics, sense que s'hi trobin trets exclusius d'altres dialectes (**354**, **388**, **401** i **410**). Els trets que podem considerar específicament àtics són la retrotracció de /æ/ (**401**) i l'ús del dual (**410**). Es tracta d'inscripcions curtes formades per un sol dístic, tres versos en un cas, i algunes inclouen evolucions del vocalisme presents en un nivell baix de llengua (**29**: ἰνθάδι i **354**: τεῖδε). No volem dir amb això que es tracti de mala poesia –vegeu la composició perfecta del núm. **401**–, però sí que la brevetat de les inscripcions podria ser un dels factors pels quals no hi observem cap dels jonismes habituals en l'èpica. Sí que hi és present un homerisme com la manca d'augment; en canvi, no hi ha ni un sol exemple de *ν* efelcística o *ν* mòbil.

Les altres divuit inscripcions en vers contenen trets específicament àtics, al costat de trets específicament jònics i homerismes, i alguns trets procedents de dialectes no jonicoàtics. Presentem a continuació en tres apartats els trets dialectals més destacables d'aquest grup d'inscripcions més nombrós del segle IV.

6.3.1. Aticismes

La presència d'aticismes en epigrames del segle IV esdevé usual, fins i tot en un gènere tan influït pel jònic literari. Els trets específicament àtics que hi observem són:

– Retrotracció de /æ/. És un dels trets àtics més fàcils d'identificar per la gran quantitat de contextos en què es troba. El documentem profusament en els epigrames funeraris del segle IV (**4**, **12**, **29**, **80**, **86**, **229**, **268**, **334**, **402**, **417**, **504** i **506**).

– Genitiu *-ō̩* per a masculins de temes en *-ā*. Aquesta forma de genitiu, creada per analogia amb els temàtics, s'introdueix aviat en els altres dialectes i és l'única que trobem en la *koiné*. En els nostres epitafis, el documentem a **37** i **334.**

– Genitiu -ους per a noms en *-s-* (**379**).

– Grup consonàntic *-tt-* < **ki̯/kʰi̯*. Aquest tret específicament àtic, documentat als epigrames **37** i **506**, no es troba en la *koiné* hel·lenística, com tampoc el següent, la forma ξυν- d'adverbi o preposició.

– Preverbi ξυν- (**379**).

– El substantiu τίτθη[370] (**29** i **506**).

En alguns d'aquests epigrames observem formes no específicament àtiques, sinó d'evolució de la llengua, i que trobem com a formes habituals en la *koiné* hellenística. Al segle IV és molt probable que ja formessin part de la llengua parlada, però la seva presència en la llengua literària no és habitual. Es tracta de στεναχαί

370. Per al seu caràcter exclusivament àtic, *vid.* Molinos 2005.

in Athen verstorbenen Geiseln gewidmet wurden. Die Sprache ist erwartungsgemäß Ionisch-Attisch. Bemerkenswert in einer der ältesten Inschriften von *ca.* 407 v.Chr. ist der Gebrauch des ionischen Alphabets, kurz bevor das ionische Alphabet in Athen offiziell übernommen wurde.

2.9. Ikaria

Eine einzige Inschrift im Katalog ohne besondere Dialektmerkmale. Interessant ist aber die Ikonographie des Grabmals, die aus Kleinasien stammt.

2.10. Kos

Für Kos umfasst der Katalog ebenfalls nur eine einzige Grabinschrift. Die Sprache zeigt ein Merkmal, das dem Attischen zugeschrieben werden könnte, wenn es nicht auch in der Epigraphik der Insel bekannt wäre.

3. Isoteleis

Die Epitaphe für Isoteleis – privilegierte Ausländer, die Steuergleichheit mit den Bürgern genießen – stammen alle aus dem 4. Jh. v.Chr. In diesen Inschriften übernimmt das Epitheton Isoteles den Platz des Ethnikons, weswegen die Herkunftsorte dieser Personen unbekannt bleiben und daher auch keine Aussagen über die Dialekte oder Sprachen der Personen möglich sind.

Auch bestimmte Sprachelemente dieser Inschriften liefern keine Hinweise auf mögliche Herkunftsregionen, da sie ionisch-attisch und zum Teil spezifisch attisch sind. Erwähnenswert sind zwei Grabinschriften aus der Mitte des 4. Jhs. v.Chr. (**504** und **506**), die einige Entwicklungen im Vokalsystem oder in der Morphologie zeigen, die später in der hellenistischen Koine sehr gut belegt sind: das Monophthongieren der Kurzdiphthongs, die Hebung des e-Vokals, die Kürzung beim ersten Element der Langdiphthongs, die Deklination im Genitiv der Stämme auf *-s-* wie bei Stämmen auf *-a*. Alles dies sind Entwicklungen, die in der klassischen Zeit initiiert wurden, unter dem Druck der gehobenen Sprache aber in erster Linie in Inschriften mit einem niedrigen Sprachniveau erschienen.

4. Epitaphe für Personen nichtgriechischer Herkunft

Ein Teil der Grabinschriften im Katalog erwähnt Personen nichtgriechischer Herkunft mit einer nichtgriechischen Sprache. Sie kamen entweder aus Regionen mit griechischer Kolonialpräsenz oder, wie im Falle der Phönizier, mit engen Handelskontakten zu den griechischen Poleis. In den von Griechen kolonisierten Regionen war der Kontakt zwischen Griechen und benachbarter Bevölkerung intensiv: In mehreren Gründungen

(**31**), εὐσεβίας, amb monoftongació de /ei/ i posterior tancament en /i/ (**504**), el genitiu -ῳ̄ per a un tema en *-s-* (**504**) i l'abreujament del primer element del diftong /ēi/ (**504**).

6.3.2. Jonismes i homerismes

Els jonismes són habituals i esperables en un gènere literari com l'epigramàtic, que té els seus models en Homer i els lírics jònics. Aquests trets de llengua es mantenen en els epigrames fins i tot en èpoques posteriors en què la *koiné* ja ha suplantat els dialectes; per tant, la seva aparició en els epigrames funeraris del nostre recull no la podem posar necessàriament en relació amb el dialecte propi de la persona honorada.

Els jonismes i homerismes que trobem en les inscripcions d'aquest recull són:

– Datius plurals en -οισι(ν). Al segle IV, l'ús de la desinència de datiu plural -οισι ja no es correspon amb l'ús de l'àtic, que ja a l'últim quart del segle V presenta en les inscripcions les formes en -οις,[371] però ja hem vist que és un dels trets que s'havia mantingut en els epigrames del segle V per influència de la llengua literària jònica, i continuem trobant-lo en epigrames del segle IV. Quatre inscripcions presenten aquesta forma, en tots els casos seguida d'una paraula iniciada per consonant o a final de vers (**515** ἀνθρώποισι, **119** προγό]νοισιν, **334** πολλοῖσι i φίλοισι, **379** παύροισιν, **504** ἀνθρώποισι i χθονίοισι i **268** θεοῖσι […] θνητοῖσι). Aquests dos darrers casos mereixen un comentari més detallat, ja que pensem que la seva situació en l'estructura del vers inclina a entendre aquests datius com la introducció de fórmules de l'epopeia. En la inscripció **504**, hi llegim l'hemistiqui ἔντιμον χθονίοισι θεοῖς, just abans d'una cesura i seguit d'una paraula que comença en vocal, en una posició que permet l'elisió. Això ens permet interpretar la seqüència com a χθονίοισι θεοῖσ' amb elisió de l'última vocal i veure en aquest hemistiqui una possible fórmula èpica. També en l'epigrama **268** pensem que es tracta de la introducció d'una fórmula homèrica, ja que tots els altres datius plurals presenten la desinència -οις / -αις, excepte en aquest hexàmetre de l'últim dístic: αἱ δὲ θεοῖσι μάλιστα φίλαι θνητοῖσί τε Ἀθῆναι.

– Datiu plural en -αισιν. La desinència -αισιν per a datiu plural, formada per analogia amb la declinació temàtica, és una forma intermèdia entre la més antiga -ησι i la més moderna -αις. La seva presència en una inscripció de la meitat del segle IV (**80**) és influència de la llengua literària jònica; observem que en la mateixa inscripció en el següent vers llegim el datiu σοφοῖς en posició anteconsonàntica. La inscripció núm. 86 presenta el final d'hexàmetre κλειναῖς ἐν Ἀθήναις, que

371. *Cf.* López Eire 1994, 182.

ist eine Bevölkerungsmischung belegt und bisweilen ist zu erahnen, dass Teile dieser Bevölkerung auch über Kenntnisse der jeweils anderen Sprache verfügten.

Einige der in Athen gefundenen Grabinschriften sind zweisprachig, die Mehrheit aber ist nur in Griechisch verfasst.

4.1. Paiones und Triballoi

Mit nur zwei Inschriften sind die Zeugnisse spärlich. Die Inschrift aus der ersten Hälfte des 4. Jhs. v.Chr. für einen Paioner (**186**) zeigt ein nicht ionisch-attisches Merkmal im Personennamen Λάμαχος. Der Name ist aber in der athenischen Onomastik mehrmals belegt.

4.2. Thraker

In dieser Gruppe weisen die Inschriften vornehmlich ionisch-attische Merkmale auf, bis auf ein spezifisch attisches im weiblichen Ethnikon Θρᾶιττα (**210** und **211**). Die Personennamen sind fast alle griechische Bildungen und in der Regel Namen, welche häufig von Sklaven getragen wurden, mit Ausnahme eines thrakischen Namens. Nicht allein durch das Erscheinen des Ethnikons «Thraker» ist es möglich, die Herkunft zu identifizieren, sondern auch durch die Onomastik: In Inschriften für zwei Maroniten aus der zweiten Hälfte des 4. Jhs. v.Chr. tragen die Väter eindeutig thrakische Namen (**197** und **203**), genauso wie der Vater eines Makedoniers in einer Inschrift, die ebenfalls aus der zweiten Hälfte des 4. Jhs. v.Chr. stammt (**155**). Alle im Katalog belegten thrakischen Namen wurden wie griechische Stämme auf *-u* dekliniert.

4.3. Maiotis

Eine einzige Grabinschrift (**224**), die wenige Informationen über die Sprache liefert. Erwähnenswert ist jedoch der Personenname, der verwendet wird: Ἰάς, das Ethnikon «Ionierin». Dieses Ethnikon als Personenname könnte ein Indiz dafür sein, dass die ersten Griechen, mit denen die Maioter Kontakte pflegten, aus dem ionischen Raum, vermutlich aus den milesischen Kolonien kamen.

4.4. Moesia und Bithynia

Bemerkenswert ist die Ehe zwischen einem Moeser und eine Epheserin (**376**). In der Grabinschrift eines weiteren Moesers, der als spezialisierter Handwerker nach Athen kam, zeigt sich ein nichtattischer, vermutlich aiolischer Vokalismus in Καταπαλταφέτας (**381**). Die Personennamen der ältesten Inschriften sind asiatischer Herkunft, die Personennamen aus den jüngeren Inschriften zeigen dagegen griechische Bildungen.

4.5. Karien

Karien war eine Region, in der das Zusammenleben zwischen Griechen und der indigenen Bevöl-

ja trobàvem en un epigrama del segle V, i proposem veure-hi una fórmula de la llengua èpica.[372]

– /ę̄/ < /æ/ < /ā/ /*r*_ en l'epigrama funerari **229**. Aquest jonisme clar en el primer vers contrasta amb el vocalisme àtic d'ἠγάθεας del segon vers. Una comparació d'aquest epigrama amb un d'atribuït a Homer posa de manifest que el del nostre recull és una variació d'aquest més antic i, per tant, l'autor hi ha mantingut els jonismes del model, mentre que a la part de nova composició ha utilitzat les formes àtiques.

– Lexema -ξειν- (**417**).

– Manca de contracció (**86**, **268** i **417**).

– Manca d'augment (**268**, **379**,[373] **80**).

– Manteniment de la vocal llarga en un genitiu -ηος < -*ēu̯os* (**417**).

– El pronom possessiu τεᾶι (**119**).

– La forma atemàtica ἔδεκτο (**518**).

– El participi θρεφθὲς sense l'esperable dissimilació d'aspirades (**334**).

– Allargament mètric ἠγα- < ἀγα- (**229**).

– Lèxic homèric: κασιγνήτηι (**334**), γαῖα (**417**, **504**, **506**), φάος (**504**), τηλοῦ (**417**), ἰφθίμαν (**518**), εὖνιν (**518**), στονόεντι (**518**).

6.3.3. Altres dialectes

A més dels jonismes d'influència literària i els aticismes, vuit d'aquestes inscripcions mostren també trets procedents d'altres dialectes. En cinc casos (**4**, **29**, **37**, **379** i **417**), la conservació de trets dialectals no jonicoàtics es dóna únicament en els antropònims o ètnics i es tracta de la conservació de /ā/ originària i el final de genitiu -*ā* procedent de -*āo*. En els altres tres, sí que la característica més present és la conservació de la /ā/ originària, però es troba en altres mots a més dels antropònims (**119**: τᾶιδε; **516**: Ἀγακλείδας, ἀδελφάν, Διαινέταν; **518**: Δαμαινέτου, Κρατίσταν, ἰφθίμαν, φίλαν, ἅ i ἅδε). Altres trets destacables són, a l'epitafi **119**, el mot πάϊλλε, exclusiu de l'epigrafia beòcia, i un possible datiu plural amb final -εσσιν, tot i que es tracta d'una forma reconstruïda.

Un cas especial és el de l'epigrama dedicat a Antípatre d'Ascaló (**488**), ja que ha estat clarament escrit per una persona de parla no grega i, per tant, mereix una anàlisi lingüística individual. Per als detalls remetem a l'anàlisi de la inscripció en el catàleg. En aquest apartat direm només que està escrit a grans trets en *koiné*, i que no mostra influències destacables de cap dels anomenats «dialectes literaris».

372. Per a la seva presència en un epigrama del segle V, *vid.* l'apartat anterior 6.2.

373. En aquest epigrama, l'augment hi és anotat però no té cap valor mètric.

kerung bereits früh begann und intensiv war. Diese Bevölkerungsmischung spiegelt sich auch in der Onomastik wider, wie in einigen Familien mit karischen und griechischen Wurzeln zu sehen ist (**320**, **322** und **323**). Eine zweisprachige Inschrift aus dem 6. Jh. v.Chr. ist von großem Interesse (**314**): Der Text zeigt die übliche Struktur der griechischen Grabinschriften und enthält am Ende auch eine Künstlerunterschrift. Dies lässt darauf schließen, dass Griechisch hier die Leitsprache war und der karische Text lediglich eine verkürzte Übersetzung davon wiedergibt.

4.6. Paphlagonia und Phrygia

Erwähnenswert sind zwei Epigramme, eins vom Ende des 5. Jhs. v.Chr. und einem Phrygier gewidmet, das andere für einen Paphlagonier aus der Mitte des 4. Jhs. v.Chr. Beide Personen waren Handwerker und in den Epigrammen wird mit großem Stolz auf ihre beruflichen Fähigkeiten hingewiesen. Sprache und Stil verpflichten sich beinahe zwanghaft der heroischen Epik, obwohl der Kontext dieser Epigramme in Wirklichkeit Heroisches vermissen lässt.

4.7. Kilikien und Persien

Das Material ist sehr begrenzt, und es kann nur festgestellt werden, dass die Personennamen alle griechischer Bildung sind und einer davon (**449**) sehr häufig von Sklaven getragen wurde.

4.8. Phönizien und Syrien

Sechs Epitaphe für Phönizier, die aus Zypern, aus Sidon und sogar aus Byzantion (**202**) kommen, zeigen neben dem griechischen einen phönizischen Text. Die phönizischen Texte sind in der Regel länger als die griechischen, woraus gefolgert werden kann, dass die Leitsprache das Phönizische und der griechische Text eine Übersetzung davon war[363]. Das Griechisch, das hier verwendet wurde, ist die Koine. Bemerkenswert sind die «Übersetzungen» von phönizischen Theophorennamen ins Griechische anhand von Äquivalenzen zwischen Gottheiten beider Pantheons. Von großem Interesse ist das Epigramm **488**, das dem Anschein nach von einer Person verfasst wurde, die Griechisch nicht als Muttersprache beherrschte, wie die Sprachfehler zeigen, aber dennoch beachtliche Kenntnisse davon mitbrachte.

4.9. Ägypten

In den griechischen Gründungen Ägyptens lebten Griechen und Ägypter zusammen, wie aus der zweisprachigen Inschrift mit einem griechischen und einem demotischen Text hervorgeht (**493**). Die Lesung des

363. Siehe Häusle 1979 für die Hypothese, nach der die Struktur der archaisch-griechischen Grabinschriften eine Adaption und Übersetzung der Struktur phönizischer Grabinschriften darstellt.

7. Matrònim

En quatre dels epitafis del catàleg, tots quatre dedicats a dones, no s'hi cita pas el nom del pare de l'honorada, sinó el de la mare. Es tracta dels epitafis **491**, de l'inici del segle IV; **74**, de la meitat del segle IV; **97**, de la segona meitat del segle IV, i **471**, datat al segle IV sense més precisió.

L'ús del matrònim es documenta en grec esporàdicament tant en epigrafia com en literatura. S'havia considerat una pràctica de les classes més baixes que designava heteres, esclaus o fills il·legítims, però aquesta interpretació ha estat abandonada, ja que el seu ús s'observa en totes les capes de la societat.[374] En epigrafia s'observa especialment en *defixiones* i en inscripcions referents a cultes específics per a dones,[375] mentre que en altres tipus d'inscripcions hi és molt residual. En literatura, les obres d'Herodas i Teòcrit presenten com una pràctica usual entre les dones el fet de presentar-se a través de la línia femenina de la família, la qual cosa fa que M. B. Skinner parli de «gender-specific speech».[376] En general observem que el matrònim s'utilitza per designar dones, en alguns casos nens, i que poques vegades es troba en inscripcions de caràcter públic.[377]

En l'epigrafia àtica, tal com en les altres zones del món grec, el seu ús també és episòdic. Si ens centrem en l'epigrafia funerària, tant per a ciutadans com estrangers, com persones d'origen desconegut, els pocs exemples que hi trobem estan en consonància amb la tendència observada: la major part dels testimonis els llegim en epitafis dedicats a dones, i en alguns dels casos en què el matrònim acompanya un antropònim masculí, la iconografia ens indica que es tracta d'infants.[378] També els quatre exemples recollits en el nostre catà-

374. Pfohl 1953, 85-86, que només recollí exemples amb matrònims que designaven dones, proposava considerar-les filles naturals o filles de vídues; Bäbler 1998, 66 les considera esclaves. *Cf.* Curbera 1999, 197, Davaras-Masson 1983, 397 i Tataki 1993, 1460-1461 per a l'ús de matrònim també entre membres de la classe dirigent. Dubois 2005, 226-227, tot i admetre que el seu ús no està limitat a les classes baixes, recupera la idea de Pfohl per explicar la seva relativa freqüència en els epitafis de Lípara, lligant l'ús de matrònims amb els períodes de guerra a l'illa per als fills que neixen sense pare, ja sigui perquè ha mort en la guerra o perquè són fruit d'una violació.

375. *Cf.* Curbera 1999. En els textos màgics, a partir del segle I és usual designar les persones amb el nom de la mare i no pas el del pare, però aquest fenomen sembla tenir l'origen en la presència habitual de matrònims en els textos egipcis, lligat a la voluntat d'introduir girs considerats egipcis als textos màgics.

376. *Vid.* els exemples recollits a Skinner 1987 i Ogden 1996, 94-96.

377. Per a una visió general dels testimonis de matrònim en grec, *vid*. Curbera 1999.

378. A tall d'exemple: *IG* II^2 10205 (= XLIX, 21), 10892, 11568, 11793, 12109, 12150, 12138, 12575. Un dels epitafis en què la iconografia indica que es tracta d'un infant és *IG* II^2 12109.

5. Graphische Systeme

Von besonderem Interesse bezüglich der Sprache wie des Schriftsystems sind die zweisprachigen Inschriften. Es sind folgende Sprachen belegt: Sechs Inschriften haben phönizische Texte und wurden für zypriotische Phönizier aus Kition (**XLIX b**), für Phönizier aus Sidon (**LI**) und für eine phönizische Frau aus Byzantion (**202**) verfasst; eine Inschrift zeigt einen karischen Text (**314**) und eine weitere einen demotischen Text (**493**). In den Inschriften mit phönizischem Text ist deutlich ersichtlich, dass das Phönizische die Leitsprache ist und das Griechische lediglich eine Übersetzung davon darstellt, oft in gekürzter Form. Bei der Inschrift mit dem karischen Text zeichnet sich das gegenteilige Bild ab: Der karische Text ist vermutlich die Übersetzung des griechischen Textes. Da der Inhalt des demotischen Textes bis dato unbekannt ist, kann nicht festgestellt werden, welche der Sprachen die Hauptsprache war und welche die Übersetzung bietet.

Die Präsenz beider Sprachen lässt auf einen gewissen Grad der Zweisprachigkeit und der Kenntnisse beider Schriftsysteme schließen. Diesem Gedanken schließt sich die Frage an, wer wohl die für das Gravieren der Texte verantwortlichen Personen waren und ob die ausländischen Volksgruppen in Athen tatsächlich so zahlreich waren, dass sie über eigene Steinmetze verfügten, die fähig waren, einen Text in der eigenen Sprache und im eigenen Schriftsystem einzugravieren. Für die Phönizier in Piräus scheint dies tatsächlich zutreffend gewesen zu sein. Im 4. Jh. v.Chr. bildeten sie eine politische Einheit und gaben zweisprachige Dekrete in Phönizisch und Griechisch heraus[364]. Für die restlichen Bevölkerungsgruppen ist diese Praxis hingegen zu selten belegt, um sie als Teil eines gängigen Verfahrens verstehen zu können. Die zweisprachigen Grabinschriften sind daher vermutlich eher als Sonderfälle zu deuten.

Welche möglichen Erklärungen könnte es für Grabinschriften auf Karisch und Demotisch in Athen

364. Vgl. Baslez-Briquel Chatonnet 1991 und Baslez 1988.

leg s'adeqüen a la tendència observada, ja que es tracta d'epitafis dedicats a dones, i fins i tot en un d'ells (**471**) la iconografia ens indica que probablement es tractava d'una nena. En un dels dos casos (**491**), és important remarcar l'origen egipci de la dona; recordem que l'ús del matrònim en els documents egipcis és una pràctica habitual, i amb molta probabilitat això ha influït en la seva presència en aquesta inscripció atenesa.[379]

8. Aspectes politicojurídics

8.1. La institució de metec

L'epigrama núm. **231** aporta el testimoni de la menció més antiga fins ara coneguda del mot μέτοικος en la forma arcaica μετάοικον. Aquesta inscripció està datada a l'últim decenni del segle VI, entre trenta i cinquanta anys anterior als següents testimonis epigràfics i literaris del mot, que es donen a Atenes i a dues ciutats lòcries. En la nostra opinió, hi ha indicis suficients per entendre «metec», en el nostre epitafi, ja en el seu sentit tècnic d'estranger establert a la *polis* i integrat a la comunitat a través d'una regulació que li garanteix drets i deures. És una dada de gran importància per a la cronologia i l'evolució de la institució de metec.

8.2. La proxenia

Un dels privilegis de la proxenia sembla que era el de rebre els honors d'un funeral públic en el cas que el pròxenos morís a la ciutat d'acollida. Així, un dels testimonis més antics del mot a Grècia és un epitafi del final del segle VII trobat a Corcira.[380] En l'àmbit atenès, els testimonis són posteriors, però també un dels epitafis del recull (**188**), datat entre el 460 i el 450, constitueix una de les aparicions més antigues del mot a Atenes. A més de testimoniar el pagament dels funerals públics per part de la *polis* atenesa, l'interès d'aquest epigrama rau en el testimoniatge de l'antiguitat de les relacions d'Atenes amb Selímbria, la pàtria del pròxenos, així com de la barreja dialectal jònica i dòrica que existia en aquesta colònia grega de la costa tràcia i que reflecteix molt bé el fet, conegut o intuït també en altres casos, de la participació conjunta en els establiments colonials de poblacions procedents de diferents comunitats gregues.

Una segona inscripció (**56**) aporta nous aspectes a la comprensió dels honors que formaven part de la concessió de la proxenia. Es tracta d'un epitafi del segle IV dedicat a la dona i la filla d'un pròxenos. En aquest cas ens trobem probablement davant d'un epitafi de caràcter privat, del qual deduïm que l'honor de rebre funerals públics estava destinat únicament al pròxenos i als seus fills, que n'heretaven habitualment la proxenia, però no pas a la dona ni a la filla. En tot cas, en la

379. *Vid.* el comentari individual a l'epitafi en el catàleg.
380. *CEG* 143.

geben? Beide bilden sie die einzigen überlieferten Beispiele von Texten in diesen Sprachen in Attika. Vorstellbar ist sowohl, dass Verwandte oder Landsleute des Verstorbenen dem mit dem Grabmal beauftragten einheimischen Atelier den Text lieferten und der Steinmetz den Text eingravierte, ohne ihn lesen oder verstehen zu können, als auch die Variante, dass dort ansässige Künstler aus nichtgriechischen Regionen ihren Landsleuten die Möglichkeit boten, Inschriften in ihrer eigenen Sprache zu verfassen. Im Fall der karischen Inschrift scheint die erste Möglichkeit wahrscheinlicher zu sein. Darauf deutet hin, dass der karische und der griechische Text von der gleichen Hand geschrieben wurden und dass die Ähnlichkeiten zwischen griechischem und karischem Schriftsystem dem Steinmetz die Arbeit vereinfachten. Im Fall der demotischen Inschrift sind die Unterschiede zwischen beiden Schriftsystemen so groß, dass sie vermutlich von einem Steinmetz, der des Demotischen mächtig war, verfasst wurde. Letzte Sicherheit darüber müssen weitere vertiefende Analysen liefern.

Die Grabinschriften für Ausländer in Athen erlauben nicht nur einen Blick in die Sprachsituation in den verschiedenen griechischen Regionen, sondern liefern bisweilen Zeugnisse der jeweiligen epichorischen Alphabete. Dies ist der Fall bei der ältesten Inschrift für Personen aus Aigina aus der Mitte des 5. Jhs. v.Chr. (**1**), bei der ältesten Inschrift für einen Korinther aus der zweiten Hälfte des 5. Jhs. v.Chr. (**10**), bei der ältesten Inschrift für einen Messenier aus dem zweiten Viertel des 5. Jhs. v.Chr. (**32**), bei zwei Inschriften für Samier aus dem 6. Jh. v.Chr. (**270** und **271**), bei der karisch-griechischen Inschrift (**314**), einer Inschrift aus dem 6. Jh. v.Chr. für einen Mann aus Teos (**328**), zwei Epitaphen für Personen aus Torone (**157** und **158**) und bei einem Epitaph für einen Mann aus Andros (**236**), alle drei aus der zweiten Hälfte des 5. Jhs. v.Chr.

Da die Mehrheit der Inschriften im Katalog aus dem 4. Jh. v.Chr. stammt, ist das ionische Alphabet erwartungsgemäß dominant[365]. In Athen wurde es bekanntlich im Jahr 403/2 v.Chr. offiziell übernommen, wurde jedoch sporadisch schon viel früher benutzt. Vor diesem Datum und über die sporadische Präsenz von ionischen Buchstaben hinaus finden sich im Katalog drei Epitaphe, die vollständig in ionischem Alphabet geschrieben wurden (**188**, **257** und **328**). Im Laufe des 5. Jhs. v.Chr. intensiviert sich der Gebrauch des ionischen Alphabets in der attischen Epigraphik, wovon zahlreiche Beispiele zeugen. Im Katalog gibt es nach Angaben der Herausgeber 24 Beispiele für den Gebrauch des ionischen Alphabets im 5. Jh. v.Chr.:

365. In der Argolis wurde beispielsweise das epichorische Alphabet bis zum Ende des 5. Jhs. v.Chr. benutzt, obwohl am Anfang des Jahrhunderts bereits erste Elemente aus dem ionischen Alphabet Eingang fanden wie in *IG* IV, 760 (Fernández 1981, 9).

nostra inscripció es posa de manifest que la pertinença a la família d'un pròxenos és motiu d'orgull social. En el comentari a aquest epitafi, a més, hem trobat indicis versemblants per a la identificació d'aquest pròxenos amb un personatge megarès a qui és atorgada la proxenia en un decret atenès del primer quart del segle IV, és a dir, en un document epigràfic de caràcter eminentment politicojurídic.

8.3. La isoteleia

El que en un principi era probablement un dels privilegis de caràcter fiscal associats a la proxenia, sembla deslligar-se'n especialment al segle IV. En tretze epitafis atenesos, en lloc de l'ètnic identificador de l'origen de l'estranger, i de qualsevol referència a la seva vinculació institucional amb Atenes, hi apareix el mot ἰσοτελής, que amb molta probabilitat ha de ser interpretat com un títol d'estranger privilegiat, del qual la família del difunt se sent orgullosa. El fet que aquest privilegi pugui afavorir les relacions d'Atenes amb l'exterior, especialment l'establiment a la ciutat de persones i famílies importants dins la indústria o el comerç, ja ha estat posat de manifest altres vegades. En el nostre cas, hi afegim una dada més que contribueix a confirmar aquesta situació: quasi tots els monuments funeraris dedicats a *isoteleis* són força rics, cosa que indica que es tractava de famílies amb un fort poder econòmic.

8.4. Grups familiars

Les inscripcions funeràries, pel fet de tractar-se de documents de caràcter privat, també són una font d'estudi per a aspectes sociològics. En aquest àmbit hem de tenir especialment en compte l'atzar de les troballes epigràfiques i no caure en el parany de considerar aquest recull una «mostra representativa» de les característiques socioculturals i ètniques dels estrangers integrats a la societat atenesa, a partir de la qual es podrien fer estadístiques de comportament. Però tot i les necessàries precaucions, hi ha determinats aspectes de la sociologia d'aquest grup que hi queden ben reflectits.

La presència de grups familiars en les inscripcions indica l'existència d'estrangers definitivament establerts a Atenes, i no únicament estrangers de pas o comerciants que hi residien algunes setmanes o mesos a l'any. Especialment interessants són aquells epitafis per a matrimonis on veiem que l'home i la dona procedeixen de ciutats o regions diferents entre si. En aquests casos podem suposar que les respectives famílies residien de feia temps a Atenes i ells hi havien nascut o arribat de nens, i també és un indici de la mescla entre la població estrangera d'orígens diversos que habitava la *polis*. És excepcional un epitafi dedicat a una tebana i un ciutadà atenès (**99**), possiblement un matrimoni, i un dels pocs exemples on es documenten matrimonis entre dones estrangeres i ciutadans atenesos.

36, **45**, **157**, **158**, **188**, **257**, **261**, **236**, **293**, **299**, **300**, **308**, **315**, **273**, **330**, **331**, **362**, **363**, **364**, **372**, **441**, **444**, **489** und **516**.

6. Epigramme

Im Katalog der Grabinschriften für Ausländer in Athen sind 37 der Epitaphe Epigramme. Die vier ältesten datieren ins 6. Jh. v.Chr., neun stammen aus dem 5. Jh. und 24 werden ins 4. Jh. v.Chr. datiert.

6.1. Die Epigramme aus dem 6. Jh.

Von den vier Epigrammen aus dem 6. Jh. v.Chr. können zwei mit Sicherheit Personen von den ionischen Inseln zugeschrieben werden, einmal Samos (**271**) und einmal Naxos (**231**). Die anderen zwei konnten anhand der sprachlichen Merkmale und des ionischen Charakters des Ateliers, das das Grabmonument geschaffen hatte, Ionien zugewiesen werden (**327** und **329**). Alle vier stammen aus dem letzten Viertel des 6. Jhs. v.Chr.

Das Alphabet ist nur in dem einen Fall von Nr. **271** ionisch. Die anderen drei wurden im attischen Alphabet geschrieben, wobei in das Epitaph **231** auch einige wenige ionische Elemente eingingen. Drei der Grabmale wurden von den Künstlern des Ateliers Endoios gefertigt: von Endoios selbst (**327**), Philergos (**271**) und Aristokles (**329**). Die metrische Struktur aller vier Epigramme ist ein elegisches Distichon.

Die Sprache dieser Inschriften weist sowohl gemeinsame ionisch-attische als auch spezifisch ionische Merkmale auf. Der Gebrauch des Ionischen in den Versinschriften könnte auf der ionischen Herkunft der Verstorbenen genauso wie auf dem Einfluss der homerischen Sprache beruhen. Elemente der epischen Sprache werden in der Morphologie, Phraseologie oder im Wortschatz aller vier Inschriften deutlich.

Allein in der Inschrift **271** für einen Samier aus der letzten Dekade des 6. Jhs. v.Chr. ist ein mögliches attisches Element zu lesen: der Dativ Plural Σαμίοις vor Konsonant mit der Endung -οις und nicht -οισι. Die Entwicklung der Endung -οισι zu -οις fand in den attischen Inschriften früher als in den ionischen statt und früher in den Prosainschriften als in den Versinschriften[366]. Das Erscheinen der «kurzen» Endung in

366. Vgl. López Eire 1994, 181-184: Die ersten Beispiele für die Endung -οις finden sich vor Vokal. So auch in Sol. 4, 33 W: καὶ θαμὰ τοῖς ἀκίκοις ἀμφιτίθησι πέδας, und ihren ersten epigraphischen Beleg in Athen *CEG* 27 (540-530): hόν ποτ' ἐνὶ προμάχοις : ὄλεσε θôρος : Ἄρες; in diesem Grabepigramm ist deutlich zu erkennen, dass der Dativ am Ende des ersten Hemistichion unmittelbar vor der Zäsur steht, einer Stelle, die eine Elision ermöglicht. Im 5. Jh. v.Chr. werden beide Endungen nebeneinander benutzt, wie die Tabelle bei Threatte, *GAI* II, 26-30 zeigt. Über den Erhalt der Endung -οισι(ν) in den Inschriften der ionischen Dodekapolis aus dem 7., 6. und 5. Jh. v.Chr. siehe Hualde 1993, 312-315.

8.5. Els oficis

El que és quasi impossible de trobar en els epitafis per a ciutadans atenesos, una referència a l'ofici exercit, ho trobem esporàdicament en les inscripcions funeràries per a estrangers. La llista d'oficis que documentem entre la població estrangera d'Atenes inclou dues dides (**29** i **506**), un auleta (**80**), un sabater (**191**), un endeví (**229**), un forjador (**293**), dos soldats (**365**), un catapulter (**381**), un capità de vaixell (**414**), un miner (**417**), un tallador de fusta (**441**), un esquilador (**443**), un metge (**450**) i un teixidor de borra (**489**). A partir de la iconografia d'algunes esteles o d'altres elements de l'epitafi podríem afegir-hi potser un comerciant de vi (**168**), un mercenari (**186**), un arquer (**220**), un carnisser (**374**), un actor (**334**), tres poetes (**350** i **411**) i un hoplita (**456**). Els oficis que apareixen citats als epitafis són tant oficis de gran reconeixement social, com el de metge o d'auleta, com oficis artesanals, com un sabater o un teixidor. I l'orgull d'ofici és el mateix en uns i en altres: hi ha epigrames que elogien tant l'excel·lència de l'auleta i el metge com el del treballador de les mines i el tallador d'arbres. En el cas de les dides, queda palès el lligam estret amb les famílies per a qui treballaven, ja que a totes dues el monument funerari, amb epigrama inclòs, els el dedica la família a qui han servit.

És evident que, atès que són relativament pocs, dins el nombre total d'inscripcions analitzades, els casos en els quals tenim el testimoni de l'ofici o professió del personatge a qui està dedicat l'epitafi, no podem pensar que reflecteixen totes ni tan sols la majoria de les professions d'aquest col·lectiu. Però almenys aquest testimoni ens permet deduir algunes d'aquestes professions o oficis que es donaven dins la població immigrant, i que es tractava, amb tota versemblança, de professions amb una clara acceptació social dins la ciutat.

8.6. Les procedències

En aquest recull d'inscripcions ateneses hi estan representades pràcticament totes les regions del món grec, des de l'extrem oriental, amb les zones de colonització del mar Negre, fins a les d'occident, amb la Magna Grècia. Dins la llista de procedències més properes, hi tenen un gran pes els procedents de ciutats pertanyents a la lliga aticodèlica, que tenien una relació estreta amb Atenes, tant en l'àmbit polític com en l'econòmic.

A més, també és de destacar el testimoni de la presència d'estrangers de procedència no grega, que semblen estar completament integrats dins la societat atenesa. Els epitafis no són gaires, però sí de gran interès, tant per la seva dilatada cronologia com pels subtils indicis respecte a les seves actituds envers la ciutat d'acollida. Com a mostres d'aquesta integració, observem la inscripció bilingüe per a un cari, una de les inscripcions més antigues del catàleg i que formava

einer Versinschrift vor Konsonant mit einer so alten Datierung ist überraschend[367] und lässt einen Einfluss der attischen Sprache vermuten.

6.2. Die Epigramme aus dem 5. Jh.

Leider ist die Zahl der Grabepigramme in Athen für die erste Hälfte des 5. Jhs. v.Chr. allgemein sehr gering. Der Corpus von Hansen *CEG* umfasst für das 6. Jh. v.Chr. 71 Versepitaphe, für die Zeit zwischen 500 und 450 v.Chr. sind es jedoch nur zehn[368]. Dieses Bild spiegelt sich auch in diesem Katalog mit nur einem Epigramm aus der ersten Hälfte gegen acht für die zweite Hälfte des 5. Jhs. v.Chr. wider. Die Herkunftsorte der Verstorbenen können sehr unterschiedlich sein: Thrakien (**188**), Megaris (**45**), Korkyra (**132**), Italien (**308**), Phrygia (**441**), Kreta (**293**), Troas (**365**), Zypern (**450**) und ein Epitaph, für das wegen seiner Dialektmerkmale eine ionische Herkunft vermutet werden kann (**332**). Die ersten vier genannten Inschriften sind von der Polis gewidmete Epigramme und chronologisch die ältesten der Gruppe, während die anderen Privatinschriften sind.

Diese Lücke von einem halben Jahrhundert in der Dokumentation erschwert eine durchgehende Analyse der Sprachentwicklung in den Epigrammen. Es ist aber festzustellen, dass in vielen dieser Inschriften, die fast ausschließlich aus der zweiten Hälfte des Jahrhunderts stammen, die vorherrschende Sprache bereits das Attische ist.

Im Folgenden sollen zunächst die öffentlichen Epitaphe behandelt werden. Alle werden zwischen 460 und 430 v.Chr. datiert, in die Blütezeit Athens. Eines der Grabmale (**45**) wurde nicht von der Polis finanziert, sondern von drei Phylen als Dank für die geleisteten Dienste. Dieses ist zudem das einzige, das nicht in dem sogenannten Gesandtenbereich des Kerameikos gefunden wurde. Die Versinschrift zeigt eine hohe Zahl an Dorismen, wahrscheinlich um die dorische Herkunft des verstorbenen Pythion ehrenhaft darzustellen. Die Dorismen vermischen sich aber auch mit attischen und ionischen Merkmalen durch den Druck der eigenen Sprache der Stadt, die das Grabmal stifte-

367. Nach López Eire 1994, 184 ist die Endung -οις schon bei Homer belegt, besonders bei Pronomen (Artikel inbegriffen). Siehe Chantraine 1958, 194-196 für den Dativ Plural in -οις bei Homer vor Konsonant oder am Ende des Verses.

368. Vgl. Diepolder 1965, 7-28: Aus der Zeit der Pentekontaetie wurden keine privaten Grabmale gefunden, weil nur öffentliche Begräbnisse erlaubt waren. In diesem Kontext wird ein Grabluxusgesetz datiert (Siehe Engels 1998, 97-112). In der Tat belegen die archäologischen Zeugnisse einen zahlenmäßigen Rückgang der Grabmonumente, nicht aber ihr komplettes Ausbleiben. Unklar ist, in welcher Verbindung dieses Phänomen mit dem Grabluxusgesetz oder der Entstehung des Demosion Sema steht. Siehe eine ausführliche Analyse der archäologischen Zeugnisse für private Grabmäler in Athen vor 430 v.Chr. bei Stupperich 1977, 71-86.

part d'un monument de gran riquesa (**314**), els noms d'origen grec que duen un egipci i una egípcia (**489** i **491**), un paflagoni honorat amb un epigrama que vol lligar el seu origen amb el dels herois homèrics (**417**), el conjunt d'inscripcions per a fenicis que fins i tot adapten el seu nom a l'onomàstica grega (LI), i els tracis, que apareixen en el nostre catàleg ja fortament hellenitzats com a ciutadans de Maronea, colònia grega a la costa tràcia (**197** i **203**).

8.7. Descens en el nombre de monuments funeraris al segle V

Estudis arqueològics ja havien posat de manifest que, un cop abandonada la tradició dels grans *kouroi* funeraris del segle VI, les troballes de monuments funeraris en el segle V, especialment en el període de la pentecontècia, disminueixen molt en nombre, mentre que al segle IV es donà de nou una gran expansió de l'art funerari. S'han cercat diferents causes per a aquest fenomen, lligat potser a la institució dels funerals públics o a les diferents regulacions del luxe funerari que coneixem per testimonis literaris.[381] Siguin quins siguin els motius, constatem que aquesta tendència al segle V també es dóna entre els estrangers, per als quals els epitafis de la primera meitat de segle són molt escassos, tan sols sis, un d'ells de caràcter públic (**188**).

381. *Cf.* Stupperich 1977, 71-86 i 243-250.

te. Die Sonderstellung der Inschrift in der Gruppe der Epigramme wird zusätzlich noch durch die metrische Struktur verstärkt, da sie als einzige in Hexametern und nicht in elegischen Distichen verfasst wurde. Die restlichen drei Inschriften wurden alle im selben Bereich des Kerameikos gefunden und ihre Sprache ist zweifellos Attisch mit einigen homerischen Elementen, die sich lediglich im Wortschatz oder in der Auswahl der syntaktischen Strukturen niederschlagen. Einzig und allein im Epitaph für Pythagoras aus Selymbria behalten der Personenname und der Ortsname die ursprüngliche Dialektform (**188**). Diese Dominanz des Attischen in den Grabmonumenten, die in einem privilegierten Bereich des Kerameikos aufgestellt und dadurch den Besuchern unter anderem aus den Poleis des delisch-attischen Seebundes präsentiert wurden, stimmt mit der Sprachpolitik Athens überein, die aus den Dekreten für die Mitglieder des Seebundes hervorgeht[369].

Fünf Privatinschriften, alle aus der Zeit nach 430 v.Chr., bestätigen die tendenzielle Dominanz des Attischen. Dennoch konnten gelegentlich auch nichtattische Elemente festgestellt werden. Der homerische Einfluss bleibt erhalten und macht sich sowohl im Wortschatz als auch in anderen typischen Elementen der epischen Sprache bemerkbar: augmentlose Aoriste, Fehlen der Kontraktion, Gebrauch des Artikels als Relativpronomen. Erwähnenswert ist der Gebrauch des thematischen Dativ Plural in -οισι(ν), der in dieser Zeit aus den attischen Prosainschriften fast verschwunden ist[370]. Als einzig verbliebenes ionisches Merkmal lässt es vermuten, dass diese Dativendung für die Dichter ein Mittel darstellte, homerische Formeln auf unterschiedliche metrische Stellungen anzupassen. So bildet das Hemistichion τῆς μέτα πᾶσι βροτοῖς ein perfektes Ende für einen Pentameter und kann nur mit einer langen Dativendung an Stelle der kurzen das Ende eines Hexameters bilden: τῆς μέτα πᾶσι βροτοῖσιν. Ebenfalls eine epische Formel scheint das Ende des Hexameters ἐν εὐρυχόροισιν Ἀθήναις zu sein, genauso wie das Ende des Hexameters κλειναῖς ἐν Ἀθήναις. In ihm ist ein frühes Stadium für das Ersetzen von -αισι durch -αις in der Position vor Vokal zu beobachten, eine Stelle, wo die Apokope des Endvokals möglich ist. Diese Formel findet sich in gleicher Stellung am Ende des Hexameters im Epitaph Nr. **86** für einen Thebaner, das in die Mitte des 4. Jhs. v.Chr. datiert wird.

Bezeichnend für die Dominanz des Attischen in den Grabepigrammen ist das Epitaph **365**. Hier ist die Sprache des Epigramms eindeutig Attisch, während in dem in Prosa geschriebenen *praescriptum* das Ethni-

369. Vgl. Crespo 2005 und Crespo (2006).
370. Vgl. Threatte, *GAI* II, 23-32.

kon Παριηνός mit ursprünglichem, ionischem Vokalismus zu lesen ist.

Der Gebrauch des sog. Ny ephelkystikon ist ein gemeinsames ionisch-attisches Merkmal[371] und in den Epigrammen oft belegt. Es ist immer dann zu lesen, wenn das Wort am Versende oder vor einem Wort mit Vokalanfang steht. Falls aber das nächste Wort mit Konsonant beginnt, wird sein Gebrauch vermieden, weil die Präsenz eines Ny ephelkystikon an dieser Stelle eine längere Silbe bilden würde, wo die Metrik eine kurze verlangt. Zwei Ausnahmen finden sich im Epigramm für Pythion aus Megara (Ny ephelkystikon wird dreimal belegt, jedoch nicht im Verb εὔκλεισε, obwohl das nächste Wort mit Vokal beginnt) und im Epitaph für den Arzt Aristokrates aus Zypern (**450**) (der Dativ θνητοῖσιν zeigt Ny ephelkystikon, obwohl das nächste Wort mit Konsonant anfängt und nach der Metrik die letzte Silbe des Dativs kurz sein sollte).

6.3. Die Epigramme aus dem 4. Jh.

Im 4. Jh. v.Chr. steigt die Zahl der Grabinschriften und auch die der Epigramme an. Der Katalog umfasst 24 Epigramme für das 4. Jh. v.Chr., 13 aus der ersten Hälfte (Korinth **12**, unbekannt **515**, Arkadien **37**, Ionien **334**, unbekannt **516**, Lakonia **29**, Delos **229**, Aigina **4**, Böotien **80**, Pontos Euxeinos **401**, Pontos Euxeinos **402,** Pontos Euxeinos **410** und Böotien **86**) und elf aus der zweiten Hälfte (unbekannt **518**, Lakonia **31**, Propontis **379**, Pontos Euxeinos **417**, *isoteles* **504**, *isoteles* **506**, Ionien **354**, Propontis **388**, Böotien **119**, Phönizien **488** und Chios **268** in chronologischer Reihenfolge). Alle Epigramme sind Privatinschriften. Es wurden keine öffentlichen Grabinschriften für Ausländer in diesem Jahrhundert gefunden.

Die metrische Struktur ist nicht mehr nur das elegische Distichon, sondern auch der Hexameter (**37**, **229**), eine Kombination von Hexametern mit elegischen Distichen (**80**, **86**, **410**) sowie Epigramme mit einem daktylischen Rhythmus ohne die geregelte Struktur eines Hexameters (**515**, **518**, **504**, **506**).

Vier Epigramme zeigen lediglich ionisch-attische oder spezifisch attische Merkmale (**354**, **388**, **401** und **410**). Die belegten spezifisch attischen Merkmale sind Rückverwandlung von /æ/ (**401**) und der Gebrauch des Duals (**410**). Es handelt sich in diesen Fällen um kurze Inschriften mit einem einzigen Distichon bzw. drei Versen und sie zeigen Entwicklungen im Vokalsystem, die auf ein niedriges Sprachniveau zurückzuführen sind (29: ἰνθάδι und 354: τεῖδε). Zusammengenommen bedeutet dies jedoch keineswegs, dass diese Inschriften eine minderwertige Dichtung darstellen, wie die perfekte Komposition in Nr. **401** eindrucksvoll widerlegt, sondern dass die Kürze ein Grund dafür sein könnte, warum sie keine der in der Epik üblichen Ionismen zeigen. Der einzige Homerismus ist das Fehlen des Augments in den Vergangenheitsformen und zudem ist kein Beispiel von sog. Ny ephelkystikon zu finden.

Die restlichen 18 Versinschriften zeigen spezifisch attische Merkmale neben spezifisch ionischen und homerischen Merkmalen, darüber hinaus noch Elemente aus anderen nicht ionisch-attischen Dialekten. Im Folgenden werden die bemerkenswertesten Dialektmerkmale aus diesen Inschriften in drei Gruppen vorgestellt:

6.3.1. Attizismen

Die Präsenz von Attizismen wird in den Epigrammen des 4. Jhs. v.Chr. üblich, trotz des großen Einflusses des literarischen Ionisch auf die Gattung. Die in den Versinschriften belegten spezifisch attischen Merkmale sind:

– Rückverwandlung von /æ/. Sie ist dank der zahlreichen Kontexte, in denen sie erscheint, eines der am besten zu identifizierenden attischen Merkmale und häufig in den Epigrammen zu beobachten (**4**, **12**, **29**, **80**, **86**, **229**, **268**, **334**, **402**, **417**, **504** und **506**).

– Genitivendung -ǭ für männliche Namen auf -*ā*. Diese Genitivform, durch Analogie mit der thematischen Deklination entstanden, fand früh Eingang in die anderen Dialekte und stellt die einzige Genitivendung in der Koine dar. Beispiele dafür in den Epigrammen **37** und **334**.

– Genitivendung -ους für Stämme auf -*s*- (**379**).

– Konsonantengruppe -*tt*- < **k̯i̯*/*k*^{h}*i̯*. Dieses spezifisch attische Merkmal wird in den Epigrammen **37** und **506** dokumentiert. In der hellenistischen Koine ist es nicht zu finden, ebensowenig wie die Form ξυν- als Adverb oder Präposition.

– Das Präfix ξυν- (**379**).

– Das Substantiv τίτθη[372] (**29** und **506**).

In einigen dieser Epigramme sind Merkmale zu beobachten, die nicht spezifisch attisch sind, sondern verschiedene Stadien der Sprachentwicklung aufzeigen und als normale Formen in der hellenistischen Koine zu lesen sind. Es ist sehr wohl möglich, dass solche Merkmale bereits im 4. Jh. v.Chr. Teil der gesprochenen Sprache gewesen sind, aber ihre Verwendung in literarischen Texten nicht üblich war. Diese Merkmale sind στεναχαί (**31**), εὐσεβίας mit Monophthongierung von /ei/ und der darauf folgenden geschlossenen Realisierung in /i/ (**504**), die Genitivendung -ǭ für einen Stamm auf -*s*- (**504**) und die Kürzung des ersten Vokals im Diphthong /ēi/ (**504**).

6.3.2. Ionismen und Homerismen

In einer literarischen Gattung wie dem Epigramm, das seine Vorlagen in Homer und den ionischen Ly-

371. López Eire 1998, 180-181.

372. Für seinen attischen Charakter siehe Molinos 2005.

rikern findet, sind Ionismen häufig und leicht herzuleiten. Diese besonderen Sprachmerkmale wurden in den Epigrammen weiter benutzt, auch dann noch, als die Koine bereits die übrigen Dialekte ersetzt hatte. Daher können Ionismen in Grabepigrammen nicht immer in Verbindung mit einer ionischen Herkunft der Verstorbenen gebracht werden.

Die in den Inschriften des Katalogs belegten Ionismen und Homerismen sind folgende:

– Dativ Plural in -οισι(ν). Im 4. Jh. v.Chr. ist der Gebrauch der Endung des Dativ Plural -οισι im Attischen nicht mehr üblich. Schon im letzten Viertel des 5. Jhs. v.Chr. zeigen die attischen Inschriften Formen wie -οις[373]. Die Endung -οισι blieb aber aufgrund des Einflusses der literarischen, ionischen Sprache in den Inschriften des 5. Jhs. erhalten und auch in den Epigrammen des 4. Jhs. ist sie weiter belegt. Vier Inschriften zeigen diese Form, in allen Fällen vor Konsonant oder am Ende des Verses (**515** ἀνθρώποισι, **119** προγό]νοισιν, **334** πολλοῖσι und φίλοισι, **379** παύροισιν, **504** ἀνθρώποισι und χθονίοισι und **268** θεοῖσι (…) θνητοῖσι). Die zwei letzten Beispiele lassen durch ihre Stellung im Vers vermuten, dass es sich um epische Formeln handelt. In der Inschrift **504** steht das Hemistichion ἔντιμον χθονίοισι θεοῖς genau vor der Zäsur und vor Vokal. An dieser Stelle wäre eine Apokope möglich, weswegen es ebenfalls sinnvoll erscheint, die Sequenz als χθονίοισι θεοῖσ' mit Verlust des letzten Vokals zu lesen und in diesem Hemistichion eine epische Formel zu vermuten. Auch im Epigramm **268** könnte es sich im letzten Hexameter αἱ δὲ θεοῖσι μάλιστα φίλαι θνητοῖσί τε Ἀθῆναι um eine epische Formel handeln. Diese Vermutung wird durch die Tatsache unterstützt, dass alle anderen Dative Plural die Endung -οις / -αις zeigen.

– Dativ Plural in -αισιν. Die Endung -αισιν für den Dativ Plural entstand durch eine Analogie mit der thematischen Deklination und ist eine Form, die zwischen der ältesten -ησι und der jüngeren -αις liegt. Ihre Verwendung in einer Inschrift aus der Mitte des 4. Jhs. v.Chr. (**80**) ist ein Zeichen für den Einfluss der literarischen ionischen Sprache, auch deshalb, weil in derselben Inschrift im folgenden Vers der Dativ σοφοῖς vor Vokal zu lesen ist. Die Inschrift Nr. **86** zeigt am Ende des Hexameters κλειναῖς ἐν Ἀθήναις vermutlich eine epische Formel, die auch in einem Epigramm des 5. Jhs. v.Chr. zu lesen ist[374].

– /ę̄/ < /æ/ < /ā/ /r_ im Grabepigramm **229**. Dieser deutliche Ionismus steht im Gegensatz zum Attizismus ἠγάθεας im zweiten Vers. Ein Vergleich dieses Epigramms mit einem Homer zugeschriebenen Epigramm verdeutlicht, dass es sich bei Inschrift 229 um eine Variation des älteren Epigramms handelt und daher die Ionismen in einem Teil des Gedichts beibehalten wurden, während im neu verfassten Teil Attizismen Eingang fanden.

– Lexem -ξειν- (**417**).

– Keine Kontraktion (**86**, **268** und **417**).

– Augmentlose Verben (**268**, **379**[375], **80**).

– Erhalt des Langvokals in der Genitivendung -ης < - *ēo̯s* (**417**).

– Possessivpronomen τεᾶι (**119**).

– Athematische Form ἔδεκτο (**518**).

– Partizip θρεφθὲς ohne Hauchdissimilation (**334**).

– Metrische Dehnung ἠγα- < ἀγα- (**229**).

– Homerischer Wortschatz: κασιγνήτηι (**334**), γαῖα (**417**, **504**, **506**), φάος (**504**), τηλοῦ (**417**), ἰφθίμαν (**518**), εἶνιν (**518**), στονόεντι (**518**).

6.3.3. Andere Dialekte

Acht der Grabepigramme zeigen Elemente aus anderen Dialekten, die weder attisch noch ionisch sind. In fünf Fällen (**4**, **29**, **37**, **379** und **417**) beschränken sich die nicht ionisch-attischen Elemente auf die Personennamen oder Ethnika. Die in diesen Inschriften belegten Charakteristika umfassen den Erhalt des ursprünglichen Langalpha sowie die Genitivendung *-ā* aus Kontraktion von *-āo*. In den drei weiteren Epigrammen ist der Erhalt des ursprünglichen Langalpha ebenfalls ein markantes nicht ionisch-attisches Merkmal, wobei es nicht nur in Personennamen, sondern auch in anderen Wörtern vorkommt (**119**: τᾶιδε; **516**: Ἀγακλείδας, ἀδελφάν, Διαινέταν; **518**: Δαμαινέτου, Κρατίσταν, ἰφθίμαν, φίλαν, ἄ und ἄδε). Andere erwähnenswerte Charakteristika sind das Wort πάϊλλε im Epigramm **119**, welches nur in der böotischen Epigraphik belegt ist, sowie ein möglicher, da vom ersten Herausgeber rekonstruierter Dativ Plural -εσσιν.

Einen Sonderfall stellt die Versinschrift für Antipatros aus Askalon (**488**) dar. Das Grabepigramm wurde von einer Person verfasst, deren Muttersprache sicherlich nicht Griechisch war. Die detaillierte sprachwissenschaftliche Analyse ist im Katalogteil nachzulesen. An dieser Stelle soll nur erwähnt werden, dass sie in Koine geschrieben wurde und keine Einflüsse der sogenannten «literarischen Dialekte» zeigt.

7. Metronymikon

Bei vier Epitaphen des Katalogs wird in der Nomenklatur nicht der Name des Vaters, sondern der Name der Mutter genannt. Alle sind Grabinschriften für Frauen: **491** vom Anfang des 4. Jhs., **74** aus der

373. Vgl. López Eire 1994, 182.

374. Für ein Beispiel dieser Formel in einem Epitaph aus dem 5. Jh. v.Chr. siehe Punkt 6.2. der Zusammenfassung.

375. In diesem Epigramm wird der Augment notiert, er hat aber keinen metrischen Wert.

Mitte des 4. Jhs., **97** aus der zweiten Hälfte des 4. Jhs. und **471** aus einem nicht näher präzisierbaren Zeitabschnitt des 4. Jhs. v.Chr.

Der Gebrauch des Metronymikons ist in der griechischen Epigraphik und Literatur nur sporadisch belegt. Die vorherrschende Meinung war, dass dies eine Praxis aus den niedrigen Gesellschaftsschichten darstelle und für Hetären, Sklaven oder uneheliche Kinder verwendet wurde. Diese Interpretation verlor jedoch ihre Gültigkeit, seitdem der Gebrauch auch in den gehobenen Schichten dokumentiert werden konnte[376]. In der Epigraphik werden Metronymika insbesondere in Fluchtafeln und Inschriften verwendet, die mit spezifischen Frauenkulten in Verbindung stehen[377], während sie in anderen Arten von Inschriften nur sehr selten zu finden sind. In der Literatur belegen die Werke von Herodas und Theokritos, dass es unter Frauen eine übliche Praxis war, sich durch den weiblichen Familienstamm vorzustellen. M.B. Skinner bezeichnet dies als «gender-specific speech»[378]. Zusammenfassend kann festgestellt werden, dass das Metronymikon üblicherweise in der Nomenklatur von Frauen, manchmal bei Kindern erscheint und dass es sehr selten in öffentlichen Inschriften zu lesen ist[379].

In der attischen Epigraphik ist der Gebrauch des Metronymikons rar. Ein Blick auf die Grabinschriften zeigt ein ähnliches Bild wie in der übrigen griechischen Welt, unabhängig davon, ob die Epitaphe für Bürger oder Ausländer konzipiert waren: Die meisten Beispiele finden sich in Epitaphen für Frauen. Bei einigen, bei denen das Metronymikon einen Mann bezeichnet, deutet die Ikonographie des Monuments darauf hin, dass es sich um ein Kind handeln muss[380]. Im Katalog gibt es vier Inschriften mit Metronymikon und da diese Epitaphe alle für Frauen bestimmt waren, bestätigen sie die beobachtete Tendenz. In **471** lässt die Ikonographie sogar vermuten, dass es sich um ein Mädchen handelte. Erwähnenswert in der Inschrift **491** ist die ägyptische Herkunft der Frau. In den ägyptischen Dokumenten war der Gebrauch von Metronymika gängige Praxis und vermutlich spielte diese Gewohnheit für den Gebrauch des Metronymikons in dieser Grabinschrift aus Athen eine Rolle[381].

8. Politisch-rechtliche Aspekte

8.1. Metoikia

Das Epigramm Nr. **231** liefert den bis jetzt ältesten Beleg für das Wort μέτοικος in seiner archaischen Schreibweise μετάοικον. Diese Inschrift wird in die letzte Dekade des 6. Jhs. v.Chr. datiert und ist somit zwischen dreißig und fünfzig Jahre älter als die folgenden epigraphischen und literarischen Belege dieses Wortes aus Athen und zwei lokrischen Städten. Der Text liefert einige Indizien, die es erlauben, das Wort «Metöke» sehr wohl in seiner technischen Bedeutung, nämlich als «in der Polis ansässiger Ausländer» zu verstehen, ein Ausländer, der durch eine Regulierung von Rechten und Pflichten in die Gesellschaft integriert ist. So stellt dieses Epigramm ein äußerst wichtiges Zeugnis für die Chronologie und die Entwicklung der Institution der Metoikia dar.

8.2. Proxenia

Eines der Privilegien aus der Proxenia war womöglich die Ehrung durch ein öffentliches Begräbnis, falls der Proxenos in seiner Gaststadt sterben sollte. So ist einer der ältesten Belege für das Wort «Proxenos» eine Grabinschrift aus dem 7. Jh. v.Chr. aus Korkyra[382]. Die Belege aus Athen sind indes jünger und auch hier bildet das Epitaph Nr. **188,** welches zwischen 460 und 450 v.Chr. datiert, einen der ältesten athenischen Belege. Die Überlieferung dieses Epigramms beschränkt sich nicht darauf, dass die athenische Polis die Kosten der Bestattung trug, es belegt zudem auch die lange Tradition in den Beziehungen zwischen Athen und Selymbria, der Heimat des Proxenos. Darüber hinaus liefert es einen zusätzlichen Nachweis für eine ionisch-dorische Dialektmischung in dieser griechischen Kolonie an der thrakischen Küste, welche wiederum die These unterstreicht, dass bei der Kolonisierung dieser Region Bevölkerungen aus diversen griechischen Gebieten gemeinsam teilgenommen hatten. Eine ähnliche griechische Bevölkerungsmischung konnte in anderen Kolonien ebenfalls belegt oder zumindest vermutet werden.

Eine weitere Inschrift (Nr. **56**) bringt neue Aspekte für das Verständnis der Ehren hervor, die mit der Proxenia verliehen wurden. Es handelt sich um eine Grabinschrift aus dem 4. Jh. v.Chr. für die Frau und die Toch-

376. Pfohl 1953, 85-86 vermerkt nur Beispiele von Metronymika bei Bezeichnungen von Frauen und schlägt vor, sie als uneheliche Töchter oder Töchter von Witwen zu interpretieren; Bäbler 1998, 66 versteht sie als Sklavinnen. Vgl. Curbera 1999, 197, Davaras-Masson 1983, 397 und Tataki 1993, 1460-1461 für den Gebrauch des Metronymikons in den höheren Schichten. Dubois 2005, 226-227 über den relativ häufigen Gebrauch in Lipara und die Möglichkeit, ihn mit Kriegsperioden in Zusammenhang zu bringen.

377. Vgl. Curbera 1999. In magischen Texten ist es ab dem 1. Jh. v.Chr. üblich, die Person durch die Mutter und nicht durch den Vater zu identifizieren. Dieses Phänomen hat wahrscheinlich seinen Ursprung in der Absicht, ägyptische Elemente in magische Texte einzuführen.

378. Siehe Beispiele bei Skinner 1987 und Ogden 1996, 94-96.

379. Für einen Überblick über die griechischen Belege von Metronymika siehe Curbera 1999.

380. Als Beispiele: IG II^2 10205 (= XLIX, 21), 10892, 11568, 11793, 12109, 12150, 12138, 12575. Die Ikonographie lässt bei *IG* II^2 12109 vermuten, dass es sich um ein Kind handelt.

381. Siehe den Kommentar im Katalog.

382. *CEG* 143.

ter eines Proxenos. Die Tatsache, dass es sich hierbei um eine Privatinschrift handelt, lässt vermuten, dass, wenn ein öffentliches Begräbnis zu bekommen eine der Ehrungen für Proxenoi war, dies dann ausschließlich für den Proxenos selbst und seine Söhne, die oft die Proxenia erbten, nicht aber für seine Frau und die Töchter galt. Aus der Inschrift geht zudem hervor, welches soziale Prestige die Zugehörigkeit zur Familie eines Proxenos mit sich brachte. Im Kommentar zu diesem Epitaph werden Indizien vorgelegt, die es erlauben, diesen Proxenos als einen Mann aus Megara zu identifizieren, der in einem athenischen Dekret aus der ersten Hälfte des 4. Jhs. v.Chr. die Proxenia verliehen bekam.

8.3. Isoteleia

Was am Anfang vermutlich eines der Steuerprivilegien war, die zusammen mit der Proxenia verliehen wurden, scheint sich besonders im 4. Jh. v.Chr. davon zu lösen. In dreizehn athenischen Grabinschriften wurde anstelle des Ethnikons oder anderer möglicher Hinweise auf eine institutionelle Bindung an Athen das Wort ἰσοτελής geschrieben. Dieses wird als Bezeichnung für einen privilegierten Ausländer interpretiert, worauf die Familie des Verstorbenen stolz zu sein schien. Oft wurde betont, dass die Verleihung dieses Privilegs die Außenbeziehungen von Athen gefördert habe, weil es für Personen und Familien aus Handel und Produktion attraktiver geworden sei, sich in Athen niederzulassen. Die Grabmonumente scheinen dies zu bestätigen. Fast alle Grabmale für Isoteleis sind sehr reich gestaltet und bringen dadurch den Wohlstand der Familien der Verstorbenen zum Ausdruck.

8.4. Familienstrukturen

Grabinschriften sind fast ausschließlich Privatinschriften und können somit auch als eine Quelle für soziologische Untersuchungen dienen. Es darf nicht vernachlässigt werden, dass auch der Zufall in der Überlieferung der epigraphischen Dokumente eine wichtige Rolle spielt. Aus diesem Grund darf dieses Corpus auch nicht als eine Art «repräsentative Auswahl» der soziokulturellen und ethnischen Charakteristika unter den Ausländern, die in Athen integriert waren, begriffen werden und es ist zudem von Versuchen abzuraten, daraus etwaige Verhaltensmuster und Statistiken herzustellen. Mit aller gebotenen Vorsicht können jedoch einige soziologische Aspekte beschrieben werden.

Der Nachweis von familiären Strukturen in den Grabinschriften belegt die Existenz von Fremden, die sich dauerhaft in Athen niedergelassen hatten und nicht nur von solchen, die sich lediglich einige Wochen oder Monate im Jahr in der Polis aufhielten. Von besonderem Interesse sind die Epitaphe für Eheleute aus unterschiedlichen Städten oder Regionen, bei denen vermutet werden kann, dass ihre jeweiligen Familien entweder bereits seit langer Zeit in Athen lebten und sie dort geboren wurden oder als Kind zusammen mit der Familie dorthinkamen. Dies unterstreicht das Bild einer Metropole, in der sich die ausländischen Bevölkerungsanteile untereinander mischten. Besonders ist in diesem Kontext auf ein Epitaph für eine Thebanerin und einen athenischen Bürger (**99**) hinzuweisen, die vermutlich ein Ehepaar waren und damit eines der wenigen Beispiele für eine Heirat zwischen einem athenischen Bürger und einer Ausländerin darstellen.

8.5. Berufe

In den Epitaphen für athenische Bürger ist es fast unmöglich, einen Bezug zum ausgeübten Beruf des Verstorbenen herzustellen, was in den Epitaphen für Ausländer jedoch gelegentlich möglich ist. Folgende Berufe sind in den Grabinschriften dokumentiert: zwei Ammen (**29** und **506**), ein Flötenspieler (**80**), ein Schuster (**191**), ein Seher (**229**), ein Schmied (**293**), zwei Soldaten (**365**), ein Katapultschütze (**381**), ein Schiffskapitän (**414**), ein Bergmann (**417**), ein Holzfäller (**441**), ein Schafscherer (**443**), ein Arzt (**450**) und ein Weber (**489**). Durch die Ikonographie der Stelen oder andere Elemente im Epitaph sind zudem folgende Berufe mit großer Wahrscheinlichkeit auszumachen: ein Weinhändler (**168**), ein Söldner (**186**), ein Bogenschütze (**220**), ein Metzger (**374**), ein Schauspieler (**334**), drei Dichter (**350** und **411**) und ein Hoplit (**456**). In dieser Auflistung befinden sich Berufe mit großer sozialer Anerkennung wie Arzt oder Flötenspieler neben Handwerksberufen wie Schuster oder Weber. Der Stolz auf den Beruf ist aber bei allen identisch und so werden in einigen Epigrammen sowohl die Qualitäten des Flötenspielers und des Arztes als auch die des Bergmannes oder des Holzfällers herausgestellt. Bei den Ammen zeigt sich deutlich, welche enge Bindung zu den Familien bestand, für die sie arbeiteten. So wurden beide Grabmonumente von diesen Familien gestiftet und extra mit Epigrammen versehen.

Die innerhalb des Katalogs dokumentierten Berufe geben mit Sicherheit nicht alle und auch nicht die Mehrzahl der von Ausländern ausgeübten Tätigkeiten wider. Zumindest aber sind einige der Berufe belegt, in denen Ausländer in Athen tätig waren und die wohl alle eine deutliche soziale Akzeptanz innerhalb der Polis genossen.

8.6. Herkünfte

Im vorliegenden Corpus werden fast alle Regionen der griechischen Welt repräsentiert, von der östlichen Grenze mit den Kolonien am Schwarzen Meer bis in den Westen mit der Magna Graecia. Unter den geographisch näher an Athen liegenden Gebieten spielen diejenigen Städte eine wichtige Rolle, die Teil des delisch-attischen Seebundes waren und sowohl in politischer Hinsicht als auch im kommerziellen Bereich enge Beziehungen mit Athen unterhielten.

Von Bedeutung sind die Ausländer mit nichtgriechischer Herkunft, die in der athenischen Gesellschaft perfekt integriert gewesen zu sein schienen. Die Epitaphe hierfür sind nicht sehr zahlreich, aber von besonderem Interesse, sowohl wegen der ausgedehnten Chronologie als auch wegen der wertvollen Hinweise auf die Positionen, die gegenüber der Gaststadt bezogen werden. Beispiele von Integration finden sich in der zweisprachigen Inschrift für einen Karer, eine der ältesten Inschriften im Katalog und Teil eines sehr reichen Grabmonuments (**314**), in den Personennamen mit griechischer Bildung für einen Ägypter und eine Ägypterin (**489** und **491**), in einem Epigramm für einen Paphlagonier, dessen Herkunft mit den homerischen Heroen verbunden wird (**417**), in den Inschriften für Phönizier, bei denen die Namen in die griechische Onomastik eingepasst werden (**LI**), und bei einigen Thrakern, die hier hellenisiert und als Bürger der griechischen Polis Maroneias auftauchen (**197** und **203**).

8.7. Rückgang der Grabmonumente im 5. Jh.

Archäologische Untersuchungen haben ergeben, dass nach den großen Kouroi in den Nekropolen des 6. Jhs. v.Chr. die Zahl der Funde im 5. Jh., besonders in der Zeit der Pentekontaetie, stark zurückging, während im 4. Jh. v.Chr. eine neue Blüte in der Grabkunst entstand. Es wurden unterschiedliche Gründe für diesen Rückgang angeführt. Für die einen hing es mit der Entstehung öffentlicher Begräbnisse zusammen, für die anderen waren die verschiedenen Grabluxusgesetze, die aus literarischen Quellen bekannt sind[383], verantwortlich. Welche Gründe auch immer ausschlaggebend waren, fest steht, dass diese Tendenz des 5. Jhs. v.Chr. auch im Corpus der Grabinschriften für Ausländer bestätigt werden kann, wie die nur geringe Zahl an Epitaphen, fünf private und ein öffentliches Epitaph (**188**), aus der ersten Hälfte des 5. Jhs. im Katalog zeigt.

383. Vgl. Stupperich 1977, 71-86 und 243-250.

CATÀLEG D'INSCRIPCIONS | KATALOG

Signes diacrítics

α̣β̣	Restes de lletres de lectura incerta.
[αβ]	Lletres perdudes que es poden restituir.
[..]	Lletres perdudes el nombre de les quals es pot restituir (per exemple, 2).
[- *ca.* 3 -]	Lletres perdudes el nombre de les quals es pot calcular.
[---]	Lletres perdudes el nombre de les quals no es pot determinar.
αβ	Lletres actualment perdudes però vistes per editors anteriors.
⟨αβ⟩	Lletres corregides o afegides per l'editor.
{αβ}	Lletres gravades per error i suprimides per l'editor.
⟦α⟧	Lletres rasurades que es poden llegir.
αβ←	Lletres gravades de dreta a esquerra.
AB	Lletres de lectura clara però interpretació incerta.

Algunes inscripcions han estat marcades amb un (?) per indicar que la seva inclusió en el catàleg és incerta ja sigui per dubtes en la datació com per incertesa del lloc de procedència de la persona honorada.

Abreviatures usades en les datacions

ca.	aproximadament
saec. –	segle –
saec. – *in*	principi del segle –
ante med. saec. –	abans de la meitat del segle –
med. saec. –	meitat del segle –
post med. saec. –	després de la meitat del segle –
saec. – *ex.*	final del segle –

Nota de l'editor
Hem optat per reduir el cos de la lletra d'algunes inscripcions per poder mantenir la distribució del text al monument.

ÍNDEX D'INSCRIPCIONS | INDIZES

Peloponnès 145
I. Egina 145
II. Coríntia 149
III. Sició 151
IV. Argos 152
V. Epidaure 153
VI. Lacònia 153
VII. Messènia 157
VIII. Arcàdia 160
IX. Èlida i Trifília 162

Grècia central 163
X. Megàrida 163
XI. Beòcia 172
XII. Fòcida 197
XIII. Lòcrida 198
XIV. Etòlia 199
XV. Acarnània 199
XVI. Cefal·lènia 199
XVII. Corcira 200

Grècia del nord 203
XVIII. Tessàlia 203
XIX. Epir 206
XX. Il·líria 208
XXI. Macedònia 208
a. Calcídica 209
XXII. Peonis i tribal·les 219
XXIII. Tràcia 220
a. Quersonès 229

Costa nord del mar Negre 231
XXIV. Mèsia 231
XXV. Meòtida 233
XXVI. Bòspor 234

Illes de l'Egeu 234
XXVII. Cíclades 234
a. Delos 234
b. Melos 237
c. Naxos 237
d. Ceos 240
e. Citnos 241
f. Andros 241
g. Tenos 243
h. Sifnos 243
i. Icos 243
j. Astipalea 244
XXVIII. Eubea 245
XXIX. Tasos 246
XXX. Lesbos 247
XXXI. Quios 250
XXXII. Icària 252

XXXIII. Samos . . . 253
XXXIV. Cos . . . 261
XXXV. Rodes . . . 261
XXXVI. Creta . . . 263

Magna Grècia . . . 265
XXXVII. Sicília . . . 266
XXXVIII. Itàlia . . . 268

Àsia Menor . . . 271
XXXIX. Cària . . . 271
XL. Jònia continental . . . 276
XLI. Eòlida . . . 291
XLII. Tròada . . . 292
XLIII. Propòntida . . . 296
XLIV. Pontos Euxí . . . 307
XLV. Frígia . . . 323
XLVI. Lícia . . . 326
XLVII. Cilícia . . . 327
XLVIII. Pèrsia . . . 327

Xipre . . . 327
XLIX. Xipre . . . 327
a. *Polis* gregues . . . 328
b. Fundació fenícia . . . 336

Llevant . . . 339
L. Síria . . . 339
LI. Fenícia . . . 339

Nord d'Àfrica . . . 344
LII. Egipte . . . 344
LIII. Cirenaica . . . 347

Procedència desconeguda . . . 348
LIV. *Isoteleis* . . . 349
LV. Altres . . . 354

Peloponnès

I. Egina

1. Egina 1 **(?)**

Estela o placa de marbre. Conservada a la part superior i inferior, però danyada als costats. Trobada per A. Milchhöfer en una casa del Pireu i vista solament per ell, que dóna com a amplada màxima 40 cm.

Ca. 475-450 *aC*.
Ed. Milchhöfer 1880, 169, nota 1; *IG* I^2 1007; Jeffery 1974, 76-77; *IG* I^3 1341.

[?Μενεκ]ράτ̄ε̄ς[:] Γυρίδας Α---
---υος ⁝ Κοιράνο---
«Menècrates, fill de ..., Giridas, fill de Ceran (?, eginetes).»

Litt. aegineticae a. 0,02, στοιχηδόν. Ε /ē/.

/ā/ originària

L'estructura de l'epitafi mostra dos noms en nominatiu de costat i, a sota de cada un d'ells, el patronímic corresponent. El dialecte de la inscripció és dòric, tal com es pot veure a la forma de nominatiu Γυρίδας, i l'alfabet utilitzat és l'egineta. La concreció de l'origen de l'alfabet possibilita que es pugui interpretar l'alfa conservada al final de la primera línia com l'inici de l'ètnic A[ἰγινάτα.[1] La pedra fou trobada a Atenes, però és possible que hi hagués estat traslladada des d'Egina en època postclàssica. En el cas que l'epitafi hagués estat alçat realment a Atenes, per a dos eginetes establerts a la *polis*, el text hauria d'haver estat gravat, o com a mínim marcat, per un lapicida d'Egina.

L'ordre dels mots no és l'habitual, ja que els dos antropònims en nominatiu es troben l'un al costat de l'altre, i cada un d'ells té a sota el genitiu patronímic corresponent. Altres exemples d'epitafis on l'ordre dels noms no és l'esperat sembla que responen a una voluntat de fer coincidir el nom amb la imatge de la persona en el relleu o pintura que decora l'estela.[2] En aquest cas, podria ser que Menècrates i Giridas haguessin estat representats en l'estela i per això els seus noms haguessin estat gravats just damunt de les figures.

L'antropònim Κοίρανος està format a partir del substantiu κοίρανος «rei, cap», i com a antropònim es troba en l'onomàstica homèrica i també en època posterior, tot i que la seva presència es concentra principalment a les zones de Beòcia, Macedònia, l'illa de Tera i Pamfília.[3] El substantiu, d'origen indoeuropeu i molt present en altres llengües, és substituït en grec pels mots nous ἄναξ i βασιλεύς.

2. Egina 2

Fragment superior esquerre d'una petita estela de marbre, adornada amb un cimaci. Mides: 0,23 d'alçada, 0,19 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Ca. 430-403 *aC*.
Ed. Meritt 1963, 50, núm. 76, tab. 16; *Agora XVII* 392; *IG* I^3 1295.

Ἀρχεὺς ⁝ Αλ[---]
[Α]ἰγινήτη[ς]
[..5...]νο̣[---]
«Arqueu, fill d'Al…, egineta.»

Litt. ion. a. 0,012-0,015, στοιχηδόν.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

Una de les possibilitats d'interpretació d'aquest epitafi proposades pels autors d'*IG* veu en Arqueu un dels clerucs atenesos establerts a Egina un cop expulsada la població dòrica.[4] Però, considerant que els clerucs no deixen mai de ser ciutadans atenesos i, per tant, conserven el seu demòtic, ens sembla més probable que es tracti d'un egineta instal·lat a Atenes.

3. Egina 3

Estela de marbre pentèlic, trencada per la part inferior i superior, amb decoració de palmeta, restes de pintura al cimaci i un relleu que representa una dona asseguda i un home amb barba a la seva dreta. Trobada sota el far del Pireu i conservada al seu Museu (PM 356). Mides: 0,38 d'alçada, 0,44 d'amplada i 0,11 de profunditat.

Autòpsia.
390-380 *aC* (Scholl).
Ed. IG II 2752; *IG* II^2 7963.
Cf. CAT 2.321 (fot.); Scholl 1996, núm. 290.

Νικασὼ Αἰγιναία
Φανίς Εὐμάρ̄ος
Αἰγινήτ̄ο
«Nícaso egineta. Fanis, filla d'Èumares egineta.»

1. La forma en dual fou proposada per L. H. Jeffery (*op. cit.*), qui també analitza l'alfabet de la inscripció.

2. P. ex., *IG* II^2 12109, i potser l'epitafi núm. 491 per a una egípcia.

3. *Cf.* Chantraine, *DELG*, *s.v.*; Robert 1963, 385-391, que en dóna la distribució geogràfica, i Heubeck 1978 per a l'equivalència de l'arrel κορρ- en macedoni i tessali, i κοιρ- en la resta de dialectes.

4. Th. 2, 27, 2: καὶ τὴν Αἴγιναν ἀσφαλέστερον ἐφαίνετο τῇ Πελοποννήσῳ ἐπικειμένην αὐτῶν πέμψαντας ἐποίκους ἔχειν. Καὶ ἐξέπεμψαν ὕστερον οὐ πολλῷ ἐς αὐτὴν τοὺς οἰκήτορας. «I els va semblar més segur ocupar Egina, ja que es troba a l'entrada del Peloponnès, enviant-hi colons atenesos. Efectivament, no gaire després enviaren a l'illa els colonitzadors.»

Figura 1. Egina 3.

Figura 2. Egina 3.

Litt. a. 0,015. O /o̱/, /o/.

/ā/ originària
/ę̄/ < /æ/ < /ā/
gen. -o̱ per a masc. en *-ā*
gen. -ōς < *-eos*

El nom de Nícaso ha estat gravat per sobre dels altres dos. En el cas dels noms de Fanis i el seu pare, el lapicida ha jugat amb la disposició, situant-los cadascun sobre la figura corresponent del relleu. El nom de Nícaso podria correspondre al de la persona dedicant[5] o al d'un familiar mort posteriorment i enterrat al mateix lloc.

La forma femenina de l'ètnic que apareix en aquesta inscripció ha estat formada afegint al topònim el sufix adjectival -ία. Paral·lelament, trobem una segona forma en els epitafis núm. 5, 7 i 9, Αἰγινῆτις, el corresponent femení a la forma masculina habitual Αἰγινήτας.

4. Egina 4

Estela de marbre amb frontó. Trobada al Pireu, en un lloc anomenat Caraba. Mides: 0,60 d'alçada, 0,33 d'amplada i 0,08 de profunditat.

Ca. 365-340 *aC.*
Ed. Koumanoudes 1871, 1412; Kaibel 1878, núm. 52; *IG* II 2753; *IG* II^2 7965; *GVI* 1786; *CEG* 532.

[τὄνο]μα μὲν τὸμὸν καὶ ἐμῶ πατρὸς ἥδε ἀγορεύ[ει]
[στή]λη καὶ πάτραν· πιστῶν δὲ ἔργων ἕνεκα ἔσχο[ν]
[Πίσ]τος ἐπωνυμίαν, οὗ σπάνις ἀνδρὶ τυχεῖν.
Πραξῖνος
Τερεία
Αἰγινήτης
«El meu nom i el del meu pare els proclama aquesta estela, i també la pàtria. Per la lleialtat en el meu comportament vaig aconseguir el sobrenom de "Lleial", sort que rarament es troba un home. Praxí, fill de Tereas, egineta.»

5. *Cf.* Clairmont, *CAT* 2.321.

L. 1 Koumanoudes i Kaibel ὄνο]μα.

Litt. a. v. 1-3 0,007, *v*. 4-6 0,013. O /o̱/, /o/; E /e̱/, /e/.

/e̱/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_
gen. -ᾱ < -ᾱο

L'adjectiu πιστός, en la forma adverbial πιστῶς, el trobem sovint en epigrafia pública en els juraments per tancar acords d'aliança militar,[6] és a dir, fent referència a accions polítiques. En aquest cas, atesa la seva localització al Pireu, lloc d'establiment habitual dels comerciants estrangers, ens sembla que, més que d'un polític, deu tractar-se d'un comerciant que rebé aquest sobrenom per la seva honestedat en els tractes i la seva capacitat de mantenir la paraula donada.

5. Egina 5

Estela de marbre pentèlic amb frontó arrodonit, trencada per la dreta i les parts inferior i superior. Conservada al Museu Epigràfic (EM 9190). Mides: 0,31 d'alçada, 0,25 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Autòpsia.
Med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II 2746; *IG* II^2 7952.

Γοργίππα
Αἰγινῆ[τις]
Ὀστί̣α Ἰσχυ[ρίου?]
«Gorgipa egineta. Ostia (?), filla d'Hisquirias.»

L. 3 Peek: ὀστᾶ.

Litt. a. 0,017.

/ā/ originària
/e̱/ < /æ/ < /ā/

W. Peek,[7] a partir d'una observació del calc, proposa una lectura alternativa, en la qual interpreta la tercera línia com a ὀστᾶ «els ossos», seguida del genitiu del difunt. Aquesta és una fórmula que tan sols es troba en epigrames funeraris, mai acompanyant únicament l'antropònim, tal com es proposa entendre aquí. Si bé és cert que els espais entre les lletres són força irregulars, per la qual cosa una lectura ΟΣΤΑ seria possible, cal afegir que la superfície de la inscripció es troba força danyada i no és possible descartar totalment la lectura ΟΣΤΙΑ proposada pel primer editor.

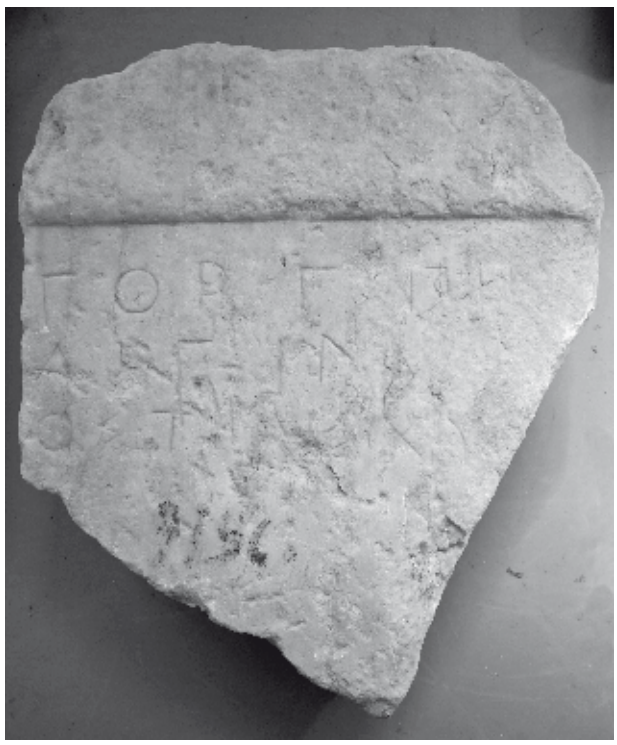

Figura 3. Egina 5.

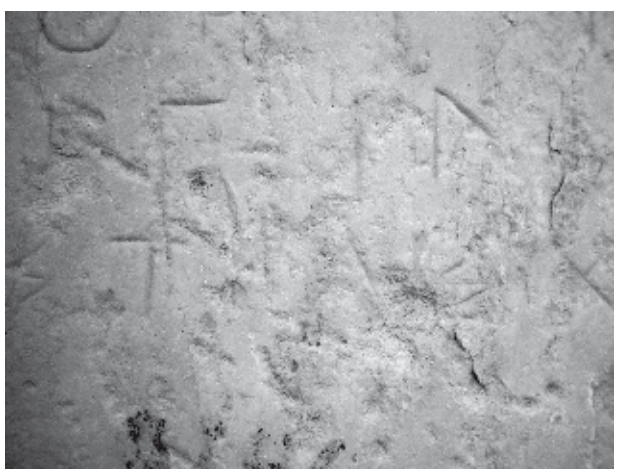

Figura 4. Egina 5.

Afegim-hi que la reconstrucció del darrer antropònim com a Ἰσχυ[ρίου sembla ser massa llarga, ja que a la pedra sols hi resta espai per a dues o tres lletres; potser seria més adequat reconstruir-hi Ἰσχύ[λου, Ἰσχυ[ροῦ.

6. Egina 6

Taula de marbre himètic, conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 10530). Mides: 0,35 d'alçada, 1,46 d'amplada i 0,65 de profunditat.

6. *Cf.* p. ex. *IG* I^3 76, 14 i 17.
7. Peek 1942, 212, núm. 5.

Autòpsia.
Med. saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1406; *IG* II 2747; *IG* II^2 7953.

Δημήτριος Δεξιθέου
Αἰγινήτης
«Demetri, fill de Dexiteu, egineta.»

L. 1 *lapis*: ΔΕ⟦ΕϒΙ⟧ΞΙΘΕΟϒ.

Litt. crassae a. 0,023.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

7. Egina 7
Estela de marbre pentèlic amb frontó trobada al Pireu. Mides: 0,57 d'alçada, 0,29 d'amplada i 0,04 de profunditat.

Post med. saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1410; *IG* II 2751; *IG* II^2 7959.

Μυρτὼ
Δημητρίου
Αἰγινῆτις
«Mirto, filla de Demetri, egineta.»

Litt. a. 0,012.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

Podria ser que es tractés de la filla del Demetri de la inscripció anterior (núm. 6).

8. Egina 8
Monument de marbre tipus *mensa*, la decoració de la part superior ha estat eliminada. El monument presenta diversos orificis deguts a la seva reutilització en la construcció de la paret d'una casa. Conservada al Museu de l'Àgora (Ag. I 2311). Mides: 0,36 d'alçada, 0,695 d'amplada i 1,425 de profunditat.

Saec. IV *aC*.
Ed. IG II^2 7962; *Agora XVII* 393.

[Νι]καγόρα ⋮ Πύθωνος ⋮ θυγάτηρ
Αἰγινήτου ⋮ Δημητρίου ⋮ γυνή
«Nicàgora, filla de Pitó, dona de l'egineta Demetri.»

Litt. a. 0,02.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*r*_
gen. -ǭ per a masc. en -*ā*

Figura 5. Egina 6.

Podria ser que Nicàgora pertanyés a la mateixa família que els núm. 6 i 7? En tots ells coincideix el nom del que hauria estat el pare de família, Demetri, però la seva reutilització per a altres construccions ha fet que els llocs de troballa de les inscripcions siguin diferents i es faci impossible confirmar la seva pertinença a una mateixa família.

9. Egina 9
Fragment d'una columna de marbre trobada a l'Àgora, prop de l'Eleusínion. Conservada al Museu de l'Àgora (Ag. I 5814). Mides: 0,26 d'alçada, 0,30 d'amplada i 0,15 de profunditat.

Saec. IV/III *aC*.
Ed. IG II^2 12547*a*; *Agora XVII* 394.
Cf. Pritchett 1943, 340.

Πυθία
[Τι]μοδότ[ου]
[Αἰγι]νῆτ[ις]
«Pítia, filla de Timòdot, egineta.»

L. 3 rest. Pritchett.

Litt. a. 0,023.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_

Eginetes presents en altres inscripcions

i. Núm. 391 (Propòntida 20)
En aquesta estela d'una família de ciesos datada al segle IV aC, hi llegim a la línia 8 el nom d'una egineta.

II. Coríntia

10. Coríntia 1

Fita de marbre, trencada a la part superior dreta i la inferior. Restes de color vermell a les lletres. Trobada el 1935 a l'Àgora d'Atenes i conservada actualment al seu Museu (Ag. I 2533). Mides: 0,46 d'alçada, 0,38 d'amplada i 0,10 de profunditat. L'alfabet utilitzat no és ni l'àtic ni el corinti.[8]

Ca. 445-430[9] *aC.*
Ed. Meritt 1952, 372, núm. 20, tab. 94; *Agora XVII* 522; *IG* I^3 1348.

Καλλίτιμο[ς]
Κορίνθιος
«Cal·lítim corinti.»

Litt. a. 0,02-0,025, στοιχηδόν.

11. Coríntia 2

Estela de marbre pentèlic amb frontó. Trobada en un jardí del Pireu, actualment conservada al Museu Epigràfic (EM 10997). Mides: 0,58 d'alçada, 0,37 d'amplada i 0,085 de profunditat.

Saec. IV *aC in.*
Ed. Pittakes 1841*b*, núm. 646 (*apud IG*); Koumanoudes 1871, 1910; *IG* II 3099; *IG* II^2 9080.

Χρυσὶς
Πυθαγγέλω̄
Κορινθία
«Crisis, filla de Pitàngel, coríntia.»

Litt. a. 0,022. O /o̱/, /o/.

12. Coríntia 3

Part superior d'una estela de marbre pentèlic amb cimaci, trencada a les parts dreta i inferior. Mides: 0,36 d'alçada, 0,33 d'amplada i 0,11 de profunditat.

Saec. IV *aC in.*
Ed. Kaibel 1879, 182; *IG* II 3086; *IG* II^2 9057; *GVI* 822; *CEG* 486.

[ἥ]δ' ἔθανεν προλιπῶσα πόσιν καὶ μητ[έρα κεδνὴν]
[κ]αὶ κλέος ἀθάνατον σωφροσύνης [μεγάλης].
'Αριστοκράτεια Κορινθία. *vacat* Θεόφ[ιλος]
«Aquesta dona ha mort havent deixat marit i venerable mare i una fama immortal per la seva gran prudència. Aristocratia coríntia. Teòfil.»

L. 1 Kaibel: ἔθανε⟨ι⟩ν.

Litt. a. 0,007. O /o̱/, /o/.

/ę̱/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_
ν efelcística

Aquest epitafi ha estat dedicat a Aristocratia conjuntament per la mare i el marit. Aquesta constel·lació de dedicants la trobem també en altres epigrames funeraris[10] i ens porta a la consideració que es tractava probablement d'una dona morta jove, casada de feia poc i segurament encara sense fills. L'esment de la mare com a dedicant al costat del marit fa pensar en una unió encara molt estreta mare-filla. Intensifica a més el dolor de la mort, ja que és considerada la pitjor desgràcia per a uns pares haver d'enterrar el fill o la filla, i no pas a la inversa com hauria de ser natural.

L'expressió κλέος ἀθάνατον es troba en l'equivalència κλέος ἄφθιτον en l'èpica homèrica, i fins i tot se la considera element de la fraseologia indoeuropea.[11] En la poesia èpica es troba estretament lligat a la mort heroica. També ens la trobem en un context semblant en el nostre epitafi, tot i que la fama provingui d'una virtut ben distinta de les de l'èpica, una de les virtuts que es considera que ha de tenir una dona, la σωφροσύνη, que hem traduït per «prudència».[12] L'antropònim 'Αριστοκράτεια i la lloança que se li dedica fan pensar en una família de classe social elevada.

13. Coríntia 4

Estela de marbre pentèlic amb relleu, on s'hi observa una dona asseguda, i davant seu un jove que sosté un ocell amb la mà esquerra. Trobada al Pireu el 1984, a la necròpolis nord de la via tebana, i conservada al seu Museu (PM 5253).

8. *Vid.* el comentari dels editors d'*IG*: *Litt. neque Atticae neque Corinthiae eae fortasse sunt quibus Corinthii desueto iam abecedario vernaculo utebantur*.

9. Datació basada en la hipòtesi que Cal·lítim habità Atenes entre el 446 i el 431 aC, període de pau entre atenesos i corintis.

10. *CEG* 54 = núm. 329. *Vid.* també *CEG* 686. Altres epigrames on apareix la mare entre els dedicants són *CEG* 543 (mare, germana, marit i fill petit), *CEG* 513 (marit, germà, mare i fill petit) i *CEG* 529 (pare, mare i marit).

11. *Cf.* Schmitt 1967, 61-70: la fama és un element central de la poesia èpica indoeuropea, i això es veu en la fórmula homèrica κλέος ἄφθιτον, creació indoeuropea amb un clar paral·lel en indoirànic. Hi ha variacions d'aquesta fórmula que són creacions modernes de cadascuna de les llengües; en grec, al costat de κλέος ἀθάνατον, hi trobem ἄφθιτος τιμή, ἄσβεστον κλέος i κλέος οὔ ποτ' ὀλεῖται.

12. Sobre la σωφροσύνη en els epigrames per a dones, *vid.* Pircher 1979, 22-24.

400-375 *aC.*
Ed. *ΣEMA* 1171.
Cf. CAT 2.287.

Δημοκρίτα Κορινθία. Ἀρνίων
«Demòcrita coríntia. Arnió.»

ΣEMA: Ἀρμίων ?

/ā/ originària (desinència)
/ę̄/ < /æ/ < /ā/ (arrel)

14. Coríntia 5

Estela de marbre pentèlic amb frontó i relleu, on s'hi veu una dona asseguda, vestida amb un quitó i un *himation*, i una nena dreta davant seu, vestida amb quitó i túnica curta. Trencada per la part inferior. Trobada davant el Dípilon el 1879, actualment al Museu Nacional d'Atenes (NM 1009). Mides: 0,50 d'alçada, 0,42 d'amplada i 0,09 de profunditat.

Autòpsia.
350-340 *aC* (Scholl).
Ed. IG II 3085; *IG* II^2 9056.
Cf. CAT 1.882 (dibuix); Scholl 1996, núm. 139.

Ἀρισταγόρα Κορινθία
«Aristàgora coríntia.»

Litt. a. 0,012.

15. Coríntia 6

Estela de marbre amb un frontó on hi ha restes de pintura i un relleu en el qual s'hi ha representat una dona asseguda que agafa la mà d'un home amb barba, dret al seu costat. Trencada per la part inferior. Conservada al Museu Nacional d'Atenes (NM 3662). Mides: 0,42 d'alçada, 0,35 d'amplada i 0,06 de profunditat.

340-330 (Scholl).
Ed. Theophanides 1928, 8, núm. 16, fig. 13; *IG* II^2 10479.
Cf. CAT 2.392d (fot.); Scholl 1996, núm. 223.

Ἀντίοχος Ἑρμογένους
Φλειήσιος
«Antíoc, fill d'Hermògenes, fliasi.»

Litt. a. 0,013.

gen. -ους < *-eos*
/ę̄/ (< /æ/ < /ā/) /i_

Per a l'explicació de la forma sorprenent de l'ètnic, vegeu el comentari lingüístic de les pàgines 23-24.

16. Coríntia 7

Estela de marbre pentèlic amb frontó i relleu, on s'hi veu un home assegut que dóna la mà a una dona dreta davant seu. De procedència desconeguda, fou adquirida a Atenes el 1909 i es conserva actualment a la Ny Carlsberg Glyptothek de Copenhaguen (210a - IN 2460). Mida: 0,89 d'alçada.

Ca. 320 *aC* (Scholl) / 350-300 *aC* (*ΣEMA*).
Ed. Poulsen, *Cat. Sculpt* 152, núm. 210*a* (*non vidi*); *ΣEMA* 1174.
Cf. CAT 2.423b; Scholl 1996, núm. 418, tab. 23.6.

Φαινέας Δόρκωνος
Κορίνθιος
«Fèneas, fill de Dorcó, corinti.»

L. 1 Clairmont: Δώρκωνος.

Figura 6. Coríntia 5.

Figura 7. Coríntia 5.

17. Coríntia 8

Estela de marbre pentèlic amb frontó, trencada per la part inferior. Conservada al Museu Epigràfic (EM 10996). Mides: 0,44 d'alçada, 0,30 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Saec. IV *aC.*
Ed. IG II 3093; *IG* II^2 9071.

Μικίων : Κορίνθιος
«Micció corinti.»

Litt. a. 0,009.

18. Coríntia 9

Estela de marbre pentèlic amb palmeta, trobada al teatre de Dionís i conservada actualment al Museu Epigràfic (EM 9263). Mides: 0,42 d'alçada, 0,31 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Saec. IV *aC.*
Ed. Koumanoudes 1871, 1900; *IG* II 3089; *IG* II^2 9061.

Γλυκέρα
Κορινθία
«Glícera coríntia.»

19. Coríntia 10

Estela de marbre pentèlic. Reutilitzada per a la construcció de la porta del Dípilon. Mides: 1,49 d'alçada, 0,62 d'amplada i 0,23 de profunditat.

Saec. IV *aC.*
Ed. IG II 3092; *IG* II^2 9069.
Cf. Oikonomos 1912, 229 (sobre la reutilització de l'estela en l'ampliació d'un monument funerari).

Κληγόρας : Κορινθίας
«(Monument) de Clègora coríntia.»

-ē- < -ea- < *-eu̯a-

Destaquem el formulari en genitiu de l'epitafi en una època, el segle IV, en què ja no és gaire habitual.

III. Sició

20. Sició 1

Estela amb frontó i dues rosetes. Conservada al Museu del Louvre de París (MA 779). Mides: 0,92 d'alçada i 0,62 d'amplada.

Ante med. saec. IV *aC.*
Ed. CIG 896; Froehner 1864, 283, núm. 212; Koumanoudes 1871, 2392; *IG* II 3336; *IG* II^2 10308.

Λυκῖνος Λυκίō
Σικυώνιος
«Licí, fill de Lici, sicioni.»

L. 1. Koumanoudes: Λυκίο[υ.

Litt. a. 0,027. O /ō̩/, /o/.

21. Sició 2

Estela de marbre amb decoració de palmetes, trencada per la part inferior. Conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 751). Mides: 0,31 d'alçada, 0,26 d'amplada i 0,08 de profunditat.

Ante med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II^2 10297.

Διον[ύσι]ος
Δημη[τρί]ο
Σικ[υώνιος]
«Dionisi, fill de Demetri, sicioni.»

Litt. a. 0,014. O /ō̩/, /o/.

/ē̩/ < /æ/ < /ā/

22. Sició 3

Estela de marbre pentèlic amb decoració de palmetes, dues rosetes i relleu d'una lutròforos on hi ha gravades les figures d'un home amb barba assegut que agafa la mà d'un home dret. Trobada al poble de Geranios, fou conservada al Tesèon d'Atenes (214); actualment en lloc desconegut. Mides: 1,42 d'alçada, 0,35 d'amplada i 0,07 de profunditat.

365-340 *aC.*
Ed. Koumanoudes 1871; *IG* II 3334; Kyparisses 1928, núm. 214; *IG* II^2 10305.
Cf. CAT 2.382c (fot.); Möbius 1968, tab. 24*b*.

Καλλίας Σικυώνιος
duae rosae
Πάμφιλος Καλλίου
«Càl·lias sicioni. Pàmfil, fill de Càl·lias.»

Litt. a. 0,016.

gen. -ō̩ per a masc. en -ā

23. Sició 4

Estela de marbre amb frontó, procedent del Pireu, actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 11015). Mides: 0,82 d'alçada, 0,32-0,27 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Autòpsia.
Med. saec. IV *aC.*
Ed. Koumanoudes 1871, 2388; *IG* II 3331; *IG* II^2 10303.

Εὐκράτεια
Ἀρίστωνος
Σικυωνίου
«Eucratia, filla d'Aristó sicioni.»

Litt. bonae a. 0,014.

24. Sició 5

Estela de marbre pentèlic trencada per la part superior. Conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 11014). Mides: 0,82 d'alçada, 0,22 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Autòpsia.
Post med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II 3331; *IG* II^2 10302.

Εὐβουλίδη[ς]
Σικυώνιος.
Πυθιὰς
Σικυωνία
«Eubúlides sicioni. Pitíada siciònia.»

Figura 8. Sició 4.

Litt. a. 0,015.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_

25. Sició 6

Estela de marbre pentèlic amb relleu. Procedent del Pireu, vista per Koumanoudes encara l'any 1888, actualment perduda.

Saec. IV *aC.*
Ed. Pittakes 1853, núm. 1720 (*apud IG*); Koumanoudes 1871, 2386; *IG* II 3328; *IG* II^2 10296.

Γλαυκίας
Δημητρίου
Σικυώνιος
«Glàucias, fill de Demetri, sicioni.»

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_

IV. **Argos**

26. Argos 1

Arquitrau de marbre pentèlic trobat davant el Tesèon. Mides: 0,28 d'alçada, 1,06 d'amplada i 0,54 de profunditat.

Med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II^2 8368.

Καλλικράτης Ἀνόχιος Ἀργεῖος
«Cal·lícrates, fill d'Anoquis, argiu.»

Litt. bonae a. 0,021.

gen. -ιος per a temes en -*i*

L'antropònim del pare, Ἄνοχις, és un nom poc comú i del qual aquest ens n'és l'únic exemple conegut. Es tracta d'un nom format amb el sufix -ις, -ιος per derivació a partir d'Ἄνοχος.[13]

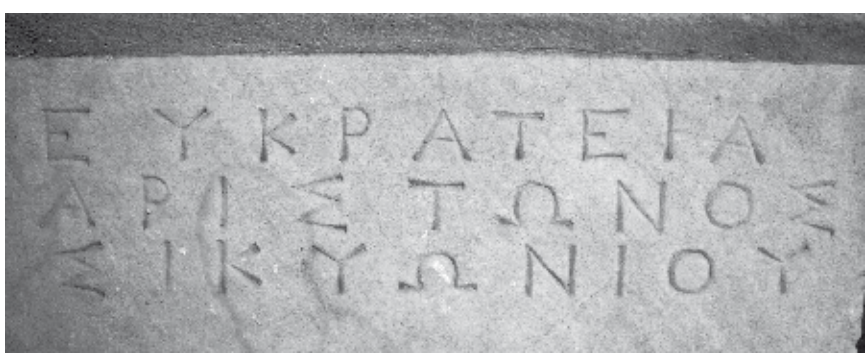

Figura 9. Sició 4.

13. *Cf.* Bueno 2002, 592: Ἄνοχος: Ἀνα-, Ἀν-, Ἀμ-, d'ἀνά i Ἐχε-, Ἐχι-, -οχος, d'ἔχω.

Figura 10. Sició 5.

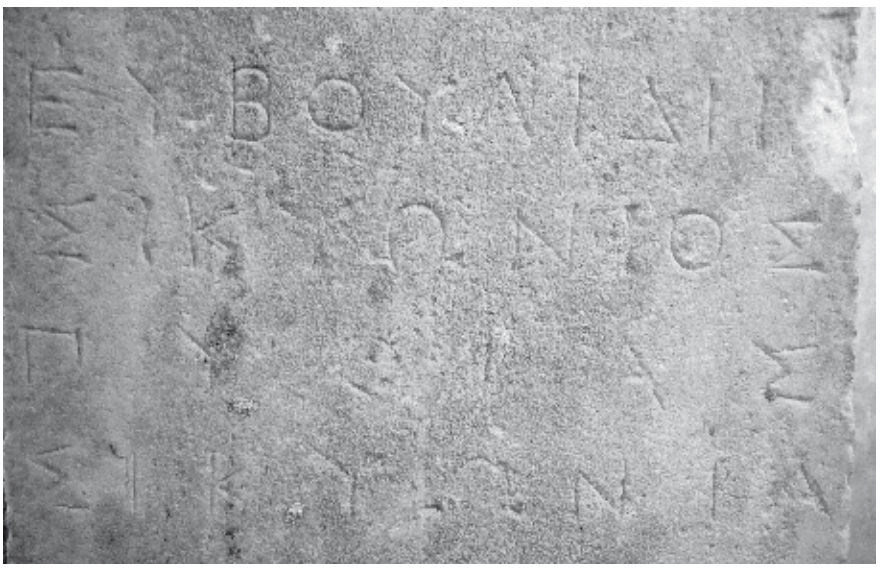

Figura 11. Sició 5.

27. Argos 2

Estela de marbre himètic amb frontó i relleu, on s'hi veu un soldat cavalcant un cavall. Trobada al Ceràmic i conservada al seu Museu (P 671). Mides: 0,90 d'alçada i 0,43 d'amplada.

Autòpsia.
Ca. 320 *aC* (Scholl).
Ed. Koumanoudes 1871, 1601; *IG* II 2831; Conze 1893-1922, 1161; *IG* II^2 8370.
Cf. CAT 1.429; Scholl 1996, núm. 60, tab. 47.3.

Μένης Καλλίου
Ἀργεῖος χαῖρε
«Menes, fill de Càl·lias, d'Argos, salut.»

Litt. ΑΕΝΟΣ, *a.* 0,02.

gen. -ō̱ per a masc. en -*ā*

v. **Epidaure**

28. Epidaure 1

Taula de marbre pentèlic, la part superior buidada, segurament per sostenir una estàtua. Mides: 0,33 d'alçada, 1,45 d'amplada i 0,68 de profunditat (buidat: 0,30 d'amplada, 0,80 de llargada i 0,09 de profunditat).

Autòpsia.
Med. saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1647; *IG* II 2875; *IG* II^2 8489.

Λυσὶς Ἡροδώρου
Ἐπιδαυρία
«Lisis, filla d'Herodor, epidàuria.»

Litt. a. 0,022.

vi. **Lacònia**

29. Lacònia 1

Fragment d'estela de marbre pentèlic amb frontó i restes d'un relleu on s'hi veu el cap d'una dona. Trobada al Pireu, conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 8844). Mides: 0,25 d'alçada i 0,28 d'amplada.

Autòpsia.
380-370 *aC* (Scholl).
Ed. Koumanoudes 1871, 1922; *IG* II 3111; Kaibel 1878, núm. 47; *IG* II^2 9112; *GVI* 493; Clairmont 1970, núm. 18; Raffeiner 1977 núm. 1; *CEG* 534.

Figura 12. Argos 2.

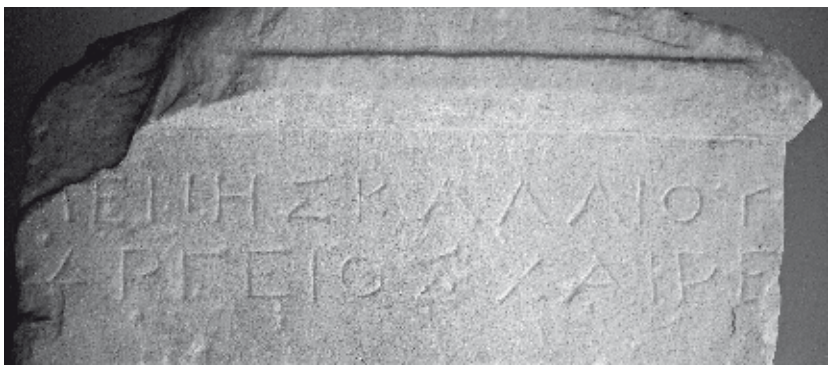

Figura 13. Argos 2.

Cf. Möbius 1966, 157; *CAT* 1.350; Scholl 1996, núm. 28; Bäbler 1998, núm. 129.

ἰνθάδι γῆ κατέχει τίτθην πα-
ίδων Διογείτο ἐκ Πελοποννήσ-
ο τήνδε δικαιοτάτην.
Μαλίχα Κυθηρία
«Aquí la terra reté la dida dels fills de Diogit, la persona més justa vinguda del Peloponnès. Màlica citeresa.»

L. 1 Koumanoudes: ἐνθάδε.

Litt. a. v. 1-3 0,007, *v.* 4 0,011. O /ǭ/, /o/.

i < e
/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_
/ā/ originària (Μαλίχᾱ)
τίτθη

Es tracta d'una inscripció en vers, la forma mètrica de la qual és un dístic elegíac:

ἰνθάδι γῆ κατέχει τίτθην παίδων Διογείτο
ἐκ Πελοποννήσο τήνδε δικαιοτάτην.

Màlica, com és usual en les dides, devia haver estat una esclava. No és habitual que els esclaus rebessin un monument funerari de tal riquesa en el qual, a més de mostrar un relleu de cos sencer, s'hi ha gravat un dístic elegíac. En aquest cas és explicable pel fet que la feina de dida comporta una relació molt més estreta amb la família que no pas la d'altres esclaus i per això, segurament després d'anys de convivència, una família rica, com devia ser la de Diogit, pot permetre's honorar-la d'aquesta manera un cop morta.

Tot i que F. Bechtel intenta explicar el nom de Màlica com una formació grega,[14] és clar que ens trobem davant un nom fenici adaptat al grec. Μαλίχα es troba, fora d'inscripcions ateneses, sols a Egipte i Síria, i és un nom actualment en ús en l'àrab modern. La presència d'un nom fenici a Citera no sorprèn: la relació de l'illa amb el món fenici està testimoniada, per exemple, per la presència a l'illa d'un port anomenat Φοινικούς[15] i el culte d'Afrodita Urània,[16] el més important de l'illa.

En diversos epitafis trobem l'epítet δικαιότατος / δικαιοτάτη aplicat a servents.[17] En aquests contextos cal entendre «la més justa» com la que compleix les obligacions envers els amos. L'origen peloponnesi de la dida hi és destacat per la bona consideració que tenien les dides espartanes entre els grecs, tal com ens narra Plutarc, *Licurg*, 16,4-5:

14. F. Bechtel (1917, 38) l'explica com una formació a partir de l'adjectiu μαλός «blanc».

15. *Cf.* X. *Hell*, 4,8,7: Φαρνάβαζος […] ἀποπλέων ὡρμίσθη τῆς Κυθηρίας εἰς Φοινικοῦντα. «Farnabazos, havent-se fet a la mar, va anar a ancorar al port de Fenicis de Citera».

16. Hdt. 1, 105 (parlant dels temples d'Afrodita Urània): καὶ τὸ ἐν Κυθήροισι Φοίνικές εἰσι οἱ ἱδρασύμενοι ἐκ ταύτης τῆς Συρίης ἐόντες. «I el de Citera, els fenicis foren els qui el fundaren a partir de la pròpia (Afrodita) de Síria». És dubtós si l'epítet d'Afrodita Κυθέρεια, que ja apareix en Hes. *Th.* 198, té l'origen en aquest culte de la deessa a l'illa de Citera.

17. H. Raffeiner cita com a exemples *IG* II^2 12034, *saec.* IV: Μάνης χρηστὸς καὶ δίκαιος i *IG* II^2 11912, *saec.* V *ex.*: Κρῖος. Οὗτος ὃς ἐνθάδε κεῖται | ἔχει μὲν τὄνομα Κριῦ, | φωτὸς [δ]ὲ ψυχὴν ἔσχε | δικαιοτάτο.

Figura 14. Epidaure 1.

Figura 15. Epidaure 1.

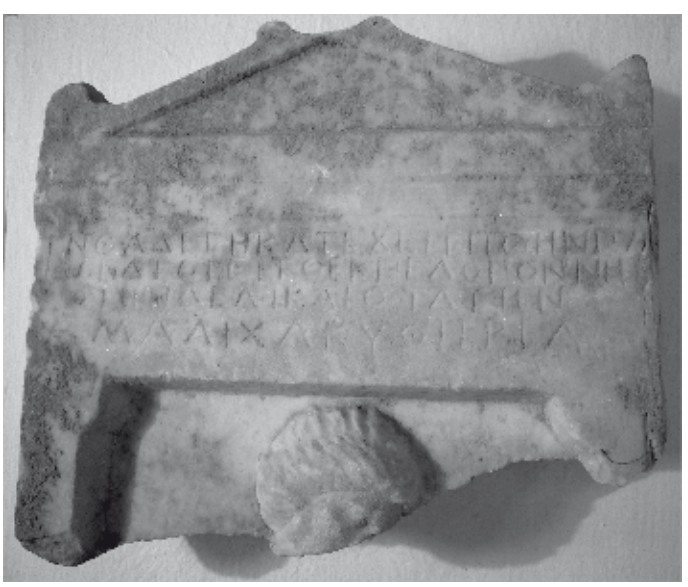

Figura 16. Lacònia 1.

ἦν δὲ περὶ τὰς τροφοὺς ἐπιμέλειά τις μετὰ τέχνης, ὥστ' ἄνευ σπαργάνων ἐκτρεφούσας τὰ βρέφη τοῖς μέλεσι καὶ τοῖς εἴδεσιν ἐλευθέρια ποιεῖν, ἔτι δ' εὔκολα ταῖς διαίταις καὶ ἄσικχα καὶ ἀθαμβῆ σκότου καὶ πρὸς ἐρημίαν ἄφοβα καὶ ἄπειρα δυσκολίας ἀγεννοῦς καὶ κλαυθμυρισμῶν, διὸ καὶ τῶν ἔξωθεν ἔνιοι τοῖς τέκνοις Λακωνικὰς ἐωνοῦντο τίτθας· καὶ τήν γε τὸν Ἀθηναῖον Ἀλκιβιάδην τιτθεύσασαν Ἀμύκλαν ἱστοροῦσι γεγονέναι Λάκαιναν.

«Entre les dides, s'hi trobava una certa dedicació barrejada amb tècnica de manera que les criatures, com que eren criades sense bolquers, podien moure lliurement les extremitats i el cos i, a més, creixien amb complaença cap als menjars, no pas desganades, i sense espant envers la foscor ni por a la soledat i desconeixedores del mal humor i dels plors interminables. Per això, alguns estrangers compraven dides lacedemònies per als fills i diuen que Amicla, la dida de l'atenès Alcibíades, era lacedemònia.»

L'illa de Citera va ser ocupada diverses vegades pels atenesos i podria ser que hagués estat durant un d'aquests períodes d'ocupació atenesa, del 393 al 386,[18] que Màlica fos presa esclava i hagués entrat a servir en la família de Diogit.

30. Lacònia 2

Estela de marbre pentèlic amb frontó i relleu on s'hi veu un home amb barba assegut que agafa la mà d'un jove dret. Darrere seu s'hi veuen restes de la figura d'un segon jove dret. Conté restes de pintura d'un cimaci jònic dibuixat. Trobada al Pireu i conservada actualment al Museu Nacional d'Atenes (NM 1013). Mides: 0,44 d'alçada, 0,38 d'amplada i 0,08 de profunditat.

Autòpsia.
370-360 *aC* (Scholl).
Ed. Koumanoudes 1871, 724; *IG* II 3110; *IG* II^2 9110.
Cf. CAT 3.355b (dibuix); Scholl 1996, núm. 143.

Διοκλείδης Κυθήριος. Μίνακος
«Dioclides citeri. Mínac.»

Litt. a. 0,011.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

31. Lacònia 3

Taula de marbre trobada al Ceràmic, als carrers de Persèfone i Iacos, actualment al Museu del Ceràmic.

Post ca. 350 *aC*.

Figura 17. Lacònia 2.

Ed. Threpsiades 1953*a*, 59-63 (*apud SEG* XII, 193); *GVI* 1820; *CEG* 587; *ΣEMA* 2326.
Cf. Mastrokostas 1952.

Πλαγγὼν
Προμάχου
Λακεδαιμόνιος
οὔ σε γάμων πρόπολος, Πλαγγών, Ὑμέναιος ἐν οἴκοις
ὤλβισεν, ἀλλ' ἐδάκρυσε ἐκτὸς ἀποφθιμένην·
σῶι δὲ πάθει μήτηρ καταλείβεται, οὐδέ ποτ' αὐτὴν
λείπουσι θρήνων πενθίδιοι στεναχαί.
«Plangó, filla del lacedemoni Pròmac. Himeneu, sacerdot dels casaments, no et va retre honors dins la llar, Plangó, sinó que et plorà a fora un cop morta. La mare vessa llàgrimes sens fi per la teva dissort i mai no l'abandonen els dolorosos laments de la complanta.»

L. 3 *CEG*: Λακεδαιμονίο⟨υ⟩. L. 5 Threpsiades: ἐδάκρυσ' ἐλκτός. Mastrokostas: ἐδακρυσε ἐκτός. Peek (recolzant-se en la mètrica): ἐδακρυσ' ἐκτός.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
κατα-
στεναχαί
dat. pl. -οις
ν efelcística (ὤλβισεν)

18. X. *HG* 4, 8, 8. Farnabazos pren Citera i hi instal·la una guarnició atenesa.

La grafia de l'ètnic Λακεδαιμόνιος es deu probablement a un error. Per al manteniment de la forma en nominatiu, l'única solució seria veure-hi una *constructio ad sensum,* semblant a la que proposem en una de les possibles interpretacions per a l'epitafi de l'egípcia Evetis (núm. 491), on a un nom en genitiu s'hi afegeix un ètnic en nominatiu amb el sentit explicatiu Λακεδαιμόνιος (ἐστί).

L'epitafi es troba dins l'estil dels epigrames funeraris per a ἄωροι, els morts abans d'hora. La referència al casament no celebrat i l'afirmació que el mateix Himeneu la plora fa pensar que devia ser una noia ja en edat de casar-se. El casament no acomplert com a motiu de dissort ja apareix en epitafis d'època arcaica, com per exemple l'epitafi per a Frasiclea (*CEG* 24) datat al 540 aC. La dissort del fat hi és remarcada per la construcció quiàsmica ἐν οἴκοις ὤλβισεν, ἀλλ' ἐδάκρυσε ἐκτός, en què es contraposa la felicitat a la llar amb la desgràcia en l'espai públic. Observem també l'al·literació d'aspirades en el pentàmetre final θρήνων πενθίδιοι στεναχαί, que remeten al plor de la mare.

En el mot στεναχαί tenim una forma de *koiné* amb vocalisme /e/. Es tracta d'un substantiu verbal format a partir del verb στενάχω, que, en la seva forma originària στοναχή, presenta vocalisme /o/, tal com és habitual en aquesta formació de substantius.[19] L'evolució tardana στεναχή que trobem en aquest epigrama respon a un vocalisme analògic amb el present.

VII. Messènia

La regió de Messènia es trobava sota el control d'Esparta des del final del segle VIII aC i per això no s'hi troben *poleis* independents. Les primeres *poleis* es documenten a partir del 369 aC, amb la independència parcial de la regió envers Esparta. Fins a aquesta data, l'ètnic Μεσσάνιος identifica els habitants de la regió, però a partir del 369 aC, amb la fundació de la *polis* amb el doble nom de Messènia i Itome, passa a designar-ne els ciutadans sense perdre el seu valor com a ètnic de la regió.[20] En les nostres inscripcions, ja que es tracta d'individus i no de col·lectius, considerem que fins al 369 aC designa persones procedents de la regió de Messènia, però a partir d'aquesta data és usat per als ciutadans de la *polis* de Messènia.

32. Messènia 1

Estela de marbre pentèlic, conservada al Museu Epigràfic d'Atenes. Mides: 0,45 d'alçada, 0,18 d'amplada i 0,09 de profunditat.

Autòpsia.

Ca. 475-440 *aC*.
Ed. Köhler 1885*a*, 361-362, núm. 2; *IG* I *supl.*, 113; *IG* I^{2} 1030; *IG* I^{3} 1355.
Cf. Jeffery 1990, 205-206, núm. 14.

Σϙο[.]
γας
Μεσά-
νιος
«Esco-gas messeni.»

L. 1-2 Kirchhof (*IG* I *supl.*): Σκο[τ]|έας. L. 2 *lapis*: Γ *vel* Ϝ.

Litt. Messeniae (?) *a.* 0,035-0,044.

/ā/ originària

Figura 18. Messènia 1.

19. *Cf.* el tipus λέγω - λόγος. El verb simple és στένω, i el substantiu corresponent, στόνος. A partir d'aquesta arrel s'ha format el verb amb sufix expressiu στενάχω, i a partir d'ell, el substantiu στοναχή (*vid.* Chantraine, *DELG*, *s.v.* στένω).

20. *Cf.* G. Shipley, «Messenia», *Poleis*, 547-550 i 561-564.

L'alfabet utilitzat és el messeni,[21] fet que podria indicar la presència d'un grup més o menys nombrós de messenis a Atenes. Les relacions d'Atenes i Messènia al voltant de la tercera guerra messènia no són del tot clares, però sí que ho és la importància dels messenis com a aliats per als atenesos, especialment en les campanyes dutes a terme al Peloponnès. Els messenis expulsats del seu territori pels lacedemonis després de la tercera guerra messènia s'estableixen amb permís d'Atenes a Naupacte,[22] i des d'allí participen en múltiples campanyes de la guerra del Peloponnès.[23] Tot i que podria ser, com proposen els editors d'*IG* I^3, que en el cas de l'home del nostre epitafi es tractés d'un dels messenis expulsats, de pas a Atenes abans de ser establerts a Naupacte, també podria ben ser que alguns dels messenis, potser els més favorables a Atenes, haguessin establert la seva residència estable a la *polis* d'Atenes.

33. Messènia 2

Estela de marbre pentèlic amb frontó i cimaci trencada per la part inferior. Contenia una pintura. Trobada probablement al segle XIX als voltants d'Hagia Marina, actualment desapareguda. Mides: 1,06 d'alçada, 0,41 d'amplada i 0,06 de profunditat.

Med. saec. IV *aC*.
Ed. Peek 1942, núm. 216; *ΣEMA* 1226.
Cf. CAT 2.399b.

'Αρκεσίλας
Σατύρου Μυρτία
Μεσσήνιος
«Arcesilas, fill de Sàtir, messeni. Mirtia.»

Litt. a. 0,010.

-λᾱς
/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_

34. Messènia 3

Tres taules de marbre que formen un conjunt monumental familiar. Trobades al Ceràmic i conservades a la part exterior del Museu (I 367). Damunt de les dues primeres hi havia col·locats probablement sengles lècitos i, en el de Parteni, una lutròforos. A més de les tres taules de marbre, formava part del conjunt funerari una escultura de marbre amb la figura d'una dona asseguda, que devia representar la dona de Filoxen. Mides: a: 0,37 d'alçada, 1,18 d'amplada i 0,64 de profunditat; b: 0,32 d'alçada, 1,35 d'amplada i 0,64 de profunditat; c: 0,32 d'alçada, 1,40 d'amplada i 0,64 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 350-325 *aC*.
Ed. IG II 3191-3193; Brückner 1909, 100; *IG* II^2 9347; Kovacsovics 1990, 105-107, núm. 4-6, tab. 22.
Cf. Bergemann 1997, 139 (A13).

a. Φιλόξενος
Δίωνος
Μεσσήνιος
b. Δίωι
Φιλοξένου.
Μεσσήνιος
c. Παρθένιος
Φιλοξένου
Μεσσήνιος
«Filoxen, fill de Dió, messeni. Dió, fill de Filoxen, messeni. Parteni, fill de Filoxen, messeni.»

Litt. a. cum hastis extremis crassatis, a. 0,025; b.-c. (*post t. a eadem manu incisae*) *a.* 0,017.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
-ξε̆ν-

W. K. Kovacsovics afirma que els ètnics d'aquest epitafi es refereixen a la regió de Messènia, no a la ciutat, però sense argumentar el perquè d'aquesta afirmació. La datació de la inscripció no posa cap problema a considerar-los ciutadans de la nova *polis* de Messènia.

Aquest és un dels complexos funeraris més rics per a metecs trobats a Atenes. A més dels epitafis per als tres membres de la família, l'escultura i la decoració amb vasos marmoris, en aquest complex també s'hi van trobar tres fites de marbre datades entre la segona meitat del segle IV aC i el principi del segle III aC, amb inscripcions per a una heracleota[24] i per a dos personatges més de procedència desconeguda,[25] potser esclaus de la família. Es tractava d'una família de metecs, de la qual coneixem el pare i els dos fills, molt probablement amb establiment fix a Atenes, tal com indica la presència al complex funerari

21. *Cf.* Jeffery 1990, 205, que es basa per a aquesta conclusió en la forma de Σ, E i N. L'autora afegeix que, segons la forma de les lletres, la data més probable és anterior a la meitat del segle V.

22. Th. 1, 103, 3.

23. Th. 3, 110-113, la campanya d'Etòlia i Acarnània, en la qual Demòstenes utilitza el contingent doricoparlant messeni per despistar les forces ambraciotes fent-los creure que es tracta de tropes amigues i possibilitar un atac sorpresa. *Vid*. Roisman 1993 per a l'ús de l'efecte sorpresa en les campanyes de Demòstenes.

24. La inscripció núm. 427 del catàleg.

25. *IG* II^2 10678: Ἄννα i 12755: Σωφρόνη.

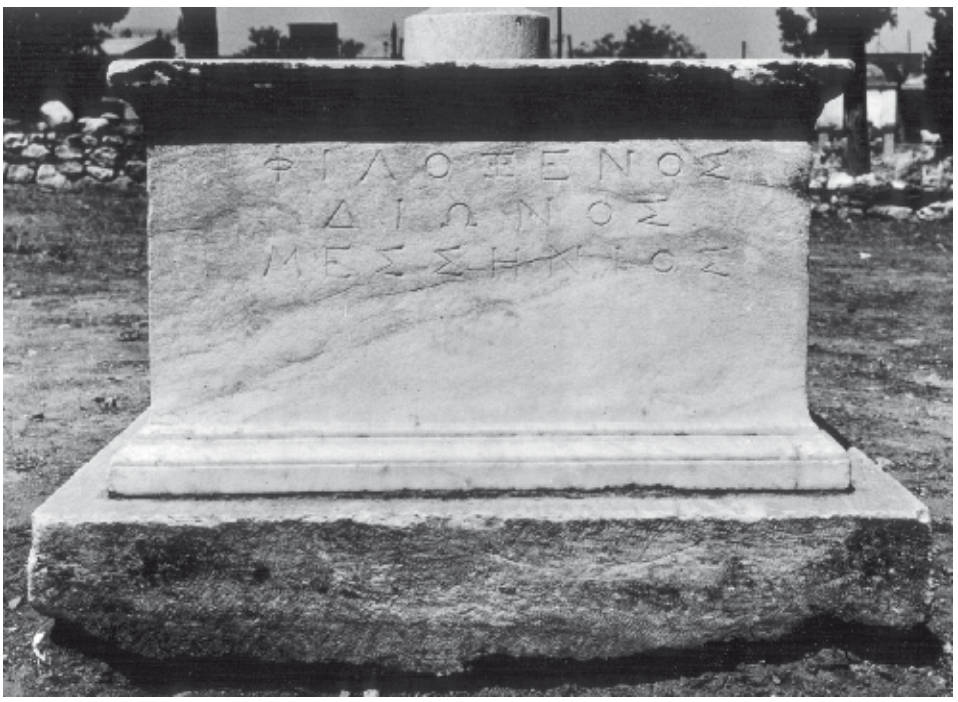

Figura 19. Messènia 3a. Foto: DAI, negatiu D-DAI-ATH-Kerameikos 5921.

Figura 20. Messènia 3b. Foto: DAI, negatiu D-DAI-ATH-Kerameikos 5923.

Figura 21. Messènia 3c. Foto: DAI, negatiu D-DAI-ATH-Kerameikos 13332.

dels diversos membres de la família i, possiblement, d'esclaus.

A més, dins el complex s'hi han comptat entre 55 i 80 enterraments, datats entre la meitat del segle IV aC i el principi del segle III aC. S'ha pensat que aquest fou, doncs, un complex destinat a enterrar-hi els messenis que habitaven a Atenes, potser subvencionat per la família de metecs rics per als seus compatriotes amb menys recursos econòmics. Hi ha alguns indicis per a l'ús de complexos funeraris per a ús comú de persones originàries d'una mateixa ciutat o regió, però, fins al moment, cap confirmació arqueològica definitiva.[26]

35. Messènia 4

Fita de marbre pentèlic trobada al Ceràmic. Mides: 0,64 d'alçada, 0,29 d'amplada i 0,04 de profunditat.

Saec. IV *aC*.
Ed. IG II^2 9340.

Ἀριστὶς Μεσσηνία
«Aristis messènia.»

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_

VIII. Arcàdia

36. Arcàdia 1

Estela de marbre blanc amb frontó i relleu on s'hi veu un soldat armat amb llança i escut venint en cursa des de la dreta. Trobada a Decèlia, a l'actual poble de Tatos, el 1875, i conservada actualment al Museu Nacional d'Atenes. Mides: 0,8 d'alçada, 0,43 d'amplada i 0,215 de profunditat.

Ca. 410 *aC*.
Ed. Pottier 1880, 408-415, tab. VII; *IG* II 3386; *IG* II^2 10436; *IG* I^3 1371bis.
Cf. Stupperich 1977, I, 175-176; *CAT* 1.194 (facsímil).

Λίσας Τεγεά[τ]ης
«Lisas tegeu.»

Litt. ion.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/ (Τεγεά[τ]ης)
/ā/ originària (Λίσας)

En el relleu, Lisas hi és representat com un guerrer hoplita,[27] i l'opinió generalment acceptada és que morí en la guerra decèlia. A. Milchhöfer i Kirchner[28] consideren que formava part d'un contingent peloponnesi que atacava Atenes i que fou enterrat al mateix camp de batalla. Per contra, P. Wolters i Brückner[29] afirmen que el fet que el monument sigui de tipus àtic i que l'alfabet utilitzat no sigui l'arcadi fan pensar en un resident a Atenes, probablement un metec, que va participar en la defensa atenesa. Aquesta opinió la reforça el fet que, encara que el nom propi hagi estat escrit en la forma dialectal arcàdia, l'ètnic presenta un vocalisme clarament àtic.

37. Arcàdia 2

Fragment d'estela de marbre amb restes d'un relleu on s'hi veuen els peus d'un home assegut i una dona dreta. Trencada per la part superior. Trobada al Pireu i conservada al seu museu (MP 1222). Mides: 0,54 d'alçada, 0,28 d'amplada i 0,08 de profunditat.

Saec. IV *aC in.*
Ed. Dragatses 1885, 92; *IG* II 3385; *IG* II^2 10435; *GVI* 1653; Clairmont 1970, núm. 44, tab. 21; *CEG* 487.
Cf. CAT 2.458 (fot.).

πάντων ἀνθρώπων νόμος ἐ-
στὶ κοινὸς τὸ ἀποθανῆν.:
ἐνθάδε κεῖται Θεοίτης παῖς
Τελέσωνος Τεγεάτας Τεγε-
άτο ⁝ καὶ μητρὸς Νικαρέτης
χρηστῆς γε γυναικός.: χαίρε-
τε οἱ παρι⟨ό⟩ντες, ἐγὼ δέ γε τὰ-
μὰ φυ⟨λά⟩ττω.
«És llei comuna a tots els homes el morir. Aquí jau Teetes, fill de Telesó, procedent de Tègea i fill de tegeu, i de mare Nicarete, una dona excel·lent. Salut, passants, jo em cuido del que em pertoca.»

L. 7 *lapis*: ΠΑΡΙΘΝΤΕΣ. L. 8 *lapis*: ΦΥΑΛΤΤΩ.

Litt. bonae ΕΝΟΣΩ, *a.* 0,01. Ο /ǭ/, /o/.

ἀπο- (arc. ἀπυ-)
/ę̄/ < /æ/ < /ā/
/ā/ originària en Τεγεάτας
gen. -ǭ per a masc. en -*ā*
-tt- < *k̑i̯/k^{h}i̯

26. *Cf.* Bergemann 1997, 141-142, que es basa en Biering-Graepler 1991, per a la possible existència de mútues d'enterrament a Tarent, de moment no corroborades per les excavacions realitzades en la necròpolis de la ciutat (*vid.* també la nota 140).

27. E. Pottier proposa considerar Lisas com a guerrer pertanyent a les tropes auxiliars, i veu en l'objecte, ja no visible, que Lisas sostenia amb la mà dreta no pas una llança sinó una fona o un arc tensat. Aquesta interpretació és incompatible amb la presència de l'escut a la mà esquerra, peça que els arquers no duen mai.

28. *Cf.* Milchhöfer 1880, 116, nota 2 i Kirchner *apud IG* I^3. *Vid.* també Willemsen 1974, 176.

29. *Cf.* Brückner 1886, 37-38, nota 2 (*apud IG* I^3). *Cf.* Frel 1969, 13, n. 19 i Frel-Kingsley 1970, 206, núm. 31J, que també assignen l'autoria de l'obra a un taller atenès.

τἀμὰ < τὰ ἐμὰ[30] (?)
desinència mitjana -ται (arc. -τοι)
-ο /o̱/[31]

La lectura mètrica de la inscripció és de ritme hexamètric i ve marcada per la puntuació:

πάντων ἀνθρώπων νόμος ἐστὶ κοινὸς τὸ
ἀποθανεῖν.:
ἐνθάδε κεῖται Θεοίτης παῖς Τελέσωνος
Τεγεάτας Τεγεάτο ⁝
καὶ μητρὸς Νικαρέτης χρηστῆς γε γυναικός.:
χαίρετε οἱ παρι⟨ό⟩ντες, ἐγὼ δέ γε τἀμὰ
φυ⟨λά⟩ττω.

El monument sepulcral ha estat dedicat pels pares de Teetes, i això fa pensar que devia morir jove, sense muller ni fills. És destacable la insistència en l'origen de la família, que, tot i viure a Atenes, continua identificant-se amb orgull amb la seva ciutat de procedència, Tègea.

L'antropònim Θεοίτης ha estat format amb el lexema -οίτᾱς, nom d'agent del verb d'οἴσω documentat només en onomàstica.[32] Un altre exemple del mateix nom el trobem a Epidaure.[33]

38. Arcàdia 3

Estela de marbre himètic. Trobada prop de l'església d'Hagios Ioanos tou Prodromou.

Ante med. saec. IV *aC.*
Ed. Pittakes 1853, núm. 1934 (*apud IG*); Koumanoudes 1871, 1999; *IG* II 3173; *IG* II^2 9281; Wilhelm 1978, 68-69.

Κλεοφαντὶς
Σαώτᾱ Μαντινική
[Ἐτ]εωνέως γυνὴ
[Λ]αμιέως
μήτηρ
«Cleofantis, filla de Saotes,[34] mantinea, dona d'Eteoneu, mare de Lamieu.»

O /o̱/, /o/.

gen. -ο̱ per a masc. en *-ā*
/ę̄/ < /æ/ < /ā/
gen. -εως < *-ēos* < *-ēu̯os*
<-ō> /o̱:/

Les línies 2 i 3, llegides per l'*editor princeps*, no havien estat incloses en l'edició d'*IG* II^2, però són recuperades i completades per A. Wilhelm.

39. Arcàdia 4

Estela de marbre pentèlic amb frontó, trencada per la part inferior. Trobada a la necròpolis del Pireu, actualment conservada al seu Museu (MP 1386). Mides: 0,385 d'alçada, 0,355 d'amplada, 0,08 de profunditat.

Autòpsia.
Post med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II 2834; *IG* II^2 8380.

Πραξίτας
Πραξιδάμου
Ἀρκάς
«Pràxitas, fill de Praxidam, arcadi.»

Litt. a. 0,014.

/ā/ originària
<-ου> /o̱/

Figura 22. Arcàdia 4.

30. En les inscripcions arcàdies no hi ha cap testimoni de crasi per contracció *ae*, tan sols exemples d'elisió de la vocal o diftong final de l'article, *cf.* Dubois 1986, § 17.

31. A diferència de l'àtic, l'arcadi no distingeix entre llargues originàries i llargues secundàries i usa per a ambdues les grafies <η> i <ω>.

32. *Cf.* Dubois 1986, vol. II, 19.

33. Θεοίτας de Telpusa, jutge a Epidaure (*IG* IV^2 72, l. 22, segle III aC).

34. *Vid.* Bechtel *HPN*, 418. El nom Σαώτας es troba per a un altre personatge de Mantinea a *IG* V(2) 323, 34, una téssera datada entre el 300 i el 221. Al segle II aC el nom es troba també a l'Epir.

40. Arcàdia 5

Fragment de l'arquitrau d'un naiscos. Mides: 0,10 d'alçada i 0,56 d'amplada.

Post med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II^2 8379.

---ία Ἀμφιάνακτος Ἀρκάδος θυ[γάτηρ]
«…ia, filla de l'arcadi Amfíanax.»

Litt. a. 0,018.

41. Arcàdia 6

Estela de marbre trencada per la part inferior, trobada a la Via Sacra. Actualment conservada al dipòsit de la tercera Eforia (M 1331). Mides: desconegudes.

Saec. IV *aC.*
Ed. Alexandri 1973, 31, tab. 26*c*; *SEG* XXVI, 330; *ΣEMA* 1218.

Νόστων
Κλεομάχω
Μαντινεύς
«Nostó, fill de Cleòmac, mantineu.»

gen. <-ω> /ǭ/

Arcadis presents en altres inscripcions

i. Núm. 359 (Jònia continental 33)

En una estela de marbre del final del segle IV aC hi són honorats conjuntament una dona mièsia i un arcadi, probablement el seu marit.

Figura 23. Èlida 2.

IX. Èlida i Trifília

42. Èlida 1

Part superior d'una estela de marbre pentèlic amb palmeta i relleu on s'hi veu el cap d'una dona asseguda i el d'un home dret. Procedent del Pireu, lloc de conservació actual desconegut. Mides: 0,48 d'alçada i 0,33 d'amplada.

Saec. IV *aC in.*
Ed. Koumanoudes 1871, 1670; *IG* II 5, 2896*b*; *IG* II^2 8530.
Cf. CAT 2.366e (fot.); Scholl 1996, núm. 320.

Φιλίστη
Ἠλεία
«Filiste elea.»

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_
Ἠλει-

43. Èlida 2

Estela de marbre pentèlic amb frontó i relleu on s'hi veu un home amb barba caminant de dreta a esquerra. Trobada al poble de Brahami i conservada actualment al Museu Nacional d'Atenes (MN 995). Mides: 0,73 d'alçada, 0,36 d'amplada i 0,08 de profunditat.

Autòpsia.
360-340 *aC* (Scholl).
Ed. Koumanoudes 1871, 1668; *IG* II 2895; *IG* II^2 8528.
Cf. CAT 1.344 (fot.); Scholl 1996, núm. 134.

Εὔαρχος Ἠλεῖος
«Evarc eleu.»

Litt. a. 0,01.

Ἠλει-

Figura 24. Èlida 2.

44. Trifília 1

Estela de marbre pentèlic amb restes d'un possible cimaci, trencada per la part inferior i superior. Actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 12847). Mides: 0,41 d'alçada, 0,26 d'amplada i 0,10 de profunditat.

Autòpsia.
Post med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II^2 10461.

Μαρσύας
'Ανδροκλέους
Τριφύλιος
«Màrsias, fill d'Androcles, trifili.»

Litt. a. 0,017.

gen. -κλέους < **-kleu̯eos*[35]
/ā/ originària (?) (Μαρσύας)

La regió de Trifília es constitueix en unitat política *ca.* 400 aC, després de la guerra eleoespartana. Aquesta unitat política no té una vida gaire llarga, ja que *ca.* 369 aC es dissol amb l'entrada de les *poleis* trifílies a la lliga arcàdia. L'existència d'una organització política per a Trifília amb una datació tan ben delimitada porta S. B. Zoumbaki a proposar per a aquest epitafi una nova datació més alta, entre el 400 aC i el 369 aC, que coincideixi amb aquest període d'unitat política.[36] C. Ruggieri, per contra, prefereix mantenir la datació proposada pels editors d'*IG*, la segona meitat del segle IV aC, i ho entén com una designació regional sense significat polític.[37]

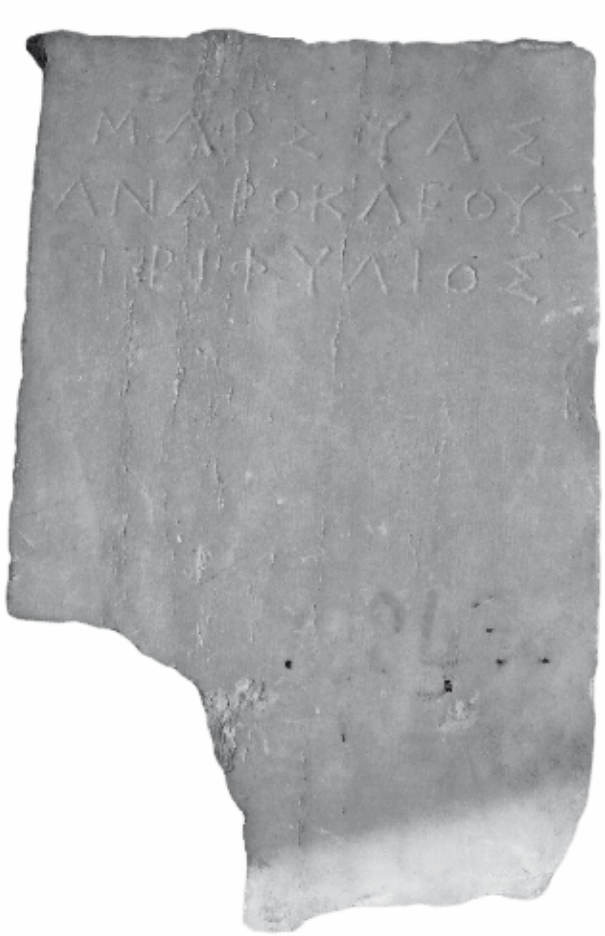

Figura 25. Trifília 1.

Grècia central

x. Megàrida

45. Megàrida 1

Dos fragments d'una estela de marbre blanc trobada el 1810 fora la Porta Acarnesa. Després de la descoberta i la realització d'un facsímil per part de Fauvel que va permetre una primera edició, la pedra va desaparèixer i va ser retrobada cap al 1860, reutilitzada per a la construcció d'una casa. Aquest segon ús havia danyat considerablement la inscripció, però va permetre una segona edició a Koumanoudes, que va corregir alguns dels errors de lectura de Fauvel. Actualment només és possible llegir amb claredat d'onze a tretze lletres de la part esquerra, la resta ha estat rasurada i es llegeix sols en part. Conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 8887, EM 13357). Mides: 0,63 d'alçada, 0,417-0,425 d'amplada i 0,097 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 445-425 *aC.*
Ed. Visconti 1815, 230-235 (*apud IG* I^2); *CIG* I 175, nota pàg. 907; Koumanoudes 1871, 16; Kaibel 1878, núm. 26; *IG* I^2 1085; Tod 1946, núm. 41; *GVI* 630; Meiggs-Lewis 1988, núm. 51; *CEG* 83; Clairmont 1983, I, 180-181, núm. 32A; *IG* I^3 1353.

μνῆμα τ̣[όδ' ἐστ' ἐ]πι σάματι κείμενον ἀνδρὸς ἀρίστο. Πυθίων ἐγ Μεγάρω⟨ν⟩ δαιώσας ἑπτα μ⟨ὲ⟩ν ἄνδρας, ἑπτα δε ἀπορρήξας λόγχας ἐνὶ σώματι ἐκείνων εἵλετο τὰν ἀρετὰν πατέρα εὐκλείζων ἐνὶ δήμωι. οὗτος ἀνήρ, ὃς ἔ⟨σ⟩ωισεν 'Αθηναίων τρῆς φυλὰς ἐκ Παγᾶν ἀγαγὼν διὰ Βοιωτῶν ἐς 'Αθήνας, εὔκλεισε 'Ανδοκίδαν δισχίλοις ἀνδραπόδοισιν. οὐδέ{δε}να

35. Aquesta és una forma pròpiament àtica que tan sols s'expandeix amb la influència de la *koiné*. *Cf.* Méndez Dosuna 1985, 166.
36. Zoumbaki 2005, 252, núm. 4.
37. Ruggieri 2004, 73-74.

πημάνας ἐπιχθονίων ἀνθρώπων ἐς 'Αΐδα κατέβα πâσιν μακαριστὸς ἰδέσθαι, φυλαὶ αἵδ' εἰσίν· Πανδιονίς, Κεκροπίς, 'Αντιοχίς.

«Aquest és el record que s'alça sobre la tomba d'un home excel·lent, Pitió de Mègara, que, havent matat set homes i havent enfonsat set llances en els set cossos, va conquerir l'excel·lència, la qual cosa fou motiu de glòria per al seu pare en la seva ciutat.[38] Aquest home, que havia salvat tres tribus ateneses conduint-les des de Pagues a través de Beòcia fins a Atenes, va honorar Andòcides amb dos mil presoners de guerra. Sense haver perjudicat cap dels mortals que habiten sobre la Terra, baixà a l'Hades benaurat als ulls de tothom. Les tribus són aquestes: Pandionis, Cecropis, Antioquis.»

L. 1 Koumanoudes: μνâμα βλέπεις; Kaibel: μν[â]μα; Koumanoudes, Kaibel, *CIG* i *GVI*: σώματι. L. 2 *lapis*: ΜΕΓΑΡΩ, ΜΝ. L. 4 *lapis*: ΕΩΙ ΣΕΝ; Koumanoudes: ἐσάωσεν.

Litt. ion. a. 0,007-0,01, *spat. vert.* 0,013. O /o̱/, /o/; E /e̱/, /e/.

/ā/ originària
/ę̄/ < /æ/ < /ā/
gen. pl. -ᾱ̃ν < -ᾱων
dat. pl. -οισιν
ἐνὶ
ἐς + ac.
g [ŋ] < k /_N
tmesi ἐπι - κείμενον
ν efelcística

Es tracta d'un epigrama que cal llegir amb la següent estructura:

μνῆμα τ̣[όδ' ἐστ' ἐ]πὶ σάματι κείμενον ἀνδρὸς ἀρίστο.
Πυθίων ἐγ Μεγάρω⟨ν⟩ δαιώσας ἑπτα μ⟨ὲ⟩ν ἄνδρας,
ἑπτα δε ἀπορρήξας λόγχας ἐνὶ σώματι ἐκείνων
εἵλετο τὰν ἀρετὰν πατέρα εὐκλείζων ἐνι δήμωι.
οὗτος ἀνήρ, ὃς ἔ⟨σ⟩ωισεν 'Αθηναίων τρῆς φυλὰς
ἐκ Παγâν ἀγαγὼν διὰ Βοιωτῶν ἐς 'Αθήνας,
εὔκλεισε 'Ανδοκίδαν δισχίλοις ἀνδραπόδοισιν.
οὐδέ{δε}να πημάνας ἐπιχθονίων ἀνθρώπων
ἐς 'Αΐδα κατέβα πâσιν μακαριστὸς ἰδέσθαι,
φυλαὶ αἵδ' εἰσίν· Πανδιονίς, Κεκροπίς,
'Αντιοχίς.

L'epitafi mostra una barreja de formes dialectals diverses. Els mots que presenten un vocalisme dòric /ā/ són: σᾱ́ματι (vers 1), els participis δᾱ́ωσας (vers 2) i πημᾱ́νας (vers 8), l'acusatiu τᾱ̀ν ἀρετᾱ́ν (vers 4), el genitiu Πᾱγᾶν (vers 6), que presenta també la desinència dòrica de genitiu -ᾱ̃ν, provinent de la contracció d'-ᾱων, en lloc de l'àtica -ων, l'acusatiu Ανδοκίδᾱ̃ν (vers 7), que ha estat escrit també en la forma dòrica tot i tractar-se d'un personatge d'origen àtic,[39] i l'aorist κατέβᾱ (vers 9). Aquestes formes intenten acostar la llengua de l'epigrama al dialecte del personatge honorat, procedent de Mègara i, per tant, de dialecte dòric; però l'ús del vocalisme dòric no hi és conseqüent, tal com mostren les formes μνῆμα (vers 1), δήμωι (vers 4) o 'Αθηναίων (vers 5), amb el vocalisme àtic /ē/ en lloc de /ā/.

La presència de la ν efelcística o mòbil és un tret habitual en jònic. En aquest epigrama la trobem en totes les ocasions possibles, excepte en el verb εὔκλεισε, en el qual la mètrica obliga a una lectura amb elisió εὔκλεισ'.

El sintagma δισχίλοις ἀνδραπόδοισιν al setè vers, que probablement seria més adequat llegir com a δισχίλοισ' ἀνδραπόδοισιν amb elisió de l'última iota antevocàlica, té tota l'aparença d'una fórmula èpica per la seva posició, formant el segon hemistiqui darrere d'una cesura pentemímera. La desinència de datiu plural -οισιν és un jonisme habitual en la llengua homèrica i present en nombrosos epigrames tant al segle V com posteriorment. El substantiu ἀνδράποδον apareix una sola vegada en Homer en el datiu ἀνδραπόδεσσι (*Il.* 7, 475), del qual el datiu que trobem en el nostre epigrama en seria la forma «modernitzada».

També d'origen homèric és la construcció πâσιν μακαριστὸς ἰδέσθαι, amb un infinitiu amb valor epexegètic; aquest tipus de construcció es troba també en altres epigrames funeraris com a conseqüència de la influència que la llengua homèrica hi ha exercit.[40] Altres trets de la llengua homèrica són la tmesi en el verb ἐπι - κείμενον i la forma poètica de la preposició ἐνί.[41] Per altra banda, el verb εὐκλείζω procedeix de la llengua de la lírica.[42]

En resum, l'epitafi mostra una gran influència dels anomenats dialectes literaris, amb formes dòriques de

38. No hi ha notícia que a la *polis* de Mègara existissin dems com a subdivisió política; per això preferim entendre δήμωι en el sentit de conjunt de ciutadans (*vid.* R. P. Legon, «Megaris, Corinthia and Sikyonia», *Poleis*, 463-464).

39. Per a la identificació del personatge, *cf. infra* nota 45.

40. *Cf.* l'epitafi per a una heracleota (núm. 402).

41. Potser formada amb l'afegit d'un final de locatiu, *cf.* Chantraine, *DELG*, *s.v.* ἐν.

42. *Vid.* l'interessant paral·lel a Tirteu (1, 2, 24): ἄστυ τε καὶ λαοὺς καὶ πατέρ' εὐκλείσας, amb la presència del mot λαός en lloc del δῆμος del nostre epitafi.

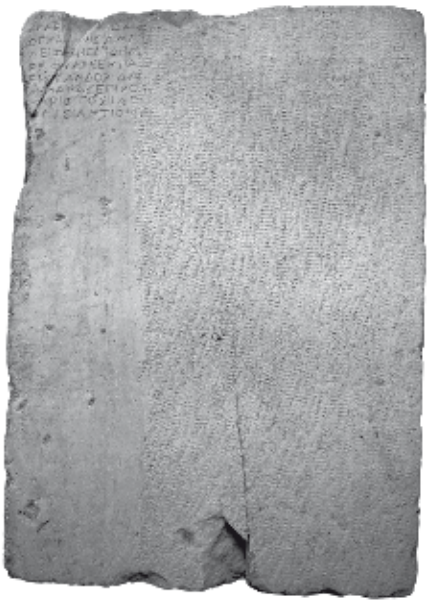

Figura 26. Megàrida 1.

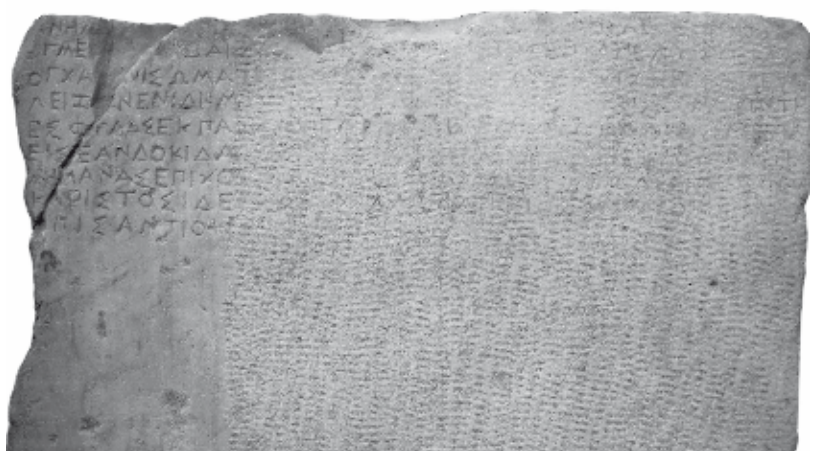

Figura 27. Megàrida 1.

Figura 28. Megàrida 1.

la lírica i jòniques de l'epopeia homèrica, en un estil semblant al que trobem en les parts líriques de la tragèdia àtica. Segurament aquesta inclusió de formes dòriques és deguda a la voluntat de ressaltar l'origen megarès de Pitió.

L'episodi narrat en aquest epitafi sembla que fa referència als fets de l'any 446 aC. Amb la revolta d'Eubea contra el domini atenès, Pèricles hi és enviat amb un exèrcit, però ha de retornar a causa de la defecció de Mègara. Aquesta és la situació que narren Tucídides[43] i Diodor.[44] Segons l'epigrama en honor de Pitió, Atenes no va esperar el retorn de Pèricles i envià un exèrcit format per soldats de tres tribus a la Megàrida, sota el comandament d'Andòcides.[45] Aquest exèrcit es trobà la retirada tallada a causa de la invasió de l'exèrcit peloponnesi i fou obligat a refugiar-se a Pagues, segurament acompanyat pels megaresos proatenesos, entre ells Pitió, que fugien de possibles represàlies. A partir d'aquí, amb el camí habitual de retorn tallat, el guiatge de Pitió pel sud de Beòcia els permeté retornar sans i estalvis a Atenes.[46]

Pitió morí exiliat a Atenes i hi fou enterrat. Tot i que el fet de citar les tres tribus pel nom fa pensar que Pitió rebé algun tipus de reconeixement públic,[47] és

43. Th. 1, 114.

44. D.S. 12, 5-6.

45. *Cf.* Traill, *Persons*, vol. II, núm. 127280: Andòcides, fill de Leogaras, estrateg a Mègara el 446 aC, ambaixador en l'acord de pau dels trenta anys el 446/445 aC, present en *ostraca* del 443 aC, estrateg a Samos el 441 aC, estrateg a Corcira (?) el 433/432 aC i avi de l'orador Andòcides.

46. La reconstrucció de l'episodi es basa en els estudis de Köhler 1889; Beloch 1889; Tod 1946, núm. 41; Legon 1981, 194-199, i Meiggs-Lewis 1988, núm. 51. Explicacions divergents es troben en Gomme 1945, 340-341, que no ho relaciona amb l'alçament de Mègara sinó amb una conquesta de Pagues, i Edmonson 1970, 193, que situa els fets en una data propera a la batalla de Tanagra del 457 aC.

47. C. W. Clairmont (1983, 181) afirma que el monument funerari de Pitió havia d'haver estat alçat en la zona del *demosion sema*, però l'estela no fou pas trobada a la zona del Ceràmic, sinó a la part de fora de la Porta Acarnesa, on, a un costat i l'altre de la Via Acarnesa, s'hi estenia una necròpolis.

sorprenent que l'epigrama no faci cap referència a honors entregats per la *polis* d'Atenes, ni a si la mateixa ciutat es féu càrrec de les despeses de l'enterrament, o fou la família la que les assumí.

46. Megàrida 2

Estela de marbre pentèlic trobada al Pireu, conservada actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 10226). Mides: 0,60 d'alçada, 0,16 d'amplada i 0,105 de profunditat.

Autòpsia.

Figura 29. Megàrida 2.

Figura 30. Megàrida 2.

Ca. 410-400 *aC*.
Ed. IG I^2 1069; Jeffery 1990, 137-138, núm. 15; *IG* I^3 1354.

A ’Απολλόδ-
ορος : Διο-
κλέδα
B Μεγαρεύς (*deorsum*)
«Apol·lodor, fill de Diòcledas, megarès.»

Litt. in A *vulgares*, *in* B *Megaricae*, *a.* 0,015.

gen. -ᾱ < -ᾱο

En aquest epitafi, l'alfabet utilitzat és el de Mègara, la pàtria del difunt,[48] tot i haver estat gravat a Atenes.

És possible identificar aquest Apol·lodor amb el que l'any 411 és anomenat entre els assassins de Frínic,[49] un dels oligarcs que formaren el govern dels 400. Segons la narració de Lísias, es tractava d'un megarès i, arran d'aquest assassinat, fou recompensat per la *polis* d'Atenes amb la possessió d'un terreny.[50] El considerat autor material de l'assassinat, Trasibul, rebé la ciutada-

48. *Cf. IG* I *supl.*, 117, nota 491.35, i esp. Jeffery 1990, 137-138, núm. 15: si la datació de la inscripció és correcta, basada en la identificació d'Apol·lodor, aquest epitafi indicaria que a Mègara l'adopció de l'alfabet jònic no hauria tingut lloc fins al segle IV.

49. *Cf.* Lys. 13, 71: Φρυνίχῳ γάρ, ὦ ἄνδρες δικασταί, κοινῇ Θρασύβουλός τε ὁ Καλυδώνιος καὶ ’Απολλόδωρος ὁ Μεγαρεὺς ἐπεβούλευσαν· ἐπειδὴ δὲ ἐπετυχέτην αὐτῷ βαδίζοντι, ὁ μὲν Θρασύβουλος τύπτει τὸν Φρύνιχον καὶ καταβάλλει πατάξας, ὁ δὲ ’Απολλόδωρος οὐχ ἥψατο· ἀλλ’ ἐν τοῦτῳ κραυγὴ γίγνεται καὶ ᾤχοντο φεύγοντες. «Car l'assassinat de Frínic, jutges, va ser planejat per Trasibul de Calidó i Apol·lodor de Mègara conjuntament: en trobar-se'l passejant, Trasibul ataca Frínic i, havent-lo ferit, el deixa estès a terra; Apol·lodor no li posa la mà al damunt, però sí que esclata a cridar al moment i marxen fugint tots dos». I també el decret *IG* I^3 102, en el qual es concedeix la ciutadania atenesa a Trasibul, honors menors als seus ajudants, i es fa referència a un altre decret en honor d'Apol·lodor, el contingut del qual ens és desconegut.

50. *Cf.* Lys. 7, 4: Ἦν μὲν γὰρ τοῦτο Πεισάνδρου τὸ χωρίον, δημευθέντων δ’ ἐκείνου τῶν ὄντων ’Απολλόδωρος ὁ Μεγαρεὺς δωρεὰν παρὰ τοῦ δήμου λαβὼν τὸν μὲν ἄλλον χρόνον ἐγεώργει.

nia atenesa. No sabem si aquesta naturalització afavorí també el citat Apol·lodor;[51] en el cas que fos així, la identificació amb la persona honorada en aquest epitafi no seria possible, ja que aquí hi apareix citat clarament com a megarès.

47. Megàrida 3

Part superior dreta d'un templet de marbre, trencat per l'esquerra i la part inferior. Les restes del relleu que contenia mostren els caps de dues figures masculines, una dreta a l'esquerra i l'altra asseguda a la dreta. Destruïda en part des de la primera edició, la part subratllada en el nostre text indica les lletres que actualment s'han perdut. Conservada actualment al Museu de l'Àgora (I 2473). Mides: 0,20 d'alçada, 0,17 d'amplada i 0,125 de profunditat.

Saec. V *aC ex.*
Ed. CIG I 871; *IG* II 1674; *IG* I^2 934; Meritt 1957, 92, núm. 41, tab. 23; *Agora XVII* 544.

[---]έας ⁝ Μεγαρέες ⁝ Ὀνόμαστος
«...eas i Onomast, megaresos.»

Litt. a. 0,017.

nom. pl. -ές < *-*eu̯es*

Figura 31. Megàrida 4.

La datació d'aquesta inscripció és dubtosa, ja que la major part del text es coneix sols per una transcripció i un facsímil, amb algunes variacions entre l'un i l'altre pel que fa a la forma d'algunes lletres. El nominatiu Μεγαρέες, amb manteniment de l'hiat, decanta la datació cap al segle V aC, i la forma de les lletres encara conservades sembla que permet concretar-la al final del segle. Tot i això, no ha estat inclosa en la tercera edició d'*IG* I, ja que als editors no els convenç la proposta de datació de B. D. Meritt i D. W. Bradeen (*Agora XVII*) dins el segle V aC.[52]

L'estructura poc habitual del text, en el qual hi apareixen dos antropònims en nominatiu i un ètnic plural entre tots dos, es deu al fet que els noms estaven situats just al damunt de la figura que els representa.[53] Així doncs, l'ètnic, que determina ambdós personatges, va ser gravat al mig.

48. Megàrida 4

Estela de marbre blanc amb frontó, trencada per la part inferior. Conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 764). Mides: 0,53 d'alçada, 0,26 d'amplada i 0,045 de profunditat.

Autòpsia.
Saec. IV *aC in.*
Ed. PAH 1893, 102 (*apud IG*); *IG* II^2 9314.

Ἡράκλειτος Ζεύξιδος
Μεγαρέως
«Heraclit, fill de Zeuxis megarès.»

Litt. a. 0,011.

gen. -εως < *-ēos* < *-ēu̯os*
gen. -ιδος

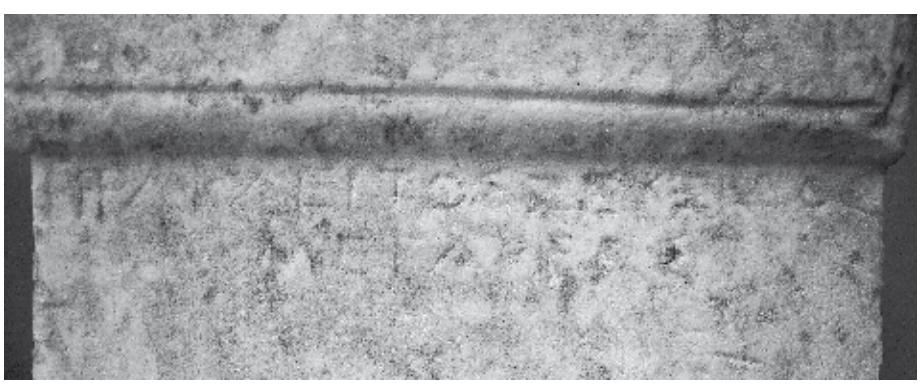

Figura 32. Megàrida 4.

51. *Vid.* els problemes de crítica textual en el capítol Lys. 13, 72, en el qual es fa referència a la concessió de la ciutadania a Trasibul i, potser, a Apol·lodor.
52. *Cf. IG* I^3, pàgina 973.
53. *Cf.* Salta 1991, 178.

Sembla que el lapicida començà escrivint les dues primeres lletres <HP> en lligadura, i que posteriorment rectificà i gravà de nou la <P>.

49. Megàrida 5

Estela de marbre amb frontó arrodonit. Conté un relleu on s'hi representa un home amb barba assegut, que sosté un objecte desconegut amb la mà esquerra, originàriament pintat però avui ja no visible. Trobada a la necròpolis nord del Pireu, a la via tebana, el 1986, i conservada al seu Museu (PM 5284). Mides: 0,50 d'alçada, 0,32 d'amplada i 0,09 de profunditat.

Autòpsia.
400-375 *aC.*
Ed. *ΣEMA* 1224.
Cf. CAT 1.272.

Μενεκλῆς
Μεγαρεύς
«Mènecles megarès.»

Litt. a. 0,01.

50. Megàrida 6

Estela de marbre pentèlic amb frontó i relleu on s'hi veu un jove nu untant-se el cos amb oli. Trencada per la part inferior. Actualment conservada al Museu del Pireu (PM 13). Mides: 0,97 d'alçada, 0,45 d'amplada i 0,07-0,08 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 362 *aC*.
Ed. IG II^2 9301.
Cf. Diepolder 1965, 40, tab. 35.2 (per a la datació); *CAT* 1.221 (fot.); Steinhauer 1998, tab. 21 (*non vidi*).

Ἀγήτωρ Ἀπολλοδώρō Με⟨γ⟩αρεύς
«Agètor,[54] fill d'Apol·lodor, megarès.»

L. 1 *lapis*: MEIAPEΥΣ.

Litt. a. 0,01. O /ǭ/, /o/.

/ā/ originària

51. Megàrida 7

Estela de marbre pentèlic amb frontó. Trobada al Pireu. Mides: 0,70 d'alçada, 0,30-0,33 d'amplada, 0,06 de profunditat.

Ante med. saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 2013; *IG* II 3179; *IG* II^2 9319.

Μοσχίνη Μεγαρική
«Mosquine megaresa.»

Litt. a. 0,011.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

Figura 33. Megàrida 5.

Figura 34. Megàrida 5.

54. Es tracta de la forma no jonicoàtica de l'antropònim Ἡγήτωρ a partir del verb ἡγέομαι. *Vid.* Chantraine 1956, 92, nota 1: existeix una confusió entre els compostos d'ἄγω i els d'ἡγέομαι a causa de l'aproximació semàntica d'ambdós verbs. Aquesta confusió es plasma en la irregular anotació de l'aspirada; així, trobem tant Ηαγήϊλας com Ἀγηϊπολις.

Figura 35. Megàrida 6.

Figura 36. Megàrida 6.

Figura 37. Megàrida 6.

52. Megàrida 8

Trobada al Pireu, només coneguda per un dibuix de Protti i actualment perduda.

Ante med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II^2 9321.

Ξενοκλῆς, Κάλλιππος
'Αγροίτō Μεγαρεῖς
«Xènocles, Cal·lip, fills d'Agretas, megaresos.»

O /ō̩/, /o/.

nom. pl. *-εῖς* < *-ees* < **-eu̯es*
gen. *-ō̩* per a masc. en *-ā*

Aquest monument funerari ha estat dedicat a dos germans. El més probable és que hagués estat el pare, Agretas, qui emigrà cap a Atenes, on creixeren els seus dos fills, Xènocles i Cal·lip.

53. Megàrida 9

Estela de marbre pentèlic amb cimaci. Conservada al Museu del Pireu. Mides: 0,57 d'alçada, 0,31 d'amplada i 0,06 de profunditat.

Med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II^2 9315.

Θεοξένη Μεγαρική
«Teòxene megaresa.»

Litt. a. 0,011.

/ē̩/ < /æ/ < /ā/

54. Megàrida 10

Estela de marbre pentèlic amb frontó i relleu on s'hi veu un home amb barba assegut i una dona dreta, tots dos amb les mans agafades. Conservada al Museu del Pireu (PM 1544). Mides: 0,36 d'alçada, 0,28 d'amplada i 0,08 de profunditat.

Autòpsia.
Med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II^2 9327.
Cf. CAT 2.359a.

Χάλκις	Μνησίππη
Μεγαρεύς	Ξενοκλέους
	Μεγαρική

«Calcis megarès, Mnesipe, filla de Xènocles, megaresa.»

L. 1 *IG*: Μνήσιππος.

Litt. 0,007.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
gen. -κλέους < *- *kleu̯eos*

55. Megàrida 11

Fragment d'una estela de marbre himètic amb restes d'un frontó, trobada a l'Acròpolis. Conservat al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9276). Mides: 0,20 d'alçada, 0,25 d'amplada, 0,06 de profunditat.

Autòpsia.
Post med. saec. IV *aC.*
Ed. Koumanoudes 1871, 2011; *IG* II 3181; *IG* II^2 9308.

--- η Διονυσίο[υ?]
[Δι]ονύσιος
[Μ]εγαρεύς
«... filla de Dionisi. Dionisi megarès.»

Litt. crassae a. v. 1 0,019, *v.* 2-3 *in rasura scripti* 0,014.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

56. Megàrida 12

Estela de marbre amb decoració de palmetes i relleu on s'hi veu una dona asseguda (Aristòmaque) i una dona dreta davant seu (Polícratis) que li dóna la mà. Actualment al Museu Nacional d'Atenes (NM 1852). Mides: 0,89 d'alçada, 0,41 d'amplada i 0,09 de profunditat.

Autòpsia.
Saec. IV *aC.*
Ed. IG II^2 9304.
Cf. CAT 282.

Ἀριστομάχη	Πολυκρατὶς
Διογείτου	Διογείτου
Μεγαρέως	Μεγαρέως
προξένου	προξένου
γυνή	θυγάτηρ

«Aristòmaque, dona del megarès Diogit, pròxenos. Polícratis, filla del megarès Diogit, pròxenos.»

Litt. a. 0,011.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
gen. -εως < -*ēos* < *-*ēu̯os*

Aquest és l'epitafi per a la dona i la filla d'un personatge honorat amb la proxenia. La forma Διογείτου Μεγαρέως προξένου no deixa cap dubte que Diogit era un ciutadà de Mègara nomenat pròxenos per als atenesos, ja que en el cas invers d'un ciutadà atenès complint funcions de pròxenos per als megaresos tindríem la forma τῶν Μεγαρέων προξένου, que és la forma oficial d'anomenar un pròxenos. Per al segle IV aC[55] coneixem un sol decret atenès que nomeni un megarès pròxenos: el decret *IG* II^2 81, amb la corresponent correcció a *SEG* XL, 57.[56] Es tracta d'un decret datat al 387/386 aC. Del nom del pròxenos, gravat en

Figura 38. Megàrida 10.

Figura 39. Megàrida 10.

55. Per al segle V aC no hi ha cap testimoni que esmenti l'existència d'un pròxenos per als atenesos a la ciutat de Mègara, *cf.* Walbank 1978, «Index of Proper Names 1. Geographical and Ethnic».

56. Que recull la nova lectura a partir d'una autòpsia de M. Walbank (1990, 438-439).

Figura 40. Megàrida 11.

dues ocasions (línies 1 i 12), només se n'ha conservat en totes dues el final d'acusatiu <-ον> i una asta com a resta de la lletra anterior a la desinència. L'estructura en *stoichedon* de la inscripció permet afirmar que el nom d'aquest pròxenos de Mègara havia de tenir nou lletres, i tant el nombre de lletres com el final conservat permeten completar el decret amb el nom del nostre pròxenos, Διόγειτον. També la cronologia concorda amb aquesta restitució: Diogit hauria estat nomenat pròxenos el 387/386 aC, alguns anys després emigrà a Atenes amb la família i s'hi establiren definitivament.

La marxa de Diogit i la seva família de Mègara fou provocada possiblement per desavinences polítiques, i hagueren de buscar refugi a Atenes. La concessió de la proxenia incloïa també altres privilegis, entre els quals versemblantment el de proporcionar asil en cas de necessitat. Potser l'episodi que el va obligar a fugir fou l'intent d'enderrocar l'oligarquia que va tenir lloc l'any 375 aC, però que no va reeixir.[57]

El més esperable és que Diogit, un cop mort, com a part dels privilegis de la proxenia hagués estat honorat per la ciutat d'Atenes amb un enterrament públic, del qual no tenim cap testimoni,[58] i per això no aparegui el seu nom en l'epitafi dedicat a la seva dona i la seva filla. Una altra opció no descartable és que Diogit, mort amb anterioritat o posterioritat a la dona i la filla, hagués rebut de part de la família un monument funerari individual, que podria haver estat alçat al costat del d'Aristòmaque i Polícratis en un mateix complex funerari familiar.

Figura 41. Megàrida 12.

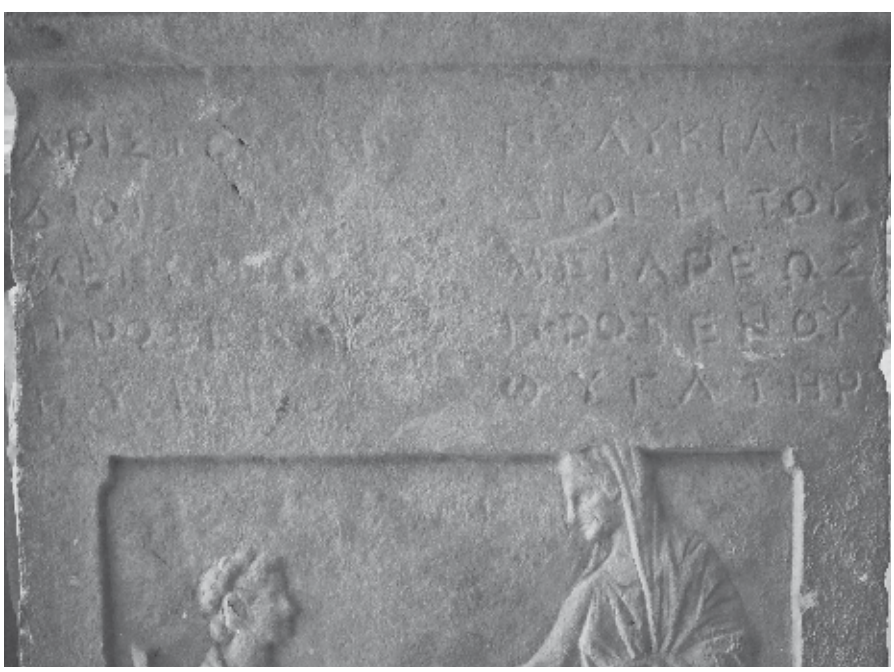

Figura 42. Megàrida 12.

57. Diodor, 15, 40, 4 el narra de la següent manera: ἐν δὲ τῇ πόλει τῶν Μεγαρέων ἐπιχειρήσαντες τινες μεταστῆσαι τὴν πολιτείαν, καὶ κρατηθέντες ὑπὸ τοῦ δήμου, πολλοὶ μὲν ἀνῃρέθησαν, οὐκ ὀλίγοι δ' ἐξέπεσον. «I a la ciutat de Mègara, en haver intentat alguns de canviar el règim polític i havent estat vençuts pel poble, molts van ser executats i no pas pocs van exiliar-se.»

58. El testimoni més antic del mot *proxenos* és precisament un epitafi públic trobat a Corcira, *CEG* 143, del final del segle VII, i aquest és el cas també de Pitàgores de Selímbria, honorat a Atenes amb un funeral públic, tal com llegim en l'epitafi núm. 188 del nostre catàleg.

57. Megàrida 13

Estela de marbre pentèlic. Conservada actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 11004). Mides: 0,91 d'alçada, 0,27 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 2012; *IG* II 3177; *IG* II^2 9310.

Δῖος
Μεγύλου
Μεγαρ⟨ε⟩ύ[ς]
«Dios, fill de Mègil, megarès.»

L. 3: ΜΕΓΑΡΥ.

Litt. tenues, *a.* 0,019.

El nom Μέγυλος, tant en aquesta forma com amb geminació de la <λ>, sembla ser un nom típicament megarès: a l'Àtica es documenta en una dedicació a Atena (segons la reconstrucció de la inscripció); a Mègara hi és més usual, ja que es documenta en quatre ocasions, i també en trobem un exemple a Posidònia, colònia de la Magna Grècia de població principalment aquea. Cap d'aquests exemples sobrepassa en datació l'època clàssica.

58. Megàrida 14

Dos fragments d'una petita estela de marbre, amb restes de pintura. Trobada el 1976 a Salamina, conservada fins fa poc al Museu del Pireu (PM 5914), i recentment traslladada al nou Museu de Salamina. Mides: 0,235 d'alçada, 0,208-0,213 d'amplada i 0,064 de profunditat.

Saec. IV *aC*.
Ed. Pologiorgi 1991, 58; *SEG* XLIV, 195; *ΣΕΜΑ* 1222*a*.

Θοκλέ⟨δ⟩ας
Μηγαρκός
«Toclidas megarès.»

Lapis: ΘΟΚΛΕΛΑΣ

Litt. a. 0,014-0,024.

/ā/ originària
Θο- < Θεο-[59]
<H> ~ <E>
Μηγαρκός

XI. Beòcia

***59. Beòcia 1*(?)**

Estela sense treballar, l'extrem esquerre de la qual devia estar enterrat directament a terra. Fou trobada prop de Marató, on formava part d'un gran túmul, l'excavació parcial del qual va treure a la llum onze tombes. El monument funerari és conegut amb el nom de «túmul dels platesos».

490 *aC*.
Ed. Marinatos 1970*a*, 24-25, tab. 33 (*non vidi*); Peek 1971, 413; *SEG* XXVIII, 34; *IG* I^3 1362.
Cf. Marinatos 1970*b*, 359, fig. 16.

Ἀρχίας *vel* Ἀρχία
«Àrquias» o bé «(monument) d'Àrquias».

Litt. att. rudes.

gen. -ᾱ < -ᾱο (?)

La mala conservació de la inscripció fa que no es pugui assegurar la lectura d'una sigma final, per la qual cosa són possibles tant un nominatiu com un genitiu de l'antropònim. La lectura del genitiu implicaria una desinència no àtica, amb *ā* resultat de la contracció del final *-āo*, que, tot i no ser la més habitual en beoci, es troba en algunes inscripcions.[60] Una altra possibilitat seria veure en la forma sense sigma final un dels nominatius masculins asigmàtics en *-ā* que es documenten a Beòcia i afecten quasi exclusivament la flexió d'antropònims.[61]

Dels onze enterraments documentats al túmul dels platesos, aquesta és l'única estela amb inscripció, i a més corona l'única tomba que contenia ofrenes. L'anàlisi antropològica de l'esquelet trobat en aquesta tomba ha determinat que era l'única persona de les enterrades al túmul que havia arribat als quaranta anys d'edat, per la qual cosa s'ha suposat que era el comandant del grup, o bé un personatge d'alt rang.

La identificació d'aquest túmul amb la tomba que es va erigir després de la batalla de Marató del 490 en honor dels combatents de Platea i dels esclaus que hi havien pres part fou proposada per S. Marinatos, l'arqueòleg que en realitzà la primera excavació,[62] i es basa principalment en la datació de les peces de cerà-

59. Per a la contracció en aquest mot en antroponímia, vegeu el comentari a la inscripció núm. 60.

60. *Cf.* Blümel 1982, 233-237 i Blümel 1985, 389. Tot i que la forma usual en beoci és *-āo* sense contracció, es troben alguns exemples esporàdics de genitius masculins de temes en alfa amb el final contracte *-ā*, potser influència dels dialectes nord-occidentals.

61. *Cf.* Buck 1955, 87; Blümel 1982, 232-233 i Blümel 1985, 392, que el considera més aviat una innovació que no pas un arcaisme.

62. *Cf.* Marinatos 1970*b*, 357-362, fig. 15-22.

mica trobades i en la descripció de Pausànias (Paus. 1, 32, 3).

Ni S. Koumanoudes ni K. W. Welwei[63] accepten la identificació de Marinatos a partir d'aquest text de Pausànias, argumentant que el túmul es troba massa allunyat d'on tingué lloc la batalla, i consideren que hi foren enterrats ciutadans del *demos* de Marató, morts durant l'ocupació de la zona per les tropes perses. C. W. Clairmont sí que accepta la identificació com a tomba dels platesos, almenys provisionalment, ja que cap dels arguments aportats en contra li sembla definiu, tot i reconèixer que les dificultats posades de manifest no estan del tot resoltes. Qüestiona, però, de la descripció de Pausànias, que en el mateix túmul hi fossin enterrats platesos i esclaus, i considera més probable l'alçament de dos túmuls diferents.[64]

Inscripcions de la tomba dels platesos

Les següents inscripcions, de la núm. 60 a la núm. 67, juntament amb les núm. 70, 71 i 75, foren trobades juntes a la Via Sacra, l'actual via de Constantinoble. Una d'elles, la núm. 75, duu l'ètnic Πλαταιεύς, cosa que portà a identificar totes les altres també com a pertanyents a platesos que, havent hagut de fugir de la seva ciutat, a partir del 427, o potser abans, reberen la ciutadania de part dels atenesos.[65] Actualment es troben conservades al Museu Epigràfic d'Atenes.

60. Beòcia 2 **(?)**

Placa de pedra porosa. Conservada al Museu Epigràfic (EM 487). Mides: 0,33 d'alçada, 0,295-0,31 d'amplada i 0,055-0,06 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 427 *aC*.
Ed. IG I^2 1028, 1; Hondius 1925, 126-127, núm. 1; *IG* I^3 1363*a*.

Ξένον
Θόγα
«Xènon. Toga»

Litt. boeo. a. 0,021. στοιχηδόν

/ā/ originària
Θο- < Θεο-

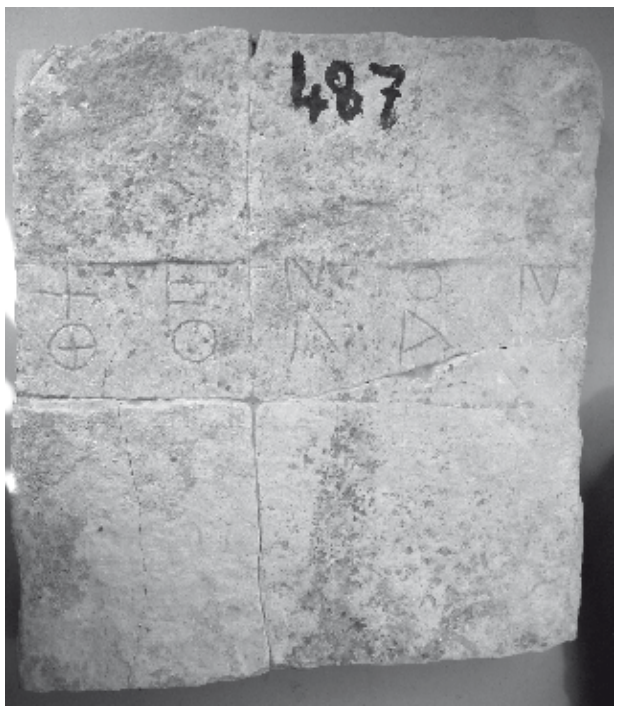

Figura 43. Beòcia 2.

L'antropònim Θόγα podria ser considerat també un genitiu masculí amb desinència *-ā* < *-āo*, tot i que a Beòcia aquestes formes es documenten tan sols esporàdicament.[66] Pel que fa a la seva formació, sembla creat a partir de l'arrel Θεο-. Els casos de contracció en aquest lexema són molt rars, i en trobem exemples dins de dialectes on habitualment no es dóna la contracció vocàlica; per això F. Bechtel i O. Masson prefereixen veure aquestes formes com a resultat d'una hifèresi esporàdica panhel·lènica, tot i que testimoniada en molt poques ocasions.[67]

61. Beòcia 3 **(?)**

Placa negra, potser material procedent de Tanagra. Conservada al Museu Epigràfic (EM 489). Mides: 0,38 d'alçada, 0,31 d'amplada i 0,06 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 427 *aC*.
Ed. IG I^2 1028, 3; Hondius 1925, 127-128, núm. 2; *IG* I^3 1363*b*.

Δορκίον
Κάλλις
«Dòrcion. Cal·lis.»

63. *Cf.* Koumanoudes 1978, 232-236; Welwei 1979. Aquesta opinió és seguida també per W. K. Pritchett (1985, 127-129) i J. A. G. van der Veer (1982), en el seu intent de reconstruir la topografia de la batalla.

64. Clairmont 1983, I, 99-100 i II, 288, nota 19.

65. *Cf.* el comentari al final de la inscripció núm. 67. Pel que fa a la datació, J. Hondius havia proposat per a algunes de les inscripcions (a, e i h) una data anterior a la meitat del segle V aC; en l'edició més recent d'*IG* I^3 no es proposa cap datació anterior al 427 aC, la data del decret de concessió de ciutadania als platesos.

66. *Cf.* nota 60.

67. Bechtel 1963, vol. III, 92-93 i Masson, *OGS* III, 165, amb els testimonis Θοδίον, Θόκλος i Θότιμος.

L. 2 *IG* I^2: Καλιστ[-.

Litt. boeo. *a.* 0,05-0,07.

62. Beòcia 4 (?)

Pedra negra sense treballar, de material potser procedent de Tanagra. Conservada al Museu Epigràfic (EM 492). Mides: 0,19 d'alçada, 0,31 d'amplada i 0,045 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 427-403 *aC*.
Ed. IG I^2 1028, 5; Hondius 1925, 130, núm. 12; *IG* I^3 1363*c*.

Κοντό̄
«Conto.»

Hondius: [A?]κοντό.

Litt. a. 0,025-0,05.

63. Beòcia 5 (?)

Placa de marbre pentèlic, trencada per la meitat i danyada a la part inferior. Conservada al Museu Epigràfic (EM 488). Mides: 0,35 d'alçada, 0,38 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 427-403 *aC*.
Ed. IG I^2 1028, 2; Hondius 1925, 128, núm. 3; *IG* I^3 1363*d*.

Θεόμναστο[ς]
Νικοστράτα
«Teomnast. Nicòstrata.»

Litt. boeo. *a.* 0,016-0,029, στοιχηδόν.

/ā/ originària
-στρατ-

64. Beòcia 6 (?)

Pedra sense treballar. Conservada al Museu Epigràfic (EM 496). Mides: 0,48 d'alçada, 0,34 d'amplada i 0,105 de profunditat.

Ca. 427-403 *aC*.
Ed. IG I^2 1028, 7; Hondius 1925, 129, núm. 7; *IG* I^3 1363*e*.

'Απολλόδō-
ρος
«Apol·lodor.»

Litt. boeo. a. 0,026-0,036. O /ō/, /ŏ/.

65. Beòcia 7 (?)

Estela de marbre fosc amb frontó. Conservada al Museu Epigràfic (EM 491). Mides: 0,23 d'alçada, 0,21 d'amplada i 0,04 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 427-403 *aC*.
Ed. IG I^2 1028, 4; Hondius 1925, 128, núm. 5; *IG* I^3 1363*f*.

Φερενίκα
«Ferenica.»

Litt. a. 0,016.

/ā/ originària

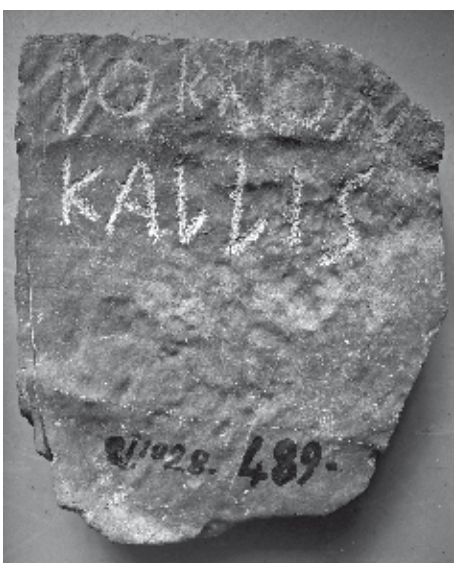

Figura 44. Beòcia 3.

Figura 45. Beòcia 3.

Figura 46. Beòcia 4.

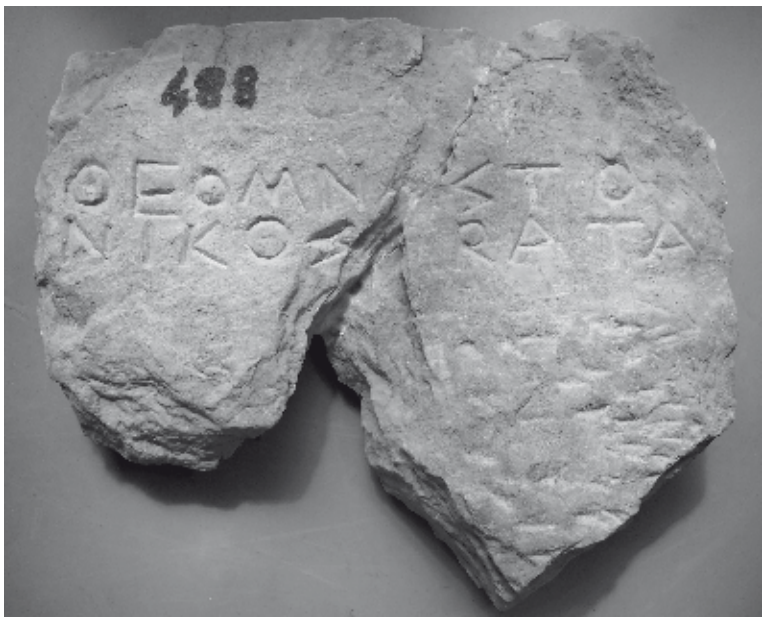

Figura 47. Beòcia 5.

Figura 48. Beòcia 7.

66. Beòcia 8 (?)

Pedra sense treballar, escapçada per la dreta i per la part superior. Mides: 0,38 d'alçada, 0,21 d'amplada i 0,035 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 427-403 *aC*.
Ed. IG I^2 1028, 6; Hondius 1925, 130, núm. 13; *IG* I^3 1363*g*.

Τιμō
«Timo.»

Litt. a. 0,02-0,025.

El fet que manqui la part superior de la pedra fa pensar a Hondius que podria tractar-se d'un nom més llarg, del qual Τιμό en seria el final. A nosaltres ens sembla innecessària aquesta conjectura.

67. Beòcia 9 (?)

Fragment d'una estela de marbre rudement treballada, polida una part de la superfície, i danyada per tots costats. Mides: 0,55 d'alçada, 0,17 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 427-403 *aC*.
Ed. Hondius 1925, 130, núm. 15; *IG* I^3 1363*h*.

--- στράτε̄
«-strate.»

Litt. a. 0,06. E /ę̄/.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

Entre tots aquests epitafis trobats conjuntament, destaca el fet que la majoria dels noms siguin femenins: Ξένον, Θόγα, Δορκίον,[68] Κάλλις,[69] Κοντṓ, Νικοστράτα,[70] Φερενίκα, Τιμō,[71] -στράτε̄, Ἱπποβοτίς i Λυσιξένη. Només tres dels noms són masculins: Θεόμναστος, Ἀπολλόδōρος i Ἥρυλος. És a dir, que aquest enterrament conjunt anava dedicat principalment a dones.

Segons l'opinió dels editors i de M. J. Osborne,[72] es tracta de persones que formen part del grup de platesos que van poder fugir de la ciutat abans que aquesta fos presa pels espartans el 427 aC, i van refugiar-se a l'aliada Atenes. La ciutat d'Atenes els concedí la ciutadania, amb certes restriccions, i el decret

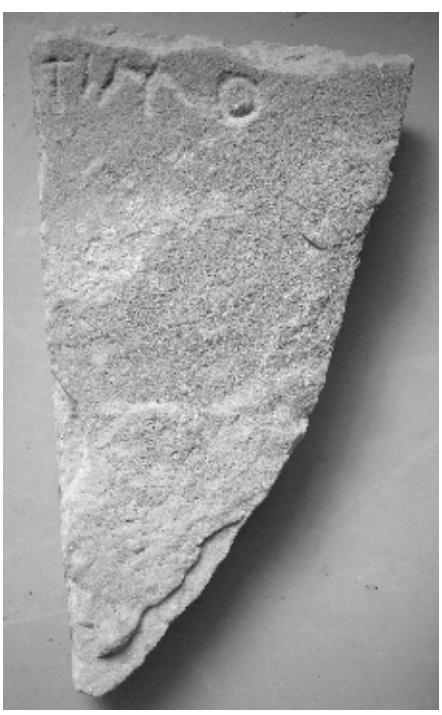

Figura 49. Beòcia 8.

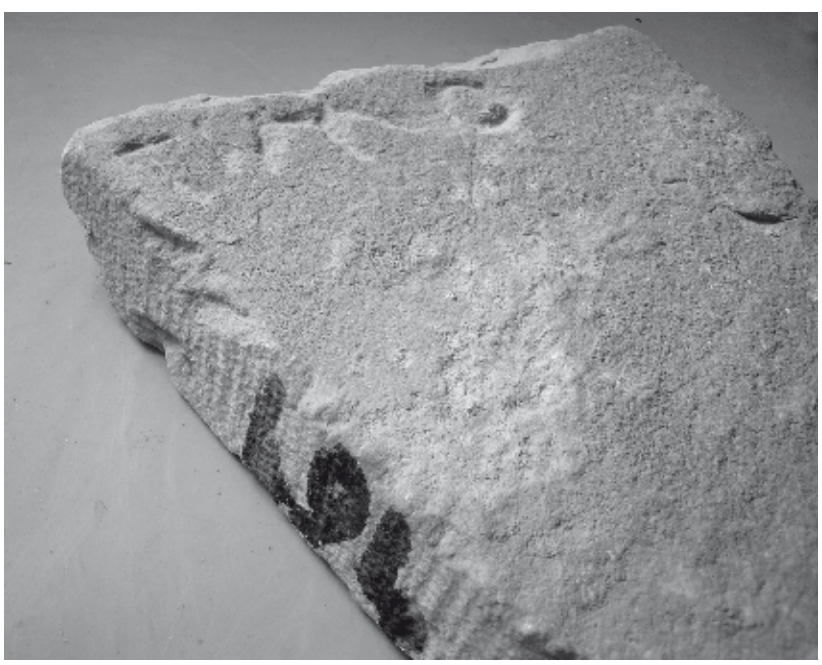

Figura 50. Beòcia 8.

68. *Cf.* Bechtel 1902, 87.
69. *Cf.* Bechtel 1902, 20.
70. *Cf.* Bechtel 1902, 28.
71. *Cf.* Bechtel 1902, 34.
72. Osborne 1981, D1 i vol. II, 11-16.

Figura 51. Beòcia 9.

ens ha estat transmès dins el discurs de Demòstenes «Contra Neera».[73]

Segons aquest decret, foren repartits en diversos dems, però tot i així continuaren mantenint-se com a grup unitari.[74]

No és possible saber si les persones honorades en aquests epitafis havien estat naturalitzades ciutadans a partir d'aquest decret, o s'havien establert a Atenes anteriorment amb la base d'un acord anterior de συμμαχία i ἰσοπολιτεία entre Atenes i Platea del qual ens parla Tucídides,[75] o bé arribaren a la ciutat posteriorment sense més possibilitats de rebre la ciutadania, tal com indicaria la inscripció núm. 75, on s'hi manté l'ètnic Πλαταιεύς. Recordem també que la major part dels noms són femenins, i tant Demòstenes com Tucídides narren que els qui aconseguiren fugir de la *polis* de Platea assetjada i arribar a Atenes eren exclusivament homes.[76]

68. Beòcia 10

Fragment superior esquerre d'una estela de marbre pentèlic amb cimaci. Conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9229). Mides: 0,12 d'alçada, 0,12 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Autòpsia.
Saec. V *aC ex.*
Ed. IG II 2983; *IG* II^2 8832/8833.

Ἀρκεσί[λας]
Θεσπιε[ύς]
«Arcesilau tespieu.»

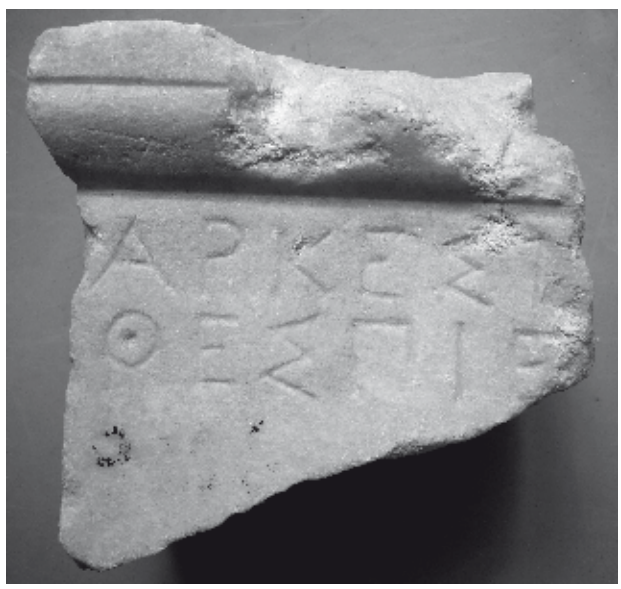

Figura 52. Beòcia 10.

73. D. 59, 104: Ἱππορράτης εἶπεν· Πλαταιέας εἶναι Ἀθηναίους ἀπὸ τῆσδε τῆς ἡμέρας, ἐπιτίμους καθάπερ οἱ ἄλλοι Ἀθηναῖοι, καὶ μετεῖναι αὐτοῖς ὥνπερ Ἀθηναίοις μέτεστι πάντων, καὶ ἱερῶν καὶ ὁσίων, πλὴν εἴ τις ἱερωσύνη ἢ τελετή ἐστιν ἐκ γένους, μηδὲ τῶν ἐννέα ἀρχόντων, τοῖς δ' ἐκ τούτων. Κατανεῖμαι δὲ τοὺς Πλαταιέας εἰς τοὺς δήμους καὶ τὰς φυλάς. Ἐπειδὰν δὲ νεμηθῶσι, μὴ ἐξέστω ἔτι Ἀθηναίῳ μηδενὶ γίγνεσθαι Πλαταιέων, μὴ εὑρομένῳ παρὰ τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναίων. «Proposició d'Hipòcrates: que els platesos siguin atenesos a partir del dia d'avui, amb els mateixos drets que els altres atenesos, i participin tal com els atenesos participen en tots els afers, sagrats i profans, excepte si un sacerdoci o celebració dels misteris és hereditària; que tampoc [participin] dels nou arcontats, però sí els seus descendents. Que els platesos siguin repartits en els dems i les tribus. Un cop hagin estat repartits, que ja no sigui possible per a cap dels platesos esdevenir atenès si no ho obté de l'assemblea dels atenesos.»

74. *Cf.* Gomme 1956, 340.

75. *Cf.* Th. 3, 55 i 63 i Gomme 1956, 339-340.

76. Th. 3, 24: ἄνδρες δώδεκα καὶ διακόσιοι, «dos-cents dotze homes». D. 59, 104: τοῖς […] προεμένοις ἅπαντα τὰ αὐτῶν καὶ παῖδας καὶ γυναῖκας, πάλιν σκοπεῖτε πῶς μετέδοτε τῆς πολιτείας. «A aquests que havien abandonat tots els seus béns i fills i mullers, vegeu encara en quines condicions els vau entregar la ciutadania.»

Litt. bonae ΕΣ, *a.* 0,014.

Θεσπ-[77]
-λᾱς < λᾱος[78] (?)

69. Beòcia 11

Estela de marbre pentèlic amb frontó i decoració de palmeta, trencada per la part inferior. Fou trobada al Pireu, i actualment està conservada al Museu Nacional d'Atenes (NM 1715). Mides: 0,63 d'alçada, 0,37 d'amplada i 0,10 de profunditat.

Autòpsia.
410-390 *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 2299; *IG* II 5, 3346*b* (*apud IG*); *IG* II^2 10036.

Νικίας Ἑρμαίου
Ἐρχομένιος

(Versum) Τίτυρμος
Φολαιεύς
«Nícias, fill d'Hermeu, orcomeni. Titirm folieu (?)»

Litt. a. v. 1-2 0,017, *v.* 3-4 0,045.
Ἐρχ-

/ā/ /i_

El primer epitafi fou el dedicat a Nícias. Poc temps després, la pedra fou reutilitzada per a l'epitafi dedicat a Titirm, el nom del qual fou gravat a la inversa del de Nícias.

Ἐρχομένιος sembla ser la forma més antiga de l'ètnic, tal com mostren les llegendes monetals EP i EPXO que es troben abans del 384 aC i reapareixen a partir del 146 aC. També en les inscripcions de la *polis* s'hi manté Ἐρχομένιοι amb vocalisme /e/ fins al final del segle III aC. Per assimilació vocàlica es forma Ὀρχομένιος, que es troba en monedes d'Orcòmenos encunyades entre el 318 aC i el 315 aC i és la forma usual a les inscripcions d'Atenes des del final del segle V aC.[79]

El mot Φολαιεύς és d'interpretació incerta. A Atenes el trobem en un altre epitafi al costat del mateix antropònim Τίτυρμος, per la qual cosa suposem que deu fer referència a la mateixa persona.[80] Els intents d'explicació són diversos: M. J. Osborne i S. G. Byrne[81] li atribueixen un origen de la ciutat arcàdia Φολόη, documentada per Esteve de Bizanci, que dóna com a ètnic Φολοεύς. En canvi, P. M. Fraser i E. Matthew,[82] seguits per K. Freitag, P. Funke i N. Moustakis,[83] li atribueixen un origen etoli, a partir d'una ciutat de situació desconeguda, el nom de la qual, *Φόλα o *Φολαί, ha estat reconstruït a partir dels testimonis de l'ètnic en diverses formes, Φολαιεύς, Φολάντιος i Φολᾶς.[84]

Figura 53. Beòcia 11.

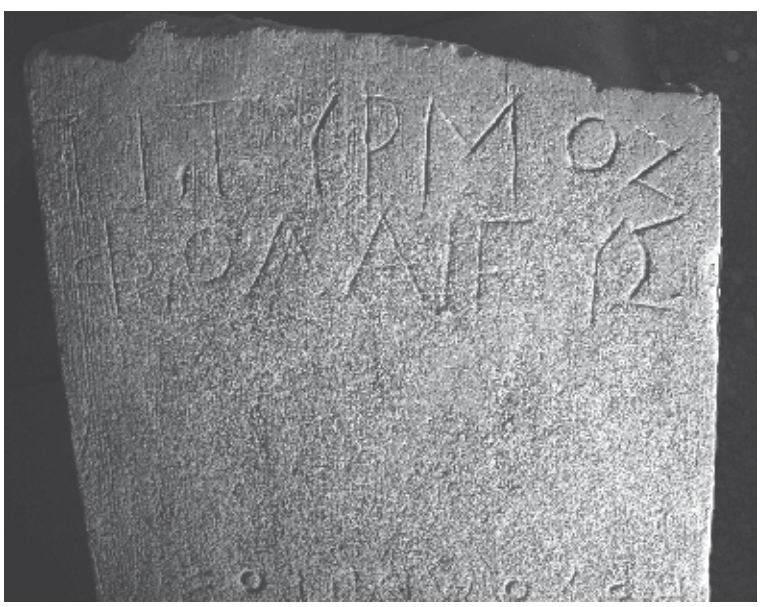

Figura 54. Beòcia 11.

77. *Vid.* el comentari dialectal a la pàgina 36.
78. Segons C. Brixhe (1985, 374), els antropònims amb final -λας són molt rars a Beòcia, ja que habitualment es conserva la forma no contracta -λαος. En aquest epitafi es tracta d'una reconstrucció i, com que no sabem quina era l'amplada de la pedra, no podem afirmar o negar fins a quin punt l'espai perdut permetria una reconstrucció Ἀρκεσί[λαος].
79. *Cf.* Threatte, *GAI* I, 216; Thumb-Scherer, *Handbuch*, 28; Bechtel 1963, 251-252.
80. *IG* II^2 10482, de datació incerta.
81. *Cf. LGPN* II *supl.*, *s.v.* Φολόη.
82. *Cf. LGPN* III.A, *s.v.*
83. *Cf.* K. Freitag, P. Funke, N. Moustakis, «Aitolia», *Poleis*, 385.
84. Φολαιεύς en els dos epitafis atenesos, Φολάντιος a *IG* IX^2 1, 17, 28; 24, 11 i 13, i Φολᾶς a *IG* IX^2 1, 31, 115.

70. Beòcia 12 (?)

Estela de marbre blanc amb cimaci. Fou trobada a la Via Sacra, juntament amb les inscripcions núm. 60 a 67. Actualment, conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 499). Mides: 0,75 d'alçada i 0,19 d'amplada.

Autòpsia.
Saec. IV *aC in.*[85]
Ed. Hondius 1925, 130, núm. 14; *IG* II^2 12005.

Λυσιξένη
«Lisíxene.»

Litt. a. 0,015.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

71. Beòcia 13 (?)

Petita estela de marbre blanc, trencada per la part inferior i danyada per la part superior esquerra. Fou trobada a la Via Sacra, juntament amb els epitafis núm. 60 a 67. Actualment, conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 484). Mides: 0,28 d'alçada, 0,17 d'amplada i 0,09 de profunditat.

Autòpsia.
Saec. IV *aC in.*
Ed. Hondius 1925, 130, núm. 11; *IG* II^2 11721.

Ἱπποβοτίς
«Hipòbotis.»

Litt. a. 0,014.

72. Beòcia 14

Estela de marbre pentèlic amb palmeta, trobada al Ceràmic i conservada al seu Museu (I 173). Mides: 0,67 d'alçada, 0,27 d'amplada i 0,145 de profunditat.

Autòpsia.
Saec. IV *aC in.*
Ed. IG II^2 8880.
Cf. Riemann 1940, núm. 35, tab. 10.

Πάταικος
Θηβαῖος
«Patec tebà.»

Litt. bonae a. 0,022-0,032.

Θηβαι-

Figura 55. Beòcia 12.

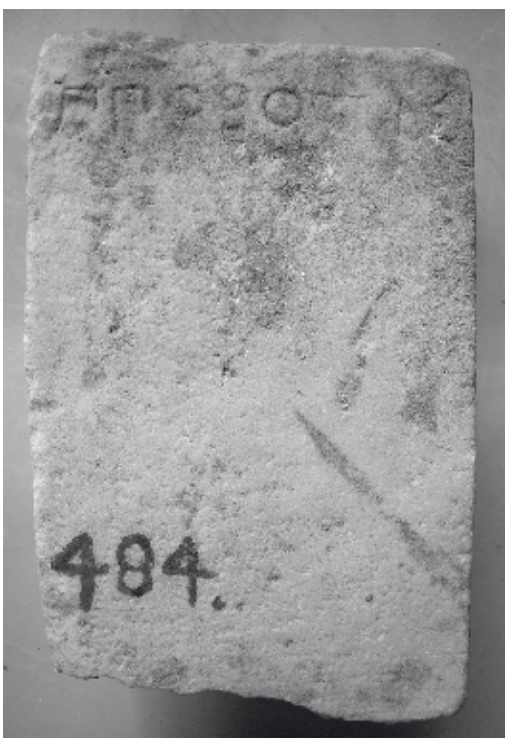

Figura 56. Beòcia 13.

85. *Cf. IG* I^3, pàgina 858, comentari a la inscripció núm. 1363, per a la pertinença d'aquest epitafi al segle IV.

Figura 57. Beòcia 14.

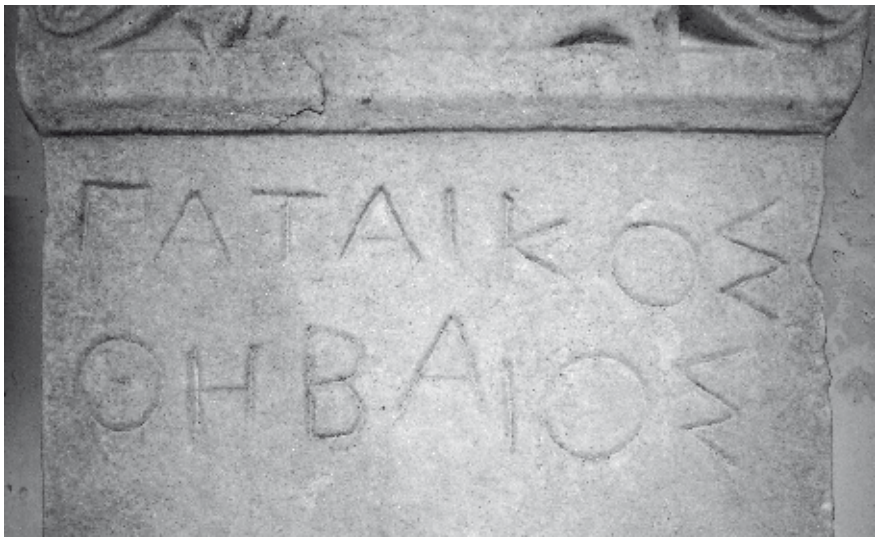

Figura 58. Beòcia 14.

73. Beòcia 15

Estela de marbre pentèlic amb frontó arrodonit, trencada per la part inferior. Actualment conservada al Museu Epigràfic (EM 9239). Mides: 0,56 d'alçada, 0,24 d'amplada i 0,035 de profunditat.

Autòpsia.
Saec. IV *aC in.*
Ed. IG II 3011; *IG* II^2 8886.

Σάωσις Πυθέ-
ου Θηβαία
«Saosis, filla de Píteas, tebana.»

Litt. a. 0,014.

gen. -ǭ per a masc. en -ā
Θηβαι-
Σαω-

El lexema Σαω- amb *o* llarga és una forma arcaïtzant. L'arrel és Σα*F*ο-, tal com es troba en antropònims xipriotes, que amb la caiguda de la digamma esdevé Σαο-, sense contracció, o Σω-, amb contracció i la forma usual en àtic. El beoci manté la forma sense contraure Σαο-, sovint grafiada Σαυ-.[86] Els casos en què apareix el lexema escrit tal com en aquest epitafi, Σαω-, es consideren reconstruccions arcaïtzants de la forma originària de l'arrel, a partir de la contracta en σω-, i per influència de la forma verbal σαῶσαι.[87]

74. Beòcia 16

Part superior d'una estela de marbre de procedència desconeguda i conservada a Halle, al Robertinum (596). La inscripció està col·locada de tal manera que fa pensar que cada nom es trobava sobre la figura pintada corresponent. Mides: 0,20 d'alçada, 0,26 d'amplada i 0,05 de profunditat.

400-350 *aC*.
Ed. WissZHalle 2 (1952-53), 82, núm. 1 (*non vidi*). Peek 1957, núm. 68, tab. I, 2; *ΣEMA* 1133.
Cf. CAT 0.153.

Νικαρέτη Τηλεξένης Θεσπική
Τηλεξένη Θεσπική
«Nicàrete, filla de Telèxene, tèspia. Telèxene, tèspia.»

Litt. a. 0,005.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
Θεσπ-

És interessant l'ús del matronímic en lloc de l'habitual patronímic. Aquest ús pot correspondre al fet que, pel que s'interpreta a partir de la disposició de la inscripció, molt probablement mare i filla eren les figures representades en una pintura, avui perduda.

86. *Cf.* Blümel 1982, 62-63 i Thumb-Scherer, *Handbuch*, 27.
87. *Cf. DELG*, *s.v.* σῶς.

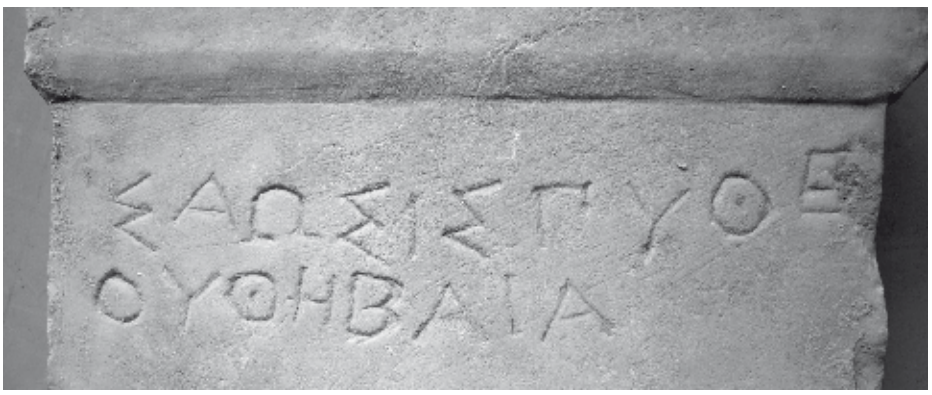

Figura 59. Beòcia 15.

Figura 60. Beòcia 15.

75. Beòcia 17

Petita estela de marbre amb frontó triangular, trobada a la Via Sacra, prop del Ceràmic, al mateix lloc on foren trobades les inscripcions núm. 60 a 67 d'aquest apartat. Actualment conservada al Museu Epigràfic (EM 485). Mides: 0,39 d'alçada, 0,17-0,20 d'amplada i 0,09 de profunditat.

Autòpsia.
Ante med. saec. IV *aC.*
Ed. Hondius 1925, 128, núm. 4; *IG* II^2 10092.

Ἤρυλος : Πλαταιεύς
«Èril platès.»

Litt. a. 0,009.

76. Beòcia 18

Estela de marbre pentèlic amb frontó. Trobada al Pireu. Mides: 0,75 d'alçada, 0,24 d'amplada i 0,03 de profunditat.[88]

Ante med. saec. IV *aC.*
Ed. Dragatses 1889, 61; *IG* II 5, 3001*b*; *IG* II^2 8866.

Εὐθενίκα Θειβήα
«Eutenica tebana.»

Litt. a. 0,02.

/ā/ originària
Θειβη-

77. Beòcia 19

Estela de marbre pentèlic amb frontó triangular, trobada al Pireu. Actualment al Museu Epigràfic (EM 9236). Mides: 0,32 d'alçada, 0,18 d'amplada i 0,06 de profunditat.

Autòpsia.
Ante med. saec. IV *aC.*
Ed. Koumanoudes 1871, 2976; *IG* II 3003; *IG* II^2 8871.
Cf. Vottéro 2001, 276.

Θεότιμος
Σωσ⟨τ⟩ρ⟨ά⟩τω̄
⟨Θηβα⟩ίω̄
«Teotim, fill de Sòstrat tebà.»

L. 2 *lapis*: ΣΩΣΡΛΤΟ. L. 3 Koumanoudes: ΗΩΑΙΟ; *IG*: ΗΩΙΑΙΟ, *lapis*: ΗΩΙΛΙΟ.

Litt. a. 0,01. O /ọ̄/, /o/.

Θηβαι- (?)
Σω- < Σαο-
-στρατ-

78. Beòcia 20

Estela de marbre pentèlic amb frontó arrodonit, trencada per la part inferior. Fou trobada a l'Àgora d'Atenes, a la zona del Tesèon. Mides: 0,25 d'alçada, 0,17 d'amplada i 0,04 de profunditat.

Ante med. saec. IV *aC.*
Ed. Philadelpheus 1920, 124, núm. 40, fig. 17; *IG* II^2 11202.

88. L'*editio princeps* de Dragatses donava com a mides 0,54 d'alçada i 0,20 d'amplada.

Figura 61. Beòcia 17.

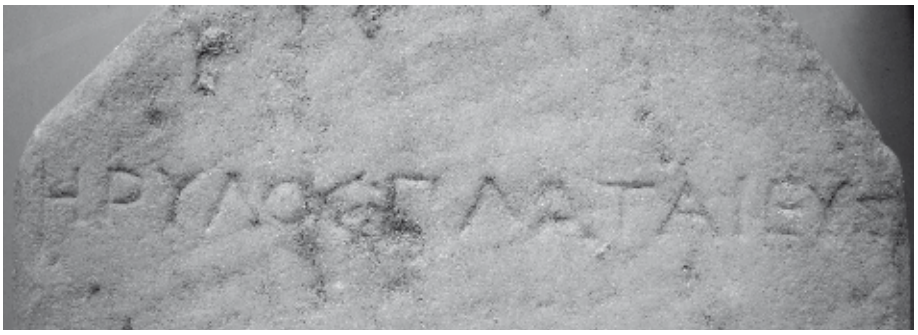

Figura 62. Beòcia 17.

Figura 63. Beòcia 19.

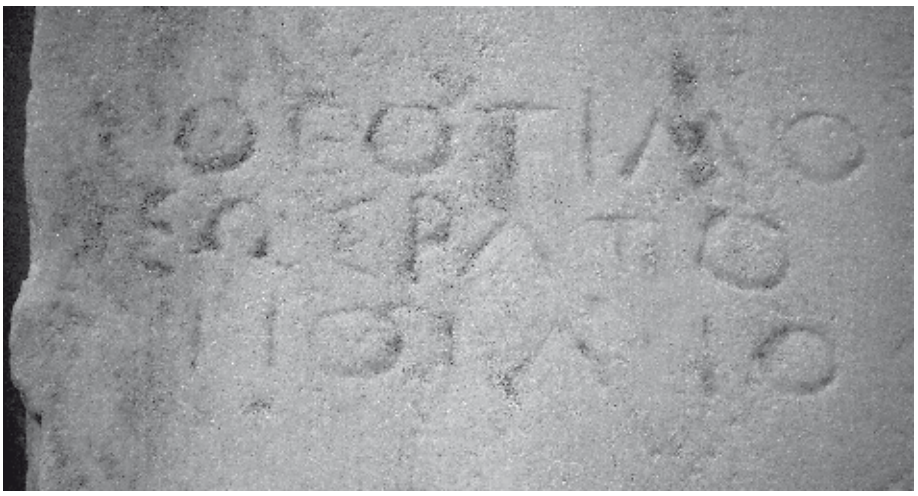

Figura 64. Beòcia 19.

Δίων
Σκαφλεύς
«Dió escafleu.»

Litt. a. 0,018.

Vegeu el comentari a la inscripció núm. 97.

79. Beòcia 21

Part superior d'un naiscos de marbre. El relleu està força mal conservat, només en resten els caps d'un home i una dona. Conservat al Museu de l'Àgora (Ag. I 5311). Mides: 0,305 d'alçada, 0,635 d'amplada i 0,113 de profunditat.

375-350 *aC* (*ΣEMA*).
Ed. Woodhead 1959, 277, núm. 5, tab. 55; *Agora XVII* 648; *ΣEMA* 1391.
Cf. CAT 2.316.

Σίμη Θέωνος Πλαταιική. Εὐκτήμων Καλλιμάχō Σινωπε[ύς]
«Sime, filla de Teó, platesa. Euctèmon, fill de Callímac, sinopeu.»

Agora XVII: Καλλιμάχου.

Litt. a. 0,009. O /o̜/, /o/.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
<-αιι-> /a.i/

80. Beòcia 22

Estela de marbre amb un relleu sense enquadrar en el qual s'hi representa un home amb barba assegut i un home jove dret al seu costat, que li dóna la mà; ambdós sostenen una flauta de doble canya amb la mà esquerra. Trencada per la part superior. Conservada actualment al Museu Nacional d'Atenes (NM 1962). Mides: 0,87 d'alçada, 0,34 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Autòpsia.
360-350 *aC* (Scholl).
Ed. Kastriotes, *AEph* 1903, 133-138 (*apud IG*); *IG* II^2 8883; *GVI* 894; Clairmont 1970, núm. 35; *CEG* 509.

Figura 65. Beòcia 22. Foto: E.-M. Czakó, DAI, negatiu D-DAI-ATH-NM 4986.

Cf. CAT 2.235 (fot.); Scholl 1996, núm. 189, tab. 16.1.

Ἑλλὰς μὲν πρωτεῖα τέχνης αὐλῶν ἀπένειμεν
Θηβαίωι Πο⟨τ⟩άμωνι, τάφος δ' ὅδε δέξατο σῶμα·
πατρὸς δὲ μνήμαισιν Ὀλυνπίχου αὔξετ' ἔπαινος,
οἷον ἐτέκνωσεμ παῖδα σοφοῖς βάσανον.
Πατρόκλεια Ποτάμωνος γυνή

«L'Hèl·lade va concedir la preeminència en l'art de la flauta al tebà Potamó, i aquesta tomba n'ha acollit el cos. La seva lloança augmentà amb la presència aquí del seu pare Olímpic per recordar quin fill engendrà, model per als experts.» «Patroclea, esposa de Potamó.»

L. 2 ΠΟΥΑΜΩΝΙ.

Litt. a. v. 1-4 0,006, *v.* 5 0,011.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_
dat. pl. -οις
dat. pl. -αισιν
Θηβαι-
manca d'augment (δέξατο)
n/_p ('Ὀλυνπίχου) *vs* m /_p (ἐτέκνωσεμ παῖδα)
ν efelcística

La línia 5, que dóna el nom de la dona de Potamó i, probablement, la dedicant del monument, fou gravat amb posterioritat a l'epigrama.

Potamó fou un auleta que, segons aquesta inscripció, havia gaudit de gran prestigi. Tant l'epigrama com el relleu destaquen la seva professió, que sembla que també havia exercit el seu pare: un escoli a

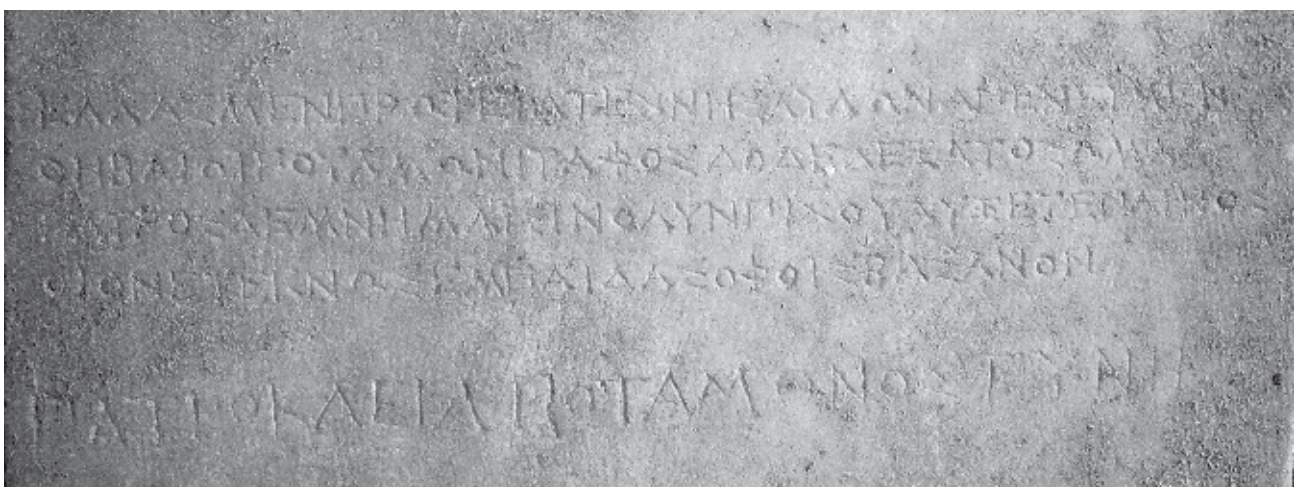

Figura 66. Beòcia 22.

Píndar[89] menciona un music tebà anomenat Olímpic que havia rebut ensenyament del mateix Píndar. Cronològicament, no és impossible que aquest Olímpic fos el citat pare de Potamó, ja que si Potamó ha mort a principis del segle IV aC, és probable que l'educació musical del seu pare hagués transcorregut a la primera meitat del segle V aC.

En el nom Ὀλυνπίχου, la nasal dental ha estat grafiada, en lloc de la més habitual nasal labial; això és degut al fet que la nasal davant de consonant era pronunciada menys clarament que en posició intervocàlica, cosa que provocava esporàdicament aquesta anotació irregular.[90] En l'onomàstica beòcia és força habitual trobar formes amb l'anotació neutralitzada del radical Ὀλυνπ- al costat de noms amb l'anotació Ὀλυμπ-.[91] En el vers següent trobem la seqüència ἐτέκνωσεμ παῖδα, amb assimilació, aquesta vegada sí, de la dental final del verb al punt d'articulació labial de la consonant següent.

81. Beòcia 23

Estela de marbre pentèlic amb frontó. Conservada al Museu del Pireu. Mides: 0,32 d'alçada, 0,30 d'amplada i 0,04 de profunditat.

Med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II^2 8885.
Cf. Vottéro 2001, 276.

Πυρρίχη Θειβή[α]
«Pírrique tebana.»

Litt. a. 0,022.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
-rr- < *-rs-*
-ιχη
Θειβη-

82. Beòcia 24

Naiscos de marbre pentèlic amb relleu on s'hi veu una dona asseguda que agafa la mà d'un home amb barba, dret a la seva esquerra; darrere la dona, una noia dreta. Trobada al poble de Gipselio i conservada al Museu Nacional d'Atenes (NM 2559). Mides: 1,09 d'alçada i 0,73 d'amplada.

Autòpsia.
Med. saec. IV *aC.*
Ed. Pittakes 1853, núm. 1502 (*apud IG*); Koumanoudes 1871, 2323; *IG* II 3273; *IG* II^2 10090.
Cf. CAT 3.427a (fot.); Bergemann 1997, núm. 322.

Ἐπιχαρίδης Πλατα[ιεύς]. Ἐρατὼ Ἐπιχαρίδου Πλαταιείως
«Epicàrides platès. Èrato, filla d'Epicàrides platès.»

Litt. uno versu exaratae, *a.* 0,01.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
gen. -ǭ per a masc. en -*ā*
gen. -εως < -*ēos* < *-*ēu̯os*
⟨EI⟩ ~ ⟨E⟩

En el final de genitiu -ειως, observem l'ús de la grafia ⟨EI⟩ per a /ĕ/ davant de *a*, *ā*, *o*, *ō*, un fenomen habitual en àtic i que es deu a la pronúncia més tancada de la /ĕ/ davant les vocals amb punt d'articulació posterior; en aquests casos ⟨EI⟩, intenta representar un so entre /e/ i /i/.[92] També la desinència de genitiu correspon a la forma àtica -εως amb pèrdua de la *u̯* i posterior metàtesi de quantitat entre les vocals, mentre que la forma beòcia mostra també la pèrdua de la *u̯*, però el manteniment de la /ē/ de l'arrel grafiada amb la seqüència -εῖος.[93] Potser aquesta grafia beòcia, ocasionada per la pronúncia més tancada de la /ē/ originària, ha influït també en l'escriptura de l'ètnic en aquest epitafi.

83. Beòcia 25

Estela de marbre himètic amb restes d'un frontó. Conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 776). Mides: 0,23 d'alçada, 0,27 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Autòpsia.
Med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II^2 8856.
Cf. Vottéro 2001, 276.

Ἀνιοχίδας Θειβῆος
«Haniòquidas tebà.»

IG: Ἀνιοείλας.

89. *Scholia* a Pi., *P.* III, 137*b*: Ὀλυμπίχου αὐλητοῦ διδασκομένου ὑπὸ Πινδάρου, «en el temps en què Olímpic era educat per Píndar en l'art de tocar la flauta».

90. *Cf.* Buck 1955, 63.

91. *Cf. LGPN* III.B.

92. *Cf.* Threatte, *GAI* I, 147-159. *Vid.* Blümel 1982, 41: en alfabet beoci arcaic també es troba sovint la grafia <EI> per a <E> davant de vocal, segurament pronunciada [ę], posteriorment [i]. Amb l'adopció de l'alfabet jònic, es documenta l'ús només de la grafia , tan sols al sud de Beòcia s'hi manté <E>.

93. *Cf.* Buck 1955, 92 i Blümel 1982, 255-256.

Figura 67. Beòcia 24.

Figura 68. Beòcia 24. Foto: G. Fittschen-Badura, DAI, negatiu D-DAI-ATH-1999/129.

Figura 69. Beòcia 24. Foto: G. Fittschen-Badura, DAI, negatiu D-DAI-ATH-1999/130.

Litt. a. 0,018.

/ā/ originària
Θειβη-

L'antropònim apareix en l'edició d'*IG* II^2 amb la lectura Ἀνιοείλας, que fou corregit per P. Roesch a partir d'una autòpsia de la inscripció.[94] La inscripció en aquest punt és actualment difícil de llegir; arran de la nostra autòpsia, la lectura Ἀνιοχίδας ens sembla la més adequada, afegint-hi que en lloc d'una Δ el lapicida ha gravat una Λ, error que es troba força sovint.

El nom Ἀνιοχίδας, forma beòcia d'Ἡνιοχίδας, és format a partir de ἡνίοχος, «conductor de carros», i està en relació amb les curses de carros i el prestigi dels carros en el combat.[95] Els noms Ἡνίοχος / Ἀνίοχος i els seus derivats són freqüents a Beòcia i la Cirenaica, però apareixen només esporàdicament en altres regions.

84. Beòcia 26

Estela de marbre himètic amb frontó, trencada per la part inferior. Conservada actualment al Museu Epigràfic (EM 9235). Mides: 0,30 d'alçada, 0,30 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II 2998; *IG* II^2 8862.
Cf. Vottéro 2001, 276.

94. *Cf.* Roesch 1982, 465. Aquesta correcció ja havia estat proposada per A. Wilhelm (1978, 65), però no l'havia pogut corroborar.
95. *Cf.* Roesch 1970, 150.

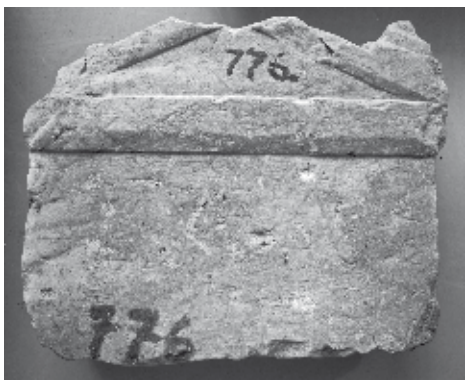

Figura 70. Beòcia 25.

Figura 71. Beòcia 25.

Διωνίχα
Θειβήα
«Diònica tebana.»

Litt. a. 0,014.

/ā/ originària
Θειβη-
-ιχα

85. Beòcia 27

Fragment de marbre himètic. Conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9241). Mides: 0,19 d'alçada, 0,27 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II 3014; *IG* II^2 8893.
Cf. Vottéro 2001, 276.

--- ττε ---
[Θε]ιβῆος
«...te... tebà.»

Litt. a. 0,017.

Θειβη-

86. Beòcia 28

Estela de marbre himètic amb frontó, actualment conservada al Museu Epigràfic d'Atenes. Mides: 0,32 d'alçada, 0,22 d'amplada i 0,03 de profunditat (Vérilhac).

Ca. 350 *aC.*

Ed. Koumanoudes 1871, 1825 (*apud IG*); *IG* II 3004; *IG* II^2 8870; *GVI* 1757; Vérilhac 1978-1982, núm. 194, tab. 28; *CEG* 545.

ὀστέα μὲν καὶ σάρκας
ἔ{ι}χει χθὼν παῖδα τὸν ἡ-
δύν, ψυχὴ δὲ εὐσεβέων
οἴχεται εἰς θάλαμον.
εἰ δὲ ὄνομα ζητεῖς, Θεογείτ-
ων Θυμόχου παῖς Θηβα-
ῖος γενεὰν κ̂εμα⟨ι⟩ κλειν-
αῖς ἐν Ἀθήνα-
ις.
«La terra reté el meu tendre infant, ossos i carn; l'ànima, però, ha marxat cap al redós dels innocents. Si cerques el nom, Teogitó fill de Timuc, d'origen tebà, jec a la gloriosa Atenes.»

L. 7 KEMA.

Litt. a. 0,006. O /ō̩/, /o/ (Θυμō̩χου)

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_
dat. pl. -αις
gen. pl. -εων
Θηβαι-
⟨EI⟩ ~ ⟨E⟩

La forma mètrica d'aquest epigrama és la següent:

ὀστέα μὲν καὶ σάρκας ἔ{ι}χει χθὼν παῖδα
τὸν ἡδύν,
ψυχὴ δὲ εὐσεβέων οἴχεται εἰς θάλαμον.
εἰ δὲ ὄνομα ζητεῖς, Θεογείτων Θυμόχου παῖς
Θηβαῖος γενεὰν κ̂εμα⟨ι⟩ κλειναῖς ἐν Ἀθήναις.

L'epitafi ha estat escrit en dialecte àtic (*cf.* γενεὰν), però amb una forma procedent de la llengua de l'èpica, el mot εὐσεβέων, un genitiu plural no contracte.

Hi ha dos errors d'escriptura: εἴχει i κεῖμαι. Ambdós errors s'originen en la confusió de la pronúncia del diftong /ei/, ja monoftongat en /ē̆/, i de la /ē/ secundària, de pronúncia també tancada, i de la seva anotació variable amb les grafies ⟨E⟩ o ⟨EI⟩, a més del caràcter cada cop més tancat de la /ĕ/ amb una pronúncia entre /e/ i /i/, que aquí sembla que s'ha intentat reproduir amb la grafia ⟨EI⟩.[96] En el cas de l'antropònim Θυμ῱χου veiem que la ῱ de l'arrel no ha estat anotada <ου>, mentre que en la desinència sí, i la coincidència de les dues grafies en un sol mot també ens fa pensar en una vacil·lació gràfica, més que en una anotació arcaica.

L'estructura mètrica també mostra algunes imperfeccions. Es tracta d'un dístic elegíac seguit de dos hexàmetres, i observem que, al segon i al tercer vers, la partícula δέ té anotació plena, però per respectar la forma mètrica hauria d'haver sofert elisió de la vocal.[97]

En la composició de l'epigrama és central el tema de l'oposició entre el cos, o els ossos, i l'ànima. El cos resta a la terra, mentre que l'ànima troba el seu repòs al sojorn dels pius, o els innocents com hem traduït en aquest cas. Aquesta contraposició és antiga i la trobem ja en un epigrama del 432 en honor dels caiguts a Potidea.[98] Un paral·lel molt interessant, en el qual aquesta oposició hi és expressada amb els mateixos mots que en el nostre epigrama (ὀστέα μὲν καὶ σάρκας *versus* ψυχὴ δε), el constitueix un epitafi d'època hellenística o imperial d'Efes:[99]

ὀστέα μὲν καὶ σάρκας ἐμὰς σπιλάδες
διέχευαν
ὀξεῖαι, κρημνῶν ἅλμα ὑποδεξάμεναι·
ψυχὴ δὲ αἰθέριον κατέχει πόλον· ἀξυνέτων δὲ
βουλαῖς ἀνθρώπων τοῦδε ἔτυχον θανάτου.

«Els meus ossos i la meva carn, unes roques cantelludes els han esquarterat en recollir la caiguda des d'uns precipicis; l'ànima, en canvi, ocupa la volta etèria. M'ha succeït aquesta mort per les maquinacions d'homes necis.»

L'esment del sojorn dels pius, que implica un premi en el més enllà per la pietat mostrada en la vida, és molt poc habitual a l'època clàssica, mentre que en els epigrames hel·lenístics o imperials és un element usual. En el nostre epitafi, aquest sojorn hi és designat amb l'expressió θάλαμον εὐσεβέων. Θάλαμος designa la part més íntima de la casa, les estances del matrimoni, però també allà on es guarden les possessions més preuades de la família. En relació amb el lloc on reposen els morts, el trobem en l'expressió d'Èsquil θαλάμους ὕπο γῆς,[100] formant sintagma amb εὐσεβέων; sembla ser poc habitual, ja que, fora del testimoni del nostre epigrama, només apareix en dues inscripcions d'època hel·lenística.[101] La fórmula més habitual i documentada àmpliament en epigrames funeraris hel·lenístics i imperials és la menys concreta χῶρος εὐσεβέων, mentre que el mot θάλαμος sembla que s'especifica per designar l'estança de Persèfone a l'Hades.[102]

87. Beòcia 29

Taula de marbre pentèlic trencada en dues parts. Fou trobada al Pireu, on és conservada actualment. Mides: 0,38 d'alçada, 1,13 d'amplada i 0,60 de profunditat.

Med. saec. IV *aC.*
Ed. Dragatses 1884, 195; *IG* II 2999; *IG* II^2 8863.

[Ἐμπε]δόκλεια ⋮ Θη[βαία]
[---]οκράτης
[Θηβ]αῖος
«Empedoclea tebana, ...òcrates tebà.»

Litt. a. 0,026.

Θηβαι-
/ā/ /i_

88. Beòcia 30

Estela de marbre pentèlic amb frontó. Actualment al Museu Epigràfic (EM 9237). Mides: 0,37 d'alçada, 0,26 d'amplada i 0,06 de profunditat.

Med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II 3005; *IG* II^2 8873.

Ἱππόκριτος
Θεοτέκτονος
Θηβαῖος
«Hipòcrit, fill de Teotècton, tebà.»

Litt. a. 0,013.

Θηβαι-

96. *Cf.* Threatte, *GAI* I, 299-302 i 147-159.
97. *Cf.* el mateix fenomen als epigrames núm. 268, 329 i 379.
98. CEG 10 II: αἰθὲρ μὲμ φσυχὰς ὑπεδέξατο, σόμ[ατα δὲ χθὸν]| τῶνδε. «L'èter acull les ànimes, la terra els cossos d'aquests.»
99. Merkelbach-Stauber 1998, 03/02/71.
100. A. *Pers.* 624.
101. *GVI* 1719, Mesèmbria segles I/II dC: εὐσεβέων ἐν σκιεροῖς θαλάμοις, «en els sojorns ombrívols dels pius», i *GVI* 2018, Milet *ca.* 200 dC: εὐσε[βέ]ων τοὺς ἱεροὺς θαλάμου[ς], «(cap) als sojorns sagrats dels pius».
102. *Cf.* per a l'ús d'aquesta imatge en els epitafis grecs Vérilhac 1978-1982, vol. II, 297-303.

89. Beòcia 31

Dos fragments d'una estela de marbre, trencada per la part superior. Conté un relleu on s'hi veu un home assegut que agafa la mà d'una dona dreta al seu costat. Conservada al Museu del Pireu (PM 270). Mides: 0,68 d'alçada, 0,37 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Autòpsia.
Med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II^2 8891.
Cf. Peek 1954, núm. 65; *CAT* 2.315a.

---]ανθα
[---]λικράτεος
Θηβαία
«…anta, filla de …lícrates, tebana.»

Litt. a. 0,013.

/ā/ originària
Θηβαι-
gen. -εος

W. Peek proposa llegir a la segona línia el nom Καλλικράτεος, testimoniat àmpliament a Beòcia. Cal observar que aquest genitiu mostra un final sense contracció de la vocal final del tema amb la vocal de la desinència de genitiu temàtic; aquest és un final gens habitual en epigrafia àtica i, quan apareix, és degut a influències d'altres dialectes.[103]

Figura 72. Beòcia 31.

90. Beòcia 32

Columna de marbre trobada en unes excavacions a Eleusis. Mida: 0,70 d'alçada.

Ca. 350-325 *aC.*
Ed. Pachiyanni-Kaloudi 1979, 46; *SEG* XXXVII, 171; *ΣEMA* 1392.
Cf. Catling 1988, 12 (*apud SEG*).

Σιμίας
Μνασιγένου
Πλαταιεύς
«Símias, fill de Mnasígenes, platès.»

/ā/ originària
gen. -ō̧ per a masc. en -*ā*

91. Beòcia 33

Estela de marbre himètic amb frontó. Conservada al Museu Epigràfic (EM 10980). Mides: 0,74 d'alçada, 0,38 d'amplada i 0,12 de profunditat.

Post med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II 2847; *IG* II^2 8419.

Νουμήνιχος
Ἡρακλείτου
Βοιώτιος
«Numènic, fill d'Heraclit, beoci.»

Litt. a. 0,019.

<-μην-> (beo. <-μειν->)
-ιχος

Figura 73. Beòcia 31.

103. *Cf.* Threatte, *GAI* II, 171.

92. Beòcia 34

Estela de marbre amb frontó arrodonit. Conservada al Museu Epigràfic (EM 2846). Mides: 0,56 d'alçada, 0,23 d'amplada i 0,035 de profunditat.

Post med. saec. IV *aC.*
Ed. Koumanoudes 1871, 1620; *IG* II 2846; *IG* II^2 8417.

Νεμεὰς
Βοιωτία
«Nèmeas beòcia.»

Litt. a. 0,018.

/ā/ /i_

93. Beòcia 35

Estela rectangular de marbre himètic. Conservada al Museu Epigràfic (EM 9204). Mides: 0,21 d'alçada, 0,32 d'amplada i 0,06 de profunditat.

Post med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II 2845; *IG* II^2 8415.

Ἡρακλείδης
Φίλωνος
Βοιώτιος
«Heraclides, fill de Filó, beoci.»

Litt. a. 0,018.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

94. Beòcia 36

Estela de marbre pentèlic amb relleu on s'hi veu una dona asseguda i un home amb barba dret, tots dos agafats de les mans. Trencada per la part inferior. Conservada al Museu Nacional d'Atenes (NM 2552). Mides: 0,70 d'alçada, 0,27 d'amplada i 0,09 de profunditat.

Autòpsia.
Post med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II^2 10516.
Cf. CAT 285.

Εἰρήνη. Ἡραίς. Ξενόφαντος
Φάντου Ὠρώπιος
«Irene. Herais. Xenofant, fill de Fant, oropi.»

L. 2 *IG*: ⟨Ξενο⟩φάντου.

Figura 74. Beòcia 36.

Litt. a. 0,012.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
ειρην-

En la publicació d'*IG*, l'antropònim de la segona línia fou corregit per ⟨Ξενο⟩φάντου, tot i que la disposició de les lletres no deixa cap espai en blanc a l'inici de la línia, ni la pedra sembla estar danyada en aquest punt. Ens sembla que aquesta correcció és innecessària, ja que, en primer lloc, no hi ha cap espai a l'inici de la línia per afegir-hi quatre lletres, i, en segon lloc, el nom Φάντος està testimoniat,[104] i noms amb el radical Φαντ- a l'inici es troben ocasionalment a Beòcia[105] i també en diversos indrets de l'Argòlida.[106]

95. Beòcia 37

Fragment d'una estela de marbre himètic, trencada per l'esquerra i per la part inferior. Conservat al Museu de l'Àgora (Ag. I 6150). Mides: 0,216 d'alçada, 0,29 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Post med. saec. IV *aC.*
Ed. Meritt 1961, 277, núm. 129, pl. 56; *Agora XVII* 500; Roesch 1982, 465; *ΣEMA* 1139.
Cf. Vottéro 2001, 277; Mastrokostas 1966, 294 (*apud ΣEMA*).

Πι̣ει̣λ̣[ε]ȯτροτίδας
[Θει]βῆο[ς]
«Pilestròtidas tebà.»

L. 2 Meritt, Roesch: [Θει]βῆο[ς]. Bradeen (*Agora XVII*): [Θη]βῆο[ς].

104. *ID* II, 74 I, 76 (337/336 aC), un personatge de Troizen.
105. *Vid. LGPN* III.B, Φαντειός i Φαντίας.
106. *Vid. LGPN* III.A, *s.v.* Φαντ-.

Litt. a. 0,015.

/ā/ originària
Θειβη-
Πειλε- (àt. Τηλε-) < k^we-
-στροτ-

El text d'aquest epitafi és exactament el mateix que el del núm. 109, però les lletres d'aquesta estela, que permeten datar-la a l'última part del segle IV, la fan més recent. Potser es tracta dels monuments funeraris d'avi i nét, membres d'una família establerta des de fa temps a Atenes, però que continua identificant-se com a tebana. Segons Mastrokostas, però, ambdues inscripcions haurien estat col·locades sobre la mateixa tomba, fet que fa pensar més aviat en un nou alçament del monument anys més tard, i no pas en dues persones de la mateixa família.

96. Beòcia 38

Estela de marbre himètic amb frontó. Conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9240). Mides: 0,39 d'alçada, 0,24 d'amplada i 0,035 de profunditat.

Post med. saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1830; *IG* II 3012; *IG* II^2 8889*a*.

Φιλλὼ Θηβαία
«Fil·lo tebana.»

Litt. a. 0,015.

Θηβαι-

97. Beòcia 39

Estela amb frontó i relleu. En el relleu, una dona asseguda que dóna la mà a un home dret. Les primeres cinc línies han estat gravades per sobre del relleu, les tres darreres per sota. Trobada a Eleusis i conservada actualment al seu Museu. Mides: 0,715 d'alçada i 0,34-0,365 d'amplada.

Post med. saec. IV *aC* (*ΣEMA*).
Ed. Oikonomides 1960, *s.v.* Επιγραφική (*apud SEG*); *SEG* XXII, núm. 191; *ΣEMA* 1136.
Cf. CAT 2.333b; Scholl 1996, núm. 389.

Δεξὶς Θηβαία
'Αθανὶς Θηβαία
Νύμφιλλα ⟦Εὐ⟧γείτας
'Αθανογείτα
Σκαφλικαί
(relleu)
Δημήτριος
Βακχίου
'Αντάνδριος
«Dexis tebana, Atanis tebana, Nímfil·la, filla d'Eugita, Atanogita escaflees. Demetri, fill de Baqui, antandreu.»

L. 3 Oikonomides: Νύμφιλλα ⟨α⟩ Εὐεργείτας.

/ā/ originària
/ę̄/ < /æ/ < /ā/ (Δημήτριος)
Θηβαι-

Segons A. N. Oikonomides, les tres últimes línies foren gravades anteriorment a la resta de la inscripció i per una mà diferent. Això indicaria un doble ús de l'estela, en primer lloc com a monument funerari dedicat a Demetri i posteriorment al grup de beocis, i explicaria la diferència entre la conservació de la /ā/ originària en el primer grup de persones i el pas de /ę̄/ < /æ/ < /ā/ en l'antropònim de Demetri, procedent d'una ciutat de la Tròada, zona de colonització mixta eòlia i milèsia i on la *koiné* s'hi expandeix molt aviat.[107] Clairmont (*CAT*) també parla d'un doble ús de l'estela, però considera que el relleu representa Dexis i el seu marit (*sic*) Atanogita, mentre que l'ús per a Demetri hauria estat posterior i ja dins el segle III.

La inscripció presenta alguns problemes de lectura a la tercera línia, però sembla que cal entendre ⟦Εὐ⟧γείτας com a genitiu femení i, per tant, el matrònim de Nímfil·la, i que l'ètnic femení plural Σκαφλικαί determina Nímfil·la i Atanogita.

La *polis* d'Escafes se situa no gaire lluny de Tebes, tot i que fins a l'actualitat no ha estat localitzada. Durant la guerra del Peloponnès, alguns dels seus habitants es refugiaren a la veïna Tebes. És possible que el grup d'escafleus documentats a Eleusis a través d'aquest epitafi i els núm. 78 i 102 haguessin arribat des de Tebes. La presència en aquest epitafi de tebanes i escafleus conjuntament reforçaria aquesta hipòtesi.[108]

98. Beòcia 40

Estela de marbre pentèlic amb frontó, trencada per la part inferior. Conservada al Museu d'Eleusis. Mides: 0,37 d'alçada, 0,34 d'amplada i 0,06 de profunditat.

Post med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II^2 8838.

Κάλλιπος Θεσπιε[ύς]
Κράτεια
Νίκανδρος
«Cal·lip tespieu. Cratea. Nicandre.»

107. *Vid.* introducció a l'apartat de la Tròada (XLII).
108. *Cf.* Koumanoudes 1961*b*.

Litt. a. v. 1 0,013, *v.* 2-3 0,018. Π = ΠΠ.

/ā/ /i_
Θεσπ-[109]

Els dos últims noms hi han estat afegits amb posterioritat.

La vacil·lació en l'anotació de consonants dobles, tal com veiem en l'antropònim Κάλλιπος, grafiat amb doble <Λ> però amb una sola <Π>, és habitual especialment en inscripcions més antigues del segle V, però es troba també ocasionalment en inscripcions recents com aquesta.

99. Beòcia 41 (?)

Lècitos de marbre pentèlic amb relleu on hi ha representats una dona asseguda que dóna la mà a un home amb barba dret. De procedència incerta, es troba conservat al Museu Rodin de París (38). Mida: 1 d'alçada.

350-300 *aC*.
Ed. Rodin Collectionneur 1967-1968, núm. 128; Schmaltz 1970, A 250, pl. 43; *CAT* 2.421b; *ΣEMA* 1135.

Ἀμφινόη Ἀμφιγένης Ἐρχιεύς
Μνησιθέο
Θηβεί[α]
«Amfínoe, filla de Mnesiteu, tebana. Amfígenes erquieu.»

O /ǭ/, /o/.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
Θηβεί[α]

Amfínoe és tebana i Amfígenes un ciutadà atenès del dem d'Èrquia. Per la iconografia del relleu i el fet d'haver-los dedicat un monument conjunt, interpretem que es tracta d'un matrimoni, en aquest cas un matrimoni entre una estrangera, possiblement filla d'un metec, i un ciutadà atenès. Són molt escassos els exemples on podem documentar l'existència d'aquests matrimonis mixtos, i d'aquí ve l'excepcionalitat d'aquest document. És incert si cal conservar la datació proposada d'entre els anys 350-300 aC o rebaixar la data de l'epitafi al segle III aC.[110]

El nom, el patronímic i l'ètnic d'Amfínoe han estat gravats damunt d'una rasura. Això indicaria un doble ús del monument. No sabem a qui anava dedicat el primer ús i els editors no indiquen que hi hagi cap distància cronològica entre la gravació de l'epitafi per a Amfínoe i l'epitafi per a Amfígenes, que considerem, per tant, ambdós pertanyents al segon ús.

L'escriptura de l'ètnic Θηβεί[α] presenta una forma gens habitual, ja que normalment trobem o bé la forma àtica Θηβαία o la beòcia Θειβήα.

100. Beòcia 42

Naiscos de marbre pentèlic, coronat per una sirena, una esfinx i una lutròforos. El relleu mostra una noia vestida amb peplos, cabells trenats, que amb la mà dreta agafa algun objecte d'una capsa que li sosté una nena. Fou comprada pel Museu de Pèrgamon de Berlín el 1898 com a procedent de l'Àtica. Mides: 1,10 d'alçada i 0,50 d'amplada.

Post a. 338 *aC*.[111]
Ed. Blümel 1928, núm. 40 (*apud IG* II²); *IG* II² 8421.
Cf. Diepolder 1965, 42, tab. 37.

Σιληνὶς Μυίσκου Βοιωτία
«Silenis, filla de Misc, beòcia.»

Litt. a. 0,01.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_

101. Beòcia 43

Estela de marbre pentèlic amb frontó i relleu, trobada a Oropi i conservada al Museu Nacional d'Atenes (NM 749). El relleu representa una dona estirada en un llit, i al seu costat dues dones que l'ajuden a ajeure's i un home dret. Mides: 0,77 d'alçada, 0,46 d'amplada i 0,075 de profunditat (Scholl).

Autòpsia.
330-320 *aC* (Scholl).
Ed. IG II 3275; Conze 1893-1922, núm. 309, *c. adn.* (*apud IG*); *IG* II² 10096.
Cf. CAT 4.470; Scholl 1996, núm. 67, tab. 42.1.

Πλανγὼν Τολμίδου Πλαταική
Τολμίδης Πλαταεύς
«Plangó, filla de Tòlmides, platesa. Tòlmides platès.»

Litt. a. 0,012.

109. *Vid.* el comentari dialectal a la pàgina 36.

110. Hem tingut coneixement d'aquesta inscripció poc abans de tancar la publicació d'aquest treball i, per tant, ens és impossible dedicar-li aquí una anàlisi més detallada. Per a un estudi individual i una nova proposta de datació, vegeu Ginestí 2008.

111. H. Diepolder (1965) l'havia datada segons l'estil del relleu al voltant del 355 aC. P. Roesch (1982, 471) afirma que no pot ser anterior al 338 aC.

Figura 75. Beòcia 43.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

gen. -ǭ per a masc. en -*ā*
a < ai/_V

La forma de l'ètnic masculina no és usual; la desaparició de la iota del diftong /ai/ en els ètnics i demòtics acabats en -αιευς es troba testimoniada durant el segle IV, però en epigrafia àtica resta sempre secundària davant la grafia originària -αιευς.[112]

L'escena del relleu fa referència a les circumstàncies de la mort de Plangó, que devia morir de part.[113] L'home honorat conjuntament amb ella en aquesta estela sembla que era el pare de Plangó, però també podria haver estat el seu marit.

102. Beòcia 44

Estela amb frontó i relleu trobada a la necròpolis d'Eleusis i conservada al seu Museu. El relleu mostra una dona asseguda, vestida amb quitó i *himation*, que dóna la mà a un home amb barba, dret davant seu. En un segon pla i entre tots dos, una dona en actitud de dol. Mides: 0,69 d'alçada i 0,36 d'amplada.

Ca. 320 *aC* (Scholl).
Ed. SEG XV, 161; *ΣEMA* 1439.

112. *Cf.* Threatte, *GAI* I, 279-280. Per a l'evolució del diftong /ai/ en beoci, *cf.* introducció al comentari dialectal de les inscripcions beòcies a les pàgines 33-34.

113. *Cf.* Vedder 1988, que analitza la iconografia de les esteles ateneses dedicades a dones mortes de part, una de les poques ocasions en l'art funerari atenès en què el relleu fa referència a les circumstàncies de la mort, i que l'autora lliga amb l'existència també d'una iconografia específica per als homes morts al camp de batalla.

Cf. Mylonas 1975, 244, tab. 299 (*non vidi*); *CAT* 3.391; Scholl 1996, núm. 393.

Ἑρμαία Φιλοδάμου
Σκαφλικά. Ἑρμαιώνδας
Ἀργουνίς, Κλεψαΐς Σκαφλικαί
«Hermea, filla de Filodam, escaflea. Hermeondas. Argunis, Clepsais escaflees.»

/ā/ originària
-ώνδας

Segons els editors, els noms foren gravats progressivament. En el primer ús, l'estela fou dedicada a Hermea, posteriorment s'hi afegí el nom d'Hermeondas, i en un tercer moment els d'Argunis i Clepsais.

Els antropònims presents en aquesta inscripció estan ben documentats en l'onomàstica beòcia.[114] Pel que fa a la *polis* d'Escafes i la presència dels seus habitants a Eleusis, vegeu el comentari a la inscripció núm. 97.

103. Beòcia 45

Estela de marbre amb frontó i relleu que representa un nen dret que té a la mà dreta un ocell i als peus un gos assegut. S'hi observen restes de color. Fou trobada als estables reials d'Atenes el juny del 1877, i actualment es conserva al Metropolitan Museum de Nova York. Mides: 0,905 d'alçada i 0,39-0,41 d'amplada.

Saec. IV *aC*.
Ed. Parnassos I 1877, 715 (*apud IG*); *IG* II 2848; *IG* II^2 8420.
Cf. CAT 0.849 (fot.); Vottéro 2001, 276.

Ὀνατωρίδας Βοιώτιος
«Onatòridas beoci.»

/ā/ originària

104. Beòcia 46 (?)

Fragment superior esquerre d'una estela de marbre himètic trobada el 1935, reutilitzada en un mur d'època bizantina. Conservada al Museu de l'Àgora (Ag. I 3043). Mides: 0,225 d'alçada, 0,215 d'amplada i 0,11 de profunditat.

Saec. IV *aC*.
Ed. Meritt 1954, 278-279, núm. 154, pl. 62; Jeffery 1978, 122; *Agora XVII* 855; *ΣEMA* 1940.

Θιωδώρα Σ[---]
«Teodora, …»

Litt. a. 0,012.

Θιω- < Θεω-

L'escriptura del radical Θεο- amb /i/ en lloc de /e/ és una característica habitual del dialecte beoci, tot i que no exclusiva. Aquest tret, unit al color fosc de la pedra sobre la qual ha estat gravat l'epitafi,[115] porta els editors a proposar Beòcia com l'origen més probable d'aquest personatge. Pel que fa al vocalisme <ω> del radical, pot ser que sigui degut o bé a una vacil·lació en l'anotació de les vocals de timbre /o/ en beoci, o bé a un allargament sense explicació que es troba molt ocasionalment al final del primer lexema d'antropònims compostos.[116]

105. Beòcia 47

Fragment d'una estela de marbre. Contenia el relleu d'una sirena, de la qual es conserven els peus i la part inferior del cos. Conservat al Museu de l'Àgora (Ag. I 5474). Mides: 0,342 d'alçada, 0,258 d'amplada i 0,116 de profunditat.

Saec. IV *aC*.
Ed. Meritt 1961, 276, núm. 123, pl. 55; *Agora XVII* 649; *ΣEMA* 1393.

Φρῦνος Εὐ[---]
[Π]λ̣α̣τ̣ε̣ύς Φ/[---]
«Frinos platès. Eu- [...]»

Litt. a. 0,016.

a < ai/_V[117]

106. Beòcia 48

Naiscos de marbre pentèlic amb frontó i relleu on s'hi veu una dona asseguda i un home amb barba, dret al seu costat, que li dóna la mà. Trobada al Pireu, actualment al Museu Nacional d'Atenes (NM 725). Mides: 1,20 d'alçada, 0,77-0,83 d'amplada i 0,21 de profunditat.

Autòpsia.
Saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 2324; *IG* II 3174; *IG* II^2 10091.
Cf. CAT 2.339 (fot.).

114. *Cf.* Koumanoudes 1961*b*, 100, amb n. 5 i Vottéro 1993.
115. *Cf.* Jeffery 1978, 122.
116. *Vid*. el comentari detallat a les pàgines 35-36.
117. Per a aquesta escriptura de l'ètnic, *cf.* l'epitafi núm. 101 d'aquesta secció, també datat al segle IV.

Μιλτιάδης. Εὔπραξ[ι]ς Πλαταιική
«Milcíades. Eupraxis platesa.»

Litt. a. 0,012.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
<-αιι-> /a.i/

107. Beòcia 49

Part superior d'una estela de marbre pentèlic, trencada per la part inferior i superior; els extrems laterals s'han conservat. Conservada al Museu de l'Àgora (Ag. I 4376). Mides: 0,185 d'alçada, 0,283 d'amplada i 0,071 de profunditat.

Saec. IV *aC.*
Ed. Meritt 1954, 273-274, núm. 123, pl. 58; *Agora XVII* 647; *ΣEMA* 1390.

[Ῥό]διον Φιλοκράτους Πλαταιική
«Ròdion, filla de Filòcrates, platesa.»

Litt. a. 0,013.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
gen. -ους < *-eos*
<-αιι-> /a.i/

108. Beòcia 50

Part superior d'una estela de marbre himètic trobada el 1949 a l'Estoa d'Àtal. Conservada al Museu de l'Àgora (Ag. I 6188). Mides: 0,19 d'alçada, 0,193 d'amplada i 0,065 de profunditat.

Saec. IV *aC.*
Ed. Meritt 1964, 226-227, núm. 76, pl. 36; *Agora XVII* 498; Roesch 1982, 465; Vottéro 2001, 277; *ΣEMA* 1137.

Ἱππά[ρ]χα
Θειβ[ήα]
«Hiparca, tebana.»

L. 2 *Agora XVII*: Θειβ[αία]; Roesch: Θειβ[ήα].

Litt. a. 0,015.

/ā/ originària
Θειβη-

109. Beòcia 51

Estela de marbre pentèlic amb frontó arrodonit. Trobada a Atenes i conservada al Museu Epigràfic (EM 9238). Mides: 0,54 d'alçada, 0,21 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Autòpsia.
Saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1829; *IG* II 3009; *IG* II^2 8881.
Cf. Vottéro 2001, 276.

Πειλεστροτίδας Θειβῆος
«Pilestròtidas tebà.»

Litt. a. 0,011.

/ā/ originària
Θειβη-
Πειλε- (àt. Τηλε-) < k^{u}e-
-στροτ-

L'epitafi núm. 95 presenta el mateix text, però ha estat datat amb bastanta anterioritat a aquest. *Vid.* el comentari corresponent a la inscripció.

110. Beòcia 52

Fragment d'una estela de marbre pentèlic trobat a l'Acròpolis. Mides: desconegudes.

Saec. IV *aC.*
Ed. Koumanoudes 1871, 1828; *IG* II 3008; *IG* II^2 8879; Vottéro 2001, 276.

Figura 76. Beòcia 48.

Figura 77. Beòcia 48.

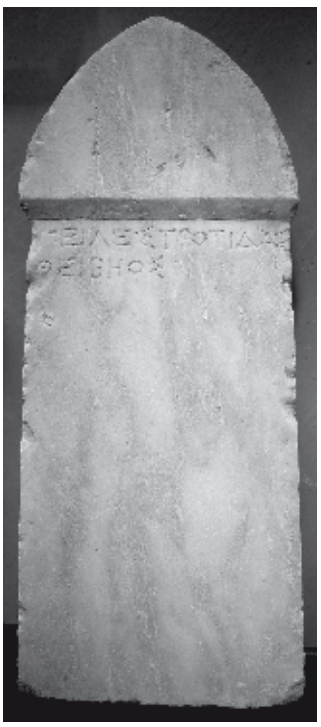

Figura 78. Beòcia 51.

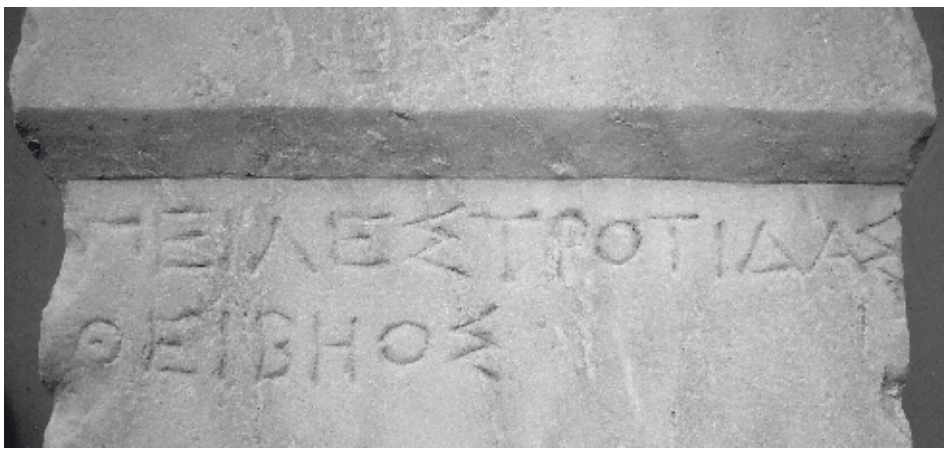

Figura 79. Beòcia 51.

[Πανύ?]ασις Μεν[---]
[Θεί]βῆος
«Paníasis, fill de Men..., tebà.»

Θειβη-

111. Beòcia 53

Fita de marbre pentèlic trobada a la Via Sacra. Conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9234). Mides: 0,47 d'alçada i 0,31 d'amplada.

Saec. IV *aC.*
Ed. Koumanoudes 1871, 1818; *IG* II 2995; *IG* II^2 8857.

'Αντίκλεια 'Απολλοδώρου
θυγάτηρ Θηβαία
«Anticlea, filla d'Apol·lodor, tebana.»

/ā/ /e,i_
Θηβαι-

112. Beòcia 54

Estela de marbre pentèlic amb frontó, trencada per la part inferior. Conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9456). Mides: 0,27 d'alçada, 0,19 d'amplada i 0,06 de profunditat.

Saec. IV *aC.*
Ed. Koumanoudes 1871, 3365; *IG* II 4177; *IG* II^2 8888.

Τηλέμα-
χος Θη-
[βαῖος]
«Telèmac tebà.»

Litt. a. 0,019.

Θηβαι-
Τηλε- (beo. Πειλε-) < k$^{\mu}$e-

113. Beòcia 55

Part superior d'una estela de marbre pentèlic amb frontó, trencada per la part inferior. Trobada a l'Àgora i conservada al seu Museu (Ag. I 3260). Mides: 0,20 d'alçada, 0,25 d'amplada i 0,045 de profunditat.

Saec. IV *aC.*
Ed. IG II^2, 8892; *Agora XVII* 501.
Cf. Koumanoudes 1979; Vottéro 2001, 276.

[Κ]λιτοξένα Θηβαία
'Ιεροκλῆς
«Clitòxena tebana. Hièrocles.»

L. 1 Kirchner (*IG*): [Κρ]ιτοξένα; Koumanoudes: [Κ]λιτοξένα.

Litt. a. 0,01.

/ā/ originària
Θηβαι-
'ιερο-[118] (?)

118. Tot i que la major part de manuals i estudis del dialecte beoci anteriors consideren que la forma beòcia del lexema és 'ιαρός (*cf.* Buttenwieser 1911, 33; Bechtel 1963, 261; Thumb-Scherer, *Handbuch*, 19; Buck 1955, 24), W. Blümel (1982, 51 i 1985, 389) es pregunta,

114. Beòcia 56

Taula trobada prop del monument a Lisícrates, al sud de l'Acròpolis. A l'esquerra de la inscripció hi ha altres restes de lletres. Lloc de conservació i mides: desconeguts.

Saec. IV *aC.*
Ed. IG II 3010; *IG* II^2 8884.

[Πο]τάμμης Θηβαῖος
«Potammes tebà.»

Litt. ΑΜΣ.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
Θηβαι-

115. Beòcia 57

Estela de marbre himètic. Mides: 0,60 d'alçada, 0,28 d'amplada i 0,08 de profunditat.

Saec. IV *aC.*
Ed. Pittakes 1860, núm. 1886 (*apud IG*); Koumanoudes 1871, 1824; *IG* II 3002; *IG* II^2 8868.

Ζωπύρα
Κίττου
Θήβαιου
γυνή
«Zòpira, dona de Citos tebà.»

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*r*_
Θηβαι-
-tt- < *k̯i/k^{h}i̯

116. Beòcia 58

Estela trobada a Eleusis, que conserva restes d'un relleu on s'hi veu el cap d'una dona asseguda i el cap d'un home dret al seu costat. Sota la inscripció hi ha dues rosetes gravades. Mides: 0,64 d'alçada i 0,40 d'amplada.

Saec. IV *aC* (?).
Ed. Nikopoulou 1970, 96; Osborne, *Attic Epitaphs*, núm. 123; *ΣEMA* 1136.

Κορυφὼ Θεσπικά
«Còrifo tespiea.»

/ā/ originària
Θεσπ-[119]

117. Beòcia 59

Estela trobada a Atenes, al monestir de Ton Asomaton.

Saec. IV *aC.*
Ed. Koumanoudes 1871, 1803; *IG* II 2984; *IG* II^2 8834.

Αὐτοβούλη
Θεσσπική
«Autobule tespiea.»

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
Θεσπ-[120]
<-σσπ-> /s.p/[121]

118. Beòcia 60

Part superior esquerra d'una estela de marbre trobada el 1936 a l'Estoa Anatòlica. Conservada actualment al Museu de l'Àgora (Ag. I 4262).

Saec. IV *aC.*
Ed. Agora XVII 504; *ΣEMA* 1142.

Ἡρότιμος [---?]
Θισ̣[βεύς]
«Herotim tisbeu.»

Litt. a. 0,012.

119. Beòcia 61

Part superior d'una estela amb relleu. Conservada actualment en una col·lecció privada a França, fou trobada aparentment al Ceràmic d'Atenes.

Ca. 300 *aC.*
Ed. Peek 1980, 84-86, núm. 120 (*non vidi*); *SEG* XXX, 318.

ἦ μάλα μετρὶ τεᾶι πένθος καὶ πατρὶ λελοιπώς
κεῖσαι ὑποχθόνιος τᾶιδε, πάϊλλε, θανών.
καὶ σοὶ ἀλύπητος μὲν ἐκεῖ τόπο<ς>, ἐγ δὲ λιπὼν φῶς
λύπην πάντ[εσσιν σοῖς προγό]νοισιν ἔθου.
«Havent deixat un gran enyor a la teva mare i al pare, jaus sota terra aquí, noiet, mort. I a tu, aquest indret

arran d'exemples beocis antics de ἱερός, que no poden explicar-se com a influència de l'àtic o de la *koiné*, si aquesta no devia ser la forma originàriament beòcia, que convivia amb ἰαρός provinent de la influència dels dialectes nord-occidentals veïns.

119. *Vid.* el comentari dialectal a la pàgina 36.

120. *Vid.* el comentari dialectal a la pàgina 36.

121. *Cf.* Taillardt-Roesch 1966, 72, per a altres exemples en què les grafies dobles indiquen una pronúncia heterosil·làbica dels grups *-mn-*, *-sk-*, *-sp-*, *-st-* en beoci.

no t'és dolorós, però en deixar la llum sí que has portat dolor a tots els teus familiars.»

L. 3 ΤΟΠΟΜ.

/ā/ originària (τᾶιδϵ)
/ę̄/ < /æ/ < /ā/ (μ϶τρί)
⟨H⟩ ~ ⟨E⟩ (μϵτρί)
dat. pl. -ϵσσιν (?)
dat. pl. -οισιν
τϵᾶι
πάϊλλϵ
ν efelcística

Segons l'editor de la inscripció, W. Peek, aquest és un epitafi beoci erigit a Atenes sobre la tomba d'un noi d'origen beoci. És cert que, en els epitafis dedicats a infants, sembla ser un costum típicament beoci el fet de no incloure el nom del nen a l'epitafi, sinó denominar-lo πάϊλλος o κόριλλα,[122] tal com també trobem en aquest epitafi. La llengua de l'epitafi, però, no és el beoci, sinó més aviat *koiné* amb la inclusió d'algunes formes dialectals i d'altres de poètiques: el pronom possessiu de segona persona τϵᾶι presenta una forma no pas beòcia, que hauria estat *τιᾶι, sinó homèrica. La forma adverbial τᾶιδϵ, formada a partir del datiu del pronom, ha conservat la α llarga originària, cosa que no ha succeït en el mot μϵτρί, on trobem el pas de /ā/ a /ē/, tot i que aquí ha estat grafiat amb ⟨ϵ⟩.[123] El datiu plural πάντϵσσιν sí que presenta una desinència -ϵσσιν, present per als temes consonàntics en els dialectes del grup eòlic, però cal no oblidar que és una forma reconstruïda, i que també podria tractar-se d'un homerisme. El datiu plural -οισιν, amb ν efelcística, és un tret jònic en la llengua de l'epopeia homèrica.

En els dos hemistiquis trobem una repetició dels fonemes consonàntics *-lp-* amb l'ús dels mots ἀλύπητος, λιπών i λύπην, que insisteix sobre l'estructura consonàntica de l'arrel del mot *dolor* per posar de manifest el patiment dels familiars.

120. Beòcia 62

Estela de marbre reutilitzada per a una tomba d'època posterior. Trobada al carrer Mulleros a Atenes i conservada al dipòsit de la tercera Eforia (M 1914). Mides: 0,63 d'alçada i 0,33 d'amplada.

Saec. IV/III *aC*.
Ed. Alexandri 1975, 27, tab. 26*b* (sense datació); *SEG* XXXII, 296; *ΣEMA* 1037.

[Φ]ιλοκρατϵία
Ξϵνύλλου
Βοιωτία
«Filocratea, filla de Xenil·los, beòcia.»

/ā/ /*i*_

Beocis presents en altres inscripcions

i. 146 (Epir 2)

Es tracta d'una estela de la segona meitat del segle IV dedicada a un epirota i la seva dona, una tebana.

XII. Fòcida

121. Fòcida 1 (?)

Estela de marbre amb frontó i relleu que representa una dona asseguda donant la mà a un home dret; entre ells, un infant nu. Lloc de trobada desconegut. Fou adquirida pel Museu del Louvre el 1888, on és conservada actualment (MA 808 i MNC 972). Mides: 0,895 d'alçada, 0,55 d'amplada i 0,06 de profunditat.

375-350 *aC* (*ΣEMA*) / *saec*. III *aC* (?) (Scholl).
Ed. Dain 1933, núm. 20; *ΣEMA* 1043.
Cf. CAT 2.858; Scholl 1996, núm. 475.

Κλέα, Σώσιππος, Ἡρακλείδας
Δϵλφοί
«Clea, Sosip, Heraclidas, delfis.»

/ā/ originària

La procedència de l'estela és incerta. A. Scholl considera que es tracta d'una producció fòcida influïda per l'estil atenès; en canvi, V. N. Bardani i G. K. Papadopoulou la inclouen en l'actualització del recull d'inscripcions ateneses editades amb posterioritat a *IG* II^2 (*ΣEMA*). També la datació és controvertida: mentre que A. Scholl avança la possible datació al segle III, Bardani i Papadopoulou proposen una datació al segon quart del segle IV.

122. Fòcida 2

Estela de marbre pentèlic amb frontó i relleu que representa, a l'esquerra, una dona asseguda que agafa la mà d'una dona dreta amb el cap cobert per un *himation*. Entre elles, un home amb barba. Trobada prop de l'actual Parlament i conservada al Museu Nacional d'Atenes (NM 940). Mides: 0,71 d'alçada i 0,35-0,33 d'amplada.

122. *Cf. IG* VII, 699-709, inscripcions funeràries de Tanagra que inclouen aquesta denominació, i Masson, *OGS* I-II, 471-473.
123. Podria tractar-se simplement d'un error, o bé d'un intent d'arcaisme.

360-350 *aC* (Scholl).
Ed. Koumanoudes 1871, 1641; *IG* II 2870; *IG* II^2 8478.
Cf. CAT 3.463 (fot.); Scholl 1996, núm. 21, tab. 16.4.

Τιμαγόρα Δημοκρίτου
Δελφίς
«Timàgora, filla de Demòcrit, delfesa.»

Litt. a. 0,01.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*r*_

XIII. **Lòcrida**

123. Lòcrida 1

Lècitos de marbre trobada a Calandri, actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 13182). Conté un relleu on s'hi veu un home assegut que agafa la mà d'un noi jove. La inscripció està gravada al voltant de la figura d'aquest jove. Mides: 0,48 d'alçada i 0,78 de diàmetre.

Autòpsia.
Ca. 400-375 *aC*.
Ed. SEG XVIII, 118.
Cf. CAT 2.368; *IG* IX 1^2, 780.

Ἱππίας Τιμοθέō
Λοκρός
«Hípias, fill de Timoteu, locre.»

O /ǭ/, /o/.

124. Lòcrida 2

Lècitos de marbre amb un relleu gravat on s'hi veu un home amb barba, assegut, que agafa la mà d'un home jove, dret. Trobada a Calandri.

Ca. 400-375 *aC* (Bergemann).
Ed. IG II 3146; *IG* II^2 9216.
Cf. CAT 2.369d; Bergemann 1997, F17.

Ἱππίας [Τιμ]οθέου
[Λο]κρός
«Hípias, fill de Timoteu, locre.»

L. 1 *CAT:* Τ[ι]μοθέου. L. 2 *CAT:* [Λο]κ[ρ]ός.

Aquest epitafi formava part del mateix complex funerari al qual pertanyia també l'epitafi núm. 123, i el més probable és que tots dos haguessin estat dedicats a la mateixa persona. Tots dos presenten el mateix text i el mateix motiu al relleu.

125. Lòcrida 3

Estela de marbre amb cimaci; sota la inscripció s'hi han gravat dues rosetes. Trobada a Ramnunt, a la necròpolis del camí del Bòreas. Mides: 1,265 d'alçada, 0,45 d'amplada i 0,09 de profunditat.

Saec. IV *aC* (Petrakos).
Ed. Mastrokostas 1958, 30; íd. 1961, 11, núm. 18; *SEG* XXI, 966; *BE* 1966, 181; Petrakos 1999, núm. 223 (fot.).

Ἀπολλόδωρος
Διονυσίου
Λοκρός
Λαμίσκα
«Apol·lodor, fill de Dionisi, locre. Lamisca.»

/ā/ originària

Figura 80. Lòcrida 1.

Figura 81. Lòcrida 1.

XIV. Etòlia

126. Etòlia 1

Estela de marbre pentèlic amb frontó i restes d'un relleu, trencada per la part inferior. Trobada al Pireu. Mides: sense especificar.

Saec. IV *aC.*
Ed. Pittakes 1841*a*, núm. 562 (*apud IG*); Koumanoudes 1871, 1425; *IG* II 2761; *IG* II^2 7994.

Φίλλακος
Αἰτωλός
«Fíl·lac etoli.»

XV. Acarnània

127. Acarnània 1

Fragment d'una estela de marbre, aparentment pentèlic, trobat al Pireu. Mides: sense especificar.

Saec. IV *aC.*
Ed. Pittakes 1841*a*, núm. 612 (*apud IG*); Koumanoudes 1871, 1427; *IG* II 2763; *IG* II^2 7996.

Δημοκλῆς
Ἀκαρνάν
«Dèmocles acarnani.»

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
nom. -κλῆς < *-kleēs*

128. Acarnània 2

Estela de marbre pentèlic amb palmeta; sota la inscripció hi ha gravades dues rosetes. Trobada al Pireu i conservada al Museu Nacional d'Atenes (NM 807). Mides: 0,77 d'alçada i 0,36 d'amplada.

Saec. IV *aC.*
Ed. IG II 2765; *IG* II^2 7998.
Cf. Kontorini 1989, tab. 19.

Θεαρίδης
Ἀκαρνάν
Ὑπώρεα
«Teàrides acarnani, hiporeata.»

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
θεᾱρος < *theāu̯oros[124]

El mot ὑπώρεα, escrit després de l'ètnic, ha suscitat diverses interpretacions. El primer editor de la inscripció, Köhler (*IG* II), l'escriví en minúscula, entenentlo com un apel·latiu, potser un error del lapicida per ὑπώρεας en el sentit de «procedent de la regió situada al peu de les muntanyes». Conze l'interpreta com el nominatiu de la ciutat de procedència,[125] i Kirchner (*IG* II^2), a partir d'una indicació de G. Klaffenbach, com el nominatiu del *demos* àtic on residia. L. Robert[126] posa de manifest la dificultat d'acceptar un nominatiu d'una ciutat darrere l'ètnic acarnani i proposa entendre el mot Ὑπώρεα com l'abreviatura d'un ètnic Ὑπωρεά(της),[127] l'ètnic d'una ciutat d'Acarnània que precisaria l'origen de Teàrides.[128] Aquesta ciutat apareix citada en una inscripció d'Epidaure[129] juntament amb altres ciutats d'Acarnània i de l'Epir. Les ciutats que se citen juntament amb Hiporees estan situades a la frontera entre Acarnània i Etòlia, i aquest epitafi seria la confirmació que, almenys al segle IV, la ciutat d'Hiporees forma part d'Acarnània i no pas d'Etòlia.

XVI. Cefal·lènia

129. Cefal·lènia 1

Estela de pedra porosa trobada a la via Musarum, al mateix lloc que les altres dues inscripcions dedicades a cefal·lenis (núm. 130 i 131). Actualment es troba conservada al Museu Epigràfic (EM 10225). Mides: 0,44 d'alçada, 0,13 d'amplada i 0,085 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 475-450 *aC.*
Ed. IG supp., 190, núm. 491[38]; *IG* I^2 1070; *IG* I^3 1358; *IG* IX 1^2, 4, 1575.

Δαμαινέτō
τô Παλεος
«(Monument) de Damènet paleu.»

124. Per contraposició a la forma de *koiné* θεωρος, que comença a penetrar als dialectes nord-occidentals al segle III, especialment en documents de caràcter panhel·lènic, *cf.* Méndez Dosuna 1985, 98-99.

125. A Wilhelm 1889, 327, nota 1 es recullen alguns exemples de diverses formes de citar un «doble ètnic», és a dir, territori i ciutat de procedència: un ètnic més un sintagma preposicional o dos ètnics juxtaposats, que sembla ser la forma més arcaica.

126. *Vid.* Robert 1940, 106-108.

127. Un possible paral·lel per a aquest ètnic el trobem en un epitafi de Rodes del segle I aC publicat per primer cop a Kontorini 1989, 97-98, núm. 25: Δωρ[---]| Μν[---]| *(vacat?)*| Κα[---]| Ὑπω[---]. Per l'estructura de l'epitafi, l'últim mot hauria d'indicar un patronímic, un demòtic o un ètnic. L'autora enumera les possibilitats: com a nom, només està documentada la forma llatina per a nom de dona Hypora i Hyporis, que han de procedir d'un nom grec. Com a ètnic, l'únic conegut és el documentat per L. Robert de Ὑπωρείαις i el proposat per a l'epitafi del Pireu Ὑπωρεάτης. Tot i admetent que no se'n pot extreure cap conclusió segura, l'autora prefereix veure-hi l'ètnic abans que llegir-hi un matronímic.

128. Per a l'ús del doble ètnic, vegeu el comentari a la inscripció núm. 137.

129. *IG* IV^2, 95.

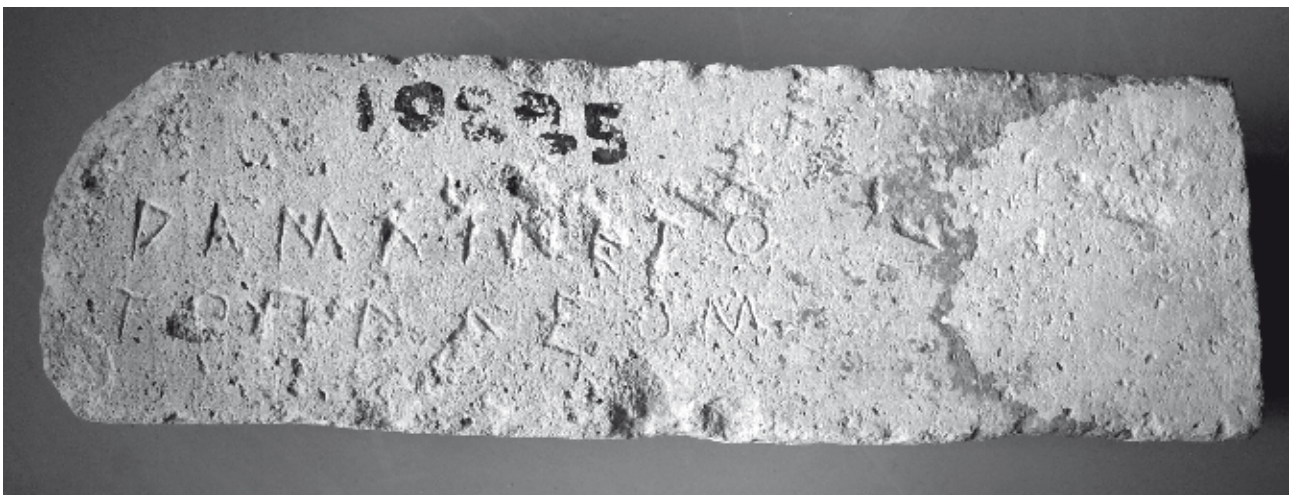

Figura 82. Cefal·lènia 1.

Litt. Cephalleniae (?) *a.* 0,015-0,02, στοιχηδόν. O /o̱/, /o/; E /ē/ (?).

/ā/ originària
gen. -ηος < -*ēu̯os* (?)

L'alfabet que presenta aquesta inscripció és un dels pocs exemples de l'alfabet epicòric de l'illa de Cefal·lènia, molt proper a l'alfabet aqueu.[130]

130. Cefal·lènia 2

Estela de marbre pentèlic trobada a la via Musarum i conservada al Museu Epigràfic (EM 10221). Mides: 0,67 d'alçada, 0,16 d'amplada i 0,14 de profunditat.

Ca. 450-430 *aC.*
Ed. Schliemann 1888, 208; *IG supp.*, 190, núm. 491[38]; *IG* I^2 1070, 3; *IG* I^3 1359; *IG* IX 1^2, 4, 1576.

Χαρέας
Παλεύς
«Càreas paleu.»

Litt. a. 0,015-0,02.

131. Cefal·lènia 3

Estela amb frontó i part inferior rude per ser inserida a terra. Trobada a la via Musarum, actualment conservada al Museu Epigràfic d'Atenes. Mides: 1,08 d'alçada, 0,22 d'amplada i 0,13 de profunditat.

Autòpsia.
Saec. IV *aC.*
Ed. IG supp., 190, núm. 491[38]; *IG* I^2 1070, 2; *IG* IX 1^2, 4, 1577.

Ἵππαινος
Πεισανορίδας
Ἀρίσστων
Παλῆες
«Hipè, Pisanòridas, Aristó, paleus.»

Litt. ion. a. 0,013. ΣΣ = Σ.[131]

/ā/ originària
nom. pl. -ῆες < *-*ēu̯es*

Les tres inscripcions dedicades a persones procedents de la *polis* de Pale foren trobades totes al mateix lloc. Tot i que es tracta d'epitafis d'èpoques diferents, és probable que formessin part d'un mateix complex funerari, potser pertanyent a una família de metecs paleus, o potser destinada a una petita comunitat palea que manté els lligams d'origen un cop emigrats a Atenes. L'existència d'aquesta comunitat explicaria satisfactòriament el perquè de l'ús de l'alfabet propi en la inscripció més antiga de les tres.

XVII. Corcira

132. Corcira 1

Epitaphium publicum. Estela marmòria col·locada al damunt d'una piràmide de dos graons. La part superior de l'estela estava probablement pintada. Trobada i conservada al Ceràmic (I 242). Lamentablement, la superfície està tan danyada per

130. *Cf.* Jeffery 1990, 231, núm. 6.
131. Bernabé 1996. Les grafies dobles per a consonants no geminades acostumen a trobar-se en posició preconsonàntica i responen a la voluntat de marcar la pronúncia en síl·laba tancada: /a.ris.ton/. Vegeu també les inscripcions núm. 170 i 217.

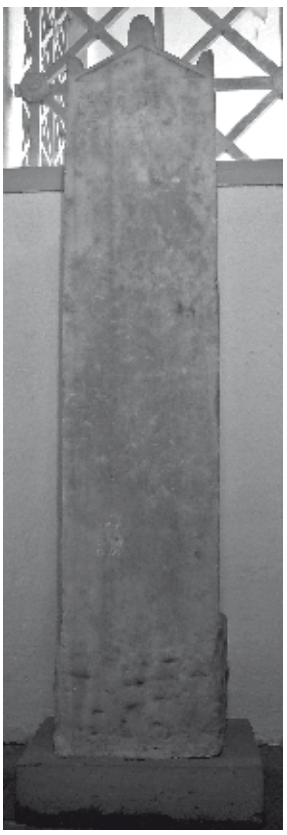

Figura 83. Cefal·lènia 3.

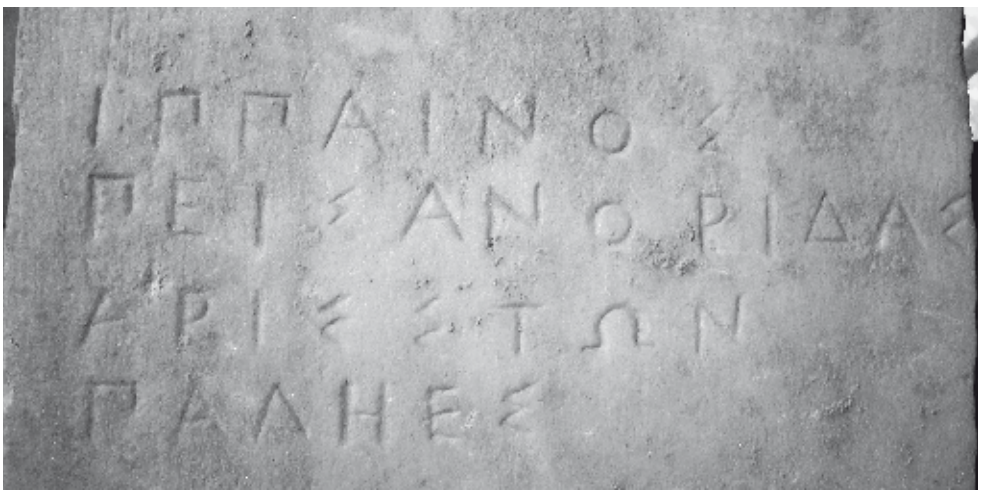

Figura 84. Cefal·lènia 3.

l'exposició a l'exterior que actualment es fa difícil llegir la inscripció. Mides: 2,61 d'alçada i 0,82-0,76 d'amplada.

Autòpsia.
433/432[132] *aC.*
Ed. Curtius 1871, 28, n. 69 (*apud IG*); *IG* II^2 5224; *GVI* 47; Knigge 1972*a*, 591-605; Knigge 1972*b*, 260-262, tab. 1-6; *CEG* 469.

ἐνθάδε Θέρσανδρον καὶ Σιμύλον, ἄνδρε ποθεινὼ
πατρίδι Κερκύραι, δέξατο γαῖα τάφωι·
πρέσβες ἐλθόντας, κατὰ συντυχίαν δὲ θανόντας
παῖδες ᾽Αθηναίων δημοσίαι κτέρισαν.

«Aquí la terra ha acollit en sepultura Tersandre i Símil, dos homes enyorats a la pàtria Corcira. Arribats com a ambaixadors, moriren per un mal atzar i els fills dels atenesos els enterraren amb honors públics.»

Litt. a. 0,015.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_
dual
παῖδες Αθηναίων
γαῖα
manca d'augment (δέξατο i κτέρισαν)
Κερ-

La llengua de l'epitafi té elements de l'èpica, per exemple en el mot γαῖα en lloc de γῆ i la manca d'augment en els aoristos δέξατο i κτέρισαν. En la resta de l'epigrama, veiem que la llengua utilitzada és l'àtic i no pas el jònic, com ara en l'acusatiu συντυχίαν. També es tracta d'una adaptació àtica o de *koiné* en el sintagma παῖδες Αθηναίων, amb la substitució del mot d'ús arcaic υἷες pel més prosaic παῖδες. L'ús de la llengua clarament àtica en l'epigrama, amb la introducció d'alguns elements homèrics en el vocabulari, és esperable al segle V en un epitafi públic de la *polis* d'Atenes.

La gravació de l'estela ha estat datada al segle IV i relacionada amb l'entrada dels corciresos a l'aliança atenesa l'any 375 aC,[133] però les noves excavacions realitzades l'any 1971[134] posaren al descobert que sota el sòcol de dos graons de l'estela s'hi trobava una construcció anterior, un antic sòcol, també de dos graons, amb una tomba a la dreta i una a l'esquerra que contenien un esquelet cada una. Les peces de ceràmica que formaven part de les ofrenes, algunes de les quals eren d'origen no àtic, van permetre datar l'enterrament al tercer quart del segle V aC. A partir d'aquestes dades, s'interpreta que els dos ambaixadors corciresos havien

132. L'estela és del segle IV aC, però, segons U. Knigge, el monument és originari del 433/432 aC i fou restablert al segle IV aC, probablement el 375 aC, arran d'un nou acord entre Atenes i Corcira.

133. *Cf.* Tod 1948, 84, que posa en relació l'aliança d'Atenes amb Corcira, Acarnània i Cefal·lènia del 375 aC amb l'arribada dels dos ambaixadors a Atenes.

134. Publicades a Knigge 1972*b*.

Figura 85. Corcira 1.

Figura 86. Corcira 1.

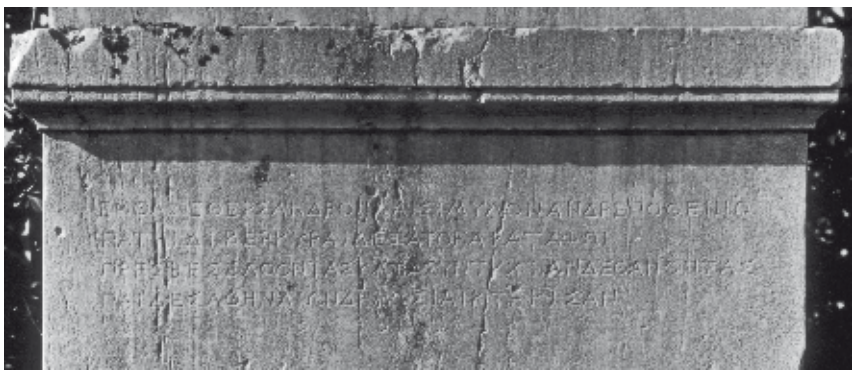

Figura 87. Corcira 1. Foto: DAI, negatiu D-DAI-ATH-Kerameikos 6019.

vingut a Atenes a negociar el primer tractat conegut entre les dues ciutats, l'any 433/432 aC, destinat a afrontar un possible conflicte amb Corint i Esparta. L'any 375 aC, en ocasió de la renovació de l'acord, Corcira devia haver demanat a Atenes que tornés a erigir el monument funerari, potser destruït durant la guerra del Peloponnès. Pel que fa a l'expressió κατὰ συντυχίαν θανόντας, U. Knigge esmenta la possibilitat, ara com ara indemostrable, que fes referència a un assassinat perpetrat amb l'objectiu d'evitar el tancament de l'acord entre les ciutats d'Atenes i Corcira.

133. Corcira 2

Estela de marbre pentèlic, trencada per la part inferior. Fou trobada el 1932, reutilitzada per a la construcció d'una casa. La inscripció ha estat gravada al cos de l'estela. Actualment conservada al Museu de l'Àgora (Ag. I 277). Mides: 0,34 d'alçada, 0,34 d'amplada i 0,056 de profunditat.

Saec. V/IV *aC.*
Ed. Meritt 1934, 91, núm. 116; *IG* II^2 9011; *Agora XVII* 517; *IG* IX 1^2, 4, 1061.

Μετώπα
Κερκυραία
«Metopa corciresa.»

Litt. a. 0,014.

/ā/ originària
Κερ-

134. Corcira 3

Estela de marbre pentèlic amb frontó. Trobada al poble de Brahami. Mides: 0,61 d'alçada, 0,31 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Post med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II^2 9010; *IG* IX 1^2, 4, 1062.

Αἰσχρίων
Κερκυραῖος
«Escrió corcirès.»

Litt. a. 0,01.

Κερ-

135. Corcira 4

Estela de marbre pentèlic trencada en dues parts. Conservada al Museu del Pireu. Mides: 0,66 d'alçada, 0,24 d'amplada i 0,06 de profunditat.

Post med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II^2 9015; *IG* IX 1^2, 4, 1063.

Φιλωτὶς
Κερκυραία
«Filotis corciresa.»

Litt. a. 0,01.

Κερ-

Grècia del nord

XVIII. Tessàlia

136. Tessàlia 1

Estela rectangular de marbre pentèlic trobada en lloc desconegut, actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 10248). Mides: 0,405 d'alçada, 0,23-0,24 d'amplada i 0,055-0,075 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 410-400 *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1814; Köhler 1885*a*, 367, núm. 15; *IG* I^2 1042; *IG* I^3 1375.

Κέφαλος
Θεσαλός
«Cèfal, tessali.»

Litt. a. 0,018-0,025. Σ = ΣΣ

-ss- < *k̑i/k^{h}i̯[135]
T < K^u /_e

En l'ètnic Θεσαλός no s'hi ha grafiat la doble sigma. La vacil·lació en l'anotació de consonants dobles és habitual en inscripcions d'aquesta època.

137. Tessàlia 2

Estela de marbre pentèlic amb cimaci, trencada per la part inferior. Conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 8841). Mides: 0,28 d'alçada, 0,17 d'amplada i 0,035 de profunditat.

Ante med. saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1806; *IG* II 2988; *IG* II^2 8843.

Ἀγέμων

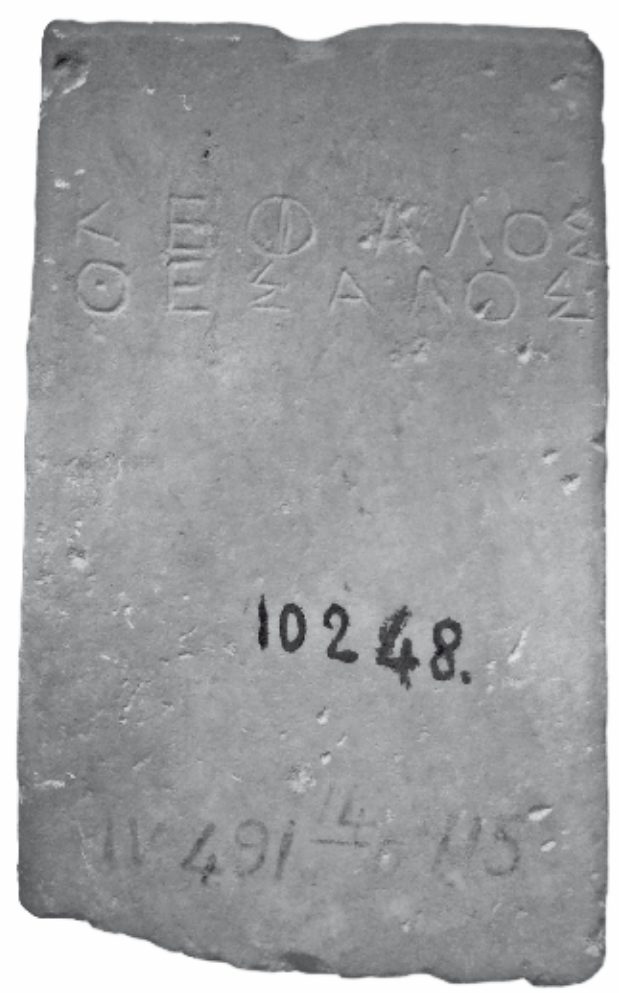

Figura 88. Tessàlia 1.

Θετταλὸς
Σκοτ῱σσαῖος
«Agèmon tessali, escotusseu.»

L. 3 Koumanoudes: Σκοτος | Σάϊος.

Litt. a. 0,016. O /o̱/, /o/.[136]

-tt- < *k̑i̯/k^{h}i
/ā/ originària
T < K^u /_e

Aquest és un dels exemples d'epitafi on se cita un doble ètnic, el primer més general, especificant la regió de procedència, i el segon més concret, aquí amb l'ètnic de la ciutat de procedència.[137]

135. *Cf.* Threatte, *GAI* I, 538. Les formes amb *-ss-* són habituals en epigrafia àtica quan es tracta d'ètnics i topònims, que sovint no tenen una forma àtica equivalent, com Μεσσήνιος, Ἀλικαρνασσεύς, Μασσαλιώτης, però per a Θεσσαλός sí que existeix la forma àtica Θετταλός, *vid*. els epitafis núm. 137, 140, 141 i 144.

136. El nom de la *polis* d'Escotussa presenta a la segona síl·laba una vocal llarga, *cf. IG* IX 2, 519 III 9: τὸν] δῆμον τὸν Σκοτουσσαίων, inscripció de Larissa del segle II aC.

137. *Cf.* Ginestí 2002, 205 per a dobles ètnics en epitafis atenesos, i les inscripcions núm. 128, 155, 310, 359, 451, 456, 462, 470, 489 i 491. S'observen dues estructures possibles: en una se cita en primer lloc l'ètnic general de la regió i en segon lloc el més concret de la ciutat, en l'altra a la inversa.

138. Tessàlia 3

Estela de marbre pentèlic decorada amb palmetes i fulles d'acant, trencada per la part inferior. Dues rosetes han estat gravades sota la inscripció. Trobada prop de la ciutat d'Atenes, conservada actualment al Museu Nacional (NM 925). Mides: 0,72 d'alçada, 0,42 d'amplada i 0,01 de profunditat.

Autòpsia.
365-340 *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1977; *IG* II 3154; *IG* II^2 9242.
Cf. Möbius 1968, tab. 21*a*.

Ἀφροδισία
Μαγνησία
«Afrodísia magnèsia.»

Litt. a. 0,018.

139. Tessàlia 4

Estela de marbre pentèlic amb decoració floral; sota la inscripció hi ha dues rosetes. Procedent de la Mesogea àtica, conservada anteriorment al Museu Nacional (NM 852), actualment a la Universitat d'Atenes. Mides: 1,40 d'alçada, 0,42-0,39 d'amplada i 0,09 de profunditat.

365-340[138] *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 2019; *IG* II 3185; *IG* II^2 9331.

Figura 89. Tessàlia 3.

Μικίνης
Μελιβοιεύς
«Micines melibeu.»

Litt. a. 0,020.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

140. Tessàlia 5

Estela de marbre himètic, composta de tres fragments, amb frontó arrodonit. Trobada al Pireu i conservada actualment al Museu Epigràfic (EM 9203 + 9231 + 835). Mides: 0,50 d'alçada i 0,30 d'amplada.

Autòpsia.
Med. saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1809; *IG* II 2990; *IG* II^2 8846.

Γοργίας
Ἱπποκλείδου
Θεττα⟨λ⟩ός.
Σωσιπάτρα
Γοργίου.
Διονύσιος
Γοργίου.
«Gòrgias, fill d'Hipoclidas, tessali. Sosípatra, filla de Gòrgias. Dionisi, fill de Gòrgias.»

L. 3 *lapis*: ΘΕΤΤΑΑΟΣ.

Litt. a. 0,018.

-tt- < *k̯i̯/k^{h}i̯
gen. -ǭ per a masc. en -*ā*
T < K$^{\text{u̯}}$ /_e

Figura 90. Tessàlia 3.

138. *Cf.* Möbius 1968, 36. La datació ha estat feta a partir de l'estil de la decoració, una mostra de la pompositat que la decoració floral assoleix en una evolució iniciada cap al 360 aC.

Figura 91. Tessàlia 4. Foto: H. R. Goette, DAI, negatiu D-DAI-ATH-2001/2.

Figura 92. Tessàlia 4. Foto: H. R. Goette, DAI, negatiu D-DAI-ATH-2001/2.

Els tres noms han estat gravats per la mateixa mà. Això indica que, o bé foren enterrats tots tres al mateix temps, o bé aquesta estela fou alçada anys després de les seves morts i col·locada al complex funerari familiar.

141. Tessàlia 6

Estela de marbre pentèlic amb frontó. Conservada al Museu Epigràfic (EM 9232). Mides: 0,21 d'alçada, 0,27 d'amplada i 0,04 de profunditat.

Med. saec. IV *aC.*
Ed. Koumanoudes 1871, 1812; *IG* II 2992; *IG* II^2 8850.
Cf. CAT 4.415.

Θέρσων Θεταλός
«Tersó tessali.»

Litt. a. 0,012. T = TT.

-tt- < *k̂i/k^{h}îi
T < K^u /_e

El substantiu θάρσος (àtic θάρρος) presenta vocalisme /e/ en alguns exemples de l'àmbit eòlic, θέρσος,

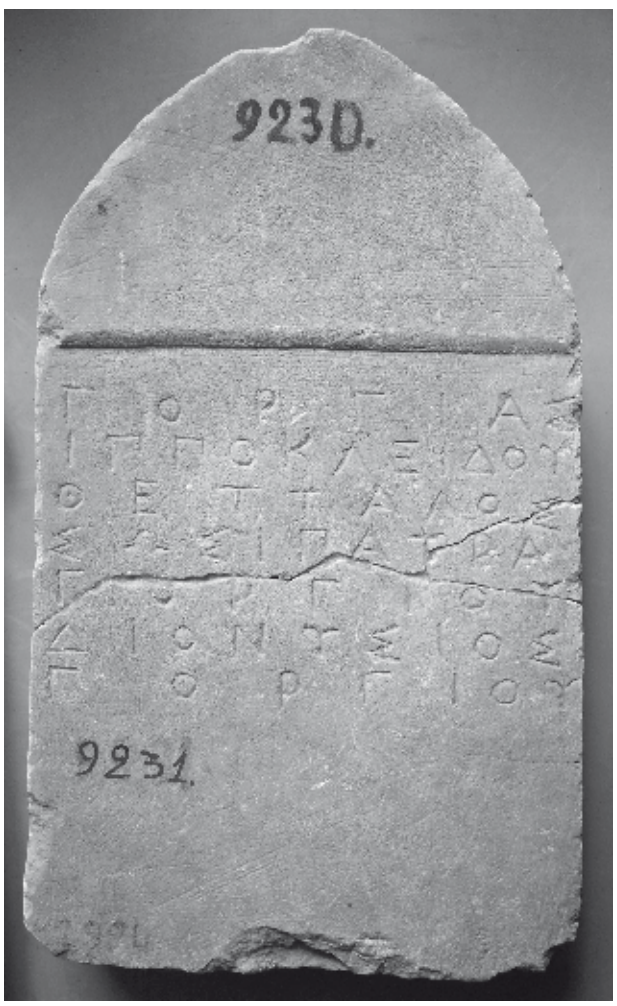

Figura 93. Tessàlia 5.

i aquest vocalisme està confirmat per l'onomàstica amb exemples d'antropònims formats amb el lexema θερσ- també fora del domini eòlic.[139]

139. *Cf.* Chantraine, *DELG*, *s.v.* θάρσος, θρασύς.

142. Tessàlia 7

Estela de marbre amb relleu d'una corona d'heura i restes de color. Trobada entre els carrers Achilleos i Iasonos, conservada actualment al dipòsit de la tercera Eforia (M 1128). Mides: 0,70 d'alçada i 0,19 d'amplada.

Ca. 350 *aC*.
Ed. Alexandri 1972, 34; *SEG* XXVI, 327; *ΣEMA* 1198.

Στέφανος Λαρισαῖος
«Estèfan lariseu.»

Per a la relació entre el nom del difunt i la iconografia de l'estela funerària, vegeu la inscripció núm. 418.

143. Tessàlia 8

Estela de marbre pentèlic trencada per la part inferior esquerra i la part superior dreta, conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 2038). Mides: 0,64 d'alçada, 0,35 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Autòpsia.
Post med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II^2 8844.

Ἀγλώκριτ[ος]
Θεθα⟨λ⟩[ός]
«Aglòcrit tessali.»

IG: Θε[ττα]λ[ός], *lapis*: ΘΕΘΑΑ.

Litt. a. 0,029.

T < K^{ų} /_e
t^{h}_t^{h} < t^{h}_tt/ss o t^{h}_t^{h} < t^{h}_*tt

144. Tessàlia 9

Estela de marbre pentèlic amb frontó, trencada per la part inferior. Trobada al Pireu, conservada al Museu Epigràfic (EM 9233). Mides: 0,29 d'alçada, 0,30 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Post med. saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1815; *IG* II 2994; *IG* II^2 8853/8854.

Ξενόφαντος
Θετταλός
«Xenofant tessali.»

Litt. a. 0,013.

-tt- < *k̯i/k^{h}i̯
T < K^{ų} /_e

XIX. **Epir**

145. Epir 1

Estela de marbre pentèlic amb frontó, en el qual s'hi troben restes de color. Conservada al Museu Epigràfic (EM 10986). Mides: 0,77 d'alçada, 0,32 d'amplada i 0,06 de profunditat.

Med. saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1805; *IG* II 2987; *IG* II^2 8840.

Νικαρέτα
Θεσπρωτίς
«Nicàreta de Tespròtida.»

Litt. a. 0,016.

/ā/ originària

146. Epir 2

Estela de marbre himètic amb frontó. Trobada al Ceràmic. Mides: 0,52 d'alçada, 0,40 d'amplada i 0,12 de profunditat.

Post med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II^2 8855 = 8532*a*.

Αἴσωπος Ἠπειρώτης
Πλανγὼν Θηβαία

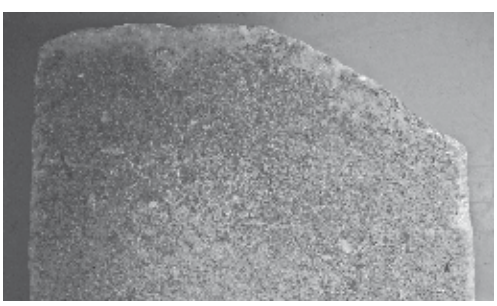

Figura 94. Tessàlia 8.

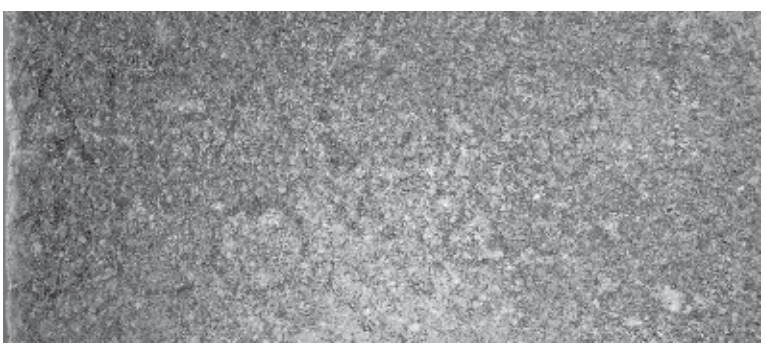

Figura 95. Tessàlia 8.

Αἰσώπου γυνή
«Esop epirota. Plangó tebana, dona d'Esop.»

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_

147. Epir 3

Estela de marbre himètic. Mides: 0,70 d'alçada, 0,32 d'amplada i 0,11 de profunditat.

Saec. IV *aC*.
Ed. Pittakes 1860, núm. 3880 (*apud IG*); Koumanoudes 1871, 1672; *IG* II 2898; *IG* II^2 8534.
Cf. Bergemann 1997, F4*d*.

Δέξανδρος
Γλαυκέτου
Ἠπειρώτης
«Dexandre, fill de Glàucetas, epirota.»

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
gen. -ǭ per a masc. en -*ā*

Dexandre és un nom molt habitual a l'Epir, i Glàucetas es troba sobretot a Tessàlia i esporàdicament a l'Etòlia.

148. Epir 4

Estela de marbre himètic. Mides: sense especificar.

Saec. IV *aC*.
Ed. Pittakes 1860, núm. 3887 (*apud IG*); Koumanoudes 1871, 1680; *IG* II 2905; *IG* II^2 8542.
Cf. Bergemann 1997, F4*d*.

Πραϋλλὶς
Ἠπειρῶτις
«Praul·lis epirota.»

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

Aquesta estela, juntament amb dues més dedicades també a epirotes (núm. 147 i 151), formaven part del mateix complex funerari. És possible que no es tractés de membres d'una mateixa família sinó que el complex funerari estigués basat en l'origen comú.[140]

149. Epir 5

Fragment d'una estela de marbre, trencada per la part superior i la inferior, però conservada a ambdós costats. Actualment al Museu de l'Àgora d'Atenes (Ag. I 2954). Mides: sense especificar.

Saec. IV *aC*.
Ed. IG II^2 8545*a*; *Agora XVII* 457.

Φάρας
Ἠπειρώτης
«Faras epirota.»

Litt. a. 0,04.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_

150. Epir 6

Fragment d'una estela de marbre himètic. Actualment al Museu de l'Àgora d'Atenes (Ag. I 4311). Mides: 0,38 d'alçada, 0,24 d'amplada i 0,095 de profunditat.

Saec. IV/III *aC*.
Ed. Meritt 1954, 270, núm. 99, pl. 57; *Agora XVII* 456; *ΣEMA* 1057.

[Βερ]ενίκη
[Ἠπε]ιρῶτις
«Berenice epirota.»

Litt. a. 0,02.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

El nom de Berenice, amb labial sonora en lloc d'aspirada, és una forma típicament macedònica que s'expandeix a partir de la creació dels reialmes hellenístics.[141] Tractant-se d'una reconstrucció, però, no podem descartar la lectura de la forma més usual de l'antropònim, Φερενίκη.[142]

151. Epir 7

Fita de marbre pentèlic, actualment conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 10983). Mides: 0,66 d'alçada, 0,32 d'amplada i 0,10 de profunditat.

Autòpsia.
Saec. IV/III *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1682 (*apud IG*); *IG* II^2 8545.
Cf. Bergemann 1997, F4*d*.

140. *Cf.* Bergemann 1997, 141-142. Hi ha alguns indicis de l'existència, entre els estrangers residents a Atenes, de complexos funeraris organitzats a partir de la procedència geogràfica, i no pas de la unitat familiar; *vid.*, per exemple, les tres inscripcions per a cefal·lenis (XVI), trobades totes tres al mateix lloc. Acords que garanteixen un enterrament digne als membres d'un *thiasos* els trobem al segle III en les inscripcions ateneses *IG* II^2 1275 i 1277.

141. *Cf.* Masson, *OGS* III, 228.

142. El masculí Φερένικος es troba especialment a les regions del centre i el nord de Grècia. De la forma femenina no n'hi ha tants exemples, però un vaixell àtic duu el nom de Φερενίκη, *cf.* Masson, *OGS* I-II, 133, nota 1.

Στέφανος
Ἠπειρώτης
«Estèfan epirota.»

Litt. a. 0,018, *cum hastis extremis crassatis*.

XX. Il·líria

152. Il·líria 1 **(?)**

Estela de marbre trobada al Pireu i conservada al seu Museu. Mides: 0,21 d'alçada, 0,28 d'amplada i 0,04 de profunditat.

Saec. IV *aC*.
Ed. Lechat 1888, 347; *IG* II 5, 2826*b*; *IG* II^2 8355.

--- νης
Ἀπολλωνιάτης
«...nes d'Apol·lònia.»

Litt. a. 0,012.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

L'ètnic pot fer referència tant a l'Apol·lònia d'Il·líria com a la situada a la costa del Pontos Euxí. No hem trobat cap indici que ens ajudi a precisar-ne la procedència exacta, i la mala conservació de l'antropònim tampoc no aporta cap informació onomàstica.

XXI. Macedònia

153. Macedònia 1

Estela de marbre pentèlic, trencada per la part inferior i superior. Conservada al Museu del Pireu. Mides: 0,30 d'alçada, 0,20 d'amplada i 0,03 de profunditat.

Saec. V *aC ex.*
Ed. IG II 3184; *IG* II^2 9330.

Εὐκτήμων
Μεθωναῖος
«Euctèmon metoneu.»

Litt. a. 0,01-0,013.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

La *polis* de Metone entrà a formar part de la lliga aticodèlica després del 431 i apareix a les llistes de contribuents entre els anys 430/429 i 415/414.[143] Euctèmon degué instal·lar-se a Atenes amb l'entrada de la seva ciutat a la lliga.

Figura 96. Epir 7.

154. Macedònia 2 **(?)**

Fragment de la part superior d'una estela de marbre pentèlic amb relleu en el qual s'hi veu el cap d'una dona. Conservada al Museu de les mines de Làurion. Mides: 0,24 d'alçada, 0,28 d'amplada i 0,14 de profunditat.

Med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II^2 9273; Peek 1942, núm. 213; Bäbler 1998, núm. 108.
Cf. CAT 233 (sense fot.).

--- γυ --- Μακεδὼν Ἀγρ[---
«...gi... Macedoni A---?»

IG: Ἀγρ[ιεύς].

Litt. a. 0,012.

Tant W. Peek (*op. cit.*) com D. S. Lambert[144] coincideixen a interpretar les restes de la quarta lletra de l'últim mot com a O o bé Ω. Les seves propostes de lectura veuen en aquest mot un nom propi, p. ex. Ἀγροίτης o Ἄγρων. Una altra possibilitat, a partir de l'observació d'altres epitafis on apareixen dobles ètnics, és veure en el primer ètnic Μακεδών la designació més general i en el segon Ἀγρ- l'ètnic més concret de la ciutat de procedència. En aquest cas es tractaria d'un personatge procedent d'una ciutat macedònia, per ara desconeguda, tal com passa en l'epitafi núm. 155 (Macedònia 3).[145]

143. *Cf. IG* I^3 281, II 33 i 290, III 8.
144. Lambert 1997, 105, nota 81.
145. La presència d'una vocal <O> o <Ω> exclouria la lectura Ἀγρ[ιεύς] donada a l'edició d'*IG*. Els Ἀγριεῖς (o Ἀγριᾶνες, Ἀγρίαι, Ἀγραῖοι segons els diferents autors citats per Esteve de Bizanci) eren un poble d'origen traci o peoni que col·laboraren en les campanyes de

155. Macedònia 3

Estela de marbre pentèlic amb frontó. Trencada per la part inferior i la part dreta. Actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 12684). Mides: 0,55 d'alçada, 0,28 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Post med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II^2 9269.

Σάτυρος
Γόλυος
Μακεδὼν
Πράσσιος
«Sàtir, fill de Golis, macedoni de Prassios (?).»

Litt. a. 0,024.

gen. -υος

Aquest epitafi constitueix un altre exemple de doble ètnic,[146] tot i que no sapiguem a quina localitat fa referència Prassios. Podria ser que estigués relacionat amb els habitants de la riba del llac Pràsias?[147] Aquest llac està situat al riu Estrímon, al nord de la península Calcídica. Aquesta zona, originàriament sota control traci, passà a domini macedoni amb Filip II. Això explicaria el nom possiblement traci del pare, Γολυς,[148] que ha donat al seu fill un nom grec, Σάτυρος.

156. Macedònia 4

Fragment d'un naiscos de marbre pentèlic. Sencer a la part superior del pediment, força danyat a la resta. Contenia un relleu del qual sols es veuen restes d'un cap. Conservat al Museu de l'Àgora (Ag. I 5066). Mides: 0,226 d'alçada, 0,103 d'amplada i 0,129 de profunditat.

Saec. IV *aC*.
Ed. Woodhead 1957, 234-235, núm. 92, tab. 60; *Agora XVII* 408; *ΣEMA* 980.

[---]άνης Ὀνησ[-3-4-]
Ἀμφιπολ[ίτης]
«…anes, fill d'Ones… amfipolita.»

L. 1 Woodhead: Ὀνησ[ιμου?

Litt. a. 0,009.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

a. Calcídica

157. Calcídica 1

Estela de marbre pentèlic trobada al Ceràmic, rude a la part inferior, destinada a ser inserida a terra. La inscripció ha estat gravada damunt d'una pàtina de color blanc, i sota la inscripció s'hi observen restes d'un llaç pintat. Conservada al Museu Nacional d'Atenes (NM 2588). Mides: 0,425 d'alçada, 0,165 d'amplada i 0,06-0,065 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 450-420 *aC*.
Ed. Köhler 1885*a*, 367, núm. 16; *IG* I^2 1043; *IG* I^3 1377.

Ναύτης
Εὐδημίδο̄
Τορωνα-
ῖος
«Nautes, fill d'Eudèmides, toroneu.»

Litt. ion. a. 0,015-0,02. στοιχηδόν (v. 3 *partim*). O /o̱/, /o/.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
gen. -ō̱ per a masc. en -*ā*

Les dues últimes lletres de l'antropònim de la segona línia han estat gravades no pas a la part frontal sinó al costat dret de l'estela.

Tant aquesta inscripció com la següent (núm. 158) han estat escrites en alfabet jònic, probablement en la forma que pren a la ciutat de Torone.[149] També l'estil i la iconografia d'ambdues esteles és similar.

La ciutat de Torone, important gràcies al seu port natural, esdevé a partir del 479 aC, amb la caiguda

Filip II i Alexandre el Gran, però sembla que mantingueren la seva independència política i no foren pas sotmesos al poder macedoni (*vid.* Arr. *An*. 1, 5).

146. Per a dobles ètnics, vegeu el comentari a la inscripció núm. 137.

147. K. Bosnakov (1999) proposa cercar en la regió d'aquest llac els Εμπόρια Βελανα Πρασε[νω]ν que apareixen citats a l'anomenada «Inscripció de Pistiros», però *vid. contra* Chankowski-Domaradzka 1999, 252, nota 6. Una dificultat per a la identificació de l'ètnic Πράσσιος de la nostra inscripció amb les poblacions del llac de Pràsias és la doble sigma, ja que tant els testimonis del nom del llac (p. ex. Hdt. 5, 15: Πρασίας λίμνη) com l'ètnic que apareix a la «Inscripció de Pistiros» mostren una consonant simple.

148. No ens ha estat possible trobar cap paral·lel per a aquest nom. Podria ser que estigués relacionat amb *Γολης, documentat en la forma de genitiu Γολεους en una inscripció d'època romana (*IGBR* II, núm. 554), o bé en la forma també de genitiu Γολα que es troba en una inscripció d'Òlbia (*IOSPE* I, núm. 83, 9 i 99, 4). *Cf.* l'entrada Γολας, Γολης en Detschew 1976, 107. Per al testimoni d'Òlbia, L. Zgusta (1955, 190) proposa tímidament un origen irànic. Altres noms tracis documentats en les nostres inscripcions són Κότυος (genitiu, núm. 197, Tràcia 10), Ἀνδραβυδος (genitiu, núm. 203, Tràcia 16) i Βίθυος (genitiu, núm. 209, Tràcia 22), tots ells adaptats al grec dins la declinació de noms en -*u*.

149. *Cf.* Jeffery 1990, 363.

Figura 97. Calcídica 1.

Figura 98. Calcídica 1.

d'Olint en mans dels perses, la ciutat més important de la Calcídica. Forma part de la lliga aticodèlica i s'hi manté després del 432 aC, al contrari que la resta de ciutats calcídiques. Aquesta bona relació amb Atenes segurament facilità la instal·lació de ciutadans de Torone a la ciutat àtica. El 423 aC i amb l'ajuda dels oligarcs passa a estar sota la influència d'Esparta, però al cap d'un any és recuperada per a Atenes.

158. Calcídica 2

Estela de marbre pentèlic trobada al Ceràmic, rude a la part inferior, destinada a ser inserida a terra. La inscripció ha estat gravada sobre una pàtina de color blanc, i sota la inscripció s'hi veuen restes d'un llaç pintat. Conservada al Museu Nacional d'Atenes (NM 2600). Mides: 0,60 d'alçada i 0,22 d'amplada.

Autòpsia.
Ca. 450-420 *aC*.
Ed. Köhler 1885*a*, 367, núm. 17; *IG* I^2 1044; *IG* I^3 1378.

Μίκκος
Καλλικλείδō
Τορωναῖος
«Micos, fill de Cal·liclides, toroneu.»

Litt. ion.[150] *a.* 0,008-0,015. O /o̱/, /o/.

gen. *-ō̱* per a masc. en *-ā*

Els antropònims formats a partir del lexema μικ(ο)- els trobem tant amb <κ> simple com geminada. L'ús de la geminació expressiva, tal com la trobem en aquest antropònim, és un recurs molt habitual en l'onomàstica grega.[151]

159. Calcídica 3

Estela de marbre pentèlic trobada al Ceràmic, a la zona d'Hagia Tríada, rude a la part inferior, destinada a ser inserida a terra. Conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 10237). Mides: 0,205 d'alçada, 0,19 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Ca. 440-420 *aC*.

150. *Cf.* comentari a la inscripció anterior.
151. *Vid.* Bernabé 1996.

Figura 99. Calcídica 2.

Ed. Köhler 1888, 475, núm. 5; *IG* I^2 1075; *IG* I^3 1370.

Ἠροστρά-
τō : Σταγιρ-
ίτō
«(Monument) d'Heròstrat estagirita.»

Litt. ion. vulgares, *a.* 0,017-0,02. O /o̱/, /o/.

i < ei
gen. -o̱ per a masc. en -*ā*

La fórmula en genitiu que presenta aquest epitafi és la més habitual a Atenes a l'època arcaica.[152]

160. Calcídica 4

Fita de marbre pentèlic trobada al Ceràmic, a la zona d'Hagia Tríada, i conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 10238). Mides: 0,365 d'alçada, 0,13-0,165 d'amplada i 0,55 de profunditat.

Ca. 440-420 *aC*.
Ed. Köhler 1888, 475, núm. 4; *IG* I^2 1074; *IG* I^3 1379.

Ἑρμοτέλης
Ἀριστόνō
Τορωναῖο-
ς
«Hermòteles, fill d'Aristònous, toroneu.»

Litt. ion. a. 0,015-0,017 (O 0,012). O /o̱/, /o/.

161. Calcídica 5

Estela de marbre pentèlic amb frontó arrodonit pintat, tot i que actualment ja no se'n veu cap resta. Conservada al Museu Nacional d'Atenes (NM 2610). Mides: 0,71 d'alçada, 0,28-0,26 d'amplada, 0,04 de profunditat.

Autòpsia.
Saec. V/IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 2021; *IG* II 3187; *IG* II^2 9335.

Κλέωνος
Μενδαίου
«(Monument) de Cleó mendeu.»

Litt. ion.[153] *a.* 0,011-0,015.

La inscripció fou datada al final del segle V en l'edició d'*IG* II^2, però no ha estat inclosa en la nova edició *IG* I^3, cosa que indica que la seva pertinença al segle V no és segura.[154] El formulari en genitiu dels epitafis és propi de l'època arcaica; al segle IV ja ha caigut quasi completament en desús, però encara se'n troben alguns exemples.[155]

162. Calcídica 6

Estela de marbre pentèlic amb frontó i relleu on s'hi veu una dona asseguda amb un ocell a la falda i un nen dret davant seu. Trencada per la part inferior. Trobada al Pireu i conservada al seu Museu (PM 266). Mides: 0,52 d'alçada i 0,38 d'amplada.

Saec. IV *aC in.*
Ed. Koumanoudes 1871, 2292; *IG* II 3249; *IG* II^2 10026.
Cf. CAT 1.842 (fot.).

Νικησὼ Σώσωνο[ς]
Ὀλυνθίη. Πρώταρ[χος]
«Niceso, filla de Sosó, olíntia. Protarc.»

L. 1 Koumanoudes: Σώσων[ος]. L. 2 Koumanoudes: Πρωτάρχο.

152. *Cf.* Ginestí 2002, 8 i 17.
153. *Cf.* Threatte, *GAI* I, 43-44 i 238-241.
154. També ha estat inclosa amb la datació segle V/IV a *FRA*.
155. *Vid.* l'epitafi núm. 19 per a una coríntia.

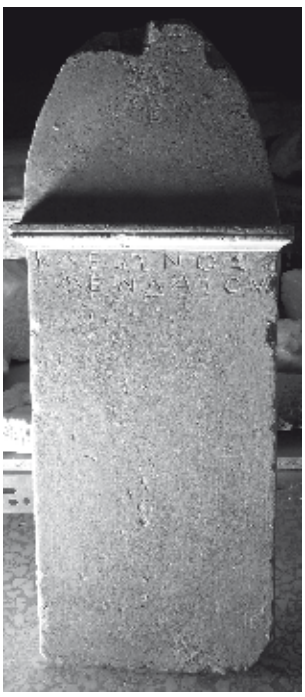

Figura 100. Calcídica 5.

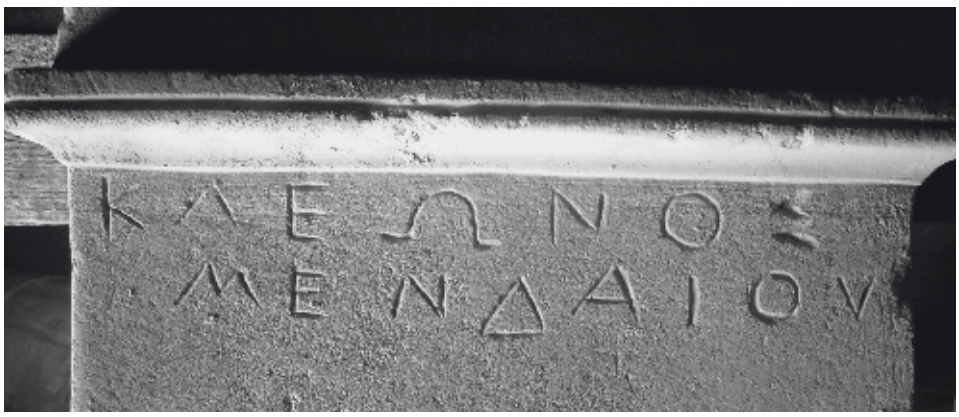

Figura 101. Calcídica 5.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, també /*i*_

163. Calcídica 7

Part superior d'una estela de marbre pentèlic amb frontó i relleu, del qual sols resten els caps de dues figures. Conservada al Museu del Pireu (PM 1236). Mides: 0,36 d'alçada, 0,35 d'amplada i 0,05-0,06 de profunditat.

Autòpsia.
Saec. IV *aC in.*
Ed. Koumanoudes 1871, 2293; *IG* II 3252; *IG* II^2 10029.
Cf. CAT 2.392a.

Ὀλύνθιος
«Olinti.»

El nom del difunt no hi ha estat gravat, però per sobre de la inscripció hi ha espai suficient per al nom, que potser hi fou pintat.

164. Calcídica 8

Estela de marbre pentèlic amb cimaci. Actualment conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 11016). Mides: 1 d'alçada, 0,34 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Saec. IV *aC in.*

Ed. Koumanoudes 1871, 2420; *IG* II 3362; *IG* II^2 10366.

Ἰδήρατος Καλλίō,
Καλλίας Εὐγένōς
Σκιωναίω
«Idèrat, fill de Càl·lias. Càl·lias, fill d'Èugenes, escioneus.»

L. 1 Koumanoudes: Ἰδή[ρατ]ος Καλλίου.

Litt. a. 0,015. O /ǭ/, /o/.

gen. -ǭ per a masc. en -*ā*
gen. -ōς < -εος
/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_
dual[156]

Figura 102. Calcídica 7.

156. Un ètnic en dual el trobem també a l'epitafi núm. 279, que honora, probablement, un matrimoni sami. En aquest cas ha estat aplicat a un fill i un pare.

L'antropònim Ἰδήρατος no és gens habitual, però en trobem un altre exemple a Tasos amb una datació *ca.* 550-520.[157]

165. Calcídica 9

Estela de marbre pentèlic amb frontó. Conservada al Museu de la British School a Atenes. Mides: 0,33 d'alçada, 0,22 d'amplada i 0,08 de profunditat.

Ante med. saec. IV *aC.*
Ed. Koumanoudes 1871, 2461 i 1912b (editades com a dues inscripcions diferents); *IG* II 3396; *IG* II^2 10453; Lambert 2000, 499; Henry-Trail 2001, 321-325.

Ἀγλωκρ[---]
Τορωνα[ῖος]
«Aglòcr- toroneu.»

IG II^2: Ἀγλώκρ[ιτος]; Lambert: Ἀγλωκρ[άτη] | Τορωνα[ία]; Henry-Trail: Ἀγλωκρ[έων].

Litt. a. 0,02.

-ō- < -ao-

La reconstrucció del nom proposada per A. Henry i J. Trail es basa en el fet que el nom Ἀγλωκρ[έων], com que conté nou lletres igual que l'ètnic, permet mantenir perfectament l'estructura *stoichedon* de la inscripció.

166. Calcídica 10

Estela de marbre pentèlic amb frontó i una pintura on encara s'hi observen les figures d'una dona asseguda que agafa la mà d'un home dret, darrere del qual s'hi veu un nen. Trobada el 1833 al Pireu, actualment al Museu Nacional d'Atenes (NM 2607). Mides: 0,75 d'alçada, 0,29 d'amplada i 0,06-0,09 de profunditat.

Autòpsia.
Ante med. saec. IV *aC.*
Ed. Koumanoudes 1871, 2462; *IG* II 3397; *IG* II^2 10454.
Cf. CAT 2.878a (dibuix); Scholl 1996, núm. 214.

Πάμφιλος Πρωθὼ
Τορωναῖος Τορωναία
«Pàmfil toroneu. Proto toronea.»

Litt. a. 0,012.

/ā/ /i_

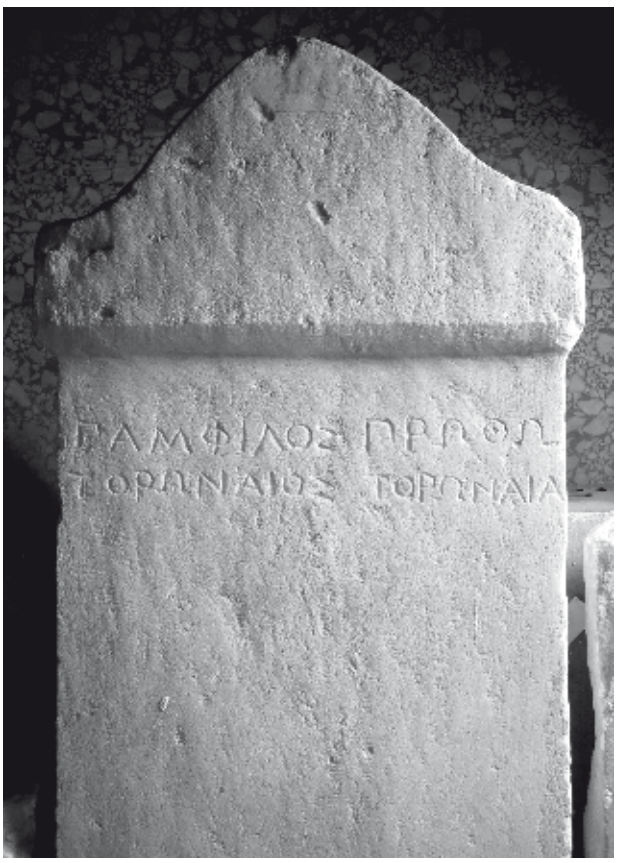

Figura 103. Calcídica 10.

La pintura que antigament decorava l'estela ja no és visible a simple vista, però els primers editors encara van poder veure-la i descriure-la, i amb tècniques fotogràfiques especials ha estat possible tornar-la a recuperar.[158]

167. Calcídica 11

Part superior d'una estela de marbre pentèlic amb cimaci. Conservada al Museu Nacional d'Atenes. Mides: 0,18 d'alçada, 0,15 d'amplada i 0,08 de profunditat.

Ante med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II^2 10455.

Τιμοκρ[---
Τορων[---
«Timocr- toroneu.»

Litt. a. 0,014.

168. Calcídica 12

Estela de marbre pentèlic amb decoració de palmeta i una pintura que representava un home amb barba assegut que sosté una àmfora amb la mà dreta i, amb

157. *Cf. LGPN* I.
158. *Vid.* Posamentir 2001, 59-61.

l'esquerra, una ampolleta. La pintura ja no és visible a simple vista. Actualment al Museu Nacional d'Atenes (NM 1002). Mides: 1,41 d'alçada, 0,41-0,34 d'amplada i 0,09 de profunditat.

Autòpsia.
365-340 *aC*.
Ed. Milchhöfer 1880, 185-188, tab. 6; *IG* II 2840; *IG* II^2 8397.
Cf. CAT 1.388; Scholl 1996, núm. 138.

Τόκκης Πύρρωνος Α⟨φ⟩υταῖ⟨ος⟩
«Tocces, fill de Pirró, afiteu.»

Lapis: AIϒTAI.

Litt. a. 0,012.

Figura 104. Calcídica 12.

En el mot Αφυταῖος, segons Wilhelm, tant la <φ> com la <ο> que falten havien estat marcades al damunt de la pedra, però no gravades definitivament.[159] En la nostra autòpsia ja no hem pogut trobar cap rastre de la <ο> però sí restes molt dubtoses de la sigma.

El nom Τόκκης sembla que és típicament macedoni, on es documenta en la forma amb consonant simple Τόκης en quatre ocasions, una d'elles d'època arcaica. En canvi no n'hem trobat cap altre exemple fora de Macedònia, excepte aquest d'un macedoni a Atenes.[160]

La pintura que decora l'estela fa pensar que Tocces degué ser un comerciant de vi. Possiblement es dedicava a la importació de vi de Mende, molt apreciat a Grècia. Recordem que Mende i Afitis estan situades al mateix braç de la península Calcídica, així com Escione, ciutat que sabem del cert que era un dels punts d'exportació del vi de Mende.[161]

169. Calcídica 13

Estela de marbre amb decoració de palmetes i dues rosetes sota la inscripció. Trencada per la part inferior. Conservada al Museu del Pireu. Mides: 0,66 d'alçada, 0,49 d'amplada i 0,15 de profunditat.

365-340 *aC*.
Ed. Kuruniotes 1913, 208, núm. 17, fig. 26; *IG* II^2 10018.

Figura 105. Calcídica 12.

159. *Cf.* Wilhelm 1909, 231, nota.
160. *Vid. LGPN* IV, *s.v.*
161. Així se'ns descriu en un contracte de préstec recollit al discurs de Demòstenes *Contra Làcritos* (D. 35, 10: Ἐδάνεισαν Ἀνδροκλῆς Σφήττιος καὶ Ναυσικράτης Καρύστιος Ἀρτέμωνι καὶ Ἀπολλοδώρῳ Φασηλίταις ἀργυρίου δραχμὰς τρισχιλίας Ἀθήνηθεν εἰς Μένδην ἢ Σκιώνην, καὶ ἐντεῦθεν εἰς Βόσπορον, ἐὰν δὲ βούλωνται, τῆς ἐπ' ἀριστερὰ μέχρι Βορυσθένους, καὶ πάλιν Ἀθήναζε ἐπὶ διακοσίαις εἰκοσι πέντε τὰς χιλίας […] ἐπὶ οἴνου κεραμίοις Μενδαίοις τρισχιλίοις, ὃς πλεύσεται ἐκ Μένδης ἢ Σκιώνης ἐν τῇ εἰκοσόρῳ ἣν Ὑβλήσιος ναυκληρεῖ. «Àndrocles del dem d'Esfetos i Nausícrates caristi han prestat a Artemó i Apol·lodor, faselites, tres mil dracmes de plata per navegar d'Atenes a Mende o Escione, i d'allí cap al Bòspor, i si volen des d'allí cap a l'esquerra fins a Borístenes, i de nou cap a Atenes, amb un interès de dos-cents vint-i-cinc per mil […] i una garantia de tres mil àmfores mendees de vi, que seran embarcades des de Mende o Escione a la nau de vint remers que comanda Hiblèsios.» Sobre els vins que arribaven a Atenes, *vid.* Isager-Hansen 1975, 35-36.

'Αριστόμαχος
Χαιρεφάνους
'Ολύνθιος
«Aristòmac, fill de Querèfanes, olinti.»

Litt. a. 0,025.

gen. -ους < -εος

170. Calcídica 14

Estela de marbre pentèlic amb palmeta, trencada per la part inferior. Procedent de la col·lecció de Lord Elgin[162] i conservada al Museu Britànic (BM Slg. Elgin 169). Mides: 0,43 d'alçada i 0,275 d'amplada.

365-340 *aC*.
Ed. GIBM I, núm. 106; Koumanoudes 1871, 2286; *IG* II^2 10019.

'Ασσκληπιόδωρος
Θράσωνος 'Ολύνθιος.
'Επικύδης 'Ασκληπιοδώρου
'Ολύνθιος.
«Asclepiodor, fill de Trasó, olinti. Epicides, fill d'Asclepiodor, olinti.»

Litt. a. 0,011.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
<ΣΣ> ~ <Σ>

El nom 'Ασσκληπιόδωρος, en la primera aparició, presenta una doble grafia per a -σ-, que té la funció de marcar que la consonant duplicada tanca síl·laba.[163] És curiós que aquesta doble grafia tan sols s'hagi utilitzat una vegada, tot i que l'antropònim hi és escrit dos cops.

171. Calcídica 15

Estela amb cimaci, trobada al Pireu i conservada al Museu Epigràfic (EM 11007). Mides: 0,69 d'alçada, 0,22 d'amplada i 0,025 de profunditat.

Med. saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 2290; *IG* II 3247; *IG* II^2 10024.

Μελιτὼ
'Αθηνοκλέους
'Ολυνθία
«Melito, filla d'Atènocles, olíntia.»

Litt. a. 0,016.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_
gen. -κλέους < **-kleu̯eos*

172. Calcídica 16

Estela de marbre pentèlic amb frontó, trencada per la part inferior. Actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9282). Mides: 0,33 d'alçada, 0,32 d'amplada i 0,06 de profunditat.

Med. saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 2291; *IG* II 3248; *IG* II^2 10025.

Μιννὼ Διοφάντου
'Ολυνθία
«Minno, filla de Diofant, olíntia.»

Litt. a. 0,014.

/ā/ /*i*_

173. Calcídica 17

Estela de marbre himètic amb frontó, danyada per la part superior i la part inferior. Actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 1796). Mides: 0,45 d'alçada, 0,34 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Autòpsia.
Med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II^2 10109.

Αἰσχίνης
Διονυσοδώρο[υ?]
Ποτειδαεύ[ς]
«Èsquines, fill de Dionisodor, potideu.»

Litt. a. 0,011.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

El sufix d'ètnic que apareix en aquesta inscripció no coincideix amb el que llegim en la llista de tributaris àtica, Ποτειδεᾶται,[164] que és també el que es troba en Tucídides,[165] mentre que Heròdot usa una tercera forma, Ποτειδαιῆται.[166] Esteve de Bizanci recull

162. Lord Elgin fou l'ambaixador anglès a l'imperi otomà entre 1800 i 1803. En acabar el seu mandat, s'endugué cap a Anglaterra múltiples obres d'art gregues, entre elles els marbres del Partenó. El 1816 cedí la seva col·lecció al British Museum.

163. *Cf.* Bernabé 1996, 105. Threatte, *GAI* I, 527 i 529 recull diversos exemples àtics de grafia doble de la sibilant en noms formats amb l'arrel 'Ασκληπι(ο)-.

164. *IG* I^3 272 II, 50.

165. Th. 1, 56, 2: τοὺς Ποτειδεάτας.

166. Hdt. 8, 129, 2.

Figura 106. Calcídica 17.

les dues formes de l'ètnic, tant Ποτιδαιάτης com Ποτιδαιεῖς.[167]

174. Calcídica 18

Estela de marbre pentèlic amb frontó i relleu on s'hi veu un jove nu i una lutròforos. Trobada a Atenes, al Pireu, posteriorment conservada en una col·lecció privada i actualment en lloc desconegut. Mides: 0,63 d'alçada i 0,32-0,30 d'amplada.

340-330 *aC* (Scholl).[168]
Ed. Koumanoudes 1871, 2285; *IG* II 3242; *IG* II^2 10017.
Cf. Wolters 1891, 396; Jeffery 1990, 364, 369, núm. 14, tab. 71.14; *CAT* 1.456 (fot.); Scholl 1996, núm. 330.

Ἀντίφιλος
Ὀλίνθιος
«Antífil olinti.»

i_i < u_i

P. Wolters, a partir de la imatge d'una lutròforos en el relleu d'Antífil, conclou que la tomba és la d'un noi mort abans de casar-se.[169] Segons Scholl,[170] aquesta estela i la núm. 61 del seu catàleg són els únics exemples, en l'art funerari atenès del segle IV, d'heroïtzació de la figura d'un jove nu.

175. Calcídica 19

Estela de marbre amb frontó, actualment danyat. Conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 11006). Mides: 0,58 d'alçada, 0,33 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Post med. saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 2287; *IG* II 3244; *IG* II^2 10020.

Γοργίας Διοκλέους
Ὀλύνθιος
«Gòrgias, fill de Diocles, olinti.»

Litt. apicibus exiguis praeditae, *a.* 0,014.

/ā/ /*i*_
gen. -κλέους < *-*kleu̯eos*

176. Calcídica 20

Estela de marbre pentèlic amb frontó, trobada al Ceràmic i conservada al Museu Nacional d'Atenes (NM 975). Sota la inscripció hi han estat gravades dues rosetes. Mides: 2,07 d'alçada i 0,50-0,40 d'amplada.

340-317 *aC*.
Ed. IG II 3246; *IG* II^2 10023.
Cf. Kaltsas 2001, núm. 421 (fot.).

Κρατιστὼ Ὀλυνθία
Ἄγρωνος θυγάτηρ
Γλαυκίου δὲ γυνή
«Cratisto olíntia, filla d'Agró i dona de Glàucias.»

Litt. non satis accurate incisae, *a.* 0,027.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_
gen. -ō̧ per a masc. en -*ā*

177. Calcídica 21

Estela de marbre himètic trobada al Ceràmic, prop de l'església d'Hagia Tríada, actualment conservada al

167. St. Byz., *s.v.* Ποτίδαια.
168. En la publicació d'*IG*, rebé una datació de segle V *ex.*, però per l'estil de l'estela tant A. Scholl com G. Kokula (1984, L 43) l'endarrereixen a la segona meitat del segle IV.
169. Sobre la controvèrsia en el possible ús de lutròforos per marcar les tombes de nois morts abans del casament, *vid.* Ginestí 2002, 6 i nota 28.
170. Scholl 1996, 135.

Museu Nacional d'Atenes (NM 1728). Conté un relleu on s'hi veu una dona asseguda que agafa la mà d'un home dret; entre ells dos hi ha la figura d'una altra dona i, a l'esquerra de tots, una tercera dona acompanyada d'una nena. Mides: 0,93 d'alçada, 0,41 d'amplada i 0,06 de profunditat.

Ca. 320 *aC* (Scholl).
Ed. IG II 3189; *IG* II^2 9337.
Cf. CAT 4.950; Scholl 1996, núm. 186, tab. 24.4.

Συμμαχία Συμμάχου
Μενδίου θυγάτηρ.
Θεοφίλη Συμμάχου θυγάτηρ.
«Simmàquia, filla de Símmac mendeu. Teòfile, filla de Símmac.»

Litt. a. v. 1-2 0,015, *v.* 3 0,012 (*postmodo incisi*).

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_
⟨Ι⟩- ⟨ΑΙ⟩

L'ètnic Μενδίου presenta una forma amb reducció del diftong /ai/ a /i/; la forma usual és Μενδαῖος,[171] mentre que en monedes arcaiques de la *polis* s'hi llegeixen les variants ΜΙΝΔΑΟΝ i ΜΙΝΔΑΙΟΝ. La reducció del diftong /ai/ a /i/ té una documentació escassa en epigrafia àtica i és possible que, en aquesta inscripció, sigui deguda a la influència del nivell oral de la llengua.[172]

Aquest monument, dedicat a dues germanes, segurament formava part d'un complex funerari familiar.

178. Calcídica 22

Estela de marbre himètic, reutilitzada per a la construcció d'una paret. Trobada al Pireu. Sense descripció.

Saec. IV *aC*.
Ed. IG II^2 10027.

Στράτων Ἡρακλείδου Ὀλύνθιος.
Κρατιστὼ Πολέμωνος Ὀλυνθία
Στράτωνος γυνή.
«Estrató, fill d'Heraclides, olinti. Cratisto, filla de Polemó, olíntia, dona d'Estrató.»

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_
gen. -ǭ per a masc. en -*ā*

179. Calcídica 23

Estela de marbre pentèlic, molt danyada a la superfície. Actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 10724). Mides: 1,38 d'alçada, 0,44 d'amplada i 0,16 de profunditat.

Autòpsia.
Saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 2288; *IG* II 3251; *IG* II^2 10028.

---Ὀλύνθιο[ς]
duae rosae
Θεοτίμη Φυ_---
Φιλῖνο[ς ---]
Ὀλύνθιος
«… olinti. Teotime, filla de Fi… Filinos … olinti.»

L. 2 Koumanoudes: Θεοτίμη Φυλ- . L. 3 Koumanoudes: Φίλων ΘΙ .

Litt. a. 0,023.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

Actualment la superfície de l'estela està molt danyada i és molt difícil llegir el text que Koumanoudes i els editors d'*IG* encara van poder observar.

180. Calcídica 24

Estela de marbre pentèlic amb restes de frontó (?) composta de tres fragments. Conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9300 + 9301). Mides: 0,25 d'alçada, 0,22 d'amplada i 0,035 de profunditat.

Autòpsia.
Saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 2419; *IG* II 3361; *IG* II^2 10365.

Δημήτριος
Σκι⟨ω⟩ναῖος
«Demetri escioneu.»

Lapis: ΣΚΙ ˙ ΝΑΙΟΣ.

Litt. a. 0,009.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

171. *Cf.* la inscripció núm. 161 amb l'ètnic també en genitiu Μενδαίου.

172. *Cf.* Teodorsson 1974, 198-199. Els exemples que S.-T. Teodorsson recull d'aquesta reducció del diftong a Atenes són quasi exclusivament anteriors a la meitat del segle V. Això fa pensar a l'autor que són indicatius que el procés de monoftongació de /ai/ es trobava ja en un estadi inicial durant el segle VI i fins a la meitat del segle V.

Figura 107. Calcídica 23.

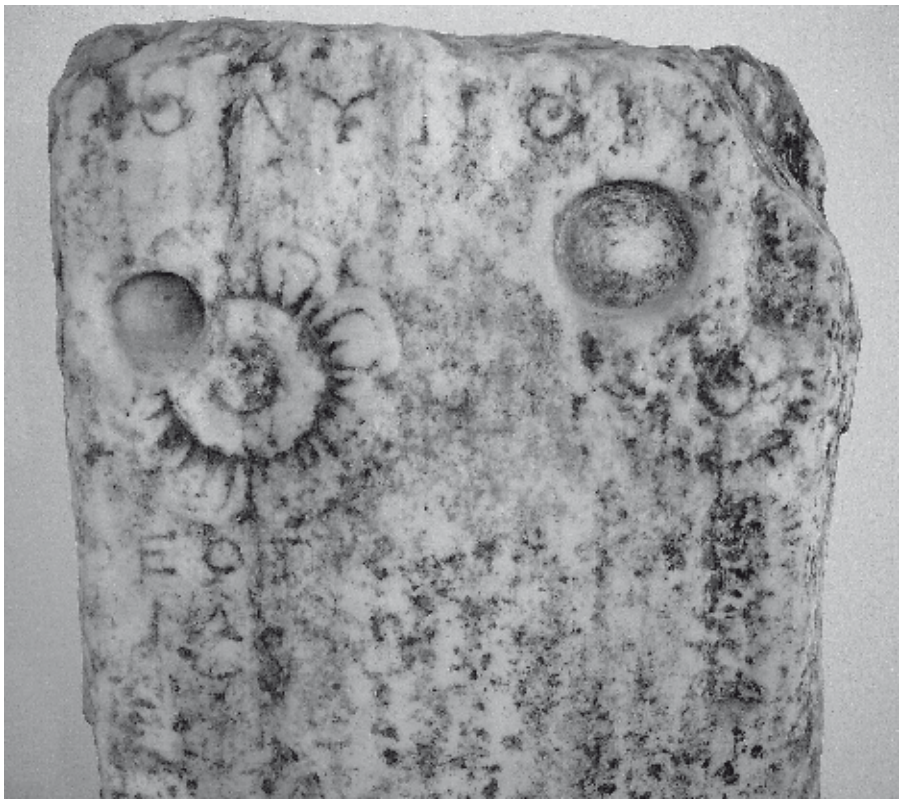

Figura 108. Calcídica 23.

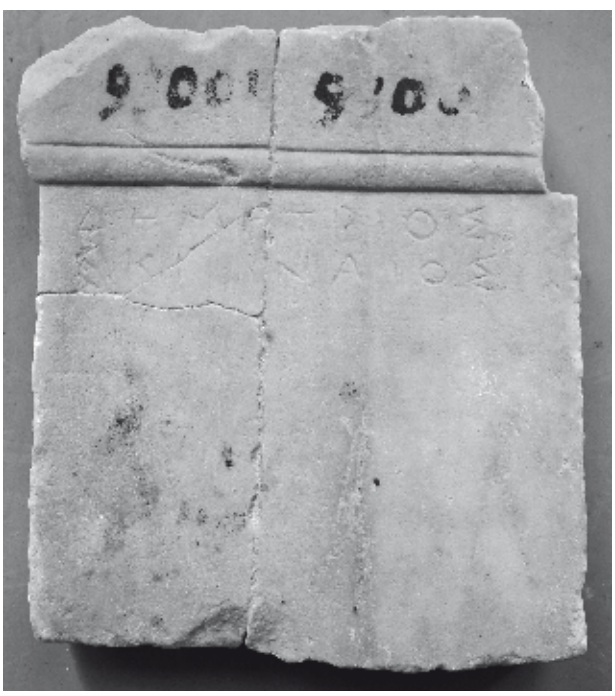

Figura109. Calcídica 24.

181. Calcídica 25

Estela de marbre pentèlic, trobada a la zona de l'antiga *Pnyx*, actualment conservada al Museu de l'Àgora (Ag. I 40). Mides: 0,55 d'alçada, 0,335 d'amplada i 0,08 de profunditat.

Saec. IV *aC*.
Ed. Davidson-Thompson 1943, 6-7, núm. 9, fig. 7; *ΣEMA* 1381.

Εὐβούλη
Δεικράτ<u>ο</u>ς
Ὀλυνθία
«Eubule, filla de Deícrates, olíntia.»

Litt. a. 0,024. O /o̱/, /o/.

/ē̱/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_
gen. -<u>ο</u>ς < -εος
Δηι- ~ Δει-

182. Calcídica 26

Estela de marbre pentèlic, trencada per la part esquerra. Trobada a l'Acròpolis.

Post a. 316 *aC.*[173]

173. Cassandria és el nom que rep la ciutat fundada el 316 aC per Cassandre, rei de Macedònia, a l'indret on hi havia hagut l'antiga ciutat de Potidea, a la península Calcídica. L'ús de l'ètnic Κασσανδρεύς ha de ser, per tant, posterior a aquesta data de fundació.

Ed. Pittakes 1856, núm. 2837 (*apud IG*); Koumanoudes 1871, 1880; *IG* II^2 8999.

[Z]ωίλος
[K]ασσα[νδρεύς]
«Zoilos cassandreu.»

183. Calcídica 27

Estela de marbre pentèlic trencada per la part superior i inferior. Trobada a Markopoulo i conservada actualment al Museu de Brauron (124). Mides: 0,50 d'alçada, 0,285-0,290 d'amplada i 0,06 de profunditat.

Saec. IV *aC ex.*
Ed. Mastrokostas 1961, núm. 41; *SEG* XXI, 982; *ΣEMA* 1382.

Νικόμαχος Ὀλύνθιος
«Nicòmac olinti.»

184. Calcídica 28

Estela de marbre pentèlic amb frontó, trencada per la part dreta. Mides: sense especificar.

Saec. IV *aC* (?).
Ed. Koumanoudes 1871, 2289; *IG* II 3245; *IG* II^2 10022.

[K]ηφισόδω[ρος]
[---]δ̣ος
Ὀλύνθιο[ς]
«Cefisodor, fill de …, olinti.»

L. 1 Koumanoudes: Κηφισόδω[ρος].

L'antropònim Κηφισόδωρος és un teòfor format a partir del nom del riu Κηφισός. Dos rius duen aquest nom: el més important i el que té una mitologia més extensa és el riu principal de la Grècia central, que neix a la Fòcida, travessa Beòcia i desemboca al golf eubeu. El segon és un riu de l'Àtica que desemboca al Pireu i del qual es documenta també el culte. No hi ha, però, cap riu amb aquest nom al nord de Grècia, per la qual cosa és probable que, en aquest cas, es tracti d'un element agafat de l'onomàstica atenesa.[174]

185. Calcídica 29

Estela trobada a l'Acròpolis d'Atenes. Mides: sense especificar.

Saec. IV *aC* (?).
Ed. Koumanoudes 1871, 2508; *IG* II 3423; Osborne, *Attic Epitaphs*, núm. 151.

[---]χη
[*patronymic* Ὀλ]υνθία
«…ce, … olíntia.»

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_

XXII. Peonis i tribal·les

186. Peonis / tribal·les 1

Estela de marbre pentèlic amb frontó, trencada per la part inferior. Conservada al Museu del Pireu (PM 1558). Mides: 0,46 d'alçada, 0,41 d'amplada i 0,09 de profunditat.

Autòpsia.
Ante med. saec. IV *aC*.
Ed. Dragatses 1889, 83; *IG* II 5, 3257*b*; *IG* II^2 10039.

Λάμαχος Παίων
«Làmac peoni.»

Litt. 0,017.

Λᾱ < *Λαᾱ-

Figura 110. Peonis / tribal·les 1.

Figura 111. Peonis / tribal·les 1.

174. *Vid*. el mateix antropònim en la inscripció 218 per a una persona procedent de Sestos, al Quersonès traci.

187. Peonis / tribal·les 2 **(?)**

Estela de marbre pentèlic amb frontó, trencada per la part inferior, actualment conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9460). Mides: 0,28 d'alçada, 0,27 d'amplada i 0,045 de profunditat.

Autòpsia.
Post med. saec. IV *aC*.
Ed. *IG* II^2 12822.

Τρίβαλλος
χρηστός
«Tribal·le, home excel·lent.»

Litt. a. 0,013.

Els tribal·les són un poble que ha estat posat en relació tant amb els il·liris com amb els tracis, però es tractava segurament d'un poble independent situat entre les dues grans regions.[175] Gran part dels tribal·les que arribaren a Atenes degueren fer-ho com a esclaus, i és molt possible que sigui el cas de la persona honorada en aquest epitafi, en la qual observem la presència de l'ètnic en funció d'antropònim, un recurs molt habitual, especialment en l'onomàstica dels esclaus. L'epítet χρηστός, inexistent entre els ciutadans atenesos, reforça la hipòtesi que pogués tractar-se d'un esclau.

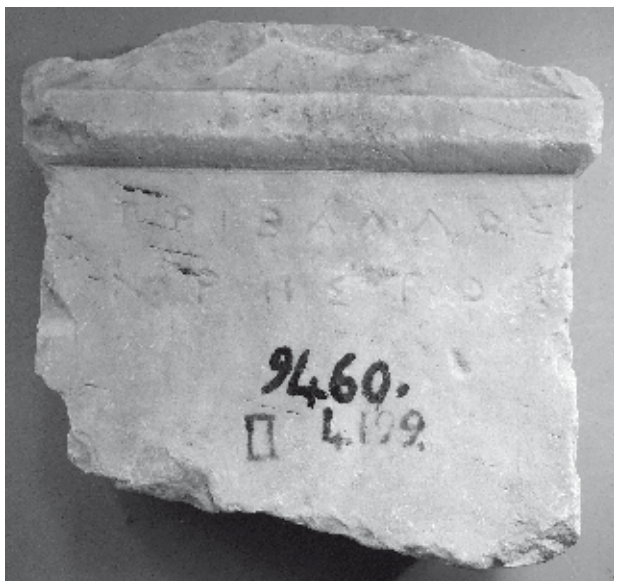

Figura 112. Peonis / tribal·les 2.

XXIII. Tràcia

188. Tràcia 1

Epitaphium publicum. El monument complet constava d'una piràmide esgraonada a l'últim graó de la qual s'hi va gravar l'epigrama; damunt d'aquest graó se situava l'estela, on s'hi gravà el nom del difunt. Va ser trobat el 1870 en unes excavacions al cementiri del Ceràmic. Es troba exposada al Ceràmic al lloc de trobada (I 245), i l'exposició a la intempèrie ha provocat que actualment quasi ja no es pugui llegir la inscripció. Mides de la base: 0,254 d'alçada, 0,855 d'amplada i 0,754 de profunditat. L'alçada del monument complet era de 3,21.

Autòpsia.
Ca. 460-450 *aC*.
Ed. IG I^2 1034; *GVI* 45; Knigge 1972*a*, 584-589; Knigge 1972*b*, 258-265; Walbank 1978, 79-82, núm. 9, pl. 1 i 2 (datació 460-440 *aC*); *CEG* 11; Jeffery 1990, 366, 371, núm. 38; *IG* I^3 1154.

Cf. Wallace 1970, 203, núm. 16; Del Barrio 1992, núm. 562.

i. Πυθαγόρᾱ
ii. προξενίας ἀρετῆς τε χάριμ προ<γ>όνων τε καὶ αὐτô
ἐνθάδ'' Αθηναῖοι Πυθαγόρην ἔθεσαν
υἱὸν δημοσίαι Διονυσίο· ἱππόβοτον δε
πατρίδα Σαλυβρίαν ἵκετ' ἄχος φθιμένο.
«i. De Pitàgores. ii. A causa de la proxenia per l'excel·lència dels seus avantpassats i d'ell mateix, els atenesos van enterrar aquí amb diners públics Pitàgores, fill de Dionisi. El dolor per la seva mort va atènyer la seva pàtria Salíbria, nodridora de cavalls.»

L. 2: ΠΡΟΠΟΝΩΝ.

Litt. ion. a. A 0,032, B 0,02, στοιχηδόν vers. 2-5, O /ọ̄/, /o/

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_
/ę̄/ (< /æ/ < /ā/) /r_ (Πυθαγόρην)
/ā/ originària (Σᾱλυβρίαν)
gen. -ọ̄ per a masc. en -*ā*
-ξἔν-[176]
ἔθεσαν[177]
ἵκω + acusatiu
φθιμένō

175. *Cf.* Papazoglu 1978, 9-81, esp. 58-67, per a la seva situació geogràfica, i 67-81, per a la seva classificació ètnica.

176. Tot i que en la inscripció no s'hi distingeixen gràficament les vocals llargues secundàries, la mètrica indica que la *e* de προξενίας és breu.

177. La forma d'aorist ἔθεσαν, amb la desinència -σαν, en lloc d'ἔθεν, evolució regular a partir de **ethē-nt*, és una innovació del jonicoàtic. En Homer, tot i que sigui més freqüent l'ús, per als aoristos atemàtics, de la desinència de 3a persona del plural -ντ que no pas de la desinència jonicoàtica -σαν, per al verb τίθημι només hi trobem la forma ἔθεσαν, com en aquest epitafi, o la innovació posterior del jònic ἔθηκαν. *Cf.* Chantraine 1958, 379 i 471-472.

Figura 113. Tràcia 1. Foto: DAI, negatiu D-DAI-ATH-Kerameikos 5999.

Figura 114. Tràcia 1. Foto: DAI, negatiu D-DAI-ATH-Kerameikos 10311.

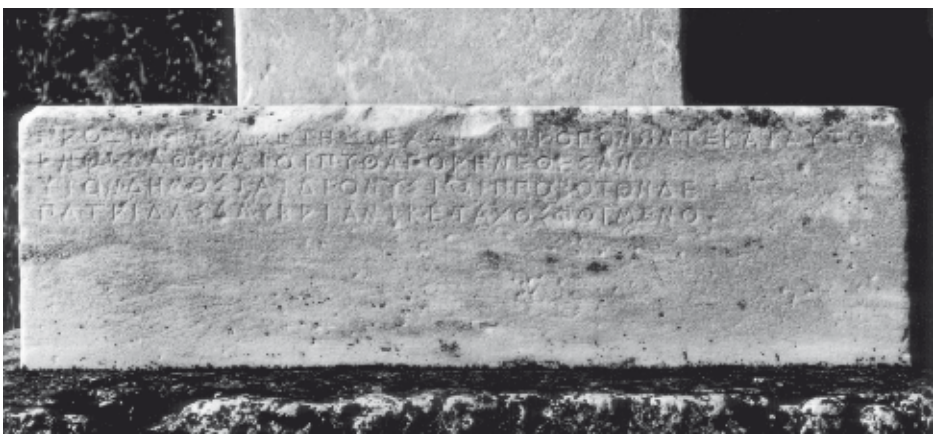

Figura 115. Tràcia 1. Foto: DAI, negatiu D-DAI-ATH-Kerameikos 10312.

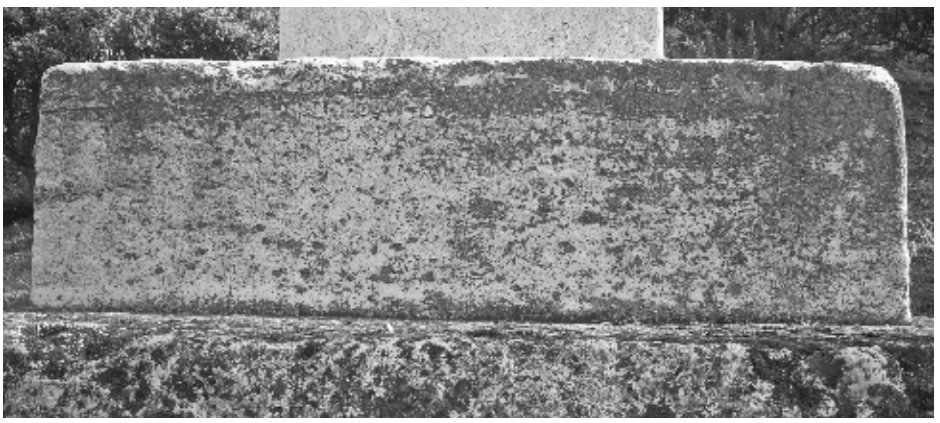

Figura 116. Tràcia 1, estat actual.

Tot i que la llengua de l'epigrama és principalment àtica (προξενίας, Ἀθηναῖοι, δημοσίαι, Πυθαγόρο), hi apareixen diversos homerismes lèxics i sintàctics: l'ús del verb ἵκω amb acusatiu, construcció que es troba en l'origen de l'acusatiu de direcció grec,[178] i el participi φθιμένω̄, habitual en Homer com a part d'expressions formulars i, posteriorment, present en l'epigrafia funerària epigramàtica.[179] Especialment interessant és el paral·lel amb l'últim vers del nostre epigrama a *Il.* 16, 581: Πατρόκλῳ δ' ἄρ' ἄχος γένετο φθιμένου ἑτάροιο.

L'epítet ἱππόβοτον «nodridora de cavalls» prové també de l'èpica i apareix dues vegades en Homer,[180] així com en Baquílides,[181] que recull la construcció homèrica i la usa en relació amb Argos, o en Eurípides.[182] Pensem que l'aplicació d'aquest epítet a la ciutat de Selímbria, més que per la seva situació en territori traci, tradicionalment zona de bons genets, pot estar relacionada amb el culte a la ciutat de l'anomenat «cavaller traci».[183]

Curiosament, el nom del difunt, Πυθαγόρην, mostra en la desinència vocalisme jònic en lloc de l'àtic o dòric *ā*. En canvi, sí que presenta la forma dòrica el nom de la ciutat, Σαλυβρία.[184] Aquest manteniment de les formes dialectals pròpies en el nom propi i el topònim enmig d'un epigrama redactat en llengua àtica és una deferència al difunt, ja que tant el seu nom com el de la seva ciutat són part de la identitat del personatge. La barreja de dialectes, fet habitual en les colònies gregues de les costes del mar Negre,[185] ens indica que Pitàgores pertanyia a una família d'origen jònic, part de l'elit política d'una colònia de fundació dòrica.

Pitàgores de Selímbria i els seus avantpassats són els primers *proxenoi* atenesos dels quals es té notícia epigràfica, tot i que no sigui a través d'un decret. Ell va ser mereixedor d'honors fúnebres pagats amb diners públics (l. 3 δημοσίαι), que és un dels privilegis concedits als pròxenos.[186] La menció de la proxenia i excel·lència dels seus avantpassats indica que almenys el seu pare Dionís havia estat també pròxenos dels atenesos a Selímbria,[187] fet que mostraria un interès continuat d'Atenes en aquesta zona.

Després de la revolta jònica, el 493 aC, la ciutat de Selímbria passà a estar sota el poder persa.[188] En aquesta època és justament quan s'hauria de situar l'activitat com a pròxenos de Pitàgoras. Almenys des del 451/450 aC, la influència d'Atenes esdevé clara, ja que la ciutat de Selímbria apareix a les llistes de ciutats tributàries de l'imperi atenès.[189] L'any 438/437 aC, però, sembla que passa a ser dominada per la dinastia dels Odrises, ja que la seva contribució a la lliga àtica disminueix sobtadament a 900 dracmes. Tot i això, hi continua havent presència d'un pròxenos d'Atenes a la ciutat, ja que tenim constància d'una altra sèrie familiar de *proxenoi* posterior a Pitàgoras: en un decret datat al 408/407 aC apareix com a pròxenos d'Atenes un tal Apol·lodor, fill d'Èmpedos, del qual es diu que la seva proxenia és conseqüència de la que ja havia exercit el seu pare.[190]

La concepció i realització del monument,[191] basat en esquemes geomètrics, resultava d'una gran espectacularitat: al capdamunt d'una piràmide de cinc graons hi havia situada l'estela amb el nom del difunt. L'últim dels graons de la piràmide no era quadrat com els altres, sinó rectangular i de marbre, i duia gravat l'epigrama a la

178. *Cf.* Chantraine 1963, § 55.

179. *Il.* 8, 359 φθίμενος, *Il.* 16, 581 φθιμένου ἑτάροιο, *Od.* 11, 558 φθιμένοιο, *Od.* 24, 435 φθιμένοισι. *Cf.* García Ramón 1991, esp. 15-17.

180. *Il.* 2, 287: ἐνθάδ' ἔτι στείχοντες ἀπ' Ἄργεος ἱπποβότοιο. «Venint encara aquí des d'Argos nodridora de cavalls». *Od.* 4, 606: αἰγίβοτος, καὶ μᾶλλον ἐπήρατος ἱπποβότοιο. «(Ítaca) nodridora de cabres i poc digna de ser anomenada nodridora de cavalls».

181. B. 10, 79-81: ἵν' ἀντίθεοι | ναῖον κλυτὸν ἱππόβοτον | Ἄργος ἥρωες περικλειτοὶ λιπόντες. «Allà on habitaven els divins herois, famosos arreu, un cop abandonada la gloriosa Argos nodridora de cavalls».

182. E. *Supp.* 365: ἱππόβοτον Ἄργος, ὦ πάτριον ἐμὸν πέδον, ⟨τάδ'⟩ ἐκλύετε. «Argos nodridora de cavalls, oh la meva contrada paterna, això has escoltat». I *Andr.* 1229-1230: δαίμων ὅδε τις λευκὴν αἰθέρα πορθμευόμενος τῶν ἱπποβότων Φθίας πεδίων ἐπιβαίνει. «Aquest ésser diví que, travessant l'aire clar, arriba a la Ftiòtida de planures nodridores de cavalls.»

183. *Cf.* Ginestí 2005.

184. Per a les diverses grafies del nom de la ciutat de Selímbria, *cf.* comentari a la pàgina 56.

185. *Cf.* Cojocaru 2004, esp. 79-84, i Ginestí 2005.

186. F. Gschnitzer (*RE*, Supl. 13 (1973), 714) inclou, dins els honors que reben els *proxenoi* per part de la ciutat d'acollida, el de rebre-hi un enterrament. Justament el testimoni més antic d'un pròxenos és una inscripció funerària trobada a Corcira (*IG* IX 1, 867, 625-600 aC) en honor d'un ciutadà procedent d'Oiantea, tot i que sigui discutit si *proxenos* ja hi té el sentit institucional; en l'epigrama que se li dedica s'hi fa constar que el funeral i el monument han estat realitzats pel *dāmos*. La següent inscripció funerària en antiguitat que testimonia aquesta pràctica seria la de Pitàgores de Selímbria. *Vid.* també núm. 56, l'epitafi per a la dona i la filla de Diogit de Mègara, pròxenos dels atenesos; el fet que Diogit no hagi estat enterrat amb la seva família fa suposar que havia rebut també un enterrament públic per part dels atenesos.

187. Dionís, el pare de Pitàgoras, havia d'haver estat un pròxenos d'Atenes i, si es pren el plural προγόνων al peu de la lletra, potser també l'avi de Pitàgoras, a qui Walbank (1978, 81 i 10-11, núm. 3) dóna el possible nom de Pitàgoras i data amb anterioritat al 480 aC. També Wallace (1970, 203, núm. 16) situa l'exercici de la proxenia del pare a l'època de les guerres mèdiques, i la de l'avi, una generació abans del 480 aC.

188. Hdt. 6, 33.

189. *ATL* I, 400-401.

190. *Cf.* Walbank 1978, 81 i núm. 82 i 27.

191. *Cf.* Hoepfner 1973, 145-163, tab. 77-78.

part ampla davantera. L'estela era també de marbre pentèlic, en forma de simple fita, i no s'hi han trobat restes de pintura. Aquesta construcció piramidal deixava entre el segon i el tercer graó un espai buit al mig que és on degué col·locar-se l'urna amb les cendres del difunt.

189. Tràcia 2

Petita estela de marbre himètic trencada en dues parts i danyada per la part superior. Trobada al Ceràmic i conservada en el seu Museu (I 315/316). Per la part inferior està toscament treballada, ja que devia trobar-se enterrada a terra. Mides: 0,61 d'alçada (0,43 la part treballada), 0,306 d'amplada i 0,125-0,14 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 425-400 *aC*.
Ed. IG II^2 8448; Willemsen 1970*b*, 100, tab. 46.1; *IG* I^3 1343bis.

[---$^{ca.\ 5\text{-}6}$] Βυ̲ζάντιο̲ς
ἐ̲νθάδε κεῖται.
«… bizantí jau aquí.»

Litt. a. 0,0125-0,0145.

Bizanci, fundació megaresa situada al Bòspor i un punt important de control del trànsit marí, formava part des del 476 aC de la lliga aticodèlica.

190. Tràcia 3

Petita estela de marbre adornada amb frontó, fragmentada a la part inferior i la dreta. Mides: 0,28 d'alçada, 0,175 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 410-400 *aC*.
Ed. Conze 1893-1922, núm. 1330 (*apud IG*); *IG* II^2 10261; *IG* I^3 1369.
Cf. LSAG 366 i 371, 39.

Ξενῶ
Σηλυμβρια-
νά
«Xeno selimbriana.»

Litt. ion. a. 0,012-0,017 (Ω 0,009).

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
/ā/ originària
-ξεν- (?)

L'ètnic Σηλυμβριανᾱ apareix en una forma mixta, on l'arrel és la corresponent a la forma àtica amb *ē* procedent d'alfa llarga, però en canvi la desinència de nominatiu femení conserva el vocalisme dòric amb manteniment de la *ā*.

***191. Tràcia 4* (?)**

Fita de marbre pentèlic amb restes de color blau a les lletres de la inscripció. Fou trobada al Ceràmic, on es troba conservada (III.A 35). Mides: 0,55 d'alçada, 0,25 d'amplada i 0,013 de profunditat.

Ca. 400 *aC*.
Ed. IG II^2 11689.

Θρᾶιξ
περσικ-
οποιός
«Traci, sabater de sabatilles perses.»

Litt. ΕΣ *a.* 0,003-0,004. στοιχηδόν.

192. Tràcia 5

Estela de marbre pentèlic amb frontó i decoració de palmeta, conservada al Museu del Pireu (PM 1472). Mides: 1,34 d'alçada i 0,32 d'amplada.

Autòpsia.
Ante med. saec. IV *aC*.
Ed. Dragatses 1890, 135; *IG* II 5, 3175*b*; *IG* II^2 9291; Bäbler 1998, núm. 111.

Figura 117. Tràcia 2.

Figura 118. Tràcia 2.

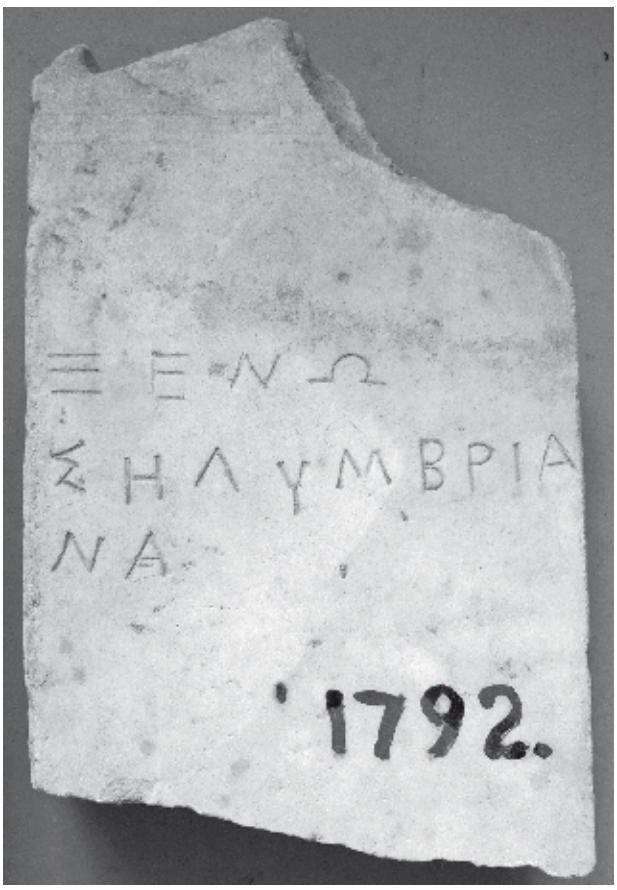

Figura 119. Tràcia 3.

Πλάτων
Μαρωνίτης
«Plató maronita.»

Litt. a. 0,018.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

193. Tràcia 6

Tres fragments d'una estela de marbre himètic amb frontó. Conservada actualment al Museu Epigràfic (EM 8838). Mides: 0,18 d'alçada i 0,17 d'amplada.

Med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II 2855; *IG* II^2 8435.

Ἀθηναῖς
Βυζαντία
«Atenais bizantina.»

Litt. a. 0,012.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_

Figura 120. Tràcia 5.

194. Tràcia 7

Estela de marbre pentèlic amb frontó trobada al Pireu, actualment al Museu Nacional d'Atenes (NM 1721). Mides: 1,26 d'alçada, 0,40 d'amplada i 0,13 de profunditat.

Autòpsia.
Med. saec. IV *aC.*
Ed. Koumanoudes 1871, 1630; *IG* II 2856; *IG* II^2 8437.

Ἀντίμαχος
Ἀπολλωνίō
Βυζάντιος
«Antímac, fill d'Apol·loni, bizantí.»

Litt. a. 0,016-0,018. O /ọ̄/, /o/.

195. Tràcia 8

Part dreta d'una estela de marbre pentèlic amb frontó, actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM

Figura 121. Tràcia 7.

9208). Mides: 0,44 d'alçada, 0,26 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II 2860; *IG* II^2 8443.

[Μυρ?]ρίνη
---ωνος
[θυγάτ]ηρ
[Βυ]ζαντία
«Mirrine (?), filla de ...ó, bizantina.»

Litt. a. 0,016.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_

196. Tràcia 9

Dos fragments d'una estela de marbre pentèlic trobats al Ceràmic i conservats al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9205 + 9206). Mides: 0,45 d'alçada, 0,41 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Autòpsia.
Post med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II 2857 (fragment dret) i Leonardos 1898, núm. 1 (fragment esquerre, corresponent aquí al text subratllat); *IG* II^2 8438.

'Απολλόδωρος
Θράσωνος
Βυσζάντιος
«Apol·lodor, fill de Trasó, bizantí.»

Litt. a. 0,015.

<ΣΖ> ~ <Z>

La grafia <ΣΖ> per a <Z> intervocàlica potser es deu a una geminació preventiva o bé a una grafia doble per marcar la pronúncia com a síl·laba tancada.[192] En tot cas, esdevé relativament habitual en l'epigrafia àtica de l'època hel·lenística.[193] En la inscripció sembla fins i tot que la primera gravació únicament amb <Z> hagués estat corregida posteriorment en la grafia doble <ΣΖ>.

197. Tràcia 10

Part superior dreta d'una estela de marbre pentèlic amb frontó. Actualment conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 12429). Mides: 0,37 d'alçada, 0,30 d'amplada i 0,09 de profunditat.

Autòpsia.
Post med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II^2 9289; Bäbler 1998, núm. 110.

Figura 122. Tràcia 9.

Figura 123. Tràcia 9.

192. *Cf.* Bernabé 1996.
193. *Cf.* Threatte, *GAI* I, 547 i 549.

--- Κότυος
[Μαρω]νίτης
«... fill de Cotis, maronita.»

Litt. cum hastis extremis crassatis, *a.* 0,019.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
gen. -υος

198. Tràcia 11

Estela de marbre himètic trencada per la part inferior i la part superior. Conservada al Museu del Pireu. Mides: 0,42 d'alçada, 0,38 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Post med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II^2 8897; Bäbler 1998, núm. 103.

Ἀγάθων Θρᾶιξ
«Agató traci.»

Litt. a. 0,015.

199. Tràcia 12

Estela de marbre blanc amb ornament de palmetes. Al costat de la inscripció hi ha dues rosetes. Conservat al Museu Britànic, procedent de la col·lecció de Lord Elgin. Mides: 0,50 d'alçada i 0,40 d'amplada.

Post med. saec. IV *aC*.
Ed. GIBM I, núm. 107; Koumanoudes 1871, 2350; *IG* II 3296; *IG* II^2 10261*a*.

Χαβρίας Σαλυπριανός
«Càbrias, selimbrià.»

Figura 124. Tràcia 10.

Koumanoudes: Σαλυ(β)ριανός.

Litt. a. 0,016.

/ā/ originària
p ~ b[194]

200. Tràcia 13

Lutròforos de marbre pentèlic, trencada per la part superior i inferior. Conservada al Museu Epigràfic (EM 752). Mida: 0,58 d'alçada.

Post med. saec. IV *aC*.
Ed. Conze 1893-1922, núm. 1726, T 372 (*apud IG*), *IG* II^2 10070.

Ἀνθηρά
Περινθία
«Antera, períntia.»

/ā/ /i,r_

201. Tràcia 14

Part superior d'una estela de marbre pentèlic. Conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 4048). Mides: 0,19 d'alçada, 0,25 d'amplada i 0,09 de profunditat.

Saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1628; *IG* II 2853; *IG* II^2 8434.

Ἀγαθοκλῆς
Βυζάντιος
«Agàtocles de Bizanci.»

Litt. a. 0,018.

202. Tràcia 15

Estela de marbre pentèlic trencada per la part inferior. Trobada al Pireu cap al 1830 i conservada al seu

Figura 125. Tràcia 10.

194. L'ensordiment de la labial en aquesta posició la trobem també en la doble forma Ἀμπρακία, Ἀμβρακία, *cf.* Threatte, *GAI* I, 435.

Museu (PM 3582). Està decorada amb frontó i un relleu on s'hi veu una dona asseguda, i davant seu una dona dreta amb un nen als braços. Mides: 0,59 d'alçada, 0,43 d'amplada i 0,09-0,012 de profunditat.

Autòpsia.
Saec. IV *aC*.
Ed. text grec: Koumanoudes 1871, 1631; *IG* II 2858; *IG* II^2 8440; bilingüe: *KAI* núm. 56.
Cf. CAT 2.849 (facsímil); Steinhauer 1998, 67-68.

Ἐρήνη : Βυζ⟨α⟩ντία *hrn' b'lt bznty*
grec: «Erene, de Bizanci.»
fenici (segons *KAI*): «HRN', ciutadana de Bizanci.»

Lapis: BIZΛNTIA.

Litt. ABE, *a.* 0,011.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_

El nom fenici HRN' no ha estat «traduït»[195] sinó simplement adaptat fonèticament al grec.

203. Tràcia 16

Columna de marbre himètic trobada a l'actual poble de Sepolia.

Ante fin. saec. IV *aC* (Bäbler).
Ed. Lolling 1872, 875 (*apud IG*); *IG* II^2 9288; Bäbler 1998, núm. 109.

Θρᾶι[ττ]α
Ἀνδράβυδος
Μ⟨α⟩ρωνῖτις
«Tràcia, filla d'Andrabis, maronita.»

L. 3 *lapis*: ΜΛΡΩΝΙΤΙΣ.

gen. -υδος

Figura 126. Tràcia 15.

Figura 127. Tràcia 15.

Figura 128. Tràcia 15.

195. *Cf.* les inscripcions bilingües grecofenícies dels apartats XLIXb i LI.

204. Tràcia 17

Estela de marbre amb frontó trobada al Pireu. Mides: sense especificar.

Saec. IV *aC.*
Ed. Koumanoudes 1871, 1420; *IG* II 2758; *IG* II^2 7978.

Ἡρογείτων
Αἴνιος
«Herogíton eni.»

205. Tràcia 18

Estela de marbre himètic amb cimaci, conservada al Museu del Pireu. Mides: 0,89 d'alçada, 0,34 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Saec. IV *aC.*
Ed. IG II^2 7979.

Θεόπομπος
Αἴνιος
«Teopomp eni.»

Litt. a. 0,02.

206. Tràcia 19

Fragment d'una estela de marbre blanc. Conservat al Museu Epigràfic d'Atenes. Mides: 0,18 d'alçada, 0,20 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Saec. IV *aC.*
Ed. Reichel-Wilhelm 1901, 75; *IG* II^2 7985.

---] ος
---]κίωνος Αἴνι[ος]
[τοῦ ---]ένου Αἰνίου
«…, fill de -ció, eni, nét de -en eni.»

Litt. a. 0,012.

207. Tràcia 20

Sense descripció, conegut per Osborne sols per un facsímil.

Saec. IV *aC.*
Ed. Osborne, *Attic Epitaphs*, núm. 98; *SEG* XXXVIII, 217; *ΣEMA* 958.

Στράτεια
Στεφάνου
Αἰνία
«Estratea, filla d'Estèfan, èn ia.»

196. *Cf.* Salta 1991, 229.

/ā/ /i_

208. Tràcia 21

Fita de marbre himètic. Conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9244). Mides: 0,46 d'alçada, 0,29 d'amplada i 0,04 de profunditat.

Saec. IV *aC.*
Ed. IG II 3017; Bäbler 1998, núm. 102; *IG* II^2 8896.

Ἀγάθων
Θρᾶιξ
«Agató traci.»

Litt. a. 0,02.

209. Tràcia 22

Estela amb frontó. Trobada a la regió del Làurion. Mides: sense especificar.

Saec. IV *aC.*
Ed. Perdrizet 1895, 546, núm. 2; *IG* II^2 8927; Bäbler 1998, núm. 107.

Φιλόνικος
Βίθυος Θρᾶιξ
«Filonic, fill de Bitis, traci.»

gen. -υος

El lloc de troballa, prop de les mines de Làurion, fa pensar si no es tractava d'un treballador de les mines, bé esclau, bé artesà especialitzat.[196]

210. Tràcia 23

Estela de marbre trobada el 1969 al nord del temple d'Hefest. Actualment conservada al Museu de l'Àgora (Ag. I 7130). La base, sense polir, devia anar inserida directament a terra. Mides: 0,71 d'alçada, 0,33 d'amplada i 0,06 de profunditat.

Saec. IV *aC.*
Ed. Agora XVII 506; Bäbler 1998, núm. 124; *ΣEMA* 1143.

Εἰρήνη
Θρᾶιττα
χρηστή
«Irene tràcia, dona excel·lent.»

Litt. a. 0,02-0,025.

-tt- < *k̑i/k^{h}i
/ę̄/ < /æ/ < /ā/

211. Tràcia 24

Fragment d'una fita de marbre, reutilitzada per al mur d'una casa al peu de l'antic Aeròpag. Conservada al Museu de l'Àgora (Ag. I 5610). Mides: 0,19 d'alçada, 0,215 d'amplada i 0,074 de profunditat.

Saec. IV *aC.*
Ed. Agora XVII 508; Bäbler 1998, núm. 106; *ΣEMA* 1144.

[Κ]τησ[ὼ]
[Θ]ρᾶιττ[α]
«Cteso tràcia.»

Litt. a. 0,02.

-tt- < *k̑i̯/kʰi̯
/ē̯/ < /æ/ < /ā/

212. Tràcia 25

Fragment d'estela de marbre himètic, conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9283). Mides: 0,12 d'alçada, 0,12 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Saec. IV *aC.*
Ed. IG II 3265; *IG* II^2 10069.

Ἀνδρέ[ας ---]
Περίνθ[ιος]
«Andreas … de Perintos.»

Litt. a. 0,02.

213. Tràcia 26

Estela de marbre himètic trencada per la part inferior, trobada a l'Acròpolis i conservada actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 4684). Mides: 0,28 d'alçada, 0,25 d'amplada i 0,08 de profunditat.

Saec. IV/III *aC.*
Ed. Lolling 1888, 114; *IG* II^2 8913; Bäbler 1998, núm. 105.

Κτήσω[ν]
Θρᾶιξ
«Ctesó traci.»

Litt. a. 0,017.

a. Quersonès

***214. Quersonès 1* (?)**

Epitafi (estela?) trobat a Atenes, actualment perdut.

Ca. 450-440 *aC.*
Ed. CIG I 908; *IG* I^2 1006; *IG* I^3 1301.
Cf. Kahrstedt 1954, 15.

hεράκλειτος
Ναυκλέιος
Χερρονεσίτες
«Heraclit, fill de Naucles, quersonesita.»

L. 2 *CIG:* Ναυκλεῖος.

Litt. att. E /ē̯/, /ĕ/.

<h->
-rr- < -rs-

L'epitafi està gravat en alfabet àtic epicòric, amb notació de l'aspiració. La grafia del mot Ναυκλέιος presenta alguna dificultat d'interpretació: el genitiu del nom Ναυκλῆς és en àtic Ναυκλέους, en la majoria de dialectes Ναυκλέος.[197] En aquest cas ens trobem amb una grafia Ναυκλειος que té dues possibles explicacions:[198] en les inscripcions àtiques s'observa, des de finals del segle V i fins a mig segle III, que la vocal /e/ breu davant les vocals posteriors i els diftongs *ai*, *āi*, *au*, *oi* i *ōi* hi és sovint escrita ⟨EI⟩.[199] Una segona possibilitat seria de veure-hi un adjectiu patronímic en -ιος. L'adjectiu patronímic es manté en l'ús en els dialectes eolis, i recordem que la colonització del Quersonès la inicien les ciutats eòlies al segle VII, tot i que a la meitat del segle V es troba sota control atenès.[200]

La dificultat d'aquest epitafi es troba a determinar si Heraclit fou un ciutadà atenès o no, pregunta que va lligada a l'estatus del Quersonès a l'època clàssica. Tant al segle VI aC com al segle V aC, Atenes envià colons al Quersonès sota el comandament de Milcíades primer i Pèricles després; però no hi ha acord entre els historiadors sobre si ambdues expedicions van establir sengles cleruquies, amb la qual cosa caldria considerar els seus habitants ciutadans atenesos,[201] o bé si tan sols

197. *Cf.* Buck 1955, 90.

198. La proposta d'U. v. Wilamowitz (1965, 278, nota 10) de corregir la lectura en *ναύκλερος* ens sembla innecessària, tenint en compte a més que la designació de l'ofici, en els casos en què apareix, ho fa en última posició, darrere el genitiu patronímic i l'ètnic. *Cf.* els epitafis núm. 191, 293, 365, 413, 417, 443, 489 i 506.

199. *Cf.* Threatte, *GAI* I, 147-148 i 156-157 per als exemples de genitius en -κλέιους. És probable que en aquests exemples la iota faci la funció de vocal d'unió (glide) per evitar la contracció vocàlica. *Vid.* també la llista de testimonis del fenomen aportada per Teodorsson 1974, 82-84, la majoria del segle IV, amb exemples esporàdics anteriors i posteriors.

200. *Cf.* comentari de les pàgines 57-58.

201. Aquest és el parer de V. Ehrenberg (1965, 225-226).

la segona expedició enviada per Pèricles va donar com a resultat l'establiment d'una cleruquia.[202] Aquest establiment no va pas comportar l'expulsió de la població establerta anteriorment al Quersonès, és a dir, que les cleruquies ateneses convivien amb diverses *poleis* lliures.[203] Així doncs, Χερρονησίτης podria indicar tant un atenès, enviat com a cleruc al Quersonès, que ha retornat a la seva ciutat, com un habitant d'una de les *poleis* del Quersonès arribat a Atenes.

215. Quersonès 2 (?)

Estela de marbre pentèlic amb cimaci. Conservada al Museu del Pireu (PM 1549). Mides: 0,33 d'alçada (0,71 reconstruït), 0,37 d'amplada i 0,06 de profunditat.

Autòpsia.
Ante med. saec. IV *aC*.
Ed. IG I^2 1054; *IG* II^2 10505.
Cf. CAT 181; *IG* I^3, pàg. 973.

Al cimaci: Διονυσοδώρου
Sota el cimaci: Ἀπολλωνίδ⟨η⟩ς
Χερρονησίτης
«(Monument) de Dionisodor. Apol·lònides quersonesita.»

L. 2 *lapis*: ΑΠΟΛΛΩΝΙΔΝΣ.

Litt. a. v. 1 0,015 (*alia manu additae*), *v.* 2-3 0,011.

Figura 129. Quersonès 2.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
-rr- < -rs-

La fórmula de l'epitafi en genitiu és poc habitual en aquesta època, però la posició dels mots fa poc probable una interpretació en què Dionisodor fos el pare d'Apol·lònides: la primera línia ocupa tota la llargada del cimaci, i en canvi les dues línies següents, situades sota el cimaci, ocupen només la part esquerra de la pedra, estructura que fa pensar que al relleu hi havia representat Apol·lònides i el seu nom fou gravat per damunt de la figura. És a dir, que ens trobem davant d'un dels pocs casos en els epitafis en prosa en què hi apareix el nom del dedicant.[204] No sabem si Dionisodor provenia també del Quersonès, com el dedicant.

L'ètnic Χερρονησίτης pot identificar tant els habitants del Quersonès traci com els habitants de la *polis* del Quersonès tàuric, una colònia heracleota del nord del mar Negre fundada a cavall dels segles V i IV.[205] L'estreta relació d'Atenes amb el Quersonès traci ens fa pensar que aquest n'és l'origen més probable.

216. Quersonès 3

Estela de marbre amb relleu on s'hi veu una dona asseguda que agafa la mà d'una noia dreta; entre elles, un home amb barba. Trencada per la part inferior i superior. Trobada prop d'una església a la via de Cefisi, conservada actualment al Museu Britànic. Mides: 0,20 d'alçada i 0,37 d'amplada.

360-340 *aC* (Scholl).
Ed. CIG 892; Koumanoudes 1871, 2369; *IG* II 3313; *GIBM* I, núm. 108; *IG* II^2 10262.
Cf. CAT 3.394a (fot.); Scholl 1996, núm. 434.

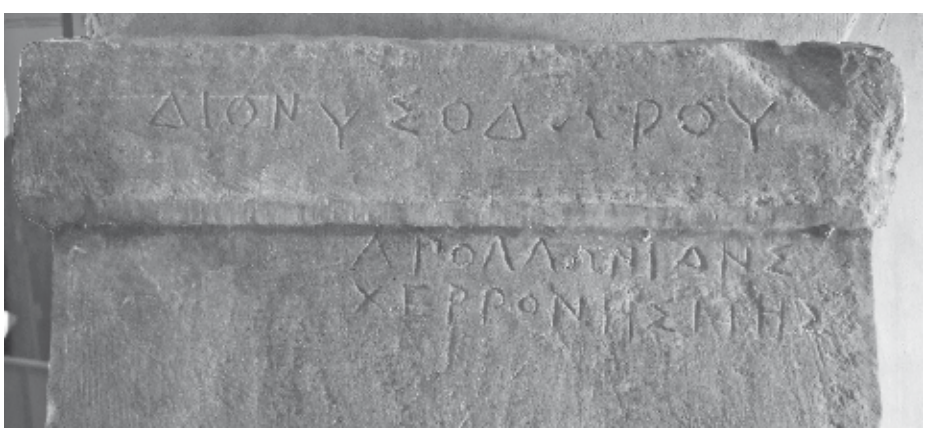

Figura 130. Quersonès 2.

202. Tal com argumenta Graham 1983, 178 i 194-197.
203. *Cf.* Ehrenberg 1965, 232-240, Kahrstedt 1954, 16-18 i Loukopoulou 1989, 67-94.
204. *Cf.* la inscripció núm. 220 per a un geta.
205. Per a la controvèrsia en la data de fundació de la *polis* del Quersonès tàuric, *cf.* A. Avram, J. Hind, G. Tsetskhladze, «The Black Sea Area», *Poleis*, 942-943 i Cojocaru 2004, 112-113 i nota 182.

Ἀριστοδίκη Ἀρίσταρχος Ἀθηναῖς
Σήστιοι
«Aristòdice, Aristarc, Atenais, sestis.»

Litt. a. 0,011.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

L'ètnic, centrat a la segona línia de la inscripció, devia indicar que tots tres personatges procedien de Sestos. Podria ser que es tractés de tres membres d'una mateixa família, mare, pare i filla.

217. Quersonès 4

Cippus de marbre himètic, exposat en altre temps al Tesèon, actualment en lloc desconegut. Mides: 0,45 d'alçada, 0,25 d'amplada i 0,11 de profunditat (Kyparisses: 0,58 d'alçada i 0,27 d'amplada).

Post med. saec. IV *aC*.
Ed. Kyparisses 1926, 58, núm. 129; *IG* II^2 10263.

Μοσχίων
Σήσστιος
«Mosquió sestí.»

Litt. cum hastis extremis crassatis, *a.* 0,02. ΣΣ = Σ.

La doble grafia de la sibilant en posició anteconsonàntica sol servir per indicar que la sibilant es pronuncia amb la síl·laba anterior, és a dir, que es tracta d'una síl·laba tancada.[206]

218. Quersonès 5

Estela de marbre himètic. Mides: sense especificar.

Saec. IV *aC*.
Ed. A. Boeckh *CIG* 893; Koumanoudes 1871, 2370; *IG* II 3314; *IG* II^2 10264.
Cf. Pittakes 1842, núm. 898 (edició de la part subratllada, *apud IG*).

Ναυσικρίτη Κηφισοδώρου Σηστία
«Nausícrite, filla de Cefisodor, sèstia.»

Koumanoudes, *CIG*: Ναυσικρίτη Κηφισοδορου ΣησΠα.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_

L'antropònim Cefisodor, un teòfor format a partir del nom del riu Cèfisos, és probablement un element de l'onomàstica atenesa.[207]

219. Quersonès 6

Estela de marbre himètic amb cimaci, trobada al Pireu. Mides: sense especificar.

Ed. IG II 3049; *IG* II^2 8961.
Saec. IV *aC*.

[Στ]ρατονίκη
[Καρ]διανή
«Estratonice cardiana.»

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_

Costa nord del mar Negre

XXIV. Mèsia

***220. Mèsia 1* (?)**

Estela de marbre pentèlic trobada a la zona oest del Ceràmic. Entre el primer nom (gravat) i el del dedicant (només pintat) hi ha pintada la imatge d'un buirac. La part inferior de l'estela resta sense treballar, destinada a estar enterrada. Actualment conservada al Museu Nacional d'Atenes (MN 2611). Mides: 0,68 d'alçada, 0,17-0,18 d'amplada, 0,08-0,10 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 450-425 *aC*.
Ed. IG I *supl.*, 491[36]; *IG* I^2 1068; *IG* I^3 1376; Bäbler 1998, núm. 90.
Cf. Clairmont 1979, 46 (*post a.* 430).

Γέτο.
Ἀριστομήδης
ἐπέθηκεν.
«(Monument) de Getes (?). Aristomedes ho va erigir.»

Litt. ion. a. I 0,017, II 0,012-0,015. O /ǭ/, /o/

gen. -ǭ per a masc. en -*ā*
/ę̄/ < /æ/ < /ā/

Γέτης, «el Geta», és un ètnic que designa una tribu d'origen traci i que, com a antropònim, és usat sovint

206. *Cf.* la inscripció núm. 170.
207. *Vid.* el comentari a la inscripció núm. 184 per a un olinti amb el mateix antropònim i la inscripció núm. 235 per a un citni amb el nom Κηφισόδοτος.

Figura 131. Mèsia 1.

Figura 132. Mèsia 1.

per a esclaus.[208] En aquest cas no podem saber si es tracta només de l'ètnic o de l'ètnic usat en funció d'antropònim, però en tot cas és una indicació de l'origen del personatge.

Els getes apareixen a les fonts gregues per primer cop en Heròdot, que els anomena els més valents i els més justos dels tracis.[209] Tucídides explica dels getes que eren arquers i genets,[210] i, sotmesos al regne dels Odrises, formen part de la cavalleria de Sítalces.[211] La imatge del buirac pintada a l'estela fa referència a aquest domini de la tècnica de l'arc per part dels getes i indica que el més probable és que el difunt hagués estat un mercenari, i Aristomedes, el dedicant de l'estela, un company d'armes.

Es tracta d'un dels pocs epitafis en què, tot i no ser un epigrama, se cita el nom del dedicant.

221. Mèsia 2

Arquitrau d'un naiscos de marbre pentèlic, conservat anteriorment al Tesèon. Mides: 0,45 d'alçada, 1,65 d'amplada i 0,06 de profunditat.

Med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II^2 9338.
Cf. Robert 1946, 73.

Ἡρότιμος Μενάνδρου
Μεσηνβριανός
«Heròtim, fill de Menandre, mesembrieu.»

Litt. a. 0,032.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/[212] (?)
n /_b

222. Mèsia 3

Estela de marbre pentèlic amb frontó. Trobada al Pireu, actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9248). Mides: 0,54 d'alçada, 0,25 d'amplada i 0,04 de profunditat.

Post med. saec. IV *aC.*
Ed. Koumanoudes 1871, 1854; *IG* II 3041; *IG* II^2 8940.

Παπύλος
Σιμίου
Ἰστριανός
«Pàpil, fill de Símias, istrieu.»

Litt. a. 0,012.

208. *Cf.* Pape-Benseler, *s.v.*

209. Hdt. 4, 93: οἱ δὲ Γέται […] Θρηίκων ἐόντες ἀνδρηιότατοι καὶ δικαιότατοι, «i els getes, que són els més valents i justos dels tracis, …».

210. Th. 2, 96: εἰσὶ δ' οἱ Γέται καὶ οἱ ταύτῃ ὅμοροί τε τοῖς Σκύθαις καὶ ὁμόσκευοι, πάντες ἱπποτοξόται, «els getes i els qui habiten aquest territori són veïns dels escites i amb el mateix armament, tots són arquers a cavall».

211. Th. 2, 98: Τοῦ δ' ἱππικοῦ τὸ πλεῖστον αὐτοὶ Ὀδρύσαι παρείχοντο καὶ μετ' αὐτοὺς Γέται, «la major part de la cavalleria l'aportaven els mateixos Odrises, i després d'ells, els getes».

212. La forma dòrica del topònim és Μεσ(σ)αμβρία o Μεταμβρία, i en Heròdot hi llegim Μεσαμβρίη, per la qual cosa sembla que l'alfa de l'arrel no és pas una vocal llarga. En *koiné*, però, trobem la forma Μεσημβρία amb <η>. *Cf.* A. Avram, J. Hind, G. Tsetskhladze, «The Black Sea Area», *Poleis*, 934. Aquesta forma apareix també a Òlbia en un decret de proxenia datat als primers decennis del segle IV aC (*IOSPE* I^2, núm. 20), un decret amb nombroses formes àtiques o de *koiné*.

gen. -ǭ per a masc. en -*ā*
/ā/ /i_[213]

223. Mèsia 4

Naiscos trobat a Calitea, entre Atenes i el Pireu. Formava part d'un gran monument funerari d'extraordinària riquesa, que incloïa tres estàtues, el relleu d'una Amazonomaquia i altres elements decoratius. Exposat actualment al Museu del Pireu (PM 2448 + 2447 + 2451). Mides: sense especificar.

Autòpsia.
330-326 *aC* (Salta) / 330-320 *aC* (Steinhauer).
Ed. Daux 1968, 753; Pippidi 1969, 233-235 i 247-248; *BE* 1969, 195; *SEG* XXIV, 258; *ΣEMA* 1149.
Cf. Tsiribakos 1968; Steinhauer 2001, 348-355, tab. 458-465.

Νικήρατος : Πολυΐδō : Ἰστριανός
Πολύξενος : Νικηράτō
«Nicèrat, fill de Poliïde, istrieu. Polixen, fill de Nicèrat.»

O /ǭ/, /o/.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_
-ξε̆ν- (?)

Aquesta troballa excepcional és un dels pocs exemples de ciutadans d'Ístria documentats fora de la Grècia pòntica.[214] Segons D. M. Pippidi, Ístria viu un període florent al tercer quart del segle IV, i possiblement aquesta família fou el pont de la relació comercial amb Atenes. El complex funerari que s'han fet construir és un dels més rics del final de segle.[215]

XXV. **Meòtida**

224. Meòtida 1

Estela de marbre pentèlic amb frontó. Trobada al Pireu, actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9274). Mides: 0,29 d'alçada i 0,29 d'amplada.

Saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1981; *IG* II 3159; *IG* II^2 9253; Bäbler 1998, núm. 127.

Ἰὰς Μαιῶτις
χρηστή
«Ias meota, dona excel·lent.»

Litt. a. 0,013-0,015.

Figura 133. Mèsia 4.

213. La forma de l'ètnic documentada en Heròdot és Ἰστριηνός (Hdt. 4, 78, 1), i en monedes de la ciutat del segle IV hi apareix la llegenda ΙΣΤΡΙΗ (*cf.* A. Avram, J. Hind, G. Tsetskhladze, «The Black Sea Area», *Poleis*, 933).

214. *Vid.* també el comentari de Robert 1959*a*, 189: «Je crois pouvoir dire déjà d'après mes relevés que Tomitains et Istriéniens sont très rarement nommés en dehors de chez eux. Les seuls que l'on rencontre plus fréquemment, et bien plus encore que Mésambriens et Odessitains, ce sont les gents de Kallatis, Καλλατιανοί.»

215. *Cf.* Bergemann 1997, 138-139 i L2.

XXVI. Bòspor

225. Bòspor 1

Taula de marbre himètic procedent del Pireu i conservada actualment al seu Museu. Mides: 0,25 d'alçada, 0,58 d'amplada i 0,33 de profunditat.

Post med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II^2 8429.

Καλλίλεως
Θρασυμήδους
Βοσπορίτης
«Cal·lilau, fill de Trasimedes, bosporita.»

Litt. a. 0,021.

-λεως < -λᾱος
gen. -ους < -εος
/ę̄/ < /æ/ < /ā/

226. Bòspor 2

Fragment dret d'un monument del tipus *mensa* de marbre pentèlic. Trobat a l'església de Sant Elias, situada a l'est del temple de Teseu i conservada al Museu de l'Àgora (Ag. I 1373). Mides: 0,565 d'alçada, 0,51 d'amplada i 0,50 de profunditat.

Ca. 325 *aC* (Meritt).
Ed. Rangabé 1842, núm. 1949; Koumanoudes 1871, 1626; *IG* II 2852; *IG* II^2 8431; Meritt 1952, 373-374, núm. 24, tab. 96; *Agora XVII* 441.

[---]έου Βοσπορίτης
«… fill d'...e, bosporita.»

Litt. ΠΣ, *a.* 0,024.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

227. Bòspor 3

Fragment d'un monument de marbre pentèlic. Danyat per tots els costats, fet que fa difícil saber de quin tipus de monument es tractava (estela o *mensa*). Conservat al Museu de l'Àgora (Ag. I 3214). Mides: 0,085 d'alçada, 0,145 d'amplada i 0,06 de profunditat.

Saec. IV *aC*.
Ed. Meritt 1968, 294, núm. 38, pl. 85; *Agora XVII* 440; *ΣEMA* 1036.

[----------]
[Ὑ]γεινέρω[τος]
[B]οσπορίτ[ης]
«… fill d'Higèneros, bosporita.»

Litt. a. 0,02.

Illes de l'Egeu

XXVII. Cíclades

a. Delos

228. Delos 1

Base de marbre trobada al Ceràmic, reutilitzada al mur de la banda de l'Erídan. Conservada al Museu del Ceràmic (I 426). A la part superior s'observen restes de la inserció d'una estela de marbre, i la part inferior sembla indicar que estava situada sobre un altre bloc de marbre formant part d'una base esgraonada. Mides de la base: 0,26 d'alçada, 0,76 d'amplada i 0,58 de profunditat. L'estela, de la qual s'ha conservat la part inserida a la base, feia 0,50 d'amplada i 0,16 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 530 *aC*.
Ed. Peek 1941, núm. 31 i tab. 12.2; Guarducci 1961, 171-172; Jeffery 1962, 119, núm. 6, tab. 33; *IG* I^3 1349.

[σ]ḥ̂εμα : Ἀλέχσσ̄ : εἰμὶ : τô Δελίō
«Jo sóc el monument d'Alexos, deli.»

IG: [μν]ḥ̂εμα; Guarducci: ϙ̂εμα; Jeffery: μ]ṭεμα.

Litt. a. 0,027-0,029. O /ō̧/, /o/.

L'epitafi ha estat gravat en alfabet àtic epicòric, en el qual no hi ha grafies distintives per a les vocals llargues, excepte en el verb εἰμί, en què ⟨EI⟩ grafia una /e/ llarga secundària, cosa que suposa una primerenca monoftongació del diftong autèntic, monoftongació que ja s'observa en altres inscripcions del jònic oriental.[216] Anotem que aquesta no és la grafia habitual en els alfabets arcaics de les illes Cíclades, en els quals la /e/ llarga secundària s'hi anota ⟨E⟩ o ⟨H⟩.[217]

La lectura del primer mot de l'epitafi no és segura, ja que se n'ha perdut l'inici, i la reconstrucció pro-

216. *Cf.* Dubois 1996, 184-185, per a les grafies en inscripcions d'Òlbia del Pont i de Milet que indiquen propensió a la monoftongació del diftong /ei/; per exemple, en la inscripció núm. 23 (Carta d'Aquil·lodor), on són anotats ⟨E⟩ tant el diftong originari /ei/ (ἐπιστέλλε̄, ἔχε̄ i la conjunció ἔ), com la /ē/ procedent d'allargament (ἔναι).

217. Knitl 1938, 2.

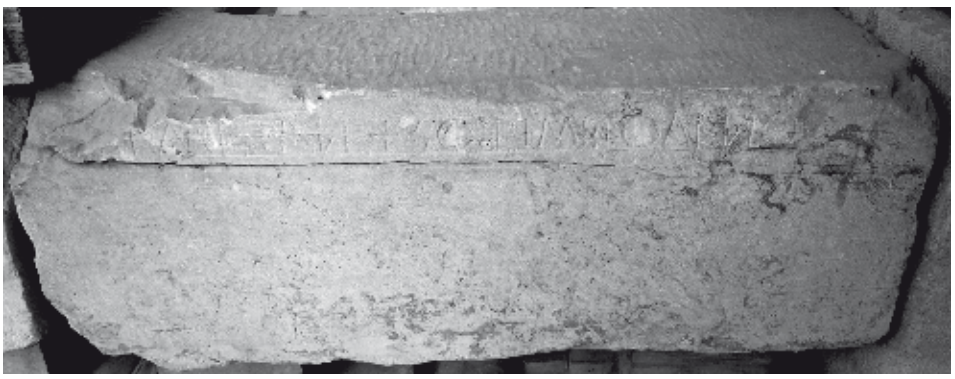

Figura 134. Delos 1.

Figura 135. Delos 1.

Figura 136. Delos 1.

posada pel primer editor de la inscripció, W. Peek, i adoptada a *IG* I^3, presenta alguns problemes de difícil resolució.

En primer lloc, no sembla que l'espai perdut a l'inici de la inscripció sigui suficient per encabir-hi <MN>, tenint en compte l'amplada de les lletres, especialment de la <M>, en la resta de l'epitafi. No és habitual iniciar la inscripció amb lletres més estretes i comprimides que en la resta del text; és més, dues altres inscripcions d'aquest lapicida s'inicien amb un espai buit corresponent més o menys a l'amplada d'una lletra.[218]

Pel que fa a la reconstrucció del mot μνhεμα amb una heta no etimològica, es tracta d'un exemple únic. En època arcaica es troba esporàdicament en els mots μhεγάλος i μhέσος.[219] La dificultat es troba en el fet que les confusions que trobem en grec entre *Nh*/#_

218. L. J. Jeffery (1962, 119, núm. 6, 7 i 63) assigna sis inscripcions amb seguretat i dues amb probabilitat al lapicida B.
219. μhεγάλος en *IG* I^3 608; 632,4; 743, en tots tres casos com a epítet de Zeus: Διὸς μhεγάλο. Μhέσος en *IG* I^2 1023.

< ie.*_sN_ i _N/#_ < ie.*_N_ tenen la seva explicació en el valor de *Nh* com a variant contextual de *N* i no pas variant fonemàtica;[220] en canvi, no hi ha cap exemple de *Nh* amb heta etimològica en posició postconsonàntica que hagi pogut induir a aquest error.

Sí que es podria pensar en una explicació gràfica si ho llegim com a grafia pleonàstica ⟨HE⟩ per marcar una /ē/. Aquesta grafia es deu al fet que, en alfabets on ⟨H⟩ s'utilitza per marcar l'aspiració, la introducció de les grafies de l'alfabet jònic on ⟨H⟩ grafia /ē/ comporta algunes confusions en el període inicial. Trobem els exemples ηεμί i ηένατον a Tera i Cirene i εποηεσε a Tasos, tots ells datats també al segle VI.[221] És a dir, que, en aquest epitafi, seria possible reconstruir-hi μν]ηεμα, en el cas que l'espai a l'esquerra de la pedra hi fos suficient, o bé σ]ηεμα, si hi ha necessitat d'un mot més curt.

Una última reflexió es troba en el fet que el formulari resultant de la reconstrucció proposada per Peek, μνῆμα εἰμὶ τοῦ δεινός, és poc habitual en l'epigrafia àtica arcaica, ja que el mot μνῆμα sol aparèixer com a complement directe de verbs de dedicació amb el significat de predicatiu de σῆμα, i la forma amb genitiu possessiu en la majoria dels casos és σῆμα εἰμί τοῦ δεινός.[222]

L. H. Jeffery proposa, com a segona alternativa, la lectura μ]ṭεμα, amb un error d'escriptura que es troba en una altra estela del mateix lapicida.[223] Una tercera opció és la de M. Guarducci, que afirma veure restes d'una sigma i no pas d'una heta en la primera lletra conservada.[224] Contra aquestes dues propostes cal dir que hem pogut observar tant el calc de la inscripció, dipositat a la seu d'*Inscriptiones Graecae* a Berlín, com la inscripció mateixa, i podem afirmar que s'hi observen clarament dues hastes verticals davant la E.

El sintagma τῶ Δελίō l'entenem, seguint la proposta de M. Guarducci,[225] com l'ètnic del personatge. Aquesta estructura de l'ètnic amb l'article, quan l'antropònim que determina està en genitiu, es troba en altres inscripcions arcaiques i és habitual en textos literaris.[226]

229. Delos 2

Part superior d'una estela de marbre pentèlic amb antema i decoració de palmetes. Entre l'epigrama i el nom hi ha un espai buit, segurament per a una pintura. D'origen desconegut, actualment es troba en una col·lecció privada a Hamburg. Mides: 0,645 d'alçada i 0,443 d'amplada.

Ca. 370-350 *aC* (?).
Ed. Clairmont 1991, 47-48 (fot.).

ἐνθάδε τὴν ἱερὴν κεφαλὴν θεόμαντιν ἔχει γῆ
Δήλου ἀπ' ἠγάθεας θνητοῖς ἡγήτορα χρησμῶν.
Πύρριχος
«Aquí la terra, lluny de la molt divina Delos, reté la sagrada testa profètica, guia d'oracles per als mortals. Pírric.»

/ē/ (< /æ/ < /ā/) /_r_, però /ā/ /_e_
dat. pl. -οις[227]
ἠγα-[228]
γῆ

Segons C. Clairmont, l'editor de la inscripció, l'estil de l'estela assenyala un origen àtic. Probablement

220. *Cf.* López Eire 1970, 9-10. Aquesta manca d'oposició fonemàtica fa que la grafia que trobem en mots com ρho*F*αισι o λhαβον en inscripcions o ἐπιρρέει, καλλίρροος i ἐύννητος en Homer es perdi aviat i la *Nh* inicial s'iguali a *N*, excepte en el cas de *r*, en què es manté <ρh-> / <-ρρ-> com a valor fonètic únic. *Vid.* també l'explicació de Lejeune 1972, 144 i 147: els grups inicials *_sr-_, *_sl-_, *_sm-_ i *_sn-_ resulten en grec en una líquida sorda, de vegades anotada <ρh>, <λh> o <μh>, que s'assimila aviat a les líquides sonores, excepte en el cas de *r*, que manté el seu valor sord. Pàgina 120: aquest valor sord d'algunes líquides en posició inicial provoca intercanvis analògics entre líquides inicials sordes i sonores, com per exemple en el mot μhεγάλο. Teodorsson (1974, 230, nota 203) explica aquestes grafies com una mostra del caràcter aspirat de /l/, /m/, i potser /r/ en posició inicial, durant el segle VI a l'Àtica.

221. Per als exemples a Tera i Cirene, *cf.* Bile 1979, esp. 161, i per al fenomen en general, *cf.* Lejeune 1949.

222. Desconeixem quin és l'ús habitual deli, perquè lamentablement no s'hi han trobat inscripcions funeràries anteriors al segle IV. A Atenes, els tres únics exemples de μνῆμα + genitiu possessiu (+ εἰμί / ἐστί) són: *IG* I^3 1274: --λίνο : μνẽμα : εἰμί, lloc de trobada desconegut i assignat a l'Àtica a partir de l'estil. *IG* I^3 1330: Καλλιμάχο θυγατρὸς τηλαυγὲς μνῆμα […]. *IG* I^3 1361: οὗ μνῆμα τοδ' ἐστί καλόν, núm. 441 del nostre catàleg, un epitafi dedicat al frigi Mannes. Per al diferent significat de σῆμα i μνῆμα en l'epigrafia arcaica, *vid.* Eichler 1914.

223. *IG* I^3 1266. Per la fotografia publicada per L. H. Jeffery, sembla que el mot gravat en primera instància fou MEMA i que la <T> hi fou inserida posteriorment com a correcció.

224. El tercer traç de la sigma no seria oblic sinó vertical, forma que trobem en altres inscripcions arcaiques de l'Àtica. El traç que en la fotografia sembla observar-se davant la sigma no correspondria a cap lletra sinó que seria degut al cop que la pedra ha rebut en aquest costat. Aquestes observacions de M. Guarducci, però, es basen en l'estudi d'una fotografia i no en l'autòpsia de la inscripció.

225. M. Guarducci, *op. cit.*, qui a més documenta una altra aparició del nom Alexos a Delos en la inscripció *ID* 98 B 32, datada al 374/373 aC.

226. *Vid.* en aquest mateix catàleg els núm. XVI, 1 de Pale i XL, 2 de Teos. També es troba aquesta forma de designació, per exemple, en D. 59.108, on llegim Σίμου τοῦ Λαρισαίου i Σωτάδου τοῦ Κρητός.

227. La posició antevocàlica del mot permet també la lectura θνητοῖσ' ἡγήτορα, amb elisió de la vocal final.

228. Es tracta d'un allargament mètric del prefix intensiu ἀγα-, un recurs que ja es troba en Homer, *vid.* Chantraine, *DELG*, *s.v.* ἀγα-.

l'estela contenia una representació de Pírric, i el nom hi fou gravat al costat.

En aquesta inscripció s'hi observen elements molt interessants per a la història de l'epigrama grec. Es tracta d'una imitació de l'epitafi que, segons la tradició, estava gravat a la tomba d'Homer a l'illa d'Ios i que ens ha estat transmès en diverses *Vitae Homeri*[229] i a través de l'*Antologia Palatina* (*AP* 7, 3):

Ἐνθάδε τὴν ἱερὴν κεφαλὴν κατὰ γαῖα καλύπτει
ἀνδρῶν ἡρώων κοσμήτορα θεῖον Ὅμηρον.
«Aquí la terra oculta sota ella la testa sagrada, guia diví d'herois, Homer.»

Observem que la barreja dialectal que presenta l'epitafi per a Pírric és perfectament explicable a partir de l'epitafi «homèric»: l'aparició del jonisme ἱερὴν es deu a la utilització de la primera part de l'epigrama inalterada; en canvi, a la part que ha estat composta de nou hi apareixen els trets àtics de retrotracció de /æ/ (ἡγάθεας) i potser la desinència -οις de datiu plural temàtic (θνητοῖς), a més de la substitució del mot homèric γαῖα pel posterior γῆ. Observem també que el primer hexàmetre de l'epitafi manté el ritme holodactílic de l'epigrama sobre la tomba d'Homer i que s'estableix un paral·lelisme entre els epítets per a Homer i Pírric, κοσμήτορα i ἡγήτορα. El substantiu κοσμήτορα, nom d'agent a partir de κοσμέω amb el significat antic d'«ordenar», té en l'èpica el significat de cap militar, i en l'epitafi està usat en sentit figurat, presentant el poeta Homer com a guia diví. És destacable que el paral·lel que ha buscat el poeta del nostre epitafi, ἡγήτορα, també té l'origen en el llenguatge militar, ja que prové del verb ἡγέομαι, «anar davant, guiar (un exèrcit)». El paral·lelisme és, per tant, perfecte.

L'epigrama per a la tomba d'Homer sembla que fou molt conegut, ja que en trobem força imitacions, quasi totes d'època hel·lenística i imperial.[230] W. Peek[231] proposa per a l'epigrama d'Ios una data entre el segle V i IV aC, i l'epitafi presentat aquí n'és la imitació més antiga coneguda fins ara.

b. Melos

230. Melos 1

Estela de marbre pentèlic amb frontó, trobada al Pireu. Mides: 0,60 d'alçada, 0,32 d'amplada i 0,06 de profunditat.

Saec. IV *aC.*
Ed. Koumanoudes 1871, 2029; *IG* II 3200; *IG* II^2 9356.

Αἰνὶς
Μηλιάς
«Enis meliea.»

c. Naxos

231. Naxos 1

Bloc de marbre quasi quadrat amb inscripció a la part davantera; les lletres conserven pintura vermella. Descobert el 1962 a la torre sud del Dípilon, havia estat reutilitzat per a la construcció del mur de Temístocles. El bloc era el penúltim d'una construcció funerària d'almenys tres graons. Actualment conservat al Museu del Ceràmic (I 388). Mides: 0,30 d'alçada, 0,92 d'amplada i 0,723 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 510-500 *aC.*
Ed. Willemsen 1963, núm. 11, supl. 72, 2 i 73, 3; *CEG* 58; Baba 1984; *IG* I^3 1357.
Cf. Kontoleon 1970, 61; West 1970, 171; Whitehead 1977, 64, nota 44 i 168, nota 24; Kissas 2000, núm. A 29, tab. 40.

δακρυόεν πολυπενθὲς ’Αναχσίλα ἐδ’ ὀλοφ-
υδνὸν λάϊνον ἔστεκα μνῆμα καταφθι{με}-
μένο : Ναχσίο ὃν τίεσκον ’Αθεναῖοι μετάοικον ἔχ-
σοχα σοφροσύνες ἕνεκεν ἐδ’ ἀρετῆς. : τôι μ’ἐπὶ Τιμ-
όμαχος γεραρὸν κτέρας οἷα θανόντι θῆκεν ’Α-
ρίστονος παιδὶ χαριζόμενος.
«M'alço, record marmori d'Anaxileu mort, un record que mou al plor, provoca aflicció i és tot lament. (D'Anaxileu), ciutadà de Naxos, a qui els atenesos van honorar com a metec de manera extraordinària a causa de la seva prudència i excel·lència. A ell, Timòmac, fill d'Aristó, va dedicar-me com un gloriós present per agradar al seu fill mort.»

L. 3 *lapis*: ΜΕΤΑ[[Ε]]ΟΙΚΟΝ.

Litt. a. 0,02-0,033 (*litt. rot. et* X 0,015-0,021).

tmesi ἐπί - θῆκεν
manca d'augment
demostratiu τῶι
gen. -λα’ < *-lao* /_V

229. *Vid. Certamen*, 332-338, segons el qual l'epigrama és obra del mateix Homer.
230. Altres imitacions de l'epitafi per a Homer són *GVI* 300 (Roma, segle II/III dC), 511 (Nàpols, segle II dC), 620 (Quios, segle I/II dC), 1582 (Roma, segle II/III dC), 1767 (Tèspies, segle II dC), 2030 (Siros, segle II/III dC).
231. *GVI* 487.

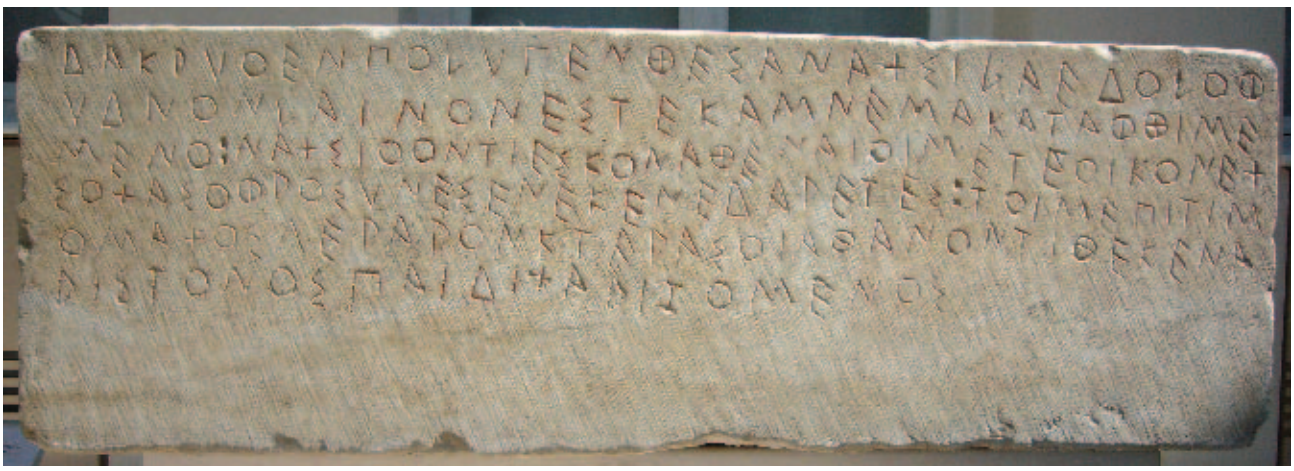

Figura 137. Naxos 1.

Figura 138. Naxos 1.

Figura 139. Naxos 1.

hiat *ao*
vocabulari homèric
iteratiu
ϵ̄νεκεν
ν efelcística

L'estructura mètrica de la inscripció ve marcada amb puntuació al final de cada dístic i és la següent:

δακρυόεν πολυπενθὲς ’Αναχσίλα ἐδ’ ὀλοφυδνὸν
λάϊνον ἔστεκα μνῆμα καταφθι{με}μένο :
Ναχσίο ὃν τίεσκον ’Αθεναῖοι μετάοικον
ἔχσοχα σοφροσύνες ἕνεκεν ἐδ’ ἀρετῆς. :
τôι μ’ἐπὶ Τιμόμαχος γεραρὸν κτέρας οἷα
θανόντι
θῆκεν ’Αρίστονος παιδὶ χαριζόμενος.

La inscripció ha estat escrita en alfabet àtic epicòric, amb la incorporació d'alguns elements jònics: la no-anotació de l'aspiració i la sigma de quatre barres.[232]

La llengua de l'epigrama mostra clares influències de la llengua homèrica, tant pel que fa al vocabulari com a les formes utilitzades.

En el primer vers hi trobem el genitiu ’Αναχσίλα, provinent d'una forma ’Αναχσίλαο, amb elisió de l'última vocal per contacte amb la copulativa següent, ἐδ’. La forma -ᾱο / -ᾱων per als genitius masculins dels

232. *Cf.* Jeffery 1990, 432-433 H.

temes en alfa és l'habitual en Homer, i P. Chantraine considera que la desinència jònica -εω fou introduïda en els poemes homèrics pels aedes jònics.[233]

A més de la tmesi, la manca d'augment en les formes verbals i l'ús originari de τοι com a demostratiu pronominal, és homèrica també una bona part del vocabulari.

En el primer vers hi trobem, per determinar el mot μνῆμα, tres adjectius presents en la *Ilíada*: δακρυόεσσαι són anomenades a *Il.* 18, 66 les Nereides en el lament per la mort de Pàtrocle, i l'epítet apareix probablement també en una altra inscripció funerària atenesa;[234] πολυπενθές, que en Homer és un epítet per a éssers animats i el trobem un cop en la *Ilíada*[235] i en dues ocasions en l'*Odissea,*[236] i ὀλοφυδνόν, que forma part de la fórmula ἔπος δ' ὀλοφυδνὸν ἔειπε· a *Il.* 5, 683 i 23, 102. La conjunció que uneix aquests tres epítets, ἠδε, és pràcticament exclusiva de la llengua èpica, i la col·locació dels tres adjectius homèrics al primer vers, envoltant el nom d'Anaxileu, té la funció de realçar la importància del mort.

Pròpia de l'èpica és també la forma καταφθιμένου, «mort, difunt», participi aorist amb el prefix κατα- usat en lloc del perfet del verb φθίω.[237] Pel que fa a l'imperfet iteratiu format amb el sufix -σκον, es tracta d'un tret típicament jònic, que gaudeix d'un gran desenvolupament en la llengua èpica.[238]

És destacable també la forma jònica ἕνεκεν, que es troba en Heròdot,[239] però que no és la usual en Homer.[240] La forma jònica influeix sobre l'àtica ἕνεκα per crear una nova forma «mixta» ἕνεκεν, que acabarà sent la més usada en la *koiné*.[241] L'aparició de la forma jònica en aquest epitafi és una clara influència de la llengua jònica en la composició d'epigrames.

L'expressió γεραρὸν κτέρας connecta amb els ideals del món homèric. L'adjectiu γεραρός s'aplica originàriament a «aquell que té el γέρας», i el γέρας és la porció del botí que els cabdills s'assignen per ordre de prioritització, i que és la materialització de la τιμή, l'honor. Observem que en l'epitafi es fa referència també a l'ἀρετή, l'excel·lència, una de les qualitats dels ἀγαθοί homèrics i una de les raons per les quals Anaxileu rebé honors de part d'Atenes. El γέρας també el retrobem en una altra expressió típicament homèrica que féu fortuna en l'epigrafia funerària, τὸ γάρ ἐστί γέρας θάνοντων, i que recorda l'obligació de retre els últims honors al difunt a través d'una cerimònia fúnebre. Aquesta responsabilitat recau en la família del difunt, i en el nostre cas ha estat el pare el que s'ha fet càrrec de la cerimònia, garantint l'honor que li correspon.[242] També el mot κτέρας, tal com en el cas de γέρας, connecta els honors gaudits en vida i els honors rebuts un cop mort. En origen designa simplement un objecte de gran valor; el seu plural, κτέρεα, s'usa per anomenar les possessions que s'enterren a les tombes amb el difunt pel fet de ser les més preuades, i, per extensió, passa a designar també els honors dels quals són mereixedors els morts.

Aquesta evocació dels ideals homèrics, a més dels noms que apareixen en l'epitafi, Ἀναξίλαος, Τιμόμαχος i Ἀρίστων, i la riquesa que intuïm en la realització del monument,[243] fan pensar que l'epigrama anava dedicat a un personatge d'origen aristocràtic. L'iteratiu τίεσκον i el substantiu μετάοικον indiquen que Anaxileu no era un estranger de pas a Atenes sinó que hi havia establert la seva residència. És molt possible que, juntament amb el seu pare Timòmac, hagués fugit de Naxos el 524, quan els espartans destronaren el tirà Lígdamis, i hagués buscat refugi a l'Atenes de Pisístrat, que gaudia de bones connexions amb les elits de les ciutats jònies i havia ajudat el mateix Lígdamis a assolir el poder a Naxos.

Aquesta inscripció conté el testimoni més antic, pel que coneixem, del mot μετάοικον[244] (> μέτοικος),

233. *Cf.* Chantraine 1958, 200-201. Fins i tot proposa per al primer vers de la *Ilíada* una lectura Πηληϊάδα' Ἀχιλῆος anterior a la jònia Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος. Per contra, K. Mickey (1981, 16, amb nota 15) opina sobre aquesta forma que ha estat inclosa en el poema per la influència del vocalisme «dòric» en les composicions líriques corals amb l'intent de donar al poema un estil més elevat.

234. *IG* I^3 1215, datada *ca.* 525-500 aC, és a dir, quasi contemporània a l'epitafi per a Anaxileu: σῆμα φί[λ]ο παιδὸς τόδε ἰδεῖν Δι[όδορος] ἕθεκεν [:] | Στεσίο, hὸν : θάνατο[ς δακρυ]όες καθ[έ]χει.

235. *Il.* 9, 563, com a epítet del blauet, el cant del qual, segons la tradició, és una complanta. *Vid.* Hainsworth 1993, 136. El mot πένθος significa «dolor» no pas en el sentit físic, sinó que el seu significat s'ha especialitzat en «dol», *vid.* Chantraine, *DELG*, *s.v.*

236. *Od.* 14, 386 (Ulisses) i 23, 15 (l'ànim de Penèlope).

237. *Vid.* García Ramón 1991, esp. 15-17. En Homer no trobem el participi de perfet del verb φθίω, sinó que el significat perfectiu hi és transmès pel seu aorist (*aoristus pro perfecto*), sovint reforçat amb els preverbis «perfectius» ἐξ- i κατα-.

238. *Cf.* Chantraine 1958, 318-325 i Schwyzer, *Grammatik* I, 710-711.

239. Hdt. 1, 42, 2: τοῦ φυλάσσοντος εἵνεκεν.

240. En Homer trobem les formes ἕνεκα i εἵνεκα, entesa per P. Chantraine (*DGE, s.v.*) com un allargament mètric de l'anterior, però sempre amb final -α i no pas -εν.

241. *Cf.* l'anàlisi de la dualitat ἕνεκα / ἕνεκεν en la llengua àtica en López Eire 1998, 193-194.

242. *Vid.* Alonso Troncoso 1993, 42-43, per a l'obligació dels familiars del difunt, que s'observa en l'epopeia homèrica, d'organitzar un banquet com a part de la cerimònia fúnebre. *Vid.* també la inscripció núm. 188, en la qual, pel fet de tractar-se d'un pròxenos, la responsabilitat sobre el ritual fúnebre l'assumeix la *polis* d'Atenes.

243. La forma de la base indica que formava part d'un monument esgraonat, coronat segurament per un curos.

244. Les primeres edicions de la inscripció contenien la lectura μετέοικον, i una observació acurada de la pedra fa palès que la segona èpsilon fou corregida en una alfa. K. Baba, *op. cit.*, posà de manifest que l'alfa és la lletra que conté restes de pintura vermella; per tant, la lectura correcta ha de ser μετάοικον.

«aquell que canvia la residència, emigrant, metec». Es tracta d'una forma arcaïtzant, formada per juxtaposició dels dos elements del compost, μετά i οἶκος, i per tant amb conservació de l'hiat -αοι-. La següent aparició del mot en epigrafia atenesa és en un calendari religiós del dem dels Escambonides,[245] una inscripció datada al voltant del 460 aC, quasi mig segle posterior a l'epitafi per a Anaxileu, i en la qual s'hi regula la participació dels metecs en una ofrena. El caràcter legislatiu és una clara indicació que el mot *metec* hi designa ja una categoria social dins la *polis* atenesa. Cronològicament contemporània a aquest calendari religiós és la tragèdia d'Èsquil *Les suplicants,* obra datada al 463 aC, en la qual també hi són presents el mot i el concepte institucional de metec,[246] i també ha estat datada en aquesta època l'arribada a Atenes de Cèfalos, pare de l'orador Lísias, com a metec.[247]

Fora d'Atenes, trobem aquest mot en la forma μεταϝοικέοι, amb conservació de la *ϝ* inicial i, per tant, també de la vocal final de la preposició, en un tractat entre Oiantea i Caleum, dues ciutats lòcries.[248] Es tracta d'una prohibició d'exercir la συλᾶν contra els estrangers que es trobin en una de les dues ciutats o als seus ports. El final del text inclou la regulació per la qual els metecs (μεταϝοικέοι) d'una ciutat que resideixin més d'un mes a l'altra ciutat[249] tindran accés a la justícia de la ciutat de residència: αἰ μεταϝοικέοι πλέον μενὸς ἢ | ὁ Χαλειεύς ἐν Οἰνανθέαι ἢ Ὀιανθεὺς ἐν Χαλειôι, τâι ἐπιδαμίαι δίκαι χ|ρέστο. El contingut clarament jurídic de la inscripció és un indici que el mot μεταϝοικέοι defineix una categoria específica d'estrangers, amb drets i deures definits. La datació de la inscripció varia des del segon quart del segle V[250] fins a la meitat de segle,[251] i per tant és clarament posterior a la nostra inscripció funerària, però contemporània, si no anterior, a *IG* I^3 244 –abans mencionada–, considerada en general com la primera aparició epigràfica a Atenes de l'ús tècnic del mot *metec*.

Tornant al cas d'Anaxileu, ens sembla que l'epitafi dóna algunes indicacions per entendre μετάοικον també en el sentit tècnic de metec i no simplement com a emigrant:[252] en primer lloc ens trobem l'imperfet τίεσκον, iteratiu del verb τίω «honorar». És a dir, Anaxileu fou honorat pels atenesos no pas en una sola ocasió sinó repetidament, cosa que fa pensar en una situació de resident estable i en la concessió de diversos privilegis (ἀσυλία, ἔγκτησις, ἀτέλεια). Afegim-hi que aquests honors els rebé amb tota probabilitat dels òrgans de govern de la *polis* d'Atenes, tal com l'ètnic plural Ἀθηναῖοι deixa entreveure, i que això ho aconseguí gràcies al seu comportament irreprotxable, que afavorí la integració en una *polis* que no era la seva originària.[253] El conjunt d'aquests elements mostra un naxi, Anaxileu, establert a Atenes, que gaudia de drets, de privilegis i, segurament, també de deures regulats per la *polis*, i per tant formava part de l'estructura institucional de la ciutat amb drets civils, si bé no polítics. Aquesta imatge no difereix pas gaire de la que transmeten els metecs atenesos a la meitat del segle V aC.

232. Naxos 2

Estela de marbre pentèlic amb frontó, trobada a la necròpolis del Pireu.

Post med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II 3235; *IG* II^2 9981.

Ἀρίστ[ων]
Ἀριστογείτο[νος]
Νάξιο[ς]
«Aristó, fill d'Aristogíton, naxi.»

d. Ceos

233. Ceos 1

Estela de marbre pentèlic amb cimaci i tres acroteris. Trobada al Pireu i conservada al seu Museu. Mides: 0,82 d'alçada i 0,28 d'amplada.

Saec. V *aC ex.*
Ed. IG II 3060; *IG* II^2 9006.

Ξενεία
Κεία
«Xenea ceesa.»

245. *IG* I^3 244.

246. *Vid.* Santiago 2005*a*, esp. 167-173.

247. Lys. 12, 4: Οὑμὸς πατὴρ Κέφαλος ἐπείσθη μὲν ὑπὸ Περικλέους εἰς ταύτην τὴν γῆν ἀφίκεσθαι, ἔτη δὲ τριάκοντα ᾤκησε, καὶ οὐδενὶ πώποτε οὔτε ἡμεῖς οὔτε ἐκεῖνος δίκην οὔτε ἐδικασάμεθα οὔτε ἐφύγομεν. «El meu pare Cèfalos fou convençut per Pèricles de venir a aquesta terra, i hi va viure trenta anys, i mai, fins ara ni ell ni nosaltres, vam iniciar cap procés contra ningú ni vam ser acusats.» En el diàleg platònic de *La República*, que es desenvolupa a la casa que Cèfalos té al Pireu, hi és descrit com un home venerable d'edat avançada (328B-331D); la situació en què se situa el diàleg ha estat datada al 435 aC (Gigon 1974, 11).

248. *IG* IX 1^2, 717. Per a una anàlisi detallada del contingut de l'acord, *vid.* Bravo 1980, 890-911.

249. Recordem que, a l'Atenes del segle IV aC, un mes també devia ser el període passat el qual els estrangers eren inscrits com a metecs, segons la proposta de Ph. Gauthier (1972, 122), acceptada també per D. Whitehead (1977, 8-9).

250. Jeffery 1990, 106, núm. 4, datació recollida per Méndez Dosuna 1985, 28.

251. Tod 1946, núm. 34 i Bengston 1975, núm. 146.

252. Aquesta és la interpretació de D. Whitehead (1972, 64, nota 44), que hi veu un ús simplement descriptiu i no tècnic.

253. *Vid.* el comentari a l'epitafi núm. 293.

Litt. a. 0,046.

/ā/ /i_

e. Citnos

234. Citnos 1

Part superior d'una estela de marbre pentèlic, trencada a la dreta i la part inferior. Conservada al Museu de l'Àgora d'Atenes (Ag. I 2386). Mides: 0,32 d'alçada, 0,23 d'amplada i 0,13 de profunditat.

Saec. IV *aC*.
Ed. Meritt 1954, 271, núm. 110, pl. 57; *Agora XVII* 526; *ΣEMA* 1183.

Ἀριστοῦχος
Κύθνιος
«Aristuc citni.»

Litt. a. 0,02-0,025.

235. Citnos 2

Estela de marbre pentèlic amb frontó. Actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 10999). Mides: 0,72 d'alçada, 0,24 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Figura 140. Andros 1.

Saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1924; *IG* II^2 9115.

Κηφισόδοτος
Κύθνιος
«Cefisòdot citni.»

Litt. a. 0,016.

f. Andros

236. Andros 1

Estela de marbre trobada prop de la plaça Sintagma, actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 10229). Mides: 0,64 d'alçada, 0,24 d'amplada i 0,12 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 440-420 *aC*.
Ed. Lolling 1872, 868, núm. 2 (*apud IG*); *IG* I 491; *IG* I^2 1004; *IG* I^3 1342.
Cf. Köhler 1885*a*, 379.

Ἀριστοκράτες
Ἄνδριος
«Aristòcrates andri.»

Litt. a. 0,02 (l. 1: O 0,012-0,018). E /ē/.

Es tracta d'una inscripció anterior a l'adopció de l'alfabet jònic a Atenes però ja amb algunes de les seves característiques.[254] Observem que l'èpsilon marca /ē/ originària, tal com es troba tant en l'alfabet àtic epicòric, que no distingeix quantitats, com en l'alfabet de Naxos, usat també a Andros,[255] que diferencia entre /ę̄/ i /æ/.

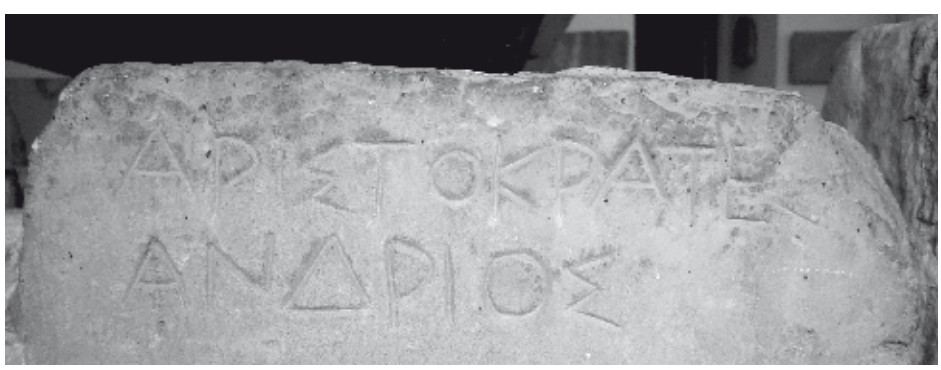

Figura 141. Andros 1.

254. U. Köhler considera l'alfabet d'aquest epitafi una mostra del pas de l'alfabet àtic al jònic, i, per tant, amb característiques d'ambdós.

255. *Cf.* Jeffery 1990, 298.

237. Andros 2

Estela de marbre pentèlic adornada amb un frontó amb restes de pintura. Actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 10227). Mides: 0,97 d'alçada, 0,254 d'amplada i 0,076-0,082 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 430-400 *aC*.
Ed. Köhler 1885*a*, 368, núm. 18; Wilamowitz 1893, II, 174-175; *IG* I^2 1045; *IG* II^2 8089; Wilhelm 1978, 64; *IG* I^3 1343.

Ἀρχίας Νέβρō
Ἀνδρίō
«Àrquias, fill de Nebros andri.»

Litt. a. 0,01-0,014, στοιχηδόν. O /ō̩/, /o/.

/ā/ /i_

Al costat de la quarta lletra <I > se n'hi observa una segona. Sembla com si el lapicida hagués volgut escriure ΑΡΧΙΙΑΣ o ΑΡΧΗΑΣ però s'hagués aturat abans de completar-ho.

El nom Νέβρος només es documenta fins al final de l'època clàssica a les illes de l'Egeu. Hem d'esperar al segle III aC per trobar-ne un altre exemple fora de les illes, concretament a Cirene.

238. Andros 3

Estela de marbre pentèlic amb cimaci. Actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9196). Mides: 0,20 d'alçada, 0,27 d'amplada i 0,06 de profunditat.

Med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II 2787; Koumanoudes 1871, 1473d; *IG* II^2 8090.

Ἀσπασία
Ὑγιαίνοντος
Ἀνδρία
«Aspàsia, filla d'Higienont, àndria.»

Litt. a. 0,021.

/ā/ /i_

239. Andros 4

Estela de marbre pentèlic, conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9198). Mides: 0,32 d'alçada, 0,43 d'amplada i 0,11 de profunditat.

Post med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II 2790; *IG* II^2 8095.

Φιλοφῶντος Ἀνδρ[ίου?]
«(Monument) de Filofont andri.»

Litt. apicibus exiguis praeditae, *a.* 0,015.

El nom del difunt ha estat gravat en genitiu, una fórmula que en aquesta època a l'Àtica ha estat suplantada pràcticament del tot per la fórmula en nominatiu.

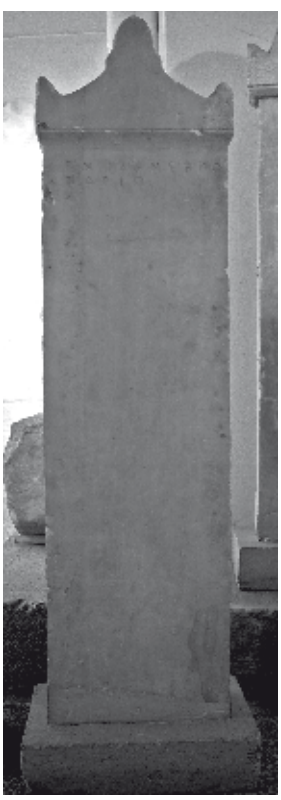

Figura 142. Andros 2.

Figura 143. Andros 2.

g. Tenos

240. Tenos 1

Estela de marbre pentèlic amb antema, conservada al Museu del Pireu. Mides: 0,46 d'alçada i 0,27 d'amplada.

Med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II 3389; *IG* II^2 10446.

Ἀθηνοκλῆς
Τήνιος
«Atènocles teni.»

Litt. a. 0,014.

h. Sifnos

241. Sifnos 1

Part inferior d'una estela de marbre amb relleu, de la qual resta part de les figures d'un jove nu i d'un nen nu agenollat que li allarga la mà. Conservada al Museu del Pireu (PM 348). Mides: 0,42 d'alçada, 0,39 d'amplada i 0,085 de profunditat.

Autòpsia.
Post med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II^2 10362.
Cf. CAT 1.758 (sense fot.).

Καλλίμανδρος
Σίππνιος
«Cal·limandre sifni.»

Litt. a. 0,015-020. ΠΠ = Π.

p < p^h /_N

En la grafia de l'ètnic Σίππνιος, més que una consonant geminada, que en aquest context no té una explicació raonable, sembla més aviat una grafia doble per a un fonema no geminat amb la voluntat de marcar la frontera de síl·laba /sip.ni.os/.[256]

242. Sifnos 2

Estela de marbre pentèlic amb frontó, trencada per la part inferior. Trobada al Pireu i conservada actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9299). Mides: 0,40 d'alçada, 0,31 d'amplada i 0,08 de profunditat.

Saec. IV *aC.*
Ed. Koumanoudes 1871, 2418; *IG* II 3360; *IG* II^2 10363.

Νικόδημος Σίφνιος
«Nicodem sifni.»

Litt. a. 0,016.

i. Icos

Icos és una de les illes Jòniques de l'Egeu que, tot i formar part del districte traci en la llista de contribucions de la lliga aticodèlica, usualment és inclosa dins l'arxipèlag de les Cíclades.

243. Icos 1

Estela de marbre pentèlic amb frontó. Trobada al Pireu, actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 10991). Mides: 0,77 d'alçada, 0,21 d'amplada i 0,08 de profunditat.

Saec. IV *aC in.*
Ed. Koumanoudes 1871, 1852; *IG* II 3039; *IG* II^2 8936.

Figura 144. Sifnos 1.

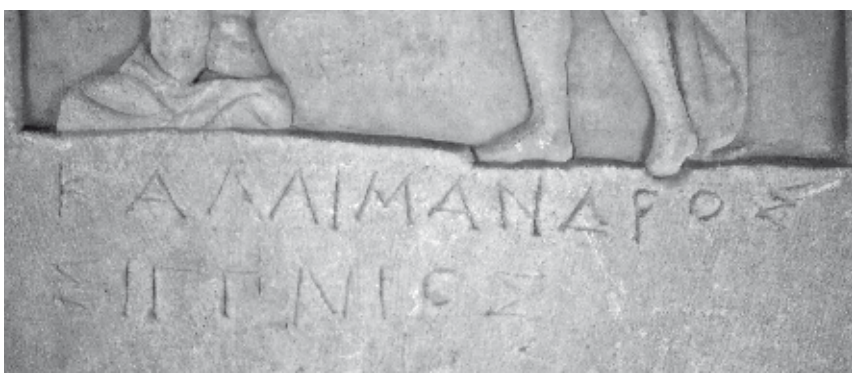

Figura 145. Sifnos 1.

256. *Vid.* per a aquest fenomen Bernabé 1996, esp. pàgina 105, i el mateix fenomen en una inscripció d'Empúries on apareix la grafia Ἐμπορίταισιν, explicat també com la pronúncia heterosil·làbica /m.p/ (Santiago 1997*a*, 246).

Κόλλων
Λευκάδο̄
Ἶκιος
«Col·ló, fill de Lèucades, ici.»

Litt. a. 0,018 (O 0,013). O /o̱/, /o/.

gen. -o̱ per a masc. en -*ā*.

Κόλλων és un nom format a partir d'una arrel poc corrent. El mateix nom, amb la no-anotació de geminada, es documenta tan sols en una altra inscripció funerària, procedent de la beòcia Tèspies.[257] L. Robert assigna el seu origen a l'arrel κολλ-, «*coller* (enganxar)»,[258] assignació que O. Masson posa en dubte.[259]

j. Astipalea

244. Astipalea 1

Estela de marbre pentèlic, conservada al Museu Nacional d'Atenes. Mides: sense especificar.

Saec. IV *aC*.
Ed. IG I^2 1046.
Cf. IG I^3, pàg. 973.[260]

Εὐφραντίδης Μάνδρωνος Ἀστυπαλαιέος
«Eufràntides, fill de Mandró astipaleu.»

Litt. aut ion. aut mixtae.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
gen. -εος

XXVIII. Eubea

245. Eubea 1

Estela de marbre himètic amb frontó, trencada per la part inferior. Conservada al Museu del Pireu. Mides: 0,60 d'alçada, 0,33 d'amplada i 0,085 de profunditat.

Saec. IV *aC in.*
Ed. IG II^2 8975.

Θρασυκλείδης
Θρασυέργο̄
Καρύστιος
«Trasiclides, fill de Trasierg, caristi.»

Litt. a. 0,01. O /o̱/, /o/.

246. Eubea 2

Estela de marbre pentèlic amb cimaci. Conservada al Museu Epigràfic (EM 9257). Mides: 0,31 d'alçada, 0,29 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Ante med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II 3053; *IG* II^2 8982.

Πολύαρχος
Καρύστιος
«Poliarc caristi.»

Litt. a. 0,015. στοιχηδόν.

247. Eubea 3

Estela trencada per la part superior. Procedent del Pireu, actualment al Museu Epigràfic d'Atenes. Mides: 0,22 d'alçada, 0,26 d'amplada i 0,45 de profunditat.

Ante med. saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 2479; *IG* II 3409; *IG* II^2 10502.

Εὐκλῆς Εὐκλείδο̄
Χαλκιδεύς
«Eucles, fill d'Euclides, calcideu.»

Litt. a. 0,018. O /o̱/, /o/.

gen. -o̱ per a masc. en -*ā*

248. Eubea 4

Estela de marbre pentèlic amb frontó, trencada per la part inferior. Conservada al Museu del Pireu. Mides: 0,90 d'alçada, 0,43 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Ca. 360-350 *aC*.
Ed. IG II^2 10503.

Εὐκλῆς Εὐκλείδο̄
Χαλκιδεύς
«Eucles, fill d'Euclides, calcideu.»

Litt. a. 0,02. O /o̱/, /o/.

gen. -o̱ per a masc. en -*ā*

257. Bizard 1905, 102, núm. 3: Ἥρωι Κόλωνι καὶ ἡρωΐδι Ἐλέφας ἀνέθεκε. Pel formulari, la inscripció no pot ser anterior a l'època hel·lenística.

258. Firatli-Robert 1964, 167-168, a partir del nom Κόλλος presenta la distribució dels noms formats amb la mateixa arrel i la possible explicació del seu origen.

259. Masson, *OGS* III, 210.

260. Tot i que la inscripció havia estat recollida en la segona edició d'*IG* I, els editors de la tercera edició consideren, pel tipus de grafia, que pertany al segle IV aC i no pas al segle V aC.

Tant aquest epitafi com l'anterior han estat trobats al Pireu, i la coincidència en els noms fa pensar que pot tractar-se de la mateixa persona. En aquest cas, l'estela que conté l'epitafi núm. 247, de factura més tosca, hauria estat alçada en honor d'Eucles probablement just en el moment de la seva mort, i l'estela amb l'epitafi núm. 248, més ben treballada, hauria estat alçada més tard en substitució de la primera.[261] Aquesta proposta fa possible concretar la datació de l'epitafi núm. 3 en una data anterior a la meitat del segle IV aC.

249. Eubea 5

Part superior d'una estela de marbre amb cimaci, trobada a la zona del Tesèon. Mides: desconegudes.

Med. saec. IV *aC.*
Ed. Stikas 1959, núm. 3, tab. 49*c* (*non vidi*); *SEG* XXI, 962; *ΣEMA* 1153.
Cf. Koumanoudes 1961*a* (*non vidi*).

Δημονίκ[η]
Δημονίκο[υ]
Καρυστί[α]
«Demonice, filla de Demonic, carística.»

L. 1 Stikas: Δημόνικος. L. 3 Stikas: Καρύστιος, *spatium non sufficit* (Koumanoudes).

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

250. Eubea 6

Estela de marbre pentèlic en forma de naiscos, trencada per la part inferior i per la dreta. Conté un relleu en el qual hi ha representada una dona asseguda que dóna la mà a una dona dreta a la seva esquerra; al darrere, una noia jove, potser una servent. Trobada a la zona del Ceràmic, conservada al dipòsit de la tercera Eforia (L 5775). Mides: 0,545 d'alçada, 0,285 d'amplada i 0,044 de profunditat.

Ca. 350-325 *aC.*
Ed. Kokoliou 2000, núm. 446, fig. 446; *SEG* L, 256; *ΣEMA* 1049.

Μίκα Ἱπποκλέō
Ἐρετρική
«Mica, filla d'Hípocles, erètria.»

L. 1 *ΣEMA*: Ἱπποκλέου[ς].

O /ō̩/, /o/.

gen. -ō̩ per a un tema en -*s*-[262]

251. Eubea 7

Part esquerra superior d'una estela de marbre pentèlic amb relleu, en la qual s'observen restes de dues figures humanes i una roseta. Mida: 0,25 d'alçada.

Saec. IV *aC.*
Ed. Koumanoudes 1871, 1650; *IG* II 2879; *IG* II^2 8493.

Κριναγόρας : Δημητρί[ου]
Ἐρετριεύς
«Crinàgoras, fill de Demetri, eretri.»

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*r*_

252. Eubea 8

Estela de marbre amb frontó trobada al Pireu i conservada actualment al Museu Epigràfic (EM 9209). Mides: 0,41 d'alçada, 0,24 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Saec. IV *aC.*
Ed. Koumanoudes 1871, 1652; *IG* II 2880; *IG* II^2 8495.

Φάσις. Παντίμη
Ἐρετρική
«Fasis. Pantime erètria.»

Litt. a. 0,0014.

En la distribució dels mots, l'ètnic de la segona línia apareix centrat i ocupant tant d'espai com els dos antropònims de la primera línia. Això fa que no sigui clar a quina de les dues dones fa referència, o bé si, tot i estar en singular, determina ambdues dones.

253. Eubea 9

Estela de marbre pentèlic trobada al Pireu. Descripció i mides desconegudes.

Saec. IV *aC.*
Ed. Koumanoudes 1871, 1853; *IG* II 3040; *IG* II^2 8939.

Ἀγασικλῆς
Ἱστιαιεύς
Κλεινώ
«Agàsicles histieu. Clino.»

ἱστ- < ἑστ-

261. *Vid.* comentari a *IG* II^2.
262. Es tracta d'un creuament de flexions, pel qual els temes en -*s*- tendeixen a igualar-se als masculins de tema en -*ā*. Per a aquest fenomen en inscripcions de la mateixa Erètria per influència de l'àtic, *vid.* Del Barrio 1991, 31.

El nom de Κλεινώ fou escrit cap per avall, indici que es tracta d'una reutilització de l'estela.

254. Eubea 10

Part superior dreta d'una estela de marbre, trencada per l'esquerra i la part inferior. Trobada el 1939 a l'Àgora i conservada al seu Museu (Ag. I 5098). Mides: 0,17 d'alçada, 0,245 d'amplada i 0,08 de profunditat.

Saec. IV *aC.*
Ed. Woodhead 1960, 84, núm. 161, pl. 26; *Agora XVII* 677; *ΣEMA* 1457.

Ἀθηναῖς Χαλκιδικῆ
Μόσχου
«Atenais, filla de Mosc, calcidea.»

Litt. a. 0,012.

L'ètnic sembla que hagi estat afegit posteriorment, potser fins i tot per una mà diferent, segons indicació dels editors d'*Agora XVII*.

255. Eubea 11

Columna, trobada a la Via Sacra. Mides: 0,40 d'alçada i 0,23 de diàmetre.

Saec. IV *aC.*
Ed. Alexandri 1973, 31; *SEG* XXVI, 319; *ΣEMA* 1048.

Ἀγαθώ[νυ]μος
Ἐρετρ[ιε]ύς
«Agatònim eretri.»

256. Eubea 12

Petita estela de marbre, probablement himètic, trobada al Ceràmic i conservada al seu Museu (I 457). Mides: 0,378 d'alçada, 0,224 d'amplada i 0,034 de profunditat.

Saec. IV *aC ex.* (?).
Ed. Knigge 1976, núm. 362, tab. 71.6; *SEG* XXVI, 323; *ΣEMA* 1148.

Κτησικλῆς
Ἰστιαιεύς
«Ctèsicles histieu.»

Litt. a. 0,002.

ἰστ- < ἑστ-

A la tomba de Ctèsicles s'hi trobaren com a ofrenes dos ungüentaris i una peça circular de bronze (potser importació d'Eubea?).

XXIX. Tasos

257. Tasos 1

Fita de marbre pentèlic, trobada prop dels estables reials i conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 1284). Mides: 0,76 d'alçada, 0,19 d'amplada i 0,09 de profunditat.

Ca. 407 *aC.*
Ed. Kyparisses 1925, 71, fig. 6; *IG* II^2 8827; *IG* I^3 1373.

Ἀρχέτιμος
Θάσιος
ὅμηρος
Στρατίῑ παῖς
«Arquetim tasi, ostatge, fill d'Estrati.»

Litt. ion. a. 0,014-0,023, στοιχηδόν, O /o̱/, /o/.

No és gens habitual, ni en l'epigrafia àtica ni en la tàsia, que s'afegeixi el mot παῖς per marcar la filiació. Sí que ho trobem, en canvi, en la llengua dels epigrames funeraris. Sembla que en aquesta inscripció respongui a la voluntat de plasmar la importància del personatge.

258. Tasos 2

Pedra perduda de la qual no en resta cap descripció.

Ca. 407 *aC.*
Ed. CIG I 851; *IG* II 2982; *IG* II^2 8828; *IG* I^3 1374.

Κλεοδήμῑ
τῶ Ἀριστ⟨ί⟩π-
π{π}ῑ Θασίῑ
ὁμήρῡ
«(Monument) de Cleodem, fill d'Aristip tasi, ostatge.»

L. 2 ΑΡΙΣΤΦΠ.

O /o̱/, /o/.

La fórmula de l'epitafi és en genitiu, la més habitual a l'època arcaica a Atenes, però que durant el segle V aC és substituïda pel formulari en nominatiu. A Tasos, la fórmula en genitiu del nom del difunt seguit de l'article i el nom del pare en genitiu sembla ser també una fórmula habitual en els epitafis més antics.[263]

263. *Cf. IG* XII 8, 395, 416 i 438.

Aquesta inscripció i l'anterior, la núm. 257, han estat dedicades a dos ostatges tasis. El fet que mostrin estructures tan distintes (en un cas nominatiu, en l'altre genitiu; en el primer NP + ètnic + epítet + genitiu del pare + παῖς, en el segon NP + genitiu del pare amb article + ètnic + epítet) fa pensar que no van ser gravats en el mateix moment sinó que entre la mort de l'un i de l'altre ha transcorregut un cert temps. Han estat datades ambdues al voltant del 407 aC, ja que en aquesta data Atenes recupera el control sobre l'illa de Tasos. Segons la narració de Diodor,[264] l'exèrcit atenès captura uns dos-cents tasis en una batalla abans de tancar un setge sobre la ciutat; Arquetim i Cleodem degueren ser uns d'aquests tasis capturats que, duts a Atenes mentre Tasos patia el setge, hi moriren i hi foren enterrats.

259. Tasos 3

Estela de marbre pentèlic trencada per la part inferior, amb decoració de palmeta i fulles d'acant, i un relleu on s'hi veu un home assegut que dóna la mà a un altre home dret. Entre la inscripció i el relleu hi ha gravades dues rosetes. Trobada al poble de Ceratea, actualment al *Museum Schloss Fasanerie, Hessische Hausstiftung AMa4* (Eichenzell, Fulda). Mides: 0,98 d'alçada i 0,48 d'amplada.

360-340 *aC* (Scholl).
Ed. *IG* II^2 8829.
Cf. CAT 2.351e (fot.); Scholl 1996, núm. 397 i tab. 30.2.

Ξάνθιππος ⋮ Θάσιος
Χαρῖνος ⋮ Ξανθίππου
«Xantip tasi. Carinos, fill de Xantip.»

260. Tasos 4

Fragment superior d'una estela de marbre, trobada prop de la plaça Sintagma i conservada al dipòsit de la tercera Eforia (M 469). Mides: 0,11 d'alçada, 0,145 d'amplada i 0,085 de profunditat.

Saec. IV *aC*.
Ed. Charitonides 1958, núm. 123, fig. 200; *SEG* XIX, 281; *BE* 1962, 119; *ΣEMA* 1130.

Γλαύκων
Ἀλεξέω
Θάσιος
«Glaucó, fill d'Alexes, tasi.»

L. 2 *SEG*: *ΣEMA*: Ἀλέξεω.

gen. -εω < *-ēo

Corregim l'accentuació del genitiu en Ἀλεξέω, ja que es tracta d'un nom en -ῆς < -έας, una formació típicament jònica.[265]

XXX. Lesbos

261. Lesbos 1

Part superior d'una estela de marbre decorada amb un frontó que conté el relleu d'una lècitos decorada amb una cinta al voltant del coll. Conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 6197). Mides: 0,48 d'alçada, 0,220-0,225 d'amplada i 0,075 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 410-400 *aC*.
Ed. Praktika tēs en Athēnais Archaiologikēs Hetaireias 1891, 61; *IG* II^2 9202; *IG* I^3 1352bis.

Ἐνπορίων
Λέσβιος
«Emporió lesbi.»

Litt. ion. a. 0,018-0,025 (O 0,015-0,018).

n /_p[266]

La decoració de les esteles funeràries amb una lècitos és poc habitual, però encara ho és menys la seva posició com a acroteri.[267] Es considera que és una imatge copiada del motiu més habitual de les lutròforos que coronen esteles, i per a les quals es postula el significat d'indicar que la persona enterrada ha mort abans de casar-se; és dubtós si en el cas de les lècitos també se'n pot fer aquesta lectura,[268] cosa que significaria, en el cas de la nostra inscripció, que Emporió morí jove i solter.

L'antropònim Ἐνπορίων és poc habitual[269] i podria ser una referència a l'activitat comercial d'Emporió o la seva família.

264. D.S. 13, 72, 1.
265. *Cf.* Masson, *OGS* III, 3.
266. La debilitació de l'assimilació a l'interior de paraula és força habitual en les inscripcions lèsbies a partir del segle III-II aC, sense que puguem afirmar si es tracta d'un fenomen de fonètica dialectal o si la influència de la *koiné* hi és determinant (*cf.* Hodot 1990, 80).
267. *Cf.* Stupperich 1977, II, 166, nota 240.
268. *Vid.* Prukakis-Christodulopulos 1970, 55-56, tab. 45,3, on l'autora considera que es tracta simplement d'un element decoratiu sense més significació.
269. *Vid. LGPN* I, II, III.A i III.B. A Atenes s'hi documenta en cinc ocasions, quatre d'elles en les èpoques arcaica i clàssica. Fora d'Atenes, sols es troba el femení Ἐμπορίς a Beòcia (1) i el masculí Ἔμπορος també a Beòcia (1) i a Apúlia (1).

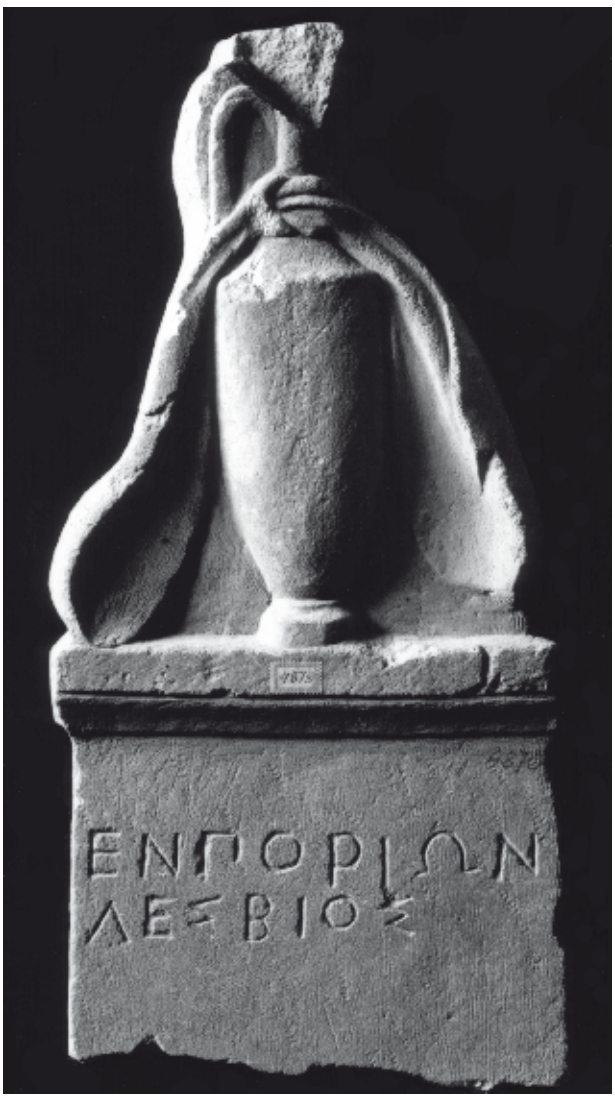

Figura 146. Lesbos 1. Foto: DAI, negatiu D-DAI-ATH-Grabrelief 271.

262. Lesbos 2

Estela de marbre pentèlic amb frontó arrodonit amb restes de color. Trobada al Pireu i conservada al seu Museu (PM 1243). Mides: 0,63 d'alçada, 0,29 d'amplada i 0,10 de profunditat.

Autòpsia.
Fin. saec. V *aC.*
Ed. Koumanoudes 1871, 1648; *IG* II^2 8491.

Κληνερήτη ⁝ Ἐρεσίᾳ
Μεκακλέος
«Clenerete erèsia, filla de Mègacles.»

L. 2 Koumanoudes: Μεκακλεῖος.

Litt. a. 0,011.

k_k < g_k
<η> < e + e
/ę̄/ < /æ/ < /ā/
⟨H⟩ ~ ⟨E⟩
⟨E⟩ ~ ⟨A⟩
-εος = -εος (?)

263. Lesbos 3

Edícula de marbre pentèlic amb frontó i relleu on s'hi han representat dues dones, una nena i un home amb barba.[270] Trobada al Ceràmic i allí exposada. Mides: 1,36 d'alçada i 0,80-0,75 d'amplada.

Autòpsia.
Med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II 3134; *IG* II^2 9203.

Ὀνήσιμος Ὀνήτορος
Λήσβιος
Πρωτονόη ⁝ Νικοστράτη ⁝ Εὐκολίνη

Figura 147. Lesbos 2.

Figura 148. Lesbos 2.

270. Per a la possible identificació de les figures, *vid.* Willemsen 1970*a*, 41-44, supl. 3.

«Onèsim, fill d'Onètor, lesbi. Protònoe, Nicòstrate, Eucòline.»

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
⟨H⟩ ~ ⟨E⟩

264. Lesbos 4

Estela amb decoració de palmetes acolorides. Sota la inscripció, dues rosetes. Trobada al Pireu, es troba conservada al seu Museu (MP 8098).

Autòpsia.
Med. saec. IV *aC*.
Ed. Steinhauer 2000, 112 i 102 (fot.) (*non vidi*); *ΣEMA* 1398a.

Διογένης
'Απολλωνίδω̄
Πυρραῖος
«Diògenes, fill d'Apol·lònides, pirreu.»

gen. -ǭ per a masc. en -*ā*

Figura 149. Lesbos 3.

265. Lesbos 5

Estela de marbre pentèlic amb cimaci. Sota la inscripció, dues rosetes. S'observen algunes restes de pintura al cimaci i per sobre de la inscripció. Conservada al Museu Nacional (NM 1167). Mides: 1,30 d'alçada, 0,45 d'amplada i 0,12 de profunditat.

Autòpsia.
Saec. IV *aC*.
Ed. IG II 3230; *IG* II^2 9967.

Καλλικράτης
Καλλιγένους
Μυτυληναῖος
«Cal·lícrates, fill de Cal·lígenes, mitileneu.»

Litt. 0,018. στοιχηδόν.

Figura 150. Lesbos 3.

Figura 151. Lesbos 3.

Figura 152. Lesbos 4.

u_u < u_i
<υ> [ü]
gen. -ους < -εος
-κράτης (lesb. -κρέτης)

En la forma de l'ètnic Μυτυληναῖος hi ha hagut una assimilació a distància del punt d'articulació, propiciada per la proximitat en la pronúncia de <υ> [ü] i de <ι> [i].

XXXI. Quios

266. Quios 1

Estela de marbre pentèlic, amb la part inferior rude per ser inserida a terra. Actualment conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 12656). Mides: 0,65 d'alçada, 0,22 d'amplada i 0,14 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 440-420 *aC.*
Ed. IG II^2 10508; *IG* I^3 1345.

Ἥφαίστης
Χῖος
«Hefestes quiès.»

Litt. a. 0,031.

Al costat de l'estela s'hi va trobar enterrada una pèlica de figures roges que contenia els ossos calcinats d'Hefestes. L'escena que s'observa a la peça de ceràmica representa un home assegut i dues dones dretes que li sostenen les armes. Aquest motiu fa al·lusió probablement a l'efebia d'Hefestes. Les peces de ceràmica trobades prop de la tomba han estat datades entre el 440 i el 430 aC.[271]

Figura 153. Lesbos 5.

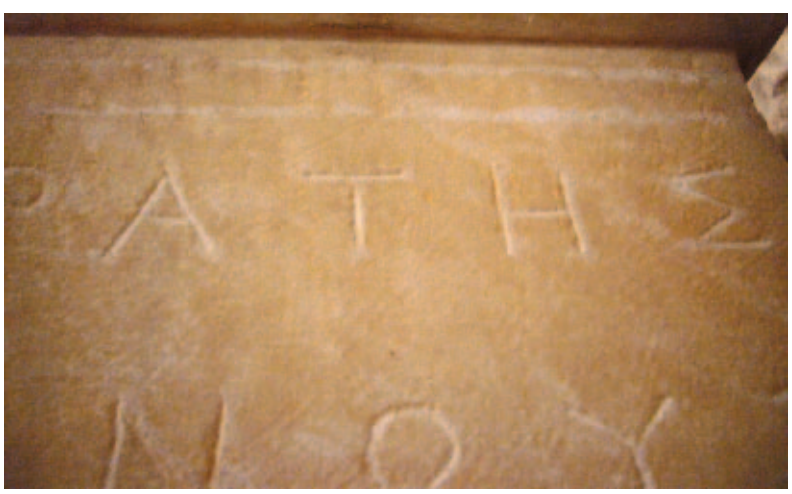

Figura 154. Lesbos 5.

271. Karouzou 1948, 389.

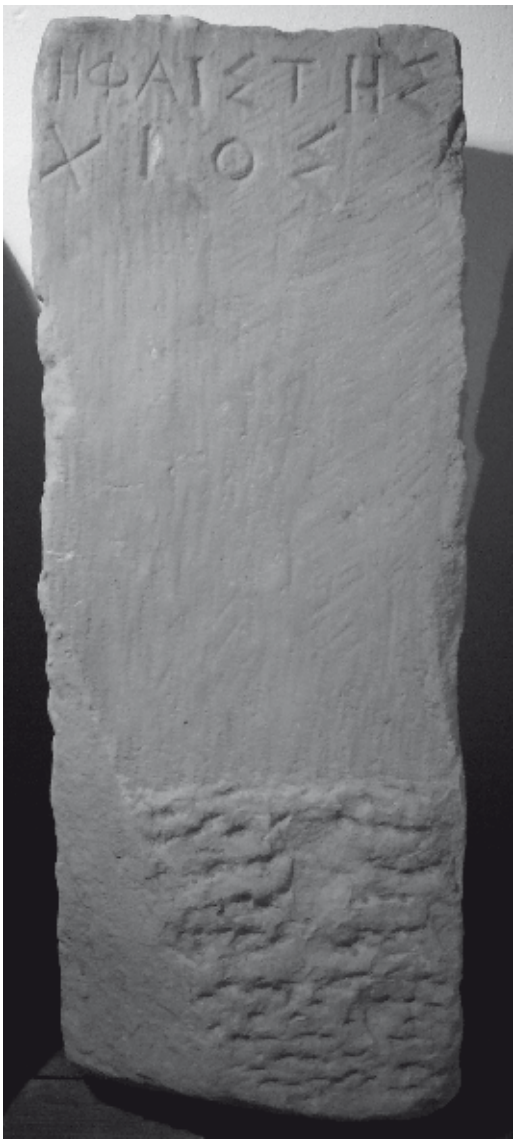

Figura 155. Quios 1.

267. Quios 2

Estela de marbre pentèlic amb frontó, trencada per la part inferior. Conservada actualment al Museu Epigràfic (EM 768). Mides: 0,44 d'alçada, 0,32 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Autòpsia.
Saec. IV *aC*.
Ed. IG II^2 10597.
Cf. BE 1966, núm. 153.

Αἰγυπτίη
Ἑκατέωνος
Χίη
«Egípcia, filla d'Hecateó, quiesa.»

L. 3 *IG*: χρη[στή].

/ę̄/ (< /æ/ < /ā/) /i_

268. Quios 3

Estela de marbre amb frontó arrodonit, trencada per la part inferior. Fou reutilitzada per a la construcció d'una paret, al carrer Zenonis. Actualment conservada al Museu Nacional d'Atenes. Mides: 0,93 d'alçada, 0,44-0,46 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Saec. IV *aC* (?).
Ed. Koumanoudes 1871, 2486; Kaibel 1878, núm. 88; *IG* II 3412; Kyparisses 1928, 56, núm. 217; *IG* II^2 10510; *GVI* 1987; *CEG* 606.

Σύμμαχος Σίμωνος Χῖος
πλεῖστα μὲν εὐφρανθεὶς βιότωι, λύπαις δὲ ἐλαχίσταις
χρησάμενος, γήρως τέρμα μολὼν πρὸς ἄκρον,
Χῖος μὲν γενεὰν βλαστών, πατρὸς δὲ Σίμωνος
Σύμμαχος ἐν δαπέδοις Κεκροπίας ἐκλίθην.
ἡ μὲν καλλικόμοις πτόρθοις βοτρυώδεος οἴνης
Χῖος ἀγαλλομένη Συμμάχωι ἐστὶ πατρίς,
αἱ δὲ θεοῖσι μάλιστα φίλαι θνητοῖσί τε Ἀθῆναι
σῶμα σὸν ἐγ κόλποις κρύψαν ἀποφθίμενον.

Figura 156. Quios 2.

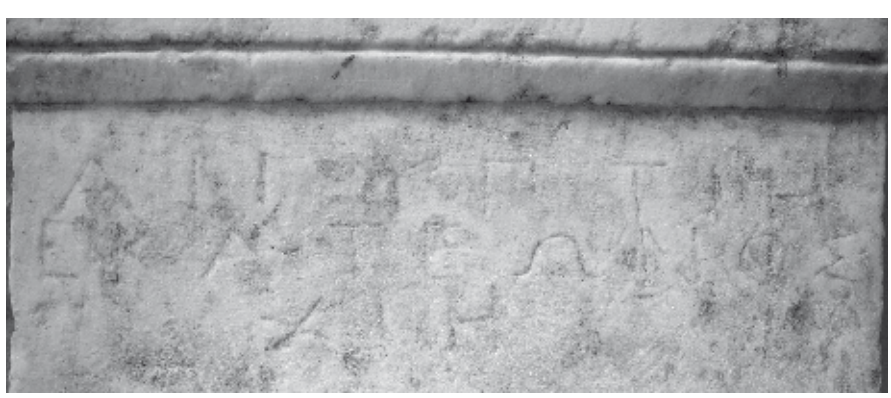

Figura 157. Quios 2.

«Símmac, fill de Simó, quiès. Havent gaudit plenament de les coses bones de la vida i havent sofert el mínim de penes, havent arribat a l'últim cim de la senectut, nascut de llinatge quiès, d'un pare dit Simó, jo, Símmac, vaig ser enterrat a terres cecròpies.»
«Quios, celebrada per les branques de ceps, ufanoses de raïm talment belles cabelleres, és la pàtria de Símmac; però la més estimada per déus i mortals, Atenes, reté el teu cos mort amagat a les entranyes.»

Litt. a. v. 1 0,017, *v.* 2-9 0,009.

dat. pl. -οις / -αις
dat. pl. -οισι
/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i,e*_
manca d'augment
gen. -εος
g [ŋ] < n /_k

El llenguatge utilitzat, més que homèric com en la gran majoria d'epigrames funeraris, sembla inspirat en la tragèdia àtica, especialment en Eurípides. Observem, per exemple, l'adjectiu βοτρυώδης, present en *Les Bacants*,[272] per exemple en els versos 534 i 535, amb un gran paral·lelisme amb l'epitafi per a Símmac: ἔτι ναὶ τὰν βοτρυώδη | Διονύσου χάριν οἴνας,[273] «pel do de Dionís, el cep cobert de raïm». Un altre paral·lelisme interessant el trobem entre l'expressió γήρως τέρμα μολὼν πρὸς ἄκρον en la línia 3 de l'epitafi i el vers 1081 de l'Andròmaca γήρως ἐσχάτοις πρὸς τέρμασιν.[274] La designació d'Atenes com a Κεκροπία, mot derivat del mític rei atenès Cècrops (Κέκροψ), també és un recurs habitual en Eurípides.[275]

L'estructura mètrica mostra petites imperfeccions. Està compost de quatre dístics elegíacs, i observem que les partícules δέ en el primer vers i τε en el setè tenen anotació plena, però per respectar la forma mètrica haurien d'haver sofert elisió de la vocal.[276]

Aquest epitafi s'interpreta com a dos epigrames independents, de dos dístics cadascun, ja que no hi ha lligam en l'estructura entre la primera part i la segona. Els dos primers dístics estan escrits en primera persona; per contra, es canvia la perspectiva en els dos últims, redactats en segona persona. Pel que fa al contingut, veiem que s'hi repeteixen els mateixos elements en l'un i l'altre: el nom del difunt, la pàtria i l'enterrament en terra estrangera.

El primer epigrama dels dos gravats en aquest epitafi és una contraposició, pel que fa a la temàtica, als epitafis dedicats als ἄωροι,[277] en els quals sempre es lamenta la mort abans d'haver gaudit de la vida i, sobretot, el fet que els pares hagin d'enterrar els fills i no a la inversa. En el nostre epitafi, haver escapat d'aquest fat, és a dir, haver arribat a la vellesa gaudint de la vida i evitant-ne els patiments, és senyal de màxima felicitat.

XXXII. **Icària**

269. Icària 1

Dos fragments de la part superior d'una estela de marbre pentèlic amb decoració de palmeta i un relleu que representa dos moltons que creuen els corns i un càntar entre ells. Sota la inscripció, dues rosetes. Conservat al Museu Nacional d'Atenes (NM 806). Mides: 1,01 d'alçada, 0,52 d'amplada, 0,17 de profunditat.

Autòpsia.
Paullo ante a. 317 *aC*.
Ed. Mylonas 1880, 479; *IG* II 3038; *IG* II^2 8935; Ritti 1974, 648-649.
Cf. Möbius 1968, 43;[278] Woysch-Méautis 1982, 68-73, núm. 345; Kaltsas 2001, núm. 402 (fot.).

Διονύσιος
Ἰκάριος
«Dionisi d'Icària.»

Litt. a. 0,023-0,025.

Els dos moltons enfrontats que apareixen en aquesta estela és un motiu provinent de l'Àsia Menor i importat a l'Àtica a través de la Jònia Oriental, la zona d'on precisament prové Dionisi, durant la segona època orientalitzant del segle IV.[279] Ha influït en l'elecció d'aquest motiu per decorar l'estela el nom

272. E. *Ba.* 12 i 534. *Cf.* també l'epitafi per a un actor, datat al voltant del 350 aC (*IG* II^2 11387), en el qual hi llegim el sintagma ἐμ βοτρυοστεφάνωι κωμοιδία ἡδυγέλωτι, «en la comèdia de dolces rialles coronada de raïms».

273. οἴνη és un mot antic per a «cep» que apareix per primer cop en Hesíode, *Op*. 570: τὴν φθάμενος οἴνας περιταμνέμεν, «quan hagi arribat (*sc.* l'oreneta), poda els ceps», i 572: τότε δὴ σκάφος οὐκέτι οἰνέων, «llavors no cavis més els ceps», i *Sc*. 292.

274. Observem que el context d'aquesta expressió, en la tragèdia d'Eurípides, és totalment contrari al de l'epitafi, ja que Peleu es lamenta que, en la vellesa, hagi de viure la mort del seu únic nét.

275. E. *Supp.* 658: κέρας παλαιᾶς Κεκροπίας οἰκήτορας i *El.* 1289: πρὸς ὄχθον Κεκροπίας. *Vid.* també *Ion* 936: Κεκροπίας πέτρας per a l'Acròpolis d'Atenes i *Hipp.* 34: Κεκροπίαν χθόνα.

276. *Cf.* el mateix fenomen als epigrames núm. 86, 334 i 379.

277. *Vid.* l'excel·lent recull d'A.-M. Vérilhac (1978-1982).

278. L'autor defensa la datació de l'estela amb anterioritat a la llei funerària de Demetri Falereu.

279. *Cf.* Brückner 1888, 375; Kraus 1955, tab. 39, i Luscheys 1954, 243ss. (*non vidi, apud* Kraus).

Figura 158. Icària 1. Foto: DAI, negatiu D-DAI-ATH-NM 807.

del difunt, un teòfor format a partir del nom del déu Dionís; els dos moltons, animals relacionats amb aquest déu, constitueixen una referència mitològica al nom del difunt i lliguen text i iconografia de l'estela.[280]

XXXIII. **Samos**

270. Samos 1

Base quadrada de marbre, trobada prop de la porta del Pireu, reutilitzada per a la construcció del mur de Temístocles, on va ser trobada també la bilingüe grecocària (núm. 314), i conservada actualment al Museu del Ceràmic (I 189). Damunt de la base s'hi va collocar un curos, del qual sols resta l'empremta dels dos peus.[281] Mides: 0,33 d'alçada, 0,66 d'amplada i 0,66 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 520-490 *aC* (Jeffery 1990: 490-480 *aC*; F. Willemsen: 520; U. Knigge:[282] 520-510 *aC*).
Ed. Courbin 1954, 106; Willemsen 1963, 123-125, núm. 5; *IG* I^3 1366; *IG* XII 6, 892.
Cf. Jeffery 1990, 330, 342, tab. 63.16; Kissas 2000, núm. A 27, tab. 39.

Aἴσχρο ⁝ το Ζωιίλο
Σαμίο
«(Monument) d'Escros, fill de Zoilos, sami.»

Litt. ion. a. 0,025-0,030, στοιχηδόν. O /o̱/, /o/.

<-ωιι-> /o.i/

Figura 159. Samos 1.

Figura 160. Samos 1.

280. *Cf.* Ritti, *op. cit.,* que afegeix que el culte del déu Dionís és un dels més importants d'Icària. *Contra* Woysch-Méautis, *op. cit.*, que considera simple coincidència el nom del mort i la relació dels moltons amb el déu Dionís.
281. Potser correspon a aquest curos el tors que es trobà al costat de la base, *vid.* Ohly 1962, 96 i Kleine 1973, 55-56.
282. *Vid*. nota 283.

L'epitafi està gravat en l'alfabet de Samos, i el lapicida que va gravar la inscripció ha estat identificat com el mateix que gravà la inscripció en honor del també sami Leànax (núm. 271). Prop de l'indret on es va trobar la base, s'hi trobaren fragments d'un curos, segurament el que constituïa aquest monument funerari. Tant la tècnica escultòrica del curos com la de la base són les del taller de Filerg, que formava part d'un cercle d'artistes jònics i que realitzà també el monument funerari de Leànax.[283]

271. Samos 2

Bloc de marbre trobat el 1964 al nord de la porta del Pireu, reutilitzada per a la construcció de la muralla temistoclea. La part conservada és la meitat del que fou la base d'un monument més gran de quatre o cinc graons, semblant al monument funerari de Pitàgores de Selímbria (núm. 188). L'epitafi està gravat a la part davantera, i al lateral es va gravar de nou el nom del difunt. Conservat al dipòsit de la tercera Eforia. Mides: 0,945 d'amplada, 0,305 d'alçada i 0,518 de profunditat. A la part superior s'han buidat 0,018 en una amplada de 0,705 per col·locar-hi una estàtua.

Ca. 510-500 *aC.*
Ed. Knigge 1969; *CEG* 52; *IG* I^3 1365; Viviers 1992, 103-112, pl. 18; *IG* XII 6, 893.
Cf. Kissas 2000, núm. A 28.

A I ἐς Σαμίοις γενναῖος ἀνὴρ ὑπὸ σήματι τῶιδε
Λεάναξ Ἡραγόρεω κεῖται ἀποπρὸ φίλων.
A II Φίλεργος ἐποίησεν.
B (al lateral) [Λεάν]ακτος
«Noble entre els samis l'home que jau sota aquesta tomba lluny dels seus, Leànax, fill d'Heràgores. Filerg ho va fer. De Leànax.»

A I *et* B *Litt. ion. a.* 0,025-0,03. A II *Litt. mixtae a.* 0,050-0,055 (O 0,045).

gen. -εω < -ηο
dat. pl. -οις
ἐς < ἐν /_#S
ν efelcística /_#

Com en la inscripció anterior, del mateix lapicida, l'alfabet del dístic és el de Samos. Per contra, la firma de l'artista presenta un alfabet «mixt», amb grafies de l'alfabet jònic (P, H) combinades amb grafies de l'alfabet àtic (Γ, Λ).

La base per a aquest monument funerari ha estat construïda amb la tècnica sàmia d'unió de dos blocs. La forma rectangular tan sols té un altre paral·lel a Atenes, i és el monument per al sami Escros, obra del mateix artista. Per la forma de la base, devia suportar no pas un curos, com en l'anterior, sinó una estàtua en posició asseguda.[284]

L'escultor Filerg forma part d'un cercle d'artistes jònics sota el mestratge d'Endeu i que treballen majoritàriament per a clients jònics.[285] Les obres de Filerg presenten una tècnica escultòrica sàmia, i és possible que ell mateix provingués d'aquesta ciutat i n'hagués fugit en caure el tirà Polícrates. A la seva arribada a Atenes es posà a treballar al taller d'un artista també d'origen jònic, Endeu. La seva tècnica i procedència l'haurien fet especialment apreciat entre els metecs samis, que es convertiren en els seus principals clients.

Els antropònims que apareixen en l'epitafi, Leànax i Heràgores, estan ben testimoniats en inscripcions de la Jònia: a Milet, en una llista d'Estefanofors datada a principi del segle V,[286] hi trobem un Leànax, fill de Molpàgores, i sembla ser un nom pertanyent a l'onomàstica del jònic oriental, ja que els altres exemples que hem trobat procedeixen, a més de Milet, de Delos, Tasos i Òlbia del Pont.[287] El nom del pare, Heràgores, és relativament usual a Samos.[288]

No és possible saber amb certesa si l'expressió ἀποπρὸ φίλων respon al fet que Leànax arribà a Atenes tot sol i deixà la família a Samos o si tan sols reprodueix el *topos* habitual en epigrafia funerària del lament d'estar enterrat en una terra estranya. Que se li hagi dedicat un monument funerari tan majestuós ens inclina a pensar en la segona opció.

272. Samos 3 (?)

Es tracta de dos fragments de marbre trobats a les excavacions de l'Àgora d'Atenes. Entre ells no hi ha cap punt de contacte, però degueren formar part d'una base per a un monument funerari. Conservats al Museu de l'Àgora (Ag. I 1133 *a-b*). Mides aproximades de

283. *Cf.* Knigge 1969, 85-86 i Viviers 1992, 103 i 112-113; *vid.* també el comentari de la següent inscripció.
284. Per a estàtues assegudes d'aquesta època a Samos, *cf.* Himmelmann 1986, 17-18.
285. Per a l'atribució de Filerg al taller d'Endeu, *cf.* Knigge 1969 i Viviers 1992.
286. *IMilet* I, 3, núm. 122, 35.
287. Milet: *IMilet* III, 122 I, 35; Delos: *IG* XI^2, 226 A, 15; Tasos: *IG* XII 8, 279, 18; Òlbia: *SEG* XLVIII 1012 (= Dana 2004). En aquesta darrera inscripció, una carta comercial trobada a Òlbia del Pont i el receptor de la qual duu el nom de Leànax, l'hi trobem escrit en una ocasió en la forma no contracta Λέαναξ, i en l'altra en la contracta Λῆναξ. Sobre l'antropònim, *vid.* també Bechtel 1963, 279 i Masson, *OGS* III, 74-75.
288. *Vid.* índex a *IG* XII 6, 2. U. Knigge reconstruïa en una dedicatòria de Samos del segle VI el nom Heràgores, fill de Molpàgores. Aquesta coincidència en l'antropònim del pare la portava a proposar la següent prosopografia: l'Heràgores de Samos i el Leànax de Milet serien germans, i el Leànax d'aquest epitafi atenès podria ser el fill d'Heràgores de Samos i el nebot de Leànax de Milet. És una proposta atractiva, però en la nova edició de les inscripcions de Samos, *IG* XII 6, 2, 564, la lectura hi és Π[υθ]αγόρεω, amb una clara Π.

la base: més de 0,22 d'alçada, més de 0,405 d'amplada i més de 0,345 de profunditat.

Ca. 500 *aC*.
Ed. Meritt 1952, 375, núm. 27, tab. 96; Jeffery 1978, 122; *Agora* XVII 751; *IG* I^3 1367; *IG* XII 6, 894.
Cf. Kissas 2000, núm. A 37.

Βρο[τάχο τô ---]νακτο[ς]

Litt. ion. (?) *a.* 0,03-0,04.

L'*editor princeps* de la inscripció, B. Meritt, fou qui interpretà els fragments com la base d'un monument funerari destinat a sostenir una estela o una escultura. Segons ell, la inscripció havia d'incloure un únic antropònim, el del difunt, i proposa llegir-hi Βρο[τά]νακτο[ς], un antropònim fins ara no testimoniat, que estaria format a partir de les arrels βροτο- i ανακτ- i amb el significat de «senyor d'homes».[289] L. H. Jeffery prefereix veure-hi dos antropònims en genitiu, «(Monument) de X, fill de Y», i és la reconstrucció proposada també a l'edició *IG* I^3. L. H. Jeffery afegeix al seu comentari que l'estil de l'escriptura, amb una ro de clara forma jònica, i el tipus de marbre utilitzat podrien ser indicis que el monument anava dedicat a un sami.

273. Samos 4

Pedra inferior d'un monument funerari compost de diversos graons.[290] Conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 10637). Mides: 0,21 d'alçada, 0,76 d'amplada i 0,615 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 500-480 *aC*.
Ed. IG I 489; *IG* I^2 1005; *IG* I^3 1368; *IG* XII 6, 896.

Ἀ̣ντιστάσιος
[Σ]αμίō
«(Monument) d'Antístasis sami.»

Litt. ion. (?) *a.* 0,02-0,03, στοιχηδόν. O /o̱/, /o/

gen. -ιος

L'alfabet que s'ha utilitzat en aquesta inscripció és considerat un alfabet de transició, que inclou elements propis de l'alfabet àtic amb elements procedents de l'alfabet jònic.[291] El formulari de l'epitafi, en genitiu, és l'habitual a Atenes en l'època arcaica; posteriorment, en època clàssica, serà substituït pel formulari en nominatiu.[292]

El nom del personatge honorat en aquest epitafi, Ἀντίστασις, no és conegut a Samos però sí que se'n documenten dos exemples més a Tasos[293] i un a Pan-

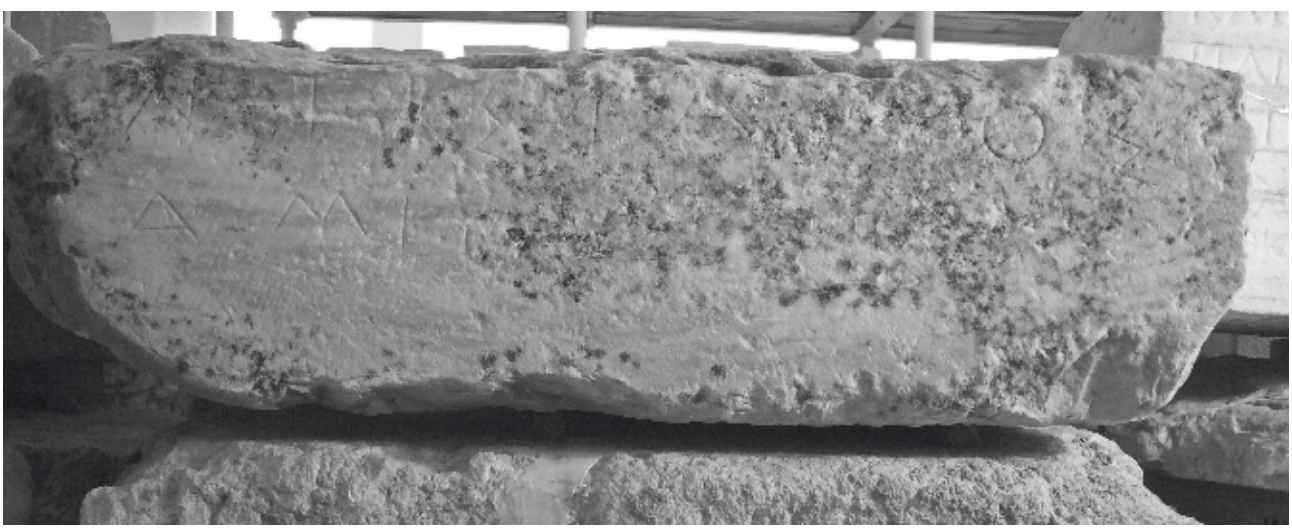

Figura 161. Samos 4.

289. *Cf.* Masson 1963, 222-223, per als dubtes sobre l'existència de l'arrel βροτο- en antroponímia grega, i *contra* Robert 1963, 238, que posa en relació la reconstrucció proposada per B. Meritt amb altres noms amb el mateix radical, testimoniats a Creta (Βροτύλος, Βρόταχος) i a Panticapèon (Βρόταχος), i en un escultor de la ciutat lídia de Sipile anomenat Βροτέας. *Vid.* Curbera 2004, 4, segons el qual la forma Βρό[ταχος per Βάτραχος ha de tenir l'origen en el jònic oral.

290. Segons Loeschcke (1879, 302), la forma quasi rectangular indica que al damunt s'hi devia haver col·locat una estàtua o una columna, però no pas una estela.

291. *Cf.* Köhler 1885*a*, 379.

292. *Vid.* Ginestí 2002, 8.

293. *Cf. LGPN* I, *s.v.*: *BCH Suppl.* V, 116, col. 4, 25: Ἀντίστασις Ἀσικράτευς, de la meitat del segle V, i *IG* XII 8, 299, 20, amb la correcció de G. Daux (1973, 247): Θεόδοτος Ἀντιστάσιος, datada al segle II.

ticapèon.[294] La formació d'antropònims masculins a partir d'abstractes en -σις sembla pròpia del jònic, ja que altres compostos semblants els trobem a Milet, Tasos i Eritrea.[295]

274. Samos 5

Estela de marbre pentèlic amb frontó i relleu on s'hi veu una dona asseguda, amb el cap cobert per un *himation*.[296] Procedent del Pireu, actualment al Museu Nacional d'Atenes (NM 900). Mides: 0,84 d'alçada, 0,31-0,29 d'amplada i 0,08 de profunditat.

Autòpsia.
410-400 (Scholl) *aC*.
Ed. *IG* II 3301; *IG* II^2 10231; *IG* XII 6, 900.
Cf. *CAT* 1.290 (fot.); Scholl 1996, núm. 101, tab. 1.3.

Τιτὼ
Σαμία
«Tito sàmia.»

Litt. 0,022.

/ā/ /i_

275. Samos 6

Estela de marbre pentèlic amb frontó, conservada al Museu del Pireu (PM 1376). Mides: 0,93 d'alçada, 0,31 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Saec. IV *aC in.*
Ed. IG II^2 10223; *IG* XII 6, 899.

'Αρίμνηστος
Δεξίππο̄
Σάμιος
«Arimnest, fill de Dexip, sami.»

Litt. ΕΞΠΣ, *a.* 0,011. O /o̱/, /o/.

El nom 'Αρίμνηστος presenta com a primer element la partícula emfàtica ἀρι-/ἐρι-. Tant l'una com l'altra es troben en onomàstica com a primer element de compostos,[297] però no sembla que tinguin un origen etimològic comú.[298]

276. Samos 7

Estela de marbre pentèlic amb palmetes, trencada per la part esquerra. Conservada al Museu Nacional d'Atenes. Després de la línia 4 de la inscripció hi ha un

Figura 162. Samos 5.

Figura 163. Samos 5.

294. *Cf.* Cojocaru 2004, 116 (datació 344-311).
295. Per a aquests antropònims *vid*. Bechtel, *HPN*, 44, *s.v.* 'Ανάψυξις.
296. La qual cosa indica que es tracta d'una dona casada, *cf.* Scholl 1996, 169.
297. *Vid*. la llista a Bechtel, *HPN*, 65-66.
298. *Cf.* Chantraine, *DELG*, *s.v.* ἀρι- i ἐρι-.

espai buit on hi devia haver una pintura, avui perduda. Mides: 0,77 d'alçada, 0,28-0,25 d'amplada i 0,08 de profunditat.

390-365 *aC*.
Ed. Lolling 1889, 148-149; *IG* II 5, 2175*b*; *IG* II^2 6417; *IG* XII 6, 898.

Εὐπάλεια Ἱπποκράτους Κηφισε-
έιως γυνή. Φίλισκος Ἱπποκράτους
Κηφισιεύς. Μύρτα Ἱπποκράτους θυγάτη-
ρ. *spatium vacuum*.
Ἡραγόρας Ἡροδότου Σάμιος
Ἱπποκράτης Ἡραγόρου Κηφισιεύς
[Θρά]συλλος Ἡραγόρου Κηφισιεύς
[---Ἡ]ραγόρου γυνή
«Eupalea, dona d'Hipòcrates cefisieu. Filisc, fill d'Hipòcrates, cefisieu. Mirta, filla d'Hipòcrates. Heràgoras, fill d'Heròdot, sami. Hipòcrates, fill d'Heràgoras, cefisieu. Trasil, fill d'Heràgoras, cefisieu. […], dona d'Heràgoras.»

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_
gen. -ο̣̄ per a masc. en -*ā*
gen. -έως per a noms en -εύς
gen. -ους < -εος
⟨E⟩ ~ ⟨I⟩
⟨EI⟩ ~ ⟨E⟩

Figura 164. Samos 8. Foto: DAI, negatiu D-DAI-ATH-Kerameikos 249.

L'escriptura del demòtic Κηφισεέιως presenta una grafia anòmala. La forma habitual és Κηφισιέως, però en aquest cas trobem la grafia ⟨E⟩ en el lloc de la ⟨I⟩ antevocàlica, i per a la /ĕ/ s'ha usat la grafia ⟨EI⟩. Potser respon a un nivell baix de llengua la confusió gràfica deguda a la proximitat en la pronúncia de les vocals /e/ i /i/, un fenomen que s'observa en l'epigrafia atenesa sobretot a partir del segle IV.[299]

L'epitafi va dedicat a tres generacions d'una família. L'avi, Heràgoras, és un ciutadà de Samos; en canvi, els seus dos fills, Hipòcrates i Trasil, ja són ciutadans atenesos, tal com demostra la seva designació amb el demòtic de Cefísia. Degueren rebre la ciutadania l'any 405/404,[300] amb el decret de concessió de ciutadania al conjunt dels samis, i ja no retornaren a l'illa, tal com es veu en el fet que Filisc, nét seu, continua fent ús del demòtic atenès.

277. Samos 8

Estela de marbre pentèlic amb frontó arrodonit i decoració de palmeta, trencada per la part inferior. Trobada al Ceràmic i conservada al seu Museu (I 38). Mides: 0,75 d'alçada, 0,38 d'amplada i 0,10 de profunditat.

Autòpsia.
Ante med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II^2 10230; *IG* XII 6, 902.

Σάτυρος Ἑστιαίō Σάμιος
Λύκος Σατύρō Σάμιος
«Sàtir, fill d'Hestieu, sami. Licos, fill de Sàtir, sami.»

Litt. 0,011. O /ǭ/, /o/.

ἑστ-

278. Samos 9

Fragment d'una estela de marbre pentèlic. Trobat el 1937 en una casa propera a l'antiga Àgora, conservat actualment al Museu de l'Àgora (Ag. I 5035). Mides:

Figura 165. Samos 8. Foto: DAI, negatiu D-DAI-ATH-Kerameikos 249.

299. *Cf.* Teodorsson 1974, 175-182. *Contra* Threatte, *GAI* I, 137-138, que, en el cas de ⟨E⟩ per /i/, considera que els exemples esporàdics a Atenes són deguts a un error del lapicida, més que a la plasmació d'un fenomen fonètic. Per als diferents corrents en la datació i l'àmbit sociolingüístic d'aquests fenòmens, *vid.* la clarificadora contribució de Del Barrio 1994.

300. *Cf.* Osborne 1981, T16. El decret (*IG* II^2 1 i Osborne D4, D5) era de fet un tractat d'*isopoliteia*, per la qual cosa tan sols els samis que en aquell moment es trobaven a Atenes foren realment naturalitzats i assignats a un *demos*.

0,196 d'alçada, 0,178 d'amplada i 0,074 de profunditat.

Ante med. saec. IV *aC*.
Ed. Woodhead 1957, 235-236, núm. 94, pl. 60; *Agora XVII* 657; *IG* XII 6, 903; *ΣEMA* 1421.

Σιλανίων
[---]ο[[υ]] Σάμ[ιος]
«Silanió, fill de …, sami.»

Litt. a. 0,015.

/ā/ originària

La *u* del patronímic va ser esborrada, però encara es pot llegir. La rasura sembla motivada per un intent de mantenir una ortografia arcaïtzant en el genitiu.

279. Samos 10

Estela de marbre pentèlic amb frontó, trencada per la part inferior. Actualment conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 12845). Mides: 0,71 d'alçada, 0,24 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II^2 10227; *IG* XII 6, 905.

Διδυμίας,
Καλλιθέα
Σαμίω
«Didímias i Cal·lítea, samis.»

Litt. a. 0,014.

/ā/ /i,e_
dual[301]

280. Samos 11

Estela de marbre himètic amb frontó, trencada per la part inferior. Conservada al Museu del Pireu. Mides: 0,67 d'alçada, 0,30 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II^2 10232; *IG* XII 6, 904.

Φανῆς
Ζωπυρίωνος
Σάμιος
«Fanes, fill de Zopirió, sami.»

Litt. a. 0,015.

281. Samos 12

Part superior d'una estela de marbre trencada en tres parts, amb decoració de palmetes i un relleu on s'hi veu un jove nu i davant seu una parella adulta, segurament representant el seu pare i la seva mare. Trobada al Ceràmic i conservada al seu Museu (P 1137 + I 183). Mides: 1,12 d'alçada, 0,33 d'amplada i 0,09 de profunditat.

Autòpsia.
350-340 *aC* (Scholl).
Ed. SEG XXII, 188; *IG* XII 6, 910; *ΣEMA* 1419.
Cf. Ohly 1965, 360, fig. 45; *CAT* 3.455; Scholl 1996, núm. 61, tab. 36.1.

Ἀλέξανδρος Σάμιος
«Alexandre sami.»

Litt. a. 0,01-0,015.

282. Samos 13

Fragment d'una estela de marbre pentèlic, trencada per la part superior. Conservat al Museu del Pireu (PM 1261). Mides: 0,56 d'alçada, 0,42 d'amplada i 0,09 de profunditat.

Autòpsia.
Post med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II^2 10226; *IG* XII 6, 907.
Cf. Peek 1954, núm. 91; Shipley 1987, 303.

Βίσθαρος Διονν ---
Σάμιος
«Bístar, fill de Dionn…, sami.»

L. 1 Peek: Διονν[ῦ]; Shipley: Διονν[υσιου].

Litt. a. 0,019.

El lapicida gravà en l'antropònim Βίσθαρος en primer moment una T, que posteriorment corregí en Θ.

L'antropònim Βίσθαρος, o Βίσθων –format amb la mateixa arrel–, es troba a Priene, Magnèsia, Colofó i Quersonès del Pont, a més de la present inscripció per a un sami.[302] Sembla, doncs, una arrel onomàstica limitada a la zona de la Jònia.

283. Samos 14

Frontó de marbre himètic que, per l'amplada i la profunditat, devia coronar un naiscos. Trobat al Ceràmic, conservat al Museu Epigràfic d'Atenes (EM

301. *Cf.* l'epitafi núm. 165 per a un altre exemple d'un ètnic en dual. Es tracta d'un monument funerari dedicat a un pare i un fill procedents d'Escione, a la península Calcídica.

302. *Cf.* Robert 1963, 311. Tot i que l'etimologia és incerta, L. Robert els considera noms de formació grega.

Figura 166. Samos 12.

Figura 167. Samos 12.

Figura 168. Samos 13.

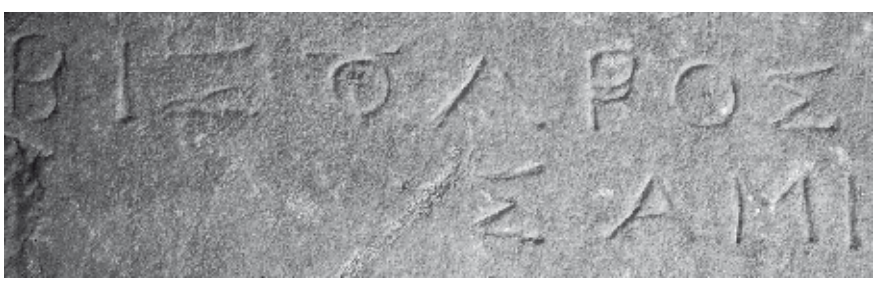

Figura 169. Samos 13.

10535). Mides: 0,35 d'alçada, 1,28 d'amplada i 0,71 de profunditat.

Autòpsia.
Saec. IV *aC.*
Ed. Koumanoudes 1871, 2355; *IG* II 3300; *IG* II^2 10229; *IG* XII 6, 908.
Cf. Brückner 1909, 92.

Νάννιον : Σαμία
«Nànnion sàmia.»

Litt. 0,018.

/ā/ /i_

En el mateix lloc on es va trobar aquesta estela, la zona dels complexos funeraris X i XI, s'hi van trobar altres esteles, dues d'elles amb inscripcions: Κριτόδημος (*IG* II^2 11915) i Τιμοστράτη Κυρηναῖα (*IG* II^2 9136 = núm. 498). Podria ser que totes formessin part del mateix complex funerari familiar.

Figura 170. Samos 14.

Figura 171. Samos 14.

284. Samos 15

Estela de marbre himètic amb frontó, trencada per la part dreta. Procedent del Pireu i actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 10233). Mides: 0,21 d'alçada, 0,20 d'amplada i 0,04 de profunditat.

Saec. IV *aC*.
Ed. IG II 3302; *IG* II^2 10233; *IG* XII 6, 909.

Φρυνή Σα[μία]
«Frine sàmia.»

Litt. a. 0,014.

285. Samos 16

Fragment de marbre pentèlic. Conservat al Museu Nacional d'Atenes. Mides: sense especificar.

Saec. IV *aC* (?).
Ed. IG II^2 10224/10225; *IG* XII 6, 912.
Cf. Shipley 1987, 303.

--- ισκε ---
'Αριστο ---
ο Σάμιος
«…isce, fill d'Aristo…, sami.»

O /ǭ/, /o/.

G. Shipley el que proposa és restituir el nom de [Παρμεν]ίσκο[ς], ja que és l'únic antropònim masculí documentat a Samos que contingui la seqüència de lletres -ισκ-.

286. Samos 17

Part superior d'una estela de marbre himètic. Trobada a l'Acròpolis, actualment està conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 8845).

Autòpsia.
Saec. IV/III *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 2354; *IG* II^2 10228; *IG* XII 6, 913.

[Δι]ονύσιος Ἡρακ[λε-]
[ί]το[[υ]]υ[[ς]] Σάμι[ος]
«Dionisi, fill d'Heraclit, sami.»

Litt. a. 0,015.

Per la rasura de dues lletres en el nom del pare, observem que el lapicida gravà en primer lloc Ἡρακλείτους, forma que posteriorment corregí en Ἡρακλείτου.

El fragment conservat està tan malmès que Köhler, l'editor d'*IG* II^2, afirma que no és del tot segur que es tracti d'un epitafi.

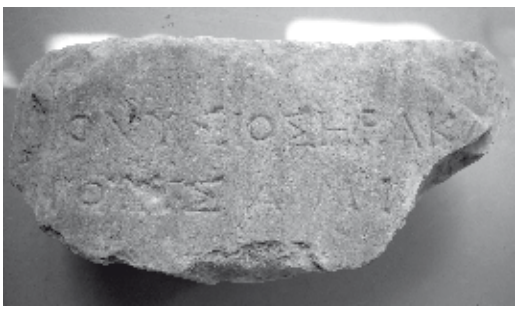

Figura 172. Samos 17.

Figura 173. Samos 17.

Samis presents en altres inscripcions

i. Núm. 358 (Jònia continental 32)

Es tracta d'una estela de marbre datada al final del segle IV aC i dedicada a un matrimoni; el marit prové de Milet i la dona de Samos.

XXXIV. Cos

287. Cos 1

Lutròforos de marbre pentèlic amb un relleu on s'hi veu un home amb barba que allarga la mà d'un noi dret, darrere del qual hi ha un escuder. Trobada al Pireu i conservada al Museu Nacional d'Atenes (NM 1042). Trencada per la part inferior i superior. Mida: 0,55 d'alçada.

Saec. IV *aC in.*
Ed. Koumanoudes 1871, 1932; *IG* II 3124; *IG* II^2 9143.
Cf. CAT 2.746 (fot.).

Κυδροκλῆς Βαικύλο̄ Κῶος. Στέφανος Κυδροκλέο̄ς Κῶος
«Cídrocles, fill de Bècil, coès. Estèfan, fill de Cídrocles, coès.»

Litt. a. 0,007. O /o̱/, /o/.

gen. -κλέους < *-*kleu̯eos*
b < p^h /#_ (?)

Κυδροκλῆς és un nom que es troba en altres illes de l'Egeu; en canvi, per a Βαικύλος sembla que aquest n'és l'únic testimoni trobat fins ara. O. Masson proposa veure-hi una variant del nom Φαικύλος amb pèrdua de l'aspiració de l'oclusiva labial.[303]

XXXV. Rodes

288. Rodes 1

Lècitos funerària de marbre trobada a l'Àtica, actualment al Museu del Pireu (PM 3569). S'hi observa el relleu d'un home dret i un d'assegut que es donen la mà. La inscripció està gravada per sobre de l'home situat a l'esquerra. Mida: 0,49 d'alçada.

Autòpsia.
Ca. 375-350 *aC*.
Ed. Clairmont 1991, 48-49; *SEG* XLI, 209; *ΣEMA* 1402.
Cf. CAT 2.353a.

Ἱέρων
Φιληράτου Ῥόδιος
«Hieró, fill de Filèrat, rodi.»

ἱερ-

A l'illa de Rodes s'hi ha trobat un epitafi datat al primer quart del segle IV i dedicat a una tal Cal·liarista, filla de Filèrat.[304] L'estela de Rodes és obra d'un taller local, però inspirada en l'estil àtic. Això i el fet que aquests dos epitafis continguin els únics exemples del nom Filèrat a Rodes i la seva *perea* fan pensar que hi havia un lligam familiar entre Hieró, a Atenes, i Calliarista, a Rodes. Si es tractava de dos germans, el fet que Cal·liarista hagi restat a Rodes seria un indici que Hieró emigrà a Atenes en edat adulta i que no era pas el fill d'un metec ja instal·lat a la ciutat.

289. Rodes 2

Estela de marbre pentèlic amb un relleu del qual sols resten tres caps. Trencada per la part inferior i la part superior. Trobada al Pireu i conservada al seu Mu-

303. Masson, *OGS* III, 213.
304. Clairmont 1970, núm. 32.

Figura 174. Rodes 1.

seu. Mides: 0,27 d'alçada, 0,35 d'amplada i 0,06 de profunditat.

Med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II 3286; *IG* II^2 10141.
Cf. CAT 111.

--- ων : Ῥόδ[ιος]
Εὐτυχίς. Τίβειος
χρηστός
«...ó rodi. Eutiquis. Tibeu, home excel·lent.»

Litt. a. 0,012.

290. Rodes 3

Estela de marbre pentèlic amb palmeta, trencada per la part inferior. Trobada al Pireu i conservada al Museu Nacional d'Atenes (NM 1713). Mides: 0,57 d'alçada i 0,40 d'amplada.

340-317 *aC.*
Ed. Koumanoudes 1871, 2339; *IG* II 3284; *IG* II^2 10139.

Σιμίας : Ῥόδιος
«Símias rodi.»

Litt. a. 0,017.

291. Rodes 4

Dos fragments d'una estela, reutilitzats per a un mur de l'església dels Sants Apòstols, a l'antiga Àgora. Conservats al Museu de l'Àgora (Ag. I 6604). Mides: 0,46 d'alçada, 0,235-0,270 d'amplada i 0,055-0,080 de profunditat.

Saec. IV aC (?).
Ed. Meritt 1963, 50-51, núm. 80, pl. 17; *Agora XVII* 651; *ΣEMA* 1401.

Θεοδ⟨ά⟩τ⟨η⟩ς
Ῥόδιος
«Teòdates rodi»

L. 1 *lapis:* ΘΕΟΔΔΤΒΣ; Meritt, *Agora*, *ΣEMA*: Θεόδ⟨ο⟩τ⟨ο⟩ς.

Litt. a. 0,017.

El text que apareix gravat a la pedra és ΘΕΟΔΔΤΒΣ. Els editors de la inscripció afirmen que la forma inversa de beta s'assembla a una forma cària per a eta,[305] però el nom que en resultaria, Teodates, és desconegut. Això els porta a corregir el nom en Θεόδοτος, considerant que el lapicida ha comès dos errors. En la inscripció, però, hi trobem tres exemples d'òmicron correctament escrits, per la qual cosa l'error proposat pels editors ens sembla molt poc probable.[306] Més lògic és entendre la segona delta com una alfa i la lletra entre <T> i <Σ> realment com una forma peculiar per a eta.[307]

Que l'antropònim Θεοδάτης no estigués testimoniat fins ara no sembla tampoc raó suficient per excloure'n la lectura, ja que presenta una formació paral·lela a altres noms: el sufix onomàstic -δατης es troba en el conegut nom Μιθραδάτης, adaptació grega d'un nom iràNic, i també en altres testimonis d'origen iràNic, per exemple de la costa nord del mar Negre.[308] En aquest cas es tractaria d'una formació mixta amb una

305. Segons la taula de V. Ševoroškin (1968, 172, tab. 2).
306. Tot i això, ha estat recollit també en la forma Θεόδ(ο)τ(ο)ς a *LGPN* I.
307. L'eta en època arcaica presenta sovint una forma tancada, i així es troba a Rodes (Jeffery 1990, 348-349); *vid.* també la forma <B> per a eta en l'alfabet arcaic de Corint, forma que té l'origen més aviat en un arrodoniment de l'eta tancada més que no pas en la lletra beta (Jeffery 1990, 115).
308. *Cf.* Μαιδατης (Solomonik 1984, 456) i Κ]ουριδατης (*IOSPE* I^2 684), considerats de procedència iràNica i persa, respectivament, per Cojocaru 2004, 130.

arrel grega i un sufix iràni c, tal com en els antropònims ’Αθηνοδάτης i Ἡραδάτης.[309]

Una altra opció és veure-hi una variant del nom grec Θεοδαίτης, que duu un magistrat monetal de Cime.[310] En aquest cas hauríem de suposar la caiguda de la iota en el diftong /ai/, ja que no sembla que en la inscripció hi hagi espai per a una altra lletra.

292. Rodes 5

Part superior dreta d'una estela amb restes de palmeta. Conservada al Museu del Pireu. Mides: 0,30 d'alçada, 0,23 d'amplada i 0,14 de profunditat.

Saec. IV *aC*.
Ed. IG II^2 10142.

--- ς
--- Ῥόδιος
«… rodi.»

XXXVI. Creta

293. Creta 1

Estela de marbre pentèlic amb cimaci i set acroteris, que conté un relleu on s'hi veu un home amb barba assegut que amb la mà esquerra sosté un bastó i amb la dreta un disc, probablement una peça de metall. La primera línia de la inscripció està gravada al cimaci; el dístic, a l'arquitrau de l'estela. Lloc de troballa desconegut. Va arribar a França el 1817 formant part de la col·lecció de L. F. Fauvel, i actualment es conserva al Museu del Louvre de París. Mides: 1 d'alçada i 0,60 d'amplada.

Ca. 430-425 *aC* (?) (Meyer: 416-400 *aC*; Scholl: 410-400 *aC*; Clairmont: *ca*. 380-375 *aC*).
Ed. IG II 2867; *IG* II^2 8464; *GVI* 167; Clairmont 1970, núm. 15 i tab. 8.15; *CEG* 96; *IG* I^3 1349bis.
Cf. CAT 1.202 (fot.); Scholl 1996, núm. 464.

Σωσίνο̄ς[311] Γορτύνιος χαλκόπτης.
μνῆμα δικαιοσύνης καὶ σωφροσύνης ἀρετῆς τε
Σωσίνο ἔστησαν παῖδες ἀποφθιμένο.
«Sòsinus gortini, forjador del bronze. Com a record del seu sentit de la justícia, la seva prudència i excel·lència, els fills de Sòsinus van fer alçar aquest monument a la seva mort.»

Litt. ion. a. 0,012. O /o̱/, /o/.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
φθιμ- (cr. ψιμ-)[312]
παῖδες[313]

La designació de l'ofici, χαλκόπτης, no es troba documentada en cap altre cas, però és d'etimologia clara i deu provenir d'una forma *χαλκοκόπτης, amb haplologia de la síl·laba <-κο->. El sufix per a *nomina agentis* *-*tās* pot respondre tant a una formació atenesa com cretenca, ja que el cretenc presenta també l'ús d'aquest sufix en detriment de *-*tēr*, més estès en l'àmbit dòric.[314] Per altra banda, a Gortina la /l/ hi té una pronúncia velar, que fa que amb posterioritat al segle V aC vocalitzi en *u*, i així trobem el nom del bronze escrit καυχωι.[315]

El monument que els fills de Sòsinus han dedicat al seu pare pretén honorar-lo de forma especial, i per això el difunt hi és representat assegut en un tron, en una figura que s'inspira en el Posidó del fris del Partenó,[316] però que també recull atributs propis de l'ofici desenvolupat per Sòsinus. La referència a l'ofici, tant en la iconografia de l'estela com en l'epitafi, és estranya en les estel es funeràries de ciutadans atenesos i es troba únicament en les de metecs.[317]

Són interessants les tres qualitats que els fills volen posar de manifest: δικαιοσύνη, σωφροσύνη i ἀρετή, que alguns comentaristes de la inscripció posen en relació amb les qualitats que ha de tenir un ciutadà.[318]

309. ’Αθηνοδάτης s'ha trobat a Dura Europos, a la riba del Tigris (*vid. Dura Europos*, 394), i Ἡραδάτης a Konia (*vid. PASA.* 2 (1888), núm. 222), al sud-est de la península Anatòlica.

310. Münsterberg 1985, 76 i Masson, *OGS* II, 529, amb un segon testimoni Θεύδαίτης.

311. Daux 1972, 511 i 525-526.

312. *Vid.* els genitius ψιμένω en *ICret* I 8 i 27 i ψινόντος en *ICret* IV 196 i Bile 1988, 141, que defensa a partir d'aquests exemples l'*spirantisation* de l'oclusiva dental aspirada [pth] > [ps] en cretenc.

313. *Vid.* Bile 1988, 332. El cretenc té, per designar els fills, els mots υἱύς (fill), θυγατήρ (filla), i quan no se'n precisa el sexe, τέκνον o παιδίον.

314. Bile 1988, 176.

315. En la inscripció *ICret* IV 162, datada al segle III aC, amb vocalització de la /l/ i metàtesi d'aspiració. *Cf.* Bile 1988, 120 i 139.

316. Per a la semblança entre ambdues figures, *cf.* Meyer 1989, 79-82, i *vid.* també el relleu *IG* II^2 7564 = *CAT* 1.251.

317. *Vid.* Ginestí 2002, 202.

318. Meyer 1989, 79-82, citant Neumann, *Wort und Bild. Symposion des Fachbereichs Altertums- und Kulturwissenschaften zum 500jährigen Jubiläum de Universität Tübingen*, Tübingen 1979, 231 (*non vidi*), i Clairmont 1970, núm. 15. *Vid*. també Veligianni-Terzi 1997, 219-222 i 296-300 per a l'ús dels tres substantius en els decrets honorífics atenesos. Segons l'autora, δικαιοσύνη, que es troba quasi exclusivament en decrets per a ciutadans, fa referència principalment a l'exercici d'un càrrec públic de conformitat amb les lleis, i fou aplicat posteriorment a ciutadans que amb la seva acció política aconseguiren un bé comú. Tan sols en un cas és aplicat a un metec: *IG* II^2 347 per al comediògraf Amfis d'Andros, que anys després rebé la ciutadania atenesa, i que en el moment del decret C. Veligianni-Terzi considera que devia gaudir d'un estatus especial.

Per separat o en combinació de dues les trobem sovint en epigrames funeraris,[319] però no gaire habitualment totes tres. En aquest sentit, és interessant el paral·lel de l'epitafi *CEG* 554, també provinent de l'Àtica, i que també lloa la presència de totes tres qualitats en la persona honorada.

294. Creta 2

Estela de marbre pentèlic amb palmeta. Sota la inscripció, dues rosetes. Trobada al Ceràmic a l'oest del complex funerari XII, col·locada sobre un túmul; darrere l'estela, un sarcòfag amb l'esquelet d'una dona i sense ofrenes. Conservada al Museu del Ceràmic (I 261). Mides de l'estela: 0,51 d'alçada i 0,62-0,54 d'amplada.

Autòpsia.
400-350 *aC* (Kovacsovics: 340-317 *aC*).
Ed. Koumanoudes 1871, 1892; *IG* II 3080; Brückner 1909, 98; *IG* II^2 9044.
Cf. Kovacsovics 1990, 83, núm. 1, tab. 19.1 (estela) i 86, núm. 100 (sarcòfag).

Γλυκέρα
'Αντιόχ<u>ο</u>
Κνωσί<u>ο</u>
«Glícera, filla d'Antíoc cnosi.»

Figura 175. Creta 2.

Litt. a. 0,026. O /o̱/, /o/.

L'ètnic Κνωσί<u>ο</u>, amb una sola sigma, és la forma habitual de l'ètnic;[320] en època posterior es documenta la forma Κνώσσιος, amb falsa geminació de la sigma.

No gaire lluny d'on es trobà aquesta estela, a l'anomenat complex funerari dels messenis, s'hi trobà també una tauleta amb una imprecació contra una tal Glícera, dona de Dió.[321] Un dels messenis enterrats en aquest complex duu precisament el nom de Dió[322] i podria ser identificat amb el receptor de la imprecació. ¿Podria ser que la Glícera receptora de la imprecació fos idèntica amb la Glícera present en aquest epitafi, com apunta F. Willemsen?[323] La principal dificultat per poder-hi veure aquesta identificació rau en el fet que la Glícera honorada amb el nostre epitafi no fou pas enterrada al complex funerari dels messenis, com hauria d'haver estat en el cas que hagués format part de la família.

295. Creta 3

Estela de marbre pentèlic amb un relleu on hi ha representades una dona asseguda i una dona dreta que es donen la mà, i a l'esquerra una serventa que duu un objecte a la mà. Trobada al Pireu, actualment es troba al Schloßmuseum de Gotha (A Rel 2). Mides: sense especificar.

375-350 *aC*.
Ed. ΣEMA 1177.
Cf. CAT 2.829; Scholl 1996, núm. 519, tab. 29.2.

Figura 176. Creta 2.

319. L'elogi de l'ἀρετή és un tòpic habitual, i el retrobem en nombrosos epigrames funeraris des dels exemples més antics; la qualitat de la σωφροσύνη també és citada en epigrames funeraris des d'època arcaica. Sovint és lloada la presència d'ambdues qualitats en una persona, com per exemple en la inscripció *CEG* 58 (núm. 231), que és alhora el testimoni epigràfic més antic del mot μέτοικος. Pel que fa a δικαιοσύνη, fora d'aquest epitafi, és absent de l'epigrafia funerària del segle V aC, i l'hi trobem a partir del segle IV aC (*vid.* els índexs de *CEG* als vol. I i II).

320. C*f.* les inscripcions de la mateixa ciutat de Cnosos a *ICret* I, 45-82.

321. *Cf.* Kovacsovics 1990, 143-145.

322. *Vid.* l'epitafi núm. 34 del nostre catàleg.

323. *Apud* Kovacsovics 1990, 145.

Ἑρ̣πυλλὶς Κρῆσα
«Herpil·lis cretenca.»

Σ = ΣΣ.

/ā/ originària

296. Creta 4 **(?)**

Estela de marbre pentèlic amb frontó, trencada per la part inferior. Conservada al Museu del Pireu. Mides: 0,67 d'alçada, 0,21 d'amplada i 0,03 de profunditat.

Med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II^2 9085; Wilhelm 1978, 68.

᾽Αριστοδίκη
Κρήτη
«Aristòdice, Crete / cretenca (?).»

Litt. a. 0,011.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

L'ètnic femení habitual per a cretenca és Κρῆσσα < **krēt-ya*, format sobre el masculí Κρής, Κρητός, i així és com el trobem en l'epitafi núm. 295 i en un epitafi de Calcis.[324] Un ètnic Κρήτη, forma idèntica al nom de l'illa, no té cap paral·lel. Això fa pensar, tal com A. Wilhelm proposa, si no es tracta d'un antropònim femení,[325] és a dir, que l'epitafi podria estar dedicat a dues dones de procedència desconeguda, i no pas a una cretenca, tal com es proposa en l'*editio princeps*.

297. Creta 5

Part dreta d'una estela de marbre pentèlic. Trobada al vessant meridional de l'Acròpolis i conservada actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9266). Mides: 0,44 d'alçada, 0,40 d'amplada i 0,09 de profunditat.

Med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II 3102; *IG* II^2 9090.

[Τιμ]οῦχος Κρής
«Timuc cretenc.»

Litt. a. 0,015.

El nom Τιμοῦχος es troba principalment en zones jònies de l'Àsia Menor, ja que inclou la noció de τιμή, «dignitat, magistratura», que en *poleis* jònies es manifesta en l'existència dels magistrats anomenats τιμοῦχοι.[326] Antropònims que evoquen el càrrec de τιμοῦχος es troben també a la Cirenaica, per la qual cosa L. Robert suposa que en aquesta zona també hi és present aquesta accepció de τιμή i τιμουχία.[327] Aquest seria l'únic exemple d'antropònims formats a partir d'aquesta arrel a Creta, llevat que es tractés de l'adopció d'un nom àtic.

298. Creta 6

Estela de marbre amb frontó. Trobada al Pireu i conservada al seu Museu. Mides: 0,29 d'alçada i 0,40 d'amplada.

Ed. Koumanoudes 1871, 1646; *IG* II 2873; *IG* II^2 8484.
Saec. IV *aC*.

[Κρά]ν̣νων Κραντιάδου
[᾽Ελ]ευθερναῖος
«Crannó, fill de Crantíadas, eleuterneu.»

Koumanoudes: ...νων Κραντιάδου [᾽Ελε]υθερναῖος

Litt. a. 0,017.

gen. -ọ̄ per a masc. en -ā.

Magna Grècia

En alguns dels epitafis recollits en aquest apartat ens trobem amb dos ètnics, Σικελιώτης, -τις i ᾽Ιταλιώτης, -τις, que hem traduït per «grec de Sicília» i «grec d'Itàlia».

El sentit de Σικελιώτης com a ètnic que designa els grecs establerts a Sicília es dedueix de l'ús que en fan els autors clàssics. Especialment aclaridor és un passatge de Tucídides,[328] en el qual l'historiador descriu una assemblea de les ciutats gregues de Sicília, tant les de procedència dòrica com eubea, per mirar de trobar una política comuna contra la voluntat expansionista atenesa. El siracusà Hermòcrates pren la paraula adreçant-se als presents amb el vocatiu ὦ Σικελιῶται i descriu la població a qui es dirigeix amb aquests mots: οὐδὲν γὰρ αἰσχρὸν οἰκείους οἰκείων ἡσσάσθαι, ἢ Δωριά τινα Δωριῶς ἢ Χαλκιδέα τῶν ξυγγενῶν, τὸ δὲ ξύμπαν γείτονας ὄντας καὶ

324. Bile 1988, núm. 100: Φύλα | Λαγαρωνίου | Κρῆσσα, segle IV aC?
325. Per a Κρήτη com a antropònim femení en tenim un exemple en aquest mateix catàleg en la inscripció núm. XL 23 per a una efèsia.
326. En la inscripció de Teos anomenada «Teiorum Dirae» (*cf.* Santiago 1997*b*) hi podem observar perfectament la formació d'aquest substantiu, ja que els magistrats hi apareixen anomenats de tres maneres diferents: ὃς ἂν τιμὴν ἔχων (apèndix III a, 5-6), ὅστις δὲ τιμοχέων (apèndix III d, 11-12) i τιμόχων (apèndix III d, 22-23).
327. *Vid.* Robert 1971*b*, 41.
328. Th. 4, 58 i 59,1.

ξυνοίκους μιᾶς χώρας καὶ περιρρύτου καὶ ὄνομα ἓν κεκλημένους Σικελιώτας. «Car no és pas vergonyós que uns habitants cedeixin davant els altres, ja sigui un dori davant un dori o un calcideu davant els seus congèneres, i en general aquells que són veïns i habiten una mateixa terra voltada de mar i són coneguts per un sol nom: siciliotes.» Aquesta designació s'oposa a la de Σικελοί, que són els habitants autòctons de Sicília.[329]

L'assemblea que descriu Tucídides, i que ell anomena τὸ κοινὸν, és una indicació d'una incipient organització política per aplegar totes les ciutats gregues de l'illa de Sicília i solucionar els seus problemes comuns. Els epitafis recollits aquí són també una mostra que existia una identitat comuna entre els habitants grecs de Sicília, que, a l'hora de donar-se a conèixer a l'exterior, poden fer ús d'aquest ètnic unitari en lloc de citar el de la seva ciutat de procedència (núm. 300, 303, 304 i 307).

Pel que fa a l'ètnic Ἰταλιώτης, els autors clàssics també l'usen per referir-se als habitants de les colònies gregues situades a Ἰταλία, és a dir, al sud de la península Itàlica. Ens ho torna a mostrar un passatge de Tucídides[330] en el qual es narra l'arribada de la flota atenesa a Tarent i la seva navegació al llarg de les costes d'Itàlia, durant la qual cap *poleis* no els dóna acollida, arriben a Règion i acampen als afores de la ciutat: «Καὶ πρός [τε] τοὺς Ῥηγίνους λόγους ἐποιήσαντο, ἀξιοῦντες Χαλκιδέας ὄντας Χαλκιδεῦσιν οὖσι Λεοντίνοις βοηθεῖν· οἱ δὲ οὐδὲ μεθ' ἑτέρων ἔφασαν ἔσεσθαι, ἀλλ' ὅ τι ἂν καὶ τοῖς ἄλλοις Ἰταλιώταις ξυνδοκῇ, τοῦτο ποιήσειν». «I van establir converses amb els habitants de Règion per convèncer-los que, sent calcideus, socorreguessin els leontins, ja que també eren calcideus; però ells els digueren que no atacarien amb cap dels dos, sinó que farien el que s'havia acordat amb tots els altres italiotes.» En aquest cas, l'ètnic s'oposa al d'Ἰταλός, que designa els habitants autòctons de la zona.

La formació d'ambdós noms és clarament grega, amb l'afegit del sufix grec -της a un topònim d'origen indígena, ambdós elements units per mitjà de la vocal *ō*. Aquesta formació la trobem tant en Σικελιώτης < Σικελία, com en Ἰταλιώτης < Ἰταλία, i igualment en altres exemples d'ètnics com Μασσαλιώτης a partir de Μασσαλίη.[331]

XXXVII. Sicília

299. Sicília 1

Estela de marbre pentèlic trobada a la zona del Ceràmic, adornada amb un antema pintat i danyada a la part inferior. La forma del monument, força inusual a les necròpolis àtiques, és la d'una estela amb la part superior arrodonida. Conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9187). Mides: 0,65 d'alçada, 0,295-0,325 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 440-420 *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 2431; *IG* II 3370; *IG* I^2 1081; *IG* II^2 10389; Dubois 1989, núm. 96; Arena, *Iscrizioni* V, núm. 73 (fot.); *IG* I^3 1371.
Cf. IG I *supl.*, 117, nota 491; Milchhöfer 1880, 175; Jeffery 1990, 267, núm. 10, tab. 51.10; Peek 1954, 27, núm. 93.

Ἀναξαγόρα
Συρακοσία
«Anaxàgora siracusana.»

Litt. ion. ΝΞΡΣϒ, *a. v.* 1 0,012-0,02, *v.* 2 0,012-0,018.

/ā/ /i_

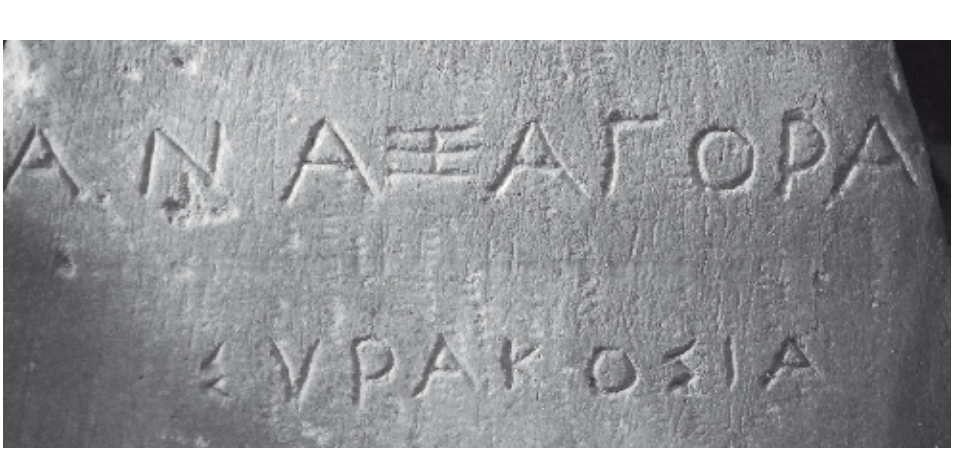

Figura 177. Sicília 1.

329. *Vid.* Th. 7, 32, un passatge en el qual es descriu com els Σικελοί, esperonats pels atenesos, duen a terme una emboscada contra els Σικελιῶται, al capdavant dels quals hi ha la ciutat de Siracusa.

330. Th. 6, 43, 3.

331. *Cf.* Chantraine 1933, 310ss. per als derivats en -tā-, especialment 311 sobre la gran productivitat del sufix -ιώτης en la formació de derivats de substantius amb final -ία.

L'epitafi està escrit en alfabet jònic. Durant el segle V aC s'observa ja a l'Àtica l'ús esporàdic de l'alfabet jònic en epigrafia privada, que esdevé més habitual a partir de la meitat de segle. Però, ¿és possible que en l'elecció de l'alfabet hi hagi influït també l'ús de l'alfabet jònic a la pàtria, Siracusa, que L. H. Jeffery suposa ja per al final de la dècada dels 40?[332] Cal afegir a aquesta possible influència de la pàtria que l'estil de l'estela, en la qual l'antema ha estat pintat, indica una producció de fora de l'Àtica.[333]

300. Sicília 2

Estela de marbre pentèlic trobada a l'Àgora i conservada en el seu Museu (Ag. I 2064). Mides: 0,561 d'alçada, 0,169 d'amplada i 0,087 de profunditat.

Ca. 430-410 *aC*.
Ed. IG II^2 10290; *Agora XVII* 662; *IG* I^3 1369bis.

Ξενικὸς
Σικελιώ-
της
«Xènic, grec de Sicília.»

Litt. ion. EN, *a.* 0,015-0,020 (O 0,012), στοιχηδόν.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
-ιώτης

301. Sicília 3

Estela de marbre pentèlic amb frontó. Actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 423). Mides: 1,12 d'alçada, 0,38 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Saec. IV *aC in.*
Ed. IG II^2 10394.

Μουσαῖος Συρακόσιος
Δημήτριος.
«Museu siracusà. Demetri.»

Litt. ΣϒΓ, *a.* 0,015.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

302. Sicília 4

Estela de marbre amb frontó arrodonit, trencada per la part inferior. Trobada al sud-est del temple de Teseu, conservada actualment al Museu de l'Àgora (Ag. I 2530). Mides: 0,48 d'alçada, 0,23 d'amplada i 0,13 de profunditat.

Ante med. saec. IV *aC*.
Ed. Pittakes 1842, núm. 829 (*apud IG*); Koumanoudes 1871, 1636; *IG* II^2 8460; *Agora XVII* 445.
Cf. Rangabé 1842, núm. 1938.

Τεισίας
Ἡρακλείδου
Γελῶιος
«Tísias, fill d'Heraclidas, gelenc.»

L. 1 *lapis*: ΤΕΙΣΙΛΣ; *Agora XVII*: Τεισί⟨α⟩ς. L. 2 Rangabé, Koumanoudes: Ἡρακλείδ[ου. L. 3 Rangabé: Γελῶιο[ς].

Litt. a. 0,016.

gen. -ǭ per a masc. en -ā.

303. Sicília 5

Estela de marbre pentèlic amb frontó, trencada per la part inferior i la part superior. Conservada al Museu Nacional d'Atenes. Mides: 0,41 d'alçada i 0,26 d'amplada.

Ante med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II 3326; *IG* II^2 10288.
Cf. Conze 1893-1922, núm. 1605 (*apud IG*).

Διονύ[σ]ιος
Δημο[στρ]άτω̄
Σικελιώτης
«Dionisi, fill de Demòstrat, grec de Sicília.»

O /ǭ/, /o/.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
-ιώτης

304. Sicília 6

Estela de marbre pentèlic amb frontó, conservada al Museu del Pireu. Trencada per la part inferior. Mides: 0,56 d'alçada, 0,29 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Ante med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II^2 10287.

Ἀπολλωνίδης
Εὐαινέτω̄
Σικελιώτης
«Apol·lònides, fill d'Evènet, grec de Sicília.»

Litt. a. 0,014. O /ǭ/, /o/.

332. Sobre la probable introducció de l'alfabet jònic a Siracusa a mig segle V, *vid*. Jeffery 1990, 267.
333. *Cf.* Milchhöfer, *op. cit.*

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
-ιώτης

305. Sicília 7

Estela de marbre pentèlic, danyada per la part inferior. Actualment conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9215). Mides: 0,40 d'alçada, 0,27 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Post med. saec. IV *aC.*
Ed. Koumanoudes 1871, 2434; *IG* II 3374; *IG* II^2 10395.

Σωτήριος
Συρακόσιος
«Soteri siracusà.»

Litt. a. 0,032.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

306. Sicília 8

Estela de marbre pentèlic amb frontó arrodonit, trencada per la part inferior. Procedent del Ceràmic, actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9303). Mides: 0,30 d'alçada, 0,24 d'amplada i 0,04 de profunditat.

Autòpsia.
Post med. saec. IV *aC.*
Ed. *IG* II 3377; *IG* II^2 10398.

⟨Φ⟩ιλίστα
Στράτωνος
Συρακοσία
«Filista, filla d'Estrató, siracusana.»

L. 1 *lapis*: ΙΙΛΙΣΤΑ.

Litt. a. 0,015.

/ā/ originària

307. Sicília 9

Estela de marbre amb el relleu d'una lècitos. La inscripció està gravada per sobre del relleu. Portada des de Grècia cap a Anglaterra el 1812, conservada en la col·lecció d'*Earls of Sligo* fins al 1982, actualment al Museu Britànic (1982.12-14.1). Mida: 0,84 d'alçada.

Saec. IV *aC.*
Ed. Cook 1994, 243, tab. VIIa; *SEG* XLIV, 198; *ΣΕΜΑ* 1431.

Σωτηρὶς Σι̣κ̣ελιώτι̣ς
«Soteris grega de Sicília.»

Figura 178. Sicília 8.

Cook: ΣΩΤΗΡΗΣ.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
-ιώτις

XXXVIII. Itàlia

308. Itàlia 1

Epitaphium publicum. Base d'estela trobada a la zona del Ceràmic, reutilitzada per a la construcció de l'església d'Hagia Tríada. La part superior d'aquesta base es va buidar per permetre sostenir una estela. Mides: 0,28 d'alçada, 0,685 d'amplada i 0,57 de profunditat.

433/432 *aC.*
Ed. Karo 1931, 216-217; *IG* II^2 5220; Peek 1941, núm. 26; *GVI* 46; *CEG* 12; *IG* I^3 1178.
Cf. Knigge 1972*a*, 584-629; Knigge 1972b, 258-265; Bradeen-Lewis 1979, 243-244.

i. [Σιληνῶ]

ii. εὐρύχοροί ποτ' ἔθαψαν 'Αθῆναι τόνδε τὸν ἄνδρα
ἐλθόντ' ἐκ πάτρας δεῦρ' ἐπὶ συμμαχίαν·
ἔστι δε Σιληνὸς παῖς Φώκο, τόμ ποτ' ἔθρεψεν
Ῥήγιον εὔδαιμον φῶτα δικαιότατον.

«i. De Silè. ii. Atenes d'amples terres va enterrar un dia aquest home vingut de la seva pàtria fins aquí per a una

aliança. És Silè, fill de Focos, el qual Règion, l'afortunada, va fer créixer com un home molt just.»

Litt. ion. a. 0,013, στοιχηδόν 0,0220, 0,0175. O /o̜/, /o/.

/ā/ /*i,r*_
ν efelcística /_#

S'ha reconstruït l'existència del nom de Silè gravat sobre l'estela perduda per paral·lelisme amb el monument de Pitàgores de Selímbria (núm. 188), que fou alçat a la mateixa zona del Ceràmic. És de suposar que aquesta estela mostrava una imatge de Silè, tal com deixa entreveure la construcció τόνδε τὸν ἄνδρα.

L'epítet εὐρύχορος, «d'ampla terra», aplicat en aquest cas a la ciutat d'Atenes, és un epítet procedent de l'èpica i molt usat també en els poetes lírics.[334] Apareix en altres epigrames associat també al nom d'Atenes.[335] Εὐδαίμων, per contra, en el sentit de benestant i aplicat a ciutats i territoris, és usual en Píndar i Heròdot[336] però desconegut en els epigrames que conservem.

En aquest cas és ben clar que el personatge honorat amb aquest epigrama no vivia a Atenes, sinó que hi era de pas, i això hi és remarcat dues vegades: en primer lloc amb la cita «vingut de la seva pàtria fins aquí», i en segon lloc amb la lloança de la ciutat que el va educar, Règion. Sabem que Silè era un ambaixador vingut a Atenes des de la seva pàtria, Règion, per tancar un acord militar entre les dues ciutats i, en sorprendre'l la mort a Atenes, va ser mereixedor de funerals públics i fou enterrat a la zona del Ceràmic reservada als aliats de la ciutat.

La fortuna ha permès que s'hagi conservat el decret de l'aliança entre les dues ciutats[337] i que, efectivament, hi aparegui el nom de Silè, fill de Focos, com un dels dos enviats per la ciutat de Règion per tancar l'acord i realitzar el jurament. El text del decret segons l'última edició a *IG* I^3 53 és el següent:

[Θεοί· πρέσβες ἐκ Ῥεγίο h]οὶ τὲν χσυμμαχίαν
[ἐποέσαντο καὶ τὸν hόρκ]ον Κλέανδρος, Χσεν-
[-^{19}-]τίνο, Σιλενὸς Φόκο,
[-^{15}-]ἐπ' Ἀφ]σεύδος ἄρχοντος κ -
[αὶ τῆς βολῆς hῆι Κριτιά]δες πρῶτος ἐγραμμ-
[άτευε ἔδοχσεν τῆι βο]λῆι καὶ τ�ôι δέμοι· Ἀ-
[καμαντὶς ἐπρυτάνευε, Χ]αρίας ἐγραμμάτευ-
[ε, Τιμόχσενος ἐπεστάτ]ε, Καλλί-
[ας εἶπε· χσυμμαχίαν εἶν]αι Ἀθεναίοις καὶ
[Ῥεγίνοις· τὸν δὲ hόρκο]ν ὀμοσάντον Ἀθενα-
[ῖοι hίνα ἦι τὰ πάντα πι]στὰ καὶ ἄδολα καὶ h-
[απλᾶ παρ' Ἀθεναίον ἐς ἀί]διον Ῥεγίνοις, κα-
[τὰ τάδε ὀμνύντες· χσύμ]μαχοι ἐσόμεθα πισ-
[τοὶ καὶ δίκαιοι καὶ ἰσ]χυροὶ καὶ ἀβλαβῆς
[ἐς ἀίδιον Ῥεγίνοις καὶ] ὀφελέσομεν ἐ[άν τ-]
[ο δέονται ---]

El *praescriptum* del decret ha estat gravat sobre una rasura i per una mà diferent de la del cos del text. L'opinió generalitzada per explicar aquest fenomen és que es tracta de la renovació l'any 433/432 aC d'una aliança entre Atenes i Règion de *ca*. 448 aC.[338]

La datació del decret per l'arcontat d'Apseude possibilita una datació força exacta de l'epitafi. Tot i això, hi ha opinions divergents basades en el fet que el decret està gravat en alfabet àtic epicòric i, en canvi, l'epitafi mostra clarament l'ús de l'alfabet jònic. Aquesta diferència formal es pot explicar per la tardana acceptació de l'alfabet jònic en els decrets públics, mentre que el seu ús en epigrafia de caràcter privat esdevé cada cop més habitual durant la segona meitat del segle V aC.[339]

El nom del pare d'aquest personatge, Φῶκος, es troba sovint a Atenes, però en escasses ocasions en altres ciutats.[340] És possible, doncs, que o bé el pare de Silè provingués d'Atenes o bé la família hi tingués alguna relació especial; tant en un cas com en l'altre, Silè, pel fet de mantenir algun tipus de relació amb

334. *Cf.* Egoscozábal 2000: εὐρύχορος apareix en tretze ocasions en l'èpica, dotze de les quals aplicat al nom propi d'una localitat grega i una al més general ἄστυ. És a partir dels lírics que s'usa amb altres noms de localitats fins i tot no gregues.

335. P. ex., *CEG* 77 i *CEG* 87 = núm. 441. En epigrafia, el trobem també en un interessant epigrama funerari de Larissa del 457 aC, aplicat, en estructura d'hendíadis, tant a la ciutat d'Àtrax com a la regió de la Tessàlia. Es tracta d'un epigrama amb clares influències tant de la llengua com de l'ideari homèric. *Vid.* Helly 2004, esp. 21 per a l'ús de l'epítet εὐρύχορος. Sobre altres epítets aplicats a la ciutat d'Atenes en els altres epigrames del recull, *cf.* Ginestí 2002, 207.

336. *Cf.* Wilamowitz 1932, 369 (*apud* Knigge).

337. *IG* I^3 53.

338. *Cf.* el resum de la controvèrsia a Meiggs-Lewis 1988, 171-175 i la més recent interpretació de F. Raviola (1993), que proposa, en el cas de l'aliança d'Atenes amb Règion, un període més breu entre el decret original i la renovació del 433/432 aC.

339. L'ús de l'alfabet jònic sembla ser també la raó de W. Peek per proposar en la seva edició una datació entre el 410 i el 380 aC: «[…] denn die Buchstabenformen weisen auf die Jahrzehnte etwa zwischen 410 und 380, sind jedenfalls um 430 ganz undenkbar». L'argument de l'alfabet o la forma de les lletres no és acceptat per cap altre estudiós, però U. Knigge (1972*a*, 590-591) argumenta també en favor d'una datació més recent basant-se en l'ús de l'adverbi ποτέ de la primera línia, entenent-lo com un indicatiu que la gravació de l'epigrama es va realitzar anys després de la cerimònia fúnebre i l'alçament del monument. Ποτέ és, però, simplement un adverbi temporal indefinit, és a dir, que no permet determinar la distància temporal entre el fet narrat i el moment present. No hi ha, per tant, cap argument decisiu per no datar el monument funerari per a Silè amb immediata posterioritat al decret de *symmachia*.

340. En els quatre volums publicats fins al moment de l'*LGPN* no hi trobem cap altre testimoni no àtic del nom de Focos. El diccionari de noms de Pape-Benseler sí que dóna algunes cites d'altres Focos: tots ells, excepte els atenesos i un home procedent de Samos, són personatges de mitologia que donen el nom a la Fòcida i a Focea en mites de fundació de ciutats.

ciutadans d'Atenes, hauria semblat als seus conciutadans la persona més indicada per anar-hi a segellar una aliança.

309. Itàlia 2

Estela de marbre pentèlic amb decoració de palmetes, trencada per la part inferior i la part posterior. Actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9255). Mides: 0,45 d'alçada i 0,43 d'amplada.

365-340 *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1856; *IG* II 3042; *IG* II^2 8942.
Cf. Möbius 1968, 88 (per a la datació segons l'estil de la coronació).

Δημητρία Ἀρίστωνος
Ἰταλιῶτις
«Demètria, filla d'Aristó, grega d'Itàlia.»

Litt. a. 0,017.

/ē/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_

310. Itàlia 3

Estela de marbre pentèlic amb frontó, trobada al Ceràmic i conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9304). Mides: 0,27 d'alçada, 0,21 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Med. saec. IV *aC*.
Ed. *IG* II 3387; *IG* II^2 10438.

[Δ]ημὼ Εὔφρο-
νος Τεριναία
ἀπὸ Ἰταλίας
«Demo, filla d'Èufron, terinea d'Itàlia.»

Litt. a. 0,013.

/ē/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_

Aquest és un dels escassos epitafis on l'origen del personatge honorat hi ha estat determinat amb un doble ètnic.[341]

La ciutat de Terina fou conquerida l'any 356 aC pels habitants del Brútium. La coincidència temporal d'aquest fet amb la datació proposada per a l'estela aporten una possible explicació de l'emigració de Demó a Atenes, ja fos per haver fugit de l'assalt o perquè l'estada a Atenes durant la conquesta de la seva pàtria li hagués fet impossible el retorn.

311. Itàlia 4

Estela de marbre pentèlic amb frontó, trencada per la part inferior. Trobada al Pireu i conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9242). Mides: 0,45 d'alçada, 0,43 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Med. saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1832; *IG* II 3015; *IG* II^2 8895.

Δορκὰς Δάου Θουρία
«Dorcas, filla de Daos, turina.»

Litt. a. 0,019.

Túrios és una colònia panhel·lènica a la Lucània, fundada a partir de la iniciativa d'Atenes, i aquesta barreja de població fundadora fa explicable el nom del pare, Daos, un nom d'origen tracodaci i bitini.[342]

312. Itàlia 5

Estela de marbre pentèlic amb frontó arrodonit, en la qual hi ha esculpida una sirena, i amb un relleu on s'hi veu la figura d'un infant. Conservada al Museu del Pireu (PM 1553). Mides: 0,52 d'alçada, 0,33 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Autòpsia.
Post med. saec. IV *aC*.
Ed. Kuruniotes 1913, 202, núm. 2, fig. 11; *IG* II^2 10133.
Cf. CAT 0.878 (fot.).

Ἀριστοφών Εὐνίκου
Ῥηγῖνος
«Aristofont, fill d'Eunic, regí.»

Litt. a. 0,009.

313. Itàlia 6

Marbre quadrat amb relleu d'un banquet funeral. Conservat al Museu Epigràfic d'Atenes. Mides: 1,71 d'alçada, 0,64 d'amplada i 0,80 de profunditat.

Saec. IV *aC*.
Ed. *IG* II 3114; *IG* II^2 9116.

Ζώϊλος Ζωίλου Κυμαῖος
[--- Ζωί]λου γυνή
«Zoilos, fill de Zoilos, cumà. … dona de Zoilos.»

341. Per als dobles ètnics, vegeu el comentari a la inscripció núm. 137.
342. *Cf.* L. Robert, *BE* 1961, núm. 290. Trobem a Atenes diverses persones procedents del Pont amb el nom de Daos: *FRA* núm. 453-454-455 d'Amisis.

Figura 179. Itàlia 5.

Figura 180. Itàlia 5.

Estela funerària erigida per a un matrimoni procedent de Cumes, a la Campània. És curiós que, en el cas de l'home, el nom del pare i el fill siguin idèntics, sense les habituals variacions en la composició que trobem en la transmissió de noms propis dins la família.

Àsia Menor

XXXIX. Cària

314. Cària 1

Base d'estàtua, segurament un curos, de marbre blavós, descoberta el 1954 a Atenes. Havia estat reutilitzada per a la construcció de la muralla prop de la porta del Pireu. Actualment conservada al Museu del Ceràmic (I 190). Mides: 0,222 d'alçada, 0,55 d'amplada (0,43 conservat) i 0,692 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 525-520 *aC*.[343]
Ed. Threpsiades 1953*b*, 65-68, núm. 1, tab. 64, fig. 3 (*apud SEG* XVI, 29 i Courbin 1954, 106); Meier-Brügger 1979, 87-88; *IG* I^3 1344; Viviers 1992, 116-124 i 129. S'ocupen del text cari Masson (1973, 188-190; 1977, 92-94 (fot.)) i Adiego (1992, 32-33; 1993, 164-170).
Cf. Kissas 2000, núm. A 41, fig. 48-49; Bäbler 1998, núm. 14, tab. 4.

σε͂μα τόδε :Τυρ[---]
Καρὸς τῶ Σκύλ[ακος]

ΘΗΗΑΜ : ΜΑΨϘΥΓ [---]
[ʼA]ριστοκλε͂ς ἐπ[όιεσεν]
Grec: «Aquesta és la tomba de Tur-, cari, fill d'Escílax.»
Cari (segons Adiego):[344] «Aquest és el monument funerari de Tur-.»
Grec: «Arístocles ho va fer.»

Litt. v. 1, 2 *et* 4 *att.*, *v.* 3 *caricae*; *v.* 1-3 *a.* 0,035, *v.* 4 *altior*, O *minores*, *plerumque* στοιχηδόν. *Litt. v.* 2 *inter lineas pictas inscriptae sunt.* O /o̯/, /o/.

La inscripció funerària està composta de dues línies de text grec, una línia de text cari i una última línia que conté la firma de l'artista en grec. Tant L. Jeffery com D. Viviers opinen que tot el text és obra d'un únic lapicida, inclosa la línia de text cari. Les línies de text grec han estat escrites en alfabet àtic epicòric.

L'estructura és molt clara i mostra un formulari molt usual: designació del monument amb σῆμα τόδε, «aquesta és la tomba», seguit del nom del difunt en genitiu, l'ètnic i el nom del pare escrit seguint l'estructura article més genitiu. Al final, la firma de l'artista, que consisteix en el seu nom en nominatiu més la forma verbal ἐπόιησεν.

Els primers estudiosos d'aquesta inscripció van interpretar les traces de l'última lletra visible de la primera línia com a restes d'una μ, i per això van llegir-hi un nom cari habitual: Τύμνης.[345] Una observació atenta, però, de la reproducció permet de veure que al centre de l'asta vertical conservada hi ha restes d'una asta horit-

343. La informació de la datació ha estat extreta de Masson 1973, esp. Appendix I - «La bilingue gréco-carienne d'Athènes», 198-205 i Viviers 1992, 119. També argumenten per a una datació semblant Jeffery 1962, 126-127 i Willemsen 1963, 125-129.

344. Agraeixo al Dr. I.-J. Adiego que em facilités la font cària utilitzada aquí per reproduir el text de l'estela, a més de permetre'm incloure un facsímil de la inscripció.

345. *Cf.* Zgusta 1964, § 1615.

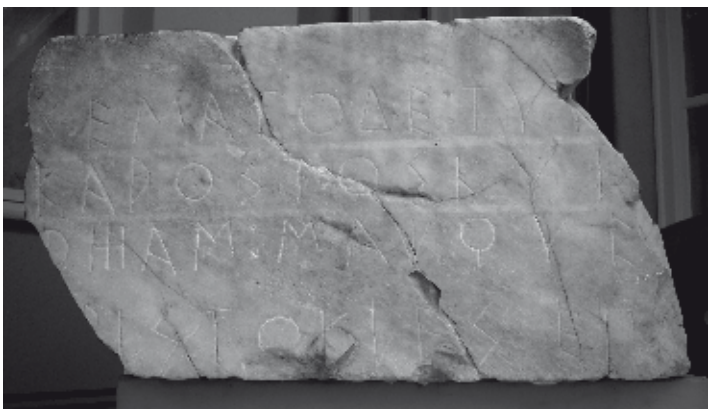

Figura 181. Cària 1.

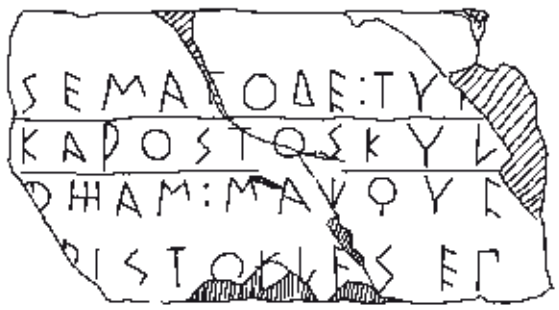

Figura 182. Cària 1. Foto: I.-J. Adiego.

zontal o inclinada, cosa que exclou la restitució d'una μ. Meier-Brügger ho interpretà com una ρ, i això el portà a proposar, a falta de paral·lels caris, la lectura d'un nom grec com ara Τύραννος, Τυρταῖος o Τύρων.

La lectura del nom del pare presenta menys problemes, ja que se'n conserven prou lletres per poder llegir el nom Σκύλαξ, que, segons Masson, correspondria, per aproximació fonètica, a un nom cari «indígena» que posseís el radical *sakqu-* o *s(a)kqu-*, i per aquesta semblança fonètica hauria esdevingut un nom molt utilitzat en zones càries en contacte amb poblacions gregues.[346]

Pel que fa al text cari, la inscripció ha estat estudiada recentment per I.-J. Adiego, que en proposa una nova lectura:

ś-í-a-s : s-a-n t̲-u-r[

en la qual ś-í-a-s designa el monument funerari,[347] s-a-n un adjectiu demostratiu i t̲-u-r l'inici del nom propi, segurament també en genitiu. És a dir, que el paral·lelisme entre els dos textos seria exacte: designació del monument (ś-í-a-s / σῆμα), adjectiu demostratiu (s-a-n / τόδε) i antropònim (t̲-u-r[/ Τυρ[). El text cari confirma la lectura Tur- com a inici del nom del personatge destinatari de la inscripció, ja intuïda al text grec, però lamentablement el caràcter fragmentari de la inscripció tampoc no permet en aquest cas conèixer-ne la continuació.

L'estreta relació entre caris i les poblacions jònies veïnes està documentada des d'Homer,[348] però amb aquest epitafi tenim a més un testimoni directe d'una presència cària antiga també a la Grècia continental: una inscripció bilingüe suggereix tant la presència d'un grup de caris habitant Atenes,[349] com un cert grau d'hel·lenització que sembla indicar, per una banda, l'adaptació fonètica al grec d'un antropònim cari existent en el nom del pare i, per l'altra, l'adopció d'un nom grec per al fill. Personatges amb nom grec i patronímic cari es troben sovint en les zones de contacte de poblacions;[350] en aquest cas ens manca la lectura completa de l'antropònim i, per tant, no podem afirmar amb absoluta certesa que es tracti del mateix fenomen, però és una hipòtesi molt plausible.

El motiu de la seva presència a Atenes se'ns escapa, ja que la brevetat de la inscripció i la seva excepcionalitat no ens permet aventurar cap explicació. Sí que podem afirmar que no degué tractar-se d'una presència unipersonal, ja que l'existència d'un epitafi bilingüe sols pren sentit en el context d'una comunitat que comparteixi l'origen cari de l'honorat, i que el personatge honorat havia de ser de classe elevada i de gran poder adquisitiu, ja que el seu monument funerari és encarregat a un dels artistes de més prestigi a l'Atenes del moment. Sabem que, durant el segle VI aC, molts grecs de les costes de l'Àsia Menor van emigrar fugint

346. En l'article «Le culte Ionien d'Apollon Oulios d'après des données onomastiques nouvelles», *OGS* III, 29, Masson recorda que el nom Σκύλαξ es troba sovint entre caris susceptibles de ser «indígenes» però més rarament en un context purament hel·lènic. Que el nom Σκύλαξ té una etimologia grega molt clara, significa «gos jove, cadell», i que la seva difusió en territori cari deu ser deguda a la seva semblança amb un nom local del qual no tenim cap mostra. L'única mostra d'un nom indígena semblant a aquest és el d'un lici anomenat Skkulija (*vid.* Zgusta 1964, § 1441). Per a la freqüència de noms grecs en determinades zones a causa de la seva semblança amb un nom indígena, *vid*. Brixhe 1991.

347. Ja Meier-Brügger havia donat com a paral·lel al primer mot la seva aparició a l'inici d'una altra inscripció funerària cària (D 2, dins Adiego 1993) i l'havia interpretat com la designació del monument funerari.

348. *Vid.* l'apartat de comentari dialectal per a la Cària a les pàgines 77-80.

349. L'ús de les dues llengües es documenta també en inscripcions més tardanes de les ciutats càries de l'Àsia Menor, com ara la bilingüe de Caunos, un decret pel qual la *polis* de Caunos concedeix la proxenia a dos atenesos (Frei-Marek 1997 i 1998); els testimonis més antics de la llengua cària són inscripcions bilingües carioegípcies trobades a les ciutats del Delta i datades entre els segles VII i IV aC.

350. A Halicarnàs, ciutat grega en territori cari, s'hi observa la preeminència d'antropònims grecs entre la generació més jove d'origen cari respecte a la generació dels seus pares, que mostren majoritàriament l'ús d'antropònims caris. *Cf.* Santiago 1995, 254. El mateix fenomen s'observa en els noms que apareixen als decrets de Iasos *SEG* XXXVI, 982 i 983.

tant de les tiranies que s'havien instaurat en moltes ciutats –per exemple, el tirà Trasibul a Milet[351] o Polícrates a Samos–[352] com de l'avanç del domini persa.[353] Les poblacions càries mantenien una molt bona relació i una convivència estreta amb les poblacions gregues de la zona costanera, i probablement alguns d'ells hagueren d'abandonar les seves ciutats i buscar igualment refugi a la Grècia continental, que no els era del tot estranya.[354] Potser aquest fou també el fat del nostre personatge, obligat a emigrar a causa d'un conflicte polític, possiblement amb els perses, i a buscar refugi a l'Atenes de Pisístrat, amb molt bones relacions amb les elits jòniques de l'Àsia Menor.

Arístocles, l'artista que va realitzar l'estàtua funerària que es trobava sobre la base, era un continuador del taller d'Endeu i Filerg. La seva clientela era mixta; rebia encàrrecs d'estrangers, especialment de l'àmbit jònic, i també d'atenesos, una gran part dels quals semblen relacionats amb els cercles de poder. Sembla que ell mateix era atenès. En l'estil, segueix les tècniques jònies dels seus mestres, mentre que en la grafia prefereix utilitzar l'alfabet àtic arcaic.[355]

315. Cària 2

Estela de marbre pentèlic trobada al port del Pireu, adornada amb cimaci. Mides: 0,25 d'alçada, 0,20 d'amplada i 0,04 de profunditat.

Ca. 450-425 *aC*.
Ed. Köhler 1885*a*, 368, núm. 21; *IG* I^2 1048; *IG* II^2 9039; *IG* I^3 1346.

Αἰσχρίων
Φιλίσκο̄
Κνίδιος
«Escrió, fill de Filisc, cnidi.»

Litt. ion. ΑΝΝΣΦ, *a.* 0,010-0,018, στοιχηδόν. O /o̱/, /o/.

316. Cària 3

Estela de marbre pentèlic amb cimaci. Trobada al Ceràmic i conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 10994). Mides: 0,56 d'alçada, 0,30 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Ante med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II 3079; *IG* II^2 9043.

Πολυνικίδης Γοργίππο̄
Κνίδιος
«Polinícides, fill de Gorgip, cnidi.»

Litt. a. 0,011. O /o̱/, /o/.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

317. Cària 4

Fragment d'una estela de marbre pentèlic, conservat al Museu del Pireu. Mides: 0,39 d'alçada, 0,43 d'amplada i 0,09 de profunditat.

Med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II 3050; *IG* II^2 8963.

Πιστόξενος
Καρυανδεύς
«Pistoxen cariandeu.»

Litt. a. 0,02.

-ξĕν-

L'antropònim Πιστόξενος és curiós si l'interpretem en un context de contacte de poblacions gregues i no gregues: sembla que vulgui presentar-se favorablement amb la combinació de les arrels ξεν- i πιστ(ο)- indicant que es tracta d'un estranger de fiar.

318. Cària 5

Estela de marbre pentèlic amb relleu on s'hi veu un home dret, repenjat a un bastó, i al seu costat un noi dret que sosté un aríbal amb la mà dreta i li allarga algun objecte (desaparegut) amb la mà esquerra. Trobada al Pireu, actualment al Museu del Louvre de París. Mides: 0,775 d'alçada i 0,42 d'amplada.

Med. saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1890b, 449; *IG* II 3077; *IG* II^2 9040.
Cf. CAT 1.713 (fot.).

['A]ντίοχος Κνίδιος
«Antíoc cnidi.»

Litt. a. 0,014.

351. Hdt. 1, 20-22.
352. Hdt. 3, 125.
353. Hdt. 1, 86-91 i 162-169.
354. *Cf.* Bengston 1955. L'autor afirma que tant Escílax de Carianda, el periegeta, com Heraclides de Mílasa, un estrateg cari, hagueren de fugir després del fracàs de la revolta jònia per instal·lar-se en territori grec. Proposa el mateix motiu per a la presència a Atenes del personatge del nostre epitafi, fet que l'obliga a avançar-ne la datació amb posterioritat al 494 aC *contra* G. Manganaro (1959), que el considera un comerciant cari mort per atzar a Atenes.
355. *Cf.* Viviers 1992, 144-145.

319. Cària 6

Estela de marbre pentèlic amb decoració de palmeta. Conservada al Museu Epigràfic (EM 9183). Mides: 0,41 d'alçada i 0,39 d'amplada.

365-340 *aC*.
Ed. IG II 2771; *IG* II^2 8041.
Cf. Möbius 1968, 88 (per a la datació arran de l'estil de la palmeta).

Εὐπορία Ἁλικαρνασὶς
Ἕρμωνος γυνή
«Eupòria halicarnassea, dona d'Hermó.»

Litt. 0,017. Σ = ΣΣ

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_

La forma usual de l'ètnic d'Halicarnàs és amb doble sigma (Ἁλικαρνασσεύς / Ἁλικαρνασσίς). En aquest epitafi observem, doncs, l'anotació simple d'una consonant doble.

320. Cària 7

Estela de marbre pentèlic amb frontó triangular, trencada per la part inferior. Trobada el 1840 al Pireu i conservada actualment al Museu Epigràfic (EM 9247). Mides: 0,30 d'alçada, 0,22-0,23 d'amplada i 0,04 de profunditat.

Autòpsia.
Post med. saec. IV *aC*.
Ed. Pittakes 1840*b*, 397, núm. 523 (*apud IG*); Koumanoudes 1871, 1850; *IG* II 3036; Rangabé 1842, 907, núm. 1900; *IG* II^2 8931; Bäbler 1998, núm. 15.

Ἀπολλωνίδης Ἰασεύς
Βρύασσις. Βιττώ
«Apol·lònides iaseu. Briasis. Bitó.»

L. 1 Koumanoudes: Ἀπολλώνιος.

Litt. a. 0,012.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

Aquest epitafi està dedicat a tres persones. No sabem quina és la relació entre elles, potser es tracta d'un matrimoni i una filla, però tan sols d'Apol·lònides se'ns diu que prové de la ciutat cària de Iasos. La procedència també cària d'un d'ells està assegurada per l'antropònim Βρύασσις, un nom cari, molt habitual a la ciutat de Iasos, on sol aparèixer amb la grafia Βρύαξις.[356] Ἀπολλωνίδης és un nom de formació grega, usual a Iasos,[357] i també Βιττώ és clarament una formació grega.[358]

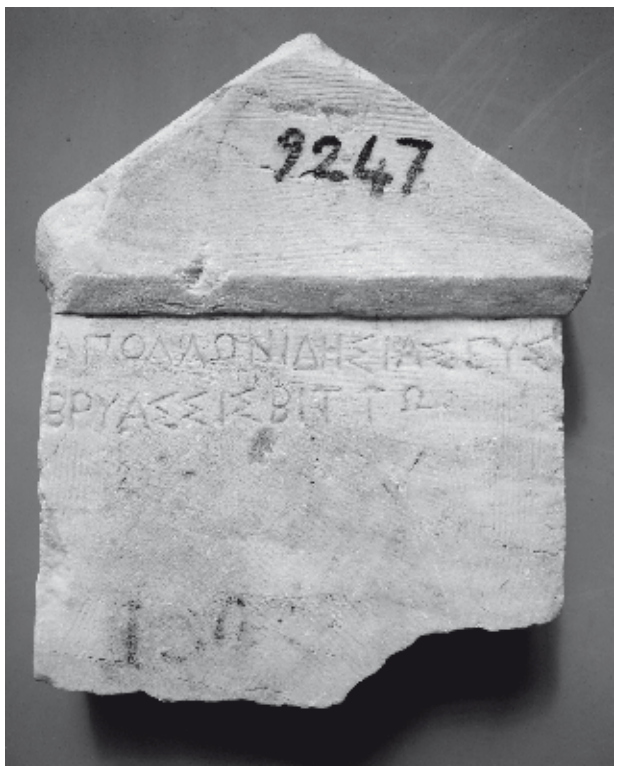

Figura 183. Cària 7.

Les relacions entre les ciutats de Iasos i Atenes estan relativament ben documentades. Iasos, ciutat portuària a la Cària, fou membre de la lliga àtica a la meitat del segle V, però fou ocupada pels perses el 412 aC a causa d'un error estratègic d'Atenes. Les excavacions dels últims anys a Iasos han tret a la llum una interessant inscripció del final del segle III o principis del segle II aC on s'hi reprodueix un decret atenès aprovat poc temps després que la ciutat cària hagués caigut en mans dels perses.[359] El decret atenès era conegut per dos fragments (*IG* II^2 3), però ara ha pogut ser completat: l'objectiu del decret és regular l'establiment dels ciutadans de Iasos proatenesos, que segurament han hagut de fugir de la ciutat, un cop aquesta ha estat presa pels perses, cap a un territori indeterminat de domini atenès, alhora que s'entrega la proxenia i l'evergesia a tres d'aquests caris: Anaxàgoras, fill d'Apol·lònides, Artemó i Cídias, segurament els capdavanters del

356. *Cf.* Zgusta 1964, § 196 per al nom cari Βρυαξις i la seva variant Βρυασσις, i Blümel 1992 per a l'actualització de testimonis; inclou també una possible explicació de C. Brixhe de les dues variants de l'antropònim, que poden ser degudes a l'existència en la forma cària d'una africada.

357. *Vid. IK* 28, amb dinou exemples d''Απολλωνίδης.

358. *Cf.* Robert 1963, 235-236 i F. Bechtel, *HPN*, 96.

359. *Cf.* Maddoli 2001 i, especialment, l'estudi de R. Fabiani (2001) en la mateixa revista.

grup de partidaris d'Atenes. Un altre Anaxàgoras, fill d'Apol·lònides, segurament el nét del primer, apareix en un decret de Iasos de *ca.* 361 aC, conegut també per una còpia realçada aproximadament a la mateixa època que el decret atenès.[360]

Tot i que l'antropònim Apol·lònides és usual a Iasos, no deixa de cridar l'atenció l'existència dels dos Apol·lònides en una família proatenesa, al costat del testimoni del nostre epitafi per a un Apol·lònides de Iasos establert a Atenes. Podria ser que el personatge present en aquest epitafi pertanyés a la mateixa família que els dos Anaxàgoras, fills d'Apol·lònides, coneguts pels decrets d'Atenes i Iasos.

321. Cària 8 (?)

Dos fragments d'una estela de marbre trobada a l'Àgora, a la zona oest de la *stoa* central. Conservada al Museu de l'Àgora (Ag. I 1512). Mides: 0,30 d'alçada, 0,28 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Post med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II^2 8683; *Agora XVII* 469.

Θεύβι[ος]
Ἀγαθοκλέο[υς]
Ἡρακλεώτη[ς]
«Teubi, fill d'Agàtocles, heracleota.»

Litt. a. 0,011-0,015.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
eu < eo
gen. -κλέους < *-*kleu̯eos*

L'evolució de l'hiat *eo* en *eu* és una característica típica del dialecte jònic;[361] això fa pensar que l'Heraclea d'on procedia Teubi havia de tenir població jònica o estar-hi en estret contacte. Proposem localitzar la procedència de Teubi a Heraclea de Latmos, una ciutat cària en estret contacte amb Milet. No podem negar que també Heraclea del Pont, ciutat amb una estreta relació comercial amb Atenes, podria ser la seva ciutat d'origen, ja que tot i tractar-se d'una fundació megaresa, sabem que a les colònies del Pont hi havia una gran barreja de poblacions que es reflecteix en l'ús dels diferents dialectes en l'onomàstica i l'epigrafia de les ciutats.[362]

322. Cària 9

Taula marmòria de marbre himètic, damunt de la qual hi fou alçada segurament una estela. Actualment conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 10537). Mides: 0,40 d'alçada, 0,75 d'amplada i 0,44 de profunditat.

Ante a. 317 *aC.*
Ed. Lolling 1892, 98; *IG* II 5, 2773*b*; Wilhelm 1909, 70, n. 58, fot. 33; *IG* II^2 8044.

Περιστερὰ Ἀνδρων[ος]
Ἁλικαρνασσέως θυγάτη[ρ]
Ἀρίστωνος δὲ Κιανοῦ γυνή
«Perístera,[363] filla d'Andró d'Halicarnàs, dona d'Aristó cièn.»

Litt. a. 0,023, *cum hastis extremis crassatis*.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_
gen. -εως < -ηος < *-*ēu̯os*

La forma de les lletres possibilita tant una datació a finals del segle IV com a principis del III aC. Un indici per precisar la datació és la forma del monument, que ha de ser anterior a la llei del luxe funerari de Demetri Falereu de l'any 317 aC.[364]

El nom del pare de Perístera, Andró, està testimoniat a Halicarnàs, en una llista de sacerdots de Posidó on hi apareixen tres membres, sembla, de la mateixa família.[365] També ens és conegut un tal Andró d'Halicarnàs, un historiador autor de les Συγγενικά, obra que tracta de les relacions genealògiques entre els pobles grecs,[366] a més de ser possiblement l'autor d'una Ἀτθίς, o almenys un bon coneixedor de la història de l'Àtica.[367] La seva dedicació a la història de l'Àtica podria haver anat lligada al seu establiment durant un cert temps a Atenes, i en aquest cas podria ben ser el pare de Perístera, l'honorada en el nostre epitafi.

360. *Cf. SEG* XXXVIII, 1058 i els comentaris de R. Fabiani (2001, 86) i C. Habicht (2001, 116).
361. *Cf.* Thumb-Scherer, *Handbuch*, 258.
362. *Vid.* el comentari dialectal a les inscripcions de la Propòntida (XLIII) i el Pontos Euxí (XLIV).
363. Sobre els antropònims derivats de «colom» i altres petits ocells, *cf.* Robert 1971*a*, 90.
364. Per a aquesta llei *vid.* Engels 1998, esp. pàgines 121-154.
365. *Syll*^{3}, 608.
366. *Cf. REA* I, 2159, *s.v.* núm. 11.
367. *Cf.* A. Wilhelm, *op. cit.*, que cita el passatge d'Estrabó, 9, 392: Οἱ τε δὴ τὴν Ἀτθίδα συγγράψαντες, πολλὰ διαφωνοῦντες, τοῦτό γε ὁμολογοῦσιν, οἵ γε λόγου ἄξιοι, διότι τῶν Πανδιανιδῶν τεττάρων ὄντων, Αἰγέως τε καὶ Λύκου καὶ Πάλλαντος καὶ τετάρτου Νίσου, καὶ τῆς Ἀττικῆς εἰς τέτταρα μέρη διαιρεθείσης, ὁ Νίσος τὴν Μεγαρίδα λάχοι καὶ κτίσαι τὴν Νίσαιαν. Φιλόχορος μὲν οὖν ἀπὸ Ἰσθμοῦ μέχρι τοῦ Πυθίου διήκειν αὐτοῦ (τοῦ Νίσου) φησι τὴν ἀρχὴν, Ἄνδρων δὲ μέχρι Ἐλευσῖνος καὶ τοῦ Θριασίου πεδίου. «Els qui han escrit la història de l'Àtica, tot i divergir en moltes coses, almenys aquells que mereixen ser citats estan d'acord en això, que sent quatre els fills de Pandió, Egeu, Licos, Pal·lant i el quart Nisos, i havent estat dividida l'Àtica en quatre parts, a Nisos li toca per sorteig la Megàrida i funda Nisea. Filòcor diu que el seu domini s'estenia des de l'istme fins a Pítion, Andró (afirma) que fins a Eleusis i la planura de Triàsia.»

323. Cària 10

Estela de marbre pentèlic. Trobada al Pireu. Mides: sense especificar.

Saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1453; *IG* II 2773; *IG* II^2 8043.
Cf. Robert 1945, 16.

Θύιλλος Ἡρακλείδο
Ἁλικαρνασσεύς
«Tuil·los, fill d'Heraclides, halicarnasseu.»

L. 1 *IG*: Ουΐλλος; Robert: Θύιλλος.

gen. -ō̧ per a masc. en -*ā*

L. Robert proposa la lectura Θύιλλος a partir dels testimonis d'aquest nom a la ciutat cària de Mílasa.[368]

324. Cària 11 (?)

Estela de marbre pentèlic amb cimaci trobada a la zona del Dípilon i conservada al Museu Epigràfic (EM 9224). Mides: 0,44 d'alçada, 0,31 d'amplada i 0,12 de profunditat.

Saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1689; *IG* II^2 8554; Bäbler 1998, núm. 23.

Ἄδα Ἡρακλεῶτις
χρηστή
«Ada heracleota, dona excel·lent.»

Litt. a. v. 1 0,016, *v.* 2 0,018.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

El nom Ἄδα o Ἄδας és un nom d'origen cari, la presència del qual s'estén també a Milet i Efes.[369] Aquest nom porta a pensar que la dona honorada en aquest epitafi procedia d'Heraclea de Latmos, una ciutat veïna de Milet i molt en contacte amb zones de població cària.[370]

325. Cària 12

Mensa de marbre pentèlic trobada el 1893 al poble de Brahami, prop de l'església d'Hagis Ioannes. Mides: 0,40 d'alçada, 0,86 d'amplada i 0,44 de profunditat.

Saec. IV/III *aC*.
Ed. IG II^2 9004.
Cf. Wilhelm 1978, 66.

Διονύσιος
Παυσανίου
Καύνιος
«Dionisi, fill de Pausànias, cauni.»

Litt. a. 0,023.

gen. -ō̧ per a masc. en -*ā*

326. Cària 13

Petita estela de marbre, probablement himètic, trobada al Ceràmic i conservada al seu Museu (I 346). Mides: 0,35 d'alçada, 0,24 d'amplada i 0,065 de profunditat.

Saec. IV *aC ex.* (?).
Ed. Knigge 1976, núm. 356, tab. 67.5; *SEG* XXVI, 324; *ΣEMA* 1167.

Θήρων
Τιμοκλέους
Κνίδιος
«Teró, fill de Tímocles, cnidi.»

Litt. a. 0,01-0,02.

gen. -κλέους < **-kleu̯eos*

Caris presents en altres inscripcions

i. Núm. 391 (Propòntida 20)

En una estela del segle IV aC dedicada a una família procedent de la ciutat de Cios, hi són anomenades també persones d'altres procedències, segurament servents de la família, entre ells dos personatges procedents de la ciutat cària de Mílasa.

XL. Jònia continental

327. Jònia continental 1 (?)

Base de marbre trobada per Pittakes el 1830 a la zona de la porta est d'Atenes; actualment conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 10643). Era l'últim bloc d'un monument funerari esgraonat; a la part superior de la base hi havia una cavitat ampla i poc profunda per sostenir una estela. Per l'amplada extraordi-

368. Segons E. Sittig (1911, 93), es tracta d'un teòfor derivat de l'epiclesi Θύιος, que, segons el lèxic d'Hesiqui, Apol·lo rep a Milet. N. Ehrhardt (1988, 130) proposa un origen del culte a la Grècia central, on el nom de mes Θύιος està documentat en diverses ciutats. D'altra banda, assigna un origen paflagoni a una sèrie d'antropònims de la zona del Pont, que havien estat explicats com a noms teòfors a partir d'aquesta epiclesi.

369. *Cf.* Zgusta 1964, 46-47 i Blümel 1992, 9.

370. *Cf.* Robert 1973, 441.

nària que cal suposar-li, l'estela devia representar Làmpito asseguda, acompanyada potser d'una figura dreta al seu costat.[371] Mides: 0,14 d'alçada, 0,765 d'amplada i 0,24 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 525 *aC* (Viviers 1992).
Ed. Pittakes 1841*b*, núm. 641 (*apud IG*); Wilhelm 1909, 33-35; *IG* I^2 978; *GVI* 286; Jeffery 1962, núm. 24, pl. 36*e*; Pointer 1974, 73, núm. 23 (*non vidi*); *CEG* 66; *IG* I^3 1380; Viviers 1992, 84-89.
Cf. Loeschke 1879, 294; Raubitschek 1940, 57; Raubitschek 1949, 494; Jeffery 1990, 75, 78.40, 401; Immerwahr 1990, 77, núm. 63 i 151, núm. 467; Raubitschek 1942, 250; Deyhle 1969, 12-39; Kissas 2000, núm. A 36, tab. 43.

ἐ[νθά]δ̣ε̣ Φ̣ι̣[---$^{ca.\ 10}$-]ο̣ς κατέθε-
κε θανôσαν ⁝ Λ[αμπι]τὸ αἰδοίεν γῆς ἄπ-
ο πατροΐες. ⁝Ἔνδοιος ἐποίεσεν.
«Aquí Fi...ios va dipositar Làmpito morta, la qual, lluny de la terra paterna, fou mereixedora de tots els respectes. Endeu ho va fer.»

L. 1 Wilhelm, e.g.: Φ̣ι̣[λτιάδες Σάμ]ιος *vel* Πάρ]ιος; *CEG*: ---]ιος. *IG*, Viviers: -]ος.

Litt. att. a. 0,02-0,025. O /ō/, /ŏ/. E /ē/, /ĕ/. /ę̄/ < /æ/ < /ā/, també /*i*_
πατροΐ̄ες
αἰδοί̄εν
ν efelcística (ἐποίεσεν /_# però no κατέθεκε /_C)[372]

La puntuació a la inscripció marca l'estructura del dístic elegíac:

ἐ[νθά]δε Φ̣ι̣[---$^{ca.\ 10}$]ος κατέθεκε θανôσαν ⁝
Λ[αμπι]τὸ αἰδοίεν γῆς ἄπο πατροΐες.⁝

L'alfabet utilitzat és l'àtic, i tant el dístic com la signatura de l'artista han estat gravats per una sola mà.[373] El tipus de grafia utilitzat, molt regular i de traç acurat, es troba en aquesta època en altres obres de factura jònica.

El poema presenta una llengua influïda per l'èpica homèrica, i això permetria explicar els jonismes que hi trobem, com el vocalisme d'αἰδοίην i πατροΐης i la semàntica d'aquest adjectiu. La prosa àtica distingeix semànticament πατρῷος, «patrimonial», de πάτριος, «patern, ancestral», però Homer, Heròdot, i els tràgics, per influència del jònic,[374] mantenen una forma única πατρῷος per a ambdós sentits,[375] i aquest és l'ús que observem també en les inscripcions de la Jònia[376] i en aquest epigrama. Lligat a γαῖα el llegim a *Od*. 13, 188 i 251, i al costat de γῆ, en S. *El*. 411. També l'adjectiu αἰδοίην té ressonàncies ho-

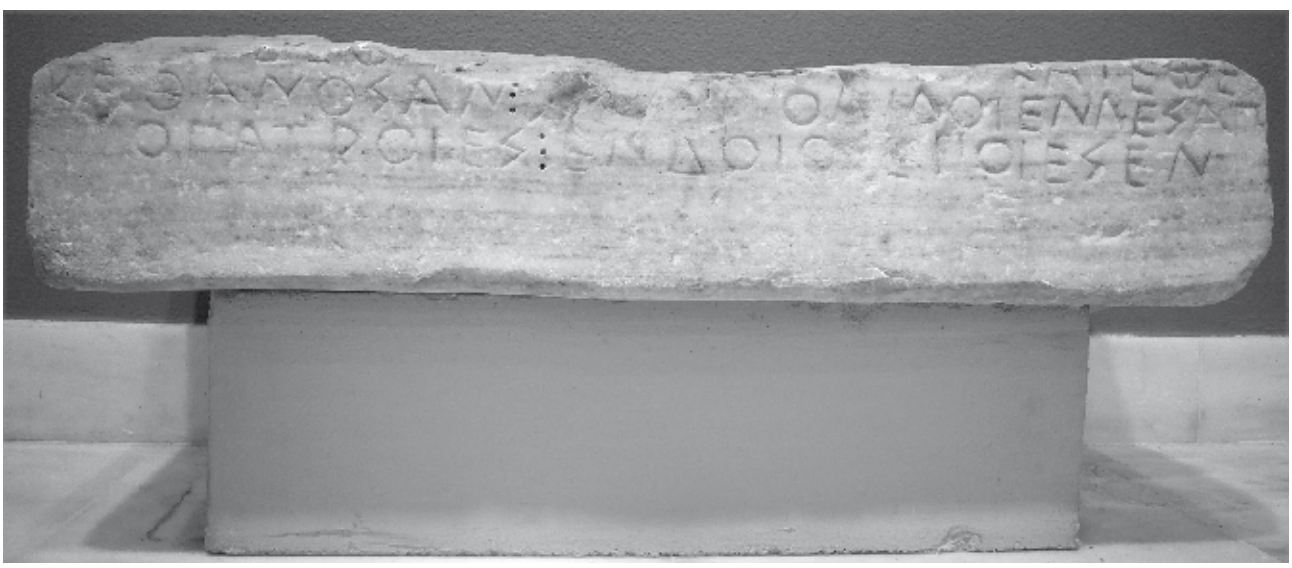

Figura 184. Jònia continental 1.

371. *Cf.* Jeffery 1962, 148, estela núm. 7, per a una estela d'amplada semblant i datada *ca.* 525 aC.
372. La ν efelcística, tot i que en aquesta època és poc usual en les inscripcions públiques àtiques i més comuna en les inscripcions de la Jònia, predomina des d'antic en les firmes d'artistes. *Cf.* López Eire 1998, 180 i 181.
373. *Cf.* Viviers 1992, 87.
374. *Cf.* López Eire 1994 i 1998 per als elements jònics en la llengua dels tràgics.
375. *Vid.* Lidell-Scott, *s.v.*
376. L'adjectiu πατρώιος, -η, -ον el trobem amb aquest sentit en una inscripció votiva d'Efes del segle V i una llei sacra de Quios de la segona meitat del segle IV, *vid.* Hernández 1994, 500.

mèriques; està format a partir de l'arrel αἰδώς, «respecte, dignitat», i a la *Ilíada* el trobem fent referència a l'honorabilitat de l'esposa en la fórmula αἰδοίῃς ἀλόχοισιν.[377]

De Làmpito tan sols sabem que no és atenesa, sense que s'esmenti quina n'és la pàtria. Potser els elements de llengua jònica en l'epigrama responen a la voluntat de posar de manifest la seva identitat. Hi ha un altre indici que també ens acosta a la Jònia, que és la biografia de l'artista de l'obra, Endeu. Sembla que Endeu provenia de la Jònia, ja que sabem que entre el 550 i el 540 aC treballà a Efes i Eritras. Posteriorment es traslladà a Atenes, segurament atret per l'entorn ionitzant de la cort dels tirans, i s'hi establí des de la tercera tirania de Pisístrat fins al 520 aC, aproximadament. Durant aquest període fou fins i tot naturalitzat ciutadà atenès. El seu taller és conegut per les obres tant en l'àmbit funerari com en el votiu, i té continuïtat en els seus col·laboradors Filerg, probablement un sami, i Arístocles, segurament atenès. La seva clientela és distingida i de gran poder adquisitiu, i hi observem una gran concentració de famílies jònies.[378] Aquests dos indicis són els que ens han dut a postular una procedència jònica per a Làmpito, tot admetent que una adscripció segura és, ara com ara, impossible.

328. Jònia continental 2

Part inferior d'una estela de marbre blanc trobada prop de la porta Melitensa, adornada amb una pintura avui perduda. Conservada al Museu Epigràfic (EM 416). Mides: 0,31 d'alçada, 0,345 d'amplada i 0,10 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 525-500 *aC.*
Ed. IG II^2 10444; Harrison 1956, 38-40, tab. II ab (*SEG* XVI, 28); Guarducci 1961, 171; Jeffery 1962, 128-129, núm. 21; Jeffery 1990, tab. 66, núm. 61; *IG* I^3 1372.

[Ἐυ]ξένō εἰμὶ
τô Καλήτορος
τô Τηιίō
«Sóc (la tomba) d'Euxen, el fill de Calètor, teès.»

L. 1 *IG*: [Ἐυ]ξένο *vel* [Σω]ξένο.

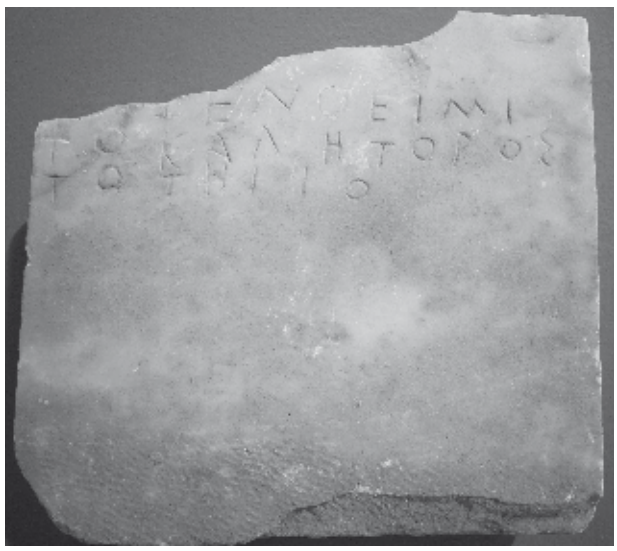

Figura 185. Jònia continental 2.

Litt. ion. ΑΕΚΜΝΞΡΣ, *a.* 0,011-0,025, στοιχηδόν. Ο /ọ̄/, /o/.

-ξε̆ν-[379] (?)
<-ηι-> /e.i/

Aquesta inscripció havia estat datada pel primer editor a mig segle V a causa de la utilització de l'alfabet jònic, tot i que actualment sabem que hi ha exemples anteriors de l'ús de l'alfabet jònic a l'Àtica, especialment en l'epigrafia privada.[380] El primer a dubtar d'aquesta datació fou Harrison, que per motius estilístics l'endarrerí a l'últim quart del segle VI aC, datació admesa en tots els estudis posteriors.

Tal com hem dit, l'alfabet utilitzat és jònic, i es tracta d'un dels exemples més antics a l'Àtica. El fet que s'hi observin semblances amb el d'algunes esteles arcaiques de Samos fa pensar que es tracta de l'alfabet de Teos, el de la pàtria del difunt.[381] L'estela presenta altres característiques estilístiques que reafirmen la influència de la Jònia minorasiàtica en la realització de l'obra, com ara el fet d'inscriure el nom del difunt en l'estela pròpiament dita i no pas al cimaci o a la base.[382]

329. Jònia continental 3 (?)

Base d'una estela de marbre, trobada el 1964 al carrer de l'*Erecteion*, reutilitzada per a la construcció

377. *Cf.* Santiago 1999, 365 i 366.
378. Per a una anàlisi detallada de l'obra del taller d'Endeu, *vid.* Viviers 1992, 55-102.
379. Observem en el mot εἰμί la grafia ⟨EI⟩ per a /ẹ:/, cosa que fa pensar que potser en l'antropònim -ξένο la <E> grafia una /e/ breu. De tota manera, en època primerenca les fluctuacions gràfiques en l'anotació de vocals llargues secundàries són freqüents, i en la forma verbal εἰμὶ és dels exemples més primerencs de grafia ⟨EI⟩ per a /ẹ:/.
380. *Cf.* Threatte, *GAI* I, 26-27 i 33-38.
381. *Cf.* Jeffery 1962, 128-129, núm. 21 i Jeffery 1992, 340. L'alfabet arcaic de Teos és conegut principalment per inscripcions trobades en altres ciutats.
382. *Cf.* Richter 1961, 1-5.

de la muralla. Actualment es conserva al dipòsit de la tercera Eforia d'Atenes. Mides: 0,235 d'alçada, 0,845 d'amplada i 0,355 de profunditat.

Ca. 525-500 *aC*.
Ed. Stavropoullos 1965, 86, tab. 51a; Daux 1968, 738-740, fig. 11; Merkelbach 1973; Daux 1973, 249-251; Daux 1975, 146-148; Peek 1978, 271; *CEG* 54; *IG* I^3 1229; Viviers 1992, 133-137.
Cf. Kissas 2000, núm. C 12, tab. 339.

Ὄφσιος : hêς ἀλόχο : Ἀφσυνθίε hε(ς) δὲ
θυγατρὸς :← Οἰνάνθες : θêκεν μνêμα :
καταφθιμένες.:
καὶ τόδε Ἀριστοκλέος.
«Òpsios de la seva esposa, i Apsíntie de la seva filla. Quan va morir Enante, aquesta li va fer el monument. També aquest és obra d'Arístocles.»

Litt. att. a. I, 0,03 *partim* βουστροφηδόν,[383] II 0,02.

<h->
/ę̄/ < /æ/ < /ā/, també /*i*_
θêκεν
καταφθιμένē̄ς
ν efelcística

L'estructura mètrica de l'epigrama és la següent:

Ὄφσιος : hêς ἀλόχο : Ἀφσυνθίε hε(ς) δὲ
θυγατρὸς :
Οἰνάνθες : θêκεν μνêμα : καταφθιμένες.:

L'alfabet de l'epitafi és l'àtic. L'únic indici que porta a pensar en un origen no atenès dels personatges anomenats a l'epigrama és el nom de la mare, Ἀφσυνθίε, que presenta un vocalisme jònic. En aquest cas, el text de l'epigrama no fa cap referència a una pàtria llunyana, per la qual cosa també podria ser que aquest vocalisme jònic es degués a una influència de la llengua homèrica, influència observable en altres elements com la manca d'augment del verb θῆκεν i l'ús del participi καταφθιμένης.[384]

En el cas que es tractés d'una família d'ascendència jònica establerta a Atenes, seria una indicació més de la preferència de la clientela jònica pel taller dels jonis Endeu i Filerg, amb els quals treballa també l'artista que firma l'obra, Arístocles.[385] Endeu i Filerg firmen conjuntament una obra trobada a l'Acròpolis d'Atenes, el dedicant de la qual també duu el nom d'Ὄφσ[ιος?].[386] Podria tractar-se del mateix dedicant?

La lectura de la seqüència:
ἈΦΣϒΝΘΙΕΗΕΔΕΘϒΓΑΤΡΟΣ
és problemàtica i ha originat diverses interpretacions.

R. Merkelbach[387] corregeix el primer mot en Ἀφσυνθιέης, és a dir, el patronímic d'Enante, «filla d'Apsinti». Segons l'autor, el poeta hauria escrit el dístic en alfabet jònic, i el lapicida hauria comès un error en passar-lo a l'alfabet àtic i mal interpretat la seqüència ΗΣ per ΗΕ. L'autor argumenta la necessitat d'aquesta correcció afirmant que no és probable que el marit i la mare de la difunta li dediquin un epitafi sense que hi aparegui citat el pare. Aquesta constel·lació de dedicants, però, no és pas inusual i la trobem, per exemple, en l'epitafi núm. 12, dedicat a una jove coríntia.

Una altra proposta ve de G. Daux,[388] que, recollint una idea de J. Ebert, proposa llegir darrere el nom Ἀφσυνθίε el genitiu hε̂(ς) δὲ, on la sigma en contacte amb la dental s'hi hauria assimilat amb posterior simplificació de la geminada resultant. Aquesta lectura té l'avantatge que permet mantenir el paral·lelisme entre el primer i el segon hemistiqui de l'hexàmetre. Ens sembla que l'ús d'aquest paral·lelisme en l'epigrama es correspon amb el gran treball estilístic del conjunt del monument funerari, i és per això que l'hem recollit en la nostra traducció.

Hi ha una altra interpretació de W. Peek[389] que tampoc no es pot descartar, i és la de llegir darrere el nom d'Apsíntie el demostratiu ἥδε, entenent que la mare Apsíntie estava representada a l'estela perduda, al costat de la seva filla.[390]

És probable que el monument vagi dedicat a una noia morta jove, ja casada però sense fills, ja que l'habitual hauria estat esmentar-los en l'epitafi.

330. Jònia continental 4

Estela de marbre blanc amb frontó, trobada al Pireu i conservada al Museu Epigràfic (EM 11009). Mi-

383. Tan sols el primer mot de la segona línia ha estat escrit en bustrofedon, mentre que la resta de la segona línia està escrita de nou d'esquerra a dreta. És considerat per Jeffery 1990, 433 I un ús tardà del βουστροφηδόν.

384. *Cf.* nota 237.

385. *Vid.* núm. 327 en aquest mateix apartat.

386. *IG* I^3 763: A. Ἔνδοιος : ἐπο[ίεσεν]. B. Ὄφσ[ιος? :] ἀνέθεκεν : ho Ἀ---| Φίλεργ[ος] ἐποίεσεν. Datació: 500-480 aC.

387. Merkelbach 1973.

388. Daux 1975, 146-148. *Cf.* Threatte, *GAI* I, 638-640, que explica aquests fenòmens en epigrafia àtica com a omissió de la sigma final, ja que no hi ha cap testimoni d'un estadi intermedi de geminació. *Vid.* també Daux 1968, 738-740, fig. 11 per a anteriors propostes d'interpretació descartades.

389. Peek 1978, 271.

390. *Contra* Daux 1974, 242-243, amb l'argument que, en poesia funerària, el demostratiu no s'aplica mai a un personatge secundari, sinó sempre al difunt, a la tomba o a la terra on reposa.

des: 0,62 d'alçada, 0,29-0,31 d'amplada i 0,05-0,07 de profunditat.

Ca. 440-420 *aC* (?).
Ed. Koumanoudes 1871, 2089; *IG* II 3208; *IG* II^2 9496; *IG* I^3 1356.

Διόδωροϛ
Μιλήσιοϛ
«Diodor milesi.»

Litt. ion. a. 0,017-0,025, στοιχηδόν.

331. Jònia continental 5

Estela de marbre pentèlic amb frontó, trobada al Pireu i conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 10995). Mides: 0,75 d'alçada, 0,42-0,44 d'amplada i 0,070-0,075 de profunditat.

Ca. 425-400 *aC*.
Ed. IG II 3083; *IG* II^2 9048; *IG* I^3 1347.

Πειθαγόρηϛ ⋮ Ἀπολλοδώρō
Κολοφώνιοϛ
«Pitàgores, fill d'Apol·lodor, colofoni.»

Litt. ion. a. 0,015-0,02. O /o̱/, /o/.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/ /r_

332. Jònia continental 6 (?)

Estela de marbre amb frontó, de decoració senzilla, amb la superfície frontal allisada per incloure-hi una pintura, que ha desaparegut. Trobada al Pireu i conservada actualment al Museu Epigràfic (EM 6361). Mides: 0,49 d'alçada, 0,21-0,23 d'amplada i 0,04 de profunditat.

Ca. 400 *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 2856; *IG* II 3673; Kaibel 1878, núm. 91; *IG* II^2 11345; *GVI* 927; Clairmont 1970, núm. 71, pl. 29; *CEG* 104.
Cf. CAT 356.

i. Ἑρσηίϛ
ii. τηλô πατρίδοϛ ὃσ' ἔθανον κλεναῖϛ ἐν Ἀθήναιϛ
Ἑ<ρ>σηίϛ γνωτοῖσιν πâσι λιπôσα πόθον.
«Herseis. Sent lluny de la pàtria vaig morir a la gloriosa Atenes, jo, Herseis, deixant enyor a tots els meus familiars.»

L. 3 *lapis*: ΕΟΣΗΙ Σ.

Litt. a. v. 1 0,009, *v.* 2-3 0,005. O /o̱/, /o/; E /ę̄/, /e/

dat. pl. -οισιν (/-αισι ?)
-rs-
τηλô
ν efelcística (excepte πâσι /_C)

Tal com en la inscripció núm. 327 d'aquest mateix apartat, sabem que la persona honorada en aquest epitafi no era originària d'Atenes, ja que el mateix epitafi ens diu que fou enterrada lluny de la pàtria. Els trets de llengua apunten a un origen jònic (a part dels trets compartits amb l'àtic, en destaquem la desinència de datiu plural -οισιν, i potser -αισι si interpretem la seqüència κλεινaῖσ' ἐν amb elisió de la *i* final antevocàlica),[391] tot i que podrien respondre igualment a una influència de la llengua homèrica, que veiem també en l'ús de l'adverbi τηλô i l'expressió κλεναῖϛ ἐν Ἀθήναιϛ.[392] A falta d'altres indicis més clars, la incloem provisionalment entre les persones procedents de la Jònia.

Mereix un comentari l'antropònim Ἑρσηίϛ, l'únic exemple del qual que ens és conegut és aquest epitafi. Es tracta d'un antropònim format amb el sufix femení -ιϛ, -ιδοϛ, usat tant en la formació d'adjectius patronímics com en la feminització de substantius. Aplicat als noms masculins en -ϵυϛ, ens trobem amb resultats com Νηρηίϛ, filla de Νϵρϵύϛ, i βασιληίϛ, femení de βασιλϵύϛ.[393] Aquestes formes ens indiquen que també Ἑρσηίϛ degué ser format a partir d'un masculí en -ϵυϛ, tot i que no ens sigui conegut cap testimoni del nom *Ἑρσϵύϛ.[394] Existeix una segona possibilitat per explicar la formació del nom: tal com passa amb la creació del sufix masculí per a patronímics -ηιοϛ,[395] també aquest final -ηιϛ dels adjectius o noms femenins formats a partir de masculins en -ϵύϛ s'independitza com a sufix per

391. En el procés de substitució de la desinència -αισι per -αιϛ, els primers testimonis epigràfics atenesos de -αιϛ els trobem en posició antevocàlica on és possible parlar d'elisió. *Vid.* López Eire 1994, 184-185.

392. *Vid.* la mateixa fórmula en una posició idèntica a final d'hexàmetre en l'epigrama de la meitat del segle IV núm. 86.

393. *Cf.* Chantraine 1933, 339 i 345-346. Tant Νηρϵύϛ com Νηρηίϛ estan documentats en l'onomàstica grega, i també trobem al sud d'Itàlia el bonic exemple d''ΑριστηϜίϛ (*LGPN* III.A, *vid. BE* 1987, núm. 746), amb conservació de la digamma, format a partir de l'antropònim masculí Ἀριστϵύϛ.

394. *Cf.* Bechtel *HPN*, 533: «Ἑρσηίϛ aus einem unbekannten Götterbeiworte Ἑρσϵύϛ. Vgl. Apollon Ἕρσοϛ.» *Vid.* també el nom Ἀγνηίϛ en la inscripció núm. 365, format a partir d'un masculí *Ἀγνϵύϛ?

395. *Cf.* Chantraine 1933, 51-53. Aquest sufix patronímic té l'origen en els substantius en -ηυϛ / -ϵυϛ, als quals s'hi ha afegit el sufix *-iyo*, i això ha donat com a resultat el final -ηιοϛ, que s'independitza com a sufix per indicar, en un principi, relació. El sufix -ηιοϛ és productiu en jònic i en la resta de dialectes, però no es troba en àtic, que prefereix, en els mateixos contextos, formacions amb el sufix -ϵιοϛ.

ajuntar-se a altres temes.[396] A partir d'aquestes formacions podríem recuperar la hipòtesi apuntada per Bechtel i buscar l'origen d'aquest antropònim no pas en un hipotètic *Ἑρσεύς, sinó en l'epítet Ἕρσος que designa Apol·lo en una dedicació àtica.[397]

333. Jònia continental 7

Estela de marbre pentèlic amb frontó, actualment trencada. Conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 160). Mides: 0,55 d'alçada, 0,29 d'amplada i 0,19 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 400 *aC*.
Ed. IG II² 9381.

Ἀλκμέων
Ἀθηναγόρᾱ
Μιλήσιος
«Alcmeó, fill d'Atenàgores, milesi.»

Litt. a. 0,017. O /ō̩/, /o/.

gen. -ō̩ per a masc. en -ā

334. Jònia continental 8

Estela marmòria amb cimaci i decorada amb una pintura actualment perduda. Fou trobada prop de la Universitat d'Atenes, conservada actualment al Museu de Berlín. Mides: 0,37 d'alçada, 0,295 d'amplada i 0,075 de profunditat.

Saec. IV *aC in.*
Ed. Ross 1840, 105 (*apud IG)*; Kaibel 1878, núm. 71; *IG* II 2892; *IG* II² 8523; *GVI* 697; *CEG* 485.

ἐνθάδε Ἰυθοκλῆς κεῖται πολλοῖσι ποθενός,
καὶ Σάτυρος νέος ὢν ἔσχεν ἐπωνυμίαν.
[π]αῖς δὲ Ἡρακλείδο, μητρὸς δὲ Ἀριαστίδος ἐστί,
πατρὶς δ' ἐστὶ Ἔφεσος κλενοτάτη πόλεων.
θρεφθὲς δ' ἐν χθονὶ τῆιδ ἔθανεν μέγα πῆμα φίλοισ[ι]
τῆι τε κασιγνήτηι πένθεα πλεῖστα λιπών.
(Gravat sota l'espai destinat a la pintura)
Ἀριαστίς. Πυθοκλῆς.
«Aquí jau Pítocles, enyorat per molts, qui de jove adoptà el sobrenom de Sàtir. És fill d'Heraclides i Ariastis és la seva mare, la seva pàtria és Efes, la més gloriosa de les ciutats. Criat en aquesta terra, ha mort deixant una gran pena als amics i moltíssims sofriments a la seva germana. Ariastis. Pítocles.»

L. 5 Kaibel: τῆιδε θανεν.

Litt. a. 0,007. O /ō̩/, /o/; E /ē̩/, /e/.

/ē̩/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_
dat. pl. -οισι(ν)
gen. -ō̩ per a masc. en -*ā*
θρεφθὲς (sense dissimilació d'aspirades)
κασιγνήτηι
ν efelcística (ἔσχεν, ἔθανεν)

Figura 186. Jònia continental 7.

Figura 187. Jònia continental 7.

396. *Cf.* Chantraine 1933, 346: ἀθερής, *cf.* ἀθήρ, ποταμής, *cf.* ποταμός, χλωρής, *cf.* χλωρός. Els exemples són molt més escassos en el cas del femení -ης que els del masculí -ης, molt més productiu. R. Merkelbach (1982) fins i tot veu en un sufix patronímic femení -ής l'antecedent per al sufix -ής, formador de femenins en època imperial, que ell considera que cal escriure amb iota subscrita -ῆς. *Contra* J. & L. Robert, *BE* 1982, núm. 124.

397. *IG* I³ 981, *ca.* 400 aC, Ἀπόλλωνος : Ἕρσο. Per al significat de l'epítet Ἕρσος, *vid. RE* VIII, 1149-1150 i Adrados 1957, 99.

L'estructura mètrica mostra una imperfecció al tercer vers, on la partícula δέ té anotació plena en les dues ocasions, però per respectar la forma mètrica hauria d'haver sofert elisió de la vocal.[398]

No coneixem cap altre testimoni d'un antropònim Ariastis. És probable que es tracti d'un nom d'origen persa,[399] adaptat al grec a partir de l'exemple del nom Ἀριστίς, de clara formació grega,[400] amb el sufix -ις, -ιδος, freqüent en la formació de femenins.[401] Del text de l'epigrama, se n'extreu que la dedicant degué ser la germana del difunt, i és possible que fos la segona figura representada a l'estela al costat de Pítocles. Cada una de les figures estava identificada amb l'antropònim corresponent. Segons aquesta interpretació, la germana hauria heretat el nom de la mare, Ariastis.

El personatge honorat amb l'epitafi, tot i citar Efes com la seva pàtria, ha estat criat a Atenes, és a dir, que els seus pares s'hi degueren instal·lar en la seva primera infància. Devia morir encara jove, ja que l'epitafi s'hi dedica la germana i no pas la dona o els fills, com hauria estat habitual en cas que hagués estat casat. És destacable, però, el fet que els pares tampoc no apareguin citats com a dedicants del monument, sinó que sols es parli del sofriment d'amics (φίλοι) i de la germana, situació que ens fa pensar que els pares ja devien haver mort.

La pintura perduda devia representar els dos germans, i també és possible que es fes alguna referència al sobrenom de Sàtir. Σάτυρος és un nom força habitual, a Atenes se'n documenten una trentena durant els segles V i IV aC. En el nostre personatge, però, no es tracta pas del nom sinó d'un sobrenom, i el fet que la seva germana el faci gravar en l'epitafi vol dir que l'hi lligava un alt grau d'identificació. El nom Sàtir ens porta a l'ambient de les representacions teatrals, i és possible que Pítocles l'hagués rebut pel fet de formar part dels cors de la comèdia. Durant l'època imperial, els actors es donaven a conèixer sota un pseudònim que indiqués la seva relació amb el teatre, i és possible que en èpoques anteriors també hagués estat un ús habitual.[402] En un discurs de Demòstenes apareix amb el mateix nom un actor, famós a l'Atenes del moment, segurament un dels vencedors a les Lenees d'Atenes del 375 aC,[403] del qual no tenim cap altra informació que el seu nom, Sàtir, i que és possible que no fos tampoc el seu nom de naixement, sinó un pseudònim adequat per a un actor còmic. També a Delos trobem un flautista sami de nom Sàtir a qui s'ha dedicat una estàtua.[404] Els sàtirs eren considerats bons dansaires[405] i, en època hel·lenística, el nom passa a designar el coreuta de les representacions dionisíaques.[406]

Val la pena citar en aquest punt la troballa recent a Atenes d'una estela amb un epigrama funerari del segle III dedicat a un actor:[407] es tracta d'un actor de la comèdia, procedent de Trezèn, la germana i el germà del qual li dediquen el monument, ja que ha mort sense descendència. Per damunt de la inscripció s'hi pot veure avui encara la pintura d'una màscara de la Comèdia Nova.

335. Jònia continental 9

Estela de marbre pentèlic, conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 12639). Mides: 0,58 d'alçada, 0,34 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Saec. IV *aC in.*
Ed. IG II² 9786.

Μυρτὶς
Μιλησία
«Mirtis milèsia.»

Litt. a. 0,017.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_

398. *Cf.* el mateix fenomen als epigrames núm. 86, 268 i 379.

399. L'arrel *ap*. ariya-/ *iran*. *arya-, «ari», es troba en alguns noms iràncis com a primer element de compost, recollits tots ells per F. Justi (1895, 22-25); p. ex., el nom Ἀριαράμνς, antic persa A-r-i-y-a-r-m-n, *Ariyāramna-*, besavi de Darius I. També sembla ser l'adaptació al grec d'un nom irànic l'antropònim Ἀρταστίς, amb l'arrel *arta-, formadora de molts noms iràncis, que es troba en una altra inscripció funerària trobada a l'Àtica i datada al segle III aC (Varoucha-Christodoulopoulou 1961, 340).

400. Per als testimonis d'un antropònim femení Ἀριστίς, diferent del masculí Ἄριστις, *cf.* Masson, *OGS* I-II, 242.

401. Tot i que no exclusivament, també existeixen alguns masculins formats amb aquest sufix, *cf.* Chantraine 1933, 338-339.

402. Ghiron-Bistagne 1976, 75: «Nous suggérons l'hypothèse que, dans les premières sociétés d'acteurs, les artistes prenaient un pseudonyme choisi parmi les noms connus du théâtre. Nous avons la preuve que la chose se pratiquait à l'époque impériale: L. Friedländer (*Darstellungen aus der Sittengeschichte Rom*, Leipzig 1921⁹, vol. IV, § XIV, 197-202) a démontré que certains noms comme Pylades, Bathyllos, étaient attachés à la spécialité du pantomime. De même les gladiateurs (L. Robert, *Les gladiateurs dans l'Orient grec*, Amsterdam 1971, 297-302) avaient souvent un nom "professionnel", nom traditionnel emprunté parfois à un gladiateur renommé.» *Cf.* també la pàgina 143 per a actors de l'època clàssica coneguts per sobrenoms.

403. D. 19, 193: Σάτυρον τὸν κωμικὸν ὑποκριτήν i *IG* II² 2325, col. III, 190: [Σάτ]υρος.

404. *IG* XI, 4, 1079.

405. *Vid.* Ath. 14, 630 b-c sobre la dansa dels sàtirs anomenada σίκιννις. La font que cita és Arístocles, datat al segle II aC.

406. Tal com trobem testimoniat en el lèxic d'Hesiqui, on llegim sota l'entrada Σάτυρος: ἡ ἔντασις. ἢ χορευτὴς, igualment en la Suda Σάτυρος· χορευτὴς, i en el lèxic de Zonaras, pàg. 1627, Σάτυρος. χορευτὴς τοῦ Διονύσου.

407. *Cf.* Hallof-Stroszeck 2002 amb tab. IV i fig. 18-21.

336. Jònia continental 10

Estela de marbre pentèlic, conservada al Museu del Pireu. Mides: 0,76 d'alçada i 0,33-0,26 d'amplada.

Ante med. saec. IV *aC.*
Ed. Koumanoudes 1871, 2157; *IG* II 3214; *IG* II^2 9656.

Ἡνίοχος
Μιλήσιος
«Henícoc milesi.»

Litt. a. 0,017.

337. Jònia continental 11

Estela de marbre pentèlic amb cimaci, acroteris i frontó en el qual hi ha una sirena esculpida, i amb un relleu que representa un noi nu, amb les espatlles cobertes per una clàmide, que sosté un ocell a la mà dreta; davant seu s'hi troba un esclau. Trobada al Ceràmic el 1870, en un complex funerari entre la via del Pireu i la Via Sacra, actualment conservada al Museu Nacional d'Atenes (NM 4487). Mides: 1,50 d'alçada (*CAT*), 0,47-0,49 d'amplada i 0,14 de profunditat.

Figura 188. Jònia continental 11.

Autòpsia.
Ca. 355/354 *aC.*[408]
Ed. Koumanoudes 1871, 2624; *IG* II 3493; *IG* II^2 8507.
Cf. Brückner 1909, 115 (*non vidi*); *CAT* 1.855 (fot.).

Ἀριστίων ⟨Ἀρί⟩στωνος Ἐφέσιος
«Aristió, fill d'Aristó, efesi.»

Litt. a. 0,017.

Part de la inscripció es perdé poc després de la descoberta. Koumanoudes ja en llegí només el primer nom, i la posterior publicació d'*IG* II^2 es basa en un dibuix anterior, segons el qual per al nom del pare només s'hi llegeix ΣΤΩΝΟΣ. L'estat de conservació actual no permet precisar la lectura (la part subratllada s'ha perdut); tan sols el primer antropònim es llegeix clarament, però sí que sembla que el segon antropònim comenci per Σ.

És molt possible que l'honorat fos el mateix personatge que apareix en l'epitafi núm. 338 al costat de la seva dona. Ambdós monuments degueren formar part d'un únic complex funerari familiar.[409]

338. Jònia continental 12

Part superior dreta d'una estela de marbre pentèlic amb frontó i restes d'un relleu en el qual s'hi observa tan sols un cap. Actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9212). Mides: 0,35 d'alçada, 0,35 d'amplada i 0,10 de profunditat.

Figura 189. Jònia continental 11.

408. *Cf.* Diepolder 1965, 42, tab. 36.2. L'estil de les figures del fris és contemporani del d'un decret de l'any 355.
409. *Cf.* Bergemann 1997, A22.

Autòpsia.
Ca. 355 *aC*[410] (?).
Ed. Koumanoudes 1871, 1658; *IG* II 2885; *IG* II^2 8506.

[Ἀρισ]ταγόρα
[Ἀρισ]τίωνος : γυνή
[Ἀρισ]τίων : Ἀρίστωνος
Ἐφέσιος
«Aristàgora, dona d'Aristió. Aristió, fill d'Aristó, efesi.»

Litt. a. 0,018-0,022.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_

339. Jònia continental 13

Taula de marbre pentèlic trobada al Ceràmic i conservada al seu Museu. Mides: 0,38 d'alçada, 1,17 d'amplada i 0,62 de profunditat.

Med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II 2884; *IG* II^2 8505.

In fronte: Αἰσχυλῖνος
Εὐκλέους
Ἐφέσιος
In parte dextra: Φιλωνὶς
Αἰσχυλίνου γυνή
«Esquilí, fill d'Eucles, efesi. Filonis, dona d'Esquilí.»

Litt. a. v. 1-3 0,03, *v.* 4-6 0,027 (*alia manu incisae tenues*).

gen. -κλέους < *-*kleu̯eos*

340. Jònia continental 14

Estela de marbre pentèlic trobada al Pireu, actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9213). Mides: 0,37 d'alçada, 0,31 d'amplada i 0,10 de profunditat.

Med. saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1659; *IG* II 2886; *IG* II^2 8508.

Ἀρτεμίδωρος
Ἐφέσιος. Φίλη
Ἀριστοφίλη
Ἀρτεμιδώρου.
«Artemidor efesi. File. Aristòfile, filla d'Artemidor.»

L. 4 Koumanoudes: Ἀρτεμιδώρο.

Litt. a. 0,017.

Figura 190. Jònia continental 12.

Sembla que es tracta del monument funerari dedicat a una família: Artemidor, el pare, File, la mare, i Aristòfile, la filla. L'ètnic només hi és citat per al pare.

341. Jònia continental 15

Estela de marbre himètic amb frontó arrodonit, trencada per la part inferior. Conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9220). Mides: 0,42 d'alçada, 0,26 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Med. saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1660; *IG* II 2887; *IG* II^2 8509.

Ἀρτεμίδωρος
Ζωπύρου
Ἐφέσιος
«Artemidor, fill de Zòpir, efesi.»

Litt. a. 0,015.

Aquí ens trobem amb el mateix cas que en els epitafis núm. 337 i 338, és a dir, que en aquesta estela s'hi honora Artemidor tot sol, potser el mateix Artemidor que en l'estela anterior (núm. 340) apareix al costat de la dona i la filla. En el cas que efectivament es tractés de la mateixa persona, caldria concloure que els dos monuments formaven part d'un complex funerari familiar.

410. Aquesta datació es basa en la hipòtesi que l'epitafi formés part del mateix complex funerari que la núm. 337.

342. Jònia continental 16

Fita de marbre himètic trobada al Ceràmic, actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 10981). Mides: 0,70 d'alçada, 0,33 d'amplada i 0,14 de profunditat.

Autòpsia.
Med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II 2889; *IG* II^2 8515.

Κάρπος
Ἐφέσιος
«Carpos efesi.»

Litt. a. 0,025.

343. Jònia continental 17

Estela de marbre pentèlic amb decoració de palmeta, conservada al Museu d'Eleusis (33). Mides: 1,04 d'alçada i 0,30-0,34 d'amplada.

Ca. 365-340 *aC.*[411]
Ed. Conze 1893-1922, núm. 1627 (*apud IG*); *IG* II^2 8517.

Λεύκων
Λευκάνορος
Ἐφέσιος
«Leucó, fill de Leucànor, efesi.»

Litt. a. 0,017.

344. Jònia continental 18

Estela de marbre himètic, trencada per la part inferior. Trobada al Pireu. Mides: 0,36 d'alçada, 0,36 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Post med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II 3229; *IG* II^2 9921.

Φιλοκράτ[ης]
Φιλοκρά[τους]
Μιλήσ[ιος]
Χαρισ[-]
[Φι]λοκρ[άτους
[Μι]λη[σ-]
«Filòcrates, fill de Filòcrates, milesi. Caris..., fill/a de Filòcrates, milesi/milèsia.»

Litt. a. 0,015.

345. Jònia continental 19

Estela de marbre pentèlic, trencada per la part inferior. Sembla que procedent del Pireu, actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 6189). Mides: 0,52 d'alçada, 0,27 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Figura 191. Jònia continental 16.

Post med. saec. IV *aC.*
Ed. PAAH 1893, 102 (*apud IG*); *IG* II 5, 3362b; *IG* II^2 10369.
Cf. BCH 17 (1893), 194, núm. 5 (fascímil).

Ἀπολλόδωρος
Σμυρναῖος
«Apol·lodor esmirneu.»

Litt. a. 0,014.

346. Jònia continental 20

Estela de marbre pentèlic decorada amb palmeta, trencada per la part inferior. Actualment conservada al Museu del Pireu. Mides: 0,50 d'alçada i 0,23 d'amplada.

340-317 *aC.*
Ed. Koumanoudes 1871, 1657; *IG* II 2882; *IG* II^2 8502.

Ποσειδώνιος
Ἐρυθραῖος
«Posidoni eritreu.»

Litt. crassae a. 0,025.

347. Jònia continental 21

Estela de marbre pentèlic amb decoració de palmetes, trencada per la part inferior. Conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9280). Mides: 0,18 d'alçada i 0,22 d'amplada.

411. Datació a partir de Möbius 1968, 88.

Autòpsia.
340-317 *aC*.
Ed. IG II 3224; *IG* II^2 9811.

Νικόδρομος
Μιλήσιος
«Nicòdrom milesi.»

Litt. a. 0,012.

348. Jònia continental 22

Estela de marbre pentèlic amb palmetes. Per sota el cimaci s'observa encara una decoració gravada que devia haver estat pintada. Conservada al Museu del Pireu (PM 1953). Mides: 1,10 d'alçada, 0,35-0,31 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Autòpsia.
340-317 *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 2973; *IG* II 3388; *IG* II^2 10443.

Θεόδωρος
Τήιος
«Teodor teès.»

Litt. a. 0,018-0,020.

L. 2 Koumanoudes: Τη...ος.

Figura 192. Jònia continental 21.

Figura 193. Jònia continental 22.

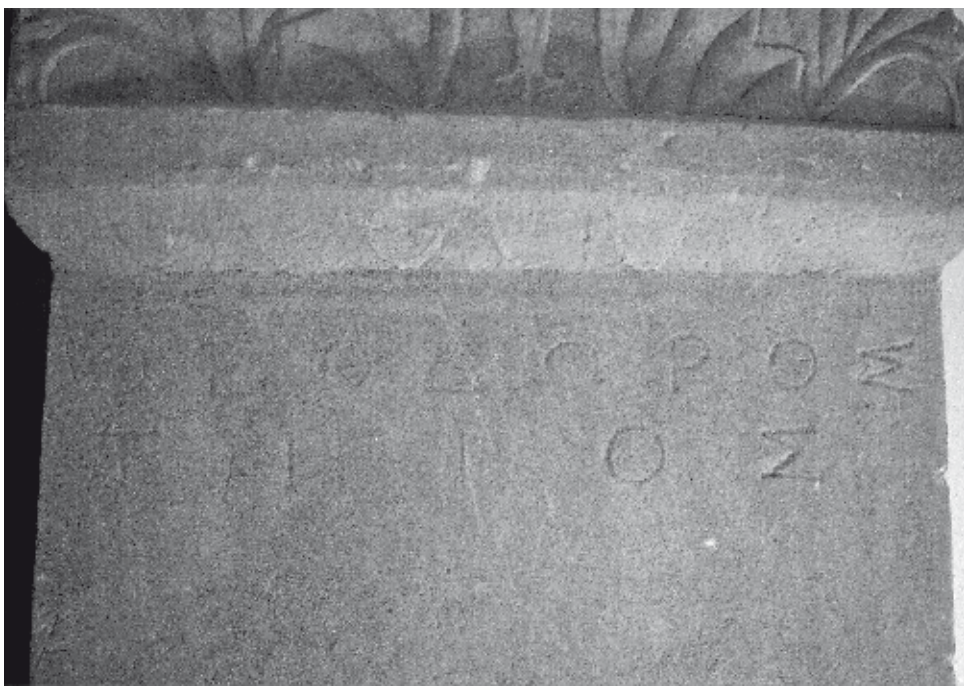

Figura 194. Jònia continental 22.

349. Jònia continental 23

Estela de marbre pentèlic amb frontó arrodonit, decorat amb una lècitos, i un relleu on s'hi veu un noi nu dret que s'unta la pell amb oli i un noiet assegut al seu costat, segurament un esclau. Les lletres i el relleu presenten restes de color. Conservada al Museu del Pireu (PM 1447). Mides: 0,44 d'alçada, 0,27 d'amplada i 0,09 de profunditat.

Autòpsia.
330-320 *aC* (Scholl).
Ed. IG II^2 10496.
Cf. CAT 1.944 (fot.); Scholl 1996, núm. 299.

Στέφανος Εὐχαρίδου
Φωκεύς
«Estèfan, fill d'Eucàrides, foceu.»

Litt. a. 0,012.

gen. -ο̄ per a masc. en -ᾱ

Tant la situació representada al relleu com la presència d'una lècitos al frontó suggereixen que Estèfan era un efeb quan morí.

350. Jònia continental 24

Estela de marbre pentèlic amb frontó i relleu on s'hi veu un home amb barba assegut que agafa la mà d'un nen dret. Trencada per la part dreta. Trobada al Pireu, actualment al Museu Nacional d'Atenes (NM 906). Mides: 0,85 d'alçada i 0,38 d'amplada.

Ca. 320 *aC* (Scholl).
Ed. Koumanoudes 1871, 2196b; *IG* II 3219; *IG* II^2 9738.
Cf. CAT 2.423 (fot.); Scholl 1996, núm. 106, tab. 24.1.

Λαμύνθ[ιος]
Μιλήσι[ος]
Εὐβουλίδη[ς]
Λαμυνθίο[υ]
Ἄδα Λαμυνθίου
γυνή
«Laminti milesi. Eubúlides, fill de Laminti. Ada, dona de Laminti.»

Litt. a. v. 1-4 0,017, *v.* 5-6 0,02 (*neglegenter incisae*).

El tercer dels noms ha estat afegit amb posterioritat sota el relleu; els dos noms gravats a sobre deuen indicar la identitat de cada una de les figures representades.

Laminti, un nom de formació pregrega, és molt poc habitual, i no ens n'és conegut cap altre exemple que el d'aquest epitafi i el d'un poeta mèlic de Milet citat per Ateneu.[412] La coincidència en el nom i en l'origen fa pensar si no es tracta de la mateixa persona, és a dir, que el poeta conegut per Ateneu hagués emigrat a Atenes i s'hi hagués establert fins a la seva mort. La cronologia permet també aquesta identificació, si considerem que Laminti de Milet fou con-

Figura 195. Jònia continental 23. Foto: G. Hellner, DAI, negatiu D-DAI-ATH-Piräus 200.

Figura 196. Jònia continental 23.

412. Ath. 13, 597: Ἐξελαθόμην ὑμῖν εἰπεῖν τήν τε Ἀντιμάχου Λυδήν, προσέτι δὲ καὶ τὴν ὁμώνυμον ταύτης ἑταῖραν Λυδὴν ἣν ἠγάπα **Λαμύνθιος ὁ Μιλήσιος**. ἑκάτερος γὰρ τούτων τῶν ποιητῶν, ὥς φησι Κλέαρχος ἐν τοῖς Ἐρωτικοῖς, τῆς βαρβάρου Λυδῆς εἰς ἐπιθυμίαν καταστὰς ἐποίησεν ὁ μὲν ἐν ἐλεγείοις, ὁ δ' ἐν μέλει τὸ καλούμενον ποίημα Λυδήν. «Oblidava de parlar-vos de la *Lide* d'Antímac, i encara també de l'hetera homònima Lide, a qui va estimar Laminti de Milet. Car cadascun d'aquests poetes, com diu Clearc en les *Erotica*, arrossegat al desig per la bàrbara Lide, va compondre el poema titulat *Lide*, un en versos elegíacs i l'altre en estructura mèlica.»

temporani d'Antímac, el poeta citat juntament amb ell en el text d'Ateneu i que visqué entre els segles V i IV aC.

La dona de Laminti, Ada, duu un nom cari molt estès també a Milet i Efes,[413] ciutats gregues en estret contacte amb les poblacions càries veïnes.[414]

351. Jònia continental 25

Estela de marbre amb frontó trobada a la via del Pireu. Conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9211). Mides: 0,21 d'alçada, 0,24 d'amplada i 0,025 de profunditat.

Saec. IV *aC*.
Ed. Lolling 1892, 97; *IG* II 5, 2884*b*; *IG* II^2 8504*a*.

Ἀγάθων
Ἐφέσιος
«Agató efesi.»

Litt. a. 0,012.

352. Jònia continental 26

Estela de marbre pentèlic amb frontó, conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 10982). Mides: 0,66 d'alçada, 0,27 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Saec. IV *aC*.
Ed. IG II 2890; *IG* II^2 8516.

Κρήτη Ἐφεσία
«Crete efèsia.»

Litt. a. 0,013.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_

353. Jònia continental 27

Estela petita de marbre, trencada per la part inferior i la superior esquerra. Conservada al Museu de l'Àgora (Ag. I 4761). Mides: 0,34 d'alçada, 0,295 d'amplada i 0,10 de profunditat.

Saec. IV *aC*.
Ed. Meritt 1957, 216, núm. 65, tab. 55; *Agora XVII* 454; *ΣEMA* 1055.

[---]σίας : Ἐφέσιος
«…sias, efesi.»

Litt. a. 0,019.

/ā/ /i_

354. Jònia continental 28

Dos fragments d'una estela de marbre amb cimaci, trobats a l'Acròpolis d'Atenes i actualment al Museu Epigràfic (EM 9189 + 9221). Mides: 0,22 d'alçada i 0,41 d'amplada + 0,18 d'alçada, 0,40 d'amplada i 0,20 de profunditat.

Autòpsia.
Saec. IV *aC*.
Ed. *IG* II 2721 + 2892*b*; *IG* II^2 12365 + 8525; *GVI* 500; *CEG* 607.

[--]α Ὀλύμπου Ἐφεσίου
[--]ν φθιμένους κρύπτει τάφος [ἐ]γ χθονὶ τεῖδε
[--]νδ ὑπεδέξατο ΜΑΙΙΜΙΑΩΣ[..]
«…a, filla de l'efesi Olimp. [...] morts, la tomba els oculta en aquesta terra […] els va acollir […].»

Litt. a. v. 1 0,027-0,030, *v.* 2-3 0,007-0,009.

Figura 197. Jònia continental 28.

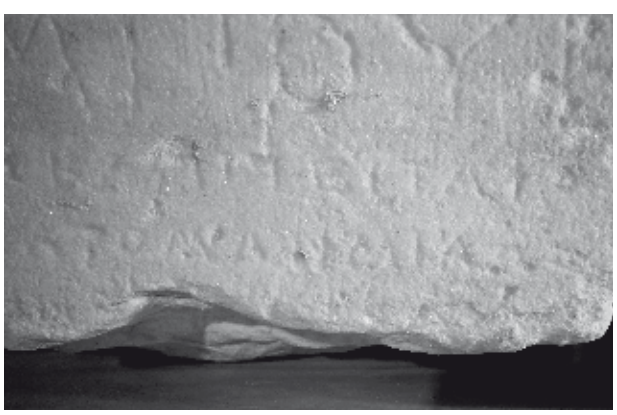

Figura 198. Jònia continental 28.

413. *Cf.* Zgusta 1964, 46-47.
414. La barreja de població cària amb les colònies gregues de la costa està ben testimoniada, *vid.* núm. 314 i nota 350.

ĕi < ēi[415]
[η] < n /_k^{h}

El participi plural φθιμένους indica que la tomba i l'epitafi van dedicats a més d'una persona, possiblement un matrimoni, dels noms dels quals tan sols s'ha conservat el final d'un antropònim femení.

355. Jònia continental 29

Estela decorada amb una roseta. Trobada al Pireu. Mides: sense especificar.

Saec. IV *aC*.
Ed. A. Boeckh, *Jahnii annalibus. Suppl. II* (1833), 438 (*apud IG*); *IG* II^{2} 9038.

Δημήτριος
Φανοπίδου
Κλαζομένιος
«Demetri, fill de Fanòpides, clazomeni.»

gen. -ῳ̄ per a masc. en -*ā*

L'antropònim Φανοπίδου és probablement una formació a partir de l'arrel Φαινοπ-, amb hifèresi en el diftong.[416]

356. Jònia continental 30

Fita de marbre pentèlic. Conservada al Museu Nacional. Mides: sense especificar.

Saec. IV *aC*.
Ed. IG II 3221; *IG* II^{2} 9771.

Μηνοδώρα
Μιλησία
'Αρτεμιδώρα
«Menodora milèsia. Artemidora.»

Litt. ΑΜΣ.

/ᾳ̣/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i,r*_

357. Jònia continental 31

Lècitos de marbre pentèlic amb relleu on s'hi veuen un home, amb barba, i una dona amb les mans agafades, i entre ells, dos nens. La inscripció ha estat gravada destruint en part el relleu. Conservada al Museu del Pireu (PM 49). Mida: 0,49 d'alçada.

Autòpsia.
Saec. IV *aC*.
Ed. IG II^{2} 10493.
Cf. *CAT* 2.785 (sense fot.).

Εὐκλείδας
Φωκεύς
«Euclidas foceu.»

Litt. a. 0,055 (Ω 0,02).

/ā/ originària

358. Jònia continental 32

Estela de marbre amb frontó. Sota la inscripció hi ha dues rosetes, i al mig de l'estela, un espai quadrangular adornat amb sis acroteris que segurament contenia una pintura, avui perduda. Trobada prop de l'església d'Hagios Philippos i conservada al Museu Nacional d'Atenes (NM 1175). Mides: 1,75 d'alçada i 0,89-0,99 d'amplada.

Autòpsia.
Saec. IV *aC ex.* (Scholl).
Ed. *IG* 3228; *IG* II^{2} 9870; *IG* XII 6, 911.
Cf. Scholl 1996, núm. 181, tab. 44.3.

Σίμων Θεοδώρου Μιλήσιος
'Αφροδισία
Σαμία
«Simó, fill de Teodor, milesi. Afrodísia sàmia.»

Litt. a. 0,024.

/ᾳ̣/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_

359. Jònia continental 33

Estela de marbre amb frontó trobada al Ceràmic. Mides: 1,40 d'alçada, 0,43 d'amplada i 0,085 de profunditat.

Ca. 300 *aC*.
Ed. IG II^{2} 9973.
Cf. Robert, *Hellenica* II, 71.

Λεοφρονὶς Ἡροστράτου
Μυησία ἐξ 'Ιωνίας
'Αλέξανδρος 'Αλεξιμάχου
'Αρκάς

415. En àtic s'observa la tendència des del segle IV aC de l'abreujament del diftong /ēi/ en /ĕi/; en final absolut de paraula es dóna aquest fenomen especialment a partir de la meitat de segle. En altres dialectes, la tendència és la simplificació del diftong en /ē/ amb caiguda del segon element. *Cf.* Thumb-Scherer, *Handbuch*, 292; Threatte, *GAI* I, 368-369 i 377-383; Schwyzer, *Grammatik*, 201; Lejeune 1972, 226-227. Aquest fenomen permet proposar una datació de la inscripció a la segona meitat del segle IV aC, ja que l'abreujament del diftong en aquesta posició apareix rarament amb anterioritat a aquesta data.

416. Per a noms formats amb aquesta arrel, *vid.* Pape-Benseler, *s.v.* Φαῖνοψ, Φαίνοπις.

Figura 199. Jònia continental 31.

Figura 200. Jònia continental 31.

Figura 201. Jònia continental 31.

Figura 202. Jònia continental 32.

Figura 203. Jònia continental 32.

«Leòfronis, filla d'Heròstrat, mièsia de la Jònia. Alexandre, fill d'Alexímac, arcadi.»

Litt. ΑΞΣ.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_

Tot i que Heròdot situa la *polis* de Miünt a la regió cària,[417] en les llistes de tributaris de la lliga aticodèlica és inclosa en la regió de la Jònia,[418] i així se'ns presenta també la mateixa Leòfronis en utilitzar el doble ètnic[419] Μυησία ἐξ Ἰωνίας.

360. Jònia continental 34

Part d'una estela amb frontó i relleu en el qual s'hi reconeix la figura d'una dona asseguda. Conservada al dipòsit de la tercera Eforia (M 613). Mides: 0,83 d'alçada i 0,30 d'amplada.

417. Hdt. 1, 142: Μίλητος μὲν αὐτέων πρώτη κέεται πόλις πρὸς μεσαμβρίην, μετὰ δὲ Μυοῦς τε καὶ Πριήνη. αὗται μὲν ἐν τῇ Καρίῃ κατοίκηνται κατὰ ταὐτὰ διαλεγόμεναι σφίσι. «Milet és la primera ciutat d'aquestes mirant al migjorn, després vénen Miünt i Priene. Aquestes estan establertes en territori cari i s'hi parla el mateix dialecte.» Es tracta del molt comentat text d'Heròdot en el qual divideix el dialecte jònic en quatre parlars distints: cari, lidi, el de Quios amb Eritras i el de Samos. Queda clar que Heròdot parla sempre de ciutats jònies, fundades, això sí, en territoris ja habitats per altres pobles. Segons W. Blümel (1998, 164-165), el nom de les ciutats no és grec i, per tant, és probablement cari, però la població no hi és mixta com en altres ciutats, sinó clarament jònia.

418. *Vid. ATL* I, 346-347.

419. Per a l'ús del doble ètnic, vegeu el comentari a la inscripció núm. 137.

Saec. IV *aC* (?).
Ed. Stavropoullos 1965, 108; *SEG* XXIV, 249; *ΣΕΜΑ* 1344.

Φιλω[---]
Φιλω[---]
Μιλη[σία]
«Filo-, filla de Filo-, milèsia.»

Jonis presents en altres inscripcions

i. Núm. 376 (Propòntida 5)

En una inscripció sobre una taula de marbre hi són citats un home procedent de la regió de la Mísia i una dona de la ciutat d'Efes, segurament un matrimoni.

XLI. Eòlida

361. Eòlida 1

Estela de marbre amb frontó, trencada per la part inferior. Sota la inscripció hi ha gravades rosetes. Conservada al Museu Nacional (NM 2595). Mides: 0,50 d'alçada, 0,43 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Autòpsia.
Saec. V *aC ex.*
Ed. IG II^2 7946.

Χαιρεστράτη
Δαιτόφρων
Εὐδαιτίδ̄ο
Αἰγιαιεύς
«Querèstrate. Detòfron, fill d'Eudètides, d'Egues.»

Litt. a. 0,018. O /ō̩/, /o/.

gen. -ō̩ per a masc. en -*ā*
/ē̩/ < /æ/ < /ā/
-στρατ- (i no -στροτ-)

La forma de l'ètnic és un hàpax, i això dificulta la identificació de la pàtria del difunt. S'han proposat diverses ciutats: segons P. M. Fraser i E. Matthew,[420] Detòfron prové de la ciutat aquea d'Αἴγιον, però l'ètnic documentat d'aquesta ciutat no és el que mostra

Figura 204. Eòlida 1.

aquest epitafi sinó Αἰγιεύς.[421] M. J. Osborne i S. G. Byrne[422] el classifiquen com a procedent de la ciutat d'Egues (Αἰγαί); existeixen diverses ciutats que duen aquest nom:

1. Una ciutat de Macedònia, testimoniada també sota el nom d'Αἰγέαι, de la qual l'ètnic esperat seria *Αἰγέαιος.

2. Una ciutat aquea al Peloponnès, destruïda *ca.* 370 aC. En Heròdot apareix amb el nom d'Αἰγαί i les monedes encunyades en aquesta ciutat duen la llegenda ΑΙΓΑΙΟΝ, cosa que mostra, per tant, que l'ètnic oficial de la ciutat seria *Αἰγαῖος, forma que tampoc no correspon a la d'aquest epitafi.

3. A l'Eòlia asiàtica, al sud de Pèrgam, existeix una ciutat amb el nom d'Egues inclosa en la dodecàpolis eòlica, que en Heròdot apareix amb el nom d'Αἰγαῖαι,[423] mentre que Estrabó la cita amb el nom d'Αἰγαί.[424] Un decret de la mateixa ciutat[425] de finals del segle IV aC conté el datiu plural Αἰγαέεσσι, a partir del qual es pot determinar que l'ètnic de la ciutat seria *Αἰγαεύς. Aquest és també el que apareix en les monedes encunyades al segle II-I aC, juntament amb una segona forma ΑΙΓΑΙΕΩΝ que pressuposa l'existència d'una altra forma de l'ètnic *Αἰγαιευς.[426] Un altre testimoni d'aquesta forma amb final -εύς és la que es troba en un decret de Colofó, que envia un jutge a la ciutat d'Egues,[427] en el qual llegim a la línia 19 ὁ δῆμος ὁ Αἰγαιέων, a la línia 41 Αἰγαιεῦσιν i a la línia 44 el nominatiu Αἰγαιεῖς. També es troben

420. *Vid. LGPN* III.A, *s.v. Cf.* Rizakis 1995, núm. 743, que també considera aquest personatge procedent d'Ègion, i en la reproducció de la inscripció canvia la lectura Αἰγιαιεύς per Αἰγιεύς sense explicar l'origen d'aquesta lectura divergent.
421. Monedes encunyades entre 275 i 146 duen la llegenda ΑΧΑΙΩΝ ΑΙΓΕΩΝ (*HN*^{2}, 417).
422. *Vid. LGPN* II *supl.*, *s.v.*
423. Hdt. 1, 149.
424. Str. 13, 3, 5.
425. *REG* IV (1891), 268.
426. L. Robert (1937, 74, nota 6) conclou, a partir de les llegendes de les monedes, que aquesta segona forma de l'ètnic és la menys habitual de les dues.
427. *Cf.* Gauthier 1999. El decret és datat per l'editor a la primera meitat del segle III aC.

aquestes formes en dues inscripcions de Delfos i un epitafi de Xipre.[428]

En aquest punt, val la pena reproduir un passatge de les *Hel·lèniques* de Xenofont on es parla d'aquesta ciutat de l'Eòlida (*HG* 4, 8, 5):

ὁ δὲ Δερκυλίδας, ὡς συνελέγησαν πολλοὶ καὶ χρήσιμοι ἄνδρες εἰς τὴν πόλιν, διαβὰς καὶ εἰς Σηστόν, καταντικρὺ ὄντα Ἀβύδου καὶ ἀπέχοντα οὐ πλέον ὀκτὼ σταδίων, ὅσοι τε διὰ Λακεδαιμονίους γῆν ἔσχον ἐν Χερρονήσῳ, ἤθροιζε, καὶ ὅσοι αὖ ἐκ τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ πόλεων ἁρμοσταὶ ἐξέπιπτον, καὶ τούτους ἐδέχετο, λέγων ὅτι οὐδ' ἐκείνους ἀθυμεῖν δεῖ, ἐννοουμένους ὅτι καὶ ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ἣ ἐξ ἀρχῆς βασιλέως ἐστί, καὶ Τῆμνος, οὐ μεγάλη πόλις, καὶ **Αἰγαιεῖς** καὶ ἄλλα γε χωρία δύνανται οἰκεῖν οὐχ ὑπήκοοι ὄντες βασιλέως.

«Dercilidas, quan va haver atret fins a la ciutat molts homes útils, i un cop hagué travessat a Sestos, que es troba a la costa oposada d'Abidos i no pas més lluny de vuit estadis, va reunir tant els qui havien rebut terrenys al Quersonès de mans dels lacedemonis com els harmostes que havien estat expulsats de les ciutats d'Europa i els va acollir, dient que no els calia preocupar-se, sinó que s'adonessin que també a l'Àsia, que estava sota el poder del rei, Temnos, una ciutat no pas gran, i Egues[429] i altres territoris podien viure sense ser súbdits del rei.»

En aquest fragment, l'ètnic de la ciutat eòlica d'Αἰγαί que llegim és Αἰγαιεῖς, tal com testimonien algunes de les inscripcions citades anteriorment. Però el més interessant per al nostre comentari és que un altre manuscrit del text de Xenofont citat, l'M, el segon més antic datat a l'any 1344, dóna la lectura Αἰγιαιεῖς, que es correspon exactament amb la forma de l'ètnic gravada en el nostre epitafi. Tenim, doncs, dos testimonis d'aquesta forma de l'ètnic, que sembla haver estat molt poc habitual.

L'onomàstica ens proporciona algunes informacions suplementàries: tant el nom Detòfron com el del seu pare, Eudètides, són ambdós hàpaxs. És destacable el fet que estan formats tots dos sobre el mateix component, δαιτ-, que és un dels radicals més testimoniats en l'onomàstica beòcia.[430] Possiblement es tracta d'un element del grup dialectal eòlic, ja que també el trobem a l'Eòlida asiàtica: en monedes de la ciutat de Cime s'hi llegeixen els noms Θεοδαίτης i Θευδαίτης, pertanyents a dos magistrats monetals,[431] i a la Tròada hi trobem un heroi, Δαίτης, un dels fundadors mítics de Pèrgam.[432]

A partir d'aquestes indicacions, per una banda el testimoniatge del radical -δαιτ- en l'onomàstica eòlica i per l'altra l'existència d'una forma assegurada Αἰγαιεύς de l'ètnic de la ciutat eòlica d'Egues, amb la variant Αἰγιαιεύς al text de Xenofont, ens inclinen a pensar que la pàtria més probable del difunt honorat en aquest epitafi era la ciutat d'Egues, a la costa eòlica de l'Àsia Menor.

Pel que fa al nom de la dona, Χαιρεστράτη, igualment com la seva forma masculina Χαιρέστρατος, semblen ser noms típicament atenesos, ciutat on s'hi documenten amb nombrosos exemples. En rares ocasions apareixen fora de l'Àtica.

XLII. Tròada

362. Tròada 1

Estela de marbre pentèlic de producció senzilla, amb decoració floral pintada, no pas esculpida, de la qual queden restes. Danyada a la part inferior. Trobada al Ceràmic i conservada actualment al Museu Nacional d'Atenes (NM 2591). Mides: 0,40 d'alçada, 0,23 d'amplada i 0,06 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 440-420 *aC*.
Ed. Köhler 1885*a*, 368-369, núm. 22; *IG* I^2 1049; Jeffery 1990, 416, n. 48; *IG* I^3 1351.
Cf. Möbius 1968, 14, nota 44; Stupperich 1977, II, 126, notes 3 i 9 (sobre l'estil de les palmetes).

Ἀλεξίλεως
Προκλείδο̄
Λαμψακηνός
«Alexilau, fill de Proclides, lampsacè.»

Litt. ion. a. 0,007-0,017, στοιχηδόν (EI *unum spatium tenet*). O /o̱/, /o/.

-λεως
gen. -ο̱ per a masc. en -*ā*

428. Delfos: *FD* III 1, 154,3 i 4,134, col. I, 27. Xipre: *SEG* XXXII, 1322.

429. Indicat no pas amb el topònim, sinó amb la forma de l'ètnic Αἰγαιεῖς.

430. Per a una anàlisi de noms beocis formats a partir d'aquest radical, *cf.* Vottéro 1993, 211-231. Noms amb aquest component són, segons Neumann 1908, 17-18 (*non vidi*, *cf. BE* 1959, 184), essencialment beocis.

431. *Die Inschriften von Kyme, IK* 5, T 194.

432. *Cf.* T. S. MacKay, *ANRW* II 18,3 (1990) 2054/2055, n. 23. Un dels fundadors mítics de Pèrgam és Labos, que en una inscripció és anomenat fill de Δαε[…]; el pare podria ser Daitas, un heroi conegut a la Tròada, tal com testimonien Ath. 4, 74, pàg. 174*a*, remuntant la tradició a Mimnerm: ὁ δ' αὐτὸς ἱστορεῖ κἀν τῷ τετάρτῳ καὶ εἰκοστῷ τῆς αὐτῆς πραγματείας Δαίτην ἥρωα τιμώμενον παρὰ τοῖς Τρωσίν, οὗ μνημονεύειν Μίμνερμον. I un escoli de l'*Odissea*: Eust. *Od* 1. 225, pàg. 1413, 23: καὶ παρὰ Τρωσὶ δέ φασι, Δαίτην ἥρωα τιμᾶσθαι. «I diuen entre els troians que Daites és honorat com a heroi.»

Figura 205. Tròada 1.

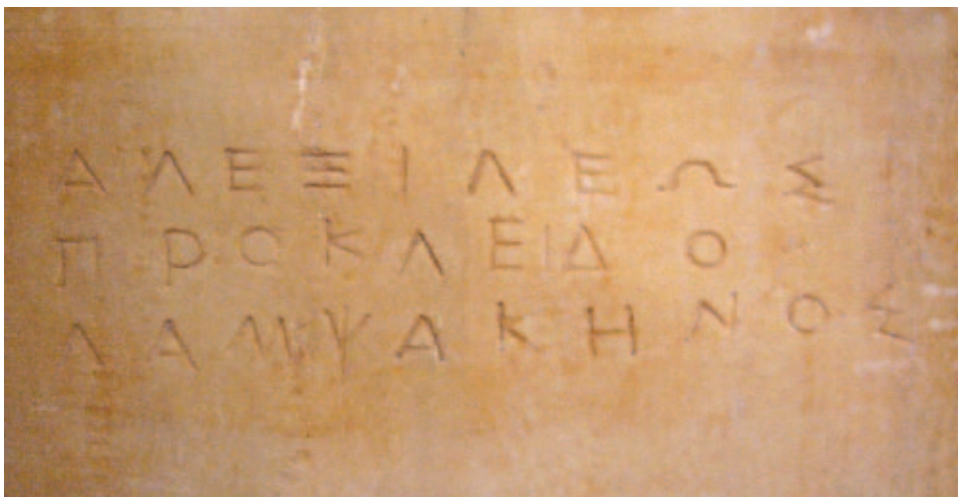

Figura 206. Tròada 1.

L'arrel onomàstica -λεως és l'evolució jonicoàtica de *-*lāϝos*, amb pèrdua de la digamma, pas de /ā/ a /ē/ i metàtesi de quantitat.[433] En antroponímia grega es troben una colla de doblets formats a partir de les dues possibles evolucions, com Χαρίλεως / Χαρίλαος, Νικόλεως / Νικόλαος o Φιλόλεως / Φιλόλαος, i efectivament trobem també un exemple del nom Ἀλεξίλαος en una inscripció de l'època hel·lenística a l'illa d'Ítaca.[434]

363. Tròada 2

Petita estela de marbre pentèlic trobada al Ceràmic, a la zona d'Hagia Tríada, actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 10236). Mides: 0,245 d'alçada, 0,175 d'amplada i 0,035-0,040 de profunditat.

Ca. 425-400 *aC*.
Ed. Köhler 1888, 475, núm. 6; *IG* I^2 1076; *IG* I^3 1340.
Cf. Jeffery 1990, 367, núm. 46.

Σῖμος Τλημ-
πολέμῑ ⟨Ἀ⟩βυ-
δηνός
«Simos, fill de Tlempòlem, abidè.»

L. 2 *lapis:* ΛΒϒ.

Litt. ion. a. 0,01, στοιχηδόν. Ο /ǭ/, /o/.

364. Tròada 3

Petita estela de marbre amb frontó arrodonit, amb decoració de palmeta pintada. Danyada a la part inferior. Trobada al Ceràmic i conservada actualment al Museu Nacional (NM 2592). Mides: 0,31 d'alçada, 0,20 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 415-394 *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1938; *IG* II 3129; *IG* II^2 9156; *IG* I^3 1352.
Cf. Brückner 1909, 6, nota 1, núm. 8.

Ἀρίστιππος
Λαμψακηνός
«Aristip lampsacè.»

Litt. ion. a. 0,01-0,013, στοιχηδόν.

L'estil de la palmeta que decora l'estela té una semblança extraordinària amb la decoració de dues esteles trobades a Crimea, únics exemples, en aquesta època, de la influència de l'art atenès sobre les esteles de la costa nord del mar Negre.[435] És destacable que l'única mostra d'influència de l'art àtic sobre l'art funerari d'època clàssica en aquesta regió tingui l'origen en un monument funerari dedicat a un home que també prové de la regió. La família o l'entorn d'Aristip degueren ser els qui importaren elements de l'art àtic a la seva pàtria d'origen.

365. Tròada 4

Estela marmòria amb acroteri, que contenia una pintura ara desapareguda. Va ser traslladada a Anglaterra com a part de la col·lecció de Lord Elgin, i actualment es conserva al British Museum de Londres.

433. Per a una cronologia relativa d'aquests canvis, *vid.* Crespo 1977.
434. *SEG* XVII, 256. Per als antropònims en Λαο-, -λαος *vid.* Masson, *OGS* III, 74-75.
435. *Cf.* Möbius 1968, 70, tab. 62a i Stupperich 1977, II, 126, núm. 222.

Figura 207. Tròada 3.

Ca. 410-400 *aC*.
Ed. Kaibel 1878, núm. 86; *GIBM* IV, núm. 1107 (fot.); Wilamowitz 1930, 253-254, núm. 276; *GVI* 218; *SEG* XXXII, 28; *CEG* 94.

Διετρέφης : Ζωίλᾱ : Παριηνὸς: στρατιώτης.:
Δημοφῶν : Μητροδώρᾱ
Παριηνὸς : στρατιώτης.:
μνῆμα φίλη μήτηρ με Διειτρέφει ἐνθάδ' ἔθ-
ηκεν και Περικλει φθιμένοιν Μητρίχη αἰνόμορος· 'Αγνής τ' ἐνθά-
vacat δε οἱ θυγάτηρ καὶ ἀδελφὸς ἔχοσιν μοῖραν Δημοφώων,
vacat τῆς μέτα πᾶσι βροτοῖς.
«Dièntrefes, fill de Zoilos, pariè, soldat. Demofont, fill de Metrodor, pariè, soldat. La seva mare Mètrique de trist destí m'ha erigit aquí com a record per a Dièntrefes i Pèricles, morts. I Hagneis, la seva filla, i el seu germà Demofont tenen aquí el destí del qual participen tots els mortals.»

L. 2 Kaibel: Διιτρέφει. L. 4 Kaibel: Δημοφόων.

Litt. ion.[436] στοιχηδόν. O /ǭ/, /o/.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/ també /*i*_ (Παριηνός)
/ā/ /*r*_ (μοῖραν)
dat. pl. -οις
dual
Διει- < *Δι*F*ει* (Διειτρέφει)
Δημοφώων (sense contracció)
article com a relatiu
ν efelcística (excepte πᾶσι /_C)

El doble dístic elegíac té la següent lectura:

μνῆμα φίλη μήτηρ με Διειτρέφει ἐνθάδ'
ἔθηκεν
καὶ Περικλεῖ φθιμένοιν Μητρίχη
αἰνόμορος·
'Αγνής τ' ἐνθάδε οἱ θυγάτηρ καὶ ἀδελφὸς
ἔχοσιν
μοῖραν Δημοφώων, τῆς μέτα πᾶσι βροτοῖς.

L'estela va ser portada a Anglaterra per Lord Elgin. Wilamowitz fou qui li assignà un origen àtic per l'ús de l'*stoichedon*, dels punts divisoris entre paraules, de la llengua i de la decoració amb una pintura sota l'epigrama.

Certament, la llengua de l'epigrama mostra alguns trets àtics: l'ús gramaticalment correcte del dual φθιμένοιν, la desinència de datiu plural a βροτοῖς i el mot μοῖραν amb ᾱ, a més de la forma del nom propi Διειτρέφης, poc habitual, però present en àtic.[437] L'ètnic ha mantingut, en canvi, la forma jònica del dialecte d'origen dels difunts, Παριηνός, ja que la forma àtica que trobem en altres inscripcions és Παριανός.[438] L'epigrama presenta trets de la llengua de l'èpica: la no-contracció de l'hiat en el nom Δημοφώων de l'últim pentàmetre, en contraposició a l'escriptura Δημοφῶν a la part en prosa de la inscripció, i l'ús del demostratiu ὁ, ἡ, τό com a relatiu en l'expressió τῆς μέτα πᾶσι βροτοῖς. Pel que fa a l'escriptura, els genitius Ζωίλο i Μητροδώρο, a més de la forma verbal ἔχοσιν, mantenen la grafia arcaica per a la /ō/.

L'estructura de l'epitafi és una mica confusa. A l'enunciat se'ns indica que el monument funerari va dedicat a dos soldats de Pàrion, colònia jònica a la Propòntida. Es tracta de Dièntrefes i Demofont, un fill i un germà de Mètrique, la persona que es fa càrrec de la construcció del monument. En l'epigrama que hi ha gravat a continuació, se'ns informa que l'epitafi va dedicat a dues persones més, Pèricles i Hagneis, també fills de Mètrique i enterrats al mateix indret.

436. *Cf.* Jeffery 1990, 367, núm. 49.
437. *Cf.* O. Masson, *OGS* III, 167. Al costat de la forma de datiu Δι*F*ι- / Διι, només es troba la desinència també antiga de datiu Δι*F*ει- / Διει- en l'onomàstica xipriota (Δι*F*είφιλος i Δι*F*είθεμις) i en l'onomàstica àtica (Διειτρέφης). A aquestes dades cal afegir-hi un altre testimoni de la forma Διειτρέφης en una inscripció de l'illa de Ceos (*IG* XII 5, 607, 28), datada al segle V aC, que consisteix en una llista de noms, entre els quals n'hi apareixen tant de jònics (Σωκίης) com d'àtics (Ἡγίας, Ἐλπέας).
438. *Cf.* Hdt. 4, 138 per a la forma jònica i Threatte, *GAI* I, 35 per a la forma àtica.

U. v. Wilamowitz posa de manifest també l'aparent desunió del primer dístic amb el segon i interpreta que l'estela fou encarregada a la mort dels dos fills de Mètrique, i la immediatament posterior mort de la filla i el germà obligà a afegir un dístic a l'epigrama. La dificultat d'aquesta interpretació es troba en el fet que el germà, Demofont, és citat ja a l'encapçalament de la inscripció, i gravat de manera que queda inclòs perfectament en l'estructura *stoichedon*. Per tant, la inscripció sembla que fou gravada d'un sol cop.

És cert que no hi ha un element d'unió entre el primer i el segon dístic, però la citació en primer lloc dels dos fills, després de la filla i finalment del germà no sembla pas cap seqüència il·lògica.

Sembla que tota la família estava establerta a Atenes; per tant, els dos soldats degueren ser metecs que formaven part de l'exèrcit atenès. Per això l'orgull de la família de destacar-los al principi de la inscripció. Normalment, els soldats de l'exèrcit atenès morts en un enfrontament eren enterrats al *demosion sema*. És probable que la família considerés adient alçar-los un monument en el complex familiar, potser sense que hi hagués enterrats els cossos. Això aniria en consonància amb la designació del monument com a μνῆμα (record), i no pas σῆμα (senyal).

L'onomàstica de la família de Demofont és prou interessant, ja que s'hi observa una preferència per la deessa Demèter, la mare del mític fundador de Pàrion, Πάριος.[439] El nom del pare, Μητροδώρος, i de la germana, Μητρίχη, comparteixen el radical μητρ-, i el nom del mateix Demofont apareix en el mite de Demèter, ja que així s'anomena el fill de Celos i Metanira que la deessa intenta convertir en immortal durant la seva estada a Eleusis.[440]

Per a la formació del nom Hagneis, vegeu el comentari a la inscripció núm. 332.

366. Tròada 5

Lècitos de marbre amb un relleu gravat on s'hi veu una dona asseguda que dóna la mà a un home dret. Trencat per la part inferior. Trobada a la regió del Làurion, actualment conservat a l'Art Gallery de Baltimore. Mida: 0,69 d'alçada.

380-370 *aC* (Bergemann).
Ed. Hill 1936, 33 (*non vidi*); *IG* II^2 10575*a*; Bäbler 1998, núm. 19.
Cf. CAT 2.349; Bergemann 1997, W3.

Ἄδα. Μίκων ἐξ Σιγείου
«Ada. Micon de Sigèon.»

Litt. a. 0,008-0,010.

367. Tròada 6

Part superior d'una estela amb palmeta i fulles d'acant. Trobada a la zona del Làurion i conservada al seu Museu. La quarta línia de la inscripció fou escrita amb posterioritat a les altres. Mides: 0,95 d'alçada, 0,45 d'amplada i 0,16 de profunditat.

Saec. IV *aC*.
Ed. Peek, 1942, núm. 240; Bäbler 1998, núm. 20.
Cf. Bergemann 1997, W3.

Ἄδα
[M]ίκων
[ἐξ Σ]ιγείου
dues rosetes
[...]Μαν[ία]ς
«Ada. Micon de Sigèon. Mànias (?).»

Tant aquesta estela com la lècitos anterior (núm. 366) contenen el mateix text i formaven part d'un mateix complex.

La forma de citar la procedència, amb la preposició ἐκ més el nom de la ciutat en genitiu, és usual en el cas dels dobles ètnics per precisar el més general, o bé per marcar la procedència dels clerucs atenesos, que mantenen la ciutadania atenesa. Tot i que aquesta expressió és poc usual fora de l'estructura de doble ètnic,[441] no és única, ja que la trobem també en l'epitafi núm. 442 per a una dona de la ciutat frígia de Celenes.

368. Tròada 7

Estela de marbre pentèlic amb frontó; sota la inscripció, dues rosetes. Trobada al Ceràmic i conservada al seu Museu (I 209). Mides: 1,20 d'alçada i 0,47 d'amplada.

Med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II^2 9157.

Ἐπιθάλης
Δημητρίο̄
Λαμψακηνός
«Epítales, fill de Demetri, lampsacè.»

O /ǭ/, /o/.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

439. *Cf. Die Inschriften von Parion, IK 25*, Bonn 1983, 56 (per als relats sobre la fundació mítica de la ciutat per part de Pàrios) i 89-96 (per als cultes documentats a Pàrion). Tot i la relació de l'heroi fundador amb Demèter, a Pàrion no es documenta cap culte específic en honor de Demèter.

440. *Cf. h.Hom.Cer.*, 231-274.

441. Vegeu el comentari a la inscripció núm. 137.

Figura 208. Tròada 7. Foto: DAI, negatiu D-DAI-ATH-Kerameikos 269.

369. Tròada 8

Estela de marbre pentèlic amb frontó, trencada per la part inferior, conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 712). Mides: 0,52 d'alçada, 0,29 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II^2 10045.

Μεσσήνιος Παριανός
«Messeni pariè.»

Litt. a. 0,01.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_

370. Tròada 9

Dos fragments d'una estela de marbre pentèlic, que en formen la part esquerra. Trobats el 1937 a la zona sud de l'Àgora d'Atenes, i conservats al seu Museu (Ag. I 4640). Mides: 0,17 d'alçada, 0,145 d'amplada i 0,056 de profunditat.

Saec. IV *aC.*
Ed. Meritt 1957, 92, núm. 42, pl. 23; *Agora XVII* 672; *ΣEMA* 1445.

Γοῦρος
[Τ]ενέδι[ος]
«Guros, tenedi.»

Litt. a. ca. 0,02.

371. Tròada 10

Fita de marbre, la superfície de la qual està força danyada. Trobada a la zona oest de la *stoa* central de l'Àgora d'Atenes i conservada al seu Museu (Ag. I 2355). Mides: 0,41 d'alçada, 0,255 d'amplada i 0,078 de profunditat.

Saec. IV *aC.*
Ed. Agora XVII 673; *ΣEMA* 1446.

Καλ[λ]έ[ας]
Τενέ[διος]
Δωρ[---]
[---?]
«Càl·leas, tenedi.»

Litt. a. 0,018.

Persones de la Tròada presents en altres inscripcions

i. Núm. 97 (Beòcia 39)

En una inscripció de la segona meitat del segle IV aC on hi llegim els noms d'un grup de beocis, hi trobem també una persona procedent d'una ciutat de la Tròada.

XLIII. **Propòntida**

372. Propòntida 1

Estela de marbre pentèlic amb frontó trobada en un sepulcre a la via de l'estadi o al Pireu. Conservada al Museu Epigràfic (EM 11012). Mides: 0,69 d'alçada, 0,28-0,31 d'amplada i 0,08 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 420-400 *aC.*
Ed. Koumanoudes, *Epigrafai hellenikai anekdotoi* A (1860), 26, núm. 57 (*apud IG*); Pittakes 1860, núm. 3774 (*apud IG*); Koumanoudes 1871, 2330; *IG* II^2 10114/10115; *IG* I^3 1364.
Cf. Jeffery, *LSAG* 367; Robert 1967, pl. II (facsímil).

Μολπόθεμις
Ἑκατοκλέος
Προκοννήσιος
«Molpòtemis, fill d'Hecàtocles, proconnesi.»

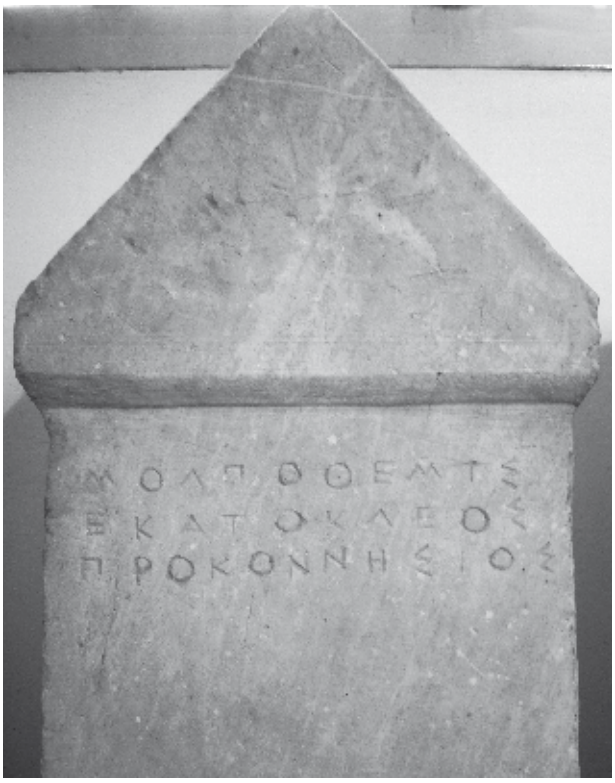

Figura 209. Propòntida 1.

Litt. ion. a. 0,007-0,018, *v.* 1-2 στοιχηδόν.

L'antropònim Μολπόθεμις està en relació amb el culte d'Apol·lo, el déu principal de Milet i també de moltes de les seves colònies, com Proconnès.[442] La presència de l'arrel Μολπο- en l'onomàstica d'una *polis* fundada per Milet és indici que s'hi trobava un culte a Apol·lo.

373. Propòntida 2

Estela de marbre pentèlic amb frontó arrodonit, trobada al Pireu i conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9267). Mides: 0,48 d'alçada, 0,31 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Autòpsia.
Saec. IV *aC in.*
Ed. Koumanoudes 1871, 1919; *IG* II 3105; *IG* II^2 9096.

Αἰσχύλος
Ῥυνδάκου
Κυζικηνός
«Èsquil, fill de Ríndac, cizicès.»

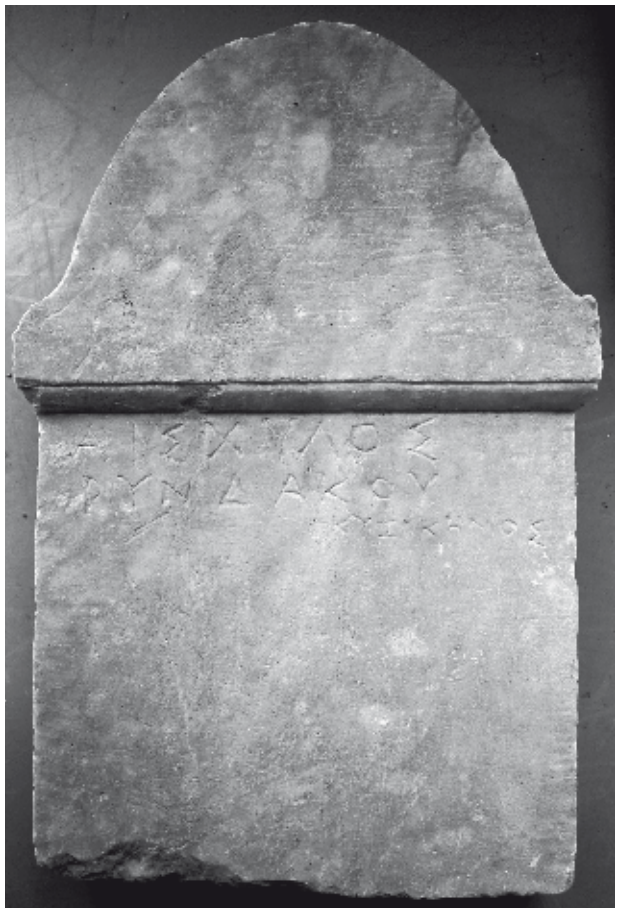

Figura 210. Propòntida 2.

Litt. a. v. 1-2 0,018, *v.* 3 0,01.

Ῥύνδακος és un riu important de la regió de Cízic. Neix a les muntanyes de la Frígia, flueix per Miletòpolis i mor a l'Hel·lespont. És possible que hagués rebut algun tipus de culte; el que és segura és la seva presència en les monedes d'Apol·lònia al Ríndac, d'Ezanis, i potser d'Adrianea a la Mísia.[443]

374. Propòntida 3

Estela de marbre pentèlic amb frontó arrodonit procedent del Pireu i conservada actualment al seu Museu (PM 1483). Conté un relleu on s'hi veu un home amb barba vestit amb un quitó curt i una clàmide, que sosté un objecte rectangular amb la mà dreta.[444] Mides: 0,74 d'alçada, 0,255 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Autòpsia.
Saec. IV *aC in.*

442. *Cf.* Ehrhardt 1988, 38-40 i 130-135. L'associació dels Μολποί està lligada al culte d'Apol·lo, i d'entre ells en surt l'αἰσυμνήτης, el magistrat epònim de Milet. L'autor també proposa veure en el teòfor Ἑκατοκλῆς un indici sobre la presència del culte d'Hècate a Proconnès, tal com a Milet i les seves colònies (Ehrhardt 1988, 173-175).

443. *Cf.* Head, *HN*^{2}, 520 (Apol·lònia), 528 (Adrianea) i 664 (Ezanis).

444. Segons C. W. Clairmont, es tracta d'un ganivet, que ell interpreta com una referència al seu ofici de carnisser.

Ed. IG II^2 8410.
Cf. CAT 1.380; Bäbler 1998, núm. 12.

Σπόκης
Βιθυνός
«Espoces bitini.»

L. 1 Bäbler: Σ̣ε̣ύ̣θ̣ης. Clairmont: ΣΕΥΚΗΣ.

Litt. a. 0,018.

La correcció del nom propi en Σεύθης, proposada per B. Bäbler, es basa en el fet que, segons l'autora, aquest és l'únic dels noms proposats pels editors que es troba documentat. Hem pogut realitzar una autòpsia tant del calc com de la mateixa inscripció i comprovar la lectura ΣΠΟΚΗΣ. A més, no és pas cert que Σπόκης no estigui documentat: el trobem en diverses inscripcions de la costa tràcia del mar Negre[445] i en el nom d'un rei traci que apareix en la llegenda Βα(σιλεὺς) Σπόκης d'una moneda encunyada al segle IV.[446] Per aquestes raons, ens sembla adient mantenir la lectura Σπόκης ja proposada en la primera edició.[447]

375. Propòntida 4

Estela de marbre pentèlic amb frontó, conservada al Museu del Pireu. Mides: 0,64 d'alçada, 0,44 d'amplada i 0,13 de profunditat.

Ante med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II^2 10111.
Cf. Robert 1967, 15-22 i tab. III.

Ἀπολλόθεμις, Ἀπολλοφάνης
Μητροδώρῳ Προκοννήσιοι
«Apol·lòtemis, Apol·lòfanes, fills de Metrodor, proconnesis.»

Litt. a. 0,01. O /o̱/, /o/.

/ē̱/ < /æ/ < /ā/

El nom d'Apol·lòtemis apareix com a magistrat monetal en una moneda trobada a Proconnès. La *polis* va caure en poder de Cízic el 362 i va perdre la seva autonomia, i per tant l'encunyació de monedes per part d'Apol·lòtemis ha de ser necessàriament anterior.[448]

La coincidència de noms entre un dels honorats en aquest epitafi i el magistrat monetal de Proconnès fa pensar si no es tracta de la mateixa persona. Apol·lòtemis i, possiblement també, el seu germà Apol·lòfanes formaven part de l'elit política de la ciutat; per

Figura 211. Propòntida 3.

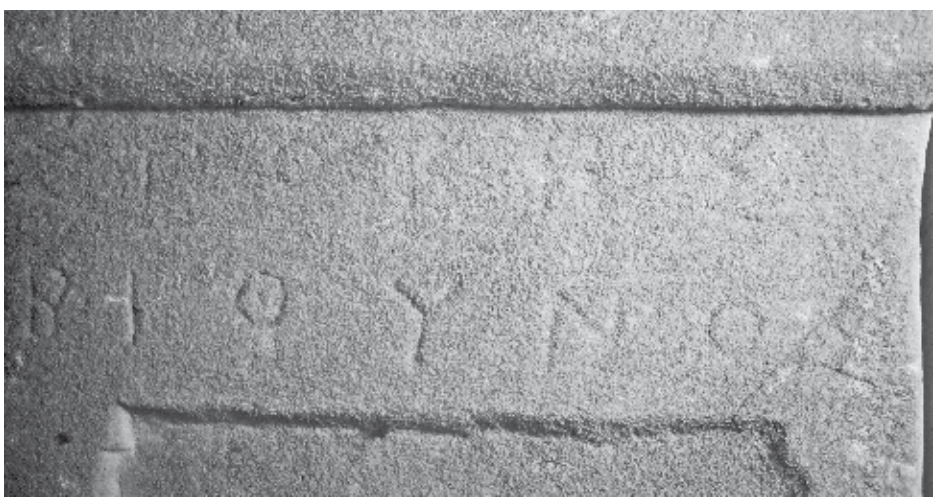

Figura 212. Propòntida 3.

445. *Cf. I.v.Byzantion* (*IK* 58), núm. 188: Σποκης Σποκη, *BE* 1956, 162, una llista d'estrategs tracis trobada prop d'Abdera, i les entrades del nom a *LGPN* IV. *Vid.* també el comentari que L. Robert dedica a aquest antropònim a Firatli-Robert 1964, 184.

446. Head, *HN*^{2}, 283. La iconografia de la moneda fa pensar que existien relacions estretes entre aquest rei traci i la colònia grega d'Abdera.

447. Tot i això, al recull prosopogràfic *FRA* núm. 1332 hi trobem el personatge sota el nom de Σευκης, lectura proposada per C. W. Clairmont.

448. *Cf.* Robert 1967, 15-22.

això amb la caiguda de Proconnès en mans de Cízic van veure's obligats a fugir i buscaren refugi en una ciutat amiga, Atenes.[449]

Pel que fa a l'onomàstica de la família, es tracta de noms teòfors d'Apol·lo que, com ja havíem vist en la inscripció anterior, són un indici més de la importància del culte d'Apol·lo a la *polis* de Proconnès.

376. Propòntida 5

Taula de marbre pentèlic conservada al Museu del Pireu (PM 2247). Mides: 0,225 d'alçada, 0,92-0,93 d'amplada i 0,51 de profunditat.

Autòpsia.
Med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II^2 8518; Bäbler 1998, núm. 71.

Μάνης Μυσός
Μανία Ἐφεσία
«Manes misi. Mània efèsia.»

Litt. a. 0,016.

/ę/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_

El nom de Μάνης és un antropònim d'origen frigi molt habitual a l'Àsia Menor.[450] Pel que fa a Μανία, no deixa de sorprendre la semblança amb Μάνης i és temptador identificar-lo com el seu femení. Els testimonis provinents d'altres zones del món grec indiquen, però, que es tracta d'una formació grega.[451] Tal com passa amb altres noms grecs semblants a noms indígenes, és probable que l'antropònim Μανία estigués especialment estès entre les poblacions frígies hel·lenitzades, ja que els permetia combinar les dues cultures en un sol nom.

377. Propòntida 6

Estela de marbre himètic amb antema, trencada per la part inferior. Actualment al Museu Nacional d'Atenes. Mides: 0,47 d'alçada, 0,41 d'amplada i 0,09 de profunditat.

Med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II^2 9980; Bäbler 1998 núm. 30.

--- λος Μυσόσς
«...los misi.»

Litt. a. 0,016. ΣΣ = Σ.

Manca una explicació per a la grafia doble de la consonant final. Probablement es tracta d'un error del lapicida.

378. Propòntida 7

Estela de marbre pentèlic trencada en dues parts, amb un relleu on s'hi veu una dona asseguda que agafa la mà d'un jove dret. Entre la segona i la tercera línia de la inscripció hi han estat gravades dues rosetes.

Figura 213. Propòntida 5.

449. Identificació proposada per L. Robert i recollida per Ehrhardt (1988, 39-40). Recordem que el nom del pare, Μητρόδωρος, és també el que duu un tirà de la ciutat datat *ca.* 513 i citat per Heròdot (4, 138: Ἑλλησποντίων μὲν τύρρανοι Δάφνις τε Ἀβυδηνὸς καὶ Ἵππoκλος Λαμψακηνὸς καὶ Ἡρόφαντος Παριηνὸς καὶ Μητρόδωρος Προκοννήσιος καὶ Ἀρισταγόρης Κυζικηνὸς καὶ Ἀρίστων Βυζάντιος.)

450. *Vid.* el comentari a la inscripció núm. 441.

451. *Cf.* Zgusta 1964, § 865.

Trencada per la part inferior. Conservada al Museu Nacional d'Atenes (NM 2726). Mides: 1,18 d'alçada i 0,36 d'amplada.

Autòpsia.
Med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II^2 8951.
Cf. CAT 281 (sense fot.).

Κρα[---]
Καλχη[δ]ονίᾳ
Φιλόστρατος
«… calcedònia. Filòstrat.»

Litt. a. 0,019.

379. Propòntida 8

Estela de marbre amb frontó trencada per la part inferior. Entre el nom del difunt i l'epigrama hi ha gravades dues rosetes. Trobada al Pireu i conservada al Museu Epigràfic (EM 13164). Mides: 0,53-0,54 d'amplada, 0,95 d'alçada i 0,14-0,15 de profunditat.

Autòpsia.
Post med. saec. IV *aC.*
Ed. GVI 1638; Mitsos 1957, 44, núm. 1; Bousquet 1967, 90-92; *CEG* 586; *ΣEMA* 1374.
Cf. Charneux 1966, 218-219 (per a una datació *ca.* 300).

Δαιικράτης
Δημοκράτους
Μιλητοπολίτης
[π]ολλ[ο]ῖς ἀ⟨φ⟩νηὸν δαίμων βίον ὤπασε προῖκ[α],
παύροισιν δὲ ἔτυμογ κτῆμα δικαιοσύνην,
ἧς μέρος οὐκ ἐλάχιστον ὅδε ζωοῖσι μετασ[χὼν]
Δαιοκράτης κοινοῦ τέρμα ἐπέρησε βίου,
οἰκείαις δ' ἐγ χερσὶ τέκνων ἀλόχου τε ἀδα[κ]ρυ[τί]
[ε]ὐξυνέτου Μοίρας εἰς τὸ χρεὼν δ̣ίδοται.
«Deícrates, fill de Demòcrat, miletopolita. La divinitat concedeix a molts el present d'una vida rica però a pocs la possessió del veritable sentit de la justícia, del qual, després d'haver-ne compartit amb els vius una part gens insignificant, aquest Deícrates ha traspassat el límit de la vida comuna a tots, i en les mans familiars dels fills i l'esposa, sense llàgrimes, s'ha entregat a la necessitat d'un destí comprensible.»

L. 4 ΑΓΝΗΟΝ.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_
/ā/ originària (Δᾱι-)
gen. -ους < -εος
dat. pl. -οισι(ν)
dat. pl. -αις
-ξυν-
[η] < n /_k
<Δᾱιι-> / <Δᾱιο->
ν efelcística (παύροισιν)

L'estructura mètrica mostra una imperfecció: tant al segon vers com al cinquè, les partícules δέ i τε tenen anotació plena, però per respectar la forma mètrica

Figura 214. Propòntida 7.

Figura 215. Propòntida 7.

Figura 216. Propòntida 8.

Figura 217. Propòntida 8.

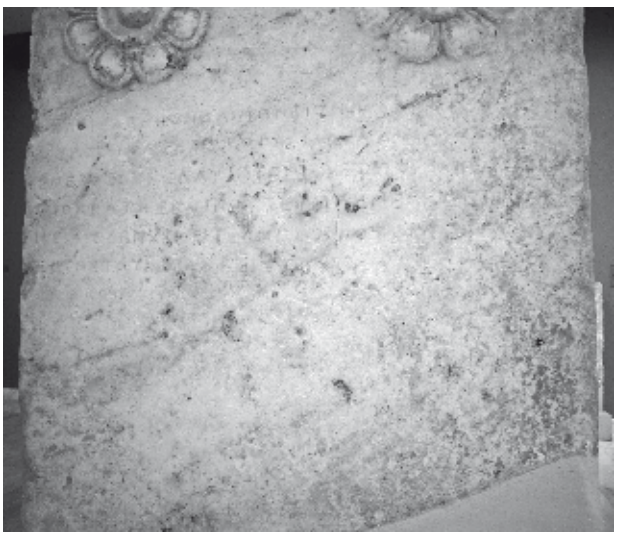

Figura 218. Propòntida 8.

haurien d'haver sofert elisió de la vocal.[452] La lectura ἀφνηόν no és del tot clara: a la pedra s'hi llegeix una Γ en lloc d'una Φ, però un adjectiu ἀγνηόν no és conegut, per la qual cosa els editors interpreten una forma de l'adjectiu ἀφνειόν, amb la grafia ⟨H⟩ per a ⟨EI⟩. Aquesta confusió de grafia en posició antevocàlica és poc usual en l'epigrafia àtica, però es dóna ocasionalment, sobretot davant de vocal anterior.[453]

L'antropònim Δαιοκράτης està format a partir de l'arrel Δᾱι- / Δηι, present en l'adjectiu homèric δήιος, que en els tràgics trobem sota la forma δᾶιος o δᾷος.[454] Aquesta arrel onomàstica és antiga, ja que es troba també en micènic en el nom *da-i-qo-ta*.[455] En aquest epitafi, hi trobem dues variants del nom: en el cos de l'epigrama hi és gravat amb l'addició de la vocal temàtica a l'arrel,[456] Δαιοκράτης, i en l'encapçalament en prosa amb la forma atemàtica de l'arrel, Δαιικράτης. La doble grafia de la iota en remarca la pronúncia disil·làbica. No sabem quina és la raó per utilitzar una variant de l'antropònim en l'epigrama, però un paral·lel el trobem en la inscripció núm. 365. En aquella ocasió, la variant semblava impulsada per la mètrica, però en aquest cas hem de descartar aquest motiu.

El tema de l'epigrama és la mort ὡραῖος, «oportuna», on el llenguatge es contraposa fortament als laments que inclouen aquells epitafis dedicats als morts joves ἄωροι. L'adverbi ἀδακρυτί, que aquí apareix tot sol, el trobem en altres contextos negat per οὐκ, μή, formant una lítote amb la intenció d'accentuar el lament.[457] El seu ús en solitari en el nostre epigrama

452. *Cf.* el mateix fenomen als epigrames núm. 86, 268 i 334.

453. *Cf.* Threatte, *GAI* I, 202-205.

454. *Cf.* Bechtel, *HPN*, 121-122; Chantraine, *DELG*, *s.v.* δήιος.

455. *Cf. DMic, s.v.*, interpretat com a *Δᾱι-χʷοντᾱς (= Δηϊφόντης) o potser com a *Δᾱι-γʷώτᾱς (-βώτας).

456. L'allargament de l'arrel amb la vocal temàtica la trobem en un altre antropònim a Esparta, Δαϊο-δάμας, *vid.* Bechtel, *HPN*, 121.

457. *Cf.* Bousquet, *op. cit.* i exemples d'aquest ús en *GVI*, 1231: Μή τις ἀδάκρυτος παρίτω, «que ningú passi sense plorar»; *Od.* 24, 61-62: ἔνθα κεν οὔ τιν' ἀδάκρυτόν γ' ἐνόησας Ἀργείων, «allí no es podia veure ni un sol argiu que no plorés», i Isoc. 14, 47: ἡμεῖς οὐδεμίαν ἡμέραν ἀδακρυτὶ διάγομεν, «no passem ni un sol dia sense plorar», íd. 19, 27: ὥσθ' ἡμὰς μηδεμίαν ἡμέραν ἀδακρύτους διαγαγεῖν, «de manera que no vam passar ni un sol dia sense plorar».

es contraposa a aquesta estructura en lítote habitual i remarca la serenitat de Deícrates i la família en el moment de la seva mort. La mateixa intenció de contrast amb les formes del lament es persegueix amb l'epítet εὐξύνετος per a la Μοίρα, que més sovint rep l'oposat δυσξύνετος, «incomprensible».[458] S'hi afegeix que el personatge honorat ha assolit el límit de la vida, τέρμα βίου, una vida qualificada, a més de rica, ἀφνηόν, de justa, ἔτυμον δικαιοσύνην, i que ha mort en les mans dels fills i la dona, que ha de ser el natural, de nou en contraposició al lament dels pares que viuen la mort dels seus fills.[459]

És interessant la referència al sentit de la justícia, que també trobem en altres epigrames funeraris.[460] Es tracta d'una de les qualitats que ha de tenir un ciutadà; en aquest cas, aplicat a un metec, significa la completa adaptació i identificació de la persona amb la ciutat d'Atenes.

380. Propòntida 9

Taula de marbre himètic trobada a l'església de Gorgopecos. Conservada al Museu Epigràfic (EM 10507). Mides: 0,50 d'alçada, 0,62 d'amplada i 0,45 de profunditat.

Post med. saec. IV *aC.*
Ed. Koumanoudes 1871, 1666; *IG* II 2893; *IG* II^2 8526.

Δεξικράτης Δεξίου Ζελείτης
«Dexícrates, fill de Dèxias, zeleïta.»

Litt. cum hastis extremis crassatis, *a.* 0,019.

gen. -ǭ per a masc. en -*ā*
/ę̄/ < /æ/ < /ā/

381. Propòntida 10

Estela de marbre amb frontó, conservada al Museu del Pireu (PM 1268). Mides: 1,105 d'alçada, 0,31 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Autòpsia.
Post med. saec. IV *aC.*
Ed. Koumanoudes 1871, 2953; *IG* II 3234; *Syll*^{3}, 1249; *IG* II^2 9979; Bäbler 1998, núm. 29.

Ἡρα[κ]λείδας
Μυσὸς
καταπαλταφέτας
«Heraclidas misi, catapulter.»

Litt. a. 0,013.

/ā/ originària

Heraclidas devia ser un artesà especialitzat que formava part de les tropes auxiliars de l'exèrcit atenès, tal com també suposem en el cas del frigi Mannes, talla-

Figura 219. Propòntida 10.

Figura 220. Propòntida 10.

458. *Cf.* l'epitafi *CEG* 557, dedicat a un nen mort als nou anys, on al lament de no poder cuidar de la mare en la vellesa s'hi afegeix en l'últim vers θνήισκω δυσξυνέτωι δαίμονι χρησάμενος, «moro víctima d'una divinitat d'incomprensibles designis».

459. Per a una anàlisi detallada del tema de la mort prematura, *vid.* Vérilhac 1978-1982.

460. *Cf.* en el nostre catàleg el núm. 293.

dor de fusta, de la inscripció núm. 441, que morí en la guerra.[461]

382. Propòntida 11

Estela de marbre pentèlic amb frontó, trencada per la part inferior. Actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 746). Mides: 1,20 d'alçada i 0,21 d'amplada.

Post med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II^2 8949.

Ἀντίφιλος
Πυθίωνος
Καλχαδόνιος
«Antífil, fill de Pitió, calcedoni.»

Litt. a. 0,011.

/ā/ originària

383. Propòntida 12

Estela de marbre himètic amb frontó. Trobada al Pireu, conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 10992). Mides: 0,87 d'alçada, 0,32 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Post med. saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1884; *IG* II 3063; *IG* II^2 9018.

Ἀμαρακὶς
Κιανή
Γοργίου
Ἡρακλεώτου
γυνή
«Amaracis ciesa, dona de Gòrgias heracleota.»

Litt. apicibus exiguis praeditae, *a.* 0,016.

gen. -ǭ per a masc. en -*ā*
/ę̄/ < /æ/ < /ā/

384. Propòntida 13

Estela de marbre pentèlic amb frontó, trencada per la part inferior. Conservada al Museu Nacional d'Atenes. Mides: 0,60 d'alçada i 0,30 d'amplada.

340-317 *aC*.
Ed. IG II 3066; *IG* II^2 9021.

Δόναξ
Κιανός
«Dònax ciès.»

Aquesta estela, per les seves característiques artístiques, forma part d'un grup d'esteles de relleu poc marcat, assignades totes elles a un mateix taller. La seva senzillesa fa suposar a H. Möbius que anaven destinades més aviat a estrangers que a ciutadans.[462]

385. Propòntida 14

Estela de marbre pentèlic trencada en dos fragments, amb un relleu que representa un banquet fúnebre. Sota el relleu hi ha estat gravada una corona de llorer. Trobada al poble de Coropi i conservada actualment al Museu Nacional d'Atenes (NM 3785). Mides: 0,83 d'alçada, 0,46 d'amplada i 0,11 de profunditat.

Autòpsia.
330-320 *aC* (Scholl).
Ed. Riemann 1937, 86; *IG* II^2 9022.
Cf. Scholl 1996, núm. 228, tab. 41.4.

Εὐτυχίδης Διφίλου Κιανός
«Eutíquides, fill de Dífil, ciès.»

Litt. crassae a. 0,02.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

386. Propòntida 15

Part superior dreta d'una estela de marbre himètic amb frontó arrodonit i un relleu on s'hi veuen restes de la figura d'una dona. Fou trobada a l'Àgora i actualment es conserva al seu Museu (Ag. I 3174). Mides: 0,285 d'alçada, 0,217 d'amplada i 0,06 de profunditat.

330-320 (Scholl).
Ed. IG II^2 9099; *Agora XVII* 525.
Cf. CAT 1.399; Scholl 1996, núm. 8.

Δημητρία
Κυζικην[ή]
«Demètria, cizicesa.»

Litt. a. 0,012.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_

461. En la inscripció *IG* II^2 665, línies 27 i 66-67, hi és honorat un καταπαλταφέτην.

462. Möbius 1968, 43: «Diese kümmerlichen, einander sehr ähnlichen Stelen mit ihren flauen Profilen sind offenbar mehr für Fremde als für Vollbürger verfertigt worden.» Cita, com a exemples d'esteles per a estrangers, Conze 1893-1922, núm. 1618, 1619, 1620, 1622, 1632, 1633, i com a exemples d'esteles per a ciutadans, Conze 1893-1922, núm. 1374.

Figura 221. Propòntida 14.

387. Propòntida 16

Lècitos de marbre pentèlic. Actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 12336). Mida: 0,57 d'alçada.

Saec. IV *aC.*
Ed. Koumanoudes 1871, 2329; *IG* II 3278; *IG* II^2 10112.

Καρκίνος
Αἰνείτου
Προκοννήσιος
«Càrcinos, fill d'Enites, proconnesi.»

Litt. a. 0,019.

gen. -ō̩ per a masc. en -*ā*

El nom del pare, Αἰνείτης, sembla l'ètnic d'Αἶνεια, ciutat de la península Calcídica.[463] Pot ser un indici de la procedència de la família, o potser reflex d'una relació estreta amb la ciutat d'Enea.

463. *Cf.* Bechtel, *HPN*, 536.

388. Propòntida 17

Estela de marbre amb decoració de palmeta, actualment perduda. Fou reutilitzada per a la construcció d'una casa al Pireu. Mides: 0,65 d'alçada i 0,35 d'amplada.

Saec. IV *aC.*
Ed. Dragatses 1890, 119; *IG* II 5, 3278*b*; *IG* II^2 10113; *GVI* 1061; *CEG* 605.

Δηίλοχος με ἐτέκνωσε, Φιλουμενὴ ἐξανέφηνε,
θρέψε Προκόννησος, τοὔνομα Μητρόβιος.
«Deíloc em va engendrar, Filúmene em va donar a llum, Proconnès em va fer créixer, el meu nom és Metrobi.»

θρέψε (manca d'augment)
/ē̩/ < /æ/ < /ā/

L'estructura de l'epigrama està basada en paral·lelismes entre el primer i el segon hemistiqui de cada un dels versos del dístic. En el primer vers, els dos hemistiquis mantenen l'estructura nom propi + verb, estructura que s'inverteix en el segon vers, on ambdós hemistiquis presenten verb/atribut + nom propi. La manca d'augment a θρέψε es pot entendre com a llicència poètica, ja que els altres dos aoristos sí que duen augment.

És interessant de destacar que aquest personatge no ha nascut a Atenes, sinó que ell mateix ens informa que s'ha criat a Proconnès. Ja en edat adulta devia emigrar cap a Atenes, ciutat on ha rebut la seva tomba. El fet que no citi altra família que pare i mare pot ser un indici del fet que morí relativament jove, sense haver-se casat i sense fills.

389. Propòntida 18

Part superior d'una estela de marbre pentèlic amb frontó amb decoració de palmeta. Sota la inscripció, dues rosetes. Actualment al Museu Nacional d'Atenes (NM 795). Mides: 1,05 d'alçada, 0,52 d'amplada i 0,20 de profunditat.

Autòpsia.
Saec. IV *aC.*
Ed. IG II 3109; *IG* II^2 9107.

Νίκων Ἡραίου
Κυζικηνός
«Nicó, fill d'Hereu, cizicès.»

Litt. a. 0,018-0,025.

390. Propòntida 19

Lècitos de marbre amb relleu on s'hi veu un home amb barba assegut que agafa la mà d'una dona dreta.

Figura 222. Propòntida 18.

Entre ells dos, la figura d'una dona. Trencada per la part inferior i la part superior. Conservada al Museu Nacional d'Atenes (NM 2827). Mida: 0,44 d'alçada.

Autopsia.
Saec. IV *aC.*
Ed. IG II 5, 3109*b*; *IG* II^2 9108.
Cf. CAT 3.434a (facsímil).

Σώταιρος
Σωκλέους
Κυζικηνός
«Soter, fill de Socles, cizicès.»

Litt. a. 0,008.

gen. -κλέους < *-*kleu̯eos*

L'antropònim Σώταιρος sembla estar format a partir de l'epítet Σώτειρα que Core rep a Cízic,[464] tot i que manca una explicació per al canvi de timbre vocàlic.

391. Propòntida 20

Estela de marbre himètic força completa, trencada només per la part superior i l'extrem dret inferior, que havia estat reutilitzada en el paviment d'un carrer del sud de l'Àgora. Corresponent a un monument familiar. Conservat al Museu de l'Àgora (Ag. I 6153). Mides: 1,285 d'alçada, 0,695-0,72 d'amplada i 0,225 de profunditat.

Saec. IV *aC.*
Ed. Meritt 1961, 277, núm. 130, tab. 56; *Agora XVII* 519; *ΣEMA* 1159.

Ἄδραστος Ἀρίστωνος Κιανός
Θεανὼ Εὐαρίστου Κιανή
Φιλοθέα Ἀδράστου Κιανή
Καλλὶς Ἀδράστου Κιανή
Ἑρμογένης Ἀδράστου Κιανός
Πόα Εὐαρίστου Κιανή
Ἀριστονίκη Δάμων Μυλασεῖς
Πλαγγὼν Δ̣ακλείδου Αἰγινῆτις
Νάνους Δ̣ίου [Ἡρ]α̣[κ]λεώτης
Βο̣[ίδ]α̣ς [Δί]ου Ἡρ[ακ]λεώτης
«Adrast, fill d'Aristó, ciès. Teano, filla d'Evarist, ciesa. Filòtea, filla d'Adrast, ciesa. Cal·lis, filla d'Adrast, ciesa. Hermògenes, fill d'Adrast, ciès. Poa, filla d'Evarist, ciesa. Aristonice, Damó, milaseus. Plangó, filla de Laclides, egineta. Nano, fill de Dies, heracleota. Bedas, fill de Dies, heracleota.»

L. 8 Meritt: [Π]ακλείδου; Woodhead: [Λ]ακλείδου.

Litt. a. 0,022-0,028.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*e*_
/ā/ originària (Δάμων i Βοίδας)
gen. -ο̣̄ per a masc. en -*ā*

Aquest monument funerari fou dedicat a tots els membres d'una família: Adrast i Teano, suposem que marit i muller, ambdós procedents de la ciutat de Cios, i els seus fills Filòtea, Cal·lis i Hermògenes. Poa devia ser la germana de Teano, emigrada cap a Atenes amb la família de la seva germana. Els altres cinc personatges, dos milaseus, una egineta i dos heracleotes, eren probablement servents de la família que foren enterrats en el mateix complex funerari.

Els noms masculins en -ους, com Νάνους, són molt poc freqüents i els testimonis es concentren especialment a Tràcia i esporàdicament a l'Àsia Menor.[465]

464. *Cf.* monedes encunyades a la ciutat amb el bust de Core i la llegenda ΚΟΡΗ ΣΩΤΕΙΡΑ (Head, *HN*^{2}, 526-527).
465. *Cf.* Robert 1963, 289-290, nota 5.

Figura 223. Propòntida 19.

Figura 224. Propòntida 19.

El mateix nom Νάνους és conegut a Atenes per una altra persona, procedent també d'una ciutat amb el nom d'Heraclea.[466] Podria ser que la ciutat de procedència fos Heraclea del Pont, una colònia megaresa a la costa sud del Pont, i el caràcter dòric de la colònia lligaria també amb el vocalisme ᾱ del nominatiu Βοίδας, l'altre heracleota present a l'epitafi.

392. Propòntida 21

Fragment d'una fita de marbre himètic, corresponent a les parts superior i esquerra, trobada el 1939 entre l'Acròpolis i l'Aeròpag. Conservada al Museu de l'Àgora (Ag. I 5666). Mides: 0,166 d'alçada, 0,205 d'amplada i 0,068 de profunditat.

Saec. IV *aC.*
Ed. Agora XVII 520, tab. 43; *ΣEMA* 1160.

Ἡδεῖα
Κλεάρχο̣[υ]
Κιαν[ή]
«Hedea, filla de Clearc, de Cios.»

Litt. a. 0,018.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_

393. Propòntida 22

Base de marbre pentèlic, adornada amb motllures, damunt de la qual s'hi trobava o bé una estela o bé una estàtua.

Saec. IV *aC.*
Ed. Rangabé 1842, núm. 1943; Koumanoudes 1871, 1885; *IG* II 3067; *IG* II^2 9023.

Ναυάρχη Μυὸς
Κιανοῦ γυνή
«Nauarque, dona de Mis de Cios.»

Litt. a. 0,022.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

394. Propòntida 23

Part superior d'una estela trobada a l'actual Spata. Actualment desapareguda.

Saec. IV *aC.*
Ed. Milchhöfer 1887, 92, núm. 52; *IG* II 5, 2843*b*; *IG* II^2 8409; Salta 1991, 222; Bäbler 1998, núm. 11.

Ἀριστομέν̣[ης]
Βι[[ο]]θ[[ρ]]υν[ός]
«Aristòmenes bitini.»

En la segona línia, dues lletres foren rasurades. És difícil saber a què es degué aquesta rasura, i A. Milchhöfer, en l'*editio princeps* de la inscripció, proposava que es degués a una reutilització d'una inscripció anterior.

El lloc de troballa correspon a l'antiga localització del *demos* d'Èrquia, el segon més gran de l'Àtica, i on s'hi han trobat esteles corresponents a ciutadans acomodats. Aquesta localització fa pensar a M. Salta que Aristòmenes podria haver estat un llibert; no hi ha, però, cap dada que pugui confirmar aquesta hipòtesi.

466. *IG* II^2 8736: Νάνους Δημητρίου Ἡρακλεώτης, d'època imperial.

395. Propòntida 24

Estela amb frontó trobada prop de Toricos, provinent de la zona de les mines de Làurion. Mides: desconegudes.

Ed. Perdrizet 1895, 546, núm. 3; *IG* II^2 8412; Lauffer 1979^2, 280, nota 128; Bäbler 1998, núm. 13.
Saec. IV *aC*.

Χρήστη
Βιθυνίς
«Creste bitínia.»

/ē/ < /æ/ < /ā/

La interpretació d'aquesta inscripció no és unívoca, ja que tant Χρήστη com Βιθυνίς poden ser considerats antropònims o adjectius.[467] L'estructura habitual en els epitafis porta a preferir la interpretació de Χρήστη com a nom propi, ja que com a epítet sol anar en última posició.[468]

El lloc de la troballa, prop de les mines de Làurion, indica que Creste devia treballar a les mines de plata.[469] En aquesta mateixa regió s'hi ha trobat també l'epitafi per a Filonic de Tràcia (núm. 209), potser també un treballador especialitzat en mineria.

396. Propòntida 25

Estela de marbre pentèlic amb cimaci, trencada per la part superior i inferior. Sota la inscripció, dues rosetes i un relleu que representa una *cena sepulcralis*. Trobada al poble de Liopesi, actualment conservada al Museu de Brauron (BE 826). Mides: 0,75 d'alçada, 0,44 d'amplada i 0,10 de profunditat.

Saec. IV *aC*.
Ed. Peek 1957, núm. 89; *ΣΕΜΑ* 1376.

῾Ạιδ[ης M]υσός
«Hades misi.»

Peek: ...ίδη[ς M]υσός.

Litt. a. 0,023.

L'antropònim que llegeixen els editors, ῾Ạιδ[ης, és excepcional en el seu ús per a un humà. Si bé els noms teòfors són molt habituals en grec, no ho és gens l'ús del nom d'un déu per identificar un mortal. I encara menys el nom del déu Hades, molt poc present en l'onomàstica grega.[470] Vistes les dificultats que presenta aquesta lectura, caldria preguntar-se si no seria més adequat buscar una reconstrucció alternativa del text.

XLIV. Pontos Euxí

397. Pontos Euxí 1

Estela de marbre pentèlic amb cimaci, trencada per la part inferior. Hi ha pintada la figura d'un jove. Conservada al Museu Nacional d'Atenes (NM 2594). Mides: 0,35 d'alçada, 0,25-0,24 d'amplada i 0,06 de profunditat.

Autòpsia.
Saec. V *aC ex*.
Ed. Koumanoudes 1871, 2458; *IG* II^2 10450; Bäbler 1998, núm. 37.
Cf. Papaspyridi-Karusu 1959, 135-136; *CAT* 1.262 (fot.); Scholl 1996, núm. 212, tab. 45.1.

Τίβειος Τιανός
«Tibeu de Tion.»

Litt. a. 0,013.

El nom de Τίβειος és un dels noms típicament paflagonis que Estrabó ens transmet i que es troba sovint com a nom d'esclau.[471]

398. Pontos Euxí 2

Part superior esquerra d'una estela de marbre, procedent del Pireu. Actualment, al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 6177). Mides: 0,39 d'alçada i 0,33 d'amplada.

Saec. IV *aC in.*
Ed. IG II 5, 3343*b*; *IG* II^2 10327.
Cf. BCH 17 (1893), 194 (facsímil).

467. B. Bäbler, *op. cit.* i S. Lauffer, *op. cit.*, veuen en χρηστή l'epítet «dona excel·lent» i en Βιθυνίς l'antropònim, mentre que al recull prosopogràfic *FRA* núm. 1335 la interpretació és la inversa.

468. L'antropònim femení Χρήστη és usual en època imperial, i rar en les èpoques anteriors. *Vid.* Bechtel, *HPN*, 512 i els volums de *LGPN*.

469. *Cf.* Salta 1991, 231, que la considera per tant una esclava, i Lauffer, *op. cit.*, que recorda que a les mines hi treballaven tant esclaus com persones lliures. B. Bäbler, *op. cit.*, sembla que prefereix la possibilitat que hagués estat una esclava al servei d'algun dels vigilants, més que una treballadora de les mines.

470. *Vid.* Parker 2000, 54-55. En la formació de teòfors s'eviten els déus i les forces relacionades amb el món subterrani: Persèfone, les Eumènides, Hades i Plutó.

471. Str. 12, 3, 25: τοῖς ὀνόμασι πλεονάζει τοῖς Παφλαγονικοῖς, Βάγγας καὶ Βαίσας καὶ Ἐνιάτης καὶ Ἀτώτης καὶ Ζαρδόκης καὶ Τίβειος καὶ Γάσσυς καὶ Ὄλγασσυς καὶ Μάνης, «abunden els noms paflagònics, com Bagas, Besas, Eníates, Atotes, Zardoces, Tibeu, Gassus, Olgassus i Manes», segons la correcció de L. Robert (1963, 530-531). *Vid.* també nota 527.

Figura 225. Pontos Euxí 1.

Εὐξένη Σινω[πίς]
«Èuxene sinopea.»

Litt. a. 0,013.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
-ξĕν-

399. Pontos Euxí 3

Fragment d'una columna de marbre trobada en unes excavacions a la cantonada dels carrers Agesilaos i Termòpiles. Mides: 0,255 d'alçada i 0,17 de diàmetre.

Saec. IV *aC in.*
Ed. Alexandri 1968, 33; *SEG* XXXII, 299; *ΣEMA* 1099.
Cf. Michaud 1970, 901.

Παράμονος
Νικίππου
Ἡρακλεώτης
«Paràmon, fill de Nicip, heracleota.»

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

400. Pontos Euxí 4

Estela de marbre pentèlic trencada per la part superior esquerra, amb un relleu on s'hi veu una dona asseguda i una serventa que li ofereix una *pyxida*. Conservada al Museu Nacional d'Atenes (NM 1917). Mides: 0,68 d'alçada, 0,28 d'amplada i 0,12 de profunditat.

Autòpsia.
Ante med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II^2 10345.
Cf. CAT 284 (sense fot.).

[Πα]νφίλη Πανφίλου
[Σ]ινωπέιως
«Pànfile, filla de Pànfilos sinopeu.»

L. 2 *IG*: [Σ]ινωπέως.

Litt. a. 0,011.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
gen. -ειως < -ηος < *-ē̯os
⟨EI⟩ per a /ĕ/
n/_labial[472]

És interessant d'observar que la filla ha rebut el mateix nom que el pare, en la forma feminitzada.

401. Pontos Euxí 5

Estela de marbre pentèlic amb decoració de palmetes, trencada per la part inferior. Sota la inscripció hi ha dues rosetes. Actualment al Museu del Pireu (PM 1518). Mides: 0,52 d'alçada, 0,67 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 360-350 *aC* (*GVI*).
Ed. IG II^2 10108; *GVI* 1789; *CEG* 528.

πατρίδα μὲν Πόντον Κύπρις κατέχει, ἐμὲ δὲ ’Ατθὶς
κρύψε πρὸ ἡλικίας Δωρίδα τῶιδε τάφωι.
«La meva pàtria, el Pont, la cobreix Cipris; en canvi a mi, Doris, l'Àtica em té oculta en aquesta tomba abans d'edat.»

Litt. a. 0,007.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_
manca d'augment
’Ατθίς

472. Debilitació de l'assimilació de la nasal a la labial. *Cf.* Threatte, *GAI* I, 607: en aquest grup d'antropònims, la no-assimilació de nasal en l'epigrafia àtica és inusual en totes les èpoques.

Figura 226. Pontos Euxí 4.

Figura 227. Pontos Euxí 4.

Figura 228. Pontos Euxí 5.

Figura 229. Pontos Euxí 5.

Aquest epigrama mostra una construcció paral·lela d'acusatiu, subjecte i verb, coordinades per μέν ... δέ ..., que ocupa l'hexàmetre i l'inici del pentàmetre; el paral·lelisme es veu reforçat amb l'homofonia dels dos finals en -ις, Κύπρις i 'Ατθίς. Els dos verbs escollits, κατέχει i κρύψε, són sovint utilitzats en context funerari per designar la relació del cadàver amb la terra que el reté o l'amaga, i en aquest cas serveixen per destacar l'oposició entre dos territoris importants en la vida de Doris: la seva pàtria, el Pont, i la terra que acull la seva tomba, l'Àtica, i alhora emfatitzen la tristesa d'una mort lluny de casa i abans d'hora, en contraposició a la menció de Cipris (= Afrodita) com a deessa de l'amor. S'ha jugat amb la doble significació del verb κατέχω, que en aquest cas cal entendre no pas amb el sentit habitual en les inscripcions funeràries de «retenir» sinó fent referència a la protecció que exerceixen els déus tutelars sobre un territori, sentit que s'observa en aquest passatge de la *Ciropèdia* de Xenofont: προσευξάμενοι θεοῖς καὶ ἥρωσι τοῖς Περσίδα γῆν κατέχουσιν..., «havent pregat als déus i herois que protegeixen la terra persa...».

L'antropònim Δωρίς respon a l'ús d'ètnics en funció d'antropònims, un recurs molt habitual en l'onomàstica grega. És possible que en donar-li aquest nom s'hagués volgut jugar amb la identitat dòrica de la ciutat de procedència o de la família de Doris.

El culte d'Afrodita a la regió del Pontos Euxí està ben testimoniat.[473] Té l'origen en la interpretació grega de la deessa nord-siriana Atargatis, deessa relacionada en el seu origen amb l'Astarte fenícia; els testimonis més antics del culte a Afrodita al Pont daten d'entre finals del segle VI i principis del segle V aC, i hi és venerada sota la invocació d''Αφροδίτη Συρίη.[474] L'advocació d'Afrodita Pòntica que rep en algunes de les ciutats del mar Negre està relacionada amb el seu caràcter de protectora dels viatges en vaixell.[475] Aquest aspecte de la deessa com a protectora de la navegació també ha estat recollit per diversos testimonis literaris.[476]

402. Pontos Euxí 6 (?)

Estela de marbre amb cimaci i acroteris, esquerdada per la part inferior. Entre el nom i l'epigrama hi ha gravades dues rosetes. Fou trobada al Pireu i actualment està conservada al seu Museu (PM 1505). Mides: 0,70 d'alçada, 0,44 d'amplada i 0,14 de profunditat.

Autòpsia.
Ante ca. 350 *aC* (?).

Ed. IG II 2920; *IG* II^2 8593; *GVI* 287; *CEG* 533.

Βελτίστη Νομηνίου
Ἡρακλειῶτις.
μητέρα ἔθηκα
ὁσίως ὁσίαν, τοῖς
πᾶσιν ἰδέσθαι,
ἀνθ' ὧν εὐλογίας
καὶ ἐπαίνων ἄξιός εἰμι.
«Beltiste, filla de Numeni, heracleota. He enterrat la meva santa mare santament, per tal que tots ho vegin. Per aquests fets sóc digna d'aprovació i lloança.»

Litt. a. v. 1-2 0,017, *v.* 3-7 0,013. O /ǭ/, /o/

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_
⟨EI⟩ /ē/ /_V
ν efelcística

L'estructra mètrica que proposen els editors és la que hi ha a continuació.

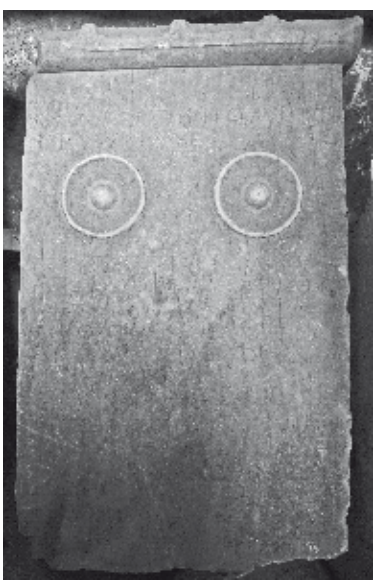

Figura 230. Pontos Euxí 6.

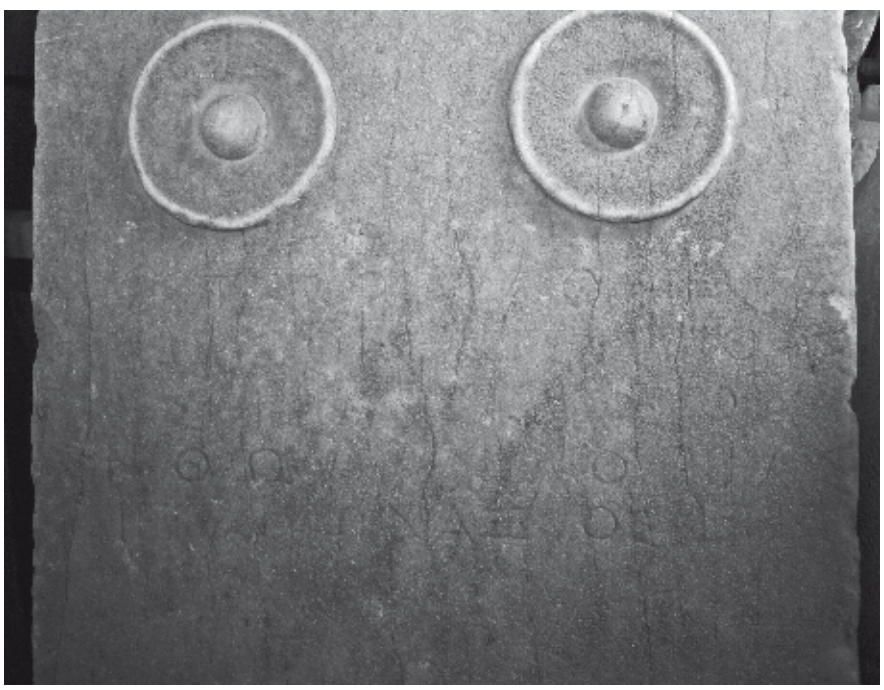

Figura 231. Pontos Euxí 6.

473. En contra de l'opinió de Hansen, *op. cit.*, que no veu cap relació entre Afrodita i el Pont.

474. *Cf.* Alexandrescu 1997, on l'autora repassa els documents epigràfics i arqueològics sobre el culte d'Afrodita a les regions del mar Negre. És interessant una base d'estàtua datada al segle II aC on hi apareix l'advocació d'Afrodita Pòntica: *ISM* I, 173: 'Απολλώνιος Μητροβίου | 'Αφροδίτηι Ποντίᾳ ἐπηκόωι. *Vid.* per a Afrodita com a deessa principal del Bòspor, Ustinova 1998*a* i 1998*b*, per a traces del culte en l'onomàstica d'Òlbia, Santiago-Gardeñes 2006, 60-61, i per a la presència de la deessa en les colònies milèsies, Ehrhardt 1988, 164-166.

475. Per això el seu culte es troba en llocs portuaris. *Cf.* Graf 1985, 261ss., per al seu culte a Hermíone, Cos, Cízic, Teiristasis a la Tràcia, Istros, Òlbia i Minturnes.

476. *Vid.* E. *Hipp*. 415: ὦ δέσποινα ποντία Κύπρι. «Oh, Cípria, senyora marina», i un epigrama d'Ànite de Tègea, *AP* 9, 144: Κύπριδος οὗτος ὁ χῶρος, ἐπεὶ φίλον ἔπλετο τήνᾳ | αἰὲν ἀπ ἐπείρου λαμπρὸν ὁρῆν πέλαγος, | ὄφρα φίλον ναύτῃσι τελῇ πλόον· ἀμφὶ δὲ πόντος | δειμαίνει λιπαρὸν δερκόμενος ξόανον. «Aquesta terra pertany a Cipris, car li és agradable d'observar sempre des de la costa el mar brillant, per tal de concedir als mariners una navegació agradosa. La mar s'atemoreix tota en veure l'estàtua lluent.»

μητέρα ἔθηκα ὁσίως ὁσίαν, τοῖς πᾶσιν
ἰδέσθαι,
ἀνθ' ὧν εὐλογίας καὶ ἐπαίνων ἄξιός εἰμι.

És curiosa la lloança que el dedicant es fa d'ell mateix, en lloc de dirigir-la a la difunta, que és el més habitual. Sembla ser també un dels exemples més antics d'inscripció d'objecte parlant en què el dedicant pren la paraula, i no pas el monument o el mateix difunt.[477]

La construcció d'infinitiu final τοῖς πᾶσιν ἰδέσθαι és una fórmula que, amb variants però mantenint la mateixa idea, es troba en diversos epitafis,[478] sempre a final d'hexàmetre. Aquesta fórmula té l'origen en la clàusula homèrica καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι, «per tal que se n'assabentin les generacions futures»,[479] que en *Od.* 11, 75-76 es troba també definint la funció d'una tomba:

σῆμά τέ μοι χεῦαι πολιῆς ἐπὶ θινὶ θαλάσσης
ἀνδρὸς δυστήνοιο, καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι.

«I erigeix-me, a la platja prop del mar gris, un túmul d'home infeliç, per tal que se n'assabentin les generacions futures.»

403. Pontos Euxí 7

Estela de marbre himètic amb frontó. Trobada al Pireu i conservada al Museu Epigràfic (EM 10998). Mides: 0,68 d'alçada, 0,36 d'amplada i 0,08 de profunditat.

365-340 *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1918b, 449; *IG* II 3104; *IG* II^2 9094; Bäbler 1998, núm. 33.

Νικήρατος
Νικομάχου
Κρωμνίτης
«Nicèrat, fill de Nicòmac, cromnita.»

Litt. a. 0,018.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

404. Pontos Euxí 8

Estela de marbre pentèlic amb frontó, procedent del Pireu i conservada al seu Museu. Mides: 0,77 d'alçada i 0,26-0,22 d'amplada.

Med. saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 2409; *IG* II 3351; *IG* II^2 10348.

Πρωταγόρας
'Αντισθένους
Σινωπεύς
«Protàgoras, fill d'Antístenes, sinopeu.»

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /r_
gen. -ους < -εος

405. Pontos Euxí 9

Estela de marbre himètic amb frontó, trencada per la part inferior. Procedent del Pireu. Mides: 0,35 d'alçada, 0,25 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II 3392; *IG* II^2 10449.

Ποσείδαος
'Αστεία
Τιανός
«Posidau, fill d'Astias, de Tion.»

Litt. a. 0,015.

gen. -*ā* < *-*āō*
-δᾱος
Ποσειδ-

406. Pontos Euxí 10

Estela de marbre pentèlic amb frontó arrodonit, conservada al Museu del Pireu (PM 1279). Mides: 0,83 d'alçada, 0,32 d'amplada i 0,05-0,06 de profunditat.

Autòpsia.
Med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II 3391; *IG* II^2 10448; Bäbler 1998, núm. 36.

Μᾶ
Τιανή
«Ma de Tion.»

Litt. tenues a. 0,01.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

L'antropònim Μᾶ, amb nombrosos exemples en inscripcions, té l'origen en la deessa minorasiàtica

477. *Cf.* Ginestí 2002, 16.
478. *Vid.* en l'epigrama *CEG* 136, procedent d'Argos i datat *ca.* 525-500 aC: πολοῖς μνᾶμα καὶ ἐσομένοις, «un monument per a molts i per a les generacions futures».
479. *Il.* 2, 119; 12, 305; i *Od.* 11, 75-76; 21, 255; 24, 433.

Figura 232. Pontos Euxí 10.

Mâ,[480] el culte de la qual estava relacionat amb la guerra i es troba sobretot a la regió de Capadòcia.[481]

407. Pontos Euxí 11 (?)

Estela de marbre pentèlic amb frontó, conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9226). Mides: 0,28 d'alçada, 0,35 d'amplada i 0,055 de profunditat.

Med. saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1757; *IG* II 2950; *IG* II^2 8725.

Μηνὼ
Λεοντίσκου
Ἡρακλειώτου
θυγάτηρ
«Meno, filla de Leontisc heracleota.»

Litt. 0,013.

gen. -ǭ per a masc. en -*ā*

El nom Meno és un teòfor format a partir del nom del déu frigi Men. Sembla lògic, doncs, buscar la pàtria de Meno en territori frigi, i per això proposem veure darrere l'ètnic heracleota la *polis* d'Heraclea Pòntica, colònia megaresa fundada a la costa frígia del mar Negre.

408. Pontos Euxí 12 (?)

Estela de marbre pentèlic trencada per la part inferior i la part superior. Conservada al Museu del Pireu. Mides: 0,20 d'alçada, 0,30 d'amplada i 0,06 de profunditat.

Med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II^2 8612.

Δαμὼ Διοκλείδου
γυνὴ Ἡρακλειῶτις
«Damo, dona de Dioclides, heracleota.»

Litt. a. 0,014.

/ā/ originària (Δαμώ)
/ę̄/ < /æ/ < /ā/ (γυνή)
gen. -ǭ per a masc. en -*ā*
⟨EI⟩ /ĕ/ /_V

L'antropònim Δαμώ amb conservació de l'alfa originària a l'arrel és un indici de la procedència no jònica del personatge, i per això l'hem assignat a Heraclea Pòntica, una colònia de fundació megaresa.

409. Pontos Euxí 13 (?)

Estela de marbre himètic amb frontó, conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9227). Mides: 0,36 d'alçada, 0,39 d'amplada i 0,08 de profunditat.

Med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II 2956; *IG* II^2 8751.

Νουμήνιος
Θεοπείθους
Ἡρακλειώτης
«Numeni, fill de Teopites, heracleota.»

Litt. tenues a. 0,016.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
gen. -ους < -εος
⟨EI⟩ /ĕ/ /_V

410. Pontos Euxí 14 (?)

Estela de marbre amb frontó, trencada per la part inferior. Trobada al Pireu, actualment conservada al seu Museu (PM 1463). Mides: 50 d'alçada, 29 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 350 *aC* (?).
Ed. Dragatses 1910, 73; Pexopulos 1921, 9 (*apud IG*); *IG* II^2 8708; *GVI* 1250; *CEG* 544.

Κώμαρχος
Ἀπολλόδωρος
Σωσώ
Ἡρακλειῶται

480. *Cf.* Zgusta 1964, 276.
481. *Cf.* Roscher 1965, *s.v.* Els grecs la identifiquen sovint amb la deessa Ἐνυώ i els romans amb *Bellona*.

ο̣ὖ τὸ χ⟨ρ⟩εὼν εἴμ⟨α⟩ρται, ὅρα
τέλος ἡμέτερον νῦν·
ἡμεῖς γὰρ τρεῖς ὄντε
[π]ατὴρ υἱὸς ⟨θ⟩υγ⟨ά⟩τηρ τε
[θ]νήισκομεν Αἰγ⟨α⟩ίου
κύμασι πλαζόμενοι.
«Comarc, Apol·lodor, Soso, heracleotes. Coneix ara el nostre final, tal com el destí l'ha decretat: car nosaltres tres, sent pare, fill i filla, hem mort llançats a la deriva per les ones de l'Egeu.»

L. 4 *lapis*: ΧΙΕΩΝ ΕΙΜΛΡΤΑΙ . L. 5 *lapis*: ΟΥΓΑΤΗΡ. L. 4 *lapis*: ΑΙΓΛΙΟΥ.

Litt. a. v. 1-4 0,01, *v.* 5-*sq*. 0,008.

pron. ἡμ- (ἡμέτερον, ἡμεῖς)
nom. pl. ἡμεῖς
dual

La lectura hexamètrica de la inscripció és la següent:

οὖ τὸ χ⟨ρ⟩εὼν εἴμ⟨α⟩ρται, ὅρα τέλος ἡμέτερον νῦν·
ἡμεῖς γὰρ τρεῖς ὄντε [π]ατὴρ υἱὸς ⟨θ⟩υγ⟨ά⟩τηρ τε
[θ]νήισκομεν Αἰγ⟨α⟩ίου κύμασι πλαζόμενοι.

Al segon vers trobem una construcció curiosa, que és l'ús del participi dual ὄντε just a continuació d'haver-hi escrit el subjecte del verb, «nosaltres tres». Per poder seguir la lectura en dual del participi, cal entendre l'aposició a aquest subjecte com un sintagma bimembre: el pare i el fill per una part (els dos noms no estan coordinats per cap conjunció) i la filla per l'altra part (que sí que està coordinada per la conjunció apositiva τε).

Hi ha alguns indicis que permeten situar a Heraclea del Pont el possible origen d'aquesta família d'heracleotes. En primer lloc, la mort de tots tres és causada per un naufragi al mar Egeu, probablement en un viatge entre Atenes i la seva pàtria, que hauria de ser en aquest cas una *polis* de l'àmbit de l'Egeu. Per a Heraclea de Latmos és possible que l'epitafi sigui massa recent. Aquesta ciutat duia originàriament el nom de Latmos i fou refundada amb el nou nom d'Heraclea; la data de la refundació és incerta, però segons els testimonis de l'un i de l'altre topònim sembla que succeí entre la meitat del segle IV i el 330.[482] Si realment l'epitafi és massa antic per esmentar Heraclea de Latmos, la *polis* amb més probabilitats de ser la pàtria de Comarc, Apol·lodor i Soso seria Heraclea Pòntica.[483]

L'epigrama estava gravat en un monument funerari que devia ser un cenotafi, ja que en haver mort tots tres al mar és poc probable que s'haguessin recuperat els cossos. El fet que aquest cenotafi s'hagi alçat a Atenes i no pas a Heraclea demostra que es tractava d'una família de metecs establerta a la capital de l'Àtica, ja que, d'altra banda, no seria esperable que se'ls hagués dedicat un monument funerari.

Figura 233. Pontos Euxí 14.

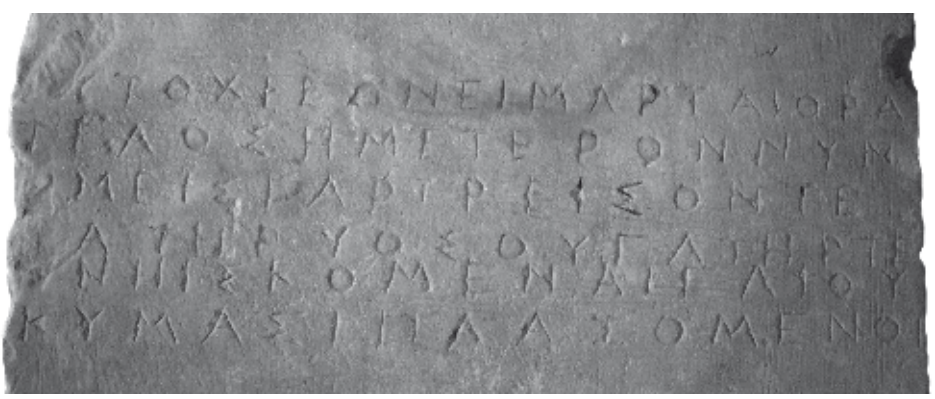

Figura 234. Pontos Euxí 14.

482. *Vid.* P. Flensted-Jensen, «Karia», *Poleis*, 1126-1127 per a la controvèrsia en la datació de la nova fundació de la ciutat: la primera citació del nou nom d'Heraclea per a l'antiga Latmos es troba en Ps-Scyl. 99, obra amb una datació *ante quem* del 330, tot i que el topònim Latmos i l'ètnic latmi es documenten encara en un tractat datat entre el 323 i el 313. Cal afegir que l'ètnic Ἡρακλεώτης que es llegeix en una àmfora trobada a Labraunda i datada a la meitat del segle IV ha estat interpretat com la primera referència a Heraclea de Latmos, però aquesta identificació no és segura.

483. Agraeixo al Dr. Alexandru Avram, que actualment prepara una prosopografia externa per a Heraclea Pòntica, les encertades observacions sobre les possibilitats d'identificació de la pàtria dels personatges honorats en aquest epitafi.

411. Pontos Euxí 15

Estela de marbre pentèlic, procedent del Pireu. Mides: 0,78 d'alçada i 0,47 d'amplada.

Post med. saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 2397; *IG* II 3343; Wilhelm 1906, 59-61; *IG* II^2 10321.
Cf. Habicht 1979, 13-15; Osborne 1981, vol. 3, 87 T93.

Δίων Διοδώρου
Σινωπεύς
Δίφιλος Δίωνος
Σινωπεύς
Ἡδύλη
Διόδωρος
Δίωνος
Σημαχίδης
«Dió, fill de Diodor, sinopeu. Dífil, fill de Dió, sinopeu. Hèdile. Diodor, fill de Dió, semàquida.»

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

Es tracta d'un monument funerari familiar en el qual els noms hi han estat gravats en moments diferents. La inscripció per a Dió és anterior a la llei funerària de Demetri Falereu (317-307 aC), la inscripció per a Dífil fou gravada poc temps després, i les inscripcions per a Hèdile i Diodor són ja de la primera meitat del segle III. Es tracta, per tant, d'una família definitivament establerta a Atenes amb un complex funerari que es va adaptant a les necessitats.

És destacable el manteniment dels teòfors de Zeus en l'onomàstica de la família: Δίων, Δίφιλος i Διόδωρος són els noms que reben els homes de les dues generacions presents en aquest epitafi.

Versemblantment, es tracta en el cas de Dífil i Diodor de dos poetes de la Comèdia Nova.[484] Dífil fou el més conegut de tots dos; se'n documenten tres triomfs a les Dionisíaques d'Atenes i morí amb posterioritat a l'any 289. El germà Diodor, menys conegut com a comediògraf, va rebre la ciutadania atenesa, tal com demostra el demòtic Σημαχίδης que ha estat gravat en aquest epitafi. La concessió de la ciutadania atenesa ha de datar-se entre el 280, en què encara apareix amb el nom de Diodor de Sinope en un decret de Delos,[485] i l'any 250, datació *ante quem* del seu epitafi.[486]

412. Pontos Euxí 16

Estela de marbre pentèlic, trobada al Pireu. Actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9185). Mides: 0,50 d'alçada, 0,28 d'amplada i 0,08 de profunditat.

Post med. saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 2400; *IG* II 3344; *IG* II^2 10329.

Ἡγησίθεμις
Ἡρακλείδεω
Σινωπέος
«Hegesítemis, filla d'Heraclides sinopeu.»

Litt. a. 0,011.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/ (Ἡγησι-)[487]
gen. -εω < -ηο
gen. -εος < *-*eu̯os*

413. Pontos Euxí 17 (?)

Estela de marbre himètic amb frontó, conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9228). Mides: 0,38 d'alçada, 0,34 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Autòpsia.
Post med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II 2958; *IG* II^2 8755.

Ὄλυμπος
Τιμοθέου
Ἡρακλειώτης
κυβερνήτης
«Olimp, fill de Timoteu, heracleota, capità de vaixell.»

Litt. a. 0,013.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
⟨EI⟩ /ĕ/ /_V

La menció de la professió, capità de vaixell, porta L. Robert a buscar el seu origen a la ciutat d'Heraclea del Pont. Aquesta colònia gaudeix d'un port privilegiat i d'una excel·lent flota que emprèn navegacions al mar Negre, la Propòntida, el mar Egeu i tota la Mediterrània.[488]

484. *Vid. PCG*, vol. 5, *s.v.*
485. *IG* XI 107, 20. *Cf.* també la seva menció a *IG* XI 105, 21 de l'any 284.
486. C. Habicht, *op. cit.*, considera que un decret honorífic fragmentari de l'any 295/294 (*IG* II^2 648), on s'entrega la ciutadania atenesa i s'honora amb l'erecció d'una estàtua al teatre de Dionís a un poeta desconegut, podria ser dedicat al nostre comediògraf Diodor. M. J. Osborne, *op. cit.*, rebutja aquesta possibilitat pel fet que encara apareix anomenat Diodor de Sinope en els dos citats decrets de Delos dels anys 284 i 280 aC.
487. *Cf.* Bechtel, *HPN*, 189-191 per als antropònims amb el radical Ἀγησι- / Ἡγησι-.
488. Robert 1973, 442 per a la menció de mariners heracleotes al mar Negre i Alexandria d'Egipte, i Robert 1937, 253, nota 2 per al testimoni de mariners heracleotes presents al mar de Màrmara, l'Epir i l'Àtica.

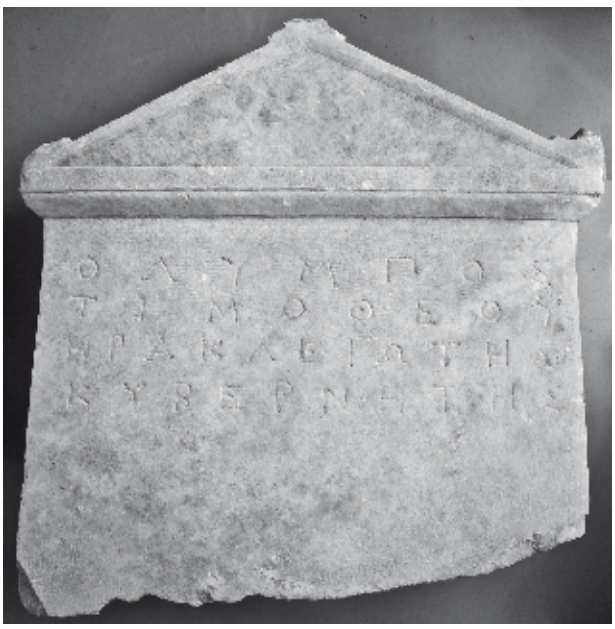

Figura 235. Pontos Euxí 17.

414. Pontos Euxí 18 (?)

Part superior d'una estela de marbre pentèlic trobada al Ceràmic. Mides: 0,17 d'alçada, 0,25 d'amplada i 0,09 de profunditat.

Post med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II^2 8573.

Ἀριστὼ
Ἡρακλεῶτις
«Aristo heracleota.»

Litt. a. 0,017.

415. Pontos Euxí 19 (?)

Estela de marbre amb frontó trobada al Pireu i conservada al seu Museu. Mides: 0,84 d'alçada, 0,30 d'amplada i 0,04 de profunditat.

Post med. saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1746; *IG* II 2940; *IG* II^2 8700.

Κόνων
Ἡρακλειώτης
«Conó heracleota.»

Litt. a. 0,012.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
⟨EI⟩ /ĕ/ /_V

416. Pontos Euxí 20 (?)

Estela de marbre himètic. Actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9210). Mides: 0,30 d'alçada, 0,31 d'amplada i 0,065 de profunditat.

Post med. saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1784; *IG* II 2967; *IG* II^2 8792.

Σωτηρὶς
Ἡρακλειῶτις
«Soteris heracleota.»

Litt. a. 0,017.

⟨EI⟩ /ĕ/ /_V

417. Pontos Euxí 21

Estela calcària trobada a la regió del Làurion i editada per primer cop el 1888. Segons la seva descripció, l'estela tenia com a decoració una fulla de palmera amb restes de pintura. Se'n desconeixen les mides. Actualment perduda.

Post ca. 350 *aC* (?).
Ed. Bérard 1888; *IG* II add. 3260b; *IG* II^2 10051; *GVI* 836; Raffeiner 1977, núm. 2; Lauffer 1979^2, 124, núm. 6, 132, 198-204, 281; *CEG* 572.

Ἀτώτας μεταλλεύς.
Πόντου ἀπ' Εὐξείνου Παφλαγὼν μεγάθυμος Ἀτώτας
ἧς γαίας τηλοῦ σ[[σ]]ῶμ' ἀνέπαυσε πόνων.
τέχνηι δ' οὔτις ἔριζε· Πυλαιμένεος δ' ἀπὸ ῥίζης
εἶμ', ὃς Ἀχιλλῆος χειρὶ δαμεὶς ἔθανεν.
«Atotas, miner. El magnànim Atotas, paflagoni del Pontos Euxí, lluny de la seva terra, ha fet descansar el seu cos dels durs treballs. Ningú no hi rivalitzava en habilitat. Provinc de la nissaga de Pilèmenes, que morí vençut per la mà d'Aquil·les.»

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_
/ā/ originària (Ἀτώτας)
-ξειν-
gen. -ηος < *-*ēy̯os*
gen. -εος < *-*ēos* < *-*ēsos*
τηλοῦ
ν efelcística (ἔθανεν)

L'ús del llenguatge homèric en l'epigrama és notable: l'epítet μεγάθυμος per a un paflagoni, que trobem a la *Ilíada* en parlar de Pilèmenes, el seu cabdill;[489] el verb ἀναπαύω acompanyat de genitiu en el sentit de «fer cessar, suspendre»; el verb ἐρίζω amb datiu en el sentit de «rivalitzar en alguna cosa» i l'adverbi prepo-

489. *Il.* 5, 577: ἀρχὸν Παφλαγόνων μεγαθύμων ἀσπιστάων.

sició τηλοῦ, d'ús també homèric. El participi δαμείς, procedent del verb δάμνημι, està testimoniat diverses vegades a la *Ilíada*, la més destacable de les quals, pel paral·lel que forneix en aquest epigrama, és *Il.* 10, 452: ὑπὸ χερσὶ δαμείς. Altres formes que podem explicar per influència de la llengua èpica són els genitius Ἀχιλλῆος, amb conservació de la η habitual en els noms en -ευς, i Πυλαιμένεος, sense la contracció vocàlica.

Aquest coneixement de la llengua de l'èpica grega, afegit a la correcció de la mètrica, demostra un fort orgull per l'excel·lència en la seva tècnica com a artesà, observable també en l'intent de connectar el propi origen amb el d'un important heroi grec com és Aquil·les i un gran esdeveniment del passat mitològic grec com la guerra de Troia. La versió de la mort de Pilèmenes a mans d'Aquil·les no és pas l'homèrica,[490] sinó que devia ser una versió paral·lela i apareix recollida per Dictis de Creta,[491] un autor del segle II dC que escriví una obra titulada *Efemèrides de la guerra de Troia*. Atotas es reclama descendent d'aquest Pilèmenes llegendari, que era considerat l'avantpassat del qual descendia el poble paflagoni sencer, en ocasions anomenat fins i tot «pilemènic».[492]

Atotas era, amb tota versemblança, un miner que treballava a les mines de plata de Làurion. Els treballadors de les mines són anomenats en la majoria de fonts ἀνδράποδες, «esclaus», però també hi havia alguns homes lliures que hi treballaven a sou.[493] La majoria de noms d'aquests esclaus que coneixem són no grecs, i gran part d'ells procedien de l'Àsia Menor, sobretot de regions conegudes per la seva explotació minera, com Tràcia i Paflagònia. Aquest és el cas d'Atotas, un dels paflagonis que, en nombre relativament alt, treballaven a les mines de Làurion. Segurament Atotas devia arribar-hi amb experiència en el treball metallúrgic, fet que li va permetre treballar en una posició de certa responsabilitat, gaudir de possessions pròpies i arribar a permetre's aquest monument funerari, el més gran i el més bonic dels trobats a la regió del Làurion.[494]

L'antropònim Ἀτώτας és un típic nom paflagoni,[495] documentat també a la costa nord del mar Negre.[496]

El μεταλλεύς, miner, era el que s'encarregava de detectar, extreure i transportar la pedra metal·lífera, tot i que la designació s'amplià també als treballadors de la forja. El fet que, en l'epitafi, es faci referència a la seva habilitat porta a pensar que la seva feina es realitzava a la forja, on sí que és necessària una certa tècnica, i no en el procés d'extracció. És destacable l'orgull professional que mostra Atotas, motiu que també es troba en altres epitafis com el del frigi Mannes (núm. 441) o el del beoci Potamó (núm. 80).

418. Pontos Euxí 22

Estela de marbre pentèlic amb cimaci i relleu on s'hi veu un lleó assegut; damunt del relleu, dues rosetes. Trobada a Atenes el 1826 i conservada al Museu Nacional d'Atenes (NM 770). Mides: 0,53 d'alçada, 0,38-0,36 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Autòpsia.
340-330 *aC* (Scholl).
Ed. Koumanoudes 1871, 2402; *IG* II 3346; *IG* II^2 10334/10335.
Cf. CAT 1 (fot.); Scholl 1996, núm. 77, tab. 48.3.

Λέων
Σινωπεύς
«Leont sinopeu.»

Litt. non satis accurate insculptae a. 0,03-0,02.

490. *Cf. Il.* 2, 851: Παφλαγόνων δ' ἡγεῖτο Πυλαιμένεος λάσιον κῆρ | ἐξ Ἐνετῶν, «el cor valerós de Pilèmenes comandava els paflagonis d'Enetos». Pilèmenes mor a mans de Menelau a 5, 576: Ἔνθα Πυλαιμένεα ἐλέτην ἀτάλαντον Ἄρηϊ, | ἀρχὸν Παφλαγόνων μεγαθύμων ἀσπιστάων. «Allí maten Pilèmenes comparable a Ares, comandant dels magnànims paflagonis armats d'escuts.»

491. *Belli Troiani*, 3, 5: *Achilles* […], *progressusque in medio Pylaemenem Paphlagonum regem impedimento sibi oppositum comminus fundit non alienum sanguinis Priamidarum*. «Aquil·les, que avançava pel mig, va abatre en un combat cos a cos Pilèmenes, rei dels paflagonis i parent de sang dels priàmides, que se li havia interposat com a obstacle.» Per l'obra de Dictis de Creta, *cf.* Merkle 1996, 568-569, on l'autor afirma que l'interès de Dictis és destacar el paper d'Aquil·les davant els altres grecs i la brutalitat en la batalla, i seguint aquest objectiu, gran part dels esdeveniments narrats al llibre III són una creació pròpia de l'autor. Dictis de Creta forma part d'un corrent literari grec del segle II/III que intenta donar noves versions de la guerra de Troia a través de suposats testimonis personals, i distanciant-se volgudament de la versió d'Homer, amb l'argument que el poeta no havia estat testimoni dels fets. Les fonts en les quals s'inspira Dictis de Creta no han estat encara estudiades, i per això no és clar si la coincidència de versions entre el nostre epitafi i Dictis de Creta es deu a una tendència d'atribuir a Aquil·les, l'heroi grec més representatiu, més gestes de les que la tradició homèrica li assigna, o si realment existia una tradició paral·lela que narrava la mort de Pilèmenes a mans d'Aquil·les.

492. Plin. *Nat.* 6, 5: *Ultra quem gens Paphlagonia, quam Pylaemeniam aliqui dixerunt*. «Després d'aquesta ve la tribu Paflagònia, que alguns anomenaven Pilemènia.»

493. *Cf.* Lauffer 1979, 8-13.

494. Lauffer proposa considerar Atotas un llibert, tot i que reconeix que no hi ha cap testimoni segur de l'alliberament d'esclaus de les mines de Làurion. *Contra* Raffeiner 1977, 14-16, que considera que no es pot posar en dubte que Atotas hagués estat un esclau.

495. *Cf.* Robert 1963, 528-530.

496. *Cf.* Zgusta 1955, § 596 i Cojocaru 2004, 342-343 i 416.

Figura 236. Pontos Euxí 22.

L'aparició, en els relleus funeraris, d'imatges d'animals en al·lusió al nom del difunt s'observa a l'Àtica per primer cop al segle V aC. S'hi solen representar animals que, fora de la relació amb el nom propi del personatge honorat, també tenen una certa relació amb el món infernal, de manera que se situen en una línia de continuïtat en la iconografia funerària.[497]

419. Pontos Euxí 23

Estela de marbre amb palmeta, trencada per la part inferior. Procedent del Pireu, actualment al Museu Nacional d'Atenes (NM 928). Mides: 0,50 d'alçada, 0,47 d'amplada i 0,10 de profunditat.

340-317 *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 2407; *IG* II 3349; *IG* II^2 10344.

Ὀνησίχα
Μένωνος
Σινωπ[έω]ς [γ]υ[ν]ή
«Onèsica, dona de Menó de Sinope.»

L. 3 Koumanoudes: Σινωπ[έως θυγάτηρ.

Litt. a. 0,017.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/ (Ὀνησ-, γυνή)
/ā/ originària (-ίχᾱ)

420. Pontos Euxí 24 (?)

Naiscos de marbre decorat amb acroteris i restes de color. Trobat al Ceràmic. Mides: 2,08 d'alçada i 1,46 d'amplada.

Post a. 340 *aC*.[498]
Ed. Koumanoudes 1871, 1685; *IG* II 2090; Brückner 1909, 68; *IG* II^2 8550.
Cf. Bergemann 1997, A2.

Ἀγάθων
Ἀγαθοκλείους
Ἡρακλεώτης
«Agató, fill d'Agàtocles, heracleota.»

L. 3 Koumanoudes: Ἡρακλειώτης.

Litt. cum hastis extremis crassatis a. 0,019.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
gen. -κλείους < *-*kleu̯eos*
⟨EI⟩ ~ ⟨E⟩[499]

Aquest naiscos formava part d'un ric complex funerari, dedicat a la família d'Agató i en el qual s'hi van trobar quatre naiscos més, dues lècitos de marbre i una estela. En l'estela hi fou gravada una inscripció en honor d'Agató i el seu germà (núm. 421). En un dels naiscos, l'epitafi està dedicat a una tal Coràl·lion,[500] l'esposa d'Agató.

A. Brückner afirma que aquesta estela mostra una ortografia diferent de la de la núm. 421 i, per tant, tot i incloure el mateix nom, ha d'haver estat gravada amb uns anys de diferència.

421. Pontos Euxí 25 (?)

Estela de marbre pentèlic amb palmeta trobada al Ceràmic i conservada al seu Museu (I 245). Sobre la inscripció hi ha dues rosetes. Mides: 3,90 d'alçada i 0,60-0,57 d'amplada.

Post a. 340 *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1686; *IG* II 2910; Brückner 1909, 67; *IG* II^2 8551.
Cf. CAT 4.415.

497. *Cf.* Ritti 1974, 648, i els epitafis núm. 142 i 269 d'aquest recull per a altres exemples d'aquesta relació entre el nom del difunt i la imatge representada a l'estela.
498. Bergemann (1997, A2) dóna com a data de construcció del complex una de posterior al 346/365 i afirma que va ser remodelat el 338.
499. Per a la grafia <-είōς>, *cf.* núm. 82.
500. *IG* II^2 11891: Κοράλλιον Ἀγαθωνος γυνή.

Ἀγάθων
Ἀγαθοκλέους
Ἡρακλεώτης
Σωσικράτης
Ἀγαθοκλέους
Ἡρακλεώτης
«Agató, fill d'Agàtocles, heracleota. Sosícrates, fill d'Agàtocles, heracleota.»

L. 3 Koumanoudes: Ἡρακλειώτης.

Litt. leviter incisae a. 0,02.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
gen. -κλέους < *-*kleu̯eos*

Aquesta estela formava part del ric complex funerari d'una família d'heracleotes,[501] i segurament estava situada al centre del complex. Els dos noms han estat escrits per la mateixa mà i en la mateixa època. És probable que el monument per a Agató (núm. 420) fos alçat a la seva mort, i aquest conjunt, a la posterior mort del germà.

L'assignació d'aquests personatges a Heraclea del Pont es basa en la gran riquesa que mostra la família, amb molta probabilitat provinent del comerç de gran importància que hi havia entre Heraclea i Atenes.[502] A la meitat del segle IV, les lluites polítiques a Heraclea del Pont van empènyer també gent a l'exili, molta de la qual degué buscar refugi a l'aliada Atenes.

422. Pontos Euxí 26

Part superior d'un naiscos de marbre himètic trobat al Ceràmic.

Post 338 *aC* (Bergemann).
Ed. Kübler 1932, 190; *IG* II^2 10319.
Cf. Bergemann 1997, C2; Salta 1991, 202, nota 2057.

Δάιππος Ἀθηνοδώρου Ἀθηνόδωρος
Σινωπεύ[ς] Δαίππου Σινωπεύς
«Daip, fill d'Atenodor, sinopeu. Atenodor, fill de Daip, sinopeu.»

Litt. leviter incisa, ΑΓΣΩ, *a.* 0,014.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
Δαι- < **dău̯i-* o **dāi-*

***423. Pontos Euxí 27* (?)**

Part superior d'una estela de marbre pentèlic, amb decoració de palmeta i relleu, on s'hi veu un home assegut que agafa la mà d'una dona dreta. Procedent del Pireu, actualment conservada al Museu Nacional d'Atenes (NM 1127). Mides: 0,42 d'alçada, 0,27 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Ca. 320 *aC* (Scholl).
Ed. IG II 5, 2928*b*; *IG* II^2 8636.
Cf. Möbius 1968, 89; *CAT* 2.433a (fot.); Scholl 1996, núm. 171, tab. 25.3.

Δρόμων
Ἡρακλεώτης
«Dromó heracleota.»

Litt. a. 0,014.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

Figura 237. Pontos Euxí 27. Foto: DAI, negatiu D-DAI-ATH-Grabrelief 219.

501. *Vid.* la inscripció anterior.
502. *Cf.*, per exemple, el decret *IG* II^2 408, en el qual s'honora dos heracleotes per haver contribuït a l'aprovisionament de blat per a Atenes.

424. Pontos Euxí 28 (?)

Fragment d'estela de marbre himètic, trobat el 1936 al carrer Eponimon. Conservat al Museu de l'Àgora (Ag. I 4331). Mides: 0,107 d'alçada, 0,14 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Saec. IV *aC*.
Ed. Meritt 1960, 70, núm. 129, pl. 22; *Agora XVII* 478; *ΣEMA* 1103.

[---]ς Πυρρ[---]
[Ἡρακ]λεώτης
«… fill de Pirr(os/ias), heracleota.»

L. 1 Meritt: Πυρρᾳ[---]. L. 2 Meritt: [Ἡρακ]λειώτης.

Litt. a. 0,017.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

El nom Pirros o Pírrias, molt estès a Heraclea del Pont, és també usual entre els Heracleotes d'Atenes.[503] Entre les inscripcions funeràries, aquesta n'és l'aparició més antiga,[504] però els mateixos noms els trobem també en decrets honorífics per a heracleotes.[505]

425. Pontos Euxí 29 (?)

Taula de marbre blanc trobada al Ceràmic. Mides: 0,66 d'alçada, 0,78 d'amplada i 1,47 de profunditat.

Ed. IG II^2 8678.
Saec. IV *aC*.

Ἡρώνδας Ἀνδροκλέους Ἡρακλεώτης
«Herondas, fill d'Àndrocles, heracleota.»

/ā/ originària (Ἡρώνδᾱς)
/ę̄/ < /æ/ < /ā/ (Ἡρακλεώτης)
-ώνδας
gen. -κλέους < *-*kleu̯eos*

A partir de l'antropònim Ἡρώνδας, L. Robert proposa com a origen més probable Heraclea del Pont.[506] El nom Herondas per a un heracleota es troba en un epitafi mètric provinent de la costa del mar Negre[507] i en una dedicatòria a Zeus Poarinos trobada a Abonuticos, a la costa paflagònia del mar Negre.[508]

426. Pontos Euxí 30 (?)

Estela de marbre blanc amb fris i adornada amb acroteris. Trobada al Ceràmic i conservada al seu Museu (I 212). Mides: 1,50 d'alçada, 0,41 d'amplada i 0,11 de profunditat.

Autòpsia.
Saec. IV *aC*.
Ed. IG II^2 8652.

Εὔκολον
Ὀνησίμου
Ἡρακλεώτου
Ὀνήσιμος
Μ̣ν̣ησικλέους
[ἰσο]τελής
---λη

«Èucolon, filla de l'heracleota Onèsim. Onèsim, fill de Mnèsicles, *isoteles*.»

gen. -ō̧ per a masc. en -*ā*
/ę̄/ < /æ/ < /ā/
gen. -κλέους < *- *kleu̯eos*

El perquè del fet que Onèsim sigui citat una vegada amb l'ètnic «heracleota», i en canvi la segona vegada sigui determinat amb l'epítet ἰσοτελής, podria deure's a l'espai de temps transcorregut entre la gravació d'un nom i l'altre: la filla, Èucolon, degué morir de molt jove, quan el seu pare encara no havia rebut el privilegi de la ἰσοτελεία. En canvi, a la mort d'Onèsim, el pare, es va preferir destacar la pertinença a aquesta classe privilegiada de metecs que no pas la seva procedència.

427. Pontos Euxí 31 (?)

Fita de marbre himètic trobada al Ceràmic. La tomba corresponent contenia el cos d'una dona, sense ofrenes i cobert amb teules. Mides: 0,25 d'alçada, 0,22 d'amplada i 0,06 de profunditat.

503. Robert 1973, 440.
504. *Cf. IG* II^2 8548*a*, 8771, 8818. La més antiga d'aquestes tres és 8771, on hi apareix Pírrias, fill de Pirros, del segle III aC.
505. *IG* II^2 408, datat *ca.* 330, i *IG* II^2 479, datat al 307/306 aC. En tots dos casos, els honors els són concedits per la contribució prestada a l'aprovisionament de blat a Atenes.
506. *Cf.* Robert 1973, 439-440.
507. Mordtmann 1879, 18, núm. 3 i Mordtmann 1880, 83, datada al segle II dC: Ἡρώνδας Ἀλκιάδα Ἡρακλεώτ[ας]; *cf.* Robert 1950*b*, 69, notes 1 i 3 i Robert 1959*b*, 20, per la impossibilitat que el citat epigrama en honor d'Herondas, fill d'Alciadas, provingui de la mateixa Heraclea, tal com apunta Mordtmann, el seu editor, ja que en aquest cas no s'hi hauria gravat l'ètnic, que només té sentit si el personatge és enterrat fora de la seva pàtria.
508. Robert 1950*b*, 69-70: Ἡρώνδας Πύθιος Ἡρακλεώτας.

Figura 238. Pontos Euxí 30.

Figura 239. Pontos Euxí 30.

Saec. IV *aC*.
Ed. IG II 2928; *IG* II^2 8635; Kovacsovics 1990, 112, núm. 9b, tab. 27.2 i 119, núm. 124.
Cf. Brückner 1909, 100.

Δορκὰς
Ἡρακλεῶτις
«Dorcas heracleota.»

Kovacsovics: [Δο]ρκὰς ⎪Ἡ[ρα]κλεῶτις.

Litt. a. 0,021.

Aquesta fita fou trobada, juntament amb una segona que contenia el nom fenici Ἄννα,[509] dins el complex funerari familiar de Filoxen de Messènia (núm. 34). La senzillesa dels dos monuments funeraris féu pensar a A. Brückner que devia tractar-se de dues serventes de la família.

428. Pontos Euxí 32 (?)

Estela de marbre pentèlic amb frontó i relleu on s'hi veu una dona asseguda, vestida amb quitó i *himation*, que agafa la mà d'un home amb barba i *himation* situat a la seva dreta. Trobada al Pireu. Mides: 0,24 d'alçada i 0,26 d'amplada.

Saec. IV *aC*.
Ed. IG I 5, 2945*b*; *IG* II^2 8717.
Cf. CAT 107 (sense fot.).

Λυκῖνος Ἡρακλεώτης
«Licí heracleota.»

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

429. Pontos Euxí 33 (?)

Fragment d'una estela de marbre pentèlic. Trobat a l'Acròpolis. Mides: 0,21 d'alçada, 0,40 d'amplada i 0,09 de profunditat.

Saec. IV *aC*.
Ed. Pittakes 1855, núm. 2598 (*apud IG*); Koumanoudes 1871, 1797; *IG* II 2980; *IG* II^2 8822.

--- ρτίας
[Ἡρακλ]εώτης
«...rtias heracleota.»

L. 1 Koumanoudes: ρ.τίας ⎪[Ἡ]ρ[ακλ]εώτης.

Litt. ΑΣ.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_

430. Pontos Euxí 34 (?)

Estela de marbre pentèlic amb frontó arrodonit, trencada per la part inferior. Conté restes d'un relleu on s'hi veuen les figures d'un home, una dona i una tercera persona, probablement asseguda. Conservada actualment al Museu Nacional (NM 2760).

509. *IG* II^2 10678.

Mides: 0,63 d'alçada, 0,33 d'amplada i 0,06 de profunditat.

Autòpsia.
Saec. IV *aC*.
Ed. IG II^2 8699.

Κόννα Ἄττου Ἡρακλεώτου θυγάτηρ
«Conna, filla d'Ates heracleota.»

Litt. a. 0,016.

gen. -ǭ per a masc. en -ā

L'antroponímia dóna una petita indicació de la procedència d'aquest personatge. No pas pel que fa al nom Κόννα, d'arrel clarament grega i d'àmbit panhel·lènic,[510] sinó pel del seu pare, Ἄττης, o potser Ἄτταϛ, un nom de procedència asiànica.[511]

431. Pontos Euxí 35 (?)
Columna de marbre trobada al carrer Omirou. Mides: 0,80 d'alçada i 0,23 de diàmetre.

Saec. IV *aC ex.*
Ed. Daux 1955, 216; Koumanoudes 1970, núm. 25; Osborne, *Attic Epitaphs*, núm. 118; *ΣEMA* 1090.

Μαρσύαϛ
Ἡρακλεώτηϛ
«Màrsias heracleota.»

Litt. a. 0,025.

/ā/ originària (Μαρσύαϛ) (?)
/ę̄/ < /æ/ < /ā/ (Ἡρακλεώτηϛ)

432. Pontos Euxí 36
Estela de marbre pentèlic, trobada al Pireu.

Saec. IV *aC* (?).
Ed. Koumanoudes 1871, 2416; *IG* II 3357; *IG* II^2 10359.

Φίλων
Σινωπεύϛ
«Filó sinopeu.»

433. Pontos Euxí 37 (?)
Estela de marbre himètic trobada al Ceràmic.

Saec. IV *aC* (?).
Ed. Koumanoudes 1871, 1749; *IG* II 2942; *IG* II^2 8704.

Κρίτων χρηστὸϛ
Ἡρακλεώτηϛ
«Critó, home excel·lent, heracleota.»

434. Pontos Euxí 38 (?)
Estela de marbre himètic trobada a Atenes. Mides: 0,37 d'alçada, 0,30 d'amplada i 0,03 de profunditat.

Saec. IV *aC* (?).
Ed. Lolling 1872, 872, núm. 16 (*apud IG*); *IG* II^2 8643.

Ἐργασίων
Ἡρακλεώτηϛ
«Ergasió heracleota.»

Litt. ΑΣ.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

Figura 240. Pontos Euxí 34.

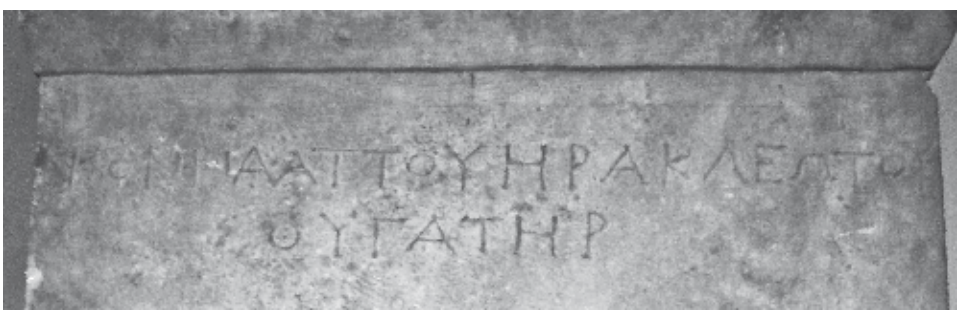

Figura 241. Pontos Euxí 34.

510. *Cf.* Firatli-Robert 1964, 168 i Masson, *OGS* III, 62.
511. *Cf.* Zgusta 1964, 297-300, amb els comentaris de L. Robert (1963, 528-530) i Masson, *OGS* I-II, 155.

435. Pontos Euxí 39 (?)

Marbre quadrat procedent d'Eleusis.

Saec. IV *aC* (?).
Ed. IG II 2963; *IG* II^2 8769.

[Π]ροσουσία Ἡρακλειῶτις
«Prosúsia heracleota.»

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_
⟨ΕΙ⟩ /ĕ/ /_V

436. Pontos Euxí 40 (?)

Estela. Fou reutilitzada en una paret de la necròpolis del Ceràmic. Mides: sense especificar.

Saec. IV *aC* (?) (*FRA*).
Ed. Tsirigote-Drakatou 1988, 33; *SEG* XLIII, 94.
Cf. FRA, núm. 2220.

Τάξι[?ς]
Λύκωνος
Ἡρακλεῶτις
«Taxis, filla de Licó, heracleota.»

L. 1 Tsirigote-Drakatou: ΤΑΞΙ .

437. Pontos Euxí 41 (?)

Fragment de marbre tan danyat que no permet saber a quin tipus de monument pertanyia. Fou trobat prop de l'Odèon, reutilitzat en una construcció moderna. Conservat al Museu de l'Àgora (Ag. I 2759). Mides: 0,26 d'alçada, 0,37 d'amplada i 0,25 de profunditat.

Saec. IV/III *aC*.
Ed. Meritt 1954, 270, núm. 103, pl. 57; *Agora XVII* 486; *ΣEMA* 1116.

[-$^{ca.\ 3}$-]ίδης
[Ἡρακ]λεώτη[ς]
«…ides heracleota.»

Litt. a. 0,035.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

438. Pontos Euxí 42 (?)

Fita de marbre pentèlic, trencada a la part superior esquerra. Fou reutilitzada en la construcció d'una casa situada al nord de l'Aeròpag. Conservada al Museu de l'Àgora (Ag. I 4465). Mides: 0,54 d'alçada, 0,243 d'amplada i 0,102 de profunditat.

Saec. IV/III *aC*.
Ed. Meritt 1954, 270, núm. 104, tab. 58; *Agora XVII* 490; *ΣEMA* 1124.

[..]των χρηστὸς
[Ἡ]ρακλεώτης
«…ton, home excel·lent, heracleota.»

Litt. a. 0,014.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

439. Pontos Euxí 43 (?)

Cippus de marbre himètic trobat al Ceràmic, actualment conservat al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9225). Mides: 0,38 d'alçada, 0,22 d'amplada i 0,065 de profunditat.

Saec. IV/III *aC*.
Ed. *IG* II^2 8614.

Δᾶος
Ἡρακλεώτης
«Daos heracleota.»

Litt. a. 0,013.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

De nou és l'antropònim, en aquest cas un nom testimoniat a la Bitínia, el que porta L. Robert a proposar que la pàtria de Daos fou Heraclea Pòntica.[512]

440. Pontos Euxí 44

Part dreta d'una estela trobada prop del temple de Zeus Olímpic. Mides: 0,15 d'alçada, 0,17 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Saec. IV/III *aC*.
Ed. Mitsos 1947, núm. 11; Osborne, *Attic Epitaphs*, núm. 120; *ΣEMA* 1114.

[---]ης
[Ἡρακλ]ειώτης
«…es heracleota.»

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

Persones del Pont presents en altres inscripcions

i. Núm. 79 (Beòcia 21)

Un naiscos de marbre del segle IV aC està dedicat a una plateesa i un sinopeu, segurament un matrimoni.

512. Robert 1973, 439-440.

ii. Núm. 391 (Propòntida 20) **(?)**

En una estela del segle IV aC dedicada a una família ciesa, hi són inclosos dos heracleotes. L'onomàstica, una forma no jònica i la proximitat de la colònia de Cios a Heraclea del Pont podrien ser indicis que provenien d'aquesta fundació megaresa.

XLV. Frígia

441. Frígia 1

Petita estela de marbre adornada amb un cimaci. Actualment, conservada al Museu del Louvre de París. Mides: 0,182 d'alçada, 0,245 d'amplada i 0,035 de profunditat.

Ca. 431-421 *aC*.
Ed. Wilhelm 1909, 35-37, núm. 22; *IG* I^2 1084; *GVI* 78a; *CEG* 87; *IG* I^3 1361.
Cf. CIG I, pàg. 907, núm. 175b (edició preliminar); Schweitzer 1939, 24 (*non vidi*); Masson 1987, 272-275 (fot.);[513] Bäbler 1998, 159-163, núm. 69, tab. 11.

Φρυγῶν ὃς ἄριστος ἐγένατ' ἐ-
ν εὐ<ρ>υχόροισιν Ἀθήνα<ι>ς, Μάν-
νης Ὀρύμαιος, ἥ μνῆμα τόδ' ἐσ-
τὶ καλόν. Καὶ μὰ Δί' οὐκ εἶδον
ἐμαυτῶ ἀμείνω ὑλοτόμον. *vacat*
ἐν τῶι πολέμ<ω >ι ἀπέθανεν.
«Mannes, d'Orimas, que va esdevenir el millor dels frigis a Atenes d'ampla terra, d'ell és aquest bell monument. I per Zeus, no he conegut un tallador de fusta millor que jo mateix. Va morir en la guerra.»

L. 1: ΕΥΙ ΥΧΟΡΟΙ ΣΙ ΝΑΘΗΝΑΣ. L. 4: ΠΟΛΕΜΛΙ.

Litt. ion. a. 0,005-0,011, στοιχηδόν (*ordine in v.* 6 *turbato*). O /ǭ/, /o/ i E /ę̄/, /e/.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
dat. pl. -οισιν
dat. pl. -αις
ἐγ$\bar{\text{ε}}$να- < *egen-sa-
ν efelcística (excepte ἐστί /_C)

L'estructura proposada en la lectura com a epigrama és la següent:

Φρυγῶν ὃς ἄριστος ἐγένατ' ἐν εὐ<ρ>υχόροισιν Ἀθήνα<ι>ς,
Μάννης Ὀρύμαιος, ἥ μνῆμα τόδ' ἐστὶ καλόν.
Καὶ μὰ Δί' οὐκ εἶδον ἐμαυτῶ ἀμείνω ὑλοτόμον.
ἐν τῶι πολέμ<ω >ι ἀπέθανεν.

El lloc i la data de troballa de la inscripció són desconeguts, però va ser publicat per primer cop per A. Boeckh el 1828, basant-se en còpies de la inscripció fetes per H. E. Köhler i L. F. Fauver. La pedra fou traslladada d'Atenes a París, al *Cabinet de Médailles*, abans del 1850. A. Wilhelm visità el *Cabinet* el 1900 i en féu la primera edició completa. Posteriorment fou traslladada al Museu del Louvre, on es troba dipositada actualment.

No és clar si es tracta d'una inscripció mètrica, com suposa la seva inclusió en els reculls de W. Peek, *GVI*, i P. A. Hansen, *CEG*,[514] i tal com defensa C. Gallavotti,[515] o bé si es tracta de *prosa oratio, color poeticus*, com s'indica a l'edició d'*IG*.[516]

La forma ἐγείνατο correspon a una formació sigmàtica de l'aorist de γίγνομαι, amb l'evolució fonètica habitual en jonicoàtic a partir d'**egensato*, amb pèrdua de la sibilant i allargament compensatori de la vocal anterior, en la inscripció anotada ⟨E⟩. Els aoristos sigmàtics que es formen amb verbs que ja tenen un aorist radical solen prendre un sentit factitiu.[517] Aquest és el cas de les formes sigmàtiques del verb γίγνομαι que trobem en Homer,[518] Alceu[519] i Cal·límac,[520] amb el significat de «donar a llum, infantar». Ja des d'Homer, però, s'observa també la coexistència de dues formes d'aorist d'un mateix verb, una sigmàtica i l'altra radical, sense que s'hi pugui determinar cap diferència semàntica.[521] Aquest és també el cas del nostre epitafi,

513. Per un error d'impressió, s'hi dóna com a datació la segona meitat del segle IV, en lloc del segle V. *Cf. SEG* XXXVII 53.

514. P. A. Hansen recull una proposta de M. L. West de transposar el mot ὑλοτόμον darrere Δι' per formar un encara imperfecte hexàmetre.

515. *Cf.* Gallavotti 1979*b*, 150-151, que no el considera un dístic, sinó una estrofa de ritme prosòdic.

516. *Vid.* també West 2003 sobre la supervivència d'esquemes mètrics indoeuropeus en les imprecacions neofrígies.

517. *Cf.* Schwyzer, *Grammatik*, 754-756 i Chantraine 1958, 408-416.

518. *Il.* 1, 280: θεὰ δέ σε γείνατο μήτηρ, «que et va infantar una mare immortal»; *Od.* 1, 223: ἐπεὶ σέ γε τοῖον ἐγείνατο Πηνελόπεια, «ja que així et va infantar Penèlope».

519. Alc. LP 42, 13: παῖδα γένναt' αἰμιθέων, «va infantar un nen d'estirp divina»; íd. LP 308, 2-3: τὸν κορύφαισιν †αὐγαῖς† Μαῖα γέννατο Κρονίδαι μίγεισα, «et va infantar Maia als cims […] després d'haver jagut amb el Crònida»; íd. LP 327, 2: <τὸν> γένναt' εὐπέδιλλος Ἶρις, «el va infantar Iris de belles sandàlies».

520. Call. *Lav. Pall.* 105: ἀνίκα τὸ πρᾶτόν νιν ἐγείναο·, «en el moment en què el vas infantar».

521. *Cf.* Chantraine 1958, 413: «dans *beaucoup de cas* on observa que l'aoriste sigmatique présente un sens factitif» (la cursiva és meva). P. Chantraine recull alguns exemples en els quals l'aorist sigmàtic no es diferencia en l'ús del radical: κτάνον i ἔκτεινε, «matar», πέρσε i ἔπραθον, «destruir», τρέψα i ἔτραπον, «fer girar», i en algun cas l'aorist sigmàtic manté un valor intransitiu, com a δυσαίατο, «entrar dins».

en el qual ἐγείνατο té un clar sentit intransitiu i no pas transitiu. Es tracta probablement d'un indici de la tendència a substituir l'aorist radical pel sigmàtic, que s'accentuarà amb la *koiné* hel·lenística.

Estilísticament, és destacable el pas de tercera a primera persona en el segon hexàmetre, un canvi en l'estructura de la composició observat en algunes altres inscripcions funeràries.[522] En aquest cas, la intenció d'aquest canvi de perspectiva és posar més de manifest l'orgull que mostrava el difunt en l'exercici del seu ofici.[523] L'expressió ἐν εὐρυχόροισιν Ἀθήναις és una fórmula recurrent en els epigrames, i que apareix habitualment en aquesta mateixa posició a final d'hexàmetre.[524]

El nom de Μάννης, que amb aquesta grafia amb doble <N> no es documenta en cap altra ocasió, fou relacionat ja per A. Wilhelm amb el nom conegut Μάσνης i el més corrent Μάνης. Es tracta d'un nom d'origen frigi, o lidi, testimoniat àmpliament.[525] Sembla que Μάσνης degué ser la forma originària, amb la posterior evolució a Μάνης.[526] Segons Estrabó, es tracta d'un dels antropònims més usuals entre els esclaus d'origen frigi.[527] En el cas del personatge de la nostra inscripció, no sembla pas que ens trobem davant d'un esclau, ja que tan sols acostumen a rebre un monument funerari amb inscripció en vers aquells que conviuen més estretament amb la família, com ara dides i pedagogs. Pensem que més aviat cal considerar-lo un mercenari al servei de les tropes ateneses.

Resta sense resoldre el significat del mot Ορυμαιος, documentat fins al moment en aquesta única inscripció. El més probable és que es tracti de l'ètnic d'una ciutat desconeguda, i no pas d'un patronímic.[528] Alguns intents per localitzar aquesta ciutat han portat a Ἔρυμνα, Ὄρυμνα, localitat del sud de la Pisídia a la frontera amb Pamfília, el nom actual de la qual és Ormana.[529] Però l'origen frigi del nostre personatge no es pot posar en dubte, i la ciutat d'Ὄρυμνα es troba molt allunyada de la Frígia. A aquesta dificultat cal afegir-hi que tenim documentat l'ètnic Ἐρυμνεύς per a aquesta ciutat en una inscripció de Rodes.[530] Fins que no es trobin més testimonis, el més prudent sembla continuar considerant Mannes originari d'una localitat frígia, ara com ara desconeguda.[531]

A la inscripció se'ns informa que Mannes va morir en la guerra, i el seu ofici com a ὑλοτόμος indica que devia formar part d'un contingent de mercenaris frigis en les tropes auxiliars de l'exèrcit atenès.[532] Les tropes auxiliars les formaven ciutadans que no entraven en la categoria dels hoplites, i també hi participaven estran-

522. *Cf.* Díaz de Cerio 1999, 194, que cita com a exemples d'aquesta pràctica *GVI* 327 (V aC) i *GVI* 83 (núm. 515 d'aquest catàleg) del segle IV aC. C. Gallavotti (*cf.* nota 515) sembla que ignora aquests exemples, però troba el mateix recurs en inscripcions agonístiques d'època tardana.

523. Aquest pas de la tercera a la primera persona el trobem també en l'epitafi núm. 417 dedicat al paflagoni Atotas, treballador de les mines.

524. *Cf.* Ginestí 2002, 207, sobre els epítets dedicats a la ciutat d'Atenes. Per als dubtes que aquesta inscripció tingui una estructura hexamètrica, *vid. supra*.

525. *Cf.* Robert 1937, 155-158, per al testimoni d'una moneda de Sardes amb la llegenda dels noms de dos herois de la ciutat: Μασνης i Τυλος. Μάσνης hauria esdevingut el primer rei lidi, segons el testimoni de Dionís d'Halicarnàs (1, 27): λέγοντες ἐκ Διὸς καὶ Γῆς Μάσνην γενέσθαι πρῶτον ἐν τῇ γῇ ταύτῃ βασιλέα. «Diuen que el fill de Zeus i Gea, Masnes, va esdevenir el primer rei d'aquesta terra (*sc.* Lídia).» I entre els frigis era considerat també un dels seus reis mítics, *cf.* Plu., *De Is. et Os.* 24: Φρύγες δὲ μέχρι νῦν τὰ λαμπρὰ καὶ θαυμαστὰ τῶν ἔργων Μανικὰ καλοῦσι διὰ τὸ Μάνην τινά τῶν πάλαι βασιλέων ἀγαθὸν ἄνδρα καὶ δυνατὸν γενέσθαι παρ' αὐτοῖς, ὃν ἔνιοι Μάσνην καλοῦσι. «Els frigis, encara fins a l'actualitat, anomenen les gestes més brillants i admirables "Mànica" per Manes, un dels reis d'altre temps que va esdevenir un gran home poderós entre ells, al qual alguns anomenen Masnes.»

526. En un bronze de la mateixa ciutat de Sardes (*Inv. Coll. Waddington*, 5374, pl. XIV, 19), el mateix heroi hi és anomenat Μασδνης, potser una forma encara més antiga del nom, de la qual deriven les altres dues. *Vid.* també Alemany 2002, 110, per a la clara distinció entre el nom Manes, d'origen frigi, i el nom Maes, d'origen paflagoni.

527. En parlar dels esclaus (ἀνδράποδα) que es troben a Atenes, afirma a Str. 7, 304: τοῖς ἐπιπολάζουσιν ἐκεῖ ὀνόμασι προσηγόρευον ὡς Μάνην ἢ Μίδαν τὸν Φρύγα, Τίβιον δὲ τὸν Παφλαγόνα. «Són designats amb noms preponderants allí, com Manes o Midas els frigis, i Tíbios els paflagonis.» *Cf.* la inscripció *IG* I^3 1032, un catàleg naval gravat, segons la majoria d'estudiosos, després de la batalla de les Arginuses, en el qual hi apareixen vuit esclaus que duen el nom de Μάνης.

528. Aquesta és l'opinió d'O. Masson (1987, 272-275), que dóna com a paral·lel l'ètnic Λωρυμαῖος, creat a partir de Λώρυμα, ciutat cària de la Perea Ròdia (*cf.* Zgusta 1984, 351-352).

529. *Cf.* Zgusta 1984, 449, que a partir de la variació Ορ-/Ερ- exclou un origen grec per al topònim, i el considera l'hel·lenització d'un nom indígena amb inici *Or-*.

530. *IG* XII 1, 411, *cf.* per a la identificació Zgusta 1984, 449, nota 482.

531. Per a altres intents d'explicació del mot Ορυμαιος, *cf.* Bäbler 1998, 160-161.

532. Per a la presència de talladors d'arbres i fusters en les tropes auxiliars, *cf.,* p. e., X. *Cyr.* 6, 36: τούτων (τοὺς ἀποδεδοκιμασμένους) δὲ χρὴ τοὺς μὲν ἀπὸ τῶν ἀκοντιστῶν πέλεκυν ἔχοντας **ξυλοκόπον** ἀναγκάζειν στρατεύεσθαι [...]. «D'aquests (els exclosos del cos militar) els que provenen dels llancers, cal que avancin amb l'exèrcit portant una destral per tallar els arbres [...]»; i *Cyr.* 6, 37: Ἄξω δὲ καὶ τοὺς ἐν τῇ στρατιωτικῇ ἡλικίᾳ σὺν τοῖς ὀργάνοις χαλκέας τε καὶ **τέκτονας** καὶ σκυτοτόμους. «També portaré, amb les seves eines, els ferrers, els fusters i els sabaters que estiguin en edat militar.» Sobre la importància de les tropes auxiliars en l'aprovisionament de les tropes, *vid.* Pritchett 1971, 41-44, i sobre la recollida de fusta en l'exèrcit romà, *vid.* Roth 1999, 59 ss., i 124, amb fig. 3 i 7 per a la perillositat d'aquestes feines de suport.

gers i esclaus.[533] A. Wilhelm, *op. cit.*, opina que Manes devia haver treballat als boscos de l'Àtica com a llenyataire i que devia morir víctima dels primers atacs peloponnesis a la zona. Però l'estil èpic de l'epitafi, amb l'epítet ἄριστος, que se sol aplicar als soldats caiguts en guerra, i la precisió ἐν τῶι πολέμ<ω>ι ἀπέθανεν, indiquen més aviat que devia morir participant activament en la guerra. Recordem que les tropes auxiliars tenen una gran importància per al bon funcionament de l'exèrcit, i que el ὑλοτόμος és també bàsic en la construcció i reparació dels vaixells.[534]

Aquest epitafi és un dels testimonis més antics de la presència d'un frigi a Atenes; l'expressió de l'epitafi «el millor dels frigis a Atenes d'ampla terra» indica que formava part d'un grup més o menys nombrós establert a l'Àtica, potser un grup de mercenaris.[535] Altres testimonis d'una probable presència frígia primerenca a Atenes són una dedicació d'una dona anomenada Frígia[536] i la denominació d'un home frigi en una llista d'esclaus.[537]

442. Frígia 2

Estela de marbre pentèlic, trencada per la part inferior, amb frontó, i relleu sota la inscripció, on s'hi veu una dona asseguda que agafa la mà d'un home amb barba dret al seu costat. Actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 6176). Mides: 0,45 d'alçada, 0,33 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 320 *aC* (Scholl).
Ed. IG II^2 9009.
Cf. CAT 2.389 (fot.); Scholl 1996, núm. 24, tab. 25.1.

Κοσμία ἐκ Κελαινῶν
«Còsmia de Celenes.»

Litt. cum hastis extremis crassatis a. 0,012.

ā /i_
gen. -ῶν < -αων

Figura 242. Frígia 2.

443. Frígia 3 (?)

Part superior d'una estela de marbre amb frontó. Trobada a l'Àgora, on havia estat reutilitzada per a la construcció d'una casa situada sota l'antic Aeròpag. Conservada al Museu de l'Àgora (Ag. I 4298). Mides: 0,298 d'alçada, 0,287 d'amplada i 0,077 de profunditat.

Saec. IV/III *aC.*
Ed. Meritt 1960, 71, núm. 131, pl. 21; *Agora XVII* 903; *CEG* 626; *ΣEMA* 2140.
Cf. J. & L. Robert, *BE* 1961, núm. 264; Jeffery 1978, 122.

533. Per al reclutament d'esclaus com a tropes auxiliars de l'exèrcit, *cf.* Welwei 1974, 57-65. La participació d'estrangers i esclaus en l'exèrcit atenès no admet dubte: són honorats en les llistes de caiguts per la ciutat, en les inscripcions *IG* I^3 1180, 1190 i 1192 sota la rúbrica τοχσότοι βαρβάροι, i en la inscripció *IG* I^3 1144e sota la rúbrica θεράποντες, a més d'aparèixer ambdós col·lectius en el catàleg naval, *IG* I^3 1032, col. VII i col. IX.

534. *Cf.* la narració d'Hesíode, *Op.* 805-809: μέσσῃ δ' ἑβδομάτῃ Δημήτερος ἱερὸν ἀκτήν | εὖ μάλ' ὀπιπεύοντα ἐυτροχάλῳ ἐν ἀλωῇ | βάλλειν, ὑλοτόμον τε ταμεῖν θαλαμήια δοῦρα | νηιά τε ξύλα πολλά, τά τ' ἄρμενα νηυσὶ πέλονται· | τετράδι δ' ἄρχεσθαι νῆας πήγνυσθαι ἀραιάς. «A la meitat, al setè dia, observant ben curosament el fruit sagrat de Demèter, aboca'l a l'era ben arrodonida. Que el llenyataire talli bigues per al llit nupcial i moltes fustes navals, que ben ajustades constitueixin les naus. Al quart dia, comença a construir les naus lleugeres.»

535. A. Wilhelm cita un lloc de l'Àtica anomenat Φρυγίοι (Th. 2, 22: ἱππομαχία τις ἐγένετο βραχεῖα ἐν Φρυγίοις, «un combat de cavalleria de poca importància va tenir lloc a Frígios»), que, segons ell, devia rebre el nom a partir d'un grup de frigis que s'hi haurien instal·lat. *Contra* Diller 1937, 120, segons el qual, en cas que la localitat hagués rebut el nom a partir dels seus habitants frigis, l'expressió esperada seria ἐν Φρυξί.

536. *IG* I^3 546, *ca.* 500 aC.

537. *IG* I^3 426. Bäbler (1998, catàleg núm. 69 a 84) recull quinze inscripcions sobre esteles funeràries de persones de probable origen frigi; per determinar-ne l'origen es basa, en tots els casos excepte el de Mannes, en el caràcter frigi dels antropònims.

χρηστὸς ἀνὴρ Μάνη[ς]
νακοτίλτης
ἐνθάδε κε[ῖται]
«Manes, home excel·lent, esquilador, jau aquí.»

Litt. a. 0,013.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

Hi ha diversos indicis en l'epitafi que parlen a favor d'una procedència estrangera del personatge. En primer lloc, l'antropònim Manes, un nom típicament frigi i usat per molts esclaus frigis a Atenes.[538] En segon lloc, l'epítet χρηστός, aplicat majoritàriament a esclaus, també a persones lliures però mai a ciutadans atenesos. A això hi afegim que la designació de l'ofici és també una informació que rarament apareix en els epitafis per a atenesos.[539]

L'ofici d'esquilador el duien a terme sovint esclaus provinents de la Frígia o la Lídia, i a Filadelfia de Lídia s'hi ha trobat un altre epitafi dedicat a un esquilador.[540]

XLVI. Lícia

444. Lícia 1

Estela de marbre pentèlic amb cimaci, trobada al Pireu i conservada al Museu Epigràfic (EM 10244). Danyada a la part inferior. Mides: 0,42 d'alçada, 0,28 d'amplada i 0,065 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 450-425 *aC*.
Ed. Köhler 1885*a*, 368, núm. 20; *IG* I² 1047; *IG* II² 10476; *IG* I³ 1360.
Cf. Wilamowitz 1893, II, 174-175; Wilhelm 1978, 64.

Ἀθηνόδοτος
Ἰατροκλέος
Φασηλίτ<u>ο</u>
«Atenòdot, fill de Iàtrocles faselita.»

Litt. ion. a. 0,015-0,020 (*litt. rot.* 0,013-0,015). O /o̧/, /o/.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
gen. -*o̧* per a masc. en -*ā*
ἰατρο-

Figura 243. Lícia 1.

La inscripció ha estat escrita en alfabet jònic. A l'Àtica, en aquesta època, no és encara l'alfabet oficial, però se'n documenta un ús creixent, sobretot en epigrafia privada.[541] No sabem quin era l'alfabet usat a Faselis, una colònia ròdia, que possiblement adopta l'alfabet jònic relativament aviat.

L'ètnic no determina el mateix Atenòdot sinó que es refereix al seu pare; aquest fet l'interpreten U. v. Wilamowitz i A. Wilhelm com una mostra que Atenòdot, nascut metec a Atenes, no ha heretat la ciutadania del seu pare.[542]

445. Lícia 2

Estela de marbre pentèlic amb frontó. Trobada al Pireu i conservada actualment al Museu Epigràfic (EM 11002). Mides: 0,90 d'alçada, 0,35 d'amplada i 0,03 de profunditat.

Med. saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1967; *IG* II² 9221.

538. *Cf.* la inscripció núm. 441 d'aquest mateix apartat. Cal reconèixer que el nom Μάνης no es troba testimoniat sols entre els frigis, sinó que el trobem en altres zones de l'Àsia Menor; *vid.*, per a la Cària, Adiego-Debord-Varinlioğlu 2005, 607.

539. *Cf.* Ginestí 2002, 202 i 206. Sobre χρηστός, *vid.* Robert 1950*a*, 152, on l'autor afirma que aquest epítet s'atorga als esclaus que han servit correctament els seus amos, i pàgina 202 per a l'aplicació d'aquest epítet a persones externes a l'estatus servil.

540. L. Robert, *BE* 1958, núm. 439: …]όδοτος Ἀπολλωνίου νακοτίλης, i la remarca de Jeffery 1978, 122.

541. *Cf.* Threatte, *GAI* I, 26-40.

542. Per a una anàlisi d'aquest fenomen, *cf.* Ginestí 2002, 203, i, per exemple, la inscripció núm. 237 d'aquest recull.

Δρόμων
Λύκιος
«Dromó lici.»

Litt. a. 0,022.

446. Lícia 3

Estela rectangular de marbre, trobada a la Via Sacra i conservada a la tercera Eforia (M 2557). Mides: 0,50 d'alçada, 0,30 d'amplada i 0,04 de profunditat.

Post med. saec. IV *aC*.
Ed. Pachiyanni-Kaloudi 1982, 27, núm. 1; *SEG* XXXIX, 287; *ΣΕΜΑ* 1202.
Cf. CAT 0.338.

Σωσίας
Λύκιος
«Sòsias, lici.»

447. Lícia 4

Estela procedent del Pireu, coneguda tan sols a partir d'un dibuix d'Eustratiadis.

Saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 2469b; *IG* II 3400; *IG* II^2 10477.

Χαρμίδης
Φασηλίτης
«Càrmides faselita.»

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

XLVII. Cilícia

448. Cilícia 1

Estela de marbre pentèlic amb cimaci. Actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 10993). Mides: 0,57 d'alçada, 0,37 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II 3070; *IG* II^2 9030.

Ἕρμων Κίλιξ
«Hermó cilici.»

Litt. a. 0,016.

XLVIII. Pèrsia

449. Pèrsia 1

Estela amb frontó, trobada al port de Neo Falèron i conservada al Museu del Pireu. Mides: 0,32 d'alçada i 0,26 de profunditat.

Saec. IV *aC*.
Ed. «Funde», *AM* 26 (1910), 236; Kontoleon 1902, 137; *IG* II^2 10076; Bäbler 1998, núm. 43.

Πρῶτος Πέρσης
«Protos persa.»

Litt. 0,011.

Xipre

XLIX. Xipre

Dins el conjunt d'epitafis dedicats a persones procedents de l'illa de Xipre hi hem inclòs catorze epitafis on hi llegim l'ètnic Σαλαμίνιος / Σαλαμινία. Com és sabut, de Salamines n'existeixen dues: una illa que es troba davant les costes de l'Àtica i una *polis* a l'illa de Xipre, i la dificultat rau a determinar en cada un dels epitafis quina de les dues procedències és la correcta o la més probable. En dos casos (núm. 7 i 21) el doble ètnic Σαλαμινίος ἀπό Κύπρο resol el dubte, i l'onomàstica també ens ajuda a assignar un origen xipriota en tres inscripcions més (núm. 14, 16 i 25). Resten nou inscripcions (núm. 3, 6, 9, 10, 11, 12, 22, 23 i 24) on, en principi, no hi ha cap element que ens permeti decantar-nos cap a una procedència o una altra.

Un indici a favor de l'origen xipriota de tots aquests personatges el podríem trobar analitzant l'estatus polític dels habitants de l'illa de Salamina, ja que, en el cas que es tracti de ciutadans atenesos, és impensable que en l'epitafi que els honora no hi incloguin el demòtic que els identifica com a tals sinó l'ètnic de la regió on viuen. Això resoldria els dubtes sobre l'origen en els epitafis del nostre catàleg. Es tracta, però, d'una qüestió molt debatuda. La interpretació tradicional[543] considera que, tot i que l'illa de Salamina estigui sota domini atenès, els seus habitants no formen part del cos de ciutadans, ja que no existeix cap dem que tingui el seu centre a l'illa.[544] En estudis recents, aquesta visió ha estat posada en dubte, i tant S. D. Lambert[545] com M. C. Taylor[546] arriben a la conclusió que els habitants

543. Whitehead 1986, 84 i Cohen 2000, 122, nota 106. *Vid.* la inclusió de personatges salaminis en el recull prosopogràfic d'estrangers a Atenes *FRA*, i l'aparició en cursiva en el volum dedicat a l'Àtica de l'*LGPN*, ja que segons els autors formen part geogràficament de l'Àtica però no pas políticament.

544. Whitehead 1986, 84, nota 75, anomena l'illa de Salamina «non-deme area».

545. Lambert 1997, 85-106 i Lambert 1999.

546. Taylor 1997.

de l'illa de Salamina són ciutadans atenesos de ple dret i, per tant, posseïdors d'un demòtic que els designa com a tals.[547]

En el nostre recull i basant-nos en aquestes anàlisis recents, classifiquem tots els epitafis que inclouen l'ètnic Σαλαμίνιος / Σαλαμινία dins el grup dels xipriotes, però hem marcat amb un interrogant aquells en què l'assignació en l'origen geogràfic es basa únicament en la improbabilitat que es pugui tractar d'habitants de l'illa de Salamina.

No ha de sorprendre el nombre relativament elevat de tretze epitafis, ja que és sabut que la *polis* de Salamina mantenia intensos contactes comercials i polítics amb Atenes, sobretot durant el regnat del rei filohel·lènic Evàgoras (411-374), a qui fins i tot li fou concedida la ciutadania atenesa juntament amb els seus fills.[548]

a. *Polis* gregues

450. Xipre 1

Estela de marbre amb frontó i acroteris, de procedència desconeguda, actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 2029). Damunt de la inscripció, collocada al mig de l'estela, hi havia probablement una pintura, avui desapareguda. La pedra va ser reutilitzada al segle I dC per gravar-hi un altre epitafi, però tant una inscripció com l'altra són actualment difícils de llegir. Mides: 0,74 d'alçada, 0,34-0,36 d'amplada i 0,09 de profunditat.

Autòpsia.
Saec. V *aC ex.* (Scholl).
Ed. Peppas-Delmusu 1963; *BE* 1966, 149; *SEG* XXII, 196; Daux 1972, 563, núm. 78; *ΣEMA* 1581.
Cf. Scholl 1996, núm. 21.

Ἰατρὸς θνητοῖσιν νό-
σων ὁ κράτιστος ἀπά[ν]
των ⁝ ἐνθάδε Πνυτα-
γόρο κεῖται Ἀριστο-
κράτης.
«Aquí jau un metge, el més poderós envers totes les malalties dels mortals, Aristòcrates, fill de Pnitàgoras.»

O /ǭ/, /o/.

ἰατρός (xip. ijātēr)
desinència mitjana -ται

Figura 244. Xipre 1.

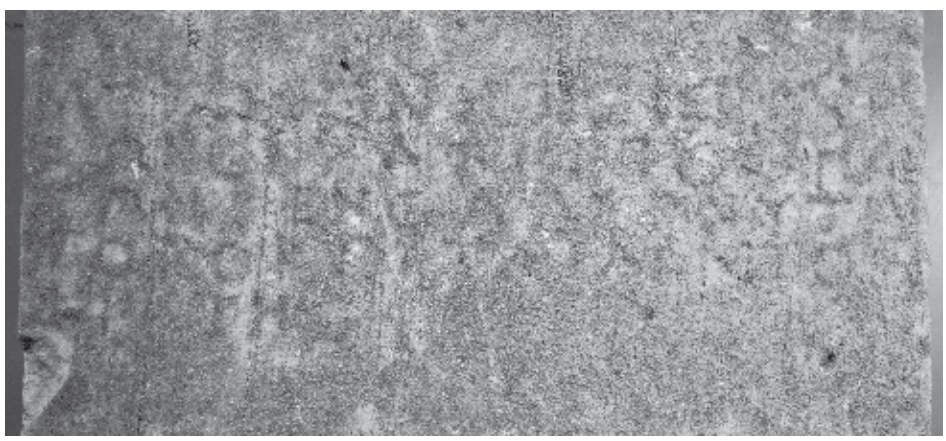

Figura 245. Xipre 1.

547. *Cf.* Taylor 1997, 162, on se cita la inscripció *IG* II² 1672, una llista de l'ofrena anual de l'ἀπαρχή al santuari d'Eleusis de l'any 329/328. En aquesta inscripció s'hi anota que l'ofrena corresponent a Salamina hi és aportada per un tal ἐξαλαμῖνος Τιμόθεος Ἀλωπε(κήθεν), un ciutadà del *demos* d'Alòpece que té la seva residència a Salamina i que, probablement, aquest any exercia el càrrec d'arcont de Salamina. Aquesta doble designació amb ἐξ Σαλαμῖνος i demòtic és possible que també es trobi en la inscripció Ag. XIX, P2, fragment d'una catalogació de venda de propietats confiscades, en la qual s'hi cita Λευκόλοφος ἐξ Σαλα[μῖνος ---]ἀπέγ·, un personatge que compleix exactament la mateixa funció que, en la resta de la inscripció, realitzen ciutadans, citats tots ells amb el seu demòtic corresponent. En la part perduda de la inscripció els editors hi han restituït τάδε, però observant el formulari de la inscripció és probable que aquí hi constés el demòtic. *Cf.* també Taylor 1997, 132, per a una llista de les inscripcions funeràries trobades a l'illa de Salamina que inclouen demòtic.

548. [D.] 12, 10: ὑμεῖς ἔδοτε πολιτείαν Εὐαγόρᾳ τῷ Κυπρίῳ καὶ Διονυσίῳ τῷ Συρακοσίῳ καὶ τοῖς ἐκγόνοις τοῖς ἐκείνων. «Vosaltres vau concedir el dret de ciutadania a Evàgoras el xipriota i Dionís el siracusà, i a llurs descendents.» *Vid.* també Isoc. 9, 54 i Osborne 1981, D3. Segurament es tractà d'un decret com el que coneixem per al rei de Sidó (*IG* II² 141) i que tenia com a objectiu facilitar els contactes comercials entre ambdues ciutats, ja que també es reconeixen una sèrie de privilegis als comerciants sidonis que viatgin a Atenes a fer negocis. Sobre les relacions entre Atenes i Salamina i els testimonis arqueològics dels contactes comercials, *vid.* Raptou 1999 i Chavane-Yon 1978.

ἐνθάδε
gen. -ο̣̄ per a masc. en -*ā*
dat. pl. -οισιν
lexema πνυτ- (at. πινυτ-)
ν efelcística

El dístic elegíac està marcat per puntuació i té la següent estructura:

Ἰατρὸς θνητοῖσιν νό̣σ̣ων ὁ κ̣ράτιστος
ἀπά[ν]των ⋮
ἐνθάδε Πνυταγόρο κεῖται Ἀριστοκράτης.

L'origen xipriota d'Aristòcrates ha estat determinat a partir de l'antropònim del seu pare, Pnitàgoras. Es tracta d'un nom format sobre un radical πνυτ(ο)- que es troba, en onomàstica grega, únicament a Xipre o en personatges d'origen o influència xipriota.[549] L'adjectiu πνυτός, «prudent», format amb la mateixa arrel, està testimoniat també en una glossa d'Hesiqui. A partir d'aquest nom, doncs, podem concloure que l'epitafi està dedicat a un metge d'origen xipriota que va traslladar-se a exercir la seva professió a Atenes, on va morir i fou honorat amb un epigrama que en lloa l'excel·lència professional.[550]

451. Xipre 2

Estela de marbre amb decoració de palmetes on hi ha algunes restes de color, i arrodonida a l'extrem superior. Sota la inscripció, dues rosetes. Trobada al Pireu, en un cementiri d'època clàssica situat entre els carrers de Tebes i Retsina-Palamediou, i conservada al seu Museu (MP 5241). Mides: 1,12 d'alçada, 0,34 d'amplada i 0,024 de profunditat.

Autòpsia.
Saec. V *aC ex.* / *saec.* IV *aC in.*
Ed. Steinhauer 1984, 30, tab. 7e; *SEG* XXXIX, 271; *ΣEMA* 1185.

Ζωίλος
Ἀντιφίλ̄ο
Κύπριος
ἐγ Μαρί̄ο
«Zoilos, fill d'Antífil, xipriota de Màrion.»

L. 1 Steinhauer: Ζωίλος; Stroud (*SEG*): Ζωήλος. L. 2 Steinhauer: Ἀντιφίλου.

Litt. a. 0,020-0,024. O /ο̄/, /o/.

Figura 246. Xipre 2.

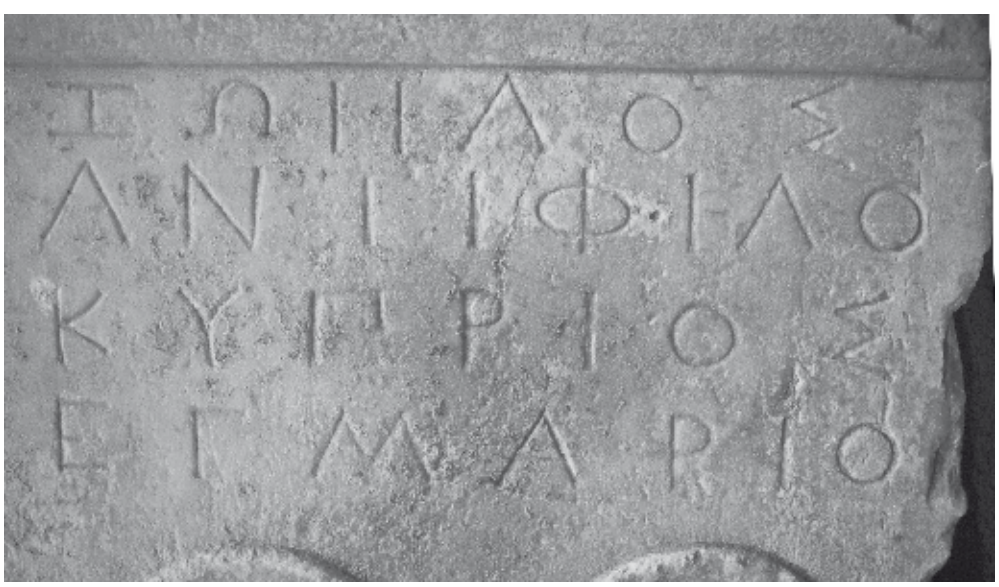

Figura 247. Xipre 2.

549. *Cf.* Masson *OGS* I-II, 1-14.

550. Galè (Gal. 12, 878-879) cita un tal Aristòcrates γραμματικός com a metge. Lamentablement, no en dóna cap altra informació que ens permeti aventurar alguna relació amb la persona honorada en l'epitafi. Pel que fa al caràcter itinerant de la professió de metge, apareix ja en l'*Odissea* en aquesta pregunta d'Eumeu (*Od.* 17, 382-385): τίς γὰρ δὴ ξεῖνον καλεῖ ἄλλοθεν αὐτὸς ἀπελθὼν | ἄλλον γ', εἰ μὴ τῶν οἳ δημιοεργοὶ ἔασι, | μάντιν ἢ ἰητῆρα κακῶν ἢ τέκτονα δούρων, | ἢ καὶ θέσπιν ἀοιδόν, ὅ κεν τέρπῃσιν ἀείδων. «¿Qui, arribant d'un altre indret ell mateix, fa venir un estranger altre que no un dels que són artesans, o bé un endeví, o un metge de mals, o un mestre fuster, o encara un aede de paraules divines que delecti en recitar?»

<-ωιι-> /o·i/ (en la lectura Ζωιίλος) (?)
[η] < k/_N

A partir de l'autòpsia de la inscripció, podem afirmar que la lectura correcta és Ζωιίλος, amb doble iota. Aquesta forma de l'antropònim també la trobem en un epitafi per a un sami (núm. 270), i reflecteix la pronúncia de l'hiat en la seqüència *-ōi-*.

Aquest és un dels epitafis on l'origen del personatge hi és doblement indicat, primer amb un ètnic regional i després amb un sintagma preposicional que concreta la ciutat d'origen.[551]

Els contactes entre Màrion i Atenes són bàsicament comercials, ja que Màrion posseïa una gran riquesa en coure i en féu el seu principal producte d'exportació.[552]

***452. Xipre 3* (?)**

Fragment esquerre d'una estela de marbre. Trobada a l'Àgora, al pòrtic d'Àtal, i conservada al seu Museu (Ag. I 3475). Mides: 0,18 d'alçada, 0,18 d'amplada i 0,45 de profunditat.

Saec. V/IV *aC.*
Ed. IG II^2 10178; *Agora XVII* 653.

'Αρισ⟨το⟩κλῆς Ε[---]
Σαλαμίνι[ος]
«Arístocles, fill d'E…, salamini.»

L. 1 ΑΡΙΣΚΛΗΣ.

Litt. a. 0,012-0,018.

453. Xipre 4

Lècitos, trencada per la part inferior i la part superior. Trobada prop del poble de Lipesi i conservada al seu Museu. La inscripció està gravada en forma de quart de cercle, potser pel fet que a la part inferior hi hagués una pintura que representés els tres personatges. Mida: 0,37 d'alçada.

Saec. IV *aC in.*
Ed. Kyparisses 1926, 76, núm. 61; *IG* II^2 9119.

'Αριστοιδίκη : Κυπρία. Θέμις. Θυάναξ
«Aristòdice xipriota. Temis. Tiànax.»[553]

Litt. a. 0,011.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_
⟨OI⟩ ~ ⟨O⟩/_C
Θυά < Θοά < *Θεο-ά

La grafia inversa ⟨OI⟩ ~ ⟨O⟩ que trobem en el patronímic Aristòdice és una mostra de la pèrdua de iota en el diftong ⟨OI⟩ a ⟨O⟩ que es testimonia quasi exclusivament davant de vocal.[554] Tot i que l'evolució posterior habitual és la monoftongació en [ü], observem que en la *koiné* d'Egipte, i potser també en la *koiné* documentada a la ciutat xipriota de Kafizin, es manté aquesta vacil·lació entre ⟨OI⟩ i ⟨O⟩, que pressuposa una monoftongació en [ɵ:].[555]

454. Xipre 5

Estela de marbre pentèlic amb palmetes, trencada per la part inferior. Procedent del Pireu, actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9302). Mides: 0,23 d'alçada, 0,21 d'amplada i 0,03 de profunditat.

390-365 *aC.*
Ed. Koumanoudes 1871, 2426; *IG* II 3364; *IG* II^2 10376.
Cf. Möbius 1968, 88.

Εὐφροσύνη Σολία
«Eufròsine sòlia.»

Litt. a. 0,01.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /i_

455. Xipre 6

Lècitos de marbre pentèlic amb relleu on s'hi representa un home assegut que dóna la mà a un home dret; entre ells dos, un tercer home. Trobada el 1984 a Tauros i conservada actualment al Museu del Pireu (PM 5237). Mida: 0,44 d'alçada.

551. *Cf.*, per als epitafis amb doble ètnic, el comentari a la inscripció núm. 137.

552. *Cf. IG* II^2 1675, un decret que regula la decoració de les columnes del pòrtic al temple d'Eleusis, per a la qual s'ha d'utilitzar coure de Màrion. L. 17-18: χαλκοῦ δὲ ἐργάσεται Μαριέως κεκραμένου τὴν δωδεκάτην. Sobre la destrucció de la ciutat de Màrion al final del segle IV, *vid.* comentari a la inscripció núm. 457.

553. L'*editor princeps* entengué la inscripció com una dedicació a Aristo feta per quatre persones: Dice, Cípria, Temis i Tiànax. La seva proposta de lectura és (Τῇ ἀποθανούσῃ) 'Αριστοῖ (ἡ) Δίκη : (ἡ) Κυπρία, (ἡ) Θέμις, (ὁ) Θυάναξ (ἀνέθεσαν).

554. *Cf.* Schwyzer 1953, 194-196, la vacil·lació entre ⟨AI⟩, ⟨OI⟩ i ⟨A⟩, ⟨O⟩ davant de vocal s'observa en àtic i altres dialectes fins al 300 aC. Però *vid.* nota següent per a exemples posteriors a Egipte i Xipre.

555. *Vid.* Brixhe 1988*b*. La progressiva desaparició de l'oposició de quantitat i monoftongació dels diftongs explica les vacil·lacions observades ⟨O⟩ ~ ⟨Ω⟩ i ⟨ΩI⟩ ~ ⟨Ω⟩ ~ ⟨OI⟩, inclosa la grafia inversa ⟨OI⟩ per ⟨O⟩ en el patronímic Δημοικλίως (Mitford 1980, núm. 135), en aquest cas també davant de consonant tal com en el nostre exemple. Segons Teodorsson (1977, 227-229), en la *koiné* ptolemaica, la monoftongació de [oi] en [ɵ:] degué iniciar-se en posició antevocàlica i ja al segle III sembla un fenomen de context generalitzat.

Autòpsia.
375-350 *aC*.
Ed. *ΣEMA* 1407.
Cf. *CAT* 3.344.

Μνησίλεως. Ἀστύτιμος
Φιλοδώτου Σαλ[αμίνιος]
«Mnesilau. Astitim, fill de Filodot, salamini.»

ΣEMA: Φιλοδ⟨ό⟩του.

Litt. a. 0,007.

/ē̩/ < /æ/ < /ā/
-λεως < -λāος
⟨Ω⟩ ~ ⟨O⟩

456. Xipre 7

Estela de marbre pentèlic o illenc, amb dues rosetes gravades sobre la inscripció. Conté un relleu en el qual s'hi identifiquen un hoplita, amb cuirassa, casc «traci» i una llança a la mà esquerra, que dóna la mà a un home gran assegut a la dreta. Conservada a la col·lecció privada d'Efi Karpodini. Mides: 0,475 d'alçada, 0,40 d'amplada i 0,10 de profunditat.

360-350 *aC*.
Ed. Themelis 1991 (amb fot. i resum en anglès); *SEG* XLI, 210; *ΣEMA* 1417.
Cf. *CAT* Supl. 2.392e.

Σωσίδημος Σαλα-
μίνιος ἀπὸ Κύπρō.
«Sosidem, salamini de Xipre.»

O /ō̩/, /o/.

/ē̩/ < /æ/ < /ā/
ἀπό

El lloc de trobada de l'estela és desconegut. Segons indicacions de Clairmont (*CAT*), es trobava a la possessió de la família Karpodini a Paros abans de ser transportada a Falèron, Atenes. L'arqueòleg considera clara la factura àtica de l'estela, però podria ser que es tractés d'un monument funerari procedent de Reneia i no pas de l'Àtica.

El doble ètnic hi ha estat gravat amb l'estructura de citar en primer lloc el de la ciutat i en segon lloc el regional.[556]

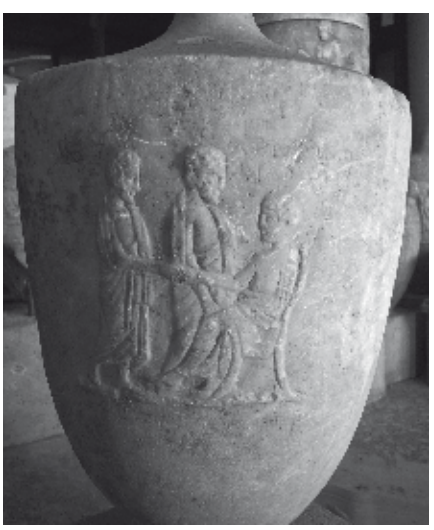

Figura 248. Xipre 6.

Figura 249. Xipre 6.

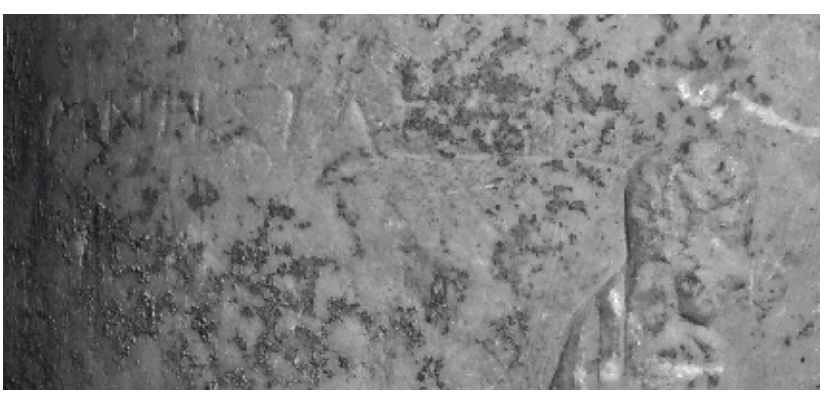

Figura 250. Xipre 6.

556. *Vid.* el comentari a la inscripció núm. 137.

457. Xipre 8

Estela de marbre blanc danyada en el frontó. Les lletres de la inscripció conserven restes de pintura vermella. Conservat al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 1781). Mides: 0,44 d'alçada, 0,56 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II^2 9284.

Πνυτόδαμος
Στασαγόρου
Μαριεύς
«Pnitodam, fill d'Estasàgoras, marieu.»

Litt. a. 0,016.

gen. -ǭ per a masc. en -*ā*
/ā/ originària
lexema πνυτ-

Procedent de la ciutat de Màrion, a Xipre. Màrion va ser destruïda el 312 aC i els seus habitants van ser transferits a Pafos.[557] La ciutat va renéixer posteriorment sota Ptolemeu Filadelfos amb el nou nom d'Arsínoe. L'any 312 és, doncs, el *terminus ante quem* per datar aquesta inscripció, ja que posteriorment l'ètnic Μαριεύς deixa d'existir.[558]

El nom del difunt ha estat format amb el radical πνυτο-, exclusiu de l'onomàstica xipriota.[559]

458. Xipre 9 (?)

Estela de marbre pentèlic trencada per la part inferior i amb restes d'una decoració de palmeta. Sota la inscripció hi ha gravades dues rosetes. Procedent del Pireu, actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9184). Mides: 0,57 d'alçada, 0,43 d'amplada i 0,09 de profunditat.

Med. saec. IV *aC.*
Ed. Koumanoudes 1871, 1106; *IG* II 3287; *IG* II^2 10176.

'Αριστογείτων
'Αρίστου
Σαλαμίνιος
«Aristogíton, fill d'Arist, salamini.»

Litt. a. 0,018.

459. Xipre 10 (?)

Estela de marbre himètic trencada per la part superior i inferior. Actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 6167). Mides: 0,28 d'alçada, 0,27 d'amplada i 0,04 de profunditat.

Med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II^2 10202.

Θεοπόμπου
Σαλαμινία
«…, filla de Teopomp, salamínia.»

Litt. a. 0,012.

460. Xipre 11 (?)

Estela de marbre pentèlic amb frontó; sobre la inscripció s'hi troben dues rosetes. Procedent del Ceràmic i conservada a la part exterior del seu Museu (I 293). Mides: 1,24 d'alçada, 0,49 d'amplada i 0,095 de profunditat.

Autòpsia.
Med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II^2 10209.

Πρώταρχος
Πρωτομάχου
Σαλαμίνιος
«Protarc, fill de Protòmac, salamini.»

Litt. a. 0,022.

461. Xipre 12 (?)

Estela de marbre amb cimaci trobada al Pireu, actualment conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 11013). Mides: 0,71 d'alçada, 0,41 d'amplada i 0,09 de profunditat.

Figura 251. Xipre 11.

557. *Cf.* D.S. 19, 79, 4.

558. Robert 1946, 75. Que la ciutat va ser totalment despoblada ho demostra el fet que, en reaparèixer en les fonts escrites, ho fa amb un nou nom i no manté pas l'anterior.

559. *Cf.* comentari al núm. 450.

Med. saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1113; *IG* II 3291; *IG* II^2 10203.

Μίλων
Σαλαμίνιος
«Miló salamini.»

Litt. a. 0,02.

462. Xipre 13

Part superior d'una estela de marbre blanc; sota la inscripció, dues rosetes. Trobada al Pireu i conservada al seu Museu. Mides: 0,35 d'alçada, 0,35 d'amplada i 0,085 de profunditat.

Med. saec. IV *aC*.
Ed. Dragatses 1888, 165; *IG* II 5, 3364*b*; *IG* II^2 10382.

Εὔαργος
Νικοδήμου Σόλιος
ἀπὸ Κύπρου
«Evarg, fill de Nicodem, soli de Xipre.»

Litt. a. 0,012.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
ἀπό

L'origen d'aquest personatge havia estat atribuït erròniament per Kirchner, editor d'*IG*, a una ciutat cilícia a partir d'una cita d'Esteve de Bizanci, però no hi ha cap dubte que es tracta d'un personatge procedent de la ciutat xipriota de Solos.[560]

463. Xipre 14

Part dreta d'una estela de marbre amb frontó i relleu; hi resta la part superior de la figura d'un noi nu que sosté una capa amb la mà esquerra. Fou trobada el 1875 en un lloc desconegut de l'Àtica, i actualment es troba conservada al Kunsthistorisches Museum de Viena (I 695). Mides: 0,44 d'alçada, 0,42 d'amplada i 0,12 de profunditat.

Post med. saec. IV *aC* (Scholl).
Ed. IG II^2 10179.
Cf. Noll 1962, núm. 4; *CAT* 0.874a; Scholl 1996, núm. 501.

[Ἀρισ]τοκράτης Πασικράτους Σαλαμ̣[ίνιος]
«Aristòcrates, fill de Pasícrates, salamini.»

Litt. a. 0,014.

gen. -ους < -εος < *-*esos*

464. Xipre 15

Part esquerra d'un naiscos de marbre pentèlic. Conservat al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9264). Mides: 0,19 d'alçada, 0,26 d'amplada i 0,08 de profunditat.

Post med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II 5, 3099*c*; *IG* II^2 9084.

Ἀριστοτίμη Κουριεί[α]
«Aristotime curiea.»

Litt. a. 0,01.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

465. Xipre 16

Estela de marbre pentèlic; sota la inscripció hi ha dues rosetes. Trobada en un jardí d'una casa particular situada al carrer Eleftherios Venizelos, actualment conservada en una col·lecció particular.

Post med. saec. IV *aC*.
Ed. Pologiorgi 1998, 119-121, tab. 25 (*apud SEG*); *SEG* XLVI, 295; *ΣEMA* 1413.

Μελαγκράτης Ζοάνορ[ος]
Σαλαμίνιος
«Melàncrates, fill de Zoànor, salamini.»

L. 1 *ΣEMA*: Ζοάνορο[ς].

Els noms iniciats amb el radical Ζω- són molt freqüents a Xipre,[561] i, per aquesta raó, en la primera edició de la inscripció ja s'afirma que la procedència d'aquest personatge és probablement la ciutat de Salamina a Xipre, i no pas l'illa de Salamina. L'abreujament Ζωα- < Ζοα- no té res de sorprenent i es troba en

560. St. Byz. Σόλοι, Κιλικίας πόλις· ὁ πολίτης Σολεὺς καὶ Σόλιος i la crítica de Robert 1946, 72, que constata que l'ètnic que apareix a les inscripcions de Solos de Cilícia és sempre Σολεύς i les monedes encunyades al segle V i IV aC (Head, *HN*^{2}, 728) duen o bé l'ètnic en genitiu, Σολέων, o bé l'adjectiu Σόλιον o Σολικόν. Per als testimonis de la ciutat xipriota de Solos, *vid.* F. G. Maier, «Cyprus», *Poleis*, 1229-1230. Per a l'ús del doble ètnic, vegeu el comentari a la inscripció núm. 137.

561. *Cf.* Masson, *OGS* I-II, 5-11.

noms com Ζόαρχος a Xipre[562] i Tera,[563] i Ζόανδρος a Eritrea[564] i Samos.[565] Sí que és sorprenent la forma que trobem de genitiu Ζοάνοροϛ, que fa suposar un nominatiu *Ζοάνωρ (?), variació del més habitual Ζώανδρος / Ζόανδρος.

466. Xipre 17

Estela amb frontó, trobada al *demos* de Ramnunt. Mides: 0,86 d'alçada, 0,36-0,343 d'amplada i 0,08 de profunditat.

Post med. saec. IV *aC*.
Ed. Petrakos 1977, 18, núm. 363; *BE* 1980, núm. 227; *SEG* XXX, 238; Petrakos 1999, núm. 283.

Μυμαικύλη
Εὐμένηϛ Κύπριος
«Mimècile. Èumenes xipriota.»

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
⟨Υ⟩ ~ ⟨Ι⟩

El nom de Μυμαικύλη, del qual no es coneix cap altre exemple, està format a partir d'un lexema pertanyent al món vegetal, com observem en molts altres antropònims femenins: Μεμαίκυλον o μιμαίκυλον és el nom per a la cirera d'arboç, fruit que era força usat en medicina.[566] Per formar l'antropònim, se n'ha feminitzat la forma afegint-hi un final -η.

467. Xipre 18

Estela de marbre blanc amb decoració de palmetes i relleu on hi ha estat representada una *cena sepulcralis*. Trencada per la part inferior esquerra i superior. Trobada al Pireu i conservada al seu Museu (MP 16). Mides: 0,86 d'alçada, 0,42 d'amplada i 0,095 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 320 *aC* (Scholl).
Ed. Dragatses 1888, 164; *IG* II 5, 3115*b*; *IG* II^2 9120.
Cf. Scholl 1996, núm. 267, tab. 41.1.

[Δι]οκλῆϛ Διοκλέουϛ
Κύπριος
«Diocles, fill de Diocles, xipriota.»

Litt. a. 0,013.

gen. -κλέουϛ < *-*kleu̯eos*

468. Xipre 19

Estela. Trobada al poble d'Epano Liossia. Mides: 0,53 d'alçada i 0,37 d'amplada.

Figura 252. Xipre 18.

Figura 253. Xipre 18.

562. AM 9 (1884), 136, núm. 4.
563. *IG* XII 3, *supl.* 1299, 3.
564. *IG* XII 9, 246 B, 132.
565. *SEG* I, 367, 11.
566. *Cf.* Masson, *OGS* I-II, 423-424.

Saec. IV *aC*.
Ed. Milchhöfer 1888, 343, núm. 548; *IG* II 5, 3115*c*; *IG* II^2 9121.

Σιμύλος Κύπριος
χρησ[τ]ὸς χρηστὸς
χρη[σ]τ[ός]
«Símil xipriota, home excel·lent, home excel·lent, home excel·lent.»

469. Xipre 20

Fragment d'una estela de marbre pentèlic. Trobat al Pireu i conservat al seu Museu. Mides: sense especificar.

Saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1926; *IG* II 3115; *IG* II^2 9122.

--- κίδη[ς]
[---]ότου
[ἀπὸ Κ]ύπρου
«…cides, fill de …ot, de Xipre.»

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
ἀπό

470. Xipre 21

Estela de marbre pentèlic amb frontó, trencada per la part inferior i superior. Procedent del Pireu, actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9291). Mides: 0,43 d'alçada, 0,40 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 2349; *IG* II 3295; *IG* II^2 10217/10218.

Θρίξας
Ἑλλομένης Σωκλῆς
Ἑλλαγόρου
Σα[λα]μίνιος
ἀπὸ Κύπρου Φαινώ
«Trixas, Hel·lòmenes, fill d'Hel·làgoras, salamini de Xipre.[567] Socles. Feno.»

Litt. non satis accurate incisae a. 0,01.

gen. -ǭ per a masc. en -*ā*
/ā/ originària

471. Xipre 22 (?)

Estela de marbre amb restes d'un relleu. Sobre el frontó hi ha esculpida una sirena amb un colom a cada costat, i del relleu es conserva el cap cobert d'una dona. Trobada prop del poble de Nicaea. Mides: desconegudes.

Saec. IV *aC*.
Ed. IG II 3292; *IG* II^2 10205.
Cf. CAT 2.313b (dibuix).

Οἰνάνθη : Καλλιστράτης
Σαλαμινία
«Enante, filla de Cal·lístrate, salamínia.»

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_

Aquest epitafi és un dels rars exemples on el nom de la mare ocupa el lloc habitualment reservat al nom del pare. Es tracta d'un ús testimoniat molt esporàdicament en epigrafia grega.[568] Els coloms són un element decoratiu que apareix sovint en esteles dedicades a infants, i aquí es probable que també indiquin que Enante era encara una nena quan morí. La part del relleu perduda podria haver mostrat la mare Callístrate asseguda i al seu davant la nena Enante.

472. Xipre 23 (?)

Estela de marbre pentèlic amb frontó. A dreta i esquerra de la inscripció hi ha gravada una roseta. Procedent de la zona del Dípilon, actualment conservada al Museu Nacional d'Atenes (NM 1165). Mides: 1,40 d'alçada, 0,55 d'amplada i 0,19 de profunditat.

Autòpsia.
Saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1115; *IG* II 3293; *IG* II^2 10208; Bäbler 1998, núm. 112.

Πειθίας Λέοντος
Σαλαμίνιος
Θρᾶιττα
Λέων
Πειθίου
Σαλαμίνιος
Πλαγγὼν
Χαρίου γυνή
Πειθίας Λέοντος Σαλαμίνιος.
«Pítias, fill de Leont, salamini. Tràcia. Leont, fill de Pítias, salamini. Plangó, dona de Càrias. Pítias, fill de Leont, salamini.»

Litt. a. v. 1-2 0,025, *v.* 3 0,02, *v.* 4-9 0,015.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_
gen. -ǭ per a masc. en -*ā*.

567. Per a l'ús del doble ètnic, vegeu el comentari a la inscripció núm. 137.
568. *Cf.* el comentari a la inscripció núm. 491 i a les pàgines 130-131.

Figura 254. Xipre 23.

Figura 255. Xipre 23.

Sembla que la inscripció, en el moment de la dedicació, incloïa tan sols el nom de Pítias, i que amb posterioritat s'hi anaren afegint la resta de noms fins a incloure-hi tres generacions d'una família. Això és un clar indici que la família estava instal·lada a Atenes, és a dir, que es tracta d'una família de metecs i no pas d'estrangers de pas.

***473. Xipre 24* (?)**

Fragment de marbre pentèlic, possiblement d'un monument tipus *trapeza*. Trobat el 1938 en una casa de l'antiga Àgora i conservat actualment al seu museu (Ag. I 5551). Mides: 0,16 d'alçada, 0,33 d'amplada i 0,481 de profunditat.

Saec. IV *aC*.
Ed. Meritt 1961, 279, núm. 136, tab. 53; *Agora XVII* 655; *ΣEMA* 1409.

Δημητρία Χ̣[---]
Σαλαμ[ινία]
«Demètria, filla de X…, salamínia.»

Litt. a. 0,025.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_

474. Xipre 25

Dos fragments de la part superior d'una estela de marbre pentèlic, trobats prop del temple arcaic de l'Àgora, conservats al seu museu (Ag. I 6958). Sota la inscripció hi ha dues rosetes. Mides: 0,40 d'alçada, 0,45 d'amplada i 0,10 de profunditat.

Saec. IV *aC*.
Ed. Meritt 1963, 50, núm. 77, tab. 17; *Agora XVII* 656; *ΣEMA* 1416.

[---]νίκη : Ὀνασαγόρου
[Σ]αλιμινίοῳ
«…nice, filla del salamini Onasàgoras.»

Litt. a. 0,025. O /ǭ/, /o/[569] (?).

/ę̄/ < /æ/ < /ā/ en la desinència d'un NP
gen. -ǭ per a masc. en -*ā*
/ā/ originària en l'arrel d'un NP
i_i < a_i

b. Fundació fenícia

475. Xipre 26

Fragment superior esquerre d'una estela de marbre himètic amb cimaci, conservat actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9260). Mides: 0,23 d'alçada, 0,13 d'amplada i 0,04 de profunditat.

Autòpsia.
Saec. V/IV *aC*.
Ed. IG II 3071; *IG* II^2 9031.

Ἀβδ ---
Κιτι[εύς]

569. En la foto proporcionada per B. Meritt no s'hi observa ni la <υ> de la primera línia ni les restes de la <υ> de la segona línia.

[---]***kty***
«Abd..., citieu.»

Litt. bonae a. 0,019.

O. Masson,[570] l'únic que reprodueix la part fenícia de la inscripció, proposa llegir en la transcripció del nom al grec la forma Αβδ[αιος], i en el text fenici, i en paral·lelisme amb el grec, [*'bdy h*]***kty***, «Abdai citieu». El nom del personatge en la part grega no ha estat pas traduït, com sí que trobem en altres inscripcions de datació més recent,[571] sinó únicament transcrit.

476. Xipre 27

Estela de marbre pentèlic amb frontó. Trobada al Pireu i actualment conservada al seu Museu (PM 1402). Mides: 0,84 d'alçada, 0,20 d'amplada i 0,04 de profunditat.

Figura 256. Xipre 26.

Post med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II 3072; *IG* II^2 9032.

Ἡρακλείδης
Κιτιεύς
«Heraclides citieu.»

Litt. a. 0,014.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

477. Xipre 28

Part superior de la coronació d'un gran monument de marbre himètic, trencat per la part esquerra. Fou trobat el 1936 a l'Àgora, reutilitzat per a la construcció d'un edifici, i actualment es conserva al seu Museu (Ag. I 4122). Mides: 0,165 d'alçada, 1,02 d'amplada i 0,565 de profunditat.

Post med. saec. IV *aC.*
Ed. Meritt 1954, 271, núm. 109, pl. 58; *Agora XVII* 521; *ΣEMA* 1163.

[---] Ἀντιπάτρου Κιτιεύς
«… fill d'Antípatre, citieu.»

Litt. a. 0,023.

478. Xipre 29

Estela de marbre himètic amb frontó arrodonit i trencada per la part inferior. Trobada al Pireu, conservada actualment al Museu Epigràfic (EM 9261). Mides: 0,415 d'alçada, 0,295 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Autòpsia.
Post med. saec. IV *aC.*
Ed. KAI núm. 57; *IG* II^2 9035.

'nk mḥdš bn pnsmlt 'š kty
Νουμήνιος ⋮ Κιτιεύς
Fenici (segons *KAI*): «Jo sóc MḤDŠ, fill de PNSMLT, l'home citieu.»
Grec: «Numeni citieu.»

Litt. gr. a. 0,009.

479. Xipre 30

Dues parts d'una estela de marbre pentèlic amb decoració de palmetes, trencada per la part inferior i esquerdada per la superior. Trobada al Pireu i conservada al seu Museu (PM 1261). Mides: 0,48 d'alçada, 0,34 d'amplada i 0,05 de profunditat.

570. Masson 1969, 689-690.
571. *Cf.* les inscripcions bilingües de Fenícia i el comentari de les pàgines 97-98 i 101-102.

Figura 257. Xipre 29.

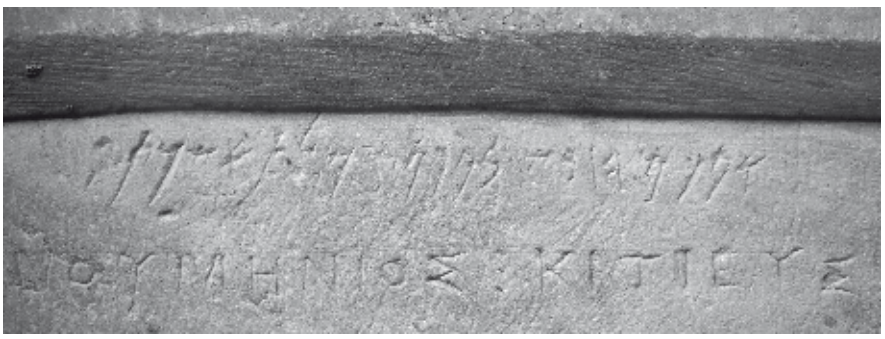

Figura 258. Xipre 29.

Autòpsia.
340-317 *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1890; *IG* II 3076; *IG* II^2 9036.

Σωτηρίδης
Ἱέρωνος
Κιτιεύς
«Sotèrides, fill de Hieró, citieu.»

Litt. a. 0,02-0,022.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
ἱερ(ο)-

480. Xipre 31

Part superior d'una estela de marbre pentèlic amb decoració de palmetes. Conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 8843). Mides: 0,30 d'alçada, 0,32 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Figura 259. Xipre 30.

Autòpsia.
Saec. IV *aC*.
Ed. IG II 3073; *IG* II^2 9033.

Ἡρακλ[ε]ίδης Κιτιεύς
«Heraclides citieu.»

Litt. a. 0,01.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/

Al text grec en seguia un altre de fenici, del qual en queden alguns vestigis en la part fracturada, però massa fragmentaris per permetre'n una lectura.

Figura 260. Xipre 31.

481. Xipre 32

Estela de marbre blanc amb decoració de palmetes, trobada no gaire lluny de l'antiga Acadèmia. Inscripció bilingüe grecofenícia; entre un text i l'altre hi ha esculpides dues rosetes. Conservada actualment al Museu del Louvre de París (N 8475). Mides: 0,90 d'alçada i 0,30 d'amplada.

Saec. IV-III *aC*.
Ed. A. Boeckh *CIG* 859; Froehner 1864, núm. 231; *KAI* núm. 55. Edició exclusiva del text grec: Koumanoudes 1871, 1889; *IG* II 3074; *IG* II^2 9034.

l-bnḥdš bn ʿbdmlqrt bn ʿbdmšmš bn tgnṣ ʿš kty
Νουμήνιος
Κιτιεύ[ς]
Fenici (traducció segons *KAI*): «Per a BNḤDŠ, fill de ʿBDMLQRT, fill de ʿBDŠMŠ, fill de TGNṢ, citieu.»
Grec: «Numeni citieu.»

Litt. grecae bonae cum hastis extremis crassatis, *a.* 0,021.

La nomenclatura del personatge de la inscripció és molt interessant, ja que tot i que majoritàriament es tracta de noms fenicis, com és d'esperar en una ciutat de fundació fenícia, l'anotació del nom del besavi, TGNṢ, és desconeguda en fenici i respon probablement a un nom xipriota.[572] Això és un indici més de la barreja de poblacions existent en la ciutat de Cítion i de la progressiva aculturació fenícia de la població autòctona, ja que tots els descendents d'aquesta persona d'origen xipriota han rebut noms fenicis.

Llevant

L. Síria

482. Síria 1

Estela de marbre pentèlic amb restes de frontó, trencada per la part inferior. Conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 11017). Mides: 0,51 d'alçada, 0,28 d'amplada i 0,07 de profunditat.

Med. saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 2436; *IG* II 3378; *IG* II^2 10402; Bäbler 1998, núm. 92.

Διονύσιος
Σύρος
«Dionisi siri.»

L. 1 Koumanoudes: Δ]ιονύσιος.

Litt. a. 0,013.

L'antropònim Dionisi és de formació grega. Lamentablement, l'ètnic genèric «siri» no ens permet saber si no es tracta potser d'un home de parla fenícia. En cas que fos així, suposaríem en l'antropònim una transposició grega d'un nom teòfor fenici, tal com trobem, per exemple, en una inscripció bilingüe de Malta[573] en què el dedicant, un home de Tir, hi és anomenat ʿBD'SR en fenici i Διονύσιος en grec.[574] També és possible que es tracti d'un esclau, entre els quals el nom Dionisi és freqüent.[575]

483. Síria 2

Columna de marbre himètic trobada al Ceràmic. Mides: 0,24 d'alçada i 0,12 de diàmetre.

Saec. IV/III *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 2438 (*non vidi*); *IG* II^2 10404.

Τμῶλος
Σύρος
«Tmolos siri.»

Tmolos és el nom de la principal serralada de la Lídia, citada ja per Homer[576] i relacionada amb els cultes bàquics. Com a antropònim, tot i que el trobem diverses vegades en mitologia, aquest n'és l'exemple més antic que coneguem en persones reals. A Atenes en tenim un segon testimoni de nou en un siri, el pare d'un antioqueu del segle I aC a qui s'ha dedicat un epitafi.[577] Fora d'Atenes, en coneixem un exemple a Beòcia en una llista d'artesans del segle II aC i en una àmfora ròdia del segle II/I aC.[578]

LI. Fenícia

484. Fenícia 1

Estela de marbre pentèlic amb decoració de palmetes, trobada entre la muralla de la ciutat i l'Acadèmia, actualment al British Museum. La inscripció és

572. *Cf. KAI*, vol. II, núm. 55.
573. *KAI*, núm. 27, segle II aC.
574. En l'adaptació de noms teòfors fenicis al grec, Dionís és igualat de vegades a Osiris i de vegades a Sarapis, *vid*. Amadasi-Bonnet 1991, 6-7 i nota 29.
575. *Vid.* Fragiadakis 1988, 345-346.
576. Zgusta 1984, 623-624.
577. *IG* II^2 8307.
578. *Vid. LGPN* I i III.B *s.v.*

bilingüe i, entre el text grec i el fenici, hi ha gravades dues rosetes. Mides: 0,67 d'alçada i 0,46-0,44 d'amplada.

Ca. 400 *aC*.
Ed. CIG 894; *GIBM* I, núm. 109; Koumanoudes 1871, 2374 (text grec); *IG* II 3318 (text grec); *IG* II^2 10270 (text grec); *KAI* núm. 53.

Ἀρτεμίδωρος
Ἡλιοδώρου
Σιδώνιος
mṣbt skr b- ḫym l-ʿbdtnt bn
ʿbdšmš h-ṣdny
Grec: «Artemidor, fill d'Heliodor, sidoni.»
Fenici (traducció extreta de *KAI*): «Estela de la memòria entre els vius per a ʿBDTNT, fill de ʿBDŠMŠ, el sidoni.»

Litt. a. 0,021.

Aquesta estela es va trobar en el mateix complex que la de Numeni citieu (núm. 481). Encara que es tracti de persones de procedència diversa, en un cas Xipre i en l'altre Sidó, el fet d'haver estat trobats junts i que en ambdós epitafis hi aparegui el nom ʿBDŠMŠ, en aquest cas el pare i en l'altre l'avi de la persona enterrada, fa pensar si no existeix alguna relació de parentiu entre ells.

485. Fenícia 2

Estela de marbre pentèlic amb antema, descoberta el 1986 al Pireu i actualment conservada al seu Museu (PM 5287). Conserva restes de color vermell a la superfície. Mides: 1 d'alçada, 0,35-0,305 d'amplada, 0,08 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 400-350 *aC*.
Ed. Pologiorgi 1999, 174-176, tab. 41a; *SEG* LI, 284.

Δημήτριος Δημητρίου
Σιδώνιος
«Demetri, fill de Demetri, sidoni.»

Litt. a. 0,01.

Aquesta inscripció és una reutilització de l'estela, ja que hi ha traces d'una inscripció rasurada, de la qual es veuen restes de caràcters fenicis. La producció de l'estela és datada cap al 400, i les lletres de la inscripció en grec cap al 350; per tant, hi ha uns cinquanta anys de diferència entre la primera i la segona utilització de l'estela. És destacable el fet que el seu primer ús fos per a una persona de procedència fenícia, i fos reutilitzada per a Demetri, igualment un fenici.

486. Fenícia 3 (?)

Fragment d'una estela de marbre, amb un relleu on s'hi veu la mà d'un home que sosté un objecte quadrat. Conservat actualment al Museu del Pireu (PM 3580). Inscripció bilingüe; del text en grec tan sols resta visible una lletra. Mides: 0,80 d'alçada, 0,45 d'amplada i 0,15-0,16 de profunditat.

Autòpsia.
375-350 *aC*.
Ed. Pittakes 1840, 536 (*non vidi*); *CISem* I, núm. 121, fig. 23 (*non vidi*); *ΣEMA* 1452.
Cf. CAT 1.333.

Text fenici
[--- Φοῖνι]ξ
«…, fenici.»

Segons els editors de *ΣEMA*, la reconstrucció del text grec ve assegurada pel contingut del text fenici.

487. Fenícia 4

Estela amb relleu on s'hi veu un home amb barba assegut, que posa la mà a l'espatlla d'un nen que juga

Figura 261. Fenícia 2.

Figura 262. Fenícia 2.

Figura 263. Fenícia 3.

Figura 264. Fenícia 3.

amb un gos. Al seu costat, una lutròforos adornada amb cintes, i un servent nu. Procedent de la zona del Dípilon, conservada al Museu del Louvre. Mides: 0,72 d'alçada i 0,39 d'amplada.

Saec. IV *aC*.
Ed. Pittakes 1854, núm. 2286; Koumanoudes 1871, 2372; *IG* II 3316; *IG* II^2 10265*a*.
Cf. Héron de Villefosse 1917, 103-105 (fot.); *CAT* 283 (fot.).

'Απολλόδωρος 'Αγαθοκλείους
Σιδώνιος
«Apol·lodor, fill d'Agàtocles, sidoni.»

⟨EI⟩ ~ ⟨E⟩
gen. -κλείους < *-*kleu̯eos*

488. Fenícia 5

Estela de marbre amb frontó i relleu amb algunes restes de color al capdavall de tot de l'estela. Trobada el 1861 al nord de la via del Pireu, prop d'Hagia Tríada, i actualment conservada al Museu Nacional d'Atenes (NM 1488). El relleu mostra al centre un home estirat sobre una *kline*, a l'esquerra s'hi veu un lleó amb les potes del davant recolzades a la *kline* i a la dreta una figura humana que, inclinada per damunt del cos del difunt, frena l'avanç del lleó. Per darrere d'aquesta figura humana hi ha gravada la proa d'un vaixell. Mides: 1,38 d'alçada i 0,48 d'amplada.

Autòpsia.
Saec. IV *aC ex*. (Scholl).
Ed. Kaibel 1878, núm. 96; *IG* II 2836; *IG* II^2 8388; *GVI* 1601; Clairmont 1970, núm. 38; amb el text fenici Wolters 1888; *KAI* núm. 54; *CEG* 596; Bäbler 1998, núm. 51.
Cf. Woysch-Méautis 1982, 76-77, tab. 60.359; *CAT* 3.410 (fot.); Bonnet 1990, 39-49, tab. IV-VI; Barbanera 1992 (fot.); Scholl 1996, núm. 183, tab. 48.1; Kaltsas 2001, núm. 376 (fot.); Stager 2005 (fot.).

'Αντίπατρος 'Αφροδισίου 'Ασκαλ[ωνίτης]
Δομσαλως Δομανω Σιδώνιος ἀνέθηκε
'nk šm bn 'bd 'strt 'sqlny
'š yṯn't 'nk d'mṣlḥ bn d'mḥn' ṣdny
μηθεὶς ἀνθρώπων θαυμαζέτω εἰκόνα τήνδε,
ὡς περὶ μέν με λέων, περὶ δὲγ πρῶιρ' ἰγκτετάνυσται·
ἦλθε γὰρ εἰχθρολέων τἀμὰ θέλων σποράσαι·
ἀλλὰ φίλοι τ' ἤμυναν καί μου κτέρισαν τάφον οὗτηι,
οὓς ἔθελον φιλέων, ἱερᾶς ἀπὸ νηὸς ἰόντες·
Φοινίκην δ' ἔλιπον, τεῖδε χθονὶ σῶμα κέκρυνμαι.
«Antípatre, fill d'Afrodisi, ascalonita. Domsal, fill de Doman, sidoni, ho va fer erigir.»

Text fenici (traducció de *KAI*): «Jo sóc ŠM, fill de 'BD'ŠTRT, l'ascalonita | (vet aquí) el que vaig fer erigir jo, D'MṢLḤ, fill de D'MḤN, el sidoni.»
«Que cap dels homes se sorprengui d'aquesta imatge, de com un lleó d'una banda i una proa de l'altra s'estenen entorn del meu cos. Car un lleó hostil va arribar volent esquarterar-me els membres, però els amics el van fer fugir i em van honorar amb una tomba aquí, sortint de la sagrada nau, amics a qui jo sempre he volgut mostrar la meva estimació. Vaig deixar Fenícia, tinc sepultat el meu cos en aquesta terra.»

Litt. a. v. 1-2 0,012, *v.* 3-8 0,007.

⟨E⟩ ~ ⟨I⟩ (ἰγκτετάνυσται < ἐκτανύω)
⟨E⟩ ~ ⟨EI⟩ (εἰχθρολέων)
-ĕi- < -ēi- (τεῖδε)
inserció de [ŋ] en ἰγκτετάνυσται, δεγ πρῷρ'[579] (?)
dissimilació *nm* < *mm* (κέρκυνμαι)
μηθείς
σποράσαι < aor. *σποράζω, √σπορα[580]
οὔτηι per ταύτηι
μου κτέρισαν τάφον per με κτέρισαν τάφωι (GPoss$_1$ ← OD$_2$, OD$_1$ ← DInst.$_2$)
περὶ μέν ... περὶ δὲ...

L'epigrama ha estat gravat per una mà diferent de la de les dues primeres línies de la inscripció.[581] Les formes anòmales que s'hi troben són explicables, en part, per l'ús d'un nivell baix de llengua, i en part per la procedència no grega de l'autor.

En primer lloc observem una sèrie de confusions en la grafia de les vocals: ⟨I⟩ grafia /ĕ/ en el verb ἰγκτετάνυσται, perfet d'ἐκτανύω, d'altra banda un mot d'ús poètic. ⟨EI⟩ grafia també una /ĕ/ en εἰχθρολέων. Aquestes grafies són conseqüència de la pronúncia tancada de /ĕ/, i també de l'inici de la isocronia en les vocals. Es tracta d'un procés observable, a Atenes, en el nivell baix de llengua, i que Aristòfanes també utilitza per caracteritzar la llengua dels estrangers no grecs en les seves comèdies.[582] En el cas del mot τεῖδε, hi ha un abreujament del primer element del diftong /ēi/, que a la segona meitat del segle IV era amb molta probabilitat un tret de la llengua parlada i, en inscripcions, s'hi observa més sovint com més ens acostem al final de segle.[583]

A més trobem en l'epigrama una sèrie de barbarismes, com la creació d'un aorist σπόρασα –probablement per creuament entre el substantiu σπορά i el verb σπαράσσω–, la regularització de paradigma

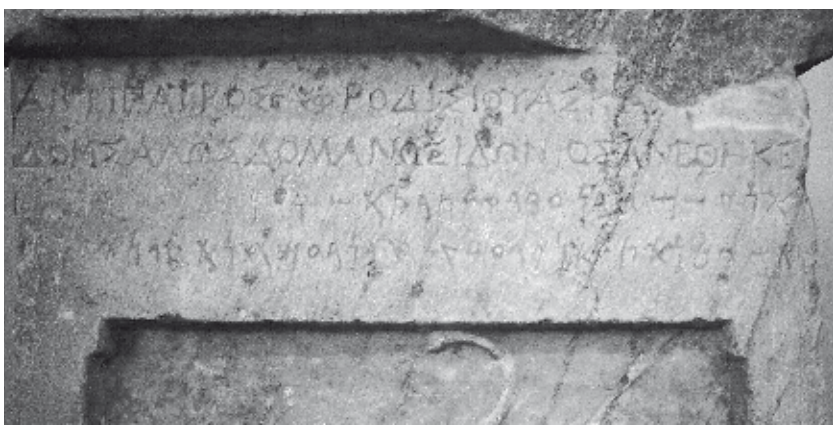

Figura 266. Fenícia 5.

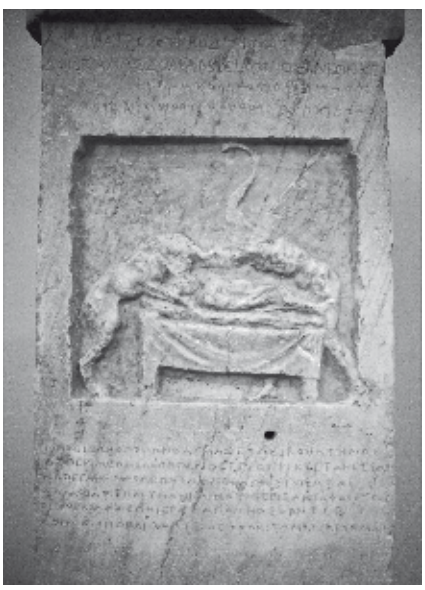

Figura 265. Fenícia 5.

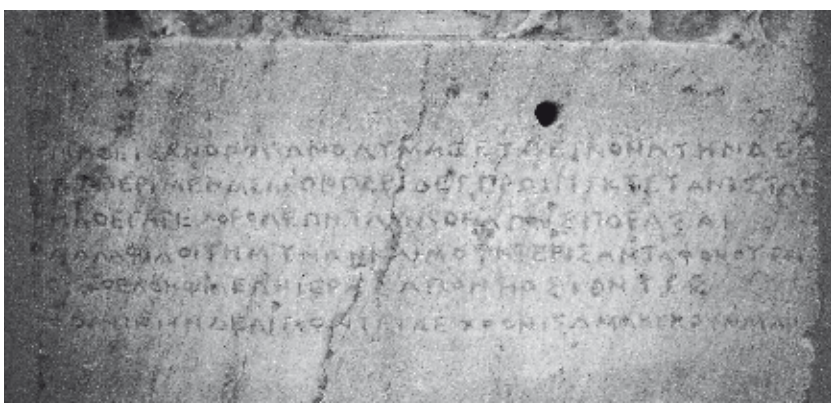

Figura 267. Fenícia 5.

579. *Cf.* Threatte, *GAI* I, 488-489. La inserció d'una nasal davant una oclusiva és un fenomen que compta amb escassos exemples en epigrafia àtica. També en la seqüència δεγ πρῷρ' la interpretació més lògica és la de l'aparició d'una nasal intrusiva en la forma esperada δὲ πρῷρ'.

580. *Vid.* Liddell-Scott, *s.v.* i el verb σπαράσσω.

581. Bonnet 1990, 40-41.

582. *Cf.* Brixhe 1988*a*, 125-128.

583. Threatte, *GAI* I, 377-379. L'abreujament de la primera vocal del diftong /ēi/ del dat. sg. dels temes en *-*a* esdevé, a partir del 340, cada vegada més habitual, fins a esdevenir la forma més utilitzada en el període 300-125 aC.

en l'adverbi οὔτηι per extensió de l'arrel οὔτ- del nominatiu masculí a tota la declinació, l'error en la sintaxi del verb κτερίζω –que es construeix amb un acusatiu de persona i un datiu instrumental–, el mal ús de l'estructura distributiva περὶ μέν... περὶ δέ... En tots els casos es tracta del que C. Brixhe anomena «errors d'infant» i que es deuen a un coneixement encara imperfecte de la llengua grega.[584] També mereix un comentari la construcció poc habitual del verb θέλω en l'oració οὓς ἔθελον φιλέων, que hem traduït per «a qui jo sempre he volgut mostrar la meva estimació». Θέλω en el sentit de «voler» acostuma a anar seguit o bé d'una oració d'infinitiu o bé d'una subordinada, i no coneixem cap altre exemple d'una construcció amb participi. Ens sembla interessant el possible paral·lel que trobem en l'expressió tardana θέλω αὐτούς κακῶς amb el significat de «voler mal a algú», en la qual hi ha un ús semànticament i sintàcticament més lax del verb θέλω, que és probable que respongui al nivell popular de la llengua del nostre epitafi.[585]

Un tret àtic, que també trobem en els primers temps de la *koiné*, és la forma μηθείς, amb aspiració no etimològica de la dental. Les formes οὐθείς i μηθείς apareixen en les inscripcions àtiques al segle IV, esdevenen les més usades cap al final de segle i dominen en la *koiné* hel·lenística sobre les formes οὐδείς i μηδείς. El corrent aticista recupera les formes amb <δ>, i les formes amb <θ> desapareixen dels documents cap al segle I dC.[586]

En el text de l'epigrama, el lleó té dos oponents que li impedeixen fer-se amo del cos del difunt: en primer lloc, a la línia 6 del text, la proa d'un vaixell; en segon lloc, a les línies 9 i 10, els amics sortits de la nau sagrada. Aquests dos oponents es troben units en el relleu, en el qual, a l'altra banda de la *kline*, s'ha gravat en primer pla una figura humana, la representació dels φίλοι, i en segon pla, la proa d'un vaixell.[587]

Amb relació a la referència en l'epigrama del caràcter sagrat de la nau, és significativa la presència del mot ἱεροναῦται en una inscripció de Delos, datada també al segle IV. Es tracta d'una dedicatòria a Apol·lo amb un text bilingüe grecofenici; a la part grega hi llegim: Τύρου καὶ Σιδῶνος | [εἰκ]όνας οἱ ἐκ Τύρου ἱεροναῦται | Ἀπόλλωνι ἀνέθηκαν, «els ieronautes de Tir han consagrat a Apol·lo imatges de Tir i Sidó».[588] El mateix mot, ἱεροναῦται, es troba en una inscripció de Tomis d'època imperial, i designa uns personatges relacionats amb el culte d'Isis;[589] possiblement es tracta dels iniciats en el seu culte, i que tenien un paper destacat en la cerimònia de la πλοιαφέσια, «l'obertura de la navegació».[590] En el cas d'aquest epitafi atenès, el caràcter sagrat de la nau fa pensar que devia transportar una θεορία fenícia a un santuari grec, o bé Delos, on la presència dels fenicis hi és destacable, o potser Atenes, atesa la presència d'un temple fenici al Pireu.[591]

La iconografia poc usual del relleu ha suscitat interpretacions diverses. C. W. Clairmont i C. Bonnet defensen una interpretació literal del text i del relleu, entenent que la mort d'Antípatre fou causada per l'atac d'un lleó, que els companys en pogueren recuperar el cos i que l'enterraren a Atenes.[592] P. Wolters i D. Woysch-Méautis prefereixen una interpretació al·legòrica, segons la qual el lleó seria el símbol del déu de la mort, del qual Antípatre només es pot salvar amb un enterrament com cal. També va en aquesta direcció el recent treball de J. M. S. Stager. L'autora posa de manifest que, en el culte d'Astarte, deessa protectora de la navegació i deessa principal d'Ascaló, el símbol del lleó hi té un lloc central. D'aquí ve la seva proposta que εἴχθρολέων sigui un epítet d'Astarte, i la mort a mans del lleó signifiqui la mort a la mar, ja que la deessa li ha negat la protecció en el seu viatge. És interessant relacionar aquesta interpretació amb el nom del pare d'Antípatre, Ἀφροδίσιος en grec i 'BD'ŠTRT en fenici, a més de recordar que el temple fenici que es trobava al Pireu estava dedicat a Afrodita, la traducció grega de la deessa fenícia Astarte.[593]

584. *Cf.* Brixhe 1988*a*, 119. Aquests errors es troben també en la llengua dels estrangers no grecs en Aristòfanes.

585. Per a l'evolució del verb θέλω, *vid.* Chantraine, *DELG*, *s.v.* ἔθελω i *DGE*, *s.v.* ἔθελω.

586. *Cf.* Schwyzer, *Grammatik*, 408; Hoffmann-Debrunner-Scherer 1973, § 109; Blass-Debrunner-Rehkopf 1975, 26; Thumb-Scherer, *Handbuch*, 309, i Chantraine, *DELG*, *s.v.* οὐ.

587. En alguns autors es troba l'opinió que el cap de la figura humana ha estat substituït per la proa del vaixell per crear un ésser híbrid, però aquesta interpretació ha estat desmentida per la recent autòpsia de l'obra per part de Jennifer M. S. Stager (*op. cit.*).

588. *IDélos* núm. 50. C*f.* Renan 1880 per al text fenici, que inclou la datació de l'ofrena durant el regnat del rei Abdaschtoreth, nom portat per diversos reis sidonis i que en grec fou transcrit per Estrató.

589. *IScM* II, núm. 98, 4.

590. Aquesta cerimònia es troba descrita per Apuleu (*Met.* XI, 7-25). L. Robert (*Hellenica* X, 25, nota 3) posa en relació aquests hieronautes del culte d'Isis amb els navarques del culte egipci a Bizanci i Erètria i els trierarques del mateix culte a Cios.

591. M. Barbanera, *op. cit.*, considera que el destí de la θεορία ha de ser Delos. C. Bonnet, *op. cit.*, també havia considerat Delos el destí més probable, però admet la possibilitat que pugui tractar-se d'Atenes.

592. La principal dificultat d'aquesta interpretació es troba a localitzar el lloc de la mort d'Antípatre, ja que a l'Àtica del segle IV aC no s'hi trobaven lleons. Per això proposen que l'atac degué haver succeït en alguna escala al nord d'Àfrica, a l'Àsia Menor o a Macedònia.

593. Sobre la presència de fenicis a Atenes i la seva organització, *cf.* el comentari a la pàgina 101.

Nord d'Àfrica

LII. Egipte

489. Egipte 1

Estela de marbre amb cimaci trobada a l'Àgora, a la zona dels pòrtics, reutilitzada en la construcció d'un temple. Actualment conservada al seu Museu (Ag. I 356). La part inferior de l'estela no ha estat treballada i devia estar enterrada a terra. Mides: 0,585 d'alçada, 0,23 d'amplada i 0,045 de profunditat.

425-400 *aC*.
Ed. Rangabé 1842, núm. 1977; Koumanoudes 1871, 1413; *IG* II 2754; Meritt 1934, 87, núm. 105; *IG* II^2 7967; *Agora XVII* 396; *IG* I^3 1341bis; Bäbler 1998, núm. 1, tab. 2.
Cf. Pittakes 1835, 68.

Ἑρμαῖος ⋮ Αἰγύπ-
τιος ⋮ ἐχ Θηβῶν
[γ]ναφαλλοϋφάν-
της
«Hermeu, egipci de Tebes,[594] teixidor de borra.»

L. 3-4 Rangabé, Koumanoudes: [γ]ναφαλλου ὑφάντης.

Litt. ion. a. 0,010-0,017. H = hε (?).

k^h < k/_t^h[595]

La grafia inicial de l'antropònim Ἑρμαῖος ha estat sempre interpretada com una confusió entre ⟨E⟩ i ⟨H⟩,[596] però en la nostra opinió hi ha una altra explicació possible: considerar-la una grafia desvocalitzada de *he-*, forma que es troba, especialment, en època arcaica i en noms propis mitològics.[597] A Atenes, al segle V, la trobem, p. ex., en un vas de figures roges on llegim els noms HPMEΣ i HKATE[598] al costat de ΔEMETEP; sobre pedra ens n'és conegut un sol exemple: *IG* I^3 1059: hοροϛ | ἱερô H[[ρ]]ρ|ακλέο[[ϛ]]ϛ, amb una datació als segles V/IV i d'interpretació no totalment clara.[599] A partir de l'època clàssica, aquesta grafia deixa d'usar-se quasi totalment, però se'n continuen trobant alguns exemples esporàdics fins i tot al segle III.[600]

En aquest epitafi hi trobem l'únic exemple fins al moment del mot γναφαλλουφάντης, «teixidor de borra»; sobre la mateixa arrel trobem documentat, en un papir egipci del segle III, l'ofici de γναφαλλοπώλης, «venedor de borra».[601] L'artesania tèxtil té una gran tradició a Egipte; Hermeu era un artesà especialitzat que degué haver après l'ofici a la seva pàtria i s'instal·là posteriorment a Atenes.[602]

490. Egipte 2

Lutròforos de marbre pentèlic procedent de la col·lecció de Lord Elgin i conservada al British Museum. Mida: 1,035 d'alçada.

Ca. 400 *aC* (Stupperich).
Ed. Koumanoudes 1871, 2274; *GIBM* I, núm. 105; *IG* II 3239; *IG* II^2 9986.
Cf. Stupperich 1977, 179, núm. 471.

Φαίδιμος ⋮ Ναυκρατίτης
«Fèdim naucratita.»

Litt. a. 0,01.

El primer editor de la inscripció, Koumanoudes, en precisà l'origen àtic a partir del tipus de monument, molt habitual a les necròpolis àtiques.[603]

594. Per a l'ús del doble ètnic, vegeu el comentari a la inscripció núm. 137.

595. *Cf.* Threatte, *GAI* I, § 48.0213, per al fenomen de l'aspiració de la preposició ἐκ davant /p^h/, /k^h/ i /t^h/, amb exemples tant de l'epigrafia atenesa pública com de la privada. A. Rangabé havia intentat explicar aquesta grafia com un efecte de la pronúncia gutural dels tebans, però l'explicació és innecessària, ja que les assimilacions de punt o mode d'articulació són habituals.

596. *Cf.* Threatte, *GAI* I, 47 i 49-51. Teodorsson (1974, 87-89) també la classifica dins el fenomen de confusió ⟨H⟩ ~ ⟨E⟩, tot i acceptar a la pàgina 184 una explicació per al valor sil·làbic de ⟨H⟩.

597. *Cf.* Lejeune 1971, 214.

598. *Vid.* Pfuhl 1923, fig. 556, i Kretschmer 1894, 97-99.

599. Les lletres del final de les línies 2 i 3 foren rasurades i regravades a l'extrem esquerre. Això pot indicar, segons G. Daux (1968, 735, fig. 4), que la inscripció original fou reutilitzada posteriorment i probablement s'intentà corregir el text pintant-hi una <ε> i una <υ> addicionals per donar el resultat hερακλέους. *Vid.* també l'epitafi de *ca.* 410, *IG* I^3 1287, on les grafies inicials <hε-> apareixen en lligadura.

600. P. ex. a Acarnània, *IG* IX 1^2, 590: Ησπερου, un epitafi del segle III, i a Etòlia, *IG* IX 1^2, 2, línies 11, 31 i 32: ητεων (= ἑτεων), inscripció datada *ca*. 223/222, amb comentari a la pàgina 82. Per a la lectura ⟨H⟩ = *he* en aquestes inscripcions, *vid.* Méndez Dosuna 1985, 101-103. A Beòcia també s'usa ocasionalment fins al segle III ⟨H⟩ inicial per a [he(:)], especialment en antropònims teòfors, *vid.* Blümel 1982, 91-92 i Blümel 1985, 390.

601. *Cf. DGE*, *s.v.* La borra és la fibra curta que resta després d'un primer tractament de la fibra tèxtil i que s'utilitza per al teixit de teles tosques.

602. El cultiu del lli i la confecció de teixits és una de les principals activitats econòmiques egípcies, i des del final del segle V se'n documenta l'exportació a Atenes, *cf.* Vercoutter 1992, 49-50 i Salmon 1981, 221.

603. *Cf.* Ginestí 2002, 6.

491. Egipte 3

Petita estela quadrada de marbre pentèlic trobada al Ceràmic i conservada actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9192). Trencada per la part inferior i superior dreta. Mides: 0,25 d'alçada, 0,23 d'amplada i 0,085 de profunditat.

Autòpsia.
Saec. IV *aC in*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1414; Rayet 1871, 224, núm. 45 (*apud* Bäbler); *IG* II 2755; *IG* II^2 7968; Babler 1998, núm. 2.

Εὐηθίδος
Αἰγυπτίας
Σαῖτις
«Saïtis, filla de l'egípcia Evetis.»

Litt. a. 0,028.

ā /i_

Figura 268. Egipte 3.

L'estructura d'aquest epitafi és sorprenent i s'hi poden veure tres lectures diferents:

1. Entendre Σαῖτις com el nom de la persona a qui va dedicat, que seria la filla d'una egípcia anomenada Evetis. Aquesta lectura presenta la peculiaritat que el nominatiu es troba darrere el genitiu matern i no pas davant com és habitual.[604] És excepcional en l'epigrafia grega donar la filiació a partir de la mare i no pas del pare, tot i que se'n troben exemples esporàdics,[605] però en canvi es tracta d'una pràctica força usual en documents egipcis.[606] En aquest cas hi hauria influït potser l'*usus* egipci.

2. L'estela honora dues dones, Evetis i Saïtis, totes dues d'origen egipci, però per a la gravació del segon nom no s'hi mantingué l'estructura en genitiu. Aquesta explicació presenta la dificultat que els dos noms semblen gravats per la mateixa mà i, per tant, amb tota probabilitat en el mateix moment.

3. La persona a qui va dedicat l'epitafi és l'egípcia Evetis, i Σαῖτις seria l'ètnic concret, que precisa el més general «egípcia».[607] En aquest cas s'hauria trencat la concordança gramatical en incloure el segon ètnic en nominatiu i seria una *constructio ad sensum*, com si fos una frase nominal explicativa: Σαῖτις (ἐστί).

En la nostra traducció ens hem decantat per la primera opció perquè ens sembla la que menys violenta l'estructura gramatical de l'epitafi. De tota manera, el que no es pot posar en dubte és l'origen egipci, i el mot Σαῖτις, encara que l'entenguem com a antropònim, potser es tracta d'un ètnic en funció d'antropònim. Efectivament, la ciutat de Sais fou, en època arcaica, una de les més importants del delta del Nil, la importància de la qual comença a decaure en època de les guerres mèdiques, tot i que Estrabó en la seva obra[608] encara l'anomena «capital del Delta». Gaudí d'una estreta relació amb Atenes, i el fet que la seva deessa principal, Neith, fos igualada a la deessa grega Atena conduí a inventar una relació genealògica entre les dues ciutats.[609]

M. Salta[610] opina que Evetis degué haver estat una hetera, però el fet que s'hagi trobat l'estela en una zona de tallers artesanals, un dels quals era un taller de tei-

604. Tot i la singularitat de l'estructura, se'n troben altres exemples, un a Atenes mateix: *IG* II^2 12109, Μηλίδος Αντιφάνης, decorada amb un relleu on s'hi veu una dona mirant un nen petit que sosté un ocell a la mà. Els noms han estat gravats de tal manera que l'antropònim de la mare es troba sobre la figura de la dona i el del fill, a qui va dedicat el monument, sobre la figura del nen. Trobem un altre exemple d'aquesta estructura, matrònim més antropònim, en una estela funerària de Lípara amb el text Σωτηρίδος Ἀριστίας (Dubois 2005, 226).

605. *Vid.* pàgina 130.

606. *Cf.* Curbera 1999, 198, citant Tanner 1967, 36 i Brunner-Traut 1987, 334 (*non vidi*).

607. Vegeu, per a l'ús de dobles ètnics en els epitafis del recull, el comentari a la inscripció núm. 137.

608. Str. 17, 1, 18: καὶ ἡ Σάις, μετρόπολις τῆς κάτω χώρας, ἐν ᾗ τιμῶσι τὴν Ἀθηνᾶν. «I Sais, metròpolis de la terra baixa, en la qual honoren Atena.»

609. *Cf.* D.S. 1, 28, en què es narra la unió d'Atenes amb els egipcis i l'origen egipci d'Erecteu, rei d'Atenes, i D.S. 5, 57, en què anomena la ciutat de Sais una fundació atenesa.

610. *Cf.* Salta 1991, 178.

xits, sembla indicar més aviat que devia haver estat una treballadora tèxtil.[611]

492. Egipte 4

Estela de marbre amb restes d'un frontó. Conservada al Museu del Pireu. Mides: 0,62 d'alçada, 0,27 d'amplada i 0,05 de profunditat.

Ed. Koumanoudes 1871, 2273; *IG* II 3237; *IG* II^2 9984.
Ante med. saec. IV *aC*.

Διονύσιος
Παρμένοντο
Ναυκρατίτης
«Dionisi, fill de Parmenont, naucratita.»

Litt. a. 0,015.

Ø < s/#_N[612]

J. Kirchner, en l'edició a *IG* II^2, atribueix amb dubtes aquesta inscripció al segle V, datació posada en dubte també per M. J. Osborne i S. G. Byrne,[613] i per A. Bresson.[614] Sembla que els editors d'*IG* I^3 tampoc no la consideren pertanyent al segle V, ja que no ha estat inclosa en la nova edició del corpus. És, doncs, dubtós que es tracti del primer exemple de l'ètnic de Nàucratis, tal com s'afirma a *Poleis*, 1238.

493. Egipte 5

Estela de marbre pentèlic amb frontó, conservada al Museu del Pireu (PM 1284). Inscripció bilingüe grecodemòtica. Mides: 0,62 d'alçada, 0,16 d'amplada i 0,06 de profunditat.

Autòpsia.
Med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II^2 9987; Salta 1991, 187; Bäbler 1998, núm. 3.

Παῖς Ναυ-
κρατίτης
«Pais naucratita.»

Litt. a. 0,015.

Figura 269. Egipte 5.

Figura 270. Egipte 5.

611. *Vid.* Knigge 1981 per a l'excavació d'un taller tèxtil a la zona del Ceràmic, en el qual s'hi han trobat també objectes de culte orientals, i l'epitafi núm. 1 dedicat a Hermeu per a la importància de la indústria tèxtil a Egipte.

612. El nominatiu del nom del pare és amb tota probabilitat Παρμένων, i en l'escriptura del genitiu s'ha omès la sigma. Aquesta omissió pot ser deguda a l'assimilació a la nasal posterior i simplificació, tot i que L. Threatte (*GAI* I, 638-639) ho considera una explicació dubtosa i prefereix considerar-ho una omissió de sigma final davant de consonant, un fenomen que en grec es dóna, esporàdicament, al llarg de totes les èpoques.

613. *FRA*, núm. 5804 i 5897, amb la datació d'*IG* «V/IV B.C.».

614. Bresson 2000, 77.

Al text grec de la inscripció, sembla que el precedeix un text en demòtic.[615] Lamentablement, cap dels editors ha donat fins ara la transcripció o el contingut d'aquest segon text.[616]

L'antropònim Πάϊς, que fins ara havia estat mal interpretat com el substantiu παῖς, «nen, esclau», és un nom egipci grecitzat i documentat profusament en papirs egipcis.[617] Es tracta, així doncs, d'una persona d'origen egipci a qui es dedica un epitafi bilingüe en la seva llengua, demòtic, i la de la ciutat d'acollida, grec. ¿Podria ser que Pais fos un intèrpret, tal com un intèrpret egipci procedent de Nàucratis que és nomenat pròxenos a Rodes?[618]

494. Egipte 6

Estela de marbre himètic amb frontó, trencada per la part inferior. Conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9281). Mides: 0,50 d'alçada, 0,30 d'amplada i 0,05 de profunditat.

340-317 *aC*.
Ed. IG II 3238; *IG* II^2 9985.

Ὄλυμπος
Σαννίωνος
Ναυκρατίτης
«Olimp, fill de Sannió, naucratita.»

Litt. crassae non accurate incisae, a. 0,017.

495. Egipte 7

Part dreta d'una estela de marbre pentèlic amb frontó, trobada a l'Acròpolis. Mides: 0,40 d'alçada, 0,15 d'amplada i 0,06 de profunditat.

Saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1445; *IG* II 2768; *IG* II^2 8029.

Νικάνδρο[υ]
[Ἀλεξ]ανδρεύς
«… fill de Nicandre, alexandrí.»

La ciutat d'Alexandria a Egipte és fundada el 331 per Alexandre Magne. Gaudeix de l'estatus de ciutat grega independent, amb una població, ja des de bon principi, d'origen heterogeni i una riquesa basada en l'activitat del seu port comercial i el seu prestigi com a centre cultural de l'hel·lenisme. La datació d'aquesta inscripció ha de ser entre el 331, l'any de fundació, i el final del segle IV. Això vol dir que aquest epitafi se situa en els primers anys d'existència d'Alexandria i el personatge honorat degué ser un dels primers comerciants procedents d'aquesta ciutat a instal·lar-se a Atenes.

LIII. Cirenaica

496. Cirenaica 1

Part superior d'una estela de marbre pentèlic decorada amb palmeta, per damunt de la qual hi ha esculpida una sirena, i amb un relleu on s'hi veuen els caps d'un home dret i una dona asseguda. Conservada a la Ny Carlsberg Glyptotek de Copenhaguen. Mida: 0,55 d'alçada.

Post med. saec. IV *aC*.
Ed. Jacobsen 1907, núm. 209 (*apud IG*); *IG* II^2 9137.
Cf. CAT 2.424b (fot.).

Φιλακὼ Κυρηναία
«Filaco cirenea.»

Litt. a. 0,013.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_

497. Cirenaica 2

Estela de marbre pentèlic amb frontó. Conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 11000). Mides: 0,49 d'alçada, 0,31 d'amplada i 0,06 de profunditat.

Saec. IV *aC*.
Ed. IG II^2 9124.

Ἀγήτωρ Στράτωνος
Κυρηναῖος
«Agètor, fill d'Estrató, cireneu.»

Litt. a. 0,011.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
/ā/ originària

615. Assignació apuntada per B. Bäbler i que ens ha estat confirmada per especialistes en demòtic. En l'edició d'*IG* II^2 es proposava tímidament llegir-lo com a text fenici: *titulus bilinguis est; supra titulum Graecum Phoenicius (?) insculptus est*.

616. Actualment estem treballant amb una especialista en demòtic per completar la lectura d'aquesta inscripció i preveiem publicar ben aviat un estudi conjunt.

617. *Vid.*, en Preisigke 1967, les formes Πάϊς, Παάϊς, Πάεις, Φάεις i Παῆς. Per al significat «el d'Isis», «el servidor d'Isis», *cf.* Hopfner 1946, 31-32. Agraeixo la indicació de l'origen egipci de l'antropònim al Dr. Jaime Curbera.

618. *Cf.* la inscripció *Lindos* núm. 16 i la nota 339 de la pàgina 104. Per a la presència d'un intèrpret cari a Memfis amb una dedicatòria bilingüe en cari i egipci, *cf.* Vittmann 2001, 50-52.

És interessant l'antropònim Ἀγήτωρ,[619] conegut també com a epítet d'Apol·lo,[620] la divinitat principal a Cirene i a qui s'atribueix un paper destacat en el relat de la fundació de la ciutat.

498. Cirenaica 3

Estela de marbre himètic amb frontó, trobada al Ceràmic, als complexos funeraris X i XI. Conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 11003). Mides: 1,07 d'alçada, 0,46 d'amplada i 0,08 de profunditat.

Saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1930; *IG* II 3120; *IG* II^2 9136.
Cf. Brückner 1909, 92.

Τιμοστράτη
Κυρηναία
«Timòstrate cirenea.»

Litt. a. 0,017.

/ē/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_

499. Cirenaica 4

Estela de marbre pentèlic amb relleu, on s'hi veu un home armat amb una llança i un escut, corrent d'esquerra a dreta. Actualment al Museu Nacional d'Atenes. Trencada per la part inferior i superior. Mides: 0,50 d'alçada i 0,43 d'amplada.

Saec. IV *aC*.
Ed. Conze 1893-1922, núm. 1149, T 244 (*apud IG*); *IG* II^2 9138.
Cf. CAT 1.461 (fot.); Scholl 1996, núm. 257.

---]ίδας
[Κυ]ρηναῖος
«…idas cireneu.»

/ē/ < /æ/ < /ā/
/ā/ originària

500. Cirenaica 5

Part dreta d'una estela de marbre amb restes d'un frontó. Actualment al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 9269). Mides: 0,26 d'alçada, 0,24 d'amplada i 0,06 de profunditat.

Saec. IV *aC*.
Ed. IG II 3122; *IG* II^2 9139.

---]ίς
[Κυρ]ηναί[α]
«...is cirenea.»

Litt. a. 0,018.

/ē/ < /æ/ < /ā/

501. Cirenaica 6

Fragment d'una estela de marbre himètic.

Saec. IV *aC* (?).
Ed. IG II^2 9133.

[Νι]κίας
[Νίκ]ωνος
[Κυρη]να[ῖ]ος
«Nícias, fill de Nicó, cireneu.»

Procedència desconeguda

En aquest apartat hi hem inclòs els epitafis dedicats a aquelles persones la procedència de les quals ens ha estat impossible de determinar. La majoria d'elles és segur que no pertanyen al grup de ciutadans atenesos; en altres casos la probabilitat que es tracti d'estrangers és molt alta, tot i no haver-hi una seguretat absoluta.

En primer lloc, analitzem les inscripcions dedicades als ἰσοτελεῖς, aquelles persones que han rebut la ἰσοτελεία, un dels privilegis que la *polis* pot concedir als estrangers, i que per tant constitueixen un grup privilegiat entre els metecs atenesos. L'etimologia de la paraula indica que es tracta d'un privilegi fiscal, el d'igualar-los en el pagament dels impostos amb els ciutadans atenesos. Aquest privilegi, que era especialment atractiu per als comerciants que volien establir activitats a Atenes, devia perseguir l'objectiu d'enfortir la posició comercial d'Atenes i el seu port, el Pireu, i sembla que en un principi estava lligat a la proxenia.

Al costat de la ἰσοτελεία, un altre privilegi de caràcter fiscal a les *poleis* gregues era l'ἀτελεία. Usualment s'entén ἀτελεία com a «exempció d'impostos»[621] i ἰσοτελεία com a «igualtat fiscal»; sembla, però, que en el seu origen la principal diferència entre aquests dos privilegis es trobava en l'estatus de les persones que els rebien: l'ἀτελεία se solia concedir a persones que no tenien establerta la residència a la ciutat que els honorava amb aquest privilegi, sinó que tan sols hi eren presents esporàdicament, mentre que la ἰσοτελεία

619. Per a les irregularitats en la presència d'aspiració inicial, *vid.* nota 54.
620. E. *Med.* 426.
621. De vegades la concessió de l'ἀτελεία anava seguida d'una clàusula que concretava de quins impostos restaven exempts: στρατείας, φοράς, τοῦ μετοικίου, ἁπάντων (Walbank 1978, tab. I, pàgines 9-23).

solia beneficiar estrangers que havien establert la residència definitiva a la ciutat d'acollida.[622]

Fora d'Atenes, trobem testimonis d'entrega d'ἰσοτελείᾳ en decrets del segle V; per exemple, una sèrie de decrets de proxenia de la ciutat cària de Iasos, on en tots ells hi és esmentada la concessió de la ἰσοτελείᾳ, en dues ocasions amb la perífrasi τέλεα τελεῖν καθόπερ Ἰασεῖς.[623] En epigrafia àtica, almenys en l'estat actual de la documentació, la primera aparició del mot ἰσοτελείᾳ es troba en un decret de proxenia datat amb anterioritat al 378/377,[624] però fonts literàries parlen de la concessió d'aquest privilegi ja al segle V, concretament a l'orador Lísias.[625]

Una definició exacta dels ἰσοτελεῖς atenesos és una empresa complicada pels pocs testimonis que ens han arribat, i perquè sovint la ἰσοτελείᾳ és atorgada juntament amb altres privilegis, com l'ἔγκτεσις o el dret de realitzar el servei militar junt amb els ciutadans, dels quals no se sap si formaven part implícitament de la ἰσοτελείᾳ o hi eren afegits. És acceptat majoritàriament que els ἰσοτελεῖς eren estrangers establerts a Atenes als quals s'havia concedit una certa igualtat amb els ciutadans en drets fiscals, però no polítics. A partir d'aquí les opinions dels investigadors divergeixen des de considerar que l'únic privilegi segur és l'exempció de l'impost per càpita que gravava els metecs i els impostos del mercat (τὰ ξενικὰ τέλη), fins a igualar-ne l'estatus al dels pròxenos.[626] El que tots ells remarquen és que el caràcter privilegiat d'aquests estrangers queda reforçat per l'ús que s'observa de l'epítet ἰσοτελής en els epitafis atenesos, que pren el lloc usualment reservat a l'ètnic o el demòtic.

L'últim capítol (LV) del catàleg d'inscripcions forma un grup més heterogeni, que inclou persones identificades com a estrangeres per diversos factors:

1. En l'epitafi s'hi cita un ètnic ara com ara desconegut i, per tant, impossible d'identificar (núm. 514, 517 i 519).

2. La llengua de l'epitafi presenta característiques estranyes a l'àtic, sense que sigui possible precisar-ne més la procedència (núm. 516 i 518).

3. El text inclou una referència a la procedència estrangera de la persona, però no és possible situar-la geogràficament (núm. 515).

LIV. *Isoteleis*

502. Isoteleis *1*

Estela de marbre blanc amb frontó i relleu, on s'hi veu un home amb barba assegut que agafa la mà d'un home més jove, dret. Conservat actualment al Museu de Lovaina. Mides: 1,04 d'alçada i 0,45 d'amplada.[627]

Med. saec. IV *aC.*
Ed. IG II 5, 2724*b*; Conze 1893-1922, núm. 634, T 125; *IG* II² 7864; Pleket 1958, 94, núm. 71, tab. XV (*apud SEG* XVIII, 112).
Cf. CAT 2.461 (fot.).

Δεξανδρίδης Νειανδρέως : Καλλίστρατος Δεξανδρίδου
ἰσοτελής [ἰσο]τ̣[ε]λ̣[ή]ς
«Dexàndrides, fill de Niandreu, *isoteles*. Cal·lístrat, fill de Dexàndrides, *isoteles*.»

L. 1 Pleket: Νει⟨κ⟩ανδρέως. L. 2 Pleket: [ἰσο]τ̣[ε]λ̣[ή]ς; *IG*: *vac.*

Litt. a. 0,01.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
gen. -εως < -ηος < *-*eu̯os*
gen. -ō̯ per a masc. en -*ā*

622. Aquesta distinció l'observa amb força claredat W. Gawantka en els decrets d'*isopoliteia* de les ciutats gregues (Gawantka 1975, 59-69).

623. *Cf.* Santiago 2007.

624. *IG* II² 83, 7-8: εἶ[ναι δὲ αὐτῶι ἰσ]|οτέλε[ιαν καὶ γῆς καὶ | οἰ]κίας [ἔγκτησιν Ἀθήν|ησ]ιν. En els decrets de proxenia atenesos del segle V només s'hi documenta amb seguretat el mot ἀτελείᾳ, *vid.* Walbank 1978, tab. I, pàgines 9-23.

625. Plut. *Mor* 55, Γ 39-40: καὶ οὕτως ἀπελαθεὶς τῆς πολιτείας τὸν λοιπὸν ᾤκησε χρόνον ἰσοτελὴς ὤν. «I havent estat apartat així de la ciutadania, va viure la resta de temps com a *isoteles*.»

626. Per a dos exemples d'aquestes opinions divergents, amb comentari de la bibliografia anterior, *vid.* Whitehead 1977, 11-13, defensor d'una definició reduïda, i Adak 2003, 218-227, que argumenta a favor d'igualar el seu estatus quasi al dels pròxenos. Un element central per a ambdós punts de vista és la interpretació del decret *IG* II² 287, un decret anterior a l'any 336/335 en el qual, al costat de la ἰσοτελείᾳ, hi són concedits els següents privilegis: τ[ὰς] εἰσφορὰς εἰσφέρειν καὶ τὰ τέλη τελεῖν καθάπερ Ἀθηναῖοι, καὶ τὰς στρατείας στρατ[εύ]εσθαι μετὰ Ἀθηναίων· ε[ἶ]ναι δὲ αὐτοῖς καὶ γῆς καὶ οἰκίας ἔγκτησιν· ἐπιμελεῖσθαι δὲ αὐτῶν τὴν [β]ουλὴν τὴν αἰεὶ βουλεύουσαν καὶ τοὺς στρατηγοὺς ὅπως ἂν μηδ' ὑφ' ἑνὸς ἀδικῶνται, «que aportin les *eisphorai* i paguin els impostos com els atenesos, i serveixin a l'exèrcit juntament amb els atenesos. Que tinguin el dret de possessió de terra i casa. Que el Consell que estigui en cada ocasió en funcions i els estrategs es cuidin d'ells perquè no sofreixin injustícia per part de ningú». Segons Whitehead, es tracta de privilegis externs a la ἰσοτελείᾳ; en opinió d'Adak, ens trobem davant una llista detallada dels drets inclosos en la ἰσοτελείᾳ. Sense entrar en una qüestió que sobrepassa els límits d'aquest treball, volem posar de manifest la conveniència d'un estudi sincrònic dels testimonis, ja que, com s'observa en altres institucions de la *polis*, la definició de la ἰσοτελείᾳ ben entrada la segona meitat del segle IV no ha de ser necessàriament la mateixa que en els seus primers testimonis al segle V.

627. L'amplada donada en l'edició d'*IG* II² és de 0,045, però ha de ser un error, ja que no es podria correspondre de cap manera amb l'amplada del text.

El pare, Dexàndrides, degué rebre en primer lloc el privilegi de la *isotelia*, i fou heretada pel fill, tal com és el procediment habitual que ens mostren els decrets. És per això que les restes de lletres observables directament sota el nom del fill poden ser reconstruïdes amb gran probabilitat com la repetició de l'epítet ἰσοτελής.

És possible que aquest Dexàndrides fos el mateix que apareix citat en una llista de metecs, dels quals es fa constar el lloc de residència i l'ofici.[628] Lamentablement, la inscripció és fragmentària, i la designació de l'ofici de Dexàndrides s'ha perdut.

503. Isoteleis *2*

Estela de marbre pentèlic amb frontó i relleu, on s'hi veu una dona asseguda que agafa la mà d'un home amb barba, dret; entre tots dos s'hi troba la figura d'un nen. Actualment conservada al Museu d'Eleusis. La línia 1 està gravada per sobre del relleu; la resta del text, a la part inferior. Mides: 0,84 d'alçada, 0,32 d'amplada i 0,06 de profunditat.

Med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II^2 7868.
Cf. CAT 2.885 (fot.).

Εὐτυχίς
Φίλιππος
Διονύσιος
Φιλίππου
ἰσοτελής
«Eutiquis, Filip, Dionisi, fill de Filip, *isoteles*.»

Litt. a. v. 1 0,027, *v.* 2-5 0,02.

Segons Clairmont (*CAT*), les tres últimes línies han estat gravades per una mà diferent, i podrien ser posteriors.

Les tres persones citades deuen ser mare, pare i fill. Tan sols el fill és designat amb l'epítet ἰσοτελής, cosa que indica que fou ell el primer de la família a rebre l'honor i que no l'havia pas heretat del pare. La inscripció no permet determinar si, en el cas dels pares, es tractava de metecs d'estatus originàriament lliure, o bé de lliberts.

504. Isoteleis *3*

Estela de marbre pentèlic amb palmeta. Sembla que la pedra contenia una pintura entre els noms i l'epigrama, avui perduda. Trobada al Ceràmic, actualment al Museu Nacional d'Atenes (NM 856). Mides: 1,07 d'alçada, 0,35 d'amplada i 0,09 de profunditat.

Autòpsia.
Ca. 335/334 *aC* (*CEG*).
Ed. Köhler 1885*b*, 403; *IG* II 2724; *IG* II^2 7863; *GVI* 1689; *CEG* 595.

Γῆρυς
ἰσοτελής
Νικὼ
Γήρυος γυνή
Θεόφιλος ἰσοτελής
(*imago picta*?)
εἰ τὸ καλῶς ἔστι θανεῖν, κἀμοὶ τοῦτ' ἀπένειμε Τύχη·
οὐδὲ φάος λεύσων ὅ γε δαίμοσιν ἦν ἀγέραστος,
πᾶσιν δ' ἀνθρώποισι παρέσχον ἀνένκλητον ἐμαυτόν·
ἔντιμον χθονίοισι θεοῖς ὑπεδέξατο γαῖα.
καὶ ἐγὼ τοῦδ' ἀνδρὸς ἔφυν καὶ πάντα ὁμοί⟨α⟩
γήραι καὶ φροντίδι εὐσεβίας ἕνεκα.
«Geris, *isoteles*, Nico, muller de Geris, Teòfil, *isoteles*. Si és possible tenir una bella mort, la Fortuna també m'ho ha concedit a mi. Tampoc quan contemplava la llum del sol no estava privat del favor dels déus, i em vaig mostrar irreprotxable davant tots els homes. La terra m'ha acollit honorat pels déus subterranis.»
«També jo vaig néixer d'aquest home, semblant en tot en el privilegi de la vellesa i en preocupació per la pietat.»

L. 10 *lapis*: OMOIΔ.

Litt. a. v. 1-5 0,02, *v.* 6-11 0,007.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_
dat. pl. -οισι (excepte θεοῖς antevocàlic)
gen. -υος
γαῖα, φάος
i < e < ei (εὐσεβίας)
ν efelcística (δαίμοσιν, πᾶσιν)

La primera part de l'epitafi té un clar paral·lel, ja esmentat per l'*editor princeps* U. Köhler, en un epigrama recollit per l'*Antologia Palatina* i atribuït a Simònides, però alhora posat en relació amb les desfetes ateneses de Queronea (337 aC) o Làmia (333 aC). El text d'aquest epigrama (*AP* 7, 253) és el següent:

Εἰ τὸ καλῶς θνήσκειν ἀρετῆς μέρος ἐστὶ μέγιστον,
ἡμῖν ἐκ πάντων τοῦτ' ἀπένειμε τύχη.
Ἑλλάδι γὰρ σπεύδοντες ἐλευθερίην περιθεῖναι
κείμεθ' ἀγηράντῳ χρώμενοι εὐλογίῃ.
«Si una bella mort és la més gran participació de la virtut, a nosaltres d'entre tots ens ho ha concedit la Fortuna. Car, esforçats per entregar la llibertat a l'Hèllade, jaiem aquí, gaudint d'una lloança que no envelleix mai.»

628. *IG* II^2 10, II 71 (publicada amb un nou fragment a *SEG* XII, 84): Δεξανδρίδ[ης - - -].

Figura 271. *Isoteleis* 3.

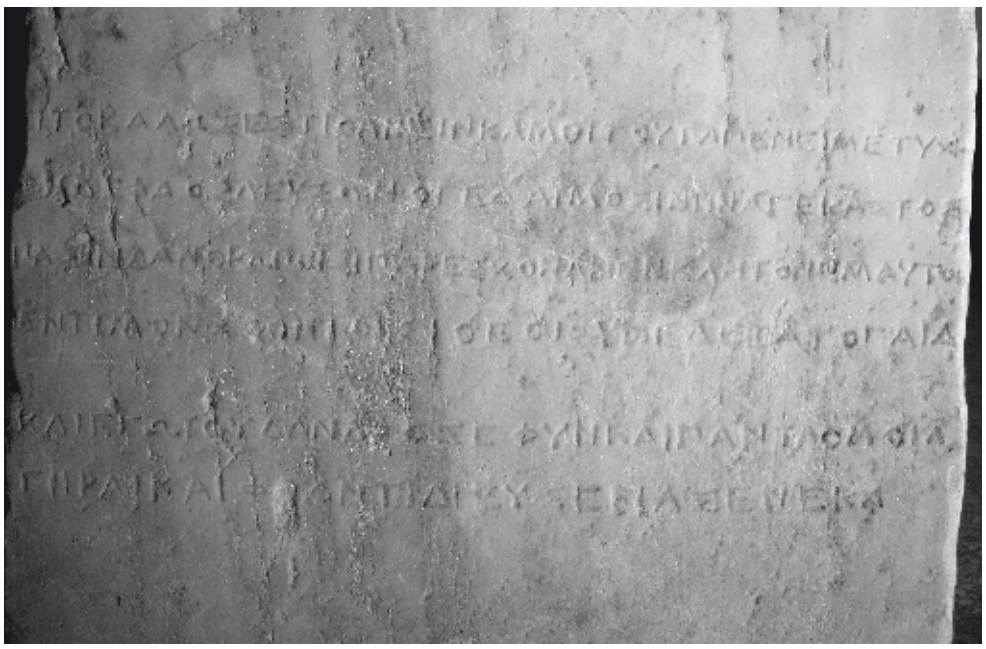

Figura 272. *Isoteleis* 3.

El primer dístic ha estat refós en el primer vers del nostre epitafi, que d'altra banda, tot i mantenir una estructura mètrica dactílica, no respecta totalment ni l'estructura d'hexàmetre ni la de pentàmetre.[629]

L'epigrama és difícil d'entendre, i el primer editor el definí com un galimaties format per la fusió de diferents epigrames. Així i tot, no volem renunciar a intentar una possible traducció. Interpretem que els primers quatre versos van dedicats a Geris, el pare de la família, mentre que els dos últims versos, separats dels anteriors per un espai on podria haver-hi hagut una pintura, estan dedicats al fill Teòfil.

L'epigrama està redactat en primera persona, però és de destacar el pas a la tercera persona en el segon vers amb el subjecte ὅ γε. Del pare se'ns diu que durant la seva vida rebé reconeixement tant dels déus, οὐκ ἀγέραστος δαίμοσιν, com dels homes, ἀνένλητον ἀνθρώποισι. I al final de la vida, que ha arribat en el moment adequat, pot ser anomenat ἔντιμον, un epítet usualment amb un sentit polític que, en aquest cas, és extrapolat al món del més enllà.

També el fill degué morir en una edat avançada, ja que la lloança l'iguala al seu pare en tots els honors, en els privilegis inherents a la vellesa i en la recerca d'una vida pietosa. L'expressió πάντα ὁμοῖα del penúltim vers l'entenem com un neutre plural, i no pas com un femení que difícilment pot integrar-se en el context de l'epitafi. Aventurem la proposta d'una lectura alternativa OMOIO, un genitiu ὁμοίου amb grafia arcaïtzant O per a /o̱/.

Com en la major part d'epitafis mètrics, els trets homèrics hi són presents. Per una banda en l'ús de mots propis del llenguatge poètic, com φάος, sense contracció, i γαῖα, i la presència de la ν efelcística. Per altra banda hi és present també la noció de γέρας, central sobretot en la *Ilíada*, en l'adjectiu (οὐκ) ἀγέραστος.[630] També són influència de la llengua èpica les desinències jòniques de datiu plural en els mots ἀνθρώποισι i χθονίοισι θεοῖσ'.[631] En canvi, en els dos últims versos, potser afegits amb posterioritat, hi llegim εὐσεβίας, amb el tret específicament àtic de la retrotracció de /æ/ i el resultat de la monoftongació del diftong /ei/.

M. J. Osborne[632] proposa veure en el pare d'aquesta família el mateix Geris que apareix en la inscripció *IG* II^2 2403. Es tracta d'un decret de l'any 401/400 en

629. Segons Gallavotti 1979*a*, 19-20, el poema està format sobre una estructura lírica amb combinació de ritmes dactílics i anapèstics.

630. *Cf. Il.* 1, 119, per a l'ús del mot ἀγέραστος i el comentari a l'epitafi núm. 231 per a la noció del γέρας també en un context funerari.

631. Tot i que les edicions de la inscripció donen la lectura θεοῖς, el fet que la següent paraula s'iniciï amb vocal fa probable considerar que hi ha hagut una elisió de l'última vocal de la desinència; aquesta lectura proporciona més unitat al sintagma χθονίοισι θεοῖσι.

632. *Cf.* Osborne 1981, D6.

el qual s'entrega la ciutadania o la ἰσοτελείᾳ als qui lluitaren a la batalla de Muníquia, s'afegiren a les tropes de Trasibul a Pile i contribuïren d'aquesta manera a restaurar la democràcia a Atenes. A la línia 13 d'aquest decret apareix citat un tal Γῆρυς λαχανοπώ(λης), «Geris, comerciant de fruita i verdures», que podria ser la persona honorada en el nostre epitafi a qui la seva participació a la batalla de Muníquia li valgué la concessió de la ἰσοτελείᾳ.

505.* Isoteleis *4

Estela de marbre pentèlic amb relleu de *cena sepulcralis* que representa un home i una dona ajaguts sobre un llit i agafats de les mans. Conservada al Museu Nacional d'Atenes (NM 3518). Mides: 0,50 d'alçada, 0,48 d'amplada i 0,09 de profunditat (Scholl).

Autòpsia.
Post med. saec. IV *aC*.
Ed. IG II^2 7877.
Cf. Scholl 1996, núm. 221, tab. 40.4.

Σπάρτων ἰσοτελής
«Espartó, *isoteles*.»

Litt. a. 0,01.

506.* Isoteleis *5

Estela de marbre amb frontó i relleu on s'hi veu una dona asseguda, vestida amb quitó i *himation*, i una noia a la seva dreta que amb la mà allargada sosté, possiblement, un ocell.[633] Trobada a l'església d'Hagios Dimitrios a Negroponte i coneguda des del 1812; actualment es troba al British Museum, procedent de la col·lecció Guildford. Mides: 0,94 d'alçada i 0,41 d'amplada.

330-320 *aC* (Scholl).
Ed. CIG 808; Kaibel 1878, núm. 48; *IG* II 2729; Smith 1916, 76-78; *IG* II^2 7873; *GIBM* IV, núm. 942 (facsímil); *GVI* 747; Clairmont 1970, núm. 25, tab. 12; Pircher 1979, núm. 14; *CEG* 571.
Cf. Daux 1974, 248-249, tab. XL; Gallavotti 1979*a*, 26; Woysch-Méautis 1982, 116, núm. 142; *CAT* 1.969; Scholl 1996, núm. 442.

⟦Μέλιττα⟧ Ἀπολλοδώρου
ἰσοτελοῦ θυγάτηρ
Μέλιττα
τίτθη
ἐνθάδε τὴν χρηστὴν τ̣ί̣[τθ]ην κατὰ γαῖα καλύπτ-
ει Ἱπποστράτης, καὶ νῦν π[ο]θεῖ σε. καὶ ζῶσάν σ' ἐφίλ-
ουν, τίτθη, καὶ νῦν σ' ἔτι τιμω οἶσαν καὶ κατὰ γῆς,
καὶ τιμήσω σε ἄχρι ἂν ζῶ. οἶδα δὲ σοὶ ὅτι καὶ κατὰ [γ]
-ῆς, εἴπερ χρηστοῖς γέρας ἐ̣στίν, πρώτει σοι τι̣[μα]-
ί, τίτθη, παρὰ Φερσεφόνει Πλούτωνι τε κεῖνται.
«Melita, filla d'Apol·lodor *isoteles*. Melita dida. Aquí la terra oculta la dida excel·lent d'Hipòstrate, i ara ella t'enyora. I mentre vivies, jo t'estimava, dida, i ara encara t'honoro tot i que siguis sota terra, i t'honoraré mentre visqui. Sé que per a tu, fins i tot sota terra, si és que tenen un premi els millors, tu la primera, dida, reps honors en el regne de Persèfone i de Plutó.»

Figura 273. *Isoteleis* 4.

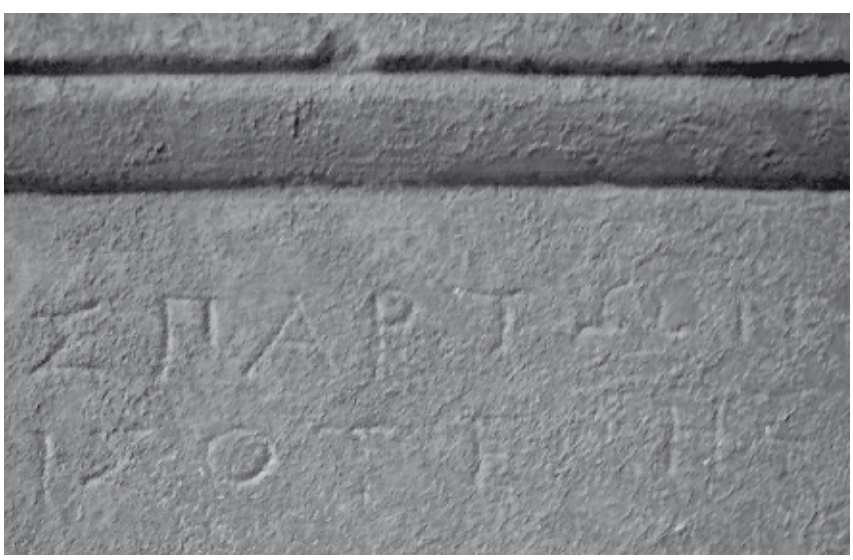

Figura 274. *Isoteleis* 4.

633. Per a les representacions d'ocells i altres animals «familiars» en esteles funeràries dedicades a infants, *vid*. Robert 1971*a*, 90.

Litt. a. v. 1-2 0,012, *v.* 3-4 0,01, *v.* 5*sq* 0,005.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_
-tt-
τίτθη
gen. -ǭ per a un tema en *-s-* (ἰσοτελοῦ)[634]
ĕi < ēi[635]

L'estructura mètrica de l'epitafi és de ritme dactílic, però no en resulten hexàmetres totalment regulars:[636]

ἐνθάδε τὴν χρηστὴν τ̣ί̣[τθ]ην κατὰ γαῖα
καλύπτει
Ἱπποστράτης, καὶ νῦν π[ο]θ̣εῖ σε.
καὶ ζῶσάν σ' ἐφίλουν, τίτθη, καὶ νῦν σ' ἔτι
τιμῶ
οὖσαν καὶ κατὰ γῆς, καὶ τιμήσω σε ἄχρι ἂν
ζῶ.
οἶδα δὲ σοὶ ὅτι καὶ κατὰ [γ]ῆς, εἴπερ
χρηστοῖς γέρας ἐ̣στίν,
πρώτει σοι τ̣ι̣[μα]ί, τίτθη, παρὰ Φερσεφόνει
Πλούτωνι τε κεῖνται.

La nena que Melita ha cuidat, Hipòstrate, parla en primera persona a la seva dida estimada, vegeu el doble ús del vocatiu τίτθη a la meitat dels versos 3 i 6, i l'estil de llengua utilitzat busca reproduir un llenguatge d'infant, amb recursos com la repetició excessiva de la conjunció copulativa καί i frases d'estructura simple amb la introducció d'una única subordinada. També sembla imitar un estil de llengua senzill la repetició del pronom de segona persona σε, σοι en quasi cada vers. Podria ser que la referència a Persèfone i Plutó, poc habitual en els epitafis d'època clàssica,[637] també formés part del llenguatge infantil per parlar del més enllà.

La factura de l'estela no és atenesa, sinó calcídica.[638] Aquesta podria ser una indicació de l'origen de la família a la qual Melita ha servit, o potser fins i tot del seu propi origen. El nom de la nena, Hipòstrate, i la riquesa del monument que han dedicat a la dida fan pensar en una família benestant, potser d'origen aristocràtic.

507. Isoteleis *6*

Estela de marbre pentèlic amb frontó trobada al Pireu i conservada al Museu Epigràfic (EM 10971). Mides: 0,60 d'alçada, 0,28 d'amplada i 0,04 de profunditat.

Saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1345; *IG* II 2725; *IG* II^2 7865.

Δρόμων ἰσοτελής
«Dromó, *isoteles*.»

Litt. 0,017.

508. Isoteleis *7*

Part superior d'una estela de marbre pentèlic amb relleu, trobada a Cucavaones i conservada actualment al Museu Nacional d'Atenes (NM 3649). Del relleu només es conserven els caps de dues dones, pel que sembla una asseguda i l'altra dreta al seu costat. Mides: 0,42 d'alçada, 0,31 d'amplada i 0,12 de profunditat.

Saec. IV *aC*.
Ed. Theophanides 1928, 4-5, núm. 2; *IG* II^2 7869.
Cf. CAT 2.360d (sense fot.).

Θεοδότη Νικοστρά[του]
[ἰ]σοτελοῦς. Καλλ[---]
«Teòdote, filla de Nicòstrat *isoteles*. Cal·l-»

Litt. 0,015.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/
gen. -ους < -εος

509. Isoteleis *8*

Part superior d'una estela amb frontó. Mides: 0,42 d'alçada i 0,37 d'amplada.

Saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 1352; *IG* II 2731; *IG* II^2 7875.

634. Les alternances entre les declinacions de substantius masculins en *-s-* i masculins de temes en *-ā* s'observa ocasionalment en època clàssica i esdevé més freqüent amb la *koiné*, *cf.* Threatte, *GAI* II, 180.

635. *Cf.* Threatte, *GAI* I, 368-369 i 377-378. L'abreujament del primer element del diftong /ēi/, com a πρώτει i Φερσεφόνει, apareix en algunes inscripcions anteriors al 400 aC, i a partir del 375 el seu ús augmenta considerablement; en primer lloc es troba sobretot en casos en què /ēi/ no és un morfema, però a final de segle s'amplia la seva aparició a tots els casos.

636. Segons Gallavotti 1979*a*, 26, no es tracta d'una estructura mètrica únicament hexamètrica, sinó amb combinació de versos alcmans i estesícors, i que recull un tema popular que retrobem en Cal·límac i Teòcrit.

637. *Cf.* Vérilhac 1978-1982, 259-262. Les evocacions de l'Hades són en general poc habituals al segle IV; es multipliquen i esdevenen més extenses en els segles següents. L'autora ho relaciona amb l'augment de les creences en una vida benaurada en el més enllà, per a la qual les figures mitològiques tradicionals gregues servirien de simbologia. L'epitafi per a Melita seria un exemple primerenc d'aquesta evolució, ja que s'hi presenta com a motiu freqüent la creença en una vida millor després de la mort.

638. *Cf.* Brückner, *apud IG*.

Πάταικος : ἰσοτελής
Καλλιστω
«Patec, *isoteles*. Cal·listo.»

510.* Isoteleis *9

Columna sepulcral trobada prop de l'església Panagia Eleusa.

Saec. IV *aC.*
Ed. CIG 810; Koumanoudes 1871, 1354; *IG* II 2733; *IG* II^2 7879.

Φίλων
'Ασκληπιοδώρου
ἰσοτελής
«Filó, fill d'Asclepiodor, *isoteles*.»

En un decret datat entre el 352/351 i el 337/336 s'atorga, entre altres privilegis, la ἰσοτελεία a un tal Asclepiodor, per a ell i per als descendents que visquin a Atenes, tal com és habitual en aquests decrets.[639] Aquest metec, després d'haver lluitat amb els atenesos, havia dipositat una súplica legal davant el consell acompanyada de la demanda de privilegis.[640] Podria ser que Filó, l'honorat en aquest epitafi, fos el fill d'aquest Asclepiodor i que n'hagués heretat l'estatus d'ἰσοτελής.

511.* Isoteleis *10

Fragment d'un monument funerari amb un relleu, on s'hi veu la figura d'un home. El monument està coronat amb un acroteri, damunt del qual hi havia o una lècitos o una esfinx. Fou trobat a Porto Rafti, i actualment està conservat al Museu de Brauron (BE 2911). Mides: 1,20 d'alçada i 0,40 d'amplada.

Saec. IV *aC.*
Ed. Petrakos 1962, 36, núm. 7; Osborne, *Attic Epitaphs*, núm. 91; *ΣEMA* 937.

Νικίας ἰσοτέλης
«Nícias, *isoteles*.»

/ā/ /i_

512.* Isoteleis *11

Fragment d'una estela amb frontó trobada al poble de Liopesi. Mides: 0,30 d'alçada i 0,22 d'amplada.

Saec. IV *aC.*
Ed. Lolling 1873, 496,1 (*apud IG*); *IG* II^2 7881.

--- ἰσοτελής
«…, *isoteles*.»

513.* Isoteleis *12

Fragment de columna de marbre trobada a l'Àgora Romana i conservada al seu Museu. Mides: incertes.

Saec. IV *aC ex.*
Ed. Oikonomides 1962, 34, núm. 12; *SEG* XXI, 940.

Σιλανίων
[ἰ]σοτελής
«Silanió, *isoteles*.»

***Isoteleis* presents en altres inscripcions**

i. Núm. 427 (Pontos Euxí 21)

En una estela de marbre del segle IV aC hi apareix citat un *isoteles* al costat de la seva filla heracleota.

IV. Altres

***514. Altres 1* (?)**

Estela de marbre blau, amb una pintura emmarcada entre dues columnes, on s'hi observen restes de la figura d'una dona asseguda i algunes restes de color. Conservada al Museu Nacional d'Atenes. Mides: 0,55 d'alçada i 0,31 d'amplada.

Autòpsia.
Saec. V *aC ex.*
Ed. Koumanoudes 1871, 2473; *IG* II^2 10483; Wilhelm 1978, 74.
Cf. CAT 174 (fot.); Scholl 1996, núm. 213, tab. 46.1.

Νικί{κι}ππη
Φρηρία
«Nicipe, de …»

Litt. graciles a. 0,015.

/ę̄/ < /æ/ < /ā/, però /ā/ /*i*_

El significat de Φρηρία no és conegut, ja que ara com ara aquesta n'és l'única aparició. Podria ser considerat l'ètnic d'una ciutat desconeguda, que és la proposta de lectura dels editors d'*IG*, o bé, seguint A. Wilhelm, s'hi podria veure la forma de demòtic Φρεαρρία, amb monoftongació de εα en η i grafia simple de la geminada. Si realment es tractés d'un de-

639. *IG* II^2 276.
640. Per a la possibilitat dels estrangers de realitzar súpliques legals, *cf.* Gauthier 1985, 187-189 i l'expressió ἔννομα ἱκετεύειν en la inscripció *IG* II^2 337 presentada a les pàgines 98-100.

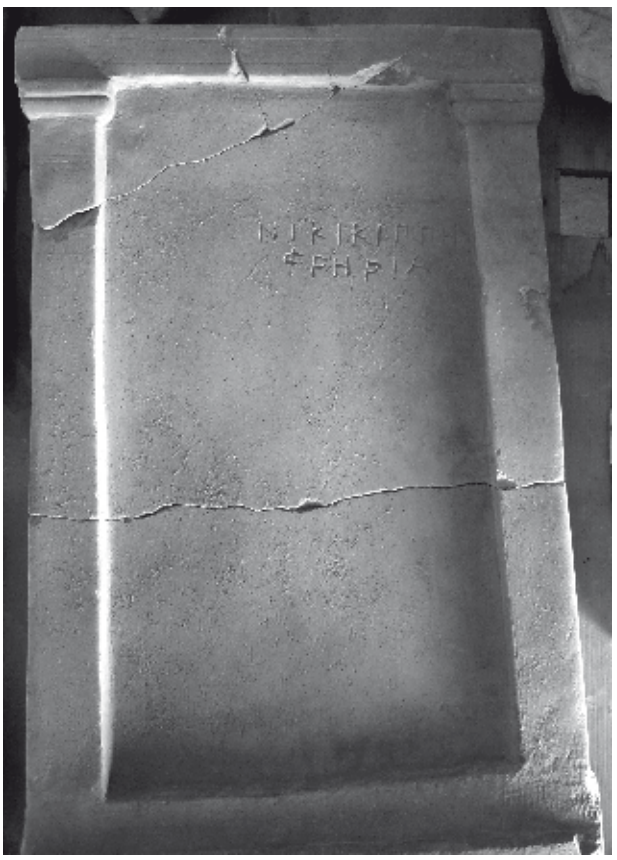

Figura 275. Altres 1.

mòtic, no ens trobaríem pas davant d'un epitafi per a un metec, sinó per a una ciutadana atenesa, i alhora aquest seria l'exemple més antic conegut d'una forma femenina de demòtic.[641]

515. Altres 2

Estela de marbre de principis del segle IV, trobada a Torici, actualment perduda. No n'hi ha cap descripció.

Saec. IV *aC in*. (Kaibel).
Ed. Kaibel 1878, núm. 23; *IG* II 3820; *IG* II^2 11780; *GVI* 83; *CEG* 492.

Καλλίμαχος
Καλλιμάχου
μνημεῖον
ἐν ἀνθρώποι-
σι τόδ' ἔσται·
χαίρετε δ' οἱ π-
αριόντες,
ἐ⟨γ⟩ὼ δὲ λι-
πὼν πατρίδ-
α ἐνθάδε κεῖ-
μαι δύσμο-
ρος, ὀδὲ φίλος γο-
νέας ἐπιδών.
«Cal·límac. Aquest serà el record de Cal·límac entre els homes. Salut, caminants. Jo, havent deixat la pàtria, jec aquí, malaurat sense poder mirar pels pares.»

L. 8 *lapis*: ΕΠΙΩ.

⟨O⟩ ~ ⟨OΥ⟩
/ę̄/ < /æ/ < /ā/
dat. pl. -οισι

L'epigrama presenta la següent estructura mètrica:

Καλλιμάχου μνημεῖον ἐν ἀνθρώποισι τόδ' ἔσται·
χαίρετε δ' οἱ παριόντες, ἐ⟨γ⟩ὼ δὲ λιπὼν πατρίδα ἐνθάδε κεῖμαι δύσμορος, ὀδὲ φίλος γονέας ἐπιδών.

En la inscripció, s'hi observa la grafia ⟨O⟩ tant per al diftong /ou/ originari (ὀδε < οὐδε) com per a la /ō/ procedent d'allargament compensatori (φίλος < φίλους).

Cal·límac, l'honorat en l'epitafi, és clarament un estranger que ha deixat la seva pàtria, λιπὼν πατρίδα, per venir a instal·lar-se a Atenes, on ara hi reposa el seu cos, ἐνθάδε κεῖμαι. No hem pogut trobar indicis que ens permetin precisar quina fou la pàtria originària de Cal·límac; ni les característiques de la llengua, que és àtica amb algun tret esporàdic de llengua homèrica (ἀνθρώποισι), ni l'onomàstica ens hi ajuden. S'hi afegeix que la pedra està actualment perduda i que tampoc no tenim cap descripció de les seves característiques físiques ni de la possible iconografia.

Cal·límac degué morir de jove, ja que el lament de no ser capaç de cuidar els seus pares quan siguin vells és típic dels epitafis per a ἄωροι. És un lament que apareix sovint, ja que va en contra de l'evolució natural, en la qual el fill ha de ser qui es cuidi dels pares en la vellesa i els enterri quan siguin morts; la situació inversa és considerada el més gran infortuni. Per això Cal·límac és anomenat δύσμορος.

641. Altres demòtics femenins en epitafis citats a Wilhelm 1978, 74, en general molt més tardans: *IG* II^2 5276 (Ἀγνουσία, *saec*. II dC), 5428 (Ἐξωνής = Αἰξωνίς, *saec*. II/III dC), 6285 (Ἰκαριόθεν, *a. med. saec.* IV, el qual no és pròpiament una forma femenina, ja que el demòtic format amb l'afegit de la partícula -θεν presenta una única forma tant per al masculí com per al femení), 6780 (Μαραθωνία, *saec*. II dC), 6810 (Μαραθωνία, *aet. imp*.) i 7764 (Φυλασία, *saec*. II/III dC).

516. Altres 3 (?)

Fragment d'una estela de marbre amb frontó i relleu on s'hi veu una figura humana asseguda, al seu costat una figura jove dreta, i a l'extrem dret del relleu, un home adult amb barba. El lloc de procedència és desconegut, però per l'estil de la producció ha estat assignat a l'Àtica. Actualment conservat al Museu J. Paul Getty de Malibú (73.AA.133). Mides: 0,20 d'alçada, 0,39 d'amplada i 0,11 de profunditat.

Ca. 400-350 *aC*.
Ed. Breslin 1974; Peek 1978, 261-262; *SEG* XXVIII, 440; *CEG* 507; *ΣEMA* 1496.
Cf. CAT 3.384.

[-*ca.* 13-16-]αιε, Ἀγακλείδας μνήματι σὸς παῖ[ς]
[-*ca.* 13-16-].ον καὶ ᾱ̣δ̣ελφὰν ⟨Δ⟩ι̣αινέταν αὐτ[οῦ]
«El teu fill Agaclidas amb aquest monument […] X i la seva germana Dièneta.»

L. 2 *lapis*: AIAINETAN. L. 3 Breslin:]τον; Peek:]σον. L. 3 Breslin, Peek: αὐτ[οῦ].

Litt. ion. a. 0,01.

/ā/ originària
/ę̄/ < /æ/ < /ā/ (μνήματι)

En l'epigrama, hi trobem la conservació de la /ā/ originària tant en els dos antropònims, Ἀγακλείδας i Δ̣ιαινέταν, com en l'acusatiu ἀδελφὰν, però en canvi la forma jonicoàtica μνήματι. Aquest ús no conseqüent de l'«alfa dòrica» sembla indicar que l'autor és un poeta d'origen jonicoàtic, que ha volgut introduir en la seva composició algun element del dialecte originari de la família de l'honorat en l'epitafi. La presència del vocalisme no àtic en els dos antropònims reforça la hipòtesi de l'origen estranger d'aquests personatges.

Arran de l'estil clarament àtic de l'estela, tant J. Breslin com W. Peek proposaven localitzar el lloc de procedència en una regió veïna, com Mègara, Beòcia o Epidaure. El primer a assignar-li una procedència àtica fou P. A. Hansen, a partir d'una indicació de M. L. West.

517. Altres 4

Estela amb frontó i relleu. En el relleu, s'hi veuen les figures d'una dona asseguda i un home dret sostenint una llança; entre ells dos, un infant. De procedència desconeguda, conservada actualment en una col·lecció privada anglesa. Mides: 0,675 d'alçada i 0,425 d'amplada.

375-350 *aC*.
Ed. Winbolt 1928, 179, núm. 2, fig. 2; *BE* 1929, 183; *ΣEMA* 1489.
Cf. CAT 2.868; Scholl 1996, núm. 360.

Ἀγάθεια Βρίθων
Καλαμυοδα Καλαμυοίδα
«Agatea … Britó…»

/ā/ originària (?)

No hi ha cap altre testimoni del mot Καλαμυοδα o Καλαμυοίδα. L'*editor princeps* el posà en relació amb la població cretenca no localitzada de Calàmide (Καλαμύδη), entenent que Agatea i Britó foren cretenques. Així sembla que ho entén també A. Scholl, que considera possible una factura cretenca del monument. La formació de l'ètnic, però, resta inexplicada, i així M. Osborne i G. Byrne (*LGPN*) proposen buscar la procedència a la població messènia de Καλάμαι.

També podria ser que ens trobéssim davant el genitiu d'un antropònim masculí no documentat. En aquest cas no hi hauria conservació de la /ā/ originària, sinó el final no jonicoàtic de genitiu per a masculins dels temes en alfa.

518. Altres 5 (?)

Estela de marbre, trencada per la part superior, decorada amb dues rosetes sobre la inscripció. Fou trobada a la Via Sacra, prop de la porta del Dípilon, i actualment està conservada al Museu Epigràfic d'Atenes (EM 10442). Mides: 1,74 d'alçada, 0,52 d'amplada i 0,16 de profunditat.

Autòpsia.
Post med. saec. IV *aC*.
Ed. Koumanoudes 1871, 3074; Kaibel 1878, núm. 77; *IG* I 3877; *IG* II² 11907; *GVI* 548; *CEG* 576.

παῖδά τοι ἰφθίμαν Δαμαινέτου ἅδε Κρατίσταν,
Ἀρχεμάχου δὲ φίλαν εἶνιν ἔδεκτο κόνις,
ἃ ποθ' ὑπ' ὠδίνων στονόεντι κατέφθιτο πότμωι,
ὀρφανὸν ἐμ μεγάροις παῖδα λιποῦσα πόσει.
«Aquesta pols ha acollit Cratista, filla molt honorable de Damènet i esposa estimada d'Arquèmac, la qual ha mort pels dolors del part en un destí ple de lament, deixant a l'espòs un fill orfe dins la llar.»

L. 3 *CEG*, *lapis*: ΣTONOENT⟦A⟧I.

Litt. a. 0,011.

/ā/ originària
ἔδεκτο
dat. pl. -οις
m < n /_m

Figura 276. Altres 5.

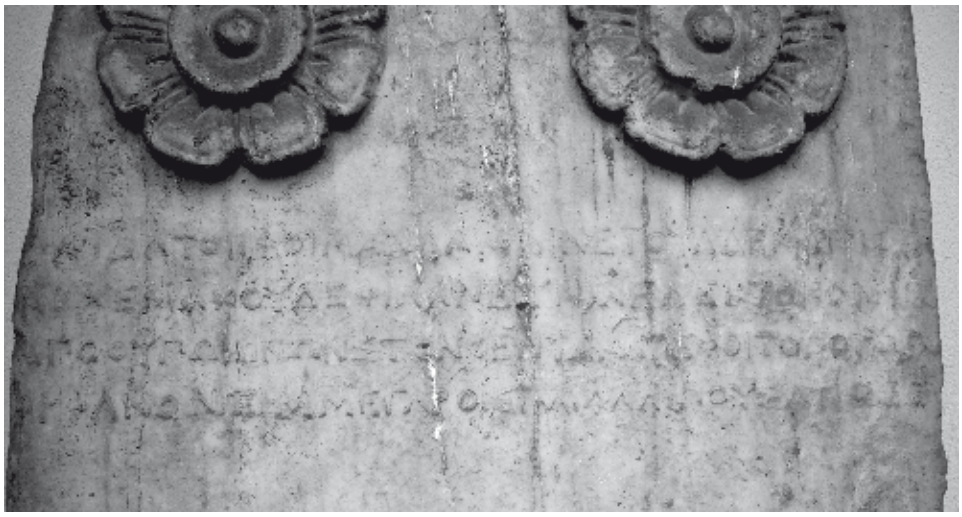

Figura 277. Altres 5.

La llengua de l'epigrama és majoritàriament el dòric literari, amb la conservació conseqüent en tot el text de la /ā/ originària, i una gran presència de formes homèriques, com ara la forma atemàtica ἔδεκτο del verb δέχομαι / δέκομαι[642] i gran part del lèxic (ἰφθίμαν, εὖνιν, στονοέντι, πότμωι). La desinència de datiu plural -οις és característica tant dels dialectes dòrics com de l'àtic, però no sol trobar-se en posició anteconsonàntica en el jònic literari.

És especialment destacable l'ús de l'adjectiu ἰφθίμαν, que en l'èpica apareix en femení només en relació amb dones de l'alta aristocràcia i que, tot i que l'etimologia no és clara, sembla que fa referència al seu elevat grau de τιμή.[643] Podria ser un indici que tant la família del pare com la del marit formaven part de l'elit de la societat atenesa, tot i tractar-se, en el cas de Demènet i la seva filla Cratista, d'una família de procedència estrangera. Segons Kaibel, Demènet podria haver estat un personatge d'origen dòric que donà la seva filla Cratista a l'atenès Arquèmac en matrimoni.

El tema de la mort en el part es troba també de vegades reflectit en els relleus funeraris, i en la seva iconografia ha estat posat en relació amb la mort del soldat en el camp de batalla.[644]

519. Altres 6 (?)

Fragment de pedra eleusina. Actualment conservada a la British School d'Atenes. Mides: 0,19 d'alçada, 0,23 d'amplada i 0,14 de profunditat.

Saec. IV *aC.*
Ed. IG II 5, 4340; *IG* II^2 10466.

[---]ναπ[---]
Φαιδρ[---]
Τυραθ[---
«…nap…, fill/a de Fedr…, de …»

Litt. a. 0,02, στοιχηδόν.

En aquest epitafi ens trobem davant un altre possible ètnic desconegut. El caràcter fragmentari de la inscripció dificulta qualsevol proposta d'interpretació, i fins i tot ha estat posat en dubte que es tracti d'un epitafi.[645]

642. *Cf. Il.* 15, 88 i Chantraine 1958, 296. La forma atemàtica la trobem també en Píndar, *O.* 2, 49, i Simònides, *AP* 7, 25.
643. *Cf.* Athanassakis 1971, esp. pàgines 17-21 per al seu significat aplicat a les dones.
644. *Vid.* nota 113.
645. *Cf.* Peek 1942, 212, núm. 7, amb l'afirmació que en epigrafia àtica els epitafis, fora dels mètrics, no estan mai escrits en *stoichedon*. Existeixen, però, nombroses inscripcions funeràries àtiques escrites en *stoichedon*. *Vid.*, per exemple, en el nostre recull, les núm. 10, 237, 315 i 363. I no es tracta pas d'un tret exclusiu d'inscripcions per a estrangers: també el trobem en *IG* I^3 1305ter, 1307bis i 1337.

ÍNDEX ONOMÀSTIC | INDIZE PERSONENNAMEN

Les referències remeten al número d'inscripció en el catàleg. Les formes parcialment reconstruïdes han estat marcades amb un asterisc.

A. Antropònims

Ἀβδ- 475
Ἀγακλείδας 516
Ἀγαθοκλῆς 201, gen. -κλείους 420, 487, gen. -κλέους 321*, 421
Ἀγαθώνυμος 255*
Ἀγασικλῆς 253
Ἀγάθεια 517
Ἀγάθων 198, 208, 351, 420, 421
Ἀγέμων 137
Ἀγήτωρ 50, 497
Ἀγλώκριτος 165*, 143*
Ἁγνηίς 365
Ἀγροίτας gen. -ō 52
Ἄγρων gen. -ωνος 176
Ἄδα 324, 350, 366, 367
Ἄδραστος 391, gen. -ου 391
Ἀθανίς 97
Ἀθανογείτα 97
Ἀθηναγόρης gen. -ō 333
Ἀθηναῖς 193, 216, 254
Ἀθηνόδωρος 422, gen. -ου 422
Ἀθηνόδοτος 444
Ἀθηνοκλῆς 240, gen. -κλέους 171
Αἰγυπτίη 267
Ἄιδης 396*
Αἰνείτης gen. -ου 387
Αἰνίς 230
Αἰσχίνης 173
Αἰσχρίων 134, 315
Αἴσχρος gen. -ō 270
Αἰσχυλῖνος 339, gen. -ου 339
Αἰσχύλος 373
Αἴσωπος 146, gen. -ου 146
Ἀλ[--- 2
Ἀλέξανδρος 281, 359
Ἀλεξῆς gen. -έω 260
Ἀλεξίμαχος gen. -ου 359
Ἀλεξίλεως 362
Ἄλεξος gen. -ō 228
Ἀλκμέων 333
Ἀμαρακίς 383
Ἀμφιάναξ gen. -ακτος 40
Ἀμφιγένης 99
Ἀμφινόη 99
Ἀναξίλας gen. -ᾱ 231
Ἀναξαγόρα 299
Ἀνδοκίδης ac. -ᾱν 45
Ἀνδράβυς gen. -υδος 203
Ἀνδρέας 212*
Ἀνδροκλῆς gen. -κλέους 44, 425
Ἄνδρων gen. -ωνος 322*
Ἀνθηρά 200
Ἁνιοχίδας 83
Ἄνοχις gen. -ιος 26
Ἀντισθένης gen. -ους 404
Ἀντίστασις gen. -ιος 273
Ἀντίκλεια 111
Ἀντίμαχος 194
Ἀντίοχος 318*, 15, gen. -ō 294
Ἀντίπατρος 488, gen. -ου 477
Ἀντίφιλος 174, 382, gen. -ō 451
Ἀπολλόδωρος 125, 196, 345, 410, 487, -δō̄ρος 46, 64, gen. -ō 50, 331, gen. -ου 111, 506
Ἀπολλόθεμις 375
Ἀπολλοφάνης 375
Ἀπολλωνίδης 215, 304, 320, 264 gen. -ō
Ἀπολλώνιος gen. -ō 194
Ἀργουνίς 102
Ἀριαστίς 334, gen. -ίδος 334
Ἀρίμνηστος 275
Ἀρισταγόρα 14, 338*
Ἀρίσταρχος 216
Ἀρίστιππος 364, gen. -ō 258*
Ἀριστίς 35
Ἀριστίων 337, 338*, gen. -ωνος 338*
Ἀριστοδίκη 216, 296, Ἀριστοιδίκη 453
Ἀριστοφίλη 340
Ἀριστοφών 312
Ἀριστογείτων 458, gen. -γείτο[νος 232
Ἀριστοκλῆς 452*, -κλῆ̂ς 314*, gen. -κλέος 329
Ἀριστοκράτεια 12
Ἀριστοκράτης 450, 463*, -τē̄ς 236
Ἀριστομάχη 56
Ἀριστόμαχος 169
Ἀριστομένης 394*
Ἀριστομήδης 220
Ἀριστονίκη 391
Ἀριστόνους gen. -ō 160
Ἀριστοτίμη 464
Ἀριστοῦχος 234
Ἄριστος gen. -ου 458, gen. -ō 285*
Ἀριστώ 414
Ἀρίστων 232*, Ἀρίσστων 131, gen. -ωνος 23, 309, 322, 337*, 338, 391, gen. -ō̄νος 231
Ἀρκεσίλας 33, 68*

᾽Αρνίων 13
᾽Αρτεμιδώρα 356
᾽Αρτεμίδωρος 340, 341, 484
᾽Αρχέμαχος gen. -ου 518
᾽Αστύτιμος 455
᾽Αρχεύς 2
᾽Αρχέτιμος 257
᾽Αρχίας 237, nom. -ίας *vel* gen. -ία 59
᾽Ασκληπιόδωρος: ᾽Ασσκληπιόδωρος 170, gen. -ου 170, 510
᾽Ασπασία 238
᾽Αστείας gen. -ᾱ 405
Ἄττης gen. -ου 430
᾽Ατώτας 417
Αὐτοβούλη 117
᾽Αχιλλῆος 417
᾽Αφροδισία 138, 358
᾽Αφροδίσιος gen. -ου 488
᾽Αφσυνθίε 329

Βαικύλος gen. -ō 287
Βάκχιος gen. -ου 97
Βελτίστη 402
Βερενίκη 150*
Βίθυς gen. -υος 209
Βίσθαρος 282
Βιττώ 320
Βοίδας 391*
Βρίθων 517
Βροτάχο 272*
Βρύασσις 320

Γέτας gen. -ō 220
Γῆρυς 504, gen. -υος 504
Γλαυκέτας gen. -ου 147
Γλαυκίας 25, gen. -ου 176
Γλαύκων 260
Γλυκέρα 18, 294
Γόλυς gen. -ος 155
Γοργίας 140, 175, gen. -ου 140, 383
Γοργίππα 5
Γόργιππος gen. -ō 316
Γοῦρος 370
Γυρίδας 1

Δαιικράτης 379, Δαιοκράτης 379
Δάιππος 422, gen. -ου 422
Δαιτόφρων 361
Δαμαίνετος gen. -ō 129, Δαμαινέτου 518
Δαμώ 408, *vid.* Δημώ
Δάμων 391
Δᾶος 439, gen. -ου 311
Δέξανδρος 147
Δεξανδρίδης 502, gen. -ου 502
Δεξικράτης 380
Δεξίθεος gen. - ου 6
Δεξίας gen. -ου 380
Δέξιππος gen. -ō 275
Δεξίς 97
Δηίκρατος gen. Δεικράτōς 181
Δηίλοχος 388
Δημητρία 309, 386, 473
Δημήτριος 6, 180, 97, 301, 355, 485, gen. -ου 7, 8, 25, 485, 251*, gen. -ō 21*, 368
Δημοκλῆς 127
Δημοκράτης gen. -ους 379
Δημοκρίτα 13
Δημόκριτος gen.-ου 122
Δημονίκη 249
Δημόνικος gen. -ου 249*
Δημόστρατος gen. -ō 303*
Δημοφῶν 365, Δημοφώων 365
Δημώ 310*, *vid.* Δαμώ
Διαινέτα ac. -αν 516*
Διδυμίας 279
Διετρέφης 365, dat. -ει 365
Διόγειτος gen. -ō 29, gen. -ου 56
Διογένης 264
Διόδωρος 330, 411, gen. -ου 411
Διοκλείδης 30, gen. -ου 408
Διοκλέδας gen. -ᾱ 46
Διοκλῆς 467*, gen. -κλέους 175, 467
Διονν- 282
Διονυσόδωρος gen. -ου 173, 215
Διονύσιος 21*, 55*, 140, 269, 286*, 303*, 325, 482, 492, 503, gen. -ου 55*, 125, gen. -ō 188
Δῖος 57, gen. -ου 391, 217 (*ii*)
Διόφαντος gen. -ου 172
Δίφιλος 411, gen. -ου 385
Δίων 34, 78, 204, gen. -ωνος 34, 411
Διωνίχα 84
Δομανω 488
Δομσαλως 488
Δορκάς 311, 427
Δορκίον 61
Δόρκων gen. -ωνος 16
Δόναξ 384
Δρόμων 423, 507, 445
Δωρ[- 371
Δωρίδα 401

Ε[- 452
Εἰρήνη 94, 210
Ἑκατέων gen. -ωνος 267
Ἑκατοκλῆς gen. -κλέος 372
Ἑλλαγόρας gen. -ου 470
Ἑλλομένης 470
Ἐμπεδόκλεια 87*
Ἐνπορίων 261
Ἔνδοιος 327
Ἐπιχαρίδης 82, gen. -ου 82
Ἐπιθάλης 368

Ἐπικύδης 170
Ἐρατώ 82
Ἐργασίων 434
Ἐρήνη 202
Ἑρμαία 102
Ἑρμαῖος gen. -ου 69, Ἡρμαῖος 489
Ἑρμαιώνδας 102
Ἑρμογένης 391, gen. -ους 15
Ἑρμοτέλης 160
Ἕρμων 448, gen. -ωνος 319
Ἑρπ̣υλλίς 295
Ἑρσηίς 332
Ἑστιαῖος gen. -ō 277
Ἑτεωνεύς gen. -έως 38*
Εὔαρχος 43
Εὔαργος 462
Εὐ[105
Εὐαίνετος gen. -ō 304
Εὐάριστος gen. -ου 391
Εὐβούλη 181
Εὐβουλίδης 24*, 350*
Εὐγένης gen. -ōς 164
Εὐγείτας 97*
Εὐδαιτίδας gen. -ō 361
Εὐδημίδης gen. -ō 157
Εὐθενίκα 76
Εὐηθίς gen. -δος 491
Εὐκλείδας 357, gen. -ο 247, 248
Εὐκλῆς 247, 248, gen. -κλέους 339
Εὐκολίνη 263
Εὔκολον 426
Εὐκράτεια 23
Εὐκτήμων 79, 153
Εὐμάρης gen. -ōς 3
Εὐμένης 466
Εὔνικος gen. -ου 312
Εὐξένη 398
Εὔξενος gen. -ō 328*
Εὐπάλεια 276
Εὐπορία 319
Εὔπραξις 106*
Εὐτυχίς 289, 503
Εὐτυχίδης 385
Εὐφραντίδης 244
Εὔφρων gen. -ονος 310
Εὐφροσύνη 454
Εὐχαρίδης gen. -ου 349

Ζεῦξις gen. -ιδος 48
Ζοάνωρ gen. Ζοάνορος 465
Ζωίλος 182*, 313, Ζωιλος 451, gen. -ου 313, gen. Ζωίλō 365, gen. Ζωιλō 270
Ζωπυρίων gen. -ωνος 280
Ζωπύρα 115
Ζώπυρος gen. -ου 341

Ἠγησίθεμις 412
Ἠδεῖα 392
Ἠδύλη 411
Ἠλιόδωρος gen. -ου 484
Ἠνίοχος 336
Ἡραγόρας 276, gen. -εω 271, gen. -ου 276
Ἡραίς 94
Ἡραῖος gen. -ου 389
Ἡρακλείδης 93, 476, 480*, nom. -ίδας 121, 381*, gen. -εω 412, gen. -ου 178, 302, gen. -ō 323, 334
Ἡράκλειτος 48, 286*, nom. h- 214, gen. -ου 91
Ἡρόδωρος gen. -ου 28*
Ἡρόδοτος gen. -ου 276
Ἡρογείτων 204
Ἡρόστρατος gen. -ō 159, gen. -ου 359
Ἡρότιμος 118, 221
Ἤρυλος 75
Ἡρώνδας 425
Ἡφαίστης 266

Θεανώ 391
Θεαρίδης 128
Θέμις 453
Θεογείτων 86
Θεοδάτης 291*, *vid.* Θεόδοτος
Θεοδότη 508
Θεόδοτος 291*, *vid.* Θεοδάτης
Θεόδωρος 348, gen. -ου 358
Θεοίτης 37
Θεόμναστος 63
Θεοξένη 53
Θεοπείθης gen. -ους 409
Θεόπομπος 205, gen. -ου 459
Θεοτέκτων gen. -ονος 88
Θεοτίμη 179
Θεότιμος 77
Θεοφίλη 177
Θεόφιλος 12*, 504
Θέρσανδρος ac. -ον 132
Θέρσων 141
Θεύβιος 321*
Θέωνος 79
Θήρων 326
Θιωδώρα 104
Θόγα 60
Θοκλέδας 58*
Θρᾶιξ 191
Θρᾶιττα 472, 203*
Θρασύεργος gen. -ō 245
Θρασυκλείδης 245
Θράσυλλος 276*
Θρασυμήδης gen. -ους 225
Θράσων gen. -ωνος 170, 196
Θρίξας 470
Θυάναξ 453

Θύιλλος 323
Θυμοῦχος gen. Θυμόχου 86

Ἰάς 224
Ἰατροκλῆς gen. -κλέος 444
Ἰδήρατος 164
Ἱεροκλῆς 113
Ἱέρων 288, gen. -ωνος 479
Ἵππαινος 131
Ἱππάρχα 108*
Ἱππίας 123, 124
Ἱπποβοτίς 71
Ἱπποκλείδης gen. -ου 140
Ἱπποκλῆς gen. -κλέο 250
Ἱπποκράτης 276, gen. -ους 276
Ἱππόκριτος 88
Ἱπποστράτης 506
Ἰσχυρίας gen. -ου 5*

Κ[. 378
Καλήτωρ gen. -ορος 328
Καλλέας 371*
Καλλίας 22, 164, gen. -ου 22, 27, 164
Καλλιγένης gen. -ους 265
Καλλιθέα 279
Καλλικλείδης gen. -ō 158
Καλλικράτης 26, 265
Καλλίλεως 225
Καλλίμανδρος 241
Καλλίμαχος 515, gen. -ου 79, 515
Καλλίς 391
Κάλλις 61
Καλλιστράτης 471
Καλλίστρατος 502
Καλλιστώ 509
Κάλλιππος 52, Κάλλιπος 98
Καλλίτιμος 10*
Καρκίνος 387
Κάρπος 342
Κέφαλος 136
Κηφισόδωρος 184*, gen. -ου 218
Κηφισόδοτος 235
Κίττος gen. -ου 115
Κλέα 121
Κλεαγόρα *vid.* Κληγόρα
Κλεάρχος gen. -ου 392*
Κλεινώ 253
Κλεοδήμος gen. -ō 258
Κλεοφαντίς 38
Κλεόμαχος gen. -ω 41
Κλεψαΐς 102
Κλέων gen. -ωνος 161
Κληγόρα gen. -ας 19
Κληνερήτη 262
Κλιτοξένα 113*
Κοιράνο- 1
Κοντό 62
Κορυφώ 116
Κοσμία 442
Κόλλων 243
Κόννα 430
Κόνων 415
Κότυς gen. -υος 197
Κραντιάδας gen. -ου 298
Κρατιστώ 176, 178
Κρατίστα ac. -αν 518
Κράννων 298*
Κράτεια 98
Κρήτη 352
Κριναγόρας 251
Κρίτων 433
Κτησικλῆς 256
Κτησώ 211*
Κτήσων 213*
Κυδροκλῆς 287, gen. -κλέος 287
Κύπρις 401
Κώμαρχος 410

Λακλείδης gen. -ου 391*
Λάμαχος 186
Λαμιεύς gen. -έως 38*
Λαμίσκα 125
Λαμπιτώ 327*
Λαμύνθιος 350*, gen. -ου 350
Λεάναξ 271, gen. -ακτος 271*
Λεοντίσκος gen. -ου 407
Λεοφρονίς 359
Λευκάδης gen. -ō 243
Λευκάνωρ gen. -ορος 343
Λεύκων 343
Λέων 418, 472, gen. -οντος 472
Λυκῖνος 20, 428
Λύκιος gen. -ō 20
Λύκος 277
Λύκων gen. -ωνος 436
Λίσας 36
Λυσιξένη 70
Λυσίς 28

Μᾶ 406
Μαλίχα 29
Μάνδρων gen. -ωνος 244
Μανία 376
Μανίας 367*
Μάνης 376, 443*
Μάννης 441
Μαρσύας 44, 431
Μεγακλῆς gen. Μεκακλέιος 262
Μέγυλος gen. -ου 57
Μελαγκράτης 465
Μέλιττα 506
Μελιτώ 171

Μεν[- 110
Μένανδρος gen. -ου 221
Μενεκλῆς 49
Μενεκράτ̄ες 1*
Μένης 27
Μένων gen. -ωνος 419
Μεσσήνιος 369
Μετώπα 133
Μηνοδώρα 356
Μηνώ 407
Μητρίχη 365
Μητρόβιος 388
Μητρόδωρος gen. -ō 365, 375
Μίκα 250
Μικίνης 139
Μικίων 17
Μίκκος 158
Μίκων 366, 367*
Μιλτιάδης 106
Μίλων 461
Μιννώ 172
Μίνακος 30
Μνασιγένης gen. -ου 90
Μνησίθεος gen. -ō
Μνησικλῆς gen. -κλέους 426
Μνησίλεως 455
Μνήσιππη 54
Μολπόθεμις 372
Μοσχίνη 51
Μοσχίων 217
Μόσχος gen. -ου 254
Μουσαῖος 301
Μυΐσκος gen. -ου 100
Μυμαικύλη 466*
Μῦς gen. -ός 393
Μυρρίνη 195*
Μύρτα 276
Μυρτίς 335
Μυρτία 33
Μυρτώ 7

Νάννιον 283
Νάνους 391
Ναυάρχη 393
Ναυκλῆς gen. -κλέιος 214
Ναυσικρίτη 218
Ναύτης 157
Νέβρος gen. -ō 237
Νειανδρεύς gen. -έως 502
Νεμεάς 92
Νικαγόρα 8*
Νίκανδρος 98, gen. -ου 495*
Νικαρέτη 74, Νικαρέτα 145
Νικαρέτης 37
Νικησώ 162, Νικασώ 3
Νικήρατος 223, 403
Νικίας 69, 501*, 511
Νικίππη 514
Νίκιππος gen. -ου 399
Νικόδημος 241, gen. -ου 462
Νικόδρομος 347
Νικόμαχος 183, gen. -ου 403
Νικόστρατος gen. -ου 508*
Νικοστράτη 263, -στράτα 63
Νικώ 504
Νίκων 389, gen. -ωνος 501*
Νόστων 41
Νουμήνιος 409, 481, 478, gen. Νōμηνίō 402
Νουμήνιχος 91
Νύμφιλλα 97

Ξάνθιππος 259, gen. -ου 259
Ξενεία 233
Ξενικός 300
Ξενοκλῆς 52, gen. -κλέους 54
Ξένον 60
Ξενόφαντος 94, 144
Ξένυλλος gen. -ου 120
Ξενῶ 190

Οἰνάνθη 471, gen. -ες̄ 329
Ὀλύνπιχος gen. -ου 80
Ὄλυμπος 413, 494, gen. -ου 354
Ὀνασαγόρας gen. -ου 474
Ὀνατωρίδας 103
Ὀνησ[-3-4-] 156
Ὀνησίχα 419
Ὀνήσιμος 263, 426, gen. -ου 426
Ὀνήτωρ gen. -ορος 263
Ὀνόμαστος 47
Ὄστα 5*
Ὄφσιος 329

Πάϊς 493
Πανφίλη 400*
Πάνφιλος gen. -ου 400
Παντίμη 252
Πανύασις 110*
Παπύλος 222
Παράμονος 399
Παρθένιος 34
Παρμένων gen. -οντο 492
Πασικράτης gen. -ους 463
Πατρόκλεια 80
Παυσανίας gen. -ου 325
Πάμφιλος 22, 166, *vid.* Πάνφιλος
Πάταικος 72, 509
Πειθαγόρης 331
Πειθίας 472, gen. -ου 472
Πειλεστροτίδας 95*, 109
Πεισανορίδας 131
Περικλῆς dat. -κλεῖ 365

Περιστερά 322
Πιστόξενος 317
Πλαγγών 31, 391, 472, Πλανγών 101, 146
Πλάτων 192
Πλούτων dat. -ι 506
Πνυταγόρας gen. -ō 450
Πνυτόδαμος 457
Πολέμων gen. -ωνος 178
Πολύαρχος 246
Πολυΐδος gen. -ō 223
Πολυκρατίς 56
Πολυνικίδης 316
Πολύξενος 223
Ποσειδώνιος 346
Ποσείδαος 405
Ποτάμμης 114*
Ποτάμων gen. -ωνος 80, dat. -ωνι 80*
Πόα 391
Πραϋλλίς 148
Πραξίδαμος gen. -ου 39
Πραξῖνος 4
Πραξίτας 39
Προκλείδης gen. -ō 362
Πρόμαχος gen. -ου 31
Προσουσία 435*
Πρωθώ 166
Πρωταγόρας 404
Πρώταρχος 80* (6), 460
Πρωτόμαχος gen. -ου 460
Πρωτονόη 263
Πρῶτος 449
Πυθάγγελος gen. -ō 11
Πυθαγόρης ac. -ην 188, gen. -ō 188
Πυθέας gen. -ου 73
Πυθιάς 24
Πυθία 9
Πυθίων 45, gen. -ωνος 382
Πυθοκλῆς 334
Πύθων gen. -ωνος 8
Πυλαιμένης gen. -εος 417
Πυρρ[- 424
Πυρρίχη 81
Πύρριχος 229
Πύρρων gen. -ωνος 168

Ῥόδιον 107*
Ῥύνδακος gen. -ου 373

Σαῖτις 491
Σαννίων gen. -ωνος 494
Σάτυρος 155, 277, gen. -ου 33, gen. -ō 277
Σάωσις 73
Σαώτας gen. -ο 38
Σιλανίων 278, 513
Σιληνίς 100
Σιληνός 308, gen. -ō 308
Σιμίας 90, 290, gen. -ου 222
Σίμη 79
Σῖμος 363
Σιμύλος 468, ac. -ον 132
Σίμων 137 (*i*), 358, gen. -ωνος 268
Σκο[.]γας 32*
Σκύλακος 314*
Σπάρτων 505
Σπόκης 374
Στασαγόρας gen. -ου 457
Στέφανος 151, 287, 349, 142, gen. -ου 207
Στράτιος gen. -ō 257
Στράτεια 207
Στρατονίκη 219*
Στράτων 178, gen. -ωνος 178, 306, 497
Συμμαχία 177
Σύμμαχος 268, gen. -ου 177
Σωκλῆς 470, gen. -κλέους 390, *vid.* Σαω-
Σωσίας 446
Σωσίδημος 456
Σωσίνος 293, gen. -ō 293
Σωσικράτης 421
Σωσιπάτρα 140
Σώσιππος 121
Σώστρατος gen. -ō 77*
Σώσων gen. -ωνος 162*
Σωσώ 410
Σώταιρος 390
Σωτηρίς 307, 416
Σωτηρίδης 479
Σωτήριος 305

Τάξις 436*
Τεισίας 302
Τελέσων gen. -ωνος 37
Τερείας gen. -ᾱ 4
Τηλέμαχος 112
Τηλεξένη 74, gen. -ης 74
Τίβειος 289, 397
Τιμαγόρα 122
Τιμῶ 66
Τιμόδοτος gen. -ου 9*
Τιμόθεος gen. -ō 123, gen. -ου 124*, 413
Τιμοκλῆς gen. -κλέους 326
Τιμοκρ[- 167
Τιμοστράτη 498
Τιμόμαχος 231
Τιμοῦχος 297*
Τίτυρμος 69
Τιτώ 274
Τλημπόλεμος gen. -ō 363
Τμῶλος 483
Τολμίδης 101, gen. -ου 101
Τόκκης 168
Τρίβαλλος 187
Τύρ[- 314

Ὑγεινέρως gen. -ωτος 227*
Ὑγιαίνων gen. -οντος 238
Ὑμέναιος 31

Φ[- 105
Φαιδρ[- 519
Φαίδιμος 490
Φαινέας 16
Φαινώ 470
Φάνης 280
Φανίς 3
Φανοπίδης gen. -ου 355
Φάντος gen. -ου 94
Φάρας 149
Φάσις 252
Φερενίκα 65
Φι[---]ος 327
Φιλακώ 496
Φίλεργος 271
Φίλη 340
Φιλήρατος gen. -ου 288
Φιλῖνος 88* (23)
Φίλιππος 503, gen. -ου 503
Φίλισκος 276, gen. -ō 315
Φιλίστα 306*
Φιλίστη 42
Φίλλακος 126
Φιλλώ 96
Φιλοδάμος gen. -ου 102
Φιλόδωτος gen. -ου 455
Φιλοθέα 391
Φιλοκρατεία, 120*
Φιλοκράτης 344*, gen. -ους 107, 344*
Φιλόνικος 209
Φιλόστρατος 378
Φιλουμενή 388
Φιλόξενος 34, gen. -ου 34
Φιλοφῶν gen. -ῶντος 239
Φιλω[- 360
Φιλωνίς 339
Φιλωτίς 135
Φίλων 432, 510, gen. -ωνος 93
Φρύνη 284
Φρῦνος 105
Φυ[- 179
Φῶκος gen. -ō 308

Χ̣[- 473
Χαβρίας 199
Χαιρεφάνης gen. -ους 169
Χαιρεστράτη 361
Χάλκις 54
Χαρέας 130
Χαρῖνος 259
Χαρίας gen. -ου 472
Χαρισ[- 344
Χαρμίδης 447
Χρήστη 395
Χρυσίς 11

Finals fragmentaris

-]α 354
-]ανθα 89
-]άνης 156
-]γυ 154
-]δ̣ος 184
-]έας 47
-]ένου 206
-]έου 226
-]η 55
-]ης 440
-]ία 40
-]ίδας 499
-]ίδης 437
-]ίς 500
-]ισκε 285
-]κίδη[ς 469
-]κίωνος 206
-]λικράτεος 89
-]λος 377
-]νακτο[ς 272
-]ναπ[- 519
-]νης 152
-]νίκη 474
-]οκράτης 87
-]ος 206
-]ότου 469
-]ρτίας 429
-]ς 292
-]ς 424
-]σίας 353
-]στράτε 67
-]ττε 85
-]των 438
-]υος 1
-]ων 289
-]ωνος 195
-]χη 185

B. Ètnics

Α--- 1
Ἀβυδηνός 363*
Ἀγρ[- 154
Αἰγιαιεύς 361
Αἰγιναία 3
Αἰγινήτης 2*, 4, 6, gen. -ō 3, gen. -ου 8
Αἰγινῆτις 5*, 7, 9*, 391
Αἰγυπτία gen. -ας 491
Αἰγύπτιος 489

Αἰνία 207
Αἴνιος 204, 205, 206*, gen. -ου 206
Αἰτωλός 126
Ἀθηναῖοι, Ἀθ(ε)ναῖοι 231, gen. -ων 45
Ἀκαρνάν 127, 128
Ἀλεξανδρεύς 495*
Ἁλικαρνασσεύς 323, gen. -έως 322
Ἁλικαρνασσίς, Ἁλικαρνασίς 319
Ἀμφιπολίτης 156*
Ἀνδρία 238
Ἄνδριος 236, gen. -ō 237, gen. -ου 239*
Ἀντάνδριος 97
Ἀπολλωνιάτης 152
Ἀργεῖος 26, 27
Ἀρκάς 39, 359, gen. -άδος 40
Ἀσκαλωνίτης 488*
Ἀστυπαλαιεύς gen. -έος 244
Ἀφυταῖος 168*

Βιθυνίς 395
Βιθυνός 374, 394*
Βοιωτία 92, 100, 120
Βοιώτιος 91, 93, 103, gen. -ῶν 45
Βοσπορίτης 225, 226, 227*
Βυζαντία 193, 195*, 202
Βυζάντιος 189, 194, 201, Βυσζάντιος 196

Γελῶιος 302
Γέτης gen. -ō 220
Γορτύνιος 293

Δελφίς 122, nom. pl. -οί 121
Δέλιος gen. -ō 228

Ἐλευθερναῖος 298*
Ἐπιδαυρία 28*
Ἐρεσία 262
Ἐρετριεύς 251, 255*
Ἐρετρική 250, 252
Ἐρυθραῖος 346
Ἐρχιεύς 99
Ἐρχομένιος 69
Ἐφεσία 352, 376
Ἐφέσιος 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 351, 353, gen. -ου 354

Ζελείτης 380

Ἠλεία 42
Ἠλεῖος 43
Ἠπειρῶτις 148, 150*
Ἠπειρώτης 146, 147, 149, 151
Ἡρακλειώτης 409, 413, 415, 440*, gen. -ου 407, nom. pl. -αι 410
Ἡρακλειῶτις 408, 402, 416, 435
Ἡρακλεώτης 321*, 391*, 399, 420, 421, 423, 424*, 425, 428, 429*, 433, 434, 437*, 438*, 439, gen. -ου 383, 426, 430, 431
Ἡρακλεῶτις 324, 414, 427, 436

Θάσιος 257, 259, 260, gen. -ō 258
Θειβήα 81*, 76, 83, 108*, *vid.* Θηβαία
Θειβῆος 95*, 83, 85*, 109, 110*, *vid.* Θηβαῖος
Θεσαλός 136
Θεσπιεύς 68*, 98*
Θεσπική 74, Θεσσπική 117, Θεσπικά 116
Θεσπρωτίς 145
Θετταλός 137, 140, 143*, 144, Θεταλός 141, Θεσαλός 136
Θηβαία 73, 87*, 89, 96, 111, 113, 146, 97, Θηβεία 99* *vid*. Θειβήα
Θηβαῖος 72, 86, 87*, 88, 112*, 114, gen. -ō 77*, gen. -ου 115, dat. -ωι 80, *vid*. Θειβῆος
Θισβεύς 118*
Θουρία 311
Θρᾶιξ 191, 198, 208, 209, 213
Θρᾶιττα 210, 211*

Ἰασεύς 320
Ἰκάριος 269
Ἴκιος 243
Ἰστιαιεύς 253, 256
Ἰστριανός 222, 223
Ἰταλιῶτις 309

Καλαμυοδα 517, Καλαμυοίδα 517
Καλχαδόνιος 382
Καλχηδονία 378*
Καρδιανή 219*
Καρός 314
Καρυανδεύς 317
Καρυστία 249*
Καρύστιος 245, 246
Κασσανδρεύς 182*
Καύνιος 325
Κεία 233
Κερκυραῖος 134
Κερκυραία 133, 135
Κιανή 383, 391, 392*
Κιανός 384, 385, 391, gen. -ου 322, 393
Κιτιεύς 475*, 476, 477, 478, 479, 480, 481*
Κίλιξ 448
Κλαζομένιος 355
Κνίδιος 315, 316, 318, 326
Κνώσιος gen. -ō 294
Κολοφώνιος 331
Κορινθία 11, 12, 13, 14, 18, gen. -ίας 19
Κορίνθιος 10, 16, 17
Κουριεία 464*
Κρής 297
Κρῆσα 295

Κρήτη 296
Κρωμνίτης 403
Κυζικηνή 386*
Κυζικηνός 373, 389, 390
Κυθηρία 29
Κυθήριος 30
Κύθνιος 234, 235
Κυμαῖος 313
Κυπρία 453
Κύπριος 451, 466, 467, 468
Κυρηναία 496, 498, 500*
Κυρηναῖος 497, 499*, 501*
Κῶος 287

Λακεδαιμονίος 31
Λαμψακηνός 362, 364, 368
Λαρισαῖος 142
Λέσβιος 261, Λήσβιος 263
Λοκρός 123, 124*, 125
Λύκιος 445, 446

Μαγνησία 138
Μαιῶτις 224
Μακεδών 154, 155
Μαντινεύς 41
Μαντινική 38
Μαριεύς 457
Μαρωνίτης 197*, 192
Μαρωνῖτις 203*
Μεγαρεύς 46, 49, 50*, 54, 55*, 57*, gen. -έως 48, 56, nom. pl. -έες 47, nom. pl. -εῖς 52
Μεγαρική 51, 53, 54
(Μεγαρικός), Μηγαρκός 58
Μεθωναῖος 153
Μελιβοιεύς 139
Μενδαῖος,gen. -ου 161, gen. Μενδίου 177
Μεσηνβριανός 221
Μεσσηνία 35
Μεσσήνιος 33, 34, Μεσάνιος 32
Μηλιάς 230
Μιλησία 335, 356, 344*, 360*
Μιλήσιος 330, 333, 336, 344*, 347, 350*, 358
Μιλητοπολίτης 379
Μυησία 359
Μυλασεύς nom. pl. -εῖς 391
Μυσός 376, 381, 396*, Μυσόσς 377
Μυτυληναῖος 264

Νάξιος 232*, gen. Ναχσίō 231
Ναυκρατίτης 490, 492, 493, 494

Ὀλυνθία 171, 172, 176, 178, 185*, 181, nom. -ίη 162
Ὀλύνθιος 163, 169, 170, 175, 178, 179, 183, 184*, 174
Ὀρύμαιος 441

Παίων 186
Παλεύς 130, gen. -εος 129, nom. pl. -ῆες 131
Παριανός 369, Παριηνός 365
Παφλαγών 417
Περινθία 200
Περίνθιος 212*
Πέρσης 449
Πλαταεύς 101, 105*
Πλαταιεύς 75, 82*, 90, gen. -έιως 82
Πλαταιική 79, 106, 107
Πλαταική 101
Ποτειδαεύ[ς] 173
Πράσσιος 155
Προκοννήσιος 312, 387, nom. pl. -οι 375
Πυρραῖος 264

Ῥηγῖνος 312
Ῥόδιος 288, 289*, 290, 291, 292

Σαῖτις 491
Σαλαμινία 459, 471, 473*
Σαλαμίνιος 452*, 456, 460, 458, 461, 463*, 465, 470*, 472, 455*, gen. -ου 474*
Σαλυπριανός 199, *vid.* Σηλυ-
Σαμία 274, 285, 284*, 358.
Σάμιος 275, 276, 277, 279*, 280, 281, 282, 285, 286, gen. -ō 270, 273*, dat. pl. -οις 271, nom. dual -ω 279
Σηλυμβριανά 190, *vid.* Σαλυ-
Σηστία 218
Σήστιος, Σήσστιος 217, nom. pl. -οι 216
Σιδώνιος 484, 485, 487, 488
Σικελιώτις 307*
Σικελιώτης 300, 303, 304
Σικυωνία 24
Σικυώνιος 20, 21*, 22, 24, 25, gen. -ου 23
Σινωπεύς 79*, 404, 411, 418, 422, 432, gen. -έος 412, gen. -έως 419*, 400*
Σινωπίς 398*
Σίφνιος 242, Σίππνιος 241
Σκαφλεύς 78
Σκαφλικά 102, nom. pl. -αί 97, 102
Σκιωναῖος 180*, nom. dual -ω 164
Σκοτōσσαῖος 137
Σμυρναῖος 345
Σολία 454
Σόλιος 462
Σταγιρίτης gen. -ō 159
Συρακοσία 299, 306
Συρακόσιος 301, 305
Σύρος 482, 483

Τεγεάτης 36*, -τας 37, gen. -ō 37
Τενέδιος 370*, 371*
Τεριναία 310
Τήιος 348, gen. Τηίο 328

Τήνιος 240
Τιανή 406
Τιανός 397, 405
Τορωναῖος 157, 158, 160, 165*, 166
Τορωναία 166
Τρίβαλλος 187
Τριφύλιος 44
Τυραθ[-] 519

Ὑπώρεα(της) 128

Φασηλίτης 447, gen. -ō 444
Φλειήσιος 15
Φολαιεύς 69
Φοῖνιξ 486*
Φρηρία 514
Φρύξ gen. pl. Φρυγῶν 441
Φωκεύς 349, 357

Χαλκιδεύς 247, 248
Χαλκιδική 254*
Χερρονēσίτēς 214, Χερρονησίτης 215
Χίη 267
Χῖος 266, 268

Ὠρώπιος 94

C. Mots grecs (selecció)

ἀγαλλομένη 268
ἀγέραστος 504
ἀγορεύω 4
ἄγω, ἀγαγών 45
ἀδακρυτί 379*
ἀδελφός, -ή, ἀδελφός 365, ἀδελφήν 516
ἀθάνατον 12
αἰδοίη, αἰδοίēν 327
αἰνόμορος 365
ἄκρον 268
ἀλοχος, ἀλόχō 329, ἀλόχου 379
ἀλύπητος 119
ἀνατίθημι, ἀνέθηκε 488
ἀμείνω 441
ἀνένκλητον 504
ἄνθρωπος, ἀνθρώπων 37, 45, 488, ἀνθρώποισι(ν) 504, 515
ἀνήρ 45, 271, 443, ἄνδρα 308, ἀνδρός 45, ἀνδρί 4, 504, ἄνδρας 45, ἄνδρε 132
ἄξιός 402
ἀπονέμω, απένειμε(ν) 80, 504
ἀποθνέσκω, -θανêν 37, ἀπέθανεν 441
ἀποπρό 271
ἀπορρήξας 45
ἀποφθίμενος, -η, ἀποφθιμένη 31, ἀποφθίμενον 268, ἀποφθιμένō 293
ἀρετή, ἀρετήν 45, ἀρετῆς 188, 231, 293
ἄριστος 441, ἀρίστō 45
αὐλός, αὐλῶν 80
ἀφνηόν 379
ἄχος 188

βάσανον 80
βίοτος, βιότωι 268
βίος, βίον 379, βίου 379
βλαστών 268
βοτρυώδεος 268
βροτός, βροτοῖς 365

γαῖα 132, 504, 506, γαίας 417
γάμος, γάμων gen. pl. 31
γενεά, γενεάν 86, 268
γενναῖος 271
γεραρόν 231
γέρας 506
γῆ 29, 229, γêς 327, γῆς 506
γῆρας, γήρως 268, γήραι 504
γναφαλλοϋφάντης 488*
γνωτός, γνωτοῖσιν 332
γονεύς, γονέας 515
γυνή 38, 56, 80, 115, 146, 176, 178, 276, 313, 319, 322, 338, 339, 350, 383, 393, 419, 472, 504
γυναικός 37

δακρυόεν 231
δακρύω, ἐδάκρυσε 31
δαμείς 417
δαίμων 379, δαίμοσιν 504
δάπεδον, δαπέδοις 268
δεῦρ' 308
δήμος, δήμωι 45
δημοσία, δημοσίαι 132, 188
δικαιοσύνη, δικαιοσύνης 293, δικαιοσύνην 379
δίκαιος, -α, δικαιοτάτην 29, δικαιότατον 308
δύσμορος 515

ἐγώ 37, 504, 515, ἐμέ 401, με 388, 488, μου 488, κἀμοί 504
εἰκών, εἰκόνα 488
εἰμί 228, 328, 402, 417, ἐστι(ν) 37, 45, 268, 308, 334, 441, 504, 506, εἰσίν 45, ἦν 504, ἔσται 515, ὢν 334, ὄντε 410, οὖσαν 506
εἰχθρολέων 488
ἐκεῖ 119
ἐκτός 31
ἐλαχιστος, η, ον, ἐλάχιστον 379, ἐλαχίσταις 268
ἐμαυτός, ἐμαυτô 441 ἐμαυτόν 504
ἐμός, ἐμô 4, τὸμὸν 4, τἀμὰ 37, 488
ἕνεκα 4, 504, -εν 231
ἐνθάδε 37, 132, 188, 189, 229, 327*, 334, 365, 443, 450, 506, 515, ἰνθάδι 29

ἔντιμον 504
ἐξαναφαίνω, ἐξανέφηνε 388
ἔπαινος 80, ἐπαίνων 402
ἐπιδών 515
ἐπιτίθημι, ἐπέθηκεν 220
ἐπιχθόνιος, ἐπιχθονίων 45
ἐπωνυμία, ἐπωνυμίαν 4, 334
ἔργον, ἔργων 4
εὔδαιμον 308
εὐκλείζω, εὐκλείζων 45, εὔκλεισε 45
εὐλογία, εὐλογίας 402
εὖνις, εὖνιν 518
εὐξύνετος, εὐξυνέτου 379
εὐρύχορος, εὐρύχοροι 308, εὐρυχόροισιν 441
εὐσεβής, εὐσεβέων 86
εὐσεβία, εὐσεβίας 504
ἔχσοχα 231
ἔχω, ἔχει 229, εἴχει 86, ἔχοσιν 365, ἔσχον 4, ἔσχεν 334

ζάω, ζῶ 506, ζῶσάν 506, ζωοῖσι 379
ζητέω, ζητεῖς 86

ἡγήτωρ, ἡγήτορα 229
ἡδύς, ἡδύν 86
ἡλικία, ἡλικίας 401
ἡμεῖς 410
ἡμέτερος, ἡμέτερον 410

θάλαμος, θάλαμον 86
θάπτω, ἔθαψαν 308
θαυμάζω, θαυμαζέτω 488
θεόμαντις, θεόμαντιν 229
θεός, θεοῖσι 268, θεοῖς 504
θνήσκω, ἔθανεν 12, 334, 417, ἔθανον 332, θανεῖν 504, θανὸσαν 327, θανόντας 132, θανόντι 231, θανών 119, θνητοῖς/-οισι(ν) 229, 268, 450, θνήισκομεν 410*
θρήνον, θρήνων 31
θυγάτηρ 40*, 56, 111, 176, 177, 195*, 276, 322, 365, 407, 410, 430, 506, θυγατρός 329

ἰατρός 450
ἱερά, ἱερᾶς 488, ἱερήν 229
ἰγκτετάνυσται 488
ἱππόβοτος, ἱππόβοτον 188
ἵστημι, ἔστησαν 293, ἕστᾱκα 231
ἰσοτελής 417*, 502, 503, 504, 505, 507, 509, 510, 511, 512, 513, gen. 506, 508
ἰφθίμα, ἰφθίμαν 518

καλλίκομος, καλλικόμοις 268
καλός, η, ον, καλόν 441, καλῶς 504
καλύπτω, καλύπτει 506
κασιγνήτη, κασιγνήτηι 334
καταπαλταφέτας 381
κατατίθημι, κατέθᾱκε 327
καταφθίω, κατέφθιτο 518, καταφθιμένες 329, καταφθιμένῡ 231
καταβαίνω, κατέβα 45
κατέχω, κατέχει 29, 401
κεῖμαι 86, 515, -ται 37, 189, 271, 334, 443, 450, κεῖνται 506, κεῖσαι 119, κείμενον 45
κλεινή, κλειναῖς 86, 332, κλενοτάτη 334
κλέος 12
κλίνω, ἐκλίθην 268
κρύπτω, κρύπτει 354, κρύψαν 268, κρύψε 401, κέκρυνμαι 488
κοινός 37, κοινοῦ 379
κόνις 518
κτέρας 231
κτερίζω, κτέρισαν 132, 488
κτῆμα 379
κυβερνήτης 413
κῦμα, κύμασι 410

λάϊνος, λάϊνον 231
λείπω, λείπουσι 31, ἔλιπον 488, λιπών 119, 334, 515, λιποῦσα 332, 518, λελοιπώς 119
λέων 488
λύπη, λύπην 119, λύπαις 268

μὰ Δί' 441
μακαριστός 45
μεγάθυμος 417
μέγαρον, μεγάροις 518
μείρομαι, εἵμαρται 410
μετάοικον 231
μήτηρ 31, 38, 365, μητέρα 12, 402, μητρός 37, 334, μετρί 119
μνῆμα 45, 231, 293, 329, 365, 441, μνήματι 516
μνήμη, μνήμαισιν 80
μνημεῖον 515
μοῖρα, μοῖραν 365

νακοτίλτης 443
νηός 488
νόμος 37
νόσος, νόσων 450*
νῦν 410, 506

ὄνομα 4, 86, 388
οἶκος, οἴκοις 31, οἰκείαις 379
ὀλβίζω, ὤλβισεν 31
ὀλοφυδνός, ὀλοφυδνόν 231
ὅμηρος 257, ὁμήρου 257
ὀπάζω, ὤπασε 379
ὀρφανός, ὀρφανόν 518
ὁσίος,α,ον ὁσίαν 402, ὁσίως 402
ὀστέον, ὀστέα 86

παῖς 37, 86, 257, 308, 334, 516*, παῖδα 80, 86, 518, παιδί 231, παῖδες 132, 293, παίδων 29, πάϊλλε 119
πάθω, -ει 31
πάρειμι, παριόντες 37, 515
πᾶς, πᾶσα, πᾶν, πάντων 37, πᾶσι(ν) 45, 332, 365, 402, 504, πάντεσσιν 119*, πάντα 504
πάτερ, πατέρα 45, πατρός 4, 80, 268, 410, πατρί 119
πάτρα, πάτραν 4, πάτρας 308
πατρίς 268, 334, πατρίδα 188, 401, 515, πατρίδος 332, πατρίδι 132
πατροΐη, πατροΐηες 327
πένθος 119, πένθεα 334
πενθίδιος, πενθίδιοι 31
περάω, ἐπέρησε 379
περσικοποιός 191
πῆμα 334, πημάνας 45
πιστός 4, πιστῶν 4
πλάζω, πλαζόμενοι 410
ποθεινός, ποθῑνός 334, ποθεινώ 132
ποθέω, ποθεῖ 506*
πόθος, πόθον 332
ποιέω, ἐποίησεν 271, 327, 314*
πόλεμος, πολέμωι 441
πόλις, πόλεων 334
πολυπενθές 231
ποτε 31, 308, 518
πότμος, πότμωι 518
πόσις, πόσιν 12, πόσει 518
πρέσβυς, πρέσβῑς 132
προγόνος, προγόνων 188, προγόνοισιν 119*
προΐξ, προῖκα 379*
προξενία, προξενίας 188
πρόξενος, προξένου 56
πρόπολος 31
πρῶιρ' 488

ῥίζα, ῥίζης 417

σάρξ, σάρκας 86
σήμα 228, 314, σάματι 45, σήματι 271
σπάνις 4
σός 516, σόν 268, σῶι 31, σοῖς 119
σποράσαι 488
στεναχή, στεναχαί 31
στήλη 4*
στονόεις, στονόεντι 518
στρατιώτης 365
συ, σε 31, 506, σοι 119, 506
συμμαχία, συμμαχίαν 308
συντυχία, συντυχίαν 132
σῶμα 80, 268, 417, 488, σώματι 45
σωφροσύνη, σωφροσύνης 12, 293, 231

τάφος 80, 354, τάφον 488, ταφωι 132, 401
τεᾶι 119
τεκνόω, ἐτέκνωσε 388, ἐτέκνωσεμ 80
τέκνον, τέκνων 379
τέλος 410
τέρμα 268, 379
τέχνη, τέχνης 80, τέχνηι 417
τηλοῦ 332, 417
τίω, τίεσκον 231
τίθημι, ἔθηκεν 365, θῆκεν 231, 329, ἔθηκα 402, ἔθεσαν 188, ἔθου 119
τιμή, τιμαί 506*
τιμῶ 506, τιμήσω 506
τίτθη 506, τίτηθην 29, 506
τρέφω, θρέψε 388, θρεφθές 334, ἔθρεψεν 308
τύχω, τυχὲν 4

υἱός, υἱόν 188, ὑὸς 410
ὑλοτόμος, ὑλοτόμον 441
ὑποδέχομαι, ὑπεδέξατο 354, 504
ὑποχθόνιος 119

φάος 504
φθίω, φθιμένῡ 188, φθιμένοιν 365, φθιμένους 354
φιλέω, ἐφίλουν 506, φιλέων 488
φίλη 365, φίλαι 268, φίλαν 518
φίλος 515, φίλοι 488, φίλων 271, φίλοισι 334*
φροντίς, φροντίδι 504
φυλάττω 37
φυλή, φυλαί 45, φυλάς 45
φύω, ἔφυν 504
φῶς 119
φώς, φῶτα 308

χαίρω, χαῖρε 27, χαίρετε 37, 515
χαλκόπτης 293
χαρίζομαι, χαριζόμενος 231
χάρις, χάριμ 188
χείρ, χειρί 417, χερσί 379
χθόνιος, χθονίοισι 504
χθών 86, χθονί 334, 354, 488

χρή, χρησάμενος 268, χρεών 379, 410
χρησμός, χρησμῶν 229
χρηστός, ή, όν, χρηστός 433, 438, 443, 468, χρηστοῖς 506, χρηστή 210, 224, 324, χρηστῆς 37, χρηστήν 506

ψυχή 86

ὠδίς, ὠδίνων 518

IG I³	Ginestí
136	444
361	441
1154	188
1178	308
1229	329
1295	2
1301	214
1340	363
1341	1
1341bis	489
1342	236
1343	237
1343bis	189
1344	314
1345	266
1346	315
1347	331
1348	10
1349	228
1349bis	293
1351	362
1352	364
1352bis	261
1353	45
1354	46
1355	32
1356	330
1357	231
1358	129
1359	130
1362	59
1363a	60
1363b	61
1363c	62
1363d	63
1363e	64
1363f	65
1363g	66
1363h	67
1364	372
1365	271
1366	270
1367	272
1368	273
1369	190
1369bis	300
1370	159
1371	299
1371bis	36
1372	328
1373	257
1374	258
1375	136
1376	220
1377	157
1378	158
1379	160
1380	327

IG II²	Ginestí
1030	32
5220	308
5224	132
6417	276
7863	504
7864	502
7865	507
7868	503
7869	508
7873	506
7875	509
7877	505
7879	510
7881	512
7946	361
7952	5
7953	6
7959	7
7962	8
7963	3
7965	4
7967	489
7968	491
7978	204
7979	205
7985	206
7994	126
7996	127
7998	128
8029	495
8041	319
8043	323
8044	322
8089	237
8090	238
8095	239
8355	152
8368	26
8370	27
8379	40
8380	39
8388	488
8397	168
8409	394
8410	374
8412	395
8415	93
8417	92
8419	91
8420	103
8421	100
8429	225
8431	226
8434	201
8435	193
8437	194
8438	196
8440	202
8443	195
8448	189
8460	302
8464	293
8478	122
8484	298
8489	28
8491	262
8493	251
8495	252
8502	346
8504a	351
8505	339
8506	338
8507	337
8508	340
8509	341
8515	342
8516	352
8517	343
8518	376
8523	334
8525 + 12365	354
8526	380
8528	43
8530	42
8532a = 8855	146
8534	147

8542	148
8545	151
8545a	149
8550	420
8551	421
8554	324
8573	414
8593	402
8612	408
8614	439
8635	427
8636	423
8643	434
8652	426
8678	425
8683	321
8699	430
8700	415
8704	433
8708	410
8717	428
8725	407
8751	409
8755	413
8769	435
8792	416
8822	429
8828	258
8829	259
8832/3	68
8834	117
8838	98
8840	145
8843	137
8844	143
8846	140
8850	141
8853/4	144
8855 = 8532a	146
8856	83
8857	111
8862	84
8863	87
8866	76
8868	115
8870	86
8871	77
8873	88
8879	110
8880	72
8881	109
8883	80
8884	114
8885	81
8886	73
8888	112
8889a	96
8891	89
8893	85
8895	311
8896	208
8897	198
8913	213
8927	209
8931	320
8935	269
8936	243
8939	253
8940	222
8942	309
8949	382
8951	378
8961	219
8963	317
8975	245
8982	246
8999	182
9004	325
9006	233
9009	442
9010	134
9015	135
9018	383
9021	384
9022	385
9023	393
9030	448
9031	475
9032	476
9033	480
9034	481
9035	478
9036	479
9038	355
9039	315
9040	318
9043	316
9044	294
9048	331
9056	14
9057	12
9061	18
9069	19
9071	17
9080	11
9084	464
9085	296
9090	297
9094	403
9096	373
9099	386
9107	389
9108	390
9110	30
9112	29
9115	235
9116	313
9119	453
9120	467
9121	468
9122	469
9124	497
9133	501
9136	498
9137	496
9138	499
9139	500
9143	287
9156	364
9157	368
9203	263
9216	124
9221	445
9242	138
9253	224
9269	155
9273	154
9281	38
9284	457
9288	203
9289	197
9291	192
9301	50
9304	56
9308	55
9310	57
9314	48
9315	53
9319	51
9321	52
9327	54
9330	153
9331	139
9335	161
9337	177
9338	221
9340	35
9347	34
9356	230
9381	333
9496	330
9656	336
9738	350
9771	356
9786	335

9811	347
9870	358
9921	344
9967	265
9973	359
9979	381
9980	377
9981	232
9984	492
9985	494
9986	490
9987	493
10017	174
10018	169
10019	170
10020	175
10022	184
10023	176
10024	171
10025	172
10026	162
10027	178
10028	179
10029	163
10036	69
10039	186
10045	369
10051	417
10069	212
10070	200
10076	449
10090	82
10091	106
10092	75
10096	101
10108	401
10109	173
10111	375
10112	387
10113	388
10114/5	372
10133	312
10139	290
10141	289
10142	292
10176	458
10178	452
10179	463
10202	459
10203	461
10205	471
10208	472
10209	460
10217/8	470
10223	275
10224/5	285
10226	282
10227	279
10228	286
10229	283
10230	277
10231	274
10232	280
10233	284
10261a	199
10262	216
10263	217
10264	218
10265a	487
10270	484
10287	304
10288	303
10296	25
10297	21
10302	24
10303	23
10305	22
10308	20
10319	422
10321	411
10327	398
10329	412
10334/5	418
10344	419
10345	400
10348	404
10359	432
10362	241
10363	242
10365	180
10366	164
10369	345
10376	454
10382	462
10389	299
10394	301
10395	305
10398	306
10402	482
10404	483
10435	37
10436	36
10438	310
10443	348
10444	328
10446	240
10448	406
10449	405
10450	397
10453	165
10454	166
10455	167
10461	44
10466	519
10476	444
10477	447
10479	15
10483	514
10493	357
10496	349
10502	247
10503	248
10505	215
10508	266
10510	268
10516	94
10575a	366
10597	267
11202	78
11345	332
11689	191
11721	71
11780	515
11907	518
12005	70
12365 + 8525	354
12547a	9
12822	187

SEG	**Ginestí**
XII 193	31
XV 161	102
XVIII 112	502
XVIII 118	123
XIX 281	260
XXI 940	513
XXI 962	249
XXI 966	125
XXI 982	183
XXII 188	281
XXII 191	97
XXII 196	450
XXIV 249	360
XXIV 258	223
XXVI 319	255
XXVI 323	256
XXVI 324	326
XXVI 327	142
XXVI 330	41
XXVIII 34	59
XXVIII 440	516
XXX 238	466
XXX 318	119
XXXII 28	365
XXXII 296	120

XXXII 299	399
XXXVII 171	90
XXXVIII 217	207
XXXIX 271	451
XXXIX 287	446
XLI 209	288
XLI 210	456
XLIII 94	436
XLIV 198	307
XLVI 195	58
XLVI 295	465
L 256	250
LI 284	485

ΣEMA	**Ginestí**
937	511
958	207
980	156
1036	227
1037	120
1043	121
1048	255
1049	250
1055	353
1057	150
1090	431
1099	399
1103	424
1114	440
1116	437
1124	438
1130	260
1133	74
1135	99
1136	97
1136	116
1137	108
1139	95
1142	118
1143	210
1144	211
1148	256
1149	223
1153	249
1159	391
1160	392
1163	477
1167	326
1171	13
1174	16
1177	295
1183	234
1185	451
1198	142
1202	446
1218	41
1222a	58
1224	49
1226	33
1344	360
1374	379
1376	396
1381	181
1382	183
1390	107
1391	79
1392	90
1393	105
1398a	264
1401	291
1402	288
1407	455
1409	473
1413	465
1416	474
1417	456
1419	281
1421	278
1431	307
1439	102
1445	370
1446	371
1452	486
1457	254
1489	517
1496	516
1581	450
1940	104
2140	443
2326	31

Agora XVII	**Ginestí**
392	2
393	8
394	9
396	489
408	156
440	227
441	226
445	302
454	353
456	150
457	149
469	321
478	424
486	437
490	438
498	108
500	95
501	113
504	118
506	210
508	211
517	133
519	391
520	392
521	477
522	10
525	386
526	234
544	47
647	107
648	79
649	105
651	291
653	452
655	473
656	474
657	278
662	300
672	370
673	371
677	254
751	272
855	104
903	443

CEG	**Ginestí**
11	188
12	308
52	271
54	329
58	231
66	327
83	45
87	441
94	365
96	293
104	332
469	132
485	334
486	12
487	37
492	515
507	516
509	80
528	401
532	4
533	402
534	29
544	410
545	86
571	506
572	417
576	518

586	379
587	31
595	504
596	488
605	388
606	268
607	354
626	443
GVI	**Ginestí**
45	188
46	308
47	132
78a	441
83	515
167	293
218	365
286	327
287	402
493	29
500	354
548	518
630	45
697	334
747	506
822	12
836	417
894	80
927	332
1061	388
1250	410
1638	379
1653	37
1689	504
1757	86
1786	4
1789	401
1820	31
1987	268

BIBLIOGRAFIA | BIBLIOGRAPHIE

En la llista de bibliografia, hem separat els *instrumenta philologica* i els *corpora*, presentats en primer lloc, de la bibliografia de caràcter més específic. Tots els títols ressenyats dins de «Bibliografia específica», hem de dir que es tracta d'obres que hem consultat (excepte quan s'hi afegeix explícitament l'expressió *non vidi*), i que apareixen citades al llarg del treball. Per a totes les abreviatures de revistes, hem seguit, com és habitual, les de l'*Année Philologique*.

Instrumenta philologica i principals *corpora*

Agora XVII = Bradeen, D. W. 1974: *The Athenian Agora XVII: Inscriptions. The funerary monuments*, Princeton.

Alberich-Ros 1993 = Alberich, J.; Ros, M. 1993: *La transcripció dels noms propis grecs i llatins*, Barcelona.

Arena, *Iscrizioni* = Arena, R. 1989-1998: *Iscrizioni greche arcaiche di Sicilia e Magna Grecia*, Milà i Alexandria.

Bechtel 1963 = Bechtel, F. 1963[2]: *Die griechischen Dialekte*, vol. I-III, Berlín.

– *HPN* = Bechtel, F. 1982: *Die historischen Personennamen des Griechischen bis zur Kaiserzeit*, Hildesheim - Zuric - Nova York (facsímil de l'edició Halle 1917).

Buck 1955 = Buck, C. D. 1955: *The Greek Dialects*, Chicago.

CAH = *The Cambridge Ancient History*, Cambridge, 1982-.

CEG = Hansen, P. A. 1983-1989: *Carmina Epigraphica Graeca*, 2 vol., Berlín - Nova York.

Chantraine, *DELG* = Chantraine, P. 1968: *Dictionnaire Étymologique de la Langue Grecque*, París.

CIA = *Corpus Inscriptionum Atticarum,* Berlín, 1873-1895.

CID = *Corpus des Inscriptions de Delphes*, París, 1977-.

Dain 1933 = Dain, A. 1933: *Inscriptions grecques du Musée du Louvre. Les textes inédits*, París.

Dubois 1989 = Dubois, L. 1989: *Inscriptions grecques dialectales de Sicile*, Roma.

– 1995*a* = Dubois, L. 1995: *Inscriptions grecques dialectales de la Grande Grèce. I. Colonies eubéennes. Colonies ioniennes. Emporia*, Ginebra.

FRA = Osborne, M. J.; Byrne, S. G. 1996: *The Foreign Residents of Athens. An Annex to the Lexicon of Greek Personal Names: Attica,* Lovaina.

GDI = Collitz, H.; Bechtel, F. 1884-1915: *Sammlung der griechischen Dialekt-Inschriften*, 5 vol., Göttingen.

GIBM = *The Collection of Ancient Greek Inscriptions in the British Museum*, Oxford, 1874-1916.

GVI = Peek, W. 1955: *Griechische Vers-Inschriften I: Grabepigramme*, Berlín.

Head, *HN*[2] = Head, B. V. 1991[2]: *Historia numorum: a manual of Greek numismatics,* Amsterdam.

ICret = Guarducci, M. 1935-1950: *Inscriptiones Creticae*, vol. I-IV, Roma.

ICS = Masson, O. 1961: *Les inscriptions chypriotes syllabiques. Recueil critique et commenté*, París.

IG = *Inscriptiones Graecae.*

IMilet = *Inschriften von Milet*, Berlín, 1997-.

IOSPE = Latyšev, B. 1885-1901: *Inscriptiones antiquae orae septentrionalis Ponti Euxini Graecae et Latinae*, 3 vol., Sant Petersburg.

IScM = *Inscriptiones Scythiae Minoris Graecae et Latinae*, vol. I-V, Bucarest, 1980-.

Jeffery 1990 = Jeffery, L. H. (amb revisió d'A. W. Johnston). 1990[2]: *The local Scripts of Archaic Greece*, Oxford.

Kaibel 1878 = Kaibel, G. 1878: *Epigrammata Graeca ex lapidibus conlecta*, Berlín.

LGPN I, III.A , III.B i IV = Fraser, P. M.; Matthew, E. 1987: *Lexicon of Greek Personal Names*. I. *The Aegean Islands, Cyprus and Cyrenaica*, Oxford; 1997: III.A. *The Peloponnese, Western Greece, Sicily and Magna Graecia*, Oxford; 2000: III.B. *Central Greece: From the Megarid to Thessaly*, Oxford; 2005: IV. *Macedonia, Thrace, Northern regions of the Black Sea*, Oxford.

LGPN II = Osborne, M. J.; Byrne, S. G. 1994: *Lexicon of Greek Personal Names*, II, Attica, Oxford.

Masson, *OGS I - II* = Masson, O. 1990: *Onomastica Graeca Selecta I-II*, Nanterre.

– *OGS III* = Masson, O. 2000: *Onomastica Graeca Selecta III*, Ginebra.

Osborne, Attic Epitaphs = Osborne, M. J. 1988: «Attic Epitaphs - A Supplement», *Anc. Soc.* 19, 5-60.

Pape-Benseler = Pape, W.; Benseler, G. 1959[3]: *Wörterbuch der griechischen Eigennamen*, Graz.

Poleis = Hansen, M. H.; Nielsen, T.H. (ed.). 2004: *An inventory of Archaic and Classical Poleis*, Oxford.

Schwyzer, *Grammatik* = Schwyzer, E. 1953: *Griechische Grammatik*, Munic.

Segre 1993 = Segre, M. 1993: *Iscrizioni di Cos*, Roma.

ΣΕΜΑ = Bardani, V. N.; Papadopoulou, G. K. 2006: *Συμπλήρωμα τῶν ἐπιτυμβίων μνημείων τῆς Ἀττικῆς*, Atenes.

THUMB-KIECKERS, *Handbuch* = THUMB, A. 1932: *Handbuch der griechischen Dialekte*, 1ter Teil, 2a edició corregida i ampliada per E. Kieckers, Heidelberg.
THUMB-SCHERER, *Handbuch* = THUMB, A. 1959: *Handbuch der griechischen Dialekte*, 2ter Teil, 2a edició corregida i ampliada per A. Scherer, Heidelberg.
TRAILL, *Persons* = TRAILL, J. S. 1994-: *Persons of Ancient Athens*, Toronto.

Bibliografia específica

ADAK 2003 = ADAK, M. 2003: *Metöken als Wohltäter Athens. Untersuchungen zum sozialen Austausch zwischen ortsansässigen Fremden und der Bürgergemeinde in klassischer und hellenistischer Zeit (ca. 500-150 v.Chr.)*, Munic.
ADIEGO 1992 = ADIEGO, I.-J. 1992: «Recherches cariennes: Essai d'amélioration du systeme de J.D. Ray», *Kadmos* 31, 25-39.
– 1993 = ADIEGO, I.-J. 1993: *Studia Carica*, Barcelona.
– 2005 = ADIEGO, I.-J. 2005: «Appendice. L'état actuel des connaissances sur le carien», *REA* 107, 640-653.
ADIEGO-DEBORD-VARINLIOĞLU 2005 = ADIEGO, I.-J.; DEBORD, P.; VARINLIOĞLU, E. 2005: «La stèle carogrecque d'Hyllarima (Carie)», *REA* 107, 601-640.
ADRADOS 1957 = ADRADOS, F. R. 1957: «Sobre los orígenes del vocabulario ático (II)», *Emerita* 25, 81-121.
ALEMANY 2002 = ALEMANY, A. 2002: «Maes Titianos i la Torre de Pedra: una font grega sobre els orígens de la ruta de la seda», *Faventia* 24/2, 105-120.
ALEXANDRESCU 1997 = ALEXANDRESCU VIANU, M. 1997: «Aphrodites orientales dans le bassin du Pont-Euxin», *BCH* 121, 1, 15-32.
ALEXANDRI 1968 = ALEXANDRI, O. (1968) [1969]: «Χρονικά: Αθῆναι - Αττική», *AD* 23, B1, 33-109.
– 1972 = ALEXANDRI, O. (1972) [1976]: «Χρονικά: Αθῆναι», *AD* 27, B1, 22-84.
– 1973 = ALEXANDRI, O. (1973) [1977]: «Χρονικά: Αθῆναι - Αττική», *AD* 28, B1, 25-45.
– 1975 = ALEXANDRI, O. (1975) [1983]: «Χρονικά: Αθῆναι - Αττική», *AD* 30, B1, 15-48.
ALONSO TRONCOSO 1993 = ALONSO TRONCOSO, V. 1993: «Para una sociología del banquete en los poemas homéricos», a: MANGAS, J.; ALVAR, J. (ed.). *Homenaje a José Mª Blázquez*, vol. I, Madrid, 35-58.
AMADASI-BONNET 1991 = AMADASI GUZZO, M. G.; BONNET, C. 1991: «Anthroponymes phéniciens et anthroponymes grecs: remarques sur leurs correspondances», *Studi Epigrafici e Linguistici sul Vicino Oriente Antico* 8, 1-21.
ATHANASSAKIS 1971 = ATHANASSAKIS, A. 1971: «An inquiry into the etymology and meaning of ἴφθιμος in the early epic», *Glotta* 49, 1-21.
AVISHUR-HELTZER 2003 = AVISHUR, Y.; HELTZER, M. 2003: «Carians as Skilled Masons in Israel and Mercenaries in Judah in the Early I Millennium B.C.E.», *Kadmos* 42, 87-90.
BABA 1984 = BABA, K. 1984: «On Kerameikos Inv I 388 (*SEG* XXII, 79): A note on the Formation of the Athenian Metic-Status», *ABSA* 79, 1-5.
BÄBLER 1998 = BÄBLER, B. 1998: *Fleissige Thrakerinnen und wehrhafte Skythen. Nichtgriechen im klassischen Athen und ihre archäologische Hinterlassenschaft*, Stuttgart-Leipzig.
BARBANERA 1992 = BARBANERA, M. 1992: «Ancora sulla stele funeraria di Antipatros», *Quad. Tic.* 21, 87-103.
BARTONĚK 1971 = BARTONĚK, A. 1971: «Das Ostargolische in der räumlichen Gliederung Griechenlands», a: *Donum indogermanicum. Festgabe für Anton Scherer*, Heidelberg, 118-122.
– 1972 = BARTONĚK, A. 1972: *Classification of the West Greek Dialects at the Time about 350 B.C.*, Amsterdam-Praga.
– 1979 = BARTONĚK, A. 1979: «Greek dialects between 1000 and 300 B.C.», *SMEA* 20, 113-130.
BASLEZ 1988 = BASLEZ, M.-F. 1988: «Les communautés d'orientaux dans la cité grecque: formes de sociabilité et modèles associatifs», a: LONIS, R. (ed.). *L'étranger dans le monde grec*, Nancy, 139-158.
– 1996 = BASLEZ, M.-F. 1996: «Les immigrés orientaux en Grèce: tolérance et intolérance de la cité», *Cahiers Glotz* VII, 39-50.
BASLEZ-BRIQUEL CHATONNET 1991 = BASLEZ, M.-G.; BRIQUEL CHATONNET, F. 1991: «De l'oral à l'écrit: le bilinguisme des Phéniciens en Grèce», a: BAURAIN, C.; BONNET, C.; KRINGS, V. (ed.). *Phoinikeia Grammata. Lire et écrire en Méditerranée, Actes du Colloque de Liège, 15-18 novembre 1989,* Namur, 371-386.
BAURAIN 1997 = BAURAIN, C. 1997: *Les grecs et la Méditerranée orientale. Des siècles obscurs à la fin de l'époque archaïque*, París.
BECHTEL 1902 = BECHTEL, F. 1902: *Die attische Frauennamen*, Göttingen.
– 1917 = BECHTEL, F. 1917: *Namenstudien*, Halle, reeditat a *Kleine onomastische Studien, Aufsätze zur griechischen Eigennamenforschung*, Königstein 1981, 38.
BELOCH 1889 = BELOCH, J. 1889: «Die Sklavenzahl Boeotiens im fünften Jahrhundert», *Hermes* 24, 479-480.
BENGSTON 1955 = BENGSTON, H. 1955: «Skylax von Karyanda und Herakleides von Mylasa», *Historia* 3, 301-307 (= *Kleine Schriften* 1974, 141-148).
– 1975 = BENGTSON, H. 1975[2]: *Die Staatsverträge des Altertums 2. Die Verträge der griechisch-römischen Welt von 700 bis 338 v.Chr.*, Munic.

Bérard 1888 = E. Bérard, 1888: «Inscription du Laurium», *BCH* 12, 246-248.

Bergemann 1997 = Bergemann, J. 1997: *Demos und Thanatos. Untersuchungen zum Wertsystem der Polis im Spiegel der attischen Grabreliefs des 4.Jahrhunderts v.Chr. und zur Funktion der Gleichzeitigen Grabbauten,* Munic.

Bernabé 1996 = Bernabé, A. 1996: «Las geminadas en griego antiguo», a: Agud, A.; Fernández Delgado, J. A.; Ramos Guerreira, A. (ed.). *Las lenguas de corpus y sus problemas lingüísticos*, Madrid-Salamanca, 97-110.

Biering-Graepler 1991 = Biering, R.; Graepler, D. 1991: «Das 'Tarent-Projekt'. Bericht über ein italienisch-deutsches Forschungsvorhaben», *MDAI(R)* 98, 351-371.

Bilabel 1920 = Bilabel, F. 1920: *Die ionische Kolonisation. Untersuchungen über die Gründungen der Ionier, deren staatliche und kultische Organisation und Beziehungen zu den Mutterstädten*, Leipzig.

Bile 1979 = Bile, M. 1979: «Deux questions de dialectologie grecque», *Verbum* 2, 153-168.

– 1988 = Bile, M. 1988: *Le dialecte crétois ancien. Étude de la langue des inscriptions. Recueil des inscriptions postérieures aux IC*, París.

– 2001 = Bile, M. 2001: «La prose dorienne», a: Brixhe, C. (ed.). *La koiné grecque antique IV. Les koinés littéraires*, Nancy, 115-134.

Bizard 1905 = Bizard, L. 1905: «Inscriptions de Béotie», *BCH* 29, 99-104.

Blackman 1981 = Blackman, D. J. 1981: «Brief History of the City, based on Ancient Sources», a: Schäfer, J. (ed.). *Phaselis. Beiträge zur Topographie und Geschichte der Stadt und ihrer Häfen, Istanbuler Mitteilungen, Beiheft 24*, Tübingen, 31-37.

Blass-Debrunner-Rehkopf 1975 = Blass, F.; Debrunner, A.; Rehkopf, F. 1975: *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*, Göttingen.

Blümel 1928 = Blümel, C. 1928: *Staatliche Museen zu Berlin, Katalog der Sammlung antiker Skulpturen III, Katalog der griechischen Skulpturen des fünften und vierten Jahrhunderts v.Chr.*, Berlín.

Blümel 1982 = Blümel, W. 1982: *Die aiolische Dialekte: Phonologie und Morphologie der inschriftlichen Texte aus generativer Sicht*, Göttingen.

– 1985 = Blümel, W. 1985: «Charakterisierung des boiotischen Dialekts», *La Béotie antique*, París, 385-393.

– 1992 = Blümel, W. 1992: «Einheimische Personennamen aus Karien», *EA* 20, 7-34.

– 1998 = Blümel, W. 1998: «Karien, die Karer und ihre Nachbarn», *Kadmos* 37, 163-173.

Boardman 1981 = Boardman, J. 1981: *Kolonien und Handel der Griechen : vom späten 9. bis zum 6. Jahrhundert v.Chr.*, Munic.

Bonnet 1990 = Bonnet, C. 1990: «Antípatros l'Ascalonite dévoré par un lion: Commentaire de CIS I,115», *Semitica* 38, 39-47.

Börker 1978 = Börker, C. 1978: «Zur Datierung einiger Inschriften aus der rhodischen Peraia», *ZPE* 28, 35-39.

Bosnakov 1999 = Bosnakov, K. 1999: «Identification archéologique et historique de l'*Emporion* de Pistiros en Thrace», *BCH* 123, 319-329.

Boulogne 2002 = Boulogne, J. 2002: *Plutarch*, *Ouvres Morales*, vol. IV: *Les Belles Lettres*, París.

Bousquet 1967 = Bousquet, J. 1967: «Deux inscriptions attiques», *BCH* 91, 90-95.

Bradeen-Lewis 1979 = Bradeen, D. W.; Lewis, D. M. 1979: «Notes on Athenian Casualty Lists», *ZPE* 34, 240-246.

Bravo 1980 = Bravo, B. 1980: «Sulân. Représailles et justice privée contre des étrangers dans les cités grecques», *ASNP*, s. III, 10, 675-987.

Breslin 1974 = Breslin, J. 1974: «A Fourth-Century Funerary Stele in the J. Paul Getty Museum», *The J. Paul Getty Museum Journal* 1, 25-26.

Bresson 2000 = Bresson, A. 2000: *La cité marchande*, París.

Briquel-Chatonnet 2005 = Briquel-Chatonnet, F. 2005: «Onomastique et religion phénicienne», a: Baslez, M.-F.; Prévot, F. (ed.). *Prosopographie et histoire religieuse. Actes du colloque tenu en l'Université Paris XII-Val de Marne les 27&28 octobre 2000*, París, 133-143.

Brixhe 1983 = Brixhe, C. 1983: «Epigraphie et grammaire du phrygien», a: Vineis, E. (ed.). *Le lingue indoeuropee di frammentaria attestazione : Die indogermanische Restsprachen. Atti del Convegno della Società Italiana di Glottologia e della Indogermanische Gesellschaft. Udine 22-24 set. 1981*, Pisa, 109-133.

– 1985 = Brixhe, C. 1985: «Énergie articulatoire et phonétique béotienne: faits de substrats ou développements indépendants?», a: *La Béotie antique. Lyon-Saint-Étienne 16-20 mai 1983*, París, 365-384.

– 1988*a* = Brixhe, C. 1988: «La langue de l'étranger non grec chez Aristophane», a: Lonis, R. (ed.). *L'étranger dans le monde grec*, Nancy, 113-138.

– 1988*b* = Brixhe, C. 1988: «Dialecte et koiné a Kafizin», a: Karageorghis, J.; Masson, O. *The History of the Greek Language in Cyprus. Proceedings of an International Symposium sponsored by the Pierides Foundation. Larnaca, Cyprus, 8-13 September, 1986*, Nicòsia, 167-180.

– 1991 = Brixhe, C. 1991: «Étymologie populaire et onomastique en pays bilingue», *RPh* 65, 67-81.

– 1993 = Brixhe, C. 1993: «Le grec en Carie et en Lycie au IVe siècle: des situations contrastées», a: Brixhe, C. (ed.). *La koiné grecque antique I: une langue introuvable?*, Nancy, 59-82.

– 1994 = Brixhe, C. 1994: «Le phrygien», a: *Langues indo-européennes*, París, 165-178.
– 1997 = Brixhe, C. 1997: «Un "nouveau" champ de la dialectologie grecque: le macédonien», a: Cassio, A. C. (ed.). *Katà Diálekton. Atti del III Colloquio Internazionale di Dialettologia Greca. AION 19*, 41-71.
– 1999 = Brixhe, C. 1999: «Prolégomènes au corpus neo-phrygien», *BSL* 94/1, 285-315.
Brixhe-Lejeune 1984 = Brixhe, C.; Lejeune, M. 1984: *Corpus des inscriptions paléo-phrygiennes*, París.
Brixhe-Panayotou 1988 = Brixhe, C.; Panayotou, A. 1988: «L'atticisation de la Macédoine: l'une des sources de la koiné», *Verbum* 11, 245-260.
Brückner 1886 = Brückner, A. 1886: *Ornament und Form der attischen Grabstelen*, Estrasburg.
– 1888 = Brückner, A. 1888: «Zum Grabstein des Metrodoros aus Chios», *MDAI(A)* 13, 375.
– 1909 = Brückner, A. 1909: *Der Friedhof am Eridanos bei der Hagia Triada zu Athen*, Berlín.
Brunner-Traut 1987 = Brunner-Traut, E. 1987: «Die Stellung der Frau im alten Ägypten», *Saeculum* 38, 312-335.
Bueno 2002 = Bueno Pérez, M. 2002: «Nombres de persona con sufijo en Corinto, Mégara y la Argólide», tesi doctoral inèdita, Universidad Autónoma de Madrid.
Buttenwieser 1911 = Buttenwieser, M. 1911: «Zur Geschichte des böotischen Dialekts», IF 28, 1-106.
Cabanes 1999 = Cabanes, P. 1999: «États fédéraux et *koina* en Grèce du Nord et en Illyrie méridionale», a: Cabanes, P. (ed.). *L'Illyrie méridionale et l'Épire dans l'antiquité III, Actes du IIIe colloque international de Chantilly (16-19 Octobre 1996)*, París, 373-382.
Calero 1994 = Calero Rodríguez, L. 1994: «Estudio del influjo de la *koiné* en el dialecto megárico», a: Macía, L. M.; Picón, V.; Torrego, M. E.; Villa, J. de la (ed.). *Quid ultra faciam?*, Madrid, 17-23.
Campanile 1989 = Campanile, E. 1989: «I carmi epigrafici greci di età arcaica ed alcune questioni di cultura indoeuropea», *AION* 11, 119-135.
Cassio 1981 = Cassio, A. C. 1981: «Attico "volgare" e Ioni in Atene alla fine del 5. secolo a.C.», *AION* 3, 79-93.
– 1986 = Cassio, A. C. 1986: «Continuità e riprese arcaizzanti nell'uso epigrafico dei dialetti greci: il caso dell'eolico d'Asia», *AION* 8, 131-146.
CAT = Clairmont, C. W. 1993: *Classical Attic Tombstones*, Kilchberg.
Catling 1988 = Catling, H. W. 1987/1988: *AR* 34.
Chankowski-Domaradzka 1999 = Chankowski, V.; Domaradzka, L. 1999: «Réédition de l'inscription de Pistiros et problèmes d'interprétation», *BCH* 123, 246-258.
Chantraine 1933 = Chantraine, P. 1933: *La formation des noms en grec ancien,* París.
– 1956 = Chantraine, P. 1956: *Études sur le vocabulaire grec*, París.
– 1958 = Chantraine, P. 1958: *Grammaire homérique. Tome I: Phonétique et morphologie*, París.
– 1963 = Chantraine, P. 1963: *Grammaire homérique. Tome II: Syntaxe*, París.
– 1967 = Chantraine, P. 1967: *Morfología histórica del griego*, Barcelona (traducció espanyola de l'edició francesa del 1967).
Charitonides 1958 = Charitonides, S. I. 1958: «Ανασκαφὴ κλασσικῶν τάφων παρὰ τὴν πλατεῖαν Συντάγματος», *AE*, 1-152.
Charneux 1966 = Charneux, P. 1966: «Liste argienne de Théarodoques», *BCH* 90, 156-238.
Chavane-Yon 1978 = Chavane, M. J.; Yon, M. 1978: *Salamine X: Testimonia Salamina 1*, París.
Clairmont 1970 = Clairmont, C. W. 1970: *Gravestone and Epigram*, Magúncia.
– 1979 = Clairmont, C. W. 1979: «'It Should Belong to the Fifth Century': The Case of Slanting Nu», *Boreas* 2, 43-52.
– 1983 = Clairmont, C. W. 1983: *Patrios Nomos. Public Burial in Athens during the Fifth and Fourth Centuries B.C.*, Oxford.
– 1991 = Clairmont, C. W. 1991: «Zwei Inedita», a: Gnade, M. (ed.). *Stips Votiva: Papers Presented to C. M. Stibbe*, Amsterdam, 47-48.
Cohen 2000 = Cohen, E. E. 2000: *The Athenian Nation*, Princeton.
Cojocaru 2004 = Cojocaru, V. 2004: *Populaţia zonei nordice şi nord-vestice a Pontului Euxin în secolele VI-I a.Chr. pe baza izvoarelor epigrafice*, Iaşi.
Colvin 1999 = Colvin, S. 1999. *Dialect in Aristophanes. The Politics of Language in Ancient Greek Literature*, Oxford.
Conze 1893-1922 = Conze, A. 1893-1922: *Die attischen Grabreliefs I-IV*, Berlín-Leipzig.
Cook 1973 = Cook, J. M. 1973: *The Troad. An archaeological and topographical study*, Oxford.
Cook 1994 = Cook, B. F. 1994: «The British Museum, Department of Greek and Roman Antiquities. Selected Acquisitions, 1980-1992», *JHS* 114, 243-247.
Courbin 1954 = Courbin, P. 1954: «Chronique des fouilles en 1953: Première partie», *BCH* 78, 95-157.
Crespo 1977 = Crespo, E. 1977: «La cronología relativa de la metátesis de cantidad en jónico-ático», *CFC* 12, 187-219.
– 2005 = Crespo, E. 2005: «Política lingüística en la antigüedad clásica», a: *Actas del XI Congreso Español de Estudios Clásicos*, vol. I, Madrid, 87-109.

– 2006 = Crespo, E. 2006: «The Language Policy of the Athenian State in the Fifth Century B.C.», *Incontri Linguistici* 29, 91-101.
Culasso Gastaldi 2004 = Culasso Gastaldi, E. 2004: *Le prossenie ateniesi del IV secolo a.C. Gli onorati asiatici*, Torí.
Curbera 1999 = Curbera, J. B. 1999: «Maternal Lineage in Greek Magical Texts», a: *The world of ancient magic. Papers from the First International Samson Eitrem Seminar at the Norwegian Institute at Athens 4-8 May 1997*, Atenes, 195-204.
– 2004 = Curbera, J. B. 2004: «Onomastic Notes on *IG* XII 6 (Samos)», *Glotta* 80, 1-13.
Curtius 1871 = Curtius, C. 1871: *Archäologische Zeitung* 28.
Dana 2004 = Dana, M. 2004: «Lettre sur plomb d'Apatorios à Léanax. Un document archaïque d'Olbia du Pont», *ZPE* 148, 1-14.
Daux 1955 = Daux, G. 1955: «Chronique des fouilles en 1954: Athènes», *BCH* 79, 213-220.
– 1968 = Daux, G. 1968: «Chronique des fouilles en 1967. Athènes, Attique, Salamine», *BCH* 92, 712-773.
– 1972 = Daux, G. 1972: «Stèles funéraires et épigrammes. À propos d'un livre récent», *BCH* 96, 503-566.
– 1973 = Daux, G. 1973: «Notes de lecture», *BCH* 97, 240-251.
– 1974 = Daux, G. (1973-1974) [1976]: «Sur quelques stèles funéraires grecques», *ArchClass* 25-26, *Volume in Onore di Margherita Guarducci*, 238-249.
– 1975 = Daux, G. 1975: «Notes de lecture», *BCH* 99, 145-171.
Davaras-Masson 1983 = Davaras, C.; Masson, O. 1983: «Cretica: Amnisos et ses inscriptions», *BCH* 107, 384-403.
Davidson-Thompson 1943 = Davidson, G. R.; Thompson, D. B. 1943: *Small Objects from the Pnyx: I. Hesperia supl. 7*, Baltimore.
Day 1989 = Day, J. W. 1989: «Rituals in Stone: Early Greek Grave Epigrams and Monuments», *JHS* 109, 16-28.
Del Barrio 1988 = Barrio, M. L. del 1988: «La posición dialectal del Euboico», *Emerita* 56/2, 255-270.
– 1991 = Barrio, M. del 1991: *El dialecto euboico*, Madrid.
– 1994 = Barrio, M. del 1994: «El sistema vocálico del ático: iotacistas versus etacistas», a: *Actas del VIII Congreso de la Sociedad Española de Estudios Clásicos*, vol. I, Madrid, 43-48.
Desideri-Jasink 1990 = Desideri, P.; Jasink, A. M. 1990: *Cilicia. Dall'età di Kizzuwatna alla conquista macedone*, Torí.
Detschew 1976 = Detschew, D. 1976[2]: *Die Thrakischen Sprachreste*, Viena.

Deyhle 1969 = Deyhle, W. 1969: «Meisterfragen der archaischen Plastik Attikas», *MDAI(A)* 84, 1-64.
Díaz de Cerio 1999 = Díaz de Cerio, M. 1999: «Estructura discursiva en el epigrama funerario: la evolución de un género», *Habis* 30, 189-204.
Diepolder 1965 = Diepolder, H. 1965: *Die attischen Grabreliefs des 5. und 4. Jahrhunderts v.Chr.*, Darmstadt.
Diller 1937 = Diller, A. 1937: *Race Mixture among the Greeks before Alexander*, Illinois.
Dobias-Lalou 1987 = Dobias-Lalou, C. 1987: «Dialecte et koiné dans les inscriptions de Cyrénaïque», *Verbum* 10, 29-50.
– 2000 = Dobias-Lalou, C. 2000: *Le dialecte des inscriptions grecques de Cyrène*, París.
Dragatses 1884 = Dragatses, I. 1884: «Ἐπιγραφαὶ ἐκ Πειραιῶς», *AEph*, 187-198.
–1885 = Dragatses, I. 1885: «Πειραϊκαὶ ἀρχαιότητες», *AEph*, 86-91.
– 1888 = Dragatses, I. 1888: Δελτίον ἀρχαιολογικόν 4.
– 1889 = Dragatses, I. 1889: Δελτίον ἀρχαιολογικόν 5.
– 1890 = Dragatses, I. 1890: Δελτίον ἀρχαιολογικόν 6.
–1910 = Dragatses, I. 1910: «Πειραϊκαὶ ἀρχαιότητες», *AEph*, 65-82.
Dubois 1986 = Dubois, L. 1986: *Recherches sur le dialecte Arcadien*, Lovain-la-Neuve.
– 1995*b* = Dubois, L. 1995: «Une tablette de malédiction de Pella: s'agit-il du premier texte macédonien?», *REG* 108, 190-197.
– 2005 = Dubois, L. 2005: «Alphabet, onomastique et dialecte des îles Lipari», *REG* 118, 214-228.
Duchêne 1992 = Duchêne, H. 1992: *La stèle du port. Recherches sur une nouvelle inscription thasienne*, Atenes.
Duhoux 1987 = Duhoux, Y. 1987: «Le vocalisme des inscriptions attiques», *Verbum* 10, 179-198.
Dura Europos = Excavations at Dura Europos. Preliminary Report of Fifth Sesion, Praga 1934.
Ecker 1990 = Ecker, U. 1990: *Grabmal und Epigramm. Studien zu frühgriechischen Sepulkraldichtung*, Stuttgart.
Edmonson 1970 = Edmonson, C. W. 1970: «Pythian the Megarian», *AJArch* 74, 193.
Egetmeyer 1992 = Egetmeyer, M. 1992: *Wörterbuch zu den Inschriften im kyprischen Syllabar*, Berlín.
– 1998 = Egetmeyer, M. 1998: «Die Silbenschriften Zyperns», a: *Die Geschichte der hellenischen Sprache und Schrift. Vom 2. zum 1. Jahrtausend v.Chr: Bruch oder Kontinuität*, Altenburg, 233-257.
Egoscozábal 2000 = Egoscozábal, C. 2000: «Epítetos épicos compuestos más imitados por los líricos arcaicos», *Faventia* 22/2, 13-26.

EHRENBERG 1965 = EHRENBERG, V. 1965: *Polis und Imperium*, Zuric-Stuttgart.

EHRHARDT 1988 = EHRHARDT, N. 1988: *Milet und seine Kolonien*, Frankfurt.

EICHLER 1914 = EICHLER, F. 1914: «ΣΗΜΑ und ΜΝΗΜΑ in älteren griechischen Grabinschriften», *MDAI(A)* 39, 138-143.

ENGELS 1998 = ENGELS, J. 1998: *Funerum sepulcrorumque magnificentia. Begräbnis- und Grabluxusgesetze in der griechisch-römischen Welt mit einigen Ausblicken auf Einschränkungen des funeralen und sepulkralen Luxus im Mittelalter und in der Neuzeit. Hermes Einzelschriften* 78, Stuttgart 1998.

FABIANI 2001 = FABIANI, R. 2001: «Un decreto ateniese riproposto a Iasos», *La Parola del Passato* 56, 69-100.

FERNÁNDEZ 1981 = FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, M. P. 1981: *El argólico occidental y oriental en las inscripciones de los siglos VII, VI y V a.C.*, Salamanca.

FIRATLI-ROBERT 1964 = FIRATLI, N.; ROBERT, L. 1964: *Les stèles funéraires de Byzance gréco-romaine. Avec l'édition et l'index commenté des épitaphes par Louis Robert*, París.

FRAGIADAKIS 1988 = FRAGIADAKIS, Ch. 1988: *Die attischen Sklavennamen*, Atenes.

FREI-MAREK 1997 = FREI, P.; MAREK, C. 1997: «Die karisch-griechische Bilingue von Kaunos. Eine zweisprachige Staatsurkunde des 4. Jh.s v.Chr.», *Kadmos* 36, 1-89.

– 1998 = FREI, P.; MAREK, C. 1998: «Die karisch-griechische Bilingue von Kaunos. Ein neues Textfragment», *Kadmos* 37, 1-18.

FREL 1969 = FREL, J. 1969: *Les sculpteurs attiques anonymes*, Praga.

FREL-KINGSLEY 1970 = FREL, J.; KINGSLEY, B. M. 1970: «Three Attic Sculpture Workshops of the Early Fourth Century B.C.», *GRBS* 11, 197-218.

FRIEDLÄNDER-HOFFLEIT 1987 = FRIEDLÄNDER, P.; HOFFLEIT, H. B. 1987[2]: *Epigrammata. Greek Inscriptions in Verse from the Beginnings to the Persian Wars*, Chicago.

FROEHNER 1864 = FROEHNER, W. 1864: *Musée National du Louvre. Les Inscriptions grecques,* París.

GAJDUKEVIČ 1971 = GAJDUKEVIČ, V. F. 1971: *Das Bosporanische Reich*, Berlín-Amsterdam.

GALLAVOTTI 1979*a* = GALLAVOTTI, C. 1979: *Metri e ritmi nelle iscrizioni greche. Bollettino dei Classici, Suppl. 2*, Roma.

– 1979*b* = GALLAVOTTI, C. 1979: «Appunti di filologia epigrafica», *QUCC* 31, 143-154.

GARBRAH 1978 = GARBRAH, K. A. 1978: *A Grammar of the Ionic Inscriptions from Erythrae. Beiträge zur klassischen Philologie 60*, Meisenheim.

GARCIA BLANCO 1981 = GARCIA BLANCO, M. J. 1981: *Gramática de las inscripciones eleas (Fonética y Morfología)*, Santiago de Compostel·la.

GARCÍA RAMÓN 1975*a* = GARCÍA RAMÓN, J. L. 1975: *Les origines postmycéniennes du groupe dialectal éolien*, Salamanca.

– 1975*b* = GARCÍA RAMÓN, J. L. 1975: «En torno a los dialectos griegos occidentales (a propósito de un reciente libro de A. Bartoněk)», *CFC* 9, 53-77.

– 1987*a* = GARCÍA RAMÓN, J. L. 1987: «Geografía intradialectal tesalia», *Verbum* 10, 101-153.

– 1987*b* = GARCÍA RAMÓN, J. L. 1987: «Sobre las variantes Διεννυσος, Δινυσος y Διννυσος del nombre de Dioniso: hechos e hipótesis», *Minos* 20-22, 183-200.

– 1991 = GARCÍA RAMÓN, J. L. 1991: «Mykenisch *e-qi-ti-wo-e* / *$^{(h)}$ek^{wh}t^{h}iwo^{h}e(s)* / 'umgekommen, tot', homerisch ἔφθιται, ἔφθιεν, (°)ἔφθιτο und das Perfekt von idg. **d^{h}g^{wh}ei-* im Griechischen», *MSS* 51, p. 7-20.

GARLAND 1987 = GARLAND, R. 1987: *The Piraeus From the Fifth to the First Century B.C.*, Nova York.

GAUTHIER 1972 = GAUTHIER, Ph. 1972: *Symbola. Les étrangers et la justice dans les cités grecques*, Nancy.

– 1985 = GAUTHIER, Ph. 1985: *Les cités grecques et leurs bienfaiteurs,* París.

– 1999 = GAUTHIER, Ph. 1999: «Nouvelles inscriptions de Claros: décrets d'Aigai et de Mylasa pour des juges colophoniens», *REG* 112, 1-36.

GAWANTKA 1975 = GAWANTKA, W. 1975: *Isopolitie. Ein Beitrag zur Geschichte der zwischenstaatlichen Beziehungen in der griechischen Antike*, Munic.

GENTILI 1967 = GENTILI, B. 1967: «Epigramma ed elegia», a: *L'Épigramme grecque. Entretiens sur l'Antiquité Classique XIV*, Vandœuvres-Ginebra, 37-81 amb discussió, 82-90.

GEROLYMATOS 1986 = GEROLYMATOS, A. 1986: *Espionage and Treason*, Amsterdam.

GHIRON-BISTAGNE 1976 = GHIRON-BISTAGNE, O. 1976: *Recherches sur les acteurs dans la Grèce antique*, París.

GIGON 1974 = RUFENER, R. 1974: *Platon, Der Staat*, introducció d'O. Gigon, Munic.

GINESTÍ 2002 = GINESTÍ, A. 2002: «Epigrafia funerària d'estrangers a Atenes (s. VI-IV aC). Recull d'inscripcions», treball de recerca (inèdit), Universitat Autònoma de Barcelona.

– 2005 = GINESTÍ, A. 2005: «Presencia de extranjeros en Atenas a partir de las inscripciones funerarias: el epigrama en honor de Pitágoras de Selimbria (IG I^{3} 1154)», a: GONZÁLEZ CASTRO, J. F. [*et al.*] (ed.). *Actas del XI Congreso de la Sociedad Española de Estudios Clásicos, vol. II*, Madrid, 303-310.

– 2008 = GINESTÍ, A.: «Sobre un testimoni de matrimoni entre una estrangera i un ciutadà a Atenes», *Faventia* 30/1-2, 179-186.

GOMME 1945 = GOMME, A. W. 1945: *A Historical Commentary on Thucydides,* vol. I, Oxford.

– 1956 = Gomme, A. W. 1956: *A Historical Commentary on Thucydides*, vol. II, Oxford.
Graf 1985 = Graf, F. 1985: *Nordionische Kulte*, Roma.
Graham 1983 = Graham, A. J. 1983: *Colony and Mother City in Ancient Greece,* Chicago.
Guarducci 1961 = Guarducci, M. 1961: «Epigraphical Appendix», a: Richter, G. M. A. *The Archaic Gravestones of Attica*, Londres.
Habicht 1979 = Habicht, C. 1979: *Untersuchungen zur politischen Geschichte Athens im 3. Jahrhundert v.Chr.* (*Vestigia* 30), Munic.
– 2001 = Habicht, C. 2001: «Späte Wiederaufzeichnung eines athenischen Proxeniedekrets», *ZPE* 137, 113-116.
Hainsworth 1993 = Hainsworth, B. 1993: *The Iliad: A Commentary. Volume III: books 9-12*, Cambridge.
Hallof-Stroszeck 2002 = Hallof, K.; Stroszeck, J. 2002: «Eine neue Schauspielerstele vom Kerameikos», *MDAI(A)* 117, 115-127.
Harlow 1972 = Harlow, R. B. 1972: *Eine Dialektanalyse der koischen Asylieurkunden*, Dunedin.
Harrison 1956 = Harrison, E. B. 1956: «Archaic Gravestones from the Athenian Agora», *Hesperia* XXV, 25-45, pl. 7-11.
Hatzopoulos 1988 = Hatzopoulos, M. B. 1988: *Actes de vente de la Chalcidique centrale*, Atenes.
– 2006 = Hatzopoulos, M. B. 2006: *La Macédoine. Géographie historique - Langue - Cultes et croyances - Institutions*, París.
Häusle 1979 = Häusle, H. 1979: *Einfach und frühe Formen des griechischen Epigramms*, Innsbruck.
Helly 1987 = Helly, B. 1987: «Inscriptions de Thessalie: état du corpus», *Verbum* 10, 69-99.
– 2004 = Helly, B. 2004: «Épigramme funéraire pour Théotimos», *ZPE* 148, 15-28.
Henry-Trail 2001 = Henry, A.; Trail, J. 2001: «Aglokreon of Torone», *BSA* 96, 321-325.
Hernández 1987 = Hernández Vázquez, M. A. 1987: «El jonio oriental», *Studia Zamorensia* 8, 279-291.
– 1994 = Hernández Vázquez, M. A. 1994: «Estudio léxico del Jonio minorasiático», tesi doctoral inèdita, Universidad de Salamanca.
Héron de Villefosse 1917 = Héron de Villefosse, M. 1917: *CRAI*, 103-105.
Heubeck 1978 = Heubeck, A. 1978: «Κοίρανος, Κόρραγος und Verwandtes», *WJA* 4, 91-97.
Hill 1936 = Hill, D. K. 1936: *Handbook of the Collection*, *WAG*, Baltimore.
Hiller 1975 = Hiller, H. 1975: *Ionische Grabreliefs der ersten Hälfte des 5. Jahrhunderts v.Chr.*, Tübingen.
Himmelmann 1986 = Himmelmann, N. 1986: «Ostionische Thronfiguren», a: *Archaische und klassische griechische Plastik*, Magúncia.

Hodot 1974 = Hodot, R. 1974: «Les noms en -κρατης, -κρετης et -κερτης dans l'onomastique de Lesbos», *BzN* 9, 121-124.
– 1990 = Hodot, R. 1990: *Le dialecte éolien d'Asie. La langue des inscriptions VIIe s. a.C. - IVe s. p.C.*, París.
Hoepfner 1973 = Hoepfner, W. 1973: «Das Grabmonument des Pythagoras aus Selymbria», *MDAI(A)* 88, 145-163.
Hoffmann-Debrunner-Scherer 1973 = Hoffmann, O.; Debrunner, A.; Scherer, A. 1973: *Historia de la lengua griega*, trad. A. Moralejo Laso, Madrid.
Hondius 1925 = Hondius, J. 1925: *Novae inscriptiones Atticae*, Lovaina.
Hopfner 1946 = Hopfner, T. 1946: «Graezisierte, griechische-ägyptische, bzw. Ägyptisch-griechisch und hybride theophore Personennamen», *Archiv Orientali* 15, 1-64.
Hualde 1993 = Hualde Pascual, P. 1993: «El dialecto jonio de la dodecápolis: fonética y morfología. Estudio intradialectal», tesi doctoral inèdita, Universidad Autónoma de Madrid.
Immerwahr 1990 = Immerwahr, H. R. 1990: *Attic Script: A Survey*, Oxford.
Isaac 1986 = Isaac, B. 1986: *The Greek settlements in Thrace until the Macedonian conquest*, Leiden.
Isager-Hansen 1975 = Isager, S.; Hansen, M. H. 1975: *Aspects of Athenian Society in the Fourth Century B.C.*, Odense.
Jacobsen 1907 = Jacobsen, C. 1907: *Ny Carlsberg Glyptotek*, Copenhaguen.
Janda 2008 = Janda, M. 2008: «Il nome miceneo *Aiguptos: linguistica e ricostruzione culturale», a: Sacconi, A.; Del Freo, M.; Godard, L.; Negri, M. (ed.). *Colloquium romanum: atti del XII Colloquio Internazionale di Micenologia, Roma, 20-25 febbraio 2006*, Pisa-Roma, 369-376.
Jeffery 1962 = Jeffery, L. H. 1962: «The Inscribed Gravestones of Archaic Attica», *BSA* LVII, 115-153.
– 1974 = Jeffery, L. H. 1974: «*IG* I^2, 1007: An Aiginetan Grave-Inscription», a: Bradeen, D. W.; McGregor, M. F. (ed.). *Phoros. Tribute to Benjamin Dean Meritt*, Nova York, 76-79.
– 1978 = Jeffery, L. H. 1978: «D. W. Bradeen: The Athenian Agora», *CR* 92, 122-123.
Justi 1895 = Justi, F. 1895: *Iranisches Namenbuch*, Hildesheim, 1963 (facsímil de l'edició del 1895).
Kahrstedt 1954 = Kahrstedt, U. 1954: *Beiträge zur Geschichte der thrakischen Chersones*, Baden-Baden.
KAI = Donner, H.; Röllig, W. 1971-1976: *Kanaanäische und aramäische Inschriften*, 3 vol., Wiesbaden.
Kaibel 1879 = Kaibel, G. 1879: «Supplementum Epigrammatum Graecorum ex lapidus conlectorum», *RhM* 34, 181-213.

KALTSAS 2001 = KALTSAS, N. 2001: *Εθνικό αρχαιολογικό μουσείο. Τα γλυπτά*, Atenes.
KARO 1931 = KARO, G. 1931: «Archäologische Funde vom Sommer 1930 bis Juni 1931», *AA*, 211-307.
KAROUZOS 1961 = KAROUZOS, Ch. 1961: *Aristodikos. Zur Geshichte der spätarchaisch-attischen Plastik und der Grabstatue*, Stuttgart.
KAROUZOU 1948 = KAROUZOU, S. 1947-1948: «Chronique des fouilles en 1946. Musées d'Athènes», *BCH* 71/72, 385-394.
KASTRIOTES 1903 = KASTRIOTES 1903, *AEph*.
KATICIC 1959 = KATICIC, R. 1959: «Ein Problem des messenischen Dialektes», *Zant* 9, 133-136.
KISSAS 2000 = KISSAS, K. 2000: *Die attischen Statuen- und Stelenbasen archaischer Zeit*, Bonn.
KLAFFENBACH 1966 = KLAFFENBACH, G. 1966[2]: *Griechische Epigraphik*, Göttingen.
KLEINE 1973 = KLEINE, J. 1973: *Untersuchungen zur Chronologie der attischen Kunst von Peisistratos bis Themistokles*, Tübingen.
KNIGGE 1969 = KNIGGE, U. 1969: «Zum Kuros vom piräischen Tor», *MDAI(A)* 84, 76-86.
– 1972*a* = KNIGGE, U. 1972: «Untersuchungen bei den Gesandtenstelen im Kerameikos zu Athen», *AA*, 584-629.
– 1972*b* = KNIGGE, U. 1972: «Die Gesandtenstelen im Kerameikos», *AAA* 5, 258-265.
– 1976 = KNIGGE, U. 1976: *Kerameikos IX. Der Südhügel*, Berlín.
– 1981 = KNIGGE, U. 1981: «Kerameikos, Tätigkeitsbericht 1979. Die Untersuchung im Bau Z», *AA*, 385-393.
KNITL 1938 = KNITL, E. 1938: *Die Sprache der ionischen Kykladen nach den inschriftlichen Quellen*, Munic.
KÖHLER 1885*a* = KÖHLER, U. 1885: «Die attischen Grabsteine des fünften Jahrhunderts», *MDAI(A)* 10, 359-379.
– 1885*b* = KÖHLER, U. 1885: «Grab-Steine und Denkmäler», *MDAI(A)* 10, 402-406.
– 1888 = KÖHLER, U. 1888: «Die Grabstätte bei der Hagia Trias», *Hermes* 23, 474-476.
– 1889 = KÖHLER, U. 1889: «Beiträge zur Geschichte der Pentekontaetie», *Hermes* 24, 92-100.
KOKOLIOU 2000 = KOKOLIOU, T. 2000, a: PARLAMA, L.; STAMBOLIDES, N. (ed.). *Η Πόλη κάτω από την πόλη. Ευρήματα από τις ανασκαφές του Μητροπολιτικού Σιδεροδρόμου των Αθηνών*, Atenes, 386-387.
KOKULA 1984 = KOKULA, G. 1984: *Marmorlutrophoren*, Berlín.
KONTOLEON 1902 = KONTOLEON, A.-E. 1902: «Inscriptions de la Grèce d'Europe», *REG* 15, 132-143.
KONTOLEON 1970 = KONTOLEON, N. M. 1970: *Aspects de la Grèce préclassique*, París.
KONTORINI 1989 = KONTORINI, B. 1989: *Ἀνέκδοτες ἐπιγραφές Ρόδου II*, Atenes.
KOUMANOUDES 1871 = KOUMANOUDES, S. A. 1871: *Ἀττικῆς ἐπιγράφαι ἐπιτυμβίοι*, Atenes (1993, facsímil de l'edició del 1871).
KOUMANOUDES 1961*a* = KOUMANOUDES, S. N. 1961-1963: *Νέον Ἀθήναιον* IV, 104.
– 1961*b* = KOUMANOUDES, S. N. 1961: «Une ville béotienne dans Strabon», *RPhil* 35, 99-105.
– 1970 = KOUMANOUDES, S. N. 1970: «Ἐπιγράφαι ἐξ Ἀθηνῶν», *AD* 25, 54-86.
– 1978 = KOUMANOUDES, S. N. 1978: «Μαραθωνι, 1. Τυμβος Πλαταιέων, 2. Τέμενος Ἡρακλέους», *AAA* 11, 232-244.
– 1979 = KOUMANOUDES, S. N. 1979: *Thebaike prosopographia*, Atenes.
KOVACSOVICS 1990 = KOVACSOVICS, W. K. 1990: *Kerameikos XIV: Die Eckterrasse an der Gräberstrasse des Kerameikos*, Berlín.
KRAUS 1955 = KRAUS, Th. 1954-1955: «Antithetische Böcke», *MDAI(A)* 69-70, 109-124.
KRETSCHMER 1894 = KRETSCHMER, P. 1894: *Die griechischen Vaseninschriften ihrer Sprache nach untersucht*, Gütersloh.
KUBIŃSKA 1968 = KUBIŃSKA, J. 1968: *Les monuments funéraires dans les inscriptions grecques de l'Asie Mineure*, Varsòvia.
KÜBLER 1932 = KÜBLER, K. 1932: «Ausgrabungen im Kerameikos», *AA*, 183-197.
KURTZ-BOARDMAN 1985 = KURTZ, D. C.; BOARDMAN, J. 1985: *Thanatos. Tod und Jenseits bei den Griechen*, Magúncia (traducció alemanya de l'original anglès *Greek Burial Customs*, Londres, 1971).
KURUNIOTES 1913 = KURUNIOTES, K. 1913: «Ἐξ Ἀττικῆς», *AEph*, 193-209.
KYPARISSES 1925 = KYPARISSES, N. (1924-1925) [1927]: «Παράρτημα: αἱ ἀνασκαφαὶ τῶν Βασιλικῶν Στάβλων», *AD* 9, 68-72.
– 1926 = KYPARISSES, N. (1926) [1929]: «Παράρτημα: ἐξ Ἀθηνῶν καὶ Ἀττικῆς», *AD* 10, 55-85.
– 1928 = KYPARISSES, N. 1927-1928: «Παράρτημα: Ἐξ Ἀθηνῶν καὶ Ἀττικῆς», *AD* 11, 44-66.
LAMBERT 1997 = LAMBERT, S. D. 1997: «The Attic Genos Salaminioi», *ZPE* 119, 85-106.
– 1999 = LAMBERT, S. D. 1999: «*IG* II[2] 2345, Thiasoi of Herakles and the Salaminioi again», *ZPE* 125, 93-130.
– 2000 = LAMBERT, S. D. 2000: «The Greek Inscriptions on Stone in the Collection of the British School at Athens», *BSA* 95, 485-516.
LAMBERTZ 1907 = LAMBERTZ, M. 1907: *Die griechischen Sklavennamen*, Viena.
LANDI 1979 = LANDI, A. 1979: *Dialetti e interazione sociale in Magna Grecia*, Nàpols.

LATTE 1959 = LATTE, K. 1959: «G. Klaffenbach, *Inscriptiones Acarnaniae (Inscriptiones Graecae IX 1, 2)*», *Gnomon* 31, 30-36.
LAUFFER 1979 = LAUFFER, S. 1979²: *Die Bergwerksklaven von Laureion*, Wiesbaden.
LECHAT 1888 = LECHAT, H. 1888: «Fouilles au Pirée», *BCH* 12, 337-354.
LEGON 1981 = LEGON, R. P. 1981: *Megara. The Political History of a Greek City-State to 336 B.C.*, Londres.
LEHMANN-HARTLEBEN 1963 = LEHMANN-HARTLEBEN, K. 1963: *Die antiken Hafenanlagen des Mittelmeeres, Klio Beiheift XIV*, Aalen.
LEJEUNE 1949 = LEJEUNE, M. 1949: «Sur l'extension de H pour noter e long», *REA* 51, 5-15.
– 1971 = LEJEUNE, M. 1971: «La dédicace de Νικάνδρη et l'écriture archaïque de Naxos», *RPh* 45, 209-215.
– 1972 = LEJEUNE, M. 1972: *Phonétique historique du mycénien et du grec ancien*, París.
LEONARDOS 1898 = LEONARDOS, B. 1898: «Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου λίθος», *AEph*, 271.
LÉVÊQUE 1996 = LÉVÊQUE, P. 1996: «Le Pont-Euxin archaïque. Certitudes et questionnements», a: LÉVÊQUE, P.; LORKIPANIDZÉ, O. *Le Pont-Euxin vu par les grecs. Sources écrites et archéologie. Symposium de Vani –septembre-octobre 1987–,* París, 321-325.
LEVY 1984 = LEVY, E. 1984: «Naissance du concept de barbare», *Ktema* 9, 5-14.
LHÔTE 2004 = LHÔTE, E. 2004: «Nouveau déchiffrement d'une petite plaque de plomb trouvée à Dodone et portant une liste de 137 noms», a: CABANES, P.; LAMBOLEY, J.-L. (ed.). *L'Illyrie méridionale et l'Épire dans l'antiquité IV*, París, 113-131.
LILLO 1988 = LILLO, A. 1988: «A propósito de un nuevo libro sobre el arcadio», *Minos* 23, 195-206.
LOCH 1890 = LOCH, E. 1890: *De titulis graecis sepulcralibus*, Königsberg.
LOCKER 1934 = LOCKER, E. 1934: «Die Bildung der griechischen Kurz- und Kosenamen», *Glotta* 22, 46-100.
LOESCHKE 1879 = LOESCHKE, G. 1879: «Altattische Grabstelen», *MDAI(A)* 4, 293-306.
LOLLING 1872 = LOLLING, H. 1872: *Monatsbericht der Königlich-Preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin*.
– 1873 = LOLLING, H. 1873: *Monatsbericht der Königlich-Preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin*.
– 1888 = LOLLING, H. 1888: Δελτίον ἀρχαιολογικον 4.
– 1889 = LOLLING, H. 1889: Δελτίον ἀρχαιολογικον 5.
– 1892 = LOLLING, H. 1892: Δελτίον ἀρχαιολογικον 8.
LÓPEZ EIRE 1970 = LÓPEZ EIRE, A. 1970: *Innovaciones del jónico-ático (vocalismo)*, Salamanca.
– 1993 = LÓPEZ EIRE, A. 1993: «De l'attique à la koiné», a: BRIXHE, C. (ed.). *La koiné grecque antique I: une langue introuvable?*, Nancy, 41-57.
– 1994 = LÓPEZ EIRE, A. 1994: «Historia del ático a través de sus inscripciones», *Zephyrus* 47, 157-188.
– 1996 = LÓPEZ EIRE, A. 1996: «L'influence de l'ionien-attique sur les autres dialectes épigraphiques et l'origine de la koiné», a: BRIXHE, C. (ed.). *La koiné grecque antique II: La concurrence,* Nancy, 7-42.
– 1998 = LÓPEZ EIRE, A. 1998: «Historia del ático a través de sus inscripciones II», *Zephyrus* 51, 175-194.
LOUKOPOULOU 1989 = LOUKOPOULOU, L. D. 1989: *Contribution a l'histoire de la Thrace propontique*, Meletemata 9, Atenes.
LUSCHEYS 1954 = LUSCHEYS, H. 1954: «Zur Wiederkehr archaischer Bildzeichen in der attischen Grabmalkunst des 4. Jahrhunderts v.Chr.», a: *Neue Beiträge zur Klassischen Altertumswissenschaft, Festschrift zum 60. Geburtstag von Bernhard Schweitzer*, Stuttgart, 243-255.
MADDOLI 2001 = MADDOLI, G. 2001: «Nuovi testi da Iasos», *La parola del passato* 56, 16-22.
MANGANARO 1959 = MANGANARO, G. 1959: «Ancora del papiro di Sosylos e di Cari in Occidente», *PP* 14 (1959), 289-290.
MARINATOS 1970*a* = MARINATOS, S. 1970 [1972]: *PAAH*, 24-25.
– 1970*b* = MARINATOS, S. 1970: «Further discoveries at Marathon», *AAA* 3, 349-366.
MASSON 1963 = MASSON, O. 1963: «Anthroponymie grecque et dialectologie», *RPh* 37, 214-223.
– 1965 = MASSON, O. 1965: «Trois questions de dialectologie grecque», *Glotta* 43, 217-234.
– 1969 = MASSON, O. 1969: «Recherches sur les phéniciens dans le monde hellénistique», *BCH* 93, 679-700.
– 1973 = MASSON, O. 1973: «Que savons-nous de l'écriture et de la langue des Cariens?», *BSL* 68, 187-213.
– 1977 = MASSON, O. 1977: «Notes d'Epigraphie carienne», *Kadmos* 16, 87-94.
– 1987 = MASSON, O. 1987: *BCH* 111, 272-275.
MASSON-MASSON 1983 = MASSON, É.; MASSON, O. 1983: «Les objets inscrits de Palaepaphos-Skales», a: KARAGEORGHIS, V. *Palaepaphos-Skales. An Iron Age Cemetery in Cyprus*, Constança, apèndix IV, 411-415.
MASSON-SZNYCER 1972 = MASSON, O.; SZNYCER, M. 1972: «La plus ancienne inscription phénicienne de Chypre», a: *Recherches sur les phéniciens à Chypre*, Ginebra-París, 13-20.
MASTROKOSTAS 1952 = MASTROKOSTAS, E. 1952 [1955]: «Πλαγγὼν Προμάχου», *AEph*, 135-136.

– 1958 = Mastrokostas, E. 1958: *PAAH*.
– 1961 = Mastrokostas, E. 1961 [1964]: «Ἐπιτύμβιοι στῆλαι καὶ ἀνάγλυφα ἐξ Ἀττικῆς καὶ Σαλαμῖνος», *AEph Παράτημα,* 9-24.
– 1966 = Mastrokostas, E. 1966: *Επιστήματα εκ Μυρρινοῦντος*, Atenes.
Meier-Brügger 1979 = Meier-Brügger, M. 1979: «Karika II-III», *Kadmos* 18, 80-88.
Meiggs-Lewis 1988 = Meiggs, R.; Lewis, D. 1988[2]: *A Selection of Greek Historical Inscriptions*, Oxford.
Méndez Dosuna 1980 = Méndez Dosuna, J. 1980: «Clasificación dialectal y cronología relativa: el dialecto eleo», *SPhS* 4, 181-201.
– 1985 = Méndez Dosuna, J. 1985: *Los dialectos dorios del noroeste. Gramática y estudio dialectal*, Salamanca.
– 1988 = Méndez Dosuna, J. 1988: «La evolución del diptongo oi en beocio», *Emerita* 56, 25-35.
Meritt 1934 = Meritt, B. 1934: «The American Excavations in the Athenian Agora. Third Report: The inscriptions», *Hesperia* 3, 1-128.
– 1952 = Meritt, B. D. 1952: «Greek Inscriptions», *Hesperia* XXI, 340-380, pl. 87-98.
– 1954 = Meritt, B. D. 1954: «Greek Inscriptions», *Hesperia* XXIII, 233-283, pl. 49-62.
– 1957 = Meritt, B. D. 1957: «Greek Inscriptions», *Hesperia* XXVI, 198-221, pl. 50-63.
– 1960 = Meritt, B. D. 1960: «Greek Inscriptions», *Hesperia* XXIX, 1-77, pl. 1-25.
– 1961 = Meritt, B. D. 1961: «Greek Inscriptions», *Hesperia* XXX, 206-292, pl. 33-61.
– 1963 = Meritt, B. D. 1963: «Greek Inscriptions», *Hesperia* XXXII, 1-56, pl. 1-21.
– 1968 = Meritt, B. D. 1968: «Greek Inscriptions», *Hesperia* XXXVII, 266-298, pl. 77-86.
Merkelbach 1973 = Merkelbach, R. 1973: «Grabepigramm auf Oinanthe», *ZPE* 10, 78.
– 1982 = Merkelbach, R. 1982: «Agnes», *ZPE* 45, 39-40.
Merkelbach-Stauber 1998 = Merkelbach, R.; Stauber, J. 1998: *Steinepigramme aus dem griechischen Osten*, Stuttgart i Leipzig.
Merkle 1996 = Merkle, S. 1996: «The Truth and Nothing but the Truth: Dictys and Dares», a: Schmeling, G. (ed.). *The Novel in the Ancient World*, Leiden - Nova York - Colònia, 563-580.
Meyer 1989 = Meyer, M. 1989: «Alte Männer auf attischen Grabdenkmälern», *MDAI(A)* 104, 49-82.
Michaud 1970 = Michaud, J.-P. 1970: «Chronique des fouilles en 1968 et 1969. Athènes, Attique, Mégaride», *BCH* 94, 884-934.
Mickey 1981 = Mickey, K. 1981: *Studies in the Greek Dialects and the language of Greek Verse Inscriptions*, tesi doctoral, Oxford.

Milchhöfer 1880 = Milchhöfer, A. 1880: «Gemalte Grabstelen», *MDAI(A)* 5, 164-194.
– 1887 = Milchhöfer, A. 1887: «Antikenbericht aus Attika», *MDAI(A)* 12, 81-104.
– 1888 = Milchhöfer, A. 1888: «Antikenbericht aus Attika», *MDAI(A)* 13, 336-362.
Miller 1997 = Miller, M. C. 1997: *Athens and Persia in the fifth Century B.C. A Study in cultural receptivity*, Cambridge.
Minon 1997 = Minon, S. 1997: «Éléen et koiné au IVe siècle a.C. d'après Schwyzer, *DGE* 424», a: Cassio, A. C. (ed.). *Katà Diálekton. Atti del III Colloquio Internazionale di Dialettologia Greca*, *AION* 19, 453-484.
– 2007 = Minon, S. 2007: *Les inscriptions éléennes dialectales (VIe-IIe siècle avant J.-C.)*, 2 vol., Ginebra.
Mitford 1980 = Mitford, T. B. 1980: *The Nymphaeum of Kafizin*, Berlín.
Mitsos 1947 = Mitsos, M. 1947: «Inscriptions from Athens», *Hesperia* XVI, 262-266.
– 1957 = Mitsos, M. 1957 [1961]: «Ἐπιγραφαὶ ἐξ Ἀθηνῶν», *AEph*, 44-49.
Möbius 1966 = Möbius, H. 1966: «Eigenartige Attische Grabreliefs», *MDAI(A)* 81, 136-160.
– 1968 = Möbius, H. 1968[2]: *Die Ornamente der griechischen Grabstelen klassischer und nachklassischer Zeit*, Munic.
Molinos 2005 = Molinos Tejada, M. T. 2005: «Τιθήνη, τροφός, τίτθη desde Homero a los papiros», a: González Castro, J. F. [*et al.*] (ed.). *Actas del XI Congreso de la Sociedad Española de Estudios Clásicos, vol. II*, Madrid, 97-106.
Möller 2000 = Möller, A. 2000: *Naukratis. Trade in Archaic Greece*, Oxford.
Moralejo 1973 = Moralejo Álvarez, J. J. 1973: *Gramática de las inscripciones délficas (Fonética y Morfología). Siglos VI-III a.C.*, Santiago de Compostel·la.
– 1999 = Moralejo Álvarez, J. J. 1999: «Jonismos en Lesbio (*IG* XII, 2, 6 = *DGE* 620 = *SEG* XXXVI, 752)», a: López Férez, J. A. (ed.). *Desde los poemas homéricos hasta la prosa griega del siglo IV d.C. Veintiséis estudios filológicos*, Madrid 1999, 275-296.
Mordtmann 1879 = Mordtmann, J. H. 1879: «Metrische Inschriften aus Chalkedon, Kyzikos, Heraklea Pontica und Nikomedien», *MDAI(A)* 4, 11-20.
– 1880 = Mordtmann, J. H. 1880: «Metrische Inschriften», *MDAI(A)* 5, 83-84.
Morpurgo 1986 = Morpurgo Davies, A. 1986: «Thessalian patronymics adjectives», *Glotta* 46, 85-106.
– 1988 = Morpurgo Davies, A. 1988: «Problems in Cyprian Phonology and Writing», a: Karageorghis, J.; Masson, O. (ed.). *The History of the Greek Language in Cyprus*, Nicòsia, 101-108.

– 1993 = Morpurgo Davies, A. 1993: «Geography, history and Dialect: the Case of Oropos», a: Crespo, E.; García Ramón, J. L.; Striano, A. (ed.). *Dialectologica Graeca. Actas del Congreso Internacional de Dialectología Griega, Miraflores de la Sierra, 19-21 de junio de 1991*, Madrid, 261-279.
– 2001 = Morpurgo Davies, A. 2001: «Après Michel Lejeune: l'anthroponymie et l'histoire de la langue grecque», *CRAI* 145, 157-173.
Münsterberg 1985 = Münsterberg, R. 1985: *Die Beamtennamen auf den griechischen Münzen*, Hildesheim - Zuric - Nova York.
Mylonas 1880 = Mylonas, K. D. 1880: «Nouvelles acquisitions du Musée du Varvakeion», *BCH* 4, 477-482.
Mylonas 1975 = Mylonas, G. E. 1975: *Τὸ Δυτικὸν Νεκροταφεῖον τῆς Ἐλευσῖνος I*, 1975.
Neumann 1908 = Neumann, G. 1908: *De nominibus boeotorum propiis*, Munic.
Niemeier 1995 = Niemeier, W.-D. 1995: «Minoans and Hyksos: Aegean Frescos in the Levant», *BICS* 40, 258-260.
Nikopoulou 1970 = Nikopoulou, Y. (1970) [1972]: «Χρονικά: Αθῆναι - Αττική», *AD* 25, B1, 91-120.
Noll 1962 = Noll, R. 1962: *Griechische und lateinische Inschriften der Wiener Antikensammlung*, Viena.
Ogden 1996 = Ogden, D. 1996: *Greek Bastardy in the Classical and Hellenistic Periods*, Oxford 1996.
Ohly 1962 = Ohly, D. 1962: «Zwei Bruchstücke einer archaischen Gorgo aus dem Kerameikos», *MDAI(A)* 77, 92-104.
– 1965 = Ohly, D. 1965: «Kerameikos-Grabung. Tätigkeitsberichts 1956-1961», *AA*, 277-375.
Oikonomides 1960 = Oikonomides, A. N. 1960: *Λεξικὸ Κοινωνικῶν Επιστημῶν*.
– 1962 = Oikonomides, A. N. 1962: *Τὰ Ἀθηναϊκά* XXI.
Oikonomos 1912 = Oikonomos, G. P. 1912: «Aus dem Dipylon», *MDAI(A)* 37, 226-232.
Olivier 2008 = Olivier, J.-P. 2008: «Les syllabaires chypriotes des deuxième et premier millénaires avant notre ère. État des questions», a: Sacconi, A.; Del Freo, M.; Godard, L.; Negri, M. (ed.). *Colloquium romanum: atti del XII Colloquio Internazionale di Micenologia, Roma, 20-25 febbraio 2006*, Pisa-Roma, 605-620.
Osborne 1981 = Osborne, M. J. 1981-1983: *Naturalization in Athens*, 3 vol., Brussel·les.
Pachiyanni-Kaloudi 1979 = Pachiyanni-Kaloudi, F. (1979) [1987]: «Χρονικά: Αθῆναι - Αττική», *AD* 34, B1, 37-49.
– 1982 = Pachiyanni-Kaloudi, F. (1982) [1989]: «Γ Εφορεία προϊστορικών και κλασικών αρχαιοτήτων. 12. Ιερά Οδός 25-29», *AD* 37, 25-28.
Panayotou 1990*a* = Panayotou, A. 1990: «La langue des inscriptions grecques de Macédoine (VE s. a.C. - VIIE s. p.C.)», tesi doctoral inèdita, Nancy.
– 1990*b* = Panayotou, A. 1990: «Des dialectes à la koiné: l'exemple de la Chalcidique», *Ποικιλα*, Meletemata 10, Atenes, 191-226.
– 1996 = Panayotou, A. 1996: «Dialectal inscriptions from Chalcidice, Macedonia, and Amphipolis», a: *Inscriptions of Macedonia. Third International Symposium on Macedonia. Thessaloniki, 8-12 December 1993*, Salònica, 124-163.
Papaspyridi-Karusu 1959 = Papaspyridi-Karusu, S. (1956) [1959]: «Bemalte attische Stele», *MDAI(A)* 71, 124-139.
Papazoglu 1978 = Papazoglu, F. 1978. *The Central Balkan Tribe in Pre-roman Times. Triballi, Autariatae, Dardanians, Scordisci and Moesians,* Amsterdam.
Parker 2000 = Parker, R. 2000: «Theophoric Names and the History of Greek Religion», a: Hornblower, S.; Matthews, E. (ed.). *Greek Personal Names. Their Value as Evidence*, Oxford.
Peek 1941 = Peek, W. 1941: *Kerameikos. Ergebnisse der Ausgrabungen. Band III: Inschriften, Ostraka, Fluchtafeln*, Berlín.
– 1942 = Peek, W. 1942: «Attische Inschriften», *MDAI(A)* 67, 1-217, tab. 1-23.
– 1954 = Peek, W. 1954: *Attische Grabinschriften I*, Berlín.
– 1957 = Peek, W. 1957: *Attische Grabinschriften II*, Berlín.
– 1971 = Peek, W. 1971: «Zu einem Inschrift-Fragment von Marathon», *AAA* 4, 413.
– 1978 = Peek, W. 1978: «Zu griechischen Epigrammen», *ZPE* 31, 247-264.
– 1980 = Peek, W. 1980: *ASAW* 69.2, 84-86.
Peppas-Delmusu 1963 = Peppas-Delmusu, D. 1963: «Ein attisches Grabgedicht für einen Arzt aus Cypern», *MDAI(A)* 78, 154-155.
Perdrizet 1895 = Perdrizet, P. 1895: «Nouvelles et correspondance. Attique et Péloponnèse», *BCH* 19, 540-547.
Pérez Molina 1991 = Pérez Molina, M. E. 1991: *Index verborum in inscriptiones Megarae et coloniarum*, Hildesheim - Zuric - Nova York.
Petrakos 1962 = Petrakos, B. C. (1961-1962) [1963]: «Χρονικά:Αθῆναι - Αττικη», *AD* 17, B1, 29-36.
– 1977 = Petrakos, B. C. 1977 [1980]: *PAAH*.
– 1999 = Petrakos, B. C. 1999: *Ο δημος τοῦ Ραμνούντος*, Atenes.
Pexopulos 1921 = Pexopulos 1921: *Papyrologikà kai epigrafikà*, Atenes.
Pfohl 1953 = Pfohl, G. 1953: *Untersuchungen über die attischen Grabinschriften*, Erlangen.
Pfuhl 1923 = Pfuhl, E. 1923: *Malerei und Zeichnung der Griechen*, Munic.

PHILADELPHEUS 1920 = PHILADELPHEUS, A. 1920: *Δελτίον ἀρχαιολογικον,* 115-131.
PIPPIDI 1969 = PIPPIDI, D. M. 1969: «O familie de Histrieni la Atena în secolul al IV-lec», *Studii Clasice* 11, 233-249.
– 1975 = PIPPIDI, D. M. 1975: «La "seconde fondation" d'Istros», *Scythica Minora*, Bucarest-Amsterdam, 193-201.
PIRCHER 1979 = PIRCHER, J. 1979: *Das Lob der Frau im vorchristlichen Grabepigramm der Griechen*, Innsbruck.
PITTAKES 1835 = PITTAKES, K. 1835: *L'ancienne Athènes ou la description des antiquités d'Athènes*, Atenes.
– 1840*a* = PITTAKES, K. 1840: «Ἐπιγραφὴ ἐξ Ἀθηνῶν», *AEph*.
– 1840*b* = PITTAKES, K. 1840: «Ἐπιγραφὴ ἐξ Πειραιῶς», *AEph*.
– 1841*a* = PITTAKES, K. 1841: «Ἐπιγραφὴ ἐξ Πειραιῶς», *AEph*.
– 1841*b* = PITTAKES, K. 1841: «Ἐπιγραφὴ ἐξ Ἀθηνῶν», *AEph*.
– 1842 = PITTAKES, K. 1842: «Ἐπιγραφὴ ἐξ Ἀθηνῶν», *AEph*.
– 1853 = PITTAKES, K. 1853: «Ἐπιγραφὴ ἐξ Ἀθηνῶν», *AEph*.
– 1854 = PITTAKES, K. 1854: «Ἀνάγλυφος ἐπιτυμβία στήλη ἐξ Ἀθηνῶν», *AEph*.
– 1855 = PITTAKES, K. 1855: «Ἐπιγραφὴ ἐξ Ἀθηνῶν», *AEph*.
– 1856 = PITTAKES, K. 1856: «Ἐπιγραφὴ ἐξ Ἀθηνῶν», *AEph*.
– 1860 = PITTAKES, K. 1860: «Ἐπιγραφὴ ἐξ Ἀθηνῶν», *AEph*.
PLEKET 1958 = PLEKET, H. W. 1958: *The Greek Inscriptions in the «Rijkmuseum van Oudheden» at Leyden*, Leiden.
POINTER 1974 = POINTER, D. 1974: *Zur Geschichte der menschlichen Sensibilität: Eine medizinhistorische Studie aufgrund der athenischen Grabgedichte des 6 Jh. v.Chr.*, Erlangen.
POLOGIORGI 1991 = POLOGIORGI, M. 1991: «Β Εφορεία. Μουσειακές εργασίες (Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιώς)», *AD* 46, 58-59.
– 1998 = POLOGIORGI, M. 1992-1998: «Ενεπίγραφη ἐπιτύμβια στήλη ἀπὸ τὴ Βούλα», *Horos* 10-12, 119-121.
– 1999 = POLOGIORGI, M. 1999 [2003]: «Παρατηρήσεις για την ἐπανεπεξεργασία και την επαναχρησιμοποίηση αττικών επιτυμβίων στηλών», *AD* 54, A, 173-214.
POSAMENTIR 2001 = POSAMENTIR, R. 2001: «Zur Wiedergewinnung und Bedeutung bemalter Grabstelen im klassischen Athen», a: HOFFMANN, G. (ed.). *Les pierres de l'offrande. Autour de l'œuvre de Christoph W. Clairmont*, Zuric, 52-64.
POTTIER 1880 = POTTIER, E. 1880: «Un guerrier Tégéate», *BCH* 4, 408-415.
POUILLOUX 1954 = POUILLOUX, J. 1954: *Recherches sur l'histoire et les cultes de Thasos*, París.
PREISIGKE 1967 = PREISIGKE, F. 1967: *Namenbuch*, Amsterdam.
PRITCHETT 1943 = PRITCHETT, W. 1943: «Review *Inscriptiones Graecae: vol. II / III, editio minor. Pars tertia, fasciculus posterior*», *AJPh* 64, 336-341.
– 1971 = PRITCHETT, W. K. 1971: *Ancient Greek Military Practices. Part I*, Berkeley - Los Angeles - Londres.
– 1985 = PRITCHETT, W. K. 1985: *The Greek State at War. Part IV*, Berkeley - Los Angeles - Londres.
PRUKAKIS-CHRISTODULOPULOS 1970 = PRUKAKIS-CHRISTODULOPULOS, A. 1970: «Einige Marmorlekythen», *MDAI(A)* 85, 54-99.
RAFFEINER 1977 = RAFFEINER, H. 1977: *Sklaven und Freigelassene. Eine soziologische Studie auf der Grundlage des griechischen Grabepigramms*, Innsbruck.
RANGABÉ 1842 = RANGABÉ, A. R. 1842: *Antiquités helléniques*.
RAPTOU 1999 = RAPTOU, E. 1999: *Athènes et Chypre a l'époque perse (VIe-IVe s.av. J.-C.)*, Lió.
RAUBITSCHEK 1940 = RAUBITSCHEK, A. E. 1940: «Some notes on early attic stoichedon inscriptions», *JHS* LX, 50-59.
– 1942 = RAUBITSCHEK, A. E. 1942: «An original Work of Endoios», *AJArch* 46, 245-253.
– 1949 = RAUBITSCHEK, A. E. 1949: *Dedications from the Athenian Akropolis*, Cambridge.
– 1967 = RAUBITSCHEK, A. E. 1967: «Das Denkmal-Epigramm», a: *L'Épigramme grecque. Entretiens sur l'Antiquité Classique XIV*, Vandœuvres-Ginebra, 1-26 amb discussió, 27-36.
RAVIOLA 1993 = RAVIOLA, F. 1993: «Fra continuità e cambiamento: Atene, Reggio e Leontini», a: BRACCESI, L. (ed.). *Hesperìa 3. Studi sulla grecità di Occidente*, Roma, 85-97.
RAYET 1871 = RAYET, O. 1868-1871: «Fouilles du Céramique», *Bull. de l'EFA* 1.
REICHEL-WILHELM 1901 = REICHEL, W.; WILHELM, A. 1901: «Das Heiligtum der Artemis zu Lusoi», *JÖAI* 4, 1-88.
REILLY 1978 = REILLY, L. C. 1978: *Slaves in Ancient Greece. Slaves from Greek Manumission Inscriptions*, Chicago.
REITER 1991 = REITER, H. A. 1991: *Athen und die Poleis des Delisch-Attischen Seebundes. Die Proxenoi und Euergetai des attischen Demos in den Poleis des Delisch-Attischen Seebundes im Licht der attischen Proxenie- und Euergesiebeschlüsse des 5. Jahrhunderts v.Chr.*, Regensburg.
RENAN 1880 = RENAN, E. 1880: «Inscription bilingue de Délos», *BCH* 4, 69-71.
RICHTER 1961 = RICHTER, G. M. A. 1961: *The Archaic Gravestones of Attica*, Londres.

RIEMANN 1937 = RIEMANN, H. 1937: «Archäologische Funde vom Sommer 1936 bis Sommer 1937», *AA*, 86-183.
– 1940 = RIEMANN, H. 1940: *Kerameikos. Ergebnisse der Ausgrabungen vol. II. Die Skulpturen*, Berlín.
RISCH 1954 = RISCH, E. 1954: «Die Sprache Alkmans», *MH* 11, 20-37.
RITTI 1974 = RITTI, T. (1973-1974) [1976]: «L'uso di "immagini onomastiche" nei monumenti sepolcrali di età greca», *ArchClass* 25-26, *Volume in Onore di Margherita Guarducci*, 639-660.
RIZAKIS 1995 = RIZAKIS, A. D. 1995: *Achaïe I. Sources textuelles et histoire régionale,* Meletemata 20, Atenes.
ROBERT 1937 = ROBERT, L. 1937: *Études Anatoliennes*, París.
– 1940 = ROBERT, L. 1940: *Hellenica. Recueil d'épigraphie, de numismatique et d'antiquités grecques. Vol. I,* Llemotges.
– 1945 = ROBERT, L. 1945: *Le sanctuaire de Sinuri près de Mylasa*, París.
– 1946 = ROBERT, L. 1946: *Hellenica. Recueil d'épigraphie, de numismatique et d'antiquités grecques. Vol. II,* París.
– 1950*a* = ROBERT, J. & L. 1950: *Hellenica. Recueil d'épigraphie, de numismatique et d'antiquités grecques. Vol. VII,* París.
– 1950*b* = ROBERT, J. & L. 1950: *Hellenica. Recueil d'épigraphie, de numismatique et d'antiquités grecques. Vol. IX,* París.
– 1959*a* = ROBERT, L. 1959: «Les inscriptions grecques de Bulgarie», *RPh* 33, 165-236.
– 1959*b* = ROBERT, L. 1959: «*Griechische Vers-Inschriften*, herausgegeben von W. Peek, Bd.1: Grabepigramme, Berlin 1955», *Gnomon*, 1-30.
– 1963 = ROBERT, L. 1963: *Noms indigènes dans l'Asie-Mineure gréco-romaine*, París.
– 1967 = ROBERT, L. 1967: *Monnaies grecques: types, légendes, magistrats monétaires et géographie*, Ginebra.
– 1971*a* = ROBERT, L. 1971: «Les colombes d'Anastosa», *Journal des Savants*, 81-105.
– 1971*b* = ROBERT, 1971: «Günther Gottlieb, *Timouchen. Ein Beitrag zum griechischen Staatsrecht*, Heidelberg 1967», *Gnomon* 43, 38-41.
– 1973 = ROBERT, L. 1973: «Sur des inscriptions de Délos», *Études Déliennes. BCH Suppl. I*, 435-489.
ROCHETTE 1998 = ROCHETTE, B. 1997-1998: «La lange des Cariens à propos de B 867», *Glotta* 74, 227-236.
ROESCH 1970 = ROESCH, P. 1970: «Inscriptions béotiennes du Musée de Thèbes», *BCH* 94, 139-160.
– 1982 = ROESCH, P. 1982: *Études Béotiennes*, París.
ROISMAN 1993 = ROISMAN, J. 1993: *The General Demosthenes and his Use of Military Surprise*, Historia Einzelschriften 78, Stuttgart.

ROSCHER 1965 = ROSCHER, W. H. 1965: *Ausführliches Lexicon der griechischen und römischen Mythologie*, Hildesheim.
ROSS 1840 = ROSS, 1840: *Bullettino dell'Istituto di Corrispondenza Archeologica*.
ROTH 1999 = ROTH, J. P. 1999: *The logistics of the roman army at war (264 B.C. - A.D. 235)*, Leiden-Boston-Colònia.
RUGGIERI 2004 = RUGGIERI, C. 2004: *Gli stati intorno a Olimpia. Storia e costituzione dell'Elide e degli stati formati dai perieci elei (400-362 a.C.)*, Stuttgart.
SALMERI 1994 = SALMERI, G. 1994: «I Greci e le lingue indigene d'Asia Minore: il caso del cario», a: *Atti del I Simposio sulla decifrazione del cario*, *SMEA*, Roma, 87-99.
SALMON 1981 = SALMON, P. 1981[2]: *La politique égyptienne d'Athènes (VIè et Vè siècles avant J.-C.)*, Brusselles.
SALTA 1991 = SALTA, M. 1991: «Attische Grabstelen mit Inschriften. Beiträge zur Topographie und Prosopographie der Nekropolen von Athen, Attika und Salamis vom Peloponnesischen Krieg bis zur Mitte des 4. Jhs. v.Chr.», tesi doctoral inèdita, Tübingen.
SANTIAGO 1994 = SANTIAGO, R. A. 1994: «El texto de Estrabón en torno a *Emporion* a la luz de los nuevos descubrimientos arqueológicos y epigráficos», *Emerita* 62/1, 61-74.
– 1995 = SANTIAGO, R. A. 1995: «Integración de comunidades griegas y bárbaras en Oriente y en Occidente (Estrabón III 4,8 y *BMI* 886)», *Ktema* 16, 247-254.
– 1997*a* = SANTIAGO, R. A. 1997: «Lesbismos en jonio: nuevos datos y revisión del problema», a: CASSIO, A. C. (ed.). *Katà Diálekton. Atti del III Colloquio Internazionale di Dialettologia Greca, Napoli-Fiaiano d'Ischia, 25-28 settembre 1996. A.I.O.N.* XIX, 233-278.
– 1997*b* = SANTIAGO, R. A. 1997: «Algunos ejemplos de *Realpolitik* en las fuentes griegas», *Faventia* 19/2, 33-50.
– 1998 = SANTIAGO, R. A. 1998: «Griegos y bárbaros: arqueología de una alteridad», *Faventia* 20/2, 33-44.
– 1999 = SANTIAGO, R. A. 1999: «Clitemnestra / Clitemestra: ¿Adaptación de un nombre a la evolución de un personaje?», a: ANDRESEN, K.; BAÑULS, J. V.; DE MARTINO, F. (ed.). *El teatre, eina política*, Bari, 351-370.
– 2005*a* = SANTIAGO, R. A. 2005: «Acogida y protección de mujeres extranjeras: el testimonio de *Suplicantes* de Esquilo», a: NIETO IBÁÑEZ, Jesús M. (ed.). *Estudios sobre la mujer en la cultura griega y latina*, Lleó, 143-176.
– 2005*b* = SANTIAGO, R. A. 2005: «La condición de extranjero en el Mundo Griego Antiguo: algunas

observaciones», a: González Castro, J. F. [*et al.*] (ed.). *Actas del XI Congreso de la Sociedad Española de Estudios Clásicos, vol. I*, Madrid, 587-596.
– 2007 = Santiago, R. A.: «Un ejemplo didáctico de epigrafía, dialectología e instituciones griegas», a: Danés, P. [*et al.*] (ed.). *Estudis Clàssics: Imposició, Apologia o Seducció? Actes del XV Simposi de la Secció Catalana de la S.E.E.C. Lleida, 21-23 d'octubre de 2005,* Lleida 2007, 494-509.
Santiago-Gardeñes 2006 = Santiago, R. A.; Gardeñes, M. 2006: «Algunas observaciones a la "Lettre d'Apatorios à Léanax"», *ZPE* 157, 57-69.
Schliemann 1888 = Schliemann, H. 1888: «Attische Grabinschriften», *MDAI(A)* 13, 207-210.
Schmaltz 1970 = Schmaltz, B. 1970: *Untersuchungen zu den attischen Marmorlekythen*, Berlín.
Schmitt 1967 = Schmitt, R. 1967: *Dichtung und Dichtersprache in Indogermanischer Zeit*, Wiesbaden.
– 1977 = Schmitt, R. 1977: *Einführung in die griechischen Dialekte*, Darmstadt.
Scholl 1996 = Scholl, A. 1996: *Die attischen Bildfeldstelen des 4.Jhs. v.Chr.*, Berlín.
Schönert-Geiss 1970 = Schönert-Geiss, E. 1970: *Die Münzprägung von Byzantion*, *Teil I*, Berlín i Amsterdam.
Schweitzer 1939 = Schweitzer, B. (1939) [1940]: *Studien zur Entstehung des Porträts bei den Griechen, Berichte Akademie Leipzig* 91, 4, 24 = *Zur Kunst der Antike II*, Tübingen 1963, 134.
Scodel 1992 = Scodel, R. 1992: «Inscription, Absence and Memory: Epic and Early Epitaph», *Studi Italiani di Filologia Classica* 85, 57-76.
Ševoroškin 1968 = Ševoroškin, V. 1968: «Zur Entstehung und Entwicklung der kleinasiatischen Buchstabenschriften», *Kadmos* 7, 150-174.
Shipley 1987 = Shipley, G. 1987: *A History of Samos, 800-188 B.C.*, Oxford.
Sittig 1911 = Sittig, E. 1911: *De Graecorum Nominibus theophoris*, Halle.
Skinner 1987 = Skinner, M. B. 1987: «Greek Women and the Metronymic: A Note on an Epigram by Nossis», *AHB* 1, 39-42.
Smith 1916 = Smith, A. H. 1916: «Recently acquired reliefs in the British Museum», *JHS* 36, 65-86.
Solomonik 1984 = Solomonik, E. I. 1984: *Graffiti s chory Chersonesa*, Kíev.
Sourvinou-Inwood 1995 = Sourvinou-Inwood, C. 1995: *'Reading' Greek Death. To the End of the Classical Period*, Oxford.
Stager 2005 = Stager, J. M. S. 2005: «"Let no one wonder at this image". A Phoenician Funerary Stele in Athens», *Hesperia* 74, 427-449.
Stavropoullos 1965 = Stavropoullos, P. (1965) [1967]: «Χρονικά: Αθῆναι - Αττική», *AD* 20, B1, 44-109.
Steinhauer 1984 = Steinhauer, G. (1984) [1989]: «Χρονικά: Β' Εφορεια», *AD* 39, B1, 26-30.
– 1998 = Steinhauer, G. 1998: *Τα Μνημεία και το Αρχαιολογικό Μουσείο του Πειραιά*, Coropi.
– 2000 = Steinhauer, G. 2000: *Πειραιᾶς. Κέντρο Ναυτιλίας καί Πολιτισμοῦ*, Atenes.
– 2001 = Steinhauer, G. 2001: *Το Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιῶς*, Atenes.
Stikas 1959 = Stikas, E. 1959: *Δελτ. Χρ. 'Αρχ. Ἑτ.* I.
Stüber 1996 = Stüber, K. 1996: *Zur dialektalen Einheit des Ostionischen,* Innsbruck.
Stupperich 1977 = Stupperich, R. 1977: *Staatsbegräbnis und Privatgrabmal im klassischen Athen,* tesi doctoral, Münster.
Taillardt-Roesch 1966 = Taillardt, J.; Roesch, P. 1966: «L'inventaire sacré de Thespies. L'alphabet attique en Béotie», *RPh* 40, 70-87.
Tanner 1967 = Tanner, R. 1967: «Untersuchungen zur ehe- und erbrechtlichen Stellung der Frau im pharaonischen Ägypten», *Klio* 49, 5-37.
Tataki 1993 = Tataki, A. B. 1993: «From the Prosopography of Ancient Macedonia: The Metronymics», *Ancient Macedonia* 5, vol. III, 1453-1471.
Taylor 1997 = Taylor, M. C. 1997: *Salamis and the Salaminioi. The History of an Unofficial Athenian Demos*, Amsterdam.
Teodorsson 1974 = Teodorsson, S.-T. 1974: *The Phonemic System of the Attic Dialect 400-340 B.C.*, Göteborg.
– 1977 = Teodorsson, S.-T. 1977: *The Phonology of Ptolemaic Koine*, Lund.
Themelis 1991 = Themelis, P. G. 1990-1991: «Η επιτύμβια στήλη του Κυπρίου Σωσιδήμου», *Horos* 8-9, 63-66.
Theophanides 1928 = Theophanides, B. 1927-1928: «Παράρτημα: Νέα προσκτήματα Ἐθνικοῦ 'Αρχαιολογικοῦ Μουσείου», *AD* 11, 1-13.
Thévenot-Warelle 1988 = Thévenot-Warelle, A. 1988: *Le dialecte grec d'Elide. Phonétique et phonologie*, Nancy.
Threatte, *GAI* I i II = Threatte, L. 1980-1996: *The Grammar of Attic Inscriptions. I: Phonology,* Berlín - Nova York (1980) i *II: Morphology*, Berlín - Nova York (1996).
Threpsiades 1953*a* = Threpsiades, J. C. 1952-1953: «Τὸ εὕρημα τοῦ Κεραμεικοῦ», *Polemon* 5, 59-66.
– 1953*b* = Threpsiades, J. C. 1953: *PAAH*.
Tod 1946 = Tod, M. N. 1946[2]: *A Selection of Greek Historical Inscriptions. Vol. I: To the end of the fifth century B.C.*, Oxford.
– 1948 = Tod, M. N. 1948: *A Selection of Greek Historical Inscriptions. Vol. II: From 403 to 323 B.C.*, Oxford.

– 1951 = Tod, M. N. 1951: «Laudatory epithets in Greek epitaphs», *ABSA* 46, 182-190.
Torelli 1977 = Torelli, M. 1977: «Il santuario greco di Gravisca», *PP* 32, 398-458.
Travlos 1971 = Travlos, J. 1971: *Bildlexikon zur Topographie des antiken Athen*, Tübingen.
Tsetskhladze 1994 = Tsetskhladze, G. R. 1994: «Greek Penetration of the Black Sea», a: Tsetskhladze, G. R.; De Angelis, F. (ed.). *The Archaeology of Greek Colonisation. Essays dedicated to Sir John Boardman*, Oxford, 111-135.
– 1998 = Tsetskhladze, G. R. 1998: «Greek Colonisation of the Black Sea Area: Stages, Models and Native Population», a: Tsetskhladze, G. R. (ed.). *The Greek Colonisation of the Black Sea Area*, Stuttgart, 9-68.
Tsiribakos 1968 = Tsiribakos, I. 1968: «Εἰδήσεις ἐκ Καλλιθέας», *AAA* 1, 35-36.
Tsirigote-Drakatou 1988 = Tsirigote-Drakatou, I. (1988) [1993]: «Χρονικά: Γ' Εφορεια», *AD* 43, B1, 33-34.
Ustinova 1998*a* = Ustinova, Y. 1998: «Aphrodite *Ourania* of the Bosporus: The Great Goddess of a Frontier Pantheon», *Kernos* 11, 209-226.
– 1998*b* = Ustinova, Y. 1998: *The Supreme Gods of the Bosporan Kingdom. Celestial Aphrodite and the Most High God*, Leiden - Boston - Colònia.
Vallet 1996 = Vallet, G. 1996: «Les cités chalcidiennes du Détroit et de Sicile», a: *Le monde grec colonial d'Italie du sud et de Sicile*, Roma, 115-162 (= íd. a: *Gli Eubei in Occidente. Atti del diciottesimo convegno di studi sulla Magna Grecia (Taranto 1978 [1984])*, 83-143.
Varoucha-Christodoulopoulou 1961 = Varoucha-Christodoulopoulou, I. 1953/4,3 [1961]: «Συμβολὴ εἰς τὸν Χρεμωνίδειον πόλεμον 266/5 - 263/2 π.Χ.», *AEph*, 321-349.
Vedder 1988 = Vedder, U. 1988: «Frauentod-Kriegertod im Spiegel der attischen Grabkunst des 4.Jhs. v.Chr.», *MDAI(A)* 103, 161-191.
Veer 1982 = Veer, J. A. G. van der 1982: «The Battle of Marathon. A topographical survey», *Mnemosyne* 35, 301-304.
Veligianni-Terzi 1997 = Veligianni-Terzi, C. 1997: *Wertbegriffe in den attischen Ehrendekreten der Klassischen Zeit*, Stuttgart.
Vercoutter 1992 = Vercoutter, J. 1992: *L'Egypte et la vallée du Nil. I: Des origines à la fin de l'Ancien Empire*, París.
Vérilhac 1978-1982 = Vérilhac, A.-M. 1978-1982: *Paides aoroi. Poésie funéraire*, Atenes.
Vierneisel-Schlörb 1988 = Vierneisel-Schlörb, B. 1988: *Klassische Grabdenkmäler und Votivreliefs. Glyptothek München. Katalog der Skulpturen, Band III*, Munic.

Vinogradov 1997 = Vinogradov, J. G. 1997: «La Chersonèse de la fin de l'archaïsme», *Pontische Studien*, Magúncia, 397-419.
Visconti 1815 = Visconti 1815: «Deux inscriptions grecques trouvées à Athènes», a: *Histoire et mémoires de l'Institut Royal de France. Classe d'Histoire et de Littérature Ancienne* I, 230-240.
Vittmann 2001 = Vittmann, G. 2001: «Ägyptisch-Karisches», *Kadmos* 40, 39-59.
– 2003 = Vittmann, G. 2003: *Ägypten und die Fremde im ersten vorchristlichen Jahrhundert*, Magúncia.
Viviers 1992 = Viviers, D. 1992: *Recherches sur les ateliers de sculpteurs et la cité d'Athènes à l'époque archaïque. Endoios, Philergos, Aristoklès,* Académie Royale de Belgique, Classe des Beaux-Arts, Gembloux.
Vonias 2000 = Vonias, Z. 2000: «Une inscription de l'ancienne Bergè», *BCH* 124, 227-246.
Vottéro 1993 = Vottéro, G. 1993: «Milieu naturel, littérature et anthroponymie en Béotie», a: Crespo, E.; García Ramón, J. L.; Striano, A. (ed.). *Dialectologica Graeca. Actas del Congreso Internacional de Dialectología Griega, Miraflores de la Sierra, 19-21 de junio de 1991*, Madrid, 211-231.
– 1996 = Vottéro, G. 1996: «Koinés et koinas en Béotie à l'époque dialectale (VIIè-IIè s. av. J.C.), a: Brixhe, C. (ed.). *La koiné grecque antique II: La concurrence*, Nancy, 43-92.
– 1997 = Vottéro, G. 1997: «Quelques exemples de recherches orthographiques en Grèce ancienne», a: Cassio, A. C. (ed.). *Katà Diálekton. Atti del III Colloquio Internazionale di Dialettologia Greca, Napoli-Fiaiano d'Ischia, 25-28 settembre 1996. A.I.O.N.* XIX, 575-600.
– 1998 = Vottéro, G. 1998: *Le dialecte béotien (7e s. - 2e s. av. J.-C.). I. L'écologie du dialecte*, Nancy.
– 2001 = Vottéro, G. 2001: *Le dialecte béotien (7e s. - 2e s. av. J.-C.). II. Répertoire raisonné des inscriptions dialectales*, Nancy.
Voutiras 1993 = Voutiras, E. 1992-1993: *Ελληνική Διαλεκτολογία* 3, 43-48.
– 1996 = Voutiras, E. 1996: «A propos d'une tablette de malédiction de Pella», *REG* 109, 678-682.
Walbank 1978 = Walbank, M. B. 1978: *Athenian Proxenies of the Fifth Century B.C.*, Toronto-Sarasota.
– 1990 = Walbank, M. B. 1990: «Notes on Attic Decrees», *ABSA* 85, 435-447.
Wallace 1970 = Wallace, M. B. 1970: «Early Greek *Proxenoi*», *Phoenix* 24, 189-208.
Welwei 1974 = Welwei, K.-W. 1974: *Unfreie im antiken Kriegsdienst. I: Athen und Sparta*, Wiesbaden.
– 1979 = Welwei, K.-W. 1979: «Das sog. Grab der Plataier im Vranatal bei Marathon», *Historia* 28, 101-106.
West 1970 = West, M. L. 1970: «Bemerkungen zu Versinschriften», *ZPE* 6, 171-174.

– 2003 = West, M. L. 2003: «Phrygian Metre», *Kadmos* 42, 77-86.
Whitehead 1977 = Whitehead, D. 1977: *The Ideology of the Athenian Metic,* Cambridge.
– 1986 = Whitehead, D. 1986: *The Demes of Attica 508/7 - ca. 250 B.C. A Political and Social Study*, Princeton.
Wilamowitz 1893 = Wilamowitz, U. v. 1893: *Aristoteles und Athen*, Berlín.
– 1930 = Wilamowitz, U. v. 1930: «Lesefrüchte», *Hermes* 65, 241-258.
– 1932 = Wilamowitz, U. v. 1931-1932: *Der Glaube der Hellenen,* Berlín.
– 1965 = Wilamowitz, U. v. 1965: *Antigonos von Karystos*, Berlín-Zuric.
Wilhelm 1889 = Wilhelm, A. 1889: «Attische Psephismen», *Hermes* 24, 326-336.
– 1906 = Wilhelm, A. 1906: *Urkunden dramatischer Aufführungen in Athen*, Viena.
– 1909 = Wilhelm, A. 1909: *Beiträge zur griechischen Inschriftenkunde*, Viena.
– 1978 = Wilhelm, A. 1978: «Bemerkungen zu den attischen Grabinschriften *IG* II^2», *ZPE* 29, 57-90.
Willemsen 1963 = Willemsen, F. 1963: «Archaische Grabmalbasen aus der athener Stadtmauer», *MDAI(A)* 78, 104-153.
– 1970*a* = Willemsen, F. 1970: «Stelen», *MDAI(A)* 85, 23-44, tab. 9-17, Beil. 3.
– 1970*b* = Willemsen, F. 1970: «Grab- und Weihinschriften», *MDAI(A)* 85, 100-113, tab. 46-49.
– 1974 = Willemsen, F. 1974: «Vom Grabbezirk des Nikodemos in Dekeleia», *MDAI(A)* 89, 173-191.
Winbolt 1928 = Winbolt, S. E. 1928: «Ancient Sculptured Marbles at Bignor Park, Sussex», *JHS* 48, 178-182.
Wolters 1888 = Wolters, P. 1888: «Der Grabstein des Antipatros von Askalon», *MDAI(A)* 13, 310-316.
– 1891 = Wolters, P. 1891: «Rotfigure Lutrophoros», *MDAI(A)* 16, 371-405, tab. 8.
Woodhead 1957 = Woodhead, A. G. 1957: «Greek Inscriptions», *Hesperia* XXVI, 221-236.
– 1959 = Woodhead, A. G. 1959: «Greek Inscriptions», *Hesperia* XXVIII, 273-288, pl. 54-56.
– 1960 = Woodhead, A. G. 1960: «Greek Inscriptions», *Hesperia* XXIX, 78-86, pl. 26-27.
Woysch-Méautis 1982 = Woysch-Méautis, D. 1982: *La représentation des animaux et des êtres fabuleux sur les monuments funéraires grecs. Cahiers d'Archéologie Romanda nº 21,* Lausana.
Zamora 1997 = Zamora Salamanca, M. H. 1997: «Nuevas inscripciones dialectales de Cos», a: *Actas del IX Congreso Español de Estudios Clásicos*, vol. II, Madrid, 277-280.
Zgusta 1955 = Zgusta, L. 1955: *Die Personennamen griechischer Städte der nördlichen Schwarzmeerküste*, Praga.
– 1964 = Zgusta, L. 1964: *Kleinasiatische Personennamen*, Praga.
– 1984 = Zgusta, L. 1984: *Kleinasiatische Ortsnamen*, Heidelberg.
Zoumbaki 2005 = Zoumbaki, S. B. 2005: *Prosopographie der Eleer bis zum 1.Jh. v.Chr.*, Atenes.

Traduccions de textos grecs a l'alemany | Übersetzungen von griechischen Texten ins Deutsche

Arrian: *Der Alexanderzug*, herausgegeben und übersetzt von G. Wirth und O. von Hinüber, Munic-Zuric 1985.
Brodersen, K.; Günther, W.; Schmitt, H. H.: *Historische griechische Inschriften in Übersetzung*, Darmstadt 1992.
Demosthenes: *Politische Reden*, übersetzt und herausgegeben von W. Unte, Stuttgart 1985.
Herodot: *Historien*, Übersetzt von J. Feix, Munic 1963.
Homer: *Ilias*, Neue Übertragung von Wolfgang Schadewaldt, Insel Verlag, Frankfurt 1975.
Pausanias: *Reisen in Griechenland*, Übersetzt von Ernst Meyer, Düsseldorf-Zuric 2001.
Strabon: *Geographika*, Herausgegeben und übersetzt von Stefan Radt, Göttingen 2004.
Thukydides: *Geschichte des Peloponnesischen Krieges*, übersetzt von G.P. Landmann, Darmstadt 1993.

ABSTRACT IN ENGLISH

Funerary Epigraphy for Foreigners in Athens (6th – 4th centuries BC)

Anna Ginestí Rosell

CONCLUSIONS

Our compilation confirms the general opinion that the majority of those to whom these funerary inscriptions were dedicated were resident in Athens and not merely foreigners in transit. This can be deduced, for example, from the epitaphs dedicated to family groups or married couples, in which the origin of the husband was different to that of the wife. They were therefore people who had made Athens their home, a fact that of necessity implies a certain degree of adaptation to the host city's way of life. This adaptation probably also took place in the area of language; in other words, these people probably progressively lost the traits of their own dialect and adapted to that spoken in the city. This hypothesis can be confirmed in general terms, but the detailed case-by-case analysis we have carried out in this study reveals the diversity of situations and provides a reason for looking beyond general statements in search of details that help improve our understanding of the complexity of that society.

According to the increasingly accepted opinion, the expansion of Koine began in the fifth century with the purging of the more peculiar traits of Attic and its merging with Ionic[1]. We find early traits of the so-called "Grossattische", which would become the basis for Hellenistic Koine, in certain fifth-century inscriptions outside Athens, especially in the *poleis* that formed part of the Attic-Delian league. This long and complex Koine expansion process and the consequent reduction in the use of dialects spread throughout the fourth century, although it evolved very differently in each area of the Greek world. We cannot therefore make any general statements about the date dialects ceased to be spoken.

In the specific case of our corpus, we have to take this complexity into account when analysing each case. In some regions the local dialect was declining in the face of the expansion of Koine at the beginning of the fourth century, making it unlikely that we would find it in the epitaphs written in Athens. On the other hand, there are regions in which the dialects were used for the whole or almost the whole of the fourth century.

A special case is that of epigrams, due to the literary forms they were influenced by: firstly the language of the Homeric epic and secondly that of Ionic lyric poetry.

1. The language of the epitaphs

The increase in dialectal studies in recent years has considerably improved our knowledge of the dialectal situation in some of parts of the Greek world. Based on these studies, in our analysis we have attempted to compare the use of dialect in the Athenian funerary inscriptions with what we know of the dialect of the country of origin. For this reason we maintain the same geographical groups that are in the catalogue as a basic unit of analysis.

An initial trend can be seen in the epitaphs that have Ionic-Attic, Attic or Koine traits, but no trace of any desire to maintain the person's original dialectal forms.

This is the situation of the inscriptions referring to people from Sicyon, all from the fourth century, in which we find only traits in common with Argolic and Attic or those exclusively from Attic. The same is true of the three fourth-century inscriptions dedicated to Laconians, two of which are epigrams. Although we know the Laconian dialect remained in use for a considerable time, none of the three inscriptions contains any exclusively Laconian traits, except perhaps in an anthroponym of Phoenician origin. The language used in the two epigrams is Attic with Ionisms and it is likely that the lack of Laconian traits is due to the fact that two of the three epigraphs are in fact epigrams, the literary form of which is favourable to the use of Ionic. Neither do the inscriptions dedicated to people from Eleia and Trifilia, all from the fourth century, show any signs of the preservation of specific dialectal forms, not even in the ethnic "Eleian" that maintained the original form in the homeland for the longest amount of time. The only possible Eleian dialectal form is found in an anthroponym unknown in Ionic-Attic onomastics. We find the same situation with Chersonese, which, although it was initially an Aeolian and then an Ionic area of colonisation, was already under the influence of Athens by the sixth century, with cleruchies even being established there. The strong Attic element can already be seen in the language of our compilation's epitaphs in a fifth-century inscription and then throughout the fourth century; even the onomastics contain typically Athenian elements.

In Rhodes the influence of Ionic is present from the fifth century, due to intensive trade with cities

1. *Vid.* for example the work of A. López Eire.

within the Ionic sphere. Thus, the traits of Koine we observe in an fourth-century epitaph dedicated to a Rhodian are also documented on amphora seals on the island of Rhodes. This influence of Ionic or Koine as a lingua franca is also found in Crete, where the dialect or a standard form of Doric was kept alive in "internal" documents. Koine however soon becomes the official language for external official communications, which implies a twin dialectal competence. This, and the custom of using Attic for the island's external communications, is probably why we only observe specific Attic characteristics and none from the Cretan dialect in our inscriptions, even though four of the five are dated from between the fifth century and the middle of the fourth century. In Lycia, although it was an area of Doric colonisation, the strong Athenian influence in the fifth century also meant that Attic predominated in the epigraphy of Phaselis. The few items in our catalogue from the region of Lycia reproduce the Attic domination.

Caria was heavily influenced by the Ionic cities and therefore we find many Ionic traits in the Greek inscriptions from that region. This is not the case of the Athenian epitaphs for natives of Caria, in which we find no exclusively Ionic traits, although there are some Attic ones.

The dialectal situation in the colonies of southern Italy is more complex, as, in addition to the dialects of the different metropolises, we have the influence of Doric from Sicily. In our inscriptions, both a public one from the fifth century and the private ones from the fourth century, we do not observe any traits that were not also possible in Attic.

As part of the trend towards Attic or Koine domination we find some epitaphs in which the only preserved trait exclusively from the dialect of origin is found in the onomastic roots. This is the case of an anthroponym for an Acarnanian that has a mixed form: a Doric contraction in the onomastic lexeme, while the word ending is Attic. The same is true of the anthroponyms of people from Moesia and the only inscription dedicated to a person from the region of Aeolis. The same phenomenon can be observed in the epitaphs for Cypriots, which are all written in the Attic or Koine alphabet and with the forms of those languages, especially in the suffixes and endings, while preserving a good number of Cypriot traits in the onomastic lexemes.

As stated above, in its evolution towards Koine, Attic loses its most distinctive traits and draws nearer to Ionic. Thus, in some parts of the Greek world, the first examples are of a strongly Ionicised Koine, with traits that we do not find again in the Koine of the Hellenistic period. This Koine can also be seen in some of the Athenian epitaphs dedicated to people from those regions. This is the case of Macedonia, where it is also interesting to see the adaptation of a Thracian name to the Greek declination of the themes in -υ in the Ionic form of the genitive. The epitaphs for people from Lesbos, both from the fifth and the fourth centuries, have this Ionicised Koine. The situation in the Troad, where Koine was used in inscriptions from a very early time, was probably similar; this would explain why the epitaphs in our compilation have the Ionic form in the prose heading of an epigram, while the part in verse contains various Atticisms. Likewise, this could be the explanation for the non-Attic traits we find in the epitaphs for Thessalians, a region where the influence of Macedonia prevented the early arrival of Koine, although in this case we cannot rule out the maintenance of the traits of Thessalian itself. An exception appears to be the case of a hyper-Ionicism in an inscription from Fliünt, which can more easily be explained by the historical context.

As expected, we also find Ionisms in the epitaphs dedicated to people from originally Ionic areas or Ionic colonies. The latter is the case of Chalkidiki, where there was an early influence of Koine. This is also reflected in the Attic epitaphs for Chalkidikians, which have clearly Attic traits, but also sporadically maintain exclusively Ionic forms. The inscriptions from the Cyclades Islands also show early traits of Koine and thus the epitaphs in our compilation for people from the Cyclades reflect this situation with a good number of Attic traits, but also clearly preserving an Ionicism in a fourth-century epitaph dedicated to an Astypalean. The strong influence of Attic on the dialect of Euboea explains why the majority of epitaphs for Euboeans, all from the fourth century, are written in Attic, with the sole exception of one ethnic example.

The epitaphs for people from Chios and Samos preserve more of the exclusive Ionic forms, not only in sixth- and fifth-century inscriptions, but also in those from the fourth century. An outstanding feature of the epitaph dedicated to a Samian is the preservation of the non-Ionic-Attic vowel system in an anthroponym, perhaps an indication of the presence of a population of Doric origin on the island. On the epitaphs for people from continental Ionia, the exclusively Ionic forms are concentrated either in older inscriptions or in epigrams. It is worth mentioning the fourth-century inscription for a Phocaean in which there is indeed a specific trait of the onomastics of the city.

The preservation of dialectal traits is easier to observe in the epitaphs of people from regions with non-Ionic dialects. Thus we observe for Aegina the preservation of dialectal traits in fifth-century inscriptions, whereas by the fourth century they are only found sporadically in anthroponyms. Something similar can be seen on the epitaphs of people from Argos, among which the oldest, from the first half of the fourth century, shows an Argolic dialectal trait, and the most re-

cent, from the second half of the same century, an Attic trait. On epitaphs for Messenians we also see how the dialectal forms are still perfectly valid in a fifth-century inscription, as well as the use of the Messenian alphabet, whereas the other inscriptions from the middle of the fourth century are written in Attic, except for the anthroponym Ἀρκεσίλας, a name in any case not unknown in the Athenian onomastics of the period. Likewise, the epitaphs for Megarans in the fifth and early fourth centuries show their own dialectal traits, whereas the Attic domination can be seen in the rest. An exception is the public epigram for Pythion, in which the Doric and Attic forms are mixed and the Doric traits are more in keeping with literary Doric than with the Megaran Doric dialect.

Little is known about the history of the expansion of Koine in Cephalonia, Korkyra and Epirus. As far as Cephalonia is concerned, it is interesting to note that all three of the Athenian epitaphs, two from the fifth century and one from the fourth century, show clearly Doric forms and we did not find any exclusively Attic trait. It is difficult to know whether the dialect was still truly preserved in Cephalonia in fourth century, as both the epigraphic material from that region and that compiled in our catalogue is too limited. Despite this, the Athenian inscriptions could be understood as an indication of the survival of the dialect. In the inscriptions dedicated to Korkyrans we can highlight the Corinthian dialectal form in an anthroponym in an inscription from the turn of the fifth to the fourth century, as well as the Attic form of the ethnic in all the inscriptions in the catalogue. The Attic form of the ethnic Ἠπειρώτης, -τις is also the only one we read on the epitaphs for Epirusotes in the catalogue; on the other hand, we find other Doric dialectal forms in the inscriptions from the first half of the fourth century, but with Attic forms in the rest.

The sporadic preservation of traits of the original dialect is also observed in the epitaphs dedicated to Cyrenes. Although we know that the dialect was maintained in good health in the epigraphy of the region, there remain very few traces in the Attic epitaphs. The Cyrene dialectal forms have been kept in two anthroponyms, while in the rest we only observe Atticisms; even the ethnic is always written in the Attic form.

The use of diverse dialects in the homeland is reflected by a certain jumble of dialectal forms in the epitaphs found in Attica. We see this in those dedicated to Arcadians. In our catalogue, the only inscription dated to the fifth century shows a blend of Attic and Arcadian forms, and this mix is continued in the epitaphs of both the first and the second half of the fourth century. This situation can be seen as yet another sign that Attic, or Ionic-Attic Koine, was already being used in part of the homeland of origin and the fluctuations between Attic and Arcadian were already present.

This mix is more evident in the areas colonised by *poleis* of diverse origins. In Thrace, the language of the inscriptions depended initially on the dialect of the corresponding metropolis, although the mixing of populations means that we find Ionic traits in the Doric *poleis* and vice versa. This is the case of the epitaphs dedicated to Selymbrians, in which plenty of Doric traits were maintained, although we also find Ionic traits in an anthroponym and the lexeme of an ethnic. On the other hand, in the epitaphs for people from Ionic *poleis* the pressure of Attic can be clearly seen. In the Propontis and the Pontos the inscriptions are also a reflection of the diverse origins of the population and we find the preservation of both dialectal elements from the metropolis (Ionic or Doric) and some alien to it, as well as numerous specifically Attic elements. Particularly remarkable are the anthroponyms that present a mixed dialectal form. A large number of epitaphs are dedicated to people from these areas, but only two inscriptions belong to the fifth century, with all the others having been dated to the fourth century. In the epitaphs for Sicilians, although this is an area in which the Doric dialect was habitually used until the end of the classical period, we can only corroborate one exclusively Doric trait, although this is in an inscription dated to the second half of the fourth century. In contrast, we find Ionic and Attic traits in earlier inscriptions. Slightly different is the case of the epitaphs dedicated to Egyptians, both of Greek and Egyptian origin, which are mainly written in Ionic-Attic, with the introduction of a trait of Koine, although they also retain Egyptian traits in the vocabulary and structure of the epitaph.

Finally, the Athenian funerary inscriptions dedicated to Boeotians deserve a more detailed mention, one the one hand for their considerable number (there are 57 of them in our catalogue), and on the other for the well documented continuity in their use of the Boeotian dialect that allows us to make a more detailed analysis.

The epitaphs dedicated to Boeotians make up two well-differentiated groups: on the one hand the texts in the Boeotian dialect and on the other those written in Attic or Koine. This division cannot be explained by chronology, as in both cases there are inscriptions dated throughout the fourth century. In very few cases do we find "mixed" epitaphs, in other words, those that include both Attic and Boeotian traits. This clear division contrasts, for example, with the Arcadian epitaphs, the majority of which have a mixture of dialectal traits. We believe this may be due to a resistance among Boeotian speakers to include Koine traits, whereas in the case of Arcadians, Koine was present from an early time and therefore the dividing lines between one dialect and the other were more flexible. This situation can be interpreted as the result of a co-

existence throughout the fourth century of three different sociocultural attitudes: firstly, that of those who preserved their dialect of origin, perhaps because the family of the deceased was part of a large group of people determined to affirm their origin; secondly, that of those who were totally integrated into the new community; and thirdly a more eclectic group who wished to reconcile, at least in their language, the dialect of origin and that of the host city.

There are some groups of epitaphs from which it is not possible to extract significant information. They are those in which the material is very sparse or very fragmentary and moreover they are generally inscriptions that contain only one pan-Hellenic anthroponym or one with characteristics in common with Attic and the different dialects of origin. This is the case of the inscriptions for people from Epidaurus, Phocis, Locris, Aetolia, Illyria, Paeonia, the Bosphorous, Thassos (with two inscriptions written in the Ionic alphabet shortly before it was officially adopted in Athens), Ikaria and Kos.

The epitaphs dedicated to the *isoteleis*, those foreigners who were fiscally equal to citizens, all belong to the fourth century BC. As the epithet *isoteles* took the place of the ethnic, we are lacking information about the place of origin of these peoples, which also means that we do not know what their own languages or dialects were. In general we observe in them language traits common to Ionic and Attic, with some exclusively Attic traits. Particularly noteworthy is the presence in the two funerary epitaphs of some of the evolutionary vocalic or morphologic system traits that are extensively documented in Hellenistic Koine: the monophthongisation of the short diphthongs, the closure of the timbre vowel /e/, the abbreviation of the first element of the long diphthongs, and the change of the stems ending in *-s-* to stems ending in *-a* in the declination of the genitive. Most of this evolution began in the classical period, but the pressure of cult language meant that its appearance was concentrated more in the inscriptions influenced by a low level of the language.

Our compilation also includes funerary inscriptions dedicated to people of non-Greek origin. They come from regions where there was a Greek colony, or, in the case of Phoenicia, a region with intensive trading contacts with the Greek *poleis*. In the areas of Greek colonisation there were intensive contacts between Greeks and the neighbouring populations; in many establishments we find mixed populations and in some we also sense a certain bilingualism, at least among part of the population. Some of the funerary inscriptions found in Athens are bilingual, although most of them are written only in Greek.

The majority of anthroponyms are of Greek formation. This is the case of the Peaonian Λάμαχος (186), the names for a Cilician (448) and a Persian (449), as well as that of a Maeotian woman: Ἰὰς, the ethnic feminine for "Ionic", which could be a sign that the first Greeks to establish continuous contacts with the Maeotian peoples were of Ionic descent, probably from the Milesian colonies.

Many of the Thracians also have names with a Greek formation that are, in addition, common among slaves. However, particularly interesting as an example of Greek acculturation are those Thracians who have Greek names, but whose fathers have Thracian names (155, 196 and 202). Also remarkable is the fact that all the Thracian names documented in our compilation have been adapted to Greek for the declination of the names ending in *-u*. We also find this mixture of peoples in the inscriptions for Carians, as well as in an inscription that records the marriage of a Mysian to an Ephesian (376).

In the names on the epitaphs for Phoenicians and Egyptians we see both Greek phonetic adaptations of non-Greek anthroponyms and anthroponyms of Greek formation. In the latter case, where there are bilingual inscriptions, we can see that they are often the Greek "translation" of the theophoric names establishing equivalents between the divinities of one religion and the other. It is possible to imagine that the same process was carried out with the Greek theophoric names for which we are lacking the Phoenician or Egyptian versions.

There are three epigrams dedicated to people of non-Greek origin. Those for a Paphlagonian (417) and a Phrygian (441) imitate the heroic epics in their language and style, with examples of ingenuous pride for the occupation of artisan. The third epigram (488) is dedicated to a Phoenician and, judging by the linguistic errors, was written by a non-Greek-speaking person, although one with a notable knowledge of the Greek language.

Of special interest is the case of the bilingual inscriptions: six Greco-Phoenician epitaphs, either dedicated to Cypriot Phoenicians from the city of Kition (XLIX b) or Phoenicians from the city of Sidon (LI), or the case of a Phoenician women from Byzantium (202), an inscription with a Carian text (314) and another with a text in demotic (493). In the case of the Phoenician, that is the dominant language and the Greek is a translation. In the Carian inscription the opposite appears to be true, with the text in Carian being a translation of the Greek text. We do not know the content of the demotic text and we are therefore unable to ascertain the dominant language.

The presence of the two languages implies a certain degree of bilingualism and knowledge of the two writing systems. This leads us to the question of who were the people responsible for carving the texts. Were there foreign communities in Athens so large that they had a

stone-cutter able to engrave a text in their own language or their own writing system? We can confirm this in the case of the Phoenicians from Piraeus, who in the fourth century formed a political unit and published bilingual decrees in Phoenician and Greek. In the rest of the communities the evidence of this practice is too sparse to be able to speak of a habitual practice; it is more likely that they were exceptional situations. How can we explain the presence of one epitaph in Carian and one in demotic, the only inscriptions in these languages we know of in Athens? Is it possible that one of the compatriots or family members responsible for erecting the monument took the text to the Athens workshop where the stone-cutter engraved the words without understanding their meaning? Or should we consider that Athens had craftspeople from other areas who were able to offer their compatriots an inscription in the language of their homeland? The first option appears to be the most plausible in the case of the Greco-Carian inscription, in which both the Greek and the Carian texts were engraved by the same hand; the similarity of the strokes in Carian and Greek would have made the stone-cutter's work easier. In the case of the Greco-demotic bilingual epitaph, the difference between the writing systems requires a more in-depth study.

As far as the Greek alphabets are concerned, the epitaphs for foreigners found in Athens occasionally provide us with evidence of epichoric alphabets. This is the case of the oldest inscription for two Aeginetans from the first half of the fifth century (1), the oldest inscription for a Corinthian dated to the second half of the fifth century (10), the oldest inscription for a Messenian from the second quarter of the fifth century (32), two inscriptions for Samians dated to the sixth century (270 and 271), the bilingual Greek-Carian inscription (314), an inscription also from the sixth century for a man from Teos (328), the epitaphs for two men from Torone (157 and 158) and an epitaph for a man from Andros (236), all three from the second half of the fifth century.

As is to be expected, given that the majority of our inscriptions are from the fourth century, the Ionic alphabet is dominant. In Athens, as we know, this was officially adopted in 403/2, although it had been sporadically used much earlier. Prior to this date and beyond the sporadic presence of Ionic script, in our compilation we find three epitaphs from the sixth century engraved completely in the Ionic alphabet (188, 257 and 328). The use of the Ionic alphabet in Attic epigraphy intensified throughout the fifth century and the examples multiply. This is also true of our catalogue which for this period has, according to the indications of the editors, twenty-four epitaphs in the Ionic alphabet (36, 45, 157, 158, 188, 257, 261, 236, 293, 299, 300, 308, 315, 273, 330, 331, 362, 363, 364, 372, 441, 444, 489 and 516).

In four of the epitaphs from the catalogue, all dedicated to women, the name of the mother is given instead of that of the father (74, 97, 471 and 491). All four follow the trend seen in other types of texts, both literary and epigraphic, with the use of the matronymic to designate women or children; in one of them (471) the iconography even tells us that it was probably a little girl. In one of the cases (491) it is important to note the Egyptian origin of the woman, remembering that the use of the matronymic in Egyptian documents was a habitual practice and this is probably the reason for its presence on this Athenian inscription.

2. The special case of the epigrams

There are thirty-seven epigrams in the compilation of funerary inscriptions for foreigners in Athens. The four oldest are dated to the sixth century, nine are from the fifth century and the other twenty-four are from the fourth century. The particular characteristics of the language, generally heavily influenced by literary Ionic and Homer, require their own presentation.

Of the four sixth-century epigrams, two are probably from Ionian islands, one from Samos (271) and the other from Naxos (231). We have also attributed the others to Ionia, on the one hand because of the characteristics of the language, and on the other due to the Ionian nature of the workshop that made them (327 and 329). In one of these inscriptions (271) the Ionic alphabet is used, while the other three were written in the Attic alphabet with the sporadic incorporation of Ionic elements in epitaph 231. Three of them were made by artists from the workshop of Endoios: Endoios himself (327), Philergos (271) and Aristocles (329). In all four cases the metric structure is distich elegy.

The language of these inscriptions either has characteristics in common with Ionic-Attic or is exclusively Ionic. The use of Ionic in these compositions could be due both to the Ionic origin of the people honoured in the epigram and the influence of Homeric language, of which we observe traits in both the morphology and the phraseology and lexicon of all four.

Only in inscription 271, dedicated to a Samian and dated to the last decade of the sixth century, do we find an element that could be considered as Attic: it is the dative Σαμίοις, with the desinence -οις and not -οισι, in a pre-consonantal context. The rhythm of the desinence -οισι a -οις occurs in the Attic inscriptions rather than in the Ionic ones, and above all in those in prose. Their presence in an ante-consonantal context in an inscription in verse with such an early date is surprising and we can consider it to be an influence of the language of Athens.

In Athens in general very few funerary epigrams from the first half of the fifth century have been preserved and this is also true of our catalogue. Only one epigram dates from the end of the first half of that century and there are eight others from its second half. In this case their origins are diverse: Thrace (188), Megaris (45), Korkyra (132), Italy (308), Phrygia (441), Crete (293), Troad (365), Cyprus (450), and one in which the dialectal characteristics indicate a possible Ionic origin (332). The first four, which are also the oldest, are public epitaphs, while the rest are private.

This gap of half a century in the documentation makes it difficult to carry out a continuous analysis of the evolution of the language of the epigrams. What we can say is that in these epigrams, almost all of which are from the second half of the century, the exclusively Attic characteristics are dominant.

We will look first at public epitaphs. They are all dated to between 460 and 430, Athens' period of apogee in the Greek world. One of them (45) was not erected by the *polis*, but probably by three tribes grateful for their services and is the only one not found in the area of Cerameicus known as "of the ambassadors". This epigram includes a large number of Dorisms, probably with the aim of honouring Pythion by emphasising his origin, and they are mixed with some Attic and Ionic traits, due to the pressure of the language of the city offering the monument. It is also the only one of this group of fifth-century inscriptions that is written in hexameters and not elegiac distichs. The three remaining examples, all found in the same area of Cerameicus, show a language that is clearly Attic, with the introduction of Homeric elements only in the lexicon or the syntactic constructions. Only the non-Attic dialectal forms were respected in the anthroponym and the toponym on the epitaph for Pythagoras of Selymbria (188). This predominance of the Attic language on funerary monuments erected in a privileged zone of Cerameicus, which would have been seen by members of the Attic-Delian league, coincides with the Athenian linguistic policy observed in the decrees aimed at the members of the league.

The five private epitaphs, all post-430, confirm the same dominant trend of the Attic language, although we find the occasional non-Attic form. Obviously, the Homeric influence continues to be noted in both the lexicon and other elements typical of epic language (the lack of augment in the aorists, a lack of contraction, the use of the article as a relative). Of particular note is the use of thematic plural datives in -οισι(ν), which in this period had practically disappeared from Attic prose epigraphy. The fact that this is almost the sole characteristic we can consider to be Ionic in these epigrams leads us to believe that it was in fact a resource used by poets to adapt formulas to different metric positions. Thus the hemistich τῆς μέτα πᾶσι βροτοῖς, a perfect pentameter ending, could easily become a hexameter ending "lengthening" the dative in the τῆς μέτα πᾶσι βροτοῖσιν form. In the sequence κλεινᾶις ἐν Αθήναις, probably also corresponding to an epic formula and situated at the end of a hexameter, we observe a first phase of the substitution of -αισι per -αις in an ante-vocalic position, where the elision of the final vowel is possible. We find this formula, again in the same position at the end of a hexameter, in another epitaph in this compilation, number 86 dedicated to a Theban child and dated to the middle of the fourth century.

We believe the example of epitaph 365 to be significant in this domination of Attic in the funerary epigrams; in it the language of the epigram is clearly Attic, whereas in the *praescriptum* written in prose we read the ethnic Παριηνός with the original Ionic vowel system.

The number of epigrams, as well as the number of epitaphs in general, increased in the fourth century. Our compilation includes 24 epigrams from the fourth century, 13 from the first half (Corinth 12, unknown 515, Arcadia 37, Ionia 334, unknown 516, Laconia 29, Delos 229, Aegina 4, Beotia 80, Black Sea 401, Black Sea 402, Black Sea 410 and Beotia 86), and 11 from the second half (unknown 518, Laconia 31, Propontis 379, Black Sea 417, *isoteles* 504, *isoteles* 506, Ionia 354, Propontis 388, Beotia 119, Phoenicia 488 and Chios 268). All the epigrams are of a private nature; in this century no public epitaphs for foreigners have been found.

By this time the metric structure was not only the distich elegiac and we also find hexametric compositions (37, 229), as well as others that combine hexameters with a distich elegiac (80, 86, XLIV 11), and also some epigrams in which we observe a single dactylic rhythm without a structure of hexameters (515, 518, 504, 506).

Four epigrams contain only traits common to Ionic-Attic or are exclusively Attic, with no exclusive traits of other dialects (354, 388, 401 and 410). The traits we can consider to be specifically Attic are the retrotraction of /æ/ (401) and the use of the dual (410). They are short inscriptions formed by a sole distich, three verses in one case, and the brevity of the inscriptions could be one of the reasons we do not observe in them any of the Ionisms habitual in the epics.

The other eighteen inscriptions in verse contain specifically Attic traits (the retrotraction of /æ/, the genitive -ō̦ for the masculine of stems in –ā, the genitive -ους for names in -*s*-, the consonantal group -*tt*- < **ki̯/kʰi̯*, the preverbal ξυν- and the noun τίτθη) alongside specifically Ionics traits and Homerisms (plural datives in -οισι(ν) and -αισιν, /ę̄/ < /æ/ < /ā/ /*r*_, the lexeme -ξειν-, the lack of contraction and augment, the maintenance of the long vowel in a genitive -ηος

< *-ēm̥os,* the possessive pronoun τεᾶι, the athematic form ἔδεκτο, the participle θρεφθὲς without the to-be-expected dissimilation of aspirates, the metric lengthening ἠγα- < ἀγα- and Homeric lexicon), and some traits from non-Ionic-Attic dialects (the preservation of the original /ā/ and the genitive ending *-ā* from *–āo*).

In some of these epigrams we observe forms that are not specifically Attic, but rather an evolution of the language, which we find as habitual forms in Hellenistic Koine. It is very likely that they were already part of the spoken language in the fourth century, but their presence in literary language is not common. It is στεναχαί (31), εὐσεβίας, with a monophthongisation of /ei/ and a subsequent closure in /i/ (504), the genitive *-ǭ* for a stem in *-s-* (504) and the abbreviation of the first element of the diphthong /ēi/ (504).

A special case is that of the epigram dedicated to Antipatros of Ashkelon (488), as it has clearly been written by a non-Greek-speaking person and therefore merits an individual linguistic analysis. For the details, please see the analysis of the inscription in the catalogue. In this section we will limit ourselves to saying that in general it was written in Koine and shows no outstanding influences of any of the so-called "literary dialects".

3. Political-judicial aspects

A series of epitaphs includes references to diverse institutions for welcoming and integrating foreigners into the *polis*.

Epigram no. 231 contributes a testimony to the earliest known mention to date of the word μέτοικος in the archaic form μετάοικον. This inscription is dated to the last decade of the sixth century, between thirty and fifty years before the next epigraphic and literary examples of the word, which are found in Athens and in two Locrian cities. In our opinion there is sufficient reason for understanding μέτοικος in this epitaph in its technical meaning of a foreigner resident in the *polis* and integrated into the community through a regulation that guarantees him rights and duties. This piece of information is of great importance to the chronology and evolution of the institution of μετοικία.

As one of the privileges of the *proxenia* appears to have been to receive the honours of a public funeral when the *proxenos* died in the host city, it is not surprising that in our compilation of epitaphs we find testimonies of *proxenos*. Epitaph no. 188, dated to between 460 and 450, is even one of the earliest appearances of the word in Athens. In addition to being evidence that public funerals were paid for by the Athenian *polis*, this epigram is interesting as it shows how far back the relationship between Athens and Selymbria, the homeland of the *proxenos*, went, as well as showing the dialectal mixture of Ionic and Doric that existed in that Greek colony on the coast of Thrace. It is also a good reflection of the fact, known or suspected in other cases, of joint participation in the colonial establishment of populations from different Greek communities.

A second inscription (no. 56) contributes new aspects to our comprehension of the honours that formed part of the concession of the *proxenia*. It is a fourth-century epitaph dedicated to the wife and daughter of a *proxenos*. In this case we are probably looking at a private epitaph from which we deduce that the honour of receiving public funerals was only given to the *proxenos* and his sons, who habitually inherited the *proxenia*, but not to the wife and the daughter. In any case, our inscription clearly shows that belonging to the family of a *proxenos* was a cause for social pride. We have also found credible evidence for identifying this *proxenos* with a Megaran who was awarded the *proxenia* in an Athenian decree in the first quarter of the fourth century.

The *isoteleia*, probably initially one of the fiscal privileges associated with the *proxenia*, appears to have been separated from it, especially in the fourth century. In thirteen Athenian epitaphs, instead of the ethnic identifier of the origin of the foreigner, and any reference to his institutional link with Athens, we find the word ἰσοτελής, that with all probability has to be interpreted as a title given to a privileged foreigner, of whom the family of the deceased felt proud. The fact that this privilege could favour Athens' relations with the outside world, especially with the establishment in the city of important people and families in industry and/or trade, has already been demonstrated. In our case, we add another piece of information that contributes to confirming this situation: the relative opulence of the funerary monuments dedicated to *isoteleis* indicates that they were families of considerable wealth.

In addition to the social situation of the people they highlight, as documents of a private nature the funerary inscriptions are also a source of information for studying sociological aspects. In this area we particularly have to take into account the random nature of the epigraphic finds and not fall into the trap of believing that this compilation is a "representative sample" of the socio-cultural and ethnic characteristics of the foreigners integrated into Athenian society and the basis on which to draw up behavioural statistics. However, having taken the necessary precautions, certain aspects of the sociology of this group are well reflected.

The mention of family groups in the inscriptions shows that there were foreigners living permanently in Athens, and not merely those in transit or traders who

were there for a few weeks or months in a year. Of particular interest are the epitaphs for married couples, in which we see that the husband and wife came from different cities or regions. In those cases we can assume that their respective families had lived for some time in Athens and that they had either been born there or had arrived as children. It is also an indication of mixing between the foreign population from diverse origins living in the *polis*. There is an exceptional epitaph dedicated to a Theban woman and an Athenian citizen (99), possibly a married couple and one of the few examples documenting a marriage between a foreign woman and an Athenian.

One thing that is almost impossible to find on the epitaphs dedicated to Athenian citizens –a reference to their former profession– is found sporadically in the funerary inscriptions for foreigners. The list of professions documented among the foreign population of Athens includes two wet-nurses (29 and 506), a flute player (80), a shoemaker (191), a fortune teller (229), a blacksmith (293), two soldiers (365), a catapulter (381), a ship's captain (414), a miner (417), a woodcutter (441), a shearer (443), a doctor (X450), and a flock weaver (489). Based on the iconography of some of the stelae or other parts of the epitaph we could perhaps add a wine merchant (169), a mercenary (186), an archer (220), a butcher (374), an actor (334), three poets (350 and 411), and a hoplite (456). The occupations quoted on the epitaphs are both those of great prestige, such as physician or flute player, and manual trades, such shoemakers and weavers. The pride in their occupation is the same for both: there are epigrams that praise in equal measure the excellence of the flute player and the physician or the miner and the tree-cutter. In the case of wet-nurses, we can see their close ties to the families that employed them, as both the funerary monuments, including the epigram, are dedicated by the family they had served.

Given that relatively few of the total number of analysed inscriptions mention the trade or profession of the person to whom the epitaph was dedicated, we obviously cannot consider that they reflect all, or even the majority, of the occupations of this group of people. But at least we have this evidence that allows us to deduce some of the professions or trades carried out by the immigrant population and to understand that they were all bound to be professions with clear social acceptance in the city.

Practically all the regions of the Greek world, from its eastern reaches with the Black Sea colonies to the west and Magna Graecia, are represented in this catalogue. In the list of the closest origins, a large number of people came from the cities belonging to the Attic-Delian league, which had close relations with Athens, both politically and economically.

Another fact to re-emphasise is the evidence of the presence of foreigners of non-Greek origin who appear to be completely integrated into Athenian society. There are few epitaphs dedicated to them, but those there are can be considered of great interest, as much for their long chronology as for the subtle indications they give regarding their attitude to the host city. As examples of this integration we can quote the bilingual inscription dedicated to a Carian, part of a very opulent monument and one of the oldest inscriptions in the catalogue (314), the names of Greek origin borne by an Egyptian man and woman (489 and 491), a Paphlagonian honoured with an epigram designed to link his origin to that of the Homeric heroes (417), the set of inscriptions for Phoenicians that even adapt their names to the Greek onomastics (LI), and the Thracians who appear in our catalogue already strongly Hellenised as citizens of Maroneia, a Greek colony on the coast of Thrace (197 and 203).

Archaeological studies have shown that once the tradition of the grand funerary *kouroi* of the sixth century had been abandoned, the finds of funerary monuments in the fifth century, especially in the period of the Pentecontaetea, diminish considerably in number, whereas in the fourth century there was another major expansion of funerary art. Different causes have been sought for this phenomenon, which was perhaps linked to the institution of public funerals or to the different regulations governing the lavishness of funerals we know of from the literary testimonies. Whatever the reasons, we know that this fifth-century trend also affected foreigners, for whom epitaphs from the first half of the century are few and far between, only six in fact, one of which is of a public nature (188).